CENTENAR

ASOCIAŢIA NAŢIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEŢEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE ÎN UNGARIA - FAZA FINALĂ A RĂZBOIULUI (1919-2019)

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2019

100 DE ANI DE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE ÎN UNGARIA – FAZA FINALĂ A RĂZBOIULUI (1919-2019)

ISBN 978-606-14-1562-5

ASOCIAŢIA NAŢIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEŢEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
ŞI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE ÎN UNGARIA – FAZA FINALĂ A RĂZBOIULUI (1919-2019)

- lucrările ştiinţifice ale Simpozionului Naţional de Istorie
„România în Primul Război Mondial”,
ediţia a IV-a – „Campania din 1919. Centenar”,
6-7 septembrie 2019, Mănăstirea Cozia, oraşul Călimăneşti, judeţul Vâlcea,
manifestare desfăşurată în cadrul programului de cercetări istorice
„Pe urmele eroilor şi martirilor n eamului” -

Coordonator: Eugen Petrescu

EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2019

Autori: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanţiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoş, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Daniela-Liliana Pătraşcu, Dumitru-Valentin Pătraşu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Răţoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiş, Petre Stoica, Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Voicu Şichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti.

Editor: Eugen Petrescu

Tehnoredactori şi graficieni: Simona Dobrete, Andrei Robert Dobrete

Traducator în limba engleză: Dragoş Marinoiu

Acest volum a fost tipărit cu ajutorul financiar al Obştii Moşnenilor Călineşti, oraşul Brezoi, judeţul Vâlcea – prin preşedintele acesteia, domnul Eugen-Dumitru Dulcea –, cărora le mulţumim pentru generosul act de binefacere.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Primul Război Mondial şi Marea Unire a românilor: 100 de ani de la campania armatei române în Ungaria - faza finală a războiului: (1919-2019)
/ coord.: Eugen Petrescu. - Craiova: Universitaria, 2019
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-14-1562-5

I. Petrescu, Eugen (coord.)

94

Coperta IV: Regina Maria (n. 1875, Eastwell Park, Kent, Anglia – d. 1938, Sinaia, România), a doua Regină a României, în calitatea de soţie a Regelui Ferdinand I al României, supranumită de popor „Mama Regină” „mama răniţilor”, „Regina-soldat”, „Întregitoarea”.

(Ilustraţia a fost preluată de pe pagina Regina Maria – Queen Marie of Romania, creată pe facebook, la 18 iulie 2009, iar prin folosirea ei nu s-a intenţionat încălcarea niciunui drept de autor)

„Neamul este etern prin cultul eroilor!”
(Nicolae Iorga)

T a b l a a u c t o r i a l ă

Nicolae Gabriel Albinaru (Râmnicu-Vâlcea): publicist; membru al Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Cezar Gabriel Avram (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; director al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor" al Academiei Române (2001 – în prezent); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Mihaela Bărbieru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul III în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor" al Academiei Române.

Grigore Buciu (Bucureşti): general de brigadă în retragere; redactor şef al revistei „Observatorul militar", şef al Grupului de Presă (1998-1999), director al Trustului de Presă (1999-2000), consilier militar al Secretariatului de Stat (2001-2003) şi consilier al Secretarului de Stat din Ministerul Apărării Naţionale (2003-2008); vicepreşedinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" şi redactor la revista „România Eroică" (2010 – în prezent), membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Dumitru Cauc (Fărcăşeşti, Gorj): istoric, doctor în istorie; profesor la Şcoala Gimnazială „Victor Popescu", comuna Fărcăşeşti, judeţul Gorj; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Sevastian Cercel (Craiova): jurist, doctor în ştiinţe juridice; profesor universitar la Facultatea de Drept a Universităţii din Craiova.

Mirela Otilia Ciobanu (Slatina): arhivist; inspector principal în cadrul Serviciului Judeţean Olt al Arhivelor Naţionale.

Dinică Ciobotea (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor" al Academiei Române; profesor universitar la Universitatea din Craiova; coordonator ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2010).

Gabriel Croitoru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul III în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor" al Academiei Române; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Adrian Mihai Diaconu (Bucureşti): locotenent-colonel; doctor în ştiinţe militare; lector universitar la Academia Tehnică Militară Bucureşti.

Constanţiu Dinulescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; conferenţiar universitar la Facultatea de Ştiinţe Sociale a Universităţii din Craiova; preşedinte al Filialei Dolj a Societăţii de Ştiinţe Istorice din România (2009-2019); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2010).

Andrei Robert Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor şi grafician; elev anul II la Colegiul Naţional „Alexandru Lahovari" Râmnicu-Vâlcea.

Simona Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor şi grafician la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Florin Epure (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; director executiv al Direcţiei Judeţene pentru Cultură Vâlcea; membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Dumitru Garoafă (Râmnicu-Vâlcea): istoric; profesor, arhivist; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Otilia Gherghe (Craiova): istoric; muzeograf, șef al Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei din Craiova (1982-2014); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Ion Giurcă (Bucureşti): colonel în retragere; doctor în științe militare; profesor universitar la Universitatea „Hyperion", profesor asociat și conducător de doctorat la Universitatea Națională de Apărare „Carol I" – Bucureşti.

Ilie Gorjan (Budești, Vâlcea): general maior în retragere; doctor în drept; conferențiar universitar; membru al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului", Râmnicu-Vâlcea.

Petre Gigea-Gorun (Craiova): economist, doctor în ştiinţe economice; profesor universitar; scriitor; primar al Craiovei (1964-1968), ministru al finanţelor (1981-1986), guvernator al României la Fondul Monetar Internaţional şi la Banca Mondială (1981-1986), ambasador al României la Paris şi la UNESCO (1986-1989).

Constantin Mănescu-Hurezi (Horezu, Vâlcea): teolog; doctor în istorie; preot paroh la Parohia Horezu II-Urşani din Arhiepiscopia Râmnicului; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2010).

Ioan Ianoş (Bucureşti): geograf, doctor în geografie; cercetător la Institutul de Geografie al Academiei Române (1973-1997), îndrumător de doctorat (din 1990), profesor universitar la Departamentul de Geografie Urbană a Universităţii din Bucureşti (din 1997).

Ioachim Lazăr (Hunedoara): istoric, doctor în istorie; profesor la Şcoala Generală cu clasele I-VIII, comuna Baru, judeţul Hunedoara (1966-1971), muzeograf la Muzeul „Castelul Corvinilor" Hunedoara (1972-1978), cercetător ştiinţific gradul I la Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane Deva (1978-2009).

Corneliu Mihail Lungu (Bucureşti): istoric, arhivist; doctor în istorie; director al Direcţiei Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (1991-2001), director general al Arhivelor Naţionale ale României (1996-1998, 2001-2007), profesor universitar la Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliţie „Al. Ioan Cuza" Bucureşti (1992-2001), profesor universitar la Facultatea de Istorie, Filosofie şi Geografie a Universităţii din Craiova şi coordonator de doctorate – domeniul Istorie (2002-2015); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Corvin Lupu (Sibiu): istoric, doctor în istorie; profesor universitar la Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane a Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Remus Macovei (Constanţa): colonel în retragere; publicist; preşedinte al Filialei Judeţene Constanţa şi membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Miron Manega (numele real Dumitru Manea; Bucureşti): jurnalist, scriitor (poet, eseist); consultant în cadrul Asociaţiei Experţilor şi Evaluatorilor de Artă din România şi preşedinte al departamentului *Presa pieţei de artă* al Asociaţiei Comercianţilor de Opere de Artă din România.

Dragoş Marinoiu (Râmnicu-Vâlcea): filolog; profesor de limba engleză la Şcoala Gimnazială „Take Ionescu" şi Colegiul Naţional „Matei Basarab" Râmnicu-Vâlcea (1994-1999); bibliotecar – Secţia de carte în limbi străine din cadrul Bibliotecii Judeţene „Antim Ivireanul" Vâlcea (1999-în prezent).

Dumitru Matei (Caracal): colonel în retragere; publicist; preşedinte al Subfilialei „Cultul Eroilor" Caracal din cadrul Filialei Județene Olt a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Radu Petrescu-Muscel (Ion-Gheorghe Petrescu, Bucureşti): publicist; membru al Filialei Municipiului Bucureşti a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Tudor Nedelcea (Craiova): filolog, doctor în filologie; cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor" al Academiei Române (1999-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Gheorghe Nichifor (Târgu Jiu): istoric, doctor în istorie; profesor; vicepreşedinte al Consiliului Judeţean Gorj.

Dan Oberşterescu (Reşiţa): istoric; profesor de istorie la Colegiul Tehnic Reșița, judeţul Caraş-Severin.

Alexandru Oşca (Bucureşti): colonel în retragere; istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru al Comisiei Române de Istorie Militară.

Daniela-Liliana Pătraşcu (Târgu-Jiu): istoric, doctorand în istorie; muzeograf în cadrul Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu", Târgu-Jiu; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Dumitru-Valentin Pătraşcu (Târgu-Jiu): istoric, doctor în istorie; muzeograf în cadrul Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu", Târgu-Jiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Eugen Petrescu (Râmnicu-Vâlcea): istoric, publicist, editor; preşedinte al Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" şi director fondator al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa", Râmnicu-Vâlcea din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Ion Al. Popescu (Băile Olăneşti): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Naţional de Informatică „Matei Basarab", Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2019).

Bogdan Emanuel Răduţ (Craiova): istoric, publicist; membru al Filialei Dolj a Societăţii de Ştiinţe Istorice din România, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2018).

Tudor Răţoi (Drobeta-Turnu Severin): istoric, doctor în istorie; arhivist; conferenţiar universitar la Universitatea din Craiova; director al Direcţiei Judeţene Mehedinţi a Arhivelor Naţionale (1995-2018), director general-adjunct al Arhivelor Naţionale (2006-2007); membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Paul Rezeanu (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; director al Muzeului de Artă din Craiova (1970-2004).

Victor Roncea (Bucureşti): jurnalist, reporter, publicist, editor; specialist în politică internă, internaţională, geopolitică şi geostrategie, jurnalism civic şi investigaţii; corespondent în zone de conflict armat: fosta Iugoslavie/Bosnia, Serbia, Kosovo, Moldova/Transnistria, Coreea, Pakistan/Afganistan, Irak, Iran, Israel/Palestina, Libia, Sudan, Siria etc.

Ion-Leone Sima (Craiova): masterand – Secţia Istorie, Facultatea de Ştiinţe Sociale a Universității din Craiova, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab" a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria" (din 2016).

Mihai Sporiş (Râmnicu-Vâlcea): eseist; membru al Asociaţiei Seniorilor din Educaţie, Ştiinţă şi Cultură – judeţul Vâlcea.

Petre Stoica (Bucureşti): general de brigadă în retragere; publicist, artist plastic; preşedinte de onoare al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; arhivist; consilier superior la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale din cadrul Arhivelor Naţionale ale României; membru al Comisiei Naţionale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române, membru al Institutului de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași, membru al Comisiei de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne, membru în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Voicu Șichet (Satu Mare): colonel în retragere; publicist; redactor coordonator al revistei „Eroii Neamului” – publicaţie de cultură şi educaţie patriotică, apolitică şi neguvernamentală editată de Asociaţia Civică „Tempora” Satu Mare şi Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria” – Filiala Judeţeană Satu Mare, în colaborare cu Muzeul Judeţean Satu Mare.

Radu Theodoru (Bucureşti): general de flotilă aeriană în retragere; veteran al celui de-Al Doilea Război Mondial; scriitor – membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Dumitru Tomoni (Făget, Timiş): istoric, doctor în istorie; profesor de istorie la Liceul Teoretic „Traian Vuia” din oraşul Făget, judeţul Timiş; vicepreşedinte al Societăţii de Ştiinţe Istorice din România.

Cristina-Narcisa Vergatti (Bucureşti): jurist, doctor în drept; avocat în cadrul Baroului Bucureşti; membră în Consiliul Ştiinţific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din cadrul Filialei Judeţene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Radu Ștefan Vergatti (Bucureşti): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

C U P R I N S

Prefață

„Campania pentru Liniștea Europei”, cum a mai fost numită ocuparea Budapestei şi distrugerea Republicii Sovietice Ungare a lui Béla Kun, la 4 august 1919, este momentul de glorie al Armatei Române care trecuse cu mari jertfe prin marea conflagraţie mondială şi care statua, acum, pentru vecie Actul Marii Uniri. De altfel, a fost prima armată din istorie care a eliberat un stat de comunism, iar Budapesta a fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acțiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial. România a salvat de bolşevici nu numai civilizaţia Europei Centrale, ci şi pe cea a Europei Apusene.

Acest volum s-a constituit ca un omagiu închinat eroilor care au adus glorie poporului român și Europei, la trecerea unui secol de la anul de grație 1919. Materialele științifice, scrise de reputați cercetători, istorici, arhiviști, juriști, scriitori în prezentul volum și prezentate în cadrul Simpozionului de la Mănăstirea Cozia – Călimănești (6-7 septembrie 1919), se bazează pe cercetarea documentelor de arhivă edite și inedite, a memoriilor celor care au participat la această campanie, ale diplomaților și oamenilor politici, precum și pe analiza unor studii și articole dedicate, îndeosebi, anilor 1918-1919 și victoriei armatei române.

O mărturie esențială a acestei campanii militare, care a stat la baza elaborării mai multor studii prezentate în acest volum, este cartea lăsată de generalul de brigadă Gheorghe Mărdărescu, cel care s-a aflat la comanda Trupelor din Transilvania, în perioada 12 aprilie 1919-20 aprilie 1920, în fruntea cărora a condus campania din Ungaria. În cea din urmă proclamație, cu ocazia retragerii trupelor române din Budapesta, generalul Mărdărescu spunea: „România ține a afirma încă o dată că în urma atacului de pe Tisa, care a motivat acțiunea sa militară, ea n-a fost călăuzită decât de legitima apărare și cerințele militare. Orice gând de asuprire sau răzbunare i-a fost străin”.

Mai mulți autori au făcut referire, în lucrările lor, la acel moment amuzant – atârnarea opincii românești pe clădirea Parlamentului din Budapesta, de către un sergent oltean. Episodul hilar intrat deja în folclor a fost cât se poate de real și a fost povestit de generalul Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupaţiei Ungariei, în cartea sa „Huzarul negru” (1926). „Opinca a învins sabia”, cum avea să spună academicianul Ioan-Aurel Pop.

Cercetătorii nu s-au limitat la descrierea operațiunilor și efectivelor militare, ci au adus consistente date privind acțiunile politico-diplomatice și eforturile de apărare a României Mari. Această minunată ediție bibliofilă aniversară este

structurată în șase părți, în care sunt cuprinse 48 de studii științifice. Parcurgând cartea, cititorii vor găsi răspunsuri la unele întrebări care mai persistă şi astăzi. Cum a ajuns Armata Română să intre în Ungaria și să ocupe capitala Budapesta? Cum s-au desfăşurat operațiunile militare? De ce pericolul bolşevic putea fi fatal pentru România, dar și pentru Europa? Care a fost rolul suveranilor și diplomaților României în campania din 1919? Cum au reacționat Marile Puteri în urma ocupării Budapestei de către Armata Română? Care sunt ecourile românești și străine referitoare la ocupație şi administrația românească?

Prima parte se referă la acțiunile diplomatice și militare pentru apărarea României Mari și este tratată în trei articole bine documentate.

Sfârșitul primei conflagrații mondiale găsea România, din nou, în tabăra Antantei. Pe lângă susţinerea mişcărilor de eliberare naţională a românilor din Bucovina şi Transilvania, guvernul român a întreprins o intensă acţiune diplomatică în urma căreia să afle care este poziţia învingătorilor în legătură cu angajamentele anterior luate faţă de România. Se dorea o informare şi o clarificare a raporturilor cu aceste puteri în probleme esenţiale, precum locul şi rolul rezervat României la conferinţa de pace care trebuia să aibă loc şi apoi confirmarea unităţii naţionale prin acte cu valoare juridică recunoscute internaţional.

Jertfele umane şi efortul material de război al României erau recunoscute de majoritatea statelor. La începutul anului 1919, atunci când prim-ministrul Ion I.C. Brătianu sosea la Paris, pentru a apăra cauza unităţii româneşti, România se înfăţişa înaintea Conferinţei de Pace ca un stat naţional unitar *de facto* şi *de jure*. În tot acest timp şi în perioada imediată, aplicarea Hotărârii de Unire şi consolidarea acesteia avea să fie realizată pas cu pas, un rol principal avându-l acţiunea eliberatoare a armatei române. Războiul de întregire nu se încheiase, adversarii unităţii româneşti impunând continuarea lui. Cele trei lucrări prezintă o sinteză a evenimentelor din intervalul noiembrie 1918 – aprilie 1919 şi evidenţiază coordonatele acţiunilor de politică internă şi demersurile externe, în cadrul cărora rolul factorului militar a fost evident.

Generalul Radu R. Rosetti, eroul de la Mărăşeşti, a jucat un rol important în demersurile noastre politico-diplomatice şi militare premergătoare campaniei din Ungaria. Radu R. Rosetti a fost numit ataşat militar pe lângă aliații occidentali, pentru a susține cauza României în urma impunerii Păcii de la Bucureşti şi de a arăta disponibilitatea țării sale de a reintra în război imediat ce condițiile ar fi permis-o. Generalul român a servit în decursul anului 1918 sub comanda generalului francez Henri Mathias Berthelot, fostul şef al Misiunii militare franceze din România, cu care a legat o prietenie trainică.

A doua parte, dedicată exclusiv Campaniei militare a României în Ungaria, cuprinde 16 articole şi debutează cu studiul care evidențiază rolul regilor României la succesul militar din Ungaria, la continuarea procesului de consolidare a Marii Uniri şi recunoaşterii ei pe plan internaţional, la aceasta contribuind şi vizitele neoficiale ale Reginei Maria la Paris şi la Londra (februarie-aprilie 1919). Suveranii României au asistat la trecerea trupelor române peste râul

Tisa și chiar au avansat până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezenţa lor soldaţii şi ofiţerii, şi aşa cu moralul deosebit de ridicat. Regina scria în jurnalul ei zilnic: „Toți erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolşevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”. În arhive se păstrează telegrama Generalului Mărdărescu către Ferdinand I, prin care îl anunța pe suveran de victorie: „Majestăţii Sale Regelui. Am onoarea a raporta, că ieri, **4 august**, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistenţă. După luarea măsurilor de menţinerea ordinii, am trecut în revistă şi am primit defilarea (o brigadă din Divizia I Vânători, un divizion a 3 baterii şi un divizion din Brigada a 4-a Roşiori) pe *Andrasystrasse*”.

Mulți politicieni ai vremii și-au exprimat opiniile favorabile și aprecierile lor pozitive la adresa României şi a armatei sale. Regele Ferdinand a primit „vii felicitări pentru frumoasele succese ale armatei române” din partea prințului Roland Bonaparte. Paul Deschanel, preşedintele Camerei Deputaților din Parlamentul francez, îl felicita pe premierul Ion I.C. Brătianu pentru intrarea trupelor în Budapesta. În primăvara anului 1919, ca un gest simbolic de consfinţire a unei realităţi existente, Regele Ferdinand şi Regina Maria au întreprins o călătorie în Transilvania**,** vizitând mai multe localități – Oradea, Békéscsaba, Carei, Castelul Károlyi, Baia Mare, Jibou și Dej, Bistrița, Cluj, Câmpia de la Turda, Câmpeni, Abrud, Alba-Iulia, Blaj, Copşa, Sibiu –, unde au fost întâmpinaţi de populaţia entuziasmată de venirea lor şi de faptul că visul de secole se împlinise. I.G. Duca i-a însoțit pe suverani şi a consemnat în memoriile sale următoarele: „Această călătorie a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mişcătoare scene de entuziasm. Bucuria unui popor dezrobit care îşi vede Regele şi Regina şi îi sărbătoreşte într-o patrie de-a pururea reîntregită”. Celelalte provincii româneşti Basarabia şi Bucovina aveau să fie şi ele vizitate de suverani în anul următor. Oraşele în care s-au oprit au fost Suceava, Putna, Rădăuţi, Cernăuţi, Hotin, Bălţi, Chişinău, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, fiind din nou primiţi cu mare entuziasm de către populaţie.

Operaţiile armatei române de la sfârşitul anului 1918, din cursul anului 1919 şi începutul anului 1920, fac parte din războiul de eliberare şi întregire a naţiunii dus de poporul nostru în perioada 1916-1920. Deşi pe fronturile europene războiul a încetat la 11 noiembrie 1918, când s-a semnat armistiţiul de la Compiègne, poporul român şi armata sa au trebuit să lupte din greu mai mult de un an pentru a-şi apăra unitatea naţională şi teritorială. Familia regală a României a fost pe tot parcursul războiului alături de armată, de ofiţeri şi soldaţi, i-a încurajat, le-a recunoscut meritele şi eroismul pe front, le-a susţinut moralul şi a crezut în victoria finală. Regele Ferdinand, comandantul suprem al forțelor armate, a fost permanent alături de ofițerii şi soldații români pe toate fronturile, în anii 1916-1919. Regina Maria a folosit armele pe care le avea la dispoziție, organizând serviciul de ambulanță, s-a ocupat de organizarea spitalelor, mergea zilnic în vizite la spitale, a vorbit cu mii de soldați răniți, cărora le oferea cadouri și un dram de speranță. În urma a trei ani de lupte grele și a doi ani de exil

înrobitor, la 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, Ferdinand și Regina Maria aveau să fie încoronați regi ai tuturor românilor.

Personalitatea Reginei Maria a fost reflectată în multe producții cinematografice din epocă dar şi în cele din zilele noastre. Este cunoscut filmul documentar despre vizita suveranei în America. Regina a fost primită ca un superstar, în cadrul unor ceremonii fastuoase. Mărturie stau înregistrările de arhivă care arată o paradă de zile mari pe bulevardele New York-ului. Un alt voiaj al Reginei Maria a României, împreună cu fiica sa Principesa Ileana, în Egipt, Siria şi Palestina, în anul 1930, a fost subiectul unui documentar. De asemena, în ultimul deceniu, filmografia românească s-a îmbogăţit considerabil. Cel puțin patru filme de lung-metraj o au în prim plan pe suverana României: „Maria, Regina noastră" (2011); „Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă" (2011); „Maria – Inima României" (2018); „Maria, Regina României" (2019). S-au realizat mai multe portrete biografice şi documentare ale Reginei, pentru diverse posturi de televiziune sau canale mass-media. Regina Maria a devenit dintr-odată preferata documentariştilor pentru producţiile dedicate atât centenarului Marii Uniri, cât şi a istoriei României, în genere, și se bucură de un public tot mai numeros.

În acest an s-au împlinit 100 de ani și de la eliberarea Sătmarului de către trupele române. Deoarece teritoriul judeţului Satu Mare a rămas după 1 Decembrie 1918 în afara liniei demarcaţionale provizorii, stabilite în urma înţelegerii între guvernul român şi puterile Antantei, autorităţile civile şi militare maghiare au încercat să păstreze controlul asupra zonei, în ciuda deciziei unanime de unire a populaţiei româneşti de a se uni cu țara. Pe acest fond, la Satu Mare a fost instaurată Republica Sfaturilor din Ungaria – un real pericol pentru realizarea deplinei uniri şi pentru siguranţa populaţiei de aici. În faţa situaţiei grele create în teritoriile româneşti rămase încă sub ocupaţia străină şi la cererea insistentă a populaţiei judeţului Satu Mare, Armata Română va iniţia în noaptea de 15 aprilie 1919 o puternică ofensivă menită să contracareze atât o iminentă acţiune a trupele maghiare cât şi să elibereze ultimele teritorii româneşti. Luptele au fost deosebit de înverşunate, poziţiile inamice fiind cucerite abia după intrarea artileriei noastre în acţiune şi după atacul cu două companii de infanterie. În aceste lupte şi-au jertfit viaţa 18 ostaşi români, înnobilând prin actele lor de eroism istoria acestei părţi de ţară.

Din nou, este reliefată contribuția covârşitoare a Armatei Române la realizarea Marii Uniri. Un material exhaustiv ne prezintă toate acțiune militare şi teatrele de operațiuni din anii 1916-1919. Cuvintele generalului Mărdărescu sunt edificatoare în acest sens: „[...] întregirea neamului s-a făcut prin victoria armelor, prin sângele vărsat de luptători şi prin priceperea comandanților superiori, înaintea cărora datori sunt toți a-şi pleca fruntea şi genunchii".

„Războiul româno-ungar din perioada anilor 1918-1920" este un studiu foarte complex prin care se aduce şi un omagiu generalului, diplomatului şi profesorului universitar Aurel Preda, cel care a pus la dispoziție o serie de

informații pentru scrierera acestui material. La final, sunt prezentate scurte date biografice a 47 de personalități istorice care au fost amintite în prezentul material.

Când ne referim la Campania din 1919 nu putem ignora personalitatea generalului Gheorghe Mărdărescu, cel care, în urma victoriei, în cuvinte emoționante, se adresa printr-un Ordin de zi soldaților săi: „Faptul strălucit de arme săvârșit de voi, va rămâne pe vecie în cartea Neamului și în Istoria omenirii; deci, vă puteți mândri de roadele ostenelilor voastre, și când vă veți înapoia la vetrele voastre, puteți spune tuturor, cu seninătate, că v-ați făcut pe deplin datoria față de neam, țară și dinastie. În momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru și au urmărit de aproape bravura noastră Majestățile Lor Regele și Regina. Sunt nespus de mândru că v-am comandat; și adânc recunoscător tuturor pentru inima ce-ați pus în înfăptuirea izbândei, vă mulțumesc la fiecare în parte și vă zic: Sănătate și totdeauna voie bună, bravi ostași ai Comandamentului Trupelor din Transilvania”. Ferdinand I avea să-l decoreze pe Generalul Mărdărescu cu Ordinul „Mihai Viteazul”, pentru acţiunea contra regimului bolșevic ungar.

O prezentare a unităților militare oltene dislocate pe teatrul de operațiuni din Ardeal, Ungaria și Budapesta este un act de recunoaștere, în anul Centenarului, a eroismului și a jertfei acestor militari pus în slujba apărării unității naționale. Se aduc lămuriri privind locul unde au fost cantonate și mai ales cum au acționat marile unități de infanterie și cavalerie din Oltenia. De asemenea, sunt menționați comandanții de batalioane, companii, regimente și divizii.

Regimentul 9 Vânători şi comandantul acestei unități militare, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, au „făcut istorie“ în Campania din 1919. Ofițerul gorjan s-a acoperit de laurii victoriei în Primul Război Mondial, dovedind un curaj nebunesc, un real patriotism și spirit de sacrificiu la conducerea Regimentului 9 Vânători. El a fost elogiat de marele savant Nicolae Iorga: „unul dintre cei mai mari generali români”. El ne-a lăsat un jurnal – „Operațiile şi istoricul Regimentului 9 Vânători în Răsboiul pentru întregirea Neamului Românesc. 1916-1919” – elaborat pe baza arhivei de front şi care stă mărturie a eroismului ofițerilor, subofițerilor, gradaților și miilor de soldați ai acestui corp de elită al armatei române. Regele Ferdinand I a apreciat mult contribuția sa la victoriile din 1919 şi i-a conferit Ordinul „Steaua României”: „colonelului Rasoviceanu Gheorghe, comandantul Regimentului 9 Vânători, pentru bravura şi destoinicia cu care a condus detașamentul ce-l comanda în luptele cu maghiarii de la Csúcs, Dealul Mare, Cristior, Vaşcău, Beiuş, Nagyszalonta şi Békés, în 1919, respingând cu pierderi trupele vrăjmașe ce căutau a opune rezistenţă înaintării trupelor noastre”. La 14 ianuarie 1924, Gheorghe Rasoviceanu era avansat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcția de comandant de brigadă în cadrul Corpului Vânătorilor de Munte.

Participarea unităților militare de vânători în Transilvania, Cehoslovacia și Ungaria, a voluntarilor ardeleni în Campania din Ungaria este reflectată în acest volum. Printre marile unităţi militare din Vechiul Regat, implicate în campania din 1919, se numără și cele două divizii de vânători trimise iniţial – în anul 1918 –,

să păzească frontiera de pe râul Nistru, alături de trupele de grăniceri. În componenţa lor intrau 10 regimente de vânători, unităţi de elită remarcate prin profesionalism și fapte de eroism pe câmpul de luptă. În cadrul Diviziei 2 Vânători, comandată de generalul Gheorghe Dabija, intra și Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gheorghe Rasoviceanu. Un moment vibrant și înălțător a fost primirea moţilor din regiunea Zarandului și a munţilor Apuseni (plășile Baia de Criș, Brad, Abrud și Câmpeni) în rândul armatei române, în Corpul Voluntarilor „Horia" (înfiinţat la 15-16 februarie 1919 de dr. Suciu și cpt. Medrea), în cadrul unei ceremonii de depunere a jurământului la Țebea – localitate simbol a luptei românilor din Ardeal. Memoriul de activitate al preotului-căpitan Gheorghe Cotenescu, muscelean cu rădăcini dâmboviţene, care a însoțit Regimentul 9 Vânători, atât pe malurile Nistrului, în Basarabia, cât și în Ungaria, este sugestiv.

În greu încercații ani de lupte, 1916-1919, au fost mobilizaţi numeroși preoţi militari care au însoţit trupele române pe câmpurile de luptă, acordând asistenţă religioasă soldaţilor (slujbe, spovedanie, împărtășanie sau prohodirea celor morţi la datorie), îmbărbătându-i în cursul luptelor, mângâind și îngrijind pe cei răniţi. Potrivit celor menţionate de protoiereul Constantin Nazarie, în acest război au fost mobilizaţi aproximativ 252 de slujitori, din diferite locuri. Eroismul lor a fost bine evidenţiat de acest profesor universitar: „În învălmășagul luptelor, în ţipătul răniţilor, în vaetul bolnavilor, în suspinul muribunzilor, în depresiunea morală aproape generală, preoţii au făcut minuni". Acestor eroi în sutană le este dedicat un studiu amplu, bazat pe analiza documentelor de arhivă și a memoriilor de război. „Preoții și-au făcut mai mult decât datoria și este o cinste pentru cler, care alături de ostași, a dat mai mult decât i-am cerut noi pentru Țară și Neam", spunea, în decembrie 1918, mareșalul Constantin Prezan.

Un foarte interesant material se referă la arhivele și bunurile culturale mobile ale României aflate la Budapesta și la eforturile de recuperare a lor în anul 1919. Așa cum menționa Virgil Cândea: „cu peste 5 000 de piese înregistrate și descrise, Ungaria apare clar ca fiind teritoriul cel mai bogat în urme românești, atât documentare, cât și artistice" – piese care au fost create (scrise, tipărite, confecționate, pictate, gravate, săpate etc.) pe teritoriul cuprins azi între granițele României; piese arheologice descoperite în situri din România, diferite obiecte create pe teritoriul ardelean și piese păstrate în colecții din cuprinsul țării care au ajuns, în împrejurări diverse, în muzee, colecții, arhive și biblioteci din Ungaria. Cu toate că, prin Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), statul ungar și-a asumat obligaţia de a restitui României, printre altele, arhivele istorice ale provinciilor reunite în 1918, acestea nu au fost recuperate nici până astăzi!

Un alt erou al apărării României Mari, este generalul oltean Ilie Antonescu. Autorul (rudă cu generalul) ne prezintă date inedite despre biografia sa, cariera militară și participarea bravului general român pe fronturile ambelor conflagrații mondiale. Sublocotenentul Ilie Antonescu a dovedit mult curaj și spirit tactic, alături de generalul Drăgălina, în luptele de pe Valea Jiului (1916), dar și la Oituz, în anul următor. În Campania din 1919 avea gradul de căpitan și Virtutea Militară

îi strălucea pe piept. Ordinul „Steaua României" l-a primit de la Regele Carol al II-lea. În 1945 a participat la luptele pentru eliberarea Budapestei. A fost decorat cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul", „pentru curajul deosebit și tenacitatea cu care și-a comandat divizia, în luptele de la Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapesta, râul Krupina, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany și N.V. Brno, remarcându-se prin acte de concepție operativă, care au contribuit în mod hotărâtor la reușita operațiunilor diviziei sale".

Cea de-a treia parte, dedicată acțiunilor Armatei Române în Ungaria, se deschide cu figura generalului Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupaţiei românești a Ungariei, între august și noiembrie 1919. În prima conflagrație mondială a fost general de brigadă și comandant al Diviziei I de la Craiova. S-a distins prin fapte de eroism pe Olt, Siret, la Grozești, pe Nistru și în Ungaria și a fost decorat cu Ordinul Militar Mihai Viteazul cls. III-a: „Pentru vitejia cu care a condus Brigada descălecată în luptele de pe Valea Oituzului în iulie și august 1917, s-a distins prin atacurile date de brigada sa pentru cucerirea importantei pozițiuni de pe Coșna". După război a devenit general în rezervă al Corpului I Armată. Ne-a lăsat câteva lucrări scrise, precum: „Deprinderi tactice pentru tinerii ofiţeri din toate armele" (1910), „Manevra de aripă" (1912), „Huzarul negru" (1926) sau „Din amintirile unui luptător" (1926).

Un subiect demn de interes este cel legat de regimul impus de Armata Română în timpul ocupației Ungariei deoarece istoriografia românească a tratat prea puțin tema aceasta a administrării teritoriilor ocupate de români în anii 1916-1919. În schimb, istoriografia străină s-a preocupat mai mult de acest subiect incriminând acțiunile Armatei Române. Administrația militară românească s-a desfășurat sub supravegherea strictă a Misiunii Militare Interaliate în Ungaria, organism creat în urma armistițiului de la Belgrad (13 noiembrie 1918), din care făceau parte reprezentanții Marilor Puteri. Organizarea juridică civilă a fost lăsată pe mâna guvernului maghiar. Mai trebuie aminitit și că există o bogată corespondență care demonstrează preocuparea autorităților române de a asigura aprovizionarea cu hrană și combustibil a populației din Ungaria. Garnituri de tren cu cereale și alimente au fost trimise din Transilvania în Ungaria, iar pe Dunăre a fost instaurată libertatea de navigație pentru a permite aprovizionarea cu alimente a Budapestei. De asemenea, există o serie de documente fotografice de arhivă în care se vede cum militarii români împart hrană populației Budapestei. Documentele prezentate mai aduc informații și despre organizarea efectivelor românești în localitățile eliberate din Transilvania.

Printre articolele care conțin multe date, nume sau cifre, care pentru mulți pot părea aride, s-a strecurat și un album foto omagial, care cuprinde imagini cu parfum de epocă ce surprind ipostaze ale glorioasei Armate Române în vremea ocupației Budapestei, în urmă cu 100 de ani. Albumul conține 20 de fotografii-document care îi au ca protagoniști pe acei oameni minunaţi cu armele lor eliberatoare dar și ceaunurile pline cu mâncare pentru populația maghiară înfometată și pentru acei copii desculţi cărora li se citește recunoștința pe chip.

„O imagine face cât o mie de cuvinte” este una dintre cele mai vechi dar și adevărate vorbe de spirit spuse vreodată. Aceasta se potrivește cel mai bine cu fotografia îngălbenită de trecerea veacului, în care Generalul Gheorghe Mărdărescu stă mândru pe terasa Hotelului Gellért din Budapesta, în august 1919. Aici se stabilise Comandantul trupelor din Transilvania, pe timpul ocupației. Militarii Regimentul 16 Infanterie Fălticeni au ținut să-și imortalizeze și ei momentul de glorie chiar în fața Cazărmii honvezilor din Budapesta. O altă imagine îi arată pe ofiţerii Regimentului 27 Infanterie, pe scările Parlamentului Ungar, în septembrie 1919.

Un interviu captivant realizat cu generalul scriitor nonagenar Radu Theodoru ne arată cum se vede România la Centenarul ocupării și eliberării Budapestei de comunism prin ochii unui veteran de război. Dialogul cuprinde aspectele istorice privind modul în care Armata Română a cucerit Ungaria pentru a bloca avansul bolșevismului în Europa, cu țărani-militari încălțați, la propriu, în opinici, dar și remarci privind trădările clasei politice de azi. „Valea Uzului este un semnal. Românii se vor ridica! Cum zice și poetul temnițelor bolșevice: „Ridică-te, Gheorghe! Ridică-te, Ioane!”, declamă profetic legendarul general.

O scurtă descriere a trăsăturilor și caracterului căprarului a cărui opincă a tronat regește, aidoma unui stindard de luptă, printre norii Budapestei, deasupra Parlamentului maghiar era absolut necesară, mai ales că mulți dintre cei care au publicat în această carte au făcut referire la el; la caporalul Constantin Bivolaru. Această ispravă a reușit să pătrundă și în folclorul popular românesc, în doinele pe care le cântau țăranii întorși de pe front: „Sus opincă, jos papuc/Eu până la Pesta mă duc!”. „Opinca de jos, opinca telurică, de la fundaţia genealogică a străbunilor noștri, cea care de mii de ani, lovea pământul și apoi sfida gravitaţia în timpul călușului, în aerul brăzdat de strigăturile dacilor”, poate fi considerată, în acest context, un simbol statal arborat cu mândrie națională pe cerul capitalei maghiare.

Cea de-a patra parte a fost rezervată studiilor privind sfârșitul războiului și problemei apărării și consolidării spațiului românesc.

Sunt urmărite acțiuniile militare ale Diviziei 10 Infanterie în Basarabia în anii 1918-1919. La intrarea în război, Divizia 10 Infanterie a fost comandată de generalul de brigadă Arthur Văitoianu. Divizia a participat la acțiunile militare pe frontul românesc, pe toată perioada războiului, în Muntenia, Moldova și în Basarabia, chiar dacă a fost destinată, inițial, să apare teritoriul Dobrogei.

Tot în Basarabia a fost dislocat și Regimentul 40 Infanterie. Putem observa efortul acestei unități militare de nivel tactic care s-a constituit în vara anului 1916, prin mobilizarea unităților și subunităților existente la pace aparținând de Regimentul Călugăreni 40. La intrarea în război, Regimentul 40 Infanterie, comandat de locotenent-colonelul Stan Poetaș a participat la acțiunile militare pe frontul românesc, pe toată perioada războiului. Drapelul de luptă al acestei unități militare a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”. După ce i-au pacificat prin forţă pe bolșevicii ruși la Mihăileni, în ianuarie 1918, soldaţii generalului Stan Poetaș, după intrarea în Basarabia și unirea cu România, au primit ordin să asigure

frontiera Nistrului împotriva incursiunilor bandelor bolşevice ce încercau să răscoale populaţia pentru a smulge României pământul sfânt al Basarabiei. La 8 ianuarie 1919, bandele bolşevice au trecut Nistrul în număr mare şi au atacat trupele române din zona Atachi. Aici a fost împuşcat mişeleşte Generalul Stan Poetaş, iar cadavrul a fost batjocorit de populația răsculată. Constantin Kiriţescu a scris despre moartea generalului: „I-a fost dat să moară, lovit de un glonţ mişel, tras din spate, acestui erou legendar al armatei române, care la Topraisar, Neajlov şi la Mărăşeşti, înfruntase de atâtea ori moartea în faţă, în cele mai dramatice momente ale războiului nostru". La sfârșitul lunii decembrie 1919 regimentul părăseşte Basarabia şi se revine în Cadrilater. Sunt descrise acțiunile aceluiași Regiment 40 Infanterie în Cadrilater, în anii 1919-1940.

La începutul anului 1919 situaţia din teritoriile unite cu ţara era nesigură, în condiţiile în care administraţia românească încă nu fusese consolidată, din cauza unor aspecte rezultate din hotărârile adoptate în capitalele provinciilor româneşti, cât şi a tendinţelor unor lideri politici din cele trei provincii de a păstra o relativă independenţă decizională faţă de autorităţile de la Bucureşti. O altă problemă de insecuritate se profila la frontiera de est, nord şi vest, unde trupele ruse şi ucrainene bolşevizate, ca şi structurile militare maghiare constituiau un real pericol pentru ţară şi marile unităţi române dislocate în zona fruntariilor țării. S-a ordonat ca teritoriile unite cu ţara să fie considerate zone de operaţii, iar unităţile dislocate în acele spaţii trebuiau să fie în măsură să respingă atacurile eventualilor agresori. Partea de nord a ţării era vizată de către trupele ucrainene dislocate la est de Nistru şi în Galiţia, prin urmare s-au impus măsuri de apărare şi în acest spaţiu.

Măsurile de apărare făceau parte din firescul acţiunilor structurilor de comandă, planificare şi organizare a unor eventuale operaţii, pentru evitarea surprinderii. Asemenea măsuri au continuat şi după demobilizarea majorităţii unităţilor armatei române în primăvara anului 1920. Abia în primăvara anului următor unităţile armatei române din partea de nord a ţării, situate la est de Carpaţii Orientali, precum şi cele din Basarabia, au trecut de la starea de război la cea de pace. Se punea capăt unei perioade grele pentru militarii români supuşi în permanenţă ameninţării trupelor bolşevice de dincolo de Nistru care nu au acceptat decizia românilor de peste Prut de a se uni cu Patria-Mamă.

Într-un amplu articol, care se referă la ocupația militară a Dobrogei de către puterile aliate, putem urmări o cronologie a desfăşurării evenimentelor din perioada august 1916 – august 1920, începând cu şedința Consiliului de Coroană de la Cotroceni care a decis intrarea României în război alături de Antanta (4/17 august 1916), până la semnarea, la Bucureşti, a Convenţiei de demarcare a frontierei româno-bulgare (13/26 august 1920). De asemenea, aflăm despre scopul ocupaţiei militare, conform Proclamaţiei adresată de generalul Berthelot, care a constat în asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităţilor civile româneşti în Dobrogea. Nu a fost o ocupaţie militară în stilul clasic, în care militarii ocupanţi ai unui teritoriu se ocupau şi de administrarea acestuia. În Dobrogea a fost

reinstalată administraţia românească, care a acţionat sub protecţia şi controlul trupelor aliate. Una din marile erori comise de reprezentanţii Puterilor Aliate a constat în nepermiterea instalării grănicerilor români, la solicitarea Bulgariei, pe frontiera din anul 1916. Din această cauză s-a intensificat contrabanda şi s-au amplificat acţiunile bandelor de comitagii bulgari, aceasta ducând la crearea unui climat de insecuritate în zona de sud a Dobrogei.

Dobrogea a fost ocupată militar de trupele Puterilor Aliate, timp de un an. În acest timp trupelor române li s-a interzis să revină într-un teritoriu care aparţinea de drept României, iar aliaţii au avut grijă să-şi impună interesele economice în acest ținut, astfel ca, într-o perioadă scurtă de timp, România să devină o sursă de materii prime şi o piaţă de desfacere a mărfurilor acestora. „Se asigura astfel transformarea României Reîntregite într-o colonie, sacrificiile şi jertfele făcute de români în campania 1916-1919 fiind irelevante pentru puternicii zilei. Sub nicio formă cei peste 320.000 de români nu şi-au jertfit viaţa pe câmpurile de luptă pentru un astfel de ideal!", concluzionează autorul.

Documentele şi mărturiile contemporanilor ne indică o bună colaborare a trupelor române cu cele ale puterilor aliate în Transnistria în perioada februarie-iunie 1919; pentru cucerirea zonei Tiraspol-Razdelnaia, în acțiunile comune pe timpul retragerii în Basarabia dar și după realizarea dispozitivului de apărare pe Nistru. Cu toate acestea, n-au lipsit nici incidentele apărute pe timpul acestui parteneriat material.

Anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde şi în viaţa social-politică şi culturală a Banatului de nord-est. Potrivit prevederilor Convenţiei de armistiţiu de la Belgrad, semnată la 13 noiembrie 1918 de reprezentanţii guvernului Karolyi şi Franchet d'Esperey, comandantul trupelor Antantei din Balcani, Banatul românesc intra sub jurisdicţia guvernului maghiar până la semnarea tratatului de pace, fiind ocupat militar de trupele regale sârbeşti. Spre sfârşitul lunii noiembrie intră în Banat, sub motivul controlării ocupaţiei militare sârbeşti, şi trupele coloniale franceze, dar situaţia era confuză, făcându-se încercări disperate de reinstaurare a administraţiei maghiare. Concluzia autorului este că, fără a fi atât de spectaculos şi bogat în evenimente ca precedentul, anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde şi în viaţa social-politică şi culturală a Banatului de nord-est.

Proiectul pentru Banat conceput ca o „Elveţie" a Orientului nu a avut şanse de izbândă, deşi reprezenta o posibilă soluţie de echilibru strategic şi economic pentru această zonă mult încercată la finele Marelui Război. În 1919, Marile Puteri au procedat la împărţirea Banatului, în conformitate cu propriile interese şi urmărind să mulţumească, cât de cât, aliaţii din zonă, România şi Serbia. Soluţia dată la Paris nu a mulţumit pe nimeni. Totuşi, frontiera din partea de vest a României pare să fie cea mai stabilă până astăzi, faţă de frontierele ţării noastre din sud, est şi nord.

„Republica Ungară a Sfaturilor", un studiu care s-a constituit într-un subcapitol din volumul «Anul 1919. „Naţionalismele" Gorjului», apărută în anul 2019, ne arată că Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat rapid la sfârşitul anului

1918, în urma înfrângerii în război şi a presiunii minorităţilor naţionale. Dacă partea austriacă s-a despărţit în mod paşnic, în teritoriile maghiare au avut loc confruntări armate, ce s-au întins şi de-a lungul anului următor. La semnarea armistiţiului, în ziua de 3 noiembrie 1918, în Ungaria se afla la putere un guvern pro-antantist, condus de Mihaly Karoly, devenit după abolirea monarhiei preşedinte al Ungariei. Republica a fost proclamată pe 16 noiembrie 1918, la Budapesta, iar a doua zi era instalată şi la Viena. „Odată cu dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Habsburgii părăseau pentru totdeauna scena istoriei", mai spune autorul. Ni se prezintă împrejurările în care a fost proclamată Republica Sovietică Ungară, cine a intrat în componența noului guvern, date din biografia lui Bella Kun şi o schiță de portret a acestuia, realizată de Pamfil Șeicaru.

În ultima parte – cea de-a cincea a acestei cărți –, cele șapte articole au fost grupate sub titlul „Pregătirea Păcii". Acest capitol este deschis de lucrarea unui colectiv de autori care tratează aspectele privind efectele politice şi juridice ale conflictului româno-maghiar (1919-1920). Din acest material aflăm că, până în anul 1989, cercetările referitoare la războiul româno-ungar din anul 1919 au fost considerate un act ostil şi un factor negativ privitor la relaţiile cu vecinii noştri şi, desigur, o blasfemie adusă istoriografiei comuniste, care nu dorea evidenţierea rolului României în stârpirea focarului comunist din centrul Europei. Scopul principal al României nu a fost desfiinţarea republicii ungare, ci apărarea integrităţii teritoriale concomitent cu înlăturarea pericolului de bolşevizare a ţării. Înfrângerea comuniştilor maghiari a determinat izolarea Rusiei Sovietice şi degenerarea ulterioară a idealului comunist stalinist. România şi celelalte state balcanice şi-au realizat dezideratele naţionale printr-un efort material substanţial şi prin voinţa generală a popoarelor. Prezenţa României alături de celelalte state mai mici şi mijlocii în rândul ţărilor fondatoare ale Societăţii Naţiunilor subliniază mutaţiile petrecute, inclusiv în sud-estul Europei. România, stat naţional unitar, învingătoare în conflictul româno-maghiar, a devenit unul dintre factorii stabilizatori în Europa, reuşind să oprească înaintarea comunismului.

Pentru că în acest volum este dezbătută tema eliberării teritoriilor de dincolo de munți, unde românii au coabitat cu populații de alte etnii, putem observa şi cum au perceput unii politicieni români, precum Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băseşti, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătăşanu şi alţii, la sfârşitul deceniului doi al secolului XX, tratamentul minorităţii maghiare din România Mare. Concepţia politicienilor români cu privire la tratamentul minorităţilor în viitorul stat român unitar a fost abordată în numeroase materiale, conferinţe, articole de presă. Majoritatea lor militau pentru păstrarea minorităților şi acordarea de drepturi egale cu populația românească majoritară. "România nouă va conţine câteva minorităţi etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorităţi statul român va creea un regim de adevărată libertate. România nouă va fi un stat profund democratic", declara Tache Ionescu pentru ziarul „Le Temp".

Analiza poziţiei delegaţiei maghiare la Conferinţa de la Paris în legătură cu campania militară a României în Ungaria este un subiect binevenit. După părerea contelui Albert Apponyi, „Adunarea naţională română, reunită pe 1 decembrie la Alba Iulia, nu era în esenţă diferită de adunările populare obişnuite în Ungaria; în acelaşi timp, nu poate fi privită ca reprezentând legal întreaga naţiune română, pentru că nu au luat parte la ea deputaţii aleşi de popor, ci mulţimile reunite la întâmplare". Opinia publică maghiară considerase înaintarea armatei regale române ca pe o ocupare în numele Puterilor Antantei; de aceea, a privit rezistenţa armată ca pe o atingere adusă convenţiei de la Belgrad. Tratatele de Pace din 1919-1920 au oferit o consacrare internaţională a ceea ce românii înşişi, uniţi în voinţa lor, doriseră şi făcuseră, iar aliaţii nu s-au putut eschiva de la îndeplinirea obligaţiilor asumate faţă de România, efortul militar depus în anii 1916-1917 de armata română și apărarea Europei în fața bolșevismului maghiar fiind argumente puternice în favoarea deciziilor luate la Conferinţa de la Paris.

Au existat relații de cooperare diplomatică româno-americane la sfârșitul primei conflagrații mondiale? O lucrare nepublicată, intitulată „European Propaganda and American Opinion 1914-1917", a lui Albert Russel Buchmann, care se află în fondurile Institutului Hoover din Stanford (California) poate să răspundă, parțial, la această întrebare. Din cuprinsul ei vedem că România nu a constituit un subiect de interes pentru publicul american în perioada Marelui Război. Se pare că, singurul moment care a atras mai mult atenţia a fost intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale; un gest care a fost salutat de presa de peste ocean. Lipsa interesului pentru România poate fi considerată o carență a diplomației românești la acea vreme. În lipsa cunoașterii realității, imaginea României în SUA a avut de suferit. Abia mai târziu, misiunile americane care au venit în România în timpul războiului, impresionate de vitejia militarilor români, de rezistenţa admirabilă a populaţiei civile în faţa ocupaţiei germane, ca și intensificarea activităţii misiunii române în SUA, au modificat această percepție. Căpitanul Vasile Stoica, reîntors din SUA, în martie 1919, îi scria lui Nicolae Iorga: „Eu, în America, am făcut tot ce e omeneşte posibil a face în interesul cauzei noastre. Mai cu seamă în zilele dureroase ce au urmat încheierii păcii de la Bucureşti. Eram singur, departe de guvern şi de toţi, fără ajutor, fără nimic. A trebuit să creez totul din nimic". Vasile Stoica a arătat necesitatea unei organizări temeinice a propagandei, preconizând felul cum această organizare ar putea fi făcută. Din păcate, nici acest cabinet, dar nici cele următoare nu au acordat atenţia cuvenită propagandei româneşti în afara graniţelor. Vedem din acest material că munca desfășurată de Stoica în rândul românilor americani a fost laborioasă. Era nevoie de o intensă muncă de informare asupra realităţilor româneşti după 1918, atât a autorităţilor de la Washington, cât și a românilor trăitori în Statele Unite. Vasile Stoica s-a confruntat cu o serie de greutăţi generate şi de atitudinea răuvoitoare a unor conaţionali. De menţionat că acesta nu a primit niciun fel de subvenţie din partea Legaţiei româneşti din Washington. „Ca urmare a poziţiilor diferite pe care se găseau SUA şi România, a izolaţionismului şi politicii generale

de neutralitate a SUA faţă de problemele europene, după Primul Război Mondial nu au existat condiţii favorabile unor relaţii strânse între cele două ţări. Acest fapt nu a exclus unele interese americane în România, în primul rând în industria petrolului, dar şi de natură politică, cum ar fi protecţia evreilor“, concluzionează autorul acestui studiu.

Dacă s-a adus în discuție promovarea României în această perioadă, nu se putea să nu se amintească de Emmanuel de Martonne, geograful francez care s-a îndrăgostit, de la prima vizită, de România şi de oamenii ei, şi care a avut un rol esenţial în a prezenta spaţiul românesc ca un cunoscător, cu obiectivitate, în perioada premergatoare şi în timpul Conferinţei de Pace de la Paris. Viziunea şi expertiza lui de Martonne au fost fundamentale în cel puţin trei dintre documente elaborate în vederea încheierii tratatelor de pace. La Conferința de Pace, pasiunea lui Emmanuel de Martonne pentru România a câştigat: „Începând cu luna ianuarie 1919, expertiza geografică a lui Emmanuel de Martonne a fost pusă la încercare la conferința de pace de la Versailles. În 4 studii lungi despre cele 4 provincii cerute, România, aşa cum este azi ca entitate special organizată, a fost în centrul reflecțiilor sale. De Martonne a pus limbajul cartografic în serviciul cauzei româneşti. Titlul hărții sale colorate, «Distribuția naționalităților în teritoriile unde românii domină», este departe de a fi considerat un titlu neutru pentru o hartă. Titlul direcţionează cititorul către o anumită parte”, a scris profesorul Gavin Bowd. După părerea multora, geograful francez Emmanuel de Martonne a fost cel mai românofil dintre străini.

Ziarul „La Roumanie” a avut un rol deosebit de important pentru români în perioada de după război. Acest organ de presă a fost „glasul emigraţiei române în susţinerea idealului de unitate al României Mari la Conferinţa de Pace de la Paris din anul 1919”. Încă de la început, putem observa cum s-a născut acest ziar, la Paris, în ziua de 17 ianuarie 1918, din iniţiativa intelectualilor români, cu un comitet de redacție compus din Paul Brătăşanu, Constantin Banu, Constantin Mille, Emil Fagure. El s-a constituit în organul de propagandă al românilor din străinătate, contribuind la recunoaşterea drepturilor legitime ale poporului român, având meritul de a opri tendinţele nefavorabile şi de a-i atrage pe aliaţi de partea României. Ziarul a reunit în jurul său intelectuali, ziarişti, profesori universitari, parlamentari, compozitori, avocaţi, oameni de afaceri, devenind tribuna de popagandă a sacrificiilor pe care românii le-au dat pentru eliberarea fraţilor lor din provinciile istorice aflate sub stăpânirile străine, pentru recunoaşterea drepturilor de veacuri ale poporului român, luând atitudine împotriva propagandei antiromâneşti desfăşurată de cercurile politice occidentale interesate în menţinerea Imperiului Austro-Ungar. Toate articolele care au apărut în acest ziar arată hotărârea cu care au militat politicienii, diplomații şi oamenii de cultură pentru recunoaşterea drepturilor României la Conferinţa de Pace de la Versailles. Numeroase articole au arătat necesitatea destrămării Austro-Ungariei şi dreptul fiecărui popor asuprit de Monarhie „de a-şi constitui unitatea sa naţională sau de a şi-o completa, pentru a ajunge în deplina independenţă politică şi economic”.

Studiul este însoțit de imagini ale membrilor comitetului și de documente de arhivă în facsimil, inclusiv harta teritoriilor locuite de români publicată de Colonia Română de la Paris şi distribuită tuturor delegaţiilor participante la Conferinţa de Pace din 1919.

Reflectarea în presa transilvană a evenimentelor ce au urmat actului Marii Uniri şi a campaniei dusă de armata română în Ungaria din anul 1919, constituie tema altui studiu. Presa transilvană a fost mereu pusă în slujba împlinirii idealului naţional, fapt confirmat, în epocă, şi de ziarul ,,Viitorul” din Bucureşti: ,,Unirea şi proclamaţia de la Alba-Iulia sunt în cea mai mare parte rezultatul luptelor neîntrerupte duse de ziarele de peste munţi”.

Volumul se încheie cu opt articole, publicate sub titlul „Varia”, care nu sunt total diferite de tema propusă deoarece se referă la afirmarea unității naționale și la personalitățile istorice care au contribuit, de-a lungul istoriei, la acest vis secular.

La scurgerea unui veac de la sfârșitul primei conflagrații mondiale și campaniei din Ungaria, era absolut necesar ca acest volum să cuprindă un studiu dedicat vieţii şi operei lui Constantin Kiriţescu, doctor în științele naturii dar și istoric, cel care ne-a lăsat cea mai cuprinzătoare şi mai documentată lucrare dedicată războiului nostru de întregire. „Cartea *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, lucrare apărută în trei ediţii, este una în care analiza desfăşurării acţiunilor militare, succesul dar şi catastrofele sunt prezentate de autor cu obiectivitate şi mai ales cu multă imparţialitate, este o analiză care nu condamnă şi nici nu preamăreşte, ci narează întâmplările aşa cum au fost ele şi pe înţelesul tuturor. Aceste calităţi de formă şi de fond au consacrat-o în literatura noastră istorică. La îndoita ei valoare documentară şi analitică, neîntrecută până astăzi, se adaugă cea de educaţie patriotică şi din această perspectivă fiind una dintre cele mai valoroase cărţi apărute de la război încoace”, arată autorii.

Un interes deosebit poate să stârnească descrierea sigiliilor şi matricelor sigilare care au aparținut domnitorilor Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza şi Regelui Ferdinand I şi care se află la Arhivele Naţionale Istorice Centrale în diferite fonduri şi colecţii arhivistice. Primele steme unite ale celor trei principate – Transilvaniei, Țării Româneşti şi Moldovei –, datează de la sfârşitul veacului al XVI-lea. În urma tratatului din 1595, semnat la Alba-Iulia, Sigismund Bathory devenea, *de jure*, principe al Transilvaniei, Țării Româneşti şi Moldovei. Această stare *de facto* s-a reflectat şi în stema sa, pe care a adoptat-o ulterior. După unirea celor trei țări române sub Mihai Viteazul, sigiliile aplicate actelor domneşti au fost schimbate. Acestea conțineau atât stemele voievodatelor respective, dar şi al Daciei. Ulterior, variante unite ale stemelor moldave şi muntene s-au regăsit în sigiliile mai multor voievozi din veacul al XVII-lea. Sigiliul lui Alexandru Ioan Cuza, din iulie 1860, are reprezentat atât capul de bour cât şi acvila cruciată. Aceasta nu a devenit totuşi stemă de stat dar a fost bătută pe prima decorație instituită de către Cuza, „PRO VIRTUTE MILITARI”, care ar fi urmat să fie acordată eroilor pompieri care au luptat pe Dealul Spirii, în 1848. Cele patru matrice sigilare din timpul Regelui Ferdinand I

poartă stema României din 1921, creată de heraldistul Jozsef Sebestyen la cererea Regelui, stemă utilizată şi astăzi, dar fără simbolul Casei de Hohenzollern.

Ținutul Gorjului în anul 1919 este o temă analizată într-un material bazat pe cercetarea mărturiilor contemporanilor şi a documentelor de arhivă, realități care pot fi extrapolate și la alte ținuturi românești unde populația a trebuit să revină la o viață normală, în ciuda stării de foamete şi sărăcie care s-a instalat în urma războiului.

Din această carte aflăm de demersurile făcute pentru constituirea filialei Societății „Mormintele Eroilor" care avea ca principale obiective: depistarea mormintelor de eroi, fără deosebire de confesiune sau origine etnică; îngrijirea şi întreţinerea mormintelor, comemorarea eroilor prin diferite forme („Ziua Eroilor", monumente, plăci comemorative, troiţe, publicaţii); executarea, la cererea familiei, a exhumării osemintelor şi transportarea lor în vatra părintească etc. Pentru buna îngrijire a mormintelor de eroi – române şi străine – a fost adoptat principiul centralizării osemintelor în cimitire de onoare, organizate pe judeţe sau regiuni. În ziarele gorjene a fost reliefat entuziasmul populației la aflarea ştirii despre intrarea triumfală a oştirii române în Budapesta.

Ocupaţia străină, în timpul Primului Război Mondial, în judeţul Dolj, a înregistrat multe pagube materiale şi suferinţelor umane. Mai multe documente, aflate în Dosarul 122/1919 (cu aproape 1200 de file), din patrimoniul Arhivelor Naționale – Serviciul Județean Dolj, Fond Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, sunt edificatoare în acest sens. Dosarul este cel mai cuprinzător în informații privind „Raportul de pagube" la nivelul județului Dolj în timpul Primului Război Mondial. După cum se știe, și după cum vedem din documente, starea de ocupație din vara şi de la începutul toamnei din anul 1918, în județul Dolj, a fost menținută de Divizia de Infanterie nr. 218 condusă de generalul Krahmer și apoi de generalul-maior von Nostitz. De asemenea, memoriul întocmit de directorul Muzeului regional de antichităţi din Craiova, la 2 ianuarie 1919, privind pagubele acestei instituţii în timpul războiului, ne indică statistic pagubele suferite de muzeul regional în anii războiului (1916-1918). Un alt act prezintă tablourile pagubelor materiale aduse de armatele de ocupație școlilor, uneltelor și maşinilor, sau a valorilor rechiziţiilor făcute în plăşile din judeţul Dolj în timpul ocupaţiei și cu ocazia războiului.

În anii războiului s-au făcut eforturi pentru a fi salvată Colecţia familiei şi Fundaţiei „Aman" din Craiova. Fundaţia „Aman", fusese inaugurată în decembrie 1908 şi cuprindea două secțiuni: o bibliotecă cu câteva mii de volume şi un muzeu cu un mobilier de valoare, obiecte de artă și piese numismatice. În timpul ocupaţiei germane a Craiovei au fost jefuite multe colecţii patriotice şi instituţiile deţinătoare, dar mai ales Fundaţia „Aman" care fusese transformată în bibliotecă unde se citea şi învăţa limba germană. La intrarea armatelor străine, membrii personalului fundaţiei s-au refugiat în Moldova. Singurul care a rămas a fost custodele fundaţiei, care a încercat să salveze avutul instituţiei. La jefuirea bibliotecii şi a Muzeului Aman a contribuit şi cel care a fost numit bibliotecar şef

pe timpul ocupaţiei. Pentru această faptă şi alte escrocherii a fost condamnat la închisoare. Acest articol trage un semnal de alarmă pentru generațiile care vor veni despre modul în care trebuie protejate și salvate bunurile de patrimoniu cultural în cazuri similare.

Autorul materialului care se referă la militarii români aflaţi în cimitire româneşti din străinătate a deținut funcția de Ambasador la Paris cât şi Ambasador la UNESCO. Domnia sa ne spune că, în calitate de ambasador, a stabilit ca depunerea de coroane de flori la mormintele militarilor români să se facă pe data de 11 noiembrie când poporul francez comemorează armistiţiul din anul 1918. În mai multe ţări europene, în timpul războiului, sute de mii de ostaşi români participând la lupte de eliberare, şi-au jertfit vieţile, fiind înmormântaţi departe de ţara, casele şi familiile lor. Militarii români înhumați pe teritoriul Franței provin din rândul celor care au murit în prizonierat, din cauza condițiilor grele de viață şi a bolilor, în Primul Război Mondial. Numărul militarilor români înhumați în cele 46 de localităţi din Franța este de 2.746. Principalele localități în care se odihnesc pentru eternitate eroii români sunt: Dieuse (947), Haguenau (472), Soultzmatt (680), Labry (256). „Soldaţi români! Departe de patria voastră pentru care v-aţi jertfit, odihniţi-vă în pace, aureolaţi de glorie, în acest pământ, care nu vă mai este străin", sunt cuvintele Reginei Maria înscrise pe placa de marmură a cimitirului de la Soultzmatt. Chipul Reginei Maria, gravat în piatră aici, veghează asupra eroilor români din anul 1933.

O cronică contemporană a vizitei delegației seniorilor vâlceni în Ţara Crişurilor, la o sută de ani distanță – 1919-2019 –, ne relatează despre faptul că, în acest ceas aniversar, oamenii locului păstrează vie memoria acelor înălțătoare clipe şi a făuritorilor unității naționale, de la Mihai Vodă Viteazul la Regele Ferdinand I.

Ultimul articol aparţine cercetătorilor Eugen Petrescu şi Petre Stoica şi este închinat aniversării Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", care a împlinit şi ea, de la constituire, aceeaşi vârstă: 100 de ani. „Cultul Eroilor înseamnă întoarcerea cu smerenie, preţuire şi recunoştinţă la rădăcini. Pomenirea celor căzuţi pe câmpurile de onoare face parte din permanenţele vieţii poporului român. Strămoşii noştri şi-au respectat eroii, preamărind, prin ei, cele mai nobile virtuţi, pe care le-au păstrat, din generaţie în generaţie, drept cea mai valoroasă moştenire", o spun atât de frumos autorii. Materialul ne prezintă istoria acestei prestigioase asociații, care are ca punct de plecare constituirea Societății „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război", prin Înaltul Decret Lege nr. 4106, din 12 septembrie 1919, semnat de Regele Ferdinand I – „Întregitorul". Se regăsesc aici şi mesajele de felicitare ale generalului şi profesorului universitar doctor în ştiinţe militare Visarion Neagoe, preşedintele Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", mesajul Preşedintelui României, domnul Klaus Iohannis şi al Majestăţii Sale Margareta, Custodele Coroanei României, cu prilejul adunării festive de aniversare a 100 de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război", un eveniment de înaltă ținută organizat de Asociaţia Naţională Cultul

Eroilor „Regina Maria”, în ziua de 8 august 2019, în Sala de Marmură a Palatului Cercului Militar Naţional din Bucureşti.

În finalul acestei prefețe, nu-mi rămâne decât să salut inițiativa istoricului Eugen Petrescu, preşedinte al Filialei Judeţene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” şi director coordonator al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa”, de a organiza simpozionul în urma căruia s-a tipărit o carte de referință pentru cei care vor să cunoască, de la autori avizați, lucruri mai puțin ştiute despre momentul de glorie al Armatei Române, din anul 1919, la un secol distanță de la desfășurarea evenimentelor.

Florin Epure

Preface

The „Campaign for the Peace of Europe", as it was called the occupation of Budapest and the destruction of Béla Kun's Hungarian Soviet Republic, on August 4th, 1919, is the moment of glory of the Romanian Army that had passed through great sacrifices through the great world war and now statues, forever the Act of the Great Union. In fact, it was the first army in history to liberate a state from communism, and Budapest was the only enemy capital occupied by a state in the Entente through direct military action during or as a result of the First World War. Romania saved from the Bolsheviks not only the civilization of Central Europe, but also that of Western Europe.

This volume was established as a tribute to the heroes who brought glory to the Romanian people and to Europe, a century after the year of grace 1919. Scientific materials, written by renowned researchers, historians, archivists, lawyers, writers in this volume and presented in within the Symposium at the Cozia – Călimănești Monastery (September 6-7th, 1919), is based on the research of edited and unpublished archive documents, the memoirs of those who participated in this campaign, diplomats and politicians, as well as articles dedicated, especially, to the years 1918-1919 and to the victory of the Romanian army.

An essential testimony of this military campaign, which was the basis for the elaboration of several studies presented in this volume, is the book left by Brigadier General Gheorghe Mărdărescu, who was in command of the Troops from Transylvania, between April 12th, 1919 – 20th April 1920, at the head of which he led the Hungarian campaign. In the last proclamation, on the occasion of the withdrawal of the Romanian troops from Budapest, General Mărdărescu said: „Romania wants to state once again that after the attack on the Tisza, which motivated its military action, it was guided only by self-defense and military requirements. Any thought of oppression or revenge was foreign to him".

Several authors referred, in their works, to that funny moment – the hanging of the peasant sandals on the Parliament building in Budapest, by a sergeant from Oltenia. The hilarious episode that has already entered folklore was very real and was narrated by General Marcel Olteanu, former governor of Budapest during the Hungarian occupation, in his book „The Black Hussar" (1926). „The sandal defeated the sword", as academician Ioan-Aurel Pop would say.

The researchers did not limit themselves to the description of military operations and personnel, but brought consistent data on political and diplomatic actions and efforts to defend Greater Romania. This wonderful anniversary

bibliophile edition is structured in six parts, which include 48 scientific studies. By reading the book, readers will find answers to some questions that still persist today. How did the Romanian Army get into Hungary and occupy the capital Budapest? How did the military operations unfold? Why could the Bolshevik danger be fatal for Romania, but also for Europe? What was the role of Romanian sovereigns and diplomats in the 1919 campaign? How did the Great Powers react to the occupation of Budapest by the Romanian Army? What are the Romanian and foreign echoes regarding the Romanian occupation and administration?

The first part refers to the diplomatic and military actions for the defense of Greater Romania and is treated in three well-documented articles.

The end of the first world conflagration found Romania, again, in the Entente camp. In addition to supporting the national liberation movements of Romanians in Bukovina and Transylvania, the Romanian government has taken intense diplomatic action to find out the position of the victors in relation to previous commitments to Romania. They wanted information and clarification of relations with these powers on key issues, such as the place and role reserved for Romania at the peace conference to be held and then the confirmation of national unity through internationally recognized acts of legal value.

Romania's human sacrifices and material war effort were recognized by most states. In early 1919, when Prime Minister Ion I.C. Brătianu arrived in Paris, in order to defend the cause of Romanian unity, Romania appeared before the Peace Conference as a de facto and de jure unitary national state. During all this time and in the immediate period, the application of the Union Decision and its consolidation would be carried out step by step, a main role being played by the liberating action of the Romanian army. The war of integrity had not ended, the opponents of the Romanian unity imposing its continuation. The three papers present a synthesis of the events from November 1918 to April 1919 and highlight the coordinates of domestic policy actions and foreign affairs, in which the role of the military factor was obvious.

General Radu R. Rosetti, the hero from Mărășești, played an important role in our political-diplomatic and military efforts prior to the Hungarian campaign. Radu R. Rosetti was appointed military attaché to the Western allies, in order to support Romania's cause following the imposition of the Bucharest Peace and to show his country's readiness to return to the war as soon as conditions allowed. The Romanian general served during 1918 under the command of French General Henri Mathias Berthelot, the former head of the French Military Mission in Romania, with whom he formed a lasting friendship.

The second part, dedicated exclusively to the Romanian Military Campaign in Hungary, includes 16 articles and begins with the study that highlights the role of Romanian kings in the military success in Hungary, the continuation of the process of consolidating the Great Union and its international recognition. Queen Mary's unofficial visits to Paris and London (February-April

1919). The sovereigns of Romania witnessed the passage of the Romanian troops over the river Tisza and even advanced to the outposts, encouraging with their presence the soldiers and officers, and thus with the particularly high morale. The queen wrote in her diary: „Everyone was so full of energy, they were happy to cross the Tisza to drive out the Bolsheviks, they wanted to get to Budapest". In the archives is kept the telegram of General Mărdărescu to Ferdinand I, by which he announced the sovereign of victory: „To His Majesty the King. I have the honor to report that yesterday, August 4th, at 6 pm, the troops occupied Budapest without resistance. After taking measures to maintain order, I reviewed and received the parade (a brigade from the 1st Hunters Division, a Division of 3rd Batteries and a Division of the 4th Roșiori Brigade) on Andrasystrasse.

Many politicians of the time expressed their favorable opinions and positive appreciations of Romania and its army. King Ferdinand received „vivid congratulations on the beautiful successes of the Romanian army" from Prince Roland Bonaparte. Paul Deschanel, President of the Chamber of Deputies of the French Parliament, congratulated Prime Minister Ion I.C. Brătianu for the entry of troops in Budapest. In the spring of 1919, as a symbolic gesture of consecrating an existing reality, King Ferdinand and Queen Maria undertook a trip to Transylvania, visiting several localities – Oradea, Békéscsaba, Carei, Károlyi Castle, Baia Mare, Jibou and Dej, Bistrita, Cluj, Câmpia de la Turda, Câmpeni, Abrud, Alba-Iulia, Blaj, Copșa, Sibiu –, where they were greeted by the population enthusiastic about their arrival and the fact that the dream of centuries had come true. I.G. Duca accompanied the sovereigns and recorded in his memoirs the following: „This journey was a dream, an indescribable dream. For ten days I lived in the midst of the most moving scenes of enthusiasm. The joy of a freed people who see their King and Queen and celebrate them in a homeland that is forever reunited". The other Romanian provinces of Bessarabia and Bukovina were to be visited by the sovereigns the following year. The cities where they stopped were: Suceava, Putna, Radauti, Chernivtsi, Hotin, Balti, Chisinau, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, being again received with great enthusiasm by the population.

The operations of the Romanian army at the end of 1918, during 1919 and the beginning of 1920, are part of the war of liberation and integration of the nation fought by our people during 1916-1920. Although on the European fronts the war ended on November 11th, 1918, when the Compiègne armistice was signed, the Romanian people and their army had to fight hard for more than a year to defend their national and territorial unity. Romania's royal family was with the army, officers and soldiers throughout the war, encouraged them, recognized their merits and heroism on the front, supported their morale and believed in the final victory. King Ferdinand, the supreme commander of the armed forces, was permanently with the Romanian officers and soldiers on all fronts, in the years 1916-1919. Queen Maria used the weapons at her disposal, organizing the ambulance service, organizing hospitals, visiting hospitals every day, talking to thousands of wounded soldiers, giving them gifts and a glimmer of hope. After

three years of hard fighting and two years of enslaving exile, on October 15th, 1922, in Alba Iulia, Ferdinand and Queen Maria were to be crowned kings of all Romanians.

Queen Maria's personality was reflected in many film productions of the time but also those of today. The documentary about the sovereign's visit to America is well known. The queen was received as a superstar in lavish ceremonies. Testimony is the archive records that show a parade of big days on the boulevards of New York. Another trip of Queen Maria of Romania, together with her daughter Princess Ileana, to Egypt, Syria and Palestine, in 1930, was the subject of a documentary. Also, in the last decade, Romanian filmography has been considerably enriched. At least four feature films feature the sovereign of Romania: „Maria, Our Queen" (2011); „Queen Mary – The Last Romantic, the First Modern Woman" (2011); „Maria – Heart of Romania" (2018); „Maria, Queen of Romania" (2019). Several biographical and documentary portraits of the Queen were made for various television stations or media channels. Queen Maria has suddenly become the favorite of documentary filmakers for productions dedicated to both the centenary of the Great Union and the history of Romania in general, and enjoys an ever-growing audience.

This year also marks the 100th anniversary of the liberation of Sătmar by Romanian troops. As the territory of Satu Mare County remained outside the provisional demarcation line after December 1st, 1918, established following the agreement between the Romanian government and the Entente powers, the Hungarian civil and military authorities tried to keep control over the area, despite the unanimous decision to unite the Romanian population, to unite with the country. Against this background, the Hungarian Council of Councils was established in Satu Mare – a real danger for achieving full union and for the security of the population here. In the face of the difficult situation created in the Romanian territories still under foreign occupation and at the insistent request of the population of Satu Mare County, the Romanian Army will initiate, on the night of April 15th, 1919, a strong offensive to counteract an imminent action of Hungarian troops. and to liberate the last Romanian territories. The fighting was particularly fierce, the enemy positions being conquered only after our artillery came into action and after the attack with two infantry companies. In these battles, 18 Romanian soldiers sacrificed their lives, ennobling through their acts of heroism the history of this part of the country.

Once again, the overwhelming contribution of the Romanian Army to the achievement of the Great Union is highlighted. An exhaustive material shows us all the military action and the theaters of operations from 1916-1919. General Mărdărescu's words are edifying in this sense: „[...] the whole nation was made by the victory of arms, by the blood shed by the fighters and by the skill of the superior commanders, before whom it is all due to bow their foreheads and knees".

„The Romanian-Hungarian War between 1918-1920" is a very complex study that pays homage to the general, diplomat and university professor Aurel

Preda, who provided a series of information for writing this material. At the end, short biographical data of 47 historical personalities that have been mentioned in this material are presented.

When we refer to the 1919 Campaign, we cannot ignore the personality of General Gheorghe Mărdărescu, who, following the victory, in emotional words, addressed his soldiers in The Order of the Day: „The brilliant act of arms committed by you will remain forever in the book of the Nation and in the History of mankind; so you can be proud of the fruits of your labors, and when you return to your hearths, you can tell everyone, with serenity, that you have fully done your duty to the nation, the country, and the dynasty. In the difficult moments of the battle, their Majesties the King and Queen came in our midst and followed our bravery actions. I am very proud to have ordered you; and deeply grateful to all for the heart you have put into the achieving of the victory, I thank you each and I say to you: Health and always good cheer, brave soldiers of the Troops Command in Transylvania". Ferdinand I would decorate General Mărdărescu with the „Mihai Viteazul" Order, for the action against the Hungarian Bolshevik regime.

A presentation of the Oltenian military units deployed on the theater of operations in Transylvania, Hungary and Budapest is an act of recognition, in the Centenary year, of the heroism and sacrifice of these soldiers put in the service of defending national unity. Clarifications are provided regarding the place where they were stationed and especially how the large infantry and cavalry units in Oltenia acted. Battalion commanders, companies, regiments and divisions are also mentioned.

The 9th Mountain Hunters Regiment and the commander of this military unit, Colonel Gheorghe Rasoviceanu, „made history" in the 1919 Campaign. The officer from Gorj covered himself with the laurels of victory in World War I, proving mad courage, real patriotism and a spirit of sacrifice in leading the Regiment 9th Mountain Hunters. He was praised by the great scientist Nicolae Iorga: „one of the greatest Romanian generals". He left us a diary – „The operations and history of the 9th Mountain Hunters Regiment in the War for the Unification of the Romanian Nation. 1916-1919" – elaborated on the basis of the front archive and which bears witness to the heroism of the officers, non-commissioned officers, ranks and thousands of soldiers of this elite corps of the Romanian army. King Ferdinand I greatly appreciated his contribution to the victories of 1919 and conferred the Order „Star of Romania": „Colonel Rasoviceanu Gheorghe, commander of the 9th Mountain Hunters Regiment, for the bravery and capability with which he led the detachment commanding him in the battles with the Hungarians Csúcs, Dealul Mare, Cristior, Vaşcău, Beiuş, Nagyszalonta and Békés, in 1919, defending with several losses the enemy troops that sought to resist the advance of our troops". On January 14th, 1924, Gheorghe Rasoviceanu was promoted to the rank of brigadier general, fulfilling the position of brigade commander within the Mountain Hunters Corps.

The participation of military mountain hunting units in Transylvania, Czechoslovakia and Hungary, of Transylvanian volunteers in the Hungarian Campaign is reflected in this volume. Among the large military units in the Old Kingdom, involved in the 1919 campaign, are the two divisions of hunters originally sent – in 1918 – to guard the border on the Dniester River, along with border guards. They included 10 hunting regiments, elite units noted for their professionalism and deeds of heroism on the battlefield. The 9th Hunters Division, commanded by General Gheorghe Dabija, also included the 9th Hunters Regiment, led by Colonel Gheorghe Rasoviceanu. A vibrant and uplifting moment was the reception of the motes from the Zarand region and the Apuseni mountains (Baia de Cris, Brad, Abrud and Câmpeni plains) among the Romanian army, in the "Horia" Volunteer Corps (founded on February 15th-16th, 1919 by Dr. Suciu and Capt. Medrea), during a swearing – in ceremony at Țebea – a symbol locality of the Romanians' struggle in Transylvania. The activity memoir of the priest-captain Gheorghe Cotenescu, a Muscelean with Dâmboviţa roots, who accompanied the 9th Hunters Regiment, both on the banks of the Dniester, in Bessarabia, and in Hungary, is suggestive.

In the difficult years of fighting, 1916-1919, were mobilized many military priests who accompanied the Romanian troops on the battlefields, providing religious assistance to soldiers (services, confession, communion or the relogious services of the dead on duty), encouraging them during fighting, caressing and caring for the wounded. According to Archbishop Constantin Nazarie, about 252 servants from different places were mobilized in this war. Their heroism was well highlighted by this university professor: „In the middle of the battles, in the screams of the wounded, in the cries of the sick, in the sigh of the dying, in the almost general moral depression, the priests performed miracles. „An extensive study is dedicated to these heroes in cassocks, based on the analysis of archive documents and war memoirs. „The priests did more than their duty and it is an honor for the clergy, who, together with the soldiers, gave more than we asked for the Country and the Nation," said Marshal Constantin Prezan in December 1918.

A very interesting material refers to the archives and movable cultural assets of Romania in Budapest and to the efforts to recover them in 1919. As Virgil Cândea mentioned: „with over 5,000 pieces recorded and described, Hungary clearly appears to be the territory richest in Romanian traces, both documentary and artistic" – pieces that were created (written, printed, made, painted, engraved, excavated, etc.) on the territory included today within the borders of Romania; archaeological pieces discovered in sites in Romania, various objects created on Transylvanian territory and pieces kept in collections throughout the country that have arrived, in various circumstances, in museums, collections, archives and libraries in Hungary. Although, by the Treaty of Trianon (June 4th, 1920), the Hungarian state assumed the obligation to return to Romania, among other things, the historical archives of the provinces reunited in 1918, they have not been recovered until today!

Another hero of the defense of Greater Romania, is the Oltenian general Ilie Antonescu. The author (relative of the general) presents us with unique data about his biography, military career and the participation of the brave Romanian general on the fronts of both World Wars. Lieutenant Ilie Antonescu showed a lot of courage and tactical spirit, together with General Dragalina, in the battles on the Jiu Valley (1916), but also in Oituz, the following year. In the 1919 Campaign he had the rank of captain and the Military Virtue shone on his chest. He received the „Star of Romania" order from King Carol II. In 1945 he took part in the struggles for the liberation of Budapest. He was decorated with the Military Order „Michael the Brave", for the special courage and tenacity with which he commanded his division, in the battles of Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapest, the Krupina River, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany and N.V. Brno, distinguished by acts of operative conception, which contributed decisively to the success of the operations of its division".

The third part, dedicated to the actions of the Romanian Army in Hungary, opens with the figure of General Marcel Olteanu, former governor of Budapest during the Romanian occupation of Hungary, between August and November 1919. In the First World War he was a brigadier general and commander of the First Division from Craiova. He distinguished himself by deeds of heroism on Olt, Siret, in Grozeşti, on the Dniester and in Hungary and was decorated with the Military Order Mihai Viteazul cls. III: „For the bravery with which he led the Brigade dismounted in the battles on the Oituz Valley in July and August 1917, he distinguished himself by the attacks given by his brigade for the conquest of the important position on Coșna". After the war he became a reserve general in the 1st Army Corps. He left us some written works, such as: „Tactical skills for young officers in all weapons" (1910), „Wing Maneuver" (1912), „The Black Hussar" (1926) or „From the Memories of a Fighter" (1926).

A topic worthy of interest is the one related to the regime imposed by the Romanian Army during the occupation of Hungary because the Romanian historiography treated too little this topic of the administration of the territories occupied by the Romanians in the years 1916-1919. Instead, foreign historiography has dealt more with this subject by incriminating the actions of the Romanian Army. The Romanian military administration took place under the strict supervision of the Inter-Allied Military Mission in Hungary, a body created following the armistice in Belgrade (November 13th, 1918), which included representatives of the Great Powers. The civil legal organization was left in the hands of the Hungarian government. It should also be remembered that there is a rich correspondence that demonstrates the concern of the Romanian authorities to ensure the supply of food and fuel to the Hungarian population. Train sets with grain and food were sent from Transylvania to Hungary, and freedom of navigation was established on the Danube to allow Budapest to supply food. There are also a series of archival photographic documents showing how the Romanian military distributes food to the people of Budapest. The

presented documents also bring information about the organization of the Romanian troops in the liberated localities from Transylvania.

Among the articles that contain many data, names or figures, which for many may seem arid, a homage photo album has crept in, which includes images with a vintage scent that capture images of the glorious Romanian Army during the occupation of Budapest, 100 years. The album contains 20 photo-documents starring those wonderful people with their liberating weapons but also the cauldrons full of food for the hungry Hungarian population and for those barefoot children whose gratitude can be read on their faces. „A picture is worth a thousand words" is one of the oldest but true words of the spirit ever said. This fits best with the yellowed photograph of the turn of the century, in which General Gheorghe Mărdărescu sits proudly on the terrace of the Gellért Hotel in Budapest, in August 1919. Here the Commander of the Transylvanian troops had settled, during the occupation. The soldiers of the 16th Fălticeni Infantry Regiment also wanted to immortalize their moment of glory right in front of the Honvez Barracks in Budapest. Another image shows officers of the 27th Infantry Regiment on the steps of the Hungarian Parliament in September 1919.

A captivating interview with the nineteenth-century writer general Radu Theodoru shows us how Romania looks at the Centenary of the occupation and liberation of Budapest from communism through the eyes of a war veteran. The dialogue includes historical aspects on how the Romanian Army conquered Hungary in order to block the advance of Bolshevism in Europe, with peasants-soldiers literally wearing peasant's sandal, but also remarks on the betrayals of today's political class. „Valea Uzului is a signal. Romanians will stand up! As the poet of the Bolshevik dungeons says: „Get up, Gheorghe! Get up, John!", The legendary general decrees prophetically.

A brief description of the features and character of the corporal whose peasant's sandal reigned as a king, like a battle banner, among the clouds of Budapest, above the Hungarian Parliament was absolutely necessary, especially since many of those who published in this book referred to him; to Corporal Constantin Bivolaru. This deed also managed to penetrate the Romanian popular folklore, in the doines sung by the peasants returning from the front: „Up, peasant sandals, down slipper / I'm going to the Pesta!". „The lower sandals, the telluric peasant's sandals, from the genealogical foundation of our ancestors, which for thousands of years hit the earth and then defied gravity during the căluș dance, in the air furrowed by the cries of the Dacians", can be considered, in this context, a state symbol hoisted with national pride in the sky of the Hungarian capital.

The fourth part was reserved for studies on the end of the war and the problem of defending and consolidating the Romanian space.

The military actions of the 10th Infantry Division in Bessarabia in the years 1918-1919 are pursued. Upon entering the war, the 10th Infantry Division was commanded by Brigadier General Arthur Vaitoianu. The division participated in military actions on the Romanian front, throughout the war, in Muntenia, Moldova

and Bessarabia, even though it was initially intended to defend the territory of Dobrogea.

The 40th Infantry Regiment was also deployed in Bessarabia. We can observe the effort of this military unit of tactical level that was established in the summer of 1916, by mobilizing the existing units and subunits at peace belonging to the 40th Călugăreni Regiment. military actions on the Romanian front, throughout the war. The battle flag of this military unit was decorated with the „Mihai Viteazul" Order. After forcibly pacifying the Russian Bolsheviks at Mihaileni in January 1918, General Stan Poetaș soldiers, after entering Bessarabia and uniting with Romania, were ordered to secure the Dniester border against incursions by Bolshevik gangs trying to revolt the population in order to snatches from Romania the holy land of Bessarabia. On January 8th, 1919, Bolshevik gangs crossed the Dniester in large numbers and attacked Romanian troops in the Atachi area. General Stan Poetaş was shot here, and the body was mocked by the insurgent population. Constantin Kiritescu wrote about the general's death: „This legendary hero of the Romanian army, who at Topraisar, Neajlov and Marasesti, had faced death so many times in front, in the most dramatic moments of our war".

At the end of December 1919 the regiment leaves Bessarabia and returns to the Quadrilater. The actions of the same 40th Infantry Regiment in the Quadrilateral, in the years 1919-1940, are described. At the beginning of 1919, the situation in the territories united with the country was uncertain, given that the Romanian administration had not yet been consolidated, due to some aspects resulting from the decisions adopted in the capitals of the Romanian provinces, as well as the tendencies of some political leaders. maintain a relative decisional independence from the Bucharest authorities. Another problem of insecurity loomed on the eastern, northern and western borders, where Russian and Ukrainian Bolshevik troops, as well as Hungarian military structures, posed a real danger to the country and large Romanian units stationed in the country's borders. The territories united with the country were ordered to be considered areas of operations, and the units deployed in those areas had to be able to repel the attacks of possible aggressors. The northern part of the country was targeted by Ukrainian troops deployed east of the Dniester and in Galicia, so defense measures were imposed in this area as well.

The defense measures were part of the nature of the actions of the command structures, planning and organization of possible operations, in order to avoid surprise. Such measures continued after the demobilization of most Romanian army units in the spring of 1920. Only in the spring of the following year did the Romanian army units in the northern part of the country, located east of the Eastern Carpathians, as well as those in Bessarabia, change their status, from war to peace. It was the end of a difficult period for the Romanian military permanently subjected to the threat of Bolshevik troops across the Dniester who did not accept the decision of the Romanians across the Prut to unite with the Motherland.

In an extensive article, which refers to the military occupation of Dobrogea by the allied powers, we can follow a chronology of the events from August 1916 to August 1920, starting with the meeting of the Crown Council of Cotroceni that decided Romania's entry into the war. together with the Entente (4th/17th August 1916), until the signing, in Bucharest, of the Convention for the demarcation of the Romanian – Bulgarian border (13rd/26th August 1920). We also learn about the purpose of the military occupation, according to the Proclamation addressed by General Berthelot, which consisted in ensuring order during the installation of the Romanian civilian authorities in Dobrogea. It was not a military occupation in the classical style, in which the military occupying a territory also took care of its administration. The Romanian administration was reinstated in Dobrogea, which acted under the protection and control of the Allied troops. One of the great mistakes made by the representatives of the Allied Powers was not to allow the installation of Romanian border guards, at the request of Bulgaria, on the border in 1916. Because of this, smuggling intensified and the actions of Bulgarian gangs were amplified, leading to a climate of insecurity in the southern part of Dobrogea.

Dobrogea was occupied militarily by Allied Powers troops for a year. During this time, the Romanian troops were forbidden to return to a territory that belonged by right to Romania, and the allies took care to impose their economic interests in this land, so that, in a short period of time, Romania would become a source of raw materials and a market for their goods. „This ensured the transformation of Reunited Romania into a colony, the sacrifices made by Romanians in the 1916-1919 campaign being irrelevant to the Powers of the day. Under no circumstances did the over 320.000 Romanians sacrifice their lives on the battlefields for such an ideal!", The author concludes.

The documents and testimonies of the contemporaries indicate a good collaboration of the Romanian troops with those of the allied powers in Transnistria during February – June 1919; for the conquest of the Tiraspol – Razdelnaia area, in the joint actions during the retreat in Bessarabia but also after the realization of the defense device on the Dniester. However, there were also incidents during this material partnership.

The year 1919 marked the beginning of profound changes in the socio-political and cultural life of northeastern Banat. According to the provisions of the Belgrade Armistice Convention, signed on November 13th, 1918 by representatives of the Karolyi and Franchet d'Esperey governments, the commander of the Entente troops in the Balkans The Romanian Banat came under the jurisdiction of the Hungarian government until the peace treaty was signed, being militarily occupied by Serbian royal troops. Towards the end of November, French colonial troops also entered Banat under the control of the Serbian military occupation, but the situation was confusing, with desperate attempts to re-establish the Hungarian administration. The author's conclusion is that, without being as spectacular and rich in events as the previous one, the year

1919 marked the beginning of profound changes in the socio-political and cultural life of northeastern Banat.

The project for Banat conceived as a „Switzerland" of the Orient had no chance of success, although it represented a possible solution of strategic and economic balance for this area much tried at the end of the Great War. In 1919, the Great Powers divided Banat, in accordance with their own interests and sought to please the Allies in the area, Romania and Serbia. The solution given in Paris did not satisfy anyone. However, the border in the western part of Romania seems to be the most stable until today, compared to the borders of our country in the south, east and north.

„The Hungarian Republic of Councils", a study that was a subchapter of the volume „The year 1919. The nationalisms of Gorj", published in 2019, shows us that the Austro-Hungarian Empire quickly disintegrated in late 1918, following defeat in war and pressure from national minorities. Although the Austrian side split peacefully, armed clashes took place in the Hungarian territories, which spread over the following year. At the signing of the armistice, on November 3rd, 1918, a pro-anti-government government was in power in Hungary, led by Mihaly Karoly, which became after the abolition of the Hungarian monarchy. The republic was proclaimed on November 16th, 1918, in Budapest, and the next day it was installed in Vienna. „With the dismemberment of the Austro-Hungarian Empire, the Habsburgs left the stage of history forever", says the author. We are presented with the circumstances in which the Hungarian Soviet Republic was proclaimed, who became part of the new government, data from Bella Kun's biography and a portrait sketch of it, made by Pamfil Șeicaru.

In the last part – the fifth of this book – the seven articles were grouped under the title „Preparing for Peace". This chapter is opened by the work of a group of authors who deal with aspects of the political and legal effects of the Romanian – Hungarian conflict (1919-1920). From this material we learn that, until 1989, research on the Romanian-Hungarian war of 1919 was considered a hostile act and a negative factor in relations with our neighbors and, of course, a blasphemy against communist historiography, which did not want highlighting Romania's role in eradicating the communist outbreak in central Europe. Romania's main goal was not the dissolution of the Hungarian republic, but the defense of territorial integrity while removing the danger of Bolshevism from the country. The defeat of the Hungarian communists led to the isolation of Soviet Russia and the subsequent decline of the Stalinist communist ideal. Romania and the other Balkan states have achieved their national objectives through a substantial material effort and through the general will of the peoples. Romania's presence along with the other smaller and medium-sized states among the founding countries of the League of Nations underlines the changes that have taken place, including in Southeast Europe. Romania, a unitary national state, victorious in the Romanian-Hungarian conflict, became one of the stabilizing factors in Europe, managing to stop the advance of communism.

Because this volume discusses the issue of liberating territories beyond the mountains, where Romanians coexisted with people of other ethnicities, we can see how some Romanian politicians, such as Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Basesti, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătăşanu and others, at the end of the second decade of the 20th century, the treatment of the Hungarian minority in Greater Romania. The conception of the Romanian politicians regarding the treatment of minorities in the future unitary Romanian state has been approached in numerous materials, conferences, press articles. Most of them campaigned for the preservation of minorities and the granting of equal rights to the majority Romanian population. „The new Romania will contain several ethnic minorities who must remain in Romania. For these minorities, the Romanian state will create a regime of true freedom. The new Romania will be a deeply democratic state", Tache Ionescu declared for the „Le Temp" newspaper.

The analysis of the position of the Hungarian delegation at the Paris Conference in connection with Romania's military campaign in Hungary is a welcome topic. In the opinion of Count Albert Apponyi, „The Romanian National Assembly, meeting on December 1st in Alba Iulia, was not essentially different from the ordinary popular assemblies in Hungary; At the same time, it cannot be considered as legally representing the entire Romanian nation, because the deputies elected by the people did not take part in it, but the crowds gathered at random". The Hungarian public opinion considered the advance of the Romanian royal army as an occupation in the name of the Entente Powers; therefore, he viewed armed resistance as a violation of the Belgrade Convention. The Peace Treaties of 1919-1920 offered an international consecration of what the Romanians themselves, united in their will, had wanted and done, and the Allies could not escape the fulfillment of their obligations to Romania, the military effort made in 1916-1917 by the Romanian army and the defense of Europe against Hungarian Bolshevism being strong arguments in favor of the decisions taken at the Paris Conference.

Were there Romanian-American diplomatic cooperation relations at the end of the First World War? An unpublished work entitled „European Propaganda and American Opinion 1914-1917" by Albert Russel Buchmann, which is funded by the Hoover Institute in Stanford, California, may partially answer this question. From its contents we see that Romania was not a subject of interest for the American public during the Great War. It seems that the only moment that attracted the most attention was Romania's entry into the war against the Central Powers; a gesture that was greeted by the overseas press. The lack of interest in Romania can be considered a deficiency of Romanian diplomacy at that time. In the absence of knowledge of reality, Romania's image in the USA suffered. Only later, the American missions that came to Romania during the war, impressed by the bravery of the Romanian military, the admirable resistance of the civilian population to the German occupation, as well as the intensification of

the Romanian mission in the USA, changed this perception. Captain Vasile Stoica, returning from the USA, in March 1919, wrote to Nicolae Iorga: „I, in America, did everything humanly possible to do in the interest of our cause. Especially in the painful days that followed the conclusion of the peace in Bucharest. I was alone, away from the government and everyone, without help, without anything. I had to create everything out of nothing”.

Vasile Stoica pointed out the need for a thorough organization of propaganda, predicting how this organization could be done. Unfortunately, neither this cabinet nor the next ones paid due attention to Romanian propaganda abroad. We see from this material that Stoica's work among Romanian Romanians was laborious. There was a need for an intense work of information on the Romanian realities after 1918, both of the authorities in Washington and of the Romanians living in the United States. Vasile Stoica faced a series of difficulties and the malicious attitude of some compatriots. It should be mentioned that he did not receive any subsidy from the Romanian Legation in Washington. „As a result of the different positions of the USA and Romania, of isolationism and the general policy of US neutrality towards European problems, after the First World War there were no favorable conditions for close relations between the two countries. This fact did not exclude some American interests in Romania, primarily in the oil industry, but also of a political nature, such as the protection of Jews”, concludes the author of this study.

If the promotion of Romania during this period was discussed, one could not help but remember Emmanuel de Martonne, the French geographer who fell in love, from the first visit, with Romania and its people, and who played an essential role in presented the Romanian space as a connoisseur, with objectivity, in the preceding period and during the Paris Peace Conference. De Martonne's vision and expertise had been fundamental in at least three of the documents drawn up to conclude the peace treaties. At the Peace Conference, Emmanuel de Martonne's passion for Romania won: “Starting with January 1919, Emmanuel de Martonne's geographical expertise was tested at the Versailles peace conference. In 4 long studies about the 4 required provinces, Romania, as it is today as a specially organized entity, was at the center of its reflections. De Martonne put cartographic language at the service of the Romanian cause. The title of his colored map, «Distribution of nationalities in the territories where Romanians dominate», is far from being considered a neutral title for a map. The title directs the reader to a certain part”, wrote professor Gavin Bowd. According to many, the French geographer Emmanuel de Martonne was the most Romanian fan of the foreigners.

The newspaper „La Roumanie” had a very important role for Romanians in the post-war period. This newspaper was „the voice of Romanian emigration in support of the ideal of unity of Greater Romania at the Paris Peace Conference of 1919”. From the very beginning, we can see how this newspaper was born, in Paris, on January 17, 1918, on the initiative of Romanian intellectuals, with an

editorial board composed of Paul Brătăşanu, Constantin Banu, Constantin Mille, Emil Fagure. He became the propaganda forum of the Romanians abroad, contributing to the recognition of the legitimate rights of the Romanian people, having the merit of stopping unfavorable tendencies and attracting allies to Romania. The newspaper brought together intellectuals, journalists, university professors, parliamentarians, composers, lawyers, businessmen, becoming a forum for the propaganda of the sacrifices that Romanians made for the liberation of their brothers from the historical provinces under foreign rule, for the recognition the centuries-old rights of the Romanian people, taking an attitude against the anti-Romanian propaganda carried out by the western political circles interested in maintaining the Austro-Hungarian Empire. All the articles that appeared in this newspaper show the determination with which the politicians, diplomats and people of culture campaigned for the recognition of Romania's rights at the Versailles Peace Conference. Numerous articles have shown the need for the disintegration of Austria – Hungary and the right of every people oppressed by the Monarchy „to establish its national unity or to complete it, in order to reach full political and economic independence". The study is accompanied by images of committee members and archival documents in facsimile, including the map of Romanian-inhabited territories published by the Romanian Colony in Paris and distributed to all delegations participating in the 1919 Peace Conference.

The reflection in the Transylvanian press of the events that followed the act of the Great Union and of the campaign carried out by the Romanian army in Hungary in 1919, is the theme of another study. The Transylvanian press has always been at the service of fulfilling the national ideal, a fact confirmed at the time by the newspaper „Viitorul" in Bucharest: „The union and the proclamation in Alba-Iulia are mostly the result of uninterrupted struggles by the newspapers over the mountains".

The volume ends with several articles, published under the title "Varia", which are not totally different from the proposed theme because it refers to the affirmation of national unity and the historical personalities who have contributed, throughout history, to this secular dream.

A century after the end of the First World War and the Hungarian campaign, it was absolutely necessary for this volume to include a study dedicated to the life and work of Constantin Kiritescu, doctor of natural sciences and history, the one that left us the most comprehensive and a more documented work dedicated to our war of integrity. „The *book The History of the War for the Unification of Romania: 1916-1919,* published in three editions, is one in which the analysis of the development of military actions, success and catastrophes are presented by the author with objectivity and especially with much impartiality, is an analysis that does not condemn nor does it glorify, but narrates events as they were and understood by all. These qualities of form and substance have enshrined it in our historical literature. To its double documentary and analytical value, unsurpassed

until today, is added that of patriotic education and from this perspective being one of the most valuable books published since the war", the authors show.

Of particular interest may be the description of the seals and sealing matrices that belonged to the rulers Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza and King Ferdinand I and which are in the Central National Historical Archives in various archives and collections. The first united coats of arms of the three principalities – Transylvania, Wallachia and Moldavia – date from the end of the 16th century. Following the treaty of 1595, signed in Alba-Iulia, Sigismund Bathory became, de jure, prince of Transylvania, Wallachia and Moldavia. This de facto state was also reflected in his coat of arms, which he later adopted. After the unification of the three Romanian countries under Mihai Viteazul, the seals applied to the princely acts were changed. They contained both the coats of arms of the respective voivodeships, but also of Dacia. Later, united variants of the Moldavian and Wallachian coats of arms were found in the seals of several voivodes from the 17th century. The seal of Alexandru Ioan Cuza, from July 1860, has represented both the ox's head and the crossed eagle. It did not become a state coat of arms, however, but was imprinted on the first decoration instituted by Cuza, „PRO VIRTUTE MILITARI", which was to be awarded to the firefighters who fought on Dealul Spirii, in 1848. The four sealing matrices from the time of King Ferdinand I bears the coat of arms of Romania from 1921, created by the heraldist Jozsef Sebestyen at the request of the king, a coat of arms used today, but without the symbol of the House of Hohenzollern.

The land of Gorj in 1919 is a topic analyzed in a material based on the research of contemporary testimonies and archive documents, realities that can be extrapolated to other Romanian lands where the population had to return to a normal life, despite hunger and poverty that set in after the war.

From this book we find out about the steps taken for the establishment of the branch of the Society „Heroes' Tombs" which had as main objectives: the detection of the graves of heroes, regardless of denomination or ethnic origin; the care and maintenance of graves, the commemoration of heroes in various forms („Heroes' Day", monuments, commemorative plaques, crosses, publications); the execution, at the request of the family, of the exhumation of the bones and their transport in the parental earth, etc. For the good care of the graves of heroes – Romanian and foreign – the principle of centralizing the bones in cemeteries of honor, organized by counties or regions, was adopted. The enthusiasm of the population when finding out the news about the triumphal entry of the Romanian army in Budapest was highlighted in the Gorj newspapers.

The foreign occupation, during the First World War, in Dolj County, registered many material damages and human sufferings. Several documents, found in File 122/1919 (with almost 1200 pages), in the patrimony of the National Archives – Dolj County Service, Dolj Prefecture fund, Administrative Service, are edifying in this respect. The file is the most comprehensive in information on the „Damage Report" in Dolj County during the First World War. As it is known, and

as we see from the documents, the state of occupation from the summer and from the beginning of autumn from 1918, in Dolj county, was maintained by the Infantry Division no. 218, led by General Krahmer and then by Major General von Nostitz. Also, the memorandum prepared by the director of the Regional Museum of Antiquities in Craiova, on January 2nd, 1919, regarding the damages of this institution during the war, statistically indicates the damages suffered by the regional museum during the war years (1916-1918). Another act presents the images of the material damages brought by the occupying armies to the schools, tools and machines, or of the values of the requisitions made in the administrative subdivisions of Dolj County during the occupation and on the occasion of the war.

During the war, efforts were made to save the Collection of the family and the „Aman" Foundation from Craiova. The „Aman" Foundation had been inaugurated in December 1908 and included two sections: a library with several thousand volumes and a museum with valuable furniture, art objects and numismatic pieces. During the German occupation of Craiova, many patriotic collections and holding institutions were looted, but especially the „Aman" Foundation, which had been transformed into a library where German was read and learned. At the entrance of foreign armies, the staff members of the foundation took refuge in Moldova. The only one left was the custodian of the foundation, who tried to save the institution's assets. The man who was appointed chief librarian during the occupation also contributed to the looting of the library and the Aman Museum. For this deed and other scams he was sentenced to prison. This article raises the alarm for future generations about how cultural heritage assets should be protected and saved in similar cases.

The author of the material referring to the Romanian soldiers in Romanian cemeteries abroad held the position of Ambassador to Paris as well as Ambassador to UNESCO. He tells us that, as ambassador, he established the commemoration and laying of wreaths at the graves of the Romanian military to be held on November 11th, when the French people commemorate the armistice of 1918. In several European countries, during During the war, hundreds of thousands of Romanian soldiers taking part in liberation struggles sacrificed their lives, being buried far from their country, their homes and their families. The Romanian soldiers buried on the territory of France come from among those who died in captivity, due to the difficult living conditions and diseases, in the First World War. The number of Romanian soldiers buried in the 46 localities in France is 2,746. The main localities where Romanian heroes rest for eternity are: Dieuse (947), Haguenau (472), Soultzmatt (680), Labry (256). „Romanian soldiers! Far from your homeland for which you sacrificed yourself, rest in peace, haloed with glory, in this land, which is no longer foreign to you", are the words of Queen Maria inscribed on the marble plaque of the Soultzmatt cemetery. The face of Queen Maria, engraved in stone here, watches over the Romanian heroes from 1933.

A contemporary chronicle of the visit of the Vâlcea Seniors' delegation to Ţara Crişurilor, a hundred years away – 1919-2019 –, tells us about the fact that,

in this anniversary hour, the locals keep alive the memory of those uplifting moments to Mihai Vodă the Brave to King Ferdinand I.

The volume ends with the article by researchers Eugen Petrescu and Petre Stoica dedicated to the anniversary of the „Regina Maria” National Association of the Cult of Heroes, which has also reached the same age since its establishment: 100 years. „The cult of Heroes means a return with humility, appreciation and gratitude to the roots. The commemoration of those who fell on the fields of honor is part of the permanence of the life of the Romanian people. Our ancestors respected their heroes, glorifying, through them, the noblest virtues, which they have preserved, from generation to generation, as the most valuable legacy”, the authors say so beautifully. The material presents the history of this prestigious association, which has as a starting point the establishment of the Society „Tombs of Heroes Fallen in War”, by High Decree Law no. 4106, of September 12th, 1919, signed by King Ferdinand I – „The Integrator”. Here are also the congratulatory messages of the general and university professor doctor in military sciences Visarion Neagoe, the president of the National Association Cult of Heroes „Regina Maria”, the message of the President of Romania, Mr. Klaus Iohannis and His Majesty Margareta, Custodian of the Romanian Crown, on the occasion of the assembly anniversary of the founding of the Society „Tombs of Fallen Heroes in War”, a high-profile event organized by the National Association of Heroes Cult „Queen Maria”, on August 8, 2019, in the Marble Hall of the Palace of the National Military Circle from Bucharest.

At the end of this foreword, I can only salute the initiative of the historian Eugen Petrescu, president of the „Matei Basarab” Valcea County Branch of the „Regina Maria” National Association of Cult of Heroes and coordinating director of the „Priest Dumitru Bălaşa” Center for Historical Research, to organize the symposium after which a reference book was printed for those who want to know, from certified authors, less known things about the moments of glory of the Romanian Army, from 1919, a century ago.

Author: Florin Epure
Translator: Dragoş Marinoiu

Cuvânt înainte

Începutul anului 1919 găseşte Europa devastată de Primul Război Mondial, conflict militar ce avea să genereze schimbări politice majore în sânul multora dintre naţiunile implicate. Rivalităţile nerezolvate în timpul acestuia aveau să fie germenul celui de-Al Doilea Război Mondial, la sfârşitul căruia bolşevismul – curent politic comunist, apărut în Rusia la începutul secolului XX, în cadrul fracţiunii de stânga a Partidului Social Democrat al Muncitorilor – avea să schimbe fundamental valorile, instituţiile şi structura socială a mai multor state ale lumii.

România a fost ţara care a luptat cu acest curent politic de extremă stângă încă din 1917, atunci când ostaşii ruşi bolşevizaţi abandonând frontul românesc au încercat uciderea familiei regale şi răsturnarea valorilor noastre statale. Apoi, în 1918, a luptat împotriva bolşevicilor ruşi aflaţi în plin proces de organizare în Basarabia şi Bucovina, provincii româneşti aflate sub ocupaţie străină (rusească, respectiv austro-ungară), iar în 1919 a luptat în Transilvania (aflată sub ocupaţie austro-ungară) şi în Ungaria, împotriva bolşevicilor maghiari; a luptat cu bolşevismul şi l-a învins, dar, din nefericire, după cel de-al doilea conflict armat mondial, avea să devină şi ea victima odiosului regim dictatorial care a lăsat în urma sa, în lume, zeci de milioane de victime.

Făcând referire la acest aspect, într-un interviu acordat publicistului Victor Roncea istoricul Ioan Aurel Pop spune: „România a reușit în secolul al XX-lea, printr-o instituție fundamentală a statului, anume armata sa, să oprească sau să limiteze două primejdii capitale care amenințau continentul european și care, implicit o amenințau și pe ea însăși. Este vorba despre două regimuri dictatoriale, unul de extremă stângă și celălalt de extremă dreaptă. În 1919, prin campania din Ungaria devenită «roșie», armata română a oprit avansarea bolșevismului, a comunismului de tip sovietic spre centrul Europei (eventuala victorie a lui Béla Kun în Ungaria ar fi deschis calea afirmării «Republicii Sovietice Bavaria»). În 1944-1945, campania armatei române spre vest, în alianță cu Națiunile Unite, a contribuit la înfrângerea fascismului, inclusiv a variantei de fascism de la Budapesta, care se crampona de putere. Cele două regimuri, anume comunismul și fascismul au fost condamnate de forurile legale internaționale și de istorie. În același timp, ambele fapte din 1919 și 1944-1945 au contribuit la consolidarea României, adică a edificiului național clădit prin deciziile națiunii române finalizate la 1 Decembrie 1918 și recunoscute de comunitatea internațională. Mai concret,

acele acțiuni de arme au făcut posibilă apartenența de fapt și de drept a Transilvaniei la statul român”.

Anul acesta, 2019, se împlinesc 100 de ani de la Campania românească în Ungaria. Aşadar, sărbătorim Centenarul intrării Armatei Române în Budapesta şi eliberarea Ungariei de regimul bolşevic instaurat în 1919 de Béla Kun, cu sprijinul Rusiei. Sunt 100 de ani de când Armata Română a dat o lecţie Europei (ale cărei răni, sîngerânde, au fost infestate de virusul bolşevic), făcând scut în faţa extinderii regimului comunist în centrul continentului, consfinţind, totodată, prin această campanie, actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

*

*   *

Prăbuşirea politică a monarhiei austro-ungare şi dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar, ca urmare a înfrângerii suferite pe frontul italian, la sfârşitul lunii octombrie 1918 (în cursul aşa-numitei bătălii de la Vittorio Veneto) şi a presiunii minorităţilor din componenţa sa, fac ca partea austriacă să se organizeze separat, ca stat, fără violenţă, pe când partea ungară continuă să genereze o serie de conflicte militare şi pe parcursul anului 1919 cu toate statele vecine, în dorinţa de a menţine în graniţele sale teritorii ce nu i-au aparţinut de drept, dar pe care le subjugase de-a lungul vremii prin forţa armelor.

Ungaria susţine şi acum, după 100 de ani de la Unirea Transilvaniei sau Ardealului (regiune istorică şi geografică situată în interiorul arcului carpatic, a cărei denumire, prin extensie, face referire şi la Banat, Crişana, Maramureş şi Sătmar) cu Regatul Român, că acesta s-a făcut sub ocupaţia şi presiunea armatei române, dar uită faptul că Marea Adunare de la Alba Iulia s-a desfășurat în timp ce Transilvania era ocupată de armata austro-ungară, iar trupele feldmareșalului Mackensen se retrăgeau, conform înțelegerii cu organizatorii Adunării, trecând prin Sebeș și ocolind Alba Iulia.

Aşadar, Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 s-a făcut prin voinţă populară, în condiţiile de dublă ocupaţie străină (germană şi austro-ungară), nicidecum sub presiunea și ocupația armatei române. A fost un act firesc, ce venea după alte două acte de voinţă populară: cel din 27 martie/9 aprilie 1918, când Sfatul Țării din Chișinău hotăra Unirea Basarabiei cu Regatul României şi cel din 15/28 noiembrie 1918, când Congresul General al Bucovinei, organizat la Cernăuţi, proclama „unirea definitivă și fără nicio condiție a Bucovinei cu Regatul României”.

Ostilităţile acestei ultime campanii din Primul Război Mondial, denumită şi războiul româno-ungar – operaţiune declanşată pentru apărarea Marii Uniri –, au început la 13 noiembrie 1918 şi s-au încheiat la 4 august 1919, cu victoria decisivă a Regatului Român şi prăbuşirea primei republici maghiare – Republica Sovietică Ungaria (Republica Ungară a Sfaturilor).

Operaţiile militare desfăşurate pentru apărarea Marii Uniri, în perioada 1918-1920, includ totalitatea acţiunilor militare desfăşurate de Armata Română, în perioada de la declararea celei de-a doua mobilizări, la 27 octombrie 1918 şi

demobilizarea armatei, la 20 martie 1920, principalele acţiuni desfăşurându-se între 15 aprilie – 6 august 1919 şi constând în: alungarea forțelor inamice de pe teritoriul Vechiului Regat; apărarea frontierei de est și nord-est amenințată de trupele sovietice ruse; dezarmarea trupelor austro-ungare din Bucovina şi Transilvania şi înfrângerea trupelor sovietice maghiare care au iniţiat operaţii militare împotriva Regatului Român la 15 aprilie 1919. De asemenea, în 1918-1919 conducerea superioară a armatei şi-a adus contribuţia la desfășurarea negocierilor dintre Regatul Român şi Antanta cu privire la stabilirea „liniilor de demarcaţie" cu Ungaria şi la retragerea trupelor aliate din Banat (trupe franceze) și Dobrogea (trupe franceze şi engleze). Aşadar, pentru România războiul nu s-a încheiat la 11 noiembrie 1918, în anul următor, la 4 august.

Profitând de refuzul Regelui Ferdinand I de a capitula, România intră din nou în război împotriva Puterilor Centrale la 27 octombrie 1918. Guvernul român remite în această zi feldmareșalului von Mackensen un ultimatum prin care i se cere ca trupele de sub comanda sa să evacueze teritoriul ocupat în decurs de 24 ore. În caz contrar, guvernul român va folosi forţa împotriva acestora. Tot la 27 octombrie, regele Ferdinand I comunică președintelui Franței că România reia lupta pentru împlinirea cauzei naționale.

Începând cu data de 28 octombrie 1918, întreaga armată română trece pe picior de război, fapt ce permite României să încheie Campania din 1918 pe poziţia de stat beligerant. Odată decretată mobilizarea, guvernul român trece la degajarea de inamic a teritoriului ocupat. Astfel, în timp ce trupele franceze forţează Dunerea, pe la Giurgiu, după înfrângerea Puterilor Centrale în Balcani, în bătălia de la Dobro Pole (1 noiembrie 1918), guvernul român ia măsuri imediate pentru eliberarea localităţilor Galați, Brăila, Tulcea, Isaccea și Niculițel, armatele de ocupaţie fiind forţate astfel să se retragă în Transilvania. Apoi, la 5 noiembrie 1918, Marele Cartier General emite un ordin prin care trupele române primeau misiunea de a trece de urgenţă în Transilvania, la cererea Consiliului Național Român, pentru a pune capăt terorii exercitate de gărzile maghiare asupra românilor, care, de la sfârșitul lunii noiembrie 1918 și până în aprilie 1919, au săvârşit un adevărat masacru asupra populației românești, un fel de preludiu al ocupării Transilvaniei de Nord, în 1940. Înaintarea Armatei Române în Transilvania se face în etape, ostaşii români ajungând până la sfârşitul lunii ianuarie 1919 la Munții Apuseni.

În decursul anului 1919, Armata Română face eforturi mari pentru asigurarea fiinţei statului naţional român, rezultat al voinţei liber exprimate a românilor din provinciile istorice: Basarabia, Bucovina şi Transilvania.

Astfel, în zona de nord-est, în perimetrul Hotinului, armata română contracarează acţiunile unor subunităţi şi unităţi sovietice, iar în vest se confruntă cu regimul comunist maghiar, două regimuri bolşevice a căror acţiune comună putea pune în pericol existenţa unităţii statale româneşti, făurită în 1918.

Apoi, în februarie – iunie 1919 trupele române desfăşoară acţiuni de pază şi apărare a frontierei de pe Nistru, intervenind prompt împotriva planului operaţional sovietic de recuperare a Basarabiei.

Odată cu declararea independenţei Ungariei faţă de Austria – aceasta considerându-se îndreptățită la autodeterminare ca și restul naționalităților din fostul imperiu, dar fără să acorde, la rândul ei, independența naționalităților din cuprinsul vechiului său teritoriu, din care făcea parte și Transilvania, nerecunoscând hotărârile Adunării de la Alba Iulia, nici Unirea acestora cu România, nici Marele Sfat Național Român și nici Consiliul Dirigent (un „guvern provizoriu" al provinciilor românești din fostul Imperiu Austro-Ungar, stabilit la Sibiu), care hotărâseră Unirea cu Regatul Român –, guvernul maghiar trece la reorganizarea ţării şi a armatei. La 8/21 martie 1919 are loc proclamarea Republicii Sovietice a Sfaturilor în Ungaria (Republica Sovietică Ungară, un avanpost al Moscovei, care urmărea extinderea comunismului în regiune), iar în aprilie 1919 armata maghiară bolşevică, la ordinul Consiliului revoluţionar guvernamental condus de Béla Kun (originar din Transilvania), care a refuzat să recunoască dreptul la autodeterminare a națiunilor subjugate de fostul regat, atacă armata română aflată în Apuseni; răspunsul românilor avea să fie unul hotărât şi cu urmări ce aveau sa îngenuncheze regimul sovietic maghiar. Astfel, cu aprobarea Consiliului Militar al Antantei, după înaintarea treptată, Armata Română trece Tisa şi ocupă Budapesta, capitala Ungarei, în după-amiaza zilei de 3 august 1919, cu un număr restrâns de efective din Brigada 4 Roşiori, comandată de generalul Gheorghe Rusescu, acestea fiind urmate, la 4 august 1919, de importante efective militare româneşti concentrate în această campanie, conduse de generalul Gheorghe Mărdărescu – comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, care a devenit şi comandant al trupelor române de ocupaţie şi care a fost primit cu onoruri pe bulevardul Andrassy de către trupele Diviziei 1 Vânători. În zilele următoare, trupele române ocupau în întregime teritoriul Ungariei şi dezarmau ultimele rămăşiţe ale Armatei Roşii Ungare.

Armata Română scrie astfel, în cartea de onoare a neamului, una din cele mai importante acţiuni din istoria sa – intrarea în Ungaria, cucerirea Budapestei şi distrugerea regimului Béla Kun şi a Republicii Sovietice a Sfaturilor, care a condus Ungaria timp de 133 de zile. Prin acţiunea Armatei Române a fost salvată pacea şi a fost amânată, nu şi stopată, extinderea şi instaurarea comunismului în centrul Europei, o greşeală a omenirii care după 1944 va duce la răsturnarea valorilor prin teroare și genocid, lăsând în urma sa răni profunde, greu de vindecat. Prin ocuparea Budapestei, timp de mai multe luni, Ungaria s-a aflat la picioarele României, aceasta fiind singura situaţie din istoria Primului Război Mondial în care un stat din Antanta reușește ocuparea prin forță militară a unei capitale inamice.

Trei zile mai târziu (7 august), ziarul Sfatului Ţărănesc din Gorj, anunţă pe prima pagină ocuparea Budapestei şi aduce elogii armatei române:

Glorioasa oştire română a intrat triumfătoare în Budapesta, capitala asupritorilor de 1000 de ani ai neamului românesc de peste munţi.

Flutură mândru tricolorul român pe palatul parlamentului maghiar din Pesta, unde s'au făurit blestematele legi menite să desfiinţeze pe Românii de peste munţi.

Se agită falnicul nostru tricolor pe palatul din Buda al împăratului-rege austro-ungar de tristă memorie Franţ Iosif, pe ungureşte Ferenţ Ioşca, care a subscris infamele legi de robire şi de distrugere a fraţilor noştri de peste munţi.

Se înalţă vulturul stindardului nostru tricolor peste Budapesta vestind asupritorilor unguri înmormântarea pe veci a blestematei lor stăpâniri în provinciile alipite azi la sânul patriei mame.

Glorie vouă bravi oşteni ai neamului!

Mărire vouă eroi fără seamăn ai României Mari!

Ca Feţi-Frumoşii din poveştile neamului aţi răpus pe smeii turanici!

Leii Carpaţilor au pus genunchele pe grumazii tigrilor altaici!

Glorie şi mărire ţie vitează şi eroică oştire română, care ai înscris una din cele mai glorioase şi măreţe pagini in istoria lumei! (*Budapesta sub genunchele dorobanţului!*, articol publicat joi, 7 august 2019, în săptămânalul gorjean „Românismul”, anul IV, nr. 26, Târgu Jiu, p. 1)

Cel mai cunoscut episod din istoria acestei campanii este cel legat de opinca românească atârnată pe Palatul Parlamentului Ungariei de către un ostaş oltean, gest ce rămâne în istoria românească drept simbol al victoriei Regatului României în războiul româno-maghiar de eliberare a Transilvaniei şi reîntregirea neamului.

După restabilirea ordinii în Ungaria, guvernul român, cu acordul Consiliului Suprem Interaliat, hotărăşte la 3 septembrie 1919 evacuarea forțelor militare române din teritoriul ocupat, măsură aplicată între 4 octombrie 1918 şi 30 martie 1920 în trei etape: în prima etapă, de la 4 la 10 octombrie, este evacuat teritoriul maghiar situat la vest de Dunăre; în etapa a doua, de la 12 la 23 noiembrie, este evacuat oraşul Budapesta și întreg teritoriu până la Tisa, trupele române predând oraşul Budapesta, Comisiei Militare Interaliate şi autorităţilor locale ungare; în etapa a treia, de la 24 februarie la 30 martie 1920, este evacuat teritoriul de la est de Tisa până la linia stabilită de Conferința de Pace (linia Clemenceau). La 30 martie 1920, toate efectivele române, participante la Campania din Ungaria, se găseau pe teritoriul naţional.

La scurt timp după începerea retragerii, la conducerea Ungaria este ales amiralul-regent Miklós Horthy, cel ce va instaura în inima Europei un regim fascist și revizionist exercitat cu cruzime în perioada interbelică şi în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Prin „Memorandumul” său, Miklós Horthy declara: „Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenţii teritoriale sunt împotriva ei şi pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul ţel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgere la arme”. Dorinţa sa a fost împlinită parţial, prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, când Ungaria ocupa Transilvania de Nord, terorizând şi masacrând până spre sfârşitul anului 1944

populaţia românească majoritară, comunităţile de ţigani, evrei şi alte naţionalităţi, determinând exodul acestora şi închegarea în acest spaţiu românesc a unei populaţii majoritar maghiare, atrocităţile de la Treznea, Ip, Moisei, Ciumărna, Mureşenii de Câmpie, Mihai Bravu şi din alte zeci de localităţi fiind pagini sângeroase ale martiriului românesc din anii aceia.

*

* *

Campania Armatei Române din 1919 în Ungaria, al cărei scop a fost apărarea României Reîntregite şi protejarea Europei de bolşevism, s-a încheiat cu succes, statul român făcând şi în acest sens un efort militar şi financiar însemnat. Victoria românească este rezultatul răspunsului ferm al guvernului şi armatei la atacurile violente şi repetate ale Ungariei asupra României, dar obţinută cu numeroase jertfe. Astfel, în perioada martie 1919 – august 1919 (începutul şi sfârşitul ostilităţilor româno-maghiare), pierderile umane suferite de Armata Română (care a mobilizat pentru această campanie 250.000 de ostaşi) au fost semnificative: 188 ofiţeri şi 11.478 subofiţeri, gradaţi şi soldaţi ucişi, dispăruţi sau mutilaţi pe viaţă, din care 69 ofiţeri şi 3.556 subofiţeri, gradaţi şi soldaţi căzuţi eroic pe câmpul de luptă.

De asemenea, la încheierea Campaniei din Ungaria, trupele române înregistrau o captură de război de ordinul a 1.235 ofiţeri, 10.000 soldaţi, 350 tunuri, 331 mitraliere, 51.450 puşti, 4.316 carabine, 519 revolvere, 190 puşti mitraliere, 87 aeroplane şi alte materiale de război.

Campania aceasta a marcat pentru Ungaria, pe lângă abolirea „republicii sfaturilor” şi reinstaurarea regatului, dar fără rege, cu amiralul Miklós Horthy ca regent, semnarea Tratatului de Pace cu Puterile Aliate la Trianon, în Franţa, la 4 iunie 1920, acesta fiind actul de naştere a Ungariei moderne, recunoscută internaţional ca stat independent şi suveran.

Despre această ultimă campanie, ce avea să încheie Marele Război, vorbesc autorii prezentului volum, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019)*, lucrare prin care Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” finalizează cea de-a doua etapă, din cele trei etape ale programului de cercetare dedicat Primului Război Mondial şi Marii Uniri, intitulat „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului”.

Eugen Petrescu

Foreword

The beginning of 1919 finds Europe devastated by the First World War, a military conflict that will generate major political changes in many of the nations involved. The unresolved rivalries during it will be the germs of the Second World War, at the end of which Bolshevism – a communist political current that emerged in Russia in the early twentieth century, within the left factions of the Social Democratic Workers' Party – would change fundamentally. the values, institutions and social structure of several states of the world.

Romania has been the country that has fought against this extreme left political current since 1917, when Bolshevik Russian soldiers, abandoning the Romanian front, tried to kill the royal family and overthrow our state values. Then, in 1918, it fought against the Russian Bolsheviks in full process of organizing in Bessarabia and Bukovina, Romanian provinces under foreign occupation (Russian, respectively Austro-Hungarian), and in 1919 it fought in Transylvania (which was under Austro-Hungarian occupation) and in Hungary, against the Hungarian Bolsheviks; it fought against the Bolshevism and defeated it, but unfortunately, after the Second World War, it will become victim of the odious dictatorial regime that left tens of millions of victims behind in the whole world.

Referring to this aspect, in an interview given to the publicist Victor Roncea, the historian Ioan Aurel Pop says: "Romania managed in the twentieth century, through a fundamental institution of the state, namely its army, to stop or limit two major dangers that threatened the European continent and that, implicitly, threatened itself. These are two dictatorial regimes, one was the extreme left and the other was the extreme right. In 1919, through the Hungarian campaign that became „red", the Romanian army stopped the advance of Bolshevism, the Soviet type communism to central Europe (the potential victory of Béla Kun in Hungary would have opened the way for the assertion of the „Bavarian Soviet Republic"). In 1944-1945, the Romanian army's campaign to the west, in alliance with the United Nations, contributed to the defeat of fascism, including the fascist variant of Budapest, which clung to power. The two regimes, namely communism and fascism, have been condemned by international legal forums and history. At the same time, both military actions from 1919 and 1944-1945 contributed to the consolidation of Romania, more precisely the national edifice built by the decisions of the Romanian nation, completed on December 1st, 1918 and recognized by the international community. To be more precise, those military actions made possible, in fact, the legal affiliation of Transylvania to the Romanian state".

This year, 2019, marks the 100th anniversary of the Romanian Campaign in Hungary. Therefore, we celebrate the Centenary of the entry of the Romanian

Army in Budapest and the liberation of Hungary from the Bolshevik regime established in 1919 by Béla Kun, with the support of Russia. It has been 100 years since the Romanian Army taught a lesson to Europe (whose bloody wounds were infested with the Bolshevik virus), building a shield against the expansion of the communist regime in the center of the continent, while consecrating, through this campaign, the act of the Great Union on December 1st, 1918.

*

* *

The political collapse of the Austro-Hungarian monarchy and the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, as a result of the defeat suffered on the Italian front at the end of October 1918 (during the so-called Battle of Vittorio Veneto) and under the pressure of its minorities, caused the Austrian side to organize itself separately, as a state, without violence, while the Hungarian side continues to generate a series of military conflicts during 1919 with all neighboring states, in the desire to maintain within its borders, territories that did not belong to it, by law, but which he had subjugated over time by force of arms.

Hungary claims even now, after 100 years since the Union of Transylvania or Ardeal (historical and geographical region located inside the Carpathian arch, whose name, by extension, refers to Banat, Crişana, Maramureş and Sătmar) with the Romanian Kingdom, that this was done under the occupation and pressure of the Romanian army, but forgets that the Great Assembly in Alba Iulia took place while Transylvania was occupied by the Austro-Hungarian army, and Field Marshal Mackensen's troops withdrew, according to the agreement with the Assembly organizers, passing through Sebeș and bypassing Alba Iulia.

Therefore, the Union of Alba Iulia on December 1st, 1918 was made by popular will, in the conditions of a double foreign occupation (German and Austro-Hungarian), not under the pressure and occupation of the Romanian army. It was a natural act, which came after two other acts of popular will: the one on March 27th / April 9th, 1918, when the Country Council of Chisinau decided the Union of Bessarabia with the Kingdom of Romania and the other on November 15th/28th, 1918, when the General Congress of Bukovina, organized in Chernivtsi, proclaimed „the definitive and unconditional union of Bukovina with the Kingdom of Romania".

The hostilities of this last campaign of the First World War, also called the Romanian-Hungarian war – an operation launched to defend the Great Union – began on November13th, 1918 and ended on August 4th, 1919, with the decisive victory of the Romanian Kingdom and the collapse of the First Hungarian Republic – Soviet Republic of Hungary (Hungarian Republic of Councils).

The military operations carried out for the defense of the Great Union, during 1918-1920, include all the military actions carried out by the Romanian Army, in the period from the declaration of the second mobilization, on October 27th, 1918 and the demobilization of the army, on March 20th, 1920, the main actions taking place between April 15th and August 6th, 1919 and consisting of: expelling

enemy forces from the territory of the Old Kingdom; defending the eastern and northeastern borders threatened by Russian Soviet troops; the disarmament of the Austro-Hungarian troops from Bukovina and Transylvania and the defeat of the Hungarian – Soviet troops who initiated military operations against the Romanian Kingdom on April 15th, 1919. Also in 1918-1919 the superior leadership of the army contributed to the negotiations between the Romanian Kingdom and Entante on the establishment of „demarcation lines" with Hungary and the withdrawal of Allied troops from Banat (French troops) and Dobrogea (French and English troops). Therefore, for Romania the war did not end on 11th November, 1918, but the following year, on August 4th.

Taking advantage of King Ferdinand I refusal to capitulate, Romania again entered in the war against the Central Powers on October 27th, 1918. On this day, the Romanian government sent Field Marshal Von Mackensen an ultimatum asking the troops under his command to evacuate the occupied territory, within 24 hours. Otherwise, the Romanian government will use force against them. Also on October 27th, King Ferdinand I communicates to the President of France that Romania resumes the fight for the fulfillment of the national cause.

Starting with October 28th, 1918, the entire Romanian army went to war, which allowed Romania to end the 1918 Campaign as a belligerent state. Once the mobilization is decreed, the Romanian government proceeds to liberate the occupied territory as an enemy. Thus, while the French troops force the Danube, around Giurgiu, after the defeat of the Central Powers in the Balkans, in the battle of Dobro Pole (November 1st, 1918), the Romanian government takes immediate measures to liberate Galați, Brăila, Tulcea, Isaccea and Niculițel, the occupying armies being thus forced to retreat to Transylvania. Then, on November 5th, 1918, the General Headquarters issued an order by which the Romanian troops were given the mission to pass urgently in Transylvania, at the request of the Romanian National Council, to put an end to the terror exercised by the Hungarian guards on the Romanians, from the end of November 1918 and until April 1919, they committed a real massacre on the Romanian population, a kind of prelude to the occupation of Northern Transylvania, in 1940. The advance of the Romanian Army in Transylvania is done in stages, the Romanian soldiers reaching the end of January 1919 at the Apuseni Mountains. During 1919, the Romanian Army made great efforts to ensure the existence of the Romanian national state, the result of the freely expressed will of the Romanians in the historical provinces: Bessarabia, Bukovina and Transylvania.

Thus, in the northeast, in the area of Hotin, the Romanian army counterattacks the actions of some Soviet subunits and units, and in the west they face the Hungarian communist regime, two Bolshevik regimes whose joint action could endanger the existence of Romanian state unity in 1918.

Then, in February-June 1919, the Romanian troops carried out actions to guard and defend the border on the Dniester, promptly intervening against the Soviet operational plan for the recovery of Bessarabia.

With the declaration of Hungary's independence from Austria – it considered itself entitled to self-determination like the rest of the nationalities of the former empire, but without granting, in turn, the independence of nationalities in its former territory, which included Transylvania, not recognizing the decisions of the Assembly of Alba Iulia, neither their Union with Romania, nor the Great Romanian National Council nor the Governing Council (a „provisional government" of the Romanian provinces of the former Austro-Hungarian Empire, established in Sibiu), which had decided the Union with the Romanian Kingdom – the Hungarian government proceeds to reorganize the country and the army. On March 8th/21th, 1919, the Soviet Republic was proclaimed in Hungary (the Soviet Republic of Hungary, an outpost of Moscow, which sought to spread communism in the region), and in April 1919 the Bolshevik Hungarian army, under the command of the Revolutionary Government Council led by Béla Kun (originally from Transylvania), which refused to recognize the right to self-determination of nations subjugated by the former kingdom, attacks the Romanian army in Apuseni; the response of the Romanians would be a decisive one and with consequences that would bring down the Hungarian Soviet regime.

Thus, with the approval of the Military Council of the Entente, after the gradual advance, the Romanian Army crossed the Tisza and occupied Budapest, the capital of Hungary, on the afternoon of August 3rd, 1919, with a small number of troops from the 4th Roşiori Brigade, commanded by General Gheorghe Rusescu, these being followed, on August 4th, 1919, by important Romanian military forces concentrated in this campaign, led by General Gheorghe Mărdărescu – commander of the Transylvania Troops Command, who also became commander of the Romanian occupation troops and was received with honors on Andrassy Boulevard by Huntsmen Division 1 troops. In the following days, Romanian troops occupied the entire territory of Hungary and disarmed the last remnants of the Hungarian Red Army.

Thus, the Romanian Army writes in the book of honor of the nation, one of the most important actions in its history - the entry into Hungary, the conquest of Budapest and the destruction of the Béla Kun regime and the Soviet Republic of Councils, which ruled Hungary for 133 days.

Through the action of the Romanian Army, peace was saved and the expansion and establishment of communism in central Europe was postponed, not stopped, a mistake of humanity that, after 1944, will lead to the overthrow of values through terror and genocide, leaving behind deep, severe wounds. to be healed. By occupying Budapest, for several months, Hungary was at the feet of Romania, this being the only situation in the history of the First World War, in which a state in the Entente manages to occupy by military force an enemy capital.

Three days later (August 7th), the newspaper of the Peasant Council from Gorj, announces on the front page the occupation of Budapest and brings praise to the Romanian army:

The glorious Romanian army triumphantly entered Budapest, the capital of the 1000-year-old oppressors of the Romanian nation over the mountains.

The Romanian tricolor proudly flies on the palace of the Hungarian parliament in Pest, where the unjust laws meant to abolish the Romanians from over the mountains were made.

Our tricolor fluttered on the palace in Buda of the Austro-Hungarian emperor of sad memory, Franţ Iosif, in Hungarian Ferenţ Ioşca, who signed the infamous laws of enslavement and destruction of our brothers over the mountains.

The eagle of our tricolor flag rises over Budapest, announcing to the Hungarian oppressors the eternal burial of their cursed dominion in the provinces attached today to the motherland.

Glory to you, brave soldiers of the nation!

Glory to you peerless heroes of Greater Romania!

Like the Princes Charming of our stories of the nation, you have killed the Tyrant Dragons!

The Carpathian lions put their knees on the necks of the Altaic tigers!

Glory and Exaltation to you brave and heroic Romanian army, which has inscribed one of the most glorious and great pages in the history of the world! (*Budapest under the knees of the infantry soldier!*, article published on Thursday, August 7th, 2019, in the Gorj weekly „Romanism", year IV, no. 26, Târgu Jiu, p. 1)

The most famous episode in the history of this campaign is the one related to the peasant's shoe hung on the Hungarian Parliament Palace by an Oltenian soldier, a gesture that remains in Romanian history as a symbol of the victory of the Kingdom of Romania in the Romanian-Hungarian war for the liberation of Transylvania and the reunification.

After restoring order in Hungary, the Romanian government, with the agreement of the Supreme Allied Council, decided on September 3rd, 1919 to evacuate Romanian military forces from the occupied territory, a measure applied between October 4th, 1918 and March 30th, 1920 in three stages: in the first stage, from 4th to October 10th, the Hungarian territory located west of the Danube is evacuated; in the second stage, from 12th to 23rd November, the city of Budapest and the entire territory up to the Tisza is evacuated, the Romanian troops handing over the city of Budapest to the Inter-Allied Military Commission and the local Hungarian authorities; in the third stage, from February 24th to March 30th, 1920, the territory east of the Tisza is evacuated to the line established by the Peace Conference (Clemenceau line). On March 30th, 1920, all Romanian troops participating in the Hungarian Campaign were on the national territory.

Shortly after the retreat began, Admiral Miklós Horthy was elected leader of Hungary, who would set up a fascist and revisionist regime cruelly exercised in the heart of Europe during the interwar period and during the Second World War. In his „Memorandum", Miklós Horthy stated: „Hungary's number one enemy is Romania, because the highest territorial claims are against it and because it is the strongest of the neighboring states. Therefore, the main goal of our foreign policy is to solve the problems with Romania by recoursing to weapons". His wish was partially fulfilled by the Vienna Dictate of August 30th, 1940, when Hungary

occupied Northern Transylvania, terrorizing and massacring by the end of 1944 the majority of the Romanian population, the communities of gypsies, Jews and other nationalities, causing their exodus and the coagulation in this Romanian space of a majority Hungarian population, the atrocities from Treznea, Ip, Moisei, Ciumărna, Mureşenii de Câmpie, Mihai Bravu and from dozens of other localities being bloody pages of the Romanian martyrdom from those years.

*

* *

The Romanian Army's 1919 campaign in Hungary, whose purpose was to defend Reunited Romania and protect Europe from Bolshevism, ended successfully, with the Romanian state making a significant military and financial effort in this regard as well. The Romanian victory is the result of the firm response of the government and the army to the violent and repeated attacks of Hungary on Romania, but obtained with numerous sacrifices. Thus, between March 1919 and August 1919 (the beginning and end of the Romanian-Hungarian hostilities), the human losses suffered by the Romanian Army (which mobilized 250,000 soldiers for this campaign) were significant: 188 officers and 11,478 non-commissioned officers, graded soldiers and soldiers killed, missing or mutilated for life, of which 69 officers and 3,556 non-commissioned officers, graded soldiers and soldiers fell heroically on the battlefield.

Also, at the end of the Hungarian Campaign, Romanian troops recorded a war capture of 1,235 officers, 10,000 soldiers, 350 guns, 331 machine guns, 51,450 rifles, 4,316 carabines, 519 revolvers, 190 automated rifles, 87 airplanes and other war materials.

This campaign ment for Hungary, in addition to the abolition of the „republic of councils” and the restoration of the kingdom, but without a king, with Admiral Miklós Horthy as regent, the signing of the Peace Treaty with the Allied Powers at Trianon, in France, on June 4th, 1920, being the birth certificate of modern Hungary, internationally recognized as an independent and sovereign state.

The authors of this volume, entitled The First World War and the Great Union of Romanians, present this last campaign, which led to the end of the Great War. 100 years since the Romanian Army Campaign in Hungary – the final phase of the war (1919-2019), a work through which the „Pr. Dumitru Bălaşa” Center for Historical Research of the “Regina Maria” National Association of the Heroes' Cult completes the second stage, from a total of the three stages of the research program dedicated to the First World War and the Great Union, entitled “In the footsteps of the nation's heroes and martyrs”.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

Notă asupra volumului

Prin acest volum, intitulat *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a Războiului (1919-2019)*, aducem un omagiu ostaşilor români care, în urmă cu un secol, în perioada 13 noiembrie 1918 – 3 august 1919, au apărat cu vitejie Marea Unire şi au consolidat România Mare respingând prin forţa armelor diviziile maghiare din Transilvania, iar prin ocuparea Budapestei au oprit înaintarea bolșevismului, a comunismului de tip sovietic, spre centrul Europei.

Volumul face parte din Colecţia „Centenarul Marii Uniri" şi cuprinde 48 din cele peste 50 de lucrări științifice, articole, interviuri şi albume foto înscrise la Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial", ediția a IV-a – „Campania din 1919. Centenar", desfăşurat la Mănăstirea Cozia din oraşul Călimăneşti, judeţul Vâlcea, în perioada 6-7 septembrie 2019. Acesta este publicat la Editura Universitaria din Craiova în 2019 şi este rezultatul programului de cercetări istorice intitulat „Pe urmele eroilor și martirilor neamului", iniţiat de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", autori fiind: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanţiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun*,* Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoş, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Daniela-Liliana Pătraşcu, Dumitru-Valentin Pătraşu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Răţoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiş, Petre Stoica, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Voicu Şichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti.

Prefaţa este semnată de istoricul Florin Epure, traducerea, sumară, în limba engleză, este semnată de profesorul Dragoş Marinoiu, iar tehnoredactarea şi grafica poartă amprenta tehnicienilor Simona Dobrete şi Andrei Robert Dobrete. Cei 46 de autori (istorici, arhivişti, filologi, scriitori etc.), prefaţatorul, traducătorul şi tehnicienii tehnoredactori şi graficieni, ce şi-au pus amprenta pe acest volum omagial, sunt prezentaţi pe scurt în *Tabla auctorială*, situată înainte de *Cuprins*.

Volumul are 850 pagini format B5 şi este structurat pe şase părți – tema principală fiind *apărarea şi consolidarea Marii Uniri* –, după cum urmează: prima

parte: *Acţiuni diplomatice şi militare pentru apărarea României Mari* (p. 67-90), a doua parte: *Campania militară a României în Ungaria – imperativ al consolidării României Mari, misiunea europeană asumată* (p. 91-358), a treia parte: *Armata Română în Ungaria* (p. 359-408), a patra parte: *Sfârşitul războiului şi problema apărării şi consolidării spaţiului românesc* (p. 409-620), a cincea parte: *Pregătirea Păcii* (p. 621-730). În încheiere, sub genericul *Varia* (p. 731-848) sunt publicate 7 articole cu o tematică diversă, dar cu referire la Războiul de Reîntregire a Neamului, ultimul fiind dedicat celor 100 de ani de la oficializarea *Cultului Eroilor*.

Coperta este realizată pe fond vişiniu şi scoate în evidenţă o puternică şi complexă personalitate feminină a vremii – Regina Maria –, „ctitoriţă a României întregite, una dintre cele mai mari figuri ale istoriei noastre naţionale” (Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine: Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 3, partea V, Editura Humanitas, București, 1992, p. 109) şi unul dintre cele mai fascinante personaje din istoria secolului XX, supranumită „mama răniţilor” şi „Regina-soldat”.

Volumul conţine bibliografie şi o serie de anexe (hărţi, schiţe, ilustraţii foto etc.).

Mulţumim autorilor şi colaboratorilor pentru contribuţia adusă la realizarea celei de-a 4-a lucrări din colecţia de carte omagială dedicată glorioaselor izbânzi, din anii de foc 1916-1919, ce ne-au adus unitatea, demnitatea şi respectul cuvenit. Sunt pagini fierbinţi, scrise cu sângele a sute de mii de eroi, fii ai unui popor cu rădăcini adânci în istorie – Poporul Român – dar sortit să trăiască, fără voia sa, secole la rând, sub talpa grea a celor din jur.

Eugen Petrescu

Remarks on the Book

The purpose of this volume, entitled The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the Romanian Army Campaign in Hungary – the final phase of the War (1919-2019), is to pay a tribute to the Romanian soldiers who, a century ago, between November 13th, 1918 – August 3rd, 1919, bravely defended the Great Union and they consolidated Greater Romania by repelling the Hungarian divisions in Transylvania by force of arms, and by occupying Budapest, they stopped the advance of Bolshevism, of the Soviet-type communism, towards the center of Europe.

The book is part of the "Centenary of the Great Union" Collection and includes 48 of the 50 scientific papers, articles, interviews and photo albums submitted to the National Symposium on History "Romania in the First World War", 4th edition – "Campaign of 1919. Centenary", held at the Cozia Monastery, in Călimăneşti, Vâlcea County, between September 6th-7th, 2019.

It is published at the University Publishing House in Craiova, in 2019 and it represents the result of the historical research program entitled "In the footsteps of the nation's heroes and martyrs", initiated by the "Pr. Dumitru Bălaşa" Center for Historical Research and the "Regina Maria" National Association of Heroes' Cult, authors like: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanţiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoş, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberşterescu, Alexandru Oşca, Daniela-Liliana Pătraşcu, Dumitru-Valentin Pătraşu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduţ, Tudor Răţoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiş, Petre Stoica, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Voicu Şichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti.

The preface is signed by the historian Florin Epure, the summary translation in English, is signed by teacher Dragoş Marinoiu, and the technical editing and graphics bear the imprint of editor technicians Simona Dobrete and Andrei Robert Dobrete. The 46 authors (historians, archivists, philologists, writers, etc.), the preface, the translator and the technical editors and graphic artists, who left their marks on this homage volume, are briefly presented in the Author's List, located before the Content.

The volume has 850 pages in B5 format and it is structured in six parts – the main theme being the defense and consolidation of the Great Union –, as follows: first part: *Diplomatic and military actions for the defense of Greater Romania* (p. 67-90), the second part: *Romania's military campaign in Hungary – imperative for the consolidation of Greater Romania, the European mission assumed* (p. 91-358), third part: *Romanian Army in Hungary* (p. 359-408), fourth part: *The end of the war and the defense problem and consolidation of the Romanian space* (p. 409-620), the fifth part: *Preparing for Peace* (p. 621-730). In conclusion, under the generic title Varia (p. 731-848) are published 7 articles with different topics, but with reference to the War of the Reunification of the Nation, the last one being dedicated to the 100 years since the foundation of the National Association of Heroes' Cult.

The cover is made on a cherry background and highlights a strong and complex female personality of the time – Queen Maria –, "founder of the united Romania, one of the greatest figures in our national history" (Constantin Argetoianu, For Tomorrow People: Memories from yesterday's time, vol. 3, part V, Humanitas Publishing House, Bucharest, 1992, p. 109) and one of the most fascinating characters in the history of the 20th century, nicknamed "mother of the wounded" and "Queen-soldier".

The volume contains bibliography and a number of annexes (maps, sketches, photo illustrations, etc.).

We thank the authors and collaborators for their contribution in accomplishing the 4th paper from the homage books collection dedicated to the glorious victories, from the years of fire, 1916-1919, which brought us unity, dignity and proper respect. They are hot pages, written in the blood of hundreds of thousands of heroes, sons of a people with deep roots in history – the Romanian people – which is destined to live, against his will, for centuries on end, under the heavy oppression of those around him.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

PARTEA I

ACŢIUNI DIPLOMATICE ŞI MILITARE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

APĂRAREA MARII UNIRI

Grigore Buciu

Pentru toate ţările occidentale, Primul Război Mondial s-a încheiat odată cu încetarea ostilităţilor prin semnarea armistiţiului. Nu şi în estul Europei.

Imperiul Austro-Ungar, cel mai amalgamat din punct de vedere etnic, căuta soluţii de supravieţuire şi de rezistenţă în faţa presiunilor de bolşevizare. Pe 17 octombrie 1918, împăratul Carol lansează de la Baden un manifest către popoare prin care propune un stat federativ în locul imperiului, în care statele naţionale să funcţioneze autonom. Sunt menţionate şi nişte regate, dar din enumerare lipsesc românii din Transilvania şi Bucovina şi bosniacii. Gestul se explică prin situaţia lui de rege al Ungariei, calitate în care evită să-i supere pe unguri, care considerau Ardealul ca fiind al lor de drept.

Popoarele resping propunerea. După aplicarea principiului autodeterminării, care a motivat militarii din armata austro-ungară să-şi susţină popoarele de provenienţă, dorinţa de independenţă naţională nu mai putea fi stăpânită.

Marea Unire a românilor s-a încheiat cu Marea Adunare de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918. S-a aplicat principiul autodeterminării, în Transilvania, Banat Crişana, Maramureş, Bucovina şi Basarabia, prin care românii majoritari au hotărât unirea cu Regatul României, ţara-mamă a tuturor. Dar Ungaria, care beneficiase şi ea de acelaşi principiu şi devenise republică, nu era dispusă să recunoască unirea Ardealului şi Bucovinei cu România, aşa cum nici Rusia, devenită sovietică, nu se împăca nicicum cu ideea Basarabiei independentă şi apoi unită cu România.

Nu era doar o poziţie diplomatic ostilă, ci o opoziţie activă şi periculoasă, în condiţiile neclare în care se afla România. Armistiţiul de la Focşani şi apoi pacea dezastruoasă de la Bucureşti, fie ea şi neratificată de Parlament şi nerecunoscută de Regele Ferdinand, ne plasa pe muchie de cuţit în privinţa cobeligeranţei. Dar acele acte, care încălcau înţelegerile cu Antanta, au fost soluţii provizorii de salvare a ceea ce se mai putea salva din România, după retragerea de pe front a armatelor ruseşti, lăsându-ne descoperiţi şi vulnerabili, înconjuraţi din toate părţile de inamici. De la Tulcea, pe linia Carpaţilor Orientali până la Kiev – de nemţi, de la Kiev până la Odesa, pe Nistru – de ruşii revanşarzi.

Consiliul Militar Aliat de la Belgrad, condus de francezul Franchet d'Esperey, devenise ostil României şi permisese armatei sârbe să ocupe Banatul, în ideea că, după Conferinţa de Pace, acesta va aparţine Iugoslaviei, sârbii emiţând pretenţii în acest sens. Nu s-au purtat deloc prieteneşte, în ciuda mitului prieteniei pe care l-am promovat noi, în epoca modernă. Au arestat preoţi şi fruntaşi de prin sate, încercând, alături de unguri, să împiedice delegaţiile românilor să meargă cu credenţialele lor la Alba Iulia.

Consiliul Militar Aliat, influenţat de preşedintele ungar Karoly, a hotărât în 13 noiembrie ca trupele şi administraţia românească să nu depăşească linia Mureşului.

Ungurii sperau că la Conferinţa de Pace de la Paris vor obţine cea mai mare parte din Ardeal, cu argumente mai mult sau mai puţin ortodoxe, în ciuda înţelegerii dintre România şi Antanta, la intrarea în război. Prin tratatul încheiat atunci, politicienii români au avut abilitatea de a stabili până la amănunt graniţa nord-vestică a României. Acest lucru ne-a fost de mare folos şi a ajutat-o pe Regina Maria să susţină neoficial cauza românilor la tratativele de pace.

În pofida marii jertfe de sânge şi a victoriilor răsunătoare de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, care au dat semnalul sigur că maşinăria de război germană poate fi învinsă, România era în situaţia de a pierde totul, din cauza păcii de la Bucureşti.

Salvarea a venit, probabil şi cu ajutorul lui Berthelot, prin cea de-a doua mobilizare cu puţine zile înainte de armistiţiul necondiţionat. Mobilizarea ne-a reintrodus în starea de război, alături de Antanta. În zorii acelei zile Mackensen a fost trezit din somn la hotelul din Bucureşti, unde era încartiruit şi i s-a pus în vedere să se retragă cu trupele imediat, altfel va fi atacat de armata română şi de trupele aliate ajunse la malul Dunării.

În retragere, germanii au distrus depozite, poduri, au jefuit tot ce s-a putut şi au trecut munţii. La Braşov şi în alte locuri i-au întâmpinat trupele române venite din Moldova şi i-au deposedat de bunurile furate.

În mod firesc, după evenimentul de la Alba Iulia şi de la Cernăuţi şi acceptarea de către Rege a declaraţiilor de unire, România era îndreptăţită să-şi trimită trupele şi să-şi instaleze administraţia în noile teritorii. Lucrurile nu se desfăşurau atât de simplu. În centrele industriale din sudul Ardealului, ungurii se opuneau cu vehemenţă.

Resturile armatei ungare, intrată în dezordine şi dezorganizare după armistiţiu şi dizolvarea imperiului, s-au întors în cazărmile lor din Ardeal şi încercau, fără niciun ordin, să opună rezistenţă. Cei mai extremişti au fost secuii din unităţile lor care n-au ezitat să ucidă şi să facă silnicii, neîmpăcându-se cu ideea că Ardealul nu mai este unguresc. Trebuiau demobilizaţi şi trimişi la casele lor.

Hotărârea Consiliului Militar Aliat privind impunerea Mureşului drept graniţă era abuzivă şi de nerespectat, în condiţiile în care populaţia românească era supusă abuzului şi mai mult era o hotărâre la care România, ca parte implicată în această situaţie, nu fusese consultată. Nu fusese invitată la Belgrad, aşa că era o decizie părtinitoare Ungariei. Armata română s-a oprit pe linia Mureşului în primă fază, pentru a crea condiţiile necesare exprimării libere a voinţei populare la Adunarea de la Alba Iulia. Se evitau astfel eventualele speculaţii privind valabilitatea hotărârii de autodeterminare şi unire prin liberă voinţă cu Regatul României. După 1 decembrie 1918 a continuat să înainteze, în pofida protestelor ungurilor şi ale Consiliului Militar Aliat. Comandantul acestuia, Franchet d'Espérey, şi-a mutat sediul la Timişoara şi apoi la Arad, lăsându-se convins cam cu prea multă uşurinţă de protipendada ungurească locală şi de emisarii de la Budapesta că în acea zonă românii sunt minoritari şi, ca urmare, prin Conferinţa de Pace, Ungaria va obţine acele teritorii, în pofida votului delegaţiilor locale la Alba Iulia.

Statul român, cu acceptul conducerii militare şi al Regelui a continuat să-şi impună voinţa în teritoriile sale de drept. Sunt scene admirabile ale primirii unităţilor româneşti

de către comunităţile locale. Asociaţiile femeilor ardelene au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a sprijini armata română care intra într-un spaţiu cu condiţii total nepregătite. La Deva, Regimentul 9 Vânători, în popasul său spre garnizoana de reşedinţă din Brad, ce-i fusese stabilită, a petrecut ziua de Crăciun pe cheltuiala unei doamne din înalta societate, apoi comitetul local al femeilor ardelene a asigurat hrănirea trupei timp de o săptămână.

În 28 februarie 1919, Consiliul Militar Aliat, cu acordul Conferinţei de Pace de la Paris, care îşi începuse lucrările în ianuarie 1919, a stabilit o nouă linie de demarcaţie pe aliniamentul Satu Mare – Ciucea – Oradea – Arad, lăsând toate aceste centre urbane în partea ungurească.

Intenţia Budapestei era să convingă Conferinţa să stabilească graniţa dintre cele două state pe Munţii Apuseni. S-a cerut ca de-a lungul acestei linii să fie respectată o zonă neutră de către ambele părţi până după hotărârile de pace. Evident că ungurii nu au respectat această decizie. Regimentului 9 Vânători, comandat de colonelul Gh. Rasoviceanu, i-a revenit misiunea de a curăţa Munţii Apuseni de trupele ungureşti, obligându-le să se retragă peste linia de demarcaţie. Regimentul 9 Vânători a fost sprijinit de o unitate de voluntari moţi care au depus jurământul de credinţă pe drapelul românesc, sub stejarul lui Avram Iancu de la Ţebea. Ei cunoşteau bine locurile şi au fost de un real folos.

Între timp teroarea maghiară se intensifica dincolo de linia de demarcaţie. Sunt de notorietate publică cazurile martirajului suferit de Ioan Ciordaş şi Nicolae Bolcaş, fruntaşi intelectuali din Beiuş, care au fost mutilaţi şi îngropaţi de vii. Trei sute de români au căzut victime terorii maghiare, în Bihor, pierzându-şi vieţile, lor adăugându-li-se multe alte cazuri izolate mai peste tot. Erau vizaţi preoţii români, intelectualii şi fruntaşii cu autoritate în rândul populaţiei româneşti, cunoscuţi în zonă ca unionişti.

În Caraş-Severin au fost ucişi 180 de români, în sate erau luaţi fără judecată şi motiv şi câte 20 de români şi împuşcaţi.

Între timp la Budapesta se instalează regimul bolşevic al lui Béla Khun, care joacă la două capete. Pe de o parte se anagajează să îndeplinească condiţiile armistiţiului, să-şi demobilizeze şi să-şi reducă trupele, să stea în neutralitate până la terminarea Conferinţei de pace, iar pe de altă parte nu demobilizează, dimpotrivă, îşi măreşte efectivele, atacă linia de demarcaţie cu Slovacia şi cu România, încercând să reia prin forţă teritoriile pierdute.

Mai mult, se înţelege cu guvernul rus şi cu autorităţile ucrainiene să atace concomitent nordul României şi sudul Poloniei, pentru a face o joncţiune a trupelor care, unite, să impună bolşevismul în statele slave din Balcani şi Europa Centrală. Cernăuţiul unit cu România este cucerit de ucrainieni, în timp ce ungurii forţează sud-estul Slovaciei. De altfel, atât Bucovina cât şi Basarabia sunt revendicate de Rusia Sovietică. Rusia dă un ultimatum României pe 1 mai 1919 prin care cere retragerea din Basarabia în două zile, iar Racovski, guvernatorul Ucrainei, cere retragerea din Bucovina în aceeaşi termeni, anunţându-l în acelaşi timp pe Béla Khun de acest ajutor dat pentru a-l scoate din dificultatea în care se află cu trupele române pe Tisa.

Atacurile ruseşti şi ucrainiene se intensifică în mai pe linia Nistrului. E atacată Tighina, însă trupele răzleţe şi dezorganizate n-au forţa să reziste contraatacului trupelor române dislocate în Basarabia. Sunt aruncate peste râul Nistru.

În aceste condiţii dificile pentru România, din cauza presiunilor puse pe noile ei graniţe şi a reţinerilor fireşti pe care le are pentru a nu irita puterile aliate şi a nu îngreuna şi mai mult tratativele de pace, am fost nevoiţi să riscăm şi să ne apărăm Marea Unire cu arma în mână, după criteriile strategiei militare.

Noi nu aveam nevoie de pusta ungurească să o adăugăm statului român, chiar dacă un grup de magnaţi unguri, speriaţi de consecinţele bolşevizării şi ale sovietizării ţării, poate şi al integrării ei în uriaşa Uniune Sovietică, i-au scris lui Ferdinand I, propunându-i să fie şi rege al Ungariei. Părea o glumă, însă ungurii, ajunşi la disperare din cauza terorizării până şi a lor de către trupele de dincolo de linia de demarcaţie, au ajuns să-l întâmpine pe generalul Moşoiu la Oradea, strigând: trăiască armata română!

Pe măsura trecerii timpului, trupele ungureşti deveneau tot mai agresive, atacând posturile româneşti de pe linia de demarcaţie, ceea ce a determinat comandanţii militari să se pregătească de ofensivă. Era fixată pe 16 aprilie. Printr-o coincidenţă în noaptea premergătoare ungurii atacă cu violenţă în trei puncte de pe valea Someşului. Sunt respinşi şi atacul românesc continuă. Fără a intra în amănunte, menţionăm că deşi se votase Unirea, Oradea este eliberată pe 20 aprilie, Satu Mare pe 19 aprilie, Beiuşul în Sâmbăta Mare, soldaţii participând apoi, cu lumânări aprinse în jurul bisericii, la slujba Învierii. Regimentul 9 Vânători ajunge la Arad pe 17 mai, dar nu intră în oraş, unde era şeful Consiliului Militar Aliat. Se evita astfel o situaţie diplomatică bizară, atacarea fie ea şi formală a armatelor aliate. Aradul devine românesc prin instalarea administraţiei româneşti abia pe 2 iulie 1919. Pe 21 iulie începe ocuparea Banatului răsăritean de trupe şi administraţie românească, astfel că la sfârşitul lui iulie, abia, România intra în posesia întregului ei teritoriu.

Însă nu era suficient. Ungurii deşi respinşi reprezentau în continuare un pericol real. Din acest motiv, ignorându-se avertismentele aliaţilor de a ne opri, Marele Cartier General Român îi dă ordin generalului Moşoiu să continue ofensiva până la Tisa. Se punea astfel o barieră naturală între noi şi inamic. Ungurii însă o forţează.

Regele şi Regina aflaţi într-o vizită în Ardeal ajung şi la trupele române fixate pe aliniamentul Tisa. Cinci divizii româneşti au fost implicate în această ofensivă.

Consiliul Suprem de la Paris a fost deranjat de trecerea liniei de demarcaţie şi de ofensiva românească până la Tisa, socotind că România a acţionat fără motiv asupra Ungariei. Între timp, ungurii avuseseră o ofensivă de succes asupra cehoslovacilor. Doar înaintarea pe Tisa superioară a trupelor române a împiedicat joncţiunea lor cu trupele ucrainiene care acţionau prin Galiţia.

Ungurii se organizează, se disciplinează şi mai bine organizaţi încep ofensiva împotriva trupelor române. Ungurii luptă cu înverşunare şi încep să respingă trupele române. Béla Khun îşi motivează victoriile cu sloganul că obligă România să respecte vechea linie de demarcaţie fixată de Consiliul Suprem de la Paris. Strategia românească însă învinge entuziasmul unguresc din prima fază. După şapte zile de lupte cumplite, ungurii sunt înfrânţi definitiv şi aruncaţi peste Tisa. Victoria se cerea desăvârşită şi lupta dusă până în inima inamicului.

Pe 30 iulie trupele române trec Tisa, neîntâmpinând nicio rezistenţă semnificativă. Vânătorii, trupele româneşti de elită, trect primii. Rezistenţa lipseşte sau este minimă.

Drumul spre Budapesta este deschis, armata ungurească fiind complet distrusă şi risipită. Béla Khun fuge la Viena unde e arestat. Evadează şi fuge în Rusia, ca un prieten ce se străduise din răsputeri să asigure pătrunderea sovietelor în inima Europei.

Poate Europa nu-şi dă seama nici acum cât au făcut armata română şi România ca efort pentru a stopa răspândirea bolşevismului în ţările ei. A făcut-o desigur apărând cu îndârjire şi cu un sacrificiu enorm Unirea cea Mare a românilor.

Generalul Moşoiu a devenit o legendă a acestui ultim an de război. Campania împotriva Ungariei ne-a costat 188 de ofiţeri, 11479 de soldaţi scoşi din luptă (69 ofiţeri morţi şi 3601 soldaţi), după datele lui C. Kiriţescu.

Menţionăm în încheiere că nu numai aceasta a fost campania de apărare a Unirii. În Basarabia ea a început imediat după proclamarea republicii independente. Trupele române au trecut Prutul la cererea Sfatului Ţării pentru a pune ordine în acest spaţiu tulburat de trupele ruseşti bolşevizate, aflate în retragere spre Rusia. Armata nu s-a dus acolo să cucerească Basarabia, cum s-a mai afirmat, ci ca să asigure protecţia populaţiei şi a politicienilor, lăsaţi liberi de orice influenţă în deciziile pe care le-ar fi luat. Era şi o măsură de a asigura cumva graniţa de răsărit în condiţiile unui imens gol de apărare, prin trădarea Rusiei. S-a riscat mult, printre care o tentativă de asasinare a Regelui Ferdinand, de anihilare a comandanţilor militari de la Iaşi şi a guvernului. S-au pierdut tezaurul şi o mulţime de averi depozitate de proprietarii români între Nistru şi Odesa. Luptele împotriva bandelor infiltrate, sprijinite de guvernul rus şi de Ucraina, au continuat cu pierderi şi pentru noi, până după încheierea Conferinţei de Pace de la Paris. Abia spre anul 1924, lucrurile s-au liniştit, însă nostalgia rusă după Basarabia nu s-a stins nicicând. Generalul Broşteanu a fost trimis să comande trupele în Basarabia şi a intrat în Chişinău pe 14 ianuarie 1918, primit cu ovaţii de Sfatul Ţării.

Şi Bucovina a trebuit a fi apărată. Râvnită de austrieci, de ruşi şi de ucrainieni, această provincie românească s-a trezit mereu hărţuită. Ucrainienii au revendicat-o şi au ocupat Cernăuţii, punând în pericol preparativele pentru unire şi apoi Sfatul Ţării şi administraţia provizorie. Iancu de Flondor a solicitat României ajutor militar pentru apărarea populaţiei şi a voinţei ei de unire. A fost trimis generalul Zadic. Acesta în fruntea detaşamentului „Dragoş”, alcătuit din vreo 3000 de oameni, precar înzestraţi dar hotărâţi să acţioneze intră în Cernăuţi pe 11 noiembrie. Legionarii ucrainieni fug călare peste Prut, iar generalul e întâmpinat cu căldură de Iancu Flondor şi de Consiliul Naţional în Palatul Naţional. Trupele române îşi asumă rolul de a proteja pupulaţia şi a menţinea ordinea. Astfel, sub protecţie militară, se întăreşte actul de unire necondiţionată cu ţara. Prezenţa noastră militară e o barieră în calea intenţiilor de joncţiune şi de unire a Ungariei cu Rusia bolşevică, peste Bucovina, Basarabia şi Transilvania.

România şi-a câştigat cu mare greutate, cu multă diplomaţie, riscuri şi jertfe unitatea statală în Primul Război Mondial şi a fost silită de împrejurări să o apere în continuare prelungindu-şi războiul cu încă un an.

Din păcate, nu şi-a putut apăra Unirea cea Mare în întregul ei în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Dar şi ce a rămas merită să apărăm şi să acţionăm mai mult, astfel încât şi ceilalţi fraţi rămaşi peste graniţă să mute graniţa la locui ei de după Conferinţa de Pace de la Paris.

Bibliografie

Mircea Muşat, Ioan Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983;

Colectiv, *Istoria militară a poporului român*, Bucureşti, Editura Militară, 1987;

Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989;

Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *Ion Antonescu şi Războiul de Reîntregire a Neamului*, Focşani, Editura Vrantop, 1997;

Sebastian Stanca, *Contribuţia preoţimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Deva, Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015;

Ioan Ursu, *De ce a intrat România în război*, Arad, Editura Gutemberg Univers, 2018;

Ion I. Solcanu, *Operaţiile şi istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru întregirea Neamului Românesc, 1916-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2018;

Ion I. Solcanu, *Un erou din războiul de Integrare a României: Regimentul 9 Vânători*, Iaşi, Editura Junimea, 2018;

Ioachim Lazăr, Adrian Iuliu Ronai, *Cartea de aur a eroilor petrileni*, Petroşani, Editura Focus, 2018;

Constantin Kiriţescu, *Povestea sfântului nostru război*, Bucureşti, Editura Detectiv Literar, 2019.

ACŢIUNI POLITICO-DIPLOMATICE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI ÎNTREGITE (1919-1920)

Corneliu Mihail Lungu

Înfăptuirea Idealului Naţional prin întregirea României în anul 1918 a pus Ţara în faţa unor provocări determinate de pericole, ameninţări şi chiar intervenţii armate venite de la est şi vest începând cu anul 1919, acţiuni desfăşurate până şi în timpul lucrărilor conferinţelor păcii de la Paris.

În primul rând inamicii Marii Uniri au contestat hotărârile adoptate în cele trei provincii româneşti la Chişinău, Cernăuţi şi Alba-Iulia. Aşa de pildă, ruşii contestau actul de reunire din 27 martie 1918 considerând că el nu „reprezenta expresia voinţei Parlamentului", iar Sfatul Ţării nu ar fi avut competenţa de a decide în probleme importante cum este organizarea ţării[1].

Ofensiva rusească împotriva unirii Basarabiei cu România era deosebit de periculoasă întrucât venea atât din partea bolşevicilor, cât şi din cea a trupelor conduse de generalul Denikin. Ideologii lui Lenin încercau să demonstreze că Rusia bolşevică nu ar fi continuatoarea celei Ţariste, urmărindu-se de fapt să acopere pretenţiile asupra teritoriilor dintre Prut şi Nistru, parte integrantă a Moldovei lui Ştefan cel Mare. Bolşevicii nu cunoşteau istoria adevărată, sau dacă o ştiau o încălcau cu bună ştiinţă, atâta vreme cât la 13 aprilie 1711, Petru I „Ţarul tuturor Rusiilor" a încheiat cu Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, Tratatul prin care recunoştea că: „Hotarele Principatului Moldovei după drepturile sale antice, sunt acelea ce se descriu cu râul Nistru, Cameneţu, Bender, cu tot teritoriul Budgeacului, Dunărea, Muntenia, marele ducat al Transilvaniei şi cu teritoriul Poloniei, după delimitarea făcută".

În sprijinul pretenţiilor sale Rusia sovietică, recurgând la aceeaşi ideologie leninistă, susţinea în lipsa unor criterii şi drepturi de ordin istoric că ţăranii şi muncitorii ruşi erau îngrijoraţi de soarta confraţilor lor din Basarabia. Tendenţioasa propagandă a recurs la cele mai murdare metode urmărindu-se instigarea şi răzvrătirea celorlalte etnii minoritare împotriva Regatului României. Edificatoare sunt documentele de arhivă ale vremii, dintre care am selectat două manifeste, ambele din acel an de cumpănă, 1919. Primul document a fost emis de Comitetul Partidului Comunist din Basarabia, care îndemna pe „Tovarăşii lucrători şi ţărani în haina militară" să se răzvrătească, întrucât „Numai prin revoluţie ca în Rusia... voi puteţi lua averea furată de la voi la boierii care v-a subjugat ca pe robi şi numai cu propria voastră putere, dar nu cu Parlamentul puteţi

---

[1] Dumitru Th. Pârvu, *Problema Basarabiei, în lumina principiilor actelor juridice internaţionale*, Editura Bibliotecii Metropolitane, Bucureşti, 2013, p. 231.

să luaţi libertatea”[2].

Cel de-al doilea Manifest a fost lansat de „Bundul General evreiesc al lucrătorilor”, care începea prin a proslăvi „dezvoltarea de un veac” a Basarabiei, fără a recunoaşte că vechea provincie românească fusese răpită la 1812 de Imperiul Ţarist. Mistificând realitatea istorică, în temeiul învăţăturii leniniste autorii Manifestului declarau: „Noi proletarii evrei suntem o parte a marelui organism proletar rus. Noi am luptat şi suferit împreună, ne-am sacrificat sângele şi am învins. Iar acum după grei ani, când proletariatul rus vede, fără a ţine seamă de haosul politic, că parte din visul său se îndeplineşte într-un viitor apropiat, acum vroiesc ca prin mijlocul unei maşinaţiuni politice să ne detaşeze de Rusia şi să ne alipească la o ţară care ne este străină în raport cu dezvoltarea noastră”[3]. În spiritul demagogiei bolşevice „Bundul” chema „Proletariatul evreiesc şi basarabean la protest şi la luptă pentru eliberarea de sub asuprirea reacţiunii române”[4].

Din nefericire, asemenea manifestări, intrigi, denigrări şi mistificări ale adevărului, toate constituite într-o propagandă mârşavă, s-au desfăşurat nu numai pe teritoriul Basarabiei, dar şi pe plan european, proteste ale Rusiei continuând chiar şi în timpul lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris. Proteste dar şi pretenţii asupra Basarabiei au fost formulate şi de Ucraina, care nu se mulţumea doar cu Bucovina, fiind incitată, desigur tot de Rusia.

Documentele de arhivă, între care excelează rapoartele informative ale Subinspectoratului General de Siguranţă din Basarabia dezvăluie acţiunile militare ale ucrainenilor în ţinutul dintre Nistru şi Bug, precum şi acţiunile întreprinse cu scopul organizării unei „Ligi” pentru recucerirea Basarabiei de către ucraineni[5].

„Tandemul” ruso-ucrainean a recurs chiar la ameninţarea cu atacuri armate, acuzând România că „de la sfârşitul anului 1917, cu viclenie a invadat Basarabia distrugând cuceririle revoluţiei ruse şi restaurând detestatul regim al proprietarilor funciari a cărui tiranie a consolidat birocraţia sa politică şi militară”[6]. În asemenea context, la 1 mai 1919, Comisarul Afacerilor Străine rus, Cicerin, şi Comisarul Afacerilor străine ucrainene, Racowski, atrăgeau atenţia că: „Până acum, guvernele sovietice ruse şi ucrainene, s-au mulţumit să protesteze contra actelor de violenţă ale României la adresa muncitorilor şi ţăranilor din Basarabia”. Pe cale de consecinţă, cele două „guverne sovietice”socoteau că nu mai pot lăsa „să treacă mult timp până la a pune capăt violenţelor şi provocărilor venite din partea Guvernului român”[7].

Comisarii, la fel de bolşevici, fie că erau ruşi ori ucraineni, formulau aşa zise propuneri care prin conţinut se dovedeau a fi adevărate ultimatumuri, întrucât cereau categoric ca: „Armatele, funcţionarii şi agenţii români din Basarabia să evacueze imediat acest teritoriu, lăsând libertatea muncitorilor şi ţăranilor români de a-şi organiza propria

[2] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 56/1920, f. 79.

[3] Idem, dosar 53/1919, f. 75.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*, f. 32.

[6] Apud, Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania, Unirea 1918*, Bucureşti, 1996, p. 581.

[7] *Ibidem*, p. 584.

lor putere"[8]. Ca în toate acţiunile propagandei ruseşti şi în acest caz comisarii sovietici vorbeau în numele „muncitorilor şi ţăranilor", de data aceasta chiar români, care îşi exprimaseră voinţa în 1918 de a se uni cu confraţii lor din Regat.

O dovedesc documentele vremii, cu precădere numeroasele telegrame venite la Chişinău din toată provincia românească, prin care era exprimată adeziunea la Hotărârea Sfatului Ţării. Aşa este cazul telegramei din 11/24 aprilie 1918, în care se afirma că: „Toate clasele sociale ale populaţiei cu însufleţire sărbătoresc ziua mare pentru Basarabia, ziua de 27 martie, ziua reîntoarcerii Basarabiei la sânul patriei România"[9].

Cu atât mai nejustificat este tonul folosit de cei doi comisari la data de 1 mai 1919 în declaraţia lor ce ameninţa că: „Guvernele socialiste sovietice ale Rusiei şi Ucrainei vor aştepta timp de 40 de ore începând cu data de 1 mai ora douăzeci şi două, un răspuns clar şi precis în legătură cu această propunere; în cazul în care acest răspuns nu va veni, ele îşi vor rezerva dreptul de a acţiona aşa cum consideră de cuviinţă în ceea ce priveşte România"[10].

Declaraţiile şi intenţiile războinice ale Rusiei deveniseră şi mai evidente, apărând chiar în presa vremii. Rezulta dintr-o Notă informativă elaborată în 1919 la Petrograd, în care se menţiona că: „a fost desemnat şef al bolşevicilor evreul Zemovei Apfelboim, delegat de Trotzki şi Lenin. Sub direcţia acestuia se scot gazetele: Pravda şi Izvestia, care în mai toate articolele de fond se arată că în curând bolşevicii vor ocupa Basarabia de unde urmează să se alimenteze cu grâne şi cele necesare, în toată Rusia fiind o mare lipsă de alimente şi articole de îmbrăcăminte"[11].

Ameninţările formulate la adresa Basarabiei, implicit României, veneau nu numai din partea bolşevicilor, dar şi din cea a ruşilor aflaţi sub comanda generalului Denikin. Din aceeaşi Notă informativă citată mai sus rezultă că Denikin dorea să „reconstruiască Rusia pe baze monarhice alipind toate provinciile ce i-au fost desfăcute din Marea Rusie"[12].

Mult mai grav după cum o demonstrează un raport al Subinspectoratului General de Siguranţă din 23 octombrie 1919 era faptul că: „Toate ziarele lui Denikin, cât şi poporul au început şi să ameninţe România. Din zi în zi această ură se accentuează. Toţi cei care s-au refugiat din Basarabia se înscriu în Liga pentru recucerirea Basarabiei"[13]. Intenţiile generalului nu se limitau doar la atât, promiţând că: „După ce va termina cu bolşevicii se va adresa României, în mod amical, pentru cedarea Basarabiei Imperiului rusesc şi în caz de refuz din partea Guvernului român, vor interveni cu forţa armată pentru a-şi îndeplini scopul"[14].

Socotind suficiente dovezile situaţiilor care au ameninţat România Întregită, declanşate la est de fruntariile Ţării, ne-am propus să stăruim asupra pericolelor, ameninţărilor şi jafurilor armate săvârşite pe teritoriul Transilvaniei şi dincoace de Tisa. Au venit din partea austriecilor şi germanilor care nu puteau accepta spectrul înfrângerii, dar mai cu seamă din partea hoardelor barbare ungare, puse la zidul Istoriei de Marea Adunare

[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, p. 309.
[10] *Ibidem*, pp. 584-585.
[11] ANIC, *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 53/1919, f. 63.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, f. 32.
[14] Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 590.

Naţională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. Primitivismul, impotenţa înţelegerii evoluţiei şi a cursului istoriei, neputinţa acceptării ideii că nişte minoritari nu pot stăpâni majorităţi etnice, toate la un loc au contribuit la reacţia disperată şi iresponsabilă a ungurilor în 1919. Asemenea realităţi au fost foarte bine sesizate şi ilustrate într-o scrisoare primită de Nicolae Titulescu din Stockholm, spre sfârşitul anului 1919, în care se relata că „Ungurii sunt ridicoli, se agaţă de tot în disperarea lor şi după ce au pierdut războiul, încearcă să câştige pacea prin manevre care unele sunt cu adevărat infantile”[15].

Nici nu începuseră bine lucrările Conferinţei de Pace şi ungurii peste tot, inclusiv la Paris, desfăşurau o propagandă revizionist-bolşevistă, conspirând cu „germanii şi ruşii”, conform informaţiilor transmise lui Iuliu Maniu de către Al. Vaida Voevod, din capitala Franţei la 20 februarie 1919. În timp ce opinia publică europeană era bombardată cu ştiri ce denaturau adevărul istoric, în Transilvania, ungurii organizau „bande care ucid şi jefuiesc, prezentând ofiţerilor englezi, francezi etc. care nu ne cunosc limba, astfel lucrurile parcă noi am fi comis atrocităţile”[16]. Autorii reali ai crimelor săvârşite îmbrăcau cadavrele românilor ucişi de bandele maghiare „în haine ungureşti, le fotografiau spre a le prezenta ca jertfele atrocităţilor imputate pe nedrept poporului paşnic român şi armatelor României, care susţin ordinea şi îi scutesc pe maghiari de propriul lor bolşevism”[17].

Cumplitele crime au fost confirmate de generalul francez H. M. Berthelot, care întorcându-se dintr-o misiune de la Odessa, printr-o telegramă transmisă la 20 februarie 1919 ministrului de război al Franţei, raporta despre starea de spirit din România, „foarte surescitată şi în special asupra problemei transilvane”. Generalul constatase că situaţia deosebit de gravă se datora faptului că „Ungurii au comis masacre asupra oamenilor de naţionalitate română, zilnic au loc împuşcături asupra avanposturilor române, chiar lovituri de tun îndreptate împotriva punctelor ocupate de detaşamentele române”[18]**.** În opinia sa, generalul considera că minima măsură ce se impunea consta în obligarea ungurilor „de a-şi retrage trupele de pe Tisa sau cel puţin, la vestul liniei” pe care el o indicase printr-o telegramă precedentă. Neaplicarea unor asemenea măsuri putea contribui la agravarea stării de spirit, realitate constatată şi raportată de acelaşi general francez printr-o altă telegramă din 26 februarie 1919[19]. Cu acel prilej îi informa pe superiorii săi că: „Trupe regulate ungureşti evaluate la aproximativ o brigadă cu artilerie şi însoţite de bande înarmate neregulate au atacat trupele române în noaptea de 22 la 23”. Fărădelegile săvârşite de unguri, culminate cu masacrarea a 52 de români la Şiria situată la 25 km de Arad l-au determinat pe general să trimită „pe col. Trousson pentru a ancheta la faţa locului”[20]. În pofida faptului că generalul Berthelot se implicase nemijlocit, incidentele s-au înmulţit în Transilvania, după cum rezultă dintr-un document emis la 3 martie 1919. Numai între 23 şi 27 februarie fuseseră semnalate zece atacuri maghiare asupra frontului, în special în regiunea Zalău[21].

[15] ANIC, *Fond Nicolae Titulescu*, dosar 147, f. 80.
[16] Idem, *Fond Al. Vaida-Voevod*, dosar 106, f . 3-4.
[17] *Ibidem* .
[18] *1920. Un act de justiţie*, documente, Editura Elion, Bucureşti, 2005, p. 104.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*, p. 105.
[21] *Ibidem*, p. 107.

Paralel cu acţiunile şi atacurile militare, ungurii desfăşurau o propagandă furibundă, semnalată şi printr-un raport al Poliţiei punctului de frontieră Vârciorova înaintat Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale la 12 martie 1919. Agenţii de propagandă însoţiţi de jandarmi unguri ajunseseră până în oraşul Orşova şi satele din zonă, unde îndemnau „pe locuitori la unire cu republica Ungară nu cu Dinastia Regală... propagandiştii înscriu pe cât posibil este, pe toţi locuitorii ca socialişti zicându-le că numai aşa vor scăpa de Dinastii şi boieri asupritori”[22].

Asupra acestor aspecte din urmă, cu referire expresă la „socialismul si bolşevismul” unguresc de conjunctură se impune să stăruim pentru a ne explica schimbarea peste noapte a culorii părului, dar nu şi a năravului maghiar. Am luat drept suport documentar în acest scop un interviu acordat cotidianului „The Times” de către Regele Ferdinand al României la 11 aprilie 1919. Ne vom referi doar la partea din interviu cu privire la Revolta Ungariei, România şi situaţia din Europa de Est, două aspecte ce reţin atenţia în mod deosebit. Primul se referă la previziunea generalului Berthelot care spusese că „ungurii nu se vor retrage niciodată pe noua lor linie stabilită de demarcaţie fără măcar a-şi fi permis măcelul şi jaful”.

Al doilea aspect relevă faptul că: „Ungaria este înţesată de emisari bolşevici şi aspiranţi bolşevici şi că sforile marionetelor maghiare erau trase de aceleaşi forţe oculte care contribuiseră la ameliorarea organizării bolşevice în Rusia”[23]. Concluzia regelui consta în faptul că „Aliaţii neglijând să trateze duşmanul maghiar cu aceeaşi putere cu care l-a tratat pe cel german, au permis în mod inconştient extinderea lui, iar rezultatul s-a făcut simţit chiar şi de către occidentalii doritori de pace”[24].

În asemenea condiţii, România Întregită trebuia apărată şi consolidată prin forţe proprii. Din fericire, la vârful piramidei româneşti au existat bărbaţi de stat care au ştiut să pună în practică hotărârile adoptate de Sfatul Ţării la Chişinău, Congresul General de la Cernăuţi, Adunarea Naţională de la Alba-Iulia, organisme reprezentative ce au decis Întregirea României. În temeiul lor, aşa cum remarca generalul Berthelot, la 12 aprilie 1919, Consiliul Dirigent din Transilvania cerea Guvernului român să asigure „contra bandelor maghiare protecţia naţionalităţilor sale”. In pofida avertismentelor Antantei, relata în continuare acelaşi general francez: „Bandele maghiare continuau să pradă bunurile şi să asasineze locuitorii”[25].

Convinşi de vinovăţia ungurilor pentru fărădelegile, jafurile şi asasinatele săvârşite împotriva românilor erau nu numai reprezentanţii Puterilor Antantei, dar şi cei ai SUA. Stau mărturie documentele de arhivă, între ele şi o telegramă din 27 mai 1919 a ministrului SUA la Bucureşti, care transmitea Ambasadei americane din Franţa că: „1920 este un act de justiţie. Timp de secole ungurii au fost opresorii românilor din Transilvania, ei au fost întotdeauna nedrepţi şi faţă de celelalte naţionalităţi care locuiau în regatul lor... conflictul actual existent între Ungaria şi România a fost declanşat de unguri”[26].

---

[22] ANIC, *Fond, Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar nr. 8/1919, f. 92.
[23] Idem, *Fond Casa Regală - Ferdinand*, dosar nr. II/ 14.
[24] *Ibidem*.
[25] *1920. Un act de justiţie*,... p. 129.
[26] *Ibidem*, p. 134.

Acţiuni ostile şi intervenţii armate au fost îndreptate de unguri şi împotriva cehoslovacilor, sârbilor, slovenilor, croaţilor, adâncirea crizei determinând ca la 11 iulie 1919 situaţia să fie dezbătută într-o şedinţă a reprezentanţilor Marilor Puteri. Dezbaterile pline de conţinut au conturat mai multe concluzii, una dintre ele fiind foarte clar ilustrată prin intervenţia secretarului de stat pentru afaceri externe al Marii Britanii, A.J. Balfour, care atrăgea atenţia: „1920 este un act de justiţie. Cred că Puterile nu pot admite violările continui ale Armistiţiului de către Ungaria. Această chestiune interesează Europa centrală şi poate şi întreaga Europă. Dacă noi nu îi vom pune capăt, nu putem nutri o speranţă de pace, nici să restabilim condiţiile economice ale Europei Centrale. De cea mai mare importanţă este să se acţioneze rapid. Cred că este necesar un efort şi că la aceasta trebuie să contribuie toate Puterile aliate"[27]. Intervenţia reprezentantului britanic a fost îmbrăţişată de ceilalţi participanţi la dezbateri, iar unii dintre ei au atras atenţia la rândul lor că o intervenţie împotriva Ungariei trebuie tratată cu precauţie întrucât atunci când maghiarii au atacat Cehoslovacia au primit ajutor din partea Austriei. Pe cale de consecinţă se considera că era cazul a fi luate toate măsurile necesare pentru ca Austria să nu facă să eşueze operaţiunea întreprinsă de aliaţi contra Ungariei"[28].

Din nefericire, după cum o dovedesc documentele vremii, Puterile Aliate nu au acţionat cu fermitate, iar în unele situaţii au tolerat atitudinea Ungariei, care şi-a intensificat furia îndreptată împotriva României Întregite. Rezultă asemenea situaţii dintr-o scrisoare adresată de Ion I.C. Brătianu lui Victor Antonescu la 27 iulie 1919. Referindu-se la evenimentele petrecute pe linia Tisei, premierul declara cu amărăciune că în zonă se desfăşurau lupte în toată puterea cuvântului, ceea ce se datora ignoranţei şi a relei voinţe a celor mari". Mult mai grav era în viziunea lui Ion I.C. Brătianu faptul că Puterile Aliate: „ne-au oprit când puteam ajunge la Pesta fără nici un sacrificiu, au ameninţat când nu erau încă gata să execute, iar astăzi când sub această ameninţare inamicul s-a pornit împotriva noastră, aşa zişii aliaţi stau cu braţele încrucişate în dreapta şi în stânga câmpurilor de bătaie"[29]. O asemenea atitudine a aliaţilor a revoltat – demonstrează aceeaşi sursă – chiar şi pe „ofiţerii francezi de aici".

Spectrul situaţiei căreia România trebuia să-i facă faţă pentru a apăra Întregirea Ţării poate fi desprins din aceeaşi scrisoare – document în cadrul căruia autorul concluziona că: „pe când noi ne batem, Basarabia este discutată de americani, ba italienii şi americanii cred că pot discuta chiar şi Cadrilaterul"[30]. În ceea ce priveşte obrăznicia maghiară trebuia subliniat că pe lângă pasivitatea Puterilor Aliate, Ungaria a profitat din plin de sprijinul Rusiei bolşevice, în mod nemijlocit din partea lui Lenin, care convenise cu B. Kuhn să atace armata română aflată „pe linia de demarcaţie" dintre România şi Ungaria. Scopul principal al înţelegerii dintre ruşi şi unguri era dezmembrarea statului unitar român prin atacarea simultană de la Est şi de la Vest[31].

Cu toate acestea se impune a fi remarcat faptul că propaganda sovieto-leninistă nu

[27] *Ibidem*, pp. 185-186.
[28] *Ibidem*, p. 186.
[29] ANIC, *Fond familial Brătianu*, dosar nr. 238, f. 2.
[30] *Ibidem*.
[31] Apud Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 584.

a avut prea mari sorţi de izbândă în rândul maghiarilor, dovadă că anumiţi lideri politici precum cei din gruparea Andrassy – Windeschgratz s-au adresat unor politicieni români cu rugămintea ca România să intervină pe lângă Antanta pentru „a înlătura guvernul bolşevic din Budapesta care nu este decât locţiitorul lui Kuhn Béla”[32]. În schimb a funcţionat propaganda ungurească împotriva românilor şi după înlăturarea lui Kuhn, susţinută de: „mulţi agenţi provocatori bolşevici, unguri şi spioni”, care se pretau la linguşiri şi manifestaţii aparente ce le făceau armatei române. În realitate, aşa cum rezultă dintr-o notă informativă a Marelui Cartier General din 23 august 1919, „ei nutreau speranţa că vor putea cât mai curând printr-o revoluţie să provoace aşa dezordine interioară, care să aducă după sine dizolvarea armatei române”[33].

Din fericire pentru Europa, propaganda sovieto-leninistă nu a prins în rândul maselor, aşa cum rezultă dintr-un document din 1919, prin care generalul Lobit, şeful armatei franceze din Ungaria, îi prezenta comandantului armatei franceze din Turcia un Memorandum al prefectului de Arad, Varjasy, cu privire la mijloacele de extirpare a bolşevismului în Ungaria. În documentul respectiv se demonstra că „Acest bolşevism nu este periculos numai pentru Ungaria pe care ar distruge-o complet, dar din cauza poziţiei geografice a acestei ţări, această mişcare ameninţă toată Europa, asupra căreia ar putea să se extindă. Trebuie deci găsit un mijloc pentru a-l înăbuşi”[34].

Aducerea la cunoştinţă a condiţiilor de pace a determinat Ungaria să-şi intensifice propaganda în străinătate. Dintr-un raport al Inspectoratului General de Poliţie şi Siguranţă Transilvania, rezultă că acţiunile maghiare se nuanţau în două direcţii principale: propagandă şi spionaj cu centrul natural la Budapesta[35]. La rândul ei propaganda se diviza astfel:

a) Propaganda desfăşurată în ţările apusene: Italia, Franţa, Anglia, Spania şi America, mai nou în ţările din Orientul îndepărtat, China şi Japonia.

b) Propaganda în ţările succesorii ale fostei monarhii austro-ungare îndeosebi însă în România, Cehoslovacia şi Iugoslavia[36].

Pe lângă propagandă şi spionaj, ungurii au recurs şi la înaintarea Conferinţei de Pace a unor materiale prin care încercau să susţină:

1. Că Ungaria constituia în formă veche, o „unitate naţională din punct de vedere geografic, istoric şi economic ale cărei părţi erau unite prin atâtea legături de ordin material şi moral încât ea nu ar fi putut fi dezmembrată”.

2. Condiţiile juridice, politice şi economice ale Ungariei erau fundamental diferite de cele ale Germaniei, Austriei şi Bulgariei, astfel încât deciziile luate în tratatele de pace cu aceste ţări ar fi nedrepte şi chiar imposibil de aplicat în privinţa Ungariei[37].

Toate aceste neadevăruri au fost combătute de delegaţiile română şi cehoslovacă prin Memoriul înaintat Conferinţei de pace de la Paris în care se demonstra că:

---

[32] ANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 81, f. 7.
[33] Idem, *Fond Direcţia Generală a Poliţiei*, dosar 8/1919, f. 240.
[34] *1920. Un act de justiţie*, ..., p. 227.
[35] ANCI, *Fond Casa Regală – Ferdinand*, dosar 355, f. 1.
[36] *Ibidem*.
[37] *1920. Un act de justiţie*, ..., p. 233.

Pretinsa unitate politică milenară nu era decât o eroare istorică ce nu poate dăinui împotriva faptelor istorice inalienabile.

La fel, pretinsa unitate economică nu era produsul condiţiilor naturale, ci consecinţa unei serii de măsuri politice a „rasei dominante”, măsuri al căror scop era de a oprima economic naţiunile alogene şi de a crea în mod artificial pe teritoriul locuit de unguri o viaţă economică înfloritoare pe seama teritoriilor locuite de alte naţiuni[38].

Intenţiile maghiarilor cu privire la unitatea economică au fost combătute de români şi cehoslovaci folosind afirmaţii ale delegaţilor unguri care recunoşteau în Memoriul lor că: „populaţia din regiunile muntoase fusese forţată, să nu moară de foame, să coboare în câmpiile ungare pentru a găsi de muncă”[39]. Nici încercările şi nici demersurile Ungariei de a susţine că ar fi fost mai puţin vinovată decât ceilalţi aliaţi ai Germaniei nu au avut credibilitate în rândul opiniei publice europene sau la nivelul Conferinţei de pace. Nimeni nu putea uita politica mârşavă a Ungariei şi rolul ei nefast în desfăşurarea evenimentelor şi a conflictelor din sud – estul Europei, cu precădere în Balcani. Nu putea uita nimeni contribuţia ei la atacarea Serbiei şi practic la declanşarea Primului Război Mondial. Mai mult decât atât, prin declanşarea atacului împotriva Cehoslovaciei şi a României, Ungaria a devenit chiar mai vinovată decât Germania.

Oricum propaganda, spionajul, ameninţările, atacurile – într-un cuvânt furia Ungariei – au continuat să se manifeste sub diverse forme culminând cu acţiunile revizioniste declanşate după Tratatul din 4 iunie 1920. Despre actul de justiţie săvârşit la Trianon şi implicaţiile lui, ne rezervăm dreptul de a le trata într-un studiu special.

Mărturiile documentare de arhivă folosite în demersul nostru au permis să ilustrăm condiţiile vitrege în care România a fost nevoită să apere, consolideze şi afirme Ţara Întregită prin hotărârile adoptate în 1918 la Chişinău, Cernăuţi şi Alba-Iulia. Aceleaşi documente de arhivă demonstrează că în pofida pericolelor permanente, ameninţărilor şi atacurilor armate, a fost posibilă apărarea înfăptuirilor, permiţând totodată să conturăm şi factorii ce au contribuit la continuarea obiectivului proces istoric. În primul rând se impune a fi evidenţiată contribuţia şi sacrificiile confraţilor din teritoriile revenite în hotarele fireşti ale Ţării Mamă. Fie că erau moldoveni, ardeleni, bănăţeni ori munteni, cu toţi, precum cei de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, s-au ridicat, s-au unit şi au făcut scut în jurul României. Apelând din nou la memoria surselor de arhivă vom stărui asupra unui document din 2 ianuarie 1919, care conţine Chemarea Ligii Naţionale a Românilor din America pentru crearea „Fondului Biruinţei”. Lansat la Cleveland, apelul adresat tuturor secţiunilor Ligii Naţionale, anunţa în primul rând scopul „Fondului Biruinţei” care consta în: „ajutorarea şcolilor, bisericilor şi orfelinatelor ce s-au dărâmat sau cari va fi mare lipsă după război”. Se dorea totodată: ajutorarea bibliotecilor şi aşezămintelor pentru luminarea şi dezvoltarea plugarilor şi muncitorilor[40].

Mobilizant era şi finalul documentului în care se menţiona că la „Fondul Biruinţei” erau „datori să contribuie toţi cei ce vorbesc româneşte şi cărora le este drag pământul românesc şi mai ales este o datorie sfântă să contribuie la acest fond aceia care au de gând

[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*, p. 234.
[40] ANIC, *Fond Vasile Stoica,* dosar I/25, f. 27.

să se întoarcă iarăşi în vetrele şi satele din cari au plecat şi cari de acum încolo sunt sub stăpânirea noastră românească"[41].

Cu riscul că cineva va socoti că deviem de la subiect, totuşi ne vom permite să facem arc peste timp lansând un apel către toţi românii şi, mai cu seamă, către cei de pretutindeni îndemnându-i să fie uniţi aşa precum au fost înaintaşii noştri cu un secol în urmă.

În acest context trebuie să ne gândim cu stăruinţă la confraţii noştri din Ungaria, Ucraina, cei de la sud de Dunăre, care sunt supuşi unui crunt proces de ştergere a identităţii lor naţionale. Ar fi suficient să ne amintim că la 8 martie 1919, Liga pentru eliberarea românilor din Macedonia şi Timoc prezenta în faţa Conferinţei de Pace de la Paris revendicările lor naţionale lansând „un strigăt de ajutor fraţilor lor liberi din România, Basarabia, Transilvania, Bucovina şi Banat"[42]. Toţi românii din Patria abia Întregită, conştienţi de pericolele şi atacurile ce-i ameninţau au acţionat cum se cuvine făcând cunoscut crezul lor în Unire peste tot în lume şi la tribuna Conferinţei de Pace de la Paris.

O primă mărturie este documentul din 3 iulie 1919, emis la Congresul Ţărănesc din judeţul Cahul al Basarabiei moldoveneşti ţinut cu scopul de a desemna candidaţii pentru viitoarele alegeri de deputaţi şi senatori în Constituanta României. Cu acel prilej delegaţii au luat „cunoştinţă de zvonurile răspândite de răuvoitorii neamului nostru spre a influenţa în defavoarea revendicărilor legitime ale poporului românesc pe Reprezentanţii Marilor Puteri"[43].

Drept consecinţă, participanţii la Congres au găsit „bine venit prilejul de a accentua încă odată sentimentul de solidaritate cu Patria Mamă de care este animată întreaga populaţie din acest ţinut şi consideră că numai prin realizarea integrala a revendicărilor noastre naţionale neamul românesc de-a pururi unit va putea"[44].

Acelaşi mesaj avea să fie transmis şi de la tribuna Congresului ţăranilor din judeţul Cetatea Albă la 7 iulie 1919. Demascându-i pe cei ce „pe nedrept pretind a se numi reprezentanţii poporului basarabean şi se străduiesc din răsputeri a smulge din nou Basarabia de la sânul României pentru a o înjuga iară la Rusia, delegaţii la Congres au hotărât: să aducă la cunoştinţă reprezentanţilor ţărilor aliate glasul sincer al poporului basarabean de a fi unit pe vecie cu fraţii lor de sânge din România Mare"[45]. Asemenea mărturii sunt multe în fondurile documentare de arhivă, fapt pentru care socotim suficiente dovezile aduse în discuţie şi convingătoare declaraţiile delegaţilor judeţului Bălţi la Congresul Partidului Ţărănesc, unde au spus că: „Suntem sătui de stăpânire străină. Cei 106 ani de robie rusească sunt de ajuns"[46].

Mobilizaţi de atitudinea populaţiei, în special a celei din mediul rural, deputaţii şi senatorii din Basarabia, întruniţi în urma alegerilor la Chişinău, au găsit de cuviinţă să se adreseze Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace declarând că în numele lor şi al poporului basarabean: „reînnoiesc declaraţiunea de Unire pentru totdeauna cu Patria Mumă România, unire pe care nu o va putea nimeni desface decât călcând pe trupul nostru

---

[41] *Ibidem.*
[42] ANIC, *Fond Onisifor Ghibu*, dosar 538, f. 2.
[43] *Făuritori ai Marii Uniri. Mărturii documentare, ...*, p. 182.
[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem*, p. 183.
[46] *Ibidem*, p. 184.

al poporului nostru”[47].

Totodată, parlamentarii basarabeni aduceau la cunoştinţă Înaltului Consiliu că nu vor admite sub nici o formă o altă administraţie în Basarabia şi că orice încercare a celor ce au stăpânit provincia mai bine de un secol, nu vor mai putea domni acolo, drept urmare făceau apel la înţelepciunea membrilor Consiliului Suprem ca „să dezlege pentru totdeauna soarta Basarabiei şi să facă să înţeleagă pe tiranii de ieri că nu vor mai putea subjuga poporul basarabean”[48].

Românii bucovineni, la rândul lor, sesizând pericolele ce-i ameninţau, demascând tendinţele şi politica de învrăjbire ce urmăreau să: „dezlănţuie între români lupta generală bellum-omnium contra omnes – spre a compromite orice lucrare sistematică şi spre a slei puterile lor politice, morale şi economice”[49]. Într-un manifest al Partidului Românilor Bucovineni se afirma cu tărie că: „a sunat în fine vremea dezrobirii! Mama scumpă, România, visată ţine în braţele sale iubitoare biata Bucovină. O nouă epocă, mare şi fericită este inaugurată. Ea însă ne impune să pricepem problemele mari ale vremii. Să ne punem cu însufleţire şi vrednicie în serviciul lor”[50].

În februarie 1919 reprezentanţii a 180.000 de români din Statele Unite, emigranţi din Transilvania, regiunile vecine, Banat şi Bucovina, reuniţi în sala „Plugarul” din Youngstown, Ohio, după o amplă dezbatere au adoptat o Moţiune în care se declara că în temeiul principiilor libertăţii popoarelor de a dispune singure soarta lor: „doresc ca poporul român a cărui armată şi ale cărui trupe încorporate în armatele aliate şi-au exprimat prin jertfe de sânge dorinţa unanimă să fie reunificat într-un singur stat sub un guvern unic”[51].

Cu toate atrocităţile săvârşite de maghiari, Consiliul Dirigent din Transilvania, guvernul de la Bucureşti, armata română s-au comportat cu demnitate, chiar şi atunci când au ajuns la Budapesta. În pofida avertismentelor Antantei, după cum reiese dintr-o telegramă a generalului Berthelot, din 12 aprilie 1919: „Bandele maghiare au continuat să prade bunurile şi să asasineze locuitorii”[52]. În asemenea condiţii, Consiliul Dirigent a solicitat Guvernului român să asigure protecţia conaţionalilor săi, determinându-l pe general să informeze pe ministrul de război francez că s-a „luat decizia de a se ocupa zona care i-a fost indicată prin hotărârea Consiliului păcii din data de 26 februarie”[53].

Departe de a se fi încheiat crizele de natură politică, confruntările şi conflictele dintre părţi, ce au caracterizat anul 1919 au afectat, într-un fel ori altul, situaţia generală a României. Esenţial a rămas că poporul acesta, atât de încercat, a avut puterea să facă faţă vicisitudinilor vremii reuşind să apere, să consolideze şi să afirme Ţara Întregită.

Dincolo de meritele incontestabile ale oamenilor de rând, care au făcut scut în jurul României Întregite, trebuie să evidenţiem ceea ce documentele de arhivă o fac cu prisosinţă, contribuţia esenţială a unor oameni de stat, politicieni de rang înalt, care au reprezentat cu cinste ţara în activităţile politico-diplomatice, inclusiv la Conferinţa de

[47] ANIC, *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 51/1919, f. 1.
[48] *Ibidem*, f. 2.
[49] Idem, *Fond Iancu Flondor*, dosar 8, f. 35.
[50] *Ibidem*.
[51] *Ibidem*, dosar I /26, f. 8.
[52] *1920. Un act de justiţie*, ..., f. 129.
[53] *Ibidem*.

Pace de la Paris. Sunt multe personalităţi de seamă ce merită a fi evidenţiate. Dar în mod cu totul special, se impun a fi remarcaţi oameni precum Întregitorul României, Ion I.C. Brătianu, apoi Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Vasile Lucaciu, V. Stoica şi mulţi alţii care au fost în primele rânduri, militând în ţară, în capitalele europene, în America, peste tot pentru cauza României.

Au rămas multe documente de arhivă care stau drept mărturie, unul dintre ele emis la 26 decembrie 1919 la Washington. Este vorba de o scrisoare adresată lui Vasile Stoica de generalul Collardet, ataşatul militar al Franţei în SUA. Aflând de întoarcerea diplomatului român în ţară, a ţinut să-i transmită mulţumirile sale pentru colaborarea ce au avut-o timp de doi ani şi să-l felicite pentru activitatea desfăşurată şi rezultatele obţinute în „a face cunoscută americanilor problema română”[54].

Ataşatul militar francez aprecia eforturile lui V. Stoica şi V. Lucaciu, încă din 1917 pe când au arătat Departamentului de stat american: „valoarea drepturilor voastre în Transilvania, Basarabia, Banat, Dobrogea şi aţi adus dovezile drepturilor voastre legitime prin hărţi, statistici, manifestaţii, argumentaţii de natură istorică şi etnografică”[55].

Mult mai edificatoare sunt documentele care pun în valoare rolul determinant al lui Ion I.C. Brătianu în demonstrarea şi apărarea drepturilor românilor în cadrul lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris. De altfel, calităţile excepţionale ale omului de stat şi politicianului român au fost recunoscute încă din perioada neutralităţii României şi în timpul participării ei la război, de către unul dintre cei mai mari rivali politici ai săi, Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la Bucureşti.

Despre intervenţiile remarcabile ale lui Brătianu în timpul lucrărilor Conferinţei de Pace aflăm şi dintr-o scrisoare din februarie 1919 trimisă de Al. Vaida-Voevod lui Iuliu Maniu. De-a dreptul impresionat, autorul scrisorii relatând despre „expozentul de aproape 2 ore” ţinut în cadrul unei comisii speciale, fără a-şi stăpâni entuziasmul, mărturisea că: „nu-ţi poţi face idee cât de admirabil a susţinut Brătianu întreaga problemă cu toate punctele ei de vedere mari, cât şi în toate detaliile de importanţă, începând cu afirmarea tratatului până la chestia Banatului şi necesitatea de a ocupa tot teritoriul ungar revendicat prin noi”[56].

Demnitate şi curaj sunt alte calităţi etalate de Ion I.C. Brătianu pe parcursul dezbaterilor la Conferinţa de Pace. Un prilej optim pentru punerea lor în valoare a fost oferit de discuţiile purtate pe marginea statutului statelor participante la lucrările Conferinţei.

Constatând cu amărăciune, mărturisită colaboratorilor apropiaţi, că se urmărea o ierarhizare a ţărilor prin împărţirea lor în state mari şi state mici, Brătianu si-a exprimat hotărât punctul de vedere la cel mai înalt nivel. Stă mărturie în acest sens stenograma şedinţei plenare a Conferinţei de Pace din 31 mai 1919, în cadrul căreia a „ţinut să spună că totuşi România nu merită situaţia care se vrea a i se impune azi”. Din acelaşi document rezultă că Brătianu nu s-a sfiit să exprime percepţia sa conform căreia Puterile Aliate şi Asociate au luptat pentru a stabili dreptul de egalitate al marilor şi micilor state şi pentru a institui reguli care pot servi de aici înainte drept principii şi precedente. Dar cu aceeaşi amărăciune constata că tendinţa era stabilirea unor categorii diferite în ceea ce priveşte

---

[54] ANIC, *Fond Vasile Stoica*, dosar I/18. f. 85.
[55] *Ibidem*.
[56] ANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 116, f. 8.

suveranitatea statelor. Asemenea perspective l-au determinat pe Ion. I.C. Brătianu să declare cu fermitate că: „În numele României nu pot admite acest principiu”[57].

În final, în loc de concluzii, ne permitem o constatare sugerată de sursele de arhivă folosite la elaborarea studiului de faţă, anume că, atât oamenii din popor cât şi personalităţile de excepţie au constituit factori de bază ce au făcut posibile apărarea, consolidarea şi afirmarea României Întregite.

Tuturor înaltă şi deplină recunoştinţă pentru că, aşa cum remarca ataşatul militar al Franţei în SUA, generalul Collardet: „merită strădaniile şi activitatea voastră fructuoasă”[58].

Vasile Lucaciu (1852-1922) – preot greco-catolic, politician.

Vasile Stoica (1889-1959) – diplomat, analist politic și publicist.

[57] Idem, *Fond Vasile Stoica*, dosar IV, f. 25.
[58] *Ibidem*, dosar I/18, f. 86.

DEMERSURI POLITICO-DIPLOMATICE ŞI MILITARE PREMERGĂTOARE CAMPANIEI ARMATEI ROMÂNE LA BUDAPESTA. ROLUL LUI RADU R. ROSETTI

Constanţiu Dinulescu

Reprezentant de frunte al generaţiei care a înfăptuit România Mare, generalul Radu R. Rosetti a activat timp de 27 de ani în armata română, parcurgând toate treptele ierarhice, de la sublocotenent la general. În acelaşi timp, s-a afirmat ca un promotor al ştiinţei istorice, culturii şi educaţiei naţionale, pe care le-a servit cu profesionalism, devotament şi verticalitate morală, drept pentru care i s-a conferit fotoliul academic al Secţiunii Istorice, de către cel mai înalt for ştiinţific al ţării, Academia Română.

Generalul Radu R. Rosetti este personalitatea cea mai reprezentativă a istoriei militare din perioada dintre cele două războaie mondiale, opera sa istorică, peste 100 de lucrări – studii, articole, note, comunicări şi recenzii – însumând un material documentar valoros, prin interpretările şi clarificările aduse în unele probleme controversate ale istoriei noastre militare. Exeget prodigios şi perseverent al istoriei militare româneşti, Radu R. Rosetti este şi un deschizător de drumuri în acest domeniu; a introdus în circuitul ştiinţific izvoare inedite, cu ajutorul cărora a supus unei cercetări riguroase, corespunzătoare exigenţelor ştiinţei moderne, arta militară a românilor în evoluţia ei istorică.

Evenimentele din primăvara anului 1919 se vor desfăşura cu situaţii controversate şi atitudini oscilante din partea unor reprezentanţi ai marilor puteri, diplomaţi şi militari, implicaţi în zona centrală şi a sud-estului european, unde se contura un posibil conflict militar generat de rivalitatea româno-ungară.

Un moment ce trebuie reţinut este, fără îndoială, misiunea diplomatică a generalului Jan Christian Smuts, reprezentant al celor „Patru" (Clemenceau, Lloyd George, Orlando, Wilson) mandatat să explice ungurilor necesitatea creării unei zone neutre până ce Conferinţa de Pace de la Paris va stabili graniţa dintre România şi Ungaria.

După eşecul acestor tratative cu guvernul Republicii Ungare a Sfaturilor, Ungaria a păstrat în continuare administrarea unei părţi din teritoriul românesc, comiţând totodată atrocităţi asupra populaţiei româneşti.

Adept al faptului împlinit, Rosetti sugera, după întâlnirile cu Ştefan Cicio-Pop şi Al. Constantinescu, că România trebuie să ocupe zona până la linia Arad – Oradea Mare – Satu Mare şi insista din nou „arătând că ne vom impune numai prin acte de autoritate"[1].

De fapt, atitudinea realistă a militarului Rosetti va fi confirmată chiar a doua zi, la

[1] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919),* ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Bucureşti, 1997, p. 340.

10 aprilie 1919, când în Consiliul de Miniştrii, desfăsurat la Cotroceni, sub preşedinţia Regelui Ferdinand I, s-a hotărât înaintarea armatei române[2].

Acţiunile politico-militare ale autorităţilor române au fost acceptate de Clemenceau, care ne sfătuia să nu depăşim linia Arad – Oradea Mare.

La rândul său, generalul Berthelot îi mărturisea lui Rosetti, la 19 aprilie 1919: „Trebuie să continuaţi acţiunea în Ungaria până ce scoateţi pe unguri din luptă”[3].

Un moment cu semnificaţii deosebite pentru desfăşurarea ulterioară a evenimentelor – în plan diplomatic şi militar – l-a constituit încheierea misiunii în România a generalului Henri M. Berthelot, care i-a cedat funcţia de Comandant al Armatei de la Dunăre guvernatorului Graziani, fostul comandant al armatei franceze din Italia[4].

În urma disensiunilor manifestate la nivelul Consiliului Suprem al Aliaţilor precum şi a lipsei unor decizii ale acestuia, Béla Kun a declanşat la 20 mai 1919 ofensiva împotriva cehoslovacilor, care nefiind organizaţi au fost înfrânţi. Ca urmare, ungurii au ocupat oraşul Miskolcz, iar comandantul diviziei cehoslovace a cerut imediat ajutor românilor[5]. În acelaşi timp, cehoslovacii au cerut autorităţilor franceze şi celor româneşti să înainteze spre Budapesta.

Victoria ungurilor împotriva cehoslovacilor a produs îngrijorare în rândul Consiliului Aliat de la Paris. Sperând – în mod iluzoriu – într-o detensionare a situaţiei existente, Consiliul a cerut delegaţiei române să iniţieze tratative cu Béla Kún.

La 7 iunie 1919, preşedintele Conferinţei de Pace, Clemenceau, trimite lui Béla Kun o telegramă în care dezaprobă atacul ungar asupra cehoslovacilor într-un moment în care „guvernele aliate şi asociate sunt pe punctul de a convoca pe reprezentanţii guvernului ungar la Paris, în faţa Conferinţei Păcii, pentru a le împărtăşi punctele de vedere care privesc justele frontiere ale Ungariei”. În continuare, Clemenceau le reaminteşte ungurilor că „a oprit în două rânduri armatele româneşti care trecuseră liniile armistiţiului, apoi acelea ale zonei neutre, împiedicându-le din a-şi continua înaintarea spre Budapesta, şi, totodată, a oprit armatele sârbe şi franceze pe frontiera Ungariei”.

Prin această telegramă era dat un ultimatum guvernului ungar care avea la dispoziţie 48 de ore pentru a înceta atacurile împotriva cehoslovacilor, în caz contrar guvernele aliate urmând să ia măsuri urgente spre a sili Ungaria să înceteze ostilităţile şi să se supună cerinţelor formulate.

Colonelul Rosetti aminteşte în memoriile sale că la 9 iunie 1919 a avut loc la Giurgiu o întâlnire la care au participat generalii Prezan, Franchet d'Espèrey şi Graziani pentru a pregăti operaţiunile militare combinate, în cazul în care ungurii nu vor respecta condiţiile ultimatumului dat de Clemenceau.

La solicitarea lui Franchet d'Espèrey, generalul Graziani îi scrie generalului Constantin Prezan înştiinţându-l că pentru operaţiunea militară ce viza cucerirea

---

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem*, p. 343.

[4] C. Dinulescu, *Generalul Radu R. Rosetti. Omul şi opera*, Editura Universitaria, Craiova, 2004, p. 83.

[5] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, Bucureşti, 1989, p. 433-434.

Budapestei era nevoie de cel puţin patru divizii româneşti[6].

În timp ce la 13 iunie 1919 Clemenceau trimite guvernelor ungar, român şi cehoslovac o notă comună cerându-le „să pună capăt tuturor ostilităţilor inutile”, Rosetti se consultă cu Vintilă Brătianu privind oportunitatea securizării unui tratat la Paris de către primul-ministru I.C. Brătianu. Răspunsul lui Vintilă Brătianu este unul tranşant, opinând pentru nesemnare „toate actele noastre mari, Unirea [Principatelor] 1859, războiul de independenţă din 1877-1878 le-am îndeplinit în contra voinţei Europei. Să făptuim şi acum aşa, căci nu pot să ne facă nimic, nici chiar din punctul de vedere financiar, căci noi suntem datornicii, iar marfă vom găsi. Ionel Brătianu trebuie să rămână la putere şi e convins că va fi susţinut de transilvăneni, bucovineni şi basarabeni”.

Trei zile mai târziu, la 16 iunie 1919, Rosetti i-a trimis generalului Franchet d'Espèrey o scrisoare în care solicită cu argumente bine întemeiate admiterea trecerii administraţiei oraşului Arad către autorităţile româneşti, deoarece acolo funcţiona o administraţie ungară.

Autorul scrisorii consideră că: „menţinerea administraţiei ungureşti la Arad, în mijlocul unui teritoriu cu desăvârşire românesc este jignitor pentru români şi încurajează pe şoviniştii unguri în a avea o atitudine ostilă faţă de autorităţile şi de populaţiunea românească”[7].

Intrigat de atitudinea ostilă a aliaţilor faţă de România, Rosetti continuă pe un ton convingător: „Opiniunea noastră publică nu vede de ce, când e vorba de un sacrificiu, România are partea cea mai mare (noi am fi aceia care am da contingentul cel mai puternic pentru atacul asupra Budapestei) şi când este vorba de drepturi câştigate e tratată ca o cenuşăreasă”[8].

Iniţiativele diplomatice ale colonelului Radu R. Rosetti pe lângă reprezentanţi oficiali ai aliaţilor vor continua şi în lunile iunie şi iulie ale anului 1919, mai ales că l-a însoţit adesea pe generalul Franchet d'Espèrey în vizitele sale oficiale de la Sibiu (24 iunie 1919) şi Arad (24-27 iunie 1919).

La Sibiu, li se alătură Iuliu Maniu, care fiind întrebat de generalul francez Franchet d'Espèrey despre noul guvern instalat la Budapesta opina că guvernul Kârolyi trebuia schimbat cu unul care „să impună poporului ungur recunoaşterea reală a stării rezultate din război şi renunţarea la ideea de revanşă sau de hegemonie”[9].

În drum spre Arad, generalul francez îi solicită lui Rosetti prezentarea pe larg a chestiunilor ce trebuiau rezolvate, şi anume: Arad, Banat, retragerea sârbilor, marşul spre Budapesta.

Franchet d'Espèrey îi prezintă ofiţerului român şi instrucţiunile trimise de la Paris care precizau că: „Franţa şi deci reprezentanţii ei trebuiesc să facă la Arad o politică pro-românească”[10].

---

[6] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Maria Georgescu, Bucureşti, 1997, p. 359.

[7] *Ibidem*, p. 362.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 366.

[10] *Ibidem*.

Totodată, generalul francez a dat instrucţiuni ca prefectul şi primarul unguri de la Arad să fie imediat înlocuiţi prin autorităţi româneşti.

Franchet d'Espèrey le-a recomandat ungurilor care l-au vizitat în acele zile la Arad, că la Conferinţa păcii de la Paris „s-a hotărât definitiv ca Ardealul să fie al României, ca atare ei trebuiesc să se înveţe cu aceasta idee şi să devină cetăţeni folositori ai nouei lor patrii care, dacă sunt leali, nu-i va persecuta, nici nu voeşte a-i reduce la sclavie, cum au persecutat şi încercat ei a reduce la sclavie pe români în decursul veacurilor”[11].

În ceea ce priveşte situaţia din Ungaria, unde ezitările celor patru şefi de guvern de la Paris sunt explicate prin dorinţa constituirii la Budapesta a unui guvern care să poată semna pacea, generalul d'Espèrey a fost informat de toţi cei care cunosc situaţia din Ungaria că „primul lucru de făcut este ocuparea Budapestei şi dezarmarea Ungariei”.[12] Înaltul ofiţer francez a insistat pe lângă Rosetti să informeze guvernul român, că ar fi bine să accepte ca zona dintre noua noastră graniţă şi Tisa să fie predată Guvernului Kârolyi, care ar dispune acuma de o forţă armată de 2000 de oameni”[13].

În continuarea misiunii sale diplomatice, Radu R. Rosetti îi va însoţi pe ofiţerii francezi şi la Lugoj, apoi la Sofia unde îl va întâlni pe generalul Graziani.

Imaginea veridică a prezenţei ofiţerului român în Armata Dunării se reflectă în caracterizarea generalului Graziani, care aprecia că Rosetti, datorită cunoştinţelor sale militare şi tactului diplomatic, a desfăşurat o fecundă activitate, fiind foarte apreciat la nivelul Comandamentului Aliat[14].

În vara anului 1919[15], lui Radu R. Rosetti i se va încredinţa o nouă şi importantă misiune, aceea de ataşat militar la Londra, continuând să militeze pentru cauza românească în capitala britanică.

---

[11] Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General*, fond 3831, dosar nr. 2589/1919, f. 152.

[12] *Ibidem*, p. 153.

[13] *Ibidem*, p. 154.

[14] Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Radu Rosetti (BARARR)*, IX vann 62, Extrait de l'ordre géneral Nr. 60, 14 juillet 1919.

[15] Vezi Înalt Decret Nr. 3083, din 18 VII 1919.

PARTEA A II-A

CAMPANIA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN UNGARIA – IMPERATIV AL CONSOLIDĂRII ROMÂNIEI MARI, MISIUNE EUROPEANĂ ASUMATĂ

REGII ROMÂNEI ŞI CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN 1919

Florin Epure

În ziua de **4 august 1919**, Armata Română desăvârşea una din cele mai importante acţiuni din istoria sa – intrarea în Ungaria, cucerirea Budapestei şi distrugerea Republicii Sovietice Ungare condusă de Béla Kun. A fost prima armată din istorie care a eliberat un stat de comunism! Budapesta a fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acţiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial!

Regii României au avut fără îndoială o contribuţie hotărâtoare la acest succes militar, aşa cum o făcuseră şi la ducerea efortului de război în prima conflagraţie mondială, pentru realizarea statului naţional unitar. Anul 1919 a adus continuarea procesului de consolidare a Marii Uniri şi recunoaşterea ei pe plan internaţional, la aceasta contribuind şi vizitele neoficiale ale Reginei Maria la Paris şi la Londra (februarie – aprilie 1919). Dar, să vedem ce rol au jucat suveranii în campania victorioasă din Transilvania şi Ungaria şi cum s-au desfăşurat vizitele regale, din primăvara acelui an, în oraşele transilvane.

Guvernul Republicii Ungare a Sfaturilor refuza să recunoască unirea Transilvaniei cu România şi concentrase trupe la est de Tisa, cu care, în noaptea de **15/16 aprilie 1919**, după o puternică pregătire de artilerie, a trecut la ofensiva în lungul văilor Someşului, Crişului Repede şi Mureşului[74].

„Ca o replică a atacului duşman – scria Constantin Kiriţescu – se dezlănţui la ceasurile trei dimineaţa ofensiva noastră”[75]. Operaţiunile plănuite de ofiţerii români, politicieni şi Regele Ferdinand, care era comandantul suprem al armatei, au avut ca obiectiv iniţial eliberarea Transilvaniei şi ocuparea liniei de demarcaţie stabilită în capitala Franţei.

Regele Ferdinand i-a transmis o telegramă generalului Gheorghe Mărdărescu, Comandamentul Trupelor din Transilvania: „Cu o vie şi legitimă bucurie salut înaintarea bravilor mei ostaşi până la Tisa, purtând tricolorul român în ţinuturile de mult asuprite, ca un simbol de mântuire şi ca o chezăşie a ordinei. Mulţămesc tuturor pentru avântul arătat, pentru pilda şi disciplina ce au dat şi aştept cu nerăbdare momentul, când să pot mulţămi prin viu grai dragilor Mei ostaşi”[76].

---

[74] Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 219.

[75] Kiriţescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, ediţia a III-a, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 424.

[76] *Răsplată regească biruitorilor*, articol în ziarul „Tribuna”, Oradea, an I, nr. 16 din 21 mai 1919, p. 2.

Regina Maria îi adresa o telegramă generalului Traian Moşoiu cu următorul text: „Din zări îndepărtate am urmărit cu drag şi cu toată încrederea tot ce pregătea mândra noastră oaste. Reîntoarsă, faptele voastre pline de aceiaşi vitejie şi devotament mi-au umplut inima de bucurie şi au fost o primă mulţumire a celor ce făcusem pentru ţară. Arătaţi tuturor, că sunt cu ei şi am deplină încredere în ei. Maria”[77].

La **20 iulie**, ungurii lui Béla Kun au atacat din nou. De această dată s-a hotărât o ripostă decisivă, până la înfrângerea Ungariei. Primele trei zile ale contraofensivei maghiare se constituiseră într-un mare succes, aceasta înaintând peste 50 de km faţă de Tisa în teritoriul ocupat de români în luna aprilie, însă experienţa pe care armata noastră o dobândise în timpul marelui război, a dus la încercuirea şi aruncarea inamicului înapoi peste Tisa, la data de 25 iulie[78].

În ziua de **28 iulie 1919** regii României, însoţiţi de Casa Militară, au plecat cu trenul în Transilvania pentru a vizita frontul de luptă. În dimineaţa zilei următoare trenul regal ajungea în gara de la Sighişoara, întâmpinat de o mulţime imensă de oameni. În gara de la Oradea Mare regii au primit raportul generalului Mărdărescu şi au trecut în revistă compania Regimentului 107. Regina Maria a rămas în Oradea, pentru a vizita spitalele de răniţi din oraş, iar trenul regelui ajungea la Sălaşul Mic, unde generalul Prezan avea să prezinte raportul[79].

Începând cu noaptea de **30 spre 31 iulie 1919**, în prezenţa suveranilor, trupele române au trecut râul Tisa pe pontoane, în sectoarele **Tisza-Bő şi Kisköre**[80]. Timp de trei zile, Ferdinand, Maria şi generalul Prezan au asistat la trecerile din dreptul acestor două localităţi, ba chiar au avansat până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezenţa lor soldaţii şi ofiţerii, şi aşa cu moralul deosebit de ridicat. Regina lăsa în jurnalul ei următoarea însemnare: „Toţi erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolşevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”[81].

Constantin Kiriţescu descrie şi el momentul trecerii Tisei sub privirile regilor României şi a altor personalităţi: „[...] românii au trecut Tisa, mai sus de Szolnok, pe nesimţite, în bărci, şi apoi au aruncat peste apă un pod de vase. Pe podul de vase a trecut toată ziua oaste românească. De pe mal priveau Regele Ferdinand, Regina Maria şi marele lor sfetnic Ioan Brătianu, aducându-şi aminte cum, cu patruzeci şi doi de ani înainte (1877), de pe malul Dunării în faţa Nicopolei, înaintaşii lor, domnitorul Carol şi Ioan Brătianu cel bătrân priveau oastea română ce trecea peste apa măreţului fluviu, ca să câştige pe câmpiile Bulgariei neatârnarea României celei mici de atunci. Feciorii şi nepoţii luptătorilor de la Plevna treceau acum Tisa sub privirile nepotului domnitorului Carol şi al feciorului lui Brătianu, ca să pecetluiască pe câmpiile Ungariei unirea cea mare a tuturor românilor”[82].

---

[77] *Ibidem*, p. 2.

[78] *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura „George Bariţiu”, 1999, p. 834.

[79] *Vizita suveranilor pe frontul Tisei*, în ziarul „Românul”, Arad, nr. 84, din 12 august 1919, p. 1.

[80] Marele Cartier General. Secţia 2 Informaţii, în „Buletin de informaţiuni”, nr. 20, 31 aug. 1919, p. 18-20.

[81] Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1918 – decembrie 1919)*, vol. I, Bucureşti, Editura Historia, 2006, p. 254.

[82] Kiriţescu Constantin, *Povestea sfântului nostru război*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2018, 306-307.

Armata Română ajungea în numai şase zile la Budapesta. Trupele Armatei Roşii Ungare, aflate în retragere, au fost dezarmate. Ofensiva românească a fost extrem de energică. Pe **2 august** Béla Kun, liderul bolşevic al Ungariei, a fugit în Austria şi apoi în Rusia Sovietică.

La întoarcerea de pe front, suveranii României au vizitat spitalele din Cluj: „Am avut o zi extrem de ocupată şi de obositoare, de dimineaţă, la Cluj, am mers din spital în spital. A fost o zi splendidă, cu un soare strălucitor, după atât de multă ploaie. Spitalele erau în condiţii bune şi sosirea noastră a fost întâmpinată cu multă bucurie”[83].

Generalul Mărdărescu îi trimtea o **telegramă** Regelui Ferdinand: „Majestăţii Sale Regelui. Am onoarea a raporta, că ieri, **4 august**, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistenţă. După luarea măsurilor de menţinerea ordinii, am trecut în revistă şi am primit defilarea (o brigadă din Divizia I de Vânători, un divizion a 3 baterii şi un divizion din Brigada a 4-a de Roşiori) pe Andrasystrasse. Guvernator al Budapestei l-am numit pe Generalul Holban. Populaţia a primit trupele noastre în mod simpatic. Comandantul trupelor din Transilvania, General Mărdărescu. Şef de Stat-Major, General Panaitescu”[84].

În cuvinte emoţionante, generalul Gheorghe Mărdărescu se adresa printr-un Ordin de zi soldaţilor săi: „Faptul strălucit de arme săvârşit de voi, va rămâne pe vecie în cartea Neamului şi în Istoria omenirii; deci, vă puteţi mândri de roadele ostenelilor voastre, şi când vă veţi înapoia la vetrele voastre, puteţi spune tuturor, cu seninătate, că v-aţi făcut pe deplin datoria faţă de neam, ţară şi dinastie. În momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru şi au urmărit de aproape bravura noastră Majestăţile Lor Regele şi Regina. Sunt nespus de mândru că v-am comandat şi adânc recunoscător tuturor pentru inima ce-aţi pus în înfăptuirea izbândei, vă mulţumesc la fiecare în parte şi vă zic: Sănătate şi totdeauna voie bună, bravi ostaşi ai Comandamentului Trupelor din Transilvania. Comandantul Trupelor din Transilvania, General Mărdărescu”[85].

Suveranii României aveau să-l decoreze pe Generalul Mărdărescu cu Ordinul „Mihai Viteazul” – clasa a III-a, pentru acţiunea contra regimului bolşevic ungar.

Regele Ferdinand a interzis ca pe Palatul Împăratului Carol să se înalţe drapelul românesc, iar Ion I.C. Brătianu n-a acceptat ca vreun ministru al României să meargă la Budapesta atât timp cât acolo se aflau trupele române. Atât Regele cât şi premierul apreciau că „înfrângerea ungurilor era destul de deplină şi de dureroasă ca să nu o accentuăm prin inutile acte de umilinţă şi de învingătoare trufie”[86].

Mulţi politicieni ai vremii şi-au exprimat opiniile favorabile şi aprecierile lor pozitive la adresa României şi a armatei sale. Regele Ferdinand primea „vii felicitări pentru frumoasele succese ale armatei române” din partea prinţului Roland Bonaparte[87],

---

[83] Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 255.

[84] Mărdărescu Gheorghe General, *Campania pentru desrobirea Ardealului si ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1922, reprodusă în facsimil, Bucureşti, Editura Militară, 2009, p. 164-165.

[85] Ordin de zi nr. 56, din 5 august 1919 (cf. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 165-166).

[86] Scurtu Ioan, *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică*, Bucureşti, Editura Garamond, 1995, p. 72.

[87] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), *Fond Paris*, vol. 44, partea I.

iar Paul Deschanel, preşedintele Camerei Deputaţilor din Parlamentul francez, îl felicita pe premierul Ion I. C. Brătianu, la **7 august**, pentru intrarea trupelor în Budapesta[88].

Astfel, prin luptele duse de armata română, Budapesta a fost eliberată de „teroarea roşie" a adepţilor lui Béla Kun. Trupele române aveau să evacueze Ungaria în mai multe etape, în perioada 4 octombrie 1919 – 30 martie 1920.

La **4 iunie 1920** se semna la Trianon (Versailles), Tratatul de pace între Ungaria şi puterile aliate. Articolul 45 al Tratatului de la Trianon prevedea: „Ungaria renunţă în ceea ce o priveşte în favoarea României la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de frontierele Ungariei astfel cum sunt fixate la art. 27 partea a II-a şi le recunoaşte prin prezentul tratat, sau prin orice alte tratate încheiate, în scop de a regla teritoriile actuale ca făcând parte din România"[89].

*

* *

În **primăvara anului 1919**, ca un gest simbolic de consfinţire a unei realităţi existente, Regele Ferdinand şi Regina Maria au efectuat o călătorie în **Transilvania,** vizitând mai multe localităţi, unde au fost întâmpinaţi de populaţia entuziasmată de faptul că visul de veacuri, de a se uni cu patria mamă, se împlinise iar ei erau contemporani cu aceast eveniment istoric[90].

I.G. Duca a însoţit cuplul regal în Transilvania. Iată ce nota în memoriile sale: „Această călătorie a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mişcătoare scene de entuziasm. Bucuria unui popor dezrobit care îşi vede Regele şi Regina şi îi sărbătoreşte într-o patrie de-a pururea reîntregită"[91].

Vizita suveranilor României la Oradea (23 mai 1919) era cea mai puternică declaraţie de suveranitate posibilă. Regina a descris pe larg în jurnalul ei întreaga călătorie: „Am ajuns la Oradea Mare, un oraş mare şi frumos, unde, cu puţin timp în urmă, bolşevicii unguri erau la putere, comiţând orori monstruoase, şi pe care trupele noastre l-au eliberat şi ocupat. Am avut o primire extraordinară. Bucurie frenetică a populaţiei care a venit din toate satele din jur ca să ne salute. Costume minunate, ovaţii extraordinare, slujbe religioase în toate bisericile, inspectarea trupelor, defilarea trupelor, apoi, întreaga populaţie care a venit, în grupuri separate, cu preoţi în frunte, fiecare reprezentându-şi propriul sat. O privelişte minunată şi impresionantă, toţi conştienţi de eliberarea lor, aclamându-ne ca pe eliberatorii lor, într-adevăr, un moment măreţ şi mulţi ochi plini de lacrimi"[92].

A doua zi au continuat călătoria la **Békéscsaba**, unde au vizitat un spital militar şi unde au fost întâmpinaţi din nou cu mari urale: „Străzile erau pline cu ţărani în costume populare încântătoare, mai ales frumoase haine brodate. Fiecare grup avea un imens steag tricolor pe care îl fluturau şi aerul părea plin de culoare, iar strigătele şi uralele erau asurzitoare [...]. Printre alţii am primit o delegaţie a femeilor maghiare de familie bună

---

[88] *Ibidem*, fond 71/1914, E2, partea II-a, vol. 29, fila 425.

[89] „Monitorul Oficial", Nr. 136, din 21 septembrie 1920, p. 722

[90] Scurtu I., *op. cit.*, p. 69.

[91] Duca G. Ion, *Memorii*, vol. II: *Războiul 1916-1919*, Bucureşti, Editura Machiavelli, Editura ISPRI şi Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, 2015, p. 497.

[92] Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 186.

care au venit să ne mulţumească pentru că armata noastră le-a scăpat de pericolul bolşevicilor. A fost cumva înduioşător să le văd pe aceste femei care nu mai aparţin unei ţări sau unui suveran şi mă doare inima pentru ele. Am vizitat şi un spital militar unde se găsesc câţiva dintre soldaţii noştri răniţi. Peste tot trupele noastre sau purtat excelent şi toate naţionalităţile îi laudă, ceea ce ne face foarte mândri. Continuă să avanseze împotriva bolşevicilor şi să îi înfrângă peste tot unde îi întâlnesc”[93].

Duminică, **25 mai 1919**, suveranii au fost întâmpinaţi la **Carei** de preoţii catolici din oraş, fericiţi să respire uşuraţi după spaima în care îşi petrecuseră ultimele luni. Aici, Maria a primit o delegaţie a doamnelor maghiare din familii nobile care au mulţumit României că le-au salvat familiile de bolşevici. Ferdinand şi Maria au fost găzduiţi în **Castelul Károlyi**, construit în secolul al XV-lea ca reşedinţă pentru această familie nobiliară. „Chiar şi ungurii au venit să mulţumescă regelui pentru că au fost salvaţi de bolşevici de către Armata Română. Ciudat, într-adevăr, să fie eliberator chiar al inamicului. Curioase timpuri trăim!”[94], consemna suverana.

„Zi plină de recepţii, începând devreme, la **Baia Mare**, unde sunt minele de aur. Entuziasm şi bucurie extraordinare. Am trecut printre ţărani şi aproape fiecare a vrut să îmi sărute mâna, mai că m-au zdrobit, m-au acoperit cu entuziasmul lor irezistibil pe care fiecare bărbat, femeie sau copil dorea să-l exprime. Îmi ziceau „mama noastră” şi îmi mulţumeau că am venit. Fiecare om ştie să se exprime într-un fel emoţionant şi simt că toate acestea vin din inimă. Acesta este sufletul poporului care vine către noi, ceea ce este un lucru minunat. La **Jibou şi Dej** aceeaşi primire în gări, cu puţine schimbări în afara costumelor oamenilor. Am ajuns spre seară la **Bistriţa**, iar aici am avut parte de cea mai expresivă primire dintre toate. Oraşul este înconjurat de dealuri şi are în centru o uriaşă biserică protestantă veche. Toate au fost aranjate într-o ordine remarcabilă, iar defilarea diferitelor grupuri de ţărani a fost remarcabil de bine făcută, aproape o paradă militară. Aveau costume minunate şi grupuri mari de călăreţi pe cai minunaţi, dincolo de cuvinte. Am fost impresionată şi m-am simţit ca într-un vis, înapoi în Evul Mediu”[95].

În dimineaţa zilei de **27 mai** regii ajungeau la **Cluj**. Regina deplângea faptul că oraşele sunt foarte ungureşti, iar majoritatea populaţiei româneşti trăieşte la sate. Clujul, de pildă, era fief maghiar de secole. Cu toate acestea, la Cluj, unde se află statuia lui Matei Corvin, a avut loc una dintre cele mai mari defilări ale populaţiei din întreaga călătorie regală. Mii şi mii de oameni au venit să îi vadă pe regii României întregite. „Am fost mândră de îndrăgitul meu Regiment 4 Roşiori şi l-am felicitat pe Moruzi. Se pare că s-au purtat splendid în ultimele lupte şi au ucis mulţi inamici. În general Armata a făcut cea mai bună impresie, mulţi dintre ei încă au uniforme diferite, însă artileria şi cavaleria au cel puţin cai splendizi, ceea ce este o bucurie faţă de ceea ce a trebuit să vedem de la retragerea noastră din 1916”[96], mai scria Regina.

Pe **28 mai** regii ajung pe **Câmpia de la Turda**, locul martiriului primului unificator de ţară, voievodul Mihai Viteazul: «În primul rând un „parastas” în câmp, unde a fost ucis Mihai

[93] *Ibidem*, p. 187-188.
[94] *Ibidem*, p. 189.
[95] *Ibidem*, p. 189-190.
[96] *Ibidem*, p. 191.

Viteazul. Au ridicat un cenotaf pe locul unde se presupune că ar fi fost îngropat. Acesta a fost cel mai glorios moment pentru români cărora de secole nu li s-a mai permis să îşi serbeze eroul naţional. Mii şi mii de ţărani au venit din toată satele, imensul câmp era o mare de oameni. Episcopul Cristea a ţinut slujba, emoţionantă şi impunătoare. După ceremonie am mers şi am îngenunchiat la cenotaful marelui lor erou, singurul român care, cu câteva secole în urmă, i-a unit pe toţi românii sub sceptrul său, deşi doar pentru câteva luni»[97].

Au fost întâmpinaţi cu un mare entuziasm la **Câmpeni (29 mai)**: „Oameni drăguţi, simpli şi inimoşi care au făcut tot ce au putut să ne simţim bine şi mulţumiţi [...]. După-amiază, o frumoasă plimbare cu maşina la casa care i-a aprţinut lui Avram Iancu, unul dintre cei mai îndrăgiţi eroi naţionali din epoca modernă, un ţăran simplu care a încercat să obţină libertăţi pentru poporul oprimat şi care a murit nebun pentru că nici una din promisiunile care au fost făcute nu s-a îndeplinit. Şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii hălăduind peste tot cu un fluier din care cânta doine melancolice pentru a-şi uşura suferinţa. Locurile sunt minunate şi emoţionanta bucurie a ţăranilor care ne văd mă face să lăcrimez. Totul este minunat, ar lua prea mult să scriu ceea ce se întâmplă, orice poate veni după această mare bucurie pe care eu şi Nando am avut-o de a fi întâmpinaţi ca eliberatori, ca suverani care şi-au iubit poporul mai presus de orice, au devenit una cu ei, au luptat pentru ei şi au suferit pentru şi cu ei, ajungând în acest moment extraordinar de realizare a celui mai fantastic vis de libertate şi unitate. Dumnezeu să binecuvânteze toate acestea şi noi să fim demni de a duce mai departe această măreaţă şi dificilă muncă. Să dea Dumnezeu ca poporul nostru să merite acest noroc imens care ne-a adus victoria!”[98].

De la Câmpeni au ajuns la **Abrud,** unde au fost primiţi minunat: «De-a lungul drumului am întâlnit cei mai entuziaşti şi loiali ţărani în fiecare sat, adesea femeile mi-au oferit broderii făcute de ele. Ţara este mult prea frumoasă, iar drumul se încolăcea peste munţi, prin păduri glorioase, către câmpie [...]. Am mers la o biserică unde este înmormântat marele lor erou Avram Iancu. Am fost la mormântul lui unde a fost ţinut un „parastas”. Ţărani, ţărani peste tot, mii şi mii. În curtea bisericii se găseşte un imens stejar pe care îl numesc „stejarul lui Horia”. Au plantat acolo un alt stejar în amintirea vizitei noastre. Peste tot suntem proclamaţi drept învingători şi eliberatori, drumul nostru chiar este un drum triumfal. Chiar iubesc poporul acesta. Lângă îndrăgitul lor Avram Iancu se găseşte înmormântat un tânăr ofiţer căzut zilele acestea în luptele împotriva bolşevicilor. Şi el a murit pentru aceeaşi cauză, însă de data asta a fost o cauză câştigătoare”[99].

În multe sate primiri loiale şi călduroase, în sfârşit au ajuns la **Alba-Iulia (30 mai),** oraşelul al cărui nume are un sunet special pentru orice inimă românească. Este greu de descris primirea de care am avut parte, oamenii pur şi simplu au înnebunit de entuziasm. După o paradă militară am intrat în vechea cetate prin aceeaşi poartă prin care a intrat Mihai Viteazul cu câteva secole în urmă şi am fost aclamaţi frenetic. Ileana ajunsese de la Bucureşti şi a fost cu noi. Alba Iulia este un loc drăguţ şi vechi, cu un întreg oraş în

[97] *Ibidem*, p. 192.
[98] *Ibidem*, p. 194.
[99] *Ibidem*, p. 195.

mijlocul fortificaţiilor. Am primit toate autorităţile, au fost discursuri uriaşe, apoi o defilare nesfârşită însă minunată a ţăranilor din toate satele, mii şi mii»[100].

Suveranii au ajuns, în aceeaşi zi, la **Blaj**: „Probabil că din toate primirile a lor a fost cea mai entuziastă, erau mii de ţărani care aproape şi-au ieşit din minţi de încântare. Am fost la o slujbă – tânărul episcop Hossu atât de drăguţ a fost şi el. Mi-a plăcut slujba, se întuneca şi biserica era plină de lumânări, m-am simţit însufleţită, corul a fost bun. Blajul mi-a lăsat o impresie specială de simpatie. În ciuda faptului că se întuneca am avut parte de o nesfârşită defilare a ţăranilor, mii şi mii. După ce a venit noaptea au fost aprinse torţe şi ţăranii au continuat să treacă aclamând din toate puterile. Au fost căruţe enorme, grupuri de nuntaşi, călăreţi, ceva extraordinar şi intens. Am cinat în sfârşit la zece într-o veche mănăstire, într-o sală lungă la lumina lumânărilor, episcopul Hossu a stat lângă mine şi am avut o conversaţie foarte plăcută"[101].

Regii au trecut prin **Copşa** la **31 mai**, şi au ajuns la **Sibiu**, „care este un vechi oraş săsesc şi românesc, considerat cel mai important centru din Transilvania. Am avut parte aici de o primire formidabilă, cu cea mai mare defilare a ţăranilor dintre toate. Mii şi mii de ţărani au trecut în grupuri. A fost într-adevăr un spectacol remarcabil şi m-a transportat înapoi în evul mediu, atât de fantastice erau unele costume populare. Au fost nişte călăreţi minunaţi care arătau precum haiducii, în hainele lor de piele îmblănită şi cu enorme căciuli de blană pe capete, conduşi de un ţăran bătrân călare pe un cal focos – au trecut aclamând zgomotos, într-adevăr o privelişte impresionantă. Au fost căruţe enorme trase de boi splendizi care erau decorate de ţărani, unele reprezentând diferitele lor ocupaţii. Au fost şi alaiuri de nuntaşi, mirese în uimitoare costume cu ornamente de cap fantastice, toate obiceiurile lor ne-au fost prezentate, ca dintr-o altă lume, dintr-un alt secol. Defilarea a durat aproape trei ceasuri, am ajuns la prânz după trei şi ne-am ridicat după şase! La sosirea noastră s-a slujit un Te Deum oficial în marea catedrală românească care a fost construită cu sacrificii enorme cu ceva ani în urmă de credincioşii români care au refuzat să renunţe la religia sau naţionalitatea lor [...] apoi vizita la cele trei biserici, cea protestantă germană, o clădire foarte veche, apoi biserica catolică unde a fost o slujbă scurtă, după biserica unită greco-latină, de asemenea cu o scurtă slujbă, vizita mormintelor anumitor patrioţi, vizita unui spital militar şi la sfârşit o mare întâlnire cu toţi intelectualii şi doamnele din societăţile de caritate"[102].

Celelalte provincii româneşti Basarabia şi Bucovina aveau să fie şi ele vizitate de suverani în anul următor. Oraşele în care s-au oprit au fost Suceava, Putna, Rădăuţi, Cernăuţi, Hotin, Bălţi, Chişinău, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, fiind din nou primiţi cu mare entuziasm de către populaţie.

Operaţiile armatei române de la sfârşitul anului 1918, din cursul anului 1919 şi începutul anului 1920, fac parte din războiul de eliberare şi întregire a naţiunii dus de poporul nostru în perioada 1916-1920. Deşi pe fronturile europene războiul a încetat la 11 noiembrie

---

[100] *Ibidem*, p. 196-197.
[101] *Ibidem*, p. 197.
[102] *Ibidem*, p. 198-199.

1918, când s-a semnat armistiţiul de la Compiègne, poporul român şi armata sa au trebuit să lupte din greu mai mult de un an pentru a-şi apăra unitatea naţională şi teritorială.

Familia regală a României a fost pe tot parcursul războiului alături de armată, de ofiţeri şi soldaţi, i-a încurajat, le-a recunoscut meritele şi eroismul pe front, le-a susţinut moralul şi au crezut în victoria finală. Regele Ferdinand, comandantul suprem al forţelor armate, a fost permanent alături de ofiţerii şi soldaţii români pe toate fronturile, în anii 1916-1919. Regina Maria a folosit armele pe care le avea la dispoziţie, organizând serviciul de ambulanţă, pentru care s-a străduit să strângă bani, s-a ocupat de organizarea spitalelor, mergea zilnic în vizite la spitale, a vorbit cu sute, chiar mii de soldaţi răniţi, cărora le oferea cadouri, un zâmbet şi un dram de speranţă. Credinţa puternică a Reginei în victorie sau, în momentele de cumpănă, chiar şi numai în nevoia de a da totul, de a lupta până la capăt, până la ultimele forţe a jucat fără doar şi poate un rol esenţial pe tot parcursul războiului. Regina Maria a insuflat această credinţă şi speranţă tuturor persoanelor cu care s-a întâlnit, şi mai ales soldaţilor.

În urma a trei ani de lupte grele şi a doi ani de exil înrobitor, la 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, Ferdinand Întregitorul şi Regina Maria aveau să fie încoronaţi regi ai tuturor românilor.

Sibiu – defilarea trupelor române.

Regele Ferdinand I şi Regina Maria
la mormântul lui Mihai Viteazul – Câmpia Turzii, 27 mai 1919.

Vizita Regelui Ferdinad I şi a Reginei Maria la Câmpeni, 28 mai 1919.

Regele Ferdinand I şi Regina Maria la Oradea, mai 1919.

Regele Ferdinand I şi Regina Maria asistă la trecerea trupelor peste Tisa.

Regele Ferdinand I – comandantul suprem al forţelor armate române şi generalul Constantin Prezan – şeful Marelui Cartier General, asistă la trecerea Tisei, pe podul de vase, de către trupele române din Divizia 2 Infanterie, la 31 iulie 1919.

Generalul Gheorghe Mărdărescu decorat de Regele Ferdinand I.

Regele Ferdinand I, decorând soldaţi români pe frontul din Ungaria, 1919.

Regele Ferdinand I, Iuliu Maniu, generalii Constantin Prezan, Gheorghe Mărdărescu şi Scarlat Panaitescu, la Bekescsaba, 24 mai 1919. (Sursă: Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române, inv. Nr. 177501)

PERSONALITATEA REGINEI MARIA A ROMÂNIEI REFLECTATĂ ÎN ECRANIZĂRILE DIN ULTIMUL DECENIU (2009-2019)

Bogdan Emanuel Răduţ

Filmul face parte din arta cinematografică, fiind considerat „a şaptea artă”[1]. Deşi nu are o existenţă lungă în timp, filmul a avut şi are un impact mai mare în răspândirea şi popularizarea ideilor decât alte mijloace de media. Datorăm apariţia şi răspândirea filmului fraţilor Auguste (1862-1954) şi Louis (1864-1948) Lumière, fotografi de profesie şi fiii unui proprietar al unei uzine de aparate de fotografiat. Cei doi sunt consideraţi părinţii fondatori ai cinematografiei, având şi câţiva precursori de renume, precum George Eastman (1854-1932), Charles-Émile Reynaud (1844-1918), Eadweard Muybridge (1830-1904), Thomas Alva Edison (1847-1931), Max (1863-1939) şi Emil Skladanowsky (1866-1945)[2].

Primul „film” a fost proiectat pe 28 decembrie 1895, în Salonul Indian din cafeneaua Grand Café din Paris, când fraţii Lumière au pus cap la cap o serie de zece secvenţe scurte, filmare din viaţa de zi cu zi, şi au perceput o taxă pentru vizionare[3]. Aceasta rămâne data înfiinţării cinematografului în lume. În timp, cinematografia a cunoscut o fulminantă dezvoltare, devenind în prezent o industrie cu o valoare de miliarde de dolari/euro.

În ultimul deceniu, viaţa şi istoria Reginei Maria a României (1875-1938) a suscitat interesul mai multor regizori români şi străini, care au realizat filme istorice sau documentare, având-o ca personaj principal. Analizând mai multe resurse on-line, vom prezenta felul cum aceste producţii cinematografice au reliefat-o pe Regina Maria. Dar înainte de a vedea ce filme vorbesc despre persoana şi personalitatea marcantă a Reginei, e necesar să-i cunoaştem sumar biografia şi să înţelegem cine a fost şi ce a reprezentat pentru poporul român Maria, Regina României Mari.

Interesul tot mai crescut din ultima perioadă pentru Regina Maria este dat şi de recenta aniversare a Centenarului Marii Unirii (1918-2018), eveniment care i-a proiectat pe frontispiciul iconografiei istoriei româneşti pe Suveranii României Mari: Ferdinand şi Maria.

[1] ***, *Marea enciclopedie a cunoaşterii*, vol. 6 - *Lumea astăzi*, Bucureşti, Editura Litera Internaţional, 2009, p. 34.

[2] *Ibidem*.

[3] Monica Ivan, *28 decembrie 1895. Primul film comercial este proiectat de fraţii Lumière*, https://publimix.ro/blog/arta-cultura/1895-primul-film-comercial-proiectat, accesat 23.12.2019.

1. Regina Maria – prezentare biografică

Regina Maria nu este un personaj fictiv de cinematografie, inventat de regizori sau scenarişti. Ea a fost cea de-a doua regină a României şi suverana României Mari[4]. S-a născut la 29 octombrie 1875, la Eastwell Park, Ashford, Kent, Anglia, sub numele Marie Alexandra Victoria de Saxa-Coburg şi Gotha. A fost fiica lui Alfred Ernest Albert de Saxa-Coburg şi Gotha, duce de Edinburgh, şi Mariei Alexandrovna Romanova, marea ducesă a Rusiei. După tată era nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii, iar după mamă nepoata Ţarului Alexandru al II-lea al Rusiei. Copilăria şi adolescenţa şi le-a petrecut la reşedinţa familiei din Eastwell Park, comitatul Kent. Prin căsătoria cu Ferdinand, pe care-l alinta Nando, a devenit principesă a Coroanei României. Căsătoria celor doi a urmat un itinerar a trei ceremonii: civilă, religioasă catolică (Ferdinand era catolic) şi religioasă protestantă (Maria era anglicană). Relaţia cu Ferdinand a fost una complexă, dar discretă, pentru că cei doi au disociat viaţa publică de cea privată. Fiind o vizibilă diferenţă de temperament între ei, uneori s-a indus percepţia că Ferdinand era dominat de Maria, dar aceasta era doar o aparenţă. În familie s-a ocupat de cei şase copiii ai cuplului princiar, dar spunea despre ea că nu avea „fire de pedagog" şi că era „prea îngăduitoare". Dotată cu o frumuseţe remarcabilă, o educaţie aleasă şi o inteligenţă deosebită, Regina Maria a fost unul dintre cele mai fascinante personaje din istoria secolului XX. Odată cu preluarea tronului României de către soţul ei, a devenit regină în momentul când Europa se afla la începutul Primului Război Mondial. Legăturile sale dinastice cu Marea Britanie şi Rusia au fost folosite de Ferdinand şi Ionel Brătianu în favoarea României. În timpul războiului s-a implicat în organizarea şi funcţionarea serviciului de ambulanţe destinate frontului, vizitând şi spitalele militare de campanie. Prin aceasta şi-a creat o prezenţă plăcută şi protectoare în rândurile românilor, fiind supranumită de aceştia „mama răniţilor" şi „Regina-soldat". Opunându-se vehement Păcii de la Bucureşti (1918), Regina Maria a fost considerată „în acel moment al istoriei... sigurul bărbat al României". Regina și-a adus o contribuție importantă și recunoscută, pe plan național și internațional, la realizarea obiectivelor naționale ale României, de la sfârșitul războiului. În perioada Conferinţei de Pace de la Paris (1919), dar și după încoronarea sa (1922), a participat la o campanie diplomatică pentru recunoașterea internațională a statului român reîntregit, având întrevederi oficiale sau informale cu suveranul englez, George al Vl-lea, cu preşedintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, premierul Franței, Georges Clemenceau, sau cu reprezentanții de marcă ai mass-mediei europene. E notabilă călătoria în Statele Unite (1926), ce a reprezentat un triumf greu de egalat în diplomaţia interbelică şi nu numai. Tot atunci, Regina vizitând o rezervaţie a indienilor a primit titlul onorific de „Regina indienilor americani", aceştia spunând că n-au „văzut niciodată o femeie atât de frumoasă". În anii '20 presa europeană a supranumit-o „soacra Balcanilor", prin aranjarea nunţilor copiilor ei: Carol II cu Elena a Greciei, Elisabeta cu prinţul moştenitor George al Greciei şi Maria cu Regele Alexandru I al Iugoslaviei. Dar mariajele, deşi promiţătoare, s-au dovedit a fi nefericite. Prin aceasta vedem că prinţii României reprezentau un interes pentru celelalte familii regale ale Europei. Regina a fost şi o scriitoare iscusită, publicând în română, engleză şi franceză, poveştile şi memoriile ei fiind căutate şi citite şi astăzi. Rămasă văduvă (1927), a devenit bunica micului Rege Mihai

[4] Bogdan Emanuel Răduţ, *Personalităţi ale Marii Uniri (IV): Suveranii*, în „philatelica.ro", Anul X, Nr. 4(51), octombrie-decembrie, 2018, pp. 22-24. Nota biografică este preluată din acest articol.

I (1927-1930) şi apoi Regina Mamă, odată cu preluarea tronului de către Carol al II-lea (1930). Noul Rege, fiul acesteia, a ţinut-o izolată la castelele din Bran şi Balcic (1930-1938), pentru că se opunea relaţiei sale cu Elena Lupescu. La 18 iulie 1938 a trecut în veşnicie, fiind înmormântată, alături de soţul ei, la Curtea de Argeş. Conform testamentului, inima i-a fost depusă, într-o casetă, în capela Stella Maris a Castelului din Balcic. După pierderea Cadrilaterului (1940), inima Reginei a fost mutată la Castelul Bran. La 1971, autorităţile comuniste au mutat caseta la Muzeul Naţional de Istorie a României, iar din 2015 se află la Castelul Peleş din Sinaia, acolo unde îi este şi locul. În memoriile sale, Constantin Argetoianu scrie despre Regina Maria că „s-a aşezat ca ctitoriţă a României întregite şi ca una din cele mai mari figuri ale istoriei noastre naţionale".

2. Regina Maria – analiză filmografică

În ultimul deceniu, filmografia română s-a îmbogăţit considerabil. Spre analiză, selectăm patru filme de lung-metraj care o au în prim plan de Regina Maria, fiecare prezentând-o cu particularităţile sale regizorale. De asemenea, nu putem să omitem faptul că s-au realizat mai multe portrete biografice şi documentare ale Reginei, pentru diverse posturi de televiziune sau canale mass-media. Regina Maria a devenit dintr-odată preferata documentariştilor pentru producţiile dedicate atât centenarului Marii Uniri, cât şi a istoriei României în genere.

1.1. Maria, Regina noastră (2011)

Filmul este un documentar produs de Artis Film Romania în regia lui Adrian Popovici[5] şi are durata de 90 minute[6]. Documentarul a fost finanţat de Centrul Naţional al Cinematografiei (CNC) şi de Televiziunea Română (TVR). Filmul are doi naratori, unul masculin care joacă rolul povestitorului, şi o voce feminină care o impersonează pe Regina Marina.

Documentarul încearcă să o prezinte pe Regina Maria în marea familie a monarhiilor europene şi în România, punând accent mai mult pe viaţa ei personală, decât pe cea publică:

Maria, Regina României, a fost si va rămâne o figură marcantă a epocii în care a trăit. Ca dovadă stau cărţile scrise despre viaţa ei, în toate cele patru colţuri ale lumii. A fost una dintre cele cinci faimoase nepoate ale Reginei Victoria a Marii Britanii. A fost înrudită cu cele mai puternice case regale şi imperiale ale lumii. A fost cea mai titrată dintre nepoatele Reginei Victoria. A fost „mintea" din spatele înfăptuirii României Mari, aşa cum stă scris şi pe Arcul de Triumf din Bucureşti. „Am onoarea să vă prezint pe cineva care este mai mult decât o regină – este o femeie" – Melville E. Stone[7].

Criticii au fost sceptici în privinţa receptării filmului de către publicul larg, dar şi a ecoului pe care îl va avea, considerând documentarul ca fiind făcut „după wikipedia". Dar au constatat faptul că „filmul îşi păstrează un rol educativ"[8].

---

[5] Adrian Popovici (n. 1958), regizor, compozitor şi monteor moldovean.

[6] ***, *Maria, Regina noastră*, https://www.cinemagia.ro/filme/maria-regina-noastra-559090/, accesat 23.12.2019.

[7] *Ibidem*.

[8] Iosif Prodan, *Un film despre Maria, Regina noastră*, pe http://docuart.ro/prima-pagina/normal/un-

1.2. Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă (2011)

Filmul este un documentar-artistic scris şi regizat de Sorin Ilieşiu[9], având o durată de 52 de minute, căreia i s-au adăugat 12 minute cu evocarea făcută de Regele Mihai I despre bunica sa. Regina Maria este întruchipată de actriţa Maia Morgenstern[10]. Şi apariţia acestui film a fost sprijinită de Centrul Naţional al Cinematografiei (CNC)[11].

Efortul lui Sorin Ilieşiu reprezintă continuarea şi dezvoltarea unui scurt-metraj documentar din 2006 – *Câte ceva despre Regina Maria* – care dura 23 de minute şi a avut-o protagonistă tot pe Maia Morgenstern. La vremea aceea, micul documentar a primit premiul pentru cel mai bun film românesc, la Astra Film Festival Sibiu, „care este cel mai important festival de film documentar din Europa Centrală şi de Est”[12].

Regizorul însuşi îşi argumentează atracţia personală faţă de personalitatea Reginei Maria, căreia i-a atribuit deja trei documentare (2002, 2006 şi 2011):

Regina Maria este o combinaţie de creativitate, vrajă, feminitate, forţă, geniu (nu numai artistic, ci şi politic), superbitate, delicateţe, credinţă, sfinţenie, optimism, religiozitate, fair-play, romantism şi modernism, maternitate, naturaleţe, umanitate, nonconformism, seducţie, tenacitate, raţionalism şi visare. Are un colosal potenţial cinematografic. De când s-a inventat fotografia şi până azi, adică în ultimii 200 de ani, nu cred că există fotografii mai frumoase cu vreo regină. Frumuseţea şi expresivitatea erau sinonime pentru chipul şi spiritul ei[13].

Documentarul a fost difuzat de televiziunea naţională în preajma mutării casetei cu inima Reginei de la Muzeul Naţional de Istorie a României la Castelul Peleş, fiind prezentat ca „o premieră de televiziune”[14].

1.3. Maria – Inima României (2018)

Filmul este un documentar de 72 de minute, produs de Chainsaw Film Production şi regizat de Trevor Poots[15], cel care a regizat şi *Războiul Regelui*, lansat în 2016[16]. Filmul îl are producător pe John Florescu[17].

Noul documentar încearcă să o prezinte pe Regina Maria în ansamblul secolului al

---

film-pentru-maria-regina-noastra, accesat 23.12.2019.

[9] Sorin Ilieşiu (n. 1955), profesor, cineast şi om politic român.

[10] Maia Emilia Ninel Morgenstern (n. 1962), actriţă română de origine evreiască, cântăreaţă de muzică idiş şi director al Teatrului Evreiesc de Stat. Este cunoscută pentru rolul Mariei din filmul *Patimile lui Hristos* de Mel Gibson (2004).

[11] ***, *Un nou film despre „Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă”*, pe https://www.historia.ro/sectiune/timp-liber/articol/un-nou-film-despre-regina-maria-ultima-romantica-prima-femeie-moderna, accesat 23.12.2019.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*.

[14] ***, *Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă*, pe http://www.tvr.ro/regina-maria-ultima-romantica-prima-femeie-moderna_14385.html#view, accesat 23.12.2019.

[15] Trevor Poots (...), regizor şi producător britanic.

[16] ***, *Maria Inima României*, pe https://www.cinemagia.ro/filme/maria-inima-romaniei-2696747/, accesat 23.12.2019.

[17] John M. Florescu (n. 1954), antreprenor, jurnalist, producator și regizor de film, fiul istoricului şi universitarului român, stabilit în Statele Unite ale Americii, Radu R. Florescu (1925-2014).

XX-lea, arătând atât figura ei publică, cât şi pe cea privată:

Povestea rolului politic şi a interesantei vieţi private a Reginei Maria a României. Nepoată a Reginei Victoria, ea s-a căsătorit cu Prinţul Moştenitor al României în 1893. Vom vedea cum a condus ţara în timpul ororilor Primului Război Mondial, până la victoria de la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919. Filmul nu evită aspectele mai puţin strălucitoare ale vieţii Reginei. Fiul său, Carol, şi-a dispreţuit părinţii şi când a devenit Rege a alungat-o pe Maria de la curte. Iar când comuniştii au ajuns la putere, în 1945, au şters-o din istorie[18].

Filmul are ca motto un citat al Ambasadorului Franţei în România, în perioada 1916-1920, Contele Charles de Saint-Aulaire, care spunea că „Este un singur bărbat [cu mână de fier] în România, şi acela este Regina". Premiera documentarului a avut loc la Ateneul Român din Bucureşti, pe 28 noiembrie 2018, în prezenţa unor reprezentanţi ai Casei Regale a României, ca Principesa Moştenitoare Margareta a României şi ASR Principesa Elena.

De la finalul anului 2019, filmul a început un turneu istoric naţional de promovare „cu intenţia de a atrage atenţia publicului tânăr"[19], dar a fost difuzat şi pe micile ecrane. Turneul se întinde şi pe anul 2020, cuprinzând mari sau mici oraşe cu cele două filme „Maria – Inima României" şi „Războiul Regelui".

Producătorul filmului, John Florescu a avut şi o motivaţie în a face un film dedicat Reginei Maria, afirmând că „România are un erou care a fost aproape uitat, sau cel puţin nu a fost pe deplin înţeles"[20].

Regina Maria „a devenit una dintre cele mai faimoase femei din lume şi a fost în centrul luptei pentru Marea Unire şi crearea României Mari". Povestea ei este una „spusă la nivel internaţional – de la palatele regale din România, la saloanele din Paris, până la străzile din New York, Kremlin şi chiar şi Vestul Sălbatic"[21].

Toţi cei care vizionează filmul „vor vedea o Regină aşa cum poate nu au cunoscut-o – o conducătoare puternică, pasionată, hotărâtă, independentă, empatică, şireată, dar care a avut momente în care s-a simţit izolată, cum o demonstrează cele peste 100 de jurnale şi caiete completate chiar de ea"[22]. De aceea Regina Maria „este considerată regina fără de care poate că România nu ar fi aşa cum o ştim"[23].

Producţia aduce şi două premiere. Pe de o parte este vocea reală a Reginei Maria, „fără distorsiunile specifice cauzate de tehnologia din anii 1920", iar pe altă parte este colorarea imaginilor video din Primul Război Mondial.

La cea de-a XIV-a ediţie a Independent Producers Indie Film Festival (IPIFF), din

---

[18] ***, *Maria Inima României*, accesat 23.12.2019.

[19] Liliana Matei, *„Maria – Inima României", în turneu naţional*, pe https://www.ziarulmetropolis.ro/maria-inima-romaniei-in-turneu-national/, accesat 23.12.2019.

[20] Mihail Popescu, *„Maria – Inima României" cel mai bun documentar istoric*, pe https://evenimentulistoric.ro/maria-inima-romaniei-cel-mai-bun-documentar-istoric.html, accesat 23.12.2019.

[21] ***, *„Maria – Inima României" – interviu cu producătorul documentarului*, pe https://www.historia.ro/sectiune/actualitate/articol/maria-inima-romaniei-interviu-cu-producatorul-documentarului, accesat 23.12.2019.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem*.

26-30 noiembrie 2019, filmul a câştigat premiul pentru cel mai bun documentar istoric[24].

1.4. Maria, Regina României (2019)

Cea mai recentă producţie este o dramă istorică, cu durata de 110 minute, regizată de Alexis Sweet Cahill[25]. Scenariul este scris de Brigitte Drodtloff[26], cea care a avut şi ideea filmului, împreună cu Maria-Denise Theodoru[27], Ioana Manea[28] şi Alexis Cahill, producători fiind Gabi Antal[29] şi Radu Apostolescu[30]. Filmul este distribuit de Abis Studio, având premiera în România pe 8 noiembrie 2019[31]. Scenariul are la bază jurnalele Reginei, articole de presă şi mărturiile oamenilor politici ai vremii.

Subiectului filmului este dat de eforturile diplomatice ale Reginei Maria pentru recunoaşterea Marii Uniri:

Un film cât o istorie, o poveste bazată pe fapte reale ce are în prim plan figura marcantă a Reginei Maria. Regăsim o Românie devastată de Primul Război Mondial. Măcinată de boală, ținută captivă foametei și deznădejdei, soarta politică a țării este extrem de controversată. În primăvara anului 1919, Regina Maria pleacă la Conferința de Pace de la Paris să-i înfrunte pe cei mai puternici lideri ai lumii și să lupte pentru o Românie Mare.[32]

Despre producţia sa, Alexis Cahiil spune că „în esenţă, acest film este povestea unei femei hotărâte ce devine eroina unei întregi naţii”[33].

Drama nu este un documentar, ci un film artistic cu o largă distribuţie de 65 de actori români, englezi şi francezi, fiind filmat în Bucureşti, Paris şi Londra[34]. Pentru acesta „au fost puse în valoare locații autentice precum: Palatul Cotroceni, Castelul Peleș, Quai d'Orsay din Paris iar în post-producție au fost recreate zone din Calea Victoriei, Gara de Nord, Gare de Lyon, Place Vendôme, așa cum arătau în 1919”[35].

Rolul principal al Reginei Maria i-a fost atribuit actriţei Roxana Lupu[36]. Despre acest rol, într-un interviu acordat în 2019, tânăra actriţă afirma:

Când joci un personaj real, cum este Regina Maria, ai un sentiment constant că nu

---

[24] Mihail Popescu, *„Maria – Inima României”, cel mai bun documentar istoric*, accesat 23.12.2019.

[25] Alexis Sweet Cahill (n. 1963), regizor britanic stabilit în Italia.

[26] Brigitte Drodtloff (n. 1959), actriţă, scenaristă şi producătoare română stabilită în Germania.

[27] Maria-Denise Theodoru, scenaristă, jurnalistă şi analist relaţii internaţionale.

[28] Ioana Manea, scenaristă.

[29] Gabi Antal, producător la Abis Studio.

[30] Radu Apostolescu, producător şi om de afaceri.

[31] ***, *Maria, Regina României (2019)*, pe https://www.cinemagia.ro/filme/maria-regina-romaniei-2721501/, accesat 23.12.2019.

[32] *Ibidem*.

[33] ***, *„Maria, Regina României”, un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*, pe https://www.observatorcultural.ro/stire/maria-regina-romaniei-un-film-cat-o-pagina-de-istorie-din-8-noiembrie-in-cinematografe/, accesat 23.12.2019.

[34] ***, *Alexis Sweet Filmograpfhy*, pe https://www.alexissweet.com/alexis_sweet_filmography.html, accesat 23.12.2019.

[35] ***, *„Maria, Regina României”, un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*, accesat 23.12.2019.

[36] Roxana Gârleanu Lupu (n. 1985), actriţă română stabilită la Londra.

te documentezi destul, că mai ai de studiat, că mai ai de acoperit materie. Eu am încercat, pe cât am putut, multe săptămâni, luni, zile, ore, să dedic studiului jurnalelor ei, mărturiilor istorice despre ea, am dedicat timp documentării, am văzut „The Crown“, tot pentru a putea intra cât mai bine în atmosferă.

E foarte mult de studiat, dar cel mai mult am vrut să înțeleg scenariul, momentul, conferința de pace, cine erau personajele istorice, să stăpânesc scenariul cât mai bine, să fiu foarte, foarte bine pregătită din punctul acesta de vedere[37].

Tot aceasta mărturiseşte că s-a simţit onorată şi recunoascătoare pentru acest rol şi pentru ceea ce a învăţat din această experienţă:

Acest rol a reprezentat pentru mine o provocare şi o onoare. Am trăit bucurii şi încercări deopotrivă, pe platou fiind pusă faţă în faţă cu diverse provocări. Prin rol sau mai bine spus prin experienţele Reginei Maria, am învăţat despre politică, diplomaţie, perseverenţă, demnitate şi patriotism. A fost mai mult o experienţă de viaţă, dincolo de o experienţă artistică, una pentru care sunt extrem de recunoscătoare[38].

Filmul este o fascinantă incursiune în viaţa Reginei Maria şi în culisele Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920). În lupta sa diplomatică pentru recunoaşterea României Mari, Regina Maria a avut întâlniri publice şi private cu factori decizionali ai păcii în lume precum George Clemenceau (1841-1929), primul ministru al Franţei (1906-1909, 1917-1920), sau Woodrow Wilson (1856-1924), preşedintele Statelor Unite ale Americii (1913-1921). De aceea, Regina Maria a fost supranumită „Leoaica” care s-a întâlnit cu „Tigrul”, cum era poreclit Clemenceau. În toate întâlnirile sale, Regina Maria a militat pentru recunoaşterea şi statuarea tratativă a României în graniţele de la finalul anului 1918, acele graniţe care reprezentau România Mare.

Această ecranizare artistică surprinde şi culisele scandalurilor de palat dintre principele Carol al II-lea şi părinţii săi, cât şi adversiunea pe care i-a purtat-o mamei sale, Regina Maria, pentru divorţul de Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino. Pe cât de mare şi puternică a fost personalitatea Reginei Maria, pe atât de mulţi admiratori avea, dar şi critici pe măsură.

Criticii de film constată accentul filmului pus pe Regina Maria, chiar dacă afirmă că portretizarea ei este prea romanţată şi prea luminoasă:

După cum o sugerează chiar titlul, filmul o are în prim-plan pe celebra Regină Maria, surprinsă în timpul eforturilor sale din 1919 de a-i convinge pe liderii marilor puteri de a recunoaşte România unită la Conferinţa de Pace de la Paris, în contextul în care diplomaţia premierului Ion I.C. Brătianu părea să nu aibă succesul aşteptat.

Este o poveste asumată de *empowerment* feminin, cu o structură limpede, în stilul biopticurilor mainstream de care e plină cinematografia internaţională şi care privesc trecutul prin grila ideilor progresiste ale prezentului, justificat însă în bună măsură de

---

[37] Oana Popoiag, *Roxana Lupu, protagonista din filmul „Maria, Regina României”, s-a mutat în străinătate de câțiva ani: „Am împărțit pliante într-o atracție turistică în Londra”*, pe https://www.libertatea.ro/entertainment/roxana-lupu-protagonista-din-filmul-maria-regina-romaniei-s-a-mutat-in-strainatate-de-cativa-ani-am-impartit-pliante-intr-o-atractie-turistica-in-londra-2803734, accesat 23.12.2019.

[38] ***, *„Maria, Regina României”, un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*, accesat 23.12.2019.

personalitatea puternică, recunoscută ca atare de istorici, a Reginei Maria, nepoată a Reginei Victoria a Marii Britanii.

Singura calitate reală a filmului, care altfel este realizat într-o stilistică impersonală, ultra-convenţională (de la mişcările de cameră şi până la muzica acaparatoare), este patosul în a face un portret cât mai puternic, chiar dacă aproape exclusiv luminos, al Reginei.

O figură istorică descrisă ca având o influenţă asupra tuturor celorlalte personaje: de la Regele Ferdinand (Daniel Plier), sfidătorul Prinţ Carol al II-lea (Anghel Damian), fiul ei, portretizat cel mai caricatural, sau Prinţul Ştirbei (Emil Măndănac) şi până la Brătianu (Adrian Titieni), premierul francez Georges Clemenceau (Ronald Chenery), premierul britanic Lloyd George (Richard Elfyn), Regele George al V-lea (Nicholas Boulton) şi chiar preşedintele american Woodrow Wilson (Patrick Drury).

Iar în rolul Reginei Maria, revelaţia şi marea descoperire a filmului, Roxana Lupu, actriţă română stabilită în Marea Britanie, reuşeşte să facă o protagonistă credibilă, pe alocuri chiar emoţionantă în energia sa, ajutată şi de o privire pătrunzătoare, în contrast cu schematismul şi unidimensionalitatea celorlalte personaje şi cu teatralitatea spre care îi împinge regia pe actori.

„Maria, Regina României" propune o perspectivă dulceagă, romanţată, necritică, în imagini calofile, asupra unui moment important şi a unei personalităţi din istoria României. Lipsit de ambiţii de originalitate, filmul are totuşi ca merit dezinvoltura cu care abordează un astfel de subiect. O nonşalanţă care va da satisfacţie acelei părţi a publicului larg dornică să vadă o Românie „frumoasă", de carte poştală veche[39].

Fiind o producţie recentă, ecourile şi receptarea publică sunt încă în desfăşurare. Cu toate acestea, demn de semnalat este faptul că filmul a fost aşteptat cu emoţie şi anticipare de populaţia română, dornică să descopere noi faţete şi ipostaze inedite ale unei Regine atât de iubită, dar prea puţin cunoscută.

Până în prezent, filmul a fost premiat cu Palme d'Or la secţiunea Avanpremierele Toamnei a festivalului Les Films de Cannes à Bucarest, care a avut loc în perioada 18-27 octombrie 2019.

1. Concluzii

Şi astăzi filmul rămâne o unealtă potrivită pentru culturalizarea maselor de oameni. De aceea, iată cum regizori români şi străini au încercat să portretizeze cinematografic personalitatea marcantă a Reginei Maria a României. Cât au reuşit fiecare în parte este destul de subiectiv de judecat şi analizat aici. În fond, fiecare privitor are propriile opinii despre filmele pe care le vizionează şi emoţiile pe care i le produc acestea. Dar important este faptul că ele există şi rămân un fond video-documentar despre Regina Maria.

În *Maria, Regina noastră* (2011) putem vedea o Regină pe tronul României interbelice cu puternice legături dinastice în marile monarhii europene. În *Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă* (2011), pe baza jurnalelor şi memoriilor sale personale, regăsim o Regină care vorbeşte şi care se prezintă direct celor care vizionează

[39] Ionuţ Mareş, *„Maria, Regina României". Feminism dulceag*, pe https://www.ziarulmetropolis.ro/maria-regina-româniei-feminism-siropos/, accesat 23.12.2019.

documentarul. *Maria – Inima României* (2018), este un documentar bine realizat în anul centenar, prin care aflăm cine este şi ce a însemnat Regina Maria pentru România şi Europa. Cea din urmă producţie – *Maria, Regina României* (2019) – se detaşează vizibil de celelalte, fiind o dramă bazată pe fapte reale, dar cu o desfăşurare considerabilă de cadre istorice şi resurse umane.

Toate aceste ecranizări au un rol comun, acela de a ne prezenta, într-un fel sau altul, personalitatea celei care a fost Regina Maria a României. Dincolo de strădaniile şi perspectivele regizorale, de actorii implicaţi, de recuzita şi scenografia creată, de emoţiile şi sentimentele trăite ce privitori, pentru toţi rămâne figura istorică marcantă a Reginei Maria, Regina Românei Mari!

Gara de Nord, Bucureşti, 5 martie 1919: Regina Maria, „arma secretă" a României, artizana Marii Uniri, în drum spre Conferinţa de Pace de la Paris.

CAMPANIA PENTRU DEZROBIREA TRANSILVANIEI

Tudor Nedelcea

Vizionar, Eminescu a prevăzut că *„socialismul nu se justifică doar la noi prin nimic şi că evoluţiune de idei nu-i decât aceeaşi jucărie cu abstracţii străine"*, că *„socialismul nu e decât forma în care organismul unui stat moare spre a face loc barbariei sau cuceririi prin popoare mai tinere"* („Timpul", 7, nr. 90, 25 aprilie, 1882, p. 2). La 23 august 1944, Stalin, în complicitate cu fostul rege Mihai (căruia i-a dăruit două avioane) şi cu numeroasele cozi de topor, introduce cu tancurile bolşevismul (nu socialismul) cu toate ororile săvârşite în *„obsedantul deceniu"*. Românii au mari merite în istoria universală în stârpirea unor astfel de forme de guvernare, criminale în cel mai odios sens al cuvântului. Invitat la parada deceniului stalinist la Moscova (octombrie 1927), Panait Istrati, om de stânga, dezamăgit de ororile staliniste, a scris *Spovedanii pentru cei învinşi*, pentru care a fost expulzat din Franţa chiar de prietenii săi (H. Barbusse et company).

Dar, iată că şi reprezentanţii *„tălpii ţării"* au reacţionat în faţa unui astfel de regim, acoperit sub girul de comunism: acum un secol, armata română a salvat Ungaria de hoardele leniniste ale lui Béla Kun, tronându-l şi reinstaurând democraţia, iar un craiovean, sergentul Iordan, a pus opinca pe steagul Parlamentului maghiar. *„Opinca a învins sabia"* (Ioan Aurel Pop).

Rând pe rând se prăbuşesc imperiile: otoman (actul de desfiinţare a fost semnat de ministrul de Externe al Imperiului Otoman, aromânul N. Batzaria), german şi austro-maghiar. Împăratul Carol I abdică (deşi A.C. Popovici, în 1913, îl sfătuise pe împărat să transforme imperiul în Statele Unite al Austro-Ungariei), la Viena se proclamă republică, Ungaria urmându-i, proclamând republică la 16 noiembrie 1918, sub contele Mihály Károlyi.

La 1 decembrie 1918, peste 100.000 de români din toate colţurile Transilvaniei şi Banatului au hotărât, prin voinţă proprie şi în baza principiilor autodeterminării popoarelor (după destrămarea Imperiului austro-maghiar), Unirea cu România, patria mamă. Guvernul de la Budapesta n-a recunoscut această unire şi a intoxicat Europa cu *„teroarea trupelor româneşti"*. Consilierul Legaţiei României la Berna, Lucian Blaga, ia atitudine, şi spune adevărul pe baza faptelor existente. La Trianon (4 iunie 1920), Marile Puteri recunosc pe plan internaţional, unirea şi stabilirea graniţelor între cele două ţări, tratat de pace care intră în vigoare la 26 iulie 1921, dar nu recunoaşte şi Ungaria.

Ei sperau (şi mai speră, dar sunt şi speranţe deşarte) că acest tratat va suferi modificări la Conferinţa de Pace de la Paris (1920), autorităţile maghiare comportându-se cu brutalitate, ca foştii coimperiali, cu românii rămaşi dincolo de linia de demarcaţie iniţială. Cu sprijinul generalului H. Berthelot (făcut cetăţean al României), armata română a înaintat

spre Cluj şi Sighetul Marmaţiei. Situaţia politică şi mai ales cea economică din Ungaria se înrăutăţea pe zi ce trecea, astfel că preşedintele Mihalyi demisionează la 20 martie 1919, iar puterea a fost preluată de Kun Béla, conducătorul „Republicii Sovietice Ungare". După modelul leninist-stalinist, noul lider comunist a început naţionalizarea întreprinderilor, dar n-a putut atrage ţărănimea şi orăşenii. În plan extern, Kun a considerat Cehia, Slovacia şi România ca state duşmane şi, ca atare, a început, în martie-aprilie 1919, acţiuni militare ofensive ale armatei roşii maghiare. Dacă la Conferinţa de Pace, unele state îşi manifestau o oarecare simpatie şi milă pentru Ungaria, după instaurarea Republicii Sovietice, statele europene era conştiente că doar România este capabilă să se opună cu succes tăvălugului sovietic, aşa cum remarcau toţi diplomaţii occidentali în rapoartele lor. De altfel, Lenin îşi înfiltrase agenţii şi la Viena, spre a-şi găsi şi aici un aliat.

La 20 iulie 1919, Béla Kun şi oastea sa (70.000 de oameni) atacă armata română (90.000 de oameni) pe malurile râului Tisa. Era înţeles cu Lenin ca armatele maghiară şi sovietică să facă joncţiunea şi să zdrobească România spre a reocupa Basarabia. Maghiarii încep ofensiva, la 20-23 iulie 1919, trupele române având-u-i în frunte pe generalii Mărdărescu, Holban, Moşoiu, Papp, Lecca, cu experienţa de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz rezistă şi încep ele contraofensiva, la 24-26 iulie 1919. Celebrul general Prezan îi permite generalului Mărdărescu să urmărească inamicul până la nimicire. (Astea sunt legile elementare ale armatei: când eşti în ofensivă, nu te opreşti pe un anume aliniament, spre a-i da posibilitatea adversarului să se regrupeze şi să contraatace, ci mergi până la capitularea lui; aviz celor care mai clevetesc că mareşalul Antonescu şi armata sa trebuiau să se oprească pe Nistru).

Ambii faimoşi generali (Prezan şi Mărdărescu) au stabilit la Oradea (27 iulie) planul de trecere a Tisei. La 29 iulie 1919, trupele române, conduse de generalii Holban, Moşoiu şi Dumitrescu, în prezenţa Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, trec Tisa, armata bolşevică maghiară este obligată să cedeze. La 4 august, trupele generalului Holban intră triumfal în Budapesta, generalul devenind şi guvernator al capitalei ungare, ajutând populaţia maghiară să treacă mai uşor peste criza de alimente (a împărţit hrană caldă şi pâine).

Şi, astfel, Republica Sovietică Ungară n-a supravieţuit decât câteva luni. Armata Română şi-a demonstrat virtuţile, a înlăturat teroarea bolşevică din Ungaria, a restabilit pacea şi ordinea în Europa, aşa cum menţiona şi Ion I.C. Brătianu. Béla Kun a fost obligat să fugă la protectorii săi, fiind ucis (c-aşa-i între bolşevici) în 1938, din ordinul lui Stalin.

Un moment cu încărcătură simbolică l-a creat un sergent, Iordan, craiovean la origine, *„potrivit de stat, negru, uscat şi foarte vioi"*, cum îl descrie generalul Marcel Olteanu. El era şeful gărzii de la intrarea principală. Intrigat că deasupra Palatului Parlamentului maghiar, păzit de un pluton de vânători, *„fâlfâia în vânt flamura ungurească – roşu-alb-verde"*, sergentul român voia să facă ceva *„să rămână de pomină şi să fie şi talpa României răzbunată"*. Şi a purces la treabă. I-a luat opinca căprarului mehedinţean Bivolaru, *„s-a urcat* – cum notează generalul Marcel Olteanu – *ca un pui de urs şi a pus-o drept căciulă în capul steagului, lăsându-i nojiţele s-atârne în vânt. Şi aşa a fâlfâit multă vreme în cerul Budapestei, steagul maghiar cu opinca românească deasupra lui"*, astfel încât – toţi trecătorii întorceau capetele spre *„priveliştea originară şi neaşteptată"*. Şi, continuă să comenteze generalul Marcel Olteanu acest gest spontan al unui ostaş român: *„cel mai*

caracteristic şi ironic simbol al îngrozitoarei realităţi, cel al catastrofalei prăbuşiri a unui organism orgolios şi despotic, tocmai sub călcâiul acelui organism pe care ţinuse genunchiul de fier atâta amar de vreme".

În cartea sa memorialistică, *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920),* generalul Gheorghe Mărdărescu (1866-1938), colaborator al lui Al. Averescu, relevă multe aspecte semnificative înfăptuite de armata română, acum un veac, spre a asigura Unirea cea Mare.

Armata română părăseşte Budapesta la 7 noiembrie 1919 şi Ungaria, în martie 1920, cu misiunea împlinită: oprirea extinderii bolşevismului, aducând, ca altădată domnitorii români, mari servicii culturii şi civilizaţiei occidentale.

Să nu uităm marile personalităţi româneşti care au făcut războiul sau l-au sprijinit prin diverse forme: Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Goga, Blaga, Crainic, Şeicaru, Cezar Petrescu, Bucuţă, Tudor Vianu, V.I. Popa, Ralea, Camil Petrescu, Dan Barbilian, D. Ciurezu, N.M. Condiescu, Eftimiu, O. Ghibu, Kiriţescu, Lovinescu, A. Maniu, Gib. Mihăescu, I. Minulescu, D. Murăraşu, Basil Munteanu, Perpessicius, Pilat, Rosetti, H. Stahl, Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Urmuz, V. Voiculescu, V. Madgearu, G.M. Zamfirescu, Petre Andrei, D. Bagdazar, H. Hulubei, Victor Slăvescu, I. Jalea, Vl. Streinu, M. Sorbul, Parhon, V. Papilian, Hortensia Papadat-Bengescu, Iorga, Delavrancea, Sadoveanu, Titulescu, G. Enescu etc., etc.

Peste ani, reputatul istoric Florian Constantiniu constată: *„Ocuparea Budapestei de către Armata română a avut pentru români o valoare simbolică: era răscumpărarea secolelor de oprimare şi umilinţă îndurate în Transilvania. Fără o astfel de satisfacţie oferită opiniei publice româneşti, reconcilierea între cele două popoare şi state apărea anevoioasă. Ungurii,* spunea Al. Vaida-Voievod, *sunt inamicii noştri de ieri, învinşii de astăzi şi, posibil, prietenii noştri de mâine"*. Pot fi prietenii noştri dacă au învăţat ceva din istorie şi înlătură spiritul de vendetă şi revizionism.

De altfel, în anii următori încheierii Primului Război Mondial, se înfiinţează, în diverse state, ligi contra revizuirii tratatelor. În România, o astfel de ligă a luat fiinţă în ianuarie 1931, în locuinţa savantului Ioan I. Cantacuzino şi în prezenţa publicistului francez A. Chèradame, cu scopul vădit *„de a lumina opinia publică asupra pericolelor ce le reprezintă propaganda revizionistă pentru ideea de pace"*. Evident, era vorba de revizionismul maghiar. În *„Liga română contra revizuirii tratatelor"* au intrat mari personalităţi: I.I.C. Brătianu, B. Brănişteanu, Al. Brătescu-Voineşti, D. Caracostea, Jean Cantacuzino, C. Dimitriu, D. Danielopol, Mircea Djuvara, Dem. Dobrescu, Gr. Gafencu, O. Goga, V. Goldiş, D. Gusti, I. Inculeţ, Nae Ionescu, Al. Lapedatu, P.P. Negulescu, I. Nistor, V.V. Pella, I. Pilat, Stelian Popescu, I. Petrovici A. Rădulescu, M. Ralea, Pamfil Şeicaru, G. Ţiţeica, etc., etc.

Tuturor acestora, recunoştinţa noastră veşnică! Este momentul ca românii să fie mereu treji la hotarele istoriei, să nu reacţioneze doar în situaţii-limită.

APRILIE 1919 – MOMENT DE CUMPĂNĂ ÎN ISTORIA SĂTMARULUI

Voicu Şichet

Aşa cum bine se ştie, după Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, România Mare nu s-a făurit şi nu s-a definitivat într-o singură zi, chiar dacă a fost „ora astrală a românilor”, cum o numea preşedintele Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop. A urmat un proces amplu, complicat, în primul rând în scopul recunoaşterii internaţionale a acestui măreţ act al poporului român, apoi de unificare şi armonizare legislativă, administrativă etc. a teritoriilor reunite la sânul Patriei Mamă cu cele din vechiul Regat, şi, chiar mai mult decât atât, au fost necesare lupte de eliberare purtate de Armata Română, deoarece o bună parte din regiunile sătmărene, maramureşene, sălăjene şi bihorene au rămas mai bine de 4 luni sub controlul guvernului maghiar.

În multimilenara istorie a ţinuturilor sătmărene, o sumedenie de evenimente au exercitat un impact important asupra evoluţiei culturii şi civilizaţiei umane în această zonă, fiecare punându-şi o oarecare amprentă asupra vieţii – spirituale, sociale, politice şi economice – a locuitorilor, unele resimţindu-se şi în zilele noastre. De la sciţi şi vechii geto-daci, continuând cu perioada de constituire şi afirmare a poporului român şi a limbii române – cu toate obstacolele întâmpinate în contextul marilor migrări din stepele Asiei din primul mileniu al erei creştine – la ocupaţia impusă cnezatelor lui Gelu, Glad şi Menumorut, şi ulterior întregii Transilvanii, de către maghiari şi apoi de habsburgi, şi până în zilele noastre, aceste ţinuturi binecuvântate de Dumnezeu cu pământuri fertile, cu bogăţii diverse ale solului şi subsolului, dar şi cu oameni harnici, pricepuţi şi „cuminţi”, au fost un teren perpetuu de dispute între mai marii diferitelor epoci istorice, fie că au fost reprezentanţi ai unor state, regate ori imperii, sau doar mari latifundiari care-şi însuşeau proprietăţi în funcţie de puterea pe care o deţineau la un moment dat, acordată, de regulă, pentru loialitatea lor faţă de suverani.

În materialul de faţă nu ne propunem să facem o trecere în revistă a acestor evenimente ce au marcat istoria Sătmarului, doar vom concluziona faptul că, datorită potenţialului economic şi uman de care aminteam mai sus, dar şi a poziţiei sale geografice şi geostrategice – situarea pe cursul inferior al Someşului, care a fost în secolele trecute o importantă cale de comunicaţie şi circulaţie a mărfurilor între Est şi Vest, dar mai ales lipsa unor „bariere” naturale spre vest, concomitent cu existenţa acestora în sud şi est (Culmea Codrului, Munţii Oaşului), au făcut ca zona să fie mai mereu sub influenţa Budapestei şi/sau a Vienei. Ca urmare, ţinuturile sătmărene, deşi erau locuite cu preponderenţă de o populaţie românească, cu toate implantările de colonişti de alte etnii,

nu s-au putut ralia, multă vreme, la luptele de emancipare naţională ale românilor din interiorul arcului carpatic. Abia în secolul XVIII, şi mai ales în următorul, odată cu accesul tinerilor români la educaţia şi cultura occidentală, care a fost posibilă datorită activităţii şi eforturilor intense ale Şcolii Ardelene, ideile românismului, ale apartenenţei populaţiei de aici la cultura şi civilizaţia românilor din interiorul arcului carpatic, dar şi din afara acestuia, au prins contur, apărând o serie de personaltăţi care au militat pentru obţinerea de drepturi şi libertăţi similare celorlalte naţiuni şi popoare conlocuitoare.

Printre aceştia, la loc de frunte s-au situat preoţii greco-catolici Petru Bran şi dr. Vasile Lucaciu. Primul a introdus pentru întâia dată limba română ca obiect de studiu la Liceul Regesc romano-catolic din Satu Mare, iar al doilea a fost continuatorul său pe linie educaţională, însă l-a depăşit cu mult în lupta pentru drepturile şi libertăţile românilor din zona de nord-vest a actualei României, devenind cea mai importantă personalitate de sorginte română născută pe meleagurile noastre. Implicarea sa, alături de alte personalităţi din acest spaţiu, preoţi sau mireni, în activităţile ASTREI, în redactarea celebrului Memorand – care i-a adus faimă, dar şi ani grei de temniţă –, în lupta împotriva alipirii parohiilor româneşti la Episcopia greco-catolică de Hajdudorog, în acţiunile politice ale Partidului Naţional Român etc., au făcut ca, la cumpăna secolelor XIX şi XX, vârful de lance al luptei naţionale a românilor transilvăneni să se mute spre nord, tocmai acolo unde erau supuşi cel mai crunt politicilor de deznaţionalizare ale Budapestei şi Vienei. Iar răspunsul liderilor şi al poporului la aceste politici s-a îndreptat tot mai mult spre conştientizarea necesităţii unirii cu românii din Regatul României, fiind convinşi că drepturile şi libertăţile sociale, politice şi, mai ales, naţionale, nu vor fi respectate niciodată în cadrul Imperiului Austro-Ungar.

Aşa se face că izbucnirea Primului Război Mondial a fost considerată de elita românească naţionalistă, de dincolo şi de dincoace de Carpaţi, ca un moment propice pentru unirea tuturor teritoriilor locuite de români într-un singur stat naţional, unitar, independent şi suveran, iar la intrarea României în război, în 1916, aceasta reprezenta un adevărat crez pentru aproape întreaga societate românească, de la rege şi guvernanţi, până la ultimul plugar ce-şi câştiga pâinea cu sudoarea frunţii. Într-un final, războiul a luat sfârşit, lăsând în urmă mulţi eroi, mulţi mutilaţi, mulţi orfani, multe văduve, aducând durere, jale şi sărăcie în casele românilor, însă idealul unităţii naţionale s-a îndeplinit la Alba Iulia, în sfânta zi de 1 Decembrie 1918.

Dar... pentru românii sătmăreni, aşa cum spuneam, calvarul nu a luat sfârşit odată ce marele orologiu al istorie a bătut „ora astrală” a românilor. Dimpotrivă: asuprirea, violenţa, batjocura şi intoleranţa au continuat, pe alocuri cu şi mai multă cruzime şi lipsă de umanitarism, încă aproape 5 luni, izbăvirea venind într-o frumoasă sâmbătă de Paşti, în 19 aprilie 1919, când românii sătmăreni au sărbătorit două Învieri: una a Mântuitorului şi una a Neamului Românesc! Şi, interesant, era un an în care Paştele se sărbătorea concomitent de către catolici şi ortodocşi, parcă divinitatea atrăgând atenţia că de la acel moment ar trebui ca toţi locuitorii milenarului Sătmar, indiferent de etnie, naţionalitate sau confesiune, să trăiască în bună înţelegere, să se respecte, atât între ei, cât şi valorile, tradiţiile şi obiceiurile fiecăruia.

Dacă pentru România Mare actul de la 1 Decembrie 1918 a reprezentat „Certificatul de naştere”, pentru sătmăreni a fost doar o „Bunăvestire”, care s-a împlinit pe 19 aprilie 1919. În această zi s-a consemnat unul dintre cele mai importante momente din istoria românilor sătmăreni, dar şi de glorie a Neamului Românesc, constând, în fapt, într-o înlănţuire logică a trei evenimente, de la a căror desfăşurare aniversăm împlinirea a 100 de ani, respectiv: intrarea pentru prima dată a Armatei Române în Satu Mare, eliberarea judeţului şi oraşului Satu Mare de către aceasta, precum şi instaurarea administraţiei româneşti pe meleagurile noastre.

Putem spune, fără teama de a greşi, că, dacă 2018 a fost anul **Centenarului Marii Uniri**, cu siguranţă, 2019 este pentru noi, românii sătmăreni, anul **Centenarului Sătmărean**, deoarece, în urmă cu 100 de ani, judeţul şi oraşul Satu Mare au fost eliberate de Armata Română, punându-se astfel capăt Directoriului comunist maghiar condus de Béla Kun, dar şi secularei dominaţii maghiare.

În cele ce urmează, voi încerca să fac o succintă incursiune asupra acţiunilor, activităţilor şi evenimentelor ce au avut loc în urmă cu 100 de ani în zona Sătmarului, fapte care fac posibil ca noi, astăzi, să avem onoarea de a fi prezenţi la această manifestare, în calitate de reprezentanţi ai unuia din mădularele ce şi-a găsit cel mai greu calea spre închegarea în trupul sfânt al Patriei, vorbind aceeaşi limbă cu dumneavoastră, dulcele grai românesc.

După încheierea Primului Război Mondial, Ungaria, învinsă, a semnat, la 13 noiembrie 1918, la Belgrad, o convenţie militară cu Comandamentul Armatei Aliate, prin care s-a stabilit, ca linie de demarcaţie între aceasta şi România, cursul Mureşului. În urma acestei convenţii, unităţi ale Armatei Române s-au deplasat spre Transilvania (ajungând aici doar spre mijlocul lunii decembrie 1918, astfel că nu se poate afirma că hotărârea de la Alba Iulia ar fi fost impusă sau influenţată de acestea), oprindu-se pe linia de demarcaţie.

În urma istoricei hotărâri de la Alba Iulia, când cei peste 1.200 de delegaţi cu credenţionale (mandate) ai românilor transilvăneni (din care circa 120 erau din Sătmar), susţinuţi de peste 100.000 de români din toate păturile sociale ale vremii, au decis unirea cu România, cu toate că linia de demarcaţie era arbitrară, mult în favoarea Ungariei, aceasta nu şi-a respectat angajamentele asumate, atacând frecvent populaţia românească, dedându-se la acte de teroare şi provocări. În urma semnalelor trase de partea română, dar şi a rapoartelor unor experţi ai ţărilor ce se pregăteau pentru Conferinţa de Pace, Puterile Aliate au acceptat ca trupele române din estul Transilvaniei să depăşească râul Mureş. Astfel, în 22 ianuarie 1919, linia de demarcaţie s-a mutat spre vest şi nord, respectiv pe aliniamentul Sighet – Jibou – Ciucea – Hălmagiu – Zam (Hunedoara), având ca limită linia căii ferate Satu Mare – Oradea – Arad. În aceste condiţii, judeţul Satu Mare se afla tot la vest de linia provizorie de demarcaţie, cel mai apropiat punct de teritoriul aflat sub controlul armatei române fiind localitatea Hodod (atunci aparţinând de judeţul Sălaj). Deşi în perioada 25-30 ianuarie 1919, soldaţii secui şi regimentele maghiare de honvezi s-au stabilit pe noua linie demarcaţională impusă de aliaţi, au atacat frecvent satele locuite de români, au jefuit, au violat femeile, au batjocorit bisericile, i-au omorât şi bătut pe oamenii de frunte ai comunităţii şi pe preoţi.

Puterile Antantei au solicitat Ungariei să-şi retragă toate trupele, dar Guvernul condus de Kârolyi Mihâly a respins această solicitare, fără să poată realiza, însă, o reorganizare a statului după destrămarea Imperiului Austro-Ungar, astfel că puterea a fost preluată de un guvern de stânga, bolşevic, condus de Béla Kun, născut în localitatea Lelei, comuna Hodod, care, la 21 martie 1919, a proclamat Republica Sovietică Ungaria, fiind primul guvern din Europa loial Moscovei comuniste. Acesta a refuzat să accepte termenii armistiţiului stabilit de puterile Aliate, pregătindu-se de război, instaurând în Ungaria, inclusiv în nord-vestul Transilvaniei, un regim dictatorial, terorist, care a nemulţumit chiar şi populaţia maghiară.

În faţa acestei grave situaţii, de anarhie şi continuă teroare, în 16 aprilie 1919, Armata Română, cu acceptul Puterilor Aliate, declanşează ofensiva împotriva Ungariei. Semnificaţia acestei acţiuni militare este relevată în *Proclamaţia către trupele române*, semnată de generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General: „Români! Din înaltul ordin al Regelui Ferdinand I, în urma chemării Consiliului Naţional Român, armata română a trecut Carpaţii, pentru a desfiinţa hotarele care se ridicau între noi, rupând în două trupul aceluiaşi neam. Păşind cu dragoste frăţească pe pământul Transilvaniei, oştirea română vine în numele unor sfinte drepturi naţionale şi omeneşti, pentru a garanta libertatea deplină a tuturora".

Luptele au început în 16 aprilie 1919, eliberarea teritoriului românesc fiind rezultatul unei reuşite strategii militare care a făcut ca, în doar cinci zile de operaţiuni, armata română să pună stăpânire pe marile centre Satu Mare, Carei, Oradea şi Salonta.

În judeţul nostru, ofensiva trupelor române a demarat la ora 3 a dimineţii de 16 aprilie 1919, la Hodod, acolo unde s-au purtat lupte înverşunate, pierzându-şi viaţa 19 români din Regimentul 16 infanterie Suceava, în timp ce pierderile maghiare au fost mult mai însemnate: peste 300 de morţi şi 100 de prizonieri. Înaintarea trupelor române a continuat şi în zilele următoare, având loc doar lupte sporadice, deoarece trupele maghiare se retrăgeau în derută şi dezordine (deşi unii fac azi caz de eroismul aşa-numitei Divizii secuieşti!!), dar terorizând, maltratând şi jefuind populaţia românească.

În dimineaţa zilei de 19 aprilie a ajuns la Carei o subunitate românească de soldaţi, iar Divizia a 7-a a ajuns pe aliniamentul Moftinu Mic – Carei – Andrid, pentru ca la 20 aprilie să intre în comuna Urziceni, atingând graniţa actuală dintre România şi Ungaria.

Tot în 19 aprilie, în jurul amiezii, au sosit şi primele trupe româneşti în municipiul Satu Mare, aspect asupra căruia vom reveni. După eliberarea întregii zone, Armata Română şi-a continuat înaintarea spre Mâtészalka şi Csenger, oprindu-se pe Tisa, graniţa de fapt a românismului, cu intenţia de a aştepta acolo verdictul Conferinţei de Pace de la Paris. Trupele bolşevice, însă, nu au acceptat nici această situaţie, atacând şi provocând frecvent avanposturile româneşti de dincoace de Tisa. Drept urmare, Comandamentul Trupelor Române, din nou cu aprobarea Antantei, a demarat o nouă ofensivă, trecând Tisa şi urmărind inamicul până la Budapesta, pe care ostaşii români au eliberat-o la 4 august 1919, guvernul bolşevic demisionând, iar Béla Kun fugind în Austria, de unde a fost „recuperat" de Moscova. Pe lângă umanitarismul şi bunul simţ de care a dat dovadă Armata Română pe toată perioada ofensivei de pe teritoriul Ungariei, oferind hrană, medicamente şi orice alt fel de sprijin celor nevoiaşi, a rămas celebru momentul savuros al „înălţării" simbolicei

opinci româneşti deasupra Palatului Parlamentului de la Budapesta, descris în termeni foarte frumoşi şi elocvenţi de către generalul Marcel Olteanu, cel care a deţinut funcţia de comandant al Garnizoanei pe perioada şederii trupelor române în capitala ungară.

Putem concluziona că ofensiva Armatei Române pentru eliberarea Ungariei s-a caracterizat prin dinamism, eficienţă şi perseverenţă în atingerea obiectivului fixat. Pe direcţia loviturii principale, din sectorul de forţare a Tisei până la Budapesta, cei 110 km au fost parcurşi în 5 zile de lupte, realizându-se un ritm mediu de ofensivă de 22 km pe zi.

Singura armată a Antantei care a cucerit o capitală inamică (Budapesta) a fost Armata Română. Tot această armată a înlăturat regimul bolşevic din Ungaria, care putea să fie un puternic focar de insecuritate în centrul Europei. Din păcate, i-a luat locul altul, al lui Hórthy Miklos, care a adus alte nenorociri asupra nord-vestului României, implicit şi în principal românilor sătmăreni. Cu tot acest neajuns, am demonstrat Antantei şi celorlalte ţări ale Europei că avem politicieni responsabili, competenţi şi patrioţi, atât în Vechiul Regat cât şi în Transilvania, iar Armata Română merită respectul cuvenit.

Conferinţa de Pace nu a atribuit României niciun metru pătrat din teritoriul Ungariei. Ea a luat act de o realitate peste care nu se putea trece, validând Hotărârea românilor de UNIRE a Transilvaniei cu România, unitatea poporului român fiind dovedită în Campania din 1919. Isteriile unora legate de o aşa-zisă nedreptate făcută Ungariei la 4 iunie 1920, prin semnarea Tratatului de Pace dintre România şi Ungaria, la Trianon, sunt doar nostalgii ale unor capete înfierbântate care nu vreau să recunoască faptul că, în sfârşit, după aproape un mileniu în care o majoritate a fost asuprită şi împilată de o minoritate, chiar pe propriul pământ moştenit din vremuri străvechi, şi-a recăpătat libertatea şi demnitatea de a se afirma alături de toate celelalte popoare europene, în bună înţelegere, cooperare şi pe baza unor raporturi/principii de egalitate pe toate planurile.

Revenind la ziua de 19 aprilie 1919, vom consemna faptul că documentele vremii arată că nu doar românii, ci şi populaţia maghiară a fost fericită că a scăpat de stăpânirea şi teroarea bolşevică. Această bucurie a fost evidentă chiar în momentul în care Armata Română a intrat în oraşul Satu Mare, fiind primită cu entuziasm de viceprimarul maghiar al oraşului, dr. Istvân Lénârd, care le-a spus ofiţerilor români: „Nu ştim încât se va respecta de imperiul român (sic!) limba maternă a populaţiei maghiare şi autonomia oraşului, dar ştim, că faţă de stupiditatea bolşevismului, dvs. aduceţi cultura occidentului civilizat. Pentru susţinerea ordinei publice ne oferim serviciile noastre. Vă salut în numele acestui oraş”.

Referitor la intrarea Armatei Române în oraşul Satu Mare există mai multe surse, în cele ce urmează vom face o scurtă trecere în revistă, extrasă din detaliile oferite de Augustin Ferenţiu, cel care a devenit primul primar român al oraşului, în cadrul unui discurs aniversar, susţinut la 5 ani de la evenimente, în sala Teatrului din Satu Mare.

Conform mărturiilor acestuia, avocatul dr. Ilie Carol Barbul, unul din intelectualii de frunte ai comunităţii româneşti, cel care a condus delegaţia de sătmăreni la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, dar şi cel care a avut un rol esenţial în instaurarea administraţiei româneşti în Satu Mare, în dimineaţa zilei de 19 aprilie, a plecat într-o trăsură şi cu un steag alb să întâmpine trupele române, aşteptându-le la podul de peste Someş, pentru a le ruga să cruţe oraşul de atac, deoarece toată populaţia aştepta sosirea

armatei române eliberatoare. În oraşul nostru a intrat prima dată o patrulă din Divizia a 2-a Cavalerie, iar la ora 12:45 de minute s-au adunat în piaţa din faţa hotelului Panonia (azi Dacia), avangarda diviziei de cavalerie comandată de colonelul Ressel, însoţit de ofiţeri români. Aceştia au pregătit intrarea în oraş a generalului Lascăr Davidoglu, comandantul Armatei Române din nord-vestul Transilvaniei.

Înainte de sosirea generalului, au intrat în oraş o grupă de biciclişti, apoi cavaleria, 8 soldaţi cu fanfare în frunte cu un tambur, apoi iar cavalerie, pe urmă mitraliere şi artileria. Trupele s-au aşezat în careu, în mijlocul pieţei. Văzând atitudinea paşnică a armatei, s-a adunat multă lume, admirând trupele române, care s-au prezentat admirabil. Soldaţii erau bine îmbrăcaţi, bine echipaţi, caii frumoşi, şi peste tot s-a manifestat o disciplină completă. Augustin Ferenţiu relata: „Era un tablou impunător, mai cu seamă că pe aici era vestea că trupele române sunt prost echipate, armament inferior, soldaţii desculţi etc."

La ora 15:00 s-au întrunit în sala Consiliul orăşenesc peste 100 de cetăţeni de vază ai oraşului, Generalul Davidoglu sosind la ora 15:20, fiind primit cu bucurie de către toţi cei prezenţi, din discursul său rămânând memorabile următoarele: „Nu ca inamici am venit, ci ca fraţi, porniţi la ordinul Antantei, ca să asediem liniile demarcaţionale. Respectăm toată lumea cinstită, numai bolşevismului adversari suntem. ... Populaţia are să fie liniştită. Cetăţenii cinstiţi se vor lăsa în pace. Oraşul este scutit de jaf, fiindcă şi-a deschis porţile benevol înaintea armatei române...".

Seara, la ora 20, a fost organizat, la Hotelul Panonia (azi Dacia), un mare banchet oferit de funcţionarii maghiari ai primăriei, la care au luat parte 500 de persoane.

În ziua următoare, a intrat în oraş comandantul Diviziei a 2-a Cavalerie, generalul Alexandru Constatinidi, care s-a implicat ulterior şi în instaurarea administraţiei româneşti în Satu Mare, acesta notând în raportul său: „La sosirea în oraşul Satu Mare mi-a ieşit în întâmpinare toată populaţia civilă şi militară, compusă în majoritate din unguri, şi a mulţumit armatei române pentru marele sacrificiu ce l-a făcut, că i-a scăpat de orgia bandelor ungare".

Reamintim faptul că eliberarea oraşului nostru, a românilor sătmăreni, a avut loc chiar în Sâmbăta Paştilor, sfârşitul Săptămânii Patimilor fiind şi sfârşitul pătimirii româneşti seculare, atât de emoţionant exprimat de Augustin Ferenţiu, care spunea: „... într-o fericită aşteptare am privit primele raze ale soarelui în dimineaţa zilei de 19 aprilie... Era Sâmbăta Patimilor şi noi eram în aşteptarea Învierii, dar nu numai a răscumpărătorului domnul nostru Iisus Hristos, ci şi a învierii neamului nostru românesc... şi noi am fost dezrobiţi".

După eliberarea judeţului, în data de 27 aprilie, a fost instalat primul prefect român, avocatul Alexandru Racoţi Filip, la prefectura din Carei, pe atunci reşedinţa judeţului, la ceremonia oficială participând şi Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent. Cei 135 de funcţionari ai prefecturii, toţi maghiari, au fost păstraţi în posturi, marea lor majoritate jurând credinţă statului român. De asemenea, în 25 mai 1919, oraşul Carei a fost vizitat, în cadrul unui turneu în zonele eliberate, de către perechea regală, Regele Ferdinand I şi Regina Maria, fiind prima prezenţă a unor suverani ai României pe aceste meleaguri, la fel ca, de altfel, cea a Armatei Române în 19 aprilie.

În perioada ce a urmat, au avut loc multiple realizări ale administraţiei româneşti, în principal în domeniile educaţiei, culturii şi spiritualităţii româneşti sătmărene, care au

cunoscut o efervescenţă deosebită în cei 20 de ani în care a funcţionat, fiind înlăturată prin Dictatului de la Viena din 30 august 1940. Cu menţiunea că şi realizările din economie, comerţ şi servicii au fost notabile, voi aminti câteva din cele „de suflet”: s-au construit/dat în folosinţă peste 100 de şcoli, creşe şi grădiniţe noi, astfel încât s-a dublat numărul copiilor şcolarizaţi; s-au înfiinţat biblioteci şcolare şi comunale; au luat fiinţă primele două licee româneşti (azi Colegii Naţionale de mare prestigiu), Mihai Eminescu în Satu Mare (care-şi serbează Centenarul tot în acest an, fiind membru fondator al Asociaţiei Colegiilor Centenare) şi Gheorghe Şincai la Baia Mare (atunci „capitala” Maramureşului făcând parte din judeţul Satu Mare); s-a tipărit primul ziar laic în limba română („Satu Mare”, 24 septembrie 1919); s-au construit şi inaugurat câteva obiective de o deosebită importanţă administrativă, economică, socială, culturală şi spirituală, păstrată până în zilele noastre, precum: Palatul Prefecturii (1935-1936), azi Muzeul Judeţean, Aeroportul (1937), Catedrala Greco-Catolică „Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril” (1937), Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” (1939), Statuia Soldatului Român (1922), azi Monumentul Eroului Necunoscut, Statuia „Dr. Vasile Lucaciu” (1936) etc.

Toate acestea au fost posibile datorită sacrificiului ostaşilor Armatei Române eliberatoare, care au răspuns cu hotărâre, devotament, îndârjire şi vitejie strigătului de izbăvire al românilor transilvăneni, inclusiv al sătmărenilor, făcut cunoscut lor şi întregii opinii publice româneşti şi internaţionale de către elitele politice şi culturale ale vremii, indiferent dacă acestea erau dincoace sau dincolo de Carpaţi. Iar o consecinţă majoră a acestui sacrificiu este şi faptul că, iată, de un secol, putem vorbi fără oprelişti în dulcea noastră limbă română, iar toţi locuitorii acestor meleaguri se pot exprima liber în limba maternă şi îşi pot pune în valoare tradiţiile şi moştenirile cultural-spirituale proprii. Ce ne-am putea dori mai mult?! Poate mai mult respect şi recunoştinţă pentru cei cărora le datorăm aceasta!!

În ceea ce ne priveşte, de peste 10 ani militām, activăm şi facem eforturi pentru ca memoria celor cărora le datorăm ceea ce noi, sătmărenii, suntem astăzi, să nu piară.

Astfel, în perioada 21-22 aprilie 2009, s-a marcat pentru prima dată la Satu Mare acest eveniment, în cadrul unei serii de manifestări având ca principal moment Simpozionul Ştiinţific „Eliberarea Sătmarului de sub regimul comunist maghiar – 19 aprilie 1919”, din referatele prezentate, desprinzându-se ideea că eliberarea ţinuturilor sătmărene a fost ţinută sub tăcere de autorităţi şi de istorici, atât în perioada regimului comunist (regimul înlăturat al lui Béla Kun era de acelaşi tip cu cel de la Bucureşti), cât şi după decembrie 1989 (după martie 1990 relaţiile româno-ungare erau foarte tensionate, nimeni nefiind dornic de a mai aduce în discuţie un subiect delicat), considerându-se că, după 90 de ani, este momentul unei recuperări istorice. Materialele prezentate la acest simpozion au constituit baza primului număr al noii serii a revistei de cultură şi educaţie patriotică „Eroii Neamului”, ce apare de atunci trimestrial la Satu Mare, în paginile căreia au fost publicate multe alte articole referitoare la acest moment important al istoriei sătmărene, dar şi al României.

Cu acelaşi prilej, în Cimitirul Ortodox din Carei a fost dezvelit un obelisc închinat celor 4 ostaşi români căzuţi în acele zile, reamenajându-li-se şi mormântul comun. De asemenea, s-a desfăşurat un moment comemorativ la Monumentul Eroilor din Hodod,

ridicat în anul 1922, în cinstea, şi deasupra, celor 19 eroi români căzuţi aici în primele lupte, cu trupele lui Béla Kun.

Menţionăm că monumentul de la Hodod a fost reabilitat în acest an, în cadrul unui proiect derulat de Consiliul Judeţean Satu Mare şi Muzeul Judeţean Satu Mare, cu finanţare din partea Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale (care cuprinde în total peste 30 de monumente de pe raza judeţului nostru), astfel încât, la împlinirea unui veac de la crâncenele lupte din 16 aprilie 1919, s-a putut desfăşura acolo un impresionant ceremonial militar şi religios, inclusiv cu militari echipaţi în uniforme specifice Primului Război Mondial.

Însă, cea mai importantă realizare a noastră, a sătmărenilor, în ceea ce priveşte păstrarea vie a memoriei ostaşilor români ce au trecut Carpaţii, ca să-şi elibereze fraţii oprimaţi de secole, este refacerea şi reamplasarea Monumentului Eroului Necunoscut în centrul municipiului Satu Mare. Despre ce este vorba?

La 1 Decembrie 1922, la 4 ani de la istorica hotărâre a Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, la iniţiativa generalului Butunoiu, comandantul Garnizoanei Satu Mare, se dezvelea, în Piaţa din centrul municipiului, **Statuia Soldatului Român**, fiind primul monument de acest gen ridicat pe noua graniţă de vest a românismului, ca simbol al apartenenţei pentru vecie a acestor meleaguri la România, dar şi ca „strajă la fruntarii". Statuia a fost realizată cu fonduri adunate prin prescripţie publică, la acest efort contribuind cetăţenii Sătmarului, dar şi personalităţi importante ale vremii, printre care marele istoric Nicolae Iorga. Inaugurarea şi sfinţirea au avut loc în cadrul unei manifestări grandioase, cu participarea a peste 10.000 de oameni, deşi în aceeaşi zi aveau loc ceremoniile de înmormântare a marelui bărbat, luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, „Omul drapel" sau „Leul de la Şişeşti", cum a fost numit, încă în viaţă, părintele dr. Vasile Lucaciu. Statuia Soldatului Român a fost cel mai important monument de for public din municipiul Satu Mare, până la ridicarea impunătoarei şi măreţei statui a lui Vasile Lucaciu, locul în care se desfăşurau toate manifestările aniversar-comemorative ale românilor sătmăreni. Cu puţin timp înainte de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, sătmărenii i-au atribuit şi numele de Monument al Eroului Necunoscut, fiind mutată, din raţiuni de modificări urbanistice, într-o altă locaţie, până la finalizarea acestora. Din nefericire, în anii ocupaţiei horthyiste, 1940-1944, statuia a dispărut fără urmă, rămânând doar două plăci ce erau aplicate pe soclu, precum şi câteva fotografii.

După 1990, mai mulţi oameni de cultură, militari în rezervă, dar şi funcţionari din administraţia sătmăreană, susţinuţi de opinia publică, au iniţiat demersuri pentru refacerea acestui monument. Cu mare greutate, s-a obţinut în anul 2007 o hotărâre a Consiliului Local Satu Mare privind aprobarea amplasării acestuia, aproximativ în locul iniţial. Au urmat peste 10 ani de vorbe, tergiversări, amânări şi promisiuni, mai mult sau mai puţin obiective, astfel că, la începutul anului Centenar, Asociaţia Civică „Tempora" Satu Mare, cea care editează şi revista „Eroii Neamului", în care aproape număr de număr am făcut referire la necesitatea refacerii acestui obiectiv, a luat „taurul de coarne" cum se spune, şi s-a angajat în derularea tuturor activităţilor necesare pentru realizarea proiectului până la 1 Decembrie 2019. În fapt, am reluat întocmirea documentaţiei necesare pentru obţinerea certificatului de urbanism şi a autorizaţiei de construire din partea Primăriei Satu Mare, concomitent cu

o campanie de adunare de fonduri, suma necesară cifrându-se la circa 60.000 Euro. Printr-un efort deosebit, inclusiv obţinerea avizului din partea Comisiei de For Public de pe lângă Ministerul Culturii şi Identităţii Naţionale, s-a reuşit refacerea şi reamplasarea Monumentului Eroului Necunoscut în centrul municipiului Satu Mare, inaugurarea şi sfinţirea având loc, aşa cum ne-am propus, la 1 Decembrie 2019, în cadrul unui ceremonial de mare amploare, încadrat în suita de manifestări organizate de oficialităţi pentru sărbătorirea Centenarului Marii Uniri.

Mai mult, am reuşit să convingem autorităţile locale şi judeţene să organizăm o nouă manifestare la monument, tocmai pe 19 aprilie 2019, la împlinirea unui secol de la eliberarea acestor ţinuturi, fiind prezenţi, şi de această dată, mii de sătmăreni în piaţa în care este amplasat. Cu acest prilej, am avansat două propuneri, care au fost întărite şi de intervenţia prefectului judeţului Satu Mare, domnul Graţian Darius Filip, în media locală, care ar consta în:

1. Autorităţile locale să atribuie denumirea de „19 Aprilie 1919” unei pieţe sau străzi din municipiul Satu Mare (poate şi din alte localităţi ale judeţului), după modelul Pieţei 25 octombrie 1944, sau a străzii 1 Decembrie 1918;

2. Autorităţile locale şi judeţene să declare ziua de 19 Aprilie 1919 ca una de importanţă majoră pentru municipiul şi judeţul Satu Mare. În acest sens, în fiecare an, la data de 19 aprilie, să se organizeze, de către instituţiile statului, manifestări oficiale aniversar-comemorative, cu ceremonialuri militare şi religioase, la Cimitirul Eroilor şi la Monumentul Eroului Necunoscut, la fel ca în zilele însemnate din istoria Neamului Românesc (Ziua Naţională, Ziua Eroilor, Ziua Armatei, Ziua Drapelului, Ziua Imnului etc.).

Aceste propuneri au făcut obiectul unei iniţiative din partea unor consilieri locali, pentru adoptarea unei hotărâri în acest sens. Nădăjduim că se va finaliza cu succes, astfel încât, în viitor, sătmărenii să cinstească în fiecare an aşa cum se cuvine memoria ostaşului român şi a jertfei sale pentru făurirea României Mari, în hotarele căreia avem mulţumirea şi satisfacţia de a ne situa şi noi, cei ce trăim acolo unde „se agaţă harta în cui”...

În final, în nume personal, dar şi al locuitorilor satului natal, acolo unde sunt preşedinte al Asociaţiei „Fiii Satului Tătăreşti”, doresc să aduc un omagiu şi mulţumiri fiilor meleagurilor vâlcene, care şi-au dat viaţa, în octombrie 1944, în împrejurimile localităţii noastre, în a doua campanie a Armatei Române de eliberare a Ardealului. În memoria lor, 28 de ostaşi români, din care mulţi din judeţul Vâlcea, învăţătorul local Balint Vasile a scris o poezie, ce a fost recitată la prima aniversare a eliberării ţinuturilor sătmărene în 1944, de către sora mamei mele, Chereji (căsătorită Ţâra) Cornelia, care mi-a încredinţat-o spre publicare în revista „Eroii Neamului”, şi căreia, consăteana mea, interpreta de muzică populară Angela Munteanu, i-a atribuit şi o linie melodică. Iată versurile:

De Ziua Eroilor

Se mişcă cimitirul cu cruci înşiruite
Şi glasuri parcă strigă: „Să fiţi treji!”
Că mâine vă e rândul, cu braţe oţelite,
Să arătaţi că-n lume mai sunt români viteji.

Ne-am adunat cu toţii astăzi,
În zi de Sfântă amintire,
Genunchii să-i plecăm ‘naintea celor
Ce trec la nemurire.

Ce-au scris în cartea vieţii noastre
Cea mai frumoasă dintre foi
Şi cărora, pe drept, poporul
Le dete nume de EROI.

Eroi, ce-aţi părăsit căminul
Toţi, într-un suflet şi-un dor sfânt,
Şi-aţi dus nădejdea biruinţei
Până dincolo de mormânt.

Aţi părăsit copii în faşă,
Copii, ce „TATĂ” nu v-au zis,
Dar care astăzi ştiu că-n cartea de aur
Al vostru nume este scris.

Aţi venit tocmai din Vâlcea,
Trecând munţii în Ardeal
Şi aici v-a găsit moartea,
Pe al nostru drag hotar.

Trăiţi, şi veţi trăi de-a pururi,
În veci noi vă vom pomeni,
Vă vom purta din gură-n gură
Şi pildă tuturor veţi fi.

Şi n-am uitat: că ROMÂNIA,
Azi MARE, SFÂNTĂ pentru noi,
În care curge-o nouă viaţă,
Cu al vieţii preţ, ne-aţi dat-o voi!

Bibliografie

Bălu Daniela, *100 de ani de la eliberarea orașului și județului Satu Mare – 19 aprilie 1919*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 12-17.

Bălu Daniela, *Coincidențele istoriei. Vasile Lucaciu și Monumentul Eroului Necunoscut din Satu Mare*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 3 (32), p. 23-25.

Bălu Daniela, *Memoriu justificativ întocmit pentru reconstruirea Statuii „Eroului Necunoscut"*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 16-18.

Bălu Daniela. *Pe urme de eroi – O carte unică și binevenită*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 2 (31), p. 24-26.

Câmpean Viorel, *Izidor Silaghi, un martir sătmărean al Marii Uniri*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 24-26.

Ciubotă Viorel, *Ținuturile sătmărene și primul război mondial,* partea I, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2014, 6 (s.n.), nr. 2 (19), p. 32-33; partea a II-a, nr. 3 (20), p. 21-22.

Cucuiet Lucian, *Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Însemne comemorative de eroi*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 18-23.

Cucuiet Lucian, *O zi istorică. Personalitatea avocatului dr. Ilie Carol Barbul (1883-1946)*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 4 (9), p. 11-15.

Horșia Marius, *Biserica și lupta politico-națională a românilor sătmăreni pentru Unirea Transilvaniei cu România*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 10-11.

Horșia Marius, *Generalul Henri Berthelot la Satu Mare*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 1 (6), p. 24-25.

Koka, C. Carol, *O zi astrală în istoria Sătmarului milenar*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 30-31.

Mareș Cristian, *Despre eliberarea Oradei Mari la 20 aprilie 1919*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 32-33.

Mareș Cristian, *Revoluția din Ardeal din 1918 și Gărzile naționale române,* partea I, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 4 (9), p. 16-19; partea a II-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 1 (10), p. 14-15; partea a III-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 2 (11), p. 12-14; partea a IV-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 3 (12), p. 16-18; partea a V-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 19-20.

Olteanu Marcel, *Cum au pus românii opinca pe Parlamentul din Budapesta,* în „Eroii Neamului", 2010, 2 (s.n.), nr. 3 (4), p. 30-31.

Pîrlea Mircea, *95 de ani de la trecerea în eternitate a Părintelui Vasile Lucaciu*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 4 (33), p. 23-28.

Pop Ioan-Aurel, *Gânduri despre Sătmar și despre Vasile Lucaciu...*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 2-4.

Pop Ioan-Aurel, *Miracolul Marii Uniri sau „Ora astrală" a românilor*, în „Eroii Neamului", Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 4 (33), p. 10-11.

Pop Marin, *Eliberarea zonei Codru după Marea Unire şi odiseea monumentului eroilor de la Hodod*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 18-22.

Redacţia [colonel (r) Voicu Şichet], *Statuia pierdută a Sătmarului. Monumentul Eroului Necunoscut din Satu Mare va fi reconstruit*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 1 (34), p. 80.

Şichet Voicu, *19 aprilie 1919 – un moment uitat din istoria Sătmarului?!*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 29-31.

Şichet Voicu, *Ardelenii şi românii din Vechiul Regat*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 1 (14), p. 33-35.

Şichet Voicu, *Bine ai revenit acasă, brav soldat al ţării mele*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 8-10.

Şichet Voicu, *Corifeii Limbii române omagiaţi la Satu Mare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 16-17.

Şichet Voicu, *După 100 de ani...*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 40-41.

Şichet Voicu, *Evocarea unor file dramatice de istorie. Aprilie 1919 – moment de cumpănă în istoria Sătmarului*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 5-9.

Şichet Voicu, Jurnalul cimitirelor şi monumentelor eroilor, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2010, 2 (s.n.), nr. 1 (2), p. 2-5; partea a II-a, 2010, 2 (s.n.), nr. 2 (3), p. 2-5; partea a III-a, 2010, 2 (s.n.), nr. 3 (4), p. 2-5; partea a V-a, 2011, 3 (s.n.), nr. 1 (6), p. 2-5; partea a XIX-a, 2014, 6 (s.n.), nr. 3 (20), p. 2-6; partea a XXI-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 2-4; partea a XXII-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 2 (23), p. 2-4; partea a XXVII-a, 2016, 8 (s.n.), nr. 3 (28), p. 2-4; partea a XXIX-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 1 (30), p. 2-4; partea a XXX-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 2 (31), p. 2-4; partea a XXXI-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 3 (32), p. 2-6; partea a XXXIII-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 1 (34), p. 2-8; partea a XXXIV-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 2-9; partea a XXXV-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 3 (36), p. 2-9; partea a XXXVI-a, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 2-5; partea a XXXVII-a, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 2-5.

Tăut Ioan Liviu, *Eliberarea judeţului Satu Mare – operaţiuni militare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 13-17.

Toduţ Gheorghe, *O restituire necesară Sătmarului. Statuia Eroului Necunoscut*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 27.

Viman Ioan, *Integrarea ţinuturilor sătmărene în statul naţional român unitar. Instaurarea administraţiei româneşti*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 4 (17), p. 21-22; partea a II-a, 2014, 6 (s.n.), nr. 1 (18), p. 13-15.

Viman Ioan, *Legislaţia privind învăţământul pentru minorităţi în perioada interbelică. Studiu de caz: judeţul Satu Mare*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2014, 6 (s.n.), nr. 4 (21), p. 34-36; partea a II-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 13-15.

Viman Ioan, *Societăţi şi asociaţii cu caracter cultural-naţional ce au activat la Satu Mare în perioada interbelică*, partea a I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 1 (14), p. 22-24; partea a II-a, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 44-46.

ARMATA ROMÂNĂ – GARANTUL MARII UNIRI DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Dumitru Matei

Intrarea României în război la 15 august 1916 împotriva Austro-Ungariei pentru îndeplinirea idealului naţional a dat posibilitatea Germaniei, epuizată de efortul celor doi ani de război, să-şi îndrepte eforturile spre frontul de răsărit pentru a-şi asigura necesarul de cereale şi petrol din România[1]. Totodată Germania a folosit toate mijloacele necesare, inclusiv financiare, pentru a dezorganiza Imperiul rus, ale cărui resurse umane şi materiale erau mult superioare celor germane, apoi, după victoria revoluţiei, a încheiat cu guvernul rus Pacea de la Brest-Litovsk.

România a fost victima Germaniei, căreia nu îi declarase război, dar şi a Aliaţilor.

După intrarea armatei române în război, Aliaţii – semnatari ai tratatului secret din august 1916, *au uitat* de obligaţiile asumate faţă de România, iar Rusia şi Puterile Centrale duceau tratative pentru încheierea păcii separate şi în cadrul negocierilor Stürmer-von Jagelow se intenţiona să se atribuie Moldova Rusiei, Muntenia Austro-Ungariei, iar Dobrogea urma să fie împărţită între Bulgaria şi Rusia, care voia să-şi asigure controlul gurilor Dunării[2].

După ce inamicul ne-a atacat pe frontul de sud, Regele Ferdinand a intervenit pe lângă ţarul Nicolae, solicitându-i ajutorul la care Rusia se angajase, dar acesta, influenţat de Alexeev, a răspuns că nu poate slăbi frontul din Galiţia. Bélaiev a propus retragerea generală în Moldova, iar la cererea lui Berthelot de ajutor rusesc pentru ofensivă, Alexeev a răspuns: *nici un om, nici un tun*.

Polivanov, ministrul de externe al Rusiei, arăta care sunt principiile după care va conduce politica externă a Imperiului Rus[3]. Datorită acestor principii, generalul Lesciţki,

---

[1] Pamfil Şeicaru, *România în Marele Război*, apărută în 1968 în limba franceză; tradusă de Ad. Iancu, D. R. Stănescu, E. Buşneag, D. Nicolescu şi publicată de Editura Eminescu în 1994, p. 269; Ludendorff preciza astfel directivele strategice ale armatei germane după intrarea României în război: *Să menţinem frontul la vest şi la est în ciuda atacurilor inamice şi să ne concentrăm forţele pentru a trece la ofensivă împotriva României. Hotărârea de a folosi superioritatea noastră strategică asupra Antantei şi de a cuceri România, pentru a obţine capitularea acesteia în câmp deschis era fermă.* Arată apoi scopul ofensivei (p. 272): *zdrobirea principalelor forţe româneşti din Muntenia şi ocuparea unui teritoriu foarte bogat în materii necesare continuării războiului. Pentru a supravieţui ne vom continua eforturile pentru a obţine victoria asupra României.*

[2] *Ibidem*, p. 320.

[3] *Ibidem*, p. 269: *Dacă convenţia militară încheiată cu România în 1916 se realizează integral, s-ar crea în Balcani un stat foarte puternic cuprinzând Muntenia, Dobrogea, Transilvania, Banatul, Bucovina, toate limitele teritoriale conforme cu Tratatul din 1916 şi având o populaţie aproximativ 13 milioane de*

comandantul Armatei 9 rusă din Bucovina, a întreprins acţiuni fără nici un rezultat, punând în pericol flancul drept al românilor, motiv pentru care ofensiva română a fost oprită[4], iar generalul rus Zaioncikovski îşi îndeplinea şi el misiunea de a face figuraţie pe frontul de sud, contribuind la pierderea Dobrogei.

După înfrângerea de la Turtucaia, generalul francez Joffre i-a ordonat generalului Sarrail, comandantul trupelor aliate de la Salonic, să înceapă de îndată ofensiva, ordin care nu a fost executat[5], iar la 10 septembrie 1916 i-a cerut generalului Alexeev să trimită întăriri României, însă după răspunsul primit, Joffre şi-a însuşit opinia acestuia şi a refuzat *ideea de a se sacrifica pentru satisfacţia de a ocupa neîntârziat teritoriile râvnite*[6].

Generalul Ludendorf se pare că nu era la curent cu tratativele de pace separată cu Rusia, căci nota în **Memorii**: *Sunt inexplicabile motivele care i-au determinat pe ruşi să-i lase pe români să se bată singuri, abandonându-i în toate luptele. Ruşii ar fi putut lua parte foarte bine la luptele din Muntenia. Acest abandon ne-a dus, de fapt, la victorie.* În acest fel generalul Ludendorff condamnă un act abject de trădare.

Luptând singură, pe două fronturi, armata română a fost învinsă, dar nu zdrobită, cum dorea inamicul[7]. Generalul Falkenhein notează în memoriile sale: *Nu credeam posibil ca românii să reziste la vest de Bucureşti sau în zona capitalei fără vreun ajutor important din partea ruşilor*[8].

Cu tot eroismul armatei române, recunoscut şi de aprigii săi adversari[9], campania din 1916 este compromisă: armata română este învinsă şi se retrage în Moldova, aşa cum preconiza aliatul rus. În Moldova ruşii se considerau stăpâni. Marele Cartier general rus a cerut să fie puse sub comandament rusesc căile ferate, apoi a pretins evacuarea în Rusia, la Kerson, a guvernului român, a armatei în curs de reorganizare, a spitalelor şi a populaţiei civile refugiate[10]. Rusia trimisese în Moldova 500.000 de combatanţi şi un număr mai mare de trupe şi servicii diverse, efectivele lor fiind superioare celor româneşti, dar pentru a deveni stăpâni, trebuiau să-şi subordoneze armata română[11]. Toate

---

locuitori. Este vident că nu trebuie să ne aşteptăm la o atitudine prietenoasă faţă de Rusia a unui asemenea stat, care s-ar strădui să-şi realizeze aspiraţiile naţionale în legăturtă cu Basarabia. (...) Iată de ce spulberarea acestui vis de a deveni o mare putere nu este contrară intereselor politice ale Rusiei.

[4] *Ibidem*, p. 254.

[5] *Ibidem*, p. 261: *Responsabilitatea lui Sarrail rămâne totală. În fond, imobilitatea lui a fost o lovitură puternică pentru România, care s-a clătinat la un moment dat, gata să se năruie. El făcea în acelaşi timp, în mod inconştient, jocul negocierilor Stürmer-von Jagow, pe care le facilita, grăbind scoaterea din luptă a României.*

[6] *Ibidem*, p. 265.

[7] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 284; fost combatant pe frontul de la Jiu, scrie: *Făcând parte din Detaşamentul „Dejoianu”, care parcursese distanţa de la Cerna la Jiu în mars forţat, am trait momente de mare exaltare în momentul victoriei de la Jiu, care a fost urmată de retragere, în etape, la Tătărani, Filiaşi, Balş, pe Olt şi pe Argeş. Pe tot parcursul acestei retrageri nu am văzut o clipă scăzând moralul trupei. La fiecare cucerire de poziţii , în vederea încetinirii, dacă nu chiar a opririi trupelor germane, ofiţerii şi soldaţii găseau îlăuntrul lor inepuizabile reserve de speranţă, care-i încurajau, hrănindu-le voinţa aspră de a învinge.*

[8] *Ibidem*, p. 284.

[9] *Ibidem*, p. 271; corespondentul german de război ataşat Armatei 9, K. Rossner, scria: *Românii s-au bătut cu îndârjire. Ei au fost neobosiţi, provocând forţelor germane pierderi pentru fiecare kilometru cucerit.*

[10] *Ibidem*, p. 288.

[11] Contele de Saint-Aulaire descria astfel comportamentul ruşilor în Moldova: *Rusia aliată, mai brutală*

acestea erau urmarea negocierilor Stürmer-von Jagow.

În campania din 1917, reorganizată, echipată şi înarmată cu sprijinul Aliaţilor englezi şi francezi[12], armata română opreşte ofensiva *Spărgătorului de fronturi*[13].

După abdicarea ţarului, vechea ierarhie a armatei ruse nu mai putea exista. Soldaţii dezertau, jefuiau şi nu-şi mai îndeplineau îndatoririle, cuvântul lor de ordine era *pace*.

Ludendorff scrie în memoriile sale că *trimiţându-l pe Lenin în Rusia, guvernul şi-a asumat o mare răspundere politică. Această călătorie era totuşi îndreptăţită din punct de vedere militar: trebuia ca Rusia să fie înfrântă.*

Armata română a suportat singură şocul ofensivei Puterilor Centrale.

La 3 decembrie generalul Scerbacev comunica lui Mackensen decizia sa pentru începerea tratativelor de armistiţiu. Soldaţii ruşi părăseau frontul, la început individaual, apoi în grupuri mari, hoinărind în căutare de mâncare şi băutură. De comun acord, comandanţii români şi ruşi au luat măsuri de astupare a breşelor în linia frontului de la Dorna la Marea Neagră.

În ajunul Crăciunului 1917 centrul agitaţiilor bolşevice din armata rusă staţionată în România era la Iaşi.

Consiliul de miniştri, prezidat de Rege, a hotărât atacarea şi dezarmarea ruşilor, căci bolşevicii, conduşi de comisarul Roşal, pregăteau planul pentru asasinarea generalului Scerbacev, detronarea Regelui Ferdinand şi instalarea regimului bolşevic în România. Comandantul Regimentului 9 Vânători, colonelul Rasoviceanu, deşi avea numai 850 de soldaţi, a dezarmat şi a scos din tabără grupul lui Roşal[14]. Numai la Socola erau 300.000 de soldaţi ruşi, din cei un milion aflaţi în România, însă la sfârşitul anului 1918 mai erau câteva garnizoane care păzeau depozitele de materiale şi un număr restrâns de ofiţeri care s-au încadrat sub ordinele lui Denikin, Kolceak sau Kaledin[15].

Lenin şi Stalin erau convinşi că popoarele vor demola burghezia capitalistă, vor face propria revoluţie şi vor intra în vasta uniune liberă a naţiunii socialiste.

Primii care au beneficiat de principiile prevăzute în *Declaraţia drepturilor popoarelor Rusiei* au fost finlandezii, lituanienii şi estonienii.

Teroarea ostaşilor ruşi bolşevizaţi aruncaţi peste Prut şi anarhia totală a cuprins

---

decât duşmanul, în Moldova pe care o ocupă (...).

[12] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 306; despre ofensiva de la Mărăşti autorul scrie: *Când am intrat cu compania de mitraliere – pe care o comandam – (căci Regimental 17 Mehedinţi făcea parte din Divizia 1), o bătrână privea de la fereastră. Văzând că treceau soldaţii cu căşti şi uniforme albastre, a început să plângă şi am auzit-o tânguindu-se: „Bieţii noştri soldaţi, s-au prăpădit cu toţii... Acum vin să ne elibereze francezii!" (...) Soldaţii au început să cânte, strigându-i bătrânei ţărănci: „Nu, bunicuţo, soldaţii noştri n-au murit. Ceea ce vezi nu sunt franţuji, ci noi, românii".*

[13] În august 1916 aveam 4 mitraliere la regiment, nici o puşcă mitralieră şi doar câţiva soldaţi ştiau să folosească grenadele; în iunie 1917 regimentul avea 24 mitraliere şi 96 puşti mitraliere, iar grenadele deveniseră arma preferată a soldatului român. Diviziile aveau un regiment de tunuri uşoare cu câte 9 baterii şi un regiment de obuziere calibru 100 mm, cu câte 4 baterii, iar brigăzile aveau în plus două baterii: una de tunuri calibru 53 mm cu 8 piese, alta cu mortiere de tranşee, tot cu 8 piese. Artileria grea, inexistentă în 1916, avea 14 regimente cu un total de 49 baterii, iar artileria de munte avea două regimente cu câte 7 baterii fiecare. Artileria antiaeriană a fost complectată cu 16 piese moderne, iar aviaţia cuprindea 12 escadrile.

[14] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 325.

[15] *Ibidem*, p. 327.

Basarabia, determinând accelerarea procesului de independenţă şi separare de Rusia[16].

Ucraina, care îşi dobândise independenţa, voia să încorporeze Basarabia în iunie 1917, dar s-au opus categoric organizaţiile basarabene şi ale minorităţilor naţionale, fapt pentru care Comitetul revoluţionar de la Odesa a renunţat la proiect.

Între 2-9 septembrie 1917 la Chişinău un număr de 989 militari şi membri ai Partidului Naţional au ţinut Congresul care a reprezentat 300.000 români basarabeni şi au proclamat autonomia politică şi teritorială a Basarabiei, care devenea republică federativă a Rusiei, având un guvern provizoriu şi un reprezentant al poporului moldovean. Armata basarabeană s-a organizat în cohorte.

Este surprinzător faptul că presa franceză, italiană şi engleză a acordat doar puţină atenţie luptelor duse de armatele române în campania din 1917, în timp ce presa germană şi austriacă au subliniat cum se cuvine apariţia noii armate române la doar 5 luni de la prima înfrângere[17].

Înaltul Comandament german apreciase greşit puterea combativă a armatei române.

După Pacea de la Brest-Litovsk *hotărârea Rusiei devenea obligatorie şi pentru România. Cum ar fi putut ea continua singură războiul, prinsă între Puterile Centrale, Rusia şi Bulgaria?*[18]

La 3 decembrie 1917 generalul Scerbacev i-a comunicat generalului Mackensen decizia sa de a începe tratativele, informând despre aceasta şi guvernul român. Negocierile au început pe 7 decembrie la Focşani, din partea română participând şeful-adjunct al Marelui Cartier General Român, generalul Lupescu, independent de delegaţia rusă.

Şeful guvenului român a comunicat guvernului francez situaţia României, a cărei dorinţă de a continua războiul a fost dovedită în cele 50 de zile de luptă la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, rugând să nu se îndoiască de sentimentele sale şi ale României.

Clemenceau, care nu se emoţiona uşor, i-a mărturisit lui Victor Antonescu: *Mă podidesc lacrimile pentru soarta României.*

Reprezentanţii Franţei, Angliei, Statelor Unite şi Italiei în România au cerut prin telegrame guvernelor lor instrucţiuni urgente în cazul unui sfârşit fatal lesne de prevăzut şi semnalau părerea unanimă a misiunilor militare că agravarea haosului făcea imposibilă evacuarea armatei. Armata română este ameninţată nu numai de duşmanul dinafară, ci şi de aliatul din ţară[19].

La 26 noiembrie/3 decembrie 1917 la Focşani, sub preşedenţia generalului von Morgen, s-a semnat Armistiţiul prin care se suspendau ostilităţile pe frontul românesc. Armatele ruseşti dezagregate ameninţă serios ordinea din Moldova.

---

[16] *Ibidem*, p. 329.

[17] Contele Czernin scria: *Ultimul atac al trupelor germane s-a încheiat printr-o înfrângere, dovedind nivelul ridicat al moralului armatelor române.* Ziarul Neue Freie Press scria: *Ultima ofensivă încercată de Mackensen a eşuat şi din această pricină moralul armatei române şi încrederea în forţele ei au crescut considerabil.* Comandantul Corpului 1 al armatei germane scria: *Rezistenţa românilor a fost îndârjit; o dovedesc cele 61 de contraatacuri efectuate pe parcursul a 19 zile de luptă. Bătăliile din luna august au arătat că românii sunt nişte adversari de temut.*

[18] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 322.

[19] Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru Întregirea Neamului*, Editura Saeculum I.O., 1968 (ediţie în limba franceză) şi Editura Vestala, Bucureşti, 1999, p. 123 şi urm.

Armata română este silită să ia poziţie împotriva grupurilor ruseşti, reuşind să dezarmeze şi să repatrieze armata rusă, fapt pentru care Sovietele declară război României (13/26 noiembrie 1918), arestând pe trimisul ţării la Petrograd.

Generalul Mackensen consideră că trimiterea trupelor în Basarabia reprezintă derogare unilaterală a armistiţiului şi trimite guvernului român un ultimatum pentru începerea negocierilor de pace, ameninţând cu denunţarea unilaterală a Armistiţiului (23 ianuarie/5 februarie 1918).

România părăsită şi trădată, cum a calificat-o Clemenceau, ameninţată de inamic şi de armatele ruseşti bolşevizate care atacă şi pradă unde pot, este pusă în cea mai grea situaţie.

Generalul Averescu socoteşte rezistenţa izolată o aventură imposibilă şi inutilă, dar Regina Maria refuză să renunţe la înfăptuirea idealului pentru care ţara făcuse atâtea jertfe.

Brătianu demisionează la 26 ianuarie/8 februarie 1918. Consiliul de Coroană analizează toate posibilităţile: să reziste în *triunghiul morţii*; să se retragă peste graniţă regele şi guvernul, iar armata să fie dizolvată sau să înceapă tratativele de pace. Regele hotărăşte să rămână în ţară.

La Buftea generalul Averescu întâlneşte pe generalul Mackensen (5 februarie 1918), care cere înlocuirea lui Ferdinand cu un fiu al Împăratului german, dar Averescu nu acceptă discuţia[20].

Czernin, din partea Împăratului, se întâlneşte cu Regele în gara Răcăciuni (14/27 februarie 1918) şi-i spune că numai încheierea imediată a păcii va salva dinastia.

La Buftea Argetoianu începe discuţiile preliminare de pace, dar Austria şi Germania nu se înţeleg, căci Czernin vrea să reducă România la o simplă expresie geografică rămânând numai cu delta Dunării şi cedând ruşilor Moldova, austriecilor Muntenia şi bulgarilor Dobrogea, în timp Kuhlman, reprezentantul german, vrea ca România să fie un ghimpe solid în coasta Rusiei.

România tergiversează tratativele[21].

Puterile Centrale îi ofereau lui Averescu Basarabia în schimbul Dobrogei, la care acesta a obiectat: *Vreţi să ne luaţi Dobrogea, care este a noastră şi să ne daţi în schimb Basarabia, care nu vă aparţine*[22]. Generalul Averescu voia ca unirea cu Basarabia să se facă pe baza principiilor de autodeterminare, aşa cum voiau şi basarabenii. Brătianu l-a criticat pe Averescu pentru că cedase prea mult Austro-Ungariei, deşi îl sfătuise să nu-şi lase sabia în anticamera sălii conferinţei de pace. Averescu a demisionat, fiind înlocuit de Marghiloman, care fusese recomandat Regelui de Czernin la întrevederea din gara Pădureni. Noul premier spera să obţină condiţii de pace mai bune. A semnat Tratatul de pace de la Bucureşti şi, la recomandarea ocupantului, a dat în judecată pe membrii guvernului Barătianu ca vinovaţi pentru dezastrul ţării.

Argetoianu, care conducea de fapt tratativele, pentru a justifica pacea separată şi a arăta că a fost mai mult un diktat decât o pace, a acceptat condiţiile cele mai dure, mai ruinătoare, pentru a face să iasă în evidenţă situaţia de victimă a României. El aprecia ca termen probabil pentru epuizarea Germaniei şi dezmembrarea Austro-Ungariei luna

---

[20] *Ibidem*, p. 126.
[21] *Ibidem*, p. 127.
[22] *Ibidem*, p. 332.

noiembrie 1918 şi nu a greşit.

Joi, 9 mai 1918, „Gazeta Bucureştilor” a publicat în Tratatul de Pace încheiat între România şi Puterile Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia de o parte şi România de altă parte.

După Pacea de la Bucureşti, Marele Stat Major al armatei române a lucrat la pregătirea pentru intrarea României în război, a amânat executarea clauzelor militare ale Tratatului de pace şi s-a sustras – cât a fost posibil – de la executarea lor, păstrând sub arme un efectiv mai mare de oameni (164.000) şi materiale în cantităţi mai mari decât prevedea Tratatul, trimiţând în teritoriul ocupat numai materialul de artilerie al Diviziilor 11, 12, 13, un mare număr de tunuri şi arme sistem şi model vechi, restul armelor, materialelor şi muniţiilor fiind depozitate în locuri sustrase controlului.

Conform clauzelor din Tratat, rămâneau în fiinţă numai 10 divizii de infanterie şi două de cavalerie, plus comandamentele, trupele speciale şi serviciile prevăzute în bugetul dinainte de război, totalul trupelor pentru 8 divizii de infanterie şi regimentele de călăraşi din Moldova nu trebuia să depăşească 20.000 infanterişti, 3.000 călăreţi şi 90.000 artilerişti. Cele două divizii de infanterie şi cele două de cavalerie rămâneau cu efective de război numai până ce prin acţiunile germane din Ucraina, la graniţa României nu va mai fi un pericol.

Generalul Prezan a întocmit studiul intitulat *Aprecieri generale asupra posibilităţii şi oportunităţii reintrării noastre în acţiunea contra Puterilor Centrale,* studiu pe care l-a prezentat M.S. Regelui la 22 octombrie 1918. Rezulta din acest studiu că din cel 32½ divizii de infanterie şi 9 divizii de cavalerie inamice, numai 8 divizii pot fi imediat periculoase, dintre acestea 4 fiind la est de Nistru, 3 la frontiera de vest a Moldovei şi în Bucovina, iar cel mult o divizie şi jumătate în teritoriul ocupat. Celelalte divizii nu pot interveni înaintea diviziilor aliaţilor aflate în Balcani.

Activitatea politică şi militară după Pacea de la Bucureşti confirmă hotărârea fermă a României de a reintra în război alături de Aliaţi, hotărâre pusă în execuţie fără nici o şovăire.

La Petrograd Consilul Comisarilor Poporului a proclamat la 2 noiembrie 1917 *Declaraţia drepturilor popoarelor Rusiei*, care prevedea:

1. Egalitatea şi suveranitatea popoarelor Rusiei;
2. Dreptul popoarelor la autodeterminare, inclusiv la separare;
3. Dreptul de a forma state independente;
4. Abolirea oricăror privilegii şi exclusivisme naţionale sau religioase;
5. Dezvoltarea liberă a minorităţilor naţionale şi a grupurilor etnice locuind pe teritoriul Rusiei[23].

Sub influenţa noilor idei Basarabia se proclamă la 2/25 decembrie 1917 Republică autonomă. Membrii importanţi ai mişcării naţionaliste din Basarabia – Murafa, Hodorogea şi Matveevici – au fost asasinaţi[24], fapt care i-a avertizat pe basarabeni să-şi organizeze apărarea. Sfatul Ţării, care conducea tânăra republică, a chemat în ajutor

---

[23] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 327.

[24] *Ibidem*, p. 329. Recent a apărut o informaţie că Mateevici ar fi murit în spital bolnav de tifos exantematic.

armata română (24 decembrie 1917), iar aceasta trece Prutul şi bate pe bolşevici la Spătăreşti, Mihăileni (14//27 şi 15/28 ianuarie 1918), la Bender şi Ismail; ocupă Tiraspol, Hotin şi Cetatea Albă (8/21 martie 1918).

La 24 ianuarie 1918 Basarabia se declară independentă şi la 26 februarie 1918 dr. Inculeţ şi dr. Ungureanu au fost primiţi la generalul Averescu, primul ministru al României, el însuşi fiu de ţărani basarabeni şi i-au expus starea de spirit a populaţiei şi dorinţa de unire cu România. Având în vedere că începuseră negocierile la Buftea, generalul i-a sfătuit să păstreze pentru moment forma de republică independentă.

Germanii semnează cu Rusia pacea de la Brest-Litovsk şi ameninţă România cu denunţarea Armistiţiului (17 februarie/2 martie 1918), astfel că Argetoianu semnează preliminariile păcii de la Buftea (2 februarie/5 martie 1918) prin care: se rectificau graniţele munţilor; se cedează Dobrogea în condominium Bulgariei şi Puterilor Centrale; economia ţării era aservită Germaniei pentru 50 de ani; Germania avea dreptul să treacă trupe prin Moldova împotriva Rusiei[25].

Basarabenii au înţeles că amânările pot complica procesul unirii şi la 2 martie o delegaţie formată din Inculeţ, Halipa şi Ciugureanu a venit la Iaşi, declarând că vor unirea imediată, dar aveau obiecţiuni, căci unirea se făcea sub un guvern germanofil. Brătianu a sfătuit guvernul să fie consultaţi Aliaţii, iar aceştia şi-au exprimat acordul: Ministrul Franţei, d'Espery, a spus: *faceţi unirea cât mai repede. Nu va fi nimeni printre Aliaţi care să nu susţină acest început de făurire a marii Românii*[26]. A doua obiecţiune se referea la faptul că guvernul Brătianu promisese împroprietărirea şi basarabenii o înfăptuiseră, iar Marghiloman era conservator. Deşi era mare proprietar, acesta nu s-a împotrivit.

La 9/23 aprilie s-a întrunit Sfatul Ţării şi la 13/27 aprilie 1918 s-a pronunţat în favoarea unirii. Din cei 138 deputaţi au fost absenţi 13, au votat unirea 86, s-au abţinut 36 deputaţi ai minorităţilor ucrainene, bulgare şi germane, iar 3 deputaţi au fost împotrivă – un bulgar şi 2 ucraineni au votat împotriva declaraţiei de unire. Reprezentantul polonezilor a votat cu entuziasm, declarând că o face *aşa cum cer moldovenii, stăpânii indigeni ai acestei ţări*[27].

La 24 ianuarie/6 februarie 1918, când românii sărbătoreau ziua Unirii Principatelor, Sfatul Ţării din Basarabia a proclamat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, iar la 27 martie/9 aprilie 1918 a adoptat hotărârea unirii Republicii Democratice Moldoveneşti cu România, fapt ce a stimulat lupta românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina pentru unirea cu România. După vot, luând cunoştinţă de rezultat, premierul Marghiloman a proclamat, în numele Regelui Ferdinand şi al poporului român, unirea pentru totdeauna a Basarabiei cu România. România a menţinut diviziile de infanterie în Basarabia până la 10 februarie 1920, când Armata Roşie a lichidat forţele lui Dinikin şi a luat legătura cu grănicerii români, stabilind relaţii paşnice.

Datorită principiilor enunţate de Wilson, în acest timp, a început dezagregarea Imperiului Austro-Ungar. Încercarea împăratului Carol de a transforma imperiul în stat federal era tardivă. Evenimentele se precipitau: Împăratul Carol a ordonat încetarea ostilităţilor şi a semnat armistiţiul la 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

---

[25] Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 130.
[26] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 334.
[27] *Ibidem*.

Situaţia românilor din Ardeal şi Bucovina era extrem de critică. În Bucovina regimul austriac întroneză teroarea spânzurând românii idealişti care-şi afirmau dorul alipirii leagănului lui Ştefan cel Mare la patria Mamă, iar bolşevicii ucraineni voiau să ocupe Bucovina şi s-o alipească ţării lor[28].

La 3/16 octombrie 1918 s-a organizat în Bucovina Consiliul Naţional Român, condus de Iancu Flondor, care a preluat efectiv conducerea provinciei la 12/25 octombrie. Consiliul Naţional al românilor bucovineni a trimis la Iaşi o delegaţie care a cerut guvernului şi regelui intervenţia armatei pentru a apăra drepturile românilor bucovineni împotriva oricărei uzurpări şi pentru a asigura liniştea şi ordinea în provincie. În urma aprobării M.S. Regelui, trupe de jandarmi şi grăniceri trec în Bucovina cu începere de la 24 octombrie/6 noiembrie 1918.

La 29 octombrie/11 noiembrie, când trupele române de pe Siret înaintează spre Focşani şi Galaţi, trupele Diviziei 8 Infanterie au intrat în Cernăuţi, alungând trupele generalului Simion Vasilievici Petliura.

La 15/28 noiembrie 1918, Congresul reprezentanţilor populaţiei din Bucovina întrunit la Palatul Metropolitan din Cernăuţi sub preşedinţia lui Iancu Flondor, la care au luat parte şi câte o delegaţie din partea Ardealului şi a Basarabiei, precum şi reprezentanţii celorlalte naţionalităţi din Bucovina, a votat *unirea definitivă şi fără nici o condiţie a Bucovinei cu România* cu 3 zile înainte de Marea Adunare de la Alba Iulia[29].

În Ungaria, la 19 octombrie/1 noiembrie guvernul Károly Mihály proclamă republica şi în ziua următoare proclamă independenţa totală a Ungariei. În timp ce maghiarii se bolşevizau cu paşi repezi, naţionalităţile păstrau disciplina şi urmau calea pe care şi-o aleseseră: separarea definitivă de Ungaria, pentru care era necesară unitatea politică în faţa adversarului.

Conducătorii români s-au adunat la Oradea la avocatul Aurel Lazăr şi au examinat situaţia politică internă şi externă, sub preşedinţia lui Ştefan Cicio-Pop şi Al. Vaida-Voievod a citit declaraţia pe care urma să o prezinte în Parlamentul de la Budapesta, declaraţie aprobată de toţi participanţii[30]. Iuliu Maniu, pe atunci locotenent într-un regiment de artilerie din Austria, a mers la Viena în audienţă la ministrul de război, generalul Struger-Stener, şi i-a solicitat o parte din imobilul ministerului ca sediu al regimentelor româneşti a căror comandă o luase.

La Viena Maniu dispunea de Regimentul 164 Orăştie, cu un efectiv de 5.000 oameni. El a lansat un apel către toţi ofiţerii români din garnizoana Viena şi la 31 octombrie s-au întrunit 100 ofiţeri români, care au constituit *Consiliul militarilor români*.

Constituirea armatei române, înainte ca Vaida-Voievod să citească în Parlementul Ungariei proclamaţia prin care naţiunea română îşi afirma în mod clar voinţa de a se separa de Ungaria, a fost primul act ce afirma această separare. Ministrul de război

---

[28] Lt. col. Radu Băldescu, *Războiul naţional. Operaţiunile din anii 1917, 1918 şi 1919*. Curs pentru ofiţerii-elevi ai Şcoalei de aplicaţie a Infanteriei Sibiu, 1934, Tiparul Institutului de Arte Grafice Dacia Traiană, p. 139.

[29] Lt. col. Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/49 şi 1919 în Ardeal şi Ungaria*, Tipografia Izvorul, Bucureşti, 1930, p. 83.

[30] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 352 şi urm..

habsburgic era obligat să constate şi să admită existenţa armatei române cu comandament propriu. Regimentele austriece din capitală au dat exemplu de anarhie, contribuind şi la bolşevizarea poliţiei. Singurele trupe necontaminate de bolşevism au fost trupele române, aflate sub comanda locotenentului Iuliu Maniu.

La Wiener-Neustadt erau 40.000 soldaţi români, în preajma Vienei încă 20.000 şi cu cei 5.000 din cazarma Ferdinandskaserne erau 65.000 soldaţi disciplinaţi, care puteau restabili ordinea în Viena. Purtau uniforme austriece, dar marşul lor era cântat în altă limbă decât cea germană, fapt ce impunea respect. În noiembrie 1918, purtând drapelul românesc şi cântând imnul naţional *Deşteaptă-te române*, ce fusese intonat şi în timpul revoluţiei de la 1848, trupele române au restabilit cu uşurinţă ordinea în Viena. Regimentele româneşti 51 Cluj şi 37 Oradea, care se aflau la Praga, au ajutat la formarea armatei cehe, ale cărei unităţi erau dispersate în Austria şi Ungaria.

Declaraţia lui Vaida-Voievod în Parlamentul ungar a fost urmată de o tăcere profundă, deputaţii fiind stupefiaţi. Încă nu sosise răspunsul preşedintelui Wilson la proclamaţia pentru pace a guvernului Ungariei.

La 10 noiembrie 1918 Consiliul Naţional Român a remis guvernului de la Budapesta un ultimatum prin care cerea recunoaşterea dreptului de stăpânire totală a Transilvaniei[31].

Primul ministru al guverului ungar, Jászi Oskár, s-a deplasat la Arad, 13/26-15/28, unde era sediul Consiliului Naţional Român şi a încercat să-l convingă pe Maniu de necesitatea menţinerii Ungariei Mari, dar acesta, după ce l-a ascultat cu atenţie, i-a răspuns calm[32]: *Noi, ca popor suveran, vrem să avem toate atributele suveranităţii şi, în primul rând, autoritatea administrativă asupra întregului teritoriu, pe care-l considerăm al nostru, pentru a opri dezordinea care se instalează. Dar Consiliul constată că reprezentantul guvernului nu înţelege în acelaşi fel ca noi acest drept, iar, în aceste condiţii, nu este posibilă o înţelegere (...).*

Maniu a cerut apoi permisiunea să consulte Consiliul şi a adus răspunsul.

Jászi Oskár a întrebat: *În definitiv, ce doriţi?* Răspunsul a fost scurt: *Separare totală!*

A doua zi, ziarul „Românul”, organ central al Consiliului Naţional Român, publica în limbile franceză şi română Apelul pentru organizarea adunării de la Alba Iulia, al cărui text începea astfel: *Istoria ne cheamă la fapte.*

Crescuţi în dispreţ faţă de celelalte naţionalităţi, ungurii nu le atribuiau acestora nici o valoare politică şi îi considerau pe români popor tolerat. Istoricii maghiari s-au străduit să

---

[31] *Ibidem*, p. 358; fragmente din textul ultimatum-ului: *(..) în scopul păstrării ordinii publice, a securităţii averii şi persoanelor, trebuie să preluăm, încă de pe acum, întreaga putere de guvernare în teritoriile Ungariei şi Transilvaniei locuite de români. Aceste teritorii sunt formate din următoarele comitate: Torontal, Timiş, Caraş-Severin, Arad, Bihor, Satu Mare, Maramureş, Bistriţa-Năsăud, Solnoc-Dăbâca, Sălaj, Cluj, Mureş-Turda, Turda-Arieş, Alba de Jos, Târnava Mică, Hunedoara, Sibiu, Braşov, Făgăraş, Trei Scaune, Odorhei şi Ciuc, precum şi teritoriile româneşti ale comitatelor: Békés, Csanád şi Ugocsa. (...) Totodată, în aceste teritorii încetează orice altă autoritate. În acest caz vom garanta ordinea publică şi securitatea averii şi persoanelor. (...) Natural că în privinţa celorlalte popoare care trăiesc pe teritoriul respectiv, în ce ne priveşte, vom respecta principiile wilsoniene. Modalităţile de transferare a guvernării să fie stabilite de o comisie mixtă. Guvernul îl vom instala la Sibiu. La această chemare aşteptăm răspunsul până în ziua de 12 noiembrie a.c., orele 6 p.m.*

[32] *Ibidem*, p. 359.

arate că românii s-au strecurat aici din Balcani abia după stabilirea ungurilor în acest teritoriu.

Ca urmare, autoritățile ungurești au început o acțiune de reprimare a românilor[33].

În perioada de anarhie bandele de maghiari și secui jefuiau satele. Au murit atunci 3.000 de români și numărul ar fi fost mai mare fără existența gărzilor naționale, care au salvat căi de comunicație, edificiile și bunurile particulare[34].

Înaintea întrunirii Adunări Naționale de la Alba Iulia au avut loc două evenimente importante: românii au constituit apărarea militară a națiunii în ritm rapid și au înlocuit administrația maghiară cu cea română. La Viena Maniu a dezarmat regimentele austriece și a înarmat gărzile naționale ardelenești, pe care le-a pus la dispoziția Sfatului Național Român[35].

În urma dizolvării armatei, guvernul ungar înființează gărzi naționale formate din soldații care se găseau prin garnizoane și cei care se întorceau de pe fronturile de luptă. În fiecare oraș și sat mai mare se formează comitete locale care organizează gărzi naționale. La fel procedează românii și sașii. Consiliul Național Român organizează sfaturi și gărzi naționale pe comitate și comune, care să asigure menținerea ordinei în administrație și paza averii publice și private.

Între gărzile diferitelor naționalități s-au ivit conflicte. Comandantul gărzilor maghiare din Cluj, generalul Ziegler, a cerut ofițerilor români să depună jurământul față de guvernul ungar, dar ei au spus că vor jura credință Consiliului Național Român, ceea ce și au și făcut la 3 noiembrie 1918. Ministerul de război ungar a recunoscut organizația militarilor români. Comandant al gărzilor românești a fost numit de către Ministerul de Război ungar maiorul Vlad. El avea în luna noiembrie aproximativ 10.000 oameni, din care 3.000-3.500 erau înarmați și a cerut de la minister încă 5.000 de arme și muniția necesară, dar nu a primit răspuns. În schimb, gărzile maghiare aveau arme și muniție din belșug.

Consiliul Național Român, constatând că nu poate apăra populația românească și că el însuși este ținta atacurilor ungurești, a lansat manifestul către popoarele lumii și a cerut insistent Regelui Ferdinand, prin diferite delegații, intervenția grabnică a armatei române, cum ceruse mai înainte Basarabia și Bucovina. Intervenția Consiliului prin care cereau ajutor și legitimitatea drepturilor recunoscute prin Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, au determinat guvernul român să hotărască la 3 octombrie/13 noiembrie 1918 ca trupele române să treacă peste Carpați în Transilvania pentru a pune ordine acolo unde este necesar. Urgența cerea prezența acestor trupe în văile superioare ale Mureșului și Oltului, unde teroarea era mai accentuată.

Lucrările Marii Adunări Naționale au început în dimineața zilei de 18 noiembrie/1 decembrie 1918 în sala cazinoului, devenită din acea zi Sala Unirii și au participat 1228 de delegați din 30 cercuri electorale, reprezentând toate clasele și categoriile sociale; 64 de delegați erau ofițeri, subofițeri și soldați, care reprezentau gărzile naționale din Transilvania. În afara delegaților au participat circa 150.000 de țărani veniți din localitățile rurale. Gheorghe Pop de Băsești a declarat adunarea drept constituantă, iar Vasile Goldiș a supus spre aprobarea

---

[33] *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, 1988, p. 755 și urm.

[34] Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 360.

[35] Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 132.

Măritei Adunări Naţionale hotărârea de unire, care a fost votată într-o unanimitate istorică[36].

Adunarea constituantă a hotărât instituirea unui Mare Sfat Naţional Român, a constituit Consiliul Dirigent şi a numit delegaţia[37] care să prezinte autorităţilor române Hotărârea Adunării Naţionale. După 18 noiembrie/1 decembrie 1918 Consiliul Naţional este dizolvat, în locul său fiind ales Marele Sfat Naţional sub preşedinţia lui Iuliu Maniu. Comitetul Central Săsesc împreună cu Consiliul Naţional Săsesc din Transilvania întrunite in ziua de 26 decembrie 1918/8 ianuarie 1919 la Mediaş au hotărât recunoaşterea unirii Tansilvaniei cu România[38].

Între timp soarta războiului s-a schimbat[39]: Ludendorf, scăpat de grija războiului din răsărit, a concentrat forţele pe frontul de vest, dar Aliaţii au constituit Comandamentul Unic şi noul comandant, generalul Foch, a concentrat toate rezervele şi a început ofensive succesive. În august a avut loc marele atac cu tancuri la Cambrai, care a zdruncinat încrederea lui Ludendorf în victorie şi noul cancelar german, Max de Baden, şi-a manifestat dorinţa de pace pe baza principiilor enunţate de Wilson.

Pe frontul de la Salonic, d'Esperay a luat comanda trupelor de la Salonic, înlocuind pe Sarrail la 2/15 septembrie 1918, şi a pornit ofensiva fulgerătoare spre Sofia şi Constantinopol, făcând Bulgaria să capituleze la 30 septembrie şi ţarul Ferdinad să abdice. După o lună a capitulat şi Turcia. La 13 septembrie/27 octombrie armata sârbă intra în Belgrad. Trei divizii franceze şi una britanică se îndreaptau spre Şiştov – Rusciuk la 8/21 octombrie 1918 pentru a trece Dunărea. Clemenceau a trimis cu avionul prin căpitanul Victor Antonescu un mesaj lui Brătianu ca armata română să fie gata să cadă în spatele lui Mackensen la momentul oportun.

Generalul Mackensen intenţiona să oblige România la neutralitate pentru ca el să-şi poată îndrepta forţele spre sud, promiţându-i premierului că va permite trupelor române să ocupe Dobrogea; în privinţa Transilvaniei declara că problema se va rezolva de la sine, potrivit principiilor enunţate de Wilson. Propunerile lui n-au avut succes, căci situaţia militară din Europa se schimbase:

- Ofensiva aliată din Franţa între 15 iulie – 15 august a realizat uzura materială şi morală a trupelor germane. Din America sosiseră 12 divizii înzestrate cu 3.000 de guri de foc şi altele erau în curs de debarcare. După 35 zile de luptă Aliaţii au capturat peste 175.000 prizonieri, aproape 2.500 tunuri şi 14.000 mitraliere. Pentru luna septembrie au fost proiectate alte mari bătălii în urma cărora germanii încep retragerea.
- La 27 octombrie 1918 Ludendorf era concediat şi Germania a încheiat armistiţiul.
- Austro-Ungaria înfrântă la Piave a certut armistiţiu (12 noiembrie 1918) şi

[36] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 140-141; *Alba Iulia, îndoliată prin jertfirea pe roată a luptătorilor români din 1784 Horia, Cloşca şi Crişan, strălucită în cartea neamului prin primirea pe porţile ei, cu 319 ani înainte, a marelui Voevod Mihai Viteazul ce se încoronă aici pentru scutră durată ca stăpân al tuturor românilor, îşi înalţă sus fruntea şi fericită rosteşte deacum pe veci înfăptuirea visului realizat o clipă de Mihai: Unirea tuturor românilor. Patru ani mai târziu, tot la Alba Iulia, va pune coroana de oţel pe fruntea primului Rege al tuturor românilor, Marele Rege Ferdinand I.*

[37] *Ibidem*; delegaţia era formată din: episcopii Miron Cristea şi Hossu, Al. Vaida-Voievod, Vasile Goldiş, Caius Brediceanu.

[38] *Ibidem*, p. 764.

[39] Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 130 şi urm.

împăratul a abdicat. Odată cu înfrângerea Puterilor Centrale a izbucnit revoluţia în interiorul acestor puteri.

- La 24 octombrie/6 noiembrie 1918 guvernul Marghiloman a demisionat şi i-a luat locul guvernul generalului Constantin Coandă.

- La 16/29 octombrie 1918 armata sârbă în cooperare cu forţe franceze se apropia de Sava şi Dunăre, iar generalul Berthelot, cu Armata de Dunăre, constituită din Divizia colonială franceză, Divizia 30 Infanterie franceză şi Divizia 26 britanică a trecut Balcanii[40].

- Turcia înfrântă în Mesopotamia şi izolată în urma ajungerii trupelor aliate la Sava a încheiat armistiţiu l9 octombrie/1 noiembrie 1918.

- La 23 octombrie/5 noiembrie armata sârbo-franceză a trecut Sava şi Dunărea în Banat. În această situaţie Comandamentul Suprem german hotărăşte retragerea armatei lui Mackensen din România, dar el voia să opună rezistenţă trupelor lui Berthelot pentru a întârzia retragerea şi a evacua depozitele şi bunurile din teritoriul ocupat.

- La 26 octombrie/8 noiembrie 1918 generalul Berthelot telegrafia la Iaşi că a hotărât să treacă Dunărea, iar guvernul român i-a trimis în ziua următoare generalului Mackensen ultimatum să părăsească teritoriul ocupat. Acesta nu a răspuns şi Regele Ferdinand a decretat mobilizarea generală pentru ziua de 28 octombrie/10 noiembrie 1918, fapt comunicat generalului Berthelot.

- Generalul Berthelot cere ca armatele română şi franceză să-şi coordoneze astfel operaţiunile, încât să facă legătura la Ploieşti. Trupele sale încep trecerea Dunării în zorii zilei de 28 octombrie/10 noiembrie 1918 pe la Rusciuk – Giurgiu, apoi pe la Nicopole – Turnu Măgurele şi Şiştov – Zimnicea[41].

Conform dispoziţiunilor luate de comun acord între Marele Stat Major român de la Iaşi şi generalul Berthelot, armata română şi cea aliată înaintează în urma trupelor germane, însă încet, datorită distrugerilor făcute de armata germană în retragere.

Armistiţiul ne obliga numai la încetarea ostilităţilor, astfel că trupele române urmăreau pe Mackensen şi mobilizarea continua, pentru a garanta frontierele înconjurate de duşmanii cu care nu încheiasem armistiţiu şi de la care aveam de revendicat teritorii.

Guvernul ungar se angajase să dezarmeze şi să interneze armata lui Mackensen, apoi s-a declarat neputincios şi abia la 29 decembrie 1918 ultima divizie germană părăsea Ungaria. Tot materialul de cale ferată luat de Mackensen din România a trecut în Germania.

Având în vedere evenimentele din Balcani şi înaintarea armatelor aliate din această zonă spre nord, Marele Stat Major a planificat organizarea forţelor armate astfel:

- Corpul V Armată rămâne în Basarabia, cu două divizii de infanterie şi două de cavalerie;

- Se constituie două armate: În Muntenia, **Armata de Prut**, cu Diviziile 1, 10, 13 Infanterie şi Divizia 2 Vânători, care să opereze în Muntenia după împrejurări şi **Armata de Siret**, cu Diviziile 7, 8 şi 14, care să opereze în Transilvania şi Bucovina sau în Muntenia, cooperând cu Armata de Prut;

- Acoperirea mobilizării şi concentrării celor două armate se face cu batalioanele

---

[40] Lt. col. Constantin Drăgănescu, *op. cit.*, p. 75.

[41] *Ibidem*, p. 77.

organizate de diviziile din grupa a doua de mobilizare la frontiera de vest, iar la Nistru şi Dunăre de către Corpul V Armată şi flotă.

La decretarea mobilizării, generalul Prezan, numit din nou şef al Marelui Stat Major, a comunicat generalului Berthelot că M.S. Regele a decretat mobilizarea generală şi trupele au primit ordin să intre în teritoriul ocupat. Se mobilizau 9 divizii de infanterie (6-10, 13-14), 1-2 Vânători, 1 şi 2 Cavalerie din cele 15 de infanterie şi două divizii de cavalerie existente în timp de pace. Regimentele de grăniceri se mobilizează fără a forma divizia. Se mai mobilizează 5 cartiere de corp de armată, divizioanele de muniţii, divizionul de apărare antiaeriană, grupele aeronautice, posturile t.f.f., companiile de pontonieri, secţiile de autoturisme, autosanitare, autocamioane, detaşamentele de jandarmi.

În Dobrogea trupele bulgare continuă să fie agresive după încheierea armistiţiului, trăgând asupra vaselor româneşti de pe Dunăre şi asupra localităţilor de pe malul stâng al fluviului. La 2/15 noiembrie 1918 generalul Franchet d'Espery a comunicat Marelui Cartier General român ordinul că o parte din Brigada engleză va ocupa linia Cernavodă – Constanţa, iar la 7/20 noiembrie a comunicat hotărârea guvernului francez ca bulgarii să fie evacuaţi din Dobogea până la sud de frontiera din 1913 şi aceasta va fi ocupată – deocamdată – de trupele generalului Berthelot.

La 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Marghiloman a fost înlocuit de guvernul generalului Coandă, care a dat la 27 octombrie/5 noiembrie 1918 ultimatum lui Mackensen să părăsească România.

Generalul Berthelot deşi avea forţe puţine, bazându-se pe acţiunea armatei române în spatele lui Mackensen, începe trecerea Dunării în zorii zilei de 28 octombrie/10 noiembrie la Rusciuk – Giurgiu şi a doua zi la Şiştov – Zimnicea şi Nicopole – Turnu Măgurele.

Atacat de Berthelot şi de armata română, care îi ameninţă flancul şi spatele, Mackensen începe retragerea spre Transilvania. La 29 octombrie/14 noiembrie Berthelot cere Marelui Cartier General român să renunţe la înaintarea spre Ploieşti şi să taie retragerea armatei lui Mackensen. Diviziile 7 şi 14 Infanterie să pătrundă în Transilvania prin văile Oituz şi Bistriţa după ce vor fi organizate, adică în 3-4 zile. Dar Armistiţiul de la Spaa, din 29 octombrie/14 noiembrie anunţând că ostilităţile încetează pe toate fronturile începând cu ora 12 şi că trupele nu vor depăşi linia pe care se vor afla la acestă dată şi oră[42], acţiunea a fost oprită .

Armata lui Mackensen s-a retras pe văile Buzăului, Prahovei, Dâmboviţei, Oltului, Jiului şi Cernei executând distrugeri şi rechiziţii forţate. În numele comandamentului Aliat, Berthelot i-a comunicat lui Mackensen la 2/15 noiembrie să renunţe la rechiziţii, căci se vor face comisii de control la punctele de trecere în Transilvania şi să fie dincolo de hotarul din 1916 în maximum 4-5 zile de la comunicarea notei. Nota a ajuns cu întârziere provocată de organele germane. Comisia de control sub preşedinţia generalului Micescu s-a întrunit abia la 8/21 noiembrie, iar scurgerea coloanelor s-a încheiat la 15/28 decembrie 1918[43].

Armata română s-a deplasat în urma armatei lui Mackensen: Corpul III Armată a continuat deplasarea spre garnizoanele de reşedinţă (Buzău, Ploieşti, Brăila) şi în urma ei Corpurile I şi II Armată, spre reşedinţele din Oltenia şi Muntenia.

---

[42] *Ibidem*, p. 77.

[43] *Ibidem*, p. 78.

În Dobrogea englezii au împiedicat grănicerii noştri să se instaleze pe graniţa din 1913, iar unii generali francezi ne tratau ca pe bulgari, considerând că sunt într-o ţară ocupată, deşi *ei sunt aici într-o ţară aliată care cantonează trupe prietene*.

Retragerea trupelor bulgare din Dobrogea s-a executat începând cu 22 noiembrie până la 5 decembrie 1918, ca urmare a somaţiei adresate comandamentului armatei bulgare de către generalul Berthelot. La 6/19 decembrie 1918 au părăsit Caliacra, dar teritoriul evacuat a fost transferat vremelnic trupelor aliate în regim de ocupaţie militară. Acestea au evacuat Dobrogea în august – decembrie 1919, iar administraţia română a înlocuit-o pe cea bulgară.

Stadiul mobilizării Diviziilor 7 Infanterie şi 1 Vânători permitea începerea operaţiunilor şi Marele Cartier General a ordonat la 5/18 noiembrie 1918:

- Trupele române să trecă munţii şi să intre cât mai grabnic în Transilvania.
- Trecerea munţilor se face după cererea fraţilor noştri şi din ordinul M.S. Regelui.
- Scopul urmărit este să se asigure ordinea, liniştea, viaţa şi avutul locuitorilor.
- Pentru atingerea scopului arătat mai sus, deocamdată vor trece munţii numai Diviziile 7 Infanterie şi 1 Vânători.

Marele Catier General a dat trupelor dispoziţiuni referitoare la comportamentul lor în contactul cu autorităţile şi populaţia[44].

La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, M.S. Regele Ferinand, însoţit de familia regală şi de generalii Berthelot şi Prezan intră în Bucureşti în fruntea trupelor române şi aliate[45], dată la care avea loc Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia a reprezentanţilor românilor din provinciile care făceau parte din Imperiul Austro-Ungar, care a proclamat voinţa lor de a se uni cu România.

Pentru a împiedica atrocităţile săvârşite de unguri împotriva românilor, armata română a pătruns în Ardeal cu misiunea de a proteja avutul şi viaţa cetăţenilor şi de a asigura integritatea teritorială a României Mari, stabilită prin Tratatul din august 1916 împotriva intervenţiei agresorilor. Marele Cartier General a dispus ca o avangardă a Diviziei 7 Infanterie *să treacă în Transilvania în timpul cel mai scurt posibil.*

La 2/15 decembrie 1918 generalul Prezan, seful Marelui Stat Major al armatei române, ordonă ordonă trupelor din Transilvania să depăşească linia Mureşului, evitând orice conflict. Trupele române înaintând, cele maghiare s-au retras fără a opune rezistenţă şi la 11/24 decembrie trupele române au intrat în Cluj, unde populaţia le-a făcut o grandioasă primire.

Generalul Coandă, la dejunul oferit la 11 decembrie 1918 în onoarea generalului d'Esperay, aràta serviciile făcute de români Aliaţilor prin degajarea Verdunului.

Avangarda Diviziei 7 Infanterie avea în compunere: Regimentul 15 Infanterie de la

---

[44] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 87; citat din Instrucţiuni: *Trupele române care au misiunea istorică să ocupe pământul românesc de peste Carpaţi, până la Tisa şi Dunăre, nu trebuie să uite nici o clipă că ele sunt solii libertăţei şi ordinei şi ai civilizaţiei statului român (...). Trupele, prin atitudinea şi purtarea lor faţă de populaţia românească şi cea străină trebuie să dovedească că oştirea românească are ofiţeri şi soldaţi luminaţi de o cultură superioară şi pătrunsă de un larg spirit de dreptate şi umanitate. Armata vitejilor de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti trebuie să stoarcă şi în Ardeal admiraţia tuturor prin ţinuta marţială, prin disciplina exemplară şi prin demnitatea de oşteni ai flamurilor biruitoare (...).*

[45] *Ibidem*, p. 79.

Piatra Neamţ, escadronul divizionar şi o baterie din Regimentul 4 Artilerie. Din cauza viscolului s-a pus în mişcare la 7/20 noiembrie şi la 11/24 noiembrie a trecut vechea frontieră pe la Prisecani – Tulgheş, ocupând până la 16/29 noiembrie zona Miercurea Ciuc – Sân Dămărăuş.

Avangarada Diviziei 1 Vânători se compunea din Regimentul 1 Vânători, escadronul divizionar şi o baterie din Regimentul 11 Artilerie. S-a pus în mişcare de la Asău la 10/23 noiembrie trecând în aceeaşi zi vechea frontieră la Ghimeş – Palanca şi până la 16/29 noiembrie a ocupat zona Miercurea Ciuc – Sân Dămărăuş[46].

La 31 octombrie/13 noiembrie 1918 s-a încheiat la Belgrad, fără participartea şi ştirea României, o convenţie militară între armatele aliate din Orient şi guvernul ungar, conform căreia trupele maghiare se retrag la nord de cursul superior al Someşului Mare – oraşele Bistriţa şi Târgu Mureş – râul Mureş până la confluenţa cu Tisa. Evacuarea urma să se facă în 8 zile şi Aliaţii să ocupe zona evacuată, iar administraţia să rămână cea existentă (ungurească), având forţele poliţieneşti şi de jandarmerie necesare menţinerii ordinei. Se acorda termen de 15 zile pentru trecerea şi staţionarea trupelor germane cu începere din ziua semnării armistiţiului (4 noiembrie ora 15)[47].

La 13/26 noiembrie 1919 a avut loc la Giurgiu Conferinţa între generalii Prezan şi Berthelot cu scopul de a rezolva în deplină înţelegere, ca aliaţi, condiţiile cooperării României în Ucraina[48].

După Conferinţa de la Giurgiu, Marele Cartier General a dat la 15/28 noiembrie Ordinul de continuare a operaţiunilor pentru concentrarea şi transportul Diviziilor 7 Infanterie şi 1 Vânători pentru ocuparea Transilvaniei numai până la linia Mureşului. În acest scop:

- Avangarda Diviziei 7 Infanterie se împinge spre vest în zona Reghin – Târgu Mureş fără a depăşi cu elementele cele mai înaintate Someşul Mare – Bistriţa – Uioara, iar avangarda Diviziei 1 Vânători se împinge în zona Odorhei – Homorod – Sân Petru cu elementele înaintate cât mai cu putinţă spre vest, către Mureş.

- Grosul Diviziei 7 înaintează şi se concentrează în zona Topliţa – Ditrău, iar grosul

---

[46] *Ibidem*, p. 89.

[47] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 365-366; la 7 noiembrie 1918 s-a încheiat Armistiţiul de la Belgrad, semnat de generalul Franchet d'Esperey şi reprezentanţii Ungariei.

[48] *Ibidem*, p. 90-91; Generalul Berthelot cerea 16 regimente româneşti cu care să constituie divizii franco-române, chestiune pe care generalul Prezan a admis-o, ca şi pe următoarele, cu condiţia aprobării de către rege. S-a comunicat ordinul generalului Franchet d'Esperey impus bulgarilor de a evacua complet Dobrogea şi de a se retrage la sud de frontiera din 1913, până la 22 noiembrie/5 decembrie 1919, urmând ca administraţia să fie românească, dar teritoriul să fie ocupat de trupe aliate. Un regiment francez va ocupa Constanţa, Medgidia şi Cernavoda; un regiment englez va ocupa Bazargic, Silistra şi Turtucaia. Privitor la Transilvania, generalul Prezan arăta nedreptatea ce ni s-a făcut prin Armistiţiul de la Villa Giusti şi prin Convenţia de la Belgrad, care nu au ţinut seama că pentru noi integritatea teritorială a fost recunoscută prin Tratatul de alianţă şi trebuie respectată. Generalul Berthelot asigură că Aliaţii vor respecta în totul angajamentul lor. Dr. Nicolae Bălan, care participa ca reprezentant al Consiliului Naţional Român din Ardeal, a descris teroarea exercitată de unguri în ţinuturile româneşti şi a arătat dorinţa Consiliului Naţional Român. Generalul Berthelot a stabilit ca trupele române să ocupe Transilvania până la linia Mureşului, iar trupele franceze să ocupe teritoriul prevăzut în Tratatul de alianţă, în aproximativ 15 zile. Autorităţile ungureşti dintre cele două linii urmau să fie înlocuite treptat, să nu influenţeze eventualele alegeri. Privitor la Banat, generalul Bethelot arată că a cerut guvernului francez ca trupele sârbe, care ocupau Banatul până la Arad inclusiv, să fie trimise la vest de Tisa şi zona să fie ocupată de trupe franceze până la semnarea păcii generale. Toate aceste chestiuni au fost aduse la cunoştinţa M. S. Regelui, care a aprobat soluţiile adoptate.

Divizei 1 Vânători se concentrează în zona Miercurea Ciuc – Dămărăuş.

Avangarda Diviziei 7 reia mişcarea la 16/29 noiembrie şi ocupă zona Reghin – Târgu Mureş – Bistriţa până la 21 noiembrie/4 decembrie 1918. Grosul diviziei, transportat până la Piatra Neamţ pe calea ferată, porneşte mai departe pe jos, urmând itinerariul avangărzii şi se concentrează până la 23 noiembrie/6 decembrie în spatele avangardei, în zona Reghin – Topliţa – Ditrău – Miclăuş (Gheorghieni) – Borsec – Bistricioara.

Avangarda Diviziei 1 Vânători rămâne în zona Miercurea Ciuc – Sân Dămărăuş până la 22 noiembrie/5 decembrie în aşteptarea grosului diviziei, care execuă recunoaşterea căii ferate Miercurea Ciuc – Braşov. Recunoaşterea a stabilit că transporturile pe calea ferată se pot executa, dar sunt controlate în gări de gărzi ungureşti şi săseşti, iar gărzile române concură la control numai în gara Braşov. Mai constată că trupe germane retrase încă se mai aflau la Braşov, iar un ordin al Ministerului de Război ungar obliga tinerii secui şi unguri din 5 contingente să se prezinte la corpurile şi serviciile respective pentru încorporare.

Marele Cartier General Român ordonă Diviziilor 7 Infanterie şi 1 Vânători să nu permită plecarea ungurilor mobilizaţi, să dizolve toate unităţile armatei formate fără aprobarea Consiliului Dirigent şi să ocupe cât mai grabnic regiunea Bârsei. Divizia 1 Vânători să trimită grabnic cu trenul un regiment de vânători întărit cu o baterie la Braşov, având misiunea dată prin ordinele anterioare trupelor trimise în Transilvania. Aceasta, până la sosirea din ţară a trupelor trimise prin Predeal.

Regimentul 6 Vânători întărit cu o baterie de munte este transportat pe calea ferată de la Miercurea Ciuc la Braşov în ziua de 24 noiembrie/7 decembrie şi este întâmpinat de o mulţime de români, în frunte cu protopopul dr. Saftu, preşedintele Sfatului Naţional Român, şi cu primarul oraşului. În Braşov se aflau comandantul Corpului 63 Armată german şi generalul Kosch, fostul guvernator al oraşului Bucureşti, împreună cu trupele germane care se retrăgeau pe la Predeal, având un efectiv de 200 ofiţeri şi 4.000 oameni. Populaţia germană şi cea ungurească manifestau contra ţării noastre împreună cu un grup de 500 soldaţi germani.

Trupele noastre au procedat la dezarmarea trupelor germane, în număr de 2.000 de soldaţi, care au fost internaţi în cazarama honvezilor, ceilalţi izbutind să-şi continue retragerea. Comandantului german i s-a atras atenţia că pe viitor aceste manifestaţiuni vor fi reprimate cu toată severitatea.

La 26 noiembrie/9 decembrie 1918 Regimentul 6 Vânători ocupă cu câte o companie Râşnovul şi Ţăndăreii, iar Regimentul 6 Vânători, aflat în zona Homorod-Sân Petru, ocupă Homorodul şi dă gărzi pentru apărarea sondelor de petrol de la Homorod, Almaş şi Karacsonfálva. Zonele hotărâte de Marele Cartier General au fost ocupate de Divizia 7 Infanterie până la 29 noiembrie/12 decembrie şi de Divizia 1 Vânători până la 26 noiembrie/9 decembrie 1918.

Divizia 7 Infanterie atinsese linia Convenţiei de la Belgrad pe toată întinderea zonei ce i se fixase, iar Divizia 1 Vânători nu a atins linia Mureşului. Partea de sud a Ardealului, cu districtele Făgăraş, Sibiu şi Hunedoara era încă neocupată. Ea va fi ocupată de Divizia 2 Vânători, transportată pe calea ferată conform ordinului Marelui Cartier General dat la 26 noiembrie/9 decembrie. Transportul Diviziei în zona de concentrare Sibiu – Orăştie – Deva – Petroşani a început la 30 noiembrie/13 decembrie. Regimentul 10 Vânători aflat

cu un batalion la Reni şi altul la Călăraşi, a fost adus cu şalupele la Feteşti, îmbarcat în tren şi adus prin Predeal până la Piski, de unde la 3/16 decembrie a urmat prin marşuri pe jos până în zona minieră Petroşani – Lupeni, unde începuseră agitaţiuni socialiste datorită propagandei agenţilor unguri care urmăreau îngreunarea ocupării Transilvaniei de către trupele române. La trecerea Carpaţilor trupele nostre duceau cu ele Proclamaţia Marelui Cartier General adresată populaţiei din Ardeal[49].

Oprind trupele la linia Mureşului, România respectă Convenţia de la Belgrad, dar Ungaria nu se supune condiţiunilor fixate:

- Populaţia românească era terorizată şi atrocităţile rămân nepedepsite de către gărzile ungureşti, iar gărzile româneşti nu pot interveni fiind slab înarmate şi fiind adesea chiar ele ţinta atacurilor ungureşti[50];
- Ungurii au dat concursul armatei lui Mackensen pentru a se sustrage clauzelor armistiţiului şi internării, iar în retragere au ridicat averea publică şi materialul rulant din teritoriul neocupat de armata română, fapt ce determină pe generalul Berthelot să intervină la guvernul maghiar pentru a interzice orice trecere de material rulant de pe malul stâng pe malul drept al Tisei;
- Propaganda bolşevică condusă de la Budapesta răspândea manifeste în Ardeal şi Banat pentru ademenirea populaţiei româneşti, mai ales din luna noiembrie când a sosit de la Moscova Béla Kun, ca fiind venite din partea clasei de muncitori români;
- Armata ungară a fost reorganizată înapoia liniei Mureşului: prin ordinul din 12/25 noiembrie al ministrului de război se mobilizau 5 contingente, iar pe secui îi organizează în unităţi separate.

Organizaţiile româneşti au întervenit la guvernul român ca armata română să treacă la vest de Mureş, iar Cosiliul Dirigent intervine la M. S. Regele cu rugămintea de a apăra şi ocroti românii din Ardeal până la graniţele etnice.

Comandamentele aliate, generalii Franchet d'Esperey şi Berthelot, convingându-se de dreptatea cererilor românilor, autorizează ca trupele românilor să treacă de linia Mureşului şi să ocupe mai întâi zona Dej – Cluj – Turda, apoi punctele Baia Mare – Sighetul Marmaţiei – Satu Mare – Careii Mari – Oradea Mare – Arad. Aceste hotărâri au fost aduse la cunoştinţa guvernului unguresc de către generalul Berthelot prin misiunea militară aliată de la Budapesta. Marele Cartier General Român a dat la 1/14 decembrie 1918 ordinul de

---

[49] *Ibidem*, p. 92-94; textul Proclamaţiei: *Români! Din Înalt ordin al M. S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului Naţional Român, armata noastră a trecut Carpaţii.*

Păşind cu dragoste frăţească pe pământul Transilvaniei, oştirea română vine în numele unor sfinte drepturi naţionale şi omeneşti pentru a garanta libertatea deplină a tuturora.

Însufleţiţi de aceste gânduri, asigurăm pe toţi locuitorii pământului românesc până la Tisa şi Dunăre, fără deosebire de neam şi lege, că vom păzi cu credinţă viaţa şi avutul tuturora.

Îndemn deci întreaga populaţie ca sub pavăza oastei române să-şi continue ocupaţiile obişnuite, astfel ca viaţa normală în sate şi oraşe să nu sufere nici o tulburare.

Fiecărui locuitor i se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetăţeneşti, dar în acelaşi timp se pune în vedere tuturor că orice încercare de a provoca dezordine, de a săvârşi acte de violenţă sau de nesupuneri, se va pedepsi cu toată severtatea.

[50] *Ibidem*, p. 96; numai la Cluj se aflau 12.000 secui şi unguri înarmaţi, având 150 mitraliere, 18 tunuri, o rezervă de 100.000 arme şi în alte efective de oameni şi materiale. Garda naţională românească avea 1.400 oameni.

trecere a liniei Mureşului[51]. Diviziile 7 Infanterie şi 1 Vânători reiau înaintarea spre vest în primele zile ale lunii decembrie şi la 11/24 decembrie. Colonelul Gherescu, comandantul Brigăzii 13 Infanterie intră în Cluj, în uralele miilor de români din oraş şi din împrejurimi.

Pentru conducerea operaţiunilor militare ale Diviziilor 1 şi 2 Vânători, 6 şi 7 Infanterie, la 30 octombrie/13 decembrie se creează *Comandamentul Trupelor din Transilvania*, sub comanda generalului Traian Moşoiu[52], având comandamentul la Sibiu.

Înaintarea trupelor române în teritoriul ocupat se face cu o întârziere provocată de atitudinea autorităţilor, care primiseră ordin să se opună, dar ordinele energice date de M. C. G. Român şi hotărârile categorice ale Aliaţilor obligă pe unguri să cedeze.

Trupele noastre ajung pe aliniamentul:

- Divizia 7 Infanterie: Dej – Gherla – Cluj – Turda;
- Divizia 1 Vânători: Aiud – Beiuş – Alba Iulia;
- Divizia 2 Vânători: Piski – Deva – Petroşani.

Nu s-au ocupat munţii Apuseni, deşi apărarea lor era necesară pentru o bună apărare, fiindcă ocuparea lor nu era permisă de Aliaţi prin condiţiile de armistiţiu încheiat cu ungurii[53]. Generalul Rosetti a participat alături de generalul Berthelot la vizita începută la 25 decembrie 1918 în Banat, Ungaria şi Transilvania, pe itinerarul: Belgrad, Timişoara, Seghedin, Arad, Oradea, Carei şi trecând prin Satu Marte, Baia Mare, Dej, au ajuns la Bistriţa, Dej, Gherla şi Cluj[54]. Când a vizitat Belgradul, Generalul Berthelot credea că Torontalul trebuie să fie sârbesc, dar a cerut sârbilor să evacueze *Banatul*, care va fi ocupat de trupe franceze (la Paris Take Ionescu milita pentru buna înţelegere cu toţi vecinii, chiar dacă pentru aceasta am face unele sacrificii în problema Banatului sau a Dobrogei). Din

---

[51] *Ibidem*, p. 98.

[52] *Ibidem*, p. 99; de la 15 aprilie comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, iar generalul Moşoiu a luat comanda Grupului de Nord.

[53] Lt. Col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 141-142.

[54] Generalul Radu R. Rosetti: *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, Bucureşti, 1997; *Ibidem*, p. 301-303. Generalul Rosetti notează că: *Această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor. Cu miile, pe alocurea cu zecile de mii, îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, fluturând steaguri româneşti (adesea cu culorile puse de-andoasele), cântând „Deşteaptă-te române", „Trăiască Regele" şi în multe localităţi „La Marseillaise", s-au revărsat asupra gărilor prin care urma să treacă generalul Berthelot, aşteptând acest tren chiar şi până la 14 ore şi ocupând împrejurimile gărilor atunci când trupe sârbeşti sau ungureşti îi împiedicau să intre pe cheiurile gărilor. Nu numai bătrâni şi femei plângeau de emoţie faţă de măreţia ceasului, dar am văzut – şi nu numai odată – lacrimi în ochii lui Berthelot. Cine nu a trăit acele ceasuri nu-şi poate închipui mulţumirea ceasului prezent şi a nădejdii în viitor ce ele trezeau. Spre a nu repeta mereu acest lucru, arăt aici că această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor.* Mai notează că: *Apáthy [István], „guvernatorul" unguresc şi om de ştiinţă e primit de general. Vine cu o grămadă de protestări, toate tinzând să arate înţelegerea ca vinovată şi căutând să obţină vreun angajament de la Berthelot, care se fereşte, bineînţeles, de aşa ceva. În schimb, dă următoarele îndrumări generalului C. Niculcea (fostul meu coleg din Şcoala de Război), sosit cu Divizia a 7-a: ungurii să se retragă la 15 km de trupele româneşti, care se vor opri (deocamdată) pe linia Cluj-Baia Mare; dezarmarea celor ce au arme; demobilizaţii pot să umble în uniforme, dar neînarmaţi; să se ia în primire, cu acte în regulă, toate depozitele militare ca şi cele de armament; să se folosească de ofiţerul francez din Cluj ca agent de legătură cu Apáthy; interzicerea oricărui export spre Ungaria; circulaţia trenurilor spre Ungaria este îngăduită atâta timp cât numărul de vagoane ieşite şi intrate este egal.*

ianuarie 1919 armata sârbă ocupa numai partea de sud-vest a comitatului Torontal, inclusiv Timişoara, iar în continuare erau trupe aliate. Începând cu 25 ianuarie 1919 trupele franceze ocupă linia Orşova – Timişoara, înlocuind trupele sârbeşti[55]. La 28 decembrie 1918 la Seghedin generalul s-a întâlnit cu comandanţii francezi Vyx şi Mobilais din Ungaria. Mobilais afirma că *plimbarea victorioasă a Românilor în Transilvania este rezultatul bunului plac al francezilor*, dar generalul Berthelot i-a temperat pe amândoi. Despre aceeaşi vizită locotenentul-colonel Drăgănescu notează că *pentru a vedea suferinţele populaţiunei româneşti din aceste teritorii, de pe urma ungurilor, generalul Berthelot are ocazia să vadă acestă situaţie din primele zile ale vizitei sale*[56].

Fiindcă frontul de acţiune s-a lărgit mult şi s-a semnalat concentrare de forţe ungureşti în regiunile Szibo, Zalău şi pe valea Crişului Repede, a fost adusă Divizia 6 Infanterie din Moldova şi la 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919 era grupată în localităţile Turda – Alba Iulia – Aiud – Cucerdea – Târgu Mureş. Divizia 2 Vânători a fost adusă în zona Sibiu – Orăştie – Deva – Piski – Petroşani. Divizia 1 Vânători a fost retrasă la finele lunii ianuarie în regiunea Braşov – Sighişoara – Odorhei.

La 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania hotărăşte, conform ordinului M. C. G., să formeze linia I-a a frontului cu Divizia 7 (înlocuită în zona Cluj – Turda de Divizia 6), care să ocupe regunea Sighetul Marmaţiei – Baia Mare – Zalău, Divizia 6 (în regiunea Cluj – Târgu Mureş – Aiud – Alba Iulia – Zlatna) şi Divizia 2 Vânători (care se menţine în zona Sibiu – Sebeşul Săsesc – Deva – Petroşani). În linia II-a era destinată Divizia 1 Vânători (în regiunea secuiască cuprinzând Miercurea Ciuc – Praid – Blaj – Braşov – Târgul Secuiesc).

M. C. G. hotărăşte ca după ocuparea noilor regiuni să împingă elemente înaintate

---

[55] *Ibidem*, p. 314 şi urm.; la 7 ianuarie 1920 prinţul Alexandru al Serbiei a fost decorat de Regele Ferdinand cu Ordinul Mihai Viteazul şi sârbii au devenit mai concilianţi; Generalul Berthelot voia să înfiinţeze divizii mixte franco-române, desigur, sub comanda sa, căci Petliura a trimis negociatori care cereau arme, spunând că vor să doboare comunismul, vor independenţa Ucrainei şi vor recunoaşte realipirea Basarabiei; La 16 ianuarie 1919 a venit ordin de la Paris ca trupele române să acţioneze independent; Brătianu refuza să intrăm în Ucraina fără o înţelegere prealabilă.

[56] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 101 arată că: *Sosind la Arad este întâmpinat şi aclamat, atât la gară cât şi în piaţa oraşului, de o mulţime de români veniţi din toate părţile Ardealului. (...) La 18/31 XII generlul Berthelot soseşte la Cluj, unde este aclamat de peste 50.000 de români. Vizita generalului Berthelot la Cluj dă prilejul ungurilor de a născoci noi uneltiri pe lângă Aliaţi pentru realizarea scopurilor lor. D[octo]rul Apaty stăruie şi este primit de generalul Berthelot. Întrevederea are loc în gara Cluj, în tren, de faţă fiind şi generalul Niculcea, c[omandan]tul Div. 7-a D[octo]rul Apaty, invocând drept motiv al diferitelor neînţelegeri în privinţa evacuării teritoriului, faptul că nu s-a dat trupelor ungare timpul necesar executării acestei operaţiuni şi că deci se pot ivi conflicte între trupele române şi ungare, generalul Berthelot hotărăşte ca trupele române să oprească înaintarea lor pe linia Baia Mare-Dej-Cluj-Deva-(toate inclusiv pentru trupele române) şi fixează, totodată, la vest de această linie, o zonă neutră de 15 km adâncime, înapoia căreia trebuia să se retragă trupele, jandarmăria şi gărzile naţionale ungureşti. Ungurii, obţinând oprirea trupelor româneşti pe linia de mai sus, pe care au numit-o tendenţios „linia Berthelot-Apaty" sperau să salveze restul teritoriului de ocuparea trupelor române. (...) Prin urmare linia Baia Mare-Dej-Cluj-Deva este numai o etapă la înaintarea trupelor române peste munţii Apuseni pentru ocuparea acestor centre, aşa cum hotărâse comandantul armatelor aliate din Orient.* Intenţia lui Berthelot avea scopul *să evite ciocnirile sângeroase între români şi unguri*.

spre vest pe linia: nord Trebuzna – nord Sighetul Marmaţiei – vest Ciucea (pe valea Crişului repede) – culmea munţilor Apuseni până la vest Zam – limita de vest a Banatului.

În timpul mişcărilor pentru ocuparea localităţilor Zalău trupe ungureşti au fost respinse, dar la Sighetul Marmaţiei trupele Diviziei 7 au întâmpinat rezistenţa unui detaşament ucrainean[57].

La Petroşani, ca rezultat al propagandei bolşevice ungureşti, a avut loc greva de la 7/20 ianuarie şi pentru aplanarea ei au fost trimise două companii din Regimentul 10 Vânători cu puşti mitraliere, o mitralieră şi o secţie de artilerie de munte[58]. Greviştii au primit trupele cu focuri şi au ocupat poziţie pe malul stâng al Jiului, Secţia de artilerie a deschis focul şi greviştii au depus armele în seara de 8/21 ianuarie 1919.

Linia de demarcaţie între Armata franceză din Orient şi Armata generalului Berthelot urma să fie Tisa, iar sârbii să evacueze Banatul, care să fie ocupat de francezi.

Aradul a fost părăsit de trupele ungare la 12/25 decembrie 1918, fiind înlocuite de trupele sârbeşti, care au ocupat în întregime Banatul până la 7/20 decembrie şi cereau ca administraţia sârbească să înlocuiască pe cea maghiară, cerere respinsă de Aliaţi.

Alexandru Vaida-Voievod a protestat că Aliaţii nu ne îngăduie să ocupăm Banatul, Crişana şi Maramureşul. El cerea să le ocupăm fără a mai cere voie, căci românii din aceste provincii sunt persecutaţi şi trebuie protejaţi, iar Berthelot a zis că prea cerem permisiunea pentru tot ce facem.

Trupele maghiare, fiind somate de Comandamentul Interaliat, au evacuat complect zona Arad – Săvârşin până la 11/24 martie 1919.

Comandamentul Suprem Aliat a ordonat trupelor franceze să se retragă din zona ocupată a Banatului până la 23 iulie 1919, iar cele sârbeşti până la 31 iulie şi să se replieze pe frontiera fixată de Conferinţa de Pace.

Trupe române din Divizia 1 Vânători au intrat în Aradul părăsit de francezi la 17 mai 1919 şi la 3 august 1919 au intrat în Timişoara, unde au fost primite cu entuziasm de populaţie.

România punea capăt ocupaţiei străine în Banat.

La 2 februarie 1919 Ştefan Cicio-Pop relatează că maltratarea populaţiei româneşti din Crişana de către unguri este îngrozitoare. Se constată tot mai multe atrocităţi ungureşti contra populaţiei române, motiv pentru care există intenţia de a ocupa cu trupe această zonă. Totuşi, la 3 februarie 1919, prin telegramă de la Paris, ni se interzice să ocupăm linia Arad – Oradea Mare[59].

La 23 februarie 1919 la Şiria au fost măcelăriţi mulţi români. Teroarea dezlănţuită de fostele autorităţi ungureşti a fost intensificată după comunicarea hotărârii Consiliului Suprem Aliat cu privire la retragerea liniei de demarcaţie fixată arbitrar de Franchet d'Esperey, când nu avea cunoştinţă de conţinutul Tratatului secret dintre România şi Aliaţi

---

[57] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 104; la Sighetul Marmaţiei Batalioanele 2 şi 3 din Regimentul 14 Infanterie au fost întâmpinate cu foc de un detaşament ucrainean. Au căzut răniţi 2 ofiţeri (slt. Lateş şi Măgurescu), 8 militari morţi, 11 răniţi şi 7 dispăruţi; de la inamic: 2 ofiţeri şi 30 militari morţi, 5 ofiţeri şi 50 militari răniţi, 12 ofiţeri şi peste 100 militari prizonieri.

[58] *Ibidem*, p. 106.

[59] *Ibidem*, p. 315.

încheiat în august 1916.

Fiind opriţi pe Carpaţii Apuseni în faţa liniei de demarcaţie fixată de Aliaţi, tot teritoriul şi populaţia românească de la vestul Apusenilor rămâne sub stăpânirea şi asuprirea ungurilor. Niciodată istoria lumii moderne n-a înregistrat orori, schingiuiri şi maltratări atât de barbare cum au fost cele comise de trupele maghiare asupra populaţiei româneşti. Execuţii în masă oameni schingiuiţi şi îngropaţi de vii, profanarea morţilor, nimicirea a tot ce este românesc, iată în câteva rânduri faptele asupritorilor unguri[60].

Pentru a susţine interesele naţionale, fără a ştirbi autoritatea Regelui, Regina Maria a pleacat la Paris la 1 martie 1919 însoţită de principese.

La negocierile de pace care au început la Paris în data de 5/18 ianuarie 1919 poziţia României nu era deloc uşoară, căci România încheiase pace separată, cu consimţământul nevoit al Aliaţilor, dar împotriva Tratatului de alianţă la care SUA nu erau parte.

Imperiul ţarist nu a agreat unirea, din motivele prezentate de Polivanov, ministrul de externe al Rusiei, dar nici conducerea Rusiei sovietice şi a Ucrainei independente nu admiteau unirea: Lenin voia ca România să devină republică sovietică, iar ucrainenii voiau să încorporeze Basarabia.

În loc de o Rusie ţaristă aliată, dar rău voitoare, aveam acum la răsărit o Rusie revoluţionară,duşmănoasă pe faţă, care ne declarase război în mod oficial[61].

Ungaria nu se putea obicinui cu ideea că fiina învinsă, avea să fie constrânsă să renunţe pentru totdeauna la ţinuturile frumoase şi mănoase ale Ardealului şi deci, îşi retrăgea din toate părţile armata ei pe care o organiza şi o înarma contra noastră. Se baza pe armistiţiul acordat de Franchet d'Esperey, care oprise înaintarea trupelor noastre, contrar prevederilor Tratatului din 1916. *Serbia, aliata nostră din totdeauna, (...) trecu peste îndatoririle alianţei noastre cu ea, ocupând în întregime Banatul. (...). Puteam şi eram îndreptăţiţi a nu mai conta pe amiciţia şi alianţa acestui popor Bulgaria ocupa, cu consimţământul marilor noştri aliaţi toată Dobrogea, pe care nici germanii, aliaţii lor, nu le-o recunoşteau. (...) Asistam astfel la o situaţie fără precedent în istoria popoarelor: ca învinsul să menţină şi să cotropească mai departe ţinuturi care au fost ale învingătorului*[62].

Germania, prin clauzele Tratatului de pace, suprima libertatea României, pe care o transforma din stat independent în stat vasal, cvasicolonial[63].

Guvernele aliate aveau îngăduinţă faţă de trădarea Rusiei, dar o severitate absurdă faţă de România, după ce îi impuseseră intrarea în război. Primul ministru englez Lloyd-George nega toate angajamentele luate faţă de România, afirmând că *trădarea ruşilor ne impune o revizuire a tratatelor, iar dezmembrarea Austro-Ungariei devine irealizabilă.* Anglia era ostilă în tratativele de la Paris, fiindcă nu voia ca România, aliată fidelă a Franţei, devenind puternică, să întărească poziţia Franţei în această parte a Europei. Reprezentanţii săi la Conferinţa de Pace refuzau drepturile recunoscute României prin Tratatul de alianţă şi nu erau de acord să ne exercităm drepturile de suveranitate în

---

[60] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 142 şi urm.

[61] General G. D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920),* Editura Cartea Românească S.A., Bucureşti, 1922, p. 9.

[62] *Ibidem.*

[63] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 338.

Dobrogea[64], deşi Convenţia din 1916 ne garanta integritatea teritorială.

Franţa considera că armata ei a eliberat un teritoriu care aparţinea Germaniei, nu statului român şi, ca urmare, bunurile luate de la inamic îi aparţin, inclusiv petrolul exploatat de societăţi germane. Francezii erau supăraţi că în Constituţia României nu se dă voie (la străini) să achiziţioneze proprietăţi rurale. Regele a constatat abia la 5 februarie 1919 că francezii vor să pună mâna pe petrolul românesc, ceea ce nu putea admite.

La Paris Brătianu a cerut Consiliului Militar Interaliat să permită ocuparea întregului teritoriu ce ni se consfinţise prin tratatul de alianţă şi care se întărise prin Adunarea Naţională de la Alba Iulia. Acestei cereri se opunea Armistiţiul semnat de Franchet d'Esperey[65] la Belgrad, cu Ungaria, prin care aceasta avea drepturi administrative până la Carpaţii Apuseni. André Tardieu, membru al delegaţiei franceze la Conferinţa de pace şi preşedinte al comisiei care se ocupa de România, îi mărturisea lui Saint-Aulaire că se străduieşte din răsputeri să determine recunoaşterea lui Brătianu şi a României ca aliat, dar întâmpină opoziţia lui Clemenceau, care nu iartă României armistiţiul, a lui Wilson, care declară că nu cunoaşte tratatul de alianţă cu România, precum şi a juriştilor pentru care Pacea de la 9 mai 1918 cu Germania a absolvit România de calitatea de aliat. El spunea că pacea aceasta nu poate fi potrivnică României din punct de vedere moral şi politic pentru că Aliaţii au aprobat-o, nici din punct de vedere juridic pentru că Regele nu a sancţionat-o şi a mobilizat din nou forţele armate odată cu primele contacte cu Armata din Salonic. În numele *dreptului* se comite o mare nedreptate dorindu-se pedepsirea României pentru propriile ei nefericiri de care sunt responsabili Aliaţii, care n-au respectat angajamentele la Salonic, şi Rusia, prin incredibila ei trădare. Saint-Aulaire mai arăta că dintre toţi aliaţii, România a suferit cel mai mult şi a fost cel mai rău tratată. Cosiliul Suprem a renunţat la

[64] Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 299-303: La 16 noiembrie 1919 Gauvain semnează un articol în „Journal de Débat", în care afirmă că puterile Înţelegerii fuseseră prea darnice, atribuind României teritorii în care densitatea populaţiei nu justifica anexarea lor şi ar trebui ca România să consimtă la revizuirea graniţei de nord-vest prevăzută în Convenţie; p. 301: La 5 decembrie 1918 un articol asemănător are şi revista „New Europe", dovedind că Londra şi Parisul n-ar dori să ţină seama de Convenţia din august 1916.

La Bucureşti reprezentanţii Angliei (sir G. Barklay) şi Franţei (Saint-Aulaire), din ordinul guvernelor lor, cer lui Brătianu ca România să nu se considere aliată pe baza Convenţiei din august 1916, ci ca nou intrată în Alianţă, adică să i se discute din nou drepturile.

Brătianu a spus că nu poate admite această schimbare, că e un act de moralitate să se respecte tratatul pe care l-a iscălit şi că părăseşte puterea. Se telegrafiază la Londra în acest sens.

Generalul Berthelot face o vizită în Transilvania: la 29 decembrie 1918 este în Oradea Mare, la 30 în Satu Mare şi Baia Mare, la 31 în Bistriţa, Gherla şi Dej, la 1 ianuarie 1920 la Cluj, Alba Iulia, Sebeşul Săsesc şi Sibiu. Peste tot populaţia cere venirea oastei româneşti. La 2 ianuarie 1920 este la Sălişte, Sibiu, Copşa, Mediaş (unde saşii declară că se unesc cu românii), apoi ajunge la Sighişoara şi Braşov.

[65] Pamfil Şeicaru afirmă că Franchet d'Esperay nu cunoştea Tratatele secrete semnate de Brătianu şi de Aliaţi în august 1916, când a fixat în mod arbitrar o linie de demarcaţie între trupele române şi cele maghiare. De aceea la 20 martie 1919 Consiliul Suprem Aliat a autorizat România să depăşească cu 100 km linia de demarcaţie, căreia i se adăuga un spaţiu neutru de 15 km pe o lungime de 300 km. La comunicarea de către locotenent-colonelul Ferdinand Vyx a dispoziţiei de retragere a trupelor maghiare din zonele Dej, Gherla, Cluj, Turda, autorităţile ungare nu se conformează şi ordonă ca trupele lor să rămână pe loc. Preşedintele Károly demisionează şi Béla Kun, care cucereşte puterea politică în Ungaria, numeşte preşedinte pe Garbai Sándor, un personaj obscur. Adunarea membrilor sovietelor de soldaţi şi muncitori a anunţat întronarea dictaturii proletariatului maghiar.

principiul său esenţial – al naţionalităţilor – pentru a împiedica România să-l aplice prin realizarea Unirii.

Atitudinea Consiliului era cu atât mai aberantă, cu cât la întrunirea Adunării Naţionale de la Alba Iulia românii din Transilvania şi Ungaria votaseră în unanimitate unirea cu România la 1 decembrie 1918, având ca temei declaraţia preşedintelui Wilson.

Totuşi, Contele de Saint-Aulaire apăra România cu energie neobosită şi în final Puterile Aliate au recunoscut că *România s-a achitat cu loialitate de angajamentele sale*[66]. De acest adevăr l-a convins şi pe Clemenceau care, în Camera Deputaţilor din Paris, aducea un omagiu *Nobilei şi nefericitei Românii, ameninţată în însăşi existenţa sa de trădarea care se organizează în jurul ei pe frontul rusesc.* În final acesta declara: *Am intervenit la Iaşi pentru a face cunoscut guvernului român că toate angajamentele luate faţă de România, la intrarea sa în război, vor fi menţinute.*

Comandamentul Interliat a cerut armatei ungare la 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919 să se retragă la vest de linia Sighet – Baia Mare – Jibou – Zalău – Ciucea – Vârful Găina – Zam şi a autorizat armata română să înainteze până la linia de demarcaţie prevăzută în Convenţia din august 1916. Înaintarea urma să se facă după retragerea ungurilor înapoia acestei linii de demarcsţie, începâd cu 23 martie. Hotărârea a fost adusă la cunoştinţa guvernului român de generalul Berthelot la 7/20 martie prin adresa care indica liniile de demarcaţie, iar guvernului Károly la 19 martie, de către colonelul Vyx.

A doua zi guvernul unguresc răspunde că hotărârea este contrară Convenţiei de la Belgrad şi – ca urmare – nu o poate executa, fapt pentru care demisionează. S-a format un nou guvern, numit *Consiliul guvernamental revoluţionar*, format din 17 comisari ai republicii, Béla Kun, şeful partidului comunist, fiind comisar al poporului pentru afaceri externe. Noul guvern a trecut la reorganizarea armatei pe principii comuniste şi a decretat mobilizarea generală, intensificând provocările şi atacurile contra românilor şi pregătind ofensiva contra României în legătură cu Rusia Sovietică[67].

Aliaţii, uimiţi de întorsătura lucrurilor, dispun blocada în jurul Ungariei şi întăresc comandamentul franco-sârb pentru acoperirea frontierei de sud.

Pentru noi situaţia devine tot mai grea datorită ameninţării de către ruşi la graniţa răsăriteană, de către unguri la graniţa de vest şi, eventual, de bulgari la graniţa se sud.

În acest timp ororile săvârşite de unguri asupra populaţiei româneşti din teritoriul ocupat erau îngrozitoare. Pentru apărarea frontului din Transilvania, a celui din nord şi est, cu lungime totală de 1.000 km dispuneam numai de 81.000 oameni, din care 40.000 apărau Bucovina şi Basarabia pe un front de 550 km şi 35.000 erau pe frontul din Transilvania de la Sighetul Marmaţiei la Zalău şi Zam, pe 450 km. Nu aveam nici o

---

[66] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 339: Contele de Saint-Aulaire arăta că *România a intrat în război de bună voie, la cererea noastră, în schimbul unor garanţii prea repede uitate. De fapt, eroismul conducătorilor români, al poporului şi al armatei depăşeau previziunile cele mai optimiste.*

[67] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 111. Telegrama trimisă lui Lenin se încheie astfel: *Republica Sovietică Ungară roagă să se încheie cu guvernul sovietic rus o alianţă ofensivă. Cu armele în mâini declarăm că ne vom opune tuturor duşmanilor proletariatului şi rugăm să ne daţi imediat preciziuni asupra situaţiei militare.* Lenin a răspuns în aceeaşi seară că *telegrama guvernului unguresc a fost primită cu un entuziasm de nedescris* şi că *este necesar să se păstreze legătura radiotelegrafică între Budapesta şi Moscova.*

rezervă pe frontul de est şi nici la dispoziţia Marelui Cartier General. Mobilizarea de noi unităţi era îngreunată de lipsa de echipament.

Delegaţia română la Paris cere zadarnic ajutor militar pentru armata română nu numai în interesul României, ci şi pentru cauza comună aliată, deoarece bolşevismul instaurat în Ungaria constituie un mare pericol pentru toată Europa centrală. Ungurii trebuie să fie scoşi definitiv şi cât mai repede din cauză că, prin dezarmarea lor înainte de a-şi spori şi consolida forţele, armata română să aibă libertatea de acţiune pe frontul Nistrului.

La începutul lunii aprilie la Comandamentul Aliat din Ungaria se discută planul acţiunii comune franco-sârbo-româno-cehe împotriva Ungariei, dar Conferinţa de pace de la Paris nu doreşte noi vărsări de sânge şi la 4 aprilie trimite pe generalul Smuts să ceară guvernului Ungariei retragerea benevolă pe noua linie de demarcaţie, frontiera urmând să se stabilească prin Tratatul de pace, în schimb Ungaria va beneficia de ridicartea blocadei, o atitudine binevoitoare în problemele economice şi în cele privitoare la delimitarea graniţelor cu România, Jugoslavia şi Cehoslovacia.

Propunerile i-au stimulat îndrăzneala lui Béla Kun, care nu numai că nu a primit propunerile generalului Smuts, dar i-a cerut să se impună României să-şi retragă trupele înapoia Mureşului şi să înceteze blocada împotriva Ungariei[68]. El voia să câştige timp pentru pregătirea ofensivei contra României împreună cu Rusia sovietică. Misiunea generalului a eşuat, iar trupele ungureşti au violeat armistiţiul, atacând în mai multe puncte trupele române.

Guvernul român văzând că Aliaţii se dezinteresează de situaţia noastră şi menajează duşmanul de ieri nedreptăţindu-ne, că dincolo de linia de demarcaţie românii sunt supuşi la chinuri şi că inamicul violează armistiţiul intenţionând ofensiva împotriva noastră în unire cu ruşii, hotărăşte să nu mai aştepte nimic de la Aliaţi şi să rezolve problema numai cu trupele noastre[69].

La 8 martie delegatul Crucii Roşii Elveţiene a discutat despre repatrierea prizonierilor noştri din Germania şi a celor 800.000 de prizonieri ruşi care să treacă prin România. Noi nu aveam mijloace să-i transportăm şi nici nu voiam să-i vedem aici[70]. La 5 aprilie 1919 guvernul român a hotărât să nu primescă în ţară refugiaţii ruşi. Generalul Berthelot avea altă părere, dar a rămas cum a hotărât guvernul român. Ştefan Cicio-Pop insista ca armata română să ocupe linia Csap – Sighetul Marmaţiei (1 aprilie 1919) pentru a împiedica legătura ungurilor cu ruşii.

Din convorbirea avută la 11 aprilie 1919 cu locotenentul-colonel Ion Antonescu, şeful biroului operaţii al Comandamentului Teritorial din Transilvania (C.T.T.), generalul Rosetti reţine că acesta ar dori ca trupele franceze şi greceşti să fie duse în Galiţia pentru a umple golul dintre armata noastră şi cea polonă; (...) El este contra înaintării numai în Crişana, fiindcă noi nu mergem să ocupăm teritorii, ci să distrugem armata ungară. Acest lucru se poate face numai mergând la Budapesta. Manevra trebuie făcută pe la nord, spre a despărţi pe unguri de ruşi şi a-i prinde în cleşte, între trupele noastre şi cele franceze de pe Mureş[71].

---

[68] *Ibidem*, p. 113-114.
[69] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 144.
[70] Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 317.
[71] Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 340.

Marele Cartier General Român ia măsuri de apărare: completează efectivele unităţilor prin trimiterea de oameni de la părţile sedentare; organizează comandamentele şi serviciile unităţilor din Transilvania şi aduce acolo noi unităţi din Basarabia şi din Vechiul Regat; completează artileria, trupele de pionieri şi serviciile; organizează Grupul 5 aviaţie pentru C.T.T.; transportă în Transilvania Divizia 2 Cavalerie (Brigăzile 2 şi 3 Roşiori), Brigada 5 Roşiori, Regimentul 7 Infanterie, 3 baterii artilerie de munte, 2 baterii autotunuri, artilerie antiaeriană, un tren blindat armat cu 2 tunuri, 6 mitraliere şi 4 puşti mitraliere, 2 companii pontonieri râuri.

La 15 martie 1919 este numit comandant al Comandamennrului Trupelor din Transilvania generalul Mărdărescu şi se întocmeşte planul de campanie care prevedea despărţirea trupelor de secui de pe văile Someşului şi Tisei de trupele de pe văile Crişurilor[72]:

- Ofensivă energică spre vest pe tot frontul, pentru a trece munţii Apuseni, având ca prim obiectiv linia Huszt – Satu Mare – Careii Mari – Oradea Mare – Salonta, urmând ca în continuare să atingă linia: gura Someşului – Debreczen – Oroshaza – Szegedin şi chiar dincolo de această linie, până la Tisa;

- Executarea unei acţiuni hotărâtoare cu Grupul de Nord, în care Detaşamentul Olteanu să respingă orice atac dat pe valea Tisei şi să înainteze până la Hiszt; Divizia 2 Cavalerie să păstreze cu Brigada 2 Roşiori valea Someşului până când Diviziile 6 şi 7 vor obţine un succes hotărâtor, apoi brigada să urmeze Divizia 7, făcând legătura acesteia cu Divizia 6; Divizia 7 avea ca obiectiv Careii Mari, iar Divizia 6 să ajungă la ieşirea din defileul Csucsa şi să continue spre Oradea Mare;

- Divizia 2 Vânători să înainteze pe văile Crişurilor Alb şi Negru, având flancgardă pe stânga Divizia 1 Vânători şi să ajungă pe linia Beiuş – Boros Sebeş – Radna;

- Divizia 2 Vânători era rezerva generală urmând a fi întrebuinţată după împrejurări. În acord cu Consiliul Dirigent organizează jandarmeria (3 regimente de jandarmi) şi trupele ardelene, al căror comandant este numit generalul de divizie Boeriu Ioan, având şef de stat major pe colonelul Papp Dănilă. În martie jandarmeria era în măsură să ia parte la menţinerea ordinei, degajând Brigada 5 Roşiori de această sarcină, permiţând intrarea ei în compunerea detaşamentului Olteanu, care înlocuieşte trupe din Divizia 7 aflată în zonă. C. T. T. constituie *Detaşamentul general Olteanu*, în zona Sighetul Marmaţiei şi transportă Divizia 2 Cavalerie în zona Şomcuta Mare – Galco (între Someş şi Lăpuş). Se constituie două zone militare: zona de supraveghere şi zona de operaţii propriu-zisă, până la linia de demarcaţie din munţii Apuseni, ocupată în linia I-a de Detaşamentul Olteanu în zona Sighetul Marmaţiei, Divizia 6 la Sebeş – Huedin – Cluj; Divizia 2 Vânători la Zam – Deva; în linia II-a Divizia 2 Cavalerie în spatele Diviziei 7, la Şomcuta Mare şi Divizia 1 Vânători înapoia centrului întregului dispozitiv al liniei I-a, la Alba Iulia – Teiuş – Turda[73].

După decretarea mobilizării, Comisariatul poporului din guvernul ungar hotărăşte menţinerea fronturilor actuale până la începerea ofensivei. Pe frontul românesc prevedea gruparea forţelor *în jurul oraşului Satmar, astfel încât să poată ataca în direcţia Dejului. Valea Crişului Repede se va închide la Ciucea cu un detaşament puternic.*

[72] General G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 40.
[73] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 117-119.

În spiritul acestor instrucţiuni, încep la 24 martie puternice atacuri contra trupelor române, executate cu detaşamente de forţa unui batalion, susţinute de artilerie şi trenuri blindate, în special pe frontul diviziei 7, în zona Seini – Hodod – Zalău şi pe frontul Diviziei 6, la Ciucea.

La 6 aprilie comandamentul unguresc a executat o recunoaştere aeriană până la Cluj. În acest timp, trupele sovietice încep atacuri la Nistru. Aceste atacuri şi concentrarea de forţe numeroase în teritoriul dintre Apuseni şi Tisa confirmau că sunt preludiul ofensivei contra frontului român.

La 14 aprilie 1919, francezii ne anunţă că pentru acţiunea contra trupelor maghiare ne vor da tot ce ne trebuie, dar trupe nu dau[74].

Armata ungară dispunea de aproximativ 150.000 oameni, din care 70.000 între Apuseni şi Tisa şi 80.000 la vest de Tisa. Recrutarea voluntară nu a corespuns aşteptărilor, dar era neterminată. În linia I-a aveau 22.000 oameni, 87 guri de foc, 3 trenuri şi 2 automobile blindate. În linia II-a erau în curs de mobilizare, 48.000 oameni cu 65 guri de foc.

Armata română din Transilvania dispunea la aceeaşi dată de 6 divizii de infanterie (Diviziile 6 şi 7 Infanterie, 1 şi 2 Vânători, 15 şi 16 ardelene), o divizie cavalerie, o brigadă de roşiori şi trupe neîndivizionate: 6 baterii de munte, 1 divizion de autotunuri (2 baterii), 1 tren blindat, 1 grup de aviaţie cu 3 escadrile.

Diviziile de infanterie aveau în compunere un escadron divizionar, 2 brigăzi infanterie a câte 2 regimente cu câte 3 batalioane, fiecare cu 3 companii puşcaşi şi o companie mitraliere cu 8 piese; o brigadă de artilerie cu un regiment de tunuri de câmp cu 2 baterii şi un divizion cu 2 baterii; un batalion de pionieri. Diviziile de vânători aveau regimentele pe două batalioane.

Diviziile ardelene avea în plus un escadron de cavalerie divizionară şi un batalion de vânători de munte. Divizia 2 Cavalerie avea Brigăzile 2 şi 3 Roşiori, fiecare cu câte două regimente pe 4 escadroane, un grup de mitraliere, un divizion de artilerie călăreaţă cu 3 baterii, o companie ciclişti, un grup de motomitraliere şi serviciile necesare.

În total armata din Transilvania avea 69 batalioane, 32 escadroane şi 44 baterii cu 176 guri de foc[75].

Armata română din Transilvania avea următoarea dislocare şi grupare[76]:

Grupul de Nord, General Moşoiu, cu:

- Detaşamentul General Olteanu în regiunea Sighet.
- Divizia 2 Cavalerie la Vârful Rotunzilor, Baia Mare, Szilagy Szeg, pe valea Someşului, legând Detaşamentul General Olteanu cu Divizia 7 Infanterie.
- Divizia 7 Infanterie, la Szilagy Szeg, Zalău, Szibo.
- Divizia 6 Infanterie, la Sebesvar, Csucs, Huedin pe Criş.
- Divizia 16 în linia II-a în regiunea Almos, Bakoshaza, Sf. Mihaly, între Diviziile 7 şi 6.

Grupul de Sud

- Divizia 2 Vânători în regiunea N. Halmagy-Roşia.
- Divizia 1 Vânători în linia II-a, în regiunea Deva.

---

[74] Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 341.
[75] *Ibidem*, p. 122-123
[76] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 146 şi urm.

Rezerva armatei: Divizia 18 în regiunea Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia.

Grupul de sud şi rezerva armatei sunt sub comanda directă a Comandamentului Trupelor din Transilvania (C.T.T.). Pentru acţiunea împotriva armatei ungare au fost două proiecte de operaţiuni.

Scopul ofensivei era: trecerea munţilor Apuseni cu obiectiv principal **zdrobirea armatei inamice**, aruncând-o dincolo de Tisa.

Ideea de manevră consta în străpungerea centrului dispozitivului inamic cu Diviziile 6 şi 7 Infanterie pentru a ocupa Careii Mari şi Oradea Mare, separând trupele de secui de pe văile Someşului şi Tisei, care erau mai bine organizate, de trupele bolşevice de pe văile Crişurilor, apoi manevre pe linii interioare.

La 11 aprilie a fost numit comandant al Trupelor din Transilvania generalul Mărdărescu. Aliaţii au fost informaţi despre începerea acţiunii ofensive împotriva trupelor ungare[77]. Ofensiva armatei române a început în dimineaţa zilei de 16 aprilie 1919 pe tot frontul cu Grupul de nord şi Grupul de sud, mai puţin Detaşamentul General Olteanu şi Divizia 2 Cavalerie, care rămân în defensivă activă pentru 16 şi 17 aprilie.

Grupul de Nord atacă cu Divizia 7 Infanterie, rupe frontul inamic peste tot şi înaintează circa 8 km, iar Divizia 6 atacă defileul Ciucea învăluindu-l pe la nord şi sud[78]. A doua zi inamicul cedează.

Grupul de Sud are ca obiectiv defileul Csucs pe care-l atacă prin învăluire pe la nord şi după o scurtă rezistenţă, văzându-şi linia de retragere ameninţată, inamicul se retrage şi defileul este ocupat. În prima zi de ofensivă frontul inamic este rupt peste tot. A doua zi se rea înaintarea pe tot frontul.

Divizia 7 Infanterie înaintează 15-20 km şi pătrunde în valea Crasnei, tăind inamicului legătura între valea Someşului şi Crişul Repede. În ziua următoare (18 aprilie) continuă înaintarea spre Careii Mari, ieşind complect din defileu şi ajunge la 24 km de Careii Mari.

Divizia 6 cu coloana de nord ocupă Crasna, coboară pe valea Bereteului spre Marghita, ocupând-o la 19 aprilie. Cu coloana de centru respinge în dezordine trupele inamice care ocupau defileul, acestea retrăgându-se spre Oradea Mare. Defileul Ciucea este ocupat şi în ziua următoare divizia va continua înaintarea pe tot frontul spre Oradea Mare.

Loviturile Diviziilor 6 şi 7 Infanterie fiind decisive, inamicul se retragere peste tot şi Comandamentul hotărăşte punerea în mişcare a Detaşamentului Olteanu şi a Diviziei 2 Cavalerie la 18 aprilie[79]. Aceasta înaintează pe valea Tisei către Huszt şi ocupă localitatea

---

[77] General Radu R. Rosetti, *op cit.*, p. 342. La 15 aprilie autorul, ca reprezentant al Marelui Cartier General pe lângă Misiunea militară franceză, comunica generalului Berthelot că a doua zi trupele române vor trece la ofensivă în Crişana, iar generalul îi răspunde că de 15 zile el spune mereu că aşa trebuie făcut, apoi îi citeşte textul unei scrisori către Clemenceau şi Foch prin care demonstrează că numai această ofensivă poate rezolva situaţia militară

[78] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 143: Pierderile coloanei de nord (R. 16 Inf.) în ziua de 16 aprilie: morţi: 2 ofiţeri (slt. Crişan N. şi Hărsianu D. şi 18 trupă; răniţi: 2 ofiţeri (Lt. Col. Racoveanu N. şi slt. Moraru Spiridon), 33 trupă; dispăruţi: 1 ofiţer şi 17 trupă. Coloana de sud, R. 27 Inf. Slt. Raicu Octavian rănit; Flancgarda, R. 15 Inf. 4 soldaţi răniţi. Coloana de sud şi flancgarda au capturat mitraliere, arme şi muniţii.

[79] General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 343; 18 aprilie: *Generalul Berthelot îmi spune că a primit o telegramă de la Clemenceau aprobând acţiunea noastră în Ungaria, dar sfătuind să nu depăşim linia Arad-*

Tecsö pe care inamicul le execută în valea Someşului cu două companii în noaptea de 15/16 aprilie şi alt atac dat în dimineaţa de 16 aprilie cu 2-3 batalioane susţinute de artilerie pe frontul Sicartăul Mare – Ardusatu[80]. În sectorul Diviziei 2 Cavalerie, Regimentul 10 Roşiori respinge două atacuri.

Divizia 2 Cavalerie, întărită cu un batalion de infanterie înaintează pe valea Someşului şi pune stîpânire pe gura defileului, apropiindu-se la 26 km de Satu Mare. Cu Brigada 2 Roşiori întărită cu un batalion de infanterie înaintează la sud, pe valea Crasnei şi pune stăpânire pe gura defileului, la ieşirea râului din munţi.

La Grupul de Sud, cu Divizia 2 Vânători comandată de generalul Dabija continuă înaintarea pe văile celor 3 Crişuri, respinge rezistenţa inamicului şi ocupă Bietini de Criş, Bârz şi Boroş Sebeş[81].

Pe Crişul Negru continuă înaintarea în ziua de 18 şi pune stăpânire pe Beiuş. Detaşamentul de pe valea Mureşului ajunge în seara zilei de 18 la Maria Radna. Divizia a ieşit complet din defileul Crişului Negru. Până în seara zilei de 17 aprilie ocupă Bozo Sebeş, pe valea Crişului Alb, unde rămâne şi în ziua de 18 aprilie. Detaşamentul colonel Rasoviceanu continuă înaintarea pe direcţia Vaşcău – Beiuş, iar noaptea staţionează în zona Draganfalva – Szudrici. Prin aceste mişcări învăluitoare combinate cu atacul frontal al Diviziei 6, inamicul se vede ameninţat şi părăseşte Oradea Mare, retrăgându-se spre vest.

La 19 aprilie **Grupul de Nord** continuă înaintarea pe tot frontul şi până în seara zilei îndeplineşte primul obiectiv, atingând linia Huszt – Satu Mare – Careii Mari. Divizia 7 Infanterie ocupă la 19 aprilie fără luptă Careii Mari, iar la 20 aprilie ocupă Mihaifalău şi ameninţă pe la nord rezistenţa inamicului de la est Oradea.

Divizia 6 Infanterie continuă înaintarea la 19 aprilie cu grosul forţelor pe valea Crişului Repede spre Oradea Mare, pe care o ocupă a doua zi fără luptă[82], capturând 14 tunuri, mii de arme şi multă muniţie. Grupul de Nord a ajuns la 20 aprilie pe tot frontul la aliniamentul fixat de C.T.T.

Comandamentul român informat că inamicul se retrage şi vrea să se regrupeze în regiunea Debreţin şi Bekescsaba, hotărăşte să depăşească linia de demarcaţie fixată de

---

Oradea Mare. I-am obiectat că ceea ce căutăm acum nu este ocuparea teritoriului, ci distrugerea armatei ungare pentru a ne asigura libertatea de acţiune aşa ca să putem face faţă iminentului atac bolşevic. Pentru aceasta trebuie să silim armata ungară să primească bătălia chiar dincolo de linia Arad – Oradea Mare. Mi-a răspuns că este cu totul de părerea mea şi că nu se va opune unei asemenea acţiuni. 19 aprilie: *Berthelot îmi spune: „Trebuie să continuaţi acţiunea în Ungaria până ce scoateţi pe unguri din luptă". De fapt Marele Cartier General a dat directivă generalului Mărdărescu să limiteze înaintarea sa la Tisa, distrugând toate podurile de pe acest râu. Din Paris a venit direct aprobarea ca să trecem trupe în Dobrogea, dar numai în partea de nord a graniţei dinainte de 1913. Este curioasă această încăpăţânare de a limita suveranitatea noastră.*

[80] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 142; R. 10 Roşiori are următoarele pierderi: 1 ofiţer mort, locotenentul Gheorghiu Traian, 5 oameni trupă morţi şi 9 trupă răniţi.

[81] *Ibidem*, p. 148. În luptele din cursul zilei Divizia 2 Vânători are următoarele pierderi: Ofiţeri: 1 mort (slt. Bârsan Ştefan din R. 9 Vt., 3 răniţi (slt. Andrei Siloriu din R 2 Vt., slt. Şerban Ion din R. 10 Vt., un slt. din R. 9 Vt.). Trupă: 15 morţi (2 din R. 2 Vt., 9 din R. 9 Vt., 4 din R. 10 Vt.); 63 răniţi: 16 din R. 2 Vt., 11 din R. 9 Vt., 36 din R. 10 Vt.). Pierderile inamicului: 1 ofiţer şi 45 trupă capturaţi, circa 180 morţi şi răniţi; capturate 5 obuziere, 11 mitraliere, 150 arme, mari cantităţi de muniţie, 50 vagoane cale ferată, etc.

[82] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 148-152

Aliaţi şi să zdrobească definitiv forţele inamice, înaintând până la Tisa[83].

Se constituie Grupul de Sud general Dabija, compus din Diviziile 1 şi 2 Vânători, cu misiunea:

- Divizia 2 Vânători să continue acţiunea spre vest până la ieşirea din defileurile Crişurilor Alb şi Negru, după care să se dirijeze în direcţia Salonta. Detaşamentul Rasoviceanu să se îndrepte de la Beiuş spre Oradea Mare, păstrând legătura cu Divizia 2 Vânători şi stabilind legătura cu Divizia 6 Infanterie, intrând sub ordinele acesteia pentru a se coordona acţiunile asupra Oradiei Mari.

- Divizia 1 Vânători general Lecca (mai puţin Brigada 2 Vânători şi un divizion artilerie de câmp) să ajungă pe calea ferată la 19 aprilie în regiunea Maria – Radna şi să iasă în câmpie pentru a acoperi stânga Diviziei 2 Vânători, eşalonată în stânga şi înapoia acesteia la o zi de marş.

În rezerva C.T.T. rămâne Divizia 18 general Papp, care se transportă pe c.f. şi pe jos înapoia Grupului de Nord, în raionul Şimleul Silvaniei, Crasna, Zalău.

Până în seara de 21 aprilie forţele Grupurilor de Nord şi Sud debuşează pe tot frontul în câmpie, atingând toate obiectivele ordonate:

- Grupul de Nord urmăreşte energic inamicul, debuşează pe tot frontul în câmpie ajungând în seara zilei de 19 aprilie pe linia Hust – Satu Mare – Careii Mari – Mezo Telegd – Orvend (pe valea Crişului repede), iar în ziua următoare ocupă Oradea Mare.

- Detaşamentul general Olteanu respinge rezistenţele inamice, la 19 aprilie ajunge în Valea Tisei şi ocupă localităţile Kiralyhaza Szölös la 21 aprilie. Întărit apoi cu 3 batalioane ocupă Muncacs la 28 aprilie, unde face legătura cu trupele cehoslovace. În dimineaţa de 20 aprilie Brigada 5 Roşiori intră în Hust, apoi face un cap de pod în dreapta Tisei, la ieşirea râului din defileu. La 20 şi 21 aprilie respinge Regimentul 1 Secui ocupă localităţile de la ieşirea estică a defileului Hust – Veresmart.

- Divizia 2 Cavalerie la 19 aprilie înaintează cu grosul forţelor pe valea Someşului spre Satu Mare, unde intră în seara de 19 aprilie. Acolo era Brigada 2 Roşiori, care intrase la amiază şi capturase 18 ofiţeri, 600 soldaţi, cai, armament şi muniţii.

- Divizia 7 trimite în sprijinul Diviziei 2 Cavalerie Detaşamentul Colonel Rotaru format din 4 batalioane şi două baterii. Acesta urma să atace inamicul din Mate-Szalka pe la sud, concomitent cu atacul de la est al cavaleriei. La 22 aprilie inamicul se retrage şi trupele române ocupă Mate-Szalka, apoi urmăresc Divizia de secui, astfel:

- Coloana de nord General Davidoglu (Brigada 2 Roşiori, două batalioane şi două baterii) înaintează spre Csap cu misiunea să ocupe acest punct de trecere peste Tisa, tăind retragerea inamicului pe aici. Coloana respinge rezistenţela inamicului şi la 20 aprilie a atins obiectivul şi a rămas în supraveghere pe Tisa, interceptând toate căile de comunicaţie ce duc spre Csap.

- Coloana de centru (un batalion, un escadron, o secţie de artilerie) făcea legătura între coloana de nord şi cea de sud.

- Coloana de sud (Brigada 3 Roşiori, două batalioane, două baterii) Colonel Ioan, având ca obietiv Nyiregyhaza, înaintează către Nyir Bator, de unde se îndreaptă pe două coloane spre obiectivul dat. A întâmpinat rezistenţă serioasă din partea inamicului, însă la 26 aprilie se afla la 4 km de Nyiregyhaza, unde se afla Divizia de secui.

[83] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 151 şi urm.

Pentru atacul şi ocuparea acestei localităţi, Grupul de Nord ajută acţiunea colonelului Ioan prin Detaşamentul Colonel Dragu Constantin, comandantul Brigăzii 41 Infanterie, care avea în compunere două batalioane şi o baterie, cu care a atacat Nyiregyhaza de la sud, concomitent cu atacul cavaleriei de la est.

La 27 aprilie inamicul este respins şi oraşul Nyiregyhaza ocupat. De aici colonelul Ioan a trimis Regimentul 5 Roşiori întărit cu două batalioane şi o baterie spre Tokay pentru a ocupa acest punct de trecere şi a tăia retragerea inamicului, iar cu restulul a urmărit trupele de secui care se retrăseseră în regiunea Demecser (între Csap şi Nyiregyhaza).

Inamicul atacat de la nord de o coloană (6 escadroane şi o baterie) trimisă în această direcţie de generalul Davidoglu şi din sud de restul coloanei colonelului Ioan, văzându-şi toate liniile de retragere spre Tisa tăiate, capitulează în întregime (10.000 oameni) şi astfel Divizia de secui este scoasă complect din acţiune.

În vederea acţiunii contra trupelor inamice din Debreczen, Grupul de Nord dispune: Divizia 7, mai puţin Detaşamentul colonel Rotaru dat Diviziei 2 Cavalerie, înaintând cu un regiment de infanterie (Regimentul 24) şi 3 baterii de la Divizia 6 Infanterie, se concentrează în regiunea Samson-Hajdu Vamos şi atacă Debreczenul de la est, în timp ce o brigadă din Divizia 6 Infanterie atacă de la sud. La 23 aprilie Debreczenul este ocupat şi inamicul se retrage spre Szolnok. Contra forţelor inamice semnalate în regiunea Bekescsaba comandamentul român ordonă concentrarea Diviziei 2 Vânători în regiunea Salonta Mare – Zarand – Gyula pentru a ataca inamicul de la est şi a unei brigăzi din Divizia 1 Vânători în regiunea Kisjenö, apoi Ketegyhaza, pentru a ataca din direcţia Sud-Est. După ocuparea oraşului Debrecen Divizia 6 Infanterie se va îndreapta către Bekescsaba pentru a o ataca de la nord le sud. Concentrarea trebuia terminată în seara de 25 aprilie.

În vederea unui ajutor eventual al Grupului de Sud, Grupul de Nord îndreaptă Divizia 7 Infanterie, care urmărea inamicul spre Szolnok, în regiunea Püspök Ladany, de unde putea să acţioneze spre Bekescsaba. Acţiunea tebuia dusă cu energie contra inamicului pentru a-i tăia retragerea spre Tisa.

Ideea operativă a atacului care se va executa în ziua de 26 aprilie era următoarea: Divizia 2 Vânători atacă de front, iar o brigadă din Divizia 6 Infanterie atacă de la nord flancul şi spatele inamic; Divizia 1 Vânători atacă de la sud cu o brigadă, ameninţând linia de retragere spre Szegedin.

Divizia 6 Infanterie a întîmpinat rezistenţe inamice spre Püspök Ladany şi având de parcurs un drum prea lung de la Debrecen, nu a putut să ia parte la atac.

Divizia 2 Vânători a atacat de front şi cu o parte din forţe a învăluit inamicul pe la nord.

Divizia 1 Vânători atacând pe la sud, ameninţa cu o parte din forţe dreapta şi retragerea inamicului spre Oroshaza, prin ocuparea localităţii Uj Kigyos.

Inamicul se retrage în grabă cu o parte din forţe spre Szolnok şi cu alta spre Segedin.

Oraşul Bekescsaba a fost ocupat în ziua de 26 aprilie. Inamicul a mai încercat o rezistenţă înapoia Bereteului spre a păstra cap de pod la Szolnok, Gyoma şi Szarvas, însă a fost urmărit cu energie şi azvârlit în totalitate peste Tisa[84].

---

[84] General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 346-349: *La 29 aprilie înaintarea spre Tisa merge bine, rezistenţa ungurilor este slabă. Se discută despre o înaintare franco-româno-ceho-sârbă spre Budapesta. La 1 mai 1919*

La 1 mai 1919 trupele noastre au atins pretutindeni Tisa, obiectivul final al ofensivei, cu un cap de pod peste Tisa, la Tokay.

Ceea ce nu au putut înfăptui Aliaţii după lungi tratative, armata română a desăvârşit în 14 zile. Béla Kun este pus în faţa realităţii.

La 2 mai şi trupele cehoslovace înaintau spre sud pentru a ocupa linia de demarcaţie între Cehoslovacia şi Ungaria, stabilită de Aliaţi la 15 februarie 1919.

La aceeaşi dată Béla Kun a încercat să stabilească un contact direct cu România propunând pace pe baza recunoaşterii fără rezerve a pretenţiilor teritoriale ale românilor.

Propunerea tentantă a fost refuzată, căci ar fi fost un act dezonorant faţă de Aliaţi şi ar fi implicat recunoaşterea de către România a unui guvern de aventurieri. Pentru comandamentul român cucerirea Budapestei ar fi fost o operaţiune uşoară, dar la 30 aprilie ministrul de externe francez a comunicat guvernului român interdicţia stabilită de Consiliul Suprem Aliat privitoare la înaintarea armatei române spre Budapesta.

Brătianu presupunea că oprirea înaintării armatei române va fi considerată de Béla Kun ca slăbire a armatei române şi va ataca. În acest caz, atacarea Budapestei va fi justificată[85].

Aliaţii cer să nu mai continuăm ofensiva la vest de Tisa şi să rămânem pe malul ei stâng, unde am ajuns. Ajungând pe Tisa trupele române rămân în supraveghere până ce se va hotărî noua frontieră cu Ungaria. În consecinţă comandamentul român regrupează forţele astfel:

a) Grupul de Nord în sectorul Abad – Salok – Tokay – Csap:
- Detaşamentul Olteanu în acoperire pe sectorul exclusiv Tokay – Csap;
- Divizia 16 Infanterie în acoperire pe sectorul Abad – Salok – Tokay;
- Divizia 2 Vânători în rezerva Grupului la Nyiregyhaza.

b) Grupul de Sud în sectorul Abad – Salok – Mureş:
- Divizia 18 Infanterie în acoperire pe întreg sectorul;
- Divizia 1 Vânători în rezerva Grupului la Bekescsaba.

c) Rezerva generală:
- Divizia 6 Infanterie în regiunea Oradea – Salonta Mare – Beretyö-U;
- Divizia 2 Cavalerie în regiunea Debrecen.

d) Divizia 7 Infanterie este transportată pe alt front.

Béla Kun, conştient că este lipsit de adeziunea maselor şi că se poate menţine la putere numai prin teroare, nu avea alt mijloc de a-i câştiga pe maghiari decât printr-un naţionalism

---

Béla Kun cere pace. Cicerin, comisarul pentru Afaceri Externe al Rusiei, ne trimite un ultimatum, iar Rakovski ne cere să părăsim Bucovina. La 5 mai se discută la Cotroceni despre acţiunea spre Budapesta. Generalul Prezan consideră că acolo trebuie să mergem cu toate forţele şi nu mai avem cu ce face faţă la Nistru. La 8 mai se dau asigurări francezilor că prezenţa noastră pe Tisa este numai pentru scopuri militare. Generalul d'Esperay a cerut la Paris să ocupăm Budapesta, dar Clemenceau i-a interzis să mai vorbească în această chestiune. La 9 mai generalul Graziani (venit în locul lui Berthelot) şi d'Esperay convin ca în partea de răsărit a Banatului să fie instalate autorităţi româneşti şi jandarmeria română. La 14 mai 1919 mareşalul Foch telegrafiază că deocamdată nu trebuie întreprinsă operaţiunea spre Budapesta, dar că ocuparea Tisei face cinste armatei române. La 30 mai se comunică lui Saint-Aulaire emoţia noastră pentru faptul că Marile Puteri au recunoscut fără condiţii guvernul amiralului Kolceac, care revendică Basarabia.

[85] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 376.

agresiv, care presupunea războiul pentru apărarea integrităţii Ungariei. De aceea a ordonat în grabă mobilizarea pentru a-i ataca pe români şi pe cehoslovaci. Pentru a-şi ridica prestigiul şifonat de retragerea trupelor sale pe malul drept al Tisei şi a ridica moralul naţionaliştilor unguri, avea nevoie de o victorie militară şi cum acesta nu putea fi obţinută pe frontul de sud contra francezilor sau la est contra românilor, se hotărăşte să atace trupele cehoslovace aflate în curs de organizare, cu frontul apărat numai de o singură divizie.

Dacă din octombrie 1918 şi până la 1 mai 1919 Béla Kun şi partizanii se înverşunaseră să lichideze armata şi să-i umilească pe ofiţeri, acum au apelat la ofiţerii de carieră adresându-li-se nu în numele revoluţiei, ci al patriotismului maghiar.

La 18 mai 1919 *o radiogramă de la Moscova către Béla Kun îi spune să reziste şi să câştige vreme până la foarte apropiata sosire a ajutorului*[86].

La 20 mai Diviziile 1 şi 5 ungare atacă trupele cehoslovace de la Miskolcz şi până seara ocupă localitatea. Rakovski i-a comunicat lui Béla Kun decizia sovietelor *de a da tot concursul Ungariei Sovietice, tânăra lor soră înnecată în sânge*[87] şi la 27 mai unităţile ruseşti au trecut Nistrul şi au încercat să ocupe oraşul Bender. Un batalion algerian a contraatacat şi i-a aruncat peste Nistru.

La cererea Comandamentului cehoslovac, comandamentul român trimite în ajutor Detaşamentul Colonel Dragu fomat din 5 batalioane şi 5 baterii din Divizia 16 Infanterie şi 2 Divizia 2 Vânători. Acţiunea ofensivă a detaşamentului începută în ziua de 23 mai în dreapta trupelor ungare atacatoare trebuia să fie concomitentă cu acţiunea frontală a trupelor cehoslovace, dar acestea au început să se retragă dezordonat şi s-au oprit la 50 km nord Miskolcz, înapoia liniei Eperjes – Kaschau. În aceste condiţii, ofensiva Detaşamentului Colonel Dragu este oprită şi i se ordonă să se retragă în capul de pod Tokay, în noaptea de 2/3 iunie, înapoia Tisei, de unde respinge toate atacurile ungare îndreptate către dreapta noastră[88].

În timpul ofensivei ungare împotriva cehoslovacilor, bande ucrainene bolşevice atacau în Maramureş, operând în dreapta trupelor noastre, tinzând să facă legătura cu trupele ungare. Atacurile bandelor ucrainene s-au intensificat şi la 20 ianuarie 1919 au pătruns adânc în Basarabia la nord de Soroca. Scopul lor era atragerea mai multor unităţi în Basarabia pentru slăbirea frontului de pe Tisa.

La 1 mai comisarul sovietic pentru afaceri externe, împreună cu Rakovski, care se autointitulase *guvernatorul Ucrainei,* au trimis guvernului român un ultimatum prin care-l somau să părăsească Basarabia până la 3 mai. Alt ultimatum cerea imperios evacuarea Bucovinei.

La 30 mai, *prin radio, de la Petrograd, Cicerin şi Rakovski adresează Ministerului nostru al Afacerilor Străine o notă arătând că ne-am făcut stăpâni pe echipamentul rusesc părăsit la noi, că guvernele rus şi ucrainean îşi rezervă dreptul de a deferi pe vinovaţi, oricare ar fi ei, tribunalului revoluţionar şi că nu iau nici o responsabilitate pentru soarta tuturor valorilor, actelor, etc., depuse de guvernul român şi de particulari în Rusia*[89].

---

[86] General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 352.
[87] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 379.
[88] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 148 şi urm.
[89] General Radu R. Rosetti, *op, cit.*, p. 356.

Comandamentul român întinde Detaşamentul General Olteanu spre dreapta, până la Carpaţii Păduroşi, iar Divizia 8 Infanterie, care ocupase Bucovina, trece în Pocuţia şi ocupă Colomeea, stabilind legătura cu trupele polone şi barând drumul între Ungaria şi Ucraina.

În acord cu unităţile franceze şi sârbe din Banat, românii au ocupat Aradul şi partea din Banat acordată prin Conferinţa de pace, deşi prin Tratatul de alianţă ne fusese acordat în întregime. Banatul de est ce ni se cuvenea, a fost ocupat doar de trupele Diviziei 1 franceză, iar Aradul era stăpânit de unguri, fiind dincolo de linia de demarcaţie. Abia după venirea lui Franchet d'Esperey la 2 iulie la faţa locului se clarifică situaţia şi de la 12 iulie Aradul, iar de la 21 iulie, Banatul de est devin cu totul ale României. Comandamentul român trimite Divizia 2 Infanterie şi o parte din Divizia 21 Infanterie să-l ocupe.

La 8 iunie 1918, Rosetti primeşte comunicarea telegrafică prin care Clemenceau a somat guvenul unguresc să înceteze atacul contra Cehoslovaciei, deoarece tocmai pentru încetarea războiului Consiliu Supem a oprit înaintarea armatei române spre Budapesta şi armatele aliate la frontiera Ungariei. Béla Kun răspunde lui Clemaceau că încetează operaţiunile cu condiţia ca românii, sârbii şi cehoslovacii să se conformeze Convenţiei de armistiţiu din 13 noiembrie 1918[90].

La 10 iunie Consiliul celor Patru a convocat reprezentanţii României şi Cehoslovaciei la o conferinţă în care le imputau greutăţile prezente. În opinia lor România era vinovată pentru demisia guvernului Károly, pentru instaurarea bolşevismului în Ungaria şi pentru faptul că depăşise limitele liniei de demarcaţie ajungând cu trupele sale la Tisa, pe un teritoriu pur maghiar. În consecinţă, solicitau României să-şi retragă trupele în interiorul frontierelor. Răspunsul energic şi plin de demnitate al lui Brătianu a pus Consiliul în faţa propriilor responsabilităţi: trecerea puterii din mâinile lui Károly în mâinile lui Béla Kun nu a fost decât un şantaj asupra Aliaţilor. Trupele române s-au oprit la Tisa pentru că acest râu este singura linie din câmpia ungară care din punct de vedere militar oferă o apărare reală împotriva atacurilor duşmane. Aliaţii înşişi şi-au dat seama de această situaţie când au ocupat teritoriul german până la Rin. Guvernul român nu-şi putea asuma riscul retragerii de pe Tisa, câtă vreme Consiliul vorbea despre frontiera Ungariei cu România fără ca guvernul român să aibă cunoştinţă despre existenţa vreunei linii de frontieră.

Aliaţii au fost obligaţi să-şi recunoască greşeala, apoi Consiliul a trimis o notă comună guvernelor Cehoslovaciei, României şi Serbiei prin care se comunicau frontierele cu Ungaria.

La 13 iunie Clemenceau a trimis o notă comună guvernelor din Ungaria, Cehoslovacia şi România prin care prietenii şi duşmanii erau chemaţi pe un ton cominatoriu *să pună capăt oricărei ostilităţi inutile*, căci *noile frontiere nu vor fi modificate cu nimic de accidentele momentane ale ocupaţiei militare şi nici un stat nu va fi recompensat printr-o sporire a teritoriului pentru faptul că a prelungit ororile războiului.* Nota se încheia cerând forţelor armate ale acestor state *să se retragă în cel mai scurt timp în interiorul graniţelor nou stabilite*[91].

La 17 iunie 1918 Béla Kun telegrafiază insolent guvernului nostru să înceapă retragerea trupelor de pe Nistru, dar guvernul român nu-i răspunde.

Guvernul ungar contrarevoluţionar de la Seghedin face propuneri pentru unirea cu

[90] *Ibidem*, p. 358.
[91] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 378-379.

noi, aceasta fiind dorinţa vechii clase conducătoare. Propunerea s-ar primi dacă unirea s-ar face în persoana Regelui Ferinand[92].

Béla Kun, pentru a-şi dovedi spiritul conciliant, la 23 iunie semnează armistiţiul cu Cehoslovacia şi retrage trupele 15 km la sud de fosta linie de demarcaţie.

Marele Cartier General Român a retras Divizia 8 Infanterie din Colomeea, iar unităţile poloneze şi cehoslovace au ocupat teritoriul ce le revenea.

La 23 iunie se comunică mareşalului Foch, prin Berthelot, redactarea condiţiilor de recunoaştere a guvernului Kolceak, în care se afirmă că *numai unele părţi din Basarabia ar fi româneşti*[93].

Victoria împotriva armatei cehoslovace redeşteaptă spiritul războinic la Budapesta, ameninţând cu noi tulburări liniştea Europei.

În dezacord cu declaraţia scrisă, guvernul ungar a continuat recrutarea, organizarea de noi unităţi şi trimiterea lor pe frontul de la Tisa. Béla Kun nu făcea nimic fără acordul Rusiei sovietice. La Budapesta s-a organizat sub preşedinţia lui Rakovski un comitet *pentru eliberarea Basarabiei.* Începând cu 24 iunie1918 d'Esperay, Maniu şi Rosetti fac o vizită în Banat şi Ungaria[94].

La 1 iulie se întruneşte la Paris Consiliul Aliaţilor şi constată, din rapoartele experţilor, că Ungaria vrea să profite de demobilizarea Aliaţilor, se organizează şi

---

[92] General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 364

[93] *Ibidem*, p. 365. În darea de seamă către generalul Berthelot asupra celor întâmplate între 11-22 iunie, Rosetti scrie: *Faptul de a fi admis, prin redactarea dată condiţiilor de recunoaştere a guvernului amiralului Kolceak, că numai unele părţi din Basarabia ar fi româneşti, va fi în viitor un titlu perpetuu de revendicare a uneia sau a mai multor părţi din Basarabia. Această redactare a îngrijorat nu numai pe basarabeni, dar întreg neamul românesc, care vede în ea, cu drept cuvânt, nu numai o dovadă de necunoaştere a problemelor de aici, din partea celor care voiesc a hotărî despre pacea lumii, dar un act de directă ostilitate faţă de neamul nostru, care a suferit atât de mult pentru cauza comună. De asemenea, Tratatul de Pace cu Austria care, sub pretextul de a apăra minorităţile şi de a uşura transporturile, îngăduie imixtiunea permanentă a guvernelor străine în administraţia interioară a ţării, ca şi clauzele economice şi financiare ale aceluiaşi tratat, au pricinuit deocamdată o dureroasă surprindere poporului român, surprindere care tinde a se preschimba în revoltă (sufletească). În aceste condiţii situaţiunea politică interioară este foarte gravă, căci nici un partid politic conştient nu poate lua răspunderea iscălirii unui tratat de pace care, după spusa îndreptăţită a unui înalt personagiu, ar transforma o Românie mică, dar independentă, şi stăpână pe destinele sale, într-o ţară mai mare, dar care şi-a pierdut independenţa sa politică şi economică* .

Rosetti se referea la Regele Ferdinand care, la consiliul din 14 iunie, aflând din expunera lui Victor Antonescu despre tendinţa conferinţei de la Paris de a ne ştirbi suveranitatea, a spus: *Am moştenit un regat mic, dar cu deplină suveranitate. Am chemat pe toţi oamenii de încredere din România întregită spre a mă sfătui, dacă se poate primi ca România să iasă mărită (din război), dar cu suveranitatea ştirbită (op. cit.* p. 361).

[94] *Ibidem*, p. 366-367: La ceremonia de primire în Arad generalul francez întreabă *cine a pus un primar ungur în Ţara Românească* şi spune că nu vrea să-l cunoască. Administraţia din judeţ şi oraş a devenit franco-română.

Au vizitat apoi unităţile coloniale franceze din Seghedin şi Nagy Kanisza, au revenit la Arad şi de aici au mers la Timişoara, Lugoj, Orşova şi Lom Palanca. Înainte de a pleca la Sofia şi Constantinopol, la 29 iunie, le recomandă românilor să sprijine guvernul Karoly. În ziua următoare bulgarii afirmă că vor să trăiască în bună înţelegere cu România, caută să aibă înţelegere cu sârbii şi sunt porniţi împotriva grecilor. Au demobilizat armata, rămânând cu un efectiv de 70.000 de oameni care dispun de armament complet, dar nu au cai pentru cavalerie şi artilerie. România nu are reprezentanţi la Sofia, dar au francezii, italienii, englezii, sârbii şi grecii.

mobilizează, urmărind să dezlănţuie războiul pentru redobândirea teritoriilor pierdute. Mareşalul Foch propune o acţiune militară pentru a ocupa Budapesta şi a dezarma complet Ungaria, în care scop se va forma o armată cu 6 divizii române, două franceze, două cehoslovace şi una sârbă, sub comandament unic[95].

Sârbii şi cehoslovacii nu răspund afirmativ, spunând că nu este momentul acum pentru asemenea operaţii, sârbii adugă că nu ar mai avea cu ce să se apere contra bulgarilor. Numai România a răspuns afirmativ, la 17 iulie, arătând că vom participa cu toate trupele disponibile, eventual mai aducem două divizii de pe Nistru.

La 9 iulie armata franceză de Dunăre va părăsi România. Francezii spun că au fost bine primiţi şi au cooperat bine cu armata română.

În ţară opoziţia îi cere lui Brătianu să rămână la putere şi să semneze Tratatul de Pace.

Clauzele minorităţilor sunt jignitoare pentru noi: chestiunea minorităţilor, a Dunării şi a tranzitului ating demnitatea românilor şi se pune întrebarea dacă trebuie să semnăm. Vintilă Brătianu arată că *toate actele noastre mari – Unirea de la 1859, războiul din 1877, etc. – le-am făcut contra voinţei Europei. Să facem la fel, căci nu ne pot face nimic nici din punct de vedere financiar, căci nu suntem datornici, iar marfă vom găsi. Ionel să rămână la putere, căci este susţinut de transilvăneni, bucovineni şi basarabeni*.

La 16 iulie Marele Cartier General Român a răspuns cererii generalului Foch[96].

Statele Unite au tendinţa de a se amesteca în chestiunea dunăreană şi de a avea un delegat în Comisia Internaţională Dunăreană. Proiectul mareşalului Foch privitor la ofensiva împotriva Ungariei nu se înfăptuieşte, fiindcă chiar în ziua de 17 iulie armata ungară începe prgătirea de artilerie pe tot frontul Tisei şi în dimineaţa de 21 iulie la ora 3 execută trecerea Tisei cu toate forţele, atacând armata română pe 3 direcţii: Tokay, Szolnok, Csongrad, atacul principal fiind la centru, sub protecţia a 100 de piese de artilerie.

Fiindcă Béla Kun declanşase agresiunea împotriva României, Consiliul Suprem nu mai putea să interzică României să se apere.

Ofensiva ungară necesită noi trupe şi Divizia 2 Infanterie este trimisă la nord şi pentru ocuparea Banatului râmâne Regimentul 19 Infanterie din această divizie şi Regimentul 105 Infanterie cu o baterie de artilerie din Divizia 21 Infanterie[97].

După repatrierea trupelor aliate din sudul Basarabiei au fost aduse pentru securitatea zonei Diviziile 4, 5 şi 18 Infanterie, precum şi trupe de cavalerie.

Béla Kun dispunea în total de 175 de batalioane cu un efectiv de 90.000 oameni, 964

---

[95] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 165.

[96] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 209-210: *M.S. Regele încuviinţează ca armata română să dea cel mai mare concurs cu putinţă Aliaţilor pentru restabilirea ordinei în Europa centrală şi garantarea păcii. În consecinţă România va participa la operaţiile contra Ungariei cu 7 divizii în prima linie, din care două de cavalerie şi o divizie de infanterie în linia 2-a. Această divizie însă va trebui să fie lăsată pentru paza liniilor de comunicaţie la est de Tisa, în zona pur ungurească din vecinătatea acestui râu. Divizia din linia II-a va putea lua parte la operaţiuni, în caz de absolută necesitate şi numai dacă situaţia de pe frontal Nistrului va permite readucerea Diviziei 7 Infanterie, care actualmente era singura rezervă pe acest front. Trupele române pot să înceapă operaţiile în 8 zile cel mai târziu, după ce s-a hotărât definitiv întreprinderea acţiunii. Aliaţii să garanteze trimiterea muniţiilor şi materialelor pe care România le are angajate în Franţa şi să ne pună la dispoziţie cel puţin 100 de locomotive, în cazul când va fi nevoie şi se va putea să se transporte de pe frontal Nistrului una sau două divizii.*

[97] Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 162 şi urm.

mitraliere, 10 escadroane (1340 săbii), 90 baterii (327 guri de foc de calibre care variau, până la 420 mm), 9 trenuri blindate, 13 companii de ponieri şi 10 compaanii de aviaţie (40 de aparate). Aceste forţe erau grupate în 4 Corpuri de Armată organizate astfel:

- Corpul 1 Armată avea Diviziile 2, 6 şi 7 Infanterie;
- Corpul 2 Armată avea 4 brigăzi independente şi Divizia 8 Infanterie;
- Corpul 3 Armată avea Diviziile 1, 5 Infanterie şi două brigăzi independente;
- Corpul 4 Armată avea Diviziile 4, şi două divizii de lucrători.

Corpurile de Armată mai aveau ca trupe neîndivizionate un număr variabil de batalioane de Gardă Roşie şi câte o escadrilă de aviaţie. Armata era bine echipată şi avea alimente suficiente, adunate prin rechiziţii forţate de la populaţia care suferea de foame.

Diviziile erau organizate pe două brigăzi a câte două regimente, regimentele aveau câte 3 batalioane, fiecare batalion având 3 companii de infanterie şi una de mitraliere. Diviziile 8-10 şi din linia 2-a dispuneau numai de 1-2 batalioane de fiecare regiment şi un număr variabil de baterii. Artileria avea o brigadă cu două regimente, regimentele aveau 6 baterii, cu tunuri de câmp de 80 mm, obuziere de câmp de 100 mm, obuziere grele de 150 şi 305 mm, tunuri grele de 150 mm şi tunuri de munte de 60 mm. Trupele aveau mari cantităţi de muniţii pentru infanterie şi artilerie. Organizarea nu era complet realizată, iar calitatea armatei şi a comandamentului era foarte slabă, la comanda Corpurilor de Armată nefiind ofiţeri de carieră; comanda supremă o avea Comisarul poporului Landler, care înlocuise pe Böhm cu câteva zile înainte de 20 iulie. Corpul 1 Armată era comandat de mecanicul Landier, Corpul 2 Armată de ziaristul Pogani etc., însă aveau şefi de stat major ofiţeri de carieră. Diviziile erau comandate de colonei.

Armata ungară concentrată pe frontul nostru avea două grupuri secundare la nord şi la sud, iar grupul principal la centru, în regiunea Szolnok – Czegled.

Grupul secundar de nord era format din:

- Brigăzile 2 şi 3 Secui, în regiunile Kiraly şi Tokay;
- Detaşamentul Szanto şi Regimentul 30 Infanterie în regiunea Tokay şi la sud de aceasta;
- Divizia 1 Infanterie în regiunea Miskolcz, ca rezervă a grupului.

Grupul principal, la centru, era format din:

- Divizia 7 Infanterie în regiunea Szolnok;
- Divizia 5 Infanterie în regiunea Jaszlandy – Ujszasz;
- Divizia 6 Infanterie în regiunea Abony.

Legătura cu grupul de nord se făcea prin Brigada Internaţională la Poroszlo.

Grupul secundar de sud era format din:

- Divizia 2 Infanterie în regiunea Nord Csongrad – sud Mindszent;
- Divizia 4 Infanterie forma rezerva grupului, în regiunea Kistelek, înapoia dreptei Diviziei 2.

Rezerva generală a armatei era formată din ½ din Divizia 3 Infanterie şi un regiment de husari în regiunea Czegled.

Cartierul general al armatei era la Gödölö.

Armata română, având un bun serviciu de informaţii, comandamentul cunoştea cu mult înainte intenţiile inamicului de a ne ataca la 20 iulie. La 18 iulie un locotenent-

colonel împreună cu 22 ofiţeri din armata ungară s-au predat Regimentului 90 Infanterie la postul de la gura Crişului, divulgând planul ofensivei ce avea să se desfăşoare câteva zile mai târziu.

Comandamentul a luat toate măsurile pentru dispunerea trupelor într-un dispozitiv articulat, a adus forţe noi şi a stabilit planul de acţiune pentru orice ipoteză de atac a inamicului. La 19 iulie avea la dispoziţie 8 divizii de infanterie (1 şi 2 Vânători, 1, 6, 16, 18, 20 şi 21 Infanterie) şi două divizii de cavalerie. În total: 92 batalioane, 58 escadroane, 80½ baterii, două trenuri blindate şi 3 escadrile de aviaţie, având faţă de inamic mai puţin cu 8 batalioane şi 7 trenuri blindate, dar mai mult cu 48 escadroane şi 20½ baterii.

Forţele române erau grupate astfel:

Grupul de Nord, comandat de generalul Mihăescu, avea:
- Divizia 16 Infanterie în acoperire pe Tisa de la Csap la Abad-Szalok;
- Divizia 2 Vânători în rezerva grupului la Nyiregyhaza;
- Brigada 5 Roşiori.

Grupul de Sud, comandat de generalul Holban, avea:
- Divizia 18 Infanterie în acoperire de la Szolnok la Mureş;
- Divizia 1 Vânători în rezerva grupului, la Bekescsaba.

Rezerva generală a Armatei de Transilvania era constituită din:
- Divizia 1 Infanterie, în regiunea Careii Mari – Er Mihalyfalva;
- Divizia 2 Cavalerie în regiunea Debreczen;
- Divizia 6 Infanterie în regiunea Oradea Mare – Salonta Mare – Beretyo Ujfalu;
- Divizia 1 Cavalerie în regiunea Seghalom – Vesztö – Sarkad;
- Divizia 20 Infanterie era repartizată pentru instrucţie cu câte o brigadă la Diviziile 1 şi 2 Vânători;
- Divizia 21 Infanterie era repartizată în acelaşi scop la Diviziile 1 Vânători şi Divizia 6.

Comandamentul român mai dispunea de:
- 7 baterii de munte;
- două baterii autotunuri a câte 4 piese;
- 3 baterii pe platforme de cale ferată;
- două trenuri blindate;
- Grupul 5 aviaţie cu 3 escadrile;
- un grup de motomitraliere, etc.

Trupe de etapă[98]: două batalioane voluntari ardeleni, *Cloşca* şi *Crişan*; 3 regimente de voluntari ardeleni: *Alba Iulia; Avram Iancu şi Horia*; Regimentul 7 Infanterie din Divizia 5-a (din Vechiul Regat); 3 companii de grăniceri.

Comandamentul Trupelor de Transilvania a mai cerut Marelui Cartier General noi trupe din interior, însă acestea au sosit după începerea contraofensivei noastre (Diviziile 2 şi 7, Regimentul de Vânători de Munte, Regimentele 7 şi 8 Vânători).

Proiectul comandamentului ungar prevedea trecerea Tisei în dimineaţa de 20 iulie, simultan cu cele 3 grupuri pentru crearea de capete de pod în punctele Tokay, Szolnok, Csongrad şi Mindszent pentru a proteja trecerea trupelor care să continue

[98] Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 211.

ofensiva, având ca misiuni:

Grupul de Nord să ocupe nodurile de comunicaţii Nyiregyhaza şi Debrecen, apoi să continue înaintarea şi să ocupe Careii Mari; Brigada 80 continua să facă legătura cu Grupul Central;

Grupul din Centru să dea atacul principal la Szolnok, apoi să se îndrepte cu Diviziile 6, 5 şi 7 Infanterie spre Oradea Mare;

Grupul de Sud să execute trecerea Tisei la Csongrad şi cu un regiment la Mindszent, apoi să se îndrepte spre Arad şi Bekescsaba, asigurând dreapta Grupului din centru.

Proiectul comandamentului român prevedea defensiva pentru a interzice inamicului trecerea Tisei. Proiectul planului de apărare a Comandamentului Trupelor de Transilvania prevedea în prima fază întârzierea înaintării inamicului prin uzarea forţelor lui (rezistenţe succesive opuse cu diviziile din acoperire, după trecerea Tisei de către inamic şi contraatacuri cu rezervele grupurilor în sectoarele respective; în faza a doua – un contraatac decisiv executat asupra grupului principal de forţe inamicie de către masa de forţe, în momentul şi locul hotărât).

Inamicul a început la 17 iulie pregătirea de artilerie, executând trageri de distrugeri în sectorul Szolnok, iar aviaţia a fost activă în sectoatrele de atac.

La 20 iulie, ora 3 dimineaţa, a trecut la atac pe tot frontul, cu efortul principal în sectorul Szolnok şi după un bombardament puternic a reuşit să trecă Tisa cu două regimente din Divizia 7 Infanterie, să respingă posturile de acoperire ale Regimentului 91 Infanterie, care s-au retras pe o nouă linie de rezistenţă la vest de Török Szt. Miklos. Inamicul a ocupat localitatea Tisa Szajol şi a format un cap de pod în care au continuat să treacă trupele Diviziei 6 şi 7 Infanterie.

La Tokaj inamicul a reuşit să treacă Tisa până la ora 8.30 şi mai la nord, la Szabolcs a constituit un cap de pod cu două regimente, prin care au trecut toată brigada, ocupând localităţile Timar, Rakamaz, Tisza Eszlar. Inamicul a trecut Tisa pentru moment şi pe la Tisza Bö, Tisza Dob, Tisza Dada, însă a fost contraatacat şi respins cu pierderi mari[99].

La sud, în regiunea Csongrad Mindszent, inamicul a fost respins de trupele noastre de acoperire (Regimentele 89 şi 90 Infanterie) şi nu a reuşit să treacă Tisa pe la Mindszent, rămânând numai cu stăpânirea localităţii Hodmezö-Vásárhely.

Rezumând, la 20 iulie inamicul a reuşit să constituie capete de pod puternice la Tokaj, Szolnok şi Mindszent[100].

Proiectul planului de apărare al Comandamentului Trupelor de Transilvania prevedea în prima fază întârzierea înaintării inamicului prin uzarea forţelor lui (rezistenţe succesive opuse cu diviziile din acoperire, după trecerea Tisei de către inamic şi contraatacuri cu rezervele grupurilor în sectoarele respective; în faza a doua – un

---

[99] Cf. Lt. col. C Drăgănescu, *op. cit.*, p. 223; În cursul zilei Regimentul 83 Infanterie a avut 3 morţi şi 25 răniţi, iar Regimentul 81 Infanterie a avut un ofiţer mort (slt. rez. Pop Corneliu) şi 10 soldaţi răniţi. La Tisa trupele noastre au capturat 140 prizonieri, câteva mitraliere şi numeroase arme, iar la Rakamaz au capturat 23 prizonieri, două tunuri şi mitraliere.

[100] La Szentes-Mindszent trupele noastre au următoarele pierderi: morţi: 8 oameni din Regimentul 89; răniţi: 2 ofiţeri (lt. Citirigă Vasile din Regimentul 89 Infanterie şi cpt. Tomandl Carol din Regimentul 35 Artilerie); 36 trupă: 33 din Regimentul 89 Infanterie, 2 din Regimentul 35 Artilerie, 1 din Regimentul 90 Infanterie.

contraatac decisiv executat asupra grupului principal de forţe inamice de către masa de forţe, în momentul şi locul hotărât).

Pentru ziua de 21 iulie Comandamentul român a luat următoarele măsuri:

Grupul de Nord să atace şi să respingă pesta Tisa trupele inamice din sectorul său, apoi să rămână în defensivă cu Divizia 16, având Divizia 2 Vânători în rezervă.

Grupul de Sud să cedeze teren cu Divizia 18 Infanterie, luptând în retragere până la linia vest Kis Ujszálás – Mezötur – Orosháza, pentru a atrage cât mai multe forţe inamice pe această linie.

Rezerva generală, constituită din Diviziile 1, 6 Infanterie şi 2 Cavalerie să se concentreze până în seara zilei de 21 iulie în regiunea centrală Madaras, Karszag, Kaba, Ladany, Barand pentru a constitui masa de manevră cu care să facă faţă fie la nord, fie la sud. Se voia atragerea inamicului la centru, pregătind manevra dublu învăluitoare.

În dimineţa zilei 21 iulie inamicul continuă atacul pe tot frontul[101], iar trupele noastre execută misiunile primite:

La Grupul de Nord Brigada 3 Vânători formează Detaşamentul Colonel Dumitriu (Regimentul 2 Vânători colonel Iacobini Victor şi Regimentul 3 Vânători, colonel Constantinescu Traian, Divizionul 1/Regimentul 24 Artilerie şi două plutoane călăraşi) cu misiunea de a ataca flancul stâng (de nord) al inamicului din zona Balsa – Szabolcs; Regimentul 81 Infanterie şi Brigada 3 Vânători contraatacă şi reocupă localităţile Rakamaz, Balsa şi Szabolcs, capturând două tunuri, 11 mitraliere, 70 prizonieri, etc. Lovite de focul puternic al artileriei inamice de pe înălţimea Tokay şi contraatacate de rezerve puternice, trupele române cedează localităţile Rakamaz şi Szabolcs, retrăgându-se pe linia Berczel – Szanto – Tisza – Tiszaeslar pe care o întăresc cu o parte din Divizia de Vânători, oprind mărirea capului de pod inamic. Pe restul frontului Grupul de Nord menţine malul stâng al Tisei[102].

La centru, în sectorul Szolnok, inamicul continnuă înaintarea atacând cu Divizia 6 Infanterie în direcţia Török Szt. Miklos, silind Regimentele 91 şi 92 Infanterie să cedeze până la est de localitate, iar cu Divizia 7 Infanterie se îndreaptă spre Mezötur, silind Regimentul 89 să se retragă în această localitate.

La Grupul de Sud inamicul reuşeşte să respingă Regimentul 90 şi să ocupe Szentes[103].

---

[101] *Ibidem*, p. 226: În luptele din dimineaţa zilei 21 iulie au fost următoarele pierderi: morţi: un ofiţer (slt. Sandu Dănilă din Regimentul 91 Infanterie) şi 16 oameni trupă; răniţi: 6 ofiţeri (maior Grecescu Ion, lt. Folbert Carol, slt. Moţoc Gheorghe, slt. Munteanu Em. şi 21 oameni trupă din Regimentul 91 Infanterie; maior Schmidt Carol, cpt. Lemeny Nicolae şi 21 oameni de trupă din Regimentul 91 Artilerie); 15 puşti mitraliere, 22 mitraliere, 7 tunuri nu au mai putut fi salvate datorită retragerii grăbite a elementelor înaintate.

[102] *Ibidem*, p. 233: pierderile Brigăzii 3 Vânători: morţi: lt. Potincu Nicolae şi 10 trupă din Regimentul 2 Vânători; răniţi: 3 ofiţeri (cpt. Sârbu Victor din Regimentul 3 Vânători, lt. Iordan Ion şi slt. Drăgan din Regimentul 2 Vânători) şi 66 trupă; din Regimentul 81 Infanterie: morţi: slt. Govor Ioan Mihail şi 8 trupă; răniţi: 7 ofiţeri (lt. Nistor G., slt. Pasu Th., Manu Aurel, Ardeleanu Em., Vida Vasile, Baciu Pompei şi Şuteu Ghorghe), trupă: câteva zeci de oameni.

[103] *Ibidem*, p. 238: În luptele din ziua de 21 iulie Grupul Colonel Pascu are următoarele pierderi: morţi: lt. Răduţ Vasile din Regimentul 92 Infanterie şi 8 ofiţeri răniţi (maior Marinescu Victor, lt. Mihăuţ Grigore, slt. Gugenberger Alfred şi Roşiu C., din Regimentul 92 Infanterie; lt. Barcă Al., slt. Teodosiu Gh., Simionescu Al. şi Trafin Ion din Regimentul 6 Vn.; trupă: morţi 3 din Regimentul 91 Infanterie, 13 din Regimentul 92 Infanterie şi 14 din Regimentul 6 Vânători; răniţi: 70 din Regimentul 91 Infanterie şi 51 din

În rezumat, în ziua de 21 iulie inamicul n-a mai putut înainta la nord, a înaintat la centru şi sud, unde a fost atras de cedarea Diviziei 18.

Pentru ziua următoare comandamentul român continuă aceeaşi ideie de manevră:

Grupul de Nord să menţină cu orice preţ poziţia, oprind înaintarea inamicului;

Grupul de Sud General Holban este întărit cu 1.000 de călăreţi pe jos, un divizion de artilerie călăreaţă la Gyoma; cu Regimentul 107 Infanterie care se ataşează Brigăzii 1 Vânători. Acest grup continuă să atragă forţele inamice spre canalul Bereteu şi chiar la est de canal. Pentru a avea libertate de acţiune faţă de grupul principal, trecut pe la Szolnok, Grupul de Sud primeşte misiunea să contraatace şi să zvârle peste Tisa toate forţele inamice de la sud de Criş, apoi cu o brigadă să se îndrepte spre nord pentru a lua parte la acţiunea principală de la Szolnok. Inamicul nu întreprinde nici o acţiune importantă pe frontul Diviziei 18 Infanterie, decât la flancul ei de nord. În sectorul Regimentului 18 Vânători au trecut Tisa două regimente de infanterie şi o baterie de artilerie din Divizia Infanterie 6 inamică şi regimentul se retrage spre Madaras, intrând în subordinea Diviziei 2 Cavalerie care se concentrase în această zonă.

Grupul de manevră este întărit cu Regimentul 99 Infanterie, care se ataşează Diviziei 6 Infanterie, continuă concentrarea şi în noaptea de 22/23 începe marşul de apropiere în vederea atacului în flancul stâng şi în spatele inamicului trecut pe la Szolnok.

În ziua de 23 inamicul continuă să atace pe tot frontul:

Grupul de Nord General Mihăescu întăreşte capul de pod cu trupe din Divizia 1 Infanterie pentru a ne atrage forţele în acea parte: a trecut Brigada 80 Infanterie şi unităţi din divizia 3 pe la Tisza Füred, Tisza Sölös, Tisza Roff şi Fegyvernek. Trupele noastre s-au retras de la Tisza Füred pe linia Istvan Nyir – Felhalom, iar Regimentul 18 Vânători de la sud s-a retras la Madaras, dând putinţă inamicului să ajungă în seara de 22 iulie în localităţile Kundhegyes, Kenderes. Această acţiune a inamicului era periculoasă şi a impus anumite măsuri.

La centru, inamicul recurge numai la bombardament şi recunoaşteri ofensive, oprind ofensiva la centru pentru a vedea rezultatul acţiunilor de la Fegyvernek şi Tisza Füred, precum şi a celor de la sud, unde Brigada 1 Vânători a atacat violent trupele inamice care au trecut Tisa.

Pe frontul de sud, inamicul avea în linia 1-a 4 divizii: 5, 6 şi 7 Infanterie, care atacau spre Szolnok şi Divizia 2 Roşie, care ataca spre Szentes – Mindszent, având de trei ori superioritate numericeşte în sectorul Szolnok Szt. Milos şi mai mică în sectorul gura Crişului-Szentes, iar la Mindszent aveam superioritatea de partea noastră cu două batalioane şi două baterii. Brigada 1 Vânători a înaintat la Orosaza atacând inamicul din regiunea Szentes, Mindszend, Hodmezö, Vásárhely şi până la amiaza zilei l-a respins peste Tisa pe tot sectorul, recăpătându-şi libertatea de acţiune pentru a participa la acţiunea de la Szonok.

Inamicul avea ca rezerve numai ½ din Divizia 3 Infanterie, celelalte divizii nefiind disponibie. **Comandamentul Trupelor de Transilvania** dispunea de Grupul de manevră compus din 2 divizii de infanterie şi una de cavalerie, Brigada 5 Roşiori şi o parte din Diviziile 20 şi 21 ardelene.

R. 92 Infanterie.

În ziua de 23 inamicul nu a avut aici nici un progres, dar s-a menţinut în capul de pod de la Tokay. La sud încearcă din nou trecerea Tisei pe la Szarvas şi Ocsod, însă este respins pretutindeni[104]. La centru intrase inamicul în sectorul Tisza – Roff – Tisza Nagy Rev, pe un front de 60 de km şi cu adâncime de 30 km, ocupând localităţile Kis Ujszálás – Turkeve – Mezötur. Divizia 1 Cavalerie continuă acţiunea în ziua de 22 iulie pentru a curăţi regiunea de la sud de Criş de forţele inamice din Divizia 2 Infanterie care ocupau Szegvar[105] şi Mindszent. În dimineaţa de 22 iulie sosesc la Oradea Mare generalul Prezan şi locotenent-colonelul Antonescu, şeful Biroului operaţii al M.C.G. şi stabilesc planul de manevră pentru contraatacul inamicului pentru ziua de 23 iulie, astfel[106]:

- Inamicul va fi atacat pe frontul Bereteului de către Grupul de Sud, iar între Tisa şi Bereteu de către Grupul de Manevră General Moşoiu. În cursul zilei de 22 iulie şi în noaptea 22/23 iulie Grupul Moşoiu va executa marşuri de apropiere.
- Grupul de Nord va menţine cu orice preţ linia pe care se găseşte, cel puţin 5-6 zile până la terminarea acţiunii principale de la Szolnok. La nevoie, prin contraatacuri să respingă pe inamic.
- Grupul de sud va atrage cât mai multe forţe duşmane chiar la est de Bereteu, acoperind marşul de apropiere al Grupului de Manevră.
- Grupul de Manevră va ataca în flanc şi spate trupele inamice trecute la Szolnok. Atacul se va executa între Tisa şi Bereteu cu toată energia, distrugând în timpul cel mai scurt forţele duşmane care au trecut Tisa.
- Se transportă în Transilvania Divizia 7 Infanterie, iar Divizia 2 Infanterie, care fusese destinată să ocupe Banatul, se va concentra cât mai mult spre vest, asigurându-şi treceri peste Mureş atât la est, cât şi la vest de Arad. Numai Regimentul 19 Infanterie al acestei divizii va executa operaţiunea de ocupare a localităţilor din Banat, după evacuarea lor de către sârbi.

În ziua de 23 iulie acţiunea pregătitoare în vederea contraofensivei a fost terminată.

Pe frontul Grupului de Nord, inamicul de la Bakamaz nu mai prezenta un pericol serios şi trebuia fixat cu minimum de forţe.

La Grupul de Sud situaţia era mai critică la centru, dar şeful M.C.G. aprecia că nu ar fi nici un pericol, din contră un mare avantaj, dacă Grupul General Holban, care este însărcinat cu fixarea inamicului, printr-o manevră abilă ar reuşi să atragă pe inamic (cu voinţă, nu forţat) cât mai mult spre est, dincolo de Bereteu, deoarece cu cât forţele inamice se vor depărta mai

[104] *Ibidem*, p. 251: În luptele de la Szegvar şi Mindszent Divizia 1 Vânători a avut irmătoarele pierderi: morţi: 1 ofiţer (slt. Tărăşescu Petre din Regimentul 1 Vânători) şi 5 trupă (3 din Regimentul 1 Vânători şi 2 din Regimentul 90 Infanterie); răniţi: 3 ofiţeri (cpt. Dumitru Mircea din Regimentul 1 Vânători, slt. Voicu I. şi Ioanovici Hortensiu din Regimentul 5 Vânători), 59 trupă (32 din Regimentul 1 Vânători, 8 din Regimentul 5 Vânători, 17 din 1/Regimentul 90 Infanterie şi 2 din Regimentul 23 Artilerie). Regimentul 23 Artilerie a avut 7 cai morţi şi 16 răniţi. La Szentes Detaşamentul col. Brătuianu a avut pierderi din Regimentul 89 Infanterie: morţi 3 ofiţeri (lt. Dobre Paul, slt. Neustadt şi Duck Iosif) şi 4 trupă; răniţi 31 soldaţi.

[105] *Ibidem*, p. 242: În luptele din ziua de 22 iulie de la Szegvar, Mindszend şi Martely trupele noastre suferă următoarele pierderi: morţi 3 ofiţeri (lt. Dumitrescu I. din Regimentul 1 Vânători şi slt. Banciu Gh., Kisch Heinrich din Regimentul 90 Infanterie) şi 30 trupă; răniţi: slt. Barcianu Radu din Regimentul 1 Vânători şi 101 trupă.

[106] *Ibidem*, p. 245-249.

mult de Tisa, cu atât rezultatul acţiunii Grupului de Manevră va fi mai mare[107].

La aripa stângă a Grupului de Sud inamicul fiind aruncat peste Tisa, nu era nevoie decât de forţele necesare pentru asigurarea dinspre sud a Grupului de manevră.

Reuşita Grupului de manevră cerea întrebuinţarea la maximum a forţelor disponibile.

Contraofensiva Armatei de Transilvania a început la 24 iulie, ora 4 dimineaţa.

Pe frontul Grupului de Nord inamicul a atacat după amiază de două ori şi atacurile au fost respinse[108] de Regimentele 81, 83 şi 89 Infanterie.

La Tisza Füred Detaşamentul Colonel Oprescu zdrobeşte rezistenţa inamicului şi capturează 11 ofiţeri, aproape 300 soldaţi, 3 mitraliere şi un tun de câmp. Regimentul 9 Roşiori din Divizia 2 Cavalerie capturează 1 ofiţer, aproape 100 soldaţi şi o mitralieră. Restul forţelor inamice care încearcă să se retragă la vest de Tisa, o parte sunt măcelărite, altă parte este aruncată peste Tisa. Inamicul nu mai are în seara zilei de 24 pe stânga Tisei decât capul de pod de la Rakamaz. Grupul de Manevră General Moşoiu atacă la dreapta cu Divizia 2 Cavalerie, care înaintează spre Madaras, ocupă cu Brigada 2 Roşiori General Davidoglu localităţile Tisza Szt Imre, Tisza Dersz şi Abad Szalok pe Tisa, acoperind dreapta şi spatele Grupului de Manevră. Un detaşament din Regimentul 18 Vânători, grupul de motomitraliere şi 3 baterii, sub comanda colonelului Ressel Constantin atacă de la est şi ocupă până la ora 9.30 localitatea Kunhegyes, în timp ce Brigada 3 Roşiori Colonel Neagu înaintează pe la nord şi vest pentru a cădea în spatele inamicului.

La aripa stângă a Grupului Brigada 12 Infanterie colonel Rotaru D., din Divizia 6 Infanterie, înaintează de la Karczag spre Kis Ujszalas cu Regimentul 11 Infanterie lt. col. Săndulescu la vest, Regimentul 12 Infanterie colonel Rădulescu la est şi escadronul divizionar în stânga brigăzii, sprijinite de gruparea de artilerie Maior Muscalu cu baterii din Regimentele 11 Artilerie, 15 şi 16 Obuziere.

La centru Divizia 1 Infanterie (colonel Obogeanu), are acţiunea decisivă cu Brigăzile 1 Infanterie (colonel Neicu Petre) în dreapta şi Brigada 2 Infanterie (colonel Tomoroveanu) în stânga (vest), cu Regimentele 31 (lt. col. Grindinescu), 1 (lt. col. Mareş Petre) şi 18 (lt. col. Stănescu V.) Infanterie în linia 1-a, Regimentul 17 Infanterie (lt. col. Aleman N.) eşalonat înapoia dreptei şi Brigada 1 Artilerie (colonel Paşalega), având două grupuri cu câte un divizion de tunuri şi un divizion de obuziere; la ora 11 divizia este în contact strâns cu inamicul din Divizia 6 Infanterie ungară, care se retrage spre sud-sud vest[109].

---

[107] *Ibidem*, p. 246.

[108] *Ibidem*, p. 254; în urma acestor atacuri regimentele 81, 83 şi 89 infanterie au înregistrat 4 morţi şi 67 răniţi, trupă.

[109] *Ibidem*, p. 258: Divizia are următoarele pierderi: morţi. 3 ofiţeri (col. Tomoroveanu, slt. Stănescu D. Ion din Regimentul 1 Infanterie, slt rez. Ivanovici C. din din Regimentul 31 Infanterie; trupă: 36 (3 din Regimentul 17 Infanterie, 2 din Regimentul 18 Infanterie, 9 din Regimentul 1 Infanterie, 18 din Regimentul 31 Infanterie, şi 4 din Regimentul 5 Obuziere); răniţi: 5 ofiţeri (slt. Popescu C. din Regimentul 1 Inf., lt. Păsărică A, slt. Scărlătescu P. şi Opran C., toţi 3 din Regimentul 1 Infanterie, slt. Bălăianu I. din Regimentul 31 Infanterie; trupă 217 (23 din Regimentul 17 Infanterie, 19 din Regimentul 18 Infanterie, 86 din Regimentul 1 Infanterie, 79 din Regimentul 31 Infanterie, 4 din Regimentul 1 Artilerie şi 6 din Regimentul 5 Obuziere).

Brigada a respins primele elemente ale inamicului, care la amiază începe retragerea[110]. Brigada 11 Infanterie, care forma rezerva Grupului de Manevră este trecută în linia 1-a, iar Brigada 12 Infanterie este retrasă în linia 2-a.

Grupul de Manevră General Moşoiu atinge obiectivele stabilite pentru ziua de 24 aprilie, afară de Divizia 6 Infanterie.

În seara zilei, la aripa dreaptă, Divizia 2 Cavalerie se concentrează în zona Kunhegyer – Madaras, lăsând pentru acoperirea flancului drept şi spatelui Regimentul 9 Roşiori şi Regimentul 18 Vânători. La centru Divizia 1 Infanterie s-a oprit la 4 km nord-est Fegyvernek – sud Kenderes – 2 km vest Kis Ujszalas, iar la stânga Divizia 6, pe linia ocupată dimineţa.

Pe frontul Grupului de Sud Detaşamentul Cristescu atacă spre Türkeve[111], respinge inamicul, apoi se retrage până la Szeghalom. Lupta de fixare a inamicului durează până seara. Se formează apoi două grupuri de forţe:

- Grupul Colonel Pirici Th. (Regimentul 107 Infanterie, 2 companii de vânători, 1/Regimentul 90 Infanterie şi bateria 4 din Regimentul 31 Artilerie) cu misiunea de a supraveghe şi interzice inamicului o nouă trecere peste Tisa în sectorul Gura Crişului – Gura Mureşului;

- Grupul General Lecca (Brigada 1 Vânători cu Regimentele 1, 5 Vânători, un divizion din Regimentul 23 Artilerie, Regimentul 89 Infanterie, două batalioane din Regimentul 90 Infanterie şi Brigada 4 Roşiori General Rusescu cu 3 baterii călăreţe din Divizia 1 Cavalerie şi o baterie de obuziere), cu misiunea de a se concentra în zona Oxöd – Szarvas şi de a acţiona de la sud în flancul drept şi spatele inamicului.

În după-amiaza zilei de 24 iulie generalul Prezan ordonă Comandamentului Trupelor de Transilvania ca Grupul de Nord să fie întărit şi să aibă o atitudine foarte agresivă, să execute numeroase incursiuni la vest de Tisa pentru a împiedica inamicul să concentreze maximum de forţe în sectorul de atac al grupului de manevră; să întărească grupul de manevră cu Brigada de Roşiori de la Debreţin şi cu majoritatea trupelor care au acţionat la Tisza Füred; să prescrie Grupului Moşoiu să-şi acopere stânga cu o brigadă de cavalerie întărită cu artilerie pentru a acoperi Divizia 6 Infanterie de o nouă surprindere şi pentru a face legătura cu Grupul de Sud; Detaşamentul General Lecca să acţioneze energic în ziua de 25, dacă se poate chiar în zorii zilei. Dacă rezistenţa inamicului va fi zdrobită, să exploateze victoria la maximum, urmărind inamicul în direcţia Szolnok cu trupe din Grupul General Moşoiu, iar cavaleria să fie aruncată peste Tisa; cel mai bun loc de trecere ar fi în sectorul Tisza Bö – Fegyvernek. C.T.T. raportează în dimineaţa de 25 iulie că s-a conformat, a întărit grupul de Manevră cu bateria de autotunuri şi un tren blindat, a dispus ca Brigada 5 Roşiori să fie transportată de la Debreţin la Puspok Ladany şi Grupul de Sud să atace în

[110] Ibidem, p. 259: În timpul luptelor din cursul zilei Divizia 6 Infanterie a avut următoarele pierderi: morţi: slt. Stoica N. din Regimentul 11 Infanterie; trupă: 6 din Regimentul 12 Infanterie, 17 din Regimentul 11 Infanterie, 1 din Regimentul 24 Infanterie; răniţi: lt. Aniţei V din Regimentul 12 Infanterie, trupă: 51 din Regimentul 12 Infanterie, 120 din Regimentul 11 Infanterie, 2 din Regimentul 11 Artilerie.

[111] *Ibidem*, p. 261: În aceste lupte au fost următoarele pierderi: morţii: lt. Constantinescu Gr. din Regimentul 4 Vânători şi 11 trupă (5 din Regimentul 4 Vânători, 1 din Regimentul 6 Vânători, 1 din Regimentul 6 Obuziere, 4 din Divizia 1 Cavalerie); răniţi: slt. Protopopescu V. din Regimentul 4 Vânători şi 73 trupă (25 din Regimentele 4, 5 şi 6 Vânători, 8 din Divizia 1 Cavalerie, 35 din Divizia 18 Infanterie).

ziua de 25 iulie pe tot frontul în special cu Grupul General Lecca[112].

În dimineaţa zilei de 25 iulie ofensiva începe pe tot frontul. Grupul de Sud primeşte ordinul C.T.T. ca Brigada 4 Roşiori General Rusescu, întărită cu artilerie şi infanterie în căruţe, să fie împinsă cu toată energia în direcţia generală Török Szt. Miklos. Grupul General Papp se îndreaptă cu Detaşamentul Colonel Pascu spre Mezötur, unde intră la ora 14. Grupul General Papp continuă urmărirea până la Török Szt. Miklos, iar Grupul General Lecca până la 8 km vest Mezötur, unde se opreşte pentru noaptea 25/26 iulie. Grupul Colonel Pirici, împreună cu Regimentul 5 Vânători din Grupul General Lecca, atacă forţele Diviziei 2 ungare ce se mai aflau pe stânga Tisei şi le aruncă peste râu[113].

Inamicul, pentru a salva retragerea trupelor înaintate de pe Bereteu, face o demonstraţie şi trece Tisa cu un detaşament de circa 3.000 de oameni pe la Tisza Bö, concomitent cu un atac îndreptat asupra Regimentului 17 Infanterie[114] dinspre Szaparfalu către Fegyvernek. Regimentul 17 Infanterie se retrage spre a nu fi supus învăluirii inamicului de la Tisza Bö. Un contraatac puternic, ajutat de Brigada 3 Roşiori respinge peste Tisa trupele roşii trecute la Tisza Bö cu pierderi mari. După amiază reia acţiunea şi reocupă Fegyvernek şi Szaparfalu. Divizia 6 atacă cu Bigada 12 localitatea Kis Ujszálás, ajutată de un batalion al Diviziei 1, care atacă de la nord.

Inamicul văzându-şi retragerea tăiată de trupele Diviziei 1 Infanterie se retrage în debandadă, lăsând numeroşi prizonieri şi material de război. Trupele Grupului de Manevră continuă urmărirea şi se opresc în seara zilei pe linia Szaparfalu – 8 km sud vest Kis Ujszálás. Grupul de Sud avea misiunea să atace cu Detaşamentul General Papp spre Turkeve şi Mezötur pentru a ţine pe loc trupele inamice; să atace cu Detaşamentul General Lecca spre nord, pentru a cădea în flancul şi spatele inamicului.

Detaşamentul General Lecca a înaintat pe 3 coloane:

- Coloana din stânga (un regiment de cavalerie, două baterii călăreţe şi un batalion de infanterie în căruţe) de la Ocsöd în direcţia Szolnok;

- Coloana din centru (1 regiment de cavalerie, două baterii călăreţe şi un batalion de infanterie în căruţe) în direcţia Török Szt. Miklos;

- Coloana din drepta (1 regiment de vânători şi 3 baterii) atacă de la Szarvas spre nord, către Mezötur.

Această mişcare determină Diviziile 5 şi 7 Infanterie ungare să înceapă imediat retragerea spre Szolnok.

---

[112] *Ibidem*, p. 261-263

[113] *Ibidem*, p. 268: Grupul Colonel Pirici are următoarele pierderi: din Regimentul 107 Inf.: morţi 2 ofiţeri (slt. Dragoş Gh. şi Kaufmes) şi trupă 80 răniţi; din Regimentul 5 Vânători, trupă un mort şi 30 răniţi.

[114] *Ibidem*, p. 266: În luptele din zona Fegyvernek-Szaparfalu trupele noatre au suferit următoarele pierderi: Divizia 2 Cavalerie: morţi: slt. Luca Al. din Regimentul 10 Roşiori şi trupă: 9 din Regimentul 5 şi 10 Roşiori; răniţi: Petrescu Titus, comandantul secţiei de motomitralieră; 44 trupă din Regimentul 5 şi 10 Roşiori, 2 din Divizionul de artilerie călăreaţă. Divizia 1 Infanterie: morţi: 4 ofiţeri (maiorul Strehăianu A., lt. Ionescu Eug., slt. Lungu Marin din Regimentul 17 Infanterie, slt. Cepleanu Victor din Regimentul 1 Infanterie), 90 trupă (58 din Regimentul 17 Infanterie, 3 din Regimentul 18 Infanterie, 25 din Regimentul 1 Infanterie, 1din Regimentul 1 Infanterie; răniţi: 5 ofiţeri: (cpt. Papadopol M. şi slt. Popovici A. din Regimentul 17 Infanterie, slt. Ştefănescu Toma şi Niţă Şt. din Regimentul 1 Infanterie, cpt. Petrescu P. din Regimentul 1 Artilerie; trupă 313 (170 din Regimentul 17 Infanterie, 26 din Regimentul 18 Infanterie, 99 din Regimentul 1 Infanterie şi 18 din Regimentul 31 Infanterie).

Detaşamentul General Papp a atacat tot timpul trupele inamice, interzicându-le retragerea. Întregul Detaşament General Lecca ajunge în seara de 25 iulie la 10 km SV Török Szt. Miklos.

Acţiunea viguroasă din această zi a dus Grupul de Manevră şi Detaşamentul General Lecca la 6-10 km de linia de retragere a inamicului, silindu-l să se retragă în dezordine peste Tisa[115]. În ziua de 26 iulie Grupul de Manevră înaintează cu Divizia 1 Infanterie întărită cu Brigada 12 Infanterie şi cu Regimentul 99 Infanterie în direcţia Török Szt. Miklos, ocupând localitatea la 9.30. Brigada 11 Infanterie a Diviziei 6 Infanterie, întărită cu Brigada 5 Roşiori înaintează în stânga Diviziei 1 Infanterie. Divizia 2 Cavalerie este menţinută înapoia dreptei dispozitivului pentru a asigura dreapta şi spatele grupului şi a fi gata de urmărire.

Inamicul începuse retragerea în noaptea de 25/26 iulie, nu mai opune nici o rezistenţă şi se retrage în dezordine spre Tisa.

În ziua de 26 iulie C.T.T. se mută de la Sibiu la Oradea Mare.

Grupul de Manevră continuă înaintarea până seara şi împreună cu Grupul de Sud, ating Tisa peste tot, după ce au capturat o însemnată cantitate de prizonieri şi material de război.

Grupul de Nord a atacat capul de pod Rakamasz şi la orele 10 seara toate trupele inamice erau azvârlite peste Tisa.

În 3 zile de contraofensivă trupele române au azvârlit în dezordine pretutindeni inamicul peste Tisa şi cu începere din seara de 26 iulie trupele noastre trec din nou în supraveghere pe Tisa[116].

După respingerea inamicului peste Tisa, Comandamentul român hotărăşte continuarea urmăririi pentru a nu-i da timp inamicului pentru refacere. În acest scop:

- Întăreşte grupul de manevră cu Brigada 5 Roşiori pentru urmărirea inamicului dincolo de Szolnok;
- Concentrează Divizia 2 Vânători în regiunea Fegyvernek pentru trecerea prin acest sector;
- Întăreşte Trupele de Transilvania cu Divizia 7 Infanterie adusă în regiunea Madaras, cu Divizia 2 Infanterie în regiunea Kunhegyes (mai puţin Regimentul 19 Infanterie rămas în Banat), cu Regimentul de Vânători de Munte, Regimentele 7 şi 8 Vânători, două divizioane de artilerie grea 120 mm, două baterii obuziere 155 mm, două baterii artilerie de munte, un grup aerostaţie şi 60 de ecadroane. În total: 119 batalioane (84.000 arme), 952 baterii (392 guri de foc), 60 escadroane (12.000 săbii).

C.T.T. mută primul său eşalon de la Oradea Mare la Török Szt. Miklos în ziua de 30 iulie. Marele Cartier General a ordonat să se treacă Tisa în noaptea de 29/30 iulie 1919, pentru a avea timpul necesar pregătirii acestei importante acţiuni.

Comandamentul trupelor ungare fiind complect dezorientat după înfrângerea de la est de Tisa, a renunţat la apărarea Tisei şi voia să reziste între Tisa şi Budapesta, după ce reorganiza trupele, urmând să le trimită acolo în vederea unui nou plan de operaţiuni.

Forţele ungare au fost grupate astfel:

- Diviziile 3, 5 şi 6 Infanterie în regiunea Cegléd, Abony, Nagy Körös;

[115] Lt. col. Băldescu, *op. cit.*, p. 177.
[116] *Ibidem*, p. 178.

- Diviziile 2 şi 4 Infanterie în regiunea Kecskemét, Kis Kun Felegyháza;
- Divizia 1 Infanterie în regiunea Kiskolcs;
- Brigăzile de secui şi lucrători risipite în faţa grupului de Nord.

Trupele române erau dispuse astfel:

- Grupul General Holban (Diviziile 1 şi 2 Vânători) în regiunea Fegyvernek;
- Grupul General Moşoiu cu Divizia 1 Infanterie în faţa Szolnokului şi Divizia 6 la Török Szt. Miklos;
- Grupul General Dumitrescu în regiunea Madaras, având Diviziile 7 Infanterie, 2 Cavalerie (4 brigăzi, plus Brigada de la Divizia 1) şi Regimentul de Vânători de Munte.
- Grupul de Nord General Mihăescu, cu Divizia 16 Infanterie întărită cu cu Brigada 49 Infanterie (din Divizia 20 Infanterie) şi 3 baterii de munte cal. 75 mm, în acoperire pe Tisa de la Abad Szalok la Csap;
- Grupul de Sud general Papp cu Divizia 18 Infanterie întărită cu Regimentul 107 (din Diviizia 21) şi Brigada 11 Artilerie, în acoperire de la Abad Szalok la gura Mureşului.
- În Rezerva generală era Divizia 2 Infanterie la Kunhegyes.

Proiectul de operaţiuni al Comandamentului[117] român prevedea demonstraţiuni puternice cu Grupul de Nord şi Grupul de Sud pentru a atrage şi fixa forţele inamice în faţa lor, atacul principal urmând a se da în regiunea Fegyvernek – Kisköre cu o masă de 6 divizii de infanterie, 1½ divizii de cavalerie şi Regimentul de Vânători de Munte, pentru a rupe frontul inamic în două părţi şi a separa forţele semnalate în regiunea Miskolcz – Tokay – Poroszlo de cele semnalate în regiunea Czegled – Abony – Kecskemet – Kis Kun Felegyhaza, a le manevra pe linii interioare, având ca obiectiv principal Grupul de Sud şi a le tăia retragere spre Budapesta.

În acest scop:

Grupul General Holban să treacă Tisa în sectorul Fegyvernek – Tisza Bö în noaptea de 29/30 iulie pentru a constitui un cap de pod la adăpostul căruia să treacă celelalte trupe; pentru aceasta i se pun la dispoziţie două companii de de pontonieri de râuri şi secţiile de poduri organice ale diviziilor şi ale Grupului General Moşoiu, cu care să arunce o serie de poduri în acest sector;

Grupul General Moşoiu va face demonstraţiuni cu divizia 1 în faţa Szolnokului pe timpul zilei de 30 iulie, apoi va fi înlocuit de Divizia 18 în acoperire pe Tisa şi se va deplasa cu ambele divizii în regiunea Fegyvernek pentru a trece Tisa imediat după Grupul General Holban;

Grupul General Dumitrescu va trece Tisa în sectorul Kis Köre în noaptea 30/31 începând cu ora 3.30 şi stabileşte un cap de pod la vest de Tisa de 11 km adâncime şi 20 km lărgime, apoi:

- va trimite un detaşament compus din două brigăzi de roşiori şi un divizion de artilerie călăreaţă să intercepteze calea ferată Miskolcz – Budapesta în regiunea Kall;
- Divizia 7 Infanterie va înainta în regiunea Jasz-Bereny pentru a întoarce rezistenţa pe care eventual inamicul ar organiza-o la trecerea principală de la Fegyvernek – Tisza Bö;
- Divizia 2 Cavalerie întărită cu Regimentul de Vânători de Munte şi o baterie de autotunuri va acoperi armata spre vest şi va intercepta toste comunicaţiile spre Budapesta,

---

[117] *Ibidem*, p. 191 şi urm.

împiedicând în acelaşi timp întrunirea grupurilor inamice de la nord cu cele de la sud;

Grupul de Nord va continua demonstraţiile pe Tisa, iar unităţile care au trecut Tisa să continue înaintarea. O nouă trecere peste râu se va face la Tisza Füred, dar în nici un caz să nu treacă la vest de linia Poroszlo – Miskolcz.

Grupul de Sud va executa demonstraţiuni vii pe Tisa şi la punctele importante va trece Tisa, fără a depăşi mai mult de 10 km în interiorul Ungariei.

În dimineaţa de 30 iulie, la ora 3.05, după o pregătire de artilerie de 35 de minute, **Grupul Holban** a început trecerea Tisei cu primele elemente ale Diviziei 2 Vânători[118]. Inamicul a răspuns cu rare focuri de mitralieră. La ora 3.10 Regimentul 9 Vânători a început trecerea pe bărci şi pontoane pe la Tisza Bö fără a întâmpina vreo rezistenţă din partea inamicului. Până la ora 6 a trecut şi Brigada 4, apoi a trecut Brigada 3 cu Regimentele 2 şi 3 Vânători; a capturat două depozite de muniţiuni la Kötelek şi Nagy Köres. Avanposturile ei au ajuns pe linia Homorszeg Pszt. Adler tn. – Szörötö pe Tisa.

Divizia 1 Vânători a trecut Tisa şi a înaintat la vest 10 km, constituind un puternic cap de pod şi cu elementele înaintate a ajuns pe linia Tisza Süly – Simonyto.

Grupul General Moşoiu a fost înlocuit pe Tisa de Divizia 18 şi s-a concentrat în regiunea Fegyvernek cu Divizia 1 Infanterie, iar cu Divizia 6 a trecut Tisa pe la Tisza Bö, rămânând pe dreapta Tisei în rezerva Grupului Holban.

Grupul de Nord întăreşte elementele trecute peste Tisa încă din 27 iulie şi ocupă până în seara zilei de 30 iulie localităţile Takta Szada, Takta Harkany, Tisza Lucz, Arokto şi Pt. Krugy.

Grupul de Sud execută incursiuni şi trageri de artilerie în regiunile Szolnok, Szentes şi Mindszent.

Rezistenţa slabă opusă de inamic în ziua de 30 iulie confirma faptul că inamicul a renunţat să reziste pe Tisa şi faţă de această situaţie, şeful M.C.G. trimite în noaptea de 30/31 iulie către C.T.T. noi instrucţiuni[119]. Pe baza lor ordinul pentru ziua de 31 iulie C.T.T. mai prevede ca:

- Brigada 2 Roşiori să execute operaţii spre nord şi nord-est, în spatele inamicului

---

[118] *Ibidem*, p. 192 şi urm.

[119] Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 287: *Massa noastră principală de atac a reuşit să treacă Tisa în sectorul Fegyvernek fără a întâmpina o rezistenţă serioasă din partea inamicului.*

Pentru a se putea orienta acţiunea noastră ulterioară este absolut necesar să se stabilească cu preciziune unde se găseşte concentrat grosul forţelor inamice şi care sunt intenţiile lui.

Pentru atingerea acestui scop este neapărat necesar ca mâine – 31.VII.1919 – dimineaţa, toată cavaleria să treacă la adăpostul Diviziei 7, la est de Tisa pe la Kis Kore. După trecerea Tisei la Kis Kore misiunea cavaleriei şi a Grupului General Dumitrescu va trebui să fie:

a) O brigadă de cavalerie cu o baterie călăreaţă va opera către nord şi nord-est, cu misiunea de a cădea în spatele forţelor care operează în faţa Diviziei 16 şi a lua contactul cu trupele din această divizie, care au trecut Tisa. Pentru a se atinge scopul urmărit este neapărat necesar ca acţiunea brigadei care operează către nord să fie coordonată cu aceea a Diviziei 16.

b) Grosul cavaleriei întărit cu Regimentul Vânători de Munte, toată artileria călăreaţă şi autotunurile, dacă vor putea trece peste pod, vor opera către vest şi sud-vest cu misiunea de a preciza unde se găsesc forţele inamice care au operat la Szolnok, de a le cădea în spate în caz când sunt în retragere sau de a concura la acţiune în caz când inamicul ar ataca massa noastră de manevră. Pentru a putea coordona acţiunea cavaleriei cu aceea a grupului nostru principal de atac, este absolut necesar ca Divizia de

care s-ar afla în faţa Diviziei 16 Infanterie;

- Grosul forţelor aflat la Tisza Bö-Fegyvernek (Grupurile General Holban şi Moşoiu) să lărgească capul de pod până la linia Jasz Kis Er – Iasz Ladany – Fokoru psz., Grupul General Moşoiu trecând pe dreapta Tisei şi Divizia 1 Infanterie;

- Divizia 2 Infanterie, rezerva Comandamentului, să se concentreze în zona Tisza Bö-Fegyvernek, rămânând deocamdată pe malul stâng al Tisei;

- Pentru realizarea legăturilor, Comandamentele şi, în special, Divizia 2 Cavalerie, să facă uz pe scară întinsă de t.f.f.[120].

Inamicul încă nu are un plan de acţiune stabilit şi repeziciunea acţiunii trupelor române îl vor dezorienta complet.

Comandamentul trupelor române nu cunoaşte unde sunt concentrate trupele inamice.

Grupul General Dumitrescu dezlănţuie în noaptea de 30/31 iulie un puternic bombardament de artilerie în sectorul Kis Köre şi la ora 3 primele elemente ale Brigăzii 14 Infanterie trec Tisa la circa 6 km de localitate, care era apărată de inamic. După trecerea primelor 3 batalioane, un batalion se abate spre Kis Köre şi întoarce rezistenţa inamicului din localitate silindu-l să se retragă, deschizând calea diviziei prin acest punct. Sub protecţia trupelor trecute, până la ora 16 se aruncă pod de vase la Kis Köre pe care trece toată Divizia 7 Infanterie şi Brigada 2 Roşiori, care i-a fost pusă la dispoziţie[121]. Până seara divizia a ocupat linia localităţilor Tisza Nana – Tarna szt. Miklos – nord Pely, constituind un cap de pod în acest sector. Brigada 2 Roşiori a fost îndreptată spre Kall. Divizia 2 Cavalerie trimite Brigada 5 Infanterie spre Jasz Apati şi Brigada 4 spre Jasz Kis Er, păstrând Brigada 3 în rezervă.

La ora 17 a început trecerea Diviziei 2 Cavalerie în prezenţa M.S. Regelui şi a Reginei. Grupul General Holban continuă adâncirea capului de pod şi ajunge cu Divizia 2 Vânători la Jasz Ladany, stabileşte legătura la stânga cu Divizia 6 Infanterie din Grupul General Moşoiu şi ocupă linia canalului Iasz Kis Er cu Divizia 1 Vânători, înaintând 10-14 km spre nord-vest.

Grupul General Moşoiu a înaintat cu Divizia 6 Infanterie spre sud-vest lărgind capul de pod în această direcţie. Atacă şi ocupă prin învăluire localitatea Besenyöszeg, în care inamicul opune rezistenţă serioasă. În seara zilei se opreşte cu dreapta la 2 km nord-est satul Rekas, unde se leagă cu Divizia 2 Vânători, iar cu stânga pe Tisa, la 6 km. vest Tisza Bö.

---

cavalerie să ia contactul, după trecerea Tisei, cu dreapta grupului nostru de manevră.

c) Divizia 7-a va trebui să se concentreze până în seara de 31/7 cu maximum de mijloace posibile în zona Heves-Atany-Kömolo-Tarna Szt. Miklos. Divizia va trebui să servească de pivot manevrei pe care o vor executa cele două grupe de cavalerie arătate la a) şi b), să asigure dinspre nord libertatea de acţiune a massei noastre principale de manevră şi la nevoie să concure cu această masă la acţiunea principală în caz când ea ar avea loc. Misiunea ulterioară a acestei divizii va fi zilnic precizată în raport cu situaţia generală. Brigada care va opera către nord şi nord-est va fi în subordinele diviziei. Grosul cavaleriei va primi ordin de la Comandamentul Trupelor de Transilvania. Acţiunea grosului va trebui să fie coordonată atât cu aceea a Grupului principal de manevră, cât şi cu aceea a Divizaiei 7-a.

[120] *Ibidem*, p. 288.

[121] Lt. col. Băldescu, *op. cit.*, p. 192-201.

Grupul de Nord ocupă cu două batalioane localităţile Tokay şi Tarczal. Angajează lupte cu trupele inamice în faţa localităţilor Pszt. Krügy şi Tatka Kemez[122], unde inamicul contraatacă cu forţe de circa un regiment şi reocupă aceste localităţi.

Pe frontul Diviziei 18 Infanterie se execută numai demonstraţiuni puternice de-a lungul Tisei, îndeosebi le punctele principale de trecere.

În ziua de 1 august **Grupul de Nord** continuă acţiunea, întărind trupele trecute pe dreapta Tisei cu Regimentul 16 Vânători, contraatacă şi reocupă Pszt. Krügy şi Tatka Kemez pierdute în ziua anterioară. La nord de Tokay măreşte capul de pod, ocupând localităţile Bodog Keresztur şi Zalkond. C.T.T. dă în sprijinul Grupului de Nord Brigada 49 Infanterie din Divizia 20 Infanterie, care trece Tisa pe la Tisza Füred şi împreună cu un detaşament trimis dinspre Tisza Nana de Divizia 7 (un batalion, un escadron şi două tunuri), ocupă Poroszlo şi întoarce pe la sud apărarea inamicului de la Poroszlo. Inamicul se retrage în debandadă lăsând prizonieri şi material de război. Prin această acţiune legătura Grupului Central cu Grupul de Nord este făcută şi la vest de Tisa.

Grupul General Dumitrescu ocupă cu Brigada 2 Roşiori localitatea Füzes Abony, taie şoseaua şi calea ferată Miskolcz – Budapesta şi rupe legătura trupelor inamice cu Budapesta. Divizia 7 ocupă localităţile Kömilo, Atany şi Heves. Divizia 2 Cavalerie ocupă Jasz-Bereny cu Brigada 5 şi Tapio Gyorgy cu Brigada 4 Cavalerie. Prin ocuparea acestor localităţi cele două grupe inamice de la sud nu mai au legătură cu Budapesta decât prin Kekszkemét, către care se îndreaptă cavaleria în zilele următoare.

Grupul General Holban execută recunoaşteri ofensive şi înaintează numai circa 4 km, ocupând cu Divizia 1Vânători localităţile Jasz Kis Er şi Pely, unde se leagă cu Divizia 2 Cavalerie şi cu Divizia 2 Vânători în localităţile Ianoshida şi Jasz Al Szt. Gyorgy, până la 2 km nord Szolnok (Divizia 6). Cavaleria divizionară a diviziilor Grupului General Holban (Regimentul 2 Călăraşi întrunit) depăşeşte linia capului de pod în dreptul Diviziei 2 Vânători şi ocupă staţiile de cale ferată Boldogvaros şi Tapio Szele.

Divizia 18, pentru a fixa inamicul din zona Szolnok şi a ajuta înaintarea Diviziei 16 care întâmpină rezistenţă, trece peste Tisa două batalioane din Regimentul 92 Infanterie sprijinite de 4 baterii din Regimentul 31 Artilerie de pe stânga Tisei şi ocupă Szolnokul. Inamicul a contraatacat cu forţe numerose sprijinite de 3 baterii şi un tren blindat, cele două batalioane fiind nevoite să se retragă la nord de Szolnok, unde fac legătura cu Detaşamentul trimis de Divizia 6[123].

Grupul General Moşoiu n-a putut înainta dincolo de pârâul Zagyva, inamicul apărând puternic malul de vest al acestui pârâu. La **Grupul de Sud** Divizia 18 Infanterie trece Tisa cu câte un batalion pe la Tisza Veszny şi Tisza Varkony ocupând aceste localităţi.

Din operaţiile duse până acum, din informaţiile obţinute prin recunoaşterile cavaleriei şi din informaţiile obţinute de la prizonieri, Comandamentul român se convinge că inamicul a renunţat la orice rezistenţă între Tisa şi Dunăre şi că intenţionează să se retragă spre Budapesta, unde să se organizeze pentru o nouă rezistenţă. Faţă de noua situaţie, Comandamentul român hotărăşte să se menţină continuu între cele două grupe inamice (de nord şi de sud), să înainteze spre Budapesta cu un Grup de Manevră acoperit

---

[122] Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 290: 1/Regimentul 1 Vânători are răniţi 1 ofiţer (lt. Pilg) şi 15 soldaţi.
[123] *Ibidem*, p. 291: Batalioanele din Regimentul 92 Infanterie au avut 4 soldaţi morţi şi 22 răniţi.

de două flancgarde puternice, pentru a tăia inamicului retragerea spre capitală. Comandamentul român hotărăşte:

1. Se constituie o **avangardă strategică** compusă din Divizia 2 Cavalerie (cu Brigăzile 3 şi 5) şi Divizia 1 Vânători sub comanda generalului Holban, cu misiunea:

- Divizia 1 Cavalerie să exploateze terenul dintre calea ferată Miskolcz – Budapesta şi Kecskemet – Budapesta, să intercepteze căile ferate şi şoselele spre Budapesta, tăind retragerea inamicului.

- Divizia 1 Vânători, înapoia Diviziei 2 Cavalerie, să înainteze în zona Tapio Szele – Tapio György.

2. Se constituie un **Grup de manevră** din două divizii de vânători şi o divizie de infanterie sub comanda generalului Moşoiu, cu misiunea de a înainta şi a ocupa cu Divizia 2 Vânători localităţile Jasz Al Szt. György şi Iasz Ladány şi cu Divizia 1, Rekas. Grupul de Manevră era dispus înapoia avangardei generale.

3. Formează **două flancgarde**:

a) **Flancgarda pe dreapta** constituită din Divizia 7 şi Brigada 2 Roşiori, cu misiunea:

- Divizia 7 să se deplaseze în regiunea Mihalytelek, Jasz Apati, de unde acoperă dreapta Grupului de Manevră;

- Brigada 2 Roşiori să continue înaintarea spre nord-nord-est pentru a cădea în spatele forţelor inamice din faţa Diviziei 16 Infanterie şi să recunoască ce forţe inamice sunt în regiunea Miskolcz.

b) **Flancgarda pe stânga** constituită din Divizia 6 Infanterie şi Brigada 4 Roşiori, sub comanda generalului Olteanu, cu misiunea să înainteze cu Divizia 6 Infanterie în regiunea Abony, precedată de brigada de cavalerie.

4. Grupul de Nord să împingă Brigada 49 Infanterie în regiunea Eger Löve, Eger Farmos, Szöke Pszt., constituind sprijinul Brigăzii 2 Roşiori ce operează spre Miskolcz.

În ziua de 4 august, conform ordinului Comandamentul român, grupurile au acţionat astfel:

a) **Grupul de Nord** a mărit capul de pod de la Tokaj, ocupând localităţile Saros Patak, Szernocs, Mohosto, Takta Herczany, Tisza Lucz, iar cu Brigada 4 Roşiori ajunge în regiunea Tisza Valk, Raboly tn., Porszlo şi Tisza Baboln.

b) **Flancgarda General Dumitrescu** rămâne cu Divizia 7 Infanterie în regiunea ocupată în ajun (Kömilö, Heves), iar cu Brigada 2 Roşiori execută recunoaşteri spre nord şi nord-est.

c) **Avangarda strategică** ocupă cu Divizia 2 Cavalerie linia Tapio Szele – Alberti şi împinge recunoaşterile până lângă Budapesta, iar cu Divizia 1 Vânători ocupă Tapio György.

d) **Grupul de Manevră** şi **Flancgarda de Sud** în mişcare spre obiectivele date, angajează lupta vie cu inamicul pe linia Rekas – Szolnok. Inamicul a rezistat până către seară, când a fost înfrânt de atacul nostru, s-a retras în dezordine către Abony, urmărit de aproape.

În acest timp Brigada 4 Roşiori, operând pe dreapta, ocupă localităţile Alberti şi Irsa, tăind astfel principala linie de retragere a inamicului prin Czegled către capitală.

Grupul inamic (Diviziile 3, 5 şi 6 Infanterie) din această regiune, văzându-se înconjurat, cu linia de retragere spre Budapesta tăiată, capitulează.

Sub aceeaşi influenţă morală, fără a fi atacate, Diviziile 2 Infanterie din regiunea Kecskemet şi 4 Infanterie din regiunea Kis – Kun – Felegyhaza, trimit parlamentari.

La nord, forţele inamice, văzându-şi tăiată linia de retragere la Füzes Abony, se retrag către Miskolcz, unde capitulează în ziua următoare.

Faţă de noua situaţie, care marca un succes strălucit pentru trupele române, Comandamentul român se îndreaptă către Budapesta, tăind inamicului orice putinţă de retragere spre vest.

Pentru ziua de 3 august Comandamentul hotărăşte următorul proiect:

Avangarda strategică să înainteze cu ambele brigăzi spre vest interceptând toate comunicaţiile ce duc spre Budapesta. Divizia 1 Vânători să meargă la Gomba.

Grupul de Manevră să deplaseze Divizia 2 Vânători la Tapio Szele şi Tapio György, iar Divizia 1 Infanterie la Czegled.

Flancgarda General Dumitrescu se va deplasa la Jasz Bereny şi Mihalytelek, acoperindu-se cu unităţi de cavalerie spre Hatvan şi Arkoszalas, iar un regiment de roşiori să fie trimis la Miskolcz.

Flancgarda General Olteanu se va deplasa cu Divizia 6 la Nagy Körös, continuând cu dezarmarea trupelor inamice capitulate. Cu Brigada 4 Roşiori să ameninţe spatele trupelor inamice din regiunea Kekskemet, tăindu-le orice linie de retragere spre Budapesta şi Szegedin. Proiectul s-a realizat astfel:

Grupul de Nord a trecut în întregime Tisa cu Brigada 41 Infanterie şi a înaintat spre Miskolcz pe 3 coloane, în timp ce detaşamentul General Davidoglu (Regimentele 9 Roşiori şi 14 Infanterie, cu 4 baterii de la Divizia 7 Infanterie) înaintează spre sud şi taie orice linie de retragere a diviziei inamice de la Miskolcz. Aceasta, văzându-se înconjurată şi fără nicio linie de retragere capitulează şi în seara zilei începe dezarmarea. Divizia 7 Infanterie a ocupat Jasz Mihaly şi Jasz Apati.

Avandarda Strategică a ajuns cu Divizia 1 Vânători la Gomba şi cu ambele brigăzi de cavalerie la 15 km est de Budapesta.

Grupul de Manevră cu Diviziile 2 Vânători 1 Infanterie a ocupat localităţile ordonate.

Flancgarda General Olteanu a ocupat Nagy Körös cu Divizia 6 Infanterie, iar Brigada 4 Roşiori a fost dirijată spre Kecskemet pentru a tăia retragerea inamicului spre vest.

Brigada 4 Roşiori iese din vederile comandamentului şi dirijează spre Kecskemet numai 5 escadroane şi cu celelalte 4 intră în Budapesta, unde cantonează în noaptea de 3/4 august.

La sud Divizia 18 Infanterie (Regimentele 90 şi 107 Infanterie) mai trece Tisa cu un batalion la Csongrad şi constituie un cap de pod în faţa localităţii Szentes.

Inamicul fiind completamente dezorientat şi dezorganizat, se află în descompunere şi capitulează pretutindeni: mai întâi grupul celor 3 divizii (3, 5 şi 6), apoi Diviziile 2 şi 1 de la sud şi Divizia Roşie de la Miskolcz. Au rămas numai grupuri răzleţe din Brigada 80 şi câţiva secui care rătăcesc prin munţi.

Toate trupele care luptaseră pe Tisa au depus armele. Budapesta nu mai avea nici o

apărare şi drumul trupelor române era liber spre capitala Ungariei.

În vederea ocupării Budapestei şi pentru atingerea obiectivului final – Dunărea – Comandamentul român dispune o nouă grupare de forţe:

Grupul General Moşoiu compus din Diviziile 6, 1 Infanterie şi Brigada 4 Roşiori continuă operaţiile spre sud până la linia Mindszent – Kiskun Halas – Kalocsa curăţind tot terenul între Tisa şi Dunăre.

Grupul General Holban, compus din Avangarda Strategică şi Divizia 2 Vânători, continuă operaţiile spre vest până la atingerea Dunării şi ocuparea Budapestei. Divizia de Cavalerie trebuia să încercuiască Budapesta pe la vest, interceptând orice comunicaţie din acea parte.

Flancgarda General Dumitrescu continuă operaţiile spre vest, curăţind tot terenul dintre Divizia 2 Vânători şi la nord până la frontul cehoslovac.

Rezerva Armatei, Divizia 2 Infanterie, rămâne în regiunea Besenyöszeg.

În acest timp, Béla Kun văzându-şi situaţia complet zdruncinată de victoria românilor, în ziua de 2 august fuge cu un tren special la Viena. Prins şi închis, evadează şi trece în Rusia.

La Budapesta se formează un nou guvern sub ocrotirea şefilor misiunilor militare engleze şi italiene. Colonelul italian Romanelli se erijează în postura de reprezentant al Antantei la Budapesta, calitate în care la 2 august adresează Consiliului Suprem Aliat o scrisoare prin care cere să se impună imediat armatei române armistiţiu şi să o silească să se retragă înapoia Tisei. Totodată trimite şi Comandamentului român o scrisoare prin care cere să se oprească înaintarea spre Budapesta până la primirea răspunsului la scrisoarea ce a adresat-o Aliaţilor. Comandamentul român consideră neavenită intervenţia lui Romanelli şi continuă operaţiile până la completa zdrobire a inamicului şi ocuparea capitalei acestuia.

În ziua de 3 august cavaleria română era la porţile Budapestei, iar generalul Rusescu intrase cu o zi înainte în capitala Ungariei, cu tot protestul delegatului italian şi al guvernului ungar. La 4 august 1919 Comandantul Trupelor din Transilvania, generalul Mărdărescu, primeşte defilerea Diviziei 1 Vânători pe străzile Budapestei, în timp ce Divizia 2 Cavalerie încercuieşte Budapesta pe la nord, sud şi vest, tăindu-i orice legătură cu restul ţării.

Grupul de Nord a ocupat în această zi regiunea de la est de Miskolcz, tăind cele două comunicaţii cu frontul cehoslovac, iar generalul Davidoglu dezarma divizia inamică de la Miskolcz. Divizia 7 Infanterie ocupă Erlau cu un detaşament, iar cu grosul ocupă regiunea Hatvan, Gödölö, Koka şi capturează 38 de locomotive, un parc întreg de vagoane şi trenuri cu muniţiuni.

Grupul General Holban ocupă cu Divizia 1 Vânători Budapesta, care capitulează, în timp ce Divizia 2 Cavalerie trece la vest de Pesta şi stabileşte un cap de pod în această parte. Divizia 2 Vânători este oprită la Vecses (est Budapesta) ca rezervă a Grupului.

Grupul General Moşoiu ocupă Kis Kun Felegyháza cu Brigada 4 Roşiori, Kecskemét cu Divizia 6 şi regiunea Csegléd, Abony, Nagykörös cu Divizia 1 Cavalerie.

În zilele următoare trupele noastre continuă cu urmărirea şi capturarea elementelor inamice răzleţe, curăţind tot terenul până la Dunăre şi ulterior până la lacul Balaton.

Grupul atinge peste tot Dunărea şi la sud stabileşte legătura cu frontul aliat franco-sârb.

Detaşamentul General Davidoglu, la nord, ocupă linia Miskolcz – Eger – Hatvan-Gödölö – Budapesta, legându-se cu frontul cehoslovac. Pentru dezarmarea unităţilor răzleţe din vestul Dunării, o parte din unităţi au reluat înaintarea spre vest şi între 13 şi 16 august au ocupat regiunea, până la Lacul Balaton, inclusiv oraşul Györ.

În rezumat: până la 8 august au capitulat 6 divizii inamice (Diviziile 1-6), iar celelalte 3, aflate în curs de organizare (Diviziile 7, 8 şi 9) se dezorganizează, văzând dezastrul celorlalte. Trupele române au capturat 1235 ofiţeri, 40.000 trupă şi 348 tunuri diferite calibre, două guri de foc cal. 305 mm, 332 mitraliere, 52.000 arme, 4.316 carabine, 579 revolvere, 190 puşti mitraliere, 87 aeroplane şi o enormă cantitate de materisle de război, care s-a mărit continuu cu depozitele descoperite în interior. În 12 zile de operaţiuni trupele ungare au fost bătute şi au capitulat în întregime, Ungaria a fost ocupată şi pericolul bolşevic înlăturat complet din centrul Europei. În 11 zile armata română a parcurs 1254 km, a dat două bătălii mari şi a ocupat capitala[124] inamicului după ce i-a capturat toată armata.

După trecerea Tisei şi ocuparea Budapestei, mareşalul Foch şi generalul Franchet d'Esperey felicită Comandamentul român pentru victoriile strălucite ce le-a obţinut[125].

Armata română, de la soldat la general, şi-a făcut încă odată cu prisosinţă datoria faţă de patrie. Ordinul nr. 180 din 5 august 1919, adresat generalului Mărdărescu de Şeful Marelui Stat Major al armatei române, generalul Prezan confirmă acest fapt[126].

Primul Ministru al României întregite, Ioan I.C. Brătianu, care la Conferinţa de pace de la Paris a luptat cu tenacitate împotriva tuturor celor care voiau să înalce drepturile legitime ale ţării sale, suveranitatea şi integritatea teritorială, a trimis comandantului trupelor române triumfătoare o telegramă de felicitare.

În răspunsul său, generalul Mărdărescu arăta că *Armata, însufleţită în tot cursul campaniei de cele mai strălucite calităţi ostăşeşti, a fost, este şi va fi neclintit scutul proteguitor al scumpei noastre Românii Mari, înfăptuită cu atâtea sacrificii.*

---

[124] General G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 164: Raportul Comandantului Comandamentului Trupelor din Transilvania către Comandantul de căpetenie al armatei române:

MAJESTĂŢII SALE REGELUI

Am onoare a raporta, că eri, 4 august, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistenţă.

După luarea măsurilor de menţinere a ordinei, am trecut în revistă şi am primit defilarea trupelor (o brigadă din Divizia I-a de Vânători, un divizion a 3 baterii şi un divizion din Brigada 4-a de roşiori) pe Andrasystrasse. Guvernator al Budapestei l-am numit pe generalul Holban. Populaţia a primit trupele noastre în mod simpatic.

Comandantul trupelor din Transilvania, general Mărdărescu.

Şef de stat major, general Panaitescu.

Nr. 2662.

5 august 1919.

[125] Lt., col. Constantin Drăgănescu, *op. cit.*, p. 301.

[126] General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 167: *Cu profundă emoţiune şi înaltă mândrie naţională am urmărit şi de data aceasta frumoasele şi eroicele fapte de războiu ale armatei de sub comanda D-voastre şi vă rog să primiţi şi să transmiteţi la toţi camarazii, ofiţeri şi soldaţi, expresiunea admiraţiunii mele. Am credinţa că acum, când duşmanul a fost îngenunchiat şi distrus, armata ce comandaţi se va conduce cu locuitorii teritoriilor cucerite în aşa fel, încât lumea întreagă va putea constata că noi, soldaţii, suntem cu adevărat reprezentanţii unui popor cinstit, drept, bun şi înaintat.*

General Prezan.

La 5 august 1919 Generalul Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania a dat o Proclamaţie[127] către populaţia Budapestei şi a raportat M.S. Regelui Ferdinand despre ocuparea Budapestei.

Armata română înfăptuise prin propriile ei forţe ceea ce mareşalul Foch, la Conferinţa de Pace din ziua de 11 iulie 1919, arătase ca necesar de înfăptuit printr-o acţiune comună a trupelor aliate: înfrângerea armatei comuniste ungare, ocuparea Budapestei şi dezarmarea Ungariei – singurele mijloace eficace pentru restabilirea păcii în Europa centrală tulburată de bolşevismul unguresc. Numai schimbarea guvernului nu însemna garanţia transformării radicale în atitudinea Ungariei faţă de România. Era necesară dezarmarea restului de soldaţi răspândiţi pe întreg teritoriul ocupat şi a lucrătorilor înarmaţi şi organizaţi de regimul comunist. Aliaţii au recunoscut această necesitate şi mareşalul Foch[128], odată cu felicitările pentru ocuparea Budapestei, se exprimă faţă de delegatul nostru la Conferinţa de Pace că Armata Română trebuie să procedeze de îndată la dezarmarea generală, lăsând numai armamentul necesar organizării politice şi unităţilor strict necesare pentru menţinerea ordinei. Dictatura comunistă dezorganizase complect aşezămintele statului ungar, înfometase şi terorizase populaţia bănuită cât de puţin că n-ar fi partizana regimului comunist.

Generalul Mărdărescu notează că:[129] *În toată zona dintre Tisa şi Dunăre, atât populaţia urbană, cât şi cea rurală, a primit armata românească cu linişte, încredere şi bunăvoinţă, dându-şi seama că ea este purtătoarea ordinei şi siguranţei avutului, onoarei şi vieţii cetăţenilor, nesocotite în mod sălbatic de banndele lui Béla Kun. (...) Foametea luase aşa proporţii, că de câtva timp populaţia Budapestei se nutrea aproape exclusiv cu dovleci, care costau 5-6 coroane kilogramul. Alimentele erau sechestrate în folosul trupelor roşii. (...) Administraţia teritoriului s-a exercitat în întregime prin organele administraţiei maghiare (...).*

Comandamentul militar a dat dispoziţiuni pentru aprovizionarea cu alimente a populaţiei, între acestea fiind: scutirea de rechiziţii de alimente a Budapestei şi a unui număr de 40 de comune din împrejurimi; populaţia oraşelor să fie aprovizionată în fiecare zi cu cantitatea necesară de alimente, mai cu seamă cartofi din regiunile Nyiregyhaza şi Debreţin;

---

127 General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 164; Proclamaţia adresată de comandantul Trupelor din Transilvania populaţiei din Budapesta:

Proclamaţiune

Se aduce la cunoştinţa populaţiunii următoarele:

1. Armata română nu face războiu locuitorilor ei, ci armatei lor cari au atacat-o.

2. Soldatul român garantează liniştea, avutul şi viaţa cetăţenilor.

3. Toţi locuitorii sunt obligaţi să păstreze ordinea şi să respecte legile ţării, precum şi ordonanţele ce se vor da.

4. Viaţa în oraşe îşi va urma cursul normal, circulaţia fiind permisă până la ora 21; de la această oră toate localurile vor fi închise.

5. Se interzic întrunirile şi circulaţia în grupuri mai mari de 5 persoane.

6. Locuitorii care vor instiga contra ordinei sau vor aduce prin glas, prin scris sau prin gest prejudicii trupelor româneşti vor fi pedepsiţi conform legilor războiului.

Comandantul trupelor din Transilvania, General Mărdărescu.

Şef de stat major, general Panaitescu.

128 Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 307.

129 General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 170-182.

să se pună la dispoziţia Ministerului de Alimentare maghiar un număr de 60.000 porci, capturaţi în vecinătatea Budapestei; grâul care prisoseşte României să fie vândut acestui minister pentru nevoile populaţiei Budapestei; corpurile de trupă să hrănească zilnic, din mijloace proprii, cât mai mulţi bătrâni, femei şi copii; să se înfiinţeze cantine populare unde cei nevoiaşi să primească zilnic hrană în mod gratuit etc.

Datorită acestor măsuri, la 16 zile după intrarea trupelor române în Budapesta viaţa îşi reluase cursul normal: piaţa era îndestulată, prăvăliile şi instituţiile de spectacole erau deschise, funcţionarii şi muncitorii îşi reluaseră ocupaţiunile etc.

Sub ocrotirea armatei române guvernul maghiar a reorganizat armata naţională.

În acord cu Conferinţa de Pace de la Paris, cu Înaltul comisar al guvernului român la Budapesta şi cu Consilul Dirigent, Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât începerea operaţiunii de evacuare din Ungaria.

Evacuarea propriu zisă a început la 15 noiembrie 1919, când Comandamentul Trupelor din Transilvania s-a mutat de la Budapesta la Oradea Mare şi s-a încheiat la 28 martie 1920.

La 24 aprilie 1920 generalul Mărdărescu a revenit la Inspectoratul Tehnic al Trupelor de Infanterie, prilej cu care a emis un Ordin de Zi prin care felicita trupele din Transilvania pentru izbânda lor[130]. Generalul Mărdărescu, care a condus la victorie trupele din Transilvania până dincolo de Budapesta, la Balaton, se adresa combatanţilor din subordine

---

[130] *Ibidem*, p. 165: **Ordin de zi No. 56, din 5 august 1919**

Bravi ostaşi ai Comandamentului trupelor din Transilvania,

Acum câteva zile vă găsiaţi paşnici pe malul stâng al Tisei, formând cu piepturile voastre zid de apărare pentru toată suflarea omenească de dincoace de Tisa.

În dimineaţa zilei de 20 iulie, duşmanul nelegiuit, care turbură liniştea Europei, v-a atacat în mod furios. Vrăjmaşul, mare în număr şi mijloace, a trecut pe stânga Tisei şi, ameţit de izbânda împingerii perdelei noastre acoperitoare, a înaintat ca o vijelie spre răsărit, în primele zile ale bătăliei, atras fiind de frumuseţea şi bogăţia Ardealului, această podoabă a neamului românesc. Cel de sus însă, care împarte dreptatea şi veghează la înfăptuirea sfintei noastre năzuinţi, a făcut ca bucuria inamicului să fie numai vremelnică; în adevăr, sosind momentul intrării în luptă a grosului trupelor noastre, duşmanul a fost aruncat peste cap, dincolo de Tisa, cu mari pierderi în oameni şi material de război.

De astă dată însă, punerea Tisei între noi şi vrăjmaş nu mai era destul. Inamicul, care ne atacase în mod îndrăzneţ, trebuia îngenunchiat, zdrobit în aşa măsură, ca să se poată dobândi în mod sigur liniştea noastră şi a întregului apus. Sprijinit pe voi, bravi ostaşi ai Comandamentului Trupelor din Transilvania, Înaltul Comandament a hotărât trecerea pe dreapta Tisei şi continuarea operaţiunilor până la sfârşit; dar dincolo de Tisa, inamicul, care simţise bărbăţia loviturei voastre, n-a mai fost în stare să opună nici o rezistenţă şi diviziile dezorganizate în urma bătăliei de pe stânga Tisei, au fost capturate una câte una.

Astfel, în curs de 16 zile numai, inamicul a fost cu desăvârşire distrus, iar în ziua de 4 august, orele 18, trupele noastre au ocupat Budapesta, ducând cu ele liniştea tuturor cetăţenilor paşnici ai Ungariei şi prin aceasta risipirea norilor din centrul Europei.

Faptul strălucit de arme săvârşit de voi va rămâne pe vecie scris în cartea Neamului şi în Istoria omenirii; deci, vă puteţi mândri de roadele ostenelilor voastre şi când vă veţi înapoia la vetrele voastre puteţi spune tuturor, cu seninătate, că v-aţi făcut pe deplin datoria faţă de Neam, de Ţară, şi MM LL., care, în momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru şi au urmărit de aproape bravura voastră.

Sunt nespus de mândru că v-am comandat şi adânc recunoscător tuturor pentru inima ce aţi pus în înfăptuirea izbândei, vă mulţumesc la fiecare în parte şi vă zic: ***Sănătate şi totdeauna voe bună, bravi ostaşi ai Comandamentului Trupelor din Transilvania****.*

Comandantul Trupelor din Transilvania, general Mărdărescu.

cu calde cuvinte de recunoştinţă[131]. *Şi acum, după ce am revăzut adevărul asupra felului cum am putut stăpâni Ardealul şi am pecetluit pentru totdeauna ceea ce Adunarea Naţională hotărâse la Alba Iulia, drept este să recunoască cei neconvinşi încă şi să afirme* ***că întregirea neamului s-a făcut prin victoria armelor, prin sângele vărsat de luptători şi prin priceperea comandanţilor superiori, înaintea cărora datori sunt toţi a-şi pleca fruntea şi genunchii***[132].

4 august 1919. Trupele române ocupă Budapesta şi înlătură regimul comunist instituit de Béla Kun.

---

[131] *Ibidem*, p. 190: **Ordinul de zi No. 234 din 20 aprilie 1920:**

Ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi,

Fiind chemat în alt serviciu, cu multă părere de rău mă depărtez de voi.

Zic că mă depărtez de voi, pentrucă amintirea celor mai frumoase zile ale carierei mele fiind legate de voi, nu pot să mă despart de voi, ci las gândul şi toată dragostea mea în mijlocul vostru.

Dar nu numai recunoştinţa mă leagă necurmat de voi – căci alături de voi am scris împreună cele mai glorioase pagini ale istoriei neamului nostru – ci neîntrecutele voastre calităţi ostăşeşti, dovedite în cursul luptelor grele contra duşmanului, au săpat nesters în mintea mea toată admiraţia pentru voi şi, prin urmare, ca bun român şi ca şef, care v-a cunoscut şi condus la victorie, am în voi toată încrederea pentru viitor, cuvânt prntru care ochiul meu vă va urma oricând şi oriunde.

Ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi,

Vă mulţumesc la fiecare în parte pentru bunăcredinţa şi întreaga bunăvoinţă ce-aţi pus necurmat în îndeplinirea îndatoririlor voastre faţă de Neam, Ţară şi Tron şi pentru încrederea de tot momentul cu care m-aţi înconjurat; şi, depărtându-mă de voi, am toată convingerea că veţi continua a păşi pe calea sănătoasă ce-aţi urmat până acum, pentru a merita întreaga binecuvântare a generaţiiolr viitoare.

Ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi,

Vă doresc la toţi voe bună şi rămâneşi cu bine.

Comandantul trupelor de vest,

General Mărdărescu.

[132] Maior Băldescu Radu, ofiţer de stat major: *Operaţiunile Armatei Române în Ardeal şi Ungaria. 1 noiembrie 1918 – 15 august 1919,* Sibiu,Tipografia cavaleriei. 1928, p. 113.

RĂZBOIUL ROMÂNO-UNGAR
(1918-1920)

Ion Al. Popescu

Încetarea operaţiunilor militare prin Armistiţiul semnat la 11 noiembrie 1918 şi victoria Antantei asupra Puterilor Centrale sunt evenimente de cea mai mare importanţă, care au marcat începutul unei noi perioade în istoria Lumii. După 4 ani (1914-1918) de grave pierderi materiale şi umane, de suferinţe şi privaţiuni de tot felul, de teamă şi tensiuni, popoarele Europei mai ales, sătule de război, doreau instaurarea unei păci trainice, care să stopeze declanşarea unei noi conflagraţii, care să instaureze largi drepturi şi libertăţi cetăţeneşti şi relaţii democratice între state. Greutăţile generate de război găsesc un teren prielnic mai ales printre masele de oameni debusolaţi, exasperaţi de mizerie şi suferinţe, accentuate de război până la limita suportabilului, care urmează îndemnurile la nesupunere civică şi revoltă şi, înşelaţi de bolşevici în speranţele şi idealurile lor, chiar cred că e posibilă o schimbare radicală a statului lor social. Manifestările de protest degenerau frecvent în acţiuni de masă, greve generale, ciocniri, revolte, răscoale locale, atentate, puciuri, revoluţii de care profită comuniştii: s-au înregistrat între aprilie 1918 – decembrie 1919 mari demonstraţii de masă la Viena şi Berlin (aprilie 1918 – ianuarie 1919), lupte pe baricade în Cehia, la Plsen şi Kladno (iunie 1918), la Berlin dar şi Buenos-Aires (ianuarie 1919), răscoale şi revolte populare (Haiti, 1918-1920, Coreea – 1 martie, Egipt – 9 martie, Siria – mai, Silezia, Polonia – august, Libanul de Nord – decembrie, toate în cursul anului 1919), revoluţii democratice (China, începută la 4 mai 1919), proletare (Finlanda, declanşată la 28 ianuarie 1918) şi socialiste (Ungaria – martie 1919). Este rezultatul demersului comun al bolşevicilor ruşi sprijiniţi generos de germani [J.-P. Bled, *Fragilitatea păcii*, în „M.I." nr. 2 (623), feb. 2019, p. 5-7; Gogun A., *Primăvara roşie a Europei*, în „M.I.", nr. 7/2019, p. 15-19; Merridale C., *Trenul lui Lenin*; Heresch E., *Documentele secrete Parvus*; Stan M., Tismăneanu Vl., *Dosar Lenin* – passim], rezultat spectaculos pe termen scurt: Ungaria bolşevizată, România în prag de distrugere, Austria sfâşiată de lupte insurecţionale, Germania ameninţată să devină stat sovietic, tentative de revoltă în Elveţia, Italia, Estonia. Anarhia provocată intenţionat a creat un cadru propice pentru un şir de violenţe politice, economice, sociale. Această stare de spirit are şi finalizări temporare: în afara regimului sovietic instalat în Rusia prin lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917: republica Muncitorească Finlandeză (28 ianuarie – 4/5 mai 1918; Republica Sovietică Estonă (29 noiembrie 1918 – februarie 1919), Republica Sovietică Lituaniană (16 decembrie 1918 – 25 august 1919), Republica Sovietică Letonă (17 decembrie 1918 – ianuarie 1920), Republica Sovietică din Bremen (1 ianuarie – 4 februarie 1919), Republica Ungară a

Sfaturilor (21 martie – 1 august 1919), Republica Sovietică din Bavaria (19 aprilie – 1 mai 1919). Dată fiind vecinătatea, până la un punct, cu Rusia şi Ucraina bolşevizate dar şi prezenţa pe frontul din Moldova a trupelor ruse bolşevizate, România devine în epocă unul din primele poligoane experimentale ale bolşevismului rusesc. Dar negarea totală a valorilor morale, etice, culturale ale societăţii române a timpului, care nu sunt înlocuite cu valori superioare de ideologia bolşevică fac ca ea să fie respinsă în totalitate de populaţie dar şi de militarii români (xxx, *Ideologie şi structuri comuniste*, vol. I, passim). Dintre politicienii prezenţi la Paris, Winston Churchill a fost printre puţinii care au înţeles că bolşevismul lui Lenin şi al tovarăşilor lui este un nou fenomen pe scena politică a Lumii, un pericol pentru state şi popoarele lor, iar în spatele retoricii marxiste se află un partid şi un grup foarte disciplinat şi centralizat de oameni care luptau pe toate căile pentru a deţine puterea totală în societate: *„Esenţa bolşevismului, spre deosebire de orice altă formă iluzorie de gândire politică, este că acesta nu poate fi propagat şi menţinut decât prin violenţă ...Dintre toate formele de tiranie din Istorie, tirania bolşevică este cea mai rea, distructivă şi degradantă”*. Prin extinderea bolşevismului în Ungaria, pentru o perioadă mai lungă de timp decât efemerele încercări făcute cu banii şi la îndemnul Moscovei, cuvintele lui Churchill au devenit o realitate ce trezea temeri tuturor şi reprezenta o realitate pentru întreaga Europă în primul rând.

Unirea realizată de români în cursul anului 1918 trebuia apărată cu arma în mână, cele mai mari pericole venind din Est – Rusia şi Nord-Est – Ucraina, dar şi din Vest – Ungaria, statele respective dorind recuperarea teritoriilor istorice locuite majoritar de români, care se uniseră cu ţara în cursul anului 1918. Specialiştii români şi mulţi istorici străini, de bună credinţă, susţin – conform adevărului istoric – că fiind în necunoştinţă de cauză asupra realităţilor din zonă, convenţiile de armistiţiu încheiate de Aliaţi în 1918, în special cele cu Bulgaria la Salonic 16/29 septembrie, Austro-Ungaria la Vila Giusti – lângă Padova – 21 octombrie/3 noiembrie, separat cu Ungaria la Belgrad – 31 octombrie/3 noiembrie (Z. Zamfir, J. Banciu, *Primul Război Mondial*, p. 328-335, capitolul *Încheierea armistiţiului*) n-au reflectat în mod obiectiv interesele României. Mai ales Convenţia de la Belgrad a complicat situaţia şi a generat o serie de dificultăţi şi suferinţe românilor. De aceea diplomaţii români participanţi la Conferinţa de Pace de la Paris (5/18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1921), în special marele Ionel Brătianu, au depus un efort deosebit pentru a convinge reprezentanţii Marilor Puteri să reglementeze în mod corect, conform principiilor dreptului internaţional dar şi cu drepturile legitime ale poporului român, delimitarea frontierelor cu toţi vecinii săi dar şi recunoaşterea actelor plebiscitare din 27 martie/9 aprilie – Unirea Basarabiei, 15/28 noiembrie – Unirea Bucovinei şi 18 noiembrie/1 decembrie 1918 – Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Maramureşului şi Sătmarului, cu Patria-Mamă. Făurirea statului naţional român unitar – visul de aur al românilor – avusese loc în perioada când Marele Război nu fusese pe deplin şi definitiv terminat, când foştii stăpâni, deşi înfrânţi militar, mai încercau să-şi menţină dominaţia şi să-şi apere privilegiile, refuzând să recunoască hotărârile de Unire. De aceea una din preocupările principale ale guvernelor române a fost continuarea eforturilor de susţinere, organizare şi înzestrare a Armatei, activitate ce s-a dovedit unicul mijloc sigur pentru

alungarea inamicilor din teritoriile naţionale recunoscute României şi de Puterile Antantei prin Tratatul din 4/17 august 1916 (*1918 la români,* vol. I, p. 763-774).

Precizez că la negocierile şi semnarea armistiţiului cu Austro-Ungaria de la Padova şi a Convenţiei militare de la Belgrad cu Ungaria, deşi era direct interesată, România nu a fost invitată; era un prim semnal că Aliaţii considerau că Tratatul din 4/17 august 1916 era abrogat de Pacea de la 24 aprilie/7 mai 1918 de la Buftea – Bucureşti, pe care România fusese silită, sub imperiul forţei, s-o semneze cu Puterile Centrale. Aceasta este explicaţia că reprezentanţii Aliaţilor, necunoscând realitatea, au stabilit arbitrar cursul râului Mureş ca linie de demarcaţie între armatele aliate şi armata ungară, fapt cu consecinţe negative în perioada următoare, mai ales pentru români. Convenţia obliga guvernul ungar ca în termen de 8 zile *„să-şi retragă toate trupele la Nord de linia marcată de valea superioară a Someşului Mare, Bistriţa, Mureş* (satul), *Mureşul până la confluenţa lui cu Tisa"* (*Guerre européenne*, p. 23), să demobilizeze armata – cu excepţia a 8 divizii. Fixarea arbitrară a unei linii de demarcaţie între trupele române şi cele ungare însemna că sub dominaţia Ungariei rămâneau oraşele Satu Mare, Oradea, Salonta, Beiuş, Arad şi mari suprafeţe din Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş, populate majoritar de români, dar şi crearea din punct de vedere juridic internaţional a unui precedent periculos ce oferea vecinilor din Vest, dar şi altora, pretextul pentru nerespectarea hotărârii votate la 18 noiembrie/1 decembrie la Alba Iulia de delegaţii aleşi ai românilor. Aliaţii urmau să ocupe regiunea evacuată de unguri dar şi localităţile şi punctele pe care le considerau strategice. Linia de demarcaţie fusese trasată din considerente pur militare, lucru recunoscut chiar de generalul Franchet d'Espérey, sub a cărui îndrumare se elaborase textul armistiţiului de la Belgrad: *„nu puteam şi nici nu eram obligat să ţin seama de revendicările teritoriale* (ale României, n.n.), *pe care, de altfel, nu le cunoşteam"*. Iar generalul Henri Berthelot remarca nedreptatea actului de la Belgrad prin care *„în Transilvania s-a stabilit o limită arbitrară a ocupaţiei* (autorităţii, n.n.) *române, numai din punct de vedere geografic şi fără a se ţine seama de situaţia etnografică"*, reuşindu-se *„să defavorizeze pe români"* (*Istoria militară,* vol. V, p. 775). Dar intervenţiile repetate ale Guvernului român, ale Marelui Sfat Naţional din Transilvania ales la 2 decembrie, ale Delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris, determinate de prevederile nejuste ale Convenţiei de la Belgrad pe care România nu le-a recunoscut dar şi persecuţiile la care erau supuşi românii din teritoriile încă neeliberate (vezi exemplele date de C. Kiriţescu, *Istoria*, vol. II, p. 404, 417-418 ş.a.) au determinat pe Aliaţi să revină asupra liniei de demarcaţie, care va fi deplasată succesiv spre Vest.

După proclamarea unirii Bucovinei şi Transilvaniei cu Patria-Mamă, Armata Română a reluat înaintarea în Transilvania. Ea se oprise la rugămintea fruntaşilor ardeleni, care au argumentat că la Alba Iulia nu trebuie să fie prezente trupe române, pentru a nu da motiv adversarilor să susţină că Unirea s-a făcut cu sprijinul baionetelor militarilor români din Regat. Deoarece a crescut numărul de mari unităţi române deplasate în Transilvania, Marele Cartier General Român – care coordona şi acţiunile forţelor militare române din Basarabia, Bucovina şi Dobrogea, a hotărât crearea, la 11/24 decembrie 1918, a Comandamentului Trupelor din Transilvania/CTT, cu punctul de comandă la Sibiu. Comandant al noii structuri militare create a fost numit generalul Traian Moşoiu, cel mai vechi dintre comandanţii de divizie aflaţi atunci în Ardeal, având ca şef de Stat Major pe

generalul Ştefan Panaitescu (Gen. C.D. Mărdărescu, *Campania*, ed. 2018, p. 31). Constatând că guvernul ungar nu respecta deciziile Puterilor Aliate de a-şi retrage trupele din zona delimitată de Mureş şi Carpaţii Occidentali, că zilnic se înregistrau tot felul de orori comise asupra românilor mai ales – jafuri, violuri, omoruri –, că se practică pe scară largă acţiunea de evacuare a bunurilor publice şi ale populaţiei spre Budapesta, Marele Cartier General a ordonat trupelor subordonate să se pregătească pentru reluarea înaintării în Transilvania. Deoarece generalii francezi d'Esperey şi Berthelot s-au convins de justeţea cererilor autorităţilor politice şi militare româneşti, confirmate şi de delegaţii francezi din Transilvania, care adevereau situaţia din zonă, ei au autorizat trupele române să ocupe mai întâi aliniamentul Dej, Cluj, apoi Sighetul Marmaţiei, Baia Mare, Satu Mare, Carei, Oradea, Arad. Decizia a fost adusă la cunoştinţa autorităţilor ungare de către generalul Berthelot prin locotenent-colonelul Fernand Vyx din Misiunea Aliată de la Budapesta. Dar guvernul ungar nu a dat curs hotărârii (M. Muşat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 648), ci a ordonat trupelor sale să rămână pe loc pentru a desfăşura noi acţiuni militare, declarând că Ungaria se află în stare de război *„cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat”* (*Ibidem*). Ca urmare a acţiunilor desfăşurate în decembrie 1918, trupele române au preluat sub control o parte însemnată din teritoriul naţional cu importantele oraşe Dej, Gherla, Cluj, Turda, Alba Iulia, Aiud, Teiuş şi zona minieră Petroşani, acţiuni ce asigurau condiţii mai bune pentru protecţia populaţiei şi permiteau să înainteze spre Vest. În luna ianuarie 1919, cu acordul Aliaţilor, comandamentul român a ordonat reluarea înaintării, militarii români eliberând Zalăul la 14/27 ianuarie iar spre sfârşitul lunii Sighetul Marmaţiei şi Baia Mare. Până la sfârşitul lunii, trupele noastre – trei divizii din primul eşalon: Diviziile 6 şi 7 Infanterie şi Divizia 2 Vânători – au ocupat un nou aliniament, ce le permitea să facă faţă unui posibil atac militar al trupelor ungare. Consiliul Dirigent de la Sibiu a iniţiat procesul de creare a diviziilor ardelene, care vor avea un important rol în acţiunile militare din primăvara şi vara lui 1919. Începe procesul de constituire a comandamentelor Corpurilor 6 şi 7 Armată, ce urmau să aibă în compunere 6 divizii – Diviziile 16-21 Infanterie, dar resursele umane şi materiale limitate au permis ca iniţial să fie create doar Diviziile 16 şi 18 Infanterie. Misiunea creării de unităţi militare compuse din oameni recrutaţi din Transilvania, care să susţină efortul eliberator, a revenit „Comandamentului general teritorial Sibiu” creat la 5/18 ianuarie 1919, în frunte cu generalul Ioan Boeriu, până atunci secretar general al resortului Armatei şi Siguranţei Publice în Consiliul Dirigent, având ca şef de Stat Major pe colonelul Dănilă Papp. La sfârşitul lunii ianuarie 1919 situaţia politică şi militară a României era periclitată de Rusia, Ucraina şi Ungaria, care se manifestau ca adversare ale deciziilor de Unire adoptate plebiscitar la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia. Dacă la frontiera Nistrului situaţia a fost restabilită prin respingerea atacurilor bandelor bolşevice ucrainene (L. Rotari, *Mişcarea subversivă din Basarabia,* passim), în special cele din zona Hotin şi Atachi, în Transilvania se agrava starea de insecuritate a autorităţilor şi populaţiei româneşti, din cauza acţiunilor ostile ale gărzilor naţionale ungare sprijinite de o parte din populaţia maghiară. Acţiunile teroriste comise de bandele înarmate ungare au determinat factorii de decizie politică şi militară de la Bucureşti să ia în calcul trecerea Munţilor Apuseni pentru a lua sub control teritoriile româneşti unite cu Ţara; de aceea la

2/15 februarie 1919 Marele Cartier General a dat publicităţii o declaraţie în care arăta, printre altele: *„România, deplin încrezătoare în Aliaţii săi, bazată pe Tratatul său de alianţă din 1916 şi pe drepturile sale etnice, este hotărâtă a aduce la îndeplinire cu orice preţ hotărârea Antantei cu trupele sale indicate de aceasta în Ardeal”* („M.I.”, nr. 4/2019, p. 12). Conform acestei decizii şi ordinelor Marelui Cartier General, CTT – Comandamentul Trupelor din Transilvania, înfiinţat de marele Cartier General prin Ordinul nr. 1159 din 11/24 decembrie 1918 (P. Otu, *Mareşalul Constantin Prezan*, p. 276) a ordonat comandanţilor Divziilor 6 şi 7 Infanterie să realizeze un dispozitiv de luptă prin care să se înainteze prin Poarta Someşului şi pe văile celor trei Crişuri pentru a ocupa oraşele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Chişinău Criş şi Arad. La intervenţia premierului român Ionel Brătianu, la 12/25 februarie 1919 Consiliul Militar Interaliat de la Paris a aprobat ca Armata Română să înainteze şi să elibereze teritoriile româneşti unite cu ţara, dar aflate încă sub administraţie ungară, până pe aliniamentul Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad – oraşe în care se aflau trupe franceze. Între trupele române şi cele ungare se stabilea o zonă neutră, în care forţe franceze acţionau ca trupe de interpunere. A doua zi, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace a confirmat hotărârea Consiliului Militar Interaliat. La 24 februarie/9 martie Guvernul român a fost înştiinţat de hotărâre, dar i s-a cerut cu Armata Română să nu înainteze până pe aliniamentul stabilit, pentru a se evita posibilele incidente dintre militarii români şi cei unguri. Guvernul ungar a fost înştiinţat la 6/19 martie despre decizia luată la Paris iar răspunsul maghiarilor a fost intensificarea acţiunilor agresive ale militarilor unguri contra românilor din zona pe care trebuiau s-o evacueze. La 6/19 martie 1919 colonelul Fernand Vyx a prezentat Budapestei nota prin care i se cerea să-şi retragă trupele pe aliniamentul hotărât la Paris (decizie luată la 13/26 februarie), dar la 7/20 martie 1919 guvernul ungar condus de Déneş Berinkey a respins „Nota Vyx” şi a demisionat, puterea fiind preluată la 8/21 martie de un guvern format din socialişti şi comunişti, condus de Sândor Gârbai, în care Ministerul de Externe revenea lui Béla Kun. Lider al Partidului Comunist Ungar, finanţat de guvernul bolşevic de la Moscova, prieten apropiat al lui Lenin, Kun este creatorul Republicii Ungare a Sfaturilor, al cărei obiectiv principal era ca, ajutat de Moscova, să refacă mult visata Ungarie Mare, cel puţin parţial. El şi sprijinitorii lui interni şi externi ignorau noile realităţi politice şi militare din zonă, fiind hotărât să recupereze Ardealul şi Slovacia pe calea armelor. În acest sens a făcut eforturi intense pentru ridicarea capacităţii de luptă şi creşterea numărului trupelor, cumpărând arme de la austriecii şi germanii aflaţi în retragere după semnarea armistiţiului la 11 noiembrie 1918. Unităţi de voluntari internaţionalişti (printre care şi români rătăciţi, n.n.: vezi mai ales *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. II, *9 decembrie 1918 – 31 decembrie 1919*) soseau în Ungaria pentru a se înrola în detaşamentele bolşevicilor. O dovadă a neînţelegerilor care încep să iasă la iveală în tabăra Aliaţilor este că italienii au vândut şi ei arme şi muniţii bolşevicilor lui Kun, motivaţi în parte de ostilitatea comună faţă de Iugoslavia, vecinul Ungariei. În contrapartidă, la preţ redus şi în grabă, Kun a vândut Italiei proviziile de grăsimi ale Ungariei („Historia Special”, nr. 27/2019, p. 14-15, 25).

După cum se ştie, sfârşitul Primului Războ Mondial provocase şi destrămarea imperiilor multinaţionale: Austro-Ungar, Rus şi Otoman, victoria principiului

naţionalităţilor fiind o realitate la sfârşitul lui 1918 (*România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1918-1920*, p. 259-265). Revoluţia democratică şi naţională care a înlăturat monarhia habsburgică a produs importante schimbări şi în situaţia popoarelor austriac şi ungar: la 30 octombrie/12 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Austria iar la 3/16 noiembrie acelaşi an a luat naştere Republica Ungară Independentă. Înfrângerile de pe front şi agitaţiile sociale şi politice au subminat unitatea imperiului bicefal. Aproape toate naţionalităţile înfiinţaseră consilii naţionale, ai căror reprezentanţi sunt în exil în capitalele statelor Antantei. Se făceau auzite revendicările naţionale şi teritoriale. Unitatea Ungariei este ameninţată de români, care cer alipirea Transilvaniei la Regatul României, de slovaci care vor să se unească cu cehii, de croaţi, sârbi şi sloveni care doresc crearea unui stat mare al slavilor de sud – Iugoslavia. Oamenii politici austrieci şi maghiari îşi imaginează planuri de pace, dar niciodată nu iau în calcul destrămarea monarhiei şi se gândesc în primul rând la reorganizarea statului pe baze federale sau a unei federaţii danubiene. Este mai ales ideea Împăratului Carol în manifestul său din 3/16 octombrie 1918, care se hotărăşte să recunoască prin aceasta că războiul e pierdut, fapt pe care fostul prim-ministru maghiar, contele Istvan Tisza, îl aduce public la cunoştinţa parlamentarilor la 17 octombrie 1918. În următoarele zile clasa politică ungară este cuprinsă de panică, iar guvernul condus de Sândor Wekerle demisionează la 23 octombrie 1918. Toate speranţele se îndreaptă spre contele Mihâly Kâroly (1875-1955), şeful Partidei Independenţei. La 25 octombrie el formează Consiliul Naţional, după modelul celor create de naţionalităţile din imperiu, organism considerat rapid un adevărat guvern, în timp ce Regele Carol al IV-lea îl însărcinase pe arhiducele Joseph (un văr îndepărtat al său, numit „Homo Regius" – Omul Regelui) să desemneze un şef de guvern. La Budapesta are loc o mare manifestaţie de protest contra deciziei monarhului, muncitorii se înarmează, creează sfaturi (soviete) după model rusesc şi încearcă să-i convingă pe soldaţi să dezerteze. Contele Jânos Hadik, primul-ministru numit de arhiducele Joseph, demisionează la 31 octombrie, zi în care revoluţionarii l-au ucis pe fostul prim-ministru Istvân Tisza, care a condus Ungaria în primii trei ani ai războiului, după ce au pătruns în casa lui (*Tisza, încarnaţia politicii şoviniste ungare, omul care contribuise mai mult decât oricare altul la prăbuşirea ţării sale prin patriotismul pătimaş, orb şi intolerant pe care-l profesa, cădea asasinat de soldaţi, plătind cu viaţa vina de a fi fost unul din autorii marelui război şi a nenorocirii patriei sale"*), (C. Kiriţescu, *Istoria*, vol. II, p. 386). Revoluţionarii, sprijiniţi de militari, care purtau crizanteme la uniformă („Revoluţia Crizantemelor"), au ocupat sediile instituţiilor principale din Budapesta iar regele Carol IV al Ungariei (ca împărat al Austriei s-a numit Carol I) îl însărcinează pe Mihâly Kâroly să creeze un guvern de coaliţie; era pentru prima dată de la Revoluţia din 1848/1849 când se forma un guvern ungar complet independent de Austria. Dar speranţele în instaurarea democraţiei şi o atitudine favorabilă din partea Antantei sunt iluzorii. Au loc mari adunări în care se cere proclamarea republicii iar acţiunile sfaturilor muncitorilor şi soldaţilor provoacă o stare de anarhie. M. Kârolyi demisionează iar colonelul de Artilerie Béla Linder, ministrul Apărării, declară sfârşitul războiului pentru Ungaria, fapt ce permite revenirea în ţară a militarilor, care sunt dezarmaţi. La 11 noiembrie 1918 Carol al IV-lea de Habsburg părăseşte puterea, la 12 noiembrie renunţă la prerogativele de rege al

Ungariei, dar nu abdică de la tron, detaliu important de care se va sluji în timpul tentativelor de restauraţie (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 99-106, capit. VI: *Ungaria în haos*, 1918-1919). Ungaria este proclamată Republică la 16 noiembrie, Parlamentul este dizolvat iar o nouă adunare e reprezentată de Consiliul Naţional, partidele politice, sindicatele şi consiliile naţionale din comitate; adunarea aprobă decretul de instituire a republicii şi recunoaşte Guvernul condus de contele Mihâly Karolyi, ales preşedinte al republicii la 11 ianuarie 1919. Era o manevră prin care Kârolyi îşi păstra în continuare controlul asupra guvernului, numind în funcţia de prim-ministru pe independentul Dénes Berinkey, care îşi începe activitatea pe 18 ianuarie. Dar Guvernul trebuie să facă faţă revendicărilor socialiste şi revoluţionare similare celor din Austria şi Germania. Partidul Social-Democrat s-a întărit de câteva luni şi a fost creat oficial Partidul Comunist Maghiar, ai cărui membri agită masele nemulţumite de neputinţa guvernului de a rezolva penuria de alimente, lipsa de cărbune, pe când gripa spaniolă face ravagii în capitală iar numărul refugiaţilor din teritoriile ocupate creşte mereu. La Belgrad au loc negocieri între unguri şi Aliaţi, soldate cu semnarea unei convenţii de armistiţiu la 31 octombrie/13 noiembrie de către Béla Linder pentru guvernul ungar şi de generalul Louis Franchet d'Esperey, comandantul suprem al forţelor Aliate din Balcani, pentru Aliaţi. Este fixată o zonă de frontieră provizorie între România şi Ungaria, din raţiuni pur militare. „Zona neutră" dintre trupele române şi ungare urma să fie ocupată de trupe franceze, engleze, italiene sau americane. Pe lângă acţiunile de propagandă şi de terorizare a românilor, atât trupe regulate cât şi bande înarmate ungare, organizate şi îndemnate de grupări reacţionare şovine, antiromâneşti, au continuat de hărţuiască aproape zilnic unităţile militare româneşti masate pe noua linie de frontieră, mai ales în zona Zalău în sectorul Diviziei 7 Infanterie. Primul atac serios are loc prin surprindere la 2/15 ianuarie, principalul instigator fiind doctorul Apâthy Istvân, rectorul Universităţii din Cluj, numit de M. Kârolyi ca şef al, „Comisariatului pentru Ungaria de est". Acesta va fi judecat de Curtea Marţială a CTT din Sibiu pentru *„atentat contra siguranţei statului şi lejmajestate, fiind condamnat la cinci ani recluziune"* (*În apărarea*, p. 202, n. 181). Al doilea atac are loc în noaptea de 21/22 februarie 1919, când trupe din Divizia de secui şi circa 500 de prizonieri reveniţi din Rusia au atacat Batalionul 1 din Regimentul 15 Infanterie, silit să se retragă cu pierderi serioase: ungurii au luat prizonieri 8 ofiţeri şi 40 de soldaţi rămaşi în Zalău. La 26 februarie M.C.G. Român, apreciind că pierderile în prizonieri şi materiale la Zalău fac dovada că „unităţile noastre au fost complet surprinse", va cere CTT anchetă şi raport urgent, în urma cărora generalul Neculcea, învinuit de lipsă de vigilenţă, va fi înlocuit de la comanda Diviziei 7 cu generalul C-tin Dumitrescu (*Ibidem*, p. 202, n. 182). Trupele române, atât în Estul cât şi în Vestul ţării mai aveau misiunea să dezarmeze populaţia minoritară, să înăbuşe tulburările ordinii publice provocate de agenţii străini şi elementele bolşevice venite din Rusia. Se adăugau încercările de grevă şi sabotaj de la căile ferate şi bazinul carbonifer Petroşani, nerespectarea ordonanţelor date de comandamentele militare române, tentativele de a exporta moneda românească pentru subminarea financiară a ţării. Pentru contracararea acestor fenomene, generalul Prezan dăduse ordin categoric ca *„toţi cei ce uneltesc contra siguranţei statului român să fie trataţi cu toată rigoarea legilor războiului"* (*În apărarea*, p. 200, n. 126). Sesizat de

propriile organe de informaţii despre amploarea traficului cu monede, statul român având obligaţia, potrivit angajamentelor internaţionale, să răscumpere monedele care circulaseră în teritoriile unite cu ţara în 1918, generalul Prezan ordonase efectuarea unui control riguros la băncile din Ardeal pentru a stabili cantitatea de coroane intrate fraudulos în ţară. Schimbul se dovedise un neaşteptat mijloc de îmbogăţire rapidă prin creşterea cantităţii de monede străine în ţară. Ancheta dispusă de Prezan a scos în evidenţă un intens trafic în care, spre ruşinea lor, se găseau importanţi oameni politici transilvăneni (nu era singurul caz când oameni politici, militari şi din alte „elite" (!!) nu trec examenul la cinste şi corectitudine, n.n.), precum Aurel Vlad, unul din cei 6 fruntaşi ai PNR în CNRC şi ministru de Finanţe în Consiliul Dirigent, şi Ion Lapedatu, membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace şi viitor academician (Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 348). Cu o îndrăzneală greu de imaginat, Aurel Vlad l-a acuzat pe Prezan în Parlament că a favorizat contrabanda cu coroane în Transilvania, deşi numele său era des amintit în anchetele făcute în Transilvania. Într-o notă din 23 februarie/8 martie 1919 Consiliul Dirigent (Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent Român*), cu sediul la Sibiu, făcea cunoscut că *„guvernul maghiar a înrolat cu forţa tineri români în armată, a dizolvat gărzile naţionale româneşti, persecută funcţionarii de origine română, iar armata şi bandele neorganizate omoară şi schingiuiesc. Consiliul nu se mai simte îndatorat a menţine contactul cu guvernul Republicii Ungare şi îşi recheamă reprezentantul său trimis pe lângă acel guvern"* („Adevărul" din 24 februarie/9 martie 1919, Notă trimisă guvernului ungar). La Paris, în şedinţa Consiliului Suprem din 12/25 martie 1919, G. Clemenceau declara că *„linia trasată în Transilvania este dincoace de frontiera promisă românilor în 1916"* (Arhiva MAE, *Convenţii 9 U*, art. 181, 1921-1922, vol. I). Iar Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, spunea într-o discuţie cu reprezentanţii Marilor Puteri aliate că *„stabilirea acestei linii nu aduce prejudiciu hotărârii noastre finale asupra frontierei româno-maghiare"* (*Ibidem*).

Naţionalităţile unite cu forţa la regatul ungar aleg să se unească cu fraţii lor: apare Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor la 1 decembrie 1918, ce pune capăt uniunii personale dintre Ungaria şi Croaţia, o parte din Banat se desprinde ca şi provinciile Bacica şi Voivodina, cehii şi slovacii aleg să se unească într-un singur stat, trupele române ajung până la Kenderes cu aprobarea Aliaţilor; Károlyi îşi dă seama că armatele române, cehoslovace, iugoslave şi franceze vor avansa până la liniile de demarcaţie fixate prin convenţia de armistiţiu şi demisionează la 20 martie 1919, anunţând formarea unui guvern social-democrat. La 21 martie social-democraţii fuzionează cu comuniştii, conduşi de oameni reveniţi de la Moscova: pe treptele Parlamentului, Béla Kun, comisar pentru Afacerile Externe, şi Deszö Bokányi, comisar pentru muncă, proclamă „Republica Ungară a Sfaturilor" şi anunţă compoziţia Guvernului, format din 34 de comisari ai poporului (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 103; în revista „Război", nr. 1-2/2018, p. 13, cifra e 33: 14 erau comunişti, 17 foşti social-democraţi, 2 erau independenţi). Din guvernul anterior a fost preluat Böhm Vilmos, în calitate de comisar al poporului pentru Apărare, fapt ce a determinat corpul ofiţerilor să treacă de bună voie în Armata Roşie ungară, în curs de organizare, urmându-şi ministrul. Guvernul comisarilor poporului introduce rapid măsuri tipic bolşevice: naţionalizări, confiscări de bunuri, numeşte comisari cu depline puteri care

să conducă oraşele şi satele, arestează capitalişti şi aristocraţi – adică metode de conducere cunoscute ca „teroarea roşie”. Detaşamente înarmate, numite „Băieţii lui Lenin”, introduc o stare de teamă şi nesiguranţă: ei rechiziţionează case iar pe cei arestaţi îi eliberează contra unor mari sume de bani. Teroarea va fi instituţionalizată prin crearea Comisiei pentru menţinerea ordinii şi disciplinei şi pentru combaterea contra-revoluţiei (denumirea aproape că o copia pe cea a temutei poliţii secrete sovietice al cărei prim nume a fost CEKA, creată la 7/20 decembrie 1917 = Comisia Extraordinară pe întreaga Rusie pentru Combaterea Contrarevoluţiei, Speculei şi Sabotajului), condusă de Tibor Szamuely (el şi alţi fruntaşi care n-au putut fugi peste hotare vor fi ucişi de populaţie), („Historia Special”, nr. 27/2019, p. 29). Acţiunile acestei comisii vor determina o reală ripostă contra-revoluţionară şi vor provoca în Ungaria un adevărat curent antisemit. Sentimentele antisemite au fost determinate şi de componenţa etnică a membrilor guvernului (32 dintre cei 45 de comisari ai regimului şi ai administraţiei instituite de comunişti erau evrei. Béla Kun însuşi era evreu = Cohen/Cohn, părinţii săi erau evrei, se numeau Mor Kon şi Rozalia Goldenberg – zice A. Vaksberg în „Hotel Lux”, p. 210, citând date din dosarul său personal aflat în Arhivele Kominternului; în 1906 şi-a maghiarizat numele în Kun sau Kuhn; „M.I.”, nr. 9/ 2019, p. 42, „Război”, nr. 1-2/2018, p. 14 – caseta). Unii specialişti apreciază că în timpul regimului comunist, în 1919, în Ungaria au fost ucişi, în medie, doi oameni pe zi („M.I.”, nr. 7/2012, p. 17). Încă din 1917 bolşevicii făceau o îndoctrinare activă în rândul prizonierilor de război din Imperiul Austro-Ungar, prinşi pe frontul rus, care erau eliberaţi dacă se alăturau comuniştilor. După armistiţiul de la Brest-Litowsk dintre Rusia şi Puterile Centrale (22 noiembrie/5 decembrie 1917), seduşi de ideile revoluţiei ruse mulţi maghiari pleacă în Rusia, se alătură foştilor prizonieri şi formează grupul comuniştilor unguri; iau parte la 4 noiembrie la Moscova la o conferinţă unde este creat Partidul Comunist din Ungaria condus de fostul prizonier Béla Kun. Viitorul partid îi reprezintă pe toţi muncitorii din Ungaria, indiferent de apartenenţa lor naţională; din Comitetul Central făceau parte trei unguri, doi români, doi slovaci şi doi slavi de sud. Partidul este întărit după întoarcerea în Ungaria a prizonierilor de război începând de la jumătatea lunii noiembrie. Kun însuşi soseşte la Budapesta pe 17 noiembrie, cu un plan aprobat de Lenin. După despărţirea de social-democraţi, Partidul Comunist din Ungaria este oficial înfiinţat pe teritoriul naţional la 24 noiembrie 1918. La început, se înscrie într-un demers loial faţă de Partidul Social-Democrat şi de sindicate şi se străduieşte, mai ales, să manipuleze mulţimea tot mai mare de militari întorşi de pe front şi aflaţi în şomaj. Comuniştii unguri sunt conduşi de lideri precum Kun, Jósef Rabinovits, Tibor Szamuely sau Mâtyâs Râkosi – toţi erau evrei. *„Comuniştii maghiari urmăreau să demonstreze că politica externă a lui Károlyi era falimentară şi că salvarea Ungariei putea să vină numai de la respingerea ideilor wilsoniene şi acceptarea leninismului”* (Pastor, *Hungary*). Deşi erau internaţionalişti, comuniştii maghiari susţineau şi ei integritatea teritorială a Ungariei. Noul partid se numeşte „Partidul Socialist din Ungaria” şi se aliniază celor 21 de condiţii de aderare la Internaţionala a III-a. Béla Kun şi oamenii lui adoptă un program radical şi recurg la teroare împotriva celor refractari la ajutorul oferit de Gărzile Roşii, ai căror membri sunt porecliţi „băieţii lui Lenin” (*Lenin-fiúk*). Începe o dictatură a proletariatului inspirată de metodele sovietice, care face sute de victime şi lasă în ţară amintirea unei experienţe traumatizante. Dictatura proletariatului

instituită de Republica Sfaturilor loveşte atât marea burghezie cât şi clasa de mijloc. Ţăranii săraci nu obţin pământ, pe care puterea vrea să-l colectivizeze iar cei mai înstăriţi organizează rezistenţa pasivă împotriva regimului, păstrând ceea ce produceau, lucru ce agravează deja sărăcia şi lipsurile de care suferea deja capitala. Guvernul bolşevic nu durează mult, căci nu beneficiază de nici un fel de susţinere, nici în interiorul ţării – pe care observatorii din epocă o consideră străină de comunism –, nici în exterior – de fapt Rusia Sovietică, în care mulţi îşi puseseră speranţa, se dezinteresează rapid de Ungaria. Situaţia grea prin care trecea Rusia Sovietică îl determină pe Lenin să trimită bolşevicilor maghiari doar îndemnuri la rezistenţă, sfaturi şi „salutări tovărăşeşti" când se desfăşurau lucrările Congresului al VIII-lea al Partidului Comunist din Rusia, martie 1919 (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 185, 214, 215, 230-231, 258, 317). Aliaţii şi delegaţii la Conferinţa de Pace, ale cărei lucrări au început la Paris, nu sunt dispuşi să tolereze o continuare a experienţei sovietice în Ungaria. Asistă deci fără regret cum se formează grupuri de rezistenţă împotriva puterii lui Kun şi chiar le vor încuraja. Numeroasele tentative de răsturnare a regimului, venind din interior, vor fi susţinute în mod deschis de trupele franceze staţionate la Szeged, în sudul ţării. Rezistenţa antibolşevică se organizează la Arad, apoi la Szeged. La 7/20 martie 1919 locotenent-colonelul Fernand Vyx, reprezentantul Comandamentului Aliat pe lângă guvernul ungar, prezintă contelui M. Kârolyi, premierul ungar, nota aliaţilor cu privire la „zona neutră" şi la noua linie pe care trebuia să se retragă trupele ungare, un aliniament care în concepţia Aliaţilor nu era considerat o linie de demarcaţie ci o frontieră politică. Guvernul ungar avea 10 zile la dispoziţie pentru a-şi retrage trupele pe noua linie, începând cu 10/23 martie 1919 (*Ibidem*, *Convenţii, 9 U, 1 IX*, vol. I). Contele M. Kârolyi a răspuns în aceeaşi zi la nota trimisă de Comandamentul Aliat şi a arătat că *„guvernul nu este în situaţia de a lua la cunoştinţă de deciziunea Conferinţei Păcii şi să poată conlucra la aplicarea ei. Acea deciziune e în completă contrazicere cu armistiţiul şi convenţia militară încheiată la 13 noiembrie şi fiindcă nu ia în consideraţie vitalele interese ale ţării, poate împiedica dezvoltarea ţării, pricinuind o tulburare a păcii. Deoarece guvernul maghiar nu este în stare să-şi ia răspunderea pentru executarea acestor deciziuni, nefiind invitat la Conferinţa Păcii şi n-a putut conlucra la editarea deciziilor, se vede nevoit astăzi să demisioneze"* („Dimineaţa", an XVI, nr. 464 3 din 15/28 martie 1919, p. 1; răspunsul este reprodus după ziarul vienez „Neue Freie Presse" din 8/21 martie 1919, care a publicat această corespondenţă trimisă din Budapesta). La 8/21 martie 1919 guvernul M. Karolyi a anunţat printr-o proclamaţie că demisionează *„lăsând puterea în mâinile proletariatului naţiunii maghiare"* (Arh. MAE, *Convenţii, 9 U 1*, art. 181, vol. 1). Demisia guvernului Karolyi şi proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor la 8/21 martie 919 n-a schimbat cu nimic natura relaţiilor politice şi militare dintre România şi Ungaria. B. Kun, omul forte al noului guvern comunist şi comisar pentru Afacerile Externe, n-a acceptat decizia luată de Conferinţa de Pace şi a trecut la o mobilizare generală, fiind chemaţi sub arme toţi bărbaţii între 16-48 de ani, în ajutor venind şi mulţi susţinători străini, mai ales ruşi şi ucraineni. În mai multe rânduri, conducătorii comunişti unguri au declarat că *„vor extinde dominaţia proletariatului pe întreg teritoriul ţării cu puterea armelor"*, adică vechea Ungarie cuprinzând şi teritoriile străine ocupate, zone unde spre sfârşitul anului 1918 populaţiile asuprite votaseră autodeterminarea şi despărţirea de Ungaria. Istoricul

maghiar Liptai Ervin arăta într-o lucrare că guvernul bolşevic *„nu voia în practică să renunţe la integritatea teritorială a Ungariei istorice. Mai mult chiar, şi-a exprimat în repetate rânduri hotărârea de a apăra cu arma în mână această integritate”* (Liptai Ervin – *Vöröskatonák, Elore! A Magyar Vörös Hadsereg Harcai 1919 = Soldaţi roşii, înainte. Istoria Armatei Roşii maghiare în 1919*, Budapesta, 1979, p. 8 şi 20). Chiar şi conducerea Partidului Socialist Ungar se posta pe aceeaşi linie, dorind ca teritoriile locuite majoritar de români să rămână şi în continuare Ungariei, socialiştii vecini motivându-şi poziţia ca o revendicare socialistă (sic!!). „Adevărul”, ziar socialist român ce apărea în Transilvania, a luat atitudine, criticând poziţia socialiştilor unguri *„care nu voiesc să respecte dreptul nostru, al poporului român, a face ceea ce dorim şi ceea ce credem”* („Adevărul”, an XV, nr. 8 din 24 februarie/9 martie 1919; Şerban Voinea, *Unirea*, în „Socialismul”, an. IX, nr. 44/10 martie 1919, apud *Ideologie*…, vol. II, doc. nr. 48, p. 186-188). La 13/26 februarie 1919 Partidul Socialist şi Uniunea Sindicală din România adoptaseră o Declaraţie în care, printre altele, se spunea: *„Ca socialişti români internaţionalişti, salutăm cu bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate până acum şi respectăm legămintele de unire hotărâte”* (*Ibidem*, p. 174-175). Imediat după ajungerea la putere, guvernul comunist ungar a ordonat Diviziei 38 Infanterie *„să-şi regrupeze forţele în vederea unui atac în direcţia Dej”* (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 88). La 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919 Divizia 38 a fost organizată ca divizie de secui cu garnizoana la Debreţin. La 7/20 ianuarie 1919 Divizia de secui a reluat numele de Divizia 38, comandant fiind colonelul austriac Karol Kratockwill. La 31 ianuarie/13 februarie 1919 comandamentul diviziei a fost mutat la Satu Mare. În acelaşi timp se plănuia un atac dinspre nord în sectorul Diviziei 3 ungare (*Ibidem*). Refuzul guvernului ungar de a se conforma deciziei Conferinţei de Pace cu privire la zona neutră a determinat pe premierul englez David Lloyd George să propună Consiliului celor patru (Franţa, Anglia, Italia şi SUA) să trimită la Budapesta o delegaţie condusă de generalul sud-african Jan Christian Smuts pentru a trata cu guvernul comunist ungar şi a clarifica problema. Ajuns la Budapesta, la 22 martie/4 aprilie, fără a coborî din tren, generalul Smuts a predat guvernului ungar nota celor patru Mari Puteri cu privire la linia de demarcaţie pe care trebuiau retrase trupele ungare. În aceeaşi zi generalul Smuts are o discuţie cu B. Kun şi-i cere să retragă trupele pe o linie ce era asemănătoare cu cea prevăzută în Tratatul de alianţă dintre România şi Antanta semnat la 4/17 august 1916; oricum linia de demarcaţie în Ardeal propusă ungurilor era mai favorabilă decât cea cuprinsă în „Nota Vyx”, trasată cu 25 km mai spre Est. Generalul Smuts mai propunea ca guvernul ungar să respecte condiţiile armistiţiului de la vila Giusti-Padova cu Austro-Ungaria şi Convenţiei militare de la Belgrad cu Ungaria, încheiate de vechiul guvern ungar cu Antanta. În nota remisă ungurilor se preciza că *„Se declară în mod expres că linia de demarcare determinată mai sus nu exercită nici o influenţă asupra fixării frontierei în viitoarele condiţii de pace”*. Generalul sud-african mai promitea că va propune Marilor Puteri să ridice imediat blocada asupra Ungariei, să uşureze poporului ungar condiţiile de trai permiţând importarea articolelor de primă necesitate, în special grăsimi şi cărbune, să propună Marilor Puteri ca înainte de a fixa hotarele politice ale Ungariei să asculte şi punctul de vedere al guvernului comunist ungar în problema frontierelor. Dar guvernul ungar a respins aceste propuneri declarând că ele *„sunt de aşa natură încât ele nu pot fi*

acceptate decât ca pe un ordin, pentru oricine ar fi dispus să-şi asume guvernarea ţării... declarăm în modul cel mai categoric că Republica Ungară a Sfaturilor nu se pune pe terenul integrităţii teritoriale, dar că ea dezaprobă dinainte soluţiile chestiunilor teritoriale bazate pe imperialism de cucerire" (Arhiva M.Ap.N., fond *Microfilme*, F.II 2.2193). Chiar şi unii istorici maghiari recunosc că propunerile prezentate de generalul Smuts erau mai moderate decât cele prezentate în „Nota Vyx" şi *"dacă ar fi fost acceptate, se promitea sistarea blocadei împotriva Republicii Sfaturilor din Ungaria şi invitarea reprezentanţilor guvernului său la consfătuirea pregătitoare a conferinţei păcii"* (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 98). B. Kun n-a lăsat o impresie bună membrilor delegaţiei lui Smuts. Acesta concluziona că liderul bolşevic ungur era un *„individ tâmpit al cărui guvern nu avea cum să supravieţuiască prea mult"*. Harold Nicholson, care făcea parte din delegaţia lui Smuts, îl caracteriza astfel: *„Un bărbat mărunt, de aproximativ 30 de ani, cu un chip palid şi rotund, cu buze umede şi căzute; ras în cap, dar lăsându-te să întrevezi câteva fire roşcate de păr; o privire bănuitoare şi meschină; are chipul unui criminal posac şi nesigur"* („Historia special", nr. 27/2019, p. 14). La Bucureşti misiunea lui Smuts a fost interpretată ca o recunoaştere a regimului bolşevic ungar şi o acceptare a lui B. Kun ca partener la Conferinţa Păcii. Impresia autorităţilor române a fost mărită de faptul că Smuts s-a întors la Paris fără a veni şi în România, aşa cum ne asiguraseră Aliaţii. Ancheta lui a fost deci calificată de români ca unilaterală iar concluziile vizitei nu au fost recunoscute de liderii noştri politici.

Refuzul de a recunoaşte drepturile românilor şi celorlalte popoare cuprinse cu forţa în Ungaria „milenară", de a pune în aplicare propunerile Puterilor Aliate (care erau favorabile guvernului ungar!!) dar şi acţiunile militare declanşate de el împotriva vecinilor vor provoca începerea conflictului armat între Ungaria şi România. Chiar în perioada când se purtau discuţii între Béla Kun şi generalul Smuts, armata ungară a lansat un atac la 15/28 martie 1919 împotriva trupelor cehoslovace, vrând să anexeze Slovacia. În aceste condiţii şi misiunea generalului Smuts a eşuat. În teritoriul românesc pe care Ungaria continua să-l ocupe s-au accentuat persecuţiile, jafurile, atrocităţile contra românilor transilvăneni, mai ales împotriva militanţilor care votaseră Unirea la Alba Iulia. Sunt bine cunoscute cazurile avocaţilor dr. Ioan Ciordaş din Beiuş, membru al Consiliului Dirigent şi prefect al judeţului Bihor, şi dr. Nicolae Bolcaş, care au fost ucişi cu cruzime de un grup înarmat al ungurilor şovini în aprilie 1919 (M. Gherman, *Inimă de părinte şi caracter de bronz. Martiriul avocatului Ian Ciordaş*, în „M.I.", nr. 4/2019, p. 71-74; *România*..., vol. 2, p. 668; *Istoria militară*..., vol. V, p. 776; *În apărarea*, p. 165 ş.a.).

La 6 aprilie 1919 generalul Franchet D'Esperey, comandantul trupelor Aliate din această zonă a Europei, face o vizită a Budapesta şi din discuţiile cu Béla Kun a reieşit intenţia guvernului bolşevic de a reanexa Transilvania (Sh. D. Spector, *Rumania*, p. 118). De aceea la 6 aprilie generalul d'Esperey, vine la Bucureşti şi împreună cu autorităţile politice şi militare române pune la punct planul de intervenţie armată în Ungaria. Deşi Clemenceau se răzgândeşte la 8 aprilie şi anulează operaţiunea militară, Guvernul român decide la 10 aprilie să acţioneze pe cont propriu, apreciind că era singura cale pentru a salvgarda interesele româneşti. D'Esperey, revenit la 11 aprilie la Bucureşti, află de hotărârea românilor şi nu se opune dar îl anunţă pe Clemenceau, aşa cum face şi generalul Berthelot la 12 aprilie (*Desăvârşirea,* vol. III, p. 302-303) iar premierul francez îi

răspunde printr-o telegramă: *„dacă ungurii îi atacă pe români, aceştia vor fi în deplin drept să dea ripostă”*. Planul de acţiune al trupelor române din Transilvania a fost elaborat de Statul Major al CTT iar la 22 martie/4 aprilie a fost trimis Marelui Cartier General pentru aprobare. Hotărându-se o acţiune pe direcţia Budapesta prin cooperarea trupelor cehoslovace, române, sârbe şi franceze, la 27 martie/9 aprilie la Belgrad a avut loc o conferinţă de coordonare la care din partea României a participat locotenent-colonelul Ion Antonescu, şeful Biroului Operaţii din Marele Cartier General. Acţiunea militară a României din aprilie 1919 venea în întâmpinarea activităţilor politice ale Consiliului Dirigent al Transilvaniei de preluare a teritoriilor Crişana şi Maramureş ocupate încă de unguri. În calitate de preşedinte al Consiliului Dirigent de la Sibiu, Iuliu Maniu a trimis Guvernului român un memoriu (datat înainte de 8 aprilie) prin care cerea protejarea populaţiei româneşti din acele teritorii, deoarece bolşevicii trecuseră la înrolarea forţată în armata ungară a tinerilor. Regele Ferdinand a aprobat Hotărârea Consiliului de Miniştri din 11 aprilie 1919 prin care se ordona Armatei Române să ocupe în Ardeal teritoriile delimitate de Conferinţa Aliaţilor din 13/26 februarie 1919, hotărâre ce făcuse obiectul „Notei Vyx”. A doua hotărâre importantă luată tot la 29 martie/11 aprilie a fost numirea de către Marele Cartier General a generalului Gh. D. Mărdărescu la comanda CTT. La 30 martie/12 aprilie 1919 generalul Mărdărescu şi-a luat postul în primire, având ca şef de Stat Major pe generalul Şt. Panaitescu. Reprezentantul Franţei la Bucureşti şi cel al Belgiei la Belgrad au comunicat la Paris şi Bruxelles că decizia a fost determinată de situaţia critică în care se afla România, ameninţată în Est şi Nord-Est de bolşevicii ruşi şi ucraineni, iar în Vest de cei unguri. În Est la 10 martie 1919 cădea Chersonul, iar la 14 martie oraşul Nikolaev, pentru ca la 26 martie forţele bolşevice să stăpânească aproape toată Ucraina. Ofensiva forţelor bolşevice din Rusia şi Ucraina, care în Sud se îndrepta ameninţător spre Odessa, unde se afla cartierul Corpului expediţionar aliat, anarhia politică din Ungaria unde influenţa comuniştilor crescuse rapid, ca şi în alte state din centrul Europei, vor constitui principalele argumente ca Aliaţii întruniţi la Paris să abordeze mai realist rolul României ca factor de stabilitate politică şi militară în zonă. Nu trebuie uitat că după euforia primelor clipe ale victoriei, pe plan intern Puterile Aliate şi Asociate se confruntau cu grave convulsii sociale care se răsfrângeau şi asupra capacităţii de acţiune a propriilor trupe militare. Amintesc doar episodul bolşevizării unor trupe franceze care luptau în Sudul Ucrainei, iar refuzul lor de a mai lupta a impus retragerea acestora de pe front. Ezitările Aliaţilor de a adopta măsuri hotărâte împotriva Ungariei pot fi explicate de relatarea din iulie a lui Francesco Crispi, valabilă pentru tot anul 1919 pentru Italia dar şi pentru alte state: *„Bolşevicii* (italieni, n.n.) *ne ameninţă dacă intervenim pe undeva împotriva bolşevismului”* (Sh. D. Spector: *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates, 1962, p. 163; trad. rom.: *România şi Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu*, Iaşi, Institutul European, 1995). Aliaţii strânşi la Paris au comunicat românilor că o cruciadă antibolşevică nu se putea organiza, deci trebuia ca armata noastră se se descurce singură. Însuşi Lenin salutase la al VIII-lea Congres al bolşevicilor ruşi proclamarea Republicii Sfaturilor la Budapesta, după model rusesc, şi anunţa cu entuziasm crearea într-un viitor apropiat a „Republicii Internaţionale a

Sovietelor". Exista pericolul extinderii revoluţiei sociale de tip bolşevic în Vestul Europei: proclamarea la 5/6 aprilie 1919 la München în Bavaria a unei Republici a Consiliilor/Sfaturilor de către Kurt Eisner, rezolvată rapid de germani prin asasinarea şefului ei, era un nou avertisment pentru români.

Misiunea militarilor români era: *„respingerea bandelor de bolşevici şi a trupelor regulate ungureşti peste Munţii Apuseni şi ocuparea Crişanei şi Maramureşului"*, primele obiective fiind ocuparea localităţilor Hust, Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Beiuş, Sebiş. Prin metode specifice, factorii de decizie militari români au stabilit că potenţialul adversarilor se ridica la şase divizii de infanterie şi două de cavalerie, cu efective cifrate la 57.907 ofiţeri şi trupă (72 batalioane de infanterie, 27 escadroane de cavalerie, 19 baterii) dislocaţi în faţa trupelor cehoslovace, române (12 batalioane, 2 baterii de artilerie) şi sârbe. CTT avea la dispoziţie 43 batalioane de infanterie, 20 escadroane şi 36 baterii de artilerie, superioritatea noastră cantitativă fiind evidentă („M.I.", nr. 4/2019, p. 13). Ciocnirile militare au început în noaptea de 15/16 aprilie 1919, când trupele ungare i-au atacat pe români (L. Leuştean e printre puţinii istorici români care susţine că nu ungurii au atacat noaptea, ci românii au atacat dimineaţa; *op. cit.*, p. 77-86: *„Cine a atacat în aprilie 1919?"*; P. Otu, *Mareşalul Constantin Prezan,* p. 295 scrie şi el clar: *"Pretinsa ofensivă maghiară nu a avut loc").* (Precizez că la 1 aprilie 1919 şi în România s-a introdus oficial calendarul gregorian în locul celui iulian, data de 1 aprilie stil vechi devenind 14 aprilie stil nou, Decret-lege din 5/18 martie 1919; s-a definitivat în 1924, când marţi 1 octombrie 1924 devine marţi 14 octombrie 1924). Comandamentul militar ungar urmărea să realizeze joncţiunea cu Armata Roşie pătrunsă în Galiţia şi în apropierea frontierei din Bucovina. Comandamentul militar român a luat măsurile necesare de respingere a agresiunii militare şi de trecere la contraofensivă. Trupele române aveau misiunea să alunge pe unguri peste Munţii Apuseni şi să elibereze provinciile istorice româneşti Crişana şi Maramureş de sub ocupaţia maghiară. Primul obiectiv trasat forţelor române era trecerea munţilor şi atingerea aliniamentului marcat de oraşele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Beiuş, Sebiş (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *Campania,* ed. 1922, p. 38; ed. 2018, p. 61). La îndeplinirea misiunii vor acţiona trupele române organizate în 2 grupuri: Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moşoiu şi compus din Detaşamentul general Marcel Olteanu (cuprindea 2 regimente de cavalerie, 2 batalioane de infanterie, 1 baterie de artilerie, Divizia 2 Cavalerie, venită în Transilvania în februarie 1919 (2 brigăzi) şi Diviziile 6 şi 16 Infanterie (ultima creată în martie din regimentele ce încorporaseră tineri recruţi din Transilvania); Grupul de Sud condus iniţial direct de generalul Mărdărescu, având în componenţă Diviziile 1 şi 2 Vânători şi Divizia 18 Infanterie (creată în acelaşi timp cu Divizia 16 Infanterie din tineri recruţi din Transilvania). În ajunul ofensivei ungare forţele militare române erau grupate astfel: 4 divizii în linia I (Divizia 2 Cavalerie, 6 şi 7 Infanterie şi 2 Vânători); în linia a II-a au fost postate Diviziile 16 Infanterie pe Valea Arieşului şi 1 Vânători la aripa dreaptă a Diviziei 2 Vânători, între Brad – Deva şi 18 Infanterie între Alba Iulia – Cluj. Duşmanii noştri concentraseră în zona de la Est de Tisa 7 divizii şi o brigadă de infanterie marină cu un efectiv de 56.215 militari (Ervin Liptai, *op. cit.*, p. 89). Dintre unităţile ungare se detaşa Divizia 38 Infanterie, cu cele mai mari efective (11.353 militari bine înarmaţi şi

disciplinaţi) pe când celelalte divizii numărau fiecare până la 8.000 militari, dar instrucţia şi disciplina lor lăsau de dorit (*Magyarország Hadtörténete*, vol. II, Budapesta, 1985, p. 218-219 şi 223). Organele de informaţii militare române (C. Troncotă, *România şi frontul secret*, p. 92-94; Gh. D. Mărdărescu, *Campania*, 2018, p. 133: *„Informaţiile cele mai bune le căpătau ungurii prin Comitetul Central Comunist din Viena, apoi de la diferiţi negustori care călătoreau din România în Ungaria, prin aeroplane şi, în fine, de la prizonieri. Prin aceste mijloace ungurii erau informaţi că în întreaga Transilvanie sunt 5 divizii"*) apreciau forţele ungare la cca. 70.000 de luptători, ajutaţi de 137 tunuri de diferite calibre şi cinci trenuri blindate: 20.000 combatanţi, 72 tunuri, 5 trenuri blindate în linia I şi 47.000-50.000 militari, 65 tunuri în linia a II-a (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*,1922, p. 34-37). În noaptea de 15/16 aprilie 1919, după o puternică pregătire de artilerie, unităţile militare ungare au atacat pe văile Someşului şi Crişului Repede, înaintând pe 3 direcţii: Cicârlău – Dej, Zalău – Cluj, Ciucea – Cluj. Militarii români au dat lupte grele pentru a respinge atacurile puternice şi repetate ale ungurilor, i-au respins şi au refăcut la 20 aprilie apărarea pe linia dinainte de atacuri, după 4 zile de efort (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 42-53). Prin lupte grele, Divizia 2 Cavalerie condusă de generalul Constantinide a reuşit să forţeze Divizia de secui să capituleze. Contraofensiva română începuse chiar din dimineaţa zilei de 16 aprilie (*Magyarország Hadtörténete*, vol. II, p. 219). La aceeaşi dată, Comandamentul Militar Aliat, prin generalul Henri Berthelot, anunţa guvernul nostru că „românii au dreptul să riposteze ofensiv în cazul unui atac şi să înainteze până la limita estică a zonei neutre, cu scopul de a ocupa zona desemnată pe seama lor" (Ervin Liptai, *op. cit.*, p. 103). Precizez că linia fixată arbitrar de Aliaţi nu corespundea nici cu limita geografică până la care în Vest se întind localităţile cu populaţie românească relativ numeroasă şi nici cu graniţa promisă şi fixată prin Tratatul cu Antanta din 4-17 august 1916. Profitând de victoriile obţinute şi deruta adversarului, Armata Română a înaintat repede, eliberând la 19 aprilie oraşele Satu Mare şi Carei iar la 20 aprilie românii au intrat fără luptă în Oradea, întâmpinată cu bucurie de locuitori, majoritatea români. Militarii noştri îndepliniseră misiunea imediată ce li se fixase, silind inamicul să se retragă pe linia marilor oraşe ungare Nyiregyhâza, Debreţin, Békéscsaba, pe care comandanţii militari unguri erau hotărâţi să oprească înaintarea noastră. Următoarea misiune trasată trupelor române era atingerea liniei ce trece pe la localităţile Vâsârosnameny, Debreţin, Oroshâza, Seghedin şi chiar s-o depăşească pentru a ajunge pe malul stâng al râului Tisa. La 23 aprilie românii au intrat în Debreţin iar la 27 aprilie în Nyiregyhâza, fapt ce a silit comandamentul militar ungar să ordone evacuarea zonei de la Est de Tisa, cu scopul de a putea concentra trupe în vederea unei contraofensive pentru a elibera teritoriul ocupat de români. La 1 mai 1919 armata română a ajuns pe malul estic al Tisei, pe toată întinderea ei, din nord unde luptau trupe cehoslovace până în sud unde se aflau militari sârbi şi francezi.

La 25 aprilie 1919, V.I. Lenin trimitea o telegramă comandantului Armatei Roşii ucrainene, Vladimir Aleksandrovici Antonov-Ovseenko (1883-1939), dând instrucţiuni în acest sens, indicând ca direcţiile de înaintare să fie pe teritoriul Galiţiei şi Bucovinei. Forţele unei armate din Ucraina Sovietică trebuiau să atace prin Bucovina pentru a realiza *„legătura directă cu Armata Roşie ungară"* (L. Rotari, *Mişcarea subversivă din*

Basarabia, p. 121-122; E. Bold, R. O. Locovei, *Relaţii româno-sovietice,* p. 60, n. 15). Alte forţe urmau *„să pornească o ofensivă pentru ruperea poziţiilor forţelor regale ale României şi încercuirea lor lângă Nistru”* (Lt. col. Agnes Gedö, lt. col. Toth Sândor, *Pătia na ungarska-săvetska voenna drujba/Calea prieteniei de luptă ungaro-sovietice,* în vol. *Armiia na mira i progressa/Armata păcii şi a progresului*, Sofia, 1978, p. 184). Scopurile agresive sovietice contra României sunt precizate de Lenin la 16 aprilie 1919, când declara, luând cuvântul la o Conferinţă a feroviarilor: *„după ce a fost curăţită Ucraina de trupele petliuriste, oştirile Armatei Roşii vor înainta spre Basarabia”* (V.I. Lenin, *Opere complete,* vol. 38, p. 312; *Opere complete*, vol. 29, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1971, p. 320). În această situaţie, la 26 aprilie 1919 Statul Major din Kiev al Armatei Roşii a ordonat trupelor sale *„să înainteze rapid şi să stabilească legătura cu armata roşie ungară”* (G. Juhâsz, *Ungaria Foreign Policy*, p. 22). Înaintarea Armatei Roşii nu a mai avut loc datorită evoluţiei evenimentelor de pe teritoriul Ucrainei, înteţirii atacurilor antibolşevice ale trupelor albe conduse de amiralul A.V. Kolceak (1874-1920) (O. Drugă, *Românul Alexander Kolchak*, în „Evenimentul istoric”, nr. 6/2018, p. 41-43) şi cele ale unităţilor poloneze care luptau în Galiţia (Anghel Florin, *O dilemă teritorială*, în „Revista istorică”, nr. 9-10/1885, p. 766; I. Giurcă, *Armata română în Pocuţia,* în „M.I.”, nr. 6/2019, p. 10-13 şi nr. 7/2019, p. 20-23) ca şi rebeliunilor unor atamani (ca Nestor Mahno, Nikolai/Nikifor Grigoriev – la 8 mai 1919) care au refuzat să execute ordinele de a ataca România, ceea ce au contribuit la eşuarea acestor planuri. De fapt, planurile de ajutorare a revoluţiei din Ungaria au fost pentru moment irealizabile, ele fiind mai mult dorinţe aventuriste decât o posibilitate reală de agresiune militară împotriva României, care în opinia liderilor bolşevici ruşi şi ucraineni atacase Ungaria. Deşi urmărea cu atenţie evenimentele din Ungaria, guvernul de la Moscova, în frunte cu Lenin, temându-se de complicaţii internaţionale, nu a fost de acord cu o intervenţie directă a Armatei Roşii în ajutorul Republicii Ungare a Sfaturilor. La insistenţa lui Cristian Rakovski, la 1 mai 1919 guvernele bolşevice rus şi ucrainean au trimis guvernului român o notă semnată de Gh.V. Cicerin şi Rakovski, prin care cereau *„evacuarea imediată a Basarabiei de către trupele române”* (*Relaţiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 23, p. 41 – Notă a Guvernelor RSFS Ruse şi RSS Ucrainene adresată guvernului român privind evacuarea imediată a Basarabiei de către trupele române, 1 mai 1919; Ion M. Oprea – *România şi Imperiul Rus*, p. 253), iar la 2 mai 1919 guvernul Ucrainei cere evacuarea Bucovinei motivând următoarele: *„clasa muncitoare a Ucrainei nu poate admite ca între Ucraina sovietică şi Ungaria sovietică, Bucovina să rămână cotropită”* (L. Rotari, *op. cit.*, p. 121; *Racovski. Dosar secret*, p. 114-117). Gh. Cicerin ameninţase încă de la începutul lunii aprilie 1919, anunţând că orice atac al Armatei Române împotriva Ungariei va fi considerat ca fiind îndreptat şi împotriva Rusei Sovietice, care – ca urmare – va riposta energic. Un alt istoric român scrie despre o altă notă ultimativă, din 5 mai, a Republicii Sovietice Ucrainene (V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940,* Iaşi, Editura Junimea, 1991, p. 79). Era a patra notă a ucrainenilor, după cele din 15 februarie, 16 martie şi 12 aprilie 1918, prin care nu se recunoştea unirea Basarabiei cu România la 27 martie/ 9 aprilie 1918. Cr. Rakovski va notifica lui B. Kun decizia sovietelor *„de a da concursul lor Ungariei Sfaturilor, tânăra lor soră născută în sânge”* (K. Kiriţescu, *op.*

cit., vol. II, p. 441). Dar acţiunile armatei generalului Denikin din zona Donului şi Doneţului l-au determinat pe Lenin să ceară imperios la 5 mai şi apoi de mai multe ori stoparea atacurilor spre România şi dirijarea trupelor roşii din Ucraina împotriva lui Denikin. Deoarece conducătorii bolşevici din Ucraina n-au reacţionat rapid la aceste ordine, Lenin l-a înlocuit ulterior pe V.A. Antonov-Ovseenko, şeful militar al trupelor bolşevice ucrainene *„pentru orientarea sa apuseană aventuroasă”* (L. Leuştean, *România*, p. 89, n. 156).

Dată fiind situaţia militară critică pentru unguri, Béla Kun s-a adresat preşedintelui american Woodrow Wilson prin intermediul lui Philip Marshall Brown din misiunea americană condusă de Archibald Carry Coolige, cerând restabilirea păcii, arătând că Ungaria nu are nici o revendicare teritorială faţă de vecinii săi (*Histoire de la Hongrie*, p. 474); „Anale de istorie”, nr. 4/1981, p. 116; *Din cronica*, p. 273). Tot el a trimis la 30 aprilie 1919 un mesaj guvernelor român, cehoslovac, iugoslav şi unor partide muncitoreşti europene în care arăta: *„În numele guvernului revoluţionar maghiar am onoarea să vă comunic că recunoaştem fără rezerve toate pretenţiile teritoriale naţionale ridicate de dv. Aţi motivat aceste pretenţii pe faptul de a pune capăt oprimării milenare exercitată asupra poporului dv. de clasa stăpânitoare a maghiarilor. Aţi crezut că lucraţi astfel în interesul şi în conformitate cu voinţa acestor populaţii. Fostul guvern n-a admis propunerile dv., invocând aşa-zisul drept istoric (...). Declarând în mod repetat şi solemn că nu ne bazăm pe principiul integrităţii teritoriale, vă aducem acum direct la cunoştinţă că recunoaştem fără nici o rezervă toate pretenţiile dv. teritoriale naţionale (...). Aţi obţinut deci totul ce doreaţi. Nu mai trebuie să vărsaţi nici o picătură de sânge, nici să jertfiţi viaţa vreunui singur soldat sau să transportaţi furia războiului în regiuni paşnice pentru a vă realiza aspiraţiile naţionale. Acele clase, care oprimau pe conaţionalii dv., erau în acelaşi timp subjugatorii claselor muncitoare ale poporului nostru (...). Credem, deci, dacă asigurările dv. de până acum au fost serioase, că de acum înainte poate domni pacea între noi”*. Textul se încheia sentenţios, în pur limbaj bolşevic: „dacă războiul continuă totuşi, acesta se face în interesul imperialismului extern” („Dimineaţa”, An XVI, nr. 4.673/5 mai 1919, p. 1; Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 60; *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, 1919 marcius – 1919 augusztus, vol. I, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, p. 355; *Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. III, p. 350-351). Începând cu 1 mai 1919 frontul s-a stabilizat pe Tisa. Guvernul român nu avea nici un interes ca trupele noastre să depăşească râul. Trei motive i-au reţinut pe români să continue înaintarea spre Budapesta şi să elimine pericolul bolşevic din Vest. Se pare că şi generalul Franchet d'Esperey susţinea o asemenea finalitate a operaţiunilor trupelor române (Gh. Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919*, p. 63). La Bucureşti, Mihail Pherekyde, premier şi ministru de Externe *ad-interim* (Ionel Brătianu conducea delegaţia română la Conferinţa de Pace de la Paris) cerea miniştrilor Aliaţi ocuparea Budapestei fie de Armata Română, fie de trupele aliate (*Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. III, p. 331-336). Aşa cum remarcă istoricul american Glenn E. Torrey (*România în Primul Război Mondial*, p. 346) au început să apară îndoieli asupra realizării acestei idei. În primul rând nu mai exista nici o motivaţie de natură etnică pentru o înaintare dincolo de Tisa. Factorii politici şi militari români s-au temut că o continuare a luptelor la Vest de Tisa şi ocuparea

Budapestei, fără participarea Aliaţilor, le-ar fi atras acuzaţia de imperialism, de intenţia de ocupare a unor teritorii străine. Iugoslavii şi cehoslovacii ezitau, iar liderii Aliaţi prezenţi la Paris nu cădeau de acord asupra unei operaţiuni comune, motiv pentru care Clemenceau nu dorea să ia singur o hotărâre. De aceea la 30 aprilie Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, a cerut oprirea trupelor române pe Tisa (C. Kiriţescu, *Istoria războiului*, vol. II, p. 433). Iar la 26 aprilie, în şedinţa Consiliului celor Patru, preşedintele Wilson propunea ca României să i se ceară *„să înceteze acţiunea agresivă faţă de Ungaria"*, considerând că *„acţiunea ei era clar agresivă şi putea constitui un pericol împotriva păcii"* (F.R.U.S., P.P.C., 1919, vol. V, p. 291). În al doilea rând, premierul român a înţeles că nu e necesar politic să contribuie la stabilizarea situaţiei din Ungaria şi la apariţia unui guvern puternic la Budapesta, înainte ca el să se angajeze că recunoaşte revendicările românilor şi că va acţiona pentru statornicirea unor relaţii amicale cu noi, scrie profesorul Gh. I. Brătianu (*op. cit.*, p. 64). Dar cel mai important motiv pentru oprirea românilor pe Tisa a fost faptul că liderii noştri politici şi militari erau îngrijoraţi în legătură cu situaţia din Est, de la frontiera Nistrului, unde la sfârşitul lunii aprilie ajunseseră forţele armate bolşevice; încercările Armatei Roşii ucrainene de a străpunge linia Nistrului păreau foarte periculoase, mai ales că acolo, alături de români, erau şi unităţile franco-elene ale generalului d'Anselme retrase de la Odessa, din care unele erau deja molipsite de molima bolşevică (Al. Marghiloman, *Note politice,* vol. III, p. 294). Zilnic aveau loc între Hotin şi Tighina incursiuni şi ciocniri cu trupele Corpului 5 armată, comandat de generalul de divizie Ion Istrate (Divizia 9 şi 10 Infanterie şi 1 Cavalerie). Până la 1 mai 1919 bolşevicii ucraineni ocupaseră sud-estul Ucrainei, iar în Nord duceau o insistentă acţiune ofensivă în Galiţia, împotriva unităţilor naţionaliste ucrainene ale lui Petliura, în scopul realizării unei legături directe cu bolşevicii unguri; acestea ajunseseră pe malul stâng al Nistrului şi plănuiseră să lanseze o ofensivă împotriva României dar şi pentru a veni în ajutorul Republicii Ungare a Sfaturilor, realizând joncţiunea cu trupele comuniste maghiare. La 1 mai 1919 românii au prins 2 ofiţeri ruşi care aterizaseră greşit la Zalău în judeţul Sălaj, la ei găsindu-se mari sume de bani şi planuri de conlucrare a trupelor bolşevice ucrainene cu comuniştii unguri (H. Salcă, D. Salvan, *Dr Alexandru Vaida-Voevod*, p. 39; „M.I." nr. 5/2019, p. 88). La propunerea maghiarilor de a se încheia un armistiţiu, la 3 mai 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania a trimis proiectul acordului de armistiţiu. Condiţiile puse ungurilor erau foarte dure, unii autori apreciază chiar că acceptarea lor presupunea o capitulare necondiţionată (L. Leuştean, *op. cit.*, p. 90). Câteva exemple: dezarmarea imediată a tuturor forţelor luptătoare iar ulterior a oricăror forţe militare, predarea întregului material militar în 10 zile, inclusiv a celor 4 trenuri blindate (în 3 zile) care au luptat împotriva armatei române din Transilvania, predarea unei mari cantităţi de material de cale ferată ce fusese jefuit din România (1.800 de locomotive, 4.100 de vagoane de călători, 40.000 de vagoane cisternă şi de marfă acoperite, 27.000 de vagoane descoperite) în nici 30 de zile, predarea tuturor materialelor luate în timpul retragerii din Transilvania, livrarea a 400 de automobile şi 500 de autocamioane, trimiterea imediată în România a tuturor prizonierilor de război, a ostaticilor şi a populaţiei evacuate de trupele austro-ungare în retragere, menţinerea a 9 capete de pod la Vest de Tisa până la îndeplinirea condiţiilor de armistiţiu, acceptarea unei misiuni militare române la Budapesta (*Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. III, doc. nr. 605, p. 360-

363). Armistiţiul urma să fie valabil până la 5 august 1919, ora 12,00. Dar amânarea transmiterii unui răspuns din partea ungară la propunerile româneşti va demonstra tuturor caracterul nesincer al cererii de armistiţiu din 1 mai 1919. Comentariul din ziarul francez „Le Temps" din 10 mai 1919 este cred concludent: „Trupele române s-au oprit la 3 mai pe malul Tisei, ca urmare a unei cereri de armistiţiu adresată Aliaţilor de guvernul bolşevic ungar. După 5 zile de discuţii inutile, Aliaţii şi-au dat seama că această cerere de armistiţiu n-a fost decât o manevră din partea guvernului ungar bolşevic, pentru a da timp bolşevicilor ruşi, care acum 2 zile trimiseseră un ultimatum României, spre a cădea în spatele acesteia din urmă. De altfel, acest fapt nu s-a lăsat aşteptat. Românii au fost atacaţi în mod serios acum patru zile, pe Nistru, de către bolşevici. Guvernul lui Béla Kun a crezut că a venit momentul să respingă propunerile guvernelor aliate, rezervându-şi astfel posibilitatea de a pregăti noi provocări" (*Ibidem*, Doc. nr. 607). În aceste condiţii, pentru a se pune la adăpost de vreo surpriză neplăcută, adică de un atac prin surprindere al ungurilor, CTT/Comandamentul Trupelor Române din Transilvania a luat măsuri urgente pentru organizarea acoperirii pe Tisa. Întregul front de apărare în lungime de circa 300 de km a fost împărţit în 3 sectoare: în Nord, de la vârful Stogu, din Munţii Maramureşului, până la vărsarea Someşului în Tisa, se aflau trupele Detaşamentului generalului Marcel Olteanu, urma apoi un sector apărat de Divizia 16 ardeleană; cele 2 sectoare formau Grupul de Nord, având ca rezervă Divizia 2 Vânători. În al treilea sector de acoperire, până la vărsarea Mureşului în Tisa, se aflau trupele Divziei 18 ardelene, cu Divizia 1 Vânători ca rezervă. În rezerva generală CTT păstrase Divizia 6 Infanterie şi Divizia 2 Cavalerie, Grupul 5 Aviaţie (V. Avram, *Aviaţia românească*, în „Historia special", nr. 27/2019, p. 50-61) şi alte unităţi militare. O parte din marile unităţi fuseseră trimise în Basarabia şi Bucovina, graniţa de Est fiind ameninţată de atacurile iminente ale bolşevicilor ruşi şi ucraineni. Precizez că la flancul drept al dispozitivului român de acoperire, la cca. 20 km Nord de Tokaj, se aflau trupele cehoslovace din zona Mukačevo. Decizia românilor de a se opri pe Tisa, hotărâre luată şi la presiunea Aliaţilor, a permis guvernului bolşevic ungar să se stabilizeze, după ce la finele lunii aprilie în Ungaria se instalase o criză politică datorată măsurilor nepopulare luate de guvern, ca naţionalizarea marilor proprietăţi care nu fuseseră împărţite ţăranilor, dar şi înfrângerilor militare suferite din partea românilor, ce dovedeau că nici opţiunea pentru modelul sovietic nu putea salva „integritatea" teritorială a Ungariei milenare. În primele zile ale lunii mai, datorită unor cunoştinţe precare ale multor persoane despre zonă şi faptul că înţelegeau prea puţin despre problemele de aici, la Belgrad, Viena şi Paris se credea că guvernul bolşevic ungar a căzut, alt motiv pentru care în mediile Aliate nu se mai dorea continuarea acţiunii militare a românilor. Deci criza politică de la Budapesta a încetat mai ales după ce informaţia ce părea incredibilă, despre oprirea – nejustificată din punct de vedere militar – ofensivei româneşti a devenit o certitudine, adică în jurul datei de 10 mai.

Stabilizarea temporară a frontului româno-maghiar pe Tisa, dezinteresul Conferinţei de Pace faţă de situaţia est-central-europeană au permis liderilor bolşevici unguri să pună în practică unica soluţie pentru salvarea regimului. Momentul nu era propice mişcării comuniste europene: experimentul de tip sovietic din Bavaria sucombase (Republica Sovietică Bavareză s-a proclamat în aprilie, în aceeaşi zi când Armata Roşie Ucraineană primea ordinul de a ataca România şi de a stabili un contact cu ungurii printr-

un marş prin Bucovina), războiul civil din Ucraina luase atunci o turnură nefavorabilă bolşevicilor iar iluziile puerile privind posibilitatea izbucnirii de „revoluţii" în Austria (M. Ormos, *The Foreign Policy*, p. 358), Cehoslovacia (J. Kalvoda, *The Czechoslovak-Hungarian dispute,* p. 275-296) şi România se destrămau. Oricum, România făcea faţă presiunilor şi ameninţărilor, chiar dacă se afla într-o situaţie dificilă, prinsă între bolşevicii unguri la Vest şi cei ruşi şi ucraineni la Est, ca să nu mai amintim de Bulgaria resentimentară de la Sud (Al. Piţigoi, *Problema Dobrogei*, în „M.I." nr. 4/ 2019, p. 14-18 şi nr. 5//2019, p. 54-58) (francezii voiau să trimită acolo trupele pe care le retrăseseră de la Odessa, pentru a descuraja o eventuală opoziţie faţă de semnarea păcii cu învingătorii) şi de tensiunile româno-sârbe în problema Banatului (Al. Piţigoi, *Problema Banatului,* în „M.I.", nr. 7/2019, p. 10-14; „M.I." nr. 8/2019, p. 55-59; I.G. Andrei, *Mâna lungă a Belgradului*, în „M.I.", nr. 8/2019, p. 60-63). Profitând de această pauză, liderii bolşevici unguri au hotărât să apeleze la o soluţia considerată de ei salvatoare pentru regim şi pentru recâştigarea încrederii propriei populaţii: un succes militar imediat, ţara aleasă pentru o nouă agresiune militară fiind Cehoslovacia, veriga slabă a lanţului de state inamice ce înconjurau Ungaria; această ţară avea dificultăţi de coeziune internă, iar armata ei se afla la începuturile organizării sale, având o conducere bicefală franco-italiană, fapt ce va avea urmări nefaste în confruntările militare ce au urmat. La 28 decembrie 1918 cehoslovacii conduşi de generalul italian Luigi Piccione au ocupat oraşul Košice iar la 1 ianuarie 1919 Bratislava, instalând acolo la 4 februarie guvernul provizoriu al lui Vavro Srobar. La 7 aprilie cehoslovacii avansau din nou spre Sud, intenţionând să ajungă la noua linie de demarcaţie cu ungurii şi românii iar spre Est au ocupat Rutenia. La 29 aprilie trupele române au atins pentru prima dată linia Tisei iar în aceeaşi zi s-a făcut şi joncţiunea cu trupele cehoslovace. Se crede că ofensiva românilor a fost o surpriză şi pentru liderii de la Praga, prinşi atunci cu o operaţiune de ocupare militară a Slovaciei şi a Ruteniei. La 27 aprilie se ordonase declanşarea unei ofensive cehoslovace pentru a prelua teritoriilor ocupate de unguri şi revendicate de cehi. Suspicioase şi îngrijorate că armata română ar putea ocupa zone considerate cehoslovace, autorităţile politice şi militare de la Praga chiar au cerut la Conferinţa de Pace stabilirea unei linii de demarcaţie între trupele celor două state (M. Ormos, *From Padua to the Trianon,* p. 237-238). Ulterior, evoluţia evenimentelor de la sfârşitul lunii mai, adică înfrângerea cehilor de către unguri, care au declanşat operaţii militare ofensive tocmai datorită opririi înaintării româneşti, avea să ridiculizeze temerile cehoslovacilor faţă de acţiunile armatei române de la sfârşitul lunii aprilie. În acest sens, Al. Marghiloman nota sarcastic la 13 mai 1919 în *Jurnalul* său: *„Nu mergem la Budapesta; e lucru ştiut... Noi ne-am opus la intrarea cehoslovacilor; ei se opun la intrarea noastră şi Aliaţii fac majoritatea. Un bun început pentru prietenia atât de lăudată a noului stat!... Se pare chiar că am schimbat câteva lovituri pe punctele de contact între armatele noastre"* (Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 295). Şi direcţia de atac li se părea ungurilor cea potrivită: spre partea ruteană a Slovaciei, zonă populată masiv de unguri datorită colonizărilor făcute de austrieci, dar şi pentru a realiza mult-aşteptatul şi salvatorul contact cu militarii Ucrainei bolşevice. Un alt aspect, deloc neglijabil, era de natură economică: recuperarea minelor de cărbuni de la Salgotârjan şi Miskolcz (Frederic C. Nanu, *Politica*, p. 71). Pentru executarea atacului contra

cehoslovacilor, Vilmos Böhm, fost ministru/comisar ungar de Război, cu colonelul Aurel Stromfeld ca şef de Stat Major, au concentrat 2 divizii de infanterie (I şi V) şi alte unităţi (circa 40 de batalioane, cu multe guri de foc între care şi artilerie grea, câteva trenuri blindate şi suficiente avioane) [Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 108; date despre refacerea Armatei Roşii ungare şi „campania din Nod" a acesteia împotriva Cehoslovaciei în: *Magyarország Hadtörténete*, vol. 2, p. 227-236; Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 165; Hetés Tibor, *Stromfeld Áurel* (Budapest), 1967, p. 161-166, perioada mai-iulie 1919]. Li se opunea doar Divizia VI cehoslovacă, sub conducerea generalului italian Rossi. Atacul ungurilor a început la 16 mai, generalizat 4 zile mai târziu, la 20 mai, pe întregul front (*În apărarea României Mari*, p. 246) urmărind să deschidă un culoar la joncţiunea dintre forţele române şi cehoslovace, în zona unde acţionau forţele bolşevice ruse şi ucrainene, de la care maghiarii aşteptau un puternic sprijin logistic şi operativ. Ungurii atacă viguros trupele cehoslovace din Miskolcz, important nod de comunicaţii, care se retrag la 15 km nord de oraş, ocupat de maghiari în seara de 20 mai. Răspunzând cererii de ajutor a aliaţilor cehoslovaci şi fiind şi în interesul nostru de a nu fi respinşi vecinii amici, deoarece avansul ungurilor spre Tisa şi munţi ar fi ameninţat flancul drept al apărării noastre de-a lungul Tisei, Marele Cartier General Român a trimis în ajutor un puternic detaşament condus de comandantul Brigăzii 41 Infanterie. Detaşamentul colonelului Constantin Dragu a început atacul la 23 mai, respingând forţele din flancul drept inamic, dar acest succes n-a redresat apărarea aliaţilor noştri, aflaţi în inferioritate numerică faţă de unguri. Intervenind şi alte unităţi române, conducerea operaţiilor e preluată, pentru români, de generalul Al. Hanzu, comandantul Diviziei 16 Infanterie, forţele noastre ajungând pe malul stâng al râului Hernad şi pe Sajó, afluent al Tisei. Dar retragerea precipitată spre Nord-Est de Miskolcz a forţelor militare cehoslovace, care au rupt contactul cu cele române, a determinat Marele Cartier General Român să ordone la 25 mai trecerea la defensivă şi menţinerea capului de pod de la Tokaj. În zilele următoare românii aduc în zonă noi unităţi militare, pentru a face faţă oricărei intenţii a ungurilor. Cum flancul stâng al cehoslovacilor a cedat pe valea superioară a Hernadului, trupele ungare au trecut la bombardarea intensă şi apoi la atacarea capului de pod de la Tokaj, obligând la 31 mai Comandamentul român să-şi restrângă zona de luptă prin retragerea aripii sale stângi, rămasă descoperită prin retragerea în debandadă a ceho-slovacilor (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 1922, p. 80). Ofensiva ungară a crescut la maximum la 1-2 iunie, fiind sprijinită de atacul a 2 companii ucrainene (iată că bolşevicii din Est încercau să se ţină de cuvânt!). Era o situaţie primejdioasă pentru noi, de aceea generalul Mărdărescu, cu aprobarea Marelui Cartier General, a ordonat evacuarea capului de pod de la Tokaj: în noaptea de 2-3 iunie trupele române au trecut pe malul stâng al Tisei (Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 187-189), iar podurile peste râu au fost distruse pentru a nu fi folosite de unguri la continuarea atacului, care reocupă Tokaj la 3 iunie. A fost nevoie de aducerea de noi trupe din rezerva Grupului de Nord şi din rezerva generală pentru a respinge încercările inamicului de a trece Tisa, dar pierderile au fost mari de ambele părţi. Ungurii avansaseră adânc în Cehoslovacia: după ce ocupaseră oraşul Košice, ameninţau Bratislava (Poszony, Pressburg). În Est trupe maghiare ajung la Bardejov, scopul lor fiind joncţiunea cu trupele bolşevice din Vestul Ucrainei. Generalul Piccione este înlocuit de la

conducerea armatei cehoslovace cu generalul francez Maurice Pellé, care declanşează contraofensiva împotriva ungurilor. La 7 iunie guvernul bolşevic ungar primeşte o telegramă-ultimatum din partea primului ministru francez Clemenceau, prin care era somat să înceteze imediat ostilităţile, fiind ameninţat cu o ofensivă generală a Aliaţilor contra Ungariei. Răspunsul conciliant al lui Kun îl determină pe generalul Pellé să oprească ofensiva, pe care o reia câteva zile mai târziu. La Paris, 13 iunie, Aliaţii au aprobat frontiera definitivă dintre Ungaria şi Slovacia. Cum 2/3 din Slovacia se afla sub controlul comuniştilor, ei instaurează la 16 iunie în zonă *„Republica de la Prešov”/*Republica Sovietică Slovacă. Este o formaţiune statală efemeră, ce se va desfiinţa la 7 iulie, după retragerea armatei ungare (30 iunie – 3 iulie) şi revenirea forţelor cehoslovace. Mai înainte, cum avansarea Armatei Roşii maghiare spre Užgorod/Ungvâr, apropiindu-se de linia Mukačevo – Čop, risca să ameninţe sistemul defensiv român dacă inamicul ocupa zona dintre Munţii Maramureşului şi Tisa, fapt ce ar fi periclitat şi legătura dintre forţele militare române din Ardeal şi Divizia 8 Infanterie română condusă de generalul Iosif Zadik, care a înaintat între 23-25 mai în Pocuţia, la cererea Statului Major polonez (I. Giurcă, *Armata română în Pocuţia*, în „M.I.”. nr. 6/2019, p. 10-13 şi nr. 7/ 2019, p. 20-23), comandantul Grupului de Nord, generalul Mihăescu, va ordona ocuparea localităţii Csop/Čop, părăsită de trupele cehoslovace, acţiune militară prin care era stopată stabilirea legăturii dintre unguri şi Armata Roşie ucraineană (C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 434; Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 189-191). La 8 iulie Comandamentul cehoslovac va solicita Comandamentului român retragerea trupelor sale de pe linia Čop – Mukačevo, operaţie executată între 16-22 iulie. În urma încheierii armistiţiului dintre unguri şi cehoslovaci la 23 iunie şi a operaţiunilor militare ale polonezilor în Pocuţia, din perioada mai-iunie 1919, trupele cehoslovace şi poloneze fiind capabile să ocupe regiunile ce li se cuveneau şi ca aparţinând statelor respective, din ordinul Marelui Cartier General trupele noastre au evacuat regiunea şi s-au retras pe linia de despărţire convenţională, stabilită de comun acord cu comandamentele cehoslovac şi polonez (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 113).

În perioada confruntărilor armate româno-ungare din a doua jumătate a lunii aprilie şi de la începutul lui mai cei patru Mari Aliaţi discutau probleme mai presante decât cea ungară din perspectiva intereselor Marilor Puteri: nemulţumirile Italiei faţă de satisfacerea unor pretenţii teritoriale în Peninsula Balcanică şi problema semnării Tratatului de Pace cu Germania. Italienii erau obsedaţi de încercuirea ţării lor de către Franţa şi viitoarea Iugoslavie şi doreau să controleze insulele din preajma coastei dalmate, iar apariţia unui stat slav puternic care revendica întreaga Dalmaţie (prin Tratatul de la Londra din 1915 se stabilise ca Serbia să primească doar Sudul zonei), Fiume, Istria, Gorizia, Trieste şi insulele din Adriatica provoca Romei surpriza, alarmarea şi supărarea ei. Finalizarea proiectului Tratatului de Pace cu Germania în aprilie 1919, care includea şi Pactul Ligii Naţiunilor, a sporit neliniştea Parisului deoarece multe din cerinţele Franţei în materie de securitatea frontierelor ei se loviseră de opoziţia preşedintelui american şi a premierului englez, favorabili unui compromis cu Berlinul care deranja mulţi francezi (E. Bold, *Diplomaţia*, p. 34-35). Înmânarea condiţiilor de pace delegaţiei germane la 7 mai a monopolizat atenţia participanţilor la Conferinţă şi a opiniei publice, fapt ce explică de ce

evenimentele desfăşurate la Est de Tisa nu stârneau un interes prea mare la Paris. La 30 aprilie 1919 se discutase în Consiliul celor Patru problema păcii cu Austria şi Ungaria. De data aceasta preşedintele american Wilson nu mai părea dispus să negocieze cu guvernul comunist ungar, recunoscând că „mulţi oameni s-au alarmat de vizita generalului Smuts" – adică Aliaţii ar fi recunoscut oficial guvernul bolşevic de la Budapesta. Premierul englez chiar a insistat ca o delegaţie ungară să fie invitată la Paris, dar Wilson s-a opus şi problema invitării unei delegaţii maghiare nu s-a mai discutat până la sfârşitul anului 1919. Cu tot dezinteresul faţă de evoluţia problemelor central şi est-europene, experţii lucrau iar frontiera româno-ungară fusese stabilită de Comisia de experţi la sfârşitul lui martie 1919, raportul fusese finalizat la 6 aprilie şi trimis conducerii Conferinţei la 15 aprilie, dar a fost discutat de miniştrii de Externe/Consiliul celor Cinci abia la 8 mai, într-un moment când trupele române stăpâneau întreg malul stâng al Tisei. Deci discuţiile miniştrilor de Externe n-au durat mult şi graniţa a fost acceptată cum propuseseră experţii iar la 12 mai şi Consiliul celor Patru a aprobat-o. Era prima graniţă a României Mari recunoscută de Conferinţă, hotar ce nu va mai fi schimbat până la semnarea Tratatului de la Trianon la 4 iunie 1920.

Dar problema ungară va fi repusă în discuţia Conferinţei la 19 mai 1919, când preşedintele american Wilson a acuzat direct şi brutal pe români de ceea ce se întâmpla în Ungaria; el susţinea că „înaintarea românească a sporit dezordinile" iar faptul că românii „n-au reuşit să-şi continue înaintarea a cauzat noi dezordini". Paradoxal, „uitând" că liderii Conferinţei interziseseră armatei române să depăşească Tisa, Wilson îi critica pe români că nu ignoraseră dispoziţiile celor Patru Mari şi cerea acum o intervenţie a trupelor franceze de la Belgrad. Dar, de această dată, Clemenceau a fost cel reţinut şi a spus că va analiza cu militarii posibilitatea şi oportunitatea unei acţiuni comune franco-române. Wilson şi-a exprimat însă neîncrederea în români „care aveau interese locale şi ar fi sporit ostilitatea populaţiei maghiare" (FRUS, PPC, vol. V, p. 706-707). Ostilitatea lui Wilson faţă de români se va accentua datorită desfăşurării şedinţelor din 29 şi 31 mai, când Ionel Brătianu a fost cel mai vehement dintre toţi liderii statelor mici, protestând cu indignare împotriva unora dintre prevederile Tratatului cu Austria (FRUS, PPC, vol. III, p. 391-410). Deşi comandanţii superiori francezi din regiune solicitau o intervenţie armată (*Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. III, p. 372) iar românii doreau să termine cu regimul bolşevic ungar, care constituia un pericol pentru noi, Clemenceau nu dorea să aprobe o ofensivă în Europa Centrală deoarece era preocupat de reacţia germană la condiţiile din proiectul Tratatului de Pace. Răspunsul german, din 29 mai, va confirma previziunile sumbre ale Parisului, de aceea francezii au cerut imperativ românilor să nu înainteze spre Budapesta (*Ibidem*, p. 413). Comunicarea pe care Pichon, ministrul de Externe francez, i-o face lui Ionel Brătianu, venea în urma unei decizii a Consiliului celor Patru, luată la iniţiativa lui Clemenceau (sic!!) de a interzice românilor înaintarea spre Budapesta (FRUS, PPC, 1919, vol. VI, p. 133). Marele Cartier General Român propusese mareşalului francez Foch pregătirea şi declanşarea unei operaţii militare comune pentru dezarmarea Armatei bolşevice ungare şi eliminarea acestui pericol din Europa Centrală şi implicit din vecinătatea României. Dar nici acum Aliaţii nu s-au putut pune de acord şi au refuzat o intervenţie armată. La 14 mai mareşalul Foch comunica generalului Jean Cézar Grazziani, noul comandant al Armatei de

Dunăre (înlocuia pe generalul Berthelot): „Ca răspuns la propunerile pe care mi le-aţi făcut şi potrivit cu avizul guvernelor, care v-a fost comunicat, o operaţiune împotriva Budapestei nu este de întreprins pentru moment” (Lt. col. C-tin Drăgănescu, *Campaniile*, p. 179). Generalul Mărdărescu scria mai târziu, dezamăgit de indecizia Aliaţilor: *„Dacă operaţiunea comună contra Ungariei, plănuită de Mareşalul Foch, ar fi avut loc imediat după respingerea forţelor bolşevice la Vest de Tisa de către armata română, nedând răgaz guvernului comunist să-şi reorganizeze armata şi să se consolideze, starea anarhică din Ungaria, întronată de Béla Kun, ar fi luat sfârşit, iar restabilirea păcii în Europa Centrală s-ar fi îndeplinit mai curând”* (G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 106). La Paris au continuat discuţiile privind situaţia din Ungaria şi fixarea frontierelor cu România, Cehoslovacia şi regatul Sârbo-Croat-Sloven. Acţiunile militare din a doua parte a lunii mai şi începutul lunii iunie, victoriile obţinute de bolşevicii unguri în Slovacia (la 6 iunie au ocupat Košice, la 8 iunie Prešov, la 16 iunie a fost proclamată Republica Sfaturilor/Consiliilor) au provocat îngrijorarea liderilor Marilor Puteri la Paris, care tocmai finalizau documentele ce vor hotărî noua ordine politico-militară în Europa. Dar interesele divergente şi opiniile diferite privind tratarea problemelor ce le aveau de rezolvat vor prelungi ezitările şi adoptarea unor măsuri ferme pentru a pune capăt *„tuturor ostilităţilor inutile”*, cum se afirma în hotărârea lor din 7 iunie (*1918. Desăvârşirea*, vol. III, Doc. nr. 629 – este un comunicat al ziarului oficial al Partidului Comunist din Ungaria, „Voros Ujsag” = „Gazeta Roşie” din 10 iunie 1919; ziar tipărit începând cu 7 decembrie 1918), dată publicităţi la 8 iunie. La 11 iunie s-a comunicat delegaţiilor română şi cehoslovacă frontiera cu Ungaria, iar Clemenceau adresa prin radio o notă guvernului român de la Bucureşti prin care se preciza, între altele, că *„forţele armate ale acestor state trebuie imediat să înceteze ostilităţile şi să se retragă în cel mai scurt timp posibil în interiorul frontierelor naturale astfel stabilite”*, avertizând că *„Nici un stat nu va fi răsplătit printr-o mărire de teritorii pentru că a prelungit ororile războiului”*.

În această perioadă în zona Banatului, aflată sub ocupaţia militarilor sârbi şi francezi, autorităţile ungare ale fostei duble monarhii îşi continuau atribuţiile, refuzând să recunoască actul de Unire de la 1 Decembrie 1918 prin care şi Banatul se unise cu Ţara, şi desfăşurau acţiuni ostile faţă de români. Ele trecuseră la recrutarea de voluntari pentru armata bolşevică a Republicii Sfaturilor. Mai mult chiar, la sfârşitul lunii aprilie 1919, ministru nostru plenipotenţiar de la Paris, Victor Antonescu, era informat că Issekutz, prefectul ungur al circumscripţiei Lugoj, publicase un manifest prin care declara *„că Banatul aparţine Ungariei, până la hotărârea definitivă a Conferinţei de Pace, că administraţia magistratura, finanţele, poliţia, jandarmeria vor fi în exclusivitate ungureşti”* (*În apărarea României Mari*, p. 247). Aradul, oraş aflat la zona de contact dintre armatele română şi sârbă, reprezenta un important nod strategic. Din considerente de ordin militar se impunea luarea rapidă sub control a oraşului şi a zonei din jur de către trupele române. La 9 mai 1919 ministerul român de externe a trimis comandamentelor armatelor aliate de la Dunăre o notă prin care se justifica intenţia noastră de a trece Aradul sub autoritate militară românească: *„Armata noastră, urmărindu-şi acţiunea sa militară, are misiunea să ia toate măsurile destinate să-i asigure securitatea. Îi este imposibil deci să lase în spatele ei un centru de recrutare inamic”* (*Ibidem*). De aceea la 12 mai, conform

hotărârii guvernului român şi având acordul generalului Franchet d'Esperey, Marele Cartier General Român a ordonat intrarea trupelor noastre în oraşul de pe Mureş, considerat *„poarta Banatului”*, informând şi Comandamentul Aliat de la Belgrad. La 17 mai 1919, în pofida obiecţiilor comandamentului francez local, au intrat în Arad militarii din Regimentul 6 Vânători şi o baterie de artilerie din Divizia 1 Vânători, *„spre bucuria nemărginită a tuturor românilor din localitate”* (Gen. D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 115). Odată cu intrarea trupelor noastre în Arad, a fost instalat şi noul prefect român, deşi comandamentul francez dorea ca acesta să-şi exercite atribuţiile doar în judeţ iar oraşul să fie condus tot de un prefect ungur (halal Aliaţi! -n.n.). Dar românii nu aveau voie să fie prezenţi în restul Banatului, până ce se va hotărî la Paris cât din teritoriul lui va reveni României. Iată cum, la suferinţele de veacuri îndurate de români din partea stăpânitorilor ţinutului, erau obligaţi să suporte şi necazurile prezentului, cauzate acum de Serbia, un aliat al României care la sfârşitul Primului Război Mondial a emis pretenţii teritoriale faţă de toţi vecinii (Al. Piţigoi, *Problema Banatului*, în „M.I.”, nr. 7/ 2028, p. 10-14 şi „M.I.” nr. 8/2019, p. 55-59; Andrei I.G., *Revendicări sârbe*, în „M.I.”, nr. 8/2019, p. 60-63). Dar trecerea oraşului şi a zonei sub autoritatea noastră deplină se va face abia două luni mai târziu, după nenumărate proteste ale guvernului, autorităţilor, populaţiei române bănăţene şi după o activitate intensă depusă de delegaţii noştri la Conferinţa de Pace, care ne-a făcut *„o dreptate ştirbită”* cum scria generalul G.D. Mărdărescu, în sensul că o parte din Banat va reveni Iugoslaviei dar cea mai mare parte României iar Ungariei un mic teritoriu locuit majoritar de unguri. Se ştie că guvernul lui Kârolyi şi cel bolşevic al lui Kun, bănuind că şansele Ungariei privitoare la ocuparea unor teritorii în Banat erau nule, sprijiniseră pe Otto Róth, un social-democrat de „stânga”, autorul unei diversiuni fanteziste ce avea drept scop realizarea unui stat bănăţean independent (R. Păiuşan, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire*, p. 103-114; Bernachot Jean, Gen., *Les armée Françaisses*, vol. I, Anexa 27).

Atitudinea agresivă a Armatei Roşii maghiare manifestată zilnic în luna iunie, care se va intensifica în iulie – de la incursiuni ale unor detaşamente de infanterie, bombardamente de scurtă durată asupra poziţiilor noastre, informaţiile despre reorganizarea armatei, transporturile de trupe din interior spre Est, deplasări de forţe de pe celelalte fronturi în zonele Tokaj şi Szolnok, raiduri aviatice în spatele trupelor române, informaţiile obţinute, conform cărora ungurii vor declanşa atacul în noaptea de 19/20 iulie – toate trădau intenţia bolşevicilor maghiari de a ne ataca (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 119-120). În puţine lucrări istorice apare informaţia, susţinută prima dată de Kârolyi Mihâly, fostul preşedinte al Republicii Ungare, că şeful Statului Major al Armatei Roşii Ungare – colonelul Stromfeld Aurel –, ar fi divulgat sau ar fi vândut planul de luptă al conducătorilor militar bolşevici unguri, pe care l-ar fi transmis românilor (K. Mihâly, *Egy egész világ ellen*, vol. I, *Harcom a békéert*, München, 1923). Se intra în faza finală a conflictului româno-maghiar iar dezlegarea lui nu trebuia să mai sufere vreo amânare. La 18 iunie Marele Cartier General Român, prin generalul Cihoski (era şef adjunct) şi colonelul Antonescu, întocmea un referat asupra problemelor ridicate Aliaţilor de către NOTA privind retragerea trupelor din 13 iunie în spatele aşa-numitei *„linii Clemenceau”*. Statul Major General Român concluziona că atâta timp cât Armata Română era obligată

să se apere ca pe Frontul de Est, nu trebuia să se renunţe la obstacolul natural pe care Tisa îl reprezenta în faţa unei posibile agresiuni ungare. Deşi la 13 iunie guvernul de la Budapesta primise notificarea Conferinţei de Pace privind viitoarea frontieră cu România şi Cehoslovacia, guvernanţii bolşevici, încrezători în posibilitatea de a obţine obiectivele dorite, incapabili să înţeleagă evoluţiile geopolitice şi realităţile perioadei, au trimis la 2 iulie un ultimatum Armatei Române ca să se retragă la est de „linia Clemenceau" începând cu 4 iulie, cerinţă respinsă de Marele Cartier General Român, care se baza pe sprijinul declarat al Consiliului Suprem Interaliat şi nu avea încredere în declaraţiile pacifiste ale guvernului bolşevic maghiar. Deşi cunoşteau poziţia Puterilor Aliate, dar plini de îndrăzneală (ca să nu spunem tupeu), maghiarii au trimis la 11 iulie o telegramă lui Clemenceau prin care cereau ca Puterile Aliate şi Asociate să impună României retragerea Armatei Române de pe Tisa dincolo de frontiera româno-ungară. Răspunsul Consiliului Suprem Interaliat din 5 iulie era concludent: *„Atâta timp cât sovietele ungare vor continua să nu execute condiţiunile armistiţiului, guvernele aliate şi asociate nu vor putea avea nici un raport cu ele"* („M.I.", nr. 8/2019, p. 13). În plus, Consiliul Suprem Interaliat l-a mandatat pe mareşalul Foch să ceară românilor, iugoslavilor şi cehoslovacilor acordul pentru rezolvarea pe cale militară a problemei ungare. Fiind cea mai ameninţată de intenţiile ungare, România şi-a dat acordul ca să acţioneze alături de Aliaţi la restabilirea ordinii şi garantarea păcii în regiune, putând destina cinci divizii de infanterie, 2 de cavalerie şi o divizie de infanterie în rezervă, colaborând cu cele două divizii franceze, două cehoslovace şi una sârbă. Poziţia fermă a Guvernului şi Înaltului Comandament române de a apăra opera realizată la 1 decembrie, de a contribui alături de Aliaţi la restabilirea păcii şi stabilităţii în zonă va găsi tot mai mulţi susţinători, între care s-a distins mareşalul Foch ale cărui opinii autorizate s-au impus în faţa preşedintelui Conferinţei de Pace: *„Pentru a pune România la adăpost de pericolul ungar şi pentru a evita compromiterea activităţii Antantei în Europa Orientală, este important să se subordoneze retragerea forţelor româneşti la Est de Tisa aplicării integrale de către Ungaria a clauzelor armistiţiului din 13 noiembrie, adică de a i se impune o demobilizare imediată, reducerea armatei sale la şase divizii pe picior de pace şi repartizarea acestor divizii pe teritoriul ei, astfel încât să fie exclusă orice ameninţare de ofensivă împotriva vecinilor ei"* (*1918. Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. III, doc. nr. 639).

Deşi pregătirile evidente de război ale ungurilor şi de creştere a efectivelor militare cu mult peste prevederile Convenţiei de la Belgrad din 13 noiembrie 1918 erau ştiute, Consiliul Suprem de la Paris nu a ajuns la un consens privind intervenţia armată a Aliaţilor împotriva Ungariei. La şedinţa din 17 iulie în legătură cu o eventuală intervenţie Aliată în Ungaria, mareşalul Foch şi Arthur Balfour, ministrul britanic de Externe, considerau utilă şi necesară o intervenţie militară în Ungaria cu ajutorul armatei române, dar reprezentanţii italieni şi americani respingeau vehement ideea. Ştim că Foch stabilise deja cu Prezan detaliile colaborării în cadrul unei acţiuni militare antimaghiare (*Desăvârşirea unităţii naţional-statale*, vol. IV, p. 25-26 şi 28-29). Cel care a blocat concretizarea planurilor româneşti a fost Clemenceau, până atunci un promotor al intervenţiei iar acum susţinător al unei atitudini de aşteptare (M. Ormos, *The Hungarian Soviet Republic*, p. 143). După şedinţa reprezentanţilor Marilor Puteri din 17 iulie, mareşalul Foch l-a informat pe Nicolae

Mişu, ministrul României la Londra, despre neputinţa Aliaţilor de *„a se pune de acord asupra unei acţiuni comune contra Ungariei şi în consecinţă România şi statele aliate să caute a-şi rezolva singure problemele militare ce li se pun, fără a lua însă atitudini ostile Antantei, care va fi mulţumită adesea să constate situaţii de fapt şi să ia act de ele”* (*În apărarea României Mari*, p. 262; „M.I.”, nr. 8/ 2019, p. 14). Cum la Paris discuţiile aveau mai ales un caracter politic, iar Franţa nu reuşea să-şi impună punctul de vedere referitor la Ungaria, la 17 iulie la Giurgiu are loc o întâlnire între generalul Prezan şi d'Esperey, la care s-a discutat problema unei acţiuni decisive împotriva Ungariei, având ca obiective ocuparea Budapestei, alungarea bolşevicilor şi organizarea de alegeri libere. Se ştie că imediat după instaurarea guvernului bolşevic, Gyula Andrâssy, ultimul ministru de Externe al Imperiului Austro-Ungar, şi Pâl Teleki au făcut încercări disperate de a provoca intervenţia Aliată şi ocuparea Budapestei, condiţionată de menţinerea „integrităţii teritoriale” a Ungariei. Şi Istvân Bethlen a intervenit la misiunea franceză de la Viena, la începutul lunii aprilie 1919. Ambele încercări au eşuat deoarece creditul de care se bucurau aceşti politicieni în cercurile Aliate „erau la cote joase” (L. Leuştean, *România*, p. 107). Viena va deveni unul din centrele emigraţiei maghiare de dreapta, aici formându-se în aprilie 1919 un Comitet antibolşevic ungar condus de I. Bethlen, Gustâv Gratz şi P. Teleki. La Arad, la 5 mai, contele Gyula Kârolyi, un văr al lui M. Károlyi, a creat un guvern contrarevoluţionar, dar prin preluarea oraşului de către români a trebuit să fie mutat la Szeged, oraş sub ocupaţie franceză. Aici guvernul va fi remaniat la 1 iunie, având ca premier pe Dezsö Ábrahâm (*„un armean din Ardeal, care nu reprezintă nici o reputaţie de valoare”* – era opinia lui Vaida-Voevod), cu Teleki ca ministru de Externe şi Horthy ca ministru de război (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 109-110). La sfârşitul lui aprilie începe alcătuirea unei armate contrarevoluţionare, operaţiune pornită de Gyula Gombös, fost ofiţer de Stat Major, continuată apoi de Horthy. Colonelul Anton Lehâr organizează o armată în Vestul ţării, care va controla curând un teritoriu întins între Graz – Austria şi Sopron în Ungaria. Forţele militare ungare contrarevoluţionare au putut fi reunite doar în zona ocupată de francezi, deoarece România, Cehoslovacia şi Iugoslavia nu au permis concentrări de trupe ungare, în teritoriile pe care le controlau, chiar dacă erau declarat anticomuniste (M. Ormos, *From Padua to the Trianon*, p. 308-310). Deşi grupări ungare de opoziţie se pronunţau pentru răsturnarea guvernului bolşevic, inclusiv cu ajutorul armatei noastre („M.I.”, nr. 8/2019, p. 14), neîmpăcându-se cu prezenţa armatei române pe malul de vest al Tisei, comandamentul ungar a început pregătirea ofensivei la Est de râu, pentru alungarea militarilor români. În ajunul ofensivei, componenţa Înaltului Comandament al Armatei Roşii ungare se schimbase: la 14 iulie Böhm Vilmos demisionase dar înlocuitorul său, Landler Jenö, nu a preluat funcţia de comandant al Armatei Roşii decât la scurt timp înainte de ofensivă; iar şef al Marelui Cartier General al Armatei Roşii devine generalul Ferenc Julier. Acesta declara la 5 iulie, a doua zi după numirea sa în funcţie: *„Indiferent de faptul că românii evacuează sau nu teritoriul de la Est de Tisa, intenţia comandantului armatei este de a trece linia de demarcaţie ce i s-a impus”* (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 288). În preajma ofensivei, forţele ungare destinate pentru a ataca pe români se cifrau la 60.000 de luptători: 107 batalioane de infanterie, 9 escadroane de cavalerie, 60 baterii de artilerie, 9 trenuri blindate (*În apărarea României Mari*, p. 267; „M.I.”, nr. 8/2029, p. 150) (circa 50.000 militari, la

Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 130), pe când armata română dispunea de 8 divizii de infanterie şi 2 de cavalerie: 90.000 de luptători, grupaţi în 119 batalioane de infanterie, 60 escadroane de cavalerie, baterii de artilerie cu un total de 392 guri de foc; inamicii ne erau superiori la artilerie grea şi la trenuri blindate (9 faţă de 2 ale noastre), dar per total raportul de forţe era favorabil românilor (*Ibidem*, p. 147-149; *În apărarea României Mari*, p. 265).

Confruntările armate româno-ungare din iulie-august 1919 s-au desfăşurat în două faze. Prima fază a cuprins 2 momente diferite: ofensiva ungară între 20-23 iulie şi contraofensiva română între 24-27 iulie. A doua etapă a conflictului a început cu o fază pregătitoare, între 27-30 iulie, pentru ca la 30 iulie să se producă forţarea Tisei de către Armata Română, continuată cu operaţia de urmărire, între 31 iulie – 4 august, şi ocuparea Budapestei, la 4 august 1919. Astfel, în dimineaţa de 20 iulie 1919, după o puternică pregătire de artilerie, a început ofensiva armatei bolşevice ungare (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 273; C. Botoran, *Atacul*, în „R.I.M.", nr. 3/1991, p. 22-24). Se conturează trei direcţii de atac: din regiunea Tokaj în Nord spre Satu Mare şi Carei, din regiunea Szolnok pe Centru spre Oradea şi din zona Csongrâd în Sud spre Chişineu Criş şi Arad. Luptele de la sfârşitul lunii iulie şi începutul lui august dintre români şi unguri s-au desfăşurat în două etape: prima a cuprins două faze distincte: ofensiva ungară între 20-23 iulie şi contraofensiva română între 24-27 iulie. A doua etapă a debutat cu o fază pregătitoare între 27-30 iulie iar la 30 iulie a avut loc forţarea Tisei de către români, continuată cu operaţia de urmărire, între 31 iulie – 4 august şi ocuparea Budapestei (*În apărarea...*, p. 270).

Până în seara zilei de 20 iulie toate trupele inamice au trecut Tisa şi au respins slabele forţe ale perdelei de acoperire române formată din Diviziile 16 şi 18 ardelene, care au dat lupte grele pentru a întârzia înaintarea inamicului. Deoarece capul de pod realizat de inamic între 23-26 iulie, cu o adâncime de 50-60 km şi 30 km lăţime, a trezit îngrijorarea Marelui Cartier General Român, generalul Prezan şi locotenet-colonelul I. Antonescu – şeful Biroului Operaţii, alarmaţi de evoluţia operaţiunilor militare, au sosit încă din 22 iulie dimineaţa la Oradea (Gen. T. Moşoiu, *Ocuparea Budapestei*, 1919, p. 12). Având informaţii sigure despre pregătirile de atac ale ungurilor, Marele Cartier General şi CTT au adus în zona operaţiilor militare noi unităţi de artilerie, aviaţie şi pontonieri. Iată încă un exemplu de modul cum înţelegeau unii Aliaţi să ne ajute în aceste momente grele, când militarii români sângerau şi pentru o cauză comună. Pentru asigurarea succesului viitoarelor noastre acţiuni, generalul Prezan a ordonat accelerarea transportului Diviziei 7 Infanterie din Moldova şi a altor unităţi (ce fuseseră date ca întărire Grupului „General Lupescu", aflat în Pocuţia şi Nordul Basarabiei) în Transilvania şi a Diviziei 2 Infanterie din Oltenia în Banat, ultima trebuind să se concentreze în zona Aradului. În acest scop s-a intervenit pe lângă Comandamentul sârb, prin intermediul Comandamentului francez de la Belgrad, pentru a se permite transportarea în timp util şi rapidă a marii unităţi pe calea ferată Vârciorova – Timişoara, adică pe teritoriul atribuit României de Conferinţa de Pace, dar aflat încă sub ocupaţie militară sârbă, iar refuzul acestuia a obligat Comandamentul român să-şi deplaseze unităţile pe căi ocolite, inclusiv prin Râmnicu-Vâlcea, ceea ce a întârziat intrarea lor în luptă (sic!). Comentariile Generalului G.D. Mărdărescu sunt concludente: *„Mai târziu,*

Comandamentul sârbesc a revenit asupra refuzului său (probabil la presiune franceză, n.n.), *dar demnitatea nu ne-a îngăduit să mai profităm de această bunăvoinţă tardivă a aliatului nostru, care n-a voit să înţeleagă la timp sprijinul de bună camaraderie ce-i solicitasem (mai cu seamă că porţiunea din Banat, ce ni se cedase, urma să fie ocupată de noi peste 4-5 zile), în momentul când armata română era atacată de vrăjmaşul comun de ieri. Asupra acestei atitudini a Comandamentului sârbesc prefer să nu insist mai mult"* (*op. cit.*, p. 146). Ofensiva ungară a fost oprită de armata română în ziua a patra de la declanşarea ei, după ce grupul principal de forţe inamice, care forţase Tisa în sectorul Szolnok, pătrunsese pe o adâncime de 50 km la Est de râu (*În apărarea României Mari*, p. 276). A urmat contraofensiva armatei române declanşată în dimineaţa de 24 iulie 1919 (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 166-168; C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 453-454; *Magyarország Hadtörténete*, vol. 2, p. 253-256). În timpul celor 7 zile de lupte îndârjite trupele române au suferit serioase pierderi. Dintre miile de nume cităm doar 3 exemple: colonelul Victor Tomoroveanu, comandantul Brigăzii 2 Infanterie din Divizia 1, căzut în fruntea trupelor la 25 iulie în regiunea Fegyvernek; Sublocotenentul George Banciu, din Regimentul 90 Infanterie, căzut la 22 iulie 1919 în luptele de pe Tisa; Sublocotenentul Alexandru Luca, din Regimentul 10 Roşiori, căzut în luptele de la Szolnok din iulie 1919 (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 75; *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, p. 678 şi 680). Prin lupte grele militarii români au respins toate cele trei grupări ungare care ne atacaseră, silind trupele inamice să înceapă retragerea generală, care în unele locuri a degenerat în panică, forţându-le să se îndrepte *„înspre podul de la Szolnok, aruncând în drum armele şi muniţiile din căruţe"* (C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 455). Urmărirea militarilor unguri a continuat la 26 iulie, detaşamentele „General Lecca" şi „General Papp" în cooperare cu Grupul de Manevră respingând forţele ungare la Vest de Tisa. În retragerea lui inamicul a distrus toate podurile de pe Tisa, în punctele de trecere, în special podul metalic de la Szolnok şi podul improvizat de la Tokaj, pentru a împiedica o eventuală urmărire a lui peste râu de către militarii români. Deci ofensiva maghiară bolşevică eşuase în totalitate, atacatorii fiind respinşi pe acelaşi aliniament de pe care plecaseră în dimineaţa de 20 iulie, dar cu efective şi cu moralul mult diminuate. La 7 zile de la declanşarea luptelor de către Armata Roşie ungară se încheia prima fază a operaţiunilor militare desfăşurate de trupele române. Victoria obţinută de români la sfârşitul lunii iulie 1919 trebuia să aducă liniştea mult aşteptată şi siguranţa la frontiera noastră cu Ungaria. Dar după înlăturarea pericolului mulţi se întrebau dacă *„era oare să lăsăm adversarului, a doua oară înfrânt, putinţa de-a organiza împotriva noastră şi a treia agresiune?"* (Gh. I. Brătianu, *Acţiunea*, ed. 1939, p. 119; C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 457). Guvernul bolşevic Garbai-Kun nu se aştepta ca armata română să-şi continue acţiunile ofensive spre Budapesta, crezând că îşi va reorganiza dispozitivul de apărare pe Tisa, aşa cum făcuse în luna mai. Dar oprirea forţelor noastre pe acest râu ar fi fost o greşeală, atâta timp cât conducerea ungară nu recunoştea explicit hotărârea de Unire de la 1 Decembrie 1918 şi nu respecta hotărârile Conferinţei de Pace de la Paris privind dezarmarea trupelor. De aceea, Guvernul şi Comandamentul militar român au decis forţarea Tisei şi urmărirea armatei ungare până la capitularea ei. Pentru a preveni reluarea atacurilor forţelor militare maghiare, Marele Cartier General Român a emis Ordinul de

operaţii nr. 85/26 iulie 1919, care prevedea urmărirea inamicului *„până la completa lui distrugere”*. Pentru realizarea misiunii ordonate, la dispoziţia CTT au mai fost destinate Diviziile 2 şi 7 Infanterie şi Regimentul de Vânători de Munte. Misiunile ordonate trebuiau să se desfăşoare rapid, pentru a nu da timp adversarilor să se regrupeze şi să reorganizeze dispozitivul de luptă: trecerea Tisei, urmărirea inamicului, scoaterea din luptă a grupărilor ungare de la Szolnok şi Tokaj. Mobilitatea şi capacitatea de manevră a românilor se obţinea prin acţiunea celor două divizii de cavalerie. La 1 august 1919 generalul Franchet d'Esperey trimitea o telegramă Marelui Cartier General Român prin care felicita armata română pentru victorie şi anunţa că depozitele de muniţii şi parcul de geniu al Antantei de la Reni – Galaţi erau cedate românilor iar după ocuparea Budapestei ni se cedau parcul de artilerie şi 10.000 de cai ce aparţineau trupelor franceze din zonă care urmau să fie redislocate în altă parte. Pe baza ordinelor primite de la Marele Cartier General, CTT a elaborat Ordinul de operaţii nr. 20/27 iulie 1919 ce trasa ca misiune principală pentru forţele subordonate urmărirea inamicului *„la Vest de Tisa până la completa lui distrugere”*. Pentru buna desfăşurare a operaţiilor în continuare s-au făcut modificări de dispozitiv şi regrupări de forţe. Grupul de manevră, comandat de generalul T. Moşoiu, alcătuit din Diviziile 1 şi 6 Infanterie, 1 Vânători, 2 Cavalerie (fără Brigada 3 Roşiori), avea misiunea să treacă pe malul drept al Tisei şi să ocupe un cap de pod la vest de Szolnok. Grupul de Sud, comandat de generalul Şt. Holban, ce cuprindea Divizia 18 Infanterie, Divizia 2 Vânători şi Brigada 3 Roşiori urma să forţeze Tisa la Fegyvernek-Tiszabö. Cum podurile peste râu fuseseră distruse de inamic, două companii de pontonieri puse sub ordinele Diviziei 2 Vânători, urmau să construiască poduri de pontoane pentru trecerea unităţilor militare peste Tisa. Grupul de Nord, comandat de generalul Mihăescu, compus din Divizia 16 Infanterie ardeleană şi Brigada 49 Infanterie din Divizia 20 Infanterie avea misiunea să cerceteze malul vestic al Tisei şi prin trageri de artilerie să împiedice inamicul să-şi organizeze un dispozitiv de apărare lângă râu. În faţa localităţii Tokaj s-a creat, sub comanda generalului Al. Hanzu, comandantul Diviziei 16 Infanterie, un detaşament ce grupa forţele din zona capului de pod de la Rakamaz având ca misiune urmărirea imediată a trupelor inamice în retragere, pentru a le împiedica să refacă dispozitivul de luptă la Vest de Tisa şi să organizeze apărarea pe acest aliniament. Divizia 18 Infanterie urma să execute acţiuni demonstrative, incursiuni şi trageri de artilerie pentru a sprijini astfel forţarea Tisei de către celelalte unităţi militare române. Pentru întărirea forţelor române au mai fost aduse Divizia 7 Infanterie (comandată de generalul de brigadă C-tin Dumitrescu) de la Oradea şi Divizia 2 Infanterie întărită cu regimentul de vânători de munte. Acţiunile infanteriei urmau să fie sprijinite de o escadrilă de 12 avioane. Pentru mai buna coordonare a unităţilor subordonate, CTT, cu aprobarea Marelui Cartier General, şi-a mutat punctul de comandă de la Sibiu la Oradea, iar din 30 iulie la Törökszentmiklós. Prin Ordinul de operaţii nr. 21 din 29 iulie al CTT se hotăra forţarea Tisei în noaptea de 29/30 iulie pe 2 poduri provizorii de lângă localităţile Fegyvernek şi Kisköre. S-au făcut noi regrupări de forţe, potrivit misiunilor ordonate. Grupul General Şt. Holban, cu misiunea de a trece Tisa pe la Fegyvernek, avea în compunere Divizia 1 şi Divizia 2 Vânători. Grupul General Moşoiu, din faţa localităţii Szolnok, ce cuprindea Divizia 1 şi Divizia 6 Infanterie, trebuia să desfăşoare acţiuni demonstrative de forţare a

Tisei în timpul cât Grupul General Holban executa misiunea. Celelalte unităţi ale grupului fuseseră repartizate astfel: Divizia 1 Vânători la Grupul General Holban iar Divizia 2 Cavalerie şi Brigada 4 Roşiori din Divizia 1 Cavalerie la un nou grup creat sub comanda generalului C. Dumitrescu, comandatul Diviziei 7 Infanterie, care primea şi regimentul vânători de munte şi avea misiunea să forţeze Tisa pe la Kisköre. În momentul începerii acţiunii de forţare a Tisei, CTT dispunea de 8 divizii de infanterie, 2 divizii de vânători şi 2 divizii de cavalerie, ale căror efective se cifrau la circa 120.000 combatanţi (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 188). Armata Roşie ungară putea opune forţelor române aproape 57.000 militari lângă Tisa şi 30.000 luptători în interiorul ţării. Importanţa deosebită acordată de conducerea politică şi militară acţiunii de forţare a Tisei şi urmărirea trupelor ungare spre Budapesta este dovedită şi de prezenţa în acele zile pe front a Regelui Ferdinand, a Reginei Maria şi a primului ministru Ionel Brătianu, la Tiszabö şi Kisköre (C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 459-460). Primele trupe care au trecut Tisa în bărci şi pe pontoane au aparţinut Regimentelor 9 şi 10 din Brigada 4 Vânători. Apoi cele două companii de pontonieri au construit în 2 ore un pod la vest de Tiszabö. Până în seara de 30 iulie au trecut Tisa unităţile Diviziilor 1 şi 2 Vânători şi Diviziei 6 Infanterie. Slaba rezistenţă opusă de inamic a făcut Comandamentul român să concluzioneze că ungurii au renunţat la confruntarea pe Tisa şi că vor organiza o linie de rezistenţă în faţa Budapestei. În seara zilei de 31 iulie toate grupurile de atac româneşti trecuseră pe malul drept al Tisei: la Sud era Grupul General Moşoiu, la centru Grupul General Holban iar la Nord Grupul General Dumitrescu. Grupurile generalilor Moşoiu şi Holban au pătruns adânc între cele două grupări principale de luptă inamice şi au împiedicat orice încercare de joncţiune a lor. La 1 august generalul Mărdărescu, pe baza informaţiilor obţinute, a tras concluzia că inamicul a renunţat la orice rezistenţă în faţa trupelor române şi a organizat o retragere rapidă spre Budapesta, lăsând în faţa unităţilor noastre doar mici detaşamente cu scopul de a proteja retragerea grosului trupelor maghiare.

Dezastrul militar suferit de Armata Roşie ungară a avut şi consecinţe politice imediate. În dimineaţa zilei de 1 august 1919 are loc o consfătuire a guvernului la care social-democraţii de dreapta au impus Guvernului bolşevic să demisioneze. În după-amiaza zilei are loc şedinţa Consiliului Muncitoresc din Budapesta la care cabinetul Garbai-Kun a depus mandatul, în locul său fiind format un guvern de nuanţă social-democratică, format din funcţionari sindicalişti, în frunte cu Peidl Gyula (*Magyarország Története = Istoria Ungariei/1918-1919,1919-1945*, vol. I, Budapest, 1984, p. 343-346; DBFP, vol. VI, p. 132). La 2 august colonelul Gh. Rusescu (viitor general), comandantul Brigăzii 4 Roşiori, care înainta spre Budapesta, a fost întâmpinat aproape de oraş de două automobile cu ofiţeri italieni aparţinând singurei misiuni militare aliate rămasă în capitala Ungariei. Colonelul Guido Romanelli, şeful acestei misiuni, a prezentat un document semnat chiar de el şi destinat comandantului Cavaleriei române, prin care cerea *„suspendarea oricărei ostilităţi împotriva armatei ungare. Pentru a nu face mai grea situaţia politică de la Budapesta, vă rog a cere instrucţiuni Cartierului General al armatei dumneavoastră, înainte de a înainta”* (Gh.I. Brătianu, *op. cit.*, p. 122-123; G. Romanelli, *Nell'Ungheria*; Radu Cosmin, *Românii,* vol. I, p. 107-110; *Memoriul gen. Rusescu* în „Evenimentul Istoric”, nr. 8/2018, p. 63-65). Era o minciună a italianului

deoarece Ionel Brătianu a comunicat confidenţial generalului Prezan: *„...domnul Clemenceau a indicat că nici domnul colonel Romanelli şi nici vreo altă misiune militară aliată nu ar avea căderea de a vorbi în numele Conferinţei Aliaţilor*” (*În apărarea*, p. 288). Dar colonelul român a îndreptat ofiţerii italieni spre MCG român şi a continuat înaintarea în fruntea celor trei escadroane de Roşiori, dintre care unul din Craiova (grup de 400 de cavalerişti, dotaţi cu două tunuri şi zece mitraliere). La bariera Budapestei, oraş de aproape un milion de locuitori, pe o ploaie torenţială forţele române au fost întâmpinate de o delegaţie a noului guvern, care a cerut colonelului român să nu intre în capitală. Dar Rusescu a supralicitat norocul: a ordonat ca tunurile să fie îndreptate spre oraş, unde a pătruns în fruntea cavaleriştilor şi a cerut guvernului să ordone trupelor ungare încetarea focului. Noaptea militarii români au fost cartiruiţi în cazarma „Arhiducele Joseph”. În dimineaţa de 4 august Divizia 2 Cavalerie şi Diviziile 1 şi 2 Vânători au continuat marşul spre Budapesta: depăşind oraşul, unităţile de cavalerie au realizat un cap de pod la 3 km Vest de capitală, iar Divizia 1 Vânători a luat sub control Pesta, pregătind intrarea solemnă în oraş a trupelor române. La 4 august, ora 18,00, generalul G.D. Mărdărescu, comandantul trupelor române din Transilvania, a primit pe bulevardul Andrâssy defilarea unui detaşament compus din Regimentul 4 Vânători, un escadron din Regimentul 23 Artilerie şi un divizion din Regimentul 6 Roşiori (*În apărarea României Mari,* p. 290). Guvernator al Budapestei a fost numit generalul Ştefan Holban, pe care generalul Mărdărescu, care îl aprecia în mod deosebit, l-a numit în funcţie (*op. cit.*, p. 209). Precizez că generalul Mărdărescu a fost furios pe acţiunea subordonatului său, care îi răpise din glorie şi îi ştirbise din aureola victoriei, intrând primul în capitala inamică, tocmai când el, comandantul şef român, se pregătea să facă acest gest de ziua sa – era născut pe 4 august!!. De aceea a luat măsuri disciplinare contra viitorului general Rusescu („Evenimentul istoric” nr. 6/2018, p. 63; „Historia special”, nr. 27/ 2019, p. 47), care în perioada cât generalul Mărdărescu a deţinut funcţii de conducere în Armata Română n-a mai fost înaintat în grad. Furia abia mascată se vede la generalul Mărdărescu şi în lucrarea sa *„Campania”*, ed. 2018, p. 209: *„Să fie bine stabilit dar, că trupele Grupului General Holban au ocupat Budapesta, în ziua de 4 august”*. Iar considerentele militare ale explicării atitudinii sale faţă de subordonat cred că mai mult îl acuză decât îl scuză: *„Prin împingerea celor 3 escadroane spre Budapesta... operaţiunea a întrecut marginile admisibile îndrăznelii... se contraria intenţiunea Comandamentului trupelor din Transilvania, care urmărea tăierea liniei de retragere spre sud, a diviziilor maghiare din regiunea Kecskemet, divizii care se puteau salva pe frontul sârb, ceea ce ar fi pricinuit pierderea unei mari cantităţi de material de război, ce-am capturat de la inamic. Energia cu care a operat locotenentul-colonel adjutant Athanasescu a remediat însă această greşeală regretabilă”* (Idem, *op. cit.*, p. 205-206). Este adevărat că în epocă militarii dar şi civilii au avut opinii diferite faţă de acţiunea colonelului Rusescu. Dacă unii i-au aprobat îndrăzneala de a călca ordinele primite, alţii şi-au amintit că nu era la prima abatere: aşa procedase şi în februarie 1918, pe timpul acţiunilor pentru ocuparea Cetăţii Albe, când se afla cu unitatea sa militară în Basarabia („M.I”, nr. 9/2019, p. 47).

În seara zilei de 2 august marile unităţi ale armatei bolşevice ungare (Divziile 1,4,5,6 şi 7 Infanterie) şi-au trimis parlamentari pentru a trata capitularea, deoarece

românii le tăiaseră toate căile de retragere. Comandamentul forţelor ungare de la Cegléd arăta la 2 august în ordinul către militari care trebuie să fie comportarea lor în continuare: *„În urma înţelegerii avute cu comandamentul român sosit la Cegléd trupele proprii rămase pe loc vor fi dezarmate prin comandamentele proprii şi vor aştepta pe unităţi proclamarea armistiţiului definitiv. Dacă respectăm condiţiunile impuse, comandamentul român ne garantează că soldaţii dezarmaţi nu vor fi făcuţi prizonieri"* (Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, ed. 1939, p. 122). Este o realitate că şefii români sosiţi la Cegléd nu dispuneau decât de câteva sute de cavalerişti şi nu ar fi putut dezarma câteva zeci de mii de militari unguri dacă aceştia nu s-ar fi predat. În ultima parte a acţiunilor militare s-au predat trupelor române 6 divizii (I-VI) cu un efectiv de 1.235 ofiţeri şi peste 40.000 de soldaţi, fiind capturate 350 tunuri de diferite calibre, 332 mitraliere, 190 puşti-mitraliere, 51.450 arme, 4.316 carabine, 579 revolvere etc., precum şi importante cantităţi de muniţii şi materiale de război, printre care 87 de aeroplane (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 212). Sunt capturi făcute şi inventariate până la 8 august, dar numărul se va mări mult ulterior, prin alte predări de militari şi capturări. Guvernator al Budapestei a fost numit gen. Ştefan Holban. Ocuparea Budapestei nu a fost un act de răzbunare a românilor, autorităţile noastre militare au avut o atitudine corectă şi au organizat acţiuni umanitare pentru populaţia înfometată a capitalei (Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră*). Personalităţi politice române, judecând pragmatic, luau în considerare viitoare raporturi bilaterale normale sau chiar amicale, aşa cum se exprima Al. Vaida-Voevod, viitor prim-ministru în 3 rânduri: *„Ungurii sunt inamicii noştri de ieri, sunt învinşii noştri de astăzi şi vrem ca ei să fie prietenii de mâine"* (*Desăvârşirea unităţii*, vol. IV, p. 93).

Victoria românilor a fost obţinută cu un preţ greu: între 20 iulie – 18 august 1919 Armata Română a suferit pierderi cifrate la 123 de ofiţeri şi 6.434 de soldaţi morţi, răniţi şi dispăruţi. Totalul general al jertfelor române în Războiul româno-ungar, ce a avut loc datorită atacurilor maghiare şi nerecunoaşterii de către regimul bolşevic de la Budapesta a realităţilor politice şi militare româneşti, s-a ridicat la 188 de ofiţeri şi 11.478 de soldaţi, dintre care 169 de ofiţeri şi 3.556 de soldaţi şi-au dat viaţa pe câmpurile de luptă. A fost o jertfă dureroasă dată de români pentru a obţine recunoaşterea Unirii de la Alba Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 (*În apărarea României Mari*, p. 291 – în privinţa cifrelor, lucrarea citează documente ale Marelui Stat Major din Arhiva Ministerului Apărării Naţionale).

Ziua de 3 august le-a adus românilor o altă mare bucurie: într-o telegramă a Comandamentului Trupelor din Transilvania către M.C.G. se anunţa că la ora 10 dimineaţa *„1 batalion din Regimentul 10 Infanterie şi două baterii din Regimentul 42 obuziere au intrat în Timişoara sub comanda colonelului Virgil Economu"*, având parte de o *„primire entuziastă din partea locuitorilor"*. Circa 100.000 de suflete din întregul Banat în frunte cu prefectul de Timiş, doctorul Aurel Cosma, aveau să-i întâmpine pe bravii ostaşi cu emoţie şi imensă bucurie în acordurile nemuritorului imn *„Deşteaptă-te române"*. În cuvântările rostite cu acel prilej s-a subliniat un mare adevăr: *„Cu sângele ostaşului român este stropit şi sigilat zapisul înfăptuirii şi închegării neamului românesc într-o unitate puternică şi indivizibilă"* (I. Munteanu, V.M. Zaberca, M. Sârbu, *Banatul şi Marea Unire, 1918*, Doc. nr. LI. Problemele legate de evacuarea Banatului de către

trupele franceze şi cele sârbe sunt analizate de J. Bernachot, *op. cit.*, vol. I, p. 192-195 şi 214-216). Precizez că Banatul istoric însuma o suprafaţă de 28.526 km^2. În 1919, la ultima împărţire a provinciei, României i-a fost atribuită o suprafaţă de 18.966 km^2 (circa 2/3 din total), Iugoslaviei 9.276 km^2 (cca 1/3 din total) iar Ungariei 284 km^2 (1 % din total) (D.S. Boerescu, *Banatul secret*, p. 22).

La scurt timp după intrarea armatei noastre în Budapesta, cercurile de dreapta ajutate de jandarmii unguri au reuşit la 6 august, printr-o lovitură de stat, să înlăture guvernul social-democrat condus de Peidl Gyula. Membrii lui au fost arestaţi, arhiducele Joseph a fost proclamat „regent" iar prim-ministru a fost desemnat Friedrich Istvân. Intenţiile noilor guvernanţi de a pedepsi crunt pe foştii susţinători ai „Republicii Sfaturilor" s-au lovit de opoziţia românilor. Autorităţile militare române de ocupaţie nu s-au amestecat în viaţa politică internă din Ungaria, dar din considerente umanitare au luat apărarea evreilor, ameninţaţi cu pogromuri (începuseră deja în zone controlate de contrarevoluţionari), (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 116-117) ca pedeapsă pentru simpatiile manifestate faţă de regimul lui Béla Kun, şi de revoluţionarii arestaţi. Temându-se pentru viaţa lor şi a membrilor familiilor lor, în octombrie 1919 mai multe sute de intelectuali unguri cereau guvernului român să le acorde azil politic. Ca un paradox al Istoriei, şi Garbai Sândor, fostul preşedinte al Partidului Social-Democrat din Ungaria şi al Guvernului Republicii Sfaturilor, speriat de comportarea inumană a noilor autorităţi ungare, a cerut autorităţilor române şi a primit azil politic pentru el şi soţie (*România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, p. 684).

La 9 noiembrie Comandamentul Militar român, din considerente umanitare şi pentru a feri prizonierii capturaţi în lupte de persecuţii din partea noului guvern ungar, i-a încredinţat Comisiei Militare Interaliate de la Budapesta. În două rânduri, la 7 septembrie şi la 7 octombrie, Marele Cartier General Român a dat ordin trupelor române să evacueze Ungaria, dar l-a anulat de fiecare dată la cererea Conferinţei de Pace, conducătorii celor 4 Mari Puteri temându-se că după plecarea armatei române elementele reacţionare din Ungaria vor declanşa teroarea contra forţelor democratice („teroarea albă" a şi început imediat după ce la putere a ajuns amiralul Horthy). La 14 noiembrie 1919 a început retragerea, în 4 etape, a trupelor române din Ungaria, la Est de frontiera fixată de Conferinţa de Pace la 11 iunie. La 20 martie 1920 se încheia a patra şi ultima etapă a retragerii trupelor române din Ungaria (*Politica externă a României*, p. 173-174).

Un epilog necesar

La 4 iunie 1920 s-a semnat la Trianon Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria. În ceea ce priveşte România, tratatul a consfinţit actul istoric de la 18 noiembrie – 1 decembrie 1918, privind Unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Ungaria „renunţă în ceea ce o priveşte, în favoarea României la toate drepturile şi titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27" (art. 45). Din partea Românei, Tratatul a fost semnat de către doctorul Ioan C. Cantacuzino şi N. Titulescu. A fost ratificat de Senat la 17 august, de Camera Deputaţilor la 20 august, ratificat de Adunarea Naţională a Ungariei la 14 noiembrie. A intrat în vigoare la 26 iulie 1921.

Istoricii români şi mulţi istorici străini de bună credinţă au combătut şi combat şi în continuare aserţiunile unor răuvoitori care, în necunoştinţă de cauză, sau mai sigur din interes, susţin ideea greşită că România ar fi sprijinit pe amiralul Miklós Horthy să preia puterea în Ungaria, în primăvara anului 1920, devenit regent al Ungariei. Timp de peste două decenii el va promova faţă de România o politică revizionistă şi revanşardă, permanent ostilă, adevărat crez politic exprimat încă din octombrie 1919: *„principalul ţel al politicii noastre este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme”* (G. Juhasz, *Hungarian Foreign Policy 1919-1945*, Budapest, 1979, p. 42).

În ceea ce-i priveşte pe Béla Kun şi pe unii din tovarăşii săi, viaţa nu le-a fost uşoară în continuare. În noaptea de 1-2 august, după demisia guvernului bolşevic, Kun şi alţii au fugit la Viena cu un tren blindat, evitând capturarea, unde vor fi închişi şi ţinuţi într-un lagăr până în iulie 1920. La presiunile comuniştilor de la Moscova au fost eliberaţi 415 bolşevici unguri în schimbul prizonierilor de război care se mai aflau în Rusia Sovietică. Joacă un rol important în structurile de conducere ale Internaţionalei a III-a Comuniste; *„Acest personaj excesiv de nervos nu-şi controla reacţiile şi se comportă adesea în mod excesiv şi fără prudenţă”* – este caracterizarea pe care i-o face Jacques de Launay în *„Istoria secretă a Cominternului”*, p. 26. *„Autoritar, viclean şi crud, intrigant convins, Béla Kun a provocat conflicte interminabile şi şi-a făcut nenumăraţi duşmani”* – scrie şi Arkadi Vaksberg în „Hotel Lux”, p. 210. Tot Vaksberg scrie la p. 212: *„Îmbătat de sângele victimelor din timpul Ungariei Sovietice (1919), Béla a fost trimis de Lenin, un an mai târziu, să treacă prin foc şi sabie Crimeea cucerită de bolşevici. Acolo, împreună cu sângeroasa Rozalia Zemliacika (...) a masacrat fără pic de milă zeci de mii de „duşmani” şi de cetăţeni paşnici, participând personal la execuţii”*. S-a implicat activ inclusiv în viaţa firavului Partid Comunist din România. La Congresul al V-lea al partidului, ţinut la Gorkovo, lângă Moscova, între 3-24 decembrie 1931, ca delegat al Cominternului la acel congres, Kun a prezentat unul din rapoartele principale *„Situaţia internaţională şi pericolul unui război împotriva U.R.S.S.”*. Şef al Secţiei Româneşti, ia locul lui Cr. Rakovski în Prezidiul Kominternului. În timpul „marilor procese” de la Moscova a fost judecat şi condamnat la moarte. Acuzat, printre altele, că a făcut spionaj pentru România!!!. Maurul îşi făcuse datoria, maurul trebuia să moară.

Personalităţi istorice implicate în Războiul Româno-Ungar (1918-1920)

Antonescu Ion (2 iunie 1882, Piteşti – 1 iunie 1946, Jilava) – om politic, mareşal al României din 22 august 1941; şef de Stat Major al generalului Constantin Prezan, în timpul Primului Război Mondial, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” pentru contribuţia avută la cucerirea Budapestei; ataşat militar la Paris (1922-1923), Londra (1924-1926); comandant al Şcolii Superioare de Război (1927-1929; 1931-1933), şef al Marelui Stat Major (decembrie 1933 – decembrie 1934), ministru de Război (28 decembrie 1937 – 30 martie 1938); „Conducător al Statului” şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (4 – 14 septembrie 1940; 14 septembrie 1940 – 27 ianuarie 1941; 27 ianuarie

1941 – 23 august 1944); comandant al Grupării de armate româno-germane „General Antonescu" în Al Doilea Război Mondial (22 iunie – 17 iulie 1941); militar român de excepţie, personalitate foarte puternică, şi-a asumat conducerea ţării în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, promovând un regim intern autoritar şi aliindu-se pe plan extern Germaniei (denumit şi „al 3-lea om al Axei") şi aliaţilor acesteia în speranţa recuperării teritoriilor româneşti pierdute în vara anului 1940 în favoarea URSS şi a Ungariei. Înlăturat de la putere pe 23 august 1944 printr-o lovitură de stat, a fost judecat, condamnat la moarte (17 mai 1946) şi executat la „Valea Piersicilor"/Jilava. În epocă şi în consemnările unor contemporani s-a spus că avansarea vertiginoasă în cariera militară s-a datorat, pe lângă calităţile de militar, şi legăturii sale amoroase cu Olga Prezan, soţia şefului său, doamnă pe care, cum scria causticul C. Argetoianu, o „fericea" politicianul Nicolae Filipescu, alături de regele Ferdinand. Şi Ileana, ultima fiică a Reginei Maria, avea cuvinte aspre peste ani la adresa Olgăi: *„O intrigantă care a otrăvit primii ani de căsnicie ai mamei mele"* [C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol. I-II, 1871-1916, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2008, p. 296; Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei regale a României (1898-1940),* Bucureşti, Editura. Sigma, 2006, p. 58; Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocaţia datoriei*, Bucureşti Editura Militară, 2008, p. 44-48; Raul Bossy, *Amintiri din viaţa diplomatică*, vol. I, 1918-1937, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 224].

Averescu Alexandru (1859, Ismail – 1938, Bucureşti) – mareşal din 14 iunie 1930 şi om politic, a fost unul dintre cei mai de seamă comandanţi ai Armatei Române în Primul Război Mondial, câştigându-şi o mare popularitate în rândul militarilor; preşedinte al Partidului „Liga Poporului"/Partidul Poporului, care cu sprijinul liberalilor a deţinut puterea în 2 rânduri: 1920 şi 1926; ministru de Război (1907-1909), calitate în care a coordonat reprimarea mişcărilor ţărăneşti din 1907; preşedinte al Consiliului de Miniştri (19 ianuarie – 27 februarie 1918; 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921; 30 martie 1926 – 4 iunie 1927); ministru de Interne, consilier regal (30 martie 1938); membru de onoare al Academiei Române.

Berthelot Henri Mathias (1861-1931), general francez, subşef al Statului Major General (1913-1914), comandant al sectorului Soisson (1914-1915), al Diviziei 33 Infanterie, rezervă (1915), al Corpului 3 Armată, al Corpului 32 Armată (1915-1916); din toamna lui 1916 şef al Misiunii Militare Franceze în România până la începutul anului 1918, desfăşurând o activitate notabilă pentru întărirea armatei române şi afirmarea cauzei legitime naţionale, fiind distins cu cele mai înalte ordine ale ţării şi mai apoi proclamat „cetăţean de onoare" şi împroprietărit, în mod simbolic, pe pământul eliberat al Transilvaniei. În ultima parte a conflagraţiei mondiale a comandat Armata 5 şi apoi Armata de Dunăre, care a acţionat în ultimele zile ale războiului împreună cu armata română remobilizată [Maria Georgescu, *„Marele ghinărar a venit între noi". Turneul lui Henri Mathias Berthelot în Transilvania,* în „M.I.", Anul LII, serie nouă, nr. 1 (622) ianuarie 2019, p. 41-45].

Boeriu Ioan (13 septembrie 1859, Recea, judeţul Braşov – 1949), general de divizie. După studii la Şcoala Militară de la Sibiu (1878), se remarcă în diferite funcţii de stat major şi la comanda unor subunităţi şi unităţi ale armatei austro-ungare, înscriindu-se pe linia unor

reputaţi ofiţeri de origine română, precum colonelul baron David Urs de Marginea (protectorul său) sau generalul Traian Doda. În fruntea Regimentul 76 Infanterie se distinge în mod deosebit în campania din 1914, în luptele din Galiţia, fiind grav rănit. Ca urmare a faptelor sale de arme a fost avansat la gradul de general de brigadă şi a primit titlul de baron, odată cu înaltul ordin „Maria Tereza”. Decorat de împăratul Franz Joszef cu Ordinul „Leopold I”, el va păstra pe tot timpul războiului o ţinută demnă şi o atitudine curajoasă de apărare a românilor din Dubla Monarhie. În noiembrie 1918 a fost ales preşedinte al Senatului Militar al Ofiţerilor şi Soldaţilor Români din Viena. Primit în cadrele active ale Armatei Române cu vechime de la 18 noiembrie 1918, în gradul de general de divizie, va juca un rol însemnat în organizarea „armatei ardelene”, ca parte integrantă a Armatei României Mari.

Brătianu Vintilă (16 septembrie 1867, Bucureşti – 22 decembrie 1930, Bucureşti) – inginer constructor, om politic, al 3-lea fiu al lui Ion C. Brătianu, frate cu Ion(el) I.C. Brătianu şi cu Constantin/Dinu I.C. Brătianu; deputat şi senator liberal, preşedinte al PNL (1927-1930), primar al Bucureştilor (1907-1911), iniţiator şi director al Băncii Româneşti (1911-1927), devenită citadela financiară a PNL, ministru de Război (15 august 1916 – 10 iulie 1917), mininstru de Finanţe (iunie 1922 – martie 1926; iunie – noiembrie 1927), prim-ministru al României (24 noiembrie 1927 – 3 noiembrie 1928); membru de onoare al Academiei Române (1929).

Cihoski Henri (2 octombrie 1872, Tecuci – 18 mai 1950, Sighetu Marmaţiei) – general de Corp de Armată cu origini poloneze; general de brigadă în timpul Primului Război Mondial, comandant al Diviziei 10 Infanterie care prin intervenţia din 1/14 august 1917 a oprit definitiv ofensiva Corpului 18 rezervă german pe Valea Zăbrăuţului, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” după Bătălia de la Mărăşeşti; şeful Statului Major General din noiembrie 1919; ministru de Război între 10 noiembrie 1928 – 8 aprilie 1930, ministru Comunicaţiilor, între 10 noiembrie 1938 – 7 iunie 1940. Membru în Consiliul Suprem de Apărare Naţională (1943). La 17 martie 1930 a semnat contractul de furnizare de armament cu Uzinele Skoda din Cehoslovacia, contract ce a dat naştere unui mare scandal de corupţie, deşi până la urmă singurul arestat şi condamnat a fost Bruno Seletzki, reprezentantul Skoda. Generalul Cihoski a fost arestat de guvernul comunist la 5 mai 1950, în drum spre Sighet a avut un şoc nervos şi a murit la scurt timp după sosire.

Clemenceau Georges (1841-1929) – om politic francez, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Externe (1906-1909), din august 1914 preşedinte al Comisiei senatoriale a Armatei, a impulsionat activitatea de pe front, manifestându-se totodată împotriva trimiterii de forţe la Salonic; preşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Război (17 noiembrie 1917 – 18 ianuarie 1920), a fost apreciat drept „părintele Victoriei”. Pe timpul Conferinţei de Pace de la Paris, premierul englez s-a arătat oarecum ostil premierului Ionel Brătianu, primul nostru delegat, dar această atitudine îi fusese inoculată, în mare parte, de preşedintele Clemenceau, adversar acerb al lui Brătianu (zice generalul Vasile Rudeanu în *Memorii din timp de pace şi de război*).

Coandă Constantin (4 martie 1857, Craiova – 2(30?) septembrie 1932, Bucureşti), general de divizie adjutant. Studii militare: Şcoala militară (1877) şi Şcoala specială de artilerie şi geniu (1883), ambele din Bucureşti, stagii de perfecţionare la Arsenalul armatei

austro-ungare (1887-1888). Grade: căpitan (1883), colonel (1896), general de brigadă (1902), general de divizie (1911). Campanii şi activitate: locototenent în războiul ruso-româno-turc (1877-1878), ataşat pe lângă prinţul moşenitor Ferdinand (1892-1896), şef al Secţiei II Informaţii din M.St.M. (1899-1901), secretar general al Ministerului de Război (1901-1904), comandant al Diviziei 4 Infanterie (1904-1905), inspector general al Artileriei (1904-1910, 1912-1916), membru al Delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Bucureşti ce încheia Al Doilea Război Balcanic (iulie-august 1913), reprezentant al Înaltului Comandament Român pe lângă STAVKA rusă (1916-1917). Arestat şi condamnat la moarte de către bolşevici, a fost salvat de trupele germane intrate în Kiev în martie 1918. Membru al Delegaţiei române la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Senator de drept, a fost rănit la 8 decembrie 1920 în atentatul pus la cale de teroristul bolşevic evreu Max Goldstein, pe când generalul se afla în fotoliul prezidenţial. Membru marcant al Partidului Poporului (noua denumire din 17 aprilie 1920 a Ligii Poporului, partid creat de generalul Al. Averescu la 3/16 aprilie 1918).

Constantinide Alexandru (n. 3 ianuarie 1867, Tămăşeşti, judeţul Vlaşca – d. ?), general de divizie. Studii militare: Şcoala de ofiţeri din Bucureşti (1888), Şcoala specială de cavalerie din Târgovişte (1891), Şcoala Superioară de Război din Bucureşti (1899). Grade militare: căpitan (1898), colonel (1914), general de brigadă (1917), general de divizie (1921). În campania din 1916 comandant al Regimentului 8 Călăraşi Roman/Brigada 4 Călăraşi, luptă în Ardeal şi în Carpaţi; din ianuarie 1917 comandant al Brigăzii 6 Roşiori/Divizia 2 Cavalerie, apoi din 15 aprilie 1917 al Brigăzii 5 Roşiori; de la 1 aprilie 1918 comandant al Diviziei 2 Cavalerie, acţionează pe teritoriul Basarabiei.

Dabija Gheorghe (20 septembrie 1872, Iaşi – ?), general de brigadă. Studii militare: Şcoala de ofiţeri (1893) şi Şcoala Superioară de Război (1899), ambele din Bucureşti; stagiu de pregătire în armata austro-ungară (1903). Grade militare: căpitan (1902), colonel (1916), general de brigadă (1917). Activitate şi campanii: ataşat militar în Bulgaria (1910-1913) şi Serbia (1911-1913); în Războiul de Întregire comandant al Regimentului 6 Infanterie, sub-şef de stat major al Armatei a III-a, apoi al Armatei a II-a Române (1916-1917); comandant al Brigăzilor 16 Infanterie (1917-1918) şi 18 Infanterie (8 februarie – 1 iunie 1918), al Diviziei 6 Infanterie (1 iunie – 12 noiembrie 1918); comandant al Diviziei 2 Vânători, începând cu 12 noiembrie 1918.

Denikin Anton Ivanovici (1872-1947), fost general al armatei ţariste şi unul dintre cei mai importanţi conducători ai Armatei Albe în timpul războiului civil din Rusia. În vara anului 1919 a încercat să cucerească Moscova. Armatele conduse de el au ajuns până la Don şi în Crimeea, fiind responsabile de numeroase pogromuri împotriva evreilor din Ucraina şi Rusia (mulţi erau bolşevici sau simpatizanţi ai lor). În aprilie 1920 şi-a părăsit poziţia de comandant în favoarea lui Piotr Nikolaevici Vranghel şi s-a exilat în Occident.

Duca Ion Gh. (20 decembrie 1879, Bucureşti – 20 decembrie 1933, Sinaia), jurist, publicist şi om politic, fruntaş al PNL, deputat liberal, director al ziarului „Viitorul”, preşedinte al PNL după moartea lui Vintilă Brătianu (decembrie 1930 – decembrie 1933), ministru la Instrucţiune şi Culte (1914-1918), ministru al Agriculturii şi Domeniilor (1918-1919), ministru al Afacerilor Externe (ianuarie 1922 – martie 1926), ministru al Afacerilor Interne (iunie 1927 – noiembrie 1928), preşedinte al Consiliului de Miniştri

(14 noiembrie – 29 decembrie 1933); după ce Guvernul condus de el a hotărât dizolvarea Gărzii de Fier, la 9 (10) decembrie 1933, a fost asasinat de 3 legionari în gara Sinaia, în seara zilei de 29 decembrie 1933.

Ferdinand I (24 august 1865 – 20 iulie 1927, Sinaia) – Regele României (19 octombrie 1914 – 20 iulie 1927), fiul prinţului Leopold de Hohenzollern (fratele Regelui Carol I) şi al infantei Antonia a Portugaliei; s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh pe 10 ianuarie 1893; în perioada domniei sale s-au realizat Marea Unire de la 1918 şi prima Constituţie democratică, în 1923.

Foch Ferdinand (1851-1929), mareşal al Franţei, comandant al Armatei 9 (1914), al Grupului de Armate „Nord" (1914-1916), din mai 1917 şef al Statului Major General; din martie 1918 comandant suprem al forţelor aliate pe frontul de Vest, iar din aprilie comandant al Armatelor Aliate pe toate fronturile.

Franchet d'Espérey, Louis Félix Marie-François (1856-1942) – mareşal al Franţei; în fruntea Corpului 5 Armată, din 3 septembrie 1914, a avut o contribuţie deosebită la obţinerea victoriei de pe Marna (6-13 septembrie 1914); în 1916 comandant al Grupului de Armate „Est", în 1917 al grupului de Armate „Nord", iar din iunie 1918 comandant-şef al Armatelor Aliate de Orient.

Holban Ştefan (15 mai 1869, Vaslui – 2 decembrie 1939, Bucureşti), general de divizie. Studii militare: Şcoala de ofiţeri (1889) şi Şcoala Superioară de Război (1900), ambele din Bucureşti. Grade militare: căpitan (1898), colonel (1914), general de brigadă (1917), general de divizie (1921). În Războiul de Întregire, în 1916, comandant al Etapelor Armatei din Dobrogea, al Diviziei 9 şi 9/19 Infanterie (13 octombrie 1916 – 19 ianuarie 1917); ataşat din decembrie 1916 pe lângă Comandamentul Armatei Ruse din România; comandant al Diviziei 6 Infnterie din iunie 1918.

Károlyi de Nagykárolyi Mihály (4 martie 1875 – 19 martie 1955) – conte, om politic ungur. După destrămarea Austro-Ungariei devine prim-ministru la 31 octombrie, iar după proclamarea republicii Ungare la 19 noiembrie 1918 Kârolyi a fost ales preşedinte al acesteia. Creşterea mişcării revoluţionare în ţară şi situaţia internaţională l-au silit să demisioneze. După proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor a emigrat, dar a acceptat să colaboreze cu comuniştii unguri. Ia parte la mişcarea antifascistă şi antirăzboinică. În 1946 revine în Ungaria, e numit ministru plenipotenţiar al Ungarei în Franţa 1947-1949. În 1949 s-a retras din activitatea politică. A murit în exil.

Kolceak Aleksandr Vasilievici (1874-1920) – amiral rus, comandant al unei părţi a Armatei Albe în timpul Războiului Civil din Rusia. Conducătorul pentru scurt timp al unui întins teritoriu rus din Ural, Siberia şi extremul Orient. Luat prizonier, la 7 februarie 1920, a fost împuşcat în baza unei hotărâri a Comitetului bolşevic din Irkuţk.

Kun Béla (20 februarie 1886 – noiembrie 1939, Ucraina) – lider comunist din Ungaria. Născut la Cehu Silvaniei (sau comuna Nimigea, Bistriţa-Năsăud), a absolvit Dreptul la Cluj-Napoca (pe atunci Koloszvar) înainte de Primul Război Mondial. A lucrat ca funcţionar de asigurări şi ziarist la Cluj (G. Torrey, *Rolul jucat de Béla Kun în conflictul cu România*, în „Historia Special", nr. 27/iunie 2019, p. 82-84, citat din *România în Primul Război Mondial*, Bucureşti, Editura Meteor Publishing, 2014, p. 343-348; D.-S. Boerescu, *Tainele Marii Uniri*, p. 39-51). Ca prizonier de război în Rusia (1916-1918), a

devenit comunist. A revenit în Ungaria la 16 noiembrie 1918, deghizat în chirurg militar, împreună cu alţi 8 tovarăşi din prizonieratul rusesc pentru a înfiinţa un partid comunist ce s-a bucurat de un număr tot mai mare de susţinători pentru că a promis tot felul de avantaje populaţiei ţării, care suferea din cauza unei grave crize economice şi naţionale. A calificat celebra *„Declaraţie de la Oradea”*, prezentată în Parlamentul Ungariei de către deputatul român Al. Vaida-Voevod la 5/18 octombrie, drept *„cuvântare antinaţională”* (*România şi Conferinţa de Pace de la Paris, 1918-1920*, p. 236). În 21 martie 1919 l-a înlocuit pe Mihâly Kârolyi, în urma valului de revoltă naţională provocat de unirea Transilvaniei cu România la 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Acest lucru s-a dovedit a fi una dintre cauzele declinului său ulterior; deşi a slăbit de puteri trupele ungare în încercarea de a redobândi teritoriile alipite de cehi şi de români, nu a vrut să accepte nici un tratat de pace ce impunea un compromis în privinţa fostului teritoriu al Ungariei. Pe plan intern a reuşit să nemulţumească toate sectoarele societăţii în zelul său reformator: Biserica Romano-Catolică şi populaţia rurală prin distrugerea obiceiurilor tradiţionale (de pildă, transformarea bisericilor în cinematografe, naţionalizarea pământului – dar fără o redistribuire a lui) precum şi pe muncitorii şi burghezia din oraşe, datorită creşterii inflaţiei şi prelungirii războiului. Regimul său a căzut la 2 august 1919, după ce trupele române intră în Budapesta, la 3-4 august 1919, iar în ianuarie 1920 amiralul fără flotă Miklós Horthy (1868-1957) a fost numit regent al Ungariei. Regimul bolşevic al lui Kun a facilitat revigorarea dreptei naţionaliste, care a controlat apoi ţara timp de 25 de ani. Faptul că atât Kun cât şi alţi lideri ai regimului erau evrei de origine a sporit sentimentul antisemit din ţară. Kun a fugit mai întâi la Viena şi apoi la Moscova, unde a devenit unul din fruntaşii Kominternului. În 1938 a fost una dintre victimele „marii epurări” ordonate de Stalin, fiind trimis într-un lagăr de muncă unde a şi murit. A fost oficial reabilitat în 1956, iar memoria lui celebrată în 1964 de conducătorii Partidului Socialist Muncitoresc Ungar. Asupra datei morţii sale planează incertitudini: 1937 (*Dicţionar de Istorie*, p. 418), 1938 (Horel C., *Amiralul Horthy*, p. 104, n. 1; „M.I.” nr. 7/2019, p. 16, foto 1; 29 august 1938 la A. Vaksberg, *Hotel Lux*, p. 213; R. Conquest, *Marea teroare*, p. 478, n. 36 care citează Agenţia Ungară de Presă, 10 februarie 1989), 1939 (Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 504-505; 30 noiembrie 1939 la C. Kiriţescu, *Istoria războiului*, vol. II, p. 442, n. 1; *Ideologie*, vol. III, p. 53, n. 2; D. Vallaud, *Dicţionar istoric*, p. 525-526; P. Lendvai, *Ungurii*, p. 377-383) sau chiar 1941 (*Dicţionar Oxford*, vol. II, p. 31-32).

Lansing Robert (1864-1928), om politic din SUA, membru al Partidului Conservator, secretar de Stat între 1915-1920.

Lecca Aristide (26 octombrie 1867 – ?), general de brigadă. Studii militare: Şcoala de ofiţeri (1892) şi Şcoala Superioară de Război (1902), ambele din Bucureşti. Grade militare: căpitan (1903), colonel (1916), general de brigadă (1917). În Războiul de întregire comandant al Regimentul 37 Infanterie (până la 4 octombrie 1916), apoi al Brigăzii 13 Infanterie (5 octombrie – 1 decembrie 1916) şi al Grupului „Uz” (5 octombrie – 15 noiembrie 1916); şef de stat major al Corpului 5 Armată (20 decembrie 1916 – 10 ianuarie 1918), comandant al Brigăzii 7 Infanterie (ianuarie 1918), al Diviziei 2 Vânători (22 ianuarie – 1 iunie 1918), al Brigăzii 16 Infanterie (1 iunie – 12 noiembrie 1918).

Lloyd George David (1863-1945), om politic britanic, ministru Muniţiilor 27 mai 1915 – 7 iunie 1916), ministru de Război (7 iunie – 5 decembrie 1916), prim-ministru (10 decembrie 1916 – 19 octombrie 1922). Scrie generalul Vasile Rudeanu în *Memorii din timp de pace şi război*: „Pentru România şi poporul român Lloyd George a fost, în decursul Primului Război Mondial, un apărător deschis şi hotărât al dreptăţii ce i se cuvenea. ...a prevăzut înfrângerile la care Aliaţii expuneau ţara noastră împingând-o să intre în război fără ca intervenţia ei să fie bine pregătită. Când aceste înfrângeri avură loc el a intervenit cu toată autoritatea ce avea în Anglia să ajute refacerea armatei noastre şi, cu loialitatea ce-l caracteriza, nu se sfii să spună că dacă armata noastră fusese înfrântă, era fiindcă fusese lăsată singură în faţa armatelor aliate duşmane. E adevărat că pe timpul Conferinţei de Pace de la Versailles... s-a arătat oarecum ostil preşedintelui Brătianu, primul nostru delegat, dar această atitudine îi fusese inoculată, în mare parte, de preşedintele Clemenceau, adversar acerb, neîmpăcat, al preşedintelui Brătianu".

Mahno Nestor Ivanovici (1884-1934) – anarhist, a condus o puternică mişcare ţărănească în Ucraina de Sud („mahnovşcina"), care confisca pământurile, şi a încheiat o alianţă cu „roşii" pentru a respinge armatele „albe". Curând alianţa se strică şi trupele lui sunt învinse de Armata I de Cavalerie a viitorului mareşal Semion Mihailovici Budionnîi (1883-1973). A emigrat în străinătate, se crede că a lucrat ca muncitor la uzinele franceze „Renault". Mort în exil.

Maniu Iuliu (8 ianuarie 1973, Bădăcin – 5 februarie 1953, Sighetu Marmaţiei) – avocat/doctor în Drept, politician, fruntaş al PNR din Transilvania (vicepreşedinte în 1904), a fost deputat român în Parlamentul maghiar de la Budapesta şi unul dintre organizatorii Marii Adunări de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, unde, într-un magistral discurs, afirmă necesitatea unirii cu Ţara, fără condiţii şi fără regim de autonomie; preşedinte al Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918 – 4 aprilie 1920), preşedinte al PNR (1 august 1919 – 10 octombrie 1926), preşedinte al PNŢ (10 octombrie 1926 – 6 mai 1933 şi 23 noiembrie 1937 – 29 iulie 1947), deputat, senator, prim-ministru al României (10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930; 13 iunie – 9 octombrie 1930; 20 octombrie 1932 – 12 ianuarie 1933) şi ministru de Stat în primul Guvern general C. Sănătescu (23 august – 4 noiembrie 1944); arestat de comunişti în 1947 şi condamnat la muncă silnică pe viaţă, sentinţă comutată în închisoare pe viaţă, a murit în închisoarea de la Sighet şi a fost aruncat într-o groapă comună.

Mărdărescu Gheorghe D. (4 august 1866, Iaşi – 5 septembrie 1938, Bad Neuheim, Germania), general de corp de armată. Studii militare: Şcoala de ofiţeri (1888) şi Şcoala Superioară de Război (1894), ambele din Bucureşti; specializări la Brück (Austro-Ungaria) şi Spandau (Germania). Grade militare: căpitan (1896), colonel (1913), general de brigadă (1916), general de divizie (1918), general de corp de armată (1927). În războiul de întregire naţională a fost şef de stat major al Armatelor 3 (august – septembrie 1916) şi 2 (septembrie 1916 – ianuarie 1918), având o contribuţie de seamă la marile victorii de la Mărăşti şi Oituz din 1917; inspector tehnic al Infanteriei (februarie 1918 – aprilie 1919); ministru de Război în Cabinetul Ion I.C. Brătianu (25 martie 1922 – 30 martie 1926). A comandat trupele române din Transilvania (din 12 aprilie 1919) care pe 4 august 1919 au ocupat Budapesta, fiind decorat pentru această reuşită de Regele Ferdinand cu

Ordinul „Mihai Viteazul”. A descris evenimentele militare la care a luat parte în lucrarea: General G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, București, Editura Cartea Românească S.A., 1922; retipărită în 2009, București, Editura Militară și 2018, București, Editura Saeculum I.O.

Mișu Nicolae (1858-1924), diplomat, ministru al României la Viena (1908-1911), Constantinopol (1911-1912), Londra (1912-1919), ministru de Externe (15 octombrie – 30 noiembrie 1919).

Moșoiu Traian (2 iulie 1868, Bran – 15 august 1932, Bran), general de divizie. Absolvent al Școlii militare din Viena (1889), sublocotenent în armata ungară demisionează la scurt timp (1891); venind în România este primit în armată cu același grad de ofițer (1 aprilie 1893), căpitan (1900), colonel (1916), general de brigadă (1917). La începutul războiului național comandă Regimentul 2 Infanterie Vâlcea (Vasile Novac, *Regimentul 2 Dorobanți-Vâlcea*, Râmnicu-Vâlcea, Muzeul Județean de Istorie „Aurelian Sacerdoțeanu”, 2018) cu care intră în Transilvania, în septembrie 1916); comandă apoi, pe rând, Brigada 3 Infanterie, Divizia 23 Infanterie (din 9/ 22 octombrie 1916), Divizia 12 Infanterie (din ianuarie 1917) cu care se distinge în bătălia de la Oituz (august – septembrie 1917), Divizia 7 Infanterie (mai 1918) cu care pătrunde în noiembrie – decembrie 1918 în Ardeal, a doua oară. De la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 va fi numit guvernator militar al Transilvaniei. Un rezumat al activității sale în campania din 1918-1919 îl găsim în broșura proprie, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918-1919*, Șimleu Silvaniei, 1919 [Vasile Șt. Tutula, *Generalul Traian Moșoiu (1865-1932), un arhanghel și erou al apărării Marii Uniri (1918-1919), cetățean de onoare al Năsăudului (4 martie 1924)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013].

Neculcea Constantin (4 martie 1873, Dumbrăveni, jud. Botoșani – ?), general de divizie. Studii militare: Școala de ofițeri (1893) și Școala Superioară de Război (1906), ambele din București. Grade militare: căpitan (1903), colonel (1916), general de brigadă (1917), general de divizie în rezervă (1934). În Războiul de întregire, în campania din 1916, comandant al Regimentului 56 Infanterie/Divizia 14, apoi al Brigăzii 27 Infanterie/Divizia 17, a luat parte la operațiile de eliberare a Transilvaniei și la cele de retragere de pe Carpați și din Muntenia; din februarie 1917 preia comanda Brigăzii 28 Infanterie/Divizia 5, în fruntea căreia se distinge în bătălia de la Mărășești, sectorul Doaga; de la 1 februarie 1918 este comandant provizoriu al diviziei cu care ia parte la operațiile din sudul Basarabiei; de la 24 noiembrie comandant provizoriu al Diviziei 7 Infanterie.

Olteanu Marcel (1872-1943), general; s-a remarcat în timpul luptelor de la Oituz, fiind numit comandant al Corpului Voluntarilor Români, alcătuit din 3 regimente de voluntari transilvăneni și bucovineni. Între august – noiembrie 1919 a fost guvernatorul militar al Budapestei, în timpul ocupației românești (Paul Rezeanu, *Familia Olteanu*, în „M.I.”, nr. 8 (629), august 2019, p. 17-18).

Orlando Vittorio Emmanuele (1860-1952), om de stat, unul din liderii politici liberali italieni. Prim-ministru al Italiei între 1917-1919, șeful delegației italiene la Conferința de Pace de la Paris. Președinte al Parlamentului italian între 1919-1920. După venirea la putere a fasciștilor conduși de Benito Mussolini, n-a mai desfășurat o activitate politică importantă.

Panaitescu Ştefan (8 ianuarie 1871, Ruteni, judeţul Tecuci – 1943, Bucureşti), general de divizie. Studii militare: Şcoala de subofiţeri din Bistriţa (1893), Şcoala Superioară de Război din Bucureşti (1908). Grade militare: căpitan (1905), colonel (1916), general de brigadă (1918), general de divizie (1927). În războiul de întregire naţională şef de stat major al Divizia 13 Infanterie (1916-1918), al Corpului 3 Armată ianuarie – iulie 1918), comandant al Brigăzilor 29 Infanterie (până în iulie 1918) şi 40 Infanterie (iulie 3 – decembrie 1918). Între 3 decembrie 1918 – 14 martie 1920 şef al Statului Major al C.T.T./Comandamentului Teritorial din Transilvania.

Papp Dănilă (20 mai 1868, Hălmagiu, judeţul Arad – ?), general de brigadă. Studii militare: Academia Militară din Viena-Neustadt (3 ani), cursul superior de Geniu la Viena (2 ani) etc. Grade militare: sublocotenent (1890), căpitan (1912), colonel (1918), general de brigadă (1919). Activitate şi campanii: ofiţer provenit din fosta armată austro-ungară, unde a fost – printre altele – profesor la Şcoala Militară de Cadeţi din Sibiu (1894-1899); în momentul declanşării războiului mondial era profesor la Academia Militară din Viena; şef de stat major al Diviziei 54 Infanterie (septembrie 1914 – ianuarie 1915), apoi comandant al Brigăzii „Papp" (6 ianuarie 1915 – 2 noiembrie 1918), luptând pe fronturile din Galiţia de Nord, din octombrie 1914 din Bucovina şi din mai 1918 din Italia; primit în Armata Română la începutul anului 1919, devine ajutor al şefului Secţiei Organizare 6-7 din Sibiu; avansat general de brigadă la 11 aprilie 1919, i se va încredinţa comanda Diviziei 16 ardelene.

Pellé Maurice CésarJoseph (1863-1924), general francez, fost ataşat militar la Berlin, din 1914 în Marele Cartier General al generalului Joffre, apoi comandant al Corpului 15 Armată (1917-1918).

Petliura Simeon Vasilievici (1869-1926) – lider naţionalist ucrainean.

Pherekyde Mihail (14 noiembrie 1842, Bucureşti – 24 ianuarie 1926, Bucureşti), influent om politic liberal. A fost ministru în cabinetele liberale conduse de Ion C. Brătianu, D-tru C. Brătianu, Dimitrie A. Sturdza şi Ion I.C. Brătianu. A deţinut 4 mandate de preşedinte al Adunării Deputaţilor (1901-1904, 1907-1909, 1910-1911, 1914-1916; preşedinte al Senatului (1922-1926). În timpul guvernării liberale din 1919 a gestionat administraţia ţării, în locul premierului Ionel Brătianu, prezent la lucrările Conferinţei de Pace de la Paris.

Pichon Stephan Jean Marie (1857-1933), om politic şi diplomat francez. Din 1917 este ministru de Externe în Cabinetul lui G. Clémenceau. După căderea Cabinetului în ianuarie1920, Pichon s-a retras din viaţa politică.

Prezan Constantin (27 ianuarie 1861, Butimanu – 27 august 1943, Schinetea) – mareşal al României. Studii militare: Şcoala militară de infanterie şi cavalerie (1880), Şcoala specială de artilerie şi geniu (1883), amândouă din Bucureşti; Şcoala de aplicaţie de artilerie şi geniu de la Fontainebleu (1886). Grade: căpitan (1887), colonel (1901), general de brigadă (1907), general de divizie (1914), general de corp de armată (1917), mareşal al României (1930). Activitate şi campanii: comandant al Brigăzii 13 Infanterie (1904), al Diviziilor 9 (1910) şi 7 Infanterie (1911), al Corpurilor 3 (1914) şi 4 Armată (1915); la intrarea României în Primul Război Mondial comandant al Armatei de Nord (august – noiembrie 1916), apoi al grupului de armate „General Prezan" în timpul marii

bătălii de pe Argeş şi Neajlov (12/25 noiembrie – 20 noiembrie/3 decembrie); între 5 decembrie 1916 – 1 aprilie 1918 şef al Marelui Cartier General şi al Marelui Stat Major General (M.C.G.) între octombrie 1918 – aprilie 1920), după care va trece în rezervă. Ofiţer genist, teoretician şi practician militar de excepţie, sobru, a fost adeptul „bătăliei decisive", dar mereu a ştiut să-şi adapteze tactica în funcţie de condiţiile şi mai ales de posibilităţile reale ale forţelor avute la dispoziţie. Membru al Academiei Române.

Regina Maria (29 octombrie 1875, Eastwell Park, Kent – 18 iulie 1938, Sinaia) – fiica ducelui Alfred de Edinburg, al doilea fiu al reginei Victoria a Marii Britanii, şi a marii ducese Maria Alexandrovna, unica fiică a ţarului Alexandru al II-lea al Rusiei; s-a căsătorit cu prinţul Ferdinand de Hohenzollern pe 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893. Încoronată ca regină a României la Alba Iulia la 15 octombrie 1922. A avut 6 copii: Carol, rege al României între 1930-1940, Elisabeta, regină a Greciei, Mărioara, regină a Iugoslaviei, Nicolae, regent al României între 1927-1930, Ileana şi Mircea.

Sidney Costantino, baron Sonnino (1847-1922), om politic italian, ministru de Externe între 5 noiembrie 1914 – 23 iunie 1919.

Vaida-Voevod Alexandru (27 februarie 1872, Bobâlna – 19 martie 1950, Sibiu), om politic, medic, publicist, fruntaş al Partidului Naţional Român din Transilvania şi al P.N.Ţ. (preşedinte, 6 mai – 21 noiembrie 1933); partizan al regimului de autoritate monarhică, devine consilier regal (30 mart. 1938) şi preşedinte al Frontului Renaşterii Naţionale (ianuarie 1940); prim-ministru (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920; 5 iunie – 10 august 1932; 14 ianuarie – 9 februarie 1933; a fost arestat la domiciliu începând cu anul 1946; mormântul său se află la Biserica dintre Brazi, în Sibiu.

Smuts Jan Christian (1870-1950, mareşal şi om politic din Africa de Sud. Unul din conducătorii burilor din Războiul Anglo-Bur (1899-1902). Rol în aplanarea conflictului şi în formarea în 1910 a Uniunii Sud-Africane. Din 1916 devine comandant de Corp de Armată (general colonel) în armata britanică, convins de Lloyd George să rămână la Londra şi să intre în Cabinetul de război britanic. A influenţat planificarea strategică şi a îndeplinit multe misiuni diplomatice. Prim-ministru (1919-1924, 1939-1944). A influenţat crearea Ligii Naţiunilor, în 1945 participă la crearea ONU. A publicat lucrări cu tentă politică (*Cuvântări de război* etc.).

Szamuely Tibor (1890-1919), unul din conducătorii Republicii Ungare a Sfaturilor, ziarist de profesie. Între 1915-1917 a fost prizonier de război în Rusia, unde intră în partidul bolşevic rus. A fost unul dintre organizatorii brigăzilor formate din foşti prizonieri de război care au luptat în Rusia împotriva „albilor". Unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Ungaria, membru al Comitetului Central. După proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor a fost unul dintre conducătorii Comisariatului poporului pentru problemele militare, apoi comisar al poporului pentru învăţământul public, conducător al comitetului pentru asigurarea securităţii în spatele frontului. În mai 1919 a venit la Moscova pentru a discuta problemele legate de lupta comună împotriva trupelor Aliate. După căderea puterii sovietice în Ungaria a fost ucis la graniţa cu Austria.

Văitoianu Arthur (14 aprilie 1864, Ismail, Basarabia – 17 iunie 1956, Bucureşti). Studii militare: Şcoala militară (1884) şi Şcoala specială de artilerie şi geniu (1886), ambele din Bucureşti. Grade militare: căpitan (1891), colonel 1908), general de brigadă (1914),

general de divizie (1917), general de corp de armată (1918). În războiul de întregire naţională, comandant al Divizie 10 Infanterie (până la 15/28 octombrie 1916), apoi al Grupului „Prahova"; în decembrie 1916 comandant al Grupului „Râmnic" în ultimele lupte până la stabilizarea frontului pe linia Siretului. Comandant al Corpurilor II Armată (10 ianuarie – 14 august 1917) şi IV Armată (14 august 1917 – 16 ianuarie 1918), distingându-se în bătăliile de la Mărăşti şi Oituz; comandant al Armatei a II-a, 6 decembrie 1917 – 14 iunie 1918), inspector general al Armatei (14 iunie) şi guvernator/comisar general al Basarabiei (22 iunie). Ministru de Interne în 3 rânduri: 24 octombrie – 28 noiembrie 1918, 27 septembrie – 28 noiembrie 1919, 19 ianuarie 1922 – 30 octombrie 1923; ministru de Război 29 noiembrie 1918 – 26 septembrie 1919; preşedinte al Consiliului de Miniştri (27 septembrie – 30 noiembrie 1919). După Marea Unire devine membru al PNL, ales deputat în 1919. Demisionează din Armată la 31 martie 1922 pentru a se consacra activităţii politice, guvernamentale. După Restauraţia din 8 iunie 1930 este membru al PNL Gheorghe Brătianu. Numit de Regele Carol II ministru secretar de Stat în Guvernul condus de patriarhul Miron Cristea (10 februarie – 30 martie 1938), apoi devine consilier regal (30 martie 1938 – 5 septembrie 1940). În 1947, la vârsta 83 de ani, este arestat şi deţinut – fără judecată, fără condamnare – în închisorile comuniste.

Weygand Maxime (1867-1965), general francez, după Bătălia de pe Marna a fost şef de stat major al generalului/mareşalului Foch până la victoria finală din 1918.

Wilson Theodor Woodrow (1856-1924), om politic american, democrat, preşedintele SUA (1913-1921).

Wranghel Piotr Nikolaevici, baron (1878 august 15, Novo Alexandrovsk – 1928 aprilie 25, Bruxelles) – general rus, s-a evidenţiat în fruntea unei divizii de cazaci în timpul Primului Război Mondial. Raliat lui Denikin, îl urmează în fruntea armatei de voluntari. În timpul războiului civil (1918-1921) a comandat armata din Caucaz, cu care a pătruns până departe pe teritoriul Rusiei. Comandă Armata Albă din Ucraina, contra bolşevicilor. A fost demis după o ceartă cu Denikin, apoi a plecat la Constantinopol. A revenit după înfrângerea lui Denikin, a preluat comanda trupelor rămase ale Armatei Albe din Crimeea şi a încercat să convingă populaţia să-i acorde sprijin, angajându-se să înfăptuiască reforma agrară, organizând un guvern efemer recunoscut de Franţa în 1920. În pofida unor succese iniţiale, a fost înfrânt de Armata Roşie dar reuşeşte totuşi, fiind susţinut de Aliaţi, să-şi evacueze peste 150.000 de militari şi civili pe Marea Neagră spre Turcia, la Gallipoli, apoi în Iugoslavia. Se exilează în Belgia unde a şi murit.

Zadic Iacob (Ioan) (8/20 decembrie 1867, comuna Brătuleşti, din fostul judeţ Roman – 4 aprilie 1970, Bucureşti). S-a născut într-o familie de armeni – Grigore şi Eufrosina, şi a trecut de 100 ani, ca şi Titus Gârbea (sublocotenent de artilerie în Primul Război Mondial; general; decedat în decembrie 1998, la vârsta de 105 ani). Urmează cursurile la Şcoala Fiilor de Militari din Iaşi, Şcoala Militară de Artilerie, Geniu şi Marină, absolvită în 1888, şi iese sublocotenent. Trece prin toate gradele militare: general de brigadă 1917, general de divizie 1919. A făcut şi Şcoala Superioară de Război 1896-1898. A îndeplinit funcţii importante: şef de Stat Major la Diviziile 2 şi 7 Infanterie, comandant al Regimentului 8 Obuziere – Roman, cu care participă la Al Doilea Război Balcanic, 1913. A lucrat cu generalul C. Prezan – şef de Stat Major la Armata 1, cu care a luptat la

Mărăşeşti. La 29 octombrie/11 noiembrie intră în Cernăuţi, ora 12 sau 14 cu trupe din Divizia 8 Infanterie. A curăţat teritoriul Bucovinei de bandele bolşevice, a conlucrat în Nord cu Divizia 1 Cavalerie, comandată de generalul Mihail Schina. Între 24-26 mai 1919 a ocupat Pocuţia asigurând legătura cu trupele române ce operau în Maramureş şi cu trupele poloneze. În august 1919 armata română pleacă din Pocuţia. Pensionat, la 1 octombrie 1929, la limită de vârstă. Recuperat de regimul comunist, sărbătorit la 100 de ani la CCA. Publică diverse articole cosmetizate de cenzură. La 22 septembrie 1967, prin Decretul nr. 915 al Consiliului de Stat, i se conferă Ordinul „Apărarea Patriei" pentru faptele de arme în luptele de la Mărăşeşti. A fost înmormântat la Cimitirul Bellu Militar cu înalte onoruri militare.

Bibliografie selectivă

Andrei Ion Gabriel, Dr., *Revendicări sârbe şi iugoslave asupra Banatului românesc*, în „M.I." „Anul LII. Serie nouă, nr. 8 (629), august 2019, p. 60-63.

Anghel Florin, *O dilemă teritorială şi un debut diplomatic. Ocuparea Pocuţiei de către armata română (24 mai – începutul lunii august 1919) şi debutul relaţiilor româno-polone*, în „Revista istorică", Anul VI, nr. 9-10/1995, p. 761-772.

Avram Valeriu, *Aviaţia românească deasupra Ungariei (aprilie – august 1919)*, în „Historia Special", an VIII, Nr. 27/ iunie 2019, p. 50-61.

Bărbulescu P., Cloşcă I., *Repere de cronologie internaţională 1914-1945*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.

Bernachot Jean, Général, *Les armées Françaisses en Orient après l'Armistice de 1918*, vol. I-II. *L'Armée Françaisse d'Orient. L'Armée de Hongrie*, Paris, État Major de l'Armée de terre, Service historique, 1970-1971.

Bled Jean-Paul, *Fragilitatea păcii. Europa după Primul Război Mondial*, în „M.I.", Anul LII. Serie nouă, Nr. 2 (623), februarie 2019, p. 5-7.

Boerescu Dan-Silviu, *Banatul secret – între România, Serbia, Ungaria şi Austria.* Drame şi mituri istorice însoţite de consemnări din presă. Col. *Istorii secrete*, vol. XXIX, Bucureşti, Editura Integral, 2018.

Boerescu D.-S., *Tainele Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918*, Bucureşti, Editura Integral, 2018, p. 39-51, vol. XII – *Istorii secrete*.

Bold Emilian, *Diplomaţia de conferinţe. Din istoria relaţiilor internaţionale între anii 1919-1933 şi poziţia României*, Iaşi, Editura Junimea, 1991.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relaţii româno-sovietice (1918-1941)*, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Botoran C-tin, *Atacul armatei ungare împotriva trupelor române pe Tisa*, în „Revista de Istorie Militară"/ RIM, nr. 3/1991, p. 22-24.

Botoran C., Calafeteanu I., Campus E., Moisuc V. - coord., *România şi Conferinţa de Pace de a Paris (1918-1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

Brătianu Gheorghe I., *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1939 (lucrare xeroxată, aflată în biblioteca proprie).

Calafeteanu I., Popişteanu Cristian, *Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

Conquest Robert, *Marea teroare. O reevaluare*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.

Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2008.

Courtois Stéphane, *Dicţionarul comunismului*, Iaşi, Editura Polirom, 2008.

Department of State, *Papers relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919*, vol. I-IX, XI-XII, Washington, 1942-1947 (F.R.U.S., P.P.C., 1919).

xxx, *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe (aug. 1918 – dec. 1920)*, vol. III-VI, coord. I. Ardeleanu, V. Arimia, Mircea Muşat, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

xxx, *D.B.F.P./Documents of British Foreign Policy 1919-1939*, ed. by E.L. Woodward and Rohan Butler, vol. I-VIII, Her Majesty's Stationery office, Londra, 1947-1962.

Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iaşi, Editura Junimea, 1991.

Drăgănescu Constantin, lt. col., *Campaniile din 1848/49 şi 1919 în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1930.

Gherman Marina, *Au trecut 100 de ani. Inimă de părinte şi caracter de bronz. Martiriul avocatului Ioan Ciordaş*, în „M.I.", Anul LII. Serie nouă. Nr. 4 (625), aprilie 2019, p. 71-74.

Ghişa Al., *Himera Ungariei istorice cu sos bolşevic. Cele 133 de zile ale republicii lui Béla Kun*, în „M.I.", nr. 10 (631), octombrie 2019, p. 83-88.

Giurcă Ion, *Alături de Polonia, contra bolşevicilor. Armata română în Pocuţia în vara anului 1919*, în „Magazin Istoric", Anul LII. Serie nouă, nr. 6 (627), iunie 2019, p. 10-13 şi nr. 7 (628) iulie 2019, p. 20-23; *Armata română trece Carpaţii/Armata română în Transilvania*, în „Magazin Istoric", Anul LII, serie nouă, nr. 1 (622), ianuarie 2019, p. 46-49; *Când învinsul vrea să facă legea. Campania anului 1919. Pregătirile* (I), în „M.I.", Nr. 4 (625), aprilie 2019, p. 10-13; *Când învinsul vrea să facă legea. Campania anului 1919. Pregătirile* (II), în „M.I.", nr. 5 (626), mai 2019, p. 50-53; *Cum am salvat Budapesta de Bolşevici,* în „M.I.", nr. 8 (629), august 2019, p. 12-16; *Cu sumane de pănură albă şi căciuli ca Mihai Viteazul. Garda Naţională la Alba Iulia,* în „M.I.", Anul LI, serie nouă, nr. 12 (621) decembrie 918, p. 18-22.

Gogun Aleksandr, *1919. Război hibrid în Europa Centrală/Primăvara roşie a Europei*, în „M.I.", Anul LII, serie nouă, nr. 7 (628), iulie 2019, p. 15-19.

Heresch Elisabeth, *Documentele secrete Parvus. Revoluţia cumpărată*, Bucureşti, Meteor Publishing, 2018.

Histoire de la Hongrie des origines à nos jours. Sous la direction de Ervin Pamlény, Budapest, Editions Corvina, 1974.

Horel Catherine, *Amiralul Horthy, regentul Ungariei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2019.

xxx, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988.

Kalvoda Josef, “The Czechoslovak-Hungarian dispute”, în *War and Society in East Central Europe*, vol. VI, *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study of Trianon,* ed. by Béla K. Kirláy, Peter Pastor and Ivan Sanders, Brooklyn College Press, New York, 1982, p. 275-296.

Kiriţescu C-tin, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. 1-2, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.

Lendvai Paul, *Ungurii. Timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2017.

Lenin V.I., *Opere complete*, ediţia a doua, vol. 38, *martie-iunie 1919*, Bucureşti, Editura Politică, 1966.

Leuştean Lucian, *România, Ungaria şi Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

Marghiloman Alexandru, *Note politice*, vol. III, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1995.

Mărdărescu G.D., General, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920),* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1922 (lucrare xeroxată, în biblioteca mea); ed. a 2-a, Bucureşti, Editura Militară, 2009; ed. a 3-a, Bucureşti, Editura Saeculum, 2018.

Merridale Catherine, *Trenul lui Lenin. Călătoria care a schimbat cursul Istoriei*, Bucureşti, Editura Litera, 2018.

Ministère des Affaires Etrangères, *Guerre européenne. Documents 1918. Convention d'armistice passées avec la Tourquie, la Bulgarie, l'Autriche-Hongrie et l'Allemagne par les Puissances Alliées et Associées,* Paris, 1919.

Moşoiu Traian, General, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operaţiunile militare din Ardeal 1918-1919* (Şimleu Silvaniei, 1919).

Munteanu Ioan, Zaberca Vasile M., Sârbu Mariana, *Banatul şi Marea Unire, 1918* (Reşiţa), 1992.

Muşat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Nanu Frederic C., *Politica externă a României, 1918-1933*, Iaşi, Institutul European, 1993.

Neagoe Stelian, *Istoria Guvernelor României. De a începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1995.

Neagoe Stelian, *Oameni politici români. Enciclopedie*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 2016 .

xxx, *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe (1879-1918),* vol. 1-2, Bucureşti,1983.

Oprea Ion M, *România şi Imperiul Rus, 1900-1924*, vol. I, Bucureşti, Editura Albatros, 1998.

Ormos Maria, *From Padua to the Trianon 1918-1920*, Social Science Monography; Atlantic research and Publications, Highlands Lakes, New Jersey, Distributed by Columbia University Press, Boulder, 1990.

Ormos Mária, “The Foreign Policy of the Hungarian Soviet Republic”, în volumul *War and Society in East Central Europe.* Vol. XX, *Revolution and Interventions in*

Hungary and Its Neighbor States, 1918-1919, ed. by Peter Pastor, New York, 1988, p. 357-365.

Ormos Maria, "The Hungarian Soviet Republic and Intervention by the Entente", în *War and Societ y in East Central Europe,* vol. VI, *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A case Study on Trianon,* ed. by K. Király, Peter Pastor and Ivan Sanders, Brooklyn College Press, New York, 1982, p. 357-465.

Otu Petre, *Mareşalul Constantin Prezan: vocaţia datoriei*, Bucureşti, Editura Militară, 2008.

Palmowski Jan, *Dicţionar Oxford de istorie universală contemporană: de la 1900 până azi,* vol. I-II, Bucureşti, Editura BIC ALL, 2005.

Pastor Peter, *Hungary between Wilson and Lenin: the Hungarian revlution of 1918-1919 and the Big Three,* New York, Distributed by Columbia University Press, 1976.

Patelakis Apostolos, *Grecia în Campania militară împotriva Rusiei bolşevice. La Odessa, ca la Thermopile. Grecii în sprijinul lui Denikin*, în „Magazin Istoric", Anul LII, Serie nouă, nr. 10 (631), oct. 2019, p. 51-55.

Păiuşan Radu, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire*, Timişoara, Editura de Vest, 1993.

Piţigoi Alexandru, *Cu aşa prieten... Problema Banatului la Conferinţa de Pace de la Paris în documente britanice,* în „M.I.", Anul LII. Serie nouă, nr. 7 (628), iulie 2019, p. 10-14; „M.I.", nr. 8 (629), august 2019, p. 55-59.

Piţigoi Alexandru, *Echilibratul, nu perfidul Albion. Problema Dobrogei şi a Cadrilaterului la Conferinţa de Pace de la Paris în documentele britanice*, în „M.I.", Anul LII. Serie nouă, nr. 4 (625)/aprilie 2019, p. 14-18; „M.I.", nr. 5 (626)/ mai 2019, p. 54-58.

Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Radu Cosmin, *Românii la Budapesta,* vol. I, *Desrobitorii*, Bucureşti, 1920: *Memorii asupra operaţiunilor Brigăzii 4 Roşiori. 31 iulie – 3 august 1919*, p. 107-110, ediţia a 2-a, vol. I *Dezrobitorii*; vol. 2, *În capital lui Béla Kun*, Bucureşti, Editura Saeculum, 2018.

Romanelli Guido, *Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione militare romena: la mia missione, maggio-novembre 1919,* Udine, Editura Doretti, 1964.

xxx, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, Bucureşti, Editura Militară, 1987.

Rotari Ludmila, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004.

Rusu Abrudeanu Ion, *România şi războiul mondial. Contribuţiuni la studiul istoriei războiului nostru,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1921.

Salcă Horia, Salvan Florin, *Dr Alexandru Vaida-Voevod. Corespondenţă 1918-1919,* Braşov, Editura Transilvania Press, 2001.

Spector David Sherman, *Rumania and the Paris Pace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates, 1962.

Spector David Sherman, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu*, Iaşi, Editura Institutul European, 1995.

Stan Marius, Tismăneanu Vladimir, *Dosar Lenin. Vraja nihilismului*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2016.

Tănase Stelian, *Racovski. Dosar secret*, Iaşi, Editura Polirom, 2008.

Tănăsescu Florian (coord.), *Ideologie şi structuri comuniste în România*, vol. I-IV, Bucureşti, INST, 1995, 1997, 2001, 2018.

Torrey Glenn E., *România în Primul Război Mondial*, Bucureşti, Meteor Publishing, 2014.

Troncotă Cristian, *România şi frontul secret 1859-1945*, Bucureşti, Editura Elion, 2008.

Unc Gheorghe, Zaharescu Vladimir, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în anii 1918-1920*, în „Anale de istorie", Anul XXVII, Nr. 4/1981, p. 105-126; articol reluat în *Din cronica poporului român cu popoarele vecine*, Bucureşti, Editura Militară, 1984, p. 255-290.

Vaksberg Arkadi, *Hotel Lux. Partidele frăţeşti în slujba Internaţionalei Comuniste*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.

Vallaud Dominique, *Dicţionar istoric*, Bucureşti, Editura Artemis, 2008.

Wright Edmund, Law Jonathan (editori), *Dicţionar de Istorie*, Bucureşti, Editura ALL, 2013.

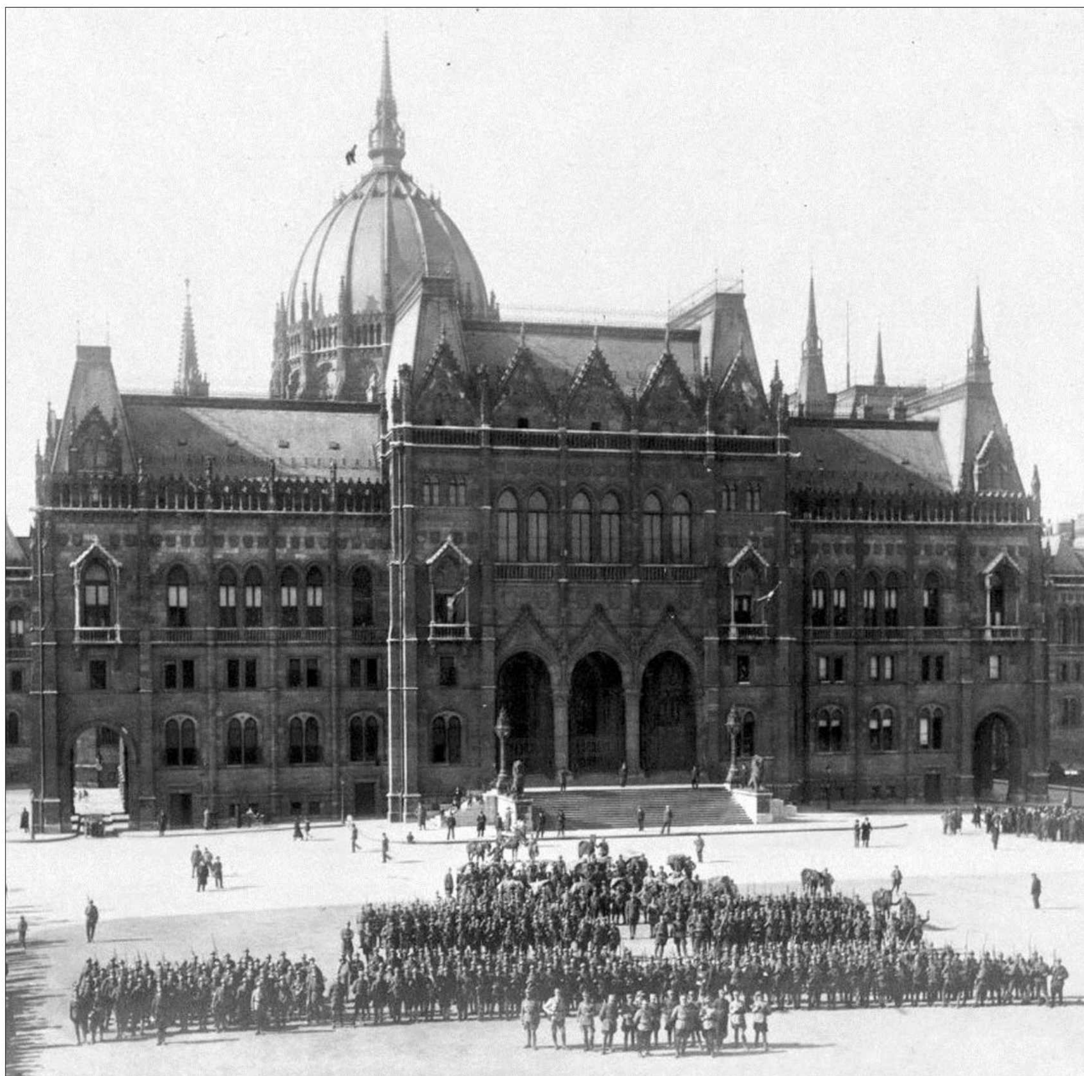
Zamfir Zorin, Banciu Jean, *Primul Război Mondial*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.

Precizare

Prezentul articol, completat în 2019, este o continuare a preocupărilor mele mai vechi privind probleme delicate din istoria românilor după 1918. Este un modest omagiu adus Excelenţei Sale Aurel Preda, diplomat, general de brigadă în rezervă, decedat în octombrie 2018, un sincer şi adevărat iubitor de neam şi ţară. După 1990 D-l ambasador Preda a fost „director" al Direcţiei Juridice din Ministerul Român de Externe şi profesor de „Relaţii Internaţionale" la facultatea de profil din Târgovişte şi Bucureşti. Cunoscând preocupările mele de cercetare istorică, acesta mi-a pus la dispoziţie o serie de informaţii care au fost inserate în prezentul articol, ca şi în altele ce privesc istoria contemporană a românilor. Precizez că unele dintre lucrările bibliografice fac parte din biblioteca personală, iar celelalte au fost studiate în decursul anilor la marile biblioteci din Bucureşti (înainte de 1989 unele făceau parte din faimosul „Fond S"/Special, Secret iar aprobarea consultării lor se obţinea cu mare greutate, ajutat fiind de persoane care au dorit să rămână anonime). Multe din referirile la izvoarele edite şi inedite, române şi străine, aparţin regretatului meu prieten.

Generalul Constantin Prezan

Regimentul 15 Infanterie în faţa Palatului Parlamentului din Budapesta, 1919.

GENERALUL GHEORGHE D. MĂRDĂRESCU – ARTIZANUL CAMPANIEI DIN 1919 PENTRU OCUPAREA BUDAPESTEI

Constantin Mănescu-Hurezi

Idealul de veacuri al românilor, acela de a-şi făuri un stat naţional unitar, a fost înfăptuit cu mari sacrificii în ziua de 1 Decembrie (18 noiembrie stil vechi) 1918 şi a fost expresia şi dorinţa sinceră a naţiunii române, a reprezentanţilor tuturor categoriilor sociale şi a tuturor profesiunilor care s-au întâlnit în acea memorabilă zi în Alba Iulia, oraşul care văzuse biruinţa lui Mihai Viteazul, pe câmpia unde Horea şi Cloşca fuseseră traşi pe roată. Erau de faţă atunci, pe lângă cei 1228 de delegaţi (deputaţi) aleşi în circumscripţiile electorale, precum şi ai diferitelor asociaţii profesionale şi culturale şi peste 100.000 de ţărani, muncitori şi orăşeni veniţi din toate părţile unde se vorbea româneşte, de la Iza maramureşeană până la Dunărea bănăţeană, din Ţara Bârsei până la Crişuri. Atunci şi acolo, Vasile Goldiş a dat citire „Hotărârii" de unire, care arăta în al şaptelea punct: „Adunarea naţională cu smerenie se închină memoriei acelor bravi români care, în acest război, şi-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea şi unitatea naţiunii române"[1].

Au urmat lucrările Conferinţei de Pace de la Paris, care s-au desfăşurat între 18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1920 şi la care au participat reprezentanţi din partea a 32 de state, printre care şi o delegaţie română alcătuită din: I.I.C. Brătianu, Al. Vaida-Voievod, C. Angelescu, V. Antonescu, N. Mişu şi Diamandy. Acolo s-au elaborat textele tratatelor de pace dintre ţările învingătoare în Primul Război Mondial (27 de state, printre care şi România) şi ţările învinse (Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia). În momentul sosirii delegaţiei române la Paris, statutul teritorial al Transilvaniei şi al regiunilor locuite de români la vest de Munţii Apuseni, care urma să fie apărat pentru a i se da o consacrare internaţională definitivă, avea la bază următoarele documente: Tratatul de alianţă franco-anglo-ruso-italo-român din 4/17 august 1916 de la Bucureşti, prin care puterile aliate recunoşteau dreptul României la teritoriile locuite de Românii din Imperiul Austro-Ungar; Declaraţia guvernului Statelor Unite din 5 noiembrie 1918; Hotărârea Consiliului Naţional Român Central din 10 noiembrie 1918 comunicată guvernelor român, ungar şi aliate; Hotărârea Adunării Naţionale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 şi Hotărârea Adunării Naţionale săseşti din 8 ianuarie 1919 de la Mediaş[2].

---

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri şi până azi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, p. 604.

[2] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania Armatei Române din 1918-1919,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 157.

România nu fusese încă eliberată de suferinţele războiului şi un al doilea calvar o aştepta, acela al păcii. Pentru triumful drepturilor ei, ea va trebui să ducă o luptă aprigă în jurul mesei verzi a Conferinţei de Pace, aşa cum dusese şi pe câmpul de luptă. Delegaţia română condusă de Ion I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri, a fost primită nefavorabil la Paris, unde a trebuit să suporte nedreptăţi şi jigniri. României i se aducea acuzaţia că a semnat o pace cu Puterile Centrale şi, drept consecinţă, nu avea drept la toate revendicările formulate în preajma deschiderii Conferinţei. Nu se recunoştea României calitatea de stat „aliat", mulţi experţi americani şi europeni insistând asupra statutului de „asociat", diminuând sau neglijând astfel meritele bravei armate române. La 1 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu a prezentat memoriul *România în faţa Conferinţei de Pace. Revendicările sale teritoriale* şi a declarat că vorbeşte „în numele dreptului la unitate naţională a României". După ce a explicat raţiunea încheierii păcii cu Puterile Centrale care, în acel moment, era folosită de Aliaţi împotriva ţării sale, I.I.C. Brătianu a făcut pentru fiecare teritoriu în parte (Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureşul şi Banatul) expuneri detaliate. Diplomatul a cerut pentru România recunoaşterea unor frontiere care să-i asigure libertatea existenţei ei administrative, politice şi economice şi dezvoltarea în sensul conştiinţei naţionale[3].

Între 8 februarie – 12 mai 1919, discuţiile de la Paris privind frontiera româno-ungară se prelungeau, fără ca delegaţia română să aibă dreptul de a participa la ele. Abia la 12 mai 1919 cei „Patru Mari" (Franţa, Statele Unite, Marea Britanie şi Italia) îşi vor da acordul asupra traseului acesteia, „uitând", însă, să-i notifice părţii române[4]. Puterile Antantei preocupate la acea dată cu perfectarea clauzelor Tratatului de Pace cu Germania, au hotărât, la 26 februarie 1919, ca până la stabilirea în tratatul de pace a liniei care să marcheze frontiera definitivă româno-ungară, să se creeze o zonă neutră. Asemenea hotărâre a Consiliului Suprem de la Paris contribuia la menţinerea unei situaţii confuze între România şi Ungaria, însemna o amânare a recunoaşterii şi legiferării internationale a actului istoric, de voinţă al poporului român de la 1 Decembrie, şi în acelaşi timp menţinea o nemulţumire a opiniei publice româneşti, a forţelor democratice şi patriotice. Gazeta socialistă „Adevărul" din 3/16 martie 1919 scria, în acest sens, că „întreg poporul românesc va fi unitar şi îşi va apăra drepturile cu orice mijloace, căci nu se poate, niciodată nu se poate ca Ardealul cu toate celelalte teritorii româneşti să mai ajungă vreodată sub jugul şi sub cnutul (biciul) oligarhiei maghiare"[5]. Consiliul Militar Interaliat a hotărât ca armata română să-şi fixeze poziţia pe aliniamentul căii ferate Arad – Oradea Mare – Carei – Satu Mare, lăsând însă, în continuare, aceste oraşe sub ocupaţie inamică. În timp ce în acea mare parte a Europei ostilităţile militare încetaseră de câteva luni, România se găsea în primăvara anului 1919 într-o situaţie dificilă: fără frontiere recunoscute, care să-i garanteze securitatea naţională, agresată în nord-vest, nord şi nord-est de forţe ostile, de sorginte revoluţionară – ungare, ruse şi ucrainiene – având relaţii

---

[3] Academia Română, *Istoria Românilor,* volumul VIII: *România întregită (1918-1940),* coordonator: prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 7 nota 1.

[4] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.,* p. 158, nota 161.

[5] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 646-647.

tensionate în sud cu sârbii în problema Banatului şi cu bulgarii în cea a sudului Dobrogei. Astfel, se poate spune că ţara noastră continua să se afle într-o stare de razboi neoficială. De unde ni se trăgeau atâtea ponoase de pe urma sârbilor din Banat? „Din cauza bălăbănelii aliaţilor cu ocazia armistiţiului din toamna anului 1918, care le-a permis atât sârbilor, cât şi ungurilor să-l reocupe temporar şi să-şi facă de cap”, ne răspunde istoricul Dumitru Sultan[6]. Se ştie că, după armistiţiu şi dizolvarea Austro-Ungariei, guvernul din Budapesta i-a recunoscut – implicit – Consiliului Dirigent dreptul de a-şi exercita suveranitatea în 26 comitate din vechiul regat maghiar, printre care se aflau şi cele trei comitate care formau Banatul istoric. Consiliul Dirigent a numit în Banat funcţionari români şi a creat gărzi naţionale. Ocupând Banatul, trupele sârbe (Divizia de Morava, comandată de generalul Gruici) au izgonit autorităţile române, înlocuindu-le cu altele sârbeşti. Sârbii fiind înlocuiţi, apoi, de trupele franceze, acestea au readus funestele şi compromisele autorităţi maghiare. Acest carusel stupid a durat patru luni[7].

Zona neutră, concepută ca un tampon între unguri şi români, va duce la o anarhie politică în Ungaria. Mihâly Kârolyi, prim-ministrul Ungariei, pierzând controlul situaţiei, s-a hotărât să dea foc ţării sale, pentru a ameninţa Europa cu incendiul general. Guvernul lui Denés Berinkey este răsturnat la 8/21 martie 1919 şi se proclamă Republica Ungară a Sfaturilor (Sovietelor), condusă de Garbai Sândor (preşedinte) şi Béla Kun (ministru de Externe)[8]. Comunistul Béla Kun (1866-1939), impunându-se prin energia şi dinamismul său, militant al mişcării muncitoreşti şi socialiste ungare şi internaţionale, apoi al Internaţionalei Comuniste, a devenit, între martie – iulie 1919, lider de fapt al guvernului Republicii Sovietice Ungare, având şi sprijinul guvernului sovietic de la Moscova. Se întrezărea astfel pericolul contaminării Europei cu molima comunistă. La 5 aprilie 1919, avea să fie proclamată Republica Consiliilor în Bavaria. Ofensiva forţelor bolşevice din Rusia şi Ucraina se îndrepta şi spre Odesa, unde se găsea cartierul general al Corpului expediţionar aliat, concomitent cu ascensiunea extremei stângi şi în alte ţări din centrul Europei[9]. Evenimentele din Ungaria făceau ca bolşevismul să înregistreze cel dintâi succes european, după Revoluţia din Octombrie din Rusia. La 22 martie 1919, noul guvern de la Budapesta a lansat un manifest public, în care declara că Ungaria „poate fi salvată de la colaps şi anarhie numai de socialism şi comunism”[10]. În cele 133 de zile cât a condus Ungaria (21 martie – 1 august 1919), regimul comunist a anunţat o serie de reforme care au atras antipatia aproape a tuturor categoriilor sociale, de la abolirea tuturor titlurilor nobiliare, naţionalizarea fabricilor şi uzinelor, împărţirea marilor moşii, până la

[6] Dumitru Sultan, *În avanposturile unităţii naţionale şi securităţii europene. Durerile facerii şi apărării României Mari (1918-1920)*, vol. I: *De la Adunarea Naţională din Alba-Iulia până la ocuparea Budapestei de către Armata Română (01.XII.1918-05.VIII.1919)*, Editura Golgota Libertăţii – Dumitru Sultan S.R.L., Bucureşti, 2004, p. 180.

[7] *Ibidem*, nota 1.

[8] *Istoria României în date,* coordonator: Dinu C. Giurescu, ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2010, p. 357.

[9] Manuel Stănescu, *Campania militară a Armatei Române din 1919. Relaţiile României cu Puterile Aliate în contextul conflictului româno-maghiar,* în „Historia Special”, An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 34.

[10] Iulian Sâmbeteanu, *Ungaria de la prăbuşirea Dublei Monarhii, la intervenţia Armatei Române,* în „Historia Special”, An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 23.

interzicerea comercializării alcoolului, transformarea bisericilor în cinematografe şi introducerea orelor de educaţie sexuală pentru elevi. Pierderea sprijinului popular a fost cauzată şi de incapacitatea regimului de a gestiona foametea şi inflaţia.

Abia în faţa pericolului bolşevic li s-au deschis ochii reprezentanţilor Puterilor Aliate, care-şi păstraseră destule rezerve faţă de România. La această schimbare de atitudine au contribuit miniştrii aliaţi, Auguste – Felix – Charles de Beaupoil, conte de Saint-Aulaire, ambasadorul Franţei la Bucureşti în perioada 1916-1920, unul din cei mari susţinători ai cauzei româneşti[11] şi Barclay, care au informat corect asupra stării de lucruri din întreaga regiune, subliniind, aşa cum au făcut-o şi într-o comunicare identică trimisă guvernelor lor la jumătatea lunii martie 1919: „Există un interes major ca România să fie în stare să opună o rezistenţă puternică" ascensiunii bolşevismului. „Ea a devenit, după cum am prevăzut, singura barieră contra mareei în creştere a bolşevismului; învinsă şi contaminată, s-ar termina cu ordinea şi cu pacea în Orient. Cauza pe care o apără în momentul de faţă nu este numai o cauză românească, ci o cauză europeană"[12]. Generalul Berthelot, la rândul său, transmitea cifrat premierului Clemenceau, mareşalului Foch şi generalului Franchet D'Esperey la 20 martie 1919: „Noi nu putem aştepta ca inamicul să fie gata şi este chiar necesar de a-l devansa, dacă nu vrem să vedem dispărută ultima noastră barieră contra bolşevismului"[13].

Situaţia României a făcut obiectul şedinţei Consiliului Suprem din 25 martie 1919 de la Paris. Guvernul ungar a respins toate propunerile aliaţilor şi în aceeaşi zi a declarat război tuturor vecinilor, fapt ce exprima hotărârea Budapestei de a reanexa cea mai mare parte a Transilvaniei la Ungaria. S-au luat măsuri de organizare a Armatei Roşii ungare, pe şase divizii şi trei brigăzi mixte. În momentul preluării puterii de către comunişti, armata maghiară avea circa 20.000 de oameni. La ordinul de mobilizare a tuturor bărbaţilor între 16 şi 40 de ani populaţia răspundea „cu mare entuziasm", alimentat de o propagandă radicală bine dirijată, astfel că armata a sporit cu încă 60.000 de voluntari.

Pe lângă aceştia, guvernul din Budapesta conta pe ajutoarele promise de sovietele ruse, precum şi pe efectele propagandei pe care ungurii o întreprindeau pe o scară foarte întinsă, atât în teritoriile româneşti ocupate de ei, cât şi în Banat şi chiar în spatele frontului nostru, prin numeroşi emisari.

Conform mărturiei generalului Mărdărescu, în perspectiva ofensivei româneşti, forţele maghiare se ridicau la circa 70.000 de oameni, care aveau 137 de piese de artilerie şi 5 trenuri blindate. Dintre aceştia, circa 20.000 de soldaţi şi 72 de piese de artilerie se aflau în linia întâi, iar restul în linia a doua[14]. Infanteria era mai bine echipată şi înarmată, dispunând de numeroase mitraliere şi puşti-mitralieră. Soldaţii bolşevici maghiari erau conduşi de numeroşi ofiţeri ai armatei austro-ungare, care beneficiau de experienţa celor patru ani de război. Însă, ajutorul aşteptat din partea Rusiei bolşevice n-a mai venit din cauza războiului civil şi a luptelor din Ucraina dintre Roşii şi Albi.

---

[11] Contele de Saint-Aulaire, *România singura ţară aliată care a ocupat capitala principalului său duşman,* în „Historia Special", An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 29.

[12] *1918. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. III, doc. nr. 551.

[13] *Ibidem,* doc. nr. 554.

[14] Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920),* ediţia a doua, Editura Militară, Bucureşti, 2009, p. 34-35.

La sfârşitul lunii martie 1919, pentru România situaţia militară se prezenta în felul următor: pe frontul de apărare ce se întindea din Banat pe linia Zam – Zalău – Sighetul Marmaţiei (Maramureşului) – Cernăuţi – Nistru până la Marea Neagră (circa 1000 km în linie dreaptă), unităţile operative româneşti însumau aproximativ 81.000 de oameni. Ele erau grupate astfel: în Basarabia şi Bucovina, în faţa armatei bolşevice, acoperind un sector de aproximativ 550 km, se aflau 46.000 militari; alţi 35.000 erau în Transilvania în faţa forţelor Republicii Ungare a Sfaturilor. La dispoziţia Marelui Cartier General nu se găsea nici o rezervă, ceea ce îndreptăţea aprecierea conducerii armatei române că „situaţia militară este critică”[15].

La 10 aprilie 1919, în faţa atitudinii tot mai agresive a forţelor ungare, în urma apelurilor disperate ale populaţiei din regiunile neeliberate, a refuzului conducătorilor de la Budapesta de a aplica hotărârea Conferinţei de Pace, după matură chibzuinţă, Guvernul român, în unanimitate, sub preşedenţia Regelui Ferdinand, stabilea să se treacă, în cel mai scurt timp, la ofensivă pentru ocuparea militară a liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat. Această gravă decizie, transmisă şi în capitalele aliate, era comunicată Comandamentului Armatei franceze din Ungaria prin ofiţerul de legătură, la 15 aprilie, chiar în ajunul executării mişcării de înaintare.

Pentru conducerea operaţiunilor ofensive preconizate, Marele Cartier General il numea, la 11 aprilie, în funcţia de comandant al trupelor din Transilvania pe generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu. Acesta s-a născut la 4 august 1866 la Iaşi şi a absolvit Şcoala de ofiţeri (1888) şi Şcoala Superioară de Război (1894), ambele din Bucureşti. A urmat cursurile de specializare la Brük (în Imperiul Austro-Ungar) şi Spandau (Germania). Cu o aleasă cultură militară şi de specialitate, a dat dovadă de calităţi care l-au făcut să urce pe cele mai inalte trepte ale ierarhiei militare, până la general de brigadă (1916) şi general de divizie (1918), în 1927 fiind numit general de corp de armată. În războiul de întregire naţională, Gheorghe D. Mărdărescu a îndeplinit funcţia de Şef de Stat Major al Armatei a III-a române (august – septembrie 1916) şi apoi al Armatei a II-a române (septembrie 1916 – ianuarie 1918), fiind un colaborator apropiat al generalului Alexandru Averescu şi având o contribuţie de seamă la marile victorii de la Mărăşti şi Oituz din 1917. În perioada februarie 1918 – aprilie 1919 va îndeplini funcţia de Inspector tehnic al Infanteriei, iar în perioada 25 martie 1922 – 30 martie 1926 va fi ministru de Război în cabinetul lui Ion I.C. Brătianu[16].

După propria-i mărturisire, generalul Gheorghe D. Mărdărescu a primit în mână ordinul pentru campania militară de dezrobire a Ardealului şi de ocupare a Budapestei de la generalul Prezan, „în ziua de 11 Aprilie 1919, ora 1 p.m. Plecat din Bucureşti în aceeaşi zi, ora 3 p.m., am ajuns la Sibiu în seara de 12 Aprilie, când am luat neîntârziat comanda trupelor şi, după alcătuirea tuturor lucrărilor referitoare la acţiunea proiectată, am dat trupelor ordinul de operaţiune respectiv. Aşadar, acţiunea a fost îndrumată, după ce-am luat comanda trupelor din Transilvania”[17]. În acel moment, forţele române erau dispuse în două mari grupuri: Grupul de Nord, constituit din diviziile 6, 7, 16 Infanterie, 2 Cavalerie şi Detaşamentul General Olteanu, pus sub comanda generalului Traian Moşoiu

[15] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.,* p. 187.

[16] *Ibidem*, p. 211.

[17] Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.,* p. 37, nota 1.

şi care avea punctul de comandă fixat la Dej, şi Grupul de Sud, constituit în linia întâi din Divizia a 2-a de Vânători, la care era alipit şi Regimentul ardelean Beiuş, în spatele cărora era Divizia 1 de Vânători în linia a 2-a, iar în linia a treia se afla Divizia a 18-a ardeleană[18]. Trecerea liniei de demarcaţie şi începutul ofensivei române urmau să se execute „prin surprindere, în zorii zilei de 16 aprilie 1919 stil nou"[19].

Ca şi cum ar fi simţit pregătirea ofensivei noastre şi ar fi voit s-o pareze, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 ungurii au atacat cu violenţă trupele noastre în trei puncte: în Valea Someşului la Ciocârlău, la Crişeni şi la Ciucea. Luptele au fost destul de aspre, dar după patru zile de operaţiuni neîntrerupte, trupele române au străpuns bariera naturală a Munţilor Apuseni, cucerind cu preţul a numeroase jertfe aliniamentul „marilor centre" Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta şi atingând linia stabilită. Mărturiile timpului atestă că întreaga populaţie a sprijinit acţiunea armatei române în lupta de eliberare a teritoriului naţional de sub ocupaţia străină. „La Oradea – relata marele istoric Nicolae Iorga în lucrarea sa „Supt trei regi" – toată lumea, fără deosebire de naţie şi religie, întâmpină pe români azi cu flori şi cu strigăte de bucurie, scoase în limba lor"[20].

La 30 aprilie – 1 mai trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reuşind să-i arunce pe unguri pe malul drept al Tisei. În urma atingerii acestui obiectiv, Generalul Mărdărescu, „Comandantul trupelor din Transilvania", trimitea următoarea telegramă Regelui Ferdinand: „Trupele din Ardeal punând stăpânire pe tot ţărmul stâng al Tisei, în primul moment de răgaz îşi îndreaptă gândurile cu dragoste şi supunere spre Comandantul lor de căpetenie, iubitul lor Suveran"[21]. Regele îi răspunde Generalului Mărdărescu: „Cu o vie şi legitimă bucurie salut înaintarea bravilor Mei ostaşi până la Tisa, purtând tricolorul român în ţinuturile de mult asuprite, ca un simbol de mântuire şi ca o chezăşie a ordinei. Mulţumesc tuturor pentru avântul arătat, pentru pilda de disciplină ce-au dat, şi aştept cu nerăbdare momentul, când să pot mulţumi prin viu grai dragilor Mei ostaşi. Ca semn exterior, îţi confer ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a. Trupelor le voi împărtăşi mulţumirea Mea"[22]. Generarul Mărdărescu considera că „menţinerea trupelor noastre pe Tisa era necesară, întrucât aveam frontul acoperit de un obstacol natural, care ne asigura contra unor eventuale atacuri, la care se mai adăoga şi acoperirea flancurilor prin fronturile aliate (la nord de trupele ceho-slovace, iar la sud de trupele franco-sârbe)"[23].

În ziua de 2 mai, Comandamentul suprem ungar a trimis parlamentari solicitând încheierea armistiţiului. Răspunzând favorabil cererii guvernului Republicii Ungare a Sfaturilor, Comandamentul Trupelor din Transilvania a înaintat, la 3 mai 1919, proiectul acordului de armistiţiu militar, care conţinea condiţiile încetării ostilităţilor dintre cele două ţări. Desigur că ungurii nu au primit condiţiile cuprinse în convenţia noastră. Béla Kun cerea acest armistiţiu, care era o manevră din partea guvernului ungar bolşevic, pentru a da

---

[18] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României (1916-1919),* vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 423.

[19] Lt. Colonel Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/1849 şi 1919 în Transilvania şi Ungaria,* Bucureşti, 1930, p. 129.

[20] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.,* p. 650.

[21] Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.,* p. 62.

[22] *Ibidem,* p. 63.

[23] *Ibidem*, p. 68-69.

timp bolşevicilor ruşi să atace România. În aceste condiţii, între armistiţiu şi un nou război pe care-l pregăteau ungurii (mai-iulie 1919), Generalul Gheorghe Mărdărescu şi-a dat seama că starea anarhică din Ungaria nu se putea curma pe calea înţelegerii „Numai o acţiune energică armată şi ocuparea Budapestei, care era centrul comunismului, ar fi putut curma anarhia şi teroarea în Ungaria”[24].

În acele zile de sinceră satisfacţie faţă de înaintarea trupelor române, dar şi despre incertitudini pe care populaţia teritoriilor eliberate le încerca în condiţii internaţionale complexe, încă neclarificate, vizita suveranilor României în Transilvania (22 mai – 2 iunie 1919) avea să aducă un sentiment de încurajare, de încredere în apropierea izbândei finale. Gări împodobite de cetine de brad, o mare de oameni veniţi de departe, curgând spre localităţile pe unde convoiul regal urma să treacă, o atmosferă fără pereche străjuită de tricolori fâlfâind. Oradea, Carei, Bistriţa, Turda, Blaj, Sibiu şi alte localităţi mai mari sau mai mici au trăit din plin emoţia întâlnirii cu conducătorii României Mari. Teologul şi jurnalistul Nichifor Crainic mărturisea: „Suveranii erau prizonierii dragostei populare. N-am crezut niciodată că admiraţia şi recunoştinţa pot lua vreodată înfăţişarea aceasta de forţe mistice, furios de entuziaste, curgând în şiroaie de lăcrămi şi-n torente de suflet. N-am crezut, dar am văzut…”[25]. Un moment sublim s-a petrecut atunci, la 26 mai 1919, la Turda. Pe câmpul unde voievodul Mihai Viteazul, Întemeietorul de Ţară unită, fusese asasinat de duşmanii cei invidioşi, Regele României Mari, Ferdinand I, împreună cu Regina Maria, îngenuncheau cu pioşenie, într-un omagiu adus jertfitorilor cauzei şi ca un legământ faţă de păstrarea operei realizate.

Cel care a apărat ferm interesele României, şi în aceste momente tulburi, în faţa preşedintelui american Wilson şi a şefului de Cabinet britanic Lloyd George, a fost I.I.C. Brătianu, care era intransigent faţă de bolşevicii din Rusia şi cei din Ungaria. Cel care ţinea cu noi era mareşalul Foch, care recomanda aliaţilor ca trupele Comandamentului român să se menţină pe linia Tisei până ce se va dezarma Ungaria, care urmărea, printre altele, să cucerească şi Slovacia. Englezii şi italienii ne lăsau fără sprijin în faţa bolşevismului. Aliaţii erau şovăitori în faţa focarului de război reprezentat de Ungaria. Începea ultima etapă a conflictului româno-maghiar.

Aceasta s-a declanşat în zorii zilei de 20 iulie 1919, la ora 3, când guvernul ungar a pornit un puternic atac contra armatei române. Atacul principal s-a pronunţat în regiunea Szolnok, simultan cu atacurile secundare din regiunea Tokay. Ofensiva trupelor ungare pe Tisa, datorită superiorităţii numerice, a înregistrat succese în zilele de 20-23 iulie, dar a fost oprită de Armata Română în cea de-a patra zi de la declanşarea ei. Contraofensiva Armatei Române a început în dimineaţa zilei de 24 iulie[26], după o restructurare prealabilă a unităţilor din dispozitiv. În seara zilei de 25 iulie, după lupte acerbe, sesizând pericolul de a fi încercuite, trupele ungare au început retragerea generală, transformată în degringoladă spre sfârşitul zilei. Podul de la Szolnok a fost sufocat întreaga noapte de lungi coloane, care se retrăgeau „într-o învalmăşeală de neînchipuit”. Astfel, la şapte zile de la declanşarea ostilităţilor de către Armata Roşie, Marele Cartier General Român anunţa că „după lupte

[24] *Ibidem,* p. 75.
[25] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.,* p. 248.
[26] Generalul Gheorghe D. Mardărescu, *op. cit.,* p. 123-127.

crâncene, inamicul a fost azvârlit de pretutindeni peste Tisa; el se retrage în debandadă, urmărit de aproape de trupele noastre”[27].

În aceste condiţii, Comandamentul român, care s-a confruntat cu încăpăţânarea guvernului maghiar, care nu era dispus să accepte hotărârile Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, a hotărât forţarea Tisei şi urmărirea armatei maghiare până la capitulare. În ziua de 27 iulie, niciun soldat inamic nu se mai găsea la est de Tisa în tot lungul ei. În scopul continuării ofensivei la vest de Tisa, până la completa zdrobire a inamicului, Comandamentul român a concentrat masa principală de manevră în sectorul Kunhegyes – Fegyvernek – Tőrők – Szentmiklos, iar un grup secundar împreună cu toată cavaleria, în sectorul Madaras – Karcag[28]. În noaptea de 29 spre 30 iulie, la ora 1, grupul General Demetrescu începe pregătirea trecerii Tisei, printr-un puternic bombardament de artilerie, în sectorul Kis-Kőre, iar la ora 3 trec Tisa, la 6 km nord de Kis-Kőre, primele unităţi[29].

Generalul G.D. Mărdărescu ne relatează: „În ziua de 30 iulie, la ora 17, începe trecerea Tisei Divizia a II-a de cavalerie, în prezenţa MM. LL. Regele şi Regina, Cari şi acum, ca totdeauna, au ştiut să vină în mijlocul trupelor, pentru a le răsplăti şi a le îmbărbăta. Timp de trei zile (30, 31 Iulie şi 1 August), MM. LL. însoţit de generalul Prezan, Şeful Statului-Major General al armatei, au asistat la trecerea trupelor noastre peste Tisa, atât la Kis-Kőre, cât şi la Tisza-Bő, înălţând încă, cu prezenţa Lor, moralul destul de ridicat al ofiţerilor şi trupei. MM. LL. au trecut şi peste Tisa, până la linia trupelor celor mai înaintate, interesându-se de aproape de mersul operaţiunilor şi dând, astfel, cel mai înălţător exemplu de împlinirea datoriei către Ţară”[30]. La rândul său, Constantin Kiriţescu ne spune: „În seara zilei de 31 Iulie, toate trupele de ofensivă, cinci divizii de infanterie şi una de cavalerie, sunt pe malul drept al Tisei: Moşoiu la stânga, Holban la mijloc, Demetrescu la dreapta. Operaţia trecerii Tisei reuşise. Mărdărescu putea să împingă cu putere falanga celor trei grupuri pe urmele inamicului bătut, spre ţinta supremă: Budapesta!”[31].

Din informaţiile adunate în cursul zilei de 1 august, generalul Mărdărescu a ajuns la concluzia că inamicul, dandu-şi seama de situaţia critică în care se afla, a renunţat la orice rezistenţă în faţa armatei române şi a luat măsuri pentru o retragere rapidă spre Budapesta, lăsând în faţa diviziilor române mici detaşamente care să protejeze replierea grosului trupelor ungare[32]. În seara zilei de 2 august 1919, marile unităţi ale armatei ungare şi-au trimis parlamentari pentru a trata condiţiile de capitulare, având tăiate toate căile de retragere. Succesele repurtate de armata română în operaţiile desfăşurate între 31 iulie si 3 august au fost remarcabile, Armata Roşie ungară fiind practic destrămată. Pentru ziua de 4 august, Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât preluarea de către Armata Română a controlului deplin asupra spaţiului dintre Tisa si Dunăre, procedând la o nouă grupare a forţelor din subordine. Drumul spre capitala Ungariei, Budapesta, oraş

[27] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 279.

[28] *1918. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională,* vol. VI, Editura Ştiintifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, Doc. nr. 669, p. 84.

[29] Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.,* p. 148.

[30] *Ibidem*, p. 149.

[31] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, p. 460.

[32] Generalul G.D. Mărdărescu, *op. cit.* p. 152; vezi şi Constantin Kiriţescu, *op. cit.,* vol. II, p. 461 şi urm.

de aproape un million de locuitori, era complet deschis[33].

Un incident însă venea să schimbe ceva din îndeplinirea punctuală a planului comandantului-şef al trupelor din Transilvania. Brigada a 4-a de Roşiori, aflată sub comanda generalului Gheorghe Rusescu, după ce ocupase localitatea Albertirsa la 2 august şi tăiase retragerea grosului inamic spre Budapesta, primise ordin să se îndrepte spre sud, pentru a concura la încercuirea şi capturarea grupului inamic de la sud. Dar acest ordin nu-i convine generalului Rusescu. El îşi dă seama că se găseşte, ca cea mai înaintată avangardă, la câteva ceasuri de Budapesta, unde situaţia apare ca disperată şi nicio forţă serioasă nu mai există ca s-o apere. În aceste condiţii, ocuparea Budapestei se arată ca o operaţie sigură. Şi, pentru a intra şi el în istorie, generalul Rusescu gândeşte că ar fi păcat să renunţe a intra cel dintâi în capitala duşmană, pe care o are în palmă, şi să lase altora această glorie. Aşa se face că în seara zilei de 3 august el strabătea străzile metropolei în fruntea cavaleriştilor care vor fi cazaţi în timpul nopţii în cazarma de husari „Arhiducele Joseph".

Dar ziua cea adevărată care aducea românilor încoronarea biruinţei de la Tisa, era ziua următoare, 4 august 1919. La ceasurile 6 seara, generalul Mărdărescu, comandantul trupelor din Transilvania, primea pe bulevardul Andrássy defilarea unui detaşament compus din Regimentul 4 vânători, un escadron din Regimentul 23 Artilerie şi un divizion din Regimentul 6 Roşiori. Cu acest prilej, adresându-se „bravilor ostaşi ai Comandamentului trupelor din Transilvania", generalul Mărdărescu ţinea să sublinieze în Ordinul de zi: „Faptul săvârşit de voi va rămâne pe vecie înscris în cartea neamului şi în istoria omenirii. Sunt nespus de mândru ca v-am comandat şi adânc recunoscător tuturor pentru inima ce aţi pus în înfăptuirea izbândei"[34]. Descriind momentul defilării trupelor române în Budapesta, generalul Mărdărescu nota in memoriile sale: „Ţinuta ofiţerilor şi a trupei era impunătoare, trupele au fost primate de public cu linişte, încredere şi chiar cu simpatie"[35].

Victoria Armatei Române, ca răspuns la atacurile violente şi repetate ale Ungariei asupra României, a presupus numeroase jertfe. Pierderile suferite de Armata Română între 20 iulie şi 18 august 1919 au fost deosebit de dureroase, cifrându-se la 123 de ofiţeri şi 6.434 soldaţi morţi, răniţi şi dispăruţi. De la începutul ostilităţilor, în martie 1919, şi până la sfârşitul lor, august 1919, pierderile suferite de armata română s-au ridicat la 188 ofiţeri şi 11.478 soldaţi, dintre care 69 ofiţeri şi 3.556 soldaţi au făcut supremul sacrificiu pe câmpul de luptă. Aceasta a fost noua jertfă de sânge pe care armata română, după încheierea Primului Război Mondial, a fost nevoită s-o aducă pentru consfinţirea istoricei hotărâri de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

Generalul Gheorghe Mărdărescu s-a stins din viaţă la 5 septembrie 1938, la Bad Nauheim, în Germania, în vârstă de 72 de ani. Faptele sale de arme au fost cenzurate în perioada de dinainte de 1989. Se cuvine să facem o reparaţie istorică readucându-l în atenţia noastră, deoarece a fost un adevărat român, care a contribuit decisiv la realizarea actului de la 1918 şi, totodată, la apărarea Marii Uniri. Prin faptele sale de arme, el a oprit evoluţia şi răspândirea bolşevismului în Europa şi a oferit României şansa de a avea 20 de ani de democraţie. Cu prilejul ocupării Budapestei, Regele Ferdinand I, i-a conferit Generalului

[33] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 290.
[34] *Ibidem,* nota 120.
[35] Generalul G.D. Mărdărescu, *op. cit.,* p. 158.

Mărdărescu, prin Înaltul Decret Nr. 17 din 2 ianuarie 1920, ordinul Mihai Viteazul clasa a II-a, primind cuvinte de mulţumire, în august 1919, din partea Generalului Prezan şi a prim-ministrului Ioan I.C. Brătianu. În anul 1921, el şi-a publicat memoriile de război, care au apărut la Editura Cartea Românească din Bucureşti în 1922 şi au fost reeditate, într-un mod inspirat, în ediţie facsimilată, la Editura „Militară" în anul 2009.

Trupe române la Budapesta, trecând Dunărea pe Podul Libertăţii (Szabadság híd), august 1919.

ACŢIUNILE ARMATEI ROMÂNE, ÎN ANUL 1919, PENTRU DESĂVÂRŞIREA ACTULUI ISTORIC DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Ilie Gorjan

După înfăptuirea actului istoric de la 1 decembrie 1918, România a trebuit să facă faţă şi să înfrunte numeroase piedici care, la un moment dat, puteau să pericliteze Marea Unire abia realizată. Cele mai însemnate pericole pe care le-a înfruntat România în acea perioadă au fost: atacurile şi hărţuielile aproape permanente pe linia Nistrului din partea Rusiei bolşevice; agresiunile Ungariei; presiunile exercitate de marile puteri la Conferinţa de pace de la Paris.

1. Atacurile şi hărţuielile aproape permanente pe linia Nistrului din partea Rusiei bolşevice. Editorul gazetei „Cuvânt moldovenesc", Pantelimon Halipa, l-a consultat pe Lenin în primăvara lui 1917 în legătură cu unirea Basarabiei cu România şi Lenin i-a răspuns: *Procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic, dar hotărârea să fie luată prin Sfatul Ţării*. După 1 decembrie 1918, Lenin, Troţki şi ceilalţi conducători bolşevici n-au mai recunoscut decizia Sfatului Ţării de unire a Basarabiei cu România. Mai mult, la 20 ianuarie 1919, Rusia bolşevică a declanşat conflictul militar cu România, executând dese atacuri împotriva acesteia prin trecerea repetată a Nistrului. Armata română a dat o ripostă fermă şi a reuşit ca la 1 februarie 1919 să respingă trupele ruseşti dincolo de Nistru.

După 21 martie 1919, când în Ungaria a venit la putere regimul bolşevicului Béla Kun, incursiunile Armatei Roşii au fost reluate şi au continuat peste Nistru aproape zilnic, iar Armata Roşie Ucraineană a decis să declanşeze o ofensivă în Galiţia pentru a realiza joncţiunea cu Armata Roşie Ungară. Şi de parcă n-ar fi fost de ajuns, la 1 mai 1919, Rusia şi Ucraina au dat un ultimatum României să evacueze Basarabia şi Bucovina, ultimatum la care Marele Cartier General Român a răspuns prin întărirea dispozitivului de apărare pe Nistru. Succesele repurtate de alb-gardişti în confruntarea cu Armata Roşie au determinat Rusia şi Ucraina să înceteze atacurile asupra Basarabiei, cu excepţia unor acţiuni izolate executate în vremea când Armata Română era angajată în bătălia de la Tisa cu Armata Roşie Ungară.

2. Agresiunile ungare. Înainte de abordarea acestui aspect, se cuvine făcută precizarea că la 13 noiembrie 1918 Ungaria încheiase un armistiţiu cu Antanta în urma căruia s-a stabilit o linie de demarcaţie cu Transilvania pe Mureş. În urma protestelor lui Ion I.C. Brătianu, la 10 iunie 1919, în faţa Consiliului Suprem, acesta a permis depăşirea etapizată a acestei linii de demarcaţie. Consiliul Suprem cuprindea SUA (preşedinte

Woodrow Wilson), Franţa (premier Clemenceau), Anglia (premier David Lloyd George), Italia (premier Vittorio Orlando).

La 21 martie 1919 a venit la putere regimul bolşevic al lui Béla Kun, care a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor şi a înfiinţat Armata Roşie Ungară. Acest regim nu a recunoscut unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918 şi a propus organizarea unei conferinţe unde să se stabilească frontierele cu România, Cehoslovacia şi Iugoslavia. Spiritul revanşard al bolşevicului Béla Kun, încurajat de Moscova, s-a concretizat în declanşarea atacului militar împotriva României în noaptea de 15/16 aprilie 1919. În dimineaţa zilei de 16 aprilie 1919, trupele române au trecut la contraofensivă soldată cu respingerea ungurilor, în prima etapă până pe aliniamentul Nyiregyhaza, Debreţin, Bekescsaba, iar în etapa a doua până la Tisa pe care au atins-o la 1 mai 1919.

La 30 aprilie 1919, sesizând pericolul, Béla Kun a trimis o telegramă preşedintelui SUA, României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, declarând că acceptă, fără rezerve, toate pretenţiile teritoriale ale celor trei ţări. În acel moment, România ar fi putut foarte uşor să înlăture de la putere regimul bolşevic de la Budapesta, însă nu a fost lăsată să continue ofensiva de către Consiliul Suprem, care chiar i-a cerut pe un ton imperativ să-şi retragă trupele de pe aliniamentul Tisei. Şi cum cinismul bolşevic nu are margini, Béla Kun s-a pregătit din nou de război şi la 20 iulie 1919 a atacat trupele române, respingându-le dincolo de Tisa. La 24 iulie românii au contraatacat, au dezvoltat ofensiva către vest şi la 4 august 1919 au ocupat Budapesta. La insistenţele Consiliului Suprem, la 16 noiembrie, România a început să-şi retragă forţele în interiorul graniţelor sale.

3. Presiunile exercitate de marile puteri la Conferinţa de Pace de la Paris. La această conferinţă au participat, pe de o parte marile puteri cu interese nelimitate, iar pe de altă parte statele mici (inclusiv România) cu interese limitate. Unele dintre marile puteri erau atât de „preocupate" de ce se întâmplă la acea conferinţă, încât nici nu ştiau subiectul dezbaterilor. De exemplu, premierul britanic se întreba: *Unde dracu e locul ăsta* (Transilvania) *pe care România e atât de nerăbdătoare să-l aibă?*

Relaţia României cu cele patru mari puteri era deosebit de încordată, întrucât ea refuza să semneze tratatul cu Austria la care era anexat tratatul minorităţilor, tratat ce conferea marilor puteri dreptul de a supraveghea regimul aplicat minorităţilor. Ion I.C. Brătianu a avut un rol excepţional la această conferinţă unde România era tratată cu dispreţ de către cele patru mari puteri. Alexandru Vaida-Voevod, într-o scrisoare trimisă lui Iuliu Maniu în iunie 1919, spunea: *Wilson, pentru prima dată mi s-a relevat în adevărata fiinţă a individualităţii sale: e cel mai ipocrit şarlatan politic. Ţi-am descris cum decid cei patru asupra sorţii noastre, punându-ne sub dictatura lor fără drept de discuţie. Nemţii şi austriecii au măcar putinţa de a discuta în contradictoriu. Cei mici, pentru că am fost aliaţi, nu am putut dobândi recunoaşterea acestui drept. Ce vor hotărî cei patru, adică Wilson, nu poate să ştie înainte suflet de om. Llyod George împarte vederile şi prada armonic cu Wilson. Italienii nu vor să-şi piardă cu totul graţia. Franţa stă la marginea unei revoluţii interne şi nădejdea ei sunt trupele americane şi engleze. Clemenceau zace astfel pe burtă la picioarele lui Wilson. Lanţul capitaliştilor evrei îi ţine pe toţi patru ferecaţi prin interese mari. Lui Wilson îi este indiferent cine va iscăli tratatul, căci e grăbit să se întoarcă cu*

pacea în America. Cu cât va rămâne mai mare haosul în Europa, cu atât mai mult ea va deveni tributara Americii.

În tot acest timp Consiliul Suprem a apărat interesele Ungariei, cu toate că aceasta se situa în tabăra celor care pierduseră războiul. De aceea, Horthy a declarat: *Inamicul numărul 1 al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenţii teritoriale sunt împotriva ei şi pentru că ea este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul ţel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme.* Văzând că rezistenţa sa acerbă în faţa celor patru nu are succes, Ion I.C. Brătianu a părăsit, la 2 iulie 1919, Conferinţa de Pace de la Paris.

La 10 septembrie 1919, România a refuzat să semneze tratatul cu Austria şi tratatul minorităţilor, iar la 13 septembrie Brătianu a demisionat spunând: *Astăzi, SUA, pentru că noi le refuzăm petrolul nostru, obligă Conferinţa să ne umilească cu jigniri publice, protejând contra noastră pe unguri care ne sunt duşmani şi fără ca niciun text să poată justifica această atitudine.* Şi ca să pună şi mai mult degetul pe rană, Consiliul Suprem, la 12 septembrie 1919, a dat un ultimatum României, somând-o într-un limbaj ameninţător să semneze tratatul de pace cu Austria şi tratatul minorităţilor.

La 28 septembrie 1919, guvernul român a răspuns ultimatumului cu demnitate, bun simţ şi diplomaţie, respingând fiecare acuzaţie: *Guvernul român este dureros impresionat de fondul şi tonul notei Consiliului Suprem datată 15 noiembrie curent, care nu corespund nici spiritului care a prezidat la alianţă, nici declaraţiilor solemne ale tuturor Aliaţilor că trebuie să lupte pentru dreptate în lume, pentru libertatea şi egalitatea drepturilor tuturor naţiunilor mari sau mici. România şi-a îndeplinit toate obligaţiile rezultate din tratat cu toate că starea pregătirii sale nu era completă şi în ciuda faptului că Aliaţii nu şi-au putut ţine obligaţiile lor. În orice caz, România n-ar putea fi considerată ca un inamic învins care trebuie să îndure voinţa celui mai tare. România îşi datorează desigur unitatea sa victoriei Aliaţilor, imenselor lor sacrificii, dar, de asemenea, şi enormelor sacrificii proprii, drepturilor sale legitime recunoscute de Aliaţi şi vitejiei poporului său. Fără sacrificiile comune ale tuturor Aliaţilor, în care acelea ale României contează ca o parte atât de dureroasă, nu numai România, dar multe ţări ar fi la ora actuală decimate, ruinate şi aservite. Intrarea României în război a obligat armatele inamice să retragă în jur de patruzeci de divizii de pe diferite fronturi şi în special de pe cel de la Verdun. Graţie eroismului şi disciplinei exemplare a trupelor române, noua acţiune ungurească începută la 20 iulie a eşuat lamentabil şi România a putut să dezarmeze inamicul, să restabilească ordinea în Ungaria, să pună populaţia locală la adăpost de abuzurile bolşevice şi să permită astfel marilor Aliaţi să-şi aibă reprezentanţi la Budapesta. Imensul serviciu pe care România l-a făcut tuturor Aliaţilor săi, sacrificiile în oameni, material şi bani ce au fost făcute de România în această împrejurare au fost trecute sub tăcere, iar Consiliul Suprem, nesocotind drepturile naturale cuvenite României în urma acestor două campanii în Ungaria, în interesul securităţii generale, o plasează în faţa unor joncţiuni cominatorii şi îi refuză chiar şi dreptul de a-şi apăra cauza prin negocieri.*

Rezistenţa înverşunată a României i-a determinat pe cei patru să opereze modificări în conţinutul celor două tratate, fapt ce a determinat România să semneze, la 10 decembrie

1919, la Saint-Germain, tratatul cu Austria şi anexa sa tratatul minorităţilor, prin care Austria recunoştea unirea Bucovinei cu România. La 4 iunie 1920, s-a semnat la Trianon tratatul cu Ungaria prin care aceasta recunoştea unirea Transilvaniei cu România, iar la 28 octombrie 1920, s-a semnat tratatul de la Paris prin care Franţa, Anglia, Italia şi Japonia au recunoscut unirea Basarabiei cu România. Astfel s-a pus capăt unei adevărate odisee prin care ţara noastră a reuşit să păstreze ceea ce câştigase cu eforturi şi sacrificii greu de comensurat de-a lungul istoriei sale milenare.

Bibliografie

Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României,* vol. II, Bucureşti, Editura Didactică şi Enciclopedică, 1980, p. 411-472;

Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 657-703;

Colectiv de autori, *Curs de istoria artei militare,* vol. III, Bucureşti, Academia Militară, 1988, p. 22-35;

Nicolae I. Arnăutu, *12 invazii ruseşti în România,* Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1996, p.136-149.

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Bucureşti, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 302-308.

ARMATA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA ÎN ANUL 1919

Ilie Gorjan

Dacă pentru majoritatea statelor europene, Primul Război Mondial a luat sfârşit la 11 noiembrie 1918, în urma încheierii armistiţiului cu Germania, în pădurea de la Compiegne, pentru ţara noastră ostilităţile au continuat până către sfârşitul anului 1919. În urma Convenţiei de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, dintre Puterile Aliate şi Ungaria (România n-a fost invitată, deşi era direct interesată), s-a stabilit cursul Mureşului ca linie de demarcaţie între armatele aliate şi armata ungară, o linie care însemna păstrarea sub dominaţia Ungariei a unei bune părţi din teritoriul Transilvaniei, cu o populaţie românească majoritară.

Pe bună dreptate, guvernul de la Bucureşti şi Consiliul Dirigent din Transilvania au contestat prevederile acelei convenţii printr-un memoriu prezentat la 8 martie 1919 în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris, memoriu prin care erau prezentate şi atrocităţile săvârşite de maghiari în acest teritoriu românesc aflat sub ocupaţia lor, exemplificând cu numărul de 182 români torturaţi şi ucişi, dintre care mulţi învăţători, avocaţi şi preoţi, numai în comitatul Arad. Faţă de această stare de lucruri, Consiliul Suprem (SUA, Anglia, Franţa, Italia) a decis, de acord cu guvernul de la Bucureşti, ca trupele române să înainteze dincolo de linia Mureşului până pe aliniamentul Dej, Cluj, Turda, Aiud, Alba-Iulia. Ca urmare a intensificării prigoanei maghiare împotriva românilor, Marele Stat Major, în acord cu aliaţii, a decis înaintarea militarilor români pe un nou aliniament marcat de localităţile Sighet, Baia-Mare, Zalău, Sebeş, Zam, Bucova.

Toată această stare încordată de lucruri a determinat Consiliul Suprem să hotărască, la 26 februarie 1919, constituirea unei zone neutre între Ungaria şi România, având ca limită estică aliniamentul Arad, Salonta, Oradea, Carei, Satu-Mare, şi ca limită vestică aliniamentul 5 km vest Debreţin, 5 km vest Oroshaza, Seghedin, această zonă urmând să fie ocupată de trupe aliate franceze, engleze, italiene, eventual americane. În raport cu această situaţie, Ungaria a refuzat să se retragă pe linia de vest a zonei neutre, iar guvernul Károlyi a demisionat, lăsând puterea bolşevicului Béla Kun, care, la 21 martie 1919, a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor, el devenind comisar al poporului pentru Afaceri Străine şi conducător al statului.

Noul guvern maghiar a decretat mobilizarea generală a tuturor bărbaţilor între 16 şi 54 de ani, declarând că Ungaria se află în **stare de război** cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat. Dintr-o convorbire telefonică dintre Béla Kun şi V. I. Lenin, interceptată de francezi, rezulta că era inevitabil un atac armat împotriva României, atât din vest cât şi din est. În acest context, Ungaria a respins toate propunerile aliaţilor şi a continuat să ceară ca trupele române să se retragă dincolo de linia Mureşului, conform Convenţiei de

la Belgrad din 13 noiembrie 1918, mobilizând totodată mari efective pentru a-şi crea o armată nouă în scopul atacării României şi Cehoslovaciei. Planul a fost pus în aplicare în noaptea de 15/16 aprilie 1919, când Ungaria a trecut la agresiune asupra României cu şapte divizii şi o brigadă, însumând 56 215 militari, 137 tunuri şi cinci trenuri blindate, în Poarta Someşului şi Poarta Mureşului.

Românii au ripostat printr-o contraofensivă în dimineaţa zilei de 16 aprilie 1919, sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu, având forţele organizate în Grupul de nord (comandant generalul Traian Moşoiu) cu două divizii de infanterie, două de cavalerie şi un Detaşament condus de generalul Marcel Olteanu (două regimente de cavalerie, două batalioane de infanterie şi o baterie de artilerie) şi Grupul de sud (comandant generalul Gheorghe Mărădărescu) cu două divizii de vânători şi una de infanterie. Conform aşteptărilor, între 30 aprilie şi 1 mai trupele române au câştigat bătălie după bătălie şi au atins cursul Tisei pe întreaga lungime a frontului, obligând armata ungară să se retragă spre vest, dincolo de Tisa, românii argumentându-şi înaintarea ca fiind determinată de necesităţi militare şi nu pentru revendicarea unor teritorii din Ungaria. Ca un argument în plus, la 9 iunie 1919, Ion I.C.Brătianu a afirmat că guvernul român nu intenţiona să rămână cu trupele pe Tisa şi să fixeze aici frontiera, ci voia ca, prin menţinerea acelui aliniament puternic până la stabilirea frontierei de către Conferinţa de Pace de la Paris, să fie asigurat împotriva unui eventual nou atac ungar.

Aşa cum era de aşteptat, Ungaria, după ce şi-a refăcut armata, a atacat din nou România, la 20 iulie 1919, reuşind să ocupe un cap de pod la est de Tisa cu o adâncime de 50 de km. Fără a mai aştepta ajutorul şi acordul Consiliului Suprem, trupele române au trecut la contraofensivă. Aşadar, după două încercări nereuşite din partea Ungariei bolşevice, condusă de Béla Kun, de a reface Ungaria Mare, prin recucerirea Transilvaniei în perioadele 16-20 aprilie şi 20-24 iulie 1919, armata română a trecut Tisa, având ca obiectiv strategic ocuparea Budapestei, capitala Ungariei. Pentru atingerea acestui obiectiv, au fost constituite Grupul generalului Holban, cu două divizii, Grupul generalului Moşoiu, tot cu două divizii, şi Grupul generalului Demetrescu, având în compunere două divizii, un regiment de vânători de munte şi o brigadă de roşiori.

Trecerea Tisei s-a efectuat în noaptea de 29/30 iulie 1919 în prezenţa Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria care *„privesc cu ochii umezi de emoţie trecerea coloanelor de vânători, care calcă voios în sunetele muzicii militare şi aclamă cu entuziasm pe suverani. Alături de ei, prim-ministrul ţării, Ion I. C. Brătianu, care a părăsit Conferinţa de la Paris, rupând nişte tratative sterile, priveşte cu mândrie cum soldaţii României înfăptuiesc ceea ce diplomaţii de la Paris îi refuzau”*. După o serie de victorii clare obţinute de trupele române în faţa celor ungare, la 3 august acestea au ajuns în faţa Budapestei, capturând de la unguri 1235 ofiţeri, 40 000 soldaţi, 348 tunuri, 332 mitraliere, 52.000 puşti şi 87 aeroplane. De teama trupelor române, Béla Kun a fugit în Austria cu un tren special încărcat cu tot ce agonisise în perioada dictaturii lui, acolo fiind arestat, dar, cu ajutorul bolşevicilor ruşi, a evadat şi a fugit în Rusia.

În ziua de 4 august 1919, armata română a intrat victorioasă în Budapesta unde *„În inima oraşului, generalul comandant al trupelor din Transilvania primeşte defilarea trupelor. Niciodată o trupă românească n-a defilat mai mândru, mai marţial. Niciodată un*

comandant n-a trebuit să facă o sforţare mai puternică ca să-şi înăbuşe, sub masca severă a şefului, explozia de sentimente ce urcau din inimă, spre a se fărâma în lacrimi". Prima mare problemă pe care a trebuit s-o rezolve ocupaţia românească a fost aprovizionarea populaţiei Budapestei, de peste 1.500.000 locuitori, cu cele necesare traiului. Guvernatorul oraşului, generalul Holban, a rezolvat, în scurt timp, această problemă printr-o serie de măsuri practice sub controlul organelor militare române, îndestulând piaţa oraşului şi salvând populaţia din ghearele foametei. Totodată, s-au redat cetăţenilor maghiari drepturile ce le fuseseră suprimate ca libertatea întrunirilor, a presei, redeschiderea spectacolelor şi a luat măsuri pentru începerea lucrului de către funcţionari şi muncitori.

După încheierea ostilităţilor, Comandamentul român a impus Ungariei încheierea unui armistiţiu, care avea ca efect dezarmarea efectivă a acesteia pentru excluderea posibilităţii de a ne mai ataca şi recuperarea uriaşelor cantităţi de materiale de care România fusese jefuită în timpul ocupaţiei din perioada 1916-1918. N-a fost surprinzător faptul că acest armistiţiu n-a primit acordul Consiliului Suprem, care a şi constituit o comisie mixtă pentru cercetarea reclamaţiilor ungurilor şi controlul transporturilor pe calea ferată spre România. Comisia Aliată de la Budapesta era formată din patru generali, reprezentanţi ai celor patru state din Consiliul Suprem, cel care reprezenta SUA având o atitudine mai mult decât ofensatoare la adresa armatei române, denigrând-o şi întocmind rapoarte pline de acuzaţii neîntemeiate către guvernul american şi reprezentanţii acestuia la Conferinţa de la Paris.

Relaţiile încordate dintre Guvernul Român şi Consiliul Suprem erau cauzate şi de refuzul celui dintâi de a semna pacea cu Austria. În final, la insistenţele Consiliului Suprem, autorităţile militare române au predat, la 16 noiembrie 1919, Budapesta Comisiei Interaliate şi au părăsit oraşul în linişte şi ordine. Între 14 februarie şi 28 martie 1920, întreg teritoriul unguresc a fost evacuat şi trupele noastre au fost retrase pe noua linie de frontieră trasată de Conferinţa de la Paris şi acceptată de noi.

Aceste fapte de arme glorioase ale armatei române, desfăşurate în împrejurări istorice mai mult decât potrivnice, au însemnat enorm pentru devenirea istorică a poporului român, pentru prezervarea actelor istorice de la 27 Martie, 28 Noiembrie şi 1 Decembrie 1918 prin care s-a înfăptuit visul de veacuri al românilor, acela de unire a tuturor provinciilor româneşti într-o singură şi mare Românie.

Bibliografie

Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 657-701;

Colectiv de autori, *Curs de istoria artei militare,* vol. III, Bucureşti, Editura Academiei Militare, 1988, p. 31-35;

Colectiv de autori, *Istoria militară a poporului român,* vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988, p. 772-793;

Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,* vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 457-471;

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

UNITĂŢI OLTENE PREZENTE ÎN RĂZBOIUL ROMÂNO-MAGHIAR DIN 1919

Motto:
Mă iartă ţară că întâia dată
Eu cânt din tine numai o bucată.
(Virgil Carianopol)

Dumitru Matei

Centenarul intrării României în Războiul pentru Întregirea Neamului şi Centenarul Marii Uniri au dat prilejul istoricilor noştri să prezinte generaţiei de astăzi şi generaţiilor viitoare modul în care înaintaşii au realizat idealul românilor din provinciile aflate sub stăpânirea imperiilor vecine de a trăi în aceeaşi ţară cu fraţii lor care îşi câştigaseră independenţa.

Au fost publicate multe lucrări valoroase, fără a mai fi cenzurate din diverse motive, folosind documente autentice şi au fost reeditate multe lucrări valoroase din perioada interbelică.

De asemenea, massmedia are o contribuţie de seamă la informarea corectă a publicului despre evenimentele de acum un secol.

Numeroşi autori români, foşti combatanţi, cunoscători ai fenomenului militar, au analizat temeinic operaţiunile militare ale armatei române în războiul purtat împotriva agresorului, după capitularea Puterilor Centrale în faţa armatelor victorioase ale Antantei.

Cea mai cunoscută şi mai accesibilă lucrare pentru publicul larg, bogat ilustrată cu imagini, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, *1916-1919*, apărută în 1922 şi reeditată în 1989 aparţine locotenent-colonelului Constantin Kiriţescu, devenit mai târziu secretar general al Ministerului Instrucţiunii. Textul accesibil publicului larg prezintă acţiunile militare, coborând de la cele mai înalte eşaloane la acţiunile eroice ale subunităţilor şi ale eroilor din rândul luptătorilor. Interes deosebit prezină modul în care a acţionat generalul Rusescu la intrarea sa în Budapesta.

Literatura militară privitoare la acţiunile armatei noastre în Războiul pentru Întregirea Neamului cuprinde atât lucrări cu caracter memorialistic, cât şi lucrări scrise pentru publicul larg sau pentru militari, cu un bogat conţinut informativ, însoţite de hărţi care precizează modul în care s-au dat luptele în toate zonele de conflict. Pentru militari prezintă un mare interes lucrarea generalului Gh. Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*, vol. I-IV, editată la Bucureşti în anii 1932-1936.

În cele ce urmează am folosit pentru documentare, în mod deosebit, lucrările unor autori participanţi la evenimente, de la grade inferioare la comandanţi pe înalte trepte ierarhice, cu darul redării adevărului în descrierea acţiunilor militare, politice sau diplomatice.

Evidenţiind în mod deosebit acţiunea trupelor din Oltenia, referirile la alte mari unităţi care au acţionat pe front în anul 1919, ne vom limita la redarea cadrului general pentru a înţelege unde acţionau marile unităţi de infanterie şi artilerie, precum şi unităţile de cavalerie din Oltenia.

O prezentare documentată şi comentată a acţiunilor armatei noastre a făcut-o cu talent pedagogic maiorul **Radu Băldescu**, ofiţer în statul major al Diviziei 1 Infanterie. În anii de după război a fost profesor de istorie militară al ofiţerilor Şcoalelor Speciale de Infanterie şi Cavalerie de la Sibiu. El a publicat cursul intitulat *Operaţiunile Armatei Române în Ardeal şi Ungaria. 1 noiembrie 1918 – 15 august 1919*.

Născut în anul 1888 în familia preotului Băldescu din comuna Mihăeşti, judeţul Olt, a urmat Şcoala Militară de Infanterie şi a devenit sublocotenent în anul 1911. Datorită temeinicelor cunoştinţe profesionale, căpitanul Radu Băldescu, în timpul războiului a fost ofiţer în biroul operaţii al Divizie 1 Infanterie şi după război a continuat o frumoasă carieră militară: colonel, comandant de regiment în 1936, comandant al Şcolii militare de ofiţeri de la Sibiu, comandant de brigadă de infanterie, general de brigadă în 1941, comandant de divizie în 1942, general de divizie în 1944. Meritele sale au fost răsplătite cu cele mai înalte distincţii militare româneşti şi străine: Ordinul Coroana României, Steaua României, Crucea de Fier germană, Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a. Trecut în rezervă de Antonescu la 11 mai 1944, a fost reactivat la 14 noiembrie în acelaşi an şi la 20 martie 1945 a fost numit comandant de corp de armată. Trecut din nou în rezervă la 9 august 1947, ca mulţi alţii, a fost degradat, arestat şi a murit în închisoare.

Mai bogată în informaţii privitoare la acţiunile marilor unităţi este lucrarea locotenent-colonelului Consantin Drăgănescu intitulată *Campaniile din 1848-49 şi 1918-1920 în Transilvania şi Ungaria*, editată la Bucureşti, în 1930 şi destinată celor interesaţi de istoria militară. Lucrarea conţine multe detalii, inclusiv numele ofiţerilor morţi sau răniţi şi al pierderilor din rândul trupei. Autorul a fost încadrat în Biroul operaţii al Armatei din Transilvania, fiind unul dintre ofiţerii care au materializat ordinele comandantului trasând pe hartă direcţiile de ofensivă ale marilor unităţi.

Informaţii de valoare deosebită conţine lucrarea fostului comandant de companie mitraliere din Regimentul 17 Mehedinţi – marele ziarist Pamfil Şeicaru, decorat de două ori cu Ordinul Steaua României, apoi cu Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, intitulată *România în Marele Război*, publicată în exil, în limba franceză şi tradusă în limba română în 1994. Cartea este considerată de Dan Radu Stănescu *„operă de istoric şi de om politic”*.

De asemenea, cartea ofiţerului genist Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru Întregirea Neamului*, publicată în 1938 este *„una din cele mai bine documentate şi mai sistematic organizată monografie”* a Războiului nostru pentru Întregirea Neamului, după aprecierea lui Mircea Eliade. Redăm aici opinia lui despre Bătălia de la Tisa şi ocuparea Budapestei: *„Instalarea românilor pe Tisa nu astâmpără însă pe unguri, care atacă pe cehoslovaci, (7/20 mai) respingându-i până la Caşovia, cu nădejdea de a stabili, prin Galiţia, legătura cu Rusia Sovietică. Îmbătaţi de acest succes uşor, ei îşi îndreaptă iarăşi forţele refăcute, împotriva românilor, sub cuvânt că aceştia refuză să execute ordinul de retragere pe linia fixată de Consiliul Suprem.*

Generalii Mărdărescu şi Moşoiu manevrează, însă, cu dibăcie trupele inamice care

trecuseră Tisa şi le aruncă înapoi peste apă (7/20/13/26 iulie).

Trecând acest râu, pe urma ei, după urmărire fulgerătoare, trupele de cavalerie ale colonelului Rusescu ocupară Budapesta, cu toate protestele Consiliului Suprem Aliat, restabilind acolo ordinea tulburată, salvând astfel Europa de primejdia bolşevizării. În Budapesta, trupele româneşti găsiră o mare parte din materialul răpit din România de Puterile Centrale, în timpul ocupaţiei, pe care îl repatriară. Ei demontară, de asemeni, fabricile ungureşti de armament, pentru a împiedica pe duşman să mai reacţioneze. Era rândul ungurilor să simtă rigorile războiului".

Erorile lui Mircea Vulcănescu privitoare la gradul lui Rusescu şi la faptul că *trupele de cavalerie* ale acestuia au ocupat Budapesta sunt preluate astăzi de unii autori.

Generalul Mărdărăscu, comandantul trupelor din Transilvania, a publicat în 1922 cartea intitulată *Campania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei*, în care prezintă modul de desfăşurare a operaţiunilor militare ale trupelor de sub comanda sa, nu lipsită de un anumit grad de subiectivism. Este de reţinut indignarea sa pentru acţiunea temerară a generalului Rusescu, care a intrat în Budapesta fără ordinul expres al comandantului şi a impus guvernului capitularea necondiţionată, sub ameninţarea că dacă acesată hotărâre nu se va lua, artileria sa va începe să bombardeze capitala. Vom reda, la locul potrivit, opinia generalului Mărdărăscu despre acţiunea temerară a subalternului său.

Sunt interesante multe alte lucrări, între care se află şi memoriile de război ale plutonierului major Mirică Dumitru, subofiţer din Regimentul II Romanaţi Nr. 19, care a participat la toate acţiunile importante ale unităţii sale din 1913 şi 1916-1919, apoi în 1920, în nordul Basarabiei, până la revenirea regimentului în cazarma din Caracal.

Cum era de aşteptat, au apărut şi materiale fără o documentare serioasă, în care s-au folosit lucrările unor istorici străini, deşi acestea au un anumit grad de subiectivism, evidenţiind meritele armatelor proprii şi negând rolul altora, iar lucrările de dată recentă folosesc materiale publicate de alţii, în loc să analizeze critic documente autentice provenite atât de la învingători, cât şi de la învinşi.

Iată, de exemplu, revista „Historia Special", al cărei număr din iunie 2019 informează chiar pe copertă subiectele ce le dezvoltă: „Transilvania între Ungaria bolşevică şi România" (ca şi când ar fi entitate aparte şi n-ar face parte din România), „100 de ani de la intrarea Armatei Române în Budapesta". Textele sunt argumentate cu lucrări ale unor istorici străini, unii interesaţi direct, care prezintă deformat realitatea, alţii insuficient documentaţi. După ce face aprecieri negative la adresa istoricilor români, care *„nu au reuşit să facă cunoscută istoria României prin lucrări publicate în afara ţării"*, revista ne spune că *„tot mai mulţi istorici străini s-au aplecat în ultimii ani asupra studiului istoriei României"*, elogiind pe *„istoricul american Glenn E. Torry care a publicat una din cele mai complexe şi mai documentate cărţi: România în Primul Război Mondial".*

Prezentarea cărţii induce în eroare pe cititorul neavizat, căci se prezintă numai opinia istoricului american, care ştie că:

- *„La sfârşitul lui ianuarie forţele române ajunseseră în Munţii Apuseni. În acest mod, ocuparea Transilvaniei era, strict vorbind, încheiată".* De ce era încheiată? Pentru că dincolo de Carpaţi, după părerea istoricului american necontrazisă de revistă, erau *„provinciile ungureşti Crişana şi Maramureş".*

- Soldaţii unguri *„voiau uniforme, arme şi muniţie pentru a se opune incursiunilor făcute de români dinspre est şi de cehi dinspre vest”*. Autorul nu se întreabă de ce, atunci când au avut *uniforme, arme şi muniţie* toate diviziile ungare au capitulat.

- *„Armata ungară a atacat dincolo de Tisa. (…) cu ajutorul factorului surpriză ungurii au reuşit să treacă râul în câteva puncte şi să împingă înapoi, pe o distanţă de 50 de kilometri, linia frontului românesc slab apărată”*. Totuşi, *„comandanţii şi ofiţerii experimentaţi şi capabili au demisionat, soldaţii au plecat, iar disciplina a scăzut şi mai mult”*.

- Consecinţă: *„Românii au răspuns repede cu rezervele, iar în patru zile au înfrânt definitiv pe unguri. (…)* ***Cu larga aprobare a Aliaţilor*** (s.n.), *armata română a intrat în Budapesta la 3 august 1919, fără a întâmpina, practic, nicio rezistenţă”*.

- Istoricul american scrie despre *„Kun originar din Cluj”*, pe care îl vedem în revistă în 5 fotografii şi pe premierul Mihály Károlyi într-o fotografie cât pagina, iar pe premierul Brătianu îl vedem întrun colţ de pagină, pentru că istoricul american scrie: *„Premierul turbulent şi inflexibil ca de obicei, a avut o relaţie furtunoasă cu Marile Puteri”*.

După atâta istorie, şi puţină politică: *„România a primit Bucovina şi jumătate din Banat, care a fost împărţit cu Iugoslavia. (...) Puterile Aliate au recunoscut în mod oficial* ***anexarea Basarabiei****”* (s.n.).

Aşa scrie *„una din cele mai documentate cărţi”* publicată la Bucureşti în anul 2014, fără alte comentarii, că doar nu o să contrazică revista noastră un istoric american!. Şi cititorii de astăzi şi de mâine vor crede că aşa a fost.

Nu aşteptam să scrie frumos despre noi Oscar Iaszi şi Peter Pastor, deşi ar avea motive temeinice, însă şi contele de Saint Auleire, ambasadorul francez în România anilor 1916-1920, spune că *„Armata română a ocupat Budapesta* ***sub comanda generalului Moşoiu*** (s.n.). *Acolo se lovi de* ***ostilitatea şefilor de misiune italiană şi engleză*** (s.n.), *coloneii Romanelli şi Cunningham”*. Nedumerire: Dacă este aşa, de ce istoricul american scrie despre *larga aprobare a Aliaţilor?*

Putem înţelege că autorii străini au lacune în cunoaşterea istoriei noastre, dar cum să calificăm pe autorul român care ne spune (pe Internet) *„Cum a fost umilită Armata Română în Primul Război Mondial de nemţi şi austrieci”*. El ştie că: *„Abia în 1917 România a fost salvată de eroismul soldaţilor simpli”*. *Ofiţerii şi generalii* fiind *corupţi şi incompetenţi*, nu au avut niciun rol, ba chiar i-au încurcat pe *simplii soldaţi,* după cum explică autorul, care se laudă cu ce nu ştie: *„Nu ştiu ca sfârşitul războiului să fi prins armata română ocupând Transilvania, Bucovina de Nord şi Basarabia”*. Dacă nu ştie, de ce scrie? Argumente lui sunt de genul: *„specialiştii spun că”*, *„istoricii spun că”* şi îl citează pe Florin Constantiniu care, după ce a colaborat până în 1989 la *Istoria militară a poporului român*, coordonată de generalul Ilie Ceauşescu, publică apoi *O istorie sinceră a poporului român*, recunoscând chiar din titlu că a scris şi o istorie nesinceră, adică falsă. Dacă a fost altădată nesincer, de ce ar fi acum?

Denigrarea românilor continuă cu înverşunare în răspunsurile la comentarii: *Acum mai sânteţi mândri că sunteţi români? Pentru ce eşti mândru mă? Că ai păduchi şi gunoaie?*

Oare în presa din Ungaria şi Serbia tot aşa se scrie la adresa cetăţenilor unguri şi sârbi?

*

* *

Pentru a şti exact *pe unde şi cum au luptat* înaintaşii lor, prezentăm cititorilor garnizoanele unităţilor din Oltenia, ordinea de bătaie a marilor unităţi şi a unităţilor care au participat la acţiunile militare începând din Transilvania până în Ungaria la Budapesta şi mai departe, până la Balaton, apoi operaţiile militare la care au participat ostaşii olteni.

Anuarul ilustrat al Armatei Române prezintă astfel reşedinţele unităţilor din Oltenia:

Corpul 1 Armată avea reşedinţa la **Craiova** şi recruta soldaţi din judeţele Mehedinţi, Gorj, Dolj, Vâlcea şi Romanaţi. Avea subordonate Divizia 1 Infanterie cu reşedinţa la Turnu Severin şi Divizia 2 Infanterie cu reşedinţa la Craiova.

Divizia 1 Infanterie avea în compunere Brigada I Infanterie cu reşedinţa la Turnu Severin şi Brigada II Infanterie cu reşedinţa la Târgu Jiu. Brigada I avea Regimentul 17 Mehedinţi la Turnu Severin şi Regimentul 31 la Calafat. Brigada II avea Regimentul 18 Gorj la Târgu Jiu şi Regimentul 26 Rovine la Craiova. Brigada de Călăraşi avea Regimentul 1 la Turnu Severin şi Regimentul 2 Caracal. Ulterior Regimentul 1 a fost mutat la Craiova, la Turnu Severin fiind Regimentul 1 Roşiori. Regimentul 1 Artilerie avea reşedinţa la Craiova. Regimentul 5 Artilerie avea reşedinţa la Piteşti.

Divizia 2 Infanterie avea Brigada III Infanterie la Craiova şi Brigada IV Infanterie la Râmnicu-Vâlcea. Brigada III avea Regimentul 1 Dolj la Craiova şi Regimentul 19 Romanaţi la Caracal. Brigada IV avea Regimentul 2 Vâlcea la Râmnicu Vâlcea şi Regimentul 3 Olt la Slatina. Regimentele 1 şi 9 Artilerie aveau reşedinţa la Craiova. Regimentul 5 Artilerie avea reşedinţa la Piteşti. Compania 1 Sanitară şi Escadronul 1 tren aveau reşedinţa la Craiova.

Corpul VI Armată a fost constituit în august 1916 şi a avut în subordine Divizia 11 Infanterie formată din: Brigada 21 Infanterie cu Regimentele 57 la Turnu Severin şi 66 Infanterie la Balş, Brigada 22 cu Regimentele 41 la Craiova, 71 Infanterie la Calafat şi Regimentul 22 Artilerie.

În 1917 Divizia 11 Infanterie avea Brigada 21 Infanterie cu Regimentele 43/59 şi 42/66 Infanterie, Brigada 22 Infanterie cu Regimentele 57/58 şi 41/71 Infanterie şi Brigada 11 Artilerie cu Regimentele 21 Artilerie la Caracal şi 26/1 Obuziere la Slatina.

Unităţi de cavalerie: Regimentul 1 Roşiori la Turnu Severin, Regimentul 1 Călăraşi la Craiova, Regimentul 2 Călăraşi la Caracal.

*
* *

Organizarea Armatei Române, în anul 1918 până la demobilizare:

Trupele din Oltenia făceau parte din Corpul III Armată al Armatei a I-a comandată de generalul Eremia Grigorescu şi din Corpurile II şi VI Armată ale Armatei a II-a comandată de generalul Averescu.

Acestea erau constituite astfel:

La Corpul III Armată al Armatei a I-a era **Divizia 2 Infanterie** având în compunere:

- Brigada 3 Infanterie, cu Regimentele 2 Infanterie (Vâlcea); 26 Infanterie (Craiova);
- Brigada 4 Infanterie, cu Regimentele 3 Infanterie (Olt) şi 19 Infanterie (Romanaţi);

- Brigada 2 Artilerie, cu Regimentele 9 Artilerie (Craiova) şi 14 obuziere;
- Divizionul de Cavalerie şi Batalionul 2 Pionieri.

La Corpul II Armată al Armatei a II-a era **Divizia 1 Infanterie**, având în compunere:

- Brigada 1 Infanterie, cu Regimentele 17 Infanterie (Mehedinţi) şi 18 Infanterie (Gorj);
- Brigada 2 Infanterie, cu Regimentele 1 Infanterie (Craiova) şi 31 Infanterie (Calafat);
- Brigada 1 Artilerie, cu Regimentele 1 Artilerie (Craiova) şi 5 Obuziere;
- Compania divizionară de mitraliere, Divizionul de Cavalerie şi Batalionul 1 Pionieri.

La Corpul VI Armată al Armatei a II-a era **Divizia 11 Infanterie** având în compunere:

- Brigada 21 Infanterie, cu Regimentele 43/59 Infanterie la Caracal (rezerviştii regimentelor din Olt şi Romanaţi) şi Regimentul 42/66 (rezerviştii regimentelor din Dolj şi Vâlcea);
- Brigada 22 Infanterie, cu Regimentele 57/58 Infanterie (rezerviştii regimentelor Mehedinţi şi Gorj) şi Regimentul 41/71 Infanterie (rezerviştii regimentelor din Craiova şi Calafat);
- Brigada 11 Artilerie, cu Regimentele 21 Artilerie (Slatina) şi 26/1 Obuziere;
- Compania divizionară de mitraliere, Divizionul de Cavalerie şi Batalionul 11 Pionieri.

Divizia 1 Cavalerie avea:

- Compania 1 Ciclişti;
- Brigada 2 Roşiori cu Rgimentele 4 şi 9 Roşiori;
- Brigada 3 Roşiori avea Regimentele 5 şi 10 Roşiori;
- Divizionul 1 Artilerie călăreaţă şi Grupul de automitraliere.

Divizia 2 Cavalerie avea:

- Compania 2 Ciclişti
- Brigada 4 Roşiori cu Regimentele 6 şi 11 Roşiori;
- Brigada 5 Roşiori cu Regimentele 2 şi 7 Roşiori;
- Divizionul de Artilerie călăreaţă şi Grupul 2 Mitraliere (12 mitraliere);
- Brigada 6 Roşiori cu Regimentele 3 şi 8 Roşiori;
- Brigada 5 Călăraşi cu Regimentele 5 Călăraşi şi 10 Călăraşi.

În timpul bătăliei de pe Tisa, în luna iulie 1919:

Grupul de Manevră, comandat de generalul Moşoiu Traian, având şef de stat major pe locotenent-colonel Negulescu Athanasie, avea în compunere Divizia 1 Infanterie.

Ordine de bătaie a Diviziei 1 Infanterie: Comandant, generalul Obogeanu

Şef de stat major: Grozeanu Dumitru

Ofiţeri de stat major: maiorii Magereanu Nicolae, Goescu Zamfir şi căpitanul Băldescu Radu, viitor general de divizie, comandant de Corp de Armată.

Escadronul divizionar, comandat de căpitan Pavelescu V.
Brigada 1 Infanterie era comandată de colonel Neicu P. şi avea în componenţa sa:
a) Regimentul 17 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Aleman N. cu:
Batalionul 1, comandat de maior Marinescu Şt.
- Compania 1, căpitan Teodorescu C.
- Compania 2, locotenent Ionescu Eugen
- Compania 3, căpitan Georgescu P.
- Compania mitraliere, căpitan Petculescu Eus.

Batalionul II, comandat de maior Strehăianu A. cu:
- Compania 5, căpitan Petrescu Iacob.
- Compania 6, căpitan Papadopol M.
- Compania 7, locotenent Bâzu Stoica
- Compania mitraliere, locotenent Scoruşanu Ilariu

Batalionul III, comandat de maior Tapu Al.
- Compania 9, locotennent Georgescu Anton
- Compania 10, căpitan Sorescu Caton
- Compania 11, locotenent Hanciu P.
- Compania mitraliere, căpitan Zorilă I.
- Compania mitraliere de poziţie căpitan Armăşescu N.

b) Regimentul 18 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Stănescu V.
Ajutor al comandantului de regiment, maior Constantinescu M.
Batalionul 1, comandat de maior Haralambescu D.
- Compania 1, locotenent Cristea Hoist.
- Compania 2, locotenent Daviţoiu Gh.
- Compania 3, locotenent Dogaru N.
- Compania mitraliere locotenent Constantinescu I.

Batalionul II, comandat de maior Zamfir Petre
- Compania 5, locotenent Isac I.
- Compania 6, locotenent Romano Victor
- Compania 7, locotenent Manolescu I.
- Compania mitraliere căpitan Lupan Gh.

Batalionul III, comandat de maior Nistor Amilcar
- Compania 9, locotenent Gheorghiţoiu Gh.
- Compania 10, locotenent Horhoianu E.
- Compania 11, locotenent Căpăţână N.
- Compania mitraliere, locotenent Munteanu Gavril
- Compania mitraliere de poziţie, căpitan Vintilă V.

Brigada 2 Infanterie, comandată de colonel Tomoroveanu Victor
a) Regimentul 1 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Mareş Petre
Ajutor al comandantului de regiment, maiorul Gherman Ulise
Batalionul 1, comandat de Budeanu I.
- Compania 1, locotenent Stancu N.

- Compania 2, sublocotenent Diamandopol I.
- Compania 3, sublocotenent Păsărică Al.
- Compania mitraliere, locotenent Stoenescu Fl.

Batalionul II, comandat de maior Petrescu Th.
- Compania 5, locotenent Boiangiu P.
- Compania 6, locotenent Nicolaescu M.
- Compania 7, locotenent Păun Adam
- Compania mitraliere căpitan Lungu Şt.

Batalionul III, comandat de maior maior Gherman Ulise
- Compania 9, sublocotenent Constantinescu V.
- Compania 10, locotenent Orezeanu Al.
- Compania 11, căpitan Hertza N.
- Compania mitraliere, căpitan Orman V.

b) Regimentul 31 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Grindinescu I.
Batalionul I, comandat de maior Urziceanu P.
- Compania 1, locotenent Ghenescu I.
- Compania 2, locotenent Buzagiu V.
- Compania 3, locotenent Stănescu I.
- Compania de mitraliere, sublocotenent Chifu C.

Batalionul II, comandat de maior maior Isăcescu I.
- Compania 5, locotenent Timu Gh.
- Compania 6, locotenent Pavlovici I.
- Compania 7, locotenent Georgescu M.
- Compania mitraliere căpitan Bejan Otton.

Batalionul III, comandat de maior Constantinescu I.
- Compania 9, locotenent Liu Al.
- Compania 10, sublocotenent Gheorghiu Gh.
- Compania 11, locotenent Dumitrescu Păun
- Compania mitraliere locotenent Ioachim C.

Brigada 1 Artilerie, comandată de colonel Paşalega D.
Regimentul 1 Artilerie, comandat de colonel Popescu N.
Ajutor: locotenent-colonel Armeanu I.
Divizionul I, comandat de maior Carlaonţ D.
- Bateria 1, locotenent Obogeanu C.
- Bateria 2, locotenent Grama N.
- Bateria 3, locotenent Nanu Victor

Divizionul II, comandat de căpitan Sorescu Gh.
- Bateria 4, căpitan Sorescu Gh
- Bateria 5, căpitan Dobrotescu C.
- Bateria 6, locotenent Melinescu

Regimentul 5 Obuziere, comandat de colonel Petroianu Scarlat
Ajutor: maior Ionescu Gh.

Divizionul I, comandat de căpitan Petrescu P.
- Bateria 1, locotenent Poenaru Iulian
- Bateria 2, locotenent Demetrescu Platon

Divizionul II, comandat de căpitan Manoil Eugeniu
- Bateria 3, locotenent Pociovalişteanu Aurel
- Bateria 4, locotenent Glogoteanu I.

Ordinea de bătaie a Diviziei 2 Infanterie în iulie 1919 (când a fost chemată să participe la acţiune pe frontul de la Tisa), comandată de generalul Jitianu Ion.

Şef stat major, locotenent-colonelul Serghiescu Th.

1. Escadronul divizionar, locotenent Păunescu Marin

2. Brigada 3 Infanterie, general Epure Traian

a) Regimentul 2 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Abeg Filip

Ajutor: locotenent-colonel Palada C.

Batalionul I, comandat de maior Bădescu Haralambie
- Compania 1, sublocotenent Popescu M.
- Compania 2, căpitan Militaru I.
- Compania 3, locotenent Petruţ Traian
- Compania mitraliere, locotenent Stăpânoiu Victor

Batalionul II, comandat de maior Ciulei I.
- Compania 5, căpitan Popescu I.
- Compania 6, locotenent Iugă Ilie
- Compania 7, locotenent Colceu N.
- Compania mitraliere locotenent Alecu N.

Batalionul III, comandat de maior Popescu Victor
- Compania 9, locotenent Zamfirescu Stelian
- Compania 10, locotenent Pleşoianu N.
- Compania 11, locotenent Ciovică M.
- Compania mitraliere sublocotenent Bădescu Victor

b) Regimentul 26 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Trifoescu C.

Ajutor: locotenent-colonel Ştefănescu Şerbu

Batalionul I, maior Suhăreanu M.
- Compania 1, căpitan Popovici Al
- Compania 2, căpitan Paraschivescu C.
- Compania 3, sublocotenent Enăşel C.
- Compania mitraliere, căpitan Iordăchescu C.

Batalionul II, maior Florescu N.
- Compania 5, căpitan Selageanu Mircea
- Compania 6, locotenent Dragomirescu Şt.
- Compania 7, locotenent Oprescu N.
- Compania mitraliere locotenent Leoveanu I.

Batalionul III, maior Burdulescu V.
- Compania 9, locotenent Tomescu C.

- Compania 10, căpitan Ţenca Ilie
- Compania 11, ?
- Compania mitraliere, căpitan Mardalescu Şt.

3. Brigada 4 Infanterie, general Bădescu Bucur.
a) Regimentul 3 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Bucică Petre.
Ajutor: locotenent-colonel Cantuniari A.
Batalionul I, comandat de maior Grigorescu C.
- Compania 1, locotenent Constantinnescu C.
- Compania 2, locotenent Checiulescu C.
- Compania 3, locotenent Argesenescu N.
- Compania mitraliere, locotenent Popescu I.
Batalionul II, comandat de maior Dumitrescu Şt.
- Compania 5, locotenent Enescu Cristache
- Compania 6, locotenent Constantinescu Vl.
- Compania 7, locotenent Rădulescu C.
- Compania mitraliere, căpitan Bucurescu Hrist.
Batalionul III, comandat de căpitan Petrescu M. Ioan
- Compania 9, locotenent Pupăzeanu I.
- Compania 10, locotenent Ionescu I. Ilie
- Compania 11, locotenent Niculescu Buj.
- Compania mitraliere, locotenent Marinescu Justin
b) Regimentul 19 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Petri Scarlat
Batalionul I, comandat de maior Marinescu Marin
- Compania 1, locotenent Aliescu I.
- Compania 2, locotenent Orleanu I.
- Compania 3, locotenent Pralea Victor
- Compania mitraliere, căpitan Utză I.
Batalionul II, comandat de maior Turbeţeanu N.
- Compania 5, locotenent Buricesu V.
- Compania 6, sublocotenent Udrescu I.
- Compania 7, locotenent Şerbănescu V.
- Compania mitraliere, căpitan Raşcu Damian
Batalionul III, ?
- Compania 9, locotenent Beiliescu Eutropiu
- Compania 10, locotenent Vasilescu D.
- Compania 11, locotenent Ionescu Gh.
- Compania mitraliere, locotenent Ciocan I.

4. Brigada 2 Artilerie, comandată de general Dejoianu
a) Regimentul 9 Artilerie, comandat de colonel Popescu Toma
Ajutor: locotenent-colonel Stănecu A.
Divizionul I comandat de ?

- Bateria 1, căpitan Sotir M.
- Bateria 2, locotenent Iliescu Gh.
- Bateria 3, locotenent Hagichirea Traian

Divizionul II, comandat de maior Simniceanu D.
- Bateria 4, căpitan Lăcătuşu M.
- Bateria 5, locotenent Mateescu I.
- Bateria 6, locotenent Ionescu Gh.

b) Regimentul 14 Obuziere, comandat de colonel Paplica Pompiliu

Divizionul I, comandat de locotenent-colonel Stoenescu N.
- Bateria 1, căpitan Dumitrescu Anton.
- Bateria 2, locotenent Ostroveanu Şt.

Divizionul II, comandat de maior Chiciu D.
- Bateria 3, căpitan Pomponiu Romeo
- Bateria 4, locotenent Popescu Constantin

Regimentul 1 Călăraşi – Craiova

Regimentul 2 Călăraşi (Romanaţi, Caracal) făcea parte din Brigada 1 Călăraşi a Diviziei 15 Infanterie a Corpului 1 Armată.

*
*   *

Conflictul cu regimul bolşevic din Ungaria nu a fost generat numai de acţiunea autorităţilor maghiare din anul 1919, cauzele fiind mai vechi, după cum rezultă din materialul documentar al autorilor români.

După procesul Memorandum-ului de la Cluj din 1895, în Ardeal s-a dezlănţuit teroarea împotriva românilor, pe principiul lui Kosuth: *să maghiarizăm şi pietrele, altfel vom pieri*.

Teroarea a devenit şi mai cruntă la finalul războiului mondial, după înfrângerea Puterilor Centrale, când popoarele din fostul Imperiu Habsburgic şi-au proclamat dreptul la autodeterminare pe baza principiilor lui Wilson, românii făcând acest lucru la Marea Adunare de la 1 Decembrie la Alba Iulia.

Pentru că gărzile naţionale maghiare dispuneau de armament şi terorizau românii, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a cerut ajutor militar la guvernul român de la Iaşi.

În acord cu Aliaţii, Guvernul român a denunţat Pacea de la Bucureşti, a decretat mobilizarea, a reorganizat armata şi a răspuns cererilor românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină prin trimiterea de ajutor militar.

În Transilvania au intrat Diviziile 7 Infanterie şi 1 Vânători, care au înaintat numai până la linia Mureşului, impusă de Aliaţi prin armistiţiul cu Ungaria.

Începând cu data de 30 noiembrie/13 decembrie a fost transportată cu trenuri şi Divizia 2 Vânători în regiunea Sibiu – Orăştie – Deva – Petroşani. Ca urmare teroarea în teritoriile româneşti rămase sub ocupaţie maghiară a luat amploare deosebită şi la insistenţele delegaţiei române la Paris, Aliaţii au mutat linia de demarcaţie până pe crestele Carpaţilor Apuseni.

Consiliul Interaliat a cerut Ungariei la 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919 să-şi retragă trupele la vest de această linie. Ungurii însă nu acceptă, se formează un guvern bolşevic, se

reorganizează armata pe principii comuniste şi fac să eşueze încercarea delegaţilor Conferinţei de pace de a convinge pe Béla Kun să renunţe la intenţiile agresive.

În faţa pericolului de la est, cât şi de la vest, Marele Stat Major român complectează efectivele unităţilor operative, aduce unităţi noi în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, la comanda căruia îl numeşte la 11 aprilie pe generalul Mărdărescu şi întocmeşte planul de campanie pentru respingerea iminentei ofensive a armatei ungare, anunţată de desele incursiuni şi atacuri ale posturilor noastre de frontieră.

Forţa militară la dispoziţia Comandamentului Trupelor din Transilvania întrunea Diviziile 6 şi 7 Infanterie, 1 şi 2 Vânători, 15 şi 16 Ardelene, 1 Cavalerie şi alte unităţi subordonate direct, fără a fi încadrate în aceste divizii.

La 6 aprilie o recunoaştere aeriană făcută de aviaţia maghiară până la Cluj şi concentrarea unor forţe militare între Tisa şi Apuseni confirmau apropiata ofensivă.

După provocări şi atacuri trupele maghiare trec la ofensivă în mai multe puncte. Ca urmare, Comandamentul român înştiinţează Aliaţii despre începerea acţiunilor militare ce le vor declanşa la 16 aprilie 1919.

Până la 1 mai armata română din Transilvania a respins adversarul dintre Carpaţi şi Tisa, atât la insistenţa Comandamentului Aliat de la Paris, unde începuseră lucrările Congresului pentru încheierea păcii, cât şi din motive militare, căci apărarea pe Tisa era mai sigură decât o apărare în câmp deschis.

După refacerea armatei sale, regimul bolşevic ungar a început agresiunea împotriva Cehoslovaciei, pentru a ridica moralul armatei învinse pe Tisa, a avut succes împotriva armatei cehoslovace aflată în curs de formare, dar a fost oprit de somaţia Aliaţilor.

Pamfil Şeicaru scrie că la reproşurile dure adresate României de către Wilson, Lloyd-Georges şi Clemenceau la 10 iunie că a depăşit limitele fixate de Puterile Aliate şi a pătruns până la Tisa pe un teritoriu pur maghiar, Brătianu a răspuns energic şi plin de demnitate că trupele româneşti s-au oprit doar la Tisa pentru că acest râu este singura linie a câmpiei ungare care, din punct de vedere militar, oferă o apărare reală împotriva atacurilor duşmanilor. Aliaţii înşişi şi-au dat seama de această necesitate atunci când au ocupat teritoriul german până la Rin.

Consiliul Suprem vorbea de frontierele României cu Ungaria fără ca guvernul României să aibă cunoştinţă de existenţa vreunei linii de frontieră. Ca urmare, Consiliul Suprem a comunicat delegaţiilor române, sârbe şi cehoslovace noile graniţe între ţările lor şi Ungaria.

După ce trupele noastre au ajuns pe Tisa, Banatul încă nu fusese eliberat, fiind ocupat de trupele franceze, dar administraţia era ungurească. Aradul ne-a revenit în urma ordinului generalului Franchet d'Esperey, trupe ale Diviziei 1 Vânători intrând în oraş la 17 mai 1919 şi administraţia românească fiind instalată la 12 iulie. Conferinţa de Pace de la Paris a hotărât că ne revine Banatul de est, spre deosebire de prevederile conţinute de clauzele Tratatului din august 1916, prin care României îi reveneau toate provinciile locuite de români din fostul Imperiu Austro-Ungar. Divizia 2 Infanterie a fost destinată să ocupe teritoriul ce ne revenea, după retragerea trupelor franceze şi sârbe din Banat.

Generalul Mărdărescu scrie că transportul a început la 21 iulie 1919, pentru a fi concentrată în regiunea Arad, apoi a fost chemată pe front, mai puţin un regiment de Infanterie.

La 13 iunie, Clemenceau a trimis o notă comună guvernelor din Ungaria, România şi Cehoslovacia *„să înceteze imediat ostilităţile şi să se retragă, în cel mai scurt timp, în interiorul graniţelor stabilite”.*

Guvernul ungar nu renunţă însă la intenţiie agresive, care au devenit tot mai evidente şi Comandamentul Aliat a hotărât la 11 iulie să formeze o coaliţie militară formată din 6 divizii române, două cehoslovace, două franceze şi una sârbă, toate sub un comandament unic, în vederea lichidării pericolului reprezentat de armata lui Béla Kuhn, dar acesta a început agresiunea împotriva României înainte de a se realiza proiectul Comandamentului Aliat.

Având un foarte bun serviciu de informaţii, Comandamentul român cunoştea că guvernul bolşevic ungar, încurajat de bolşevicii ruşi, va ataca din nou şi a pregătit riposta: a lăsat pe Tisa numai unităţi de supraveghere şi a concentrat marile unităţi înapoia acestora, în centre de comunicaţie de unde puteau interveni în timp util acolo unde era nevoie.

După executarea zilnică a recunoaşterilor aeriene cu câte 8-15 aparate, la ora 3.00 în dimineaţa zilei de 20 iulie, a fost dezlănţuită ofensiva inamicului pe tot frontul, după un puternic bombardament de artilerie de toate calibrele. Atacul principal s-a dat cu 3 divizii în regiunea Szolnok, simultan cu atacurile secundare de la Tokay şi din regiunea Csongrad – Mindszent.

Comandamentul român, în legitimă apărare, nu a mai aşteaptat ajutorul Aliaţilor şi a trecut la aplicarea planului său de operaţii care prevedea în prima fază retragerea trupelor de acoperire a frontierei din faţa Grupului de Centru şi rezistenţă în faţa Grupurilor de Nord şi de Sud, apoi, în faza a II-a, contraofensivă împotriva Grupului de Centru combinată cu un atac dublu învăluitor la flancuri. Grupul de Nord putea face faţă în bune condiţiuni cu forţele sale.

Trupele noastre de acoperire aveau misiunea să informeze comandamentul asupra locului şi tăriei atacurilor inamicului şi să respingă atacurile secundare.

În dimineaţa de 22 iulie, generalul Prezan, însoţit de şeful biroului operaţiunilor din Marele Cartier General, locotenent-colonelul Ion Antonescu, soseşte la Oradea Mare şi rămâne pe zona de operaţiuni până la ocuparea Budapestei, pentru a urmări desfăşurarea acţiunilor şi a lua măsurile ce erau de competenţa lor.

Comandantul Trupelor din Transilvania, generalul Mărdărescu, raportează că a luat măsurile necesare ca în dimineaţa de 25 iulie Grupul de Sud să atace pe tot frontul. Pentru Grupul de Manevră ordinul prevedea că în cazul când rezistenţa inamicului va fi zdrobită, acesta să fie urmărit cu toată energia cu o parte din forţe, iar grosul, în special cavaleria, să se regrupeze pentru o eventuală trecere a Tisei între Fegyvernek şi Tisza Bö.

După 3 zile de la începerea ofensivei inamicului, Comandamentul Trupelor din Transilvania consideră că şi-a atins scopul urmărit. În cursul zilei de 23 iulie a deplasat Grupul de Manevră mai spre vest, cu Divizia 1 Infanterie la est Madaras, în zona Szilagy tn. – Mandochi tn, Divizia 6 Infanterie cu Brigada 12 la Karczag şi Brigada 11 la Szt Agota, iar Divizia 2 Cavalerie a rămas la Madaras pentru a acoperi flancul şi spatele grupului.

În seara de 23 iulie trupele erau în măsură să înceapă acţiunea de zdrobire a forţelor inamicului care au trecut Tisa şi Grupul de Nord a primit ordin să execute incursiuni peste Tisa pentru a asigura libertatea de mişcare a Grupului de Manevră.

În ziua de 24 Grupul de Nord a respins inamicul ce trecuse peste Tisa la Tisza Füred şi în seara zilei inamicul nu mai avea trupe în stânga Tisei, iar în ziua de 25 iulie pe frontul Grupului de Nord nu are loc nici o acţiune importantă.

Grupul de Manevră comandat de generalul Moşoiu era format din Divizia 2 Cavalerie general Davidoglu şi Diviziile 1 şi 6 Infanterie (generalii Obogeanu şi Olteanu). Direcţia de atac spre sud cădea perpendicular pe axul principal de înaintare a inamicului, în flancul şi spatele său.

Divizia 2 Cavalerie avea misiunea de a acoperi aripa dreaptă şi spatele Diviziei 1 Infanterie în cazul unui atac venit dinspre Tisa.

Grupul a ordonat Diviziei 1 Infanterie să dea lovitura principală şi Diviziei 6 Infanterie să înainteze în urma Diviziei 1 pentru a fi în măsură să intervină pe flancuri, la nevoie.

Divizia 1 Infanterie, înainta între localităţile Kunhegyes şi Fegyvernek spre gara Fegyvernek, pentru a tăia retragerea inamicului spre Szolnok. Divizia avea Regimentele 31 Calafat colonel Grindinescu, 1 Dolj locotenent-colonel Mareş Petre şi 18 Mehedinţi colonel Stăncescu, în linia I-a şi Regimentul 17 Mehedinţi locotenent-colonel Aleman Nicolae în linia II-a, eşalonat în spatele dreptei.

La ora 11.00 Divizia 1 Infanterie era în contact strâns cu inamicul. După lupte îndârjite inamicul s-a retras în dezordine spre Kenderes.

Brigada 1, la aripa dreaptă, era pe linia Szaparfalu-Haz Mihaly, iar Brigada 2, la aripa stângă trebuia să înainteze numai până la Ambro Ianos (3 km sud Kenderes), să concure cu Divizia 6 la ocuparea localităţii, după care Divizia 1 să continue înaintarea spre sud-vest în direcţia generală Török Szt Miklos. Brigada 1 Infanterie a înaintat cu Regimentul 17 Infanterie la dreapta în direcţia Szaparfalu-gara Fegyvernek şi cu Regimentul 18 Infanterie înainta în direcţia Hay Mihaly tn., având batalionul 1 din Regimentul 17 Infanterie în rezervă, înapoia centrului şi escadronul divizionar înapoia Regimentului 17 pentru a acoperi dreapta şi spatele până la venirea Diviziei 1 Cavalerie.

Gruparea de artilerie (un divizion din Regimentul 1 Artilerie şi un divizion din Regimentul 5 Obuziere) se deplasa prin salturi în urma brigăzii.

La ora 6.00 Regimentul 17 Infanterie ajunge la est Fegyvernek şi este primit cu foc puternic de infanterie şi artilerie, inamicul având la Fegyvernek şi la nord de Szaparfalu aproximativ două regimente de infanterie şi 4-5 baterii de artilerie. Sprijinit de o baterie de artilerie şi una de obuziere, Regimentul 17 atacă şi reuşeşte până la ora 10 să ocupe cu Batalionul III satul Fegyvernek şi cu Batalionul II fermele de la nord de Szaparfalu. Acest batalion continuă înaintarea şi între el şi Batalionul III se produce un gol.

La 11.30 inamicul contraatacă flancurile celor două batalioane, producându-le pierderi. Regimentul este nevoit să se retragă la sud de Kunhegyes, iar seara se adună la nord de Kenderes. Începând cu ora 12.00 Regimentele 5 şi 10 din Brigada 3 Roşiori descalecă şi intervin, odată cu Batalionul II din Regimentul 18 Infanterie şi Batalionul I din Regimentul 17, care contraatacă, dar nu reuşesc să oprească forţele inamice superioare.

Regimentul 18 Infanterie, care înainta spre Hay Mihaly, schimbă direcţia spre vest, sprijinit de două baterii din Regimentul 11 Artilerie şi una din Regimentul 5 Obuziere pentru a veni în ajutorul Regimentului 17 Infanterie şi întâmpină o puternică rezistenţă la est şi nord Szaparfalu. În acest timp, Regimentul 17 era în retragere.

Brigada 2 Infanterie execută în dimineaţa zilei următoare, la orele 4.00-5.00, un puternic bombardament de artilerie asupra poziţiilor inamice şi la ora 8.30 un batalion din Regimentul 31 Infanterie intră în Kis Ujszallas, din care inamicul se retrăsese mai înainte. Regimentul 1 Infanterie porneşte din Kenderes la ora 12.00, iar la ora 13.00 începe înaintarea şi Regimentul 31 de la Kis Ujszallas, până la ora 15.30 inamicul este respins. Înaintarea continuă şi Regimentul 1 Infanterie ajunge la calea ferată Kis Ujszallas – Török Szt. Miklos, spre stânga Regimentului 18, pentru a-i prelungi frontul de luptă, iar la sud de calea ferată este Regimentul 31, eşalonat la stânga şi în spatele Regimentului 1 Infanterie

La ora 16,30 situaţia era periculoasă pentru Divizia 1 Infanterie, deoarece la aripa dreaptă Brigada 1 şi Brigada 3 Roşiori erau în plină retragere, iar Brigada 2 se afla mai înapoi şi nu putea interveni decât mai târziu.

Ca urmare a acestei situaţii, Divizia 1 Infanterie ordonă un contraatac general, la care ia parte şi rezerva diviziei (un batalion din Regimentul 1 Infanterie, batalionul de mitraliere de poziţie şi batalionul de pionieri). Contraatacul reuşeşte să oprească înaintarea inamicului. Soseşte şi în câmpul de luptă şi Brigada 2 Infanterie, care, sprijinită de gruparea ei de artilerie, respinge forţele inamice la est şi sud-est de Szaparfalu – gara Fegyvernek.

Inamicul se retrage urmărit de trupele noastre care se opresc la ora 21.30 pe linia Fegyvernek – Szaparfalu – gara Fegyvernek.

În aceste lupte Divizia 1 Infanterie a avut 4 ofiţeri morţi: maiorul Strehăianu A., locotenentul Ionescu Eugen şi sublocotenentul Lungu Marin din Regimentul 17 Infanterie; sublocotenentul Cepleanu Victor din Regimentul 1 Infanterie; 90 trupă (58 din Regimentul 17 Infanterie, 3 din Regimentul 18 infanterie, 28 din Regimentul 1 Infanterie şi 1 din Regimentul 31 Infanterie). Răniţi: 5 ofiţeri (căpitanul Papadopol M. şi sublocotenentul Popovici A. din Regimentul 17 Infanterie, sublocotenţii Ştefănescu Toma şi Niţa Ştefan din Regimentul 1 Infanterie, căpitanul Peterescu P. din Regimentul 1 Artilerie), 313 trupă (170 din Regimentul 17 Infanterie, 26 din Regimentul 18 Infanterie, 99 din Regimentul 1 Infanterie şi 18 din Regimentul 31 Infanterie).

În acest timp trupele Grupului de Sud se menţineau pe linia Bereteului, executând numeroase recunoaşteri ofensive în direcţiile Turkeve, Mezötur şi Szarvas cu scopul de a imobiliza forţele inamicului din aceasă parte.

Pentru ziua de 25 se ordonă: Grupul general Papp continuă acţiunea de fixare a inamicului pe Bereteu, Grupul General Lecca înaintează pe malul drept al Crişului şi începe urmărirea când inamicul începe retragerea, Grupul Pirici să atace în zorii zilei şi să respingă peste Tisa toate forţele de la Szentes.

Misiunea dată de Comandamentul Trupelor din Transilvania Grupului General Lecca este să atace cu toate forţele, pe tot frontul, precizând că este absolut necesar ca Brigada 4 Roşiori General Rusescu, întărită cu artilerie şi infanterie în căruţe, să fie împinsă energic în direcţia Török – Szt. Miklos.

Şeful Marelui Cartier General luând cunoştinţă de ordinul Grupului de Sud, îi comunică direct (la ora 11.20) să dispună ca acţiunea generalului Lecca să nu mai fie condiţionată de atitudinea forţelor care acţionează la Mezotur şi să se producă energic şi fără întârziere, pentru a asigura acţiunea Grupului Principal.

Grupul ia măsuri imediate în acest sens. Grupul General Papp înaintează pentru a tăia retragerea inamicului din Mezotür, Grupul General Lecca trece prin localitate fără a întâlni inamicul, care se retrăsese la timp, Detaşamentul Pascu intră în localitate la ora 14.00. Grupul Colonel Pirici atacă forţele inamice care mai erau pe stânga Tisei, la Szentes.

Până seara rezistenţa inamicului este zdrobită şi forţele lui sunt aruncate peste Tisa. La atac a luat parte şi Regimentul 5 Vânători din Grupul General Lecca. În această luptă grupul Pirici a avut pierderi: la Regimentul 107 Infanterie 5 trupă morţi, sublocotenenţii Dragoş Gh., Kaufmes şi 80 trupă răniţi; Regimentul 5 Vânători: un mort şi 30 răniţi trupă.

Surprinse şi demoralizate peste tot, trupele inamicului au pornit în retragere dezordonată spre punctul de trecere de la Szolnok, lăsând mult material ce război şi numeroşi prizonieri în mâinile noastre. La 25 iulie inamicul era aruncat peste Tisa pe tot frontul.

Pentru ziua de 26 iulie Grupul de Manevră începe deplasarea cu Divizia 1 Infanterie întărită cu rezerva Grupului de Manevră (Brigada 12 Infanterie, 3 baterii artilerie din Divizia 6 Infanterie, două două batalioane din Regimentul 99 al Diviziei 20 Infanterie şi două baterii autotunuri). În rezerva diviziei Brigada 12 Infanterie înaintând înapoia centrului dispozitivului de marş. De la linia Tisa Sajoal – Török Szt. Miklos divizia face o conversiune spre sud pentru a tăia retragerea inamicului spre Szolnok, dar inamicul s-a retras în grabă şi conversiunea nu a mai avut loc. Divizia 1 Infanterie a atins peste tot Tisa în sectorul O Balla (nord Szolnok) – Tenoy Al tu (sud Szolnok).

După luptele aprige din zilele 24-26 iulie ofensiva trupelor ungare a eşuat, transformându-se în retragere dezordonată peste Tisa cu mari pierderi de prizonieri şi muniţii.

Generalul Mărdărescu sintetiza astfel finalul ofensivei armatei ungare:

„Timp de 7 zile duşmanul s-a zvârcolit în lupte crâncene şi neîntrerupte pentru atingerea năzuinţelor sale, dar s-a lovit de zidul format de piepturile Grupurilor Nord şi de Sud, în timp ce Grupul de Manevră s-a năpustit ca o vijelie asupra flancului şi spatelui inamicului, dându-i lovituri de moarte. (...) În aceste mari zile de glorie, trupele noastre au suferit serioase pierderi, între care citâm pe aceea a bravului colonel Tomoroveanu Victor, comandantul Brigadei a 2-a de Infanterie (Divizia 1), căzut în fruntea trupelor sale la atacul înverşunat din ziua de 25 iulie, din regiunea Fegyvernek".

Şeful Marelui Cartier General aprobă hotărârea Comandamentului Trupelor din Transilvania ca urmărirea să se facă dincolo de Szolnok, dacă va putea păşi repede pe urmele lui.

Grupul de Manevră ordonă Diviziei 1 Infanterie la ora 16.30 să grăbească urmărirea şi să treacă Tisa prin mai multe locuri, ori unde va putea, să evite pierderile şi să ocupe Szolnokul.

Brigăzile 1 şi 2 Infanterie ajung la podurile de cale ferată şi cel de pe şosea din faţa Szolnokului la ora 20.00 şi deschid foc de infanterie şi artilerie pentru ca Brigada 12 Infanterie din rezervă să treacă Tisa pe poduri şi să facă un cap de pod la 7-8 km vest Szolnok.

Brigada 12 Infanterie a ajuns abia la ora 12.00 noaptea şi inamicul a avut timp să distrugă podurile şi să ia măsuri de apărare pe malul drept al Tisei.

Divizia 1 Infanterie a amânat trecerea pentru ziua de 27 iulie, dând timp pionierilor să repare podurile.

Divizia 6 Infanterie ajunge în seara zilei de 26 iulie în stânga Diviziei 1 Infanterie.

Divizia 2 Cavalerie ajunge în dreapta Diviziei 1 Infanterie.

Pe frontul Grupului de Sud Grupurile General Papp şi General Lecca urmăresc trupele Diviziilor 5 şi 7 inamice, înaintând convergent spre Szolnok.

Pe frontul Grupului de Nord sunt aruncate peste Tisa ultimele unităţi ale inamicului.

Divizia 2 Vânători se concentrează în ziua de 26 iulie în zona Kunhegyes – Tisza Bö – Fegyvernek, unde este adus în ziua de 27 iulie Regimentul 3 Vânători. Marele Cartier General îi repune la dispoziţie Diviziei Brigada 5 Roşiori.

Ofensiva trupelor române peste Tisa. Ocuparea Budapestei:

În dimineaţa zilei de 25 iulie, Marele Cartier General a ordonat Comandamentului Trupelor din Transilvania exploatarea succesului.

La acest ordin Comandamentul propune *„urmărirea imediată a inamicului peste Tisa, până la distrugerea lui completă”.*

De data aceasta nu mai procedam ca în aprilie, când trupele române se opresc la Tisa, căci guvernul comunist ungar, dacă dispune de o forţă armată, va fi un pericol permanent pentru România şi pentru Conferinţa de pace de la Paris. Hotărârea luată de Marele Cartier General răspundea nu numai interesului nostru naţional, ci şi interesului tuturor Aliaţilor, fapt recunoscut de Comandamentul Suprem Aliat. După ce trupele ungare au fost aruncate peste Tisa, generalul Franchet d'Esperey se exprima că *„ar fi o greşeală ca românii să se oprească din nou la Tisa”*, iar după 1 august felicită Marele Cartier General Român pentru trecerea Tisei şi-i comunică acestuia că după ce va ocupa Budapesta, îi va ceda caii şi parcul de artilerie al armatei franceze din Ungaria, pe care vrea s-o disloce imediat după această ocupaţie.

Marele Cartier General trimite Instrucţiuni operative în seara de 26 iulie:

- *Trebuie să urmăriţi pe inamic până la completa lui distrugere. În acest scop vi se mai pun la dispoziţie Regimentul de Vânători de Munte şi Diviziile 2 şi 7 Infanterie.*

Operaţiunea trebuie executată cu toată energia, pentru a profita de panica în care se găseşte inamicul şi a nu-i de timp să se reculeagă.

Manevra de urmărire trebuie astfel condusă, încât cele două grupe principale, cu care inamicul a operat la Szolnok şi Tokaj să fie complect separate şi distruse pe rând, sau dacă este posibil, chiar în acelaşi timp, pentru a împiedica pe inamic să se sustragă prin fugă, făcându-se în acelaşi scop o largă şi abilă întrebuinţare a ambelor divizii de cavalerie.

La 26 iulie Comandamentul Trupelor din Transilvania se mută de la Sibiu la Oradea.

Pe baza Instrucţiunilor primite, Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat în dimineaţa zilei de 27 iulie 1919, ora 6.00, modul de acţiune a Grupului de Manevră General Moşoiu, Grupului de Sud, General Holban şi Grupului de Nord General Mihăescu.

La amiaza zilei Marele Cartier General ordonă: *„dacă trecerea la Szolnok nu se poate face prin surprindere, după cum se credea ieri, nu este bine să se forţeze acţiunea, pentru că scopul va putea fi atins printro acţiune indirectă şi fără sacrificii”.*

În seara de 27 iulie, generalul Prezan are o întrevedere cu generalul Mărdărescu la Oradea Mare. Şeful Marelui Cartier General a hotărât să se facă o nouă grupare de forţe şi operaţiunea de trecere va avea loc peste două sau trei zile din cauza întârzierii

concentrării Diviziilor 2 şi 7 Infanterie şi a Regimentului de Vânători de Munte. S-a ordonat să se transporte imediat în Transilvania, la dispoziţia Comandamentului Trupelor din Transilvania Regimentele 7 şi 8 Vânători, o baterie obuziere de 155 mm din Bucovina şi două companii de pontonieri de la Galaţi. S-au dat dispoziţiuni privitoare la locul de concentrare a diviziilor. Divizia 2 Infanterie de la Arad se va concentra la Kunhegyes începând din seara de 29 iulie.

În ziua de 28 iulie au continuat demonstraţiile pe tot frontul pentru a induce pe inamic în eroare şi pentru a-i identifica situaţia. Grupul de Nord a mai trecut un batalion de la Divizia 16 Infanterie peste Tisa în sectorul Tisza Lock.

Constatând că inamicul a renunţat la apărare pe Tisa, şeful Marelui Cartier General ordonă Comandamentului Trupelor din Transilvania să se reia urmărirea, trecerea Tisei urmând să se facă în seara zilei de 28 iulie pe tot frontul, la ora 23.50, cu atacul principal în sectorul Kis Köre-Fegyvernek, aruncându-se poduri în preajma acestor localităţi.

Comandamentul Trupelor din Transilvania stabileşte o nouă grupare de forţe şi stabileşte misiunile Grupurilor Holban, Moşoiu şi Dumitrescu.

Se ordonă Grupului de Manevră – Diviziile 1 şi 6 Infanterie – să continue urmărirea inamicului la vest de Tisa, formând, după trecerea Tisei, un cap de pod dincolo de Szolnok. Grupul a fost întărit cu Divizia 1 Vânători şi Brigada 4 Roşiori de la Grupul de Sud şi cu Divizia 2 Cavalerie (mai puţin Brigada 3 Roşiori) de la grupul de Nord.

Rămâneau în acoperire pe Tisa Grupurile generalilor Mihăescu şi Papp.

Divizia 2 Infanterie începe transportul de la Arad la Kunhegyes în cursul zilei de 30 iulie şi rămâne în rezerva Comandamentului Trupelor din Transilvania.

Trecerea începe la Tisza Bö cu Divizia 2 Vânători în după amiaza zilei de 29 şi noaptea 29/30 iulie. Până la ora 11 Divizia 2 Vânători trecuse în întregime. Trece apoi Divizia 1 Vânători, care se dirijează în dreapta Diviziei 2 Vânători.

Grupul Moşoiu face demonstraţiuni în noaptea de 29/30 în sectorul Szolnok cu Divizia 1 Infanterie, care este înlocuită după miezul nopţii cu Divizia 18 Infanterie. Grupul se dirijează spre trecerea de la Tisza Bö şi în după amiaza zilei trece Divizia 6 Infanterie, iar Divizia 1 Infanterie rămâne pe stânga Tisei în Tisza Bö şi Fegyvernek.

Divizia 2 Infanterie (mai puţin Regimentul 19 Infanterie[1], destinat pentru Banat) să

---

[1] Despre acţiunea Regimentului 19 Infanterie în Banat cităm din *Memoriile plutonierului major Mirică Dumitru*, publicate de Editura Liferat, 2018: *„La Caracal nu am stat decât până la 20 iunie 1919, când ne-am mobilizat din nou, cu efectiv de război şi ne-am echipat cu haine englezeşti şi franţuzeşti. La 21 iunie am pornit în direcţia Orşova. Batalionul 2, din care făceam parte, a rămas în Orşova, sub comanda maiorului Turtbeţeanu, iar batalioanele 1 şi 3 au mers în Timişoara. La Orşova, când a apărut Batalionul 2, compus din 4 companii de infanterie, o companie de mitraliere şi o secţie de tunuri, ungurii au rămas încremeniţi, crezând că armata română este îmbrăcată prost şi în opinci. Defilarea trupelor s-a făcut pe strada principală şi după aceea trupele au ocupat cazărmile din Orşova. Eu am ocupat o camera cu parchet, care a fost cabinetul colonelului ungur, la etajul 2. În Orşova am stat 14 zile şi am avut ocazia să fac mai multe băi reci în Dunăre.*

La 6 iulie am plecat la Lugoj. Am stat acolo 10 zile, apoi am venit la Caransebeş. De la Caransebeş am venit la Caracal, am luat complectaşi (...). La Caransebeş am stat 14 zile (...) la o familie de români. După aceea am plecat la Curtici. Acolo am stat 3 zile şi am plecat la Oradea Mare. La Oradea Mare am stat 30 de zile. Oraşul Oradea Mare se prezintă printre cele mai frumoase: 4 catedrale sânt aşezate în centru, oraşul este asfaltat şi cu magazine ca pe Calea Victoriei. (...). La 1 decembrie ne-am îmbarcat şi am plecat cu destinaţia Basarabia. Trenul a plecat prin Ghimeş-Palanca, unde am stat 3 zile şi 3 nopţi. Cădeau primii fulgi

grăbească completarea cailor şi după transportarea la Arad să fie gata să acţioneze ca rezervă a Comandamentului Trupelor din Transilvania, concentrată în zona Tisza Bö şi Fegyvernek.

Artileria a executat trageri demonstrative pe tot frontul, iar Grupul de Nord a executat mişcări demonstrative de trecere a Tisei pe tot frontul de la Csap la Abad-Szalok.

Grupul de Manevră a grupat marile sale unităţi pentru trecerea Tisei, în timp ce se făceau simulări de trecere pe tot frontul. Diviziile 20 şi 21 de Ardeleni urmau să facă serviciul de pază şi supraveghere în spatele armatei de operaţiuni.

Trecerea Tisei a fost amânată pentru noaptea de 29/30 iulie.

Pentru trecerea Tisei Comandamentul Trupelor din Transilvania a dispus împingerea trupelor Diviziei 7 Infanterie până în zona Madaras; transportarea Diviziei 2 Infanterie din regiunea Arad, începând cu 29 iulie, în regiunea Kunhegyes; deplasarea Diviziei 1 Vânători, prin marşuri pe jos, în ziua de 29 iulie la sud Fgegyvernek; concentrarea Diviziei 2 Cavalerie la Fegyvernek, la care se ataşează şi Brigada 4 Roşiori, în regiunea Madaras; pregătirea Diviziei 18 Infanterie pentru a schimba trupele Diviziei 1 Infanterie în sectorul Szolnok.

Grupul de Nord a mai ocupat în ziua de 28 iulie alte localităţi pe dreapta Tisei şi a trimis spre vest recunoaşteri, care au întâmpinat slabă rezistenţă.

Din informaţii rezulta că inamnicul a renunţat la rezistenţa pe Tisa şi pregăteşte o nouă grupare a forţelor. Ca urmare Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât executarea atacului principal în sectorul central Kis Köre-Fegyvernek, deoarece de aici se putea face întoarcerea rezistenţei celor două grupuri principale (din nord şi din sud) ale inamicului, se tăia legătura acestora cu Budapesta şi se împiedica reunirea acestora, putând acţiona asupra lor succesiv. Mascarea trecerii Tisei de către Grupul principal de forţe se face prin trageri de artilerie pe tot frontul pentru a fixa pe inamic în tot lungul Tisei.

În sectorul central de trecere au fost destinate grupurile generalilor Holban, Moşoiu şi Demetrescu. Primul trece Grupul Holban în sectorul Fegyvernek – Tisza Bö, aruncând cât mai multe poduri cu ajutorul pontonierilor de la Diviziile 1 şi 2 Vânători şi de la Grupul General Moşoiu. După trecere, Grupul Holban face un cap de pod pentru a asigura

---

de zăpadă, însă frigul ne intrase până în măduva oaselor.

Monografia judeţului Romanaţi, ed. 1928, notează din activitatea Regimentui II Romanaţi Nr. 19 că: *„Pe ziua de 17 noiembrie 1918 M.S. Regele Ferdinand îşi face intrarea triumfală în Bucureştiul mult iubit, în fruntea armatei învingătoare. Drapelul Regimentului II Romanaţi Nr. 19 e şi el în faţă. (...)*

Evenimentele din Ungaria bolşevică şi agresiunile trupelor bolşevice pun România în situaţia de a mobiliza din nou spre a pune capăt bolşevismului din Ungaria. La 20 iunie 1919 se primeşte ordinul de mobilizare. La 23 iulie regimentul pleacă spre Lugoj, unde ocupă cazarma honvezilor. În drum a dat un pluton din compania 6 pentru ocuparea insulei Ada Kaleh, la Orşova. Alt eşalon rămâne la Caransebeş. Regimentul se fracţionează, plecând pe companii spre Petroşani, Anina, Reşiţa, Recaş cu ordinul de a menţine ordinea şi liniştea de o parte, de alta de a interveni acolo unde va fi nevoie, după ordinele colonelului Economu Virgil din Comisiunea de delimitare a frontierei Banatului. La 2 august 1919 Statul Major şi Batalionul I primesc ordin să ia garnizoană în Timişoara, unde intrarea regimentului este primită cu urale nesfârşite de populaţie, fără deosebire de naţionalitate. Acest batalion este îndreptat în ziua de 21 august 1919 spre Maria Radna în urmărirea unui batalion din Regimentul 107 revoltat, îl ajunge, îl dezarmează şi îl predă Diviziei 21. Concură la asigurarea liniştei în Arad, Oradea Mare, Curtici şi primeşte la 14 decembrie 1919 ordinul să plece în Basarabia în acelaşi scop şi anume în judeţul Soroca, făcând paza pe Nistru”.

Comandant al regimentului în perioada 15 iulie 1919 – 1 ianuarie 1922 a fost colonelul Dobrovici Gheorghe. Text redactat de căpitanul administrator Paul Constant; datele calendaristice sunt pe stil vechi.

trecerea celorlalte divizii. Grupul General Moşoiu face demonstraţii în sectorului Diviziei 1 Infanterie, în faţa Szolnokului, iar Divizia 1 Infanterie este înlocuită de Divizia 18 Infanterie.

Diviziile 16 şi 18 trebuia să acopere malul stâng al Tisei cu o perdea subţire pentru a împiedica infiltrarea elementelor bolşevice la est de Tisa.

După trecerea masei principale de atac, Marele Cartier General ordonă ca în ziua de 31 să treacă toată cavaleria, cu misiunea de a cădea în spatele forţelor inamicului care operează la nord şi la sud. Cavaleria va primi ordine de la Comandamentul Trupelor din Transilvania.

După trecerile din ziua de 30 iulie s-a confirmat faptul că inamicul a renunţat la apărarea pe Tisa.

În ziua de 31 pe la Tisza Bö trece Divizia 2 Cavalerie şi Brigada 4 Roşiori, toată artileria călăreaţă şi două baterii de autotunuri cu scopul de a cădea în spatele inamicului care a operat la Szolnok. A urmat trecerea Diviziei 1 Infanterie, care rămâne în linia a doua a dispozitivului trupelor, în zona Bogre myr – Forras parti tn.

La trecerea Diviziei 1 Infanterie la Tisza Bö şi la trecerea Diviziei 2 Cavalerie la Kis Köre asistă Regele Ferdinand, Regina Maria şi şeful Statului Major General al armatei, generalul Prezan.

În capul de pod ocupat de Divizia 16, Regimentul 83 Infanterie ocupă zona Tokaj – Tarkzal, după o scurtă ciocnire, iar mai la sud Batalionul 1 din Regimentul 16 Vânători fiind atacat de două regimente şi 1-2 escadroane sprijinite de artilerie, este nevoit să se retragă pe stânga Tisei la Tisza Dada.

În ziua de 1 august trupele noastre au continuat înaintarea. Inamicul din faţa Grupului de Nord s-a retras.

Divizia 2 Cavalerie continuă înaintarea spre sud-vest, tăind retragerea grosului trupelor inamice spre Budapesta. Brigada 4 Roşiori ocupă Tapyo Gyorgye şi cele două detaşamente de descoperire trimise de brigadă fac distrugeri pe calea ferată din zona de acţiune a brigadei.

Cavaleria divizionară a diviziilor din Grupul Holban – Regimentul 2 Călăraşi întrunit[2] – iese din capul de pod în dreptul Diviziei 2 Vânători şi ocupă staţiile de cale ferată Boldogvaros şi Tapio Szele.

Grupul General Dumitrescu ocupă cu Brigada 2 Roşiori zona Erdötelek – Kaal – Füzes Abony Dormand, respinge fracţiunile inamice care încearcă să opună rezistenţă şi distruge calea ferată Miskolcz – Budapesta.

Grosul Diviziei 7 Infanterie termină concentrarea la est de Tisa la Tisza Nana – Kömlö – Atany Heves, Divizia 16 a trecut încă un batalion pe dreapta Tisei (are 5 batalioane trecute) şi Divizia 18 continuă incursiunile peste Tisa: cu două batalioane ocupă Tisza Veszeny, Tisza Varkony şi Toszeg, captureazǎ prizonieri, mari cantităţi de arme şi muniţii, distrug calea ferată Csobgrad – Szolnok.

Până în seara zilei de 1 august trecuse grosul cavaleriei, în spatele căruia erau 4

[2] Regimentul a fost comandat de coloneii Marcel Olteanu, în perioada 20 mai 1916 – 23 ianuarie 1917, Pop Ioan, 23 ianuarie 1917 – 15 mai 1918, Ivanovici Anton, 15 mai 1918 – 13 mai 1918, şi Rădulescu Teodor, 17 mai 1918 – 1 noiembrie 1919 (s.v.).

divizii ale Grupurilor Holban şi Moşoiu.

Divizia 2 Infanterie era gata de a trece Tisa în sectorul Tisza Bö şi a interveni în acţiune în cel mult două zile.

Grupul inamic de nord avea retragerea spre Budapesta tăiată, iar retragerea grupului principal inamic spre Budapesta era ameninţată cu tăierea în ziua de 2 august.

Comandamentul Trupelor din Transilvania ordonă pentru ziua de 2 august urmărirea fără răgaz a inamicului pentru a nu-i da timp să se reorganizeze în vederea unei noi rezistenţe şi constituie o Avangardă strategică compusă din Divizia 2 Cavalerie (Brigăzile 4 şi 5 Roşiori) şi un Grup de Manevră compus din Diviziile 2 Vânători şi 1 Infanterie sub comanda generalului Moşoiu.

Constituie o Avangardă Strategică compusă din Divizia 2 Cavalerie şi Divizia 1 Vânători sub comanda generalului Holban cu misiunea să exploreze terenul dintre Miskolcz – Budapesta şi Kecskemet – Budapesta, interceptând căile ferate şi şoselele pentru a tăia retragerea inamicului. Divizia 1 Vânători înapoia Diviziei de Cavalerie în zona Tapioszele – Tapiogyörgy.

Constituie un Grup de Manevră cu Divizia 2 Vânători şi Divizia 1 Infanterie sub comanda generalului Moşoiu. Grupul se deplasează înapoia Avangardei Generale şi ocupă cu Divizia 2 Vânători Jasz Szt. György şi Jasz Ladanyi, iar cu Divizia 1 Infanterie ocupă Recas.

Formează două flancgarde, la dreapta cu Divizia 7 Infanterie şi Brigada 2 Roşiori, la stânga cu Divizia 6 Infanterie şi Brigada 4 Roşiori, sub comanda generalului Olteanu[3].

La 2 august 1919 Grupul de Nord măreşte capul de pod Tokaj.

Avangarda Strategică ocupă cu Divizia 2 Cavalerie linia Tapioszele – Alberti şi împinge recunoaşteri până lângă Budapesta.

Grupul de Manevră şi Flancgarda de Sud angajează luptă vie cu inamicul pe linia Recas – Szolnok. Înfrânt, inamicul se retrage spre Abony urmărit îndeaproape.

În acest timp Brigada 4 Roşiori operând pe dreapta ocupă localităţile Alberti şi Irsa, tăind retragerea inamicului prin Czegled către capitală. În această situaţie grupul inamic format de Diviziile 3, 5 şi 7 trimite parlamentari şi capitulează.

La nord forţele inamicului, văzând tăiată retragerea spre Füzes Abony, se retrag către Miskolcz şi a doua zi capitulează.

În urma acestui succes Comandamentul suprem se îndreaptă spre Budapesta, tăind orice putinţă de retragere spre vest, dispunând:

Avangarda Strategică să înainteze cu ambele brigăzi spre Budapesta şi cu Divizia 1 Vânători spre Gomba.

Grupul de Manevră înaintează cu Divizia 2 Vânători şi ocupă regiunea Tapio György – Tapio Szele, iar Divizia 1 Infanterie se deplasează la Csegled, lăsând un batalion şi două companii de pionieri la Abony pentru dezarmarea inamicului şi adunarea materialelor.

Grupul General Holban rămâne pe loc în dimineaţa de 2 august, în timp ce Grupul General Moşoiu atacă şi respinge cu Divizia 6 forţele inamice de pe frontul Rekas – râul

---

[3] Născut în Craiova, la 4 mai 1872. În perioada 20 mai 1916 – 23 ianuarie 1917 colonelul Marcel Olteanu a comandat Regimentul 2 Călăraşi din Caracal.

Zagyva – Szolnok, iar către ora 10.30 trimite la Comandamentul Trupelor din Transilvania parlamentarii inamici veniţi pentru încheierea armistiţiului.

Flancgarda stânga Divizia 6 se deplasează de la Abony la Nagykörös şi Brigada 4 Roşiori spre Kecskemet, pentru a cădea în spatele inamicului din această regiune.

Operaţiile întreprinse de trupele noastre în ziua de 2 august au ca rezultat tăierea completă a retragerii celor două grupuri inamice spre Budapesta, precum şi încercuirea lor. În această situaţie grupurile inamice trimit parlamentari care să trateze nu numai încheierea armistiţiului, dar şi predarea.

Grupul principal de forţe al inamicului, compus din Diviziile 3, 5 şi 7 aflat în zona Csegled-Abony începe predarea chiar în seara de 2 august. În Csegled Regimentul 11 Roşiori dezarmează în noaptea de 2/3 august peste 2.000 de infanterişti şi două regimente de artilerie la Abony. Divizia 6 Infanterie dezarmează, în aceeaşi noapte, 145 ofiţeri şi 3.500 trupă.

În rezumat: inamicul este complet dezorientat şi dezorganizat şi capitulează pretutindeni. Divizia 2 Infanterie ca rezervă generală, primeşte ordin să treacă Tisa şi să se concentreze la Bessenszog.

La 3 august 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania menţine dispozitivul de urmărire deoarece forţele inamice din regiunile Miskolcz şi cele din regiunea Kecskemet făcuseră numai propuneri de armistiţiu şi de predare; deşi aveau linia de retragere tăiată, nu erau complet încercuite şi mai aveau spaţiu de a acţiona. Diviziile din zona Abony – Csaegled (3, 5, 7) erau încercuite, se predaseră şi trebuiau dezarmate complet.

Ca urmare Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat Grupului de manevră să deplaseze Divizia 1 Infanterie la Csegled şi Divizia 1 Vânători la Tapio Szele şi Tapio Györgye, stabilind misiuni şi pentru flancgarde. Brigada 4 Roşiori de la Alberti se va deplasa spre sud pentru a ameninţa spatele grupării inamice de la Kecskemet şi a intercepta comunicaţiile spre Budapesta şi Szeghedin.

Divizia 2 Infanterie rămâne la Bessenszog.

Diviziile 10, 18 şi 20 primesc misiuni de etapă de la generalul Mihăescu.

În ziua de 3 august trupele ating toate obiectivele stabilite prin ordin:

Avangarda strategică încercuieşte complect Pesta de la nord-est la sud-est ocupând Gödöllo (15 km nord Pesta), Kobanya (2 km est Pesta) şi Pas Lorincz (sud-est Pesta) cu Brigada 5 Roşiori, iar cu Brigada 3 Roşiori ajunge la Monor (6 km sud Pesta). În spatele acestor brigăzi se deplasează rezerva diviziei de cavalerie (două batalioane din Regimentul de Vânători de Munte , compaania de ciclişti şi o baterie de obuziere.

Divizia 1 Infanterie este deplasată la Csegled şi Divizia 2 Vânători la în zona Tapiogyörgye-Tapioszele.

Brigăzile 4 şi 3 Roşiori încercuiesc la nord, nord-est şi la sud, sud-vest Budapesta, iar Detaşamentul Davidoglu (Regimentele 14 Infanterie şi 9 Roşiori, un divizion din Regimentul 22 Artilerie şi o baterie de obuziere) cu Brigada 49 Infanterie se deplasează în direcţie sud-vest şi vest de Miskolcz, dezarmează Divizia 1 ungară, care primeşte condiţiile de armistiţiu, ocupă localitatea Erlau tăind retragerea inamicului în această parte.

La flancgarda stângă Divizia 6 ocupă Nagy Körös.

Brigada 4 Roşiori general Rusescu, făcea parte din flancgardă şi avea misiunea să

înainteze de la Albert Irsa spre sud, în direcţia Laiosmisze – Kecskemet pentru a intercepta toate comunicaţiile spre Budsapesta şi Szeghedin.

Generalul încredinţează această misiune Regimentului 11 Roşiori, căruia îi trimite ordinul Diviziei 2 Cavalerie şi al Diviziei 6 Infanterie referitoare la misiunea brigăzii şi cu 3 escadroane din Regimentul 6 Roşiori, însoţit de două grupe de mitrliere şi o secţie de artilerie călăreaţă, înaintează spre Pesta.

Reprezentanţii Aliaţilor îi cer să nu intre în capitală, dar el îi trimite să trateze cu Comandamentul român şi îşi continuă marşul. În seara de 3 august intră la guvernul ungar aflat în şedinţă şi ameninţă că dacă nu se ordonă capitularea necondiţionată, artileria sa are ordin să bombardeze oraşul. Constantin Kiriţescu, care dă amănunte privitore la eveniment, scrie în cartea sa că *„guvernul a cedat”*.

Generalul Măldărescu nu apreciază pozitiv[4] raidul îndrăzneaţ şi riscant al generalului Rusescu, nu apreciază nici rezultatul concret al acţiunii care a determinat guvernul ungar să-şi trimită reprezentant care să întâmpine la porţile capitalei armata care a făcut posibilă schimbarea de regim. El se întreabă ce s-ar fi întâmplat *dacă cele 3 regimente ar fi ridicat armele*... dacă diviziile maghiare de la Kecskemet se retrăgeau spre sud... Desigur, regimentele din Budapesta ştiau despre capitularea diviziilor ungare de pe câmpul de luptă şi despre faptul că diviziile române sunt aproape de porţile capitalei, deci încercarea lor de a se împotrivi prin luptă nu numai că ar fi fost sortită eşecului, dar ar fi adus mari prejudicii populaţiei capitalei. În privinţa diviziilor de la Kecskemet, ipoteza că s-ar fi îndreptat spre sud nu se susţine, căci acolo era frontul diviziilor franceze şi ale sârbilor, iar dacă diviziile ungare ajungeau acolo le putea aştepta o soartă mai grea decât dacă se predau armatei române.

La 4 august 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania dispune o nouă grupare de forţe pentru complecta dezarmare a restului unităţilor răzleţe dintre Tisa şi Dunăre. Misiuni:

Grupul General Holban (Diviziile 2 Cavalerie, 1 Vânători, 2 Vânători) şi Grupul Dumitrescu (Diviziile 7 Infanterie şi 2 Roşiori) continuă operaţiile spre vest până la

---

[4] Generalul Măldărescu scrie că: *„Brigada 4 Roşiori a trimis de la Alberti la Kecskemet numai 5 escadroane, sub comanda locotenent-colonelului adjutant Athanasescu, iar restul brigadei (3 escadroane) s-a îndreptat spre Budapesta, poposind în cursul nopţii de ¾ august într-o cazarmă de la periferia oraşului.*

Prin împingerea celor 3 escadroane din Brigada 4 de Roşiori spre Budapesta, în ziua de 3 august, nu numai că nu se putea obţine nimic – căci vom vedea mai jos cum s-a făcut, cum nu trebuia să se facă ocuparea Budapestei – dar operaţiunea a întrecut marginile admisibile îndrăznelii şi, în plus, era în dauna scopului urmărit de Comandamentul Trupelor din Transilvania.

În adevăr, dacă cele 3 regimente de bolşevici (peste 7.000 de oameni) din Budapesta, care au fost dezarmate de Divizia 1 Vânători în ziua de 4 august, ar fi ridicat armele în seara de 3 august contra celor 3 escadroane din Brigada 4 Roşiori (300-400) de călăreţi, desigur că le-ar fi creat o situaţiune mai mult ca neplăcută, iar prin dirijareaa acestor 3 escadroane de la Alberti spre Budapesta, în loc de Kecskemet, se contraria intenţiunea Comandamentului Trupelor din Transilvania, care urmărea tăierea liniei de retragere spre sud a diviziilor maghiare din regiunea Kecskemet, divizii care se puteau salva pe frontul sârb, ceea ce ar fi pricinuit pierderea unei mari cantităţi de material de război, ce am capturat de la inamic. Energia cu care a operat locotenent-colonelul adjutant Athanasescu a remediat însă această greşală regretabilă”.

Pentru că s-a discutat mult despre faptul că generalul Rusescu a intrat primul în Budapesta, cu un regiment din Brigada 4 Roşiori, pe care o comanda, generalul Mărdărescu notează în cartea sa: *„Să fie bine stabilit dar, că trupele generalului Holban au ocupat Budapesta, în ziua de 4 august 1919”.*

Dunăre şi spre nord până la frontiera cu Cehoslovacia; Divizia de Cavalerie să încercuiască Budapesta spre vest, interceptând orice comunicaţie.

Grupul Moşoiu (Diviziile 6 şi 1 Infanterie şi Brigada 4 Roşiori să continue operaţiile spre sud, ocupând zona până la frontul franco-sârb.

Divizia 2 Cavalerie trece Brigada 5 Roşiori (Regimentele 2 şi 7) întărită cu un batalion, vânători de munte şi o baterie călăreaţă, în dreapta Dunării şi aceasta intră în Pesta la ora 13.30, traversează Pesta şi Buda şi ocupă un cap de pod pe înălţimile de la 3 km vest Buda.

Brigada 3 Roşiori (Regimentele 5 şi 10 întărite cu un batalion vânători de munte, două baterii călăreţe şi o baterie de obuziere) ocupă ieşirile estice ale oraşului Pesta.

În rândul vânătorilor de munte era şi căpitanul Nicolae Pătrăşcoiu, eroul de la Jiu, care în luptele de pe pământul natal a făcut minuni de vitejie.[5]

Divizia 1 Vânători (infanteria în căruţe) ajunge la ora 12.00 la Törökfalva (2 km de Pesta), unde se opreşte pentru a para orice eventualitate.

Acţiunea energică a trupelor române a determinat capitularea ultimelor unităţi ale grupurilor de sud şi de nord ale armatei ungare, fuga lui Béla Kun, demisia guvernului bolşevic şi înlocuirea acestuia cu guvernul socialist Peydel.

La ora 14.00 generalul Mărdărescu soseşte la Törökfalva însoţit de şeful de stat major generalul Panaitescu, unde este întâmpinat de delegaţia noului guvern, care-i predă oraşul.

La ora 16.00 Divizia 1 Vânători intră în Budapesta, în prezenţa generalului Mărdărescu, ovaţionată de public, care-şi manifestă astfel bucuria că armata română l-a salvat de calvarul comunismului.

În zilele următoare acţiunea Trupelor din Transilvania a continuat dezarmarea tuturor grupurilor răzleţe şi a formaţiunilor civile de pe teritoriul ungar dintre Dunăre şi Tisa.

Divizia 2 Vânători se apropie de Budapesta în zona Tapio Sap Mende şi Divizia 7 Infanterie în zona Szambok – Dany – Koka – Toalmas.

Grupul General Moşoiu înaintează spre sud, ocupă zona Kecskemet – Kis Kun

---

[5] Despre bravura acestui ofiţer, generalul Ion Anastasescu scrie în cartea sa *O pagină din războiul nostru. Lupta de la Jiu 14/27 octombrie 1916*, că la 14 septembrie 1916 sublocotenentul Pătrăşcoiu, comandantul companiei a 8-a din Regimentul 18 Infanterie, a capturat de la inamic două baterii de obuziere de calibru 105 mm, aflate în grădina casei părinteşti din comuna Arsurile, judeţul Gorj, pe care le-a luat în stăpânire artileria noastră. A doua zi 4 dintre aceste obuziere au fost puse în poziţie de tragere, executând foc asupra inamicului aflat în retragere spre Buliga.

Pentru bravura sa sublocotenentul din rezervă Nicolae Pătrăşcoiu a fost trecut în rândul cadrelor active şi decorat cu Ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a.

Comandantul Regimentului Vânători de Munte, locotenent-colonelul Carol, principe al României, îl aprecia pe căpitanul Nicolae Pătrăşcoiu ca fiind *„brav pe câmpul de luptă, (...) bine pregătit pentru a comanda un batalion. Merită a fi înaintat la gradul de maior în mod excepţional”*.

După război Nicolae Pătrăşcoiu a îndeplinit funcţii ca ofţer în activ şi în rezervă, fiind avansat până la gradul de colonel. În Războiul de Reîntregire a cerut să meargă pe front, a lucrat în Ministerul de Război şi la Comandamentul Teritorial Bucureşti până la 15 mai 1945, când a fost desconcentrat. La fel ca alţi ofiţeri cu merite deosebite în cele două războaie, a fost arestat de Tribunalul Poporului, şters din controale şi condamnat la moarte, dar sentinţa nu s-a executat. Ca recunoaştere a meritelor sale, în mai 1965 a fost avansat la gradul de general şi menţinut la dispoziţia Ministerului Apărării Naţionale. Eroul gorjan Nicolae Pătrăşcoiu rămâne un frumos exemplu de bravură şi eroism.

Fleegyhaza şi capturează resturile Diviziilor 2 şi 1 inamice. Până la 8 august ocupă tot teritoriul dintre Tisa şi Dunăre, până la frontul sârb.

La vest de Dunăre Brigada 5 Roşiori, întărită cu Regimentele 7 şi 8 Vânători (sosite din Transilvania după trecerea Tisei) ocupă până la 18 august cap de pod până la linia Raab (Gyor – Vesprem) pentru a dezarma resturile armatei ungare şi muncitorii înarmaţi.

La nord, Grupul General Holban ocupă până la 17 august, cu Detaşamentele General Davidoglu şi Colonel Moruzzi din Divizia 2 Cavalerie şi subunităţi din Regimentul de Vânători de Munte şi din Divizia 7 Infanterie, teritoriul până la linia unităţilor cehoslovace.

Armata română a înfăptuit între 20 iulie şi 4 august 1919 ceea ce a propus la 11 iulie mareşalul Foch să înfăptuiască acţiunea comună a Aliaţilor: înfrângerea armatei bolşevice ungare, ocuparea Budapestei şi dezarmarea Ungariei pentru asigurarea păcii în Europa centrală tulburată de bolşevicii unguri.

Generalul Mărdărescu scria: *„Ungaria trebuie să ne rămână în veci recunoscătoare pentru serviciile ce i s-au adus, căci, prin jertfele ce ne-am impus, s-a putut realiza stârpirea bolşevismului şi, ca consecinţă, restabilirea stării normale în interior”.*

După intrarea trupelor române în Budapesta, Comandantul Trupelor din Transilvania a dat o **Proclamaţiune** în care arăta că

„Se aduce la cunoştinţa populaţiunii următoarele:

1\. *Armata românească nu face războiu locuitorilor ei, ci armatelor cari au atacat-o.*

2\. *Soldatul român garantează liniştea, avutul şi viaţa cetăţenilor. (...)*

În ziua de 5 august 1919, cu Nr. 2662, a raportat M.S. Regelui Ferdinand:

„Am onoarea a raporta că eri, 4 august, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistenţă.

După luarea măsurilor de menţinerea ordinei, am trecut în revistă şi am primit defilarea trupelor (o brigadă din Divizia I-a de Vânători, un divizion a 3 baterii şi un divizion din Brigada 4-a de roşiori) pe Andrasystrasse.

Guvernator al Budapestei l-am numit pe generalul Holban.

Populaţiunea a primit trupele noastre în mod simpatic”.

Regele Ferdinand a conferit generalului Mărdărescu *Ordinul militar Mihai Vitezul clasa II-a, „pentru deosebita pricepere cu care a condus operaţiunile ofensivei din iulie 1919 şi cari s-a terminat cu complecta înfrângere a armatelor maghiare şi cu ocuparea Budapestei”.* Pentru priceperea, bravura şi eroismul cu care au luptat, au primit Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a mai mulţi generali şi ofiţeri, între care generalul Mihail Obogeanu, comandantul Diviziei 1 Infanterie şi colonelul Victor Tomoreveanu, comandantul Brigăzii 2 Infanterie.

Până la 8 august au fost capturate 6 divizii cu un efectiv de 1235 ofiţeri, peste 40.000 soldaţi, 350 tunuri 332 mitraliere, 52.000 arme.

Regimul comunist a fost înlocuit cu un regim socialist, dar aceasta nu era o garanţie a păcii, dacă trupele române s-ar fi retras imediat.

Trupele române au curăţit teritoriul, dezarmând unităţile răzleţe până la linia frontului cu armata franceză şi sârbă la sud, până la frontiera cu Cehoslovacia la nord şi până la Balaton şi Gyor la vest, dezarmând populaţia.

Aliaţii recunoşteau necesitatea dezarmării populaţiei din marile centre industriale unde muncitorii erau bolşevizaţi şi înarmaţi de regimul comunist.

După trecerea Tisei şi ocuparea Budapestei mareşalul Foch şi generalul Franchet d'Esperey au felicitat Comandamentul român pentru victoriile sale strălucite.

La aceste victorii un aport important au avut Diviziile 1 şi 2 Infanterie din Oltenia, regimentele lor de artilerie şi cu Regimentele 1 Roşiori, 1 şi 2 Călăraşi, ca unităţi constituie, precum şi ofiţerii şi soldaţii încadraţi în ale unităţi.

Pierderile trupelor române se ridică la 185 ofiţeri şi 11.500 soldaţi, din care au fost 69 ofiţeri şi 36.000 soldaţi morţi.

După ocuparea Budapestei, Conferinţa de Pace de la Paris a trimis la Budapesta o comisie militară aliată compusă din generalul francez Grazziani, generalul american Bandholz, generalul englez Gorton şi generalul italian Mombely pentru ca în legătură cu guvernul ungar să asigure executarea armistiţiului cu România. Trimisul special al Guvernului Român a fost ministrul Diamandy.

Pamfil Şeicaru scrie că *„Toată luna august Consiliul Suprem nu şi-a putut stăpâni furia împotriva românilor care îi ignoraseră interdicţiile şi îşi permiseseră să intre în Budapesta fără să ţină cont de VETO-ul care le interzicea ocuparea capitalei, fapt ce determinase căderea lui Béla Kun. România, ca aliată a Franţei, era mustrată de către Lloyd-George fiindcă devenea astfel principalul stat al Europei Centrale, consolidând influenţa Franţei în această regiune.(...) Ideea de unitate a românilor pe întregul spaţiu al Dacilor se realizase. Sacrificiile acceptate au fost imense. Iată pierderile românilor: 2.267 ofiţeri şi 235.700 soldaţi".*

În final concluzionează că ***„România este o mare şi indestructibilă realitate în mers ascendent. Orice rătăciri vremelnice nu au putut şi nu vor putea să-i schimbe destinul istoric".***

Lupta pentru încununarea cu laurii victoriei a Hotărârilor Marii Adunări de la Alba Iulia nu s-a desfăşurat numai în câmpul de luptă de către ostaşii români, între care s-au remarcat oltenii noştri, ci şi pe plan politic, diplomatic şi propagandistic. Vom reveni cu precizări referitoare şi la contribuţia românilor aflaţi atunci la Paris, cu deosebire a senatorului romanaţean Pavel Brătăşanu.

Generalul Gheorghe Mărdărescu – comandantul Trupelor din Transilvania.

Generalul Gheorghe Rusescu – comandantul Brigăzii 4 Cavalerie în 1919.

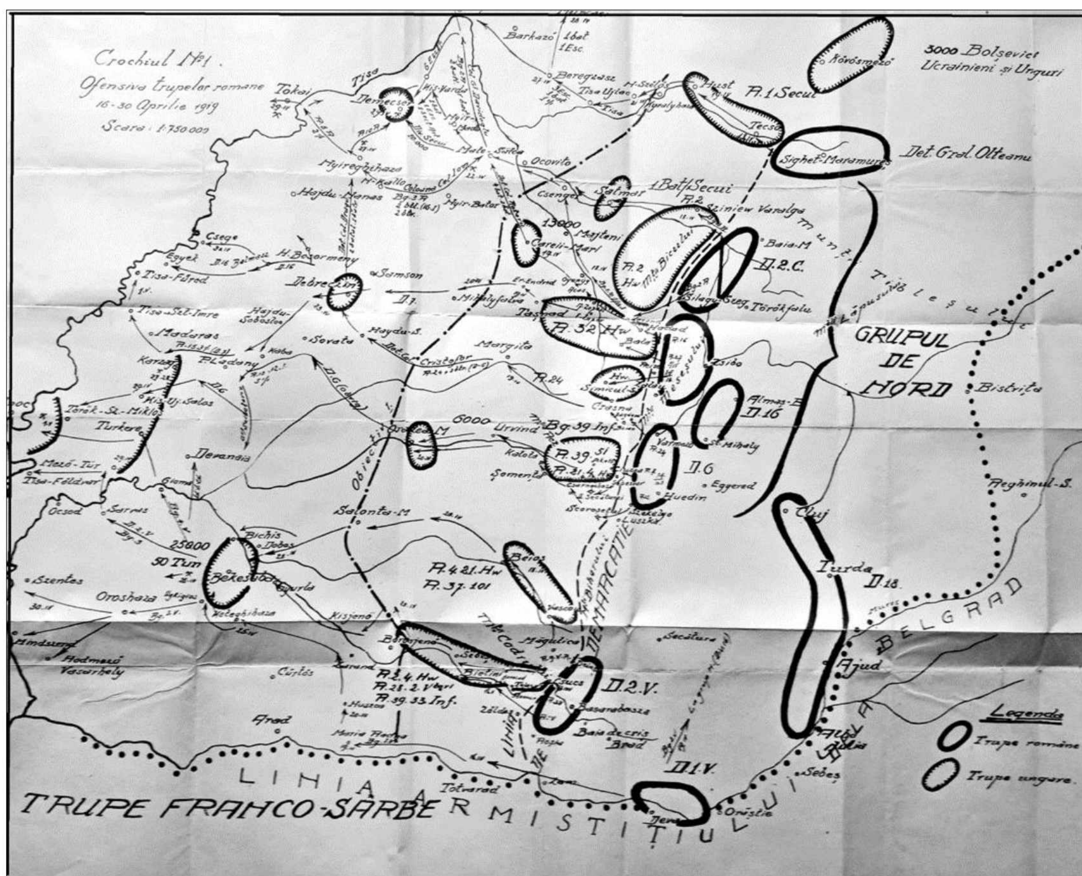
Generalul Ioan Jitianu – comandantul Diviziei 2 Infanterie.

Locotenent-colonelul Victor Tomoroveanu – comandantul Brigăzii 2 Infanterie.

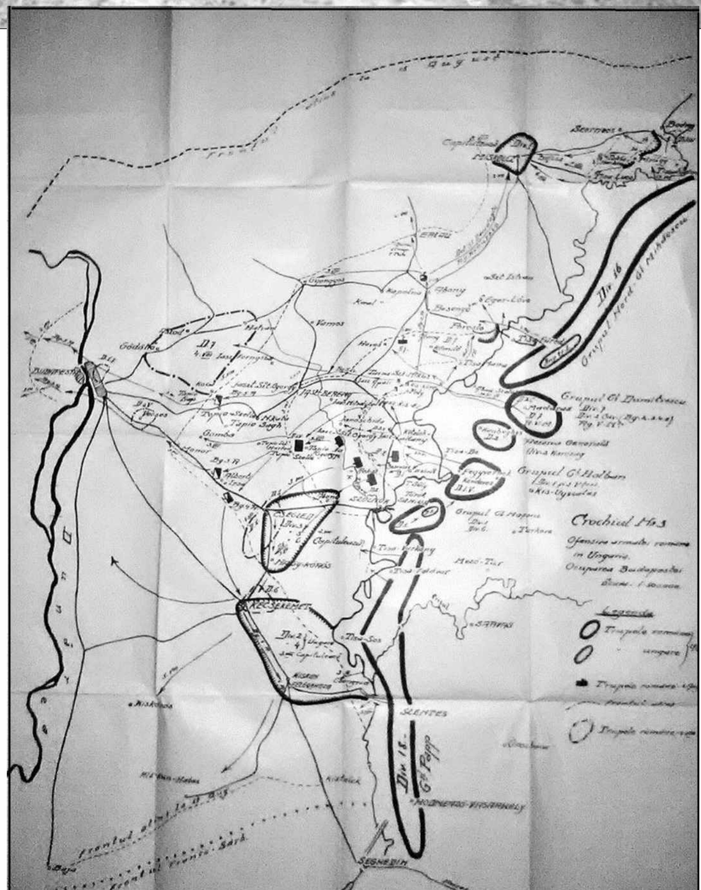
Generalul Romulus Scărişoreanu – comandantul Diviziei 1 Cavalerie.

Ofensiva Armatei Române din 16-30 aprilie 1919.

Generalii Gheorghe Mărdărescu şi Traian Moşoiu la trecerea Tisei.

Ofensiva Armatei Române în Ungaria 1919 şi ocuparea Budapestei.

Generalii Gheorghe Mărdărescu, Ştefan Panaitescu, Traian Moşoiu, Constantin Dumitrescu şi ofiţeri români la Debreţin, 1919.

Generalul Traian Moşoiu defilează în faţa generalului Mărdărescu la Budapesta în 1919.

Generalul Ştefan Holban – comandantul avangardei strategice care a ocupat Budapesta.

Generalul Traian Moşoiu – comandantul Grupului de Manevră la Budapesta 1919.

Divizionul 2 din Regimentul 2 Călăraşi la Budapesta în august 1919.

Generalii Gheorghe Mărdărescu, Ştefan Panaitescu şi Philippe Petain la Budapesta.

Ofiţeri englezi în mijlocul ofiţerilor români.

PARTICIPAREA REGIMENTULUI 9 VÂNĂTORI – COMANDAT DE GENERALUL GORJEAN GHEORGHE RASOVICEANU – LA CAMPANIA ANULUI 1919

Daniela-Liliana Pătraşcu,
Dumitru-Valentin Pătraşcu

Regimentul nr. 9 Vânători, cu garnizoana la Bazargic, a participat la campaniile anilor 1916-1917, luând parte la luptele din sudul Dobrogei, la bătălia de la Turtucaia, precum şi la retragerea armatei române spre nord, efectivele sale, precum şi Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Batalionului I al Regimentului nr. 9 Vânători, remarcându-se în luptele de Stăpul, Bălăriile, precum şi în bătălia de la Amzacea, la care, alături de trupele Regimentului nr. 9 Vânători, au luat parte şi voluntari sârbi[1].

La 15 august 1916, maiorul Gheorghe Rasoviceanu se afla la comanda Batalionului I din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători, îndeplinind şi funcţia de şef de Stat Major al regimentului până la data de 1 noiembrie 1916, când a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, preluând comanda Regimentului nr. 9 Vânători[2].

Regimentul nr. 9 Vânători făcea parte din Divizia a 19-a, care era dispusă de-a lungul frontierei româno-bulgare, la sud de Bazargic, şi care alcătuia Armata a III-a română comandată de către generalul Mihail Aslan, alături de Divizia a 17-a, dispusă la sud de Turtucaia, şi Divizia a 9-a, dispusă la sud de Silistra[3].

Armata a III-a română dispunea de un efectiv total de 72 000 de oameni, acestora adăugându-li-se două divizii de infanterie şi una de cavalerie ruse, cu un efectiv de 42.000 de oameni, aflate sub comanda generalului Andrej Zaioncikovski. În aceste condiţii, trupele româno-ruse din Dobrogea totalizau: 83 de batalioane de Infanterie, 34 de

---

[1] Gheorghe Cristescu, *Amintiri din războiul 1916-1919*, p. 4. Lucrarea memorialistică este dactilografiată şi broşată, fiindu-ne pusă la dispoziţie prin amabilitatea domnului jurist Ion Ungureanu din oraşul Ţicleni, căruia îi mulţumim şi pe această cale. Remus Macovei, „Monumentul eroilor sârbi căzuţi în luptele pentru apărarea Dobrogei în anul 1916”, în volumul *Sfinţi, eroi şi martiri*, Craiova, Editura Sitech, 2016, pp. 222-241.

[2] Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieţii farmec, 1999, p. 7; Daniela-Liliana Pătraşcu, Dumitru-Valentin Pătraşcu, „Generalul Gheorghe Rasoviceanu (1874-1954) – Comandantul Regimentului nr. 9 Vânători”, în volumul *Istoricul Dinică Ciobotea la 70 de ani*, Craiova, Editura Universitaria, 2017, p. 354; ***, *Operaţiile şi istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru Întregirea Neamului Românesc*, editor, studiu introductiv, ilustraţie şi anexe de Ion I. Solcanu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2018, pp. XXIV, 13; Ion Solcanu, *Un erou din Războiul de Reîntregire a României: Regimentul 9 Vânători*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2018.

[3] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediţia a II-a, vol. I, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, f. a., p. 359.

escadroane de Cavalerie şi 40 de baterii de Artilerie[4].

În timp ce armata româno-rusă era în curs de concentrare, trupele germane şi bulgare erau masate la frontiera dobrogeană. În consecinţă, August von Mackensen a atacat Turtucaia, care era apărată de Divizia a 17-a română, ce avea un efectiv de 20 000 de oameni, din care 15 000 de infanterişti desfăşuraţi pe un front de 30 de km lungime[5].

Operaţiunile propriu-zise au început în noaptea de 1 spre 2 septembrie 1916, atacul producându-se prin surprindere[6]. Ulterior, acţiunile militare s-au extins şi în zonele Silistra şi Bazargic. În aceste condiţii, generalul de brigadă Nicolae Arghirescu, comandantul Diviziei a 19-a Infanterie, a ordonat evacuarea oraşului Bazargic la 21 august/3 septembrie 1916[7].

Înfrângerea armatei române la Turtucaia, la 23 august/5 septembrie 1916, a condus la mari pierderi în oameni şi material de război, în urma acesteia fiind capturaţi de către inamic 25 000 de prizonieri români[8].

Ulterior, în perioada 3/16-8/21 septembrie 1916, generalul August von Mackensen a declanşat o puternică ofensivă pe linia Rasova – Cobadin – Topraisar – Tuzla, ofensivă respinsă de trupele româno-ruse[9].

Regimentul nr. 9 Vânători a luat parte la *„luptele grele şi aprige din jurul Bazargicului (...) care ne aduc primii răniţi de pe front (...) în special ofiţeri şi soldaţi din eroica Divizie de voluntari sârbi, comandată de colonelul adjutant Hagici, care era încadrată în frontul român din Dobrogea"*[10].

Bătălia de la Bazargic a început în dimineaţa zilei de 5 septembrie 1916, când trupele româno-ruse au ajuns în faţa întăriturilor Bazargicului[11]. Surprins de forţa trupelor inamice, generalul Nicolae Arghirescu a ordonat retragerea trupelor româno-ruse spre Caraomer, în ciuda faptului că Regimentul nr. 9 Vânători încercase un nou atac asupra oraşului. Nefiind susţinut de restul trupelor, Regimentul nr. 9 Vânători a fost nevoit să se retragă. Retragerea trupelor româno-ruse s-a oprit pe linia Nebicuiusu – Cerchezchioi – Ciobancuiusu[12].

Ulterior, un consiliu de război desfăşurat la Silistra în noaptea de 7 spre 8 septembrie 1916 a decis evacuarea Silistrei în ziua de 8 septembrie 1916, dezafectarea podului de pontoane ce făcea legătura cu oraşul Călăraşi, şi retragerea trupelor Diviziei a 9-a la Cuzgun. În aceste condiţii, la 10 septembrie 1916, Silistra a fost ocupată de trupele germane şi bulgare[13], noul front fiind reorganizat pe linia Rasova – Cobadin – Topraisar[14].

---

[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 367.
[6] *Ibidem*, p. 371.
[7] ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, coord. acad. Gheorghe Platon, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 423.
[8] *Ibidem*, p. 424.
[9] *Ibidem*.
[10] Gheorghe Cristescu, *Amintiri din războiul 1916-1919*, p. 4.
[11] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. I, p. 413.
[12] *Ibidem*, p. 416.
[13] *Ibidem*, p. 423.
[14] ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 424; Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, p. 423.

Înfrângerile suferite de trupele româno-ruse în Dobrogea au determinat revizuirea planului de operaţii al armatei române. Astfel, la propunerea generalului Alexandru Averescu s-a decis pornirea unei puternice ofensive în Dobrogea, concomitent, urmând a continua ofensiva trupelor române în Transilvania.

Numit comandant al Armatei a III-a la finele lunii august 1916, generalul Alexandru Averescu aprecia că printre cauzele înfrângerii de la Turtucaia se pot enumera unităţile improvizate şi numărul mare de soldaţi şi ofiţeri rezervişti[15].

La 18 septembrie/1 octombrie 1916, în timp ce ofensiva armatei române din Dobrogea progresa, a început trecerea trupelor Armatei a III-a române pe podul de pontoane de la Flămânda[16]. După încheierea trecerii Dunării, generalul Alexandru Averescu organizează o nouă linie a frontului ce începe la Rasova, pe malul Dunării, trecând prin Arabagi, Mulciova, Enigea, Cocargea, Cobadin, Topraisar şi Tuzla, pe malul Mării Negre[17].

În aceste condiţii, trupele româno-ruse din Dobrogea totalizau, la începutul lunii octombrie 1916, un număr de: 124 de batalioane (80 de batalioane române şi 44 ruse), 31 de escadroane de cavalerie şi 89 de baterii de artilerie, fiind superioare celor inamice, care dispuneau de: 79 de batalioane de infanterie, 29 de escadroane de cavalerie şi 62 de baterii de artilerie[18].

Bătălia de la Amzacea s-a declanşat în momentul în care, informaţi de o patrulă sârbească, ofiţerii Regimentului nr. 9 Vânători *„au aflat că inamicul din faţa regimentului (...) schimbă o divizie germană cu una turcă“*[19], iar *„în timp ce ofiţerii germani şi turci predau şi primeau sectoarele, trupa este adunată (...) le-au venit căruţele cu mâncare“*[20].

Referindu-se la calităţile de comandant ale maiorului Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Batalionului I din cadrul Regimentului 9 Vânători în timpul bătăliei de la Amzacea, istoricul Constantin Kiriţescu nota că acesta este *„un comandant a cărui energie nu e întrecută decât de înflăcărarea şi dispreţul său de moarte“*[21].

În cursul lunilor noiembrie-decembrie 1916, locotenet-colonelul Gheorghe Rasoviceanu a coordonat refacerea Regimentului nr. 9 Vânători *„din resturile regimentelor: 9 Vânători, 39 Infanterie şi 40 Infanterie“*[22], astfel că, la 23 noiembrie 1916, *„după evacuarea Bucureştiului, primind ordin să ocupe o poziţie de rezistenţă la Ştefăneşti, a organizat-o în condiţiuni foarte bune şi într-un timp foarte scurt“*[23].

Pentru faptele de vitejie săvârşite de către soldaţii şi ofiţerii din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători în luptele de la: Mustafa-aci, *„unde a respins o brigadă inamică cu*

---

[15] Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din războiu (1916-1918)*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, f.a., p. 21.

[16] ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 424.

[17] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. I, p. 435.

[18] *Ibidem*, p. 466.

[19] Gheorghe Cristescu, *op. cit.*, p. 5.

[20] *Ibidem*.

[21] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. I, p. 468.

[22] Vezi Anexa nr. 1.

[23] *Ibidem*.

artilerie"[24], de la Amzacea, *„unde au cucerit 7 tunuri"*[25], de la Nazarcea şi de la Stâlpul, bătălie desfăşurată la 19 noiembrie 1916, în urma căreia *„şi-au deschis drumul spre Bucureşti, rupând puternicul front bavarez şi aducând peste 1 200 de prizonieri şi 16 mitraliere"*[26], drapelul Regimentului nr. 9 Vânători a fost decorat de către Regele Ferdinand I cu ordinul *„Mihai Viteazul"*, clasa a III-a, decretul de decorare fiind emis la Iaşi la 23 mai 1917[27].

În cursul lunilor aprilie-mai 1917, Regimentul nr. 9 Vânători a primit ordin din partea Regelui Ferdinand I să asigure ordinea şi să restabilească autoritatea statului român în Iaşi, în condiţiile haosului creat de trupele ruse bolşevizate care părăsiseră linia frontului şi se dedau la crime, violuri şi jafuri în spatele frontului, nesocotind autorităţile române[28], misiune de care s-a achitat în mod strălucit, alungând trupele bolşevice din capitala ţării, motiv pentru care locotenent-colonelul Gheorghe Rasoviceanu şi-a câştigat respectul şi admiraţia Regelui Ferdinand I.

Locotenent-colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului nr. 9 Vânători, a fost decorat cu ordinul *„Mihai Viteazul"*, clasa a III-a, printr-un decret emis de către Regele Ferdinand I la data de 18 august 1917[29], ca recunoaştere pentru *„pentru vitejia, destoinicia şi devotamentul excepţional de care a dat dovadă pe câmpul de luptă"*[30] în cursul bătăliei de la Mărăşeşti.

În cursul bătăliei de la Mărăşeşti[31], Regimentul nr. 9 Vânători comandat de către Gheorghe Rasoviceanu, *„prin lupte crâncene, respinge toate atacurile duşmane, păstrând gara şi fabrica de parchet, considerate puncte strategice de către ambele părţi beligerante"*[32].

Într-un raport întocmit de către comandantul Diviziei a 9-a, generalul Constantin Scărişoreanu, se arăta că *„la atacul inamicului din ziua de 29 iulie, când duşmanul ameninţa să ne învăluie compact Divizia şi să ia gara şi satul Mărăşeşti din cauza retragerii dezordonate a ruşilor de la aripa dreaptă a Diviziei, locotenent-colonelul Rasoviceanu, care forma singura rezervă a Diviziei, cu unitatea sa, primeşte ordinul de a face faţă în acea parte şi, mulţumită acţiunii sale, reuşeşte a păstra în stăpânire gara şi satul Mărăşeşti, precum şi fabrica de parchete"*[33].

După semnarea păcii umilitoare de la Buftea-Bucureşti (7 mai 1918), care prevedea demobilizarea armatei române, *„armata noastră fusese ca şi desfiinţată"*[34], astfel că,

---

[24] „Monitorul Oficial", nr. 54 din 27 mai/9 iunie 1917, p. 1 023.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem.*

[28] Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 11.

[29] Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 19.

[30] Vezi Anexa nr. 4.

[31] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 151-233; Costin Scurtu, *Participarea militarilor dobrogeni la bătălia de la Mărăşeşti din vara anului 1917*, în „Cronica Vrancei", nr. XV, Focşani, 2013, pp. 177-196.

[32] Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 8.

[33] Vezi Anexa nr. 3.

[34] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, f. a., vol. II, p. 537.

„singurele forţe serioase erau unităţile detaşate în Basarabia"[35], respectiv *„diviziile 9 şi 10 de Infanterie şi diviziile 1 şi 2 de Cavalerie"*[36].

Odată cu decretarea mobilizării, la 10 noiembrie 1918, s-au constituit trei divizii: a 8-a, a 7-a şi a 1-a de Vânători, care au alcătuit Corpul IV Armată cu garnizoana în Moldova. Divizia a 8-a *„avea să opereze în Bucovina, iar celelalte două în Transilvania"*[37], însă *„efectivele diviziilor erau slabe: un regiment de infanterie n-avea mai mult de 1 300 de soldaţi luptători, iar unul de vânători avea între 600 şi 800. Fiecare divizie dispunea numai de câte două baterii de tunuri de câmp şi una de obuziere; vânătorii mai aveau şi câte o baterie de munte"*[38].

În momentul decretării mobilizării, Regimentul nr. 9 Vânători făcea parte din Brigada a 1-a din cadrul Diviziei a 1-a Vânători aflată sub comanda generalului de brigadă Aristide Lecca. Ulterior, la 1 februarie 1919, Regimentul nr. 9 Vânători a intrat în componenţa Brigăzii a 4-a Vânători comandată de către colonelul Dimitriu, după ce, *„îndeplinindu-şi misiunea la Bucureşti, a primit ordin să vină în regiunea Brad"*[39].

După sosirea Regimentului nr. 9 Vânători, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători raporta că domnul colonel *„Rasoviceanu a organizat poziţiile de la Korosbania şi Brad, unde a dat dovadă de multă pricepere, iniţiativă şi sârguinţă"*[40], astfel că, *„pentru modul cum îşi face datoria (...) îi aduc elogiile mele"*[41].

Totodată, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători raporta faptul că domnul colonel Gheorghe Rasoviceanu *„este în tot timpul în mijlocul soldaţilor săi, cunoscându-i aproape pe fiecare după nume. Instrucţia şi educaţia ofiţerilor şi trupei formează grija sa de căpetenie. Ofiţerii săi sunt model de conduită, trupa este adânc pătrunsă de sentimentul datoriei către Patrie şi Tron, de al supunerii şi ascultării faţă de şefi"*[42].

În aceste condiţii, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători îşi exprima *„credinţa că la semnalul de înaintare, Regimentul nr. 9 Vânători comandat de colonelul Rasoviceanu va păşi din nou pe drumul biruinţei şi al gloriei, drum ce cunoaşte bine şi pe care l-a făurit cu sângele vitejilor săi în văpaia luptelor de pe Neajlov şi de la Mărăşeşti"*[43], propunându-l *„pentru numire la comandă de brigadă şi înaintare la gradul de general în mod excepţional"*[44].

La 31 ianuarie 1919, Batalioanele I şi II din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători au ajuns la Deva, de unde s-au deplasat către Băiţa, unde s-a instalat în dispozitiv Batalionul I, iar, la 1 februarie 1919, Batalionul II împreună cu comenduirea regimentului s-au instalat la Brad. Concomitent, un pluton de mitraliere şi o companie au constituit un

---

[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem.*
[38] *Ibidem.*
[39] Vezi Anexa nr. 2.
[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*
[44] *Ibidem.*

avanpost la Baia de Criş[45].

La 15-16 februarie 1919 s-a constituit Corpul Voluntarilor Transilvăneni „Horia" compus din membrii Gărzilor Naţionale Române din Ţara Hălmagiului, precum şi din membrii ai Gărzilor Naţionale Române retrase din comitatul Arad pe valea Crişului Alb după stabilirea celei de-a treia linii de demarcaţie între trupele române şi trupele ungare.

Efectivul Corpului de Voluntari „Horia" era de aproximativ 4 000 de moţi recrutaţi din zona munţilor Zarandului, din plăşile Baia de Criş, Brad, Abrud, Câmpeni, acestora alăturându-li-se foşti prizonieri reveniţi din Rusia, precum şi jandarmii de la Ineu, retraşi la Brad, comandaţi de către căpitanul Vasile Barbu.

Ceremonia de depunere a jurământului militar de către membrii Corpului de Voluntari „Horia" a fost organizată de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu, sub ordinele căruia aveau să lupte aceştia, după ce primiseră permisiunea de a ieşi de sub autoritatea Consiliului Dirigent, la data de 2 martie 1919 la gorunul lui Horea de la Ţebea.

Anterior declanşării contraofensivei române din aprilie 1919, Corpul Voluntarilor „Horia" s-a transformat în Regimentul nr. 86 Infanterie, fiind subordonat Diviziei a 2-a Vânători a Armatei Române. Acest regiment şi-a adus o contribuţie importantă la eliberarea oraşului Beiuş de sub ocupaţia trupelor ungare bolşevice ale Republicii Sfaturilor proclamate la Budapesta de către Béla Kuhn în speranţa păstrării vechilor teritorii ale Ungariei cu sprijinul bolşevicilor lui Vladimir Ilici Lenin[46]. După eliberarea Beiuşului, această unitate a Armatei Române avea să primească denumirea de Regimentul de Infanterie „Beiuş".

La 31 martie 1919, trupele Regimentului 9 Vânători aflate sub comanda generalului Gheorghe Rasoviceanu au eliberat Hălmagiu, unde au rezistat atacurilor bolşevicilor unguri până la 15 aprilie 1919[47].

Béla Kun, pe numele real Béla Kun, a fost prizonier în Rusia în perioada 1914-1917, perioadă în care a aderat la vederile bolşevice, motiv pentru care, la 17 noiembrie 1917 avea să fie trimis în Ungaria, sub acoperirea unei echipe de chirurgi militari şi specialişti ai Crucii Roşii sovietice venite în ajutorul răniţilor de război maghiari[48].

În foarte scurt timp de la sosirea sa în Ungaria, Béla Kun a fondat, la Budapesta, Partidul Comunist Ungar, pentru ca, la scurt timp, să înfiinţeze *„grupul comunist român"* constituit din foşti prizonieri de război din lagărele din Siberia, acesta urmând să constituie aripa transilvăneană a comuniştilor unguri[49].

La sfârşitul anului 1918, odată cu sosirea acestor agitatori bolşevici, în majoritate foşti prizonieri, operaţiunile paramilitare şi teroriste maghiare împotriva autorităţilor române şi a populaţiei din Transilvania au căpătat o dezvoltare similară cu operaţiunile bolşevice din Basarabia[50]. În aceste condiţii, în judeţul Arad s-au raportat 301 asasinate,

---

[45] Vezi Anexa nr. 3.

[46] Larry L. Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, Bucureşti, Editura RAO, 2011, pp. 80-87.

[47] Traian Mager, *Ţinutul Hălmagiului*, vol. IV, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1938.

[48] Larry L. Watts, *op. cit.*, pp. 77-78.

[49] *Ibidem*, p. 78.

[50] *Ibidem*.

între noiembrie 1918 şi februarie 1919, 300 de victime fiind români[51], un singur mort fiind ungur, însă chiar şi acesta a fost ucis tot de către gărzile ungare[52].

Observatorii francezi şi britanici raportau o intensă campanie antiromânească a autorităţilor de la Budapesta şi instigări la atrocităţi destinate să *„aducă anarhia în teritoriile ocupate de români"* şi să provoace represiuni care *„ar submina unirea"* şi *„ar discredita administraţia românească"*[53].

În aceste condiţii, la sfârşitul lunii ianuarie 1919, Statul Major General Român semnala că se ajunsese la un asemenea nivel al cooperării militare ungare cu agenţii comunişti din Transilvania, încât *„toate gărzile maghiare aderaseră la această mişcare"* şi încercau să provoace represalii împotriva populaţiei civile[54].

În timp ce, trupele bolşevice ungare atacau, la 15 aprilie 1919, trupele române din Transilvania aflate în zona munţilor Apuseni[55], comandantul Armatei Roşii Ucrainene, Vladimir Aleksandrovici Antonov-Oseienov ordona concentrarea unităţilor în vederea unui atac prin Bucovina pentru stabilirea contactului cu trupele ungare bolşevice ale lui Béla Kun[56].

La 15 aprilie 1919, trupele române din Transilvania grupau: diviziile 1 şi 2 Vânători, 6 şi 7 Infanterie, o diviziei şi o brigadă de Cavalerie, precum şi două divizii de voluntari transilvăneni, fiind dispuse în Grupul de Nord, aflat sub comanda generalului Traian Moşoiu, şi Grupul de Sud, aflat sub ordinele directe ale comandantului trupelor din Transilvania, constituit, în linia întâi, din Divizia a 2-a Vânători la care se adăuga Regimentul „Beiuş" al voluntarilor ardeleni[57], staţionat pe valea Crişului Alb în regiunea Hălmagiu – Roşia. În spatele acesteia se afla Divizia a 1-a Vânători, amplasată în regiunea Brad – Deva. În linia a treia se afla Divizia a 18-a ardeleană, ce constituia rezerva generală, fiind dislocată în regiunea Cluj – Alba-Iulia[58].

Atacul ungar din noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 de pe valea Someşului (Cicărlău), din defileul Ciucea şi de la Ţigani a fost urmat de contraofensiva trupelor române desfăşurată pe un front cu lungimea de peste 200 de kilometri de la Hodod, la nord de Zalău, până la Mureş, la acesta participând trupele Diviziilor a 6-a, a 7-a şi a 2-a de Vânători[59].

Grupul de Sud al trupelor române ocupa în valea Crişului Alb un sector independent de Grupul de Nord, de care era despărţit de masivul munţilor Bihorului. Divizia a 2-a Vânători a atacat defileul Ciuci cu trupe ale Regimentului nr. 10 Vânători şi ale Regimentului „Beiuş", în timp ce, la nord, trupe din Regimentul nr. 9 Vânători şi din

---

[51] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 544.

[52] Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 78.

[53] *Ibidem*, p. 79.

[54] *Ibidem*.

[55] ***, *Istoria Românilor*, vol. VIII, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 393.

[56] Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 84.

[57] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 552.

[58] *Ibidem*.

[59] *Ibidem*, p. 553.

Regimentul „Beiuş“ îşi poziţionase artileria pe muntele Brusturi[60]. Atacul asupra defileului a fost precedat de un puternic bombardament de artilerie, ulterior, regimentele 9 şi 10 Vânători atacând la baionetă şi punând stăpânire pe defileul Ciuci.

După cucerirea defileului Ciuci, Regimentul nr. 9 Vânători împreună cu un batalion din Regimentul „Beiuş“ au format un detaşament mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu, care a înaintat în direcţia oraşului Beiuş, realizând, într-o singură zi, 16 aprilie 1919, 40 de kilometri de marş şi ducând 4 lupte victorioase cu trupele ungare, fapt ce a permis ca, în aceeaşi zi, să fie eliberat oraşul Beiuş[61]. Detaşamentul mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu a intrat în Beiuş în sâmbăta Sfintelor Paşti, având în frunte batalionul din cadrul Regimentului de Voluntari Ardeleni „Beiuş“[62].

Pornind de la Beiuş pe valea Crişului Negru, detaşamentul mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu avea să elibereze, în noaptea de 19 spre 20 aprilie 1919, după un marş impetuos, Salonta Mare, unde *„comandantul român avu satisfacţia ca, printre cei dintâi unguri care veneau să-i prezinte omagiile şi să-i ceară protecţie împotriva violenţelor propriilor săi compatrioţi, să fie contele Kalman Tisza“*[63], fratele fostului prim-ministru ungar Istvan Tisza.

În chiar ziua de Paşti, când *„pe la miezul zilei, cele dintâi patrule româneşti au sosit, cu caii în spume, în pieţele Oradei, mulţimea a izbucnit în lacrimi de bucurie şi în strigăte entuziaste“*[64], ulterior, *„entuziasmul a devenit delir când, în faţa palatului primăriei, se opri automobilul prăfuit din care coborî generalul Moşoiu“*[65], prilej cu care se *„intonează corurile eroice «Deşteaptă-te Române» şi «Pe-al nostru steag»“*[66].

La 25 aprilie 1919 au început operaţiunile ce vizau ocuparea oraşului Bekescsaba, context în care *„detaşamentul Rasoviceanu înaintează de la Salonta Mare şi ocupă Doboş, la 12 km N-E de Berkescsaba“*[67], în timp ce, Brigada a 1-a Vânători, venind dinspre sud, eliberează Chişineu-Criş, iar Brigada a 3-a Vânători înaintează dinspre est, de la Boroşineu, şi ocupă Nagyserend şi Gyula[68]. În aceste condiţii, la 26 aprilie 1919, Bekescsaba, *„puternic atacată de trupele de Vânători din trei părţi“*[69] a fost ocupată, ungurii începând retragerea spre Szolnok.

În după amiaza zilei de 1 mai 1919, Divizia a 2-a Vânători *„a pătruns în intrândul Tisei, la sud de Szolnok, şi a deschis, cu toată artileria sa, un foc violent asupra capului de pod“*[70], astfel că, *„pe seară, inamicul a fost nevoit să părăsească poziţiile sale şi să fugă cu precipitare pe malul opus al râului“*[71]. În aceste condiţii, la 1 mai 1919, trupele

---

[60] *Ibidem*, p. 554.
[61] *Ibidem*, p. 556.
[62] *Ibidem*, p. 557.
[63] *Ibidem*, p. 558.
[64] *Ibidem*.
[65] *Ibidem*, p. 559.
[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*, p. 562.
[68] *Ibidem*.
[69] *Ibidem*, p. 563.
[70] *Ibidem*, p. 564.
[71] *Ibidem*.

române controlau întregul mal stâng al Tisei.

Referindu-se la participarea detaşamentului comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu la operaţiunile din aprilie 1919, generalul Traian Moşoiu aprecia că *„în toate aceste operaţiuni a dat probe palpabile de destoinicie şi bravură“*[72]. În consecinţă, *„pentru modul strălucit cum s-a comportat Regimentul 9 Vânători, comandat de colonelul Rasoviceanu, a fost citat prin ordinul de zi nr. 22 al Grupului de Nord“*[73].

Ulterior, la 27 mai 1919, Regimentul nr. 9 Vânători comandat de către generalul Gheorghe Rasoviceanu *„respinge toate atacurile pe care inamicul le-a dat asupra capului de pod Tockay“*[74]. De asemenea, *„a luptat cu bravură la Toymacs şi Vencselle pe malul stâng al Tisei respingând, cu ajutorul unui batalion din 82 Infanterie peste Tisa un detaşament inamic ce trecuse fluviul“*[75].

Comandantul trupelor române din Transilvania, generalul Traian Moşoiu a luat măsuri pentru organizarea acoperirii pe Tisa, frontul de acoperire fiind împărţit în 3 sectoare, astfel că, de la vârful Stog, în munţii Maramureşului, până la vărsarea Someşului în Tisa, erau dispuse trupele detaşamentului Olteanu, iar de aici până la Abad Szalok trupele Diviziei a 16-a ardelene, în timp ce, Divizia a 2-a Vânători a fost plasată în rezervă la Debreţin[76], toate aceste trupe constituind Grupul Nord.

La 23 iunie 1919, generalul Traian Moşoiu, comandantul Grupului Nord a fost numit guvernator al zonei militare dintre Tisa şi linia de frontieră româno-ungară, generalul Mihăescu fiind numit comandant al Grupului Nord[77].

De la Abad Szalok până la vărsarea Mureşului în Tisa erau dispuse trupele Grupului Sud comandat de către generalul Ştefan Holban şi constituit din Divizia a 18-a ardeleană şi având în rezervă Divizia a 1-a Vânători la Bekescsaba, în rezerva generală fiind plasate Divizia a 6-a, dispusă la Oradea – Salonta şi Divizia a 2-a Cavalerie, în timp ce, Divizia a 7-a, care luase parte la ofensiva din cursul lunii aprilie 1919, a fost dispusă în nordul Moldovei[78].

Conform raportului întocmit la data de 8 februarie 1920 de către colonelul Dimitriu, comandantul Brigăzii 4 Vânători, în subordinea căruia s-a aflat Regimentul 9 Vânători comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu încă din data de 20 februarie 1919, se arată că *„în a doua ofensivă contra ungurilor, colonelul Rasoviceanu a trecut cel dintâi Tisa, pe bărci, cu regimentul său, în noaptea de 29/30 iulie 1919, la punctul Tisabö“*[79]. În consecinţă, se arăta în raportul citat, *„măsurile de pregătire au fost astfel luate, că operaţiunea trecerii s-a executat într-o ordine desăvârşită“*[80].

Ulterior, în cursul zilei de 31 iulie 1919, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători *„a luat parte la atacul de la Yasey – Ladany, unde ungurii au opus*

[72] Vezi Anexa nr. 4.
[73] *Ibidem.*
[74] *Ibidem.*
[75] *Ibidem.*
[76] Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 566.
[77] *Ibidem.*
[78] *Ibidem.*
[79] Vezi Anexa 5.
[80] *Ibidem.*

ultima rezistenţă între Tisa şi Dunăre"[81], colonelul Dimitriu, comandantul Brigăzii 4 Vânători precizând, în cuprinsul aceluiaşi raport, că la bătălia respectivă a asistat şi Béla Kuhn, care, *„din turla bisericii din Yasey-Ladany, urmărea cu binoclul fazele luptei"*[82] şi care, fiind *„impresionat de înaintarea vijelioasă a Vânătorilor, cu toate că erau bătuţi de o artilerie numeroasă, de toate calibrele, (...) se suie în automobil şi, fugind la Budapesta, este primul mesager care duce vestea despre sfărâmarea completă a armatei maghiare"*[83].

După ocuparea Budapestei de către Armata Română[84], în perioada 6 august – 18 octombrie 1919, Regimentul 9 Vânători comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu s-a aflat *„în rezerva Diviziei a 2-a Vânători la Vecses, lângă Budapesta, unde s-a achitat lăudabil de toate însărcinările avute, executând şi evaluările de materiale"*[85].

Regimentul 9 Vânători avea să primească ordin de retragere spre Bucureşti la 18 octombrie 1919, comandantul său fiind apreciat de către comandantul Brigăzii 4 Vânători drept *„un ofiţer superior brav, destoinic şi corect"*[86], astfel că, *„pentru modul distins cum s-a condus în lupte ca comandant de regiment şi de detaşament, îl propun cu toată căldura şi convingerea la înaintarea, în mod excepţional, la gradul de General de Brigadă"*[87].

Ulterior, în foaia calificativă a colonelului Gheorghe Rasoviceanu pentru perioada 1 noiembrie 1922 – 31 octombrie 1923, se preciza că *„sufletul acestui ofiţer, calitatea care l-a caracterizat în tot timpul războiului, a fost şi în anul acesta linia dominantă a întregii sale activităţi"*[88], motiv pentru care, *„îndeplinind toate condiţiunile cerute de lege, merită a înainta la gradul de General de Brigadă"*[89].

În aceste condiţii, la data de 14 ianuarie 1924, Gheorghe Rasoviceanu a fost înaintat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcţia de comandant de brigadă în cadrul Corpului Vânătorilor de Munte[90].

În perioada 1927-1930, generalul Gheorghe Rasoviceanu a coordonat în cadrul Marelui Stat Major al Armatei Române procesul de colonizare a Cadrilaterului[91], ulterior, începând cu data de 1 aprilie 1930, generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost numit la comanda Diviziei a 2-a Vânători de Munte[92].

În foaia calificativă pentru perioada 1 noiembrie 1929 – 1 noiembrie 1930, generalul M. Ionescu, comandantul Corpului Vânătorilor de Munte, aprecia că generalul

---

[81] *Ibidem.*
[82] *Ibidem.*
[83] *Ibidem.*
[84] Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Bucureşti, Editura Militară, 2013, *passim*; Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 10; Remus Macovei, *De la Turtucaia la Budapesta. Prinosul de sânge al militarilor constănţeni în campania 1916-1919*, Bucureşti, Editura Next Book, 2018.
[85] Vezi Anexa 5.
[86] *Ibidem.*
[87] *Ibidem.*
[88] Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, p. 54.
[89] *Ibidem*, p. 55.
[90] *Ibidem*, p. 17.
[91] *Ibidem*, p. 11.
[92] *Ibidem*, p. 17.

Gheorghe Rasoviceanu este «*„rezistent şi sănătos“*[93] iar *„comandamentul şi-l exercită cu destul tact şi multă energie (...). Cuprins de o indiscutabilă dorinţă de a lucra cât mai bine, pasionat chiar pentru bunul mers al serviciului şi progresul instituţiei“*»[94].

În cuprinsul aceluiaşi document, se preciza că *„dacă rezultatele nu corespund întotdeauna aşteptărilor, faptul trebuie atribuit unei oarecari lipse de experienţă, explicabilă, în conducerea unei mari unităţi, din cauza timpului scurt de când comandă, precum şi aceluia că, timp de aproape patru ani, a fost deturnat, în mod inexplicabil, de la adevărata sa menire de comandant şi utilizat cu totul în altă direcţie, pentru colonizarea Cadrilaterului“*[95].

În aceste condiţii, având în vedere *„modul lăudabil cum s-a comportat în campanie, pentru care a şi fost decorat cu «Mihai Viteazul», şi cu râvna ce pune în exercitarea atribuţiunilor sale, am credinţa fermă că va deveni un comandant de mare unitate ireproşabil“*[96], motiv pentru care comandantul Corpului Vânătorilor de Munte îl propunea pe generalul Gheorghe Rasoviceanu pentru *„a fi admis să urmeze cursul pentru comandă de Corp de Armată, având vechimea cerută şi stagiul legal îndeplinindu-l la 31 martie 1931“*[97].

În perioada 1 februarie – 15 iulie 1931, generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost locţiitor al comandantului Corpului Vânătorilor de Munte, ulterior revenind la comanda Diviziei a 2-a Vânători de Munte[98], funcţie pe care a îndeplinit-o până la data de 1 iulie 1932, când a fost numit comandant al Diviziei a 3-a Vânători de Munte[99].

În cuprinsul foii calificative a generalului Gheorghe Rasoviceanu pentru perioada 1 noiembrie 1932 – 1 iulie 1933, generalul Ionescu, comandantul Corpului I Armată aprecia că generalul Gheorghe Rasoviceanu este *„un ostaş desăvârşit şi pătruns până în reflexe de sentimentul datoriei şi al onoarei militare. Şef energic, însă cu o pătrunsă şi părintească grijă faţă de subalternii săi. Se ocupă îndeaproape de formarea lor, precum şi de traiul lor şi buna instruire a trupelor de sub comanda sa, închinând întreaga sa activitate intelectuală şi socială numai intituţiei, căreia s-a devotat. A fost mereu, atât în război cât şi în timp de pace, un exemplu de bun şi convins slujitor al Patriei“*[100].

Având în vedere toate acestea, în încheierea documentului menţionat, comandantul Corpului I Armată aprecia că *„încredinţarea Comandamentului I Teritorial este o bună şi binemeritată răsplată pentru activitatea folositoare şi neobosită ce a depus ca comandant de mare unitate în interesul superior al instituţiei“*[101].

În consecinţă, la 1 iulie 1933 generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost numit comandant al Comandamentului I Teritorial, calitate în care *„conduce (...) cu mult tact şi pune tot interesul ca lucrările cercurilor să fie ţinute la curent, ca să domine legalitatea, ordinea şi corectitudinea“*, aşa după cum menţiona ministrul Apărării

---

[93] *Ibidem*, p. 56.
[94] *Ibidem*, pp. 56-57.
[95] *Ibidem*.
[96] *Ibidem*.
[97] *Ibidem*.
[98] *Ibidem*, p. 58.
[99] *Ibidem*, p. 18.
[100] *Ibidem*, p. 60.
[101] *Ibidem*, pp. 60-61.

Naţionale, generalul Samsonovici, citând foaia calificativă a generalului Gheorghe Rasoviceanu pe perioada 1 noiembrie 1932 – 31 octombrie 1933.

Totodată, generalul Samsonovici preciza că *„în conducerea Diviziei a fost prea bine apreciat“*[102], motiv pentru care, *„cum are un trecut de război strălucit, ca o încoronare a trecutului său militar ar putea fi înaintat la gradul de general de Divizie la comanda ce îndeplineşte actualmente“*[103].

Generalul Gheorghe Rasoviceanu avea să activeze în calitate de comandant al Comandamentului I Teritorial până la finele anului 1936, când s-a pensionat. Cu acest prilej, colonelul Ion Vieşeanu aprecia, într-un discurs rostit în cadru festiv la data de 29 noiembrie 1936, adresându-se generalului, că *„vânturile şi valurile vieţii, vitrege cu noi toţi, niciodată nu v-au clintit din loc“*[104] deoarece *„ele s-au izbit de întreaga Dumneavoastră făptură ca de o stâncă îndiguită şi pregătită, de o minte aleasă şi o mână sigură“*[105], concluzionând că *„istoria Unirii Neamului Românesc îşi împleteşte trăinicia cu numele neînfricatului colonel Rasoviceanu Gheorghe, nume ce va deveni legendar, nu numai pe plaiurile Olteniei, ci pe tot cuprinsul României Mari“*[106].

După pensionare, generalul Gheorghe Rasoviceanu s-a stabilit la Balcic, unde a locuit în vila „Vânturile, valurile“, construită în anul 1934 după planurile arhitectei Henrieta Delavrancea. În anii 1934-1935 în această vilă a locuit pictorul Gheorghe Petraşcu.

Vila s-a aflat în proprietatea generalului Gheorghe Rasoviceanu până la data de 7 septembrie 1940, când România a cedat Cadrilaterul Bulgariei, conform prevederilor tratatului româno-bulgar semnat în Palatul „Jean Mihail“ din Craiova[107].

Deşi a supravieţuit regimului comunist din Bulgaria, vila „Vânturile, valurile“ avea să fie demolată în perioada 22-24 mai 2009, în locul său existând astăzi un teren cu pietriş folosit ca parcare a hotelurilor „Marina City“ şi „Mistral“ din Balcic, frecventate de numeroşi turişti români dornici de a petrece o vacanţă pe litoralul bulgăresc, turişti care este foarte probabil să nu fi auzit niciodată de viteazul general gorjean participant la epopeea făuririi României Mari.

Cedarea Cadrilaterului către Bulgaria l-a determinat pe generalul Gheorghe Rasoviceanu să părăsească Balcicul, stabilindu-se, iniţial, la Bucureşti, pentru ca, în cele din urmă să se instaleze la Sinaia, acolo unde activase în cadrul Batalionului I Vânători în anii 1903-1910, perioadă în care a avansat de la gradul de sublocotenent la acela de căpitan[108].

După instalarea regimului comunist în România, venerabilul general Gheorghe Rasoviceanu avea să fie urmărit de către securitatea comunistă, aşa cum se întâmpla, de altfel, cu toţi foştii ofiţeri ai Armatei Române ce activaseră anterior datei de 23 august 1944, însă vârsta înaintată l-a ferit de încarcerarea în sinistrele închisori şi lagăre de muncă forţată ale regimului.

---

[102] *Ibidem*, p. 61.
[103] *Ibidem*.
[104] *Ibidem*, p. 81.
[105] *Ibidem*.
[106] *Ibidem*.
[107] George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relaţiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Brăila, Editura Istros, 2009, pp. 373-374.
[108] Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 13.

Ca recunoaştere a calităţilor de comandant dovedite pe câmpul de luptă în timpul Primului Război Mondial, generalul Gheorghe Rasoviceanu avea să fie decorat cu numeroase decoraţii şi medalii româneşti, dar şi străine, precum: Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a, conferit de către Regele Ferdinand I al României la 18 august 1917, Ordinul „Steaua României“, în grad de Cavaler, cu panglică de Virtute Militară, conferit prin Înaltul Decret nr. 3 001/1916, Ordinul „Coroana României“, în grad de Ofiţer, cu panglică de Virtute Militară, conferit de către Regele Carol I al României prin Înaltul Decret nr. 3 106/1910, Ordinul „Sfântul Vladimir“, conferit de către Ţarul Rusiei Nicolae I prin Înaltul Decret nr. 1822/1917, Ordinul „Sfântul Gheorghe“, în grad de Mare Ofiţer, conferit de către Regele Greciei, Ordinul „Sfântul Sava“, în grad de Mare Ofiţer, conferit de către Regele Iugoslaviei în anul 1923, Ordinul „Sfântul Alexandru“, în grad de Cavaler, conferit de către Regele Bulgariei, Ordinul „Crucea Casei de Savoia“, în grad de Cavaler, conferit de către Regele Italiei în anul 1920, Ordinul „Legiunea de Onoare“, conferit de către preşedintele Republicii Franceze, Ordinul „Serviciu Distins“, conferit de către Regele Angliei în anul 1918, Ordinul „Crucea de Război“, conferit de către preşedintele Republicii Polonia, Ordinul „Steaua României“, conferit de către Regele Ferdinand I prin Înaltul Decret nr. 1 008/1920, Ordinul „Coroana României“, în grad de Comandor, conferit de către Regele Ferdinand I prin Înaltul decret nr. 4 768/1922, Ordinul „Coroana României“, în grad de Mare Ofiţer, conferit de către Regele Carol al II-lea prin Înaltul Decret nr. 1 858/1931, Ordinul „Vulturul Alb“, în grad de Comandor, conferit de către Regele Iugoslaviei, Ordinul „Sfântul Sava“, clasa a I-a, conferit de către Regele Iugoslaviei în anul 1931, Ordinul „Polonia Reconstituită“, în grad de Comandor, conferit de către preşedintele Republicii Polonia, Medalia „Bărbăţie şi Credinţă“, clasa a I-a, conferită de către Regele Carol I al României prin Înaltul decret nr. 381/1912, Medalia „Avântul Ţării“ conferită de către Regele Carol I al României în anul 1914, Medalia Jubiliară, conferită de către Regele Carol I al României în anul 1906, Medalia de Aur pentru 25 de ani de serviciu militar, conferită de către Regele Ferdinand I prin Înaltul Decret nr. 3 099/1920, Medalia „Victoria“, conferită de către Regele Ferdinand I al României prin Înaltul Decret nr. 7 396/1921 şi Medalia semn onorific pentru 40 de ani de serviciu militar, conferită de către Regele Carol al II-lea prin Înaltul Decret nr. 2 293/1931[109].

Generalul Gheorghe Rasoviceanu, unul dintre cei mai capabili generali români din perioada Primului Război Mondial, avea să se stingă din viaţă, după ani de zile de suferinţă şi uitare, în anul 1954 în casa fratelui său Solomon Rasoviceanu din satul Romaneşti, în apropierea oraşului Târgu-Jiu. A fost înmormântat în cimitirul satului Rasoviţa, unde se născuse, ceremonia funerară fiind realizată fără pompă de către fratele şi nepoţii săi.

[109] *Ibidem*, p. 11.

Anexe

Anexa 1

Foaie calificativă a colonelului Gheorghe Rasoviceanu
1 noiembrie – 31 decembrie 1916

Colonelul Rasoviceanu a fost sub ordinele mele în calitate de comandant al Regimentului 9 Vânători (format din resturile Regimentelor 9 Vânători, 39 şi 40 Infanterie), pentru refacerea căruia a desfăşurat foarte multă activitate în cursul lunilor noiembrie şi decembrie 1916.

În ziua de 23 noiembrie 1916, după evacuarea Bucureştiului, primind ordin să ocupe o poziţie de rezistenţă la Ştefăneşti, a organizat-o în condiţiuni foarte bune şi într-un timp foarte scurt.

A doua zi, 24 noiembrie, a organizat, în aceleaşi condiţiuni, o a doua poziţie la [...].

Ajungând la Ialomiţa, i s-a încredinţat apărarea sectorului Patru Fraţi – Pontoni. În timpul nopţii, inamicul, încercând a forţa trecerea trupelor care reuşiseră a trece Ialomiţa.

La Glodeanul Sărat s-a distins, de asemenea, în apărarea sectorului ce i se încredinţase, reuşind a păstra poziţia chiar după retragerea trupelor vrăşmaşe de a întoarce stânga Diviziei a I-a (de la dreapta sa) care era încă în luptă cu inamicul la Mihăileşti. Nu a părăsit poziţia decât la ora 21, când a primit ordin de retragere.

La trecerea peste Buzău a format ariergardă la Albeşti în faţa gării Cilibia, apărând cu abilitate trecerea până la scurgerea trupelor.

De la râul Buzău până la Vaslui a executat marşul în cea mai bună ordine, reuşind a avea trupa în mână, cu toate că avea moralul scăzut.

În rezumat, am fost totdeauna pe deplin mulţumit de modul cum locotenent-colonelul Rasoviceanu şi-a îndeplinit grelele însărcinări ce i-am dat şi am deplină încredere pentru orice misiune grea.

Dau aceste note în calitate de fost comandant al Brigăzii colonel Mihăescu, formată din resturile Diviziilor 9, 19 şi 21.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieţii farmec, 1999, pp. 29-30.

Anexa 2

Foaie calificativă pentru perioada 28 octombrie 1918 – 31 martie 1919

Colonelul Dimitriu
Comandantul Brigăzii 4 Vânători

Colonelul Rasoviceanu cu regimentul său a intrat sub ordinele mele la data de 1 februarie 1919 când, îndeplinindu-şi misiunea la Bucureşti, a primit ordin să vină în regiunea Brad.

Pentru modul cum îşi face datoria colonelul Rasoviceanu îi aduc, cu profunzime, elogiile mele.

Se preocupă îndeaproape de gospodărirea şi administraţia corpului. Este în tot timpul în mijlocul soldaţilor săi, cunoscându-i aproape pe fiecare după nume. Instrucţia şi educaţiunea ofiţerilor şi trupei formează grija sa de căpetenie. Ofiţerii săi sunt un model de conduită, trupa este adânc pătrunsă de sentimentul datoriei către Patrie şi Tron, de al supunerii şi ascultării faţă de şefi.

Colonelul Rasoviceanu a organizat poziţiile de la Korosbania şi Brad, unde a dat dovadă de multă pricepere, inteligenţă şi sârguinţă la lucru.

Măsurile de siguranţă şi gradul de vigilenţă au fost de aşa natură că, un copil ungur de vreo 12 ani, trimis de la Halmagiu, a încercat să treacă linia de demarcaţie la Tomeşd dar a fost imediat prins de patrule şi adus la brigadă, unde i s-au întocmit actele pentru trimiterea înaintea Curţii Marţiale.

Am credinţa că la semnalul de înaintare, Regimentul 9 Vânători comandat de colonelul Rasoviceanu va păşi din nou pe drumul biruinţei şi al gloriei, drum ce cunoaşte bine şi pe care l-a făurit cu sângele vitejilor săi în văpaia luptelor de pe Neajlov şi la Mărăşeşti.

Îl propun pentru numire la comandă de Brigadă şi înaintare la gradul de general în mod excepţional.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri…*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieţii farmec, 1999, pp. 50-51.

Anexa 3

Foaie calificativă pentru perioada
1 februarie – 31 octombrie 1919

General Traian Moşoiu
Comandantul Corpului de Vânători

Colonelul Rasoviceanu a fost sub ordinele mele în diferite rânduri în timpul operaţiunilor din Transilvania şi Ungaria în anul 1919.

În anul 1919 a operat cu Regimentul 9 Vânători în regiunea Brad şi Baia de Criş. A ocupat din proprie iniţiativă poziţia de la Birtău. A pus apoi stăpânire pe poziţia de la Hălmagiu, unde a rezistat inamicului până la 15 aprilie. În toate aceste operaţiuni a dat probe palpabile de destoinicie şi bravură.

În timpul operaţiunilor de pe dreapta Tisei, în capul de pod de la Tockay, a trimis un batalion la Ybernad, unde a reuşit să restabilească situaţia.

În ziua de 27 mai 1919 respinge toate atacurile pe care inamicul le-a dat asupra capului de pod Tockay.

Pentru modul strălucit cum s-a comportat Regimentul 9 Vânători, comandat de colonelul Rasoviceanu, a fost citat prin ordin de zi nr. 22 al Grupului de Nord.

A luptat cu bravură la Toymacs şi Vencselle, pe malul stâng al Tisei, respingând, cu ajutorul unui batalion din Regimentul 82 Infanterie, peste Tisa, un detaşament inamic ce trecuse fluviul.

În rezumat, în tot timpul cât a stat sub ordinele mele colonelul Rasoviceanu Gheorghe în timpul operaţiunilor, s-a distins şi s-a relevat ca bun conducător de trupe.

Îl propun la comandă de brigadă şi la înaintare excepţională la gradul de general de brigadă.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri…*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieţii farmec, 1999, pp. 52-53.

Anexa 4

Divizia a 2-a, Brigada a 4-a

Nr. 1 168 8 februarie 1920

Raport special pentru înaintarea, în mod excepţional,
la gradul de general de Brigadă a colonelului Rasoviceanu Gheorghe,
comandantul Regimentului 9 Vânători

Colonelul Rasoviceanu Gheorghe a intrat sub ordinele Brigăzii a 4-a Vânători la 20 februarie 1919, când Regimentul 9 Vânători a venit în regiunea Brad pe valea Crişului Alb.

În această regiune Regimentul 9 Vânători a avut de păzit un sector de 35 km.

Prin dispozitivul posturilor fixe rânduite de-a lungul liniei de demarcaţie şi vigilenţa patrulelor a împiedicat toate încercările bolşevicilor unguri cu scop de a jefui populaţiunea şi a culege informaţii.

Cu această împrejurare un copil de vârsta cam 12 ani, fiind trimis în spionaj de trupele maghiare de la Hălmagi, a încercat să treacă linia de demarcaţie de la Tomaşd, dar a fost prins imediat de patrule şi adus la postul de comandă al Brigăzii, unde i s-au întocmit actele de trimitere înaintea curţii marţiale.

Colonelul Rasoviceanu a organizat poziţia de la Korosbanya, precum şi poziţia principală de luptă de la Brad, ambele călare pe cursul Crişului Alb.

În ziua de 16 aprilie 1919, când s-a început prima ofensivă contra ungurilor, a concurat cu un batalion la atacul poziţiei de la Csucs (Ciuci), după care, cu întreg Regimentul 9 Vânători, un batalion din Regimentul „Beiuş“ şi una baterie de artilerie, a format un detaşament de flanc, având misiunea de a înainta pe valea Crişului Negru.

Înainte de a pătrunde în valea acestui râu, a dat luptele de la Dealul Mare şi Cristul de Sus, alungând trupele inamice care opuneau rezistenţă.

La 25 aprilie 1919 a reintrat în compunerea Brigăzii a 4-a Vânători, luând parte la lupta de la Bakeş, lângă Bekeş-Csaba.

În a doua ofensivă contra ungurilor, colonelul Rasoviceanu a trecut cel dintâi Tisa, pe bărci, cu regimentul său, în noaptea de 29/30 iulie 1919, la punctul Tisabö. Măsurile de pregătire au fost astfel luate, astfel că, operaţiunea trecerii s-a executat într-o ordine desăvârşită, regimentul neavând decât un singur rănit.

În ziua de 31 iulie 1919, aflat în capul Regimentului 9 Vânători, a luat parte la atacul de la Yasey-Ladany, unde ungurii au opus ultima rezistenţă între Tisa şi Dunăre.

Bella Kun, care din turla bisericii din Yasey-Ladany urmărea cu binoclul fazele luptei, impresionat de înaintarea vijelioasă a vânătorilor, cu toate că erau bătuţi de o artilerie numeroasă, de toate calibrele, în faţa acestei situaţii, se suie în automobil şi, fugind la Budapesta, este primul mesager care duce vestea despre sfărâmarea completă a armatei maghiare.

De la 6 august până la 18 octombrie 1919, când a plecat cu regimentul la Bucureşti, colonelul Rasoviceanu Gheorghe cu Regimentul 9 Vânători a fost în rezerva Diviziei a 2-a Vânători la Vecses, lângă Budapesta, unde s-a achitat lăudabil de toate însărcinările avute, executând şi evaluările de materiale.

Colonelul Rasoviceanu este un ofiţer superior brav, destoinic şi corect. Pentru modul distins cum s-a condus în lupte ca comandant de regiment şi de detaşament, îl propun cu toată căldura şi convingerea la înaintarea, în mod excepţional, la gradul de General de Brigadă şi a i se încredinţa comandă de Brigadă.

Comandantul Brigăzii 4 Vânători, colonel Dimitriu

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri…*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieţii farmec, 1999, pp. 62-64.

Anexa 5

Generalul Rasoviceanu Gheorghe

Un om din cei mari, cu care Gorjul se poarte mândri şi pe care, desigur, istoria îi va aşeza la locul de bine meritată cinste, este generalul Rasoviceanu Gheorghe.

Născut în Rasoviţa din judeţul nostru, după terminarea cursurilor primare, pe care le-a făcut în Târgu-Jiu, a intrat în liceul militar din Craiova, apoi în şcoala militară de ofiţeri din Bucureşti, îmbrăţişând astfel frumoasa carieră a armelor, unde îi era dat să se distingă ca un brav ostaş.

Intră în războiul 1916-1920 cu gradul de maior, comandând un batalion din Regimentul 9 Vânători. În luptele din Dobrogea cade rănit, însă refuză a fi evacuat şi rămâne înainte în fruntea unităţii sale.

Pentru faptele sale de arme este avansat la gradul de locotenent-colonel şi i se dă comanda Regimentului 9 Vânători, cu care face minuni de vitejie în luptele de la Stâlpul şi Bălăriile.

În Moldova este avansat la gradul de colonel şi, cu vânătorii săi, culege lauri în luptele de la Mărăşeşti şi Mărăşti.

Cu ocazia defecţiunii armatei ruseşti, regimentul său este adus la Iaşi, ca armată de încredere, întronând şi aici ordine şi punând la locul lor pe ruşii răzvrătiţi.

În campania din 1919, regimentul său este primul care trece Tisa, ducând în capitala Ungariei faima vitejiei ostaşului român.

În anul 1922 este înaintat la gradul de general, dându-i-se comanda Brigăzii a I-a Vânători de Munte.

Este decorat cu „Mihai Viteazul“, „Sfântul Vladimir“ şi „Sfânta Ana“ (ruseşti), Legiunea de Onoare (franceză), „Steaua României“, „Coroana României“ şi multe alte decoraţii române şi străine, răsplătirea împlinirii datoriei sale de desăvârşit ostaş.

Jean Bărbulescu, *Generalul Rasoviceanu Gheorghe*, în *Calendarul Gorjului*, Târgu-Jiu, Tipographia „Lumina“ – Fraţii Niculescu, f.a., pp. 189-190.

Generalul Gheorghe Rasoviceanu (1874-1954) – Comandantul Regimentului nr. 9 Vânători.

UNITĂŢI MILITARE DE VÂNĂTORI ÎN TRANSILVANIA, CEHOSLOVACIA ŞI UNGARIA

Radu Petrescu-Muscel

Printre marile unităţi militare regăţene implicate în campania din 1919 se numără şi cele două divizii de vânători implicate iniţial, în 1918, în paza frontierei la Nistru, alături de grăniceri. În componenţa lor intrau 10 regimente de vânători, unităţi de elită remarcate în bătălii prin profesionalism. În cadrul Diviziei 2 Vânători, comandată de generalul Gh. Dabija (moldovean, 56 ani în 1918), intra şi Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gh. Rasoviceanu (oltean, 42 ani – Vicus, pentru prieteni, n.a.), unde preotul căpitan Gh. Cotenescu (muşcelean, 32 ani) era confesor militar.

Regimentul de fier, la datorie. 9 Vânători, „regimentul de fier", faimos pentru dârzenia cu care luptase în peste 50 de bătălii, a jucat de multe ori rolul unei forţe de sacrificiu în ariergardă sau în avangardă, suferind constant pierderi grele. Pentru mărirea vitezei de deplasare şi acţiuni în forţă, trenul său regimentar a transportat – în întreaga campanie (1916-1919) – cruci de lemn pentru îngroparea rapidă, din mers, a celor căzuţi. Vitejia oştenilor săi a fost recunoscută la cel mai înalt nivel, Ordinul militar „Mihai Viteazul" fiind acordat steagului regimentului şi celui mai mare număr de ofiţeri din armata română.

La remobilizarea de la sfârşitul lunii octombrie 1918, guvernul generalului Coandă îl somează pe mareşalul Mackensen să părăsească teritoriul ocupat. Incapabil să opună simultan rezistenţă trupelor române şi Armatei de Dunăre (gen. Henri Mathias Berthelot), Mackensen se supune iar forţele sale afluiesc pe toate şoselele spre Transilvania, distrugând poduri, jefuind localităţi şi umilind autorităţile române întâlnite în cale. Lasă în urmă şi agitatori proprii în civil şi nuclee bolşevice puternice în mediul muncitoresc, cele mai importante fiind în Bucureşti şi în Valea Jiului.

La 1 noiembrie 1918, regimentele Diviziei se concentrează în zona Brăilei, iar în decembrie la Sibiu. Ulterior, ocupă pe linia de demarcaţie un sector pe valea Crişului Alb de la culmea munţilor Bihorului, peste defileul Hălmagiului, până la valea Mureşului la Zam, având în flancul stâng trupele franceze din Banat.

În decembrie 1918, Regimentul 10 Vânători preia controlul şi pacifică Valea Jiului (Petroşani), unde muncitorii unguri declanşau greve în lanţ. Iniţial trebuia să i se alăture şi Regimentul 9 Vânători, după ce generalul Alexandru Mărgineanu, comandantul garnizoanei Bucureşti, îl implicase în reprimarea dură a grevei organizate de tipografii consiliaţi de agitatori moscoviţi. Vânătorii lui Rasoviceanu ajung mai întâi în satele din jurul Devei iar ulterior în zona Brad – Baia de Criş, ţinutul moţilor lui Horia şi Avram

Iancu. Pe 23 februarie/5 martie 1919 revine la Brad din permisie şi preotul militar Gh. Cotenescu, aducând scrisori inclusiv rudelor lui Nicolae Iorga, prieteni de familie (ofiţerii Dumitru Chirescu, ginere, şi Petru Iorga, fiu – n.a.).

Recrutarea moţilor. Armistiţiul de la Belgrad fixase linia demarcaţională pe aliniamentul Mureşului iar liniile succesive de demarcaţie impuse ulterior de Consiliul Suprem de la Paris (America, Anglia, Franţa şi Italia) permit armatei române să ocupe relativ paşnic noile aliniamente. Din păcate, Parisul lasă Biharia, importantă zonă compactă românească, în administrarea temporară a guvernului Karolyi.

Gărzile naţionale româneşti, prima armată proprie a Transilvaniei, rezistă cu greu incursiunilor formaţiunilor maghiare care dezlănţuie în zonă un val de teroare. Guvernul român informează Parisul asupra atrocităţilor comise şi se solicită efectuarea unei anchete. Printre observatorii trimişi se numără şi colonelul Hayuax du Tilly. Acesta vizitează Ţebea şi, impresionat de bătrânul gorun al lui Horia, sugerează moţilor şi ofiţerilor regăţeni să sădească alături un pui de gorun care să simbolizeze începutul unei noi epoci, a libertăţii definitiv câştigate.

La începutul lunii martie, colonelul Rasoviceanu organizează la Ţebea depunerea jurământului de către Corpul Voluntarilor „HORIA” format din 4.000 de oameni (înfiinţat la 15-16 februarie 1919 de dr. Ioan Suciu şi cpt. Florian Medrea, îngerul păzitor al Adunării Naţionale de la Alba Iulia, prin recrutarea moţilor din regiunea Zarandului şi a munţilor Apuseni – plăşile Baia de Cris, Brad, Abrud şi Câmpeni. Serviciul divin a fost oficiat de 12 preoţi la steagul zdrenţuit în lupte al regimentului său. Urcat pe o masă, Rasoviceanu îi anunţă pe moţi în urale că ies de sub jurisdicţia Consiliului Dirigent şi se subordonează Diviziei 2 Vânători, ca avangardă în viitoare lupte. Trupele regale române din regiune îşi dublează astfel efectivul (12.000 oameni).

Ofensivă generală. După proclamarea Republicii Sfaturilor, condusă de Kun Béla şi Garbai Sandor, provocările şi crimele se înteţesc pe întregul front (inclusiv trenuri blindate din care desantau trupe). Comitetele de soldaţi, coordonate de comisari politici bolşevici, printre care şi viitorul filosof american Lukacs Gyorgy, înlătură corpul ofiţeresc timorat şi îşi aleg proprii conducători ai unei armate formate în principal din mercenari, egală numeric şi superioară în mitraliere, artilerie grea, trenuri blindate şi aviaţie, „moştenite” şi de la Mackensen.

În aceste condiţii, armata română este obligată să declanşeze ofensiva generală la 16 aprilie 1919. În Săptămâna Patimilor, Divizia 2 Vânători atacă prin defileurile văilor Crişului Alb şi Crişului Negru. În numai 2 zile, inamicul este rostogolit din munţi şi se retrage în dezordine spre Tisa. Printre localităţile eliberate prin luptă de regimentele înfrăţite 9 Vânători şi „Horia” (grupate în Detaşamentul Rasoviceanu) se numără Vaşcăul, Beiuşul, Tinca şi Salonta. După eliberarea Beiuşului (19 aprilie), regimentul voluntarilor moţi preia numele localităţii, devenind Regimentul „Beiuş”. La 22 aprilie sunt eliberate în totalitate fostele comitate Bihor şi Arad, intrându-se pe teritoriul Ungariei.

Ieşirea din defileuri impunea întărirea avangărzilor. Se constituie Grupul de Sud (general Dabija) pentru fixarea forţelor inamice superioare din zona Bekescsaba (30.000 oameni, faţă de circa 12.000 ai ungurilor). Efortul principal al campaniei revine acum Grupului de Sud, întărit cu Divizia 18 ardeleană, iar comanda o preia generalul Ştefan

Holban. La 28 aprilie, Divizia 2 Vânători ocupă zona Szarvas-Gyoma. Manevrele Grupului de Sud taie liniile de retragere ale inamicului ce se retrăgea spre Szolnok, zdrobind rezistenţa la Mezötur, iar până la 1 mai 1919 trupele române controlează malul stâng al Tisei, aruncând dincolo de ea resturile armatei roşii maghiare.

Prima Înviere în libertate. În Sâmbăta Mare, armata regală română eliberatoare pătrundea în Beiuş. Entuziasmul populaţiei a fost pe măsură. I-a ieşit în cale delegaţia formată din avocatul Traian-Amos Pinteru, secretarul Consiliului Naţional local, şi profesorul Vasile Ştefănică, directorul liceului greco-catolic „Samuil Vulcan". Regimentele înfrăţite, moţii şi vânătorii, au celebrat Sfintele Paşti la Beiuş, unde recent numitul protopop ortodox Petru E. Papp a oficiat prima slujbă în libertate a Învierii Domnului, ajutat de bătrânul preot Moise Popovici şi de părintele Gh. Cotenescu de la Regimentul 9 Vânători. Atmosfera evenimentului este descrisă emoţionant chiar de protopopul Petru E. Papp:

„Ziua Paştilor avu o îndoită însemnătate. Înviase Fiul lui Dumnezeu şi adusese Învierea de mult aşteptată şi neamului românesc. Părintele Cotunescu (corect Cotenescu – n.a.) *din 9 Vânători împreună cu părintele Moise Popoviciu şi cu mine săvârşirăm sfânta slujbă a Învierii în Beiuş. Biserica împrejmuită de soldaţi cu luminiţe aprinse în mâini, cari ca la mormântul Domnului vestesc Învierea. Au fost cele mai înălţătoare şi mai frumoase Paşti din câte am avut vreodată".*

Ulterior, Divizia 2 Vânători trece la Grupul de Nord (general Mihăescu) şi ajută la restabilirea legăturii cu cehoslovacii, interzicând joncţiunea armatei roşii ungare cu armata roşie sovietică prin Galiţia. Duce lupte grele în sectorul Rakamaz – Hernad Nemety cu divizia roşie internaţională (în principal nemţi şi austrieci, inclusiv femei!), participă la contraofensiva din iulie 1919 şi trece prima Tisa, pe pod de pontoane, cu Regimentul 9 Vânători în frunte. Emoţionaţi, Regele Ferdinand şi Regina Maria sunt de faţă, aşa cum au participat, pe 29 mai, la sădirea simbolică a 2 pui de goruni la Ţebea, câte unul pentru fiecare.

Armata roşie maghiară este învinsă peste tot, teroarea roşie a guvernului Béla-Garbai încetează iar trupele române ocupă timp de trei luni o mare parte a Ungariei, fiind singura armată aliată care cucereşte o capitală inamică şi defilează pe bulevardele ei.

Eroi au fost, eroi sunt încă. Împreună cu voluntarii moţi din Ţara Zarandului şi din Munţii Apuseni, ofiţerii Gheorghe Dabija, Gheorghe Rasoviceanu şi preotul muşceleanl Gheorghe Cotenescu (toţi trei purtători cu cinste ai numelui Sfântului Mare Mucenic care a zdrobit balaurul biblic – în cazul de faţă, Armata Roşie a lui Béla Kun) **şi toţi ceilalţi militari ardeleni şi regăţeni**, şi-au trecut numele pe răbojul istoriei dezrobirii Ardealului, făuririi şi apărării României întregite.

Ei n-au luptat pentru recompense, tinichele şi onoruri, ci pentru demnitatea numelui de român. Dar slăbiciunile umane, politicianismul şi cinismul noilor vremuri au afectat nemeritat şi destinele acestui trio. Generalul Mărdărescu, influenţat de un vechi conflict personal, îi retrage comanda generalului Dabija, răpeşte neînfricaţilor săi vânători – opriţi la porţile Budapestei – şansa de a defila pe bulevardul Andrassy, îl obligă să-şi dea demisia şi îl supune unei anchete. Ieşit cu fruntea sus dintr-o anchetă de ani de zile, acesta devine unul din cei mai valoroşi istorici militari ai ţării, ceea ce nu-l scapă de **temniţă**

sub comunişti. Viitorul general Rasoviceanu, implicat din plin în evenimentele de la 23 august 1944, **cunoaşte şi el „farmecul" închisorilor comuniste**, ştiind, desigur, prea multe. Iar preotul-căpitan Cotenescu, viitor deputat iorghist de Muscel, din neam de moşneni ctitori a nu mai puţin de 4 biserici rurale în judeţele Muscel şi Dâmboviţa, este condamnat, la 11 mai 1950, alături de numeroşi muşceleni, pentru sprijinul logistic acordat – la bătrâneţe – „bandei" din Muntele Roşu (Dragoslavele), condusă de militarul de excepţie care a fost locotenent-colonelul martir Gheorghe Arsenescu, şeful de stat major al Diviziei 3 Vânători de Munte, condusă de generalul Ion Dumitrache. Arsenescu, câmpulungean, este arestat abia în 1960 şi executat, după 2 ani de anchetă, în 1962, cu câteva zile înainte să împlinească 55 de ani.

Memoriul de activitate al preotului căpitan Gh. Cotenescu. Un scurt fragment din memoriul de activitate al preotului-căpitan Gh. Cotenescu, muşcelean cu rădăcini dâmboviţene, este sugestiv.

„(...) *Anii premergători campaniei marelui răsboiu i-am petrecut în stăruinţa ocupaţiei pastorale între enoriaşi, activând deopotrivă cu elementele diriguitoare ale timpului pentru ca la toate chestiunile care interesau societatea de atunci să am şi eu o modestă parte la pregătirea sufletească a enoriaşilor pentru marele răsboiu care se întrevedea.*

Mobilizat pe timpul campaniei, urmând armata în retragerea spre Moldova, după ce am îndurat mai întâiu alături de enoriaşi neplăcerile primei campanii, întrucât luptele lui 1916 au atins şi regiunea Stoeneşti – Dragoslavele.

*Chipul cu care m-am achitat în datoria mea de preot militar: între răniţii şi exantematicii spitalelor din Bârlad (militare); cu regimentul 9 Vânători urmându-l în campaniile sale, nedespărţit de această unitate şi în Basarabia, unde pe malurile Nistrului în 1918 am desfăşurat o activitate culturală care-mi formează un capitol de satisfacţie sufletească al vieţii mele, între satele judeţelor Tighina şi Cetatea Albă. Acolo, prin servicii divine, prin predici populare, prin propaganda şezători[lor, n.a.] săteşti, intrasem în sufletul sătenilor care pentru prima dată dăduseră cu ochii de preot românesc, în locul celor localnici pe care interesul stăpânirii ruseşti îi transformase în agenţi ai desnaţionalizării, ţinând poporul ca şi lipsit de binefacerile harnice pe care trebuiau să le primească de la păstori [de – n.a.] suflete dezinteresaţi. **Am urmat armata şi în campania din Ungaria, nedeslipit de soldaţii acelui regiment, împărtăşind şi aici privaţiunile lupte[lor, n.a.] cu rezultate inegale duse cu bolşevicii lui Béla Kun în Ungaria nordică, cuprinzând sectorul Rakamaz – Szabolcs – Venczello – Hernad Nemety (campania de ajutorare dată Cehilor)** (...)".*

Urmaşii generaţiei războiului care a consacrat România Mare, dar şi ai Moţilor eliberaţi acum 100 de ani, în primăvara de foc a anului 1919, au uitat, desigur, că la Beiuş a existat în perioada interbelică o stradă care a purtat numele generalului Gheorghe Rasoviceanu. În perioada interbelică, nu şi azi, în an centenar. Bucureştenii, în schimb, dacă n-au uitat şi ei, pot duce jerbe de flori la monumentul din Cotroceni, inaugurat în timpul guvernului condus de istoricul Nicolae Iorga, eroicului Regiment 9 de Vânători. Monument discret şi tăcut, pus în umbră de... o benzinărie!

Într-o Europă unită, care ştie să-şi preţuiască simbolurile, vălul uitării se subţiază şi merită alungat definitiv de noile generaţii, interesate să cunoască adevărata istorie a României.

Bibliografie

Papp, Petru E., *Din trecutul Beiuşului. Pagini de glorie şi de jertfe*, Tipografia şi Librăria Doina, Beiuş, 1928.

Iorga Nicolae, *O viaţă de om. Aşa cum a fost*, ediţie îngrijită de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976.

Rizea Elisabeta, Drăgoi Cornel, *Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara urmată de mărturia lui Cornel Drăgoi*, ediţie îngrijită de Irina Nicolau şi Theodor Niţu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.

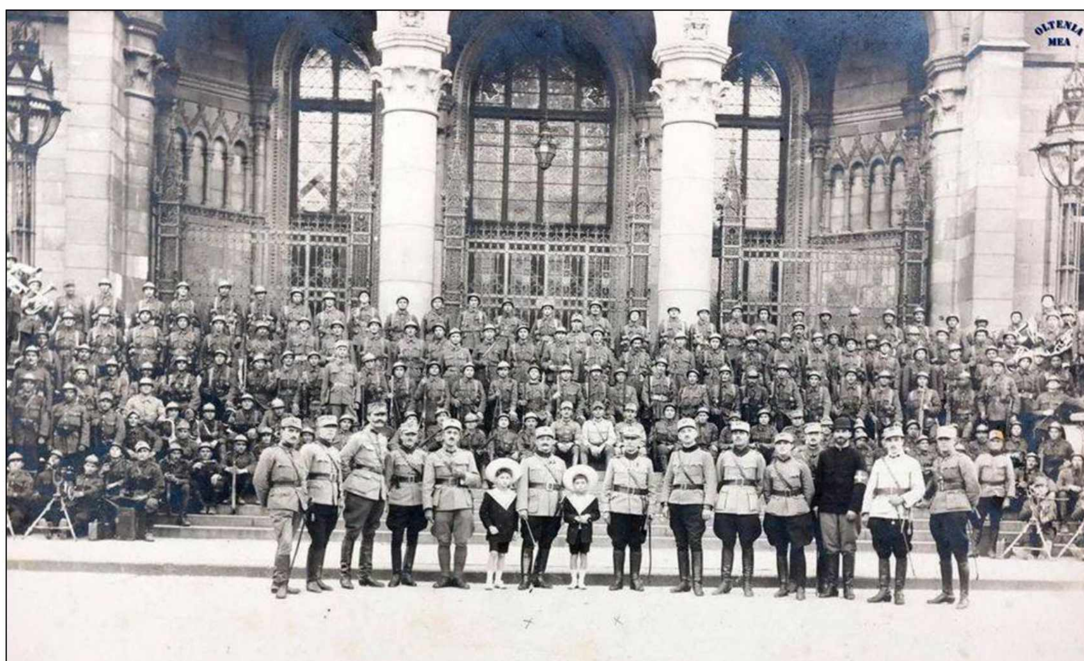
Nicolescu Dobre, Dobrescu Gheorghe, Nicolescu Andrei, *Preoţi în lupta pentru Marea Unire. 1916-1919*, Editura Europa Nova, Bucureşti, 2000.

Dobrincu Dorin, *Rezistenta armată anticomunistă de pe versantul sudic al Munţilor Făgăraş şi Munţii Iezer. Grupurile conduse de colonelul Gheorghe Arsenescu şi locotenentul Toma Arnăuţoiu* (1948-1960), în „Revista Arhivelor”, nr. 3-4/2007 şi 2/2008, Bucureşti.

Prof. univ. dr. Constantin Buşe, prof. dr. Constantin Găucan (coordontori), *Nicolae Iorga 1871-1940. Studii şi documente*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2009.

Popescu, Grigore N., *Preoţimea română şi Întregirea Neamului, vol. I, Chipuri, fapte şi suferinţe şi pilde pentru viitor,* Editura Basilica, Bucureşti, 2018.

Arhiva autorului.

Regimentul 5 Vânători pe treptele Parlamentului maghiar, 22 august 1919.

PARTICIPAREA VOLUNTARILOR ARDELENI, ÎN CADRUL ARMATEI ROMÂNE, LA CAMPANIA DIN ANUL 1919, ÎMPOTRIVA UNGARIEI BOLŞEVICE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

Ioachim Lazăr

Se împlinesc 100 de ani de la Campania armatei române împotriva Ungariei pentru apărarea Marii Uniri realizată la 1 Decembrie 1918. Alături de efectivele armatei române au luat parte la bătăliile sângeroase purtate şi voluntarii ardeleni reîntorşi de pe fronturile Primului Război Mondial. Trupele maghiare dispuneau de o dotare militară, superioară ca număr şi calitate, pe care au obţinut-o beneficiind de armamentul din depozitele fostei armate austro-ungare. Pentru a rezista deselor incursiuni ale trupelor maghiare peste linia demarcaţională stabilită, Gărzile Naţionale Române s-au retras în zona localităţii Hălmagiu. Dr. Ioan Suciu a început organizarea Corpului Voluntarilor „Horia", care era alcătuit din patru batalioane de luptători recrutaţi din Ţara Zarandului şi regiunea Abrudului şi Câmpenilor.

La scurt timp după ce comandantul-şef al forţelor militare ale Antantei din Orient, generalul francez Louis Franchet d'Espérey, şi-a stabilit cartierul general la Belgrad, o delegaţie maghiară, condusă de Mihály Kârolyi, s-a deplasat în capitala Serbiei, având o primă întrevedere cu generalul francez pe data de 7 noiembrie 1918. După şase zile de discuţii, era semnată Convenţia de la Belgrad referitoare la armistiţiul în Ungaria. În 13 noiembrie 1918, la Belgrad s-a semnat o Convenţie militară de către reprezentanţi ai comandamentului forţelor armate din Orient şi ai guvernului maghiar, recent constituit, pentru stabilirea detaliilor liniei de demarcaţie în Transilvania între trupele aliate şi cele maghiare, privind încetarea focului şi menţinerea ordinii[1]. Franchet d'Espérey a trasat această linie arbitrar, pe un aliniament ce urma cursul văii superioare a Someşului Mare, Bistriţa, Mureş-Sat, Mureşul până la confluenţa cu Tisa.

Spaţiul evacuat trebuia ocupat de trupe anglo-franco-italiene. Marea Britanie a refuzat orice prezenţă militară a sa în această regiune, Italia nu lua în considerare decât participarea cu un batalion la eventuala ocuparea a Budapestei, iar forţele franceze erau dispuse în sudul Ungariei. Armata Dunării, creată în 28 octombrie 1918, şi pusă sub comanda generalului Henri Mathias Berthelot, dispunea de doar trei divizii şi avea ca misiune o intervenţie în sudul Rusiei[2]. Ca urmare, după semnarea Convenţiei singurele

[1] Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *Istoria Transilvaniei,* vol. III: *De la 1711 la 1918*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 630-631.

[2] *Ibidem*, p. 631,

trupe ce puteau să opereze în Transilvania erau cele române. La ordinul guvernului român, în ultima decadă a lunii noiembrie, trupele române au pătruns în sudul şi estul Transilvaniei (unde secuii proclamaseră, la 28 noiembrie, Republica Secuiască), oprindu-se pe aliniamentul liniei de demarcaţie precizat în Convenţia de la Belgrad, unde rămân până după Adunarea de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918[3].

La sfârşitul lunii noiembrie 1918, Iuliu Maniu trimitea Ministerului francez al Afacerilor Externe un memoriu în care arăta prejudiciile aduse românilor din Transilvania prin Convenţia de la Belgrad care „împarte naţiunea română din Transilvania şi Ungaria în două părţi, ceea ce agravează dificultăţile în acţiunea de renaştere naţională şi în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice"[4].

Iuliu Maniu cerea guvernului francez ca puterile aliate să considere, ca şi în cazul cehoslovacilor şi iugoslavilor, naţiunea română din Transilvania ca o naţiune aliată. El mai solicita modificarea liniei de demarcaţie şi delimitarea teritoriilor ce puteau fi ocupate de armata română. După 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu, în calitate de preşedinte al Consiliului Dirigent, a informat ţările aliate că, după Unirea Transilvaniei cu România, Guvernul Regatului României este singurul îndrituit a vorbi în apărarea tuturor teritoriilor româneşti, inclusiv a Transilvaniei[5]. În cursul lunii decembrie 1918, Guvernul României a făcut demersuri insistente pe lângă guvernele aliate pentru a i se permite ocuparea întregii Transilvanii, în conformitate cu prevederile Convenţiei politice din 4/17 august 1916. Generalul Paul Prosper Henrys, comandantul trupelor franceze din Orient, i-a cerut locotenent-colonelului Fernand Vyx, şeful misiunii aliate la Budapesta, în 9 şi 12 decembrie să avizeze guvernul ungar că armistiţiul „prevedea implicit ocuparea Transilvaniei de către România, pentru că românii sunt consideraţi aliaţi"[6].

La 12 decembrie 1918, aflându-se la Bucureşti, generalul Franchet d'Espérey fixa limitele zonei de acţiune atribuite generalului Berthelot, zonă ce acoperea sudul Rusiei, România, Transilvania şi Banatul[7]. La 14 decembrie, generalul Berthelot transmitea la Paris, la Salonic şi, în 15 decembrie, preşedintelui Consiliului de Miniştri, Georges Clemenceau, o telegramă prin care semnala situaţia din Transilvania ca primejduită de o extindere a bolşevismului, prin intrigile unor agitatori comunişti maghiari, la care se adăugau acţiunile revoluţionarului Cristian Racovski prezent în acel moment la Budapesta[8].

Generalul Berthelot solicita autorizarea Comandamentului român de la Sibiu (condus de generalul Traian Moşoiu) să depăşească linia de demarcaţie şi să ocupe, până ce trupele franceze vor fi în măsură să înlocuiască trupele române, localităţile Sighetul Marmaţiei, Baia Mare, Satu Mare, Careii Mari, Dej, Cluj, Oradea Mare şi Arad. Generalul Berthelot considera că ocuparea acestor oraşe se înscrie în spiritul Convenţiei de la Belgrad, care autoriza ocuparea punctelor strategice socotite necesare de către trupele

---

3 *Ibidem*.

4 Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, Campania armatei române din 1918-1919,* Bucureşti, 1994, p. 114.

5 Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *op. cit*., p. 632.

6 *Ibidem*, p. 632.

7 *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

aliate[9]. În acest context, la 14 decembrie, Marele Cartier General Român transmitea Corpului 4 armată şi Diviziei 1 Vânători că aliaţii au autorizat depăşirea liniei Mureşului. La 16 decembrie 1918, generalul Berthelot îl informa pe locotenent colonelul Vyx *„că, în scopul evitării oricărei fricţiuni între trupele ungare şi trupele române, a dat ordin trupelor maghiare să evacueze Clujul, acest oraş trebuind să fie ocupat, la ordinul său, de trupele române, ca punct strategic, „aşteptând ca el să poată trimite trupe franceze"*[10].

Vizita Generalului Henri Berthelot, Alba Iulia, 1 ianuarie 1919.

Pe fondul încercării guvernului maghiar condus de Mihály Károlyi de a recâştiga autoritatea în Transilvania, la 8 decembrie 1918, István Apáthy era numit comisar principal al Ungariei de Răsărit. El conducea la Cluj un comisariat guvernamental cu 14 servicii, încercând să rezolve o serie de probleme administrative într-un teritoriu restrâns. În aceeaşi zi, Consiliul Dirigent, sub preşedinţia lui Iuliu Maniu, se proclama guvern provizoriu al Transilvaniei[11].

Consiliile naţionale maghiare au încercat să organizeze o mare adunare maghiară la Cluj, ca replică la Adunarea de la Alba Iulia. Proiectul ce a fost prezentat de socialişti stipula dorinţa de a trăi în comuniune statală cu Republica Populară Ungară, în care toate naţiunile să se bucure de drepturi egale, libertate şi autoconducere. Rezoluţia adoptată, invocând principiile wilsoniene, s-a pronunţat pentru prezervarea integrităţii teritoriale a statului ungar şi a protestat împotriva Hotărârii de la Alba Iulia[12]. Pentru a evita o situaţie explozivă, generalul Berthelot a stopat înaintarea trupelor române, care s-au oprit pe un

[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem,* p. 633.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*

aliniament în afara Clujului pe timpul desfăşurării adunării[13].

După manifestaţia maghiară, fără avizul autorităţilor politice şi militare aliate şi fără consimţământul formal al generalului Berthelot, la 24 decembrie 1918, trupele române au ocupat oraşul Cluj[14]. Pe măsura retragerii forţelor militare maghiare, armata română a înaintat lent, stabilindu-se, la 22 ianuarie 1919, pe aliniamentul Sighetul Marmaţiei, Baia Mare, Zalău, Ciucea, Zam. La mijlocul lunii ianuarie 1919, la Ţigani (Crişeni), în apropiere de Zalău, trupele maghiare au atacat un tren blindat ce transporta trupe române, fiind ucişi nouă soldaţi români[15].

În teritoriul controlat, Consiliul Dirigent a numit la conducerea tuturor comitatelor prefecţi români care au solicitat ca vechii funcţionari şi angajaţi de stat să depună jurământ de credinţă faţă de Regele Ferdinand I. Cei care au refuzat depunerea jurământului au fost înlocuiţi, Consiliul Dirigent reuşind să impună administraţia românească şi limba română ca limbă oficială. Până la începutul lunii februarie 1919 au fost dizolvate consiliile naţionale înfiinţate în toamna anului 1918 şi înlocuite cu organe de poliţie şi jandarmerie.

La 18 ianuarie 1919 la Paris se deschideau lucrările Conferinţei de Pace. România în calitatea de aliat, era reprezentată prin primul-ministru Ion I.C. Brătianu (şeful delegaţiei) şi Nicolae Mişu, ministrul plenipotenţiar la Londra, însoţiţi de o serie de experţi şi delegaţi ce erau incluşi în comisiile speciale, menite să analizeze chestiunile punctuale, ce erau înaintate organismelor conferinţei spre ratificare[16]. În şedinţa plenară din 1 februarie 1919, primul-ministru român a prezentat revendicările României în baza Convenţiei politice încheiate în 1916 şi a deciziilor de unire a celor trei provincii: Basarabia, Bucovina şi Transilvania[17]. Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legate de România, formată din reprezentanţi ai SUA, Marii Britanii, Franţei şi Italiei, s-a întrunit la 8 februarie 1919 pentru a examina frontiera dintre România şi Ungaria.

În 26 februarie 1919, Conferinţa de Pace a aprobat un raport al Consiliului Superior de Război, prin care se stabilea un nou spaţiu de delimitare a forţelor militare româneşti şi maghiare pe două aliniamente separate de o zonă neutră. Aliniamentul român urma linia ferată Arad – Salonta – Oradea – Satu Mare. La vest, aliniamentul ungar urma o linie pornind de la Tisa, 5 km nord-vest de Vâsârosnamény, la 5 km vest de Debrecen, la 3 km vest de Dévavânya şi Gyoma, la 5 km de Oroshâza, Hódmezövâsârhely şi Szeged, limitată la nord de Someş şi la sud de Mureş[18]. Între cele două aliniamente se crea o zonă neutră, care urma să fie ocupată de forţe franceze, engleze, italiene şi, dacă era posibil, americane.

Decizia Conferinţei de Pace, cunoscută ca Nota Vyx, a fost înaintată guvernului maghiar de către locotenent-colonelul Fernand Vyx, la 20 martie 1919. În condiţiile crizei profunde din Ungaria, contele Mihâly Kârolyi a respins nota şi a demisionat. Partidul Social - Democrat a fuzionat cu Partidul comuniştilor din Ungaria, formându-se Partidul Socialist Ungar, care a instaurat dictatura proletară, aliat cu Rusia Sovietică şi adversară

---

[13] *Ibidem*, p. 634.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*, f. 635.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*, p. 636.

a „imperialismului Antantei”[19].

A doua zi, 21 martie 1919, la Budapesta a fost proclamată Republica Sfaturilor (Socialistă), după modelul republicilor sovietice. La 4 aprilie 1919 sosea la Budapesta emisarul Conferinţei de Pace, în persoana generalului sud-african Jan Christian Smuts, care a propus o linie de demarcaţie mai favorabilă, aliniamentul ungar fiind stabilit cu 25 km mai la est. Béla Kun a încercat să internaţionalizeze problema fixării frontierelor Ungariei cu România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, reclamând expres libera circulaţie între Republica Sfaturilor şi România şi ridicarea blocadei economice[20]. Béla Kun a respins şi retragerea trupelor maghiare din Transilvania. Propunerile maghiare au fost prezentate, la Paris, Aliaţilor, care le-au respins[21].

Instaurarea regimului comunist la Budapesta s-a repercutat grav asupra teritoriului rămas sub administraţia maghiară. Satele, în majoritate româneşti, au respins categoric noul regim instaurat la Budapesta. Cruzimile din dosul liniei demarcaţionale sunt arătate de Memoriul Consiliului Naţional Român din judeţul Arad şi a Consiliului Naţional din Bihor[22]. Pe liniile ferate Arad – Brad şi Arad – Deva au fost trimise trenuri blindate care au mitraliat oameni din satele aflate în apropiere. Pentru a opri trenurile blindate, membrii gărzilor din Zarand au demontat şinele de cale ferată între comunele Tălagiu şi Vârfuri[23]. Violenţele asupra satelor româneşti au culminat cu asasinarea liderilor Consiliului Naţional Român din Bihor, Nicolae Bolcaş şi Ioan Ciordaş (prefect de Bihor), şi a numeroşi ţărani din părţile Beiuşului şi Vaşcăului[24].

Regele Ferdinand I (1914-1927)

Ion I.C. Brătianu (1864-1927)

[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*
[22] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926.
[23] Traian Mager, *Contribuţiuni la istoria Unirii 1918-1919*, p. 95-96.
[24] Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *op. cit.*, p. 636-637.

Guvernul Republicii Sfaturilor a refuzat să aplice prevederile Conferinţei de Pace din 26 februarie şi a ordonat mobilizarea generală a tuturor bărbaţilor între 16 şi 42 de ani în scopul de a ataca România şi Cehoslovacia, declarând, totodată, că Ungaria se află în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat[25]. Mai mult, liderii comunişti maghiari ameninţau că vor extinde dominaţia proletariatului asupra Ungariei Mari prin forţa armelor.

Această situaţie impunea armatei române apărarea unui front de peste 1.000 km, care se întindea din Banat până la Cernăuţi. În martie 1919, ca urmare a unui schimb de telegrame între guvernul Rusiei Sovietice şi Republicii Sfaturilor Ungare, statul major al Armatei roşii ucrainene a planificat acţiuni ofensive pe două direcţii. Conform planurilor, prima armată sovietică ucraineană trebuia să dea lovitura prin Bucovina, pentru legarea directă cu Armata roşie ungară, iar a doua trebuia, ca împreună cu voluntarii internaţionalişti, să pornească o ofensivă pentru ruperea poziţiilor forţelor armate române în zona Basarabiei şi încercuirea lor lângă Nistru[26].

La 29 martie 1919, generalul Berthelot făcea cunoscut Ministerului de Război al Franţei că „ungurii recrutează forţe în întreaga zonă a Transilvaniei şi în România *„toţi se întreabă pentru ce pierdem noi timp îi lăsăm pe unguri să acţioneze”*[27]. Românii arată ministrul Franţei în Bucureşti, au ajuns la concluzia „că ei nu mai aveau nimic de aşteptat de la nimeni, decât de la ei înşişi”[28]. La 12 aprilie 1919, guvernul român a hotărât înaintarea armatei pe aliniamentul stabilit prin Conferinţa de Pace din 26 februarie 1919, pentru protejarea populaţiei româneşti împotriva violenţelor comise de maghiari. Două zile mai târziu, în scrisoarea adresată lui Ion I. C. Brătianu, la 14 aprilie, Regele Ferdinand I preciza că înaintarea armatei române în Transilvania este o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii externe, cât şi din acela al politicii interne:

„Situaţia care ni se creează prin aceste amânări continui începe să devină insuportabilă. Populaţiile din Transilvania au început să nu mai poată înţelege de ce trupele noastre nu înaintează, cu toate că zilnic sunt atacate de patrule şi de lovituri de tun; ele se întreabă la ce bun s-a făcut unirea dacă toate mizeriile şi persecuţiile a peste un milion din fraţii lor trebuie să continue la nesfârşit. Tocmai pentru acest motiv, în ultimul Consiliu de Miniştri [12 aprilie] am hotărât în unanimitate să nu mai aşteptăm şi să dăm ordin trupelor noastre să înainteze. Noi am fost sinceri, loiali faţă de prietenii noştri şi întotdeauna ne-am supus hotărârilor Conferinţei cu o răbdare îngerească, dar conştienţi de demnitatea noastră de stat suveran şi de rolul pe care suntem chemaţi să-l jucăm în Orient, trebuie de asemenea să fim loiali şi faţă de fraţii noştri, pentru a căror libertate am luptat”[29].

În aceeaşi zi, într-o telegramă adresată generalului Franchet d'Espérey, Clemenceau menţiona că în cazul în care forţele româneşti sunt atacate de cele maghiare, românii sunt îndreptăţiţi să răspundă şi să ocupe zona rezervată de Comisia de Pace. Ziarul „Curierul Hunedoarei”, din 1 aprilie 1919, publica un articol întitulat „Flutură drapelul răzbunării” în

---

[25] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, 1983, p. 648.
[26] *Ibidem*, p. 649.
[27] *Ibidem,* p. 650.
[28] *Ibidem.*
[29] Ioan Aurel Pop, Thomas Nägler, Magyari András, *op. cit.*, p. 637.

care arăta că „a sosit ziua răsplătirii, căci sângele victimelor nevinovate de la Şiria, Arad şi Zalău, din Bihor şi din toate părţile româneşti neocupate de armata noastră, a strigat răzbunare la cer şi a coborât însăşi urgia lui Dumnezeu asupra hoardelor barbare"[30].

Membrii Consiliului Dirigent.

Iuliu Maniu – preşedintele Consiliului Dirigent.

În acelaşi ziar este publicat Ordinul de mobilizare al tinerilor născuţi în intervalul 1888 şi 1899 semnat de preşedintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei:

„Români!

Evenimentele ultimilor zile petrecute în ţara ungurească, unde s-a înstăpânit duhul răzvrătirii, ne fac să grijim de orânduiala bună în ţara noastră proprie. Guvernul maghiar a ordonat mobilizare generală în scopul de a ne ţine şi mai departe în jugul secular fraţii noştri încă neeliberaţi. Nu numai atât ci vrea să-şi îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjuga din nou şi pentru a prăda satele noastre înfloritoare şi a jefui casele cetăţenilor noştri paşnici. Ne este sfântă datoria să punem piedică puternică acestor năzuinţe care ne ameninţă cu pieire. Nu avem dorul de a cuceri, nici a prăda ţara altora, ci vrem numai să ne apărăm Patria şi să ne mântuim Ţara noastră proprie, ceea ce numai printr-o armată puternică putem ajunge, care va asculta şi va urma cu însufleţire şi cu vitejia strămoşească poruncile Majestăţii Sale Regelui nostru Ferdinand I.

Nu frica de pedeapsă să vă ducă la împlinirea acestui ordin de chemare, ci mândria conştientă că îndepliniţi o sfântă datorie faţă de pământul nostru liberat, faţă de patria noastră română. Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moştenit de la strămoşi, când trebuie să punem temelia unui viitor demn şi corespunzător jertfelor şi suferinţelor de veacuri ale părinţilor noştri.

[30] SJHAN, *Fond Primăria oraşului Deva*, dosar nr. 4/1919, f. 27.

Aveţi să răspundeţi chemării, pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Ţara şi moşia şi că ştim să o stăpânim cu vrednicie – ducând cu noi linişte, libertate şi stăpânire dreaptă în toate colţurile ţării.

Iuliu Maniu,
Prezidentul Consiliului Dirigent”[31].

În noaptea de 15 spre 16 aprilie, armata ungară, compusă din Divizia 6, Divizia 38 husari şi Divizia de secui, a atacat posturile înaintate ale armatei române în Valea Someşului, la Ciucea şi Ţigani[32]. Începută la 16 aprilie, contraofensiva română a atins în decurs de patru zile zona Munţilor Apuseni şi apoi linia stabilită. La 26 aprilie, Înaltul Comandament francez era înştiinţat de generalul Franchet d'Espérey că: *„românii urmărind pe unguri, au străpuns zona neutră şi din necesităţi militare par să vizeze ocuparea malului stâng al Tisei în aşa fel încât să se asigure în mod eficace împotriva întoarcerii ofensive a ungurilor”*[33].

O zi mai târziu generalul Franchet d'Espérey trimitea suveranului României o telegramă în care spunea că: *„După ce au fost atacate de unguri, trupele române din Transilvania au respins într-o manieră strălucită forţele inamice şi le-au pus complet în derută”*[34].

La 30 aprilie – 1 mai trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reuşind să facă joncţiunea cu trupele cehoslovace în zona Csap-Munkacs[35]. La 20 mai, armata ungară reorganizată şi întărită, dispunând de un armament considerabil din depozitele monarhiei dualiste a dezlănţuit atacul asupra punctului celui mai slab – frontul cehoslovac. Retrăgându-se în dezordine, armata cehoslovacă a opus o slabă rezistenţă, armata roşie ungară ocupă întreaga Cehoslovacie, reanexând-o Ungariei[36].

*
* *

În 25 decembrie 1918 un detaşament al armatei române staţionate la Deva a sosit la Brad. Sunt întâmpinaţi de către Garda Naţională din Brad condusă de căpitanul Banciu. Garda din Brad sub comanda sublocotenentului Aron Petruţiu prezintă onorul. Protopopul Zarandului, Vasile Damian rosteşte discursul de primire şi oferă tradiţionala pâine şi sare. Corul intonează marşul Unirii[37].

---

[31] *Ibidem.*
[32] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 650.
[33] *Ibidem*, p. 651.
[34] *Ibidem.*
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem*, p. 652.
[37] Traian Mager, *Contribuţiuni la istoria Unirii 1918-19. Jurnal*, Arad, 1939, p. 56.

Maior Sabin Banciu

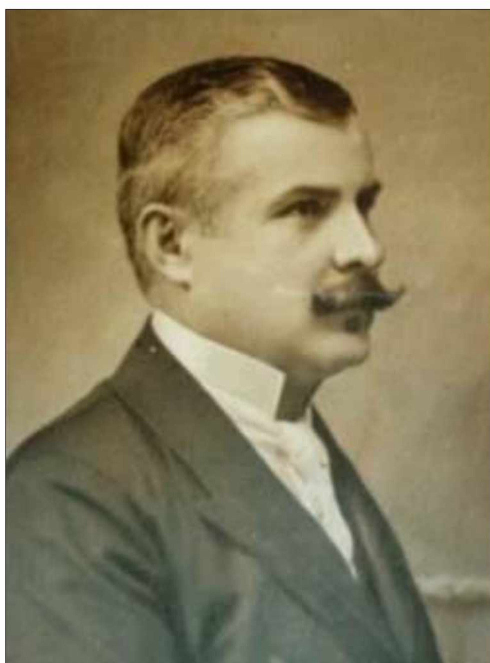

Locotenent Aron Petruţiu

Cuvântul de răspuns din partea armatei române este rostit de către maiorul Vişenescu care a spus: *„Am venit nu ca în teritorii ocupate, ci ca la fraţi, acasă. Statul român, ţara mamă a tuturor românilor, este în plină prefacere şi în scurt timp va fi printre statele cele mai democratice nu numai ale Europei, ci ale lumii întregi, chiar”*[38]. Către sfârşitul lunii ianuarie 1919, guvernul maghiar dă ordin trupelor sale să ocupe linia demarcaţională, luând contact cu armata română care înaintase până la Brad. După ocuparea liniei, Gărzile Naţionale Române din Hălmagiu, Vaţa de Jos şi Baia de Criş trec direct sub comanda supremă a trupelor române de pe Valea Crişului Alb, de unde primesc ordine[39].

În 30 ianuarie 1919, trupele maghiare înaintau şi dinspre Oradea, ocupând Beiuşul şi Vaşcăul cu intenţia vădită de a înainta spre Hălmagiu. Gărzile Naţionale Române din dosul liniei demarcaţionale au fost dezarmate şi desfiinţate. În locul ordinii se instalează jafurile şi omorurile bandelor de mercenari unguri[40].

[38] *Ibidem,* p. 56-57.
[39] *Ibidem*, p. 67
[40] *Ibidem*, p. 79.

Dr. Ioan Suciu – organizatorul Corpului voluntarilor „Horia”.

Maior Florin Medrea – comandantul Corpului voluntarilor „Horia”.

La 4/17 februarie 1919, Consiliul Dirigent decide să cheme sub arme Corpul Voluntarilor Ardeleni, în întregime. La sfârşitul lunii noiembrie 1918, formaţiile ardelene de voluntari au fost transferate din Moldova în Ardeal şi, după 3 decembrie, puse la dispoziţia Consiliului Dirigent. Treptat li se vor alătura, pe măsura sosirii în ţară şi legiunile de voluntari care au fost înfiinţate şi au luptat în Italia. Corpul voluntarilor trebuia să se concentreze astfel: la Alba Iulia – fostul Regiment 1 „Turda” şi vânătorii de munte, la Cluj – Regimentul 2 „Alba Iulia”, Regimentul 3 „Avram Iancu” şi batalionul 6 etape[41].

În apelul semnat de preşedintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, se sublinia că: *„Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moştenit de la strămoşi, când trebuie să punem temelia unui viitor demn şi corespunzător jertfelor şi suferinţelor de veacuri ale părinţilor noştri. Aveţi să răspundeţi chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Ţara şi moşia şi că o ştim să o stăpânim cu vrednicie, ducând cu noi liniştea, libertatea şi stăpânirea dreaptă în toate colţurile ţării”*[42].

Consiliul Dirigent autorizează pe dr. Ioan Suciu, şeful resortului de organizare, să organizeze acţiunea de rezistenţă, apelându-se la populaţia Munţilor Apuseni[43]. Comanda gărzilor din Zarand se stabileşte la Brad. În 9 februarie 1919, dr. Ioan Suciu

[41] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, 1994, p. 155.

[42] *Ibidem.*

[43] Traian Mager, *op. cit.*, p. 79.

împreună cu însoţitorii săi sosesc la Brad venind de la Sibiu. Cartierul general al gărzilor se instalează într-un pavilion al Societăţii miniere Ruda 12 Apostoli[44].

Apoi se comunică comandanţilor de gărzi următorul ordin[45]:

„Consiliul Dirigent Român Ordin rezervat nr. 1

Brad, la 9 februarie 1919.

În urma stărilor provocate prin invazia bandelor secuieşti în comitatul Aradului şi întreruperea oricărei comunicaţii între comanda gărzilor române din comitatul Aradului şi între singuratecele gărzi de pe valea Crişului Alb.

Subsemnatul membru esmis al Consiliului Dirigent din Sibiu, dispun următoarele:

1. Toate gărzile române din comitatul Aradului, care sunt spre răsărit de linia Radna-Păuliş, Ghioroc, Covăsinţ, Şiria, Pâncota, Galşa, Mâşca, Seleuş, Gurba, Cermei, Berechiu – se supun comandamentului suprem al d-lui căpitan Florian Medrea, de prezent cu reşedinţa la Brad.

2. Fiecare comandant de gardă comunală, care cade spre răsărit de linia indicată are a comunica acest ordin cu comandantul din satele vecine şi aceste iarăşi cu gărzile vecine.

3. Gărzile din însăşi linia comunelor înşirate sub nr. 1 încă aparţin de astăzi comandamentului din Brad.

Dr. Ioan Suciu m. p.

Şeful Resortului Organizării"

Începe acţiunea pentru înfiinţarea Corpului de voluntari „Horia". Primul act pentru recrutarea voluntarilor îl semnează căpitanul Barbu, la 9 februarie, întrucât căpitanul Florean Medrea a sosit la Brad seara târziu. S-a plănuit ridicarea populaţiei începând de la Gurahonţ, la Hălmagiu, Baia de Criş, Brad şi din regiunea Abrud – Câmpeni. Traian Mager a fost trimis cu trei scrisori pentru a le preda, prima căpitanului Oncu de la Baia de Criş, a doua pentru secţia Hălmagiu şi a treia pentru a fi trimisă prin curier locotenentului Octavian Seracu la Gurahonţ[46].

Scrisoarea pentru Hălmagiu avea următorul conţinut:

„Comanda Supremă a Trupelor de pe valea Crişului Alb.

D-lui sublocotenent Mager în Hălmagiu

Pentru eliberarea comitatului Arad pregătim o acţiune în stil mare. Plenipotenţiarul Consiliului Dirigent e şeful organizării, d-l dr. Ioan Suciu. Comandantul trupelor şi a gărzilor din valea Crişului Alb nu mai e căpitanul Rişcuţia

[44] *Ibidem*, p. 81.

[45] *Ibidem*.

[46] *Ibidem*, p. 82.

din Arad, ci căpitanul Florian Medrea, cu sediul deocamdată în Brad. Pe D-ta te încredinţez cu organizarea unei unităţi militare, care să fie cât se poate de mare şi bine disciplinată, formată din oameni voluntari, care nu aparţin contingentelor mobilizate. Organizarea o începi imediat, stând în legătură telefonică permanentă cu trupele voluntare din Brad şi cu comandantul companiei din Gurahonţ.

De armatură pentru unitatea D-tale se va îngriji comanda supremă a trupelor. Fiecare voluntar are să-şi aducă cu sine alimente pe trei zile, pâine, slănină. Îmbrăcăminte are să-şi aducă cu sine fiecare voluntar, cum e prescris în ordinul de mobilizare. Pentru acoperirea speselor necesare, vei primi un avans de 10.000, adică zece mii coroane, contra dării de seamă despre toate spesele. Unitatea D-tale are să fie gata de marş, în 13, l. c., la orele 8. a. m. Totodată eşti încredinţat cu asigurarea terenului din partea Vaşcăului prin esmiterea unei unităţi corespunzătoare la Dealul Mare sub comanda unui ofiţer, ales pentru acest scop. Numele acestui ofiţer mi se va comunica.

Brad, 9 februarie 1919. Căpitan Vasile Barbu, m.p”[47].

În urma unor lupte locale, armatele maghiare obţin unele mici succese care sunt exagerate de către presa maghiară. Comandamentul teritorial din Seghedin a dat următorul comunicat: „Trupele noastre trimise pentru apărarea liniei demarcaţionale în Valea Crişului Alb au înfrânt rezistenţa românilor şi după repararea de cinci ori a construcţiilor liniei ferate a ocupat ieri Hălmagiul”[48].

După ocuparea Hălmagiului, trupele maghiare au comis o serie de atrocităţi, constând în afară de bătăi şi răniri, şi din 5 crime, între victime aflându-se şi o femeie. Dacă infanteria maghiară se mărginea să se asigure în Hălmagiu, trenul blindat făcea dese înaintări până pe la Vaţa trăgând cu tunurile asupra satelor. La 31 martie 1919, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători a ocupat Hălmagiul, pregătindu-se pentru ofensiva din 16 aprilie 1919.

Armata română a fost sprijinită de Corpul Voluntarilor Horia. Acest corp a primit apoi numele de Regimentul de Infanterie Beiuş şi consta din 3 batalioane, având şi o baterie cu 4 tunuri. Plasa Brad a dat batalionul I, plasa Baia de Criş batalionul II, regiunea Câmpeni – Abrud, batalionul III, iar în Hălmagiu s-a format batalionul IV[49]. Locotenent colonelul Popa Grama era comandantul regimentului, maiorul Medrea ajutor de comandant, iar căpitanul Drăgoiu, maiorul Stoica şi locotenentul Vesa erau comandanţii celor trei batalioane care au participat la operaţiunile militare de la Hălmagiu – Ciuciu (Vârfuri) – Boroş – Şebiş – Chişineu – Gyula – Békéscsaba. Batalionul 2 a acţionat pe direcţia Vârfuri – Dealul Mare – Criştior – Vaşcău – Beiuş – Salonta.

---

[47] *Ibidem,* p. 82-83.
[48] *Ibidem,* p. 105.
[49] *Ibidem,* p. 146.

Un grup de ofiţeri ai Batalionului III Horia, mai 1919.

Plecarea pe front a batalioanelor de voluntari a dat naştere la scene emoţionante. Bătrânul protopop Arieşanu din Câmpeni a făcut pe jos, cu crucea în frunte, drumul până la Abrud cu toţi soldaţii din Câmpeni. Aproape 800 voluntari erau concentraţi, la 1 martie 1919, la Abrud, formându-se batalionul Avram Iancu, care şi-a stabilit sediul la Ţebea.

„În 2 martie formaţiile voluntarilor Horia erau adunate în curtea bisericii din Ţebea. Se oficiază slujba religioasă de către 12 preoţi, sfinţindu-se drapelul regimentului, înfipt pe mormântul lui Avram Iancu. Vorbeşte întâi dr. Ioan Suciu, făcând istoricul luptelor pentru libertate purtate de marii noştri înaintaşi pe aceste plaiuri, amintind că Horia, Avram Iancu şi miile de mucenici care aşteaptă de la noi să purtăm înainte steagul ridicat de dânşii până la izbânda definitivă. *«Murim mai bine în luptă cu gloria deplină, decât să fim sclavi iarăşi în vechiul nost pământ»* încheia iluminatul apostol al crezului naţional.

Urcându-se pe o masă, în faţa mormântului lui Avram Iancu, colonelul Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători, rosteşte următorul discurs militar[50]:

„Ostaşi, grăiesc vouă astăzi sub gorunul lui Horia martirul, în faţa mormântului lui Avram Iancu, al munţilor fost rege. Grăiesc vouă astăzi în marele ceas, în supremul ceas al mântuirii Neamului nostru. Şi zic vouă: cutremure-se toate mădularele voastre în faţa memoriei tuturor acelora care în lungul veacurilor au înălbit cu oasele lor moşia Neamului în lung şi în lat, pentru ca să ajungem unde suntem şi ce suntem. Fiţi mândri

[50] *Ibidem*, p. 147.

că soarta tot pe voi moţilor v-a hotărât să fiţi primii din tot Ardealul, care să faceţi legământul de credinţă şi de jertfă pentru scumpa noastră Patrie şi scumpul nostru tron, şi chiar aici, unde a pâlpâit pentru prima oară flacăra mântuirii noastre. Şi tot astăzi vă ordon vouă în mod hotărât şi definitiv: Gândul vostru să încremenească la Înaltul vostru stăpân, să vă închinaţi lui, să vă jertfiţi pentru el, aşa cum s-au închinat, cum s-au jertfit sute din acest regiment. Şi când vă veţi da ultima respiraţie pe câmpul de luptă, ultimul vostru strigăt să fie: Trăiască M. S. Ferdinand, Regele tuturor românilor. Aşa, cum au strigat aceia ale căror morminte sunt încă în carne, ca o misterioasă plămadă în pământul Patriei noastre"[51].

Ofiţerii Batalionului IV „Horia".

În 7 iunie 1919, Primăria din Deva întocmea un „Tablou despre soldaţii mobilizaţi la ordinul Consiliului Dirigent", cu referire la oraşul Deva. Tabloul cuprinde un număr de 23 soldaţi care au fost mobilizaţi: Iosif Furca, Aron Ardeleanu, Antonie Cesca, Iosif Hanc, George Abrudean, Alexandru Lugojan, Alexa Sudrician, Petru Vasii, Mihai Dugaciu, George Maier, Petru Florea, Alexandru Fiac, Alexandru Bota, Mihai Bud, George Trif, Antonie Cesc, Iuon Trif, Nicolae Ioaneş, George Abrudean, George Abrudean, Ludovic Trif, Ioan Muntean,...[52].

La 27 iunie 1919, voluntarii corpului „Horia" concediaţi pe timp nelimitat, domiciliaţi în plasele Brad şi Baia de Criş, primesc ordin de a se prezenta imediat la cercul

[51] *Ibidem*, p. 147-148.
[52] Idem, fond *Primăria oraşului Deva*, dosar nr. 8/1919, f. 60.

de recrutare de care aparţin[53]. Ordinul era transmis de către prefectul Vasinca prim-pretorilor din cele două plase şi avea următorul conţinut:

„Domnule prim-pretor,

Conform ordinului nr. 874/1919 a Corpului Voluntarilor „Horia" se recere a comunica în toată plasa D-voastră că toate biletele de concediu pe timp nelimitat, eliberate de numitul corp se declară de nule iar posesorii a astfel de bilete, care aparţin contigentelor mobilizate sunt datori a se prezenta imediat ce vor lua la cunoştinţă ordinul prezent la cercul de recrutare căruia aparţin. Dr. Vasinca"[54]. În vara anului 1919 armata română a fost atacată de numeroase trupe (90.000 oameni cu 137 tunuri şi 5 trenuri blindate) din armata roşie a Republicii Ungare condusă de Béla Kun[55]. Armata română, mai ales cea creată la repezeală din fostele gărzi ale Transilvaniei şi Banatului, cu un efectiv de 4 ori mai redus s-a angajat în importanta şi decisiva bătălie pentru apărarea Transilvaniei.

La începutul operaţiunilor trupele maghiare au repurtat unele succese, reuşind să treacă Tisa. Armata română a trecut la ofensivă reuşind să respingă invadatorii. Telegramele primite din partea Consiliului Dirigent sau a Marelui Stat Major ne dezvăluie momente din desfăşurarea operaţiunilor militare.

Telegrama semnată de preşedintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu şi trimisă prefectului judeţului Hunedoara, la 27 iulie 1919, spre publicare preciza următoarele:

„Ofensiva maghiarilor a fost respinsă pe toată linia, ungurii se retrag în dezordine cu pierderi mari. Trupele române au dovedit o purtare vrednică de toată lauda, prestând acte vitejeşti vrednice de trecutul lor glorios"[56].

Două zile mai târziu, un comunicat oficial din partea Marelui Cartier General al armatei române spunea următoarele:

1. *„Pe frontul de est schimb de focuri de armă mitralieră şi tun.*

2. *Pe frontul de vest trupele noastre au ocupat dreapta Tisei. Oraşul Szolnok este în flăcări. Operaţiunile sunt în curs. Pierderi – răniţi: maior Grecescu Ion, maior Marinescu Victor, căpitan Lemeny Nicolae, Locotenent Folbert Carol, locotenent Anuţei Vasile, locotenent Păsărică Al., sublocotenent Traian Haneş. Dispăruţi: sublocotenent Pop Corneliu senior. Marele Cartier General. Biroul presei Sibiu"*[57].

Un nou comunicat al Marelui Stat Major al armatei române, din 4 august 1919, vorbind despre operaţiunile de pe frontul de vest scria următoarele:

„Inamicul fiind complet înconjurat a capitulat. Sunt în curs de dezarmare diviziile 1, 3, 5 şi 6 inamice, sunt urmărite diviziile 2, 4 şi 7. S-au capturat comandanţi şi statele majore ale diviziilor, mai mulţi prizonieri şi numeroase tunuri"[58].

Ziua de 4 august 1919 a fost ursită să fie ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric, care s-a sfârşit aşa cum trebuie să se sfârşească toate lungile controverse: cu izbânda dreptului şi a dreptăţii"[59]. În semn de omagiu pentru cei căzuţi în campania din 1919,

---

[53] Idem, *Fond Prefectura judeţului Hunedoara*, dosar nr. 193/1919, f. 1.
[54] *Ibidem*.
[55] Ioan Lupaş, *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1937, p. 372.
[56] SJHAN, *Fond Prefectura judeţului Hunedoara*, dosar nr. 170/1919, f. 2.
[57] *Ibidem*, f. 3.
[58] *Ibid*em, f. 5.
[59] Ioan Lupaş, *Istoria românilor*, p. 375.

Şeful Resortului Organizării din cadrul Consiliului Dirigent expedia la Deva următoarea

„Telegramă:

Copie. Nr. 554/1919. Marele Sfat Naţional a luat hotărârea ca în ziua de 7 august c., la amiază să sune la toate bisericile româneşti toate clopotele vreme de o jumătate de oră, în semn de bucurie, că glorioasa noastră oştire a ocupat în ziua de 4 august capitala Ungariei, B[uda]pesta, după ce cu ajutorul lui D-zeu a înfrânt cu desăvârşire pe duşman. Ordonez să recercaţi numaidecât toate autorităţile bisericeşti şi totodată toate parohiile române pentru prompta executare a acestui ordin, aducând, D-le, totodată spre ştire dorinţa mea ca Duminică, în 10 august, după Liturghie să se ţină în fiecare biserică română un Tedeum.

Şeful Resortului Organizării,
Dr. Ioan Suciu, m. p”[60].

În ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei au căzut eroic mai mulţi luptători, voluntari din judeţul Hunedoara. La 6 septembrie 1920 prefectul judeţului Hunedoara, Vasile Janza expedia prim-pretorului plasei Brad următoarea telegramă; *„Întocmiţi şi înaintaţi aici, în decurs de 3 zile, tablou nominal despre pierderile avute în campania contra Ungariei 1918-1920, din cauza acestei agresiuni şi a campaniei provocată de unguri. Stop. Veţi arăta în acelaşi timp urmaşi sau văduve ori părinţi lipsiţi de sprijinul celor decedaţi arătându-le numele.* [...]”[61]. La 7 septembrie 1920, din partea notariatului cercual Brad se trimite următorul răspuns:

„Domnule Primpretor, Brad

Referitor la ordinul D-voastră telegrafic cu nr. 1.277/920, am onoare a Vă raporta că în secretariatul meu numai un soldat a murit moarte de erou în campania contra Ungariei şi anume soldat **Criştiu Teodor** din Reg, 91 Inf., comp. 8-a, născut la 1898, june, şi e înmormântat în cimitirul din Török Sz. Miklos şi are părinţi”[62]. La 28 decembrie 1920, Pretura din Brad trimitea secretarilor cercuali ordinul Societăţii Mormintele Eroilor Căzuţi în Război prin care se cerea un tablou despre „toţi ofiţerii şi soldaţii morţi în război, care prin jertfa şi bravura lor au mărit hotarele şi renumele ţării”[63].

În bătălia de pe Dealul Mare, din 15-16 aprilie 1919, pierderi, constând din morţi şi răniţi, a suferit numai Batalionul II Horia, care a avut peste 30 de răniţi şi 2 morţi: caporalul **Ilie Bota** şi soldatul **Zaharie Trifa**[64]. Locotenentul **Romulus Mager**, din batalionul II Horia, comandantul companiei IV, a fost grav rănit pe când îşi conducea compania la atac[65]. Sergentul **Adam Băianţ** din batalionul II Horia, originar din comuna Mesteacăn, plasa Brad, judeţul Hunedoara, a fost rănit la cap de schijele unei grenade şi

[60] SJHAN, *Fond Primăria oraşului Deva,* dosar nr. 9/1919, f. 65.
[61] Idem, *Fond Primăria oraşului Brad,* dosar nr. 8/1920, f. 18.
[62] *Ibidem,* f. 19.
[63] *Ibidem*, f. 4o v.
[64] Traian Mager, *op. cit*., p. 185.
[65] *Ibidem*, p. 197.

a murit pe loc. Moartea sa a fost înregistrată atât la Primăria din Criştior (judeţul Bihor), cât şi în matricola parohiei Criştior. În matricola parohiei, preotul Andrei Popa, refugiat şi el în timpul ocupaţiei bolşevicilor, a înscris următorul text: „Ca soldat în Reg[imentul] „Horia", a căzut la Dealul Mare, în lupta contra ungurilor şi a murit moarte de erou al Neamului Românesc"[66].

Referitor la Adam Băianţ, preotul din Mesteacăn, Aurel Barna a comunicat că au mai fost răniţi odată cu Adam Băianţ, voluntarii Adam Balşa l. Petru, rănit la 3 degete de la o mână şi Duşan Lazăr l. Nicolae, rănit la un picior[67]. Caporalul **Ilie Bota** din batalionul II Horia, grav rănit, a murit în spitalul din Baia de Criş. Era originar din comuna Şteia, plasa Baia de Criş, născut în anul 1895. „Ocupând un adăpost împreună cu consătenii săi Nicolae Uliţa şi Ioan Melţiş l. Nicolae, caporalul Ilie Bota a cerut o grenadă de la Nicolae Uliţa, ca să o arunce el, motivând cu aceea, că el nu este obosit. Când a ieşit în drum să desfacă grenada pentru a o arunca, a fost nimerit în pântece de un glonţ al inamicului"[68]. Preotul din Şteia, Romulus Chiş, a mărturisit că a mai fost rănit la Dealul Mare şi Gheorghe Incău[69].

Soldat **Zaharie Trifa** din batalionul II Horia, originar din comuna Ribicioara, plasa Baia de Criş, a fost înmormântat la biserica din Groşi. „În seara de 16 aprilie 1919, rănitul a fost adus de săteni în Groşi, la casa lui Pavel Mihuţa. Avea o împuşcătură prin coaste şi mâna stângă ruptă. A murit peste câteva ore. Sătenii i-au dat îngrijirea obişnuită. L-au îmbrăcat în straie albe şi au îngropat cu el şi hainele ostăşeşti îmbibate de sânge. A fost odată la mormântul lui soţia; fusese căsătorit numai câteva zile înainte de încorporarea în Corpul Voluntarilor Horia[70].

În 19 aprilie 1919, ordinea trupelor care au eliberat oraşul Beiuş a fost următoarea: „Batalionul II Horia (Beiuş) care a atacat şi cucerit Beiuşul, a fost pus în capul coloanei, ca cinste şi act pentru posteritate, fiind cea dintâi unitate ardeleană care a depus jurământul la mormântul lui Avram Iancu şi şi-a cucerit cu sânge dreptul de a purta acest nume"[71].

---

[66] *Ibidem*, p. 198.
[67] *Ibidem*, p. 197, nota 2.
[68] *Ibidem*, p. 198.
[69] *Ibidem,* nota 1.
[70] *Ibidem*, p. 198-199.
[71] *Ibidem*, p. 190.

PREOŢI VÂLCENI ÎN CAMPANIILE ARMATEI ROMÂNE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI (1918-1919)

Dumitru Garoafă

Marea Unire din anul 1918 a creat premisele unei mai puternice afirmări a României în viaţa internaţională, a unei mai eficiente valorificări a vocaţiei poporului nostru de pace şi cooperare cu toate popoarele lumii[1].

Principala preocupare a diplomaţiei româneşti în anii 1919-1920 a fost obţinerea confirmării pe plan internaţional, prin tratate, a făuririi statului naţional unitar român – expresie a voinţei liber exprimate de poporul român în adunările plebiscitare de la Chişinău (27 martie/9 aprilie 1918), Cernăuţi (15/28 noiembrie 1918) şi Alba-Iulia (18 noiembrie/1 Decembrie 1918).

Dintre cele mai controversate probleme care urmau să fie soluţionate la Conferinţa Păcii de la Paris (1919-1920) a fost şi *cea teritorială*. Comisiile de experţi din SUA, Marea Britanie şi Franţa au avut în vedere – atunci când au pregătit materialele pentru forumul păcii –, *materializarea principiilor autodeterminării şi al celui etnic*[2].

Ion I.C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri şi şeful delegaţiei române la acest forum internaţional al păcii, prezentând, pe de o parte, revendicările naţionale juste, recunoscute, de altfel, de Aliaţi, prin Tratatul de alianţă din 4/17 august 1916, iar, pe de alta, o serie de argumente istorice, etnico-lingvistice, geografice, economice şi statistice, care demonstrau continuitatea şi permanenţa locuirii în spaţiul Carpato – Danubiano – Pontic, unitatea civilizaţiei materiale şi spirituale, precum şi lupta comună pentru libertate şi unitate statală românească, va pretinde recunoaşterea *de jure* a României Mari, în frontierele sale naturale dintre Dunăre, Tisa şi Nistru[3].

Pentru România, unul din pericolele cele mai mari decurgea din *situaţia concretă* în care se afla aceasta la cumpăna anilor 1918-1919. În partea de est, raporturile cu guvernele Rusiei Sovietice şi Ucrainei Sovietice erau destul de tensionate prin nerecunoaşterea unirii Basarabiei şi Bucovinei cu România şi repetatelor tentative întreprinse de bolşevici pentru a reanexa această provincie. În sud, Dobrogea se mai afla

---

[1] I. Scurtu, *Viaţa politică în România. 1918-1944*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982, p. 28.

[2] Pentru detalii, a se vedea V.F. Dobrinescu, Doru Tompea, *România la cele două Conferinţe de Pace de la Paris (1919-1920; 1946-1947). Un studiu comparativ*, Editura Neuron, <Focşani>, pp. 18-25; *Istoria Românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Editura Enciclopedică¸ Bucureşti, 2003, pp. 4-5.

[3] Cf. C. Botoran, M. Retegan, *1918. Făurirea României Mari*, Editura Vatra Românească, Bucureşti, 1993, pp. 103-104. Pentru susţinerea revendicărilor teritoriale legitime ale României la Conferinţa Păcii, vezi studiile şi memoriile prezentate de delegaţia română în *1918 la români*, V, doc. nr. 833, 836 şi 837, pp. 442-451/451-459, 509-531/532-551 şi 552-571.

încă sub administraţia armatelor aliate[4]. În partea de vest, guvernul ungar refuza să-şi retragă trupele de ocupaţie din Transilvania şi să permită extinderea administraţiei româneşti[5]. Într-o situaţie deosebită se găsea şi Banatul, aflat sub ocupaţia trupelor sârbo-franceze[6]. În atare circumstanţe critice, s-a desfăşurat „turneul de pacificare" al generalului Henri Bertholet în Banat şi părţile vestice ale ţării, la cumpăna anilor 1918-1919, pentru a constata personal starea de spirit a populaţiei româneşti din aceste teritorii încă neeliberate[7] (Anexa 1).

Într-un astfel de context extrem de nefavorabil, după ce trupele române au respins din zona Hotinului incursiunile, în dreapta Nistrului, ale detaşamentelor sovietice (a doua jumătate a lunii ianuarie 1919), situaţia s-a agravat considerabil după proclamarea Republicii Sfaturilor (Sovietelor) din Ungaria, sub conducerea lui Béla Kun (21 martie 1919), fiind creată pentru România primejdia de a fi atacată, atât din est cât şi din vest, de Armata Roşie sovietică şi cea ungară.[8] Astfel, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919, noul regim politic de la Budapesta a declanşat războiul împotriva României, conflictul armat prelungindu-se, cu o scurtă perioadă de armistiţiu, până în luna august a aceluiaşi an, când, după un nou atac al forţelor bolşevice ungare (20 iulie 1919), armata română a trecut la o amplă contraofensivă împotriva acestora (Anexa 2), ocupându-le, în final, capitala (4 august 1919)[9].

Ca atare, lupta pentru apărarea României Mari, în cadrul căreia Campania armatei române din anii 1918-1919 a reprezentat un moment hotărâtor, avea să însemne şi încheierea Războiului de Reîntregire Naţională, de consolidare a edificiului încununat la 1 Decembrie 1918, prin voinţa politică şi sacrificiile întregii naţiuni române. În altă

---

[4] *Ibidem*, p. 107.

[5] Potrivit prevederilor Convenţiei militare de la Belgrad (31 octombrie/13 noiembrie 1918) încheiată între Puterile Aliate, reprezentate de general Franchet d'Espèrey, şi guvernul ungar condus de Kàroly Mihàlyi, Mureşul devenea linie de demarcaţie între armatele română şi ungară sau, astfel spus, părţile din Transilvania situate la nord de Mureş rămâneau sub ocupaţie ungară (vezi *1918 la români*, III, doc. nr. 468, pp. 70/72).

[6] Aşa cum se remarca într-un articol recent, românii – potrivit unui clişeu adesea uzitat –, nu ar avea în jur decât doi prieteni: Marea Neagră şi sârbii. Deşi cu aceştia din urmă, istoria nu a consemnat niciun conflict armat, totuşi momente de tensiune au existat, printre care şi cel al diferendului teritorial în problema Banatului, la Conferinţa Păcii. Poate şi datorită clişeului amintit, în istoriografia noastră s-a scris puţin despre astfel de momente tensionate, inclusiv despre cel tratat în studiul de faţă. Vezi Caius Brediceanu, *Despre Banat la Conferinţa de Pace de la Paris* (cu o prefaţă de Elena Istrăţescu), în „Magazin istoric", S. N., XXXIV, nr. 12, 2001, pp. 12- 13. Dintre lucrările care abordează acest moment tensionant, de altfel primul în istoria raporturilor româno-sârbe, remarcăm: Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985; Radu Păiuşan, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire (1895-1918)*, Timişoara, 1993; D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994; Dumitru Garoafă, *Despre Banat şi «Liga Culturală» din Râmnicu Vâlcea la Conferinţa Păcii de la Paris*, în „Buridava", nr. VIII, 2010, pp. 244-354 ş. a.

[7] A se vedea Dumitru Preda et alli, *op. cit.*, pp. 142-143; Augustin Ţarău, Dumitru Noane, *Oradea. Ultima jertfă. 12 octombrie 1918-20 aprilie 1919*, în „Historia", XIX, nr. 207, 2019, pp. 59-61.

[8] Cf. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, p. 284.

[9] Vezi pe larg Dumitru Preda et alli, *op. cit.*, pp. 207-331.

ordine de idei, riposta armatei române în faţa agresiunii guvernanţilor de la Budapesta nu a avut menirea decât de a apăra şi a impune respectarea voinţei naţionale, democratic şi liber exprimate la Alba Iulia, iar Tratatul de Pace de la Trianon (1920) nu a făcut altceva, decât să consfinţească juridic, pe plan internaţional, ceea ce românii făptuiseră prin voinţa lor unanimă[10].

Pe toată perioada anilor 1918-1919, în care armata română s-a implicat în luptele pentru apărarea României Mari, au fost mobilizaţi numeroşi preoţi militari (confesori), care au însoţit, pe teatrul de operaţii, unităţile la care au fost repartizaţi sau în spatele frontului (la spitale şi trenuri militare), acordând asistenţă spirituală ostaşilor (slujbe, spovedanie, împărtăşanie sau prohodirea celor morţi la datorie), îmbărbătându-i în cursul luptelor, mângâind şi oblojind rănile celor suferinzi.

Vorbim de un corp special, puţin studiat la noi, al cărui statut a fost puţin clarificat (de exemplu, în Franţa, titularii primeau o soldă echivalentă cu cea a unui căpitan!), cu un prestigiu deosebit în timpul războiului. Nu doar pentru că ostaşilor – să reamintim, provenind în majoritate din lumea satelor, cu respect deosebit pentru preotul comunităţii –, le apare nu numai ca cel căruia i se spovedesc/împărtăşesc sau ca oficiantul Liturghiei, slujbei înmormântării, dar şi pentru că, adesea, îi încurajează, acceptă să fie deopotrivă infirmieri, brancardieri, care însoţesc trupele în timpul luptelor, sunt lângă acestea permanent. Nu sunt înarmaţi, se expun masiv pe teren descoperit, sunt frecvent lăudaţi şi decoraţi pentru curajul lor. Şi plătesc, evident, un anumit tribut morţii!

În conformitate cu prevederile *Instrucţiunilor asupra atribuţiunilor preoţilor la armată,* activitatea acestora în campania militară era structurată pe două perioade distincte: *perioada mobilizării şi cea a operaţiunilor militare.* Pe parcursul celor două etape, prestaţia preotului se desfăşura pe două planuri: *activitatea religioasă şi activitatea pastorală. Prima* consta în săvârşirea tuturor slujbelor religioase cerute de împrejurări, iar *cea de-a doua* în menţinerea şi ridicarea cât mai mult a moralului trupei, în mângâierea celor suferinzi etc.[11]

Despre modul cum preoţii militari au înţeles să-şi facă datoria în timpul Războiului de Reîntregire Naţională – de la acordarea asistenţei religioase pe câmpurile de luptă până la cea din spatele frontului –, se numără şi cei vâlceni, mulţi dintre aceştia fiind onoraţi cu numeroase distincţii, citaţi pe ordine de zi sau elogiaţi de către comandanţii de unităţi şi mari unităţi. La loc de cinste trebuie evocaţi:

Ciauşanu F. Gheorghe. Născut la 28 mai 1889, la Făureşti, judeţul Vâlcea, absolvent al studiilor teologice seminariale la Rm. Vâlcea (1908) şi universitare, la Facultatea de Teologie din Bucureşti, doctor în teologie (1915), cu lucrarea de referinţă privind la mitologia populară românească, pentru care va fi distins de Academia Română cu Premiul Naţional «Adamachi» (1913)[12]. La 4 mai 1915 a fost hirotonit preot pe seama

[10] *Ibidem,* pp. 10 şi urm.

[11] Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoţi în lupta pentru făurirea României Mari. 1916-1919,* Editura Europa Nova, Bucureşti, 2000, doc. nr. 13, p. 15.

[12] Gh. F. Ciauşanu, *Superstiţiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi şi noi*, ediţie critică, prefaţă şi indice tematic de I. Oprişan, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 2001, pp. 5-10; Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români,* vol. I, Editura Saeculum I.O., Bucureşti, 1998, p. 164.

bisericii din Şimnicu de Sus, judeţul Dolj, iar din aprilie 1916 este transferat la parohia Laloşu din judeţul Vâlcea[13].

În iulie 1919 este mobilizat la Brigada 2 Artilerie a Diviziei 2 Infanterie, comandată de general Toma Popescu, desfăşurând o bogată activitate misionară, aşa după cum se consemnează într-un document oficial: „În Ungaria şi Basarabia, unde pericolul unei bolşevizări era aşa de mare, le-am arătat iubiţilor mei ostaşi tot pericolul acestui flagel social, le-am arătat datoria către Ţară şi Drapel, şi datoria de credinţă neclintită faţă de jurământul ostăşesc"[14]. Acomodându-se uşor atmosferei de război, s-a achitat conştiincios, atât la săvârşirea ierurgiilor bisericeşti, cât mai ales prin cuvântările sale „patriotice şi instructive" ţinute ostaşilor regimentului în localităţile în care marea unitate era cantonată: Coşteiul Mare, Lugoj, Arad, Curtici (vestul ţării), Jâszberény, Czegléd, Berezel, Hatvan, Szolnok (Ungaria), Bălţi, Soroca, Hasnăşeni (Basarabia) etc.[15]. În plus, pentru Basarabia, venise în contact de timpuriu cu literatura populară prin lucrările Elenei Niculăiţă-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*[16], Gheorghe Madan, *Suspine* etc., precum şi prin cele recent apărute despre această provincie istorică[17].

Ca semn de apreciere pentru activitatea sa misionară, Comandamentul diviziei îi încredinţează coordonarea propagandei antibolşevice în întreg sectorul de operaţii a acesteia, cantonată în Garnizoana Bălţi, unde se va achita „conştiincios şi cu bună credinţă..., dând rapoarte de tot ceea ce văzusem şi înţelesesem în plecările şi lungile <mele> călătorii misionare în această parte".[18] Succesele obţinute în propaganda antibolşevică, i-au atras nu numai „laude şi mulţumiri fierbinţi" din partea şefilor săi ierarhici militari, ci şi rugămintea insistentă a acestora de „a rămânea preot militar al garnizoanei", ofertă pe care, din păcate, a trebuit să o refuze din motive obiective de sănătate; va fi demobilizat la 1 mai 1920[19].

Creţu C. Nicolae. S-a născut la 19 ianuarie 1895, în comuna Dobreşti, judeţul Muscel. Absolvent al Seminarului Central din Bucureşti, îşi va continua studiile de teologie şi filosofie la Universităţile din Berlin şi Jena, pe care le finalizează prin obţinerea doctoratului[20]. A fost hirotonit ca diacon, la 22 martie 1912, pe seama bisericii Sf. Treime din Craiova. Din motive familiale[21], solicită transferarea sa la Episcopia Râmnicului pe postul de diacon, rămas vacant prin demisia pr. Chesarie Ştefănescu, dar este amânat *sine die*, până când, la 1 august 1919, ministerul tutelar îi va consimţi transferul[22].

La 15 august 1916 este mobilizat la Spitalul de Cruce Roşie nr. 32 din Rm. Vâlcea, iar la retragere, unitatea spitalicească este, iniţial, evacuată şi preluată sub egida

---

[13] Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului-Noul Severin*, dos. nr. 93/1922-1929, f. 19.
[14] *Ibidem,* f. 35v.
[15] *Ibidem,* f. 36v.
[16] Cf. I. Oprişan, *O mare carte a culturii române*, în Gh. F. Ciauşanu, *op. cit.*, p. 8.
[17] Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului-Noul Severin,* dos. nr. 93/1922-1929, f. 36v.
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.*
[20] Idem, dos. nr. 45/ 1911-1924, f. 19-25.
[21] La 18 februarie 1910 se căsătoreşte cu Elena N.C. Greceanu, fiica proprietarilor Nicolae şi Lucreţia Greceanu din Măldăreşti, stabilindu-şi domiciliul în oraşul Rm. Vâlcea (*Ibidem,* f. 25).
[22] *Ibidem,*f. 17.

Comitetului Central Sanitar din Iaşi[23] şi, în final, la Odessa[24]. Reîntors din refugiu, se va dedica activităţii didactice, fiind profesor titular la Catedra de religie de la Şcoala Normală din Rm. Vâlcea, respectiv la Catedra de filosofie de la Seminarul Eparhial[25], continuându-o cu mult succes ca director al Şcolii Normale de băieţi din Tg. Mureş[26].

Dăbuleanu Gr. Dimitrie, ca şi fratele său Alexandru, fiind licenţiat în teologie, este hirotonit în treapta de diacon (1 mai 1916) şi cea de preot (19 mai 1916) pe seama bisericii Sf. Ierarh Nicolae din Momoteşti, oraşul Drăgăşani[27].

Refugiat în Moldova,[28] a solicitat transferarea sa la biserica filială Sf. Gheorghe din Râmnicu Vâlcea, pendinte de biserica parohială „Buna Vestire" (7 august 1918), al cărei post era vacant prin tragicul sfârşit al fratelui său[29], cerere aprobată de către ministerul de resort (11 noiembrie 1918)[30]. În vara (iulie) anului 1919 este mobilizat la Regimentul 2 Vâlcea de la Divizia II Infanterie[31].

Ionescu Dimitrie, zis şi Căpeţel, paroh al bisericii din comuna Stroeşti şi învăţător în localitatea Bălteni (azi comuna Copăceni)[32], a fost repartizat la Regimentul 42/66 Infanterie, unde „şi-a îndeplinit îndatoririle cu cea mai mare credinţă, adânc devotament şi abnegaţie, fiind nelipsit în timpul luptelor la postul său", îmbărbătând ostaşii prin cuvânt şi exemplul său personal[33]. Potrivit consemnărilor memorialistului – sublocotenent (rz.) Constantin Popian, originar din Costeştii Vâlcei –, preotul era de un real folos regimentului, aria preocupărilor sale depăşind cu mult pe cele spirituale: „Acest popă era numai suflet, tot. De aceea era foarte iubit de toţi ofiţerii. Era sprinten şi făcea servicii pe care, poate, mulţi ofiţeri nu le-ar fi făcut. Aşa, de exemplu, făcea recunoaşteri riscante, sta ore întregi la observatoare, iar noaptea, nu odată, pleca în inspecţie cu de la el iniţiativă, pe linia de santinele. Colonelul Apostol (Dumitrescu – comandantul Regimentului 42 infanterie: n. ns. - D.G.) îl iubea foarte mult şi nu-l lăsa niciodată de lângă el; asemenea maiorul <Ion> Bălănescu"[34] (comandantul Batalionului III).

În zona de refacere, îmbolnăvindu-se de tifos exantematic şi acordându-i-se concediu medical, acesta îl refuză, fiind mereu în mijlocul ostaşilor suferinzi, care „prin sentimentele sale – aşa cum consemnează generalul Ernest Broşteanu –, prin asistenţa ce

---

[23] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Judeţului Vâlcea*, dos. nr. 11/1921, f. 152.

[24] Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului-Noul Severin*, dos. 273/M, f. 12.

[25] Idem, dos. nr. 45/1911-1924, f. 7, 13.

[26] *Ibidem,* f. 6.

[27] Idem, dos. nr. 25/1916-1930, f. 38, 46.

[28] *Ibidem,* f. 47.

[29] *Ibidem*; S. J. A. N. Vâlcea, colecţia Documente istorice, pachet CCXXXV (235)/1, f. 1. La Ciurea, lângă Iaşi, în noaptea de 1/13 ianuarie1917, deraiază un tren arhiplin, care venea de la Galaţi, doldora de oameni care fugeau din calea războiului, fiind considerat cel mai cumplit accident feroviar din România şi, după alte surse, cea mai mare catastrofă de acest fel din lume, în intervalul 1830-1930. Pentru această problematică, vezi pe larg Dorin Stănescu, *Cea mai mare catastrofă din istoria Căilor Ferate Române: 1/13 ianuarie 1917*, în „Historia", an XIV, nr. 151, 2014, pp. 56-61.

[30] *Ibidem*, f. 50.

[31] Idem, dos. nr. 34/1915-1926, vol. 1, f. 183-183v.

[32] Idem, dos. nr. 3/1916, f. 81.

[33] Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* p. 442.

[34] Cf. Constantin Popian, *O viaţă de om (1882-1969),* vol. II (1913-1944), Editura Agnos, Sibiu, pp. 67-68.

a dat soldaţilor bolnavi şi prin întărirea credinţei în victorie şi Dumnezeu, merită avansarea”[35]. Detaşat în Basarabia, cu regimentul său, conform rapoartelor înaintate superiorilor săi nemijlociţi, spirituali şi militari, acesta formulează judecăţi de valoare pertinente, vizavi de situaţia reală existentă în această provincie istorică. Astfel, la sfârşitul lunii ianuarie 1918, preotul cutreieră satele înşirate de-a lungul căii ferate Cosmeşti-Chişinău, pentru a se pune în contact direct „cu sufletul populaţiei, în majoritate, moldovenească”, care „la auzul cântărilor româneşti, în sfânta biserică, la auzul cântecelor şi doinelor româneşti, sub impresia povestirilor istorice de pe vremea lui Ştefan Vodă, ori Lupu, ori Petre al Rareşoaiei, bătrâni şi mai ales bătrâne, care singure, după părerea mea, au păstrat focul sacru al neamului, plângeau ca nişte copii, <iar> tinerii rămânând cu gura căscată, neştiind ce să creadă”[36].

Totodată, la 8 februarie 1918, de ziua praznicului creştin *Întâmpinarea Domnului,* după săvârşirea serviciului divin la biserica satului Coloniţa, în prezenţa ofiţerilor şi trupei şi a „unui public numeros de moldoveni” va susţine o „predică naţionalistă”, sădind „în sufletele sătenilor prima sămânţă a conştiinţei de neam, ceea ce a făcut pe prezidentul Comitetului sătesc, după cum mi-a declarat personal, să comunice în scris Sfatului Republicii Moldoveneşti, cum că ei, moldovenii din Basarabia, se vor uni cu românii, *dacă* (subl. în text) este aşa cum le-a vorbit şi li s-a spus de părintele Regimentului 42/66 infanterie din armata românească şi că ar fi bine ca domnii din Sfatul Ţării să orânduiască lucrurile, în aşa fel, ca în fiecare sat să vină români cu inimă, să le vorbească, luminându-i, să le vorbească româneşte, că-i încălzeşte, să-i înveţe, că cu drag îi va (recte: vor) asculta, fiind flămânzi de vorbe bune şi pe grai moldovenesc”[37].

Pe bună dreptate – aşa cum sublinia Nazarie –, acesta „a dezvoltat o activitate remarcabilă din punct de vedere al dezvoltării, în popor, a spiritului patriotic”[38], iar pentru meritele sale deosebite, a fost decorat în două rânduri cu Ordinul *«Coroana României»* cu spade, clasa a IV-a, respectiv în grad de Ofiţer[39];

Niculescu V. Gheorghe. Licenţiat în teologie, este numit director al Seminarului „Sf. Nicolae” din Rm. Vâlcea şi demis pe nedrept de către ministrul Cultelor – C.C. Arion, iar la 1 aprilie 1911 a fost numit preot pe seama bisericii Bolniţa, pendinte de Catedrala Episcopală[40]. Din 11 octombrie 1911 va fi numit protoiereu al judeţului Vâlcea, în locul titularului – pr. iconom Nicolae Filip, care fusese desemnat director al Seminarului Eparhial[41], funcţie din care va demisiona atunci, când la rândul său, va fi numit director al seminarului (februarie 1913)[42].

La intrarea ţării în război este mobilizat la Spitalele de Cruce Roşie nr. 33 şi 34 din Rm. Vâlcea, iar la retragere, acestea sunt evacuate la Galaţi, fiind preluate de Comitetul

---

[35] Constantin Nazarie, *op. cit.,* p. 61; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* p. 442.

[36] Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 145, p. 191.

[37] Idem, doc. nr. 151, p. 200.

[38] Constantin Nazarie, *op. cit.,* p. 61; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* pp. 442-443.

[39] Cf. Tudor Popescu, *Preoţi participanţi la războiul de la 1916-1918,* în „Mitropolia Olteniei”, nr. 10-12, 1978, p. 773; Laurenţiu Rădoi, *op. cit.,* p. 495.

[40] Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 43/1911-1923, f. 38.

[41] *Ibidem,* f. 44-45.

[42] *Ibidem,* f. 47.

Regional Sanitar din zonă[43]. Reîntors din refugiu, a fost repus în drepturile sale de director al seminarului local, cât şi de preot la biserica Bolniţă (1/13 octombrie 1918)[44].

Dar, la 14 octombrie 1918, ministerul de resort încunoştinţează Episcopia Râmnicului, că printr-o adresă confidenţială a Î.P.S. Arhiepiscop girant al Eparhiei Chişinăului şi Hotinului, se solicita ca acesta ,,să fie detaşat misionar în Basarabia", rugând pe Arhipăstorul acesteia, episcopul Anthim Petrescu, să consimtă *,,la această detaşare provizorie, foarte importantă pentru susţinerea cauzei şi intereselor româneşti"*[45] (subl. ns.: D.G.).

Ulterior, prin ordin ministerial, începând cu 15 noiembrie 1922 a fost numit provizoriu director al Seminarului ,,Sf. Andrei" de la Galaţi[46]. La 12 aprilie 1923 a fost tuns în monahism la Mănăstirea Cozia, luându-şi numele de Ghenadie[47], iar, la scurt timp, Marele Colegiu Electoral l-a ales episcop al Eparhiei Buzăului[48].

Petroşanu C. Petru. S-a născut la 5 februarie 1891 în comuna Pietroasa, judeţul Vâlcea. A absolvit cursurile Seminarului Central din Bucureşti şi a fost hirotonit preot pe seama bisericii ,,Sfinţii Voievozi" din comuna Dejoiu-Nisipi, judeţul Vâlcea[49], apoi transferat la biserica parohială din comuna Mihăeşti[50]; în paralel, fiind şi *învăţător suplinitor* în aceeaşi localitate[51]. A fost repartizat la Regimentul 2 Grăniceri, la care şi-a făcut pe deplin datoria, aşa cum apreciază comandanţii acestei unităţi. Iată, de pildă, ce notează despre acesta maior Buricescu în fişa sa de observaţie: „L-am văzut în mijlocul soldaţilor, în împrejurări destul de grele de trai, înfruntând, ca şi ei, lipsa de hrană şi oboseala frontului, îmbărbătându-i şi căutând a le ridica moralul. L-am văzut mergând în tranşee, unde dădea sfaturi soldaţilor, ca să se prefere a muri decât să dea înapoi... Pe zona de refacere, *a dat dovada unui spirit de jertfă cu adevărat creştinesc* (subl. în text). S-a pus la dispoziţia medicilor în tot timpul cât trupa a fost bântuită de <tifos> exantematic, ajutându-i, în cele trei infirmerii, sute de bolnavi au găsit în Sfinţia Sa, pe lângă un alinător al suferinţelor fizice, şi un cuvânt de îmbărbătare. Când *ambii medici au căzut pradă bolii* (subl. în text), preotul a rămas singur, ca, prin cunoştinţele ce căpătase alături de medici, să îngrijească de bolnavi. Puterea sa de muncă, devotamentul şi abnegaţia sa de care a dat dovadă în aceste zile negre, au făcut din Sfinţia Sa *o adevărată icoană de nădejde pentru soldaţi"* (subl. în text)[52].

Va participa şi la Campania a II-a a armatei române, fiind mobilizat la Regimentul 4 Vânători de la Divizia a IV-a, fapte ce-l îndreptăţesc să fie avansat la gradul de *căpitan*

---

[43] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura judeţului Vâlcea*, dos. nr. 11/1921, f. 152.
[44] Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin,* dos. nr. 43/1911-1923, f. 32v.
[45] *Ibidem,* f. 32.
[46] *Ibidem,* f. 19.
[47] *Ibidem,* f. 3.
[48] *Ibidem,* f. 8.
[49] Idem, dos. nr. 1518/C, f. 4-4v, 18.
[50] *Ibidem,* f. 1; *Anuarul Episcopiei Râmnicului Noul Severin pe anii 1921-1925,* Bucureşti, 1925, p. 507.
[51] Idem, dos. nr. 3/1916, f. 81.
[52] Constantin Nazarie, *op. cit.,* p. 58; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 257, p. 441; Laurenţiu Rădoi, *op. cit.,* p. 496.

asimilat, în data de 1 ianuarie 1918, şi decorat cu Ordinul «Coroana României» cu spade, în grad de Cavaler[53].

Pretorian Ig. Petru. Născut, la 13 noiembrie 1893, în comuna Ghioroiu din judeţul Vâlcea şi absolvent al studiilor seminariale de gradul II, a fost hirotonit în treapta de preot, la 28 decembrie 1914, pe seama bisericii parohiale „Sf. Ierarh Nicolae" din Zeicoiu, judeţul Dolj[54].

A fost mobilizat preot militar în cea de-a II-a Campanie a armatei române, la Regimentul 2 Vâlcea, a cărui garnizoană se situa în comuna Ocniţa, judeţul Soroca, desfăşurând o bogată activitate misionară[55].

Răuţu Meletie, protoiereu al judeţului Vâlcea şi paroh al bisericii cu hramul „Toţi Sfinţii" din Rm. Vâlcea, cunoscut pentru lucrările sale istorice[56]. Paralel, preda şi *muzica vocală* la Liceul „Alexandru Lahovary" din oraş, organizând formaţii corale şi se ocupa îndeaproape de „educaţia morală a elevilor săi"[57]. A pus bazele unei instituţii de credit *Ochiul lui Dumnezeu* pentru a veni în ajutorul preoţilor şi, în asociere cu pr. Nicolae Filip[58] de la Catedrala Episcopală, Cooperativei „Providenţa"[59]. Lucrurile au mers bine până în anul 1912, când se descoperă că banca a fost delapidată de impresionanta sumă de 200.000 lei de către însuşi contabilul acesteia – Rupa, cunoscut râmnicenilor ca fiind unul dintre cei mai înrăiţi ai jocurilor de noroc. A urmat un proces răsunător şi, cu toate că buna credinţă a celor doi preoţi din Consiliul de Administraţie era evidentă, justiţia s-a arătat neîndurătoare, condamnând sever, atât pe contabil, cât şi pe cei doi preoţi, ultimii fiind declaraţi vinovaţi pentru neglijenţă în administrarea fondurilor băneşti ale cooperativei[60].

Eliberat cu puţin înainte de izbucnirea războiului, deşi avea vârsta de cca. 60 ani, se înscrie voluntar confesor la Spitalul de contagioşi nr. 1 al Corpului I Armată Craiova[61], iar, în cursul retragerii, „a însoţit formaţia, înfruntând, cu linişte şi bărbăţie, toate privaţiunile şi toate zdruncinările fizice şi morale"[62]. Apoi, a servit gratuit la Spitalele nr. 213 şi 472 din Bârlad, unde, din iniţiativa sa, este construită o bisericuţă de lemn, în vecinătatea spitalului, care a fost înzestrată cu odoare, odăjdii şi cărţi de cult, din propriile cheltuieli. A fost apreciat în termeni elogioşi de către superiorii săi. Astfel, dr. Bruchner

---

[53] *Ibidem,* p. 101, 103; Grigore N. Popescu, *op. cit.,* vol. I, p. 141.

[54] Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin,* dos. nr. 1565/C, f. 2v-6, 12.

[55] *Ibidem,* f. 1-3.

[56] Meletie Răuţu, *Monografia eclesiastică a judeţului Vâlcea,* Imprimeria judeţului şi a comunei Râmnicu Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1908.

[57] Cf. Nicolae Angelescu, *Memoriile unui om obscur. Contribuţii la istoria Râmnicului Vâlcii*, ediţie critică, cuvânt înainte şi note Liliana Beu, Tiberiu Aniniş, Ion Soare, Rm. Vâlcea, Editura Adrianso, 2005, p. 53.

[58] Distins cărturar, cu studii făcute la Facultatea de Teologie din Kiev şi fost director al Seminarului „Sf. Nicolae" din Rm. Vâlcea (*Ibidem*, p. 54).

[59] Funcţiona în casele sale de pe strada Dorobanţi, obiectul de activitate al acesteia constând în fabricarea lumânărilor din ceară curată, ci nu din surogate cum se practica până atunci, care afectau, cu timpul, calitatea picturilor bisericeşti (*Ibidem*).

[60] *Ibidem;* Petre Bardaşu, *op. cit.,* p. 95.

[61] Locaţia era situată la Teatrul „Adreani" din Râmnicu Vâlcea, rechiziţionat din 17 august 1916, care pe timpul ocupaţiei a servit drept grajd pentru cai şi lagăr de prizonieri (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura judeţului Vâlcea,* dos. nr. 9/1918, f. 566).

[62] Constantin Nazarie, *op. cit.,* p. 74-75; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 257, p. 451.

consemna următoarele în fişa sa de observaţie: „Voi adăuga şi calităţile sufleteşti: blând şi afabil cu toţi inferiorii, prietenos şi îndatoritor cu egalii, de o modestie exemplară, îşi îndeplineşte însărcinările fără ca să se facă văzut de cineva. Pentru *aceste calităţi de bun preot şi bun român* (subl. în text), propun înaintarea şi acordarea unei distincţii, drept pildă şi emulaţie pentru ceilalţi”[63].

La sfârşitul anului 1918, solicita să fie repartizat în Basarabia, fiind preot al Garnizoanei Soroca, unde staţiona Divizia I Cavalerie[64], aducând şi aici – conform menţiunilor Protoiereului preoţilor militari, C. Nazarie –, „excelente servicii pastorale şi naţionale”[65]. În final, participă la Campania militară din Transilvania şi Ungaria (primăvara-vara 1919) împotriva trupelor bolşevice ale lui Béla Kun şi se stabileşte definitiv în zona Satu Mare, unde va ctitori Catedrala ortodoxă şi va continua opera sa de misionarism[66]. Prin acea minunată pildă – sublinia istoricul vâlcean Petre Bardaşu –, şi-a spălat păcatul atribuit imaginar de justiţia pământeană, dar niciodată, cât a trăit, nu a revenit în Vâlcea şi a refuzat să se întâlnească cu vâlcenii[67].

Sachelarie Gheorghe, născut în anul 1885, în comuna Suteşti din judeţul Vâlcea, licenţiat în teologie, hirotonit în 1910, pe seama bisericii parohiale cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Drăgăşani, revizor bisericesc şi membru al Adunării eparhiale[68]. Iniţial, a fost numit confesor al garnizoanei locale, apoi mobilizat, în mod excepţional, preot militar la Regimentul 2 Călăraşi[69], luând „parte la campanie, fiind în tot timpul lângă partea activă şi în cea mai strânsă legătură cu trupa. Prin predici şi conferinţe – consemnează în fişa sa de observaţie colonelul I. Popp –, a câştigat dragostea soldaţilor şi ofiţerilor, dând rezultate foarte frumoase. *A mărit în adevăr* (subl. în text) şi a dezvoltat în oameni sentimente de datorie şi respect către cele sfinte, le-a uşurat sufletul. În timpul acţiunilor, a stat lângă trupă, încurajând-o. În timpul refacerii, *a dat un mare concurs* (subl. în text) la îngrijirea bolnavilor, toţi văzând în el un mare sprijin moral. Este un adevărat preot de război, inteligent, înzestrat cu darul de a vorbi, de a fi ascultat. A fost de mare folos regimentului. Are un caracter foarte frumos şi întrupează cele mai frumoase sentimente. Mutarea lui a fost regretată de întreg corpul ofiţeresc şi trupă. *Este un element de valoare* (subl. în text), devotat Ţării şi Tronului”[70].

La sfârşitul lui decembrie 1918, este transferat de la Regimentul 33 Infanterie la Regimentul 7 Vânători al Diviziei VI, la care s-a prezentat în ajunul Crăciunului, unde, după săvârşirea serviciului divin în faţa trupei şi ofiţerilor, a susţinut o predică referitoare

---

[63] *Ibidem,* p. 75; *Ibidem.*

[64] Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 199, p. 311 şi doc. nr. 203, p. 330.

[65] Cf. Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 75.

[66] Petre Bardaşu, *op. cit.,* p. 61.

[67] *Ibidem,* p. 96. Pentru avatarurile ultimei părţi a vieţii acestui pastor şi cărturar de excepţie al Vâlcii, vezi Nicolae Angelescu, *op. cit.,* pp. 54-55.

[68] *Viaţa bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Râmnicului şi Severinului,* Bucureşti, 1941, pp. 683-684.

[69] În petiţia din 8 octombrie 1918 adresată episcopului Râmnicului, acesta îi semnala, că nici până în acel moment nu era „hirotesit în regulă duhovnic”, deoarece episcopul de atunci – Sofronie Vulpescu, s-a limitat să-i trimită pe frontul din Ardeal o simplă carte poştală, prin care îl împuternicea în această calitate (Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 1411/C, f. 199-199v).

[70] Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 257, p. 446; Laurenţiu Rădoi, *op. cit.,* p. 497.

la „conţinutul Evangheliei zilei”, adaptat la situaţia concretă a ostaşilor noştri, scoţând în evidenţă virtuţile perene ale românilor – „dragostea de neam, legea şi moşia strămoşească” –, virtuţi care trebuiau apărate chiar cu sacrificiul suprem[71]. La 11/24 ianuarie 1919, ca urmare a deselor incursiuni, în dreapta Nistrului, ale detaşamentelor sovietice în zona Hotinului[72], regimentul primeşte misiunea de a alunga pe invadatori şi a restabili ordinea. Aici, în localităţile de pe malul drept al Nistrului, unde era cantonat Regimentul 7 Vânători, populaţia era în mare parte de etnie rusă şi „rar se aude graiul nostru moldovenesc”, preotul Sachelarie îşi va continua cu succes activitatea sa misionară[73]. După pacificarea zonei, regimentul şi-a stabilit, temporar, garnizoana în satul Vârticăuţi (la cca. 12 km de Nistru), unde s-a oficiat pentru trupă şi ofiţeri serviciul divin la biserica din localitate.

La începutul lui februarie 1919, regimentul îşi stabileşte garnizoana în satul Chelmenţi, unde preotul a oficiat, în două duminici consecutive, serviciul divin, la care, adresându-se localnicilor, prin interpret, aceştia „au depus jurământ de credinţă faţă de ţara noastră”[74]. În prima decadă a lunii martie, pr. Sachelarie se va deplasa în localităţile de pe malul drept al Nistrului, unde erau cantonate subunităţi ale regimentului, între care Compania a 7-a, comandată de căpitan Nisipeanu, Batalionul II, cu comandantul lui etc., acesta va oficia slujba liturgică din comuna Resteu, la care vor participa şi „mulţi poporeni”, manifestarea căpătând o veritabilă „serbare” populară, satul fiind „cucerit sufleteşte, mai ales că are şi un preot cu foarte bune sentimente româneşti”[75]. În zilele următoare, se va deplasa în comunele Negoreni (4 martie) şi Gruşeviţa (7 martie), unde, după Te-Deum-urile săvârşite împreună cu preoţii comunităţilor respective şi depunerea jurământului de credinţă de către localnici, le-a vorbit despre „dragostea ce le poartă M.S. Regele, dispoziţia de a li se da pământ, libertatea cultului, grija ce statul poartă de şcoli şi alte îndemnuri către linişte şi lucru gospodăresc”[76].

De asemenea, pe lângă aceşti preoţi care şi-au îndeplinit misiunea în mijlocul ostaşilor pe diferite teatre de război, nu trebuie să-i trecem cu vederea pe *monahiile şi monahii de la diferite aşezăminte monahale vâlcene,* care au îngrijit cu multă abnegaţie bolnavii şi răniţii.

Pregătirea monahiilor vâlcene pentru misiunea surorilor de caritate s-a făcut sub egida Crucii Roşii Române şi Prefecturii judeţene, care, încă din primăvara anului 1915, au organizat la Mănăstirea Dintr-un Lemn cursuri bisăptămânale, sub directa îndrumare a monahiei ***Olimpia Vasilescu***, fostă soră de caritate, prin care se însuşea „practica micii chirurgii”, ce consta în aplicarea bandajelor, antisepsia rănilor, cunoştinţe minime de anatomie şi simptomatologia bolilor, cunoaşterea şi administrarea medicamentelor, înregistrarea temperaturii etc.[77]

---

[71] Idem, doc. nr. 215, p. 362

[72] Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 284.

[73] Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.,* doc. nr. 215, p. 362.

[74] *Ibidem.*

[75] *Ibidem.*

[76] *Ibidem.*

[77] Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin,* dos. 72/1911-1948, f. 1-3v.

Astfel, de la Mănăstirea Sărăcineşti, monahia ***Olimpia Bănescu***[78] va fi repartizată la Spitalul nr. 32 din Râmnicu Vâlcea, condus de dr. Petre Iordăchescu, care, în retragere, va fi evacuat la Iaşi[79], apoi la Odessa[80]. La reîntoarcere, găsind lăcaşul într-o situaţie precară[81], se va dedica îngrijirii, alături de alte surori caritabile, copiilor orfani de război de la Azilul de copii din Craiova şi Orfelinatul ,,Regina Maria" din Işalniţa[82].

Totodată, monahii mănăstirilor şi schiturilor vâlcene – conform reglementărilor militare în vigoare ale timpului –, în cazul unui eventual război, trebuiau să servească drept *infirmieri* la spitalele şi trenurile militare.

Ca atare, la Mănăstirea Cozia, unde va fi înfiinţat un *Spital de alienaţi*, în speţă pentru corpul ofiţerilor, cu o capacitate de 150-200 de paturi, sub conducerea dr. maior Ureche[83], întregul personal monahal al sfântului lăcaş va fi mobilizat pe loc, iar unul din confraţii lor – ierodiaconul ***Rafael Diaconescu*** va fi numit infirmier şef[84]. La retragere, spitalul este desfiinţat, iar bolnavii şi personalul deservent, inclusiv cel monahal, dispersaţi pe la alte unităţi militare sau spitaliceşti. Astfel, ***Vasile Lungu***, fost paracliser de la mănăstire, a fost repartizat la Trenul militar sanitar permanent nr. 8[85], iar ***Rafael Diaconescu***, la Spitalul de campanie nr. 4 al Crucii Roşii, sub conducerea doctorului locotenent-colonel Ştefan Graţoschi – care se evacuase de la Târgu Jiu la Focşani –, unde se va îngriji de răniţi, tot în aceeaşi calitate de infirmier şef, secondat de încă 12 fraţi monahi[86]. Dar, după trei săptămâni, primesc ordinul să plece la Botoşani (6 decembrie 1916), unde localul primăriei şi încă două locaţii învecinate sunt amenajate pentru tratarea răniţilor, iar la ospiciul oraşului, care a fost „transformat în spital cu barăci mobile şi imobile", erau trataţi numai cei afectaţi de boli contagioase: tifos exantematic, febră recurentă, tifoidă etc. În atare situaţie, îngrijind „aproape numai de bolnavi contagioşi" – conform celor declarate de medicul şef al spitalului –, contactează tifosul exantematic, pentru ca după 40 de zile de suferinţă şi tratament adecvat, se reface şi pleacă la Târgu Bujor, judeţul Covurlui, unde se transferase unitatea sa spitalicească. Aici, va fi preluată prima serie de 600 ostaşi răniţi, în aprigele bătălii de la Mărăşeşti, „pe care într-una din nopţi i-am scos din vagoane şi i-am dus pe paturile de suferinţă din spitalul nostru"[87].

După armistiţiu, este remobilizat şi repartizat la un sanatoriu militar din Basarabia, cu alţi 12 confraţi de-ai săi, unde funcţionează până la 1 septembrie 1918, când li s-a

---

[78] Născută la 21 aprilie 1888, în comuna Petroşiţa din judeţul Dâmboviţa, îmbracă haina monahală la Mănăstirea Viforâta (15 martie 1908), apoi se transferă la Mănăstirea Ciorogârla şi, de la 1 octombrie 1913, la acest lăcaş vâlcean (Idem, dos. nr. 273/M, f. 1-1v).

[79] SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura judeţului Vâlcea,* dos. nr. 11/ 1921, f. 152.

[80] Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin,*dos. 273/M, f. 12.

[81] Pentru această problematică, a se vedea Dumitru Garoafă, *Soarta lăcaşurilor de cult vâlcene în anii ocupaţiei străine (1916-1919)*, în „Misiunea", V, nr. 1 (5), 2018, pp. 111-119.

[82] Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. 273/M, f. 12.

[83] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, Partea a V-a (1916-1917), Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, p. 25.

[84] Grigore N. Popescu. *op. cit.,* vol. I, p. 83.

[85] Gamaliil Vaida, *Mănăstirea Cozia între anii 1916-1918 în lumina documentelor vremii*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 10-12, 1978, p. 793.

[86] Grigore N. Popescu, *op. cit.,* vol. I, p. 83.

[87] *Ibidem,* pp. 83-84.

permis întoarcerea la sfintele lor lăcaşuri. A fost decorat în două rânduri cu Medaliile „Crucea Comemorativă a Războiului, 1916-1918” şi „Regina Maria” pentru zelul şi devotamentul depuse în alinarea celor aflaţi pe patul de suferinţă[88]. Tot la acest sanatoriu se afla, ca infirmier, şi diaconul ***Athanasie Popescu*** de la acest sfânt lăcaş, devenit, ulterior, arhimandrit al acestuia (1919), care fiind „iubitor de dragoste creştinească şi râvnitor de podoaba Casei lui Dumnezeu – potrivit mărturiei unui contemporan de pe acele meleaguri româneşti –,[89] *a lăsat urme frumoase, urme săpate adânc în inimile românilor basarabeni*”[90] (subl. ns.: D.G.).

Aşadar, slujitorii altarelor vâlcene, în timpul Războiului pentru Reîntregirea Ţării, şi-au făcut pe deplin datoria, dovedindu-se a fi, alături de întreaga noastră oştire, bravi soldaţi, atât ai Ţării, cât şi ai Credinţei.

Anexa 1

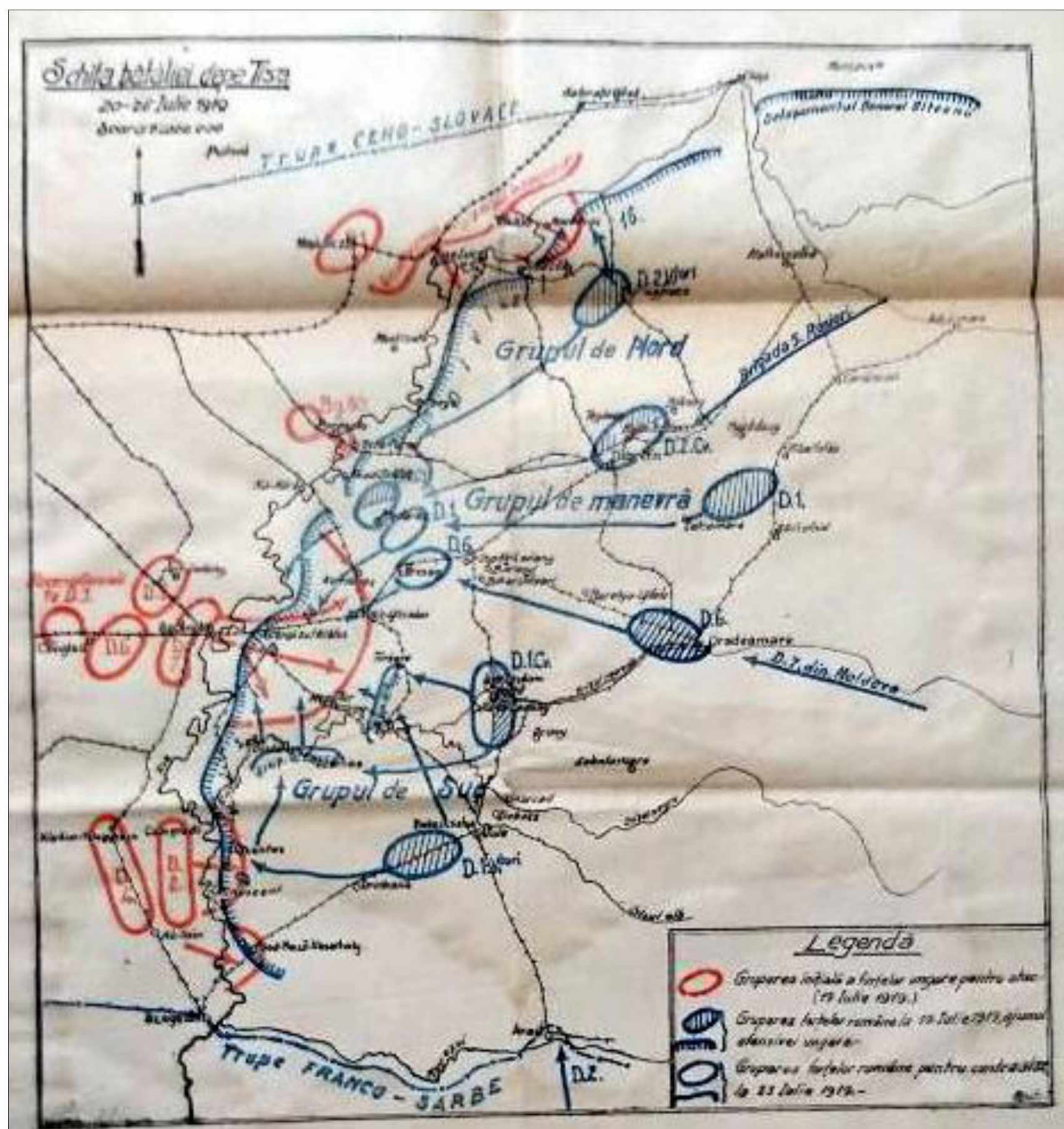
1919 ianuarie 1, Alba Iulia. ***Ofiţeri ardeleni ai Regimentului 5 Vânători aşteptând pe peronul gării sosirea generalului Henri Berthelot (SJAN Vâlcea, colecţia Documente Fotografice, nr. 669).***

[88] *Ibidem,* p. 85.

[89] Este vorba de Simion Puşcaşu, trecut la monahism sub numele de Serafim, originar din comuna Cobusca Nouă, judeţul Bender (Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin,* dos. nr. 351/M, f. 14).

[90] *Ibidem.* Mulţumesc pe această cale d-nei Rodica Bocoi şi d-lui Nicolae Bălaşa, care mi-au fost de un real folos în tehnoredactarea şi procesarea materialului de faţă (n.ns.: D.G.)

Anexa 2

Desfăşurarea operaţiei ofensive de către armata română la vest de Tisa (SJAN Vâlcea, colecţia Hărţi, nr. 907).

ARHIVE ŞI BUNURI CULTURALE MOBILE ALE ROMÂNIEI LA BUDAPESTA – ÎNCERCĂRI DE RECUPERARE – UN EPISOD DIN 1919

Cristina-Narcisa Vergatti

Aşa cum arată editorii volumului VI/2 a monumentalei lucrări a lui Virgil Cândea, *Mărturii româneşti de peste hotare*, Ungaria, cu peste 5000 piese înregistrate şi descrise, *„apare clar ca fiind teritoriul cel mai bogat în urme româneşti, atît documentare, cât şi artistice”*[1]. Este firesc, de vreme ce începând din secolul XII istoria Transilvaniei este legată şi de Ungaria. Zeci de mii de documente legate de realităţile din spaţiul Transilvaniei şi implicit al României, mărturii despre români şi teritoriul românesc, au ajuns în arhivele din Ungaria, Austria, Slovacia, Turcia. Aceeaşi situaţie s-a înregistrat şi în privinţa inventarului arheologic descoperit în situri din România, obiecte create în Transilvania, bunuri de artă păstrate în colecţii transilvănene etc.

Multe dintre aceste mărturii istorice întocmite în Transilvania sau în legătură cu aceasta, inclusiv surse arhivistice, sunt păstrate şi astăzi în Ungaria. Această situaţie s-a amplificat prin instaurarea dualismului austro-ungar şi anexarea Transilvaniei la Ungaria în 1867[2]. După acel moment, cele mai importante arhive publice au fost duse la Budapesta. Acolo s-a înfiinţat, în 1875, Arhiva Naţionala Maghiară. Tezaurul de documente transilvănene din aceste arhive cuprinde, între altele, „Fondurile Ardelene” (3465 de metri liniari), cu documente din secolele XIII-XVI, dar şi privind secolele următoare, instituţiile fiind active până la începutul secolului al XX-lea. Mai există, de asemenea, arhivele locurilor de adeverire de la Alba Iulia, Cluj-Mănăştur, Arhiva guvernului ardelean (Gubernium Transylvanicum) din perioada austriacă (1690-1872), Arhiva Comisariatului provincial suprem, organism militar, Arhiva Fiscală sau Arhiva Contabilităţii ardelene, Arhiva autorităţilor din perioada 1848-1872 etc. Din Banat au fost transportate arhiva administrativă şi cea a episcopiei din Cenad. Lor li s-a alăturat cel mai

[1] Nota editorilor în Virgil Cândea, *Mărturii româneşti de peste hotare, Creaţii româneşti şi izvoare despre români în colecţii din străinătate*, s.n., VI.2. Ungaria, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Bucureşti, 2018, p. XXI.

[2] Pentru Dualism în istoriografia română, v. Ioan Lupaş, *Prăbuşirea monarhiei Austro-Ungare şi importanţa istorică a zilei de 1 Decembrie 1918*, ediţie, studiu intr., note şi indice de Mircea-Gh. Abrudan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2018, passim; *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Editura G. Bariţiu, Cluj-Napoca, 1997, p. 1-174; N. Bocşan, *Transilvania în anii dualismului austro-ungar şi consecinţele sale*, în vol. *Istoria Românilor*, vol. VII/I, Constituirea României Moderne (1821-1878), ed. I, coord. Acad. Dan Berindei, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 748-780.

important fond de la Viena cu privire la Transilvania: Cancelaria aulică ardeleană din perioada 1686-1867, 484 metri liniari.

Una dintre primele descrieri a obiectelor de artă şi descoperirilor arheologice din Transilvania şi a parcursului acestora în decursul secolelor a fost realizată de eminentul cărturar ardelean Coriolan Petranu (1893-1945)[3].

Şi în timpul Primul Război Mondial instituţii şi particulari au scos din Transilvania şi au înstrăinat arhive şi colecţii de obiecte de artă. O mare parte au fost expediate la Budapesta de către muzeele, instituţiile şi particularii ardeleni, ca urmare a ordinelor autorităţilor ungare[4]. În decursul ocupaţiei Puterilor Centrale dintre anii 1916-1918, unele muzee şi unii particulari şi-au readus obiectele de la Budapesta, alţii le-au lăsat acolo[5].

În plus, în cursul anilor 1916-1918, autorităţile de ocupaţie au ridicat de pe teritoriul României numeroase alte obiecte de artă, descoperiri arheologice, arhive întregi şi le-au expediat la Berlin, Viena sau Budapesta[6].

Toţi teoreticienii dreptului internaţional au afirmat că bunurile culturale nu pot fi înstrăinate prin forţă, deoarece ele „sunt destinate să satisfacă nevoile permanente ale ţării". În secolul al XIX-lea acest principiu a fost consfinţit de mai multe tratate internaţionale încheiate la Viena (1866, art. 18), Versailles (1870, art. 245), Convenţia de la Haga (1907, art. 56). Acelaşi principiu a fost consfinţit şi de sistemul de tratate Versailles. Tratatele de la Saint-Germain-en-Laye (1919, art. 191, 196), Neuilly-sur-Seine (1919, art. 126) şi Trianon (1920, art. 77, 175-177) au obligat ţările învinse ca, odată cu teritoriile care intrau în componenţa altor state, să retrocedeze acestora şi

---

[3] Cf. Coriolan Petranu, *Contribuţii privind înstrăinarea şi distrugerea comorilor de artă ardeleană*, în „Revista Istorică", Anul al X-lea, n-şe 4-6, Aprilie-Iunie 1924, p. 84-103.

[4] Cf. Coriolan Petranu, *Recuperarea obiectelor de museu ale Transilvaniei de la Budapesta*, în „Viaţa Nouă", XVIII, nr. 5-6.

[5] Coriolan Petreanu, delegat în 1919-1921 al guvernului român pentru readucerea bunurilor româneşti din Ungaria, dă exemplu de trimitere de obiecte din peste o sută de instituţii şi muzee care şi-au trimis din nou inventarele la Budapesta în 1918 (*ibidem*).

[6] Dăm un singur exemplu în acest sens, anume situaţia din Craiova, aşa cum rezultă ea din „Raportul Prefecturii Dolj către Ministerul de Interne privind perioada de ocupaţie străină în Judeţul Dolj, 7 februarie 1919", publ. de Alexandrina-Daniela Ciobotea-Gavrilă, Lorena-Octavia Dina, *Mărturii arhivistice privind Craiova în război: anii 1916-1918*, în vol. *Războiul cel lung din secolul al XX-lea*, Ed. Semne, Bucureşti, 2019, p. 50: *„De la Liceul Carol I s-au luat colecţiuni bogate de ştiinţă; de la Muzeul regional de ştiinţă şi antichităţi al judeţului Dolj s-au luat volume din biblioteca specială a muzeului, întreaga colecţiune a buletinelor monumentelor istorice, precum şi o parte din arhivă, 21 chilimuri şi scoarţe vechi ţărăneşti, 22 prestelci vechi cu motive româneşti, 6 icoane vechi, 1 potir de argint aurit din 1793, 7 perechi paftale de argint de diferite forme şi mărimi, 1 potir de argint aurit din 1793, 7 perechi paftale de argint cu diferite forme şi mărimi, o colecţie de 130 clişee fotografice cu vederi din localităţile istorice ale Doljului, cum şi 3 fotografii reprezentând vederi de biserici şi o proclamaţie a textului Constituţiei de la Islaz, de la 1848. Unelte diferite pentru cercetări arheologice şi un imens material arheologic din vârsta preistorică a pietrei lustruite, între care multe de silex, numeroase împungătoare de os, arme de os, topoare de piatră, greutăţi de război şi plase de pescuit, numeroşi idoli de lut de un interes extraordinar, unelte de piatră lustruită şi peste 50 vase de cele mai variate, rare şi interesante, iar materialul arheologic descoperit prin săpăturile d-lor Schuchhardt şi Rubenson în lunile octombrie şi noiembrie 1918 în lunile octombrie şi noiembrie 1918 a fost împachetat în peste 50 lăzi şi transportat la Berlin"*. Rapoartele întocmite de Prefecturile judeţelor României privind această perioadă relevă o situaţie similară pentru toată zona care s-a aflat sub ocupaţia Puterilor Centreale.

bunurile culturale sau arhivele însuşite fără just titlu de pe teritoriile respective[7].

Mai multe state care au suportat astfel de jafuri s-au bucurat de aplicarea dispoziţiilor tratatului de la Saint-Germain-en-Laye care obliga Austria să restituie „toate actele, documentele, obiectele antice şi de artă şi orice material ştiinţific şi bibliografic ridicate din teritoriile invadate", chiar atunci când asemenea obiecte fuseseră însuşite cu mult timp înainte. Astfel, Italiei i s-au restituit piese transferate încă din anul 1718. Tratatul de pace de la Riga, din 18 martie 1921, a stipulat, de asemenea, principiul restituirii integrale a bunurilor culturale răpite Poloniei după 1 ianuarie 1772, restituire opozabilă chiar celor care le obţinuseră după preluarea acestor bunuri din Polonia.

România însă, cu toate stăruinţele depuse de cărturari conştienţi de importanţa naţională a arhivelor şi bunurilor culturale revendicate (între care Nicolae Iorga, Coriolan Petranu, Al. Lapedatu, Al. Tzigara-Samurcaş[8] ş.a.), nu a reuşit să obţină restituirea lor în integralitate.

Articolul 77 al Tratatului de la Trianon prevede clar remiterea arhivelor, registrelor, planurilor şi documentelor de orice natură, aparţinând administraţiilor din teritoriile cedate. Practic, dintre toate statele succesoare ale monarhiei austro-ungare, România avea dreptul la cea mai mare parte a materialului arhivistic ce urma să fie restituit de Ungaria şi Austria.

Art. 175 dispune la fel: Ungaria va restitui toate actele, documentele, obiectele antice şi de artă şi orice material ştiinţific şi bibliografic, ridicate din teritoriile invadate şi aparţinând fie Statului, fie administraţiunilor provinciale, comunale, de binefacere (hospitalières) sau eclesiastice ori altor instituţiuni publice sau private. Aceeaşi menţiune o face art. 176, pentru lucrurile „cari ar fi fost ridicate, dela 1 Iunie 1914, din teritoriile cedate, afară de lucrurile cumpărate dela particulari"[9]. Totuşi, nimic nu s-a realizat in integrum.

Comisia Reparaţiilor, institutită în urma semnării tratatelor de pace, a stabilit în 1922 normele de restituire a obiectelor de artă într-unul dintre cele 4 protocoale de la

---

[7] A se vedea dispoziţiile din ultimele trei tratate, de care urma să beneficieze şi România pentru recuperarea de arhive şi bunuri de patrimoniu, în *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe*, Bucureşti, 1986, vol. IV, p. 352-353 (Saint-Germain-en-Laye), vol. V, p. 136 (Neuilly-sur-Seine) şi vol. VI, p. 324-325 (Trianon).

[8] Spre exemplu, Al. Tzigara-Samurcaş a fost însărcinat în 1922 prin adresa 27248/6 iunie 1922 de Ministerul Artelor, care îi reînnoia delegaţia, ca direct sau prin Comisia din Wiesbaden să se intereseze şi „de celelalte obiecte ce s-ar fi găsit în Germania", fiind însărcinat totodată şi pentru readucerea în ţară a obiectelor de artă, istorice etc. „ce ne revin din Austira şi Ungaria". Totodată, prin adresa nr. 3280/27 iunie 1922 era delegat de Ministerul Afacerilor Străine condus atunci de I. G. Duca să recupereze din Germania obiectele de artă luate din ţară în vremea ocupaţiei, să încheie cu Austria o convenţie privind obiectele de artă din patrimoniul intelectual al teritoriilor unite cu România, precum şi de a trata cu guvernul ungar un acord pentru remiterea obiectelor de artă, aflate pe teritoriul actual al Ungariei, provenite din patrimoniul intelectual al României, Pe bazele acestea, precum şi, după propriile spuse, prin relaţiile sale personale cu ministrul de Externe al Ungariei, Banffy, dar şi pentru atitudinea sa din timpul ocupaţiei României de către Puterile Centrale, Tzigara-Samurcaş a recuperat în 1922, mergând personal la Budapesta, 14 covoare orientale aparţinând bisericilor săseşti din Ardeal, deşi nu avea... chitanţa cu care ele fuseseră predate Ungariei (cf. Al. Tzigara-Samurcaş, *Memorii*, III, 1919-1930, ed. îngrij. şi prefaţă de C. D. Zeletin, Ed. Meridiane, Bucureşti, 2003, p. 125-126).

[9] Publicat în „M. Of.", nr. 136 din 21 septembrie 1920.

Roma[10]. Ungaria a reusit să se eschiveze prin tot felul de subterfugii de la predarea documentelor şi obiectelor de artă.

Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, arăta în 1930 cauzele care au făcut ca până la acea dată, România să nu poată recăpăta arhivele Transilvaniei: **omisiunea încheierii unor convenţii speciale cu statele succesoare ale Austro-Ungariei**[11]. Tot el scria, în 1937, de ce eşuaseră tentativele de recuperare a arhivelor româneşti, despre problema lipsei de menţiune a arhivelor în anexele la tratate, folosirea unor experţi insuficient calificaţi, situarea arhivelor întotdeauna pe planul doi, în competiţie dezechilibrată cu probleme de ordin politic, economic, juridic[12].

Directorul general al Arhivelor Statului sublinia că: *„Faţă de această îndărătnicie şi rea voinţă, numai o intervenţie diplomatică foarte energică şi făcută la un moment favorabil nouă poate să mai salveze materialul nostru arhivistic din Ungaria (...)"*[13]. Însă la sfârşitul deceniului 1931-1940 problematica restituirii arhivelor a trecut tot mai mult în plan secund, în faţa agravării politicii revizioniste faţă de România.

Tot Moisil nota cu amărăciune: *„nenorocul nostru a fost că, în 1919, cu prilejul ocupării Budapestei de armatele româneşti, nu s-a găsit un comandant de oştire care să fi ridicat toate arhivele Transilvaniei şi Banatului, cari atunci erau aşezate la olaltă în vechiul local al Arhivei de Stat ungureşti şi să le fi transportat la noi, proprietarii de drept ai acestor arhive."*[14]

Campania românească din august 1919 a dat oportunitatea unor reprezentanţi ai istoriografiei ungare, nu neapărat istorici, dar mai ales politicieni, jurnalişti şi literaţi, să încerce să strămute vina pentru începerea Primului Război Mondial către partea română şi să afirme că bolşevicii ce puseseră stăpânire pe Ungaria ar fi dat astfel românilor posibilitatea de a pretinde şi obţine în tratatele de pace un statut preferenţial.

Este evident că şi această problemă a fost larg dezbătută în ambele istoriografii, atât ungară cât şi română. Inclusiv astăzi apar mii de pagini publicate de o întreagă armată de istorici, scriitori, poeţi, jurnalişti şi politicieni uniţi în efortul de a justifica şi relua mituri bazate pe clamarea unei auto-percepţii de superioritate culturală a civilizaţiei ungare în opoziţie cu vecinii rurali, barbari, balcanici estici, latini.

Unele dintre argumentele care persistă şi astăzi pentru acest mit al superiorităţii a fost oferit de un general american, Harry Hill Bandholtz (1864-1925), membru al Misiunii Militare Interaliate numită de Consiliul Suprem în Ungaria în timpul prezenţei acolo a armatei române[15].

---

[10] Cf. F. C. Nano, *Condica Tratatelor şi a altor legăminte ale României, 1354-1937*, Ministerul Afacerilor Străine, vol. II, Bucureşti, 1938, menţiune la Tratatul de Pace între Puterile Aliate şi Asociate şi Ungaria, Trianon 4 iunie 1920, Nr. 1380, p. 443.

[11] Cf. Constantin Moisil, *Arhivele Statului*, în „Boabe de grâu", anul I, nr. 10, 1930, p. 600-601.

[12] Idem, *Problema Arhivelor Româneşti*, în „Revista Arhivelor", III, nr. 6-7, 1936-1937, p. 1-46.

[13] Idem, *Arhivele Statului*, în „Boabe de Grâu", *loc. cit.*, p. 601.

[14] *Ibidem.*

[15] Generalul Harry Hill Bandholtz s-a născut la 18 decembrie 1864 în Constantine, Michigan. A absolvit Academia Militară West Point în 1890. A avut o îndelungată carieră militară, atât în calitate de ofiţer activ, cât şi de profesor. In 1896 a fost desemnat să predea ştiinţe militare la Colegiul Agricol Michigan (astăzi Universitatea Statului Michigan). În 1898, la izbucnirea războiului dintre USA şi Spania, a reintrat în serviciul

La întrunirea din 4 august 1919, Consiliul Suprem a decis numirea unei Misiuni Interaliate a Generalilor, al căror nume a fost stabilit la întrunirea din 5 august: din partea Statelor Unite General Bandholtz, pentru Marea Britanie – General Gorton, pentru Franţa general Graziani, iar pentru Italia generalul Mombelli.

Bandholtz a ajuns la 11 august în Budapesta. Generalul Gorton era deja sosit. Ceilalţi doi au ajuns seara de 12 august.[16] De la început, Bandholtz a avut o foarte prietenoasă atitudine faţă de Ungaria. Astăzi, în faţa ambasadei SUA la Budapesta se poate admira statuia acestuia, iar în paginile multor publicaţii maghiare a curs şi curge multă cerneală pentru glorificarea lui. Pe monument este scris: „eu doar am executat ordinele guvernului meu, aşa cum le-am înţeles eu ca gentleman şi ofiţer al Statelor Unite ale Americii”.

De ce este atât de glorificat în Ungaria? Pentru conţinutul foarte antiromânesc al lucrării „Jurnalul Nediplomatic”. Publicat la aproape un deceniu după moartea lui Bandholtz în 1932 la New York de Fritz Konrad Kruger[17], rămâne poate cea mai citată

---

activ. A fost trimis între 1898-1900 în Cuba, în cadrul Armatei 7 Infanterie, participând la campania din Santiago. În 1900 a fost trimis în Filipine, unde a rămas 13 ani, luptând împotriva mişcării filipineze de independenţă. A reuşit să instaureze pacea în Filipine şi în 1902 a fost ales guvernator al Provinciei Tayabas, singurul ofiţer aflat într-o asemenea poziţie. În anul 1903 a fost numit comandant adjunct al nou createi poliţii din Filipine (Constabulary), cu rangul de colonel. A primit comanda districtului Luzonului de sud. În această calitate a negociat predarea necondiţionată a generalului insurgent Simeon Ola. În 1905 a fost transferat în Luzonul central. Şi acolo a reuşit aceleaşi rezultate cu alţi lideri ai luptătorilor pentru independenţa Filipine. Între 1907-1913 a fost numit la comanda forţei Constabulary, cu rangul temporar de general de brigadă. La revenirea în USA între 1914-1915 i s-a încredinţat comanda Fortului Porter, Buffalo, New York. Apoi, între 1915-1916, a primit comanda batalionului 30 Infanterie, fiind detaşat vreme de jumătate de an în 1916 la graniţa cu Mexicul. În Primul Război Mondial, a fost trimis pe frontul de vest. A fost avansat la gradul de general de brigadă şi a primit comanda unei brigăzi de infanterie. În septembrie 1918 generalul Pershing l-a numit comandant al poliţiei militare a forţelor expediţionare americane, având în sarcină inclusiv prizonierii germani de război. Este considerat „părintele poliţiei militare americane”. Între august 1919 – februarie 1920 a fost numit reprezentant al USA în Misiunea Militară Interaliată trimisă de Consiliul Suprem în Ungaria. Ulterior a fost primul însărcinat cu afaceri al USA în Ungaria. În anul 1920 a revenit în USA, a fost avansat la gradul permanent de general de brigadă şi a primit comanda unei brigăzi de infanterie. În august 1921 a fost trimis să organizeze şi să comande noul District Washington. Apoi a fost trimis în West Virginia pentru a restabili ordinea în timpul unei greve a minerilor. În anul 1923 s-a retras din serviciul militar activ cu rangul de general maior. A murit în oraşul natal la 7 mai 1925 (cf. Patrick V. Garfield, *A Forgotten Soldier: The Life and Times of Major General Harry Hill Bandholtz*. Pennsylvania: Infinity Publishing, 2009, passim).

[16] Cf. United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919,* volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1919, Document 262: *„Paris Peace Conf 181.92/3. Telegram: The Commission to Negotiate Peace to the Secretary of State, Paris, August 7, 1919 - 10 p.m. 3554. Your 2636 July 25, 6:00 p.m. At the meeting of August 4, the Supreme Council agreed to appoint an Interallied Mission of Generals composed of one representative each of the United States, Great Britain, France and Italy to proceed immediately to Budapest accompanied by small escorts of Allied troops; 2. See Mission telegram No. 3552 of August 7; 3. At the meeting of the Supreme Council of August 5,4 the following nominations were made: for the United States General Bandholtz, for Great Britain General Gorton, for France General Graziani, and for Italy General Mombelli”.*

[17] Harry Hill Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, Columbia University, New York, 1932, republ. de Simon Publication, Florida, 2000. Discutarea jurnalului în istoriografia română în G. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de Divizie Harry-Hill-Bandholz, membru american al misiunii*

sursă în Ungaria privind ocupaţia Română din 1919.

Jurnalul generalului nu reprezintă un raport militar, ci o colecţie de evenimente plină de informaţii nereale şi bârfe, dezinformări chiar, invective la adresa oficialilor români. Jurnalul abundă în observaţii pentru care sursele sunt: „se spune că", sau „ce s-ar fi putut întâmpla" fără intervenţia lui promptă... sau „poate să se fi întâmplat".

Este de menţionat că, aşa cum rezultă din documente, jurnalul este în completă contradicţie cu ordinele pe care le avea Bandholtz din partea superiorilor săi

Relaţiile dintre puterile aliate la conferinţa de pace erau încordate din cauza problemelor privind noile frontiere, cuantumul reparaţiilor etc. Neîncrederea, lipsa de coordonare şi mai ales lipsa dialogului deschis au otrăvit relaţiile dintre armata română şi reprezentanţii aliaţi în Ungaria şi Budapesta între august 1919 şi februarie 1920. Din jurnal reiese atitudinea de mare superiotate a generalului Bandholtz faţă de generalii români, ceea ce nu a ajutat, dimpotrivă.

Din punctul de vedere al lui Bandholz, aşa cum reiese din jurnal, misiunea lui era să restrângă cât mai mult acţiunea armatei române în Ungaria. În lumina concepţiilor sale anti-state mici şi în plus latine, România era considerată de Bandholtz un aliat turbulent şi pe care nu te poţi baza, a cărei prezenţă în Ungaria era rezultatul victoriei Antantei asupra Puterilor Centrale, de care ar fi profitat, iată, în opinia lui Bandholtz, fără merite, România. Bandholz se descrie pe sine însuşi drept generalul american a cărui misiune era să protejeze magnificul capital al Ungariei de la a fi jefuit de „hoardele barbare" care acţionau cu complicitatea Franţei şi Italiei.

Dar dacă ne aşteptăm în mod rezonabil ca jurnalul să fie o colecţie de impresii personale, iată că în realitate aceeaşi situaţie se petrecea cu informările (obiective) pe care generalul trebuia să le transmită comandanţilor săi.

Astfel, Generalul Bandholtz a transmis imediat ce a ajuns o telegramă în 12 august către comandantul şef al forţelor sârbe că instrucţiunile misiunii militare interaliate în Ungaria stabilesc rămânerea trupelor puterilor vecine în afara frontierelor stabilite prin armistiţiu şi, în consecinţă, trupele sârbe nu pot intra în Ungaria.

Simultan, a transmis o telegramă cu conţinut similar în privinţa României către Comisiei de negociere a păcii care îl numise[18].

A doua zi, în 13 august, Comisia i-a transmis telegrafic lui Bandholtz poziţia Consiliului Suprem Aliat: *„Am convenit că nu puteţi intra în legături oficiale cu orice guvern de facto din Ungaria. Trebuie să aveţi în vedere că, potrivit informaţiilor noastre, guvernul arhiducelui Iosif are mult prea puţină autoritate şi nu a fost acceptat în ţară. Avem cea mai mare dorinţă să tratăm direct cu orice guvern autentic ungar pentru a stabili termenii păcii şi a relua relaţiile economice normale. Dar nu trebuie în niciun caz să vă asumaţi obligaţii cu niciun fel de administraţie care nu are autoritate.*

militare interaliate în Ungaria, Tipografia Revistei Infanteriei, Bucureşti, 1935, passim; Coriolan Petranu, *L'occupation de Budapest par les Roumains, le Général H. H. Bandholz et les Mus*ées de la capitale Hongroise en 1919, în „Revue de Transylvanie", Tome VI, No. 1, Cluj, 1940, p. 107-117; mai recent, v. Lucian Jora, „Considreations regarding general Harry Hill Bandholtz' Undiplomatic Diary", în „Romanian Review of Political Sciences & International Relations", 2019, vol. 16 Issue 2, p. 51-66.

[18] Cf. United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference*, 1919, volume XII, Washington, *ed. cit.*, p. 691.

Ca atare, datoria dvs.de aici înainte este să reţineţi că deşi trebuie să ascultaţi orice vă transmite guvernul, să reţineţi că acesta nu este recunoscut drept reprezentant legal de noi.

Mai mult, Misiunea Generalilor Aliaţi are doar puterile conferite de Consiliul Suprem. Ca atare, nu are atribuţii şi nu este calificată din punct de vedere militar să dea ordine directe generalilor români, ci doar să le comunice punctele de vedere ale Puterilor Aliate.

Dacă guvernul român nu doreşte să se rupă de aliaţi, va da el însuşi generalilor săi ordinele necesare potrivit deciziilor conferinţei. Semnat G. Clemenceau"[19].

Prin urmare, deşi în jurnal se prezintă cu totul altceva, ca şi cum ar fi avut vreo misiune de a împiedica ocupaţia română, instrucţiunile şi mandatul lui Bandholtz erau clare: să ia la cunoştinţă fără să se implice în niciun fel şi nici să dea ordine armatei române, ci doar să transmită acesteia hotărârile Consiliului suprem.

Cu toate acestea, aşa cum vedem în jurnal şi anterior în telegramele către Consiliul Suprem şi conducerea Misiunii Interaliate, Bandholtz a perseverat, a interferat, a obstrucţionat pe cât de mult a putut armata română. Este foarte posibil ca atitudinea sa, extazul său faţă de unguri, faţă de care s-a purtat efectiv ca şi cum nu ar fi fost inamici în război cu ţara lui, să se fi datorat unei lipse de cultură, surprinzătoare pentru noi.

Astfel, în mai multe rânduri Bandholtz deplânge ideea că unirea Transilvaniei cu România ar putea să fie recunoscută internaţional. *„Ar fi ca şi cum am reda Texasul sau California mexicanilor"*[20]. Cum aşa? Pentru că mexicanii erau ca şi românii, iată, de sorginte latină. „Micii latini din est" îi numeşte mai exact pe români. *„Or avea ungurii unele defecte, dar sunt infinit superiori oricărora dintre vecinii lor şi este o crimă împotriva civilizaţiei să continui să propui dezmembrarea acestei ţări. Este pur şi simplu de neconceput o astfel de acţiune în favoarea acelor latini prăpădiţi* (*miserable* este termenul folosit în text, n.n.) *din sud-estul Europei"*[21]. Să menţionăm că, în fond, în

---

[19] *Idem*, p. 638, Paris Peace Conf. 181.9202/10a: *„Telegram: The Commission to Negotiate Peace to General Bandholtz Paris, August 13, 1919. 1. [From Polk.] Your Mission's two telegrams of yesterday's date August 12th8 were considered this afternoon and the Supreme Council sends the following reply which you will please deliver to your colleagues: "Interallied Military Mission, Budapest. We quite recognize that you cannot avoid having relations with any de facto government holding power in Budapest. You will however bear in mind that according to our information the Government of the Archduke Joseph has as yet little authority and has not so far been accepted by the country. We are most desirous of dealing directly with any genuine Hungarian Government in order to settle Terms of Peace and resume normal economic relations. But you must not be committed to any administration which has not authority to speak for the Hungarian people. While it will therefore be your duty to listen to anything the Government has to say you must remember that it has not yet been accepted by those for whom it proposes to speak. The Mission of Allied Generals is invested with the authority conferred on it by the Supreme Council. It is not qualified from a military point of view to give direct orders to the Rumanian Generals but it is qualified to communicate to them the views of the Allied Powers. If the Rumanian Government is decided not to break off from the Allied Powers, it will give its Generals the necessary orders to conform to the decisions of the Conference. The Conference cannot believe that the Rumanian Government will by refusing to conform to the views of the Allied Powers, take a decision so serious in its consequence. (signed) G. Clemenceau". For your information the last three paragraphs of the foregoing reply will be communicated to the Rumanian Government. In order to avoid confusion it is suggested that the Mission number its telegrams. Polk."*

[20] Bandholz, *op. cit.*, ed. 2000, p. 263.

[21] *Idem*, p. 163.

jurnalul său şi alte state din Europa reprezentau, la fel, *„mici naţiuni prăpădite”*[22].

Bandholtz avea o personalitate puternică, impulsivă. El nu ezita să ia decizii peste capul comandanţilor săi, în contradicţie cu ordinele, aşa cum făcuste vreme de 13 ani de serviciu militar în Filipine[23]. Generalul Bandholtz a fost implicat şi în Războiul Americano-Spaniol din 1898, prin care Spania a pierdut în favoarea USA, Cuba, Porto Rico, Guam şi Filipine. Ulterior, în războiul Filipino-American de Independenţă (1899-1913), încheiat cu disoluţia primei Republici Filipineze, a făcut parte din forţele de ocupaţie americane din Filipine, în care a pus bazele şi a condus o lungă perioadă forţele poliţieneşti care au înăbuşit insurgenţa anti-americană. Deasemeni, în Statele Unite a comandat trupe de infanterie dislocate la graniţa cu Mexicul. Cea mai mare parte a carierei sale a fost în poziţia de a se confrunta cu diverşi inamici „latini” – mexicanii şi spaniolii (aceştia din urmă în Filipine), situaţie în care opiniile lui despre popoarele de origine latină şi despre statele mici se explică mult mai bine.

Dintre toate problemele create de Bandholtz, însă, unul dintre episoade, mai ales, ne-a costat şi ne costă foarte mult şi astăzi.

Generalul a rămas faimos în Ungaria drept salvatorul Muzeului Naţional, după cum povesteşte el în jurnal. Mai exact, scrie că la 1 octombrie 1919 la o întrunire a misiunii militare s-a decis că, deşi românii pretindeau să li se restituie multe obiecte deţinute de muzeul naţional din Budapesta, pe motiv că acum deţineau Transilvania, nu vor primi nimic până ce comitetul american condus de căpitanul Shafroth nu va vedea despre ce e vorba. Generalul Şerbescu se prezentase la muzeu cu un convoi de 14 camioane şi un detaşament de soldaţi. Spunea că este autorizat de generalul Mărdărescu şi de înaltul comisar Diamandi să preia bunurile româneşti. Directorul muzeului însă în prealabil se adresase lui Bandholtz şi l-a informat pe generalul Şerbescu că misiunea militară inter-aliată preluase muzeul. Directorul muzeului i-a spus lui Bandholtz că într-adevăr avea câteva cutii care proveneau din Transilvania şi era de acord să le restituie românilor[24]. Aşa cum s-a dovedit mai târziu, nu era vorba de numai câteva lăzi cu artefacte istorice din Transilvania. Este totodată nedovedit că generalul ar fi venit cu 14 camioane să jefuiască muzeul…

În fapt, în anul 1919, în momentul intrării armatei române în Ungaria, delegaţii Consiliului Dirigent şi ai guvernului au încercat să obţină încă de atunci restituirea depozitelor de obiecte ale muzeelor şi instituţiilor româneşti. Românii descoperiseră în palatul regal mai multe unităţi arhivistice luate în 1917 din Biblioteca Academiei Române, în timpul ocupaţiei Bucureştilor de către Puterile Cenrale, precum şi sute de alte containere cu diferite obiecte din muzeele transilvănene. În orice caz, armata română a respectat „sigiliul” aplicat din ordinul lui Bandholtz pe acestea, în faţa lor, mai exact sigiliul cenzurii americane, singurul însemn de acest fel pe care generalul Bandholtz îl avea la dispoziţie şi pe care, fără drept, l-a folosit pentru a reţine bunurile româneşti în Ungaria[25].

Despre această problemă a scris şi Coriolan Petranu în mai multe rânduri, el fiind

---

[22] *Idem*, p. 185.

[23] Cf. P. Garfield, *op. cit.*, p. 58 şi urm.

[24] Cf. Bandholtz, *op. cit.*, ed. 2000, menţiune din 6 octombrie 1919, p. 111-112.

[25] *Idem*, p. 112.

unul dintre istoricii însărcinaţi de guvernul român în 1921-1922 cu recuperarea arhivelor şi obiectelor de artă din Ungaria conform tratatului de pace. El a funcţionat, totodată, **în timpul ocupaţiei Budapestei**, ca delegat al Ministerului Instrucţiunii Publice cu misiunea de a readuce în Transilvania obiectele depozitate în muzeele din Budapesta, misiunea eşuând în mare parte[26].

Jurnalul lui Bandholtz ne informează că în 25 noiembrie 1919 cardinalul primat al Ungariei l-a vizitat pentru a-i mulţumi că a salvat comorile care se găseau în muzeul pe care românii voiau să-l jefuiască. La 1 ianuarie 1920 fostul ministru Pekar l-a medaliat pe Bandholtz. O întreagă campanie în presa ungară făcea aceleaşi afirmaţii[27].

Conform raportului din octombrie 1919 redactat de comisia română delegată de Ministerul Instrucţiunii din Bucureşti, situaţia a fost alta: în prima zi de ocupaţie, 4 august 1919, ministerul a primit propunerea dr. Coriolan Petranu, delegat pentru problemele de artă privind Transilvania. Era vorba de a readuce în ţară opere de interes artistic sau istoric ridicate din muzeele transilvane. Între anii 1916 şi 1919, o circulară a ministerului de Instrucţiune ungar a obligat pe toţi directorii de muzee din Transilvania să trimită la Budapesa cele mai importante obiecte, care au fost depozitate la muzeul naţional din Budapesta.

La 9 septembrie Coriolan Petranu a primit autorizaţia iar la 10 septembrie, însoţit de comandantul Rădulescu, a discutat cu directorul muzeului, care i-a spus că există în subsolurile muzeului mai mult de 100 lăzi cu obiecte care au fost aduse din Transilvania între anii 1916-1918, pe care ar fi dispus să le restituie muzeelor de provenienţă, dar numai dacă va fi ameninţat cu forţa.

Ca urmare a anunţării de către directorul muzeului, generalul Bandholtz a făcut orice ca să împiedice restituirea bunurilor către România. Prin adresa 315/10 septembrie 1919 l-a anunţat pe generalului Mărdărescu că dispune formarea unei comisii mixte în care românii şi ungurii să fie reprezentaţi de câte un delegat. Prin adresa din 11 septembrie generalul Mărdărescu a acceptat în principiu formarea comisiei şi l-a numit pe Coriolan Petranu ca delegat. Dar la 11 septembrie misiunea interaliată şi-a schimbat atitudinea. Prin adresa 322 ea a anunţat că este în imposibilitate să numească un reprezentant competent şi a adăugat că orice preluare de obiecte din muzeu este contrară indicaţiilor Consiliului Suprem. Ceea ce nu era real.

La 19 septembrie 1919, comandamentul trupelor române a transmis adresa nr. 69 Misiunii Militare Interaliate, comunicând că va ridica din muzeul naţional din Budapesta doar obiectele de artă şi istorie naţională care au fost ridicate din teritoriile române ce aparţinuseră în trecut Ungariei.

Însuşi directorul muzeului din Budapesta a declarat delegaţilor români că în depozitele acestuia se găsesc mai mult de 100 lăzi cu obiecte aduse din Transilvania în 1916-1918 şi că este dispus să le restituie muzeelor de origine[28].

Simpla verificare a cataloagelor oficiale ale muzeului a dovedit că acele lăzi nu erau

---

[26] Cf. Coriolan Petranu, *L'occupation de Budapest par les Roumains, le Général H. H. Bandholz et les Musées de la capitale Hongroise en 1919, loc. cit.*, p. 107-117; pentru delegarea profesorului Coriolan Petranu, p. 107, 109.

[27] *Idem*, p. 108.

[28] *Idem*, p. 111.

în patrimoniul acestuia, după cum a declarat şi directorul muzeului, aşa că nu era necesară prezenţa unor specialişti ai misiunii interaliate ca să se ajungă la aceeaşi concluzie.

S-a procedat la întocmirea unui proces-verbal între delegaţii români şi muzeul ungar, în faţa cpt. Shafroth, care preciza că muzeul deţine cu titlul de depozit 100 lăzi care i-au fost încredinţate în timpul 1916-1918 conform circularei fostului minister de Instrucţiune ungar[29].

Însă, în momentul în care delegaţia română s-a dus la muzeu să preia lăzile, căpitanul Shafroth a început să facă observaţii antiromâneşti, care vădeau că acţiona în beneficiul Ungariei. Căpitanul american a afirmată totodată că de altfel nici nu se ştie dacă Transilvania va aparţine României. În plus, în aceeaşi zi, Shafroth a întocmit un raport către misiunea interaliată a generalilor în care a susţinut punctul de vedere ungar, printre rânduri. Totodată, a indicat o formulă şi mai eficientă de împiedicare a restituirii bunurilor româneşti, opinând că nu ar trebui predate decât după ce muzeele sau proprietarii transilvăneni vor autoriza ei înşişi delegaţii români să le preia, sau şi mai bine, să vină să le ceară înşişi proprietarii bunurilor care să fie în acelaşi timp şi reprezentanţi ai muzeului/instituţiei în patrimoniul căreia se aflaseră[30].

Drept urmare, misiunea interaliată (adică Bandholtz) a transmis românilor că până când autorizaţiile sau cererile venite din partea proprietarilor înşişi nu vor veni, iar după ce vor veni ele vor fi supuse verificărilor comisiei interaliate, niciun obiect nu se va restitui autorităţilor române.

Condiţiile impuse erau desigur inspirate americanilor de partea ungară şi inacceptabile pentru români. Ar fi trebuit să se ia legătura şi să se obţină împuterniciri de la tot felul de instituţii şi entităţi, din toate colţurile Transilvaniei, în condiţiile mijloacelor de comunicare şi transport ale anului 1919, într-o ţară răvăşită de război, în condiţiile în care majoritatea muzeelor erau închise din 1916. Proprietarii erau: oraşele transilvănene, judeţele transilvănene, instituţiile confesionale din Transilvania, în majoritate aparţinând saşilor, instituţiilor private din Transilvania (muzeului din Alba Iulia). Bineînţeles că nu putea exista îndoială că acestea vroiau să-şi recupereze bunurile, deci condiţiile impuse de unguri prin intermediul americanilor erau efectiv manifestarea refuzului de restituire a bunurilor furate.

Adresa din 4 octombrie 1919 a reprezentantului român Diamandi şi a generalului Mărdărescu autorizau delegaţia română să reia în posesie obiectele respective, potrivit autorizaţiei guvernului român, care primise de la Marele Cartier General Român, biroul operaţiuni adresa 4465/27 octombrie 1919.

Discuţiile nu au avut niciun efect atunci, cu toate că, aşa cum am arătat în indicaţiile primite de la superiori, se preciza că misiunea militară interaliată nu putea să dea ordine armatei române. Dealtfel, generalul Mărdărescu a arătat clar că nu era dispus să primească ordine de la cineva care nu avea această autorizare, cu atât mai puţin de la un ofiţer inferior dintr-o armată străină, că reprezentanţii României nu aveau obligaţia să se adreseze pentru aprobare acestuia. Cu atât mai mult cu cât, potrivit normelor internaţionale, reprezentantţii statului reprezintă

[29] Proces verbal întocmit de căpitanul american William Shafroth, în *idem*, p. 111.
[30] *Idem*, p. 111.

interesele statului, deci şi ale instituţiilor şi particularilor de pe teritoriul acelui stat[31].

Este de remarcat că în acelaşi timp, Misiunea Militară Italiană a ridicat în 1919 din muzeele din Viena nu doar depozitele care constituiseră pretenţii italiene, asupra cărora guvernul austriac nu avea nici o obiecţie, dar şi o mulţime de alte obiecte de artă de mare valoare, care intraseră cu zeci de ani înainte în patrimoniul colecţiilor imperiale[32].

Situaţia nu a fost prezentată doar împotriva românilor, ci şi cu mai multă obiectivitate, aşa cum scriau mai multe ziare „Magyarorszag", „Magyar Hirlap", „8 Orai Ujsag" din 19 noiembrie 1919 şi 29.06.1922. Aceste publicaţii arătau că, dacă aceste acuzaţii, departe de a fi dovedite, nu se bazează decât pe vagi supoziţii, ele constituie o calomnie, răspândită de mediile oficiale ungare perfect informate că era vorba strict de obiectele din Transilvania care nu aparţineau muzeului, nefiind în inventarele acestuia, ci în păstrare.

Jurnalul lui Bandholtz menţionează că ulterior împiedicării concrete a românilor de a-şi recupera bunurile furate, în 6 octombrie 1919, la şedinţa membrilor Misiunii Militare Interaliate, generalul Mombelli lipsind, le-a cerut acestora post factum aprobarea pentru acţiunile lui, *„din păcate generalul Mombelli lipsea (...) dar ştiam dinainte că generalul Gorton era de partea mea"*. A intervenit o ezitare înainte de răspuns. Generalul Bandholtz s-a grăbit să adauge că dacă Misiunea nu-i aprobă post-factum conduita, el îşi va asuma personal toată responsabilitatea şi va spune că a acţionat doar în calitate de reprezentant american. Auzind aceasta, generalul Graziani, jenat şi politicos, ar fi spus atunci că este de partea colegului său american[33].

În realitate, Misiunea Militară Interaliată din Ungaria nu a fost împuternicită de nicio persoană să reţină obiectele altor state în instituţiile ungare. Nici instrucţiunile Consiliului Superior nu conţin vreo dispoziţie în această materie. În aceste condiţii, desigur că a fost un abuz de drept împiedicarea delegaţiei române să-şi recupereze bunurile care aparţineau neîndoielnic românilor şi care oricum fuseseră doar depozitate oficial în instituţiile din Ungaria. Aşa cum arată şi generalul Mărdărescu în răspunsurile oficiale şi ulterior într-o lucrare de răspuns la scrierea lui Bandholtz[34], nu un fals sigiliu instalat de generalul Bandholz i-a împiedicat pe români să persiste în a-şi relua ceea ce le aparţinea, ci respectul faţă de statul aliat.

Cu toată literatura de specialitate română care demontează inclusiv afirmaţiile peiorative şi nereale făcute de generalul american, consecinţele acestor atitudini le simţim şi astăzi. Jurnalul fiind în limba engleză, minciunile au fost perpetuate şi se regăsesc preluate cu respectiva sursă Bandholtz, fără o abordare critică, inclusiv astăzi în literatura

---

[31] Secretarul de stat Julius Pékar a semnat o declaraţie pe care muzeul din Budapesta a prezentat-o autorităţilor române, în care se preciza: *„Muzeele din Ungaria sunt sub înalta protecţie a Consiliului Suprem de la Versailles şi niciun obiect nu poate fi ridicat; în consecinţă, Muzeul Naţional Ungar refuză să remită vreunul dintre obiectele care se găsesc în această instituţie"*. Această declaraţie era în contradicţie flagrantă cu adresa aceluiaşi secretar de stat Julius Pékar din 30 septembrie 1919, care menţiona: *„obiectele vor fi remise proprietarilor la cererea lor sau a purtătorului unei autorizaţii legale semnate de proprietar şi contra chitanţelor noastre originale"* (*idem*, p. 113).

[32] *Idem*, p. 113, N. 1.

[33] Bandholtz, *op. cit.*, ed. 2000, p. 112.

[34] Cf. G. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de Divizie Harry-Hill-Bandholz, membru american al misiunii militare interaliate în Ungaria*, *ed. cit.*, passim.

de specialitate internaţională, în lucrări ale cercetătorilor care analizează situaţia din Ungaria în anul 1919.

Deşi prin art. 175-177 ale Tratatului de la Trianon s-a stabilit obligaţia restituirii bunurilor culturale sau arhivelor însuşite fără drept de pe teritoriile care nu mai aparţin statului care şi le-a însuşit, restituirile către România nu s-au realizat în totalitate, au fost extrem de îngreunate şi întârziate, iată, un secol. Jurnalul plin de invenţii, supoziţii, deformări ale realităţii, acuzaţii neîntemeiate, discriminări şi prejudecăţi şi autorul lui continuă să fie glorificaţi drept salvatorul patrimoniului rafinaţilor maghiar de barbarii români, devenind un fel de axiomă care cu greu poate fi combătută. Singura abordare eficientă este una pragmatică. Un exemplu este cel adoptat de partea română în ultimii ani, făcând demersuri pentru microfilmarea arhivelor, colecţiilor nerestituite. Arhivele Naţionale au început să publice repertoriul unora dintre aceste documente, ca urmare a mai multor convenţii cu partea ungară[35].

---

[35] *Ghidul fondurilor şi colecţiilor arhivistice privitoare la Transilvania, anterioare anului 1918/1919, 17. Arhivele comitatelor Bichiş, Bihor, Cenad, Sătmar, Arhivele Districtului Chioar şi alte Arhive teritoriale din Ungaria*, în format bilingv (română şi maghiară), Bucureşti-Budapesta, 2017. Publicarea s-a făcut în temeiul Protocolului încheiat în anul 2011 între Arhivele Naţionale ale României, Arhivele Naţionale Ungare, Arhivele Municipale din Budapesta şi Asociaţia Arhiviştilor din Ungaria, urmând ca ghidul să aibă un total de 21 volume.

SUBLOCOTENENTUL ILIE ANTONESCU, VIITOR GENERAL, ÎN LUPTELE DE APĂRARE A ROMÂNIEI MARI

Radu-Ştefan Vergatti

La data de 19 februarie 1894, în oraşul Turnu Severin, numit astăzi Drobeta-Turnu Severin, s-a născut Ilie Antonescu. Era fiul major al familiei profesorului universitar Petre Antonescu şi al soţiei acestuia, Zenobia (născută Vergatti). Profesorul Petre Antonescu a fost un remarcabil om de ştiinţă şi dascăl, pionier al silviculturii româneşti[1]. Soţia sa, Zenobia, era cea mai mare dintre copiii senatorului Eliodor Vergatti (1838-1900) şi ai soţiei acestuia Matilda (n. Gheţoiu). Fiind craioveancă, Zenobia a urmat cursurile liceului clasic din oraş. A avut meritul de a fi una dintre cele doar cinci fete absolvente ale liceului[2]. În familia lui Petre şi a Zenobici Antonescu, alături de Ilie s-au mai născut alţi băieţi: Marius, funcţionar bancar, Gheorghe, inginer constructor şi Petre, tot funcţionar bancar. Ilie Antonescu, fiind băiatul cel mai mare, a urmat potrivit dorinţei mamei sale, cursurile Liceului Militar craiovean Dimitrie A. Sturdza[3]. A avut norocul să beneficieze

[1]Petre Antonescu (1858-1935), în anul 1878 a absolvit cursurile „Institutului Central Agro-Silvic de la Hierăstrău" şi apoi cursurile Şcolii Naţionale Superioare de la Nancy (Franţa). Imediat după ce a obţinut diploma, în anul 1890, a revenit în ţară. Cum erau obiceiul şi mentalitatea timpului, a căutat să se însoare cu o fată cu zestre. Ca urmare, în anul 1892, s-a căsătorit cu Zenobia Vergatti (n. 1870), fata senatorului Eliodor Vergatti din Craiova (unul dintre semnatarii Declaraţiei de Independenţă a României de la 9 mai 1877) şi a Matildei (născută Gheţoiu). La nuntă, Zenobia a primit o dotă însemnată în bani – 40.000 lei (cf. „Monitorul Oficial" nr. 165 din 25 octombrie/7 noiembrie 1901, p. 6359). Datorită studiilor şi cercetărilor sale în domeniul silviculturii, dendrologiei, amenajării teritoriului (desfăşurate inclusiv în Imperiul Austro-Ungar) Petre Antonescu a ajuns să deţină funcţia de sub-director al Pădurilor (secretar de stat). Nu putea lipsi din cariera didactică, ajungând în anul 1898 profeosr la Catedra de Silvicultură de la Brăneşti, aflată atunci în cadrul Politehnicii. Ulterior, avea să devină şi decan al Secţiei Silvice din acelaşi institut. A fost unul dintre principalii animatori şi autori ai Codului Silvic (1910), ajungând una dintre cele mai mari autorităţi în domeniu (cf. ing. silvic Cezar Gr. Cristea, *Profesorul Petre Antonescu*, în „Revista Natura", anul 23, nr. 3, 15 martie 1934, p. 18-19). Din păcate, astăzi, puţini îşi mai amintesc de el, însă lucrările de specialitate menţionează contribuţiile sale de iniţiator şi organizator al silviculturii româneşti. S-a săvârşit din viaţă în anul 1935 şi este înhumat în Cimitirul Bellu, figura 60, locul familiei, unde este înmormântată şi soţia lui, Zenobia (informaţie de la strănepotul lor, dl. Prof. Nicolae N. Antonescu, căruia-i aduc mulţumiri pe această cale, precum şi din Gh. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, Bucureşti, 1972, p. 52).

[2] Cf. „M. Of." nr. 98 din 4 (16) august 1887, p. 2394.

[3] Inaugurat în anul 1885, s-a numit iniţial Şcoala fiilor de militari din Craiova, apoi din anul 1902 Gimnaziul Fiilor de Militari „D. A. Sturdza", iar din 1914 – Liceul Militar D. A. Sturdza. În anul 1948, prin legea învăţământului promulgată de regimul comunist, a fost desfiinţat. Reînfiinţat în anul 1978 cu denumirea de Tudor Vladimirescu, a fost din nou desfiinţat în 1998 şi, din nou, a reînceput să funcţioneze în anul 2016, sub denumirea de Colegiul Naţional Militar „Tudor Vladimirescu".

de audierea unor cursuri predate de profesori străluciţi, cum au fost generalii Ion Drăgălina şi David Praporgescu. Fiind un sublocotenent care-l admira în chip deosebit pe generalul Ion Drăgălina, a cerut să lupte în grupul de armate Cerna, care se aflau sub comanda acestuia. S-a remarcat în bătăliile de pe Valea Jiului în Primul Război Mondial. După moartea generalului Ion Drăgălina (24 octombrie/9 noiembrie 1916, Bucureşti), în timpul retragerii către Moldova, Ilie Antonescu a fost unul dintre ofiţerii care s-a evidenţiat prin organizarea trupelor şi a civililor aflaţi în marş. În anul 1917, în timpul luptelor de la Oituz, a luptat alături de camaradul şi prietenul său, locotenentul Marcel Olteanu. Lângă ei, a fost şi mai vârstnicul ofiţer Gheorghe Cantacuzino (Grănicerul), care i-a elogiat pe Ilie Antonescu şi pe Marcel Olteanu pentru curajul lor.

Cum pentru România războiul nu s-a terminat în anul 1918, ci a continuat şi în cel următor, Ilie Antonescu, avansat la gradul de căpitan, decorat cu Virtutea Militară, a fost trimis în Transilvania. În această regiune, abia unită cu România, erau multe frământări. Ilie Antonescu, ofiţer de cavalerie, a fost trimis în partea de nord a Transilvaniei, unde comanda generalul Traian Moşoiu. În partea centrală şi de sud, acţiona armata de sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu[4]. În Ungaria, în fruntea ţării, era contele Károlyi Mihály. Acesta a condus „revoluţia crizantemelor” care a avut ca efect la 16 noiembrie 1918 proclamarea republicii. Era un regim provizoriu. La 11 ianuarie 1919 contele Károlyi Mihály a fost recunoscut de toate forţele politice preşedinte al noii Republicii Ungare. Calitatea de premier a preluat-o juristul Dénes Berinkey. La 19 martie 1919, Ferdindand Vix, şeful misiunii militare a Antantei, i-a înmânat premierului Ungariei o notă prin care a cerut să se respecte graniţele etnice ale noului stat maghiar. Premierul a refuzat, deoarece se dorea ca Ungaria să formeze un stat în hotarele aşa-zisului regat al Sfântului Ştefan. Era imposibil. Acest stat himeric nu existase niciodată. În plus, Ungaria făcea parte dintre statele învinse… Ca urmare, premierul a demisionat. La 21 martie 1919 contele Károlyi a anunţat formarea unui nou guvern, în frunte cu Partidul Social Democrat, atunci foarte puternic în Ungaria. În realitate, acest partid era unit cu bolşevicii, foşti prizonieri veniţi din Rusia. Noul guvern, numit Consiliu Revoluţionar de Guvernare, era compus din comisari ai poporului conduşi de un directorat, aparent social democrat, care îl avea în frunte pe Sándor Garbai. În mod real, guvernul era condus de ministrul de externe, bolşevicul Béla Kun[5]. Acesta era permanent în legătură telegrafică cu Vladimir

---

[4] Pentru acţiunile lui militare, a se consulta Generalul G.D. (Gheorghe) Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1919-1920)*, Editura Cartea Românească S.A., Bucureşti, 1921, passim.

[5] Béla Kun (în realitate numit Béla Kohn) s-a născut la 20 februarie 1886 în localitatea Cehul Silvaniei (Szilágycseh) din Judeţul Sălaj şi a murit în URSS, în Gulag, la 29 august 1938. Era fiul notarului Sami Kohn şi al Rozei Goldberger (botezată în confesiunea protestantă). A învăţat la Colegiul Naţional din Zalău (pe atunci Silvania Főgimnázium), şi apoi la Colegiul Reformat din Cluj. În timpul liceului şi-a dovedit opţiunile către stânga, evidente dintr-un eseu care l-a avut ca subiect pe poetul Petőfi Sándor. Aproximativ în anul 1904 şi-a maghiarizat numele, transformând Kohn în Kun. Nu a putut să înşele pe nimeni, deoarece în anul 1909 actele Universităţii din Cluj îl amintesc tot cu numele de Kohn. Înainte de Primul Război Mondial a lucrat ca ziarist de investigaţii în Cluj. S-a remarcat în oraş ca un agitat, care a provocat mai multe dueluri. În luna mai 1913 s-a căsătorit cu Irén Gál, o profesoară de muzică din clasa socială mijlocie. Cum era prieten cu poetul Ady Endre, datorită acestuia a intrat în cercurile de stânga din Budapesta. În timpul Primului Război Mondial, în anul 1916, a fost luat prizonier de ruşi. A fost dus într-un lagăr de prizonieri din Ural, unde a cunoscut

Ilici Ulianov-Lenin, care-i promisese ajutor militar pentru a lupta cu Antanta. Chiar în data 21 martie 1919, în noile condiţii, contele Károlyi a fost arestat, iar Ungaria a fost proclamată Republica Sfaturilor (bolşevică).

Regatul României se afla într-o situaţie foarte grea. Era presat din vest şi din est de două state bolşevice. Ele căutatu dezmembrarea României şi crearea unei linii de legătură directă, terestră, numită Lenin-Kun.

Antanta, în urma sesizărilor României şi a pericolului de a se crea în centrul Europei un stat bolşevic, a hotărât să-l trimită în Ungaria pe generalul sud-african Jan Smuts. Acesta a încercat, cu tact şi politeţe, să ajungă la o înţelegere cu guvernul Ungariei. Propunerile lui au fost respinse cu brutalitate. Mai mult, guvernul bolşevic din Ungaria a decis să treacă la ocuparea de teritorii care pretindeau că i se cuvin. În această situaţie, armata ungară a trecut la invadarea unor teritorii româneşti din Transilvania şi din Banat. Imediat, cu acordul consiliului de pace de la Paris, România a reacţionat. Armata română avea în nordul Transilvaniei trupe comandate de generalul Traian Moşoiu, între care se afla şi divizia de cavalerie în care era încadrat Ilie Antonescu, recent avansat la gradul de căpitan. Partea centrală şi de sud a Transilvaniei şi în Banat, trupele erau comandate de generalul Gh. Mărdărescu. Văzând că nu se ajunge la o înţelegere pe cale paşnică cu Ungaria, s-a decis ca armata română să înainteze către Budapesta. Comandant al operaţiilor întregii armate române a fost numit generalul Constantin Prezan, avându-l în calitate de comandant de stat major pe colonelul Ion Antonescu. Ei îşi aveau sediul comandamentului în oraşul Oradea. La data de 2 august 1919, unitatea militară de

---

bolşevismul pe care l-a îmbrăţişat cu căldură. Cu toate acestea, considera că această ideologie se potrivea mai bine popoarelor pe care el le considera civilizate, nu ruşilor. A putut să fie folosit de comuniştii ruşi din anul 1917. Era util, deoarece vorbea limbile germană, rusă, engleză, română şi, desigur, maghiară. În anul 1918 a fost unul dintre fondatorii grupului maghiar al partidului comunist, precursor al Partidului Comunist Maghiar. În interiorul mişcării bolşevice era văzut ca un oponent al lui Lenin, fiind în grupul lui Grigori Zinoviev. Béla Kun era alături de italianul Umberto Terracini şi de maghiarul Mátyás Rákosi. Ei erau bolşevici mai radicali decât Lenin, făcând propagandă pentru revoluţia mondială militantă. Ca urmare, condamnau pragmatismul lui Lenin. A redactat nişte planuri amănunţite pentru declanşarea şi desfăşurarea revoluţiei bolşevice în Ungaria. În noiembrie 1918, având o mare sumă de bani dată de bolşevicii din Rusia, a revenit în Ungaria, însoţit de alţi tovarăşi bolşevici. Acolo a început să desfăşoare o propagandă comunistă, prin discursuri, articole de ziar. A avut succes. În momentul în care s-a prezentat Nota Vix (19 martie 1919) care cerea ca armata ungară să se retragă în cazărmi şi să fie respectate graniţele etnice conform armistiţiului semnat cu Antanta, contele Karolyi a declarat că nu poate admite aşa ceva, iar premierul Denes Berinkey a demisionat. Béla Kun, care era în închisoare, a fost imediat eliberat şi numit ministru de Externe. El promisese că va obţine ajutor rusesc pentru ca armata ungară să poată lupta cu Antanta. Permanent ţinea legătura cu Lenin, care-i promisese ajutor. Béla Kun nu a putut respecta promisiunea sa. Ruşii şi puterea sovietică, angrenate în luptele din Ucraina şi din Crimeea, nu au putut trimite niciun soldat către Ungaria. După căderea guvernului bolşevic de la Budapesta (4 august 1919) Béla Kun a fugit la Viena. De acolo a plecat în Rusia sovietică şi apoi în Germania, unde a încercat să conducă mişcarea comunistă din acea ţară. A făcut mari greşeli care l-au determinat pe Lenin să afirme că Béla Kun a avut o „conducere idioată”. Cu toate acestea, în 1920 a fost numit comisar comunist în Crimeea, unde a ordonat mari masacre ale populaţiei locale. În 1934 a fost însărcinat de Comintern să pregătească Congresul al 5-lea. Din nou a greşit, pronunţându-se împotriva lui I. V. Djugaşvili – Stalin. În consecinţă, a fost acuzat de Troţkism. În anul 1937 a fost arestat. După anul 1989, când au fost deschise arhivele secrete din URSS, s-a constatat că Béla Kun, în urma unui scurt proces cu uşile închise, a fost condamnat şi executat în 1938 sau 1939, nu se ştie precis când (cf. Gyorgy Borsanyi, *The life of a Communist revolutionary, Béla Kun,* Boulder, Colorado, Social Science Monographs,1993, passim).

cavalerie în care se afla căpitanul Ilie Antonescu, a ajuns lângă oraşul Cegléd, la aproximativ 80 km sud-est de Budapesta. În bivuacul ofiţerilor români a sosit un transilvănean care le-a spus că, în apropiere, bolşevicii, care instituiseră teroarea roşie, îl chinuiau pe un anume conte Teleki. Ofiţerii români, tineri, toţi anti-comunişti convinşi, dornici să impună dreptatea acolo unde se aflau, au încălecat în grabă şi au părăsit bivuacul, îndrepându-se către conacul contelui. I-au alungat pe bolşevici şi l-au eliberat. A urmat un mic festin, oferit de conte. În timpul acestuia, între contele Teleki şi căpitanul Ilie Antonescu s-a încins o discuţie. Contele a declarat că niciodată românii nu vor intra în Budapesta. A mers mai departe. A afirmat, în faţa căpitanului Ilie Antonescu că în cazul în care totuşi românii vor intra în Budapesta, el i-o va da pe fata lui, Erzsébet, de soţie. A doua zi, la 3 august 1919, fără să asculte ordinele comandantului, locotenent-colonelul Rusescu a intrat în Budapesta, în fruntea a 400 soldaţi şi două tunuri. Locuitorii oraşului şi armata ungară de acolo s-au speriat. Cu toate acestea, Rusescu s-a comportat extrem de civilizat. Venirea lui în oraş a permis ca în ziua următoare, 4 august 1919, Budapesta să fie ocupată de trupele române fără niciun fel de opoziţie.

Imediat, guvernul bolşevic a fost arestat. Detenţia lui nu a durat. În starea de haos existentă atunci, un om travestit în ofiţer român a eliberat guvernul bolşevic, iar acesta a fugit.

Căpitanul Ilie Antonescu s-a dus la contele Teleki să-i ceară să-şi respecte promisiunea, să-i dea fata de soţie. Teleki n-a mai vrut şi a crezut că lucrurile se vor opri aici. În mod surprinzător, însă, fata lui care avea atunci 15 ani, şi-a sfidat tatăl, s-a suit pe cal şi a fugit cu tînărul căpitan către Bucureşti. Ajunşi în Bucureşti, cei doi tineri s-au căsătorit imediat. Ilie Antonescu, alintat de mama sa cu diminutivul Toto, a primit în dar de nuntă de la familia lui o vilă-tip, locuinţă ieftină, pe Calea Floreasca nr. 68. Familia profesorului Petre Antonescu cumpărase pentru fiecare dintre băieţi câte o locuinţă în noul cartier bucureştean Floreasca.

Celor doi soţi, Ilie şi Erzsébet, căreia în casă i se spunea Viţa[6], li s-au născut doi copii, o fată şi un băiat. Fata, numită Nicole, înaltă, blondă, frumoasă, semănând cu mama ei, a devenit medic. După anul 1960 a lucrat la Institutul de Fizică Atomică. A rămas acolo până în 1975, când a plecat, sau mai bine spus a fugit în Republica Federală Germania, unde a ajuns medic la Spitalul Municipal din Munchen. A murit în anul 2016[7]. Băiatul, botezat Nicolae (1930-2011[8]) şi alintat în familie „Culi", a fost un pasionat inginer constructor, specializat în instalaţii şi utilaje. A devenit profesor universitar la Facultatea de Instalaţii a Institutului de Construcţii din Bucureşti. La 10 iulie 1971 i s-a născut un băiat, pe care l-a botezat tot Nicolae. El continuă neamul Antonescu, urmând cariera tatălui său, devenind şi profesor, cu gradul de conferenţiar universitar la aceeaşi Facultate.

---

[6] Erzsébet Antonescu, după anul 1974, după moartea soţului ei a rămas în România, nu a plecat în Ungaria. Acolo mai trăia sora ei Magda. La moartea Magdei, Viţa a incinerat-o, i-a adus cenuşa în Bucureşti şi a aşezat-o în Cimitirul Bellu, în locul familiei Antonescu. În anul 1999 a plecat şi ea către o lume mai bună. A fost înhumată în acelaşi loc al familiei Antonescu de la Bellu.

[7] Este înmormântată tot în Cimitirul Bellu, în locul familiei, figura 60; în acelaşi loc este înmormântat şi soţul ei, Doru (informaţie de la Nicolae N. Antonescu).

[8] Şi el a fost înhumat în locul de veci al familiei, din Cimitirul Bellu, fig. 60.

Ilie Antonescu a progresat în cariera militară. La 8 iunie 1940 era colonel şi a fost decorat de Regele Carol al II-lea prin Decretul Regal nr. 1.905 cu Ordinul Steaua României în grad de Ofiţer[9].

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a luptat în calitate de comandant al Regimentului 6 Cavalerie Călăraşi (1941 şi 1942). Între 7 iulie 1941 şi 31 octombrie 1941 a fost Comandantul Grupului 55 Cercetare, revenind apoi la comanda Regimentului 6 Cavalerie Călăraşi. Între 2 februarie 1942 şi 8 august 1942 a fost numit Ofiţer de Legătură pe lângă Grupul Armate Sud. Apoi, a devenit şeful Secţiunii a 4-a de pe lângă Statul Major General, până la 30 octombrie 1942. Începând cu 1 noiembrie 1942 şi până la 16 iulie 1943 a fost Şeful Statului Major al Corpului 5 Armată, avansat la gradul de general. Ulterior, între 17 iulie 1943 şi 1 mai 1944 a fost Comandant Adjunct al Diviziei 5 Cavalerie, iar până la 30 octombrie 1944 a fost Comandant plin al acesteia. În această perioadă, s-a înscris în grupul ofiţerilor care au participat la înlăturarea mareşalului Ion Antonescu. Deoarece Divizia 5 Cavalerie a fost desfiinţată în urma ordinului dat de comandamentul trupelor sovietice, generalul Ilie Antonescu a devenit inspector general al trupelor de cavalerie. La 1 noiembrie 1944 a fost numit comandant al Diviziei 9 Cavalerie[10]. În fruntea ei, a participat (o dată în plus) la luptele pentru cucerirea Budapestei[11], până în 11 ianuarie 1945, când comandamentul sovietic a trimis trupele române să lupte în Cehoslovacia[12]. Apoi s-a reîntors în ţară. La 4 august 1945 a fost decorat cu Ordinul Mihai Viteazul cu Spade, Cl. III *„pentru curajul deosebit şi tenacitatea cu care şi-a comandat divizia, în luptele de la Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapesta, râul Krupina, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany şi N. V. Brno, remarcându-se prin acte de concepţie operativă, care au contribuit în mod hotărâtor la reuşita operaţiunilor diviziei sale”*[13].

Cu toate acestea, a fost trecut în rezervă la 8 septembrie 1945. La data de 1 ianuarie 1948 a fost trecut în retragere, adică a fost pensionat. În anul 1955 a fost inclus pe lista generalilor care au avut calitatea de generali de merit, oferită de statul român. În anul 1964 a fost decorat cu Ordinul 23 August. Se împlineau atunci 20 de ani de la acel act. În anul 1968 a publicat memoriile sale în legătură cu luptele pe care le-a condus pe frontul de vest[14]. În acelaşi an, 1968, a participat ca delegat al armatei române la o conferinţă în Elveţia. Trei ani mai târziu, în vara anului 1971, în ziua de 10 iulie, generalul mi-a telefonat foarte fericit să ne anunţe că i s-a născut un nepot, fiul băiatului său Culi. Era extrem de bucuros că i se continua neamul cu băieţi. Imperativ, m-a chemat în Calea Floreasca, să-i văd nepotul. M-am dus şi i-am văzut pe nepot şi pe general – pe acesta din urmă ultima dată. Generalul a murit la 22 noiembrie 1974. Soţia sa a refuzat să lase să fie înmormântat în Cimitirul Militar Ghencea, aşa că-şi doarme locul de veci tot în Cimitirul Bellu, în locul familiei.

---

[9] Cf. „Monitorul Oficial”, nr. 131/ 8 iunie 1940, Partea I, p. 2783.

[10] Toate aceste însărcinări sunt menţionate în Monitoarele Oficiale ale vremii.

[11] Cf. *23 august 1944. Documente*, vol. III, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, doc. nr. 1069, 1071, 1079, 1120.

[12] *Ibidem*.

[13] Cf. „M. Of.”, nr. 179 din 9 august 1945, Partea I, p. 6938.

[14] Cf. General Ilie Antonescu, *Şarjele de foc ale cavaleriei*, Editura Militară, Bucureşti, 1968, passim.

Cred că din cele scrise mai sus rezultă că generalul Ilie Antonescu a fost unul dintre membrii de ispravă ai familiei noastre, văr primar cu tatăl meu, avocatul Alexandru Vergatti şi unchi al meu. Se poate spune că a fost unul dintre militarii din această familie, care în timp de două războaie mondiale în secolul XX a adus glorie şi şi-a făcut datoria, alături de unul dintre ceilalţi combatanţi din acelaşi neam, Lelius Vergatti, pierit la Cotul Donului în anul 1942 şi el decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”[15].

---

[15] Cf. R. Şt. Vergatti, „Un erou ofiţer român de artilerie în luptele de la Cotul Donului”, în volumul *Sfinţi, eroi şi martiri, Sesiunea naţională de comunicări ştiinţifice*, ed. I, Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus, 9-13 septembrie 2015, Editura Muzeului Militar Naţional Regele Ferdinand I, Craiova, 2015, p. 358-363.

PARTEA A III-A

ARMATA ROMÂNĂ ÎN UNGARIA

GENERALUL MARCEL OLTEANU – GUVERNATORUL BUDAPESTEI, ÎN 1919

Paul Rezeanu

Profesorul Constantin Olteanu-Maior s-a născut în anul 1832, la Reghin, într-o familie înstărită. Studiile secundare le-a făcut la Blaj, iar pe cele universitare la Budapesta şi Viena.

În 1859 s-a stabilit la Craiova, unde, împreună cu soţia Adelina, care era profesoară, a deschis un pension de fete, în care se învăţa în limba franceză. Soţia era născută Maior şi era strănepoata ilustrului cărturar ardelean Petru Maior. Din acest motiv el şi-a adăugat la numele de familie pe acela de Maior. Împreună au avut doi copii, băieţi, gemenii Marcel şi Camil, născuţi la 4 mai 1872, care vor ajunge generali amândoi.

Prin 1865, Constantin Olteanu-Maior a fost profesor de istorie la Institutul de Fete Lazaro-Oteteleşeanu (numit aşa pentru că funcţiona în casele dăruite de paharnicul Lazaro, cu fonduri acordate de Iordache Oteteleşeanu), apoi la Gimnaziul din Craiova (fosta Şcoală Centrală). În 1870, când s-a înfiinţat Şcoala Normală, el a fost organizatorul şi primul director al acesteia. În timpul Războiului de Independenţă a fost comandantul Gărzilor Naţionale din Oltenia. Atunci a reuşit să adune importante donaţii pentru armata română. Constantin Olteanu-Maior a murit la Craiova, în anul 1887.

Fiii săi, gemenii Camil şi Marcel, s-au căsătorit cu două surori gemene, franţuzoaice, din Alsacia, Hubertina şi Mary Tegarthen, iar părinţii acestora au venit şi s-au stabilit la Craiova, unde şi-au deschis o afacere. Despre generalul Camil Olteanu nu ştim mai nimic, doar că după pensionare, în perioada interbelică, a plecat cu familia în Statele Unite ale Americii şi i s-a pierdut urma.

În schimb, despre fratele său, generalul Marcel Olteanu, ştim că a înscris în istoria armatei române una dintre cele mai frumoase pagini. A urmat cursurile Şcolii Fiilor de Militari din Craiova şi ale Şcolii de Război din Bucureşti. A făcut campania din Bulgaria. Atunci i-a cunoscut pe Nicolae Iorga şi Mihail Sadoveanu. În timpul Războiului pentru Reîntregirea Neamului a fost comandant de regiment, general de brigadă şi comandant al Diviziei I Craiova. A luat parte la bătăliile de pe Olt, Neajlov, Siret, de la Mărăşti şi Oituz. Pentru actele de vitejie în bătălia de la Oituz, în fruntea Brigăzii 3 Roşiori, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a.

După război, generalul Marcel Olteanu a luat parte la luptele pentru eliberarea Transilvaniei. S-a aflat apoi în fruntea trupelor române care au purtat bătălii pe Tisa şi care la 4 august 1919 au eliberat Budapesta, lichidând revoluţia bolşevică a lui Béla Kun. Timp de patru luni, el a fost guvernatorul capitalei Ungariei şi a făcut ordine într-un oraş

răvăşit de cinci ani de război, de foamete şi multiple lipsuri. Generalul Marcel Olteanu, în cartea *Huzarul negru*, ediţia din 1926, povesteşte episodul opincii puse pe clădirea Parlamentului din Budapesta. Sergentul craiovean Iordan, comandantul unui pluton de Vânători de Munte ce avea în sarcină paza Parlamentului, a observat că la intrarea principală flutura steagul maghiar. Poznaş, s-a scărpinat după ceafă, s-a gândit, a chemat pe căprarul mehedinţean Bivolaru, i-a dat ordin să facă rost de o pereche de opinci şi să urce să le pună în vârful steagului maghiar. Acesta a executat ordinul, lăsând opincile şi nojiţele acestora să fluture în vânt.

După 1920, generalul Marcel Olteanu a îndeplinit diferite funcţii: a fost comandant al Liceului Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu, din Târgovişte, a fost şef de stat major al Corpului I Armată, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de ofiţer, a scris şi publicat câteva cărţi de specialitate şi memorialistică. A murit în 1943.

Generalul Marcel Olteanu a avut un fiu, botezat tot Marcel, născut la Craiova, în anul 1899. Şi el a ajuns general. A urmat Şcoala Militară de la Saint-Cyr, a participat, deşi foarte tânăr, la luptele din vara anului 1917. A urmat apoi Şcoala Superioară de Război din Paris. S-a căsătorit cu Theodora (Dora), fiica lui Alexandru şi Angela (născută Pleşia) Carianopol, una dintre cele mai bogate familii din Craiova. Se pare că a fost un apropiat al Regelui Carol al II-lea. În zorii zilei de 22 iunie 1941, a fost primul ofiţer superior care a trecut Prutul, în fruntea regimentului său, participând atât la campania din est, cât şi la cea din vest.

Ziua de 30 decembrie 1947 l-a prins comandant al Gărzii Palatului. A refuzat să colaboreze cu comuniştii la îndepărtarea Regelui Mihai. A fost arestat. N-a fost uitată nici participarea sa pe Frontul de Est. A fost condamnat la ani grei de închisoare. Prin Decretul nr. 552, din 18 septembrie 1963, a fost graţiat şi reabilitat. A murit la Bucureşti în anul 1980.

Fiul său, născut în anul 1936, a fost botezat tot Marcel; la rândul său are un fiu, născut în 1962, pe care îl cheamă... tot Marcel. Dânsul ne-a pus la dispoziţie fotografii şi unele date privitoare la familie.

Constantin Olteanu-Maior (1832-1887)

Generalul de divizie Marcel Olteanu – guvernatorul militar al Budapestei, cu soţia şi fiul Marcel Olteanu (Budapesta, 1919).

Marcel Olteanu II – viitor general, şi Dora Carianopol (ilustraţie de la nuntă).

Generalul Marcel Olteanu II şi fiul său Marcel Olteanu (născut în 1936), în faţa casei de la Craiova.

Generalul Marcel Oltean II, la Peleş.

Generalul Marcel Olteanu II, împreună cu Regele Mihai
şi Ioan Mocsony (Mocioni)-Stârcea, trecând Oltul.

CLARIFICĂRI PRIVIND REGIMUL IMPUS DE ARMATA ROMÂNĂ PE TIMPUL OCUPAŢIEI UNGARIEI. CÂTEVA CONSIDERAŢII

Alexandru Oşca

Primul Razboi Mondial a fost, cum se ştie, un fenomen global. În cei peste patru ani de conflict, armatele statelor implicate în confruntare au fost în situaţia să administreze – pentru un timp determinat – un teritoriu ocupat. De fapt, în orice război, chestiunea administrării teritoriului ocupat este imposibil de evitat; realitatea războaielor de astăzi – chiar dacă sunt locale – o confirmă. Regimul de ocupaţie se exercită nemijlocit sau prin intermediul autorităţilor autohtone colaboraţioniste, consiliate, asistate şi controlate de ocupant. Indiferent de situaţie, responsabilitatea ocupantului este imensă, deşi, aparent, el este favorizat de condiţia de învingător vremelnic. Mandatul sub care aceste forţe acţionează este foarte strict, impus fie de autorităţile propriului stat, fie de către organisme internaţionale. În timpurile mai recente (după Al Doilea Război Mondial) de regulă, administrarea unui teritoriu ocupat se exercită sub mandat ONU. Există riscul compromiterii regimului de ocupaţie pe fondul tolerării comportamentului abuziv al militarilor faţă de civilii din zonă; adeseori, organismele tutelare sunt privite cu suspiciune atât de către comandamentele militare în cauză (care se simt monitorizate strâns) cât şi de către reprezentanţii informali ai civililor (care „descarcă" în sarcina decidenţilor politici abuzurile de tot felul împotriva lor), deşi responsabilitatea pentru fapte abominabile săvârşite faţă de civili nevinovaţi şi neimplicaţi în conflict revine comandanţilor militari.

În primul deceniu interbelic, de exemplu, Liga Naţiunilor, a reuşit să ţină sub control conflicte potenţiale sau latente – împiedicând dezvoltarea lor către criză[1]. Liga şi-a pierdut credibilitatea în deceniul următor, când forţele revizioniste şi-au impus pretenţiile prin utilizarea forţei, iar Occidentul democrat a optat pentru concesii generoase sau îngăduinţe succesive făcute revizioniştilor. Curând dreptul forţei s-a impus în dauna forţei dreptului, iar soluţiile s-au tranşat prin război (în Abisinia sau în China).

Iniţial, spaţiul european a fost marcat de tensiuni şi gesturi intempestive de încălcare a clauzelor tratatelor de pace (introducerea serviciului militar obligatoriu în Germania, remilitarizarea zonei renane, dispariţia statului austriac, cedarea regiunii sudete către Germania, desfiinţarea Albaniei şi, în final, ocuparea şi desfiinţarea statului cehoslovac), însă, în final, războiul a cuprins şi Europa, iar „conciliatorii" au cules roadele propriei lor politici.

Din 1 septembrie 1939 harta continentului se redesena prin forţă, astfel că zone întregi din Polonia şi, mai apoi, din Belgia, Danemarca, Olanda, Franţa, Iugoslavia,

---

[1] Incidentul din octombrie 1925 de la graniţa greco-bulgară, când subunităţi greceşti au pătruns pe teritoriul bulgar, unde au rămas câteva zile. Consiliul Ligii a intervenit, iar I.G. Duca, ministru român de externe, a mediat o întelegere urmată de restabilirea situaţiei anteconflict.

Grecia erau expuse unor administraţii străine, arbitrare şi abuzive.

După 22 iunie 1941 un al spaţiu – din estul Europei, supus agresiunii Axei şi sateliţilor ei, a trecut sub administraţie străină, pe măsură ce armatele invadatoare înaintau în Ucraina şi Rusia Sovietică. Statului român, semnatar al Pactului Tripartit, i s-a încredinţat, spre administrare, o zonă (numit impropriu „Transnistria") din teritoriul sovietic părăsit de Armata Roşie. Guvernatorul Transnistriei, profesorul Alexianu, a plătit cu viaţa pentru această ingrată funcţie care, cu siguranţă, nu i-a adus nicio satisfacţie.

Revenind la Primul Război Mondial, în campania anului 1916, Armata Română – sub presiunea Centralilor şi fără sprijin suficient aliat – a evacuat zone extinse din teritoriul Vechiului Regat. Acest teritoriu a fost administrat, până în mai 1918 (şi chiar după această lună), de către trupele şi autorităţile de ocupaţie ale Puterilor Centrale. Nu mi-am propus să intru în detalii cu privire la consecinţele regimului de ocupaţie în Muntenia şi Dobrogea, se cunosc, au fost dezastruoase pentru populaţia românească. Controlul autorităţilor naţionale pe teritoriul ocupat s-a menţinut precar chiar şi după semnarea Păcii de la Bucureşti (7 mai 1918).

Din ianuarie-februarie 1918, efectivele româneşti păstrate sub arme în spaţiul liber de la Nord de Mărăşeşti, au fost solicitate, de către autorităţile tânărului stat Republica Democratică Moldovenească, să asigure ordinea în Basarabia. Adeseori, în documente militare este folosită sintagma „teritoriul ocupat" pentru a desemna spaţiul în care comandamentele române acţionau dincolo de teritoriul naţional, deşi, formal, administraţia de la Chişinău era, deja, exercitată de românii basarabeni. În ianuarie 1918 s-a luat decizia de a trimite dincolo de Prut patru divizii (după două încercări nereuşite de a trimite detaşamente de voluntari ardeleni), una dintre ele conduse de generalul Ernest Broşteanu[2]. Comandamentele româneşti au anunţat public că nu doresc să se implice în administrarea teritoriului, ci doar în protecţia depozitelor militare şi bunurilor populaţiei expuse jafului militarilor ruşi bolşevizaţi care se retrăgeau de pe frontal român spre zonele de locuire din Rusia.

Din 24 octombrie 1918, o divizie românească (Divizia 8 Infanterie) s-a deplasat în teritoriul Bucovinei, la solicitarea insistentă a liderilor români bucovineni. Ordinul pentru deplasarea diviziei în Bucovina şi misiunea acesteia – inclusiv chestiuni legate de administrarea teritoriului eliberat – a fost semnat de generalul Gh. Christescu, şeful Statului Major General pe timpul guvernului conservator al lui Marghiloman. Acest guvern şi-a prezentat demisia pe 24 octombrie (stil vechi) 1918, ceea ce înseamnă că sprijinul patrioţilor bucovineni a fost asigurat şi cu acceptul premierului conservator (formaţiuni paramilitare intraseră deja în Bucovina cu câteva zile înainte). În multe scrieri, o astfel de decizie este pusă, exclusiv, pe seama guvernului generalului Coandă şi a noii echipe de la vârful Armatei (generalul Constantin Prezan şi lt. col. Ion Antonescu).

Din decembrie 1918, elemente ale armatei române au pătruns în Transilvania, la chemarea liderilor politici ardeleni, pentru salvarea vieţii şi bunurilor locuitorilor de orice etnie, expuşi jafurilor organizate de diferite grupări paramilitare maghiare. Ulterior, teritoriul administrat de armata română s-a extins la nivelul Ungariei.

---

[2] General de brigadă dr. Dumitru Seserman, *Acţiunile armatei române în spaţiul dintre Carpaţii Orientali şi Nistru (1917-1920)*, Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare, 2004, pp. 103-117.

În Banat, trupele sârbe au asigurat, o vreme, administrarea în zone extinse, în câteva situaţii în modalităţi abuzive şi umilitoare pentru români, apoi administraţia s-a exercitat sub autoritatea Corpului Expediţionar Francez. Abia în august 1919 colonelul Virgil Economu a intrat în Timişoara cu trupele lui[3].

Recent, au fost publicate mai multe lucrări şi studii care tratează operaţiile armatei române în ceea ce am putea numi „războiul de după război", având în vedere că acestea s-au desfăşurat după încheierea Armistiţiului din 11 noiembrie 1918[4]. Au fost reluate concluziile unor abordări mai vechi care, în câteva cazuri, la vremea respectivă au fost folosite şi ca suport pentru propaganda formaţiunilor politice din România Mare[5].

Despre administrarea teritoriilor definitiv sau vremelnic ocupate de Armata Română în Primul Război Mondial (asupra termenului se poate discuta) s-a discutat mai puţin în istoriografia românească, dar s-a discutat şi se discută mult în istoriografia străină, de cele mai multe ori cu tentă acuzatoare la adresa Armatei Române. Voi prezenta, mai jos, un document din epocă din care se desprind mai multe concluzii. Subliniez, doar, faptul că eşaloanele implicate şi comandamentele au acţionat într-un mediu riscant, pe alocuri ostil. Nu peste tot prezenţa românească a fost binevenită. Am în vedere spaţiul din sudul Basarabiei (cu populaţie majoritară găgăuză sau rusofilă), nordul Bucovinei (unde rutenii acţionau în bandă, devastau proprietăţi şi sedii publice), zone majoritar maghiare din Transilvania şi, desigur, Ungaria, unde doar dorinţa locuitorilor de a fi scăpaţi de regimul lui Béla Kun îi făcea să fie cooperanţi cu trupele româneşti.

Chestiunea a fost suficient de complexă, încât a creat dificultăţi serioase atât Înaltului Comandament Român, cât şi eşaloanelor angajate în luptă, obligate să renunţe la importante resurse umane pentru gestionarea situaţiilor în proximitatea frontului. Misiunea, oarecum inedită, a Armatei române (campania din 1913 este doar în parte semnificativă din acest punct de vedere) de administrare a unui teritoriu ocupat/eliberat (în Basarabia, Bucovina, Transilvania şi Ungaria) a fost îndeplinită în contextul unei situaţii internaţionale complexe. Prăbuşirea Frontului Oriental şi defecţiunea rusă din 1917-1918 – armistiţiul germano-rus de la Brest-Litovsk, din 22 noiembrie/5 decembrie 1917 şi Pacea (semnată de autorităţile bolşevice ruse, la 18 februarie/3 martie 1918, şi, respectiv, de Ucraina, la 27 ianuarie/9 februarie) cu Puterile Centrale – au pus autorităţile române în imposibilitatea de a continua războiul, astfel că, după mai multe tergiversări, oficialii români au semnat şi ei Tratatul de Pace impus de Centrali (la 7 mai 1918)[6].

Revoluţia rusă, declanşată în februarie 1917, a radicalizat categorii sociale şi comunităţi naţionale, grăbind destructurarea vechiului Imperiu Ţarist. Rând pe rând, gubernii şi provincii de la marginile fostului Imperiu şi-au declarat autonomia şi, în final, s-au separat de „maica Rusie", invocând sloganul bolşevicilor, clamat după preluarea puterii (25 octombrie/7 noiembrie 1917), care, aparent, încuraja aceste tendinţe.

[3] Teodor Pavel şi Nicolae Ciobanu (coord.), *Armata Română şi Marea Unire. Contribuţii la realizarea Unirii şi la consolidarea statului naţional,* Cluj-Napoca, Editura Daco-Press, 1993, pp. 216-233.

[4] Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuţia. Actiuni ale Diviziei 8 Infanterie (23 mai-24 august 1919),* Bucureşti, Editura Militară, 2019, *passim.*

[5] Mareşalul Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Bucureşti, Editura Albatros, 1999.

[6] Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995, pp. 265-272.

Autoritatea în teritoriile noilor state era, însă, atât de precară, încât cetăţeanul obişnuit, mai ales, era expus tuturor riscurilor în climatul de anarhie generat de vidul de putere care s-a creat prin dispariţia autorităţii centrale.

Într-un asemenea climat s-au instituit organele de putere în Basarabia. Congresul Ostăşesc, ţinut la Chişinău, în perioada 20 octombrie/2 noiembrie – 27 octombrie/9 noiembrie 1917, a decis înfiinţarea unui Sfat al Ţării, compus din delegaţi ai săi, ai sovietului ţăranilor, din reprezentanţi ai intelectualilor şi meseriaşilor, care s-a întrunit la 21 noiembrie/4 decembrie 1917[7].

Noua putere de la Chişinău, lipsită de instrumente pentru menţinerea ordinii, era la discreţia Rumcerodului şi a altor organizaţii armate de factură sau de inspiraţie bolşevică, astfel că deciziile sale de maximă importanţă pentru soarta provinciei erau confuze, îndelung şi virulent contestate şi, în orice caz, fără mari şanse de aplicare. Starea de anarhie şi nesiguranţă în teritoriul dintre Prut şi Nistru era menţinută şi accentuată de contingentele de soldaţi ruşi bolşevizaţi care se scurgeau în debandadă de pe frontul român către imensul spaţiu rusesc, prin zone devastate din Basarabia. În câteva zone şi pentru scurt timp, controlul era deţinut de Armata de Orient a Antantei sau de contingentele ucrainene în trecere către teatrele de operaţii din nordul Mării Negre. Nevoia unui control sigur al depozitelor de armament din Basarabia, necesare încă forţelor de pe frontul român (de care era interesat statul major al generalului Scerbacev, dar şi Marele Cartier General Român) a fost evocată, în câteva rânduri, în conferinţele de stat major de la Iaşi şi Moghilev. Noile autorităţi de la Chişinău s-au adresat şi ele Guvernului de la Iaşi pentru sprijin militar care să asigure ordinea în teritoriu.

Nu dezvolt subiectul relativ la situaţiile şi dificultăţile în care autoritatea comandamentelor româneşti s-a impus în zonele de dislocare din Basarabia. Jurnalul acţiunilor militare ale fiecărui regiment este plin de întâmplări dintre cele mai bizare. Felul în care unităţile româneşti au impus şi asigurat ordinea, concomitent cu respingerea infiltrărilor bolşevice de la răsărit de Nistru, cu asigurarea deplasării Armatei de Orient a aliaţilor, cu supravegherea conflictului dintre Armata Roşie, albgardişti, cazaci şi forţele armate ale Radei ucrainene de la Kiev, poate face obiectul unui studiu separat, în care sigur şi-ar găsi locul controversatul Acord Averescu – Rumcerod[8].

Autoritatea românească în Culoarul Dobrogean s-a impus, de asemenea, cu dificultate. Deşi Bulgaria ieşise din război după Armistiţiul de la Salonic din 16/29 septembrie 1918, contingente ale armatei sale „întârziau” prin Dobrogea şi agitau numeroasele „comitete” probulgare, tolerate de unităţile engleze, franceze sau italiene din Corpul expediţionar aliat – devenite forţe de ocupaţie în Dobrogea – să se adreseze Conferinţei de Pace, prin petiţii şi memorii, prin care cereau preluarea Dobrogei de către Bulgaria. Doi ani au fost necesari autorităţilor române pentru impunerea ordinii între Dunăre şi Marea Neagră. De fapt, siguranţa n-a fost deplină niciodată; în perioada

---

[7] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994,* Bucureşti, Editura Europa Nova & Tempus, 1994, p. 108-109.

[8] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, Bucureşti, Editura Militară, 2005, pp. 225-236.

interbelică, bandele de comitagii erau permanent un factor de insecuritate în zonă[9].

Studiul meu îşi propune să aducă în atenţia cititorului modul în care Armata română a asigurat administrarea unui teritoriu ocupat din Ungaria. Documentul pe care-l prezint cuprinde şi informaţii despre organizarea efectivelor româneşti în zonele eliberate din Transilvania, pentru că realitatea politică în zonă era fluidă şi într-o permanentă schimbare, aşa încât referirea exclusivă la teritoriul unguresc ar fi mai dificil de înţeles.

Redau, mai jos, Studiul întocmit în epocă (1935) de către Serviciul Istoric al Armatei, în care am marcat cu italic pasajele referitoare la Ungaria[10] (punctul B al Studiului). Termenul „anexat" prezent în limbajul militar al timpului nu trebuie să surprindă, din text rezultă evident că este vorba de „teritoriu eliberat".

Studiu privind acţiunea Armatei române în teritoriile anexate şi ocupate în perioada octombrie 1918 – noiembrie 1919. (Extras)

II. Organizarea mixtă a Ardealului

Zone:

La 5/18.XI.1918, Înaltul nostru Comandament hotărăşte trecerea Carpaţilor cu Diviziile 7 şi 1 Vânători.

Elementele înaintate trec Carpaţii la 7.XI.1918.

a) Prima zonă de ocupa]ie, avea ca limită nordică râul Mureş, iar la vest râul Oltul superior.

Organizarea teritorială a zonei I:

La data trecerii Carpaţilor, Transilvania era organizată administrativ de către Consiliul Dirigent.

Întregul aparat administrativ se afla în funcţiune. Pentru paza internă, exista în fiecare comună câte o gardă naţională. Prin instrucţiunile de ocupaţie se dispunea:

• gărzile de naţionalitate străină, vor fi dezarmate şi dizolvate;

• până la organizarea jandarmeriei şi poliţiei, paza va fi făcută în comunele româneşti de gărzile naţionale române, iar în cele străine de către subunităţi din armata română;

• numai autorităţile administrative nebinevoitoare cauzei comune, se vor înlocui după o listă a Ministerului de Interne, anexă la instrucţiuni;

• se va institui cenzura presei;

• intrarea în localităţile mari se va face triumfal, intonând cântece de vitejie şi având în frunte muzici militare.

b) A II-a zonă de ocupaţie, a fost cuprinsă între Valea Mureşului, până la crestele

[9] Alexandru Oşca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Apărare, 2003, pp. 61-89.

[10] S-a creat o legendă cu privire la implicarea generalului american Harry Hill Bandholtz, delegatul american în Comisia Aliată de la Budapesta. Se crede că i-ar fi avertizat pe militarii români care, la 5 octombrie 1919, ar fi încercat să scoată diferite colecţii din Muzeu sau mobilă din Palatul regal. Într-un Jurnal, publicat după moartea sa, sunt expuse întâmplări şi descrise evenimente din care rezultă o atitudine antiromânească virulentă.

Munţilor Apuseni.

Râul Mureş a fost depăşit la 1/14.XII.1918.

c) A III-a zonă de ocupaţie se întindea până la Tisa (frontiera acordată de aliaţi prin Tratatul de la 4.VIII.1916). Ocuparea acestei zone a început la 16.IV.1919. Zona a fost complet ocupată la 1.V.1919. Pe timpul ocupării zonelor I şi a II-a de ocupaţie, tot teritoriul era socotit zonă de operaţiuni. După ocuparea zonei a III-a (adică Tisa), teritoriul a fost împărţit în:

Zona de supraveghere: judeţele Bistriţa, Mureş, Turda, Odorhei, Ciuc, Târnava Mare, Târnava Mică, Trei Scaune, Braşov, Făgăraş şi Sibiu.

Zona de operaţii: judeţele transilvane, cuprinse, la nord, de zona de supraveghere, până la Tisa.

d) Organizarea teritoriului şi siguranţa lui.

Pentru menţinerea ordinii, până la funcţionarea efectivă a jandarmeriei în Transilvania, Marele Cartier General, la 11.I.1919, dispune ca Regimentele 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 şi 10 Călăraşi, organizate ca trupe pe jos, să execute paza, în special în spatele diviziilor operative. Pentru organizarea poliţiei financiare, la 13.III.1919, Comandamentul Trupelor din Transilvania, creat la 11.XII.1918, intervine la Marele Cartier General ca să crească efectivul celor 3 companii de grăniceri, trimise din Vechiul Regat, la cifra de 4 ofiţeri şi 250 trupă. Tot pentru menţinerea pazei, la 10.IV.1919, ia fiinţă „Comandamentul zonei de supraveghere", creat de Secţia Organizare: C.6 – 7 A., cuprinzând cele 10 judeţe mai sus menţionate, având misiunea:

1. Asigurarea liniştii şi ordinii pe tot cuprinsul zonei şi

2. Executarea tuturor ordonanţelor date de Comandamentul Trupelor din Transilvania.

e) Organizarea judecătorească:

Odată cu organizarea Comandamentului Trupelor din Transilvania, a luat fiinţă şi Curtea marţială a Comandamentului Trupelor din Transilvania. În plus, la fiecare divizie operativă din Transilvania exista câte o curte marţială. Astfel că toate faptele încadrate în competenţa Curţilor marţiale se judecau de aceste instanţe. Restul delictelor, rămâneau în competenţa instanţelor civile, care, în cea mai mare parte, funcţionau la data ocupării Transilvaniei, după directivele Resortului Justiţiei al Consiliului Dirigent.

f) Organizarea jandarmeriei în Transilvania s-a hotărât de către Înaltul Comandament Român, după ocuparea zonei I (Mureşul). În acest scop şi în acord cu Consiliul Dirigent, a fost numit, cu organizarea jandarmeriei, colonelul Pap. La 5.I.1919, Marele Pretor al Marelui Cartier General a raportat că organizarea era în curs şi va fi gata la 1.III.1919, când gărzile naţionale au fost desfiinţate în întregime. Angajările de ofiţeri şi trupă s-au făcut din voluntari ardeleni, foşti în cadrele armatei austro-ungare, constituind 15 companii de jandarmi (câte una de comitat).

g) Organizarea armatei teritoriale:

Pentru aplicarea celor cuprinse în Decizia ministerială nr. 40, din 26.I.1919, s-a înfiinţat la Sibiu, pe 1.III.1919, o Secţie a Organizării Corpurilor VI-VII Armată, sub conducerea generalului Boeriu, având ca şef de stat major (pe) generalul Pap. Misiunea

Secţiei era să înfăptuiască organizarea unităţilor militare cuvenite celor două corpuri. Funcţionarea ei a durat până la terminarea organizării acestor unităţi.

Secţia Organizării Corpurilor VI-VII Armată depindea de Ministerul de Război cu care coresponda prin Secţia Teritoriilor reunite din acest minister. Chiar de la începutul lunii aprilie 1919, Secţia Organizării Corpurilor VI-VII Armată din ordinul Marelui Cartier General, organizează Diviziile 16 şi 18 Ardelene, formate din voluntari ardeleni organizaţi în Moldova, Legiunea Ardeleană din Italia şi localnici români, foşti luptători. Aceste divizii aveau aceeaşi organizare ca şi diviziile de infanterie din vechiul regat, cu deosebire că erau prevăzute cu câte un escadron de cavalerie divizionară, pe lângă cel existent, şi câte un batalion de vânători. Din lipsă de material de artilerie şi cai de cavalerie, aceste divizii iau parte la operaţiuni, iniţial, numai cu infanteria.

Compunerea acestor divizii era următoarea:

Divizia 16 Infanterie:

• Batalionul 16 Vânători, la Miercurea Ciuc
• Regimentul 81 Infanterie, la Dej
• Regimentul 82 Infanterie, la Tg. Mureş
• Regimentul 83 Infanterie, la Cluj
• Regimentul 84 Infanterie, la Bistriţa
• Regimentul 31 Artilerie, la Cluj
• Regimentul 32 Artilerie, la Cluj

Divizia 18 Infanterie:

• Batalionul 18, la Odorhei
• Regimentul 89 Infanterie, la Braşov
• Regimentul 90 Infanterie, la Sibiu
• Regimentul 91 Infanterie, la Alba Iulia
• Regimentul 92 Infanterie, la Orăştie
• Regimentul 35 Artilerie, la Sibiu
• Regimentul 36 Artilerie, la Sibiu

• Batalionul 16 Vânători, în 1923, s-a transformat în Batalionul 10 Vânători de Munte, iar regimentele de infanterie s-au menţinut.

Artileria s-a ataşat operativ, dar provizoriu acestor 2 divizii, din unităţi din Diviziile 11 şi 12 şi cavaleria din Regimentul 1 Cavalerie. Prin trecerea armatei pe picior de pace, la 1.IV.1921, s-au afectat definitiv unităţi din aceste arme.

h) Organizarea economică.

La data trecerii trupelor române în Ardeal, organizarea vieţii economice era terminată de Consiliul Dirigent.

Pentru a evita greva căilor ferate din Ardeal, Comandamentul Trupelor din Transilvania, fiind informat la timp, dispune ca paza gărilor şi lucrărilor de artă să fie asigurată cu trupele Corpului de Voluntari Ardeleni. Concomitent, a luat fiinţă (24.I.1919), la Sibiu, Direcţia regională a C.F.R. Sibiu, care, de comun acord cu resortul Comunicaţiilor şi Lucrărilor Publice din Consiliul Dirigent şi cu Serviciul Transporturilor Comandamentului Trupelor din Transilvania, normalizează transporturile pe calea ferată, prin aducerea personalului de mişcare şi tracţiune – de încredere – din Vechiul Regat.

Concluzii

a. Organizarea teritoriului transilvănean s-a făcut de acord cu resorturile (Secretariatele de Stat) ale Consiliului Dirigent;

b. La datele ocupaţiei, organizarea era în mare parte realizată de Consiliul Dirigent, încă neadecvată organizării româneşti;

c. Lucrările de organizare iniţiale nu au fost definitivate decât mai târziu, pe măsura cerinţelor vieţii de stat.

(...)

B. TERITORIUL VREMELNIC OCUPAT LA NORD DE TISA

Zone:

Trecerea Tisei are loc în noaptea de 29/30.VII.1919, iar la 4 august trupele române intră în Budapesta.

Toată zona de la vest de Tisa a fost socotită „Zonă de operaţie".

1. Organizarea teritoriului. Toată zona de aproape 250 km fiind străbătută în câteva zile, Comandamentul Trupelor din Transilvania nu a fost preocupat de organizarea teritoriului. Odată cu ocuparea Budapestei, Conferinţa de pace de la Paris înfiinţează o Comisie Militară Interaliată la Budapesta, compusă din:

- generalul francez Grazziani, comandantul Armatei aliate de Orient;
- generalul american Bandholtz;
- generalul englez Gorton;
- generalul italian Mombely.

La Comisie a fost ataşat, ca delegat al Marelui Cartier General Român – generalul român Rudeanu.

Comisia avea misiunea de a executa Armistiţiul cerut de unguri, în acord cu ministrul plenipotenţiar Diamandy, căruia guvernul român îi încredinţase funcţia de „Înalt Comisar al guvernului român la Budapesta".

Organizarea teritoriului ocupat.

Acţiunea Comandamentului Trupelor din Transilvania fiind subordonată Comisiei Interaliate, activitatea sa a fost limitată la:

1. Desemnarea centrelor populate, care mai purtau arme primite de la Guvernul comunist Béla Kuhn;
2. Restabilirea şi menţinerea ordinii şi liniştii în Ungaria, dând posibilitatea populaţiei să-şi reia ocupaţiile curente;
3. Sprijinirea guvernului ungar pentru restabilirea administrativă a Ungariei;
4. Organizarea populaţiei ungare;
5. Organizarea grănicerilor unguri;
6. Organizarea armatei ungare;
7. Aprovizionarea teritoriului ocupat.

Aceste operaţiuni au fost făcute astfel:

Dezarmarea, a fost făcută de către trupele din Zona de operaţii, pe măsură ce frontul se lărgea.

Restabilirea ordinii publice şi sprijinul Guvernului ungar pentru administrarea Ungariei au fost făcute automat de trupele de ocupaţie, pe măsura ivirii incidentelor de

această categorie. Pentru paza căilor ferate şi a spatelui armatei de operaţiuni, Comandamentul Trupelor din Transilvania a destinat Divizia 20, chiar de la ocuparea Budapestei, ca să îndeplinească serviciul unui Comandament de etapă. Preocuparea de căpetenie a acestui Comandament a fost evacuarea în ţară a materialelor de război capturate de la Unguri. Pentru paza internă, Comandamentul Trupelor din Transilvania, prin organele sale, concură la reorganizarea poliţiei ungare, al cărei efectiv a fost stabilit de Comisia Interaliată la:

Pentru frontiere, se organizează 1300 grăniceri unguri.

Recrutarea celor trei categorii de forţe s-a făcut de organele ungare, prin angajare cu leafă. Dotarea cu armament a fost făcută de Comandamentul Trupelor din Transilvania, conform dispoziţiilor Comisiei Militare Interaliate.

Organizarea armatei ungare a fost tot opera Comandamentului Trupelor din Transilvania, executorul dispoziţiilor luate de Comisia Interaliată. Comandamentul Trupelor din Transilvania a concurat la organizarea şi înzestrarea armatei ungare. Efectivele admise au fost:

Total general: 13.000 trupă, 44 tunuri, 1.200 săbii.

Repartiţia pe teritoriu s-a făcut de către autorităţile maghiare. Armamentul şi muniţiile necesare s-au luat din dispozitivul atins în întregime la 11/24.I.1919 Ostfiaszoni, neridicat de armata Mackensen şi lăsat de aliaţi în posesia guvernului maghiar (4.200 vagoane armament şi muniţii)[11]. Când această armată a fost gata, conform dispoziţiilor de pace, ea a preluat teritoriul ungar de la Armata română, după care aceasta s-a retras la est de Tisa.

Iată efectivele şi eşaloanele militare care s-au constituit pentru statul maghiar sub „oblăduirea" Armatei române:

Pentru sate:
Jandarmi pedeştri – 5.291
Jandarmi călare – 77
Ofiţeri jandarmi – 142
Ofiţeri de poliţie pe jos – 3.500
Pentru oraşe:
Agenţi de poliţie călări – 200
Ofiţeri de poliţie – 200
Total – 9.410
Pentru Armată
1 Divizie de infanterie
3 regimente de infanterie – 5.100
2 escadrile de cavalerie – 200
3 baterii (a 4 piese) – 300
1 Divizie de infanterie
4 regimente – 5.700
7 baterii de artilerie – 500
2 escadroane – 200
1 Brigadă de cavalerie

[11] Arhivele Militare Române, fond *Comandamentul Trupelor din Transilvania*, dosar 228, f. 74.

2 regimente (a 3 escadrile) – 800
2 grupe mitraliere – 100
1 baterie (4 piese) – 100

Aprovizionarea Ungariei – şi în special a Budapestei – a fost nu numai o chestiune umanitară rezolvată de Comandamentul Trupelor din Transilvania, dar şi o problemă grea pentru o armată de ocupaţie. În programul guvernului comunist Béla Kuhn, fugit la intrarea trupelor române în Budapesta, fusese înscrisă guvernarea Ungariei prin teroare, rezumată la distrugerea burgheziei şi provocarea foametei. Deşi erau alimente suficiente în Ungaria, ele erau depozitate la dispoziţia armatei bolşevice. Astfel, opera armatei române se reducea la difuzarea raţională a alimentelor la populaţie din aceste depozite, care fuseseră capturate. În acest scop, se organizează:

• 14 cantine de distribuţia alimentelor în Budapesta;

• câte 4 trenuri cu alimente ce circulau zilnic prin Budapesta, sau se descărcau în Budapesta (care se cifrează la peste 10.000 vagoane numai cu grâu, în cele 3 luni de ocupaţie).

• fiecare regiment român, cantonat în Budapesta, trebuie să hrănească, gratuit, un număr cât mai mare de săraci (cifra zilelor de hrană gratuită s-a ridicat la 437.000). Dispoziţiile de mai sus s-au aplicat până la evacuarea Ungariei de către trupele române.

Pe timpul ocupaţiei Ungariei, Comandamentul Trupelor române a dat următoarele proclamaţii şi ordonanţe:

1. Proclamaţia din 4 august 1919, cu ocazia intrării triumfale în capitala Ungariei;
2. Proclamaţia din 20.VIII.1919, relativ la rolul armatei române în Ungaria;
3. Proclamaţia din 21.VIII.1919, că în Budapesta nu există stare de asediu, ordinea fiind restabilită de armata română;
4. Ordonanţa din 4.VIII.1919, relativ la declararea tuturor depozitelor de alimente făcute de comunişti şi părăsite;
5. Ordonanţa nr. 6, din 5 august 1919, şi nr. 11, din 16 august 1919, relative la normalizarea circulaţiei;
6. Ordonanţa nr. 5, din 6.VIII, relativ la interzicerea adunărilor;
7. Ordonanţa nr. 1, din 6.VIII.1919, relativ la predarea armelor de către locuitori la P.C. (Punctele de Comandă, n.ns.) ale Armatei române.
8. Ordonanţa nr. 8, din 9.VIII.1919, relativ la interzicerea rechiziţiilor de către cei ce nu-s delegaţi de Comandamentul Trupelor din Transilvania;
9. Ordonanţa din 10.IX.1919, relativ la predarea oricărui material telefonic ce posedă particularii;
10. Alte 9 diverse ordonanţe, mai puţin importante decât cele de mai sus;
11. Proclamaţia din 10 noiembrie 1919, relativ la evacuarea Ungariei.

Concluzii

1. Organizarea teritoriului la vest de Tisa a fost subordonată Comisiei Militare Interaliate, în care România era reprezentată de generalul Rudeanu.

2. Pentru legătura între Comisie şi Comandamentul român era destinat colonelului de artilerie Dumitrescu Constantin.

3. Organizarea teritoriului a fost cu totul specială şi adaptată la situaţia de Protectorat al Comisiei Interaliate pe care îl exercita asupra Ungariei, permiţînd a se lua numai anumite măsuri de către Comandamentul Trupelor din Transilvania în ceea ce priveşte organizarea teritoriului.

4. Organizarea juridică civilă a fost lăsată pe mâna guvernului maghiar.

Evacuarea Ungariei

La începutul lunii noiembrie, Comandamentul Trupelor din Transilvania, din ordinul Comisiei Interaliate, întocmeşte proiectul de evacuare a teritoriului ocupat de trupele române la vest de Tisa[12], din care rezultă:

Perioada pregătitoare (4-9.XI.1919), pentru evacuarea impedimentelor (bolnavi, personalul ocazional, reprezentanţi ai guvernului român).

Perioada evacuării propriu-zise începe la 9.XI.1919, cu evacuarea anexelor şi serviciilor, iar de la 14.XI.1919, cu trupe de pe poziţie. Evacuarea se efectua numai ziua.

Mişcarea trupelor maghiare către frontieră era regulată de Comisia Interaliată, care era constituită în grupuri, urmează pas cu pas, trupele române care predau localităţile ungare armatei maghiare.

În seara de 21.XI.1919, ultimul element al armatei române se afla trecut la est de Tisa.

Concluzii generale

1. Organizarea teritoriului ocupat de Armata română, în 1919, nu a fost totală în nicio provincie, deoarece Bucovina şi Ardealul erau organizate de guvernele naţionale respective, Ungaria era sub protectoratul Comisiei Militare Interaliate din ordinul Conferinţei de pace de la Paris, iar Banatul s-a organizat de Consiliul Dirigent din Ardeal, teritoriul său primindu-se de la aliaţii noştri sârbi şi în depărtare de inamicul comun, unguri, cu care ne aflam în cursul executării unui armistiţiu de lungă durată.

2. Organizarea parţială, specială sau mixtă, termeni în care se poate califica organizarea teritorială făcută în 1918/1919, a fost adecvată împrejurărilor de moment, izvorâte din necesitatea fiecărui impediment luat izolat.

3. Organizarea teritoriului, în măsura în care s-a făcut de trupele române, a fost înceată, susceptibilă la modificări de la o zi la alta, nefiind studiată anterior (în toată arhiva marii unităţi nu există un document din care să rezulte un studiu preliminar). Singurul studiu preliminar a fost „Proiectul evacuării Budapestei”, făcut de Comandamentul

---

[12] Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General,* dos. nr. 915, f. 682.

Trupelor din Transilvania.

4. Ca organizarea teritorială să dea rezultate optime, credem că ar fi necesar:

a. Să fie bine studiată şi anticipat;

b. Aparatul administrativ, economic, juridic şi militar, să fie pregătit din vreme şi gata a intra în funcţie cu maximum 24 de ore întârziere după ocupare;

c. Execuţia să fie imediată şi rapidă, fără tatonări şi fără reveniri, chiar dacă operaţia la care se încearcă revenirea ar fi fost executată.

5. O organizare model de teritoriu ocupat cu aparatul administrativ, juridic, economic etc. pregătit din vreme, care să succeadă frontul şi gata de a intra în acţiune, a fost în timpul campaniei trecute 1916-1918, organizată de inamici şi anume:

• Armata germană, în Oltenia şi Muntenia;

• Armata austro-ungară în Serbia şi

• Armata germană în Belgia.

În aceste regiuni, organizarea a fost lipsită de orice reticenţe, deoarece:

a. Nu erau fraţi de sânge cu populaţia teritoriului ocupat.

b. Aveau tot interesul ca organizarea să fie perfectă pentru ca exploatarea să fie cât mai completă.

c. Nu erau reţinuţi de a lucra de către aliaţii lor.

d. Războiul era în plină acţiune, deci organizarea [era] subordonată acţiunii militare.

Şeful Serviciului Istoric
General Grigore Costandache”

ARMATA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA. FOTO-OMAGIU

Victor Roncea

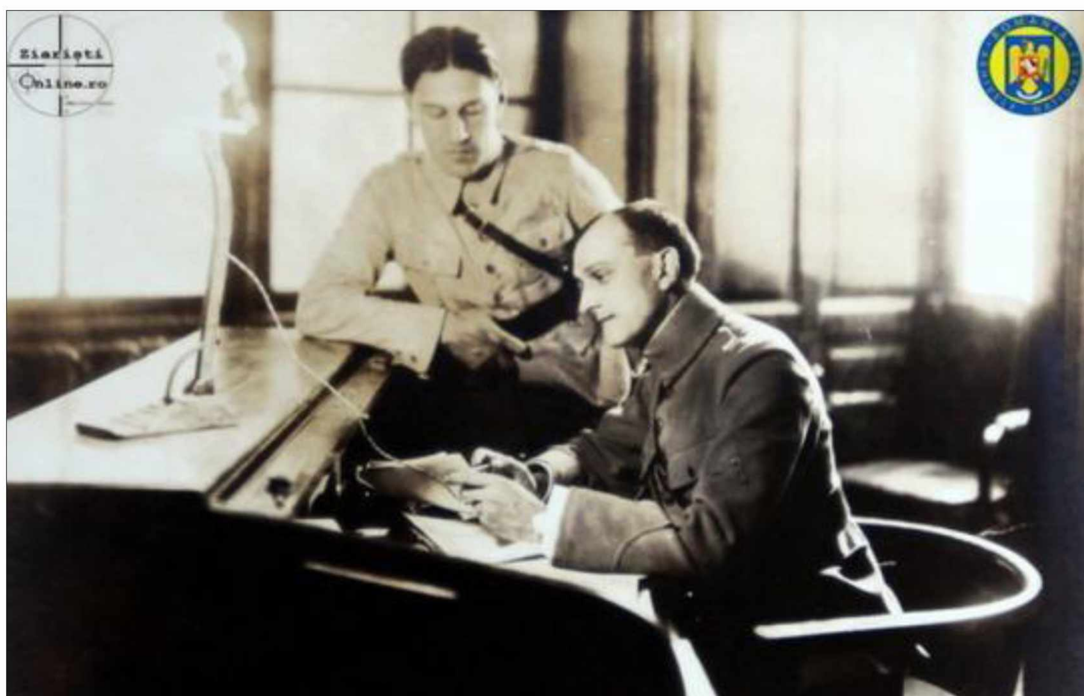
- 20 de fotografii-document cu Armata Română la Budapesta, cu acei oameni minunaţi cu mitralierele lor eliberatoare şi ceaunurile pline pentru ungurii înfometaţi şi copiii lor desculţi; opinca de pe Parlamentul Ungariei -

Generalul Dumitrescu Constantin, comandantul Diviziei 7 Infanterie.

Generalul Gheorghe Mărdărescu la Hotelul Gellert din Budapesta, 1919.

Căpitanul Răutu Mihai –
Şeful Biroului Informaţii, împreună cu ajutorul său, căpitanul Pastia.

Ziariști
Online.ro

Regimentul 16 Infanterie, în cazarma honvezilor din Budapesta.

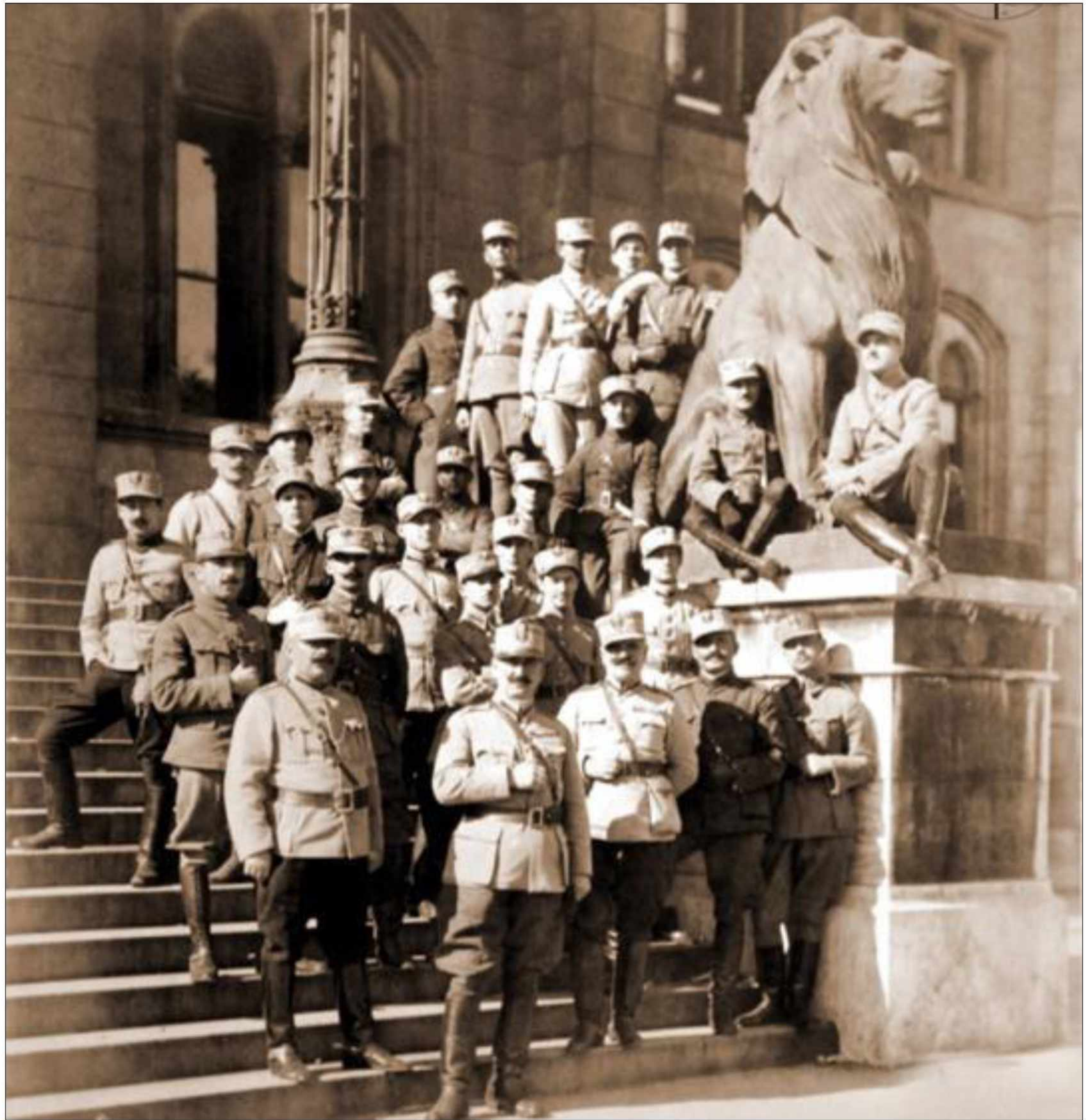

Regimentul 4 Artilerie. Tunuri în baterie, pe câmpul de la Rákos.

Ofiţerii Regimentului 4 Artilerie, pe câmpul de la Rákos.

Ofiţerii Regimentului 27 Infanterie, în faţa Parlamentului Ungar.

Batalionul 7 Pioneri.
Împărţirea hranei la copiii săraci din localitatea Péczel,
în prezenţa generalului Dumitrescu.

Copii unguri din localitatea Rákospalota hrăniţi de Regimentul 15 Infanterie.

Regimentul 15 Infanterie.
Distribuirea de hrană la femei şi copii săraci din Rákospalota,
în prezenţa ministrului Diamandy.

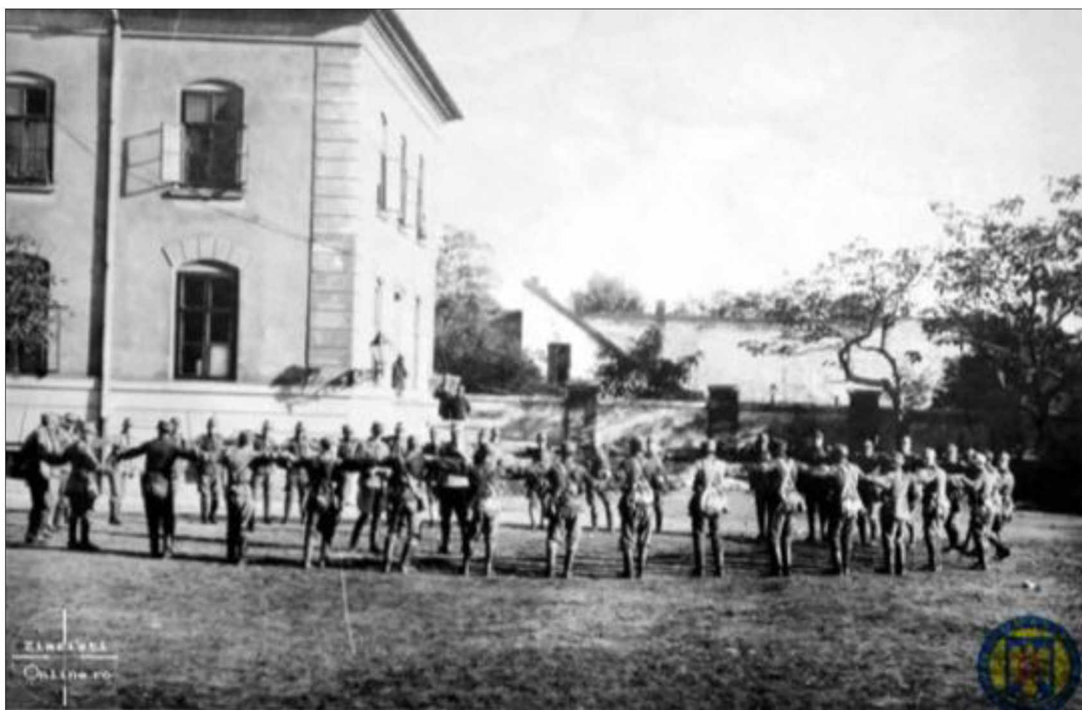
Copii unguri din localitatea Rákospalota, hrăniţi de Regimentul 15 Infanterie.

Brutăria de campanie la lucru. Fabricarea pâinii.

După defilare, pe Calea Andrássy.

Regimentul 27 Infanterie la Hotel Britania din Budapesta.

Surse foto: Arhivele Naţionale şi Ziarişti Online

GENERALUL MARCEL OLTEANU: CUM AU PUS ROMÂNII OPINCA PE PARLAMENTUL DE LA BUDAPESTA

Victor Roncea

Acest episod, intrat deja în folclor, este unul real şi redau aici descrierea lui făcută de generalul Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupaţiei româneşti a Ungariei, între august şi noiembrie 1919. A aparut iniţial în cartea sa *Huzarul negru*, publicată în 1926, şi a fost preluat în reeditarea cărţii generalului Gheorghe Mărdărescu (foto 2 sus p. 379, pe terasa hotelului Ghellert din Budapesta), *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei*, 1922, realizata de Editura Marist sub titlul *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei – şi alte mărturii*, 2010.

...Şi-au intrat trupele noastre în Budapesta la începutul lunii august 1919.

Palatul Parlamentului maghiar a fost pus sub paza unui pluton de vânători. Şeful gărzii de la intrarea principală era sergentul Iordan, un oltean de la Craiova, potrivit de stat, negru, uscat şi foarte vioi.

Deasupra palatului a văzut Iordan cum fâlfâia în vânt flamura ungurească, roşu-verde-alb.

Faptul acesta nu l-a supărat prea tare, dar nici nu i-a plăcut... Dându-şi capela pe ceafă şi scărpinându-se după ureche şi-a zis: „Să dau jos steagul unguresc şi să pun fanionul de la companie?... Asta ar şti şi madama de la popota domnilor ofţeri s-o facă...”

„Dar am să chibzuiesc în aşa fel ca să rămână de pomină şi să fie şi talpa României răzbunată...”.

Zis şi făcut.

Chemând pe căprarul Bivolaru, s-au suit în norii Budapestei şi au coborat steagul în lungul sforii, drept la jumătatea steajerului şi, luând apoi opinca răsuflată a căprarului, s-a urcat ca un pui de urs şi a pus-o drept căciulă în capul steajerului, lăsându-i nojiţele s-atîrne-n vânt. Şi aşa a fâlfâit multă vreme în cerul Budapestei steagul maghiar cu opinca românească deasupra lui...

„Cine oare să fi făcut această tragică glumă?” îmi zise tovarăşul meu de preumblare, domnul Ferency, un distins avocat pe care îl cunoscusem în metropola maghiară; şi zicând, îmi arată cu mâna priveliştea originală şi neaşteptată, care oprea în drum şi întorcea capetele şi altor trecatori, ca fiind cel mai caracteristic şi ironic simbol al îngrozitoarei realităţi, al catastrofalei prăbuşiri a unui organism orgolios şi despotic, tocmai sub călcâiul acelui organism pe care ţinuse genunchiul de fier atât amar de vreme,

pe care întotdeauna l-a considerat nevrednic de lumina soarelui şi de care totuşi o viaţă-ntreagă s-a temut...

„Cine oare să fi dat vântului şi să fi ilustrat cu atâta maiestrie şi atât de dureros dezastrul iremediabil al regatului Sfântului Ştefan?”, mai rosti domnul Ferency, cu privirea tristă, pierdută în văzduh, întrebând parcă cerul unguresc, dezolant de senin în ziua aceea.

Apoi se întoarse cu privirea spre mine, şi deşi nu mai zicea nimic, am înţeles ca ar vroi o lamurire.

Îmi era mila de el, căci era un om distins la simţire.

„Mă voi interesa, domnule doctor”, ii zisei cu o nuanţă de înduioşare şi, apropiindu-mă de santinelă, îi spusei să strige pe şeful gărzii.

„Este chiar acolea, domnule general”, îmi răspunse vânătorul mic şi îndesat, încordându-se şi făcând cu capul un gest despre cheiul Dunării.

– Cum îl cheamă?

– Don’ sergent Iordan.

– Dar tu ştii cine a dat ordin de s-a aciuat opinca ceea deasupra steagului unguresc?

– Da, domnule general, chiar don’ sergent a dat ordin azi dimineaţă şi tot dânsul a şi executat ordinul... acum stă de un ceas acolo să vadă ce-o să zică lumea şi tot în cer se uită ca să îndemne şi pe alţii...

Mă-ntorc puţin spre stânga şi nu departe zăresc un sergent şi un căprar, care, fără să mă bage în seamă, gustau cu frenezie roadele isprăvii lor – ilustraţia magistrală a unui moment istoric.

Priveau când la trecătorii enervaţi şi sanchii, când la opinca impertinentă, şi pe feţele lor tuciurii şi asprite de viforul vremilor se lămurea cea mai desăvârşită satisfacţie. Păreau nişte inspiraţi şi nişte draci geniali.

Întreaga oaste românească, întreaga naţie mi s-au părut că se oglindesc în aceşti doi zdrenţăroşi, sublimi chiar prin gradul de perfecţiune la care poate ajunge o zdreanţă...

De-aş fi fost singur! – O! i-aş fi privit ceasuri întregi fără să mă satur... Şi – poate, i-aş fi luat de gât şi i-aş fi sărutat!

Dar!... le-am făcut semn să se apropie şi, arătând domnului Ferency pe sergent, i-am zis încet, foarte încet:

„Acesta este glumeţul, care fără o intenţie răutacioasă, desigur, şi cu toată naivitatea unui poznaş, te-a făcut poate să suferi...”,

Şi domnul Ferency, scăldandu-şi ochii între genele-i umede, mi-a replicat cu adâncă melancolie:

„Dacă din sufletul şi mintea unui simplu ţăran ca acesta s-a desprins o asemenea poznă, atunci nu mă mir ca sunteţi aici...”.

În după-amiaza aceleiaşi zile, m-am îndreptat din nou spre Palatul Parlamentului.

Mă simţeam dator faţă de Iordan; trebuia să-i dau ceea ce în faţa durerii domnului Ferency, nu i-am putut da.

L-am chemat – era nedespărţit de Bivolaru –, mi-a povestit cum i-a dat în gând şi cum a înfăptuit isprava lui.

L-am lăudat şi mi-am plimbat mâna mult pe faţa lui suptă şi radioasă şi i-am dat un pachet de ţigări regale.

Şi nu ştiu cum, m-am pomenit că iau de nas pe căprarul Bivolaru, care se tot apropia de mine şi pe care, cu cât îl priveam, cu atât mai mult punea stăpânire pe firea mea.

Era mic de statură, faţa îi era smeadă şi foarte pârlită de soare şi vânt; în fundul capului purta nişte ochi mici, căprui şi scăpărători. Avea dinţi mărunţi, albi şi frumoşi, şi peste buza arsă de frigurile ostenelilor abia mijea o mustaţă roşcovană – un vulpoi de Mehedinţi.

Purta capela pe spânceană, iar în ce priveşte îmbrăcămintea părea înfăşurat cu totul într-un covor de petice, căruia expresia lui îi dădea ceva din prestanţa unor odăjdii de samurai japonez fanatic.

O crestătură adâncă îi stăpânea obrazul stâng şi alta mai lată se răsfăţa pe gât, sub urechea dreaptă; mai în sus de mână, pe antebraţul stâng, se zărea o cicatrice respectabilă... L-am întrebat unde a fost rănit. Mi-a răspuns cu naivitate şi scurt: „Peste tot, domnule general”. Şi desfâcand repede o moletieră, mi-a arătat o rană de schijă, abia vindecată, la pulpa dreaptă; apoi, descheind singurul nasture pe care îl mai avea la veston, puse degetul pe o dâră de baionetă în lungul coastelor din dreapta care se vedea în întregime printre cele câteva şuviţe de pânză destrămată ce alcătuiau cămaşa lui Bivolaru. Şi era gata să-mi mai arate, dar l-am întrerupt: „Bine, bine... văd că eşti crestat ca un răboj; dar unde ai căpătat rănile? În ce lupte?...”

Şi iarăşi cântecul lui: „Peste tot, domnule general. În Carpaţi, la Răşinari, la Olt, la Siret, la Oituz şi chiar pe Tisa în aprilie, că eu, domnule general, am fost poate în patruzeci de atacuri mari şi, în adevăr, eu sunt răbojul isprăvilor regimentului nostru... pe mine sunt crestate toate de la 1916 încoace... şi nu mă las nici mort!...”

– Ei, şi acum îţi pare bine că făcurăm România Mare şi că faci de gardă, tu, căpraru Bivolaru de la Mehedinţi, tocmai aci la Budapesta?

Şi el, încordându-se şi privindu-mă soldăţeşte drept în lumina ochilor, îmi răspunse sfătos şi cu mândrie:

„E lucru mare, domnule general... Dar... am auzitără că mai e şi o Viena!...”

Acestui nebun în toate minţile, acestui prototip al zdrenţelor noastre glorioase de la 1917, care îşi dă seama perfect până unde se poate întinde fiziceşte România Mare, nu-i intră totuşi în cap că numai pentru ce vedea s-a ostenit el şi atâţia au albit meleagurile cu oasele lor.

El, Bivolaru, sinteza neamului său, elegant la simţire şi la gândire, fără să poată exprima, întelegea totuşi numai una: „faima şi duhul românesc cât mai departe, şi peste România-Mare, România spirituală, România fără hotare” (General Marcel Olteanu, *Huzarul Negru*, 1926).

GENERALUL SCRIITOR RADU THEODORU DESPRE VALEA UZULUI ŞI OPINCA PUSĂ PE PARLAMENTUL UNGARIEI ACUM 100 DE ANI: „VALEA UZULUI ESTE UN SEMNAL. ROMÂNII SE VOR RIDICA!”

Victor Roncea

Generalul Radu Theodoru, legendarul explorator, militar şi scriitor în vârstă de 96 de ani, ne-a acordat un interviu în exclusivitate despre cum se vede România la Centenarul ocupării şi eliberării Budapestei de bolşevici. De la aspectele istorice, privind modul în care Armata Română a cucerit Ungaria pentru a bloca avansul comunismului de tip sovietic în Europa cu ţărani-militari încălţaţi, la propriu, în opinici, şi până la trădările clasei politice de azi în favoarea UDMR. Generalul afirmă tranşant că Ungaria este condusă militar de Moscova şi activează pe această linie în Transilvania în timp ce serviciile româneşti sunt silite să acţioneze „haiduceşte”.

Venerabilul militar de carieră consideră că victoria Armatei Române a fost victoria aristocraţiei ţărăneşti împotriva celor care i-au asuprit pe românii din Transilvania timp de aproape 1000 de ani. Generalul afirmă că este cu adevărat o victorie asupra forţelor antiromâneşti ungaro-sovietice, pentru că intenţia lui Béla Kun era, de asemenea, să recreeze „Ungaria Mare” sub steagul roşu bolşevic şi chiar să desfiinţeze România, conform dispoziţiilor lui Lenin, care organizase un adevărat „plan circular de atac” împotriva statului român. Pe 3 august 1919, în urmă cu exact 100 de ani, militarii Brigăzii a IV-a Roşiori au intrat călări în Budapesta, ocupând-o. Cea de-a doua ocupare a Budapestei de către trupele române a avut loc pe 1 ianuarie 1945. „Pentru a treia trimitem doar caii din Transilvania, vorba lui Petre Ţuţea”, se amuză veteranul de război.

Generalul Radu Theodoru: „Victoria de la Budapesta a fost victoria aristocraţiei ţărăneşti împotriva asupritorilor austro-ungari”.

Victor Roncea: Domnule General, se împlinesc 100 de ani de la intrarea Armatei Române în Budapesta şi de la eliberarea Ungariei de bolşevişm, România devenind practic prima forţă armată a lumii care intră în luptă directă cu comunismul venit din Rusia. În anii consfinţirii Marii Uniri, 1918-1919, România a fost silită să se confrunte şi a reuşit să înfrângă trupele bolşevice şi la est şi la vest şi chiar şi în Viena şi Praga. Cum vedeţi acest Centenar? Putem spune că datorită României bolşevismului i s-a tăiat din avântul anarhizant care ar fi putut să învăluie întreaga Europă mult mai devreme decât a făcut-o apoi, cu toate crimele, lagărele şi ororile pe care le-a adus naţiunilor şi ţărilor invadate?

Radu Theodoru: Cu siguranţă alta ar fi fost soarta Europei de Vest dacă România nu intervenea pentru a extirpa din faşă comunismul anarhizant, aşa cum aţi spus. Dar şi România, dacă nu ar fi avut Armata şi oamenii de stat pe care nu-i avem azi, ar fi arătat cu

totul altfel. A existat cu adevărat riscul neîmplinirii Unirii şi chiar mai rău, pentru că planurile lui Lenin şi Béla Kun erau să unească Ungaria sovietică cu URSS pe Carpaţi. Desigur, nu ne-a lăsat Dumnezeu să pierim. Problema este foarte complexă şi complicată şi implică coeziunea militară şi politică la nivel înalt. A contat foarte mult Guvernul pe care l-am avut şi care chiar avea o viziune istorică, o viziune responsabilă faţă de Istorie. Un Guvern care a reuşit să acţioneze în ciuda împotrivirii occidentalilor, foarte abil mânuite de Wilson şi Clemenceau. Din punct de vedere politic, Lenin şi l-a trimis pe Béla Kun şi armata lui de criminali de la Petrograd cu dublu scop. Pe de-o parte pentru a ocupa Ungaria şi pe de alta pentru a organiza un plan circular de atacare a României. Şi anume din nordul Ucrainei, prin trupele naţionaliste ucrainene, din sudul Ucrainei, unde era Rakovski, la Odessa, şi din vest, din Ungaria, prin Béla Kun şi chiar şi din interiorul României, prin trupele Armatei Ruse devenite Roşii, trupe rupte, dar care erau la noi şi apoi s-au regrupat pe teritoriul lor. Situaţia era foarte îngrijorătoare pentru existenţa statului naţional. Dar nu le-a reuşit, pentru că soldaţii noştri au lichidat trupele anarhiste bolşevizate din ţară şi le-au aruncat peste Nistru.

– Şi apoi au trecut şi Tisa. De la Nistru la Tisa…

– Da, o mare victorie. Dar ştiţi a cui? A acestor ţărani-militari, care – apropo de episodul cu opinca de pe Parlamentul de la Budapesta – chiar aşa erau încălţaţi, în opinci, mai solide, dar opinci. Cu siguranţă Marea Unire nu ar fi existat fără jertfele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, dar şi dacă nu am fi trecut Tisa. Ţăranii aceştia militari, ca cei de pe vremea lui Ştefan, ăştia au oprit ofensiva uriaşă austro-ungară, germană, turco-bulgară şi apoi ruso-bolşevică. Cu clarviziunea unor comandanţi străluciţi, dar cu sângele şi baioneta lor. Trecerea Tisei şi ocuparea Budapestei a fost victoria aristocraţiei ţărăneşti împotriva celor care i-au asuprit pe românii din Transilvania timp de 1000 de ani. De fapt, ca să fim mai precişi, nu 1000 de ani, cum zic ei, ci vreo 600-700 de ani, cât au stăpânit, administrativ.

– Dumnezeu…

– Dumnezeu şi noi! Ca şi azi. Atât. Apoi s-a intrat în Budapesta, unde ar fi trebuit să plătim cu aceeaşi monedă cu care ne-au tratat ungurii. Dincolo de eroii cunoscuţi ai neamului, ucişi bestial, ca Horea, Cloşca, Crişan şi toţi martirii Transilvaniei, sunt şi aceşti martiri necunoscuţi ai războiului de reîntregire. Ştiţi ce făceau trupele lui Béla Kun cu prizonierii români? Îi îngropau de vii, ca să se distreze cum mor, îi aruncau în batoze uriaşe şi îi zdrobeau acolo şi alte atrocităţi oribile. De altfel, Béla Kun a inventat şi „trenul morţii" săvârşind orori chiar asupra ungurilor. Dar aici, când Armata Română a ajuns la Budapesta, se întâmplă un lucru care vizează istoria noastră întreagă. Adică: opincarii aceia care au fost iobagi au intrat în Capitala care atâta amar de vreme i-a asuprit şi le-a furat bunurile strămoşeşti şi sfinte, de la aur la libertate. Dar în loc să se răzbune, au început să hrănească, din mâncarea lor, din raţia lor, copiii şi populaţia flămânzită de bolşevici. Aşa a răspuns ţăranul român crimelor de o mie de ani. Şi episodul cu opinca – strict autentic – reflectă spiritul jovial al românilor, care nu se răzbună, dar printr-un simplu gest răstoarnă tot carul cu austro-ungari. Românii au făcut ordine în Budapesta. Simplii cetăţeni au răsuflat uşuraţi. Prin ce localităţi treceau, comandanţii noştri erau primiţi cu pâine şi sare. S-a oprit jaful. S-au hrănit săracii. La fel am procedat şi la a doua

ocupare a Budapestei de către Armata Română. La a treia, trimitem doar caii din Transilvania, vorba lui Petre Ţuţea…

„Românii au barat drumul bolşevismului”

– Cum aţi caracteriza acest moment de glorie al Armatei Române, acum, la Centenar?

– Din punct de vedere istoric, a fost o replică a românităţii faţă de stăpânirea nedreaptă maghiară de atâţia amar de ani. Din punct de vedere politic european, a fost un afront la adresa oscilaţiilor politice ale Occidentului, pentru că ei cochetau cu ideea comunistă. În cartea mea, *România ca o pradă*, consacru un capitol conferinţei de la Versailles, în care arăt că grupul din jurul lui Wilson dorea să se bolşevizeze Europa. Ceea ce am reuşit a fost să frânăm, pentru câteva decenii, dar să frânăm bine, aceste planuri. Nu uitaţi: Germania era şi ea în curs de bolşevizare. Aşadar, românii au barat drumul bolşevismului.

– Dar a urmat retragerea.

– Da. Şi din păcate aici s-a săvârşit o greşeală capitală. Ionel C. Brătianu a convenit să cedeze administraţia în favoarea lui Horthy. Brătianu l-a adus pe Horthy la putere. Nimeni altcineva! După părerea mea, intrarea în Budapesta a fost o necesitate strategică – trebuia să batem hoardele bolşevice şi să le terminăm. Din punct de vedere politic, regional şi european, am blocat avansul comunismului sovietic. Din punct de vedere istoric şi moral a fost un act umanitar pentru unguri şi un act reparator pentru noi, pentru români. A căzut de pe obrazul nostru pecetea aia a omului supus care nu ripostează orice s-ar întâmpla. Ăsta e un mit al „demitizatorilor”. O facem şi o facem cu fruntea sus. În Transilvania s-au ţinut răscoale ţărăneşti aproape din an în an. Rezistenţa armată anticomunistă din munţi a operat aproape două decenii, în condiţii de ocupaţie totală. Ocuparea Budapestei a fost o replică distinsă la Horea, Cloşca şi Crişan, la Crăişorul Munţilor, Avram Iancu. Istoria s-a răzbunat. I-a pus la locul meritat. Prin noi, prin baioneta noastră. Să se ţină minte. Este un moment de răscruce din istoria românilor, pe care îl apreciem superficial, în parte din cauza istoriografiei comuniste – care nu voia să preamărească victoria Regalităţii şi a oamenilor ei, ca Antonescu – şi apoi a celei post-comuniste şi a politicienilor de azi care umblă în şosete în faţa celor care, de fapt, îi stipendiază, de la Moscova şi până la Budapesta. Să nu ne ascundem după degete. Avem o clasa politică trădătoare, plină de vânduţi, de sus până jos. Dacă astăzi trăiam momentul 1918-1919 nu ştiu ce ar mai fi rămas din România. Or, victoria de la Budapesta, o victorie a Marii Uniri, a fost o replică strălucită, de demnitate naţională, pentru care, în parte, meritul este al politicului dar, esenţial, este meritul baionetei. Pentru mine, ca militar şi scriitor, momentul Budapesta este un moment de esenţă al Istoriei Românilor.

– Dar acum, cum stăm, la 100 de ani de la acest moment strălucit?

La polul opus. Eu ştiu ce se întâmplă la Budapesta şi în Transilvania. Ungaria este condusă militar de Moscova, pe lângă celelalte interese politico-economice asigurate de Rusia. Serviciile speciale ruseşti au împărţit Transilvania în cinci „comitate” în care sunt organizate şi desemnate cu instrucţiuni precise – şi chiar înzestrate cu armament – grupe de acţiune bine antrenate pentru orice situaţie. Lucrurile acestea se ştiu de către responsabilii din Guvern şi de către serviciile româneşti care, însă, acţionează haiduceşte aş putea spune, pentru că conducerea politică este trădătoare. Dacă au ajuns ofiţerii noştri să inunde subsolul unei biserici maghiare pentru a le strica ălora depozitul de armament, în loc să-i salte pe toţi, vă daţi seama în ce situaţie suntem. Jos pălăria, dar e grav! Pentru mine, cu experienţa şi cunoştinţele şi informaţiile la zi pe care le am, totul este foarte clar: pseudo-politicienii actuali şi-au neguţat interesele personale împreună cu sforarii UDMR, împotriva intereselor naţionale. Interesele lor sunt foarte mari şi ajung până la prelungirile anexelor secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov. Nu vedeţi cum ruşii şi nemţii, împreună cu austro-ungarii, acţionează economic, în Europa şi la noi? La fel ca în 1918-1919, când eram atacaţi concentric şi puşi în pericol de dispariţie ca stat. Un moment de trezire a conştiinţei naţionale, de ridicare a românităţii este episodul Valea Uzului! Este un semnal! Timid, poate. Dar un semnal! Românii se vor ridica. Cum zice şi poetul temniţelor bolşevice: „Ridică-te, Gheorghe! Ridică-te, Ioane!”.

Guvernul bolşevic de la Budapesta refuza să recunoască unirea Transilvaniei cu România şi în aprilie 1919 a atacat armata română. De comun acord cu guvernul, Regele a decis respingerea agresorului şi înaintarea trupelor române până la hotarul stabilit prin Convenţia cu Antanta din august 1916. La 20 iuile, maghiarii au atacat din nou. De acestă dată s-a hotărât o ripostă decisivă, până la înfrângerea Ungariei.

Regele Ferdinand şi Regina Maria, aflaţi în Transilvania, au asistat în ziua de 30 iulie la trecea Tisei de către trupele române, în dreptul satului Tiszabo. Regina nota: „Toţi erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolşevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”. Ofensiva românească a fost extrem de energică. Pe 2 august Béla Kun, liderul bolşevic al Ungariei a fugit în Austria şi apoi în Rusia Sovietică. Referitor la ocuparea Budapestei de către armata română în august 1919 există unele dezbateri până în ziua de astăzi. Când a fost ocupată capitala, la 3 sau la 4 august 1919? Până în prezent, data ocupării Budapestei a rămas în istorie cea de 4 august, conform generalului Gheorghe Mărdărescu, deşi o unitate a armatei române pătrunsese în oraş încă din ziua precedentă, nerespectând dispoziţiile generalului. Armata generalului Rusescu spulberase rând pe rând toate măsurile defensive ale capitalei maghiare. O unitate inamică se retrăsese în faţa impetuoasei înaintări ale armatei regale, lăsând o mână de soldaţi să se ocupe cu demontarea armamentului, totul la cererea comandantului român. Un fragment din memoriul generalului Rusescu, cel ce a intrat primul în Budapesta, în 3 august 1919, este edificator.

Béla Kun

3 August 1919

„Într-adevăr nu străbat decât vreun kilometru şi sunt întâmpinat de o delegaţie de trei a guvernului unguresc ce venea în goana automobilului, ca să mă roage a mă opri, având comunicări importante. La rândul meu i-am rugat să mă scuze, dar sunt în timpul de trap şi nu pot opri coloana; după care, am parcurs o distanţă de încă trei kilometri, şi când am apreciat că am întrega capitală în bătaia tunului, am oprit. Plouând torenţial, am intrat într-o locuinţă şi am angajat următoarele tratative:

Delegaţia îmi spune: – «Guvernul se află întrunit într-un consiliu şi mă roagă a mă retrage cu trupa».

Am răspuns: – «Nu numai că nu mă retrag, dar imediat voi intra în oraş şi oprirea de înaintare nu o poate ordona decât Comandamentul Superior Român la care, le spun că trebuie să se adreseze; şi în faţa delegaţiei dau ordin celor două tunuri a pune în baterie asupra oraşului (5000-6000 m)», după care adaug: – «Timp nu este de pierdut, orice tratative altele decât ce priveşte detaşamentul meu, care este fapt îndeplinit, nu le pot trata eu, şi dumnealor să se adreseze Comandamentului Armatei Române, la Törek Szt. Miclos». Delegaţia în faţa mea comunică Guvernului la telefon hotărârea. Răspunsul, tot telefonic, a fost că autorizează delegaţia a se duce la Marele Cartier General, iar eu să trimit un delegat la Consiliul de Miniştri. Le-am făcut cunoscut că voi veni chiar eu, fixându-le că dacă până la orele 20 tratativele nu vor fi terminate bombardez oraşul! Odată cu plecarea misiunii, am raportat şi situaţia. La Consiliul Guvernului Ungar, am ajuns la ora 18:30. Venise şi căpitanul Mihăilescu ce intrase cu un escadron spre Malxasföld, Est – Nord-Est – Pesta. Guvernul îmi comunică faptul că aşteaptă sosirea şi a delegatului misiunii italiene, locotenent-colonel Romanelli. Le răspund că e de prisos şi că nu se poate schimba întru nimic hotărârea mea.

Solie ungurească de predare în faţa trupelor române.

Armata română în misiune umanitară. Sub conducerea bolşevicilor Ungaria se confrunta cu foametea.

Consiliul îmi face cunoscut că situaţia este dificilă că populaţia e agitată, că 20.000 de lucrători armaţi se vor răscula, iar 3 regimente ce au în oraş, poate, că nu vor putea fi stăpânite la intrarea armatei române. I-am asigurat să nu aibă nici o teamă, că armata română va menţine ordinea cea mai perfectă în Buda-Pesta, că trebuie să intru şi să îmi pună la dispoziţie cazarma husarilor «Herzog Ioseph» (acum «Lenin») şi care să fie evacuată de trupele ungare (era răspândit zvonul că toate cazarmele erau minate, dar n-am dat crezare). Discuţiile prelungindu-se, le pun în vedere că armata roşie întreagă este capitulată, oraşul e încercuit de trupele noastre şi catastrofa e inevitabilă. O singură concesie ce le pot face este ca grosul forţelor mele (real nu avem nimic mai mult decât cele trei escadroane, 2 plutoane, 2 tunuri şi 2 grupuri de mitraliere) să fie oprite, pentru noapte, acolo unde se găsesc, iar în oraş să nu intre decît Brigada IV, deja sosită cu mine. Ora fiind avansată, le pun în vedere că din eroare am uitat a contramanda ordinul care prevedea ca la ora 20:30 dacă nu se termină tratativele bombardamentul să înceapă chiar fiind eu în oraş. Consiliul cedează! Şi la ora 20:00 (8 seara) un ofiţer de legătură ungur este trimis cu ordinul meu ca trupa să intre în oraş!

La cazarmă am primit defilarea trupei. Apoi am revenit în oraş şi am luat cartier la hotelul «Dunapalota» (Rietz) la care erau ofiţeri italieni şi francezi. Alte tratative nu am făcut decât cele privitoare la detaşamentul meu”.

A doua zi va intra în Budapesta şi generalul Gheorghe Mărdărescu. La 4 august 1919, împlinea 53 de ani, şi ce cadou mai frumos pentru orice general ar fi putut fi intrarea în capitala cucerită tocmai de ziua sa. Ulterior, Mărdărescu îl va marginaliza pe Rusescu, deoarece considera că a încercat să-i sufle onoarea de a ocupa capitala inamică, suprema apoteoză pentru cariera oricărui militar. Actele oficiale vor recunoaşte 4 august 1919 ca dată a ocupării Budapestei. A fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acţiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial.

3 august 2019

CAPORALUL BIVOLARU, „PROPRIETARUL" OPINCII DE PE PARLAMENTUL UNGARIEI, ERA BUNICUL LUI LAURIAN STĂNCHESCU[1]

Miron Manega

În septembrie 2008, l-am însoţit pe Laurian Stănchescu[2] la parastasul de 7 ani al mamei sale, Ana, în comuna Drăgoteşti din judeţul Gorj (comuna a aparţinut de Mehedinţi, până în 1950, când s-a făcut împărţirea pe regiuni a României). În contextul ceremoniei de la cimitir, Laurian m-a chemat să-mi arate ceva. *„Vino să-ţi arăt mormântul bunicului meu, caporalul Bivolaru"*. M-am dus, oarecum nedumerit de tonul grav cu care mi-a făcut „invitaţia". *„Cine a fost caporalul Bivolaru?"* – l-am întrebat, neavând, la momentul acela, decât informaţii vagi despre războil româno-ungar din 1919. *„E cel care a pus opinca pe Parlamentul de la Budapesta, în 1919"*. N-am acordat importanţă informaţiei, dar am făcut câteva fotografii ale mormântului. Aveam să aflu mai târziu cât de important este acest mormânt, după ce am citit cartea generalului Marcel Olteanu, „Huzarul negru" (...). Generalul Olteanu fusese guvernatorul Budapestei, în perioada de „ocupaţie" românească, mai exact după eliberarea Ungariei de sub regimul sovietic al lui Béla Kun, până la revenirea din exil a guvernului legitim.

Întrucât la 4 august se împlinesc 100 de ani de la eliberarea Budapestei de către Armata Română iar cei doi ţărani români, sergentul Iordan şi caporalul Bivolaru, sunt eroii unui eveniment unic în istoria noastră (dar mai ales a Ungariei), l-am rugat pe Laurian Stănchescu să-l evoce pe bunicul său, caporalul Constantin Bivolaru, posesorul opincii care a fluturat epopeic pe Parlamentul de la Budapesta, deasupra drapelului maghiar.

– Constantin Bivolaru, războinicul erou decorat de Regele României, este bunicul meu, nemuritorul meu străbun... care a pus opinca voievodală românească pe Parlamentul Budapestei. Când a plecat la război, bunica i-a pus într-un ştergar puţină mâncare şi i-a spus... „Constantine, te duci până la război, îl câştigi şi te întorci, mâncarea îţi ajunge şi spre casă". Câtă puritate şi inocenţă aveau sfinţii mei bunici! Mi-au fost modele umane şi divine, vorbeau cu sfinţii ca între prieteni sau rude, gospodăreau împreună cerul şi pământul, iar la moarte se privegheau pe rând.

Duhovnicul bunicului meu a fost toată viaţa lui un copac. M-a luat într-o zi pe deal, zicea că merge la spovedit. S-a oprit pe o culme şi a început să se închine, m-am oprit şi

[1] Miron Manega, în revista „Certitudinea", anul 3, nr. 44, 30 iulie – 13 august 2019, p. 1 şi 12.

[2] Laurian Stănchescu – publicist, poet, eseist şi critic literar, s-a născut la 5 noiembrie 1954 la Strehaia, judeţul Mehedinţi; este membru al Uniunii Scriitorilor şi al Uniunii Ziariştilor Profesionişti din România; este iniţiatorul unei campanii prin care şi-a propus aducerea în ţară a osemintelor marelui sculptor Constantin Brâncuşi, deshumarea osemintelor poetului naţional Mihai Eminescu şi deschiderea unui dosar pentru moarte suspectă.

eu, dar nu vedeam nici o biserică, doar ceva mai încolo era un copac. Bunicul a mers acolo, a îngenuncheat şi s-a lipit cu fruntea de scoarţa lui. A stat cât ai alege câteva boabe pentru deochi, apoi m-a luat fără o vorbă şi am părăsit dealul. A doua zi de dimineaţă a plecat spre deal cu două găleţi pline cu apă. M-a privit lung şi am înţeles că vrea să merg cu el. Am ajuns direct la copac, iar bunicul a turnat apa la rădăcina lui, pe toate părţile. A făcut semn să vin aproape de el şi de copac. *„Vezi, nepoate, copacul ăsta? Este duhovnicul meu, mă spovedesc la el de copil, tatăl meu m-a învăţat. A doua zi vin să-l ud, apa ia fierbinţeala frunzelor care primesc păcatele mele. Apa le vindecă de spovedania mea. Ţine minte, omul nu are frunze”.*

Când se supăra pe cineva sau pe ceva, nu vorbea cu nimeni câte un an. Odată, un sătean l-a întrebat: *„Mă, Constantine, tu de ce nu vorbeşti cu nimeni?”*. Bunicul i-a răspuns: *„O să vorbesc, când o să dau de-un om”.*

Pe bunica a cerut-o în căsătorie în felul lui, năzdrăvan. Într-o seară i-a cerut ciurdarului satului, să scoată taurul în faţa turmei când ajunge cu ciurda de vaci în faţa casei bunicii. Mirat, văcarul l-a ascultat. Iar când bunica mea a ieşit să deschidă poartă, bunicul, care era pitit după o fântână, s-a repezit l-a taur şi l-a îngenunchiat, după care l-a prins de coarne şi i-a răsucit capul astfel încât să aibă faţa întoarsă spre bunica. După care s-a ridicat şi a plecat. Aşa a cerut-o Constantin Bivolaru de nevastă pe Lucreţia, cu care a trăit toată viaţa…

Bunicul nu era un om prea înalt, dar avea o putere impresionantă. Mă lua cu el la înot şi la prins peşti cu mâna. În apă îi vedeam toate rănile pentru care fusese decorat prin Decret Regal. Trupul lui era tot brăzdat de gloanţe şi de tăieturi de baionetă, semăna cu un câmp de lupte răscolit de furia oarbă a războiului. Istoria nu ştie că bunicul şi-a încrustat numele cu baioneta pe opinca istorică aşezată pe Parlamentul maghiar. Nu prea vorbea despre acest lucru, i se părea isprava unui războinic care culcase prea repede la pământ toţi adversarii, le lăsase un semn de învingător şi trebuia să plece mai departe.

A făcut parte din acelaşi regiment cu Ecaterina Teodoroiu. Ea era cu doi ani mai mare… Tot războiul l-a făcut cu arma înfiptă în pământ, în baionetă. Era felul lui de a-i spune pământului că îl păzeşte, împreună cu Dumnezeu, ruda sa cerească.

La Mărăşeşti, lupta l-a prins când îşi cosea izmenele. S-a ridicat, a smuls puşca din pământ, a invocat ţara şi Divinitatea şi s-a năpustit cu toţi camarazii pe nemţi. Spunea bunicul că păreau nişte boabe năprasnice de grâu care băteau ca o furtună în armata duşmană. Nemţii s-au speriat de aceste apariţii în izmene, nu erau în nici un manual de război, erau picaţi din mitologii cu zei şi muritori.

Când s-a întors, lumea îl „îngropase” deja, căci nu mai dăduse demult niciun semn de viaţă. Biata bunică-mea îi făcuse multe pomeni şi citiri în biserica din sat. Credea că murise, trecuseră ani lungi de război de când îi învelise mâncarea pentru o zi de război.

Viaţa bunicului meu este o icoană, o evanghelie anonimă pe care o impietez cu vorbe… Mă opresc”.

DANIEL ROXIN. Descoperire arheologică: locuința dacică de sub casa lui Eminescu (pagina 5)

ROMÂNI, TRECEȚI TISA! Opinca demnității (pagina 6)

Anul 3 • Nr. 44 • 2019 • Preț: 5 lei
cultură, identitate, atitudine

„Suntem români și punctum!" (MIHAI EMINESCU)

101 CERTITUDINEA

Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România

Coordonator spiritual și moral: MIHAI EMINESCU

30 IULIE - 13 AUGUST 2019

MIHAI EMINESCU

Suntem români și punctum!

Dintr-un articol publicat de Mihai Eminescu în „Federaţiunea" (Pesta), 1870 (Fragment)

Caporalul Bivolaru, „proprietarul" opincii de pe Parlamentul Ungariei, era bunicul lui Laurian Stănchescu

(Mircea Monegu)

(continuare în pagina 12)

Frântură de soare, spărtură de flaut

DENIS BUICAN

Un savant de talie mondială

Introspecție

Brevet

Fotografia de pe cruce a bunicilor lui Laurian Stănchescu
şi brevetul de decorare a lui Constantin Bivolaru de către Regele Ferdinand.

POVESTEA NESCRISĂ A OPINCII DIN CER

Nicolae-Gabriel Albinaru

În **Patrimoniul UNESCO**, acest inventar al valorilor umanităţii, România figurează, printre multe altele, cu două comori spirituale ancestrale: ritualul căluşului[1] şi doina[2], dansul şi cântecul românesc. Cele două definesc cel mai bine continuitatea locuitorilor arealului Carpato-Danubiano-Pontic, vieţuitori aici de mai bine de două mii de ani.

Ritualul căluşului reprezintă partea mistică a unui joc pe care dacii îl practicau şi are semnificaţii multiple. Împreună cu dansul propriu-zis, ritualul are rol de tămăduire. Pe căluşari, şamanii dansatori ai Carpaţilor, Mircea Eliade îi considera „dansatori cathartici"[3]. Savantul român descrie cel mai bine resorturile psihologice ale dansului-ritual care sunt de natură iniţiatică, ritualică, ludică şi vindicativă. „Numele dansului, căluş, e derivat de la românescul *cal* (lat. *caballus*). (...) Instruirea căluşarilor se face timp de două sau trei săptămâni (...). După jurământ şi până la împrăştierea rituală a grupului, căluşarii rămân tot timpul împreună. (...) Atributul central şi specific al căluşarilor este îndemânarea lor de dansatori-acrobaţi, în special aptitudinea lor de a da iluzia că zboară prin aer. Este evident că salturile, săriturile, avânturile şi gambadele căluşarilor evocă galopul calului şi în acelaşi timp zborul şi dansul zânelor. (...) Ei merg prin sate şi cătune, jucând, cântând şi căutând să-i vindece pe cei loviţi de iele"[4]. Despre *Căluş* a lăsat mărturie Dimitrie Cantemir, a scris Ion Heliade Rădulescu, iar etnologii şi folcloriştii secolului al XX-lea l-au studiat în mod ştiinţific. Elementele precreştine ale *Căluşului* ne conduc, în timp, dincolo de cetăţile dacice, către rădăcinile strămoşilor noştri. Celelalte, adăugate de-a lungul secolelor, ne relevă mecanismul sincretismului folosit de poporului român pentru a reuşi să supravieţuiască evoluţiei istoriei, asimilând elementele alogene, dar menţinând esenţa.

Doina este o creaţie populară anonimă la care au contribuit mai mulţi autori, nu neapărat în aceeaşi perioadă de timp, în care se îmbină muzica şi poezia. Ea este modul în care poporul român şi-a afirmat originea cu dublă ascendenţă, tracă şi latină, pe care şi-a apărat-o cu jertfe şi rugăciuni. *Doina* este filozofia unui mileniu şi jumătate, este iubirea de natură, este tristeţea trecerii timpului, este introspecţia sufletului românesc, este

[1] https://ich.unesco.org/en/RL/calus-ritual-00090, site accesat în data de 02 aprilie 2019.

[2] *Ibidem*.

[3] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. III, Editura Universitas, Chişinău, 1994, traducere din limba franceză Cezar Baltag, p. 236.

[4] *Ibidem*, pp. 236-237.

revoltă, ură şi blestem faţă de asupritori şi cotropitori. *Doina* este şi o rugăciune lirică către Dumnezeu căruia i se cere îndurare şi mântuire pentru acest popor. Mihai Eminescu, poetul naţional, i-a doinit poporului român astfel: „De la Nistru pân'la Tisa / Tot Românul plânsu-mi-s'a, (…) De la Turnu'n Dorohoi / Curg duşmanii în puhoiu (…) Doar s'a'ndura Dumnezeu / Ca să-ţi mântui neamul tău!"[5]. De-a lungul veacurilor, *Doina* s-a constituit în trunchiul arborelui secular al neamului românilor, prin capilarele căruia au curs durerea, dorul, dragostea şi credinţa creştinească.

Atât *Căluşul,* cât şi *Doina* au în comun pe **ţăranul român**, acest personaj-etalon care a străbătut istoria din zorii naşterii poporului român până la începutul mileniului al treilea. Este cea mai longevivă tipologie a istoriei acestor locuri, cel care a făcut legătura între valorile inestimabile care au supravieţuit de la geto-daci şi valorile plămădite odată cu devenirea poporului român. Printre memorabilele vorbe ale lui Petre Ţuţea, regăsim câteva care conturează o splendidă imagine a ţăranului român: „Ţăranul este omul absolut. (...) Ăla e român prin definiţie. (...) Eu mă gândesc la ţăran bio-istoric. Pentru că el este purtătorul bio-istoric al românilor. Fără cioarecii lui, aici trăiau tătarii, pecenegii, cumanii, turcii, maghiarii, germanii... Pe cioarecii lui stăm."[6] Ţăranul român a dansat *Căluşul*, i-a conservat şi îmbogăţit ritualul şi tot el a născocit, din inconştientul colectiv, doina. În timp ce *Căluşul* era prezent la momentele ce marcau schimbarea cosmică sau cele de sărbătoare, *Doina* a fost cea care a anticipat, amorsat şi pregătit toate evenimentele importante din istoria românilor. Legătura ţăranului cu pământul pe care a călcat, fie că pleca la luptă, fie că muncea, fie că dansa, fie că doinea, fie că lua calea bejaniei pe cărări de munte, a fost făcută de o bucată dreptunghiulară de piele uscată de animal. Aceasta era cusută după forma labei piciorului şi strânsă cu două cureluşe subţiri făcute din acelaşi material. Ea este **opinca românească**. Fiecare pas al opincii, ce prin milenii a călcat aceste locuri, a fost precum o nouă cusătură prin care omul devenea tot mai legat de glie. Ţăranul român s-a cusut singur de acest pământ prin opincă!

De-a lungul secolelor, călători străini prin Ţările româneşti au reuşit să surprindă elementele esenţiale ale existenţei românilor. Astfel, la 1723, inginerul militar austriac, căpitanul Friedrich Schwantz von Springfels, remarca faptul că locuitorii Olteniei „îşi zic cu cea mai mare plăcere romun, adică romani"[7] şi „poartă în picioare tălpi croite din piele netăbăcită de porc sau de vită, pe care le leagă strâns de picior cu nojiţe împletite şi le numesc opinci"[8]. La peste un secol distanţă, pe 17 iunie 1869, pictorul peregrin maltez, Amedeo Preziosi (1816-1882), imortaliza şi eterniza în culori *Dansatorii căluşari din Târgul Moşilor* din Bucureşti[9]. Tumultul acestora este redat pictural prin senzaţia pe care

---

[5] Mihai Eminescu, *Doina,* în „Convorbiri literare", Iaşi, 1 iulie 1883, https://tiparituriromanesti.wordpress.com/ 2012/07/16/doina-de-mihai-eminescu-din-convorbiri-literare-iasi-1-iulie-1883/, site consultat la 31.03.2019.

[6] Petre Ţuţea, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Ţuţea*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 103.

[7] Friedrich Schwantz von Springfels, *Descrierea Olteniei la 1723*, Ediţie, traducere din limba germană, studiu introductiv, note şi indice de Mircea-Gheorghe Abrudan, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I", Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Brăila/Cluj-Napoca, 2017, p. 85.

[8] *Ibidem*, p. 172.

[9] Adrian-Silvian Ionescu, *Preziosi în România*, Editura Noi Media Print, Bucureşti, 2003 pp. 9,14, tabloul 45 din *Călătorii domneşti – Moşi, Târguri*.

ţi-o transmit căluşarii. Aproape că ei nu ating solul ce pare un covor persan fermecat peste care opincile cu pinteni levitează. Astăzi, în centrul fostei capitale a lumii antice, Roma, opinca stă, de aproape două mii de ani, la loc de cinste, încrustată în piatra Columnei lui Traian, monument ridicat după cucerirea Daciei. Ea este **opinca de jos, opinca telurică**, de la fundaţia genealogică a străbunilor noştri. Este opinca ce, de mii de ani, lovea pământul şi apoi sfida gravitaţia în timpul căluşului, în aerul brăzdat de strigăturile dacilor: „Hăp, Hăp, Hăp Dăcea!”, însemnând „Hai dace!”, la luptă sau la joc. Ţăranul român a preluat opinca de la daci ca pe o moştenire sacră şi a purtat-o cu el până în zilele noastre, inclusiv în tranşeele Primului Război Mondial (1914-1918).

Odată cu sfârşitul acestei conflagraţii mondiale, pe continentul european au apărut problemele generate de destrămarea a trei mari imperii şi pulverizarea dinastiilor care dominaseră lumea sute de ani: habsburgică, otomană şi a romanovilor. Din fărâmiţarea imperiilor, Regatul României a reuşit să-şi recupereze teritoriile aflate sub stăpânire străină, devenind, *de facto,* România Mare, cu ocazia Adunării populare de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. *De iure*, noul stat a fost recunoscut pe plan internaţional în anii care au urmat. După 1918, asupra României Mari au planat incertitudini şi pericole majore pe care mulţi le minimizează sau le tratează superficial. Până în 1923, în lume şi în Europa, au avut loc mai multe revoluţii şi conflicte locale sau regionale, fie pentru preluarea puterii de anumite grupări politice sau anarhice, fie pentru confirmarea sau revendicarea unor teritorii. Situaţia geopolitică se va limpezi după mai multe runde diplomatice conduse de liderii Antantei, astfel: Conferinţa de pace de la Paris (1919), Tratatul de la Versailles încheiat cu Germania (1919), Tratatul de la St. Germain încheiat cu Austria (1919), Tratatul de la Trianon încheiat cu Ungaria (1920), Tratatul de la Neuilly încheiat cu Bulgaria (1920), Tratatul de la Sèvres încheiat cu Turcia (1920) şi Pacea de la Lausanne (1923)[10].

Implantarea ideologică a ideilor marxiste reuşise în Rusia, iar după relativa stabilizare a situaţiei politice de la Moscova din cursul anului 1918, focarul comunist ameninţa să se extindă. În primăvara acelui an, Rusia se retrăsese din război, dezechilibrând aparent balanţa foţelor beligerante în favoarea Germaniei, locul de unde se pregătise operaţiunea revenirii lui Lenin în Rusia. Începând cu 1919, primele capete de pod comuniste, menite să faciliteze diseminarea acestei ideologii în Europa, au fost cele din Ucraina, sau „Rusia Mică”, şi Ungaria. Puterea de la Moscova a sprijinit instaurarea unor regimuri obediente, iar fenomenul de contaminare istorică urma să se realizeze sub celebra lozincă: *„Proletari din toate ţările, uniţi-vă!”*. Puterile Antantei, câştigătoarele războiului, au anticipat *epidemia roşie* ce urma să lovească Europa şi au luat măsuri. Astfel, armata română şi cea poloneză au creat un culoar de apărare cu epicentrul în Carpaţii Păduroşi din nordul României şi vestul Ucrainei, care urma să apere bătrânul continent de o eventuală invazie comunistă pe axa Marea Baltică – Marea Neagră. În martie 1919, revoluţia bolşevică de la Budapesta aduce la putere pe comunistul Béla Khun, născut în Transilvania, cu promisiunea din partea Moscovei că va primi sprijin, inclusiv militar. Acestă schimbare politică din Ungaria presupunea reactivarea

---

[10] Imanuel Geiss, *Istoria lumii din preistorie până astăzi,* traducere de Dragoş Dinulescu şi Matei Iagher, ed. a 3-a, rev., Editura All Educational, Bucureşti, 2012.

revendicării de către maghiari a teritoriului Transilvaniei. Cu acordul puterilor învingătoare, armata română declanşează, pe 16 aprilie 1919[11], ofensiva de eliberare a ultimelor teritorii ale Ardealului şi de ocupare a Ungariei, iar pe 4 august 1919, orele 18:00[12], se intră triumfal în Budapesta. Această campanie militară antibolşevică a avut două personaje importante care au lăsat mărturie despre evenimentele petrecute: **Generalul Gheorghe D. Mărdărescu (1866-1938)**, şeful Comandamentului Trupelor din Transilvania între 11 aprilie 1919 şi 20 aprilie 1920[13], şi **Generalul Marcel Olteanu (1872-1943)**, comandant al trupelor române din Budapesta după ocuparea acesteia şi fostul comandant al Detaşamentului care a operat pe valea Tisei, la nord-est de Sighet[14]. Primirea românilor în Budapesta a fost una emoţionantă, oameni de toate vârstele plângeau, fluturând batiste albe[15], iar atitudinea armatei române a fost ireproşabilă, cu o excepţie de natură morală, profund şi perfect justificată în faţa lui Dumnezeu şi a istoriei.

În cartea sa „Huzarul Negru"[16] apărută în 1926, Generalul Olteanu, născut la Craiova, relatează că, în august 1919, un pluton de vânători a preluat paza Parlamentului maghiar. Intrarea principală a clădirii a fost asigurată de o gardă condusă de „don sergent Iordan", „un oltean de la Craiova, potrivit de stat, negru, uscat şi foarte vioi"[17]. Iordan, alături de căprarul Bivolaru, doi ţărani olteni inspiraţi, au făcut un gest despre care comandantul lor consemna: „întreaga oaste românească, întreaga naţie mi s-a părut că se oglindesc în aceşti doi zdrenţăroşi, sublimi chiar prin gradul de perfecţiune la care poate ajunge o zdreanţă"[18]. Aceştia „arboraseră" pe clădirea Parlamentului, în vârful stâlpului pe care se afla drapelul maghiar, o opincă „răsuflată". Opinca aparţinea caporalului Bivolaru, descris ca fiind „(...) mic de statură, faţa îi era smeadă şi foarte pârlită de soare şi vânt; în fundul capului purta nişte ochi mici, căprui şi scăpărători. Avea dinţi mărunţi, albi şi frumoşi, şi peste buza arsă de frigurile ostenelilor abia mija o mustaţă roşcovană – un vulpoi de Mehedinţi. (...) Expresia lui îi dădea ceva din prestanţa unor odăjdii de samurai japonez fanatic"[19]. Ideea a fost a sergentului Iordan, pentru ca „să fie şi talpa României răzbunată"[20]. Iordan şi Bivolaru şi-au contemplat admirativ ore întregi isprava. În această Budapestă sub opincă, românii vor fi găsit clopotele pe care armata austro-ungară le-a luat din bisericile româneşti[21].

---

[11] Generalul G. D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1921, p. 33, fotocopie accesată pe data de 3 aprilie 2019 de pe http://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/82197, Biblioteca Digitală BCU Cluj.

[12] *Ibidem*, p. 164.

[13] *Ibidem*, pp. 37, 190.

[14] *Ibidem*, p. 34.

[15] *Ibidem*, p. 171.

[16] https://dexonline.ro/definitie/huzar, accesat pe 07.04.2019, huzar/huzăr are sensul de „butuc gros de la baza copacului".

[17] „Eroii neamului", revistă fondată în 1996, Anul II, Nr. 3(4), Sept. 2010, ISSN 2067-5801, *Cum au pus românii opinca pe Parlamentul din Budapesta-General Marcel Olteanu*, introducere de Col. (r) Voicu Şichet, pp. 30-31.

[18] *Ibidem*.

[19] *Ibidem*.

[20] *Ibidem*.

[21] Generalul G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 179.

Întotdeauna, în spatele realităţii se află o poveste. În culisele fiecărei acţiuni pe care un om o face, pe lângă decizia logică, conştientă, mai există un mecanism bazal, creat în inconştientul individual şi colectiv, care funcţionează precum un instinct. Instinctul de supravieţuire al poporului român, confirmat de-a lungul secolelor, a generat ulterior anumite trăsături de caracter, dar şi comportamente colective exprimate prin gesturi individuale. Un astfel de gest a fost şi cel al oltenilor Iordan şi Bivolaru din august 1919. „Mesajul" lor, asumat de Generalul Marcel Olteanu, şi el oltean la origine, era acela al rezistenţei acelei bucăţi de piele în faţa tuturor celor care au vrut să o distrugă sau să o exploateze. Cu alte cuvinte: „Suntem aici, nu am murit!". Opinca găurită din înaltul Pestei valora mai mult decât un drapel sau un stindard de luptă şi căpăta valenţe ancestrale. Atât ea, cât şi cele două nojiţe fluturau impunător, depănând povestea. Opinca oltenească era „frunza verde" de pe ramura trunchiului secular al poporului român prin care urcă seva românismului adunată din rădăcinile adânc înfipte în argila istoriei umanităţii. *Doina*, prin scoarţa acestui trunchi, a protejat acest popor cu rădăcini transfigurate în ritualul şi dansul *Căluşului*. Sintagma „frunză verde", omniprezentă în doinele româneşti, luase la Budapesta forma unei opinci cu nojiţe. Nojiţa lungă era cea care străsese opinca caluşarului veacuri după veacuri, iar nojiţa scurtă era cea pe care ţăranul român o încheia în grabă, pe când fugea doinind din faţa năvălitorilor. Nojiţa căluşarului şi nojiţa doinitorului s-au legat între ele la mijlocul primului mileniu al erei noastre, ca semne de prezenţă şi dăinuire ale poporului român. O legătură trainică plătită cu sângele martiric al ţăranului Crişan, pe gâtul căruia, la 1785[22], s-au înfăşurat, într-o strângere rece a morţii, nojiţele propriilor opinci. Oare acest tragic sfârşit al lui Crişan nu era ecoul sincronic al morţii lui Decebal, regele dacilor, doi înaintaşi care şi-au ales drumul pieirii lor ca semn al demnităţii durerii poporului din care se trăgeau? Opinca din norii Budapestei mai amintea şi de ciobanul ardelean Badea Cârţan (1849-1911), cel care la începutul anului 1896[23] a rupt patru perechi de opinci ca să ajungă, pe jos, până la Roma. Vroia să vadă Columna lui Traian la baza căreia a şi adormit. A doua zi, locuitorii „cetăţii eterne" au crezut că „un dac a coborât de pe Columnă: cu plete, cu cămaşă şi cuşmă, cu iţari şi cu opinci"[24], aşa cum relata presa de la Roma.

Aceasta este **povestea nescrisă a opincii de sus**, **opinca din cer,** pe care cei care au participat la campania militară din 1919 au trăit-o pe viu. Pe 7 noiembrie 1919 începea operaţiunea de evacuare a trupelor române din Ungaria[25]. Toţi militarii mobilizaţi, printre care şi oltenii Olteanu, Iordan şi Bivolaru, se îndreptau spre ţara lor, spre casele lor. Aceşti români erau oameni care ştiau şi simţeau că au rădăcini la fel ca şi arborii seculari! Toţi sperau într-un an nou mai liniştit, peste care, în zilele Rusaliilor, să se pogoare Duhul Sfânt, cu puterea lui de curăţare a păcatelor şi cu suflul divin al unui nou început mai bun. Oltenii noştri glorioşi aşteptau cu nerăbdare să mai audă, încă o dată, îndemnul

[22] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Cri%C5%9Fan, pagină consultată pe 04.04.2019: George Crişan, pe numele său adevărat Marcu Giurgiu, este unul dintre conducătorii răscoalei ţărăneşti din 1784 din Munţii Apuseni, intitulată generic „Răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan".

[23] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Badea_C%C3%A2r%C5%A3an, pagină consultată pe 04.04.2019.

[24] https://ro.wikipedia.org/wiki/Badea_C%C3%A2r%C8%9Ban, pagină consultată pe 04.04.2019.

[25] Generalul G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 183.

metamorfozat al căluşarilor: „Hăp, Hăp, Hălei Şa!” şi să revadă dansul lor atemporal. Era dansul lor iniţiatic, al războinicilor daci, al vitejilor valahi, al eroilor români. Puterea lor de luptă şi de sacrificiu de aici se trăgea. De aici şi din opinca din cerul Budapestei, ce încă le stăruia obsesiv în memorie, în timp ce o nouă Doină intra în folclorul românesc:

Alexandru Ilinca – meşter opincar, com. Orleşti, jud. Vâlcea.

„Sus opincă, jos papuc
Eu până la Pesta mă duc!”[26]
....
Şi-am încălecat aici
Şi v-am spus despre opinci,
Despre doine şi bunici
Căluşari şi străbunici.
Frunză-verde de arţar
Suflă Doamne al tău har,
Să nu mai trăim amar
În opinca-centenar![27]
....
„Şi-am încălecat pe-o şa
Şi v-am spus *povestea* aşa!”[28]

Opinca – tip tradițional de încălțăminte din vestimentația românească, moștenit de la strămoșii daci, confecționată din piele de porc sau de bovină și purtată în toate anotimpurile. În trecut, opincile erau parte integrantă a costumelor populare și nelipsite din ținuta ostașului român pe câmpul de luptă.

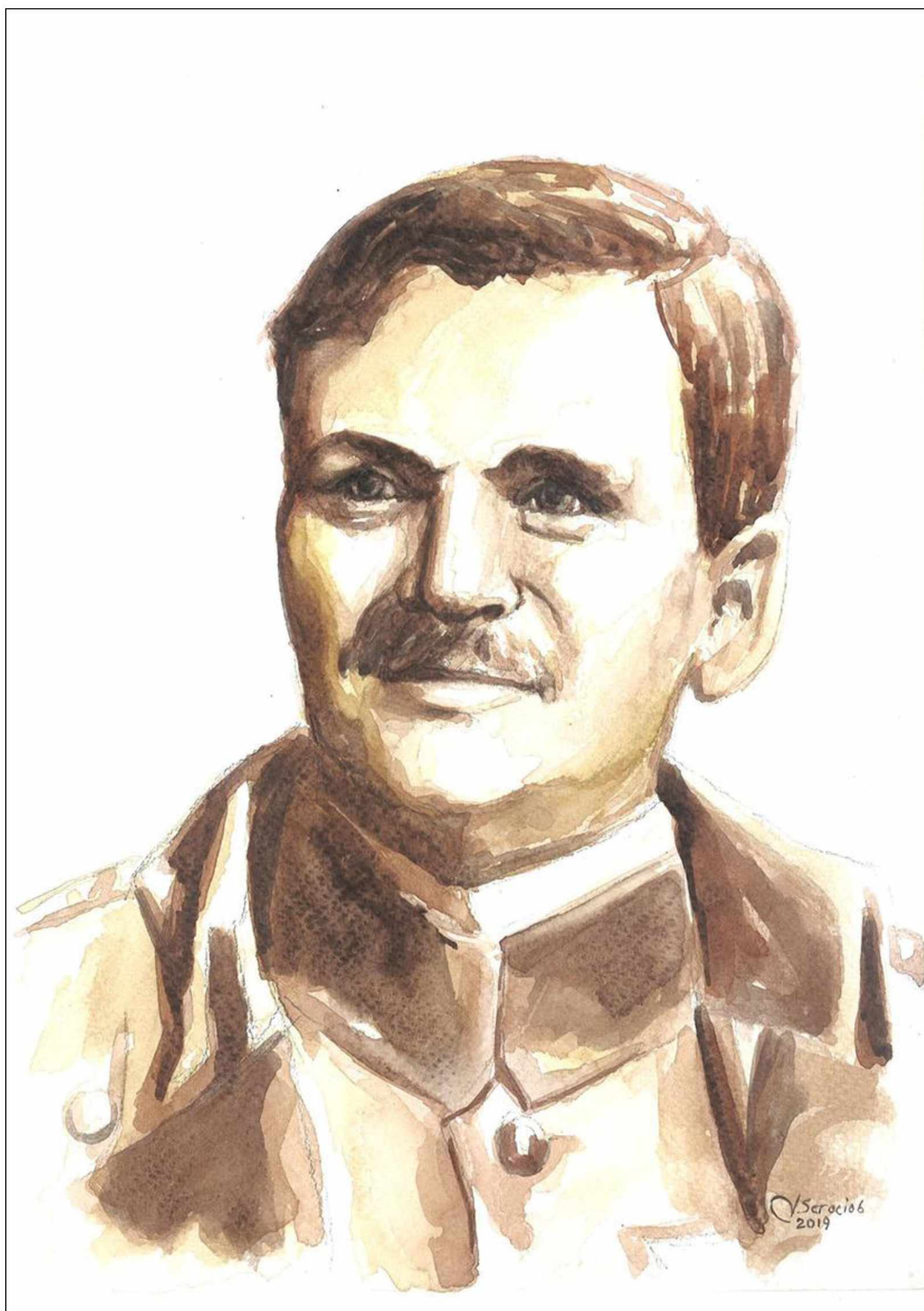
---

[26] Cântecul din care fac parte cele două versuri este reprodus de Generalul Marcel Olteanu în cartea sa *Huzarul Negru*, apărută în 1926.

[27] Strofa este creaţia autorului eseului, Albinaru Nicolae-Gabriel.

Alte surse: https://www.wikipedia.org/, site consultat pe data de 04.04.2019 pentru anii de viaţă ai Generalului Gheorghe D. Mărdărescu, Generalului Marcel Olteanu şi Badea Gheorghe Cârţan.

[28] Din folclorul românesc.

Generalul Marcel Olteanu – guvernatorul militar al Budapestei (august – noiembrie 1919), grafică tuş sepia, portret realizat de Violeta Scrociob (2019).

PARTEA A IV-A

SFÂRŞITUL RĂZBOIULUI ŞI PROBLEMA APARĂRII ŞI CONSOLIDĂRII SPAŢIULUI ROMÂNESC

ACŢIUNILE DIVIZIEI 10 INFANTERIE ÎN BASARABIA 1918-1919

Remus Macovei

Divizia 10 Infanterie, cea de a doua divizie a Corpului V Armată, era destinată să apere teritoriul Dobrogei. Pe parcursul Războiului pentru Reîntregirea Neamului aceasta va participa la o multitudine de de acţiuni, în perioada august 1916 – decembrie 1919, în Muntenia, Moldova şi în Basarabia.

1. În perioada 1910-1916

La 1 aprilie 1910, prin Înaltul Decret nr. 1123 din 30 martie 1910, a fost înfiinţată Divizia 10 Infanterie, cu sediul la Tulcea[1]. Aceasta era în subordinea Corpului 5 Armată, fiind o divizie de rezervă, având ca misiune îmbunătăţirea pregătirii militare a rezerviştilor prin concentrări.

În anul 1913, Divizia 10 Infanterie devine operativă, având la comandă pe generalul de brigadă Toma Constantinescu[2]. Structura sa era următoarea:

- Comandamentul;
- Brigada 19 Infanterie cu Regimentele 33 şi 39 Infanterie;
- Brigada 20 Infanterie cu Regimentele 38 şi 40 Infanterie;
- Brigada 10 Artilerie cu Regimentele 3 şi 20 Artilerie;
- Regimentul 1 Grăniceri;
- Compania Pioneri;
- Secţia Telegrafie;
- Escadronul Ştafetă;
- Divizionul Coloană de Muniţii Divizionare;
- Ambulanţa Divizionară[3].

În perioada 1913-1916 Divizia 10 Infanterie suferă numeroase restructurări, la 14 august 1916, divizia comandată de generalul de brigadă Artur Văitoianu[4], avea următoarea structură:

- Cartierul Diviziei 10 Infanterie – dispus în Tulcea;

[1] Col. (r) Ionel Ştefănică, *Notă istorică a fondului de arhivă creat de Divizia 10 Infanterie pe anii 1910-1945*; 1949-1951 şi 1959, în revista „Document” nr. 3 (77)/2017, p. 88.

[2] Va participa la Primul Război Mondial, în cadrul M.C.G., în subordinea generalului Prezan, murind în iarna anului 1917 răpus de tifosul exantematic.

[3] *Ibidem*, p. 88.

[4] A preluat comanda Diviziei 10 Infanterie la 10 Aprilie 1916.

- Regimentul 10 Vânători, comandant locotenent colonel Petre Lolescu, dislocat în Tulcea;

- Brigada 19 Infanterie, comandată de colonelul Nicolae Mihăiescu, cu comandamentul în Călăraşi, având în subordine Regimentul 5 Ialomiţa nr. 23, comandat de colonelul C. Constantinescu, dispus în Călăraşi şi Regimentul 39 Infanterie „Petru Rareş", comandat de colonelul Marin E. Ionescu, dispus în Cuza Vodă;

- Brigada 20 Infanterie, comandată de colonelul Petre Popovăţ, cu comandamentul în Tulcea, având în subordine Regimentul 33 Infanterie „Tulcea", comandant colonelul Atanase Mihăiescu, dislocat în Tulcea şi Regimentul 38 Infanterie „Neagoe Basarab", comandant locotenent colonel Alexandru Bacalbaşa, dislocat în Brăila;

- Brigada 40 Infanterie, comandantă de colonelul (r) Ion Tarnovschi, cu comandamentul la Tulcea, având în subordine Regimentul 73 Infanterie, comandat de locotenent colonelul Dumitru Sachelarie, dislocat în Tulcea şi Regimentul 78 Infanterie , comandat de colonelul Ioan Racoviţă, dislocat în Brăila;

- Brigada 10 Artilerie, comandată de generalul de brigadă Nicolae Rovinaru, cu comandamentul dispus la Brăila, având în subordine Regimentul 3 Artilerie, comandant colonelul Nicolae Condeescu, dislocat în Brăila şi Regimentul 20 Artilerie, comandant locotenent colonel Ion Bejulescu, dislocat în Călăraşi;

- Brigada 5 Călăraşi, comandată de colonelul Constantin Carataş, cu comandamentul în Brăila, având în subordine Regimentul 9 Călăraşi, comandant colonelul Romulus Scărişoreanu, dispus în Constanţa şi Regimentul 10 Călăraşi, comandat de locotenent-colonelul Camil Marini, dispus în Tulcea.

- Regimentul 5 Obuziere, comandat de Anastase Grigorescu.

- Batalionul 5 Pionieri, comandant locotenent colonel Gheorghe Negoiescu.

Spitalul Diviziei 10 Infanterie dispus în Tulcea[5].

2. În perioada 1916-1918

La declanşarea mobilizării întreaga ordine de bătaie a diviziei a fost bulversată. Forţele Diviziei 10 Infanterie vor fi dispersate astfel:

- Brigada 2 Infanterie (Regimentele 33 şi 73 Infanterie) va fi dispusă la Medgidia.
- Regimentul 20 Artilerie va fi dispus la Cacioc.
- Regimentul 10 Vânători va fi dispus la zona Alexandria – Turnu Măgurele.
- Celelate forţe au intrat în subordinea Armatei de Dobrogea.

Unităţile dispuse în apropierea Bucureştiului, încă de la începutul lunii august, constituiau rezerva strategică a aramtei, fiind la dispoziţia Marelui Cartier General[6].

La 22 august 1916, Divizia 10 Infanterie a primit ordin să se deplaseze la Olteniţa, pentru a acţiona în sprijinul forţelor de la Turtucaia, dar ordinul s-a anulat.

În cadrul Manevrei de la Flămânda, Divizia 10 Infanterie, compusă din Brigada 7 Infanterie (Regimentele 5, 20 şi 33 Infanterie) şi Brigada 20 Infanterie (Regimentele 45 şi 73 Infanterie), a forţat Dunărea la 17 septembrie, dar după trei zile unităţile au fost

---

[5] Ministerul Apărării Naţionale, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în Războiul Mondial 1916-1919*, vol. 1, „Monitorul Oficial", Bucureşti, 1934, anexa nr. 42, p. 13.

[6] Col. (r) Ionel Ştefănică, *op.cit.*, p. 89.

retrase pe malul stâng al Dunării[7].

În perioada 23 septembrie – 9 noiembrie 1916, Divizia 10 Infanterie, cu o nouă compunere – Escadronul ştafete, Regimentul 10 Vânători, Brigada 20 Infanterie (Regimentele 33 şi 73 Infanterie), Brigada 9 Artilerie (Regimentele 9 şi 18 Artilerie), Divizionul Coloane de Muniţii, Compania 3 Pionieri, Secţia 3 Telegrafie şi Ambulanţa Divizionară – va duce lupte de apărare pe Valea Prahovei – Clăbucet, Susai, Pichetul Râşnov, Diham[8].

În perioada 16-23 noiembrie 1916, Divizia 10 Infanterie, comandată de generalul de divizie C. Costescu[9], având în compunere Brigada 19 Infanterie (Regimentele 10 Vânători şi 34/74 Infanterie), Brigada 20 Infanterie (Regimentele 33 şi 73 Infanterie) şi Brigada 13 Artilerie, va participa la luptele de pe Argeş şi Neajlov, suferind pierderi foarte mari[10].

Divizia10 Infanterie va fi retrasă pentru refacere în Moldova, unde va ajunge la 12 decembrie 1916, fiind dislocată în judeţul Vaslui, într-un raion cu centrul la Băceşti. Începând cu 12 ianuarie 1917, Divizia 10 Infanterie se dispune, pentru reorganizare în raionul Borşa, Probota, Băleni, Rădeni, Perieni, Cândeşti, Sătrăeni, Roşcani, Căneşti, Iacobeni, Vlădeni, Hălceni şi Găureni.

La 1 mai 1917, conform ordinului nr. 268 al Corpului 5 Armată, Divizia 10 Infanterie se va dispune în judeţul Vaslui, în raionul Negreşti, Lunca, Oniceni, Dumeşti, Oneşti, Rafoila, Dumbrava, Vultureşti, Porponiţa[11].

La 24 iulie 1917, conform ordinului M.CG nr. 2456, Divizia 10 Infanterie, comandată de Henri Cihoschi[12], începe deplasarea în zona Târgu Nicoreşti – Sârbi – Grozăveşti – Hânţeşti – Piscu Corbului. La 29 iulie ajunge în raionul ordonat şi se constituie în rezerva Armatei I-a.

În perioada 29 iulie – 7 august 1917, militarii diviziei participă la luptele de la Panciu, Mărăşeşti şi Cosmeşti. În zilele de 4-6 august 1917, punctul culminant al bătăliei de la Mărăşeşti, militarii Diviziei 10 Infanterie au apărat cu fermitate aliniamentul încredinţat şi au respins ofensiva inamicului. În ziua de 6 august, Divizia 10 Infanterie a luat parte la contraatacul executat de Divizia 13 Infanterie, contribuind la respingerea înamicului pătruns în adâncimea apărării acestei divizii. Regimentul 39 Infanterie a contribuit la reuşita contraatacului din zona pădurii Răzoare, faptă care a dus la decorarea drapelului de luptă a acestui regiment cu Ordinul „Mihai Viteazu" clasa a III-a[13].

Divizia va rămâne pe frontul din Moldova până la 25 aprilie 1918, când va fi înlocuită de Divizia 1 Infanterie. Unităţile diviziei se vor concentra în zona Nicoreşti – Tecuci –

---

[7] *Ibidem*, p. 89.

[8] *Ibidem*, p. 89.

[9] A comandat Divizia 10 Infanterie în perioada 3-23 noiembrie, când a fost luat prizonier, fiind militarul român cu gradul cel mai înalt, capturat de inamic.

[10] *Ibidem*, p. 89.

[11] *Ibidem*, p. 90.

[12] A preluat comanda Diviziei 10 Infanterie în data de 1 ianuarie 1917.

[13] Ministerul Apărării Naţionale, Statul Major General, Serviciul Istorical Armatei, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanţi militari români*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2016, p. 34.

Barcea, fiind în măsură, conform ordinului M.C.G nr. 337, să se deplaseze în Basarabia[14].

3. Acţiunile desfăşurate în Basarabia. 1918-1919

În ziua de 3 mai 1918, Divizia 10 Infanterie a primit de la M.C.G. ordinul nr. 485, referitor la deplasarea prin marş pe jos, în Basarabia. Deplasarea va începe pe 5 mai, pe itinerarul Modruzeni – Tecuci – Galaţi – Reni – Bolgrad, etapele de marş fiind de 20 km. Divizia 10 Infanterie va ajunge cu toate unităţile în raioanele fixate până la 26 mai 1918. În următoarele şase zile Divizia 10 Infanterie va înlocui trupele Diviziilor 4, 5 Infanterie şi 2 Cavalerie.

Dislocarea în Basarabia va fi următoarea: Comandamentul diviziei la Ismail; Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie la Bolgrad, cu Regimentul 23 Infanterie la Alexandrovka şi Regimentul 39 Infanterie la Bolgrad; Comandamentul Brigăzii 20 Infanterie la Chilia Nouă, cu Regimentul 33 Infanterie la Ismail şi Regimentul 38 Infanterie la Chilia Nouă; Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie la Ismail, cu Regimentul 3 Artilerie la Chilia Nouă şi Regimentul 20 Artilerie la Ismail; Batalionul 10 Pionieri la Broasca; Ambulanţa divizionară la Bolgrad şi Coloana de subzistenţă la Chisliţa[15].

Comandantul diviziei, generaul de brigadă Henri Cihoschi, emite următorul ordin asupra modului de îndeplinire a misiunii în Basarabia:

„Până la sosirea grănicerilor şi autorităţilor vamale pe frontieră, paza acesteia cade în sarcina trupelor noastre, iar după ce trupele însărcinate cu paza frontierei vor fi înlocuite de către grăniceri, ele se vor retrage în interior, după ordinele ce vor primi. Misiunea generală a trupelor în Basarabia este: menţinerea ordinei şi liniştii în tot ţinutul şi împiedicarea jafurilor şi crimelor, punându-se la adăpost viaţa şi avutul cetăţenilor. În acest scop se vor organiza patrulări şi detaşamentele necesare, raportându-se comandamentului orice incident. Se va relua instrucţia trupelor şi se va supraveghea şi menţine discilina ofiţerilor şi trupei, făcându-se programe de instrucţie”[16].

În plus comandantul diviziei mai face următoarele precizări:

„Populaţia din Basarabia este într-o stare de spirit foarte susceptibilă după revoluţia trecută, s-au semnalat numeroase cazuri de purtare aspră a trupelor noastre faţă de această populaţie, înjurături, bătăi, arestări ilegale etc., precum şi abuzuri de diferite feluri. Toate acestea trebuiesc să înceteze, după unire toţi sunt cetăţeni ai statului şi trebuiesc consideraţi ca atare, cei găsiţi vinovaţi de nerespectarea legilor şi ordonanţelor trebuiesc trimişi înaintea autorităţilor civile, iar pentru toate cazurile se va raporta Comandamentului diviziei pentru a lua înţelegere cu prefecţii de judeţ şi celelalte autorităţi după normele urmate la noi în ţară. Se atrage atenţia ca purtarea să fie de o potrivă de corectă faţă de toate naţionalităţile şi faţă de evrei. Aceştia din urmă dispun de organizaţia completă şi de presa internaţională şi ori ce nedreptăţi li se fac, este sigur că se aduc la cunoştinţa întregii lumi, ceea ce ne creează o atmosferă grea, acum când avem nevoie de stima lumii. Faţă de coloniştii germani, se recomandă o atitudine în special

[14] Col. (r) Ionel Ştefănică, *op.cit.*, p. 90.

[15] Arhivele Militare Române (AMR), Fond: *Jurnalul de operaţiuni al D.10 în perioada 24 iulie 1917 – 30 iulie 1918*, p. 262-263.

[16] *Ibidem*, p. 264.

binevoitoare, justificată prin spiritul de ordine ce domneşte printre colonişti şi marile interese ce avem de a-i menaja în împrejurările actuale;

S-au semnalat şi se semnalează încă numeroase abuzuri de natură a compromite prestigiul oştirii. Majoritatea abuzurilor se fac la contrabande şi la cumpărăturile de diferite alimente. Pentru contrabande, Comandantul Corpului V Armată, a dat ordine detaliate. În ce priveşte cumpărăturile, rechiziţii importante, gărzile de la depozite, se ordonă ca comandanţii de regimente să supravegheze de aproape pe toţi cei însărcinaţi cu cumpărăturile pentru popotele ofiţerilor şi hrana trupelor şi să-i aleagă nominal, dându-le autorizaţii speciale şi cu număr de ordine, pentru ca să poată stârpi abuzurile şi să se găsească repede vinovaţii;

- Pe tot timpul şederii în Basarabia se va menţine cea mai severă disciplină. Aceasta pentru a fi feriţi de boala morală care a distrus armata rusă şi care acum găsindu-se acasă are tot interesul să provoace şi în armata română;

- Acest lucru se obţine prin convorbiri zilnice cu soldaţii, printr-un control cât mai des şi prin mişcări şi exerciţii în ordine strânsă;

- Este interzis absolut rechiziţiile de orice natură;

- Purtarea şi ţinuta corectă, atitudinea demnă şi buna voinţa faţă de populaţie, acestea fiind mijloacele de a impune noilor cetăţeni ai Basarabiei unite, va fi călăuza neclintită a şefilor şi a trupei pe timpul şederii în Basarabia”[17].

În perioada 20 mai – 30 iunie 1918, conform Instrucţiunilor asupra demobilizării armatei nr. 2620 din 1 mai 1918, s-a executat demobilizarea corpurilor şi formaţiunilor Diviziei 10 Infanterie. Au rămas sub arme contingentele 1916, 1917, 1918 şi 1919[18].

Organizarea diviziei, dislocarea unităţilor şi misiunile îndeplinite au rămas neschimbate până în toamna anului 1918. Prin Înaltul Decret nr. 3179, la 28 octombrie 1918, Armata Română a fost mobilizată. Divizia 10 Infanterie începe mobilizarea la 28 octombrie, efectivele de război se vor completa cu oameni de la vatră, din completare, rezervă şi miliţii, până la contingentul 1894 inclusiv[19]. S-au mobilizat:

- Cartierul Diviziei;
- Cartierele Brigăzilor 19 şi 20 Infanterie şi 10 Artileire;
- Patru regimente de infanterie (23, 33, 38 şi 39) cu oameni din contingentele 1916-1912 inclusiv. Fiecare companie de infanterie va avea un efectiv de 100-120 militari. La fiecare batalion s-a desfiinţat compania a patra cadre;
- Regimentul 10 Vânători;
- Regimentul 3 Artilerie era organizat pe 9 baterii x 4 tunuri de 75 mm şi 6 chesoane de fiecare baterie;
- Regimentul 20 Obuziere era organizat pe 2 baterii de 105 mm, o baterie de 152,4 mm şi o secţie de 150 mm. Fiecare baterie avea 6 chesoane; La unităţile de artilerie complectarea s-a făcut cu militari din contingentele 1915-1908 inclusiv;
- Regimentul 10 Călăraşi a mobilizat un escadron de cavalerie cu un efectiv de 100 militari;

---

[17] *Ibidem*, p. 265-266.
[18] *Ibidem*, p. 269.
[19] AMR, *Jurnalul de operaţiuni al D.10 I. pe timpul de la 28 octombrie – 31 decembrie 1918.*

- Batalionul 10 Pioneri a mobilizat o companie pionieri, una secţie poduri uşoare şi o secţie telegrafie;

- O secţie Ambulanţă având ca anexă o secţie de autocamioane;

- O brutărie de campanie cu 6 cuptoare având ca anexă un detaşament de 50 trăsuri[20].

La 28 octombrie 1918 ordinea de bătaie a Diviziei era următoarea:

- Comandant – general de brigadă Henri Cihoschi;
- Şef de Stat Major – locotenent-colonel Gheorghe Rujinschi;
- Comandant Regimentului 10 Vânători – colonel Constantin Oprescu;
- Comandant Brigada 19 Infanterie – colonel Mihail Florescu;
- Comandantul Regimentului 23 Infanterie – colonel Matei Mărăşescu;
- Comandant Regimentului 39 Infanterie – colonel Ion Marcovici;
- Comandant Brigada 20 Infanterie – general de brigadă Constantin Şerbescu;
- Comandant Regimentului 33 Infanterie – colonel Ion Pascu;
- Comandant Regimentului 38 Infanterie – locotenent-colonel Victor Fodoreanu;
- Comandant Brigada 10 Artilerie – colonel Nicolae Condeescu;
- Comandant Regimentului 3 Artilerie – colonel Nicolae Batâr;
- Comandant Regimentului 20 Obuziere – colonel Dumitru Gabur;
- Comandant Batalionului 10 Pionieri – maior Izet Ali Cadâr[21].

Conform ordinului nr. 123 din 28 octombrie 1918 emis de Corpul V Armată, Divizia 10 va trece la acoperirea frontierei pe Nistru şi Dunăre între Cioburci şi Reni, fiind întărită cu Regimentul 9 Vânători şi Regimentele 6 şi 11 Roşiori, având în principal misiunea de a interzice trecerea oricărei trupe străine pe teritoriul nostru[22].

Comandantul Diviziei 10 Infanterie va organiza următoarele subsectoare de acoperire:

- Sectorul Bender – între Grigoriopol şi Palanca – cu Regimentele 39 Infanterie, 9 Vânători şi 11 Roşiori, 2 baterii de artilerie, comandant generalul Olteanu;
- Sectorul Akerman – de la Palanca la Vâlcov – cu Regimentele 38 Infanterie şi 6 Roşiori, o baterie de artilerie din Regimentul 3 Artilerie, comandant generalul Panaitescu;
- Sectorul Ismail – de la Vâlcov la Reni – cu 2 batalioane din Regimentul 33 Infanterie, un divizion din Regimentul 20 Obuziere şi un divizion din Regimentul 3 Artilerie, comandant generalul Constantin Şerbescu. Forţele din acest sector vor acţiona în cooperare cu unităţi din Divizia de Dunăre[23].

La 29 octombrie 1918, ora 13.37 comandantul Brigăzii 20 Infanterie primeşte următorul ordin de la comandantul Corpului V Armată, generalul Pătraşcu:

„Din înalt ordin trimiteţi imediat un detaşament din 15-20 oameni cu un ofiţer la Tulcea să treacă până la ora 13.00". Ordinul avea şi următoarea adnotare: „Imediat să treacă pe orice cale". Generalul Constantin Şerbescu ordonă plutonului de grăniceri din localitatea Regele Carol, sub comanda locotenentului Dumitriu, să treacă imediat la

[20] *Ibidem*, p. 1-2.
[21] *Ibidem*, p. 4-6.
[22] *Ibidem*, p. 7.
[23] *Ibidem*, p. 8-9.

Tulcea şi ordonă unei companii de infanterie din Regimentul 33 Infanterie, dispusă în Ismail, să treacă la Regele Carol.

Trecerea plutonului s-a făcut la ora 16.00, în ciocnirea cu trupele bulgare un militar fiind împuşcat, iar ceilalţi au fost luaţi prizonieri, cu excepţia unui caporal. Bulgarii au executat salve de artilerie asupra localităţii Regel Carol, fără a produce victime omeneşti, doar câteva animale fiind ucise pe câmp. Din ordinul generalului Şerbescu trupele române nu au răspuns nici cu focuri de artilerie, nici cu focuri de infanterie[24].

La 8 noiembrie 1918, orele 03.00, locotenentul Dimitriu şi toţi soldaţii luaţi prizonieri vor fi eliberaţi de bulgari şi trecuţi în Deltă[25].

În această perioadă militarii Diviziei 10 Infanterie sunt implicaţi în câteva incidente. În noaptea de 12/13 noiembrie 1918, 15 soldaţi trimişi pentru internare în Sanatoriul Bugaz, care cantonau în cătunul Slobodna, au fost bătuţi de locuitori. Un pluton a restabiit ordinea şi a arestat pe doi dintre făptaşi. S-a dat ordin în toate sectoarele de a se purta cu cea mai mare energie dacă vreun locuitor mai atinge vreun soldat[26].

La 3 decembrie 1918, locotenentul Lovinescu, din Regimentul 10 Călăraşi, a fost agresat de locuitori din comuna Troianul Nou. Un detaşament de 80 de militari din Regimentul 33 Infanterie s-a deplasat în localitate, arestându-i pe cei care au comis această faptă[27].

La 23 noiembrie 1918 au sosit în portul Tulcea un remorcher şi un şlep, cu trupe franceze. Cei 100 de militari din Regimentul 61 Infanterie, comandaţi de un locotenent, vor debarca în Tulcea a doua zi dimineaţa la ora 07.00. Locotenentul francez, într-o discuţie cu comandantul companiei de infanterie din Regele Carol, a declarat că imediat ce va fi înlocuită poliţia bulgară din Tulcea, militarii români vor putea trece la Tulcea. De la Divizia 10 Infanterie se comunică să se dea curs acestei invitaţii, numai după primirea aprobării de la acest eşalon[28].

La 27 noiembrie 1918, ora 14.30, la cererea comandantului detaşamentului francez, Compania de Infanterie din Regimentul 33 Infanterie va trece în Tulcea, pentru a participa la menţinerea ordinii în localitate şi zona limitrofă. Din această companie un detaşament de 20 grade inferioare, care a fost pus la disoziţia Prefecturii Tulcea, s-a deplasat, însoţit de militari francezi în comunele Camber, Enisala şi Satu Nou[29].

La 30 noiembrie 1918, în urma ordinului primit de la comandantul detaşamentului francez din Tulcea, compania din Regimentul 33 Infanterie a trimis, pentru restabilirea ordinii şi siguranţei avutului locuitorilor, câte un post fix format din 4 militari în următoarele localităţi: Parcheş, Frecăţei, Carcaliu, Amcearca, Satu Nou, Ortachioi, Başchioi, Congaz, Sarichioi, Camber, Ciucurova, Visterna, Slava Rusă, Ciamurlia, Beidaud, Casimcea, Râmnicul de Jos. La fiecare post a fost repartizat şi câte un jandarm. La Babadag s-au trimis 9 soldaţi sub comanda unui plutonier cu misiunea de a patrula în comunele din jurul acestui

[24] *Ibidem*, p. 16-17.
[25] *Ibidem*, p. 37.
[26] *Ibidem*, p. 42.
[27] *Ibidem*, p. 71.
[28] *Ibidem*, p. 53.
[29] *Ibidem*, p. 59.

oraş, unde existau bande de comitagii care se dedau la jafuri[30]. La această dată compania franceză avea în Tulcea 30 de militari, ceilalţi acţionând în judeţ. Garnizoana românească din Tulcea avea la dispoziţie 21 de militari, inclusiv cei de la serviciu[31].

La 13 decembrie 1918, urmare a comunicării de către comandantul francez al detaşamentului din Tulcea că nu mai are nevoie de sprijinul militarilor români şi în conformitate cu ordinul nr. 180022 al Corpului V Armată, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va fi trecută la Ismail. Au rămas în Dobrogea pentru încă câteva zile posturile din Slava Rusă, Casimcea, Satu Nou şi Râmnicu de Jos şi un post de 4 militari la Regele Carol[32].

La 15 decembrie 1918, ultimii militari ai Companiei 6 au ajuns la Ismail[33].

Începând cu 13 decembrie, conform ordinului M.C.G. nr. 2559, generalul de brigadă Henri Cihoschi este mutat la M.C.G. ca Subşef Stat Major şi predă comanda Diviziei 10 Infanterie generalului Şerbescu Constantin, comandantul Brigăzii 20 Infanterie[34]. „Cu această ocazie generalul Henri Cihoschi, la 17 decembrie 1918, emite următorul Ordin de Zi:

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi,

Mă despart de voi cu mare părere de rău; aş fi dorit să vă conduc şi să vă văd de aproape făcându-vă datoria până la sfârşitul războiului, cu aceeaşi dragoste de Ţară, Tron şi şefi, după cum v-aţi făcut-o şi până acum.

Amintiri puternice mă vor lega de ofiţerii şi trupele Diviziei a X-a, începând de la lupta dată de noi contra boalelor şi lipsurilor de tot felul de pe zona de reorganizare, continuată cu zilele grele, dar glorioase, de luptă contra duşmanului de la Mărăşeşti şi ajungând la zilele frumoase de azi când am pus piciorul nostru în scumpa Basarabie şi când avem fericirea să întrevedem îndeplinită dorinţa străveche a neamului nostru, ca din Tisa până la Nistru, Dunăre şi Mare să nu existe decât Ţara Românească.

Mulţumesc comandanţilor şi trupelor pentru toată munca şi deosebitul avânt desfăşurat în timpul celor 23 de luni cât am comandat această divizie.

Un gând pios mă face să închin cea mai din urmă şi mai sfântă amintirea, camarazilor noştri, ofiţeri şi grade inferioare, care nu mai sunt, jertfindu-şi viaţa în serviciul Patriei şi pentru fericirea viitoare a neamului Românesc.

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi,

Înainte de a mă despărţi de voi, ţin să vă reamintesc că nu este chip mai mare de a face datoria, decât din ascultarea şefilor noştri în orice împrejurări şi în toate faptele să vă călăuziţi de dragostea de neam, Ţară şi Tron.

Vă urez rămas bun şi Dumnezeu să vă ajute şi de aici înainte, ca sănătoşi şi bravi, să ridicaţi tot mai mult cinstea Diviziei a X-a , care îmi va fi totdeauna scumpă.

---

[30] *Ibidem*, p. 66.
[31] *Ibidem*, p. 70.
[32] *Ibidem*, p. 83.
[33] *Ibidem*, p. 89.
[34] Comandant al Diviziei 10 Infanterie va fi numit generalul Ioan Ghinescu.

Dat la Marele Cartier General din Bucureşti, astăzi 17 decembrie 1918.
Fost commandant al Divizie 10-a
General Cihoschi”[35].

La 21 decembrie 1918, prin ordinal M.C.G. nr. 2880, la comanda Diviziei 10 Infanterie a fost numit generalul de brigadă Ghinescu Ioan. Va lua comanda diviziei începând cu 11 ianuarie 1919, ocazie cu care emite următorul Ordin de Zi:

„Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi,

Din înalta bunăvoinţă a M.S. Rgelui mi s-a încredinţat comanda Diviziei X-a pe care am avut onoarea să o comand în 1916 în luptele de pe Valea Prahovei.

Mă mândresc că mă regăsesc astăzi din nou în capul vitejilor, care s-au ilustrat în tot cursul războiului, în luptele de pe Valea Prahovei, în cele de la Mărăşeşti şi peste tot unde această divizie a fost chemată prin împrejurările operative.

Prin bravura voastră, alături de ceilalţi camarazi, ce au făcut România Mare de astăzi, de care se bucură tot Neamul Românesc.

Prin sacrificiile ce voi aţi făcut, binemeritaţi de la Patrie. Numele vostru va figura în istorie, servind de pildă generaţiilor care urmează. Aducându-vă aceste laude meritate de voi, camarazi vă atrag însă atenţia că sforţările voastre nu sunt la sfârşit.

România Mare creată prin bravura voastră, trebuie să fie consolidată şi ea are încă nevoie de sprijinul vostru.

Apelăm la sentimentul vostru de iubire de Ţară, de care aţi dat dovadă strălucită prin bravura ce aţi arătat pe cîmpul de luptă şi vă invit să să nu slăbiţi entuziasmul vostru patriotic şi activitatea voastră întrucât îndeplinirea datoriilor voastre, pentru a fi gata să faceţi faţă cu aceiaşi vitejie şi spirit de sacrificiu, dacă împrejurările o vor cere.

Urând ca noul an să întărească clădirea României Mari, făcută de voi, vă doresc la toţi sănătate şi spor la muncă, la care sper că veţi aşterne aceiaşi râvnă şi voie liberă, cu care conştiinţa voastră liniştită că v-aţi făcut toată datoria faţă de Ţară, vă îndemn să săvârşiţi opera voastră.

Dat la Cartierul Diviziei a X-a la Bolgrad, astăzi 16 ianuarie 1919.
Comandantul Diviziei a X-a
General Ghinescu”[36].

La 3 martie 1919, s-a primit, de la Corpul V Armată ordinul 625, care preciza că, în urma înţelegerii cu Comandamentul francez de la Odesa, un detaşament format din Regimentul 39 Infanterie, un escadron din Regimentul 11 Roşiori, o baterie din Regimentul 3 Artilerie, comandat de colonelul Ioan Marcovici, să treacă Nistrul şi să ocupe Tiraspolul şi Razdelnaia, în cooperare cu trupe franceze de valoarea unui pluton în fiecare localitate şi o secţie de tancuri, transportată de la Odesa[37]. Comandantul acestor forţe, colonelul Ioan Marcovici va ţine permanent legătura cu generalul francez Nerel, comandantul Diviziei 30 Infanterie franceză, al cărui stat major va funcţiona la Tiraspol.

---

[35] AMR, *Jurnalul de operaţiuni D.10I. pe timpul de la 1-31 martie 1919*, p. 84-85.
[36] AMR, *Jurnal de operaţiuni de la 1 – 31 ianuarie 1919*, p. 15-16.
[37] AMR, *Jurnalul de operaţiuni D.10I. pe timpul de la 1-31 martie 1919*, p. 79.

Misiunea va înceta, cu aprobarea generalului francez D'Anselme, la 12 aprilie 1919, când trupele române se vor retrage la Tighina[38].

La 6 aprilie 1919, trupele aliate (franceze, greceşti şi poloneze), care au acţionat la Odesa, au început retragerea în Basarabia la sud de linia Dubăsari, Chişinău, Huşi, în conformitate cu ordinul M.C.G. nr. 93 din 6 aprilie 1919[39].

Acoperirea Nistrului pe timpul asigurării retragerii trupelor aliate s-a făcut de unităţile române care s-au găsit în lungul Nistrului între Grigoriopol şi Bugaz, în colaborare cu unităţi franceze din Divizia 16 Infanterie, comandate de generalul Dessort, concentrate în zona Bender.

La solicitarea generalului D'Anselme, trupele române vor fi înocuite de la dreapta spre stânga (de la Bugaz spre Tighina) cu următoarele excepţii:

- Grănicerii au rămas pe frontieră, continuîndu-şi îndeplinirea serviciului, în strânsă legătură cu comndamentele aliate;
- Jandarmii rurali au rămas în localităţile în care erau dispuşi;
- În fiecare oraş a fost numit un ofiţer superior român, cunoscător de limba franceză, comandant al pieţii;
- Autorităţile administrative, prefecţii, primarii, administratorii financiari şi din vamă au continuat să-şi îndeplinească funcţiile în mod normal. Pe lângă prefecţii de Poliţie au fost ataşaţi agenţi secreţi farncezi[40].

După retragerea trupelor aliate în Basarabia dispozitivul de apărare s-a asigurat astfel:

- Sectorul de nord ocupat de trupele Corpului V Armată.
- Sectorul de sud, ocupat de trupe franceze, greceşti şi poloneze, comandat de generalul D'Anselme, cu punctul de comandă la Bolgrad.

Linia de despărţire între cele două sectoare: Telika – Cincireni – Costeşti – Pogoneşti (est Huşi)[41].

Sectorul de nord era apărat de Divizia 1 Cavalerie, Divizia 9 Infanterie şi Divizia 10 Infanterie. Rezerva corpului de armată era formată din Divizia 4 Infanterie, cu forţele dispuse la Iaşi şi Chişinău.

Divizia 10 Infanterie, cu punctul de comandă la Chişinău, avea realizat, la 25 aprilie 1919, următorul dispozitiv:

Sectorul Budieşti – ocupat de Brigada 19 Infanterie – comandată de colonelul Forescu, cu punctul de comandă la Budeşti, având următoarea compunere: Regimentul 23 Infanterie, Regimentul 39 Infanterie (2 batalioane), divizionul 2 din Regimentul 3 Artilerie, bateria 4 din Regimentul 20 Obuziere. Efective: 2040 puşti, 68 puşti mitraliere, 48 mitraliere, 12 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105 mm[42];

- Sectorul Tighina – ocupat de Brigada 20 Infanterie, comandată de generalul Şerbescu, cu punctul de comandă la Tighina, având următoarea compunere: Regimentul

[38] AMR, *Jurnalul de operaţiuni D.10 I. pe timpul de la 1-30 aprilie 1919*, p. 214.
[39] *Ibidem*, p. 182.
[40] *Ibidem*, p. 190.
[41] *Ibidem*, p. 269.
[42] *Ibidem*, p. 247.

33 Infanterie (2 batalioane), câte un batalion din Regimentele 38 şi 39 Infanterie, câte o baterie din Regimentele 3 Artilerie şi 20 Obuziere şi Batalionul 10 Pionieri (o companie şi o secţie de telegraf). Efective: 1440 de puşti, 48 puşti mitralieră, 32 mitraliere, 4 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105 mm;

- Sectorul Cetatea Albă – ocupat de Brigada 10 Artilerie, comandată de colonelul Condeescu, cu punctual de comandă la Cetatea Albă, având următoarea compunere: Regimentul 38 Infanterie (2 batalioane), un divizion din Regimentul 3 Artilerie şi un escadron din Regimentul 6 Roşiori. Efective: 600 baionete, 20 puşti mitralieră, 14 mitraliere, 100 de săbii, 8 tunuri de 75 mm;

- Sectorul Dunărea – comandat de colonelul Dumitru Gabur, comandantul Regimentului 20 Obuziere, cu postul de comandă la Ismail, având următoarea compunere: un batalion din Regimentul 33 Infanterie, o companie din Regimentul 38 Infanterie, o baterie de 75mm şi una de obuziere, o companie de pionieri. Efective: 480 baionete, 16 puşti mitralieră, 10 mitraliere, 4 tunuri de 75mm, 2 obuziere de 150 mm.

Începând cu 26 aprilie 1919, unităţile Diviziei 10 Infanterie predau sectoarele avute în primire trupelor franceze, greceşti şi poloneze şi se concentrează în sectorul de apărare cuprins între:

- La sud – Telika – Cincireni – Costeşti – Pogoneşti.
- La nord – Vadu Roşca – Contizani – Sculeni.

În perioada 2-7 mai 1919, conform ordinului nr. 730 al Grupului general Popovici, Divizia 10 Infanterie va fi înlocuită de către Divizia 4 Infanterie şi se va concentra pentru refacere în raionul: Chişinău, Colonica, Mireni, Cîrca, Pogoi, Budai, Grozeşti, Zimbreni, Brăilov. Punctul de comandă va fi dispus la Chişinău.

Începând cu 5 mai 1919, Divizia 10 Infanterie a primit ordin să ia măsuri pentru a înăbuşi o eventuală răscoală în oraşul Chişinău şi în zona limitrofă acestuia.

În ziua de 10 mai, începând cu ora 11.00, la cererea ministrului Ciugureanu, s-a organizat o paradă în Chişinău, organizată de Divizia 10 Infanterie. Au participat:

- Un batalion de infanterie;
- O companie din Regimentul 10 Marş;
- Un escadron de cavalerie;
- Două secţii de artilerie;
- Fanfarele reunite ale Regimentelor 20 Obuziere şi 23 Infanterie.

Jandarmii pedeştri şi rurali au asigurat ordinea. Defilarea s-a desfăşurat în faţa Palatului Episcopal. După defilare muzicile despărţite, între orele 16-20.00, au cântat în grădina publică şi în grădina Sobolului. După defilare, generalul Popoviciu mulţumeşte comandantului Diviziei 10 Infanterie pentru „ţinuta ostăşească a trupei şi ofiţerilor precum şi pentru prea buna defilare”[43].

La 16 mai 1919, Divizia 10 Infanterie are următoarea grupare a forţelor:

- Brigada 19 Infanterie – comandată de colonelul Forescu, dispusă în sectorul: Telika – Nijneaja Jora – Mihailovka, având următoarea compunere: Regimentul 23 Infanterie, Regimentul 39 Infanterie (2 batalioane), un grup de artilerie (trei baterii de

---

[43] AMR, *Jurnalul de operaţiuni asuăpra evenimentelor şi operaţiunilor petrecute în timpul de la 1-31 mai 1919*, p. 342.

câmp şi o baterie de artilerie grea). Efective: 2342 puşti, 124 puşti mitraliere, 64 mitraliere, 12 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105mm[44];

- Brigada 20 Infanterie, comandată de generalul Şerbescu, având următoarea compunere: Regimentul 33 Infanterie (2 batalioane), Regimentele 38 (două batalioane). Efective – 1660 puşti, 72 puşti mitralieră, 32 mitraliere;

- Brigada 10 Artilerie, comandată de colonelul Condeescu, având următoarea compunere: Regimentul 3 Artilerie (două divizioane şi o baterie de poziţie rusă de 76 mm) şi Regimentul 20 obuziere (patru baterii). Efective: 24 tunuri de 75mm, 8 obuziere de 105 mm, 4 obuziere de 152,4 mm, 2 obuziere de 150,4 mm ruseşti, 12 mitraliere;

- Regimentul 10 Marş – la Chişinău, efective 1400 baionete;

- Batalionul 10 Pionieri – la Buicani;

- Escadronul divizionar – la Chişinău;

- Forţe dislocate în alte zone; Batalionul 3 din Regimentul 39 Infanterie – la Tighina, efective: 365 baionete, 18 puşti mitraieră, 8 mitraliere; Batalionul 2 din Regimentul 33 Infanterie – la Ismail, efective: 313 baionete, 18 puşti mitralieră, 8 mitraliere; Batalionul 2 din Regimentul 38 Infanterie – la Cetatea Albă, efective: 467 baionete, 18 puşti mitraliere, 8 mitraliere;

- Servicii: Coloana 10 subzistenţă la Ungheni, Ambulanţa divizionară la Chişinău, Spitalul Diviziei 10 Infanterie la Tighina şi Brutăria de campanie la Chişinău[45].

În noaptea de 27 mai 1919, începând cu ora 03.30 s-a declanşat incursiunea bolşevică de la Bender – Tighina. Aproximativ 300 de bolşevici au forţat Nistrul şi sprijiniţi de bolşevicii din oraş, au pătruns în localitate. Pentru respingerea atacului bolşevic au acţionat un batalion şi jumătate de tiraliori algerieni şi două secţii de mitraliere din Batalionul 2 al Regimentului 38 Infanterie, comandat de maiorul Boly. După trei ore de luptă bolşevicii au fost siliţi să se retragă. Cei capturaţi au fost executaţi, mai puţin dezertorii români care au făcut parte din această grupare bolşevică, aceştia fiind trimişi în judecata Curţii Marţiale. Pe timpul confruntării un soldat român a fost rănit, alţi 4 fiind capturaţi. Au fost distruse o mitralieră şi au fost capturate de inamic 10 puşti, 8 pumnale şi 8 revolvere[46].

Începând cu 8 iunie 1919, Divizia 10 Infanterie pune temporar mare parte din artileria sa la dispoziţia Diviziei 5 Infanterie, care înlocuieşte trupele aliate din Basarabia.

La 1 august Divizia 10 Infanterie se afla în următoarea situaţie:

- Comandamentul – la Chişinău;

- Brigada 19 Infanterie – dispusă în raionul – Kimişeni – Vadu lui Vodă – Onicani – Girtopol Bol, având următoarea compunere: Regimentele 23 şi 39 Infanterie (fiecare cu trei batalioane), o companie pionieri. Efective: 2853 baionete, 108 puşti mitralieră, 48 Mitraliere;

---

[44] AMR, *Jurnalul de operaţiuni asupra evenmentelor şi operaţiunior petrecute în timpul de la 1-30 aprilie 1919*, p. 247.

[45] AMR, *Jurnalul de operaţiuni asupra evenmentelor şi operaţiunior petrecute în timpul de la 1-31 mai 1919*, p. 357-360.

[46] *Ibidem*, p. 385-387.

- Brigada 20 Infanterie – dispusă în raionul Chişinău – Pugoi – Cipata, având în compunere doar Regimentul 38 Infanterie (3 batalioane). Regimentul 33 Infanterie era pus la dispoziţie Diviziei 5 Infanterie. Efective: 1622 baionete, 54 puşti mitraliere, 23 mitraliere.

- Batalionul 10 Pionieri – dispus la Buicani.

- Brigada 10 Artilerie – dispusă la Sinzera-Mirani, având în compunere: Regimentul 3 Artilerie (bateriile 1, 3, 7, 8, 9) şi Regimentul 20 Obuziere (bateriile 1 şi 4). Celelalte subunităţi erau puse la dispoziţia Diviziei 4 Infanterie – (bateria 6 /Regimentul 3 Artilerie) şi a Diviziei 5 Infanterie (bateriile 2, 4 şi 5 /Regimentul 3 Artilerie şi bateriile 2 şi 3 /Regimentul 20 Obuziere). Efective: 20 de tunuri de 75 mm, 2 obuziere de 150 mm, 4 obuziere de 1005 mm;

- Escadronul de cavalerie – dispus în Chişinău. Efective: 64 de săbii[47].

Conform ordinului M.C.G. nr. 30112 din 15 august 1919[48], Divizia 10 Infanterie primeşte ordin să se pregătească pentru a se deplasa în Dobrogea de sud. În perioada 15-23 august s-au luat măsuri pentru înlocuirea şi concentrarea tuturor forţelor diviziei aflate detaşate la Diviziile 4 şi 5 Infanterie. Deplasarea Diviziei 10 Infanterie, 13.896 militari, 2.511 cai şi 1.113 trăsuri, se va executa în perioada 23 august – 17 septembrie 1919, cu ajutorul a 40 de garnituri militare.

În noua zonă de dislocare forţele Diviziei 10 Infanterie se vor dispune, conform ordinului M.C.G. nr. 3147 din 22.08.1919, astfel:

- Comandamentul diviziei, cu secţiile de telegrafie cu şi fără fir – la Călăraşi;
- Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie – la Ostrov;
- Comandamentul Regimentului 23 Infanterie cu Batalioanele 2 şi 3 – la Călăraşi, Batalionul 1 la Modelu (4 km est Călăraşi);
- Comandamentul Regimentului 39 Infanterie cu Batalionul 1 – la Ostrov, Batalioanele 2 şi 3 – la Almalău;
- Comandamentul Brigăzi 20 Infanterie – la Cobadin;
- Comandamentul Regimentului 33 Infanterie cu Batalionul 2 – la Plopeni (Cavalcar), Batalionul 1 – la Negreşti (Carabacâ), Batalionul 3 – la General Scărişoreanu (Enghez);
- Comandamentul Regimentului 38 Infanterie cu Batalionul 1 – la Cobadin, Batalionul 2 şi 3 – la Călugăreni (Caceamac);
- Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie – la Călăraşi;
- Comandamentul Regimentul 3 Artilerie cu Divizionul 1 – la Roseti (10 km est Călăraşi), Divizionul 2 – la Osmancea, Divizionul 3 – la Bugeac;
- Comandamentul Regimentului 20 Obuziere cu Bateriile 1 şi 4 – la Călăraşi, Bateriile 2 şi 3 – la Ciocârlia (Biulbiul);
- Batalionul 10 Ponieri – la Medgidia;
- Escadronul de cavalerie – la Ciobăniţa (Ageamler);

---

[47] AMR, *Jurnalul de operaţiuni asupra evenimentelor şi operaţiunilor care au avut loc pe timpul de la 1-31 august 1919*, p. 447-448.

[48] AMR, Fond: Divizia 10 Infanterie, „Jurnalul de operaţiuni pe timpul de la 1-30 septembrie 1919", p. 486-487.

- Centrul de Instrucţie – la Mircea Vodă (1 km vest Călăraşi);
- Ambulanţa Divizionară – o secţie la Cobadin şi una la Călăraşi;
- Depozitul de subzistenţă şi Depozitul de Muniţii – la Cernavoda;
- Brutăria: 2 secţii la Cobadin şi o secţie la Ostrov[49].

Până la începutul lunii decembrie 1919, o parte din forţele Diviziei 10 Infanterie se vor deplasa în garnizoanele de dislocare la pace – Tulcea, Brăila şi Călăraşi. Excepţie fac următoarele subunităţi care, în perioada 3-5 decembrie 1919, vor înlocui trupele franceze din Cadrilater:

- Batalionul III din Regimentul 33 Infanterie, la Bazargic;
- Batalionul II din Regimentul 23 Infanterie, la Silistra;
- Batalionul I din Regimentul 23 Infanterie, la Turtucaia.

Până la 21 ianuarie 1920, acestea vor fi înlocuite de unităţi ale Diviziei 9 Infanterie şi se vor deplasa şi ele în garnizonele de dislocare la pace.

[49] *Ibidem*, p. 486-487.

ACŢIUNILE REGIMENTULUI 40 INFANTERIE ÎN BASARABIA

Remus Macovei

Deplasarea în Basarabia

La data de 13 martie 1918, prin ordinul confidenţial secret nr. 15606, comandantul Regimentului 40 Infanterie, colonelul Georgescu Nicolae, transmite următorul ordin către comandanţii de batalioane :

„Divizia a 9-a prin ordinul nr. 2443 din 9 martie 1918 face cunoscut că în curând trupele Diviziei 9 vor fi deplasate în Basarabia călare pe Prut în zona Ştefăneşti – Mitoc, Codineşti, Sedinţi, Parcov, Brătuşeni, Stolniceni, Sturzeni, Bălan, Cuban şi Ştefăneşti.

Misiunea trupelor ce vor fi deplasate în Basarabia, în primul rând este de a obţine o strânsă legătură şi o înfrăţire cu poporul basarabean.

În acest scop unităţile vor fi instalate în zona arătată pe unităţi mici, poate chiar pe companii şi pentru a se ajunge la scopul urmărit, se recomandă următoarele:

„Comandanţii de batalioane vor face conferinţe ofiţerilor, iar comandanţii de companii şi ofiţerii vor face teorie trupei asupra modului de procedare şi de purtare cu locuitorii basarabeni. În aceste conferinţe şi teorii li se va arăta că această chestiune are o mare importanţă pentru ţara noastră în vederea viitorului, căci este absolut necesar să se câştige încredere în inima acestor oameni, astfel ca pe nesimţite să se închine către noi.

- Oamenii de trupă vor fi astfel instruiţi din timp ca fiecare dintre ei să-şi cunoască bine misiunea ce are de îndeplinit.

- Toţi ofiţerii şi trupa vor avea cea mai mare solicitudine şi bunăvoinţă faţă de locuitori. Nu se va lua nimic, dar absolut nimic, cu forţa, ci totul cu bunăvoie, căci se ştie că toate aprovizionările în Basarabia sunt la locuitori, iar nu la proprietari, aşa că dacă li se vor da acestora ajutoare pentru munca câmpului, gospodăriei etc., se obţine de la ei hrana pentru trupă şi animale.

- Ofiţerii se vor interesa de aproape de nevoile lor şi îi vor ajuta în orice împrejurare.

- Cu modul acesta se vor evita orice conflicte şi neînţelegeri şi înfrăţirea se va obţine uşor şi în scurt timp.

- Se atrage atenţia tuturor ofiţerilor şi trupei că bruscheţea, jaful, devastările, furturile şi orice nereguli vor fi pedepsite cu cea mai mare severitate”[1].

---

[1] Arhivele Militare Române, Fond RIJO 1, *Jurnalul de operaţii al Diviziei 9, Regimentul 40 Infanterie*, dosar nr. 3523, perioada 14.08.1916 – 01.06.1921, p. 73.

La 27 martie 1918, la ora 10.00, s-a oficiat un Te Deum, atât la Catedrala din Dorohoi, cât şi la toate bisericile din regiune, unde s-a mulţumit lui Dumnezeu pentru unirea Basarabiei cu România[2].

La 18 aprilie 1918, prin Înaltul Decret nr. 868 din 11 aprilie 1918, drapelul Regimentului 40 Infanterie este decorat cu Ordinul „Mihai Viteazu", clasa a III-a, pentru *„vitejia şi avântul cu care au luptat ofiţerii, subofiţerii şi soldaţii acestui eroic regiment în luptele îndârjite la care a luat parte în anul 1916, atât în Dobrogea, cât şi în Muntenia. Luptele pentru apărarea Bazargicului, cele de la Caraomer, Mutafacâ, Carachioi şi Amzacea au fost pe cât de grele, pe atât de glorioase, pentru toţi cei care au înfruntat moartea sub cutele drapelului lor. În timpul omorâtorului bombardament din 6 până la 8 octombrie 1916, ofiţerii şi trupa regimentului au cerut să li se aducă Drapelul în tranşeele de la Topraisar, jurând pe el că nu vor părăsi poziţia ce le era încredinţată decât la ordin. În noaptea de 18/19 noiembrie , atacând pe inamic la Bălăria, capturează 3 tunuri grele, 2 baterii de câmp şi peste 300 prizonieri, iar în ziua de 19 moiembrie 1916, împreună cu un batalion de vânători, atacă cu furie pe inamic la Stâlpu şi Bălăria, îl izgoneşte pe ambele maluri ale Neajlovului şi capturează tunuri, chesoane cu muniţii şi peste 1.800 de prizonieri"*[3]. Acest Înalt Decret va fi adus la cunoştinţa trupei cu ocazia inspecţiei făcute de generalul Nicolae Petala, comandantul Corpului I Armată, la 2 mai 1918.

În perioada 25-27 aprilie 1918, regimentul este înlocuit pe frontieră de către Regimentul 15 Obuziere şi se concentrează la Dorohoi, în vederea deplasării în regiunea Orhei.

În ziua de 2 mai 1918, toţi comandanţii de regimente, batalioane şi câte un ofiţer activ din fiecare companie a Diviziei 9 Infanterie se adună la comandamentul diviziei la Botoşani, unde comandantul Corpului I Armată, generalul Nicolae Petala, le aduce la cunoştinţă că Divizia 9 Infanterie iese din subordinea sa, trecând în subordinea corpului V Armată, comandat de generalul Ion Istrate[4]. După ce le dă sfaturi privind îndeplinirea misiunii în Basarabia, solicită să se întâlnească cu trupa Regimentului 40 Infanterie. La ora 15.00, însoţit de generalii Rujinschi şi Stan Poetaş, generalul Nicolae Petala se întâlneşte cu foştii săi subordonaţi, din perioada când a fost comandant al acestui regiment. Strânge mâna puţinilor soldaţi rămaşi în viaţă *„cu cea mai caldă iubire şi bucurie"*, plecând din mijlocul regimentului în uralele de bucurie ale trupei[5].

La 5 mai 1918, începe deplasarea Regimentului 40 Infanterie în Basarabia. Toate batalioanele se deplasează prin marş pe jos. Până la 15 mai 1918, acestea ajung în zona de responsabilitate astfel: Batalionul 1 la Cotiujenii Mari, Batalionul 2 la Dobrusa şi Batalionul 3 la Răspopeni[6].

La 17 mai 1918, Batalionul 2 se deplasează la Bălţi, unde ia în primire garnizoana şi asigură paza tuturor depozitelor de efecte şi muniţii din oraş.

La 23 iunie 1918, începe demobilizarea trupei şi ofiţerilor în rezervă. Demobilizaţii din contigentele mai vechi de 1898, grupaţi în detaşamente de câte 3-400 oameni, sunt

---

[2] *Ibidem*, p. 74.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 76.
[6] *Ibidem*.

trimişi în teritoriul ocupat.

Concomitent sunt primiţi 1.600 de recruţi care fuseseră instruiţi în diferite centre de instrucţie[7].

Conform instrucţiunii de mobilizare nr. 2620/1918, demobilizarea ofiţerilor şi trupei s-a încheiat la 30 iunie 1918, iar începând cu 1 iulie 1918, Armata Română a trecut pe picior de pace.

Regimentul are în supraveghere o zonă de pază, însărcinarea principală fiind asigurarea ordinii publice şi supravegherea respectării tarifelor la alimentele prohibite.

Ocuparea judeţului Hotin

Urmare a desfăşurării nefavorabile a acţiunilor militare, trupele austro-ungare aflate pe frontieră, cât şi cele aflate în raionul Moghilev, Iampol, Kamenea şi-au părăsit în dezordine sectoarele, deplasându-se spre vest. Austriecii au abandonat o mare cantitate de armament şi muniţie, care au fost luate de populaţia din zonă.

Diviziilor 9 Infanterie şi 1 Cavalerie le-a revenit misiunea să ocupe şi să asigure ordinea şi liniştea publică în judeţele Hotin şi Soroca. În judeţul Hotin, unde va acţiona Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”, componenţa etnică, conform recensământului din 1897, era următoarea: „ucrainieni – 53,2%, moldoveni/români – 23,8%, evrei – 15,6%, ruşi – 5,8%, polonezi – 0,75%, Bélaruşi – 0,5%, germani – 0,2%, alte etnii – 0,2%”[8].

În ziua de 23 octombrie 1918, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” primeşte, la ora 22.45, ordinul nr. 375 al Diviziei 9 Infanterie, prin care i se preciza ca până la 24 octombrie 1918, ora 20.00, să fie în măsură să se deplaseze pentru îndeplinirea unei noi misiuni. Deoarece marea majoritate a efectivelor se găseau la munca câmpului, abia în ziua de 25 octombrie 1918, orele 14.30, regimentul s-a putut aduna în localitatea Mandac, cu întregul efectiv, armamentul, muniţia şi trăsurile, conform statului de organizare[9]. La această dată, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” avea următoarele efective: 70 de ofiţeri, 2257 trupă, 761 cai şi 133 trăsuri[10].

Divizia 9 Infanterie comunică telefonic că regimentul va intra în subordinea Diviziei 1 Cavalerie, comandată de generalul Schina Mihail, având misiunea să ocupe judeţului Hotin, să alunge resturile trupelor austro-ungare, care erau în debandadă şi să restabilească ordinea în această regiune.

Regimentul începe deplasarea în seara zilei de 25 octombrie 1918, realizând până la 30 octombrie 1918, următorul dispozitiv, conform ordinului Diviziei 1 Cavalerie:

- Batalionul 1 Infanterie – dispus la Secureni;
- Batalionul 2 Infanterie – dispus la Brinceni;
- Batalionul 3 Infanterie – dispus la Larga[11].

---

[7] *Ibidem*.

[8] Nicolae Bulat, *În căutarea unui mare erou. Generalul Stan Poetaş*, Editura Edittgraph, Buzău, 2019, p. 116.

[9] Arhivele Militare Române, *Jurnalul de operaţii al Diviziei 9, Regimentul 40 Infanterie*, dosar nr. 3523, perioada 14.08.1916 – 01.06.1921, p. 79.

[10] *Ibidem*, p. 80.

[11] *Ibidem*, p .81.

În aceeaşi zi, la ora 12.30, Batalionul 3 Infanterie primeşte ordin să se deplaseze la Hotin.

Concomitent cu deplasarea şi realizarea dispozitivului ordonat, în conformitate cu Ordinul de mobilizare nr. 1504 din 28 octombrie 1918, regimentul se mobilizează, primind militari contigentele 1916-1912, numai din Moldova. Urmare a acestei activităţi Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" va avea următoarea structură: Comandamentul, Compania Stat Major, 3 batalioane, fiecare cu 3 companii de puşcaşi şi o companie mitraliere, Tren de luptă, Tren regimentar şi o Companie Depozit dispusă la Mandac[12]. Fiecare companie are un număr de 80-100 de militari, fiecare pluton fiind organizat pe 2-3 grupe.

Încă din 27 octombrie 1918, Divizia 1 Cavalerie repartizează sectoarele fiecărui batalion, acestea la rândul lor stabilesc companiilor subsectoarele de responsabilitate, începându-se patrulările prin satele din zona respectivă.

S-au ocupat toate gările de pe calea ferată Lipscani – Ocniţa, au fost luate în supraveghere trecerile peste Nistru şi s-a acţionat pentru asigurarea legăturilor telefonice, care fuseseră întrerupte.

Comandanţii de sectoare raportează că populaţia se supune ordinelor şi dispoziţiilor autorităţilor militare româneşti. În unele localităţi populaţia este recalcitrantă, manifestând ostilitate faţă de trupele române.

La 31 octombrie 1918, militari din Batalionul 3 sunt nevoiţi să tragă focuri de armă şi puşcă mitralieră, pentru liniştirea populaţiei din Tăuteni, care voia să devasteze un deposit de cereale[13].

La 6 noiembrie 1918, deoarece populaţia din satele Ianăuţi, Grubno, Văscăuţi şi Selişte nu s-a supus autorităţilor militare, un detaşament condus de locotenentul Stamate, a fost trimis să dezarmeze localnicii şi să confişte mărfurile furate din gara Văscăuţi. Deoarece acţiunea acestei subunităţi nu a dat niciun rezultat, la 9 noiembrie 1918, s-a ordonat ca un alt detaşament, condus de locotenentul Geică, sprijinit de o baterie de artilerie, să restabilească ordinea. Se execută bombardarea acestor sate, dar populaţia nu se supune. Abia în 14 noiembrie 1918, locotenentul Geică raportează că a adunat o mare cantitate de arme şi a recuperat marfa furată[14].

La 23 noiembrie, Compania 5/ Batalionul 2 Infanterie acţionează la Lipcani pentru dezarmarea populaţiei[15].

La 24 noiembrie 1918, populaţia din Măndăcăuţi s-a revoltat, a ucis pe soldatul Gulai Spiridon şi a rănit alţi doi soldaţi. S-a constituit un detaşament, comandat de locotenentul Moldoveanu Sandu, format din 4 plutoane de infanterie şi unul de mitraliere, care până în seara zilei a arestat toţi bărbaţii cu vârsta între 15 şi 60 de ani, total 280 de oameni. În ziua de 26 noiembrie 1918, din ordinul Diviziei 1 Cavalerie, satul Măndăcăuţi a fost bombardat de o baterie de artilerie, astfel reuşindu-se potolirea populaţiei[16].

---

[12] *Ibidem*, p. 80.
[13] *Ibidem*, p. 81.
[14] *Ibidem*, p. 82-83.
[15] *Ibidem*, p. 82.
[16] *Ibidem*, p. 82-83.

Până la începutul lunii ianuarie 1919, în zona de responsabilitate a Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni" a fost linişte, nemaiînregistrându-se niciun incident.

Participarea la înăbuşirea rebeliunii de la Ataki – Hotin

Dispozitivul realizat de militarii români, la începutul lunii ianuarie 1919, pentru acoperirea frontierei pe Nistru era următorul:

- De la Prut până la Nistru şi în continuare pe fluviu până la Ataki – Divizia 1 Cavalerie, comandant generalul Mihail Schina;
- De la Ataki la Coşerniţa – Divizia 9 Infanterie, întărită cu Brigada 3 Roşiori, comandant generalul Rujinschi Nicolae;
- De la Coşeriţa la Reni, Divizia 10 Infanterie, întărită cu Regimentul 9 Vânători şi trupe din Divizia 2 Cavalerie, comandant generalul Ghinescu Ioan[17].

Seviciul de informaţii a constatat agravarea situaţiei pe Nistru, comunicând la 2 ianuarie 1919, intenţia bandelor bolşevice de a trece Nistrul în zilele de sărbătoare, prin punctele Atachi şi Hotin[18]. Din păcate aceste informaţii nu au fost valorificate de comandanţii români, astfel cîncât trupele române au fost luate prin surptindere de acţiunea trupelor bolşevice.

În noaptea de 6/7 ianuarie 1919, ora 3.40, bolşevicii trec Nistru, pe ghiaţă, în zona localităţii Ungri, în sectorul apărat de Detaşamentul Ataki, comandat de generalul Stan Poetaş. În timp ce militarii Batalionului 1 Infanterie/Regimentul 34 Infanterie acţionează pentru interzicerea acestei acţiuni, ţăranii din localităţile din spatele zonei acţiunilor de luptă se răscoală[19].

Bolşevicii de peste Nistru trec fluviul în zona localităţii Naslavcea, care era în responsabilitatea Batalionului 1/ Regimentul 40 Infanterie, comandat de căpitanul Chiţulescu[20]. Pe timpul luptelor sublocotenentul Farcaş[21], un sergent, 34 de soldaţi şi-au pierdut viaţa, alţi 4 soldaţi fiind răniţi.

La ora 10.00 generalul Poetaş raportează Diviziei 9 Infanterie despre trecerea bolşevicilor prin cele două puncte, comunicând că localitatea Ataki nu va mai fi posibil să fie menţinută. Pe drumul spre poziţia de la Ataki, generalul Stan Poetaş este asasinat de ţăranii răsculaţi din satul Calaraşovca. Din ordinul comandantului Diviziei 9 Infanterie, colonelul Ion Petrescu, comandantul Regimentului 34 Infanterie este numit la comanda Detaşamentului Ataki[22]. Pe timpul acestor lupte trupele române au avut

---

[17]Col. (r) Remus Macovei, *De la Turtucaia a Budapesta. Prinosul de sânge al militarilor constănţeni în campania 1916-1919*, Editura Next Book, Constanţa, 2017, p. 59.

[18] AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugăreni*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 103.

[19] AMR, *Jurnalul de operaţii al Brigăzii 17 Infanterie*, dosar 5395, nr. crt. 379, de la 18 octombrie 1918 la 23 ianuarie 1920, p. 1-2.

[20] Fost copil de trupă, a fost remarcat de Regele Carol I, fiind trimis la Şcoala militară. Brav, cu o frumoasă cultură, prietenos cu subordonaţii. Avea un singur defect, era „iute la bănuţi". După liniştirea situaţiei va impune localităţii Secureni o contribuţie de război de 50.000 ruble, care au intrat în buzunarul său. Pentru această faptă va fi trimis în faţa Consiliului Militar (Gheorghe Eminescu, *Asasinarea generalului Stan Poetaş*, revista „DacoRomânia" nr. 2/1996, p. 3).

[21]Bolşevicii au tăiat în bucăţi pe sublocotenentul Fărcaş şi pe ordonanţa sa, aruncându-i în Nistru. Trupul acestuia a fost descoperit în ziua de 23 ianuarie 1919, fiind înmormântat cu onoruri militare la Secureni.

[22] *Ibidem*, p. 2.

următoarele pierderi: morţi – general Stan Poetaş, sublocotenentul Magiaru[23], 10 soldaţi; răniţi – 10 soldaţi; 144 soldaţi dispăruţi.

Detaşamentul Ataki, la ora 14.20, începe retragerea spre Sanca, iar batalionul 1/ Regimentul 40 Infanterie se retrage la Secureni.

La 8 ianuarie 1919, în urma atacului executat de bolşevici, Detaşamentul Ataki se retrage la Brinceni.

Batalionul 1/Regimentul 40 Infanterie menţine cu fermitate sectorul Secureni. În sprijinul său va veni un detaşament din Larga, comandat de căpitanul Făiniţă. Comandantul batalionului comunică Diviziei 1 Cavalerie că satele Voloşcova, Mendicăuţi, Văscăuţi şi Romăncăuţi sunt răsculate. În satele Naporotovo, Mihalcov, Vitrianca, Culişofca şi Sirbiceni ţăranii răsculaţi execută focuri de armă asupra militarilor. Maiorul Andronescu, din Regimentul 1 Roşiori, primeşte ordin să se deplaseze la Secureni, luând comanda detaşamentului din zonă[24].

La ora 12.00, colonelul Georgescu Nicolae, comandantul Regimentului 40 Infanterie este numit comandant al Detaşamentului Secureni-Ocniţa cu misiunea de a curăţa zona de bandele bolşevice[25].

La ora 20.00 Divizia 1 Cavalerie ordonă distrugerea satelor care s-au aliat la mişcarea bolşevică. La Secureni s-au executat 14 indivizi care au fraternizat cu bolşevicii, iar la Românăuţi alţi 2 care au tras asupra militarilor români[26].

La 9 ianuarie 1918, ora 13.30, căpitanul Chiţulescu a reuşit să elibereze Naslavcea, fără a avea pierderi. 400-500 de bolşevici şi aproximativ 500-1.000 de locuitori valizi din localitate au fugit peste Nistru. În sat s-au găsit cadavrele a 40 de soldaţi români, tocaţi cu toporul[27]. Sublocotenentul Stina Laurenţiu, cu un pluton a alungat bolşevicii de la sud Bârnova, înaintând şi ocupând satul Verezani, pe care nu a reuşit să-l menţină, fiind obligat să se retragă la Bârnova.

Colonelul Cornescu Gheorghe este numit comandant al Detaşamentului Ataki-Ocniţa, având în subordine: Detaşamentul colonel Ion Petrescu (Batalionul 1/Regimentul 35 Infanterie, Batalioanele 1 şi 2/Regimentul 34 Infanterie, 1 escadron/Regimentul 5 Călăraşi, 1 Baterie Călăreaţă) subunităţi din Divizia 1 Cavalerie, Detaşamentul maior Lascăr (campanile 9,10 şi 11 infanterie, o companie mitraliere, 1 baterie 35 mm).

Colonelul Cornescu Gheorghe ordonă: *„Se vor extermina toţi bolşevicii, deoarece ei nefiind armate regulate, nu pot beneficia de legile războiului. Nu se vor cruţa nici*

---

[23]Trupul său va fi descoperit în ziua de 23 ianuarie, într-o groapă comună, pe malul Nistrului, lângă Volocineţ. În prezenţa colonelului Gheorghe Cornescu, se va organiza un ceremonial militar, în gara Ocniţa, la plecarea trenului cu trupul său spre Bălţi, la care a participat o companie de infanterie şi o baterie de artilerie. În gara din Bălţi s-a organizat un ceremonial religios la care au participat colonelul Anastasiu Alexandru, comandantul Diviziei 9 Infanterie, colonelul Victor Bacaloglu, comandantul Regimentului 35 Infanterie, ofiţeri şi soldaţi din garnizoană, săteni din localităţile apropiate. Apoi, trupul a fost transportat la Focşani, unde va fi înhumat de membrii familiei (Alexandru Madgearu, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, Editura Militară, Bucureşti, 2017, p. 249-250).

[24] AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugăreni*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 104.

[25] *Ibidem*, p. 104.

[26] *Ibidem*.

[27] *Ibidem*, p. 104-195.

satele de pe stânga Nistrului, pe unde bolşevicii au trecut"[28].

La **10 ianuarie 1919**, se ordonă ca Batalioanele 2 şi 3/Regimentul 40 Infanterie să rămână la dispoziţia Diviziei 9 Infanterie.

La ora 6.00 Batalionul căpitanului Chiculescu începe deplasarea spre Nistru, iar detaşamentul maiorului Lascăr spre Verezani, pentru curăţirea zonei de bolşevici. Detaşamentul colonelului Petrescu Ion va elibera localităţile Calaraşovca, Ataki, Volcineţ[29].

În cursul zilei de **11 ianuarie 1919**, deoarece locuitorii din satele Cvăzdăuţi şi Serbiceni au ucis 4 militari români, căpitanul Chiculescu ordonă bombardarea şi distrugerea acestor localităţi[30]. În satul Lincăuţi 6 locuitori sunt executaţi deoarece au tras asupra militarilor români care instalau un post în zonă. Deasemenea, la Ianăuţi şi Romăncăuţi, au fost executaţi 5 indivizi care au tras asupra militarilor români. Pentru acelaşi motiv, la Brinceni, sunt executaţi 7 locuitori. Până în seara zilei de 11 ianuarie 1919, sunt eliberate satele Ungri şi Arioneşti, bolşevicii fiind respinşi peste Nistru[31].

În perioada următoare au loc doar incidente izolate. În ziua de 14 ianuarie 1919, locotenentul Stamate arestează primarul, preotul, învăţătorul şi ceilalţi fruntaşi din Nilipăuţi, pentru că au permis bolşevicilor să recruteze tineri şi să rechiziţioneze cai din această localitate.

La 17 ianuarie 1919, se constituie două coloane care vor acţiona concomitant pentru dezarmarea completă şi arestarea tuturor celor care manifestă o atitudine ostilă. Coloana comandată de căpitanul Pandele, din Regimentul 34 Infanterie, va acţiona pe direcţia: Văscăuţi, Romăncăuţi, Subutiniţi, Culisovca, Corman, Molodova. Coloana maiorului Ionescu, din Regimentul 40 Infanterie va acţiona pe direcţia Rosazan, Noua Suliţă, Grupna Ianauţi, Silişte, Slobozia, Inăuţi, Cumarovo.

Maiorul Ionescu ordonă bombardarea şi distrugerea satului Cumurova, unde 100 de bolşevici trecuseră Nistrul, fiind sprijiniţi de o parte din locuitori[32].

La 23 ianuarie 1919, are loc bombardarea satelor din stânga Nistrului, care adăposteau bolşevici: Sudeniţa, Bocov şi Sbololof[33].

În aceeaşi zi, preotul Marţinian Brezoianu, de comun acord cu comandantul Regimentului 40 Infanterie „Căugăreni", a adunat toţi preoţii, diaconii, primarii, ajutorii, notarii şi învăţătorii din 60 de comune din judeţul Hotin, în orăşelul Briceni. După ce le-a ţinut cuvântări, în care le-a cerut acestora să îi îndemne pe săteni la linişte şi să nu se mai revolte împotriva autorităţilor şi armatei române, le-a prezentat următorul jurământ: *„În numele lui Dumnezeu cel Atotputernic, noi jurăm credinţă şi supunere Împăratului României, Ferdinand I, supunere legilor şi autorităţilor române. Noi, înaintea Preacuviosului Arhimandrit Martinian Brezoianu, fiind îmbrăcat în sfintele odăjdii cu Cruce şi Evanghelie, declarăm pe cinstea noastră ca primari, preoţi şi învăţători, că vom sfătui poporenii noştri a fi liniştiţi şi paşnici şi că vor denunţa pe orice cap de revoltă sau bolşevism sau oricare vor*

[28] *Ibidem*, p. 105.
[29] *Ibidem*, p. 105-106.
[30] *Ibidem*, p. 107.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*.
[33] *Ibidem*.

încerca să turbure liniştea şi siguranţa Ţării Româneşti şi că la caz contrar vom răspunde cu viaţa nostră şi că dorim alipirea pe vecie cu România Mare, Patria noastră Mumă. Aşa să ne ajute Dumnezeu! ”

Cei peste 300 de participanţi, după ce au sărutat Crucea şi Evanghelia, au iscălit jurământul, ulterior deplasându-se în localităţile lor, unde au solicitat sătenilor să respecte acest jurământ[34].

La data de 25 ianuarie 1919 Regimentul realizează următorul dispozitiv: Batalionul 1 la Secureni, Batalionul 2 la Ianăuţi şi Batalionul 3 la Brinceni[35].

În întrega zonă se aplică dispoziţiunile stării de asediu, militarii fiind atenţionaţi să nu comită abuzuri.

În satul Corman, la 28 ianuarie 1919, sunt executaţi, în faţa întregii comunităţi, 2 locuitori care au luptat cu arma în mână împotriva militarilor români, iar sublocotenentul Geică percheziţionează satul Edinţi, executând 6 locuitori găsiţi vinovaţi de agitaţiuni. Sunt ultimile execuţii cauzate de agresiunea bolşevică.

În noaptea de 30/31 ianuarie este respinsă încercarea unei bande de 30 de bolşevici de a pătrunde în Basarabia, iar la 3 februarie 1919, este bombardat satul Bacota, din stânga Nistrului, trăgându-se 54 de proiectile de artilerie, efectul fiind zdrobitor[36].

La 3 martie 1919 se execută trageri de represalii asupra satelor Lojoschi, Malius şi Vinievo, trăgându-se 87 de proiectile de artilerie[37].

Părăsirea Basarabiei şi revenirea în Cadrilater

În perioada martie-decembrie 1919, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” apără frontiera pe Nistru, dispunându-se astfel: Comanda regimentului şi Batalionul 1 la Brinceni, Batalionul 2 la Ianauţi şi Batalionul 3 la Româncăuţi. Se lucrează intens pentru fortificarea malului drept al Nistrului, dar se acordă o atenţie mărită intensificării instrucţiei trupelor. Companiile executau, prin rotaţie, serviciul pe frontieră pe o perioadă de 8 zile.

Atacurile bandelor de peste Nistru au continuat, dar nu au mai avut vigoarea anterioară. La fiecare astfel de încercare se execută trageri de represalii – 12 mai 1919 – satul Delachen şi gara Moghilev[38]; 5 iulie – satul Stara Uşiţa[39].

La începutul lunii noiembrie, desfăşurându – se alegerile pentru Camera Deputaţilor şi Senat, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” a asigurat paza secţiilor de votare cu Compania a 7-a la Brinceni, cu Compania 1-a la Secureni şi cu Compania a 10-a la Româncăuţi[40].

La sfârşitul lunii decembrie regimentul este înlocuit în vederea revenirii în Dobrogea.

---

[34] Col. (r) Remus Macovei, *Acţiunea preoţilor militari în Basarabia*, revista „Misiunea”, nr. 5/2018, p. 57.

[35] AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugăreni*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 110.

[36] *Ibidem*, p. 111.

[36] *Ibidem*, p. 104.

[37] AMR, *Jurnalul de operaţiuni al Diviziei 9 Infanterei, Regimentul 40 Călugăreni*, dosar nr. 3523, p. 101.

[38] *Ibidem*, p.106.

[39] *Ibidem*, p. 108.

[40] *Ibidem*, p.110.

În ziua de 9 ianuarie 1920, ora 5.00, Batalionul 1 începe deplasare pe itinerariul: Văscăuţi, Cernăuţi, Paşcani, Galaţi, pe şlepuri până la Cernavoda şi apoi, din nou cu trenul până la Bazargic, ajungând la destinaţie la 30 ianuarie 1920.

La 12 ianuarie 1920, începe deplasarea Compania Stat Major şi serviciile, care ajung la Bazargic, folosind acelaşi itinerar şi aceleaşi mijloace de transport, la 30 ianuarie 1920.

La 17 ianuarie începe deplasarea Batalionul 2 şi Drapelul regimentului, care ajung la destinaţie la 30 ianuarie 1920.

La 23 ianuarie pleacă Batalionul 3, din Romancăuţi, care va ajunge la Bazargic la 7 februarie 1920.

Deplasarea s-a făcut în condiţii deosebit de dificile, din cauza gerului, lipsei locomotivelor şi a combustibilului[41].

După o absenţă de trei ani şi patru luni, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" va reveni în garnizoana de dislocare la pace. Ofiţerii, subofiţerii şi trupa regimentului, mult mai puţini decât la plecare, erau mândri că prin activitatea lor şi jertfa camarazilor şi-au adus o contribuţie importantă la Reîntregirea României.

Grăniceri români pe Nistru, 1919.

[41] *Ibidem*, p.111.

APĂRAREA FRONTIEREI DE NORD A ROMÂNIEI ÎN ANUL 1919, PARTE INTEGRANTĂ A APĂRĂRII MARII UNIRI DIN ANUL 1918

Ion Giurcă,
Adrian Diaconu

La începutul anului 1919 situaţia din teritoriile unite cu ţara era nesigură, în condiţiile în care administraţia românească încă nu fusese consolidată, din cauza unor aspecte rezultate din hotărârile adoptate la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia, cât şi a tendinţelor unor lideri politici din cele trei provincii de a păstra o relativă independenţă decizională faţă de autorităţile de la Bucureşti, dar şi stării de insecuritate existente la frontiera de est, nord şi vest, unde trupele ruse şi ucrainene bolşevizate, ca şi structurile militare maghiare, bolşevizate sau nu, constituiau un real pericol pentru ţară şi marile unităţi române dislocate în apropierea frontierei. Prin urmare, la propunerea Marelui Cartier General Român, remobilizat la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, în cursul lunii decembrie, pe fondul situaţiei existente, s-a ordonat ca teritoriile unite cu ţara să fie considerate zone de operaţii, iar unităţile dislocate în acele spaţii trebuiau să fie în măsură să respingă atacurile eventualilor agresori. Partea de nord a ţării, avem în vedere nordul Moldovei istorice, era vizată de către trupele ucrainene dislocate la est de Nistru şi în Galiţia, prin urmare s-au impus măsuri de apărare şi în acest spaţiu.

Evaluând corect situaţia şi perspectiva acţiunilor ucrainenilor, având în vedere şi antecedentele din iarna şi primăvara acelui an, la 31 octombrie/13 noiembrie 1918 generalul Arthur Văitoianu a transmis, prin „Ordinul nr. 157”, tuturor comandanţilor din spaţiul dintre Prut şi Nistru: *„Sunt informaţiuni că se produc mişcări serioase de dezordine în Ucraina. Grănicerii au primit ordin de a fi de ultimă severitate. Vor interzice trecerea Nistrului în mod absolut, uzând de arme. De asemenea veţi lua măsuri pentru satele de pe malul Nistrului, să se suprime, cu ultimă severitate orice dezordine”*[1].

Semnalele transmise de către generalul Arthur Văitoianu, analiza situaţiei din zona sa de responsabilitate, l-au determinat pe comandantul Corpului 5 armată, generalul Ioan Istrati, să ordone noi măsuri pentru acoperirea liniei Nistrului în Basarabia, organizând trei sectoare[2].

- În partea de nord a Basarabiei, pe malul drept al Nistrului până la Atachi, inclusiv, Divizia 1 Cavalerie, întărită cu Regimentul 40 Infanterie din cadrul Diviziei 9 Infanterie;
- De la Atachi până la Coşerniţa, inclusiv, acoperirea trebuia executată de către Divizia 9 Infanterie, întărită cu Brigada 3 Roşiori;

[1] Arhivele Militare Naţionale Române (AMNR), *Fond Divizia 2 Cavalerie*, dosar nr. 7, f. 95.
[2] *Ibidem*, f. 97.

- De la Coşerniţa până la Mare şi de aici pe Dunăre până la Reni, intra în dispozitiv de acoperire Divizia 10 Infanterie, căreia i se punea la dispoziţie Divizia 2 Cavalerie şi Batalionul 9 Vânători.

Acoperirea frontierei urma să se organizeze şi să se execute conform specificului situaţiei din sectorul fiecărei divizii, care trebuia să organizeze subsectoare, legăturile între sectoare şi subsectoare fiind o sarcină a comandanţilor de divizii, luându-se măsuri pentru evitarea surprinderii, scop în care trupele trebuiau eşalonate în adâncime pe trei linii:

- Linia I, de supraveghere, trebuia să se găsească chiar pe Nistru, compusă din pichetele, plutoanele şi companiile de grăniceri, patrule de cavalerie şi infanterie;

- Linia II, formată din posturi de susţinere ale liniei I, trebuia să fie compusă din trupe de forţa unui pluton până la o companie, dispuse pe direcţii principale de apărat, care trebuiau să fie în măsură să susţină subunităţile din linia I;

- Linia III, urma a fi formată din rezervele de sectoare sau subsectoare, la dispoziţia comandanţilor de sectoare şi subsectoare, folosite ca trupe de manevră, care în principiu trebuiau dislocate şi gata pentru a interveni cât mai grabnic şi în modul cel mai energic, acolo unde nevoia o impunea.

Comandanţilor de sectoare li se cerea să studieze mai multe variante de acţiune pentru respingerea atacurilor inamicului în fiecare punct favorabil de trecere a Nistrului, cât şi modul de utilizare a rezervelor. Atenţie deosebită trebuia acordată supravegherii populaţiei din interior din punct de vedere al siguranţei, mai ales acolo unde erau majoritari alogenii. Zilnic, comandanţii de sectoare trebuiau să transmită la statul major al Corpului 5 armată, prin comandamentul diviziei, câte un raport informativ şi operativ, cel mai târziu până la ora 12.

Măsurile prevăzute şi ordonate de către comandantul Corpului 5 armată au fost puse în aplicare doar în parte, în condiţiile în care Marele Cartier General transmitea continuu ordine privind unele activităţi de altă natură decât cele militare la care să participe trupele române, cât şi în perspectiva revenirii autorităţilor politice şi militare la Bucureşti, pe măsură ce se creau condiţiile de securitate şi se efectuau pregătirile necesare.

La Cernăuţi situaţia tindea să devină complicată pe fondul insistenţelor lui Iancu Flondor în privinţa diminuării locului şi rolului structurilor militare în partea de nord a Bucovinei, despre care generalul Iacob Zadik a raportat pe linie ierarhică, arătând că: *„D-l Ministru Flondor a făcut cererea – bazat pe consideraţiuni de ordin politic, local şi moral, ca zona de operaţiuni a armatei să fie limitată cât mai mult posibil în judeţele din nordul Bucovinei, iar restul Bucovinei să intre în stare normală, adică armata să nu aibă niciun amestec, aducând la cunoştinţa D-sale că în această privinţă avem Ordinul circular nr.1145 al Marelui Cartier General prin care hotărăşte că întreaga Bucovină este în zona armatei, D-sa a insistat asupra cererii ce a făcut. În judeţele în care ar intra în stare normală rolul comandanţilor militari să se reducă la comanda unităţilor fără niciun amestec în chestiunile de administraţie civilă, ordine şi siguranţă în teritoriu”*[3].

Generalul Iacob Zadik insista la eşalonul superior ca oraşul Cernăuţi şi calea ferată Cernăuţi-Burdujeni să rămână sub administrarea Diviziei 8 Infanterie, argumentându-şi solicitarea. Pentru evitarea unei stări conflictuale cu Iancu Flondor, la 4/17 ianuarie 1919,

---

[3] Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2637, f. 29.

prin „Ordinul nr. 1692”, generalul Constantin Prezan făcea câteva precizări privind comportamentul Diviziei 8 Infanterie în acest spaţiu: *„Totuşi dată fiind cererea D-lui Flondor este bine să căutaţi a ajunge la deplină înţelegere, cedând într-o măsură cât mai largă, astfel încât dispoziţiunile luate de Guvernul Bucovinei să nu fie deloc contrariate sau anihilate prin acţiunea organelor militare. Nu trebuie să se amestece comandamentele şi unităţile în chestiunile de ordin administrativ, iar pentru chestiunile de ordin poliţienesc trebuie să se lucreze acolo unde este necesar, mână în mână. Comandanţii militari de judeţe vor fi desfiinţaţi dacă nu sunt necesari, iar pentru ordinea şi siguranţa internă se vor satisface cererile prefecţilor, atât conform legilor cât şi în raport cu interesele operative”*[4].

Aceste aprobări de derogare de la anumite ordine anterioare, dezacordul lui Iancu Flondor ca oraşul Cernăuţi să fie inclus în zona operaţiilor, au generat nedumeriri şi neclarităţi asupra modului de acţiune, astfel că atât comandantul Corpului 4 armată, cât şi consilierul său juridic au solicitat clarificări asupra modului de acţiune, deoarece precizările generalului Constantin Prezan nu anulau ordine anterioare în privinţa stării de asediu şi zonelor de operaţii.

Atacurile bandelor bolşevice şi trupelor ucrainene la Ataki şi Hotin în ianuarie 1919

În partea de nord-est a Basarabiei, revendicată de către ucraineni, ca de altfel şi partea de sud a teritoriului românesc dintre Prut şi Nistru, la începutul anului 1919 au avut loc cele mai ample confruntări din această parte a ţării în perioada operaţiilor militare pentru apărarea Marii Uniri din anul 1918.

Luptele Diviziei 9 Infanterie în zona Ataki

Zona Moghilev-Ataki, prin configuraţia cursului de apă şi a terenului, era una favorabilă forţării Nistrului de către trupele ucrainene, dar, se pare, cu toate că existau indici asupra probabilităţii unor acţiuni ale bolşevicilor ucraineni, măsurile pentru contracararea acestora au lăsat de dorit. Pe malul drept al Nistrului, între Arioneşti şi Romăncăuţi, erau dislocate cu misiuni de pază şi supraveghere două companii de grăniceri, în timp ce unităţi ale Diviziei 9 Infanterie (Brigada 20 Infanterie) şi Diviziei 1 Cavalerie (Brigada 2 Cavalerie) se aflau la o distanţă mare de cursul de apă, dispersate în diferite localităţi în cartiruire specifică anotimpului rece, astfel că intervenţia lor necesita timp pentru pregătire şi acţiune.

Caracterul planificat al acţiunilor inamicului rezultă din simultaneitatea atacului la Hotin şi Ataki, din angajarea populaţiei civile neromâneşti sau bolşevizată de pe direcţiile de atac, ceea ce dovedeşte existenţa multor carenţe în privinţa activităţii informative a trupelor de grăniceri şi a celor două divizii dislocate în partea de nord şi est a Basarabiei.

Ca urmare a atacului prin surprindere executat în noaptea de 6-7/19-20 ianuarie 1919, în sectorul Moghilev, Ataki, între localităţile Călăraşi şi Verzani, companiile de grăniceri s-au retras imediat la Ocniţa, Secureni, Briceni şi Romăncăuţi, astfel că

[4] *Ibidem*, f. 33.

populaţia răsculată în sectorul de atac al ucrainenilor a asigurat ocuparea unui cap de pod la vest de Nistru suficient de larg şi adânc, care permitea aducerea de noi forţe. Acţiunea trupelor noastre pentru respingerea inamicului urma să se desfăşoare într-un spaţiu ostil, unde populaţia era aproape în totalitate de partea invadatorilor.

Ştirea despre atacul ucrainenilor a ajuns la comandamentul Diviziei 9 Infanterie în ziua de 7/20 ianuarie orele 9.00, moment în care atacatorii aveau deja sub control o suprafaţă mare de teren şi aveau sprijinul populaţiei răsculate. Subunităţile Batalionului 1 din Regimentul 34 Infanterie au fost surprinse şi copleşite de superioritatea inamicului, fiind nevoite să se retragă la Ataki, de unde urmăreau evenimentele din satele Volcineţ şi Calaraşofca. În situaţia creată, generalul Stan Poetaş, comandantul Brigăzii 20 Infanterie, s-a deplasat spre linia de contact a Regimentul 34 Infanterie, *„deşi i se atrăsese atenţia asupra pericolului să nu intre în sat căci populaţia e răsculată, ceea ce dânsul nu a voit a crede; coboară pe şoseaua Atachi – Calaraşofca şi este atacat de populaţia civilă, fiind omorât şi cadavrul batjocorit”*[5]. Acţiunile inamicului, dar mai ales moartea generalului Stan Poetaş, l-au determinat pe generalul Constantin Prezan ca la 9/22 ianuarie 1919 să ordone unităţilor aflate în Basarabia ca: *„Pe viitor toate trupele ce vor trece frontiera noastră, nu vor fi socotite ca trupe organizate. În consecinţă, aceste bande nu se vor bucura de legile care se aplică în război trupelor regulate. Toate vor fi tratate fără milă, complet şi radical exterminate”*[6].

În urma analizei situaţiei şi a evaluării posibilităţilor inamicului, comandamentul Diviziei 9 Infanterie a planificat operaţiile militare pentru respingerea forţelor ucrainene care se regrupau în zona localităţilor Arioneşti, Unguri, Calaraşofca, Ocniţa, Atachi, Volcineţ, Merişofca. Atacul unităţilor diviziei s-a pregătit în ideea restabilirii ordinii şi distrugerii bandelor ucrainene, adoptând măsuri drastice inclusiv contra populaţiunii civile, care s-a solidarizat cu agresorul şi i-a sprijinit acţiunile.

Prima structură organizată pentru restabilirea situaţiei a fost Detaşamentul „Maior Lascăr”, format din Batalionul 3/Regimentul 35 Infanterie şi Bateria 7 din Regimentul 13 Artilerie, care la 9/22 ianuarie a primit misiunea de a respinge inamicul ce ocupase localitatea Ocniţa. Deşi subunităţile detaşamentului au fost primite cu foc la marginea localităţii Bârnova, au luat sub control imediat satul, pentru ca în perioada următoare să fie respinse forţele de la Soroca, Lincăuţi, Postova, Cvăzdăuţi şi Romancăuţi. Până în seara zilei 9/22 ianuarie inamicul a fost respins şi din localitatea Sauca, unităţile înaintând spre Atachi şi Codreni, unde se regrupau forţele adverse.

Luptele de la Hotin

Deşi trupele române luaseră sub control cea mai mare parte a Basarabiei încă din iarna anului 1918, partea de nord a fostei gubernii ruseşti, unită cu Ţara la 27 martie/9 aprilie 1918, a rămas sub ocupaţia trupelor austro-ungare până spre sfârşitul lunii

---

[5] *Ibidem.*

[6] Apud, Marin C. Stănescu, *Armata română şi unirea Basarabiei şi Bucovinei cu România, 1917-1919*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 1999, p. 228.

octombrie 1918. Pe fondul prăbuşirii fostei monarhii, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918 Divizia 1 Cavalerie a primit ordin să-şi extindă zona de responsabilitate spre nord, astfel ca până la 30 octombrie/12 noiembrie să ia sub control calea ferată Lipcani, Moghilev şi localitatea Hotin.

Câteva zile mai târziu, marea unitate de cavalerie, întărită cu Regimentul 40 Infanterie şi un batalion din Regimentul 34 Infanterie, ambele aflate în structura Diviziei 9 Infanterie, a primit misiunea să treacă la acoperire în partea de nord a Basarabiei de la Prut până pe Nistru, apoi în lungul fluviului până la Ataki. Hotinul era localitatea cea mai importantă din sectorul de acoperire al Diviziei 1 Cavalerie şi unităţilor primite ca întărire, iar configuraţia fluviului favoriza forţarea sau trecerea acestuia de către trupele ucrainene de pe malul opus.

În acele condiţii, în zona Hotin a fost constituit şi dislocat Detaşamentul „General Davidoglu", compus din Regimentul 9 Roşiori (200 combatanţi, 4 mitraliere, 400 cai), Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie (300 combatanţi, 6 mitraliere) şi o baterie călăreaţă cu 4 piese, cu misiunea de a asigura ordinea în oraş şi împrejurimi, de a respinge inamicul venit de dincolo de Nistru *„cu cea mai mare violenţă, până la distrugerea completă a localităţii în care se adăpostesc unităţile concentrate în acest scop"*[7].

Situaţia din nordul Basarabiei, cu influenţă şi asupra celei din nordul Bucovinei, s-a schimbat în noaptea de 6-7/19-20 ianuarie 1919, când, pe fondul unor grave neglijenţe ale comandanţilor unităţilor de la Hotin, bandele ucrainene de peste Nistru şi din nordul Basarabiei au ocupat prin surprindere localităţile Ataki şi Hotin, obligând trupele noastre să se retragă precipitat şi în dezordine.

Evaluând corect situaţia, în ziua de 7/20 ianuarie generalul Mihai Schina, comandantul Diviziei 1 Cavalerie, îl înştiinţa prin Adresa nr. 606, pe generalul Iacob Zadik despre faptul că: *„Trupe bolşevice, aproximativ un batalion cu artilerie au trecut Nistrul la Naslavcea, Moghilev. Voi fi nevoit a slăbi grupul forţelor aflate în sectorul din stânga, la frontiera Bucovinei, în caz când alte trupe bolşevice ar trece Nistrul la Hotin. Va fi nevoie să vă asiguraţi paza şi contactul cu noi în direcţia Cernăuţi, Hotin şi Cernăuţi Lipcani"*[8].

Faţă de această informare, prin Ordinul nr. 953, generalul Iacob Zadik a transmis colonelului Liciu Gheorghe, comandantul Brigăzii 15 Infanterie, aflat la Cotzman, o informare detaliată asupra situaţiei din fâşia de apărare a Diviziei 1 Cavalerie şi a intenţiilor probabile ale inamicului, cât şi recomandări pentru acţiunile viitoare: *„Din informaţiile căpătate de Divizia 1-a, intenţia bolşevicilor ar fi ocuparea judeţului Hotin şi care ar fi în legătură cu nişte bande de austrieci şi unguri din Bucovina şi Galiţia, care asemenea ar voi să atace trupele române. Este posibilă deci o încercare de acţiune din partea bolşevicilor dinspre Kamenitz-Podolski şi Zwaneck, unde sunt semnalate trupe bolşevice, spre Hotin, precum şi din Galiţia spre Bucovina, deşi în localităţile Galiţiei din apropierea frontierei bucovinene nu sunt semnalate forţe mai însemnate. Ca consecinţă a acestei situaţii, recomand Brigăzii 15 infanterie a dispune supravegherea vigilentă a frontierei, în special la punctele principale de trecere şi o atenţie deosebită asupra celor dinspre est. Brigada va stabili o strânsă legătură cu trupele de pe frontieră*

[7] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1002, f. 1.
[8] *Ibidem*, dosar nr. 1999, f, 498.

ale Diviziei 1-a cavalerie, pentru a fi continuu la curent cu evenimentele ce ar interveni spre Hotin sau pe porţiunea dintre Hotin şi Onuţ"[9].

Ca urmare a unei solicitări a comandantului Diviziei 1 Cavalerie, transmisă comandantului Corpului 4 armată, generalul Nicolae Petala, în care se arăta că: *„Având nevoie să deplasez trupa aflată la Noua Suliţă, cu onoare rog a ne comunica dacă puteţi trimite un batalion în acea localitate, populaţia nefiind favorabilă şi putând provoca dezordine"*[10], generalul Iacob Zadik a primit ordin în acest sens, astfel că a dispus ca un batalion din rezerva diviziei pe care o comanda să fie trimis la destinaţia cerută.

Începând cu ziua de 9/22 ianuarie 1919, situaţia în partea de nord-est a Basarabiei, între Atachi şi Hotin a devenit critică, pe fondul atacurilor trupelor bolşevice de la est de Nistru, sprijinite de către o parte a populaţiei de naţionalitate ucraineană aflată în localităţile din zona de responsabilitate a diviziilor 9 infanterie şi 1 cavalerie. Modul în care au acţionat trupele române în acel context a generat o analiză ordonată de către Marele Cartier General Român, pe fondul unor articole apărute în presa britanică, în care acţiunea generalului Davidoglu a fost considerată represivă faţă de populaţia evreiască din Hotin[11].

Pe fondul situaţiei create şi a ordinelor primite, generalul Iacob Zadik a ordonat intensificarea măsurilor de siguranţă în Bucovina, de întărirea vigilenţei şi capacităţii de acţiune a trupelor aflate în dispozitiv de apărare. În seara acelei zile, generalul Iacob Zadik a primit de la generalul Mihai Schina „Telegrama nr. 650" din care rezulta situaţia critică din zona Hotin: *„Satul Rucsin S.V. Hotin s-a revoltat aseară la ora 22.30. Au omorât jandarmii. Trupele trimise să liniştească au fost primite la 1 km. de Hotin cu focuri de arme şi mitraliere. Această linie a fost respinsă. La orele 3 atacul a început şi la Atachi (Otaci N. Hotin). Rog binevoiţi a grăbi sosirea batalionului la Noua Suliţă, unde va primi ordine. În ultimul moment se comunică că atacul se pronunţă din Braga, Anatala şi Darabani. La Atachi au reuşit să treacă Nistrul. Comunicaţia directă cu Hotinul, telefonică şi telegrafică, ne este întreruptă. Rog binevoiţi a ne răspunde"*[12].

Câteva ore mai târziu, comandantul Diviziei 1 Cavalerie a transmis generalului Iacob Zadik o nouă înştiinţare asupra situaţiei, care devenise mult mai gravă: *„La ora 3 noaptea detaşamentul din Hotin fiind atacat şi de forţe superioare bolşevice ce au trecut Nistrul, a fost nevoit să se retragă spre Cristineşti. Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie, luptând, s-a retras spre Mămăliga cu efectiv redus. La retragere a fost atacat de locuitorii satelor Regimentul 3 Călăraşi, care a fost de asemenea atacat de forţe bolşevice care au trecut Nistrul la Mosniec. Aproape toate satele din Hotin s-au retras la Lipcani"*[13].

Asupra situaţiei trupelor din subordine la data atacului, generalul Cleante Davidoglu avea să scrie mai târziu: *„Trupa staţiona în cantonamente de alarmă, cu posturi la Pregoraik, Atachi, Anadolu şi Darabani* (pe Nistru, n.n.), *o companie la Capelvca, restul la Hotin în cantonament de alarmă. În oraşul Hotin, pe lângă trenul*

---

[9] *Ibidem*, f. 499.

[10] *Ibidem*, f. 504.

[11] Pe larg, în Ion Giurcă, *Ofiţeri englezi implicaţi în evenimentele de la Hotin din ianuarie 1919*, în „Document", Buletinul Arhivelor Militare Române, An IV, Nr. 2-4 (14-16)/2001, pp. 14-18.

[12] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1999, f. 517.

[13] *Ibidem*, f. 518.

regimentar, era gospodăria Regimentului 9 Roşiori, a Batalionului 3 din 40, artilerie. Ofiţerii erau în cantonament cu trupa, chiar în acea seară făcusem inspecţie împreună cu maiorul Ranete şi cu procurorul judeţului Hotin. Ofiţerii care nu aveau unităţi erau la mine la cartier îndată ce s-a început atacul. La ora 12.55 căpitanul de jandarmi Florescu mi-a adus un jandarm rănit care mi-a spus că satul Ruksin s-a revoltat, a ucis jandarmii şi vin la Hotin. La 2.50 mi s-a semnalat că trupe bolşevice au trecut Nistrul la Atachi şi Braga, după ce populaţia de pe malul nostru a ucis mişeleşte posturile de pază. La ora 3.40 când am dat ordin ca ariergărzile să plece, am luat loc lângă comandantul ariergărzii. La ieşirea din oraş am fost atacat de aproape tot oraşul cu puşti mitralieră, au fost soldaţi morţi şi răniţi, numărul celor morţi nu se cunoaşte. Cei răniţi sunt actualmente la spital. După ce am trimis convoiul de 150 trăsuri, plus tot aparatul civil (poşta, justiţie, poliţie, cu familiile), la 5 km de oraş, escortaţi de un escadron şi mitraliere, am oprit ariergardă un escadron cu 6 piese mitraliere şi o companie de infanterie la 2 km. de oraş, aşteptând ca să-mi vină detaşamentul de la Rucsin (o companie, un escadron şi două tunuri) şi detaşamentul de la Caplevca (o companie), maiorul Popescu (o companie) dinspre Atachi, ca împreună cu posturile care vor fi putut scăpa, să încerc un atac ziua asupra oraşului. Până la ora 7.30 când începuse a se lumina, niciunul din aceste detaşamente nu-mi venise, în schimb primesc ştirea de la patrule că ţăranii armaţi din Caplevca, Darabani, Dahnieni şi Niedebăuţi ies înaintea convoiului şi încep să atace. Atunci mi-am dat seama că atacul principal nu este de peste Nistru, ci din interior"[14].

Faţă de situaţia creată, generalul Cleante Davidoglu a hotărât să se retragă la Noua Suliţă, luând măsurile de siguranţă care se impuneau.

Situaţia în zona Hotin era gravă, în acelaşi timp dezonorantă pentru trupele Diviziei 1 Cavalerie, care se dovedeau incapabile să restabilească ordinea în teritoriul pierdut. În ziua de 10/23 ianuarie generalul Mihai Schina a emis „Ordinul de operaţie nr. 656", prin care stabilea regruparea la Cristineşti a Regimentului 9 Roşiori şi Batalionului 2 Infanterie din Regimentul 37 Infanterie, pentru a relua ofensiva spre Hotin, stabilind că, în caz de eşec, trupele trebuiau să se retragă spre Lipcani prin Mămăliga. Lipcanii trebuiau să constituie locul de concentrare a forţelor trimise în zona de acţiune, respectiv Batalionul 3 Infanterie din Regimentul 40 Infanterie, rămas cu doar 59 de oameni, cât şi Regimentul 3 Călăraşi, în timp ce la Noua Suliţă Regimentul 1 Roşiori rămânea, în continuare, pe loc.

A doua zi, Regimentul 3 Călăraşi de la Lipcani a primit ordin să scotocească localităţile Larga, Glina, Drepcăuţi şi Criva, unde se semnala agitaţie, misiunea principală fiind aceea de a aduna armamentul şi muniţia găsită asupra locuitorilor.

Faţă de situaţia creată, generalul Iacob Zadik a răspuns cererii generalului Mihai Schina de a trimite forţe în sprijin, după ce a obţinut aprobarea comandantului Corpului 4 armată, astfel că în aceeaşi zi a emis „Ordinul nr. 969", pentru comandantul Regimentului 37 Infanterie, prin care se stabilea: *„Regimentul 37 Infanterie va da acest batalion. Batalionul se va transporta la Noua Suliţă cu trenul. Plecarea în gara Volosgarten în ziua de 10 ianuarie 1919, ora 9. Însărcinarea batalionului este: a) a se pune în contact telefonic cu Divizia 1 cavalerie, al cărui comandament este la Lipcani,*

[14] AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 234-235.

raportând despre sosirea la Noua Suliţă; b) a lua contact cu comandamentul trupelor de la Noua Suliţă, pentru a se pune la curent cu situaţia locală şi a cere consemnul ce aveau acele trupe; c) a lua măsuri pentru menţinerea ordinii şi eventual restabilirea ordinii în populaţia locală; d) a ţine legătura cu trupele Diviziei 1 cavalerie de la Hotin şi din regiunea de nord a Basarabiei; e) a supraveghea regiunea Noua Suliţă, adică a şti ce se petrece în satele şi localităţile dimprejur, pe o zonă cât mai mare"[15].

În baza informaţiilor pe care le deţinea, generalul Iacob Zadik recomanda, în scris, ca acel comandant de batalion destinat a se deplasa la Noua Suliţă, să supravegheze cu atenţie activitatea detaşamentului rus de Cruce Roşie, cunoscută fiind activitatea personalului de propagandă bolşevică printre foştii prizonieri şi suspiciunea că ar deţine armament şi muniţii. Deşi batalionul urma să fie subordonat operativ generalului Mihai Schina, comandantul acestuia trebuia să raporteze zilnic, la orele 7 şi 17, despre activităţile şi acţiunile desfăşurate.

Conform ordinelor emise şi măsurilor organizatorice întreprinse, a hotărârii comandantului Regimentului 37 Infanterie, la Noua Suliţă a fost trimis Batalionul 1 Infanterie, care a ajuns la destinaţie în ziua de 10/23 ianuarie 1919, unde a intrat în subordinea nemijlocită a comandantului Diviziei 1 Cavalerie, care, în aceeaşi zi, prin „Ordinul nr. 654" i-a stabilit misiunea: *„...de a degaja mai întâi Brigada 2 roşiori şi de a face cele mai severe represalii contra populaţiei localităţilor răsculate, executând imediat pe toţi cei care vor fi găsiţi cu arme. Veţi avea la dispoziţie 2 plutoane din Regimentul 1 roşiori pe care le veţi trimite spre dreapta dumneavoastră, spre Darabani, Chişla, Nigimova, pentru a face legătura cu trupele din Regimentul 3 roşiori care ocupă acest sector. Totodată, fie prin telefon, fie prin ştafete, sau alte mijloace, veţi ţine continuu legătura cu comandamentul, raportând mersul operaţiunilor. Îngrijiţi hrana copioasă şi cumpăraţi cu orice preţ din Noua Suliţă cognac pentru trupe"*[16].

Ca măsură de prevedere, de siguranţă în cazul unei ofensive a trupelor bolşevice ucrainene, tot în ziua de 10/23 ianuarie 1919 generalul Iacob Zadik a ordonat ca Batalionul 2 din Regimentul 37 Infanterie, întărit cu Bateria 2/Regimentul 12 Artilerie, comandat de către maiorul Vasile Gorschi, să fie dislocat în dimineaţa zilei de 11/24 ianuarie 1919 la Toporăuţi, cu misiunea *„de a opri orice încercare de înaintare a trupelor duşmane în Bucovina, spre Cernăuţi şi eventual de a concura cu trupele Diviziei 1 cavalerie la o acţiune ofensivă, pentru respingerea inamicului către Nistru, însă aceasta numai pe baza unei aprobări speciale a Diviziei 8-a"*[17]. Pentru rapiditatea dislocării s-a ordonat ca trupele să fie transportate cu autocamioane pe itinerariul Mahala, Rarancea, Toporăuţi.

Pentru îndeplinirea misiunii, maiorul Vasile Gorschi trebuia să realizeze legătura direct şi prin mijloace tehnice cu comandantul Brigăzii 2 Roşiori, aflat la Cristineşti, să organizeze şi execute recunoaşteri pentru stabilirea şi organizarea unei poziţii de rezistenţă. În acelaşi timp trebuia să asigure liniştea în localităţile din zona de dislocare şi să reacţioneze, dacă situaţia impunea pentru restabilirea ordinii.

---

[15] *Ibidem*, f. 512-513.
[16] *Ibidem*, f. 519.
[17] *Ibidem*, f. 514.

Măsurile întreprinse în zilele de 10/23 ianuarie şi 11/24 ianuarie 1919 erau parte a planului de acţiune actualizat, în cadrul căruia, pe baza informaţiilor din teritoriul de la nord de Nistru şi sudul Galiţiei, cât şi a acţiunilor declanşate de către bolşevicii ucraineni începând cu noaptea de 6-7/19-20 ianuarie, se făcea aprecierea că exista posibilitatea unui atac puternic pe direcţia Colomeea, Cernăuţi. Faţă de o asemenea evaluare, hotărârea generalului Iacob Zadik era: *„Supravegherea frontierei Bucovinei cu forţe puţine şi menţinerea grosului de forţe disponibile pentru a izbi pe inamic în orice direcţie s-ar prezenta”*[18].

Considerându-se că dispozitivul stabilit anterior corespundea concepţiei viitoarelor acţiuni ale Diviziei 8 Infanterie, generalul Iacob Zadik a menţionat în planul de acţiune că nu se impunea nicio modificare, dar făcea unele precizări privind modul de acţiune a unităţilor. Cele mai detaliate erau pentru Brigada 15 infanterie (Regimentele 13, 25 Infanterie, Companiile 4 şi 5 Grăniceri, Grupul moto-mitraliere, bateriile 1 şi 4 din Regimentul 12 Artilerie, Bateria 4 din Regimentul 17 Obuziere, 4 plutoane cavalerie), comandată de către colonelul Gheorghe Liciu, căreia i se cerea: să supravegheze şi să apere frontiera Bucovinei de la Onut până la Prut; să apere cu orice preţ poziţia de rezistenţă marcată de punctele de sprijin de la Şipeniţ, Cotzman şi Cuciur Mic; paza şi supravegherea frontierei să se facă cu maximă vigilenţă; realizarea unei legături strânse cu trupele vecine din dreapta dispozitivului şi cu cele din adâncime. Regimentele 3 şi 8 Roşiori trebuiau să rămână în locurile de dislocare, să continue îndeplinirea misiunilor stabilite anterior. Comandanţilor de unităţi şi subunităţi din subordine li se cerea să fie în permanenţă corect informaţi despre acţiunea inamicului, cu date concrete, ca o condiţie esenţială pentru luarea unor hotărâri corecte şi eficiente, cât şi despre faptul că: *„au în faţa lor bande de jefuitori. Ofiţerii vor atrage atenţia soldaţilor şi îi vor face să înţeleagă că pentru cei care nu s-au dat la o parte în faţa trupelor organizate de la Oituz, ar fi o mare ruşine să cedeze în faţa unor bande neorganizate şi neinstruite”*[19].

Dintr-un raport al generalului Mihai Schina transmis generalului Ion Istrati, rezultă că în acţiunile desfăşurate până la acea dată pierderile înregistrate de către Detaşamentul „Generalul Davidoglu” erau de 15 morţi, 9 răniţi şi 24 dispăruţi, iar pierderile cauzate bolşevicilor de 250-300 morţi şi 100 executaţi din cei prinşi cu armele contra noastră[20]. Pentru ziua de 12/25 ianuarie 1919, generalul Mihai Schina a emis „Ordinul de operaţii nr. 676” către grupurile „General Davidoglu” (Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie, Batalionul 1 din Regimentul 37 Infanterie, o baterie de artilerie călăreaţă, 3 escadroane din Regimentul 9 Roşiori) şi „Colonel Livezeanu” (2 batalioane infanterie din regimentele 29 şi 37 infanterie, o secţie de artilerie, un escadron din Regimentul 9 Roşiori), care aveau misiunea de a opera în zona încredinţată, operaţiunile având ca obiectiv dezarmarea populaţiei şi aplicarea prevederilor legii stării de asediu şi a ordonanţelor în vigoare. A doua zi a fost ordonată o nouă grupare a forţelor, fiind constituite[21]:

- Detaşamentul „General Davidoglu”, numit ulterior Detaşamentul „Colonel Ressel”, compus din: Regimentul 9 Roşiori (3 escadroane), I/Regimentul 37 Infanterie,

[18] *Ibidem*, f. 515.
[19] *Ibidem*, f. 516.
[20] AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 208.
[21] *Ibidem*, f. 215.

III/Regimentul 40 Infanterie, o baterie artilerie călăreaţă, 2 plutoane din Regimentul 1 Roşiori;

- Detaşamentul „Colonel Tomoroveanu", cu I/Regimentul 29 Infanterie, II/Regimentul 37 Infanterie, un escadron din Regimentul 9 Roşiori, o secţie de artilerie de câmp;

- Detaşamentul „Locotenent colonel Corjescu", având în compunere Regimentul 7 Vânători (6 companii), o secţie artilerie călăreaţă;

- Rezerva diviziei, formată din Regimentul 3 Călăraşi, o companie de ciclişti, o companie din Regimentul 7 Vânători şi o secţie artilerie călăreaţă, dislocată la Lipcani; statul major al Regimentului 1 Roşiori la Noua Suliţă, având în subordine o companie din Regimentul 7 Vânători la Mămăliga; statul major al Regimentului 40 Infanterie cu o companie de infanterie şi una de mitraliere la Briceni şi o companie la Romancăuţi.

În ordinul de operaţii transmis în aceeaşi zi se readucea în atenţie modul de acţiune pentru dezarmarea populaţiei, acţiunile trebuind executate cu maximum de hotărâre în localităţile răsculate şi cu blândeţe în cele unde nu s-au produs incidente.

Cele stabilite erau specifice unei operaţii militare, fapt ce evidenţia gravitatea situaţiei şi intenţia de a se trece la acţiuni hotărâte pentru restabilirea situaţiei pe teritoriul judeţului Hotin.

Pentru zilele de 14/27 şi 15/28 ianuarie 1919 s-a stabilit modul de acţiune al celor trei detaşamente: *„Detaşamentul Colonel Ressel va opera în satele Clişcăuţi, Girovci, Vladusna, Niedobăuţi, făcând legătura cu Batalionul 37 infanterie de la Toporăuţi, care are ordin de la Divizia 8-a să concure la această operaţiune în direcţia Calincăuţi, Silovici, Malinci. Detaşamentul nu va depăşi până în seara de 15 această linie, va trimite însă recunoaşteri la Cernoşi şi Rucsin, va explora drumul de la Cliscăuţi ce duce prin Polona la Raşcov.*

Detaşamentul Colonel Tomoroveanu va opera în satele Bielevici, Cruglic, Păscăuţi şi Dolmani Stăuceni, nedepăşind această linie până în seara zilei de 15, explorând însă în direcţia Orliczani, Dăncăuţi.

Detaşamentul Colonel Corjescu va opera în satele Stălineşti, Nejvoia, Balcovici, Ghijdeva, Tolburiani, nedepăşind această linie până în seara de 15, explorând însă direcţia Mihailovca, Livnici şi Cozărceni"[22].

Numirea la comanda unui detaşament a colonelului Ressel, comandantul Regimentului 9 Roşiori, s-a datorat revenirii acestuia din concediu, astfel că generalul Cleante Davidoglu a fost numit comandant al detaşamentelor Ressel şi Tomoroveanu, urmând a se instala în localitatea Dinăuţi, unde trebuia să sosească şi maiorul Fălcoianu, de la statul major al Diviziei 1 Cavalerie, care trebuia să îndeplinească rolul de şef de stat major.

Operaţiunile militare declanşate conform ordinului comandantului Diviziei 1 Cavalerie s-au executat cu succes, inamicul fiind nevoit să se retragă spre Hotin, lăsând pe câmpul de luptă numeroşi morţi, trupele noastre înregistrând, de asemenea, pierderi în morţi şi răniţi, ultimii fiind trimişi la posturile sanitare.

[22] *Ibidem*, f. 216.

Acţiunile au continuat şi în ziua de 16/29 ianuarie, misiunile fiind îndeplinite conform precizărilor succesive primite de către grupările de forţe constituite.

Implicarea conducerii Diviziei 8 Infanterie în luptele de la Hotin a constat, în cele din urmă, doar în punerea la dispoziţia Diviziei 1 Cavalerie a celor două batalioane de infanterie care au intrat, începând cu 14/27 ianuarie, în compunerea Detaşamentului ,,Colonel Ressel", care, conform „Ordinului de operaţie nr. 609" al generalului Mihai Schina, *„va opera în satele Clişcăuţi, Girovci, Vladusna, Nedobăuţi, făcând legătura cu batalionul din Regimentul 37 infanterie de la Toporăuţi, care are ordin de la Divizia 8-a să concure la această operaţiune în direcţia Călincăuţi, Silovici, Marinci"*[23].

Acţiunile pentru recucerirea terenului pierdut au început în ziua de 15/28 ianuarie 1919, zi în care Divizia 1 Cavalerie a intrat în subordinea Corpului 4 armată, iar modul de acţiune al Detaşamentului „Colonel Ressel", din care făceau parte şi structuri ale Diviziei 8 Infanterie, rezultă din raportul pe care generalul Mihai Schina l-a transmis în seara zilei comandantului Corpului 5 armată: *„Detaşamentul Colonel Ressel, în unire cu batalionul de la Toporăuţi al Diviziei 8-a, a atacat astăzi pe 4 coloane linia satelor Gorinzi, Nedobăuţi. Lupta în special la aripa dreaptă spre Nedobăuţi a fost foarte îndârjită, trupele bolşevice erau întărite la lizierele satelor având multe mitraliere şi artilerie, tunuri de diferite calibre trăgând dinspre Hotin, având însă un efect aproape nul. La ora 12 toate satele au căzut în mâinile trupelor noastre. Inamicul a lăsat foarte mulţi morţi şi fuge spre Hotin. Cele trei detaşamente ocupă azi linia Nedobăuţi, Dolani, Tolburian, Cozăceni"*[24].

Pentru a doua zi s-a ordonat ca batalionul comandat de către maiorul Vasile Gorschi şi bateria de artilerie subordonată să continue dezarmarea populaţiei din satele aflate pe aliniamentul Grozintzi, Nedobăuţi, apoi să trimită recunoaşteri către Polona, Rascov, Cerponosi şi Rucsin.

Atacul general asupra Hotinului, planificat iniţial pentru ziua de 18/31 ianuarie 1919, s-a executat a doua zi, la cererea generalului Cleante Davidoglu, adresată şefului de stat major al Diviziei 1 Cavalerie, în care justifica solicitarea astfel: *„Căci mai bine încet şi sigur, şi mai ales că trupele sunt obosite şi se tem a încerca acest atac în ziua de 18 ianuarie. Vă asigur că nu se va pierde nimic şi vom prinde tot ce este în Hotin"*[25].

În conducerea operaţiilor militare pentru reluarea Hotinului s-a implicat şi parte din statul major al Corpului 4 armată, astfel că la 18/31 ianuarie 1919 *„În vederea supravegherii operaţiunilor pentru curăţirea teritoriului din nordul Basarabiei de bolşevici, postul de comandă al Corpului 4 armată (domnul general comandant, domnul şef de stat major, Biroul operaţiilor şi Biroul informaţiilor) se deplasează la Cernăuţi cu trenul, unde stabileşte cartierul"*[26].

La operaţiunile din 19 ianuarie/1februarie 1919, din cadrul Diviziei 8 Infanterie au participat: în cadrul Detaşamentului „Tomoroveanu" Batalionul 2 din Regimentul 37 Infanterie şi Batalionul 1 din Regimentul 29 Infanterie, iar în cadrul Detaşamentului

---

[23] AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 446.

[24] *Ibidem*, f. 451.

[25] *Ibidem*, f. 411.

[26] AMR, *Fond Corpul 4 Armată*, dosar nr. 142, f. 86.

„Colonel Ressel" batalioanele 1 şi 3 din Regimentul 37 Infanterie. Atacul asupra Hotinului, executat după o scurtă pregătire de artilerie, s-a desfăşurat fără probleme, trupele bolşevice fugind peste Nistru iar o parte a populaţiei a părăsit localitatea de frica represaliilor. La ora 10.00 oraşul era ocupat iar în orele care au urmat a fost realizat dispozitivul de apărare pe Nistru.

Rapoartele privind acţiunile pentru reluarea Hotinului sunt scurte, fără prea multe detalii: *„Dis de dimineaţă trupele au plecat din cantonamente pentru atacul Hotinului. La orele 8, coloanele de asalt se găseau la 2 km. de oraş. După un scurt bombardament, trupele au intrat în oraş, fiind primite cu focuri izolate de arme"*[27].

În acea zi, la ora 12.00, generalul Cleante Davidoglu şi maiorul Fălcoianu semnau un ordin către Detaşamentul „Colonel Corjescu", în care arătau că *„Trupele grupului au ocupat Hotinul la ora 10.00 fără a întâmpina rezistenţă. Dacă nu primiţi alt ordin din partea diviziei veţi rămâne în Darabani, supraveghind Caplanca. În caz de vă deplasaţi din Darabani, faceţi din timp cunoscut grupului, pentru a lua măsuri şi a ocupa Darabanii"*[28].

La sfârşitul acţiunii, generalul C. Davidoglu transmitea comandantului Diviziei 1 Cavalerie un raport referitor la încheierea acţiunilor de la Hotin şi măsurile de pază şi staţionare a forţelor din subordine, dar, din păcate, documentul este superficial redactat, unităţile şi subunităţile nominalizate cu erori nepermise, ceea ce nu oferă claritate pentru înţelegerea corectă a modului de dispunere a trupelor în seara zilei de 19 ianuarie/1 februarie 1919. În privinţa unităţilor Diviziei 8 Infanterie aflate în subordinea operativă a Diviziei 1 Cavalerie, conform ordinului generalului Cleante Davidoglu, Regimentul 37 Infanterie a trimis un batalion la Atachi, iar celelalte două la Hotin. Batalionul din Regimentul 29 Infanterie a fost trimis la Rucsin, cu o companie la Nedebăuţi şi Mălinici.

Restabilirea ordinii în nordul Basarabiei a fost o acţiune complexă şi complicată, situaţia creată fiind determinată de lipsa de prevedere a conducerii brigăzii de cavalerie comandată de către generalul Cleante Davidoglu după intrarea în dispozitiv în cursul lunii decembrie 1918, a dispersării excesive a forţelor şi mijloacelor, a neluării în considerare a atitudinii potrivnice a populaţiei neromâneşti din zonă şi a unor informaţii pe care subunităţile de grăniceri le furnizaseră în baza obligaţiilor care le reveneau şi a cooperării organizate la nivelul Diviziei 1 Cavalerie.

Un moment important în organizarea apărării la Nistru l-a constituit decizia Marelui Cartier General din 17/30 ianuarie 1919, concretizată în „Ordinul de operaţii nr. 171", în care se arăta că: *„Regiunea Hotinului, fiind cu totul excentrică şi prezentând din punct de vedere al legăturilor (telegrafice, telefonice şi C.F.) dificultăţi în conducerea operaţiunilor ce au loc în prezent în acea regiune, iar pe de altă parte aceste operaţiuni influenţând direct situaţia trupelor din Bucovina, Marele Cartier General cu Ordinul nr. 1977 din 15/28 ianuarie crt. a hotărât următoarele: 1. Cu începere de la 17/I/1919, Basarabia de Nord intră din punct de vedere operativ sub ordinele Corpului 4 armată. 2. Linia de demarcaţie între Corpul 4 armată şi Corpul 5 armată va trece prin localităţile Restea, Ataki, Larga, Lipcani, care cad în zona Corpului 4 armată. Aceasta va fi şi limita*

[27] AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 156.
[28] *Ibidem*, f. 157.

Diviziei 9-a la nord vest. Linia de demarcaţie între Divizia 9-a şi 10-a în sectorul de acoperire va trece prin Pereszicezina şi Baculeşti în faţa oraşului Dubăsari"[29].

Decizia a fost una corectă, justificată de elementele de infrastructură operaţională, la care adăugăm şi faptul că importante forţe din subordinea Corpului 4 armată acţionau în zona Hotin.

Prin acelaşi ordin se stabilea că sub aspect administrativ partea de nord a Basarabiei depindea în continuare de autorităţile de la Chişinău, ceea ce îngreuna activitatea comandamentului Corpului 4 Armată, care, sub multe aspecte, trebuia să colaboreze cu structurile administrative de la Chişinău şi Cernăuţi.

Pierderile mari înregistrate în rândul trupelor de grăniceri şi cavalerie la începutul lunii ianuarie în zona Hotin, dar mai ales reacţia trupelor române pentru recucerirea terenului pierdut, au făcut obiectul unor articole de presă în Marea Britanie, care denaturau grav realitatea, ceea ce, firesc, a determinat Marele Cartier General Român să ordone o anchetă asupra evenimentelor de la Hotin din luna ianuarie 1919. Pentru cercetarea aşa numitului caz Hotin, a fost numit generalul Nicolae Petala, care din funcţia de comandant al Corpului 4 armată era considerat neutru, având în vedere că operaţiunile militare iniţiale se desfăşuraseră în afara zonei sale de responsabilitate operativă şi administrativă.

Din raportul pe care cel destinat efectuării anchetei l-a întocmit şi transmis generalului Constantin Prezan la 23 ianuarie/ 5 februarie 1919, rezultă că ofiţerii englezi au făcut dovada relei voinţe faţă de armata şi statul român.

Pentru elucidarea cazului, generalul Nicolae Petala s-a deplasat la Hotin, unde a avut discuţii cu primarul oraşului şi rabinii comunităţii evreieşti, cărora le-a solicitat declaraţii scrise în legătură cu evenimentele care au făcut obiectul rapoartelor ofiţerilor englezi, producând atâta vâlvă în ţară şi străinătate. Primarul Hotinului, Gocicherie, scria în raportul transmis la 22 ianuarie/4 februarie 1919: *„Declar că trupele române, de două luni şi jumătate de când au ajuns în Hotin, nu au făcut rău nimănui şi că nicio neplăcere nu a apărut în oraş. Din momentul întoarcerii trupelor române, 19 ianuarie 1919, populaţia nu a suferit niciun rău, cu excepţia câtorva incidente în suburbia oraşului. Românii nu au comis nici devastări, nici torturi. Populaţia evreiască are o atitudine corectă, chiar ostilă faţă de inamic. Ea s-a declarat, în mod deschis, pentru români, ascunzând proviziile şi închizându-se în case pe timpul ocupaţiei bolşevice. Deşi ar fi avut dreptul de a-i pedepsi pe locuitorii care s-ar fi comportat rău, românii nu au luat măsuri de represalii"*[30].

Într-o declaraţie comună, Nuchini Icrakorski şi Samuel Heiss, rabini ai comunităţii din Hotin, au scris despre evenimentele şi situaţia din acel oraş: *„Mulţumesc bunului Dumnezeu pentru venirea trupelor noastre, mulţumesc regelui pentru că i-a trimis pe români şi cer să fie primiţi printre noi cu bunăvoinţă în calitate de supuşi români loiali. Ei nu au suferit nicio neplăcere din partea românilor; populaţia evreiască nu resimte nicio animozitate faţă de români, dimpotrivă, ea a încercat o tristă emoţie la plecarea lor. Ofiţerii români au fost ascunşi de către evrei în timpul ocupaţiei bolşevice şi acelaşi lucru s-a petrecut şi cu soldaţii.*

[29] AMNR, *Fond Divizia 2 cavalerie*, dosar nr. 7, f. 109.
[30] *Ibidem.*

Grănicerii au fost ascunşi în sinagogă, unde au rămas tot timpul până la sosirea trupelor noastre. Dimpotrivă, populaţia a suferit mult din cauza bolşevicilor, care jefuiau în fiecare zi şi care impuneau, de asemenea, contribuţii de război"[31].

Evenimentele de la Hotin şi Ataki au făcut, de asemenea, obiectul unei analize a generalilor Iacob Zadik şi Nicolae Petala, care au înaintat rapoarte pe cale ierarhică, din care rezultă că *„bandele bolşevice de peste Nistru, care fac continuu incursiuni pe teritoriul nostru, sunt în înţelegere şi în strânsă legătură cu autorităţile şi trupele ucrainene. Examinând numai acţiunile ce au avut loc în regiunile Hotinului şi Ataki, se evidenţiază în mod neîndoios, nu numai consimţământul tacit, dar sprijinul efectiv şi material al autorităţilor şi armatei ucrainene"*[32].

Dovezile afirmaţiilor de mai sus erau: aşa numitele bande bolşevice care au trecut Nistrul la Moghilev şi Hotin erau în realitate detaşamente cu organizare şi comandament ierarhic proprii armatelor regulate; trecerea Nistrului s-a executat cu material utilizat şi deservit de către trupele de pontonieri; convorbirile interceptate de către trupele române demonstrează că exercitarea conducerii trupelor ucrainene pătrunse la vest de Nistru se realiza de pe teritoriul Ucrainei; documentele de luptă ale inamicului, capturate de către trupele noastre fac dovada că unităţile ucrainene au un comandament ierarhic, organizat pe aceleaşi baze ca şi comandamentele trupelor regulate. Aspectele constatate demonstrau că declaraţiile anterioare ale comandanţilor trupelor ucrainene făcute comandanţilor Diviziilor 9 Infanterie şi 1 Cavalerie, privind dorinţa de bună vecinătate şi camaraderie erau menite să slăbească vigilenţa unităţilor române, ceea ce, din păcate, în cazul Brigăzii 2 Călăraşi s-a întâmplat.

Lecţia Hotin-Ataki şi măsuri pentru apărarea frontierei de nord a ţării

În iarna anului 1919 Divizia 8 Infanterie avea forţele dislocate pe întreg teritoriul fostului Ducat al Bucovinei, atunci în totalitate parte a României Întregite, cu misiunea de *„a-l apăra contra oricăror atacuri din afară şi de a menţine şi la nevoie de a restabili ordinea în interior"*[33]. Previziunile comandanţilor militari din această parte a ţării s-au confirmat la 7/20 ianuarie, când trupele bolşevice au atacat în zona Hotin, existând temerile unui atac din Galiţia, deşi din informaţiile de care se dispunea rezulta că în acel spaţiu nu se concentraseră forţe capabile să declanşeze acţiuni ofensive de amploare. Cu toate acestea, în partea de nord a fostei Bucovine au fost luate măsuri de întărire a pazei în zona de frontieră.

Una dintre măsurile adoptate, receptată direct de către populaţie, a fost emiterea „Ordonanţei nr. 4", din 13/26 ianuarie, privind instituirea stării de asediu, act determinat de *„mişcările bolşevice de la graniţă, de atacul încercat pe teritoriul apropiat al Basarabiei, precum şi de încercările duşmanului de a provoca dezordini în interiorul*

[31] *Ibidem*, f. 201-202.
[32] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2637, f. 1.
[33] *Ibidem*, dosar nr. 1999, f. 485.

Bucovinei, pentru a preîntâmpina orice încercare de turburare a ordinii publice şi siguranţei statului"[34].

Ordonanţa conţinea prevederi referitoare la interzicerea adunărilor şi serbărilor sub orice formă în orice loc particular sau public, circulaţia în mediul rural şi urban, programul magazinelor, restaurantelor şi locurilor de vânzare a băuturilor alcoolice, măsuri împotriva deţinătorilor legali sau ilegali de arme de foc, aspecte referitoare la cenzura presei, reprimarea actelor agresive, responsabilitatea prefecţilor şi primarilor, care erau *„însărcinaţi cu executarea acestei ordonanţe, fiind responsabili de stricta ei întâmpinare. Ei vor lua toate măsurile de care dispun a asigura şi menţine ordinea în comune. La nevoie vor recurge la posturile de jandarmi sau la trupele cele mai apropiate care au ordin să reprime cu cea mai mare severitate orice abatere şi să întrebuinţeze armele contra celor ce se opun sau sunt agresivi"*[35].

Reacţia hotărâtă a forţelor noastre împotriva trupelor şi elementelor bolşevice din exterior şi interior a asigurat liniştea atât de necesară şi dorită pentru trupele din partea de nord a ţării, care au desfăşurat un intens program de pregătire de luptă, de educaţie patriotică, singurele acţiuni cu caracter operaţional fiind determinate de unele dislocări de forţe şi mijloace ordonate de către comandantul Corpului 4 armată. Cercetarea inamicului şi terenului aflat în Galiţia şi dincolo de Nistru a fost o preocupare constantă a subunităţilor de grăniceri şi elementelor specializate ale diviziilor din eşalonul întâi, cât şi a celor din subordinea Marelui Cartier General, astfel că la începutul lunii martie 1919 existau informaţii precise privind prezenţa militară ucraineană din Pocuţia, dislocată la Melnica, Zaleszczyki, Horodenka, Serafince, Sniatyn, Kuty, Kossov şi Colomeea, ale cărei efective erau estimate la 2100 trupă, 36 jandarmi, 90 miliţieni şi 3 baterii de artilerie de câmp.

Luna martie a fost mai intensă în executarea programului de pregătire de luptă, elementul de noutate constituindu-l adoptarea unor măsuri mai ample de fortificare a frontierei şi a direcţiilor probabile de atac dinspre teritoriul Galiţiei, pe fondul tensionării situaţiei în apropierea Nistrului unde se semnala o concentrare a forţelor ruse, ucrainene şi poloneze.

Lunile aprilie şi mai 1919 au marcat o creştere graduală a măsurilor de siguranţă şi apărare a teritoriului Bucovinei, de pregătire a forţelor pentru eventuale acţiuni în afara acestuia, pe fondul evenimentelor de la est de Nistru şi din Transilvania, unde forţele bolşevice ruse, ucrainene şi ungare constituiau un real pericol pentru România Întregită, pentru populaţia românească din acest spaţiu, în condiţiile existenţei şi în interior a unor forţe ostile, al căror pericol nu putea fi neglijat. Pe acel fond, la 25 aprilie 1919 generalul Iacob Zadik a emis „Ordonanţa nr. 5" privitoare la mobilizarea pe loc a personalului căilor ferate, poştelor, telefoanelor şi telegrafelor, având la bază „Ordinul circular nr. 1336" din 16/29 decembrie 1918, conform căruia *„toţi lucrătorii şi funcţionarii de orice grad, aflaţi actualmente în serviciul căilor ferate şi în serviciul poştelor, telegrafelor şi telefoanelor sunt mobilizaţi pe loc"*[36].

---

[34] AMNR, *Fond Marele Stat Major*, dosar nr. 834, f. 45.
[35] *Ibidem.*
[36] AMNR, *Fond Marele Stat Major*, dosar nr. 835, f. 56.

Prin acea ordonanţă, pentru controlul şi supravegherea măsurilor de ordine şi siguranţă cât şi al bunului mers al serviciului în cele două sectoare, se numeau ca reprezentanţi ai comandantului Diviziei 8 Infanterie: *„La serviciul căilor ferate se numeşte maiorul Vlahuţă, la serviciul poştelor, telegrafelor şi telefoanelor se numeşte maiorul Turbatu. Până la noi dispoziţiuni serviciul căilor ferate şi al poştelor, telegrafelor, telefoanelor din Cernăuţi vor conduce serviciul respectiv în Bucovina cât şi în Galiţia”*[37].

Partea interesantă este că în ordonanţă se face referire şi la Galiţia, la o dată când oficial nimeni nu vorbea despre o eventuală acţiune militară românească în Pocuţia. Începând cu prima zi a lunii mai 1919, când trupele române ieşiseră pe Tisa, iar bolşevicii ruşi şi ucraineni cereau ameninţător pe toate căile retragerea armatei române din teritoriul românesc dintre Nistru şi Prut, structurile informative din Basarabia şi Bucovina şi-au intensificat activitatea dincolo de frontieră, iar cele de grăniceri şi siguranţă au executat un control riguros al străinilor care tranzitau acest spaţiu. Lucrătorii români din serviciile de informaţii aflaţi în Ucraina, dar şi interceptarea unor telegrame, confirmau relaţia directă dintre Bella Kun şi Christian Rakovski, care se erija şi în lider al comuniştilor români, hotărâţi să colaboreze împotriva *„boierilor români şi pentru revoluţia socialistă şi ca proletariatul ungar să poată introduce în armata română, precum şi în România revoluţia socialistă”*[38].

Informaţiile obţinute din surse interne şi externe – ofiţeri de informaţii francezi aflaţi în Polonia şi Ucraina –, analizate şi sintetizate, duceau la constatarea existenţei unor divergenţe între polonezi în privinţa menţinerii autonomiei Galiţiei în cadrul Poloniei sau integrarea completă, cât şi a conflictului deschis între Simion Peltiura şi autoproclamatul hatman Oskiulko, între Simion Peltiura şi generalul Grekov, comandantul forţelor ucrainene din Galiţia. Prin urmare, guvernul de la Varşovia, care dorea integrarea Galiţiei în statul polon, putea şi trebuia să valorifice divergenţele dintre ucraineni, indiferent de opţiunea lor ideologică.

La 5 mai 1919, Marele Cartier General Român avea informaţii certe asupra situaţiei forţelor ruse, ucrainene şi poloneze, iar la 12 mai se constata preocuparea ucrainenilor de a ocupa întreaga Galiţie şi Bucovina, lansând zvonul că ar avea sprijinul aliaţilor occidentali pentru realizarea acestui deziderat politic. La jumătatea lunii mai 1919 se centralizau la Marele Cartier General Român, cât şi la comandamentul Corpului 4 Armată de la Iaşi, informaţii despre starea comunicaţiilor din sudul Galiţiei şi date cât mai detaliate despre situaţia trupelor ucrainene din acest spaţiu, atât din punct de vedere al dislocării, cât mai ales în privinţa caracterului acţiunilor desfăşurate la frontiera României din Bucovina.

Constatările şi aprecierile privind situaţia şi intenţiile potenţialului inamic au impus elaborarea şi adoptarea de către statul major al Diviziei 8 Infanterie a unor planuri de acţiune, care aveau în vedere ca în cele trei subsectoare de apărare, pentru care se realizase o repartiţie a forţelor şi mijloacelor iar comandantul diviziei îşi constituise o puternică rezervă dislocată de o manieră care să asigure intervenţia pe orice direcţie, să se execute o diversitate de lucrări

[37] *Ibidem.*
[38] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1996, f. 366.

de apărare. S-a avut în vedere ca efectivele angajate în această activitate, militari şi populaţie civilă, să execute: şanţuri de tragere pentru poziţia în picioare şi în genunchi, reţele de sârmă ghimpată pe două şi trei rânduri de pari, şanţuri de comunicaţie între poziţiile de apărare, platforme de tragere pentru mitraliere, poziţii de tragere pentru artilerie, adăposturi pentru personal şi muniţie, bordeie pentru trupă, reţele telefonice ş.a.

Temerile privind un eventual atac din Galiţia asupra trupelor române au impus ca începând cu ziua de 29 aprilie companiile de grăniceri aflate pe frontieră să fie înlocuite cu două regimente de cavalerie, care aveau o capacitate de luptă ridicată şi experienţă de război. Măsura fusese prevăzută încă de la 23 aprilie printr-un ordin al Marelui Cartier General, a fost concretizată printr-un altul al comandantului Corpului 4 Armată, care a prevăzut în detaliu modul de executare a înlocuirii. Practic, paza frontierei de nord a Bucovinei s-a transformat într-o acoperire executată cu Regimentele 3 şi 8 Roşiori, ale căror escadroane urmau să acţioneze călare sau pe jos.

Prin „Ordinul nr. 35" al Marelui Cartier General din 28 aprilie 1919, s-a stabilit ca începând cu ziua de 1 mai: *„Grupul de divizii care operează în Bucovina şi nordul Basarabiei va avea denumirea de „Grupul general Petala" şi va fi compus din Divizia 8-a şi Divizia 1-a Cavalerie şi diviziile ce eventual i s-ar mai pune la dispoziţie. Cartierul Corpului 4 Armată va face parte din acest grup"*[39].

Ca urmare a stabilirii unor noi fâşii de apărare pentru diviziile aflate în partea de nord a ţării, a fost modificată linia de despărţire între marile unităţi ale *„Grupului general Petala"* astfel: *„Balamutovca şi Gropeşti, ambele pentru Divizia 8-a, vechea frontieră politică între Basarabia şi Bucovina, Noua Suliţă inclusiv pentru Divizia 8-a"*[40].

În aceeaşi zi, generalul Nicolae Petala a ordonat noi acţiuni şi activităţi pentru organizarea apărării în zona sa de responsabilitate, între care: dislocarea unor baterii de artilerie în rezerva Corpului 4 armată, luarea măsurilor de apărare la joncţiunea dintre cele două divizii, trupele să se afle în permanentă stare de alarmă, să se adopte toate măsurile pentru cazul unui atac inamic pe timp de noapte, anularea concediilor şi permisiilor, chemarea la unităţi a militarilor aflaţi la diferite activităţi în afara sectorului încredinţat pentru apărare, intensificarea măsurilor de supraveghere a populaţiei predispusă la revolte şi anihilarea liderilor cunoscuţi ca manifestând sentimente antiromâneşti.

La sfârşitul lunii aprilie 1919, Divizia 8 Infanterie putea să le opună o rezistenţă fără probleme deosebite, având în vedere capacitatea de luptă a unităţilor şi subunităţilor organice şi primite ca întărire: 382 ofiţeri şi 10465 trupă[41].

Pentru ucraineni exista, de asemenea, temerea unui atac din partea polonezilor şi românilor, drept pentru care organizau amenajarea genistică a terenului, fiind hotărâţi să apere poziţiile încredinţate, deşi erau conştienţi de imposibilitatea de a rezista într-o confruntare militară de amploare şi de durată.

Aşadar, în primăvara anului 1919 Pocuţia era ocupată de către trupe ucrainene, care constituiau o ameninţare pentru forţele poloneze din Galiţia, cât şi pentru cele române din

---

[39] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1999, f. 827.
[40] *Ibidem*, f. 834.
[41] *Ibidem*, f.822.

Bucovina. În contextul situaţiei din Galiţia, indirect sau direct, între structurile militare române şi poloneze s-au stabilit primele contacte, iniţiate de către de către Marele Cartier General de la Varşovia.

Planificând o ofensivă împotriva trupelor ucrainene, care a şi fost declanşată la 13 mai 1919, guvernul de la Varşovia a solicitat executivului de la Bucureşti intervenţia armatei române pentru luarea sub control a acestui teritoriu, vizând prin aceasta alungarea forţelor adverse şi asigurarea flancului drept al armatei poloneze de către trupele noastre. Concomitent, trupele poloneze înaintau spre sudul Galiţiei pentru a ocupa acest teritoriu, ideea liderului politic şi militar polonez Jósef Piłsudski fiind de a face joncţiunea cu armata română din Bucovina prin înaintarea acesteia spre nord, în Pocuţia.

Măsuri de apărare a frontierei de nord a ţării împotriva atacurilor ucrainenilor

Problema înaintării armatei române în Pocuţia nu era nouă, un demers francez în acest sens avusese loc în decembrie 1918 – ianuarie 1919, însă partea română a declinat propunerea din considerente politice dar, cu siguranţă şi militare, având în vedere dificultăţile cu care armata noastră se confrunta sub diferite aspecte. Se remarca faptul că autorităţile militare poloneze, într-un cadru nereglementat juridic, având un aşa-zis ataşat militar la Bucureşti, în persoana locotenent-colonelului Ferdynand Respaldiza, informau Marele Cartier General Român despre evoluţia situaţiei militare pe frontul polono-ucrainean.

Pe fondul evoluţiei situaţiei militare din sud-estul Galiţiei, unde se confruntau trupele poloneze cu cele ucrainene, la 20 mai 1919 generalului Constantin Prezan i se transmitea rugămintea omologului său polonez ca divizia română din Bucovina să *„înainteze la sud de Nistru până la linia Tlumacz, Ottynia, Sadzawka. Dacă este posibil, un detaşament la Delatyn”*[42]. La rândul său, guvernul român şi-a dat acordul în privinţa unei acţiuni militare a trupelor noastre în Pocuţia, urmat de emiterea şi transmiterea „Ordinului nr. 1195” al Marelui Cartier General, din 22 mai 1919, zi în care pe frontul din Transilvania şi Ungaria trupele noastre au realizat joncţiunea cu cele cehoslovace pe aliniamentul Munkacs-Miskolcz. Ordinul semnat de generalul Constantin Prezan, transmis comandantului Corpului 4 armată, iar de către acesta comandantului Diviziei 8 Infanterie, prevedea că: *„Divizia 8-a va trece frontiera Bucovinei şi va înainta între Nistru şi munţi până pe linia Nadvorna, Ottynia, Niewiskca. Grupul de Nord al Trupelor din Transilvania va pune stăpânire pe comunicaţia care leagă Kolomeea de Sighetul Maramureşului. Operaţiunea trebuie să înceapă în ziua de 23 mai. Recomand ca trupele să fie grupate, pe cât se poate chiar din această seară pe elementele cele mai înaintate în raport cu axele de mişcare hotărâte. După atingerea obiectivelor indicate, trupele Diviziei 8-a se vor opri pe o poziţie favorabilă de rezistenţă pe care o vor întări. Poziţiile trebuie să facă faţă bolşevicilor ruşi şi, eventual, şi ucrainenilor”*[43].

---

[42] AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2640, f. 8.
[43] AMNR, *Fond 5448*, dosar nr. 477, f. 104.

Printr-o completare la „Ordinul nr. 1195”, generalul Constantin Prezan cerea ca forţele comandate de către generalul Iacob Zadik să evite un conflict cu ucrainenii care luptau sub comanda lui Simion Peltiura, prevenind comandamentul ucrainean despre acţiunea armatei române, care trebuia justificată: *„pe consideraţiunea că avem absolută nevoie să stabilim imediat legătura cu trupele noastre din Transilvania. În acest scop trebuie să punem stăpânire pe calea ferată Cernăuţi-Colomeea şi Sighetul Maramureşului, singura legătură directă existentă între cele două regiuni”*[44]. Comandantul Diviziei 8 Infanterie era informat prin ordinul de operaţie că Divizia 7 Infanterie, aflată la dispoziţia generalului Nicolae Petala, era în curs de transport pentru a se concentra iniţial în raionul Dorohoi, Botoşani, Suceava Fălticeni, pentru ca ulterior să fie adusă mai aproape de unităţile subordonate generalului Iacob Zadik şi concentrată în zona Cernăuţi, Noua Suliţă, Rădăuţi, Siret.

În acelaşi timp, Divizia 8 Infanterie era atenţionată asupra realizării şi menţinerii legăturii cu Grupul de „Nord” al trupelor din Transilvania, cât şi în privinţa necesităţii de *„a se stabili legătura prin avioane cu armata poloneză. În acest scop Divizia 8-a va utiliza avioanele escadrilei S 10 pusă operativ sub ordinele sale, cunoscând că există câmpuri de aterizare la Lemberg şi Przemyśl. Operaţiunea nu va avea loc decât dacă avioanele de care dispune escadrila pot face asemenea curse”*[45]. De asemenea, se ordona ca teritoriul care urma a fi ocupat de către Divizia 8-a să fie organizat şi administrat ca zonă militară, constituindu-se în acest scop un comandament special, care să acţioneze în conformitate cu prevederile regulamentului asupra legilor şi desfăşurării războiului pe uscat.

Pentru acţiunea care urma să înceapă în Pocuţia, generalului Iacob Zadik i s-a cerut să pregătească o proclamaţie către populaţia din acel teritoriu, care să fie tipărită în limbile ruteană şi polonă, în care să se arate scopul intrării trupelor române. Această proclamaţie a fost lansată din avioanele Escadrilei 10 în dimineaţa zilei de 24 mai, în principalele localităţi de pe direcţiile de înaintare stabilite pentru trupele române.

Pentru trecerea la îndeplinirea misiunii primite, generalul Iacob Zadik a emis şi semnat „Ordinul de operaţiuni nr. 21”, în care erau precizate date concrete despre dislocarea forţelor ucrainenilor galiţieni, posibili dar nedoriţi adversari ai trupelor noastre, situaţia militară de pe fronturile apropiate, misiunea diviziei şi, cel mai important, constituirea grupărilor şi modul de acţiune pentru ziua de 23 mai, când se avea în vedere concentrarea preventivă în vederea intrării în Pocuţia.

Ordinul transmis comandanţilor de unităţi în părţile care-i priveau conţinea şi situaţia de ansamblu pe teatrul de operaţii din Galiţia, necesar a fi cunoscută pentru înţelegerea contextului în care aveau loc operaţiile militare în perioada post prima conflagraţie mondială: *„Polonezii în luptă cu Galiţienii (ucraineni), au luat ofensiva şi au ajuns cu aripa dreaptă la Stryi. Cehoslovacii în luptă contra ungurilor, duşmanii noştri, au luat contact cu trupele noastre pe frontul Munkacs-Miskolcz. Pentru a ne putea pune în legătură cu polonii ce înaintează spre sud, cu cari - apoi - să luptăm în contra bolşevismului şi pentru a obţine singura legătură de cale ferată ce există între trupele din Bucovina şi cele din Transilvania este de un interes vital de a ţine în stăpânirea noastră linia ferată Horodenka, Kolomeea, Sighet Maramureş”*[46].

---

[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem*, f. 104.
[46] *Ibidem.*

Pentru îndeplinirea misiunii stabilite, forţele la dispoziţie au fost grupate în trei entităţi întrebuinţate în sectorul ofensiv, în cel defensiv activ şi pentru organizarea teritorială. În sectorul defensiv al diviziei erau destinate forţele puse sub comanda colonelului Vasile Dumbravă, a căror misiune fusese stabilită anterior prin „Planul de acţiune nr. 20". Un rol important trebuia să-l îndeplinească trupele destinate pentru organizarea teritorială a Pocuţiei, formate din subunităţile Regimentului 3 Grăniceri şi jandarmeria rurală, care urmau a fi dislocate de la Câmpulung şi Gura Humorului la Sadagura. Comandantul regimentului de grăniceri, colonelul Laurenţiu Bârzotescu, trebuia să efectueze noi redislocări de forţe şi mijloace încât să poată asigura, cu forţele proprii şi cele nou puse la dispoziţie, ordinea în tot teritoriul Bucovinei.

Operaţiunile militare pentru ocuparea Pocuţiei au durat până la 28 mai 1919, zi în care s-au ordonat şi măsurile în privinţa apărării aliniamentului atins, conturându-se ideea organizării siguranţiei spre nord a teritoriului cu forţele dispuse în două sectoare, Horodenka şi Ottynia, în care trebuiau să acţioneze între Babin – Odaje şi Odaje – Tartarow[47].

Aşadar, operaţiunile militare pentru ocuparea Pocuţiei, în faza de pregătire şi execuţie au durat 5 zile, timp în care comandamentul Diviziei 8 Infanterie şi unităţile din subordine au executat ordinele eşaloanelor superioare, iniţiativa acestora fiind într-o oarecare măsură limitată în privinţa modului de îndeplinire a misiunilor, în special datorită intervenţiei zilnice a comandantului Corpului 4 armată, în unele cazuri nemulţumit de modul în care acţionau unităţile subordonate nemijlocit generalului Iacob Zadik.

Luarea sub control militar a Pocuţiei de către armata română a determinat protestul reprezentantului la Bucureşti al autoproclamatei Republici Democratice a Ucrainei, care la 2 iunie 1919 considera că fusese violat teritoriul său, mai mult, se nega aprecierea din comunicatul părţii române referitor la tentative de acţiune ale bolşevicilor asupra frontierei de nord-vest a României, susţinând că nu exista nicio ameninţare la adresa teritoriului românesc. Pe un ton care nu era nou în exprimarea diplomaţiei ucrainene, se solicita ca în 48 de ore trupele române să se retragă, ameninţând că în caz contrar R.D. Ucraineană nu va recunoaşte deciziile Conferinţei de Pace de la Paris în privinţa României[48].

În ziua când reprezentantul ucrainean protesta la Bucureşti, generalul Nicolae Petala a efectuat o vizită scurtă la Colomeea, a inspectat Regimentul 8 Vânători, o baterie din Regimentul 17 Obuziere, Escadronul divizionar şi Grupul moto-mitraliere aflate în oraş şi a verificat şi îndrumat activitatea comandamentului zonei de ocupaţie, în curs de constituire şi începere a activităţilor specifice. Atitudinea autorităţilor ucrainene de la începutul lunii iunie nu a rămas singulară, o lună mai târziu Simion Peltiura cerând retragerea armatei române din Pocuţia şi promiţând recunoaşterea unirii Basarabiei cu România, pentru ca la 28 august 1919, când armata română a evacuat acest teritoriu, guvernul de la Bucureşti să fie acuzat de cedare a acestui teritoriu Poloniei.

Concomitent cu măsurile organizatorice pentru administrarea Pocuţiei, trecerea la punerea în aplicare a celor stabilite prin ordonanţe sau de comun acord cu autorităţile locale, comandamentul Diviziei 8 Infanterie a fost preocupat permanent de pregătirea

---

[47] Pe larg, în Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuţia. Acţiuni ale Diviziei 8 Infanterie, 23 mai – 24 august 1919*, Editura Militară, Bucureşti, 2019.

[48] Arh. MAE, *Fond 71/1914 E2*, dosar nr. 190, f. 8.

structurilor din subordine pentru a respinge orice tentativă ofensivă a trupelor şi bandelor bolşevice ucrainene, executate asupra forţelor dispuse deja în dispozitiv pe aliniamentul din nordul teritoriului ocupat şi de pe malul de sud al Nistrului.

Permanenta activitate informativă executată de către structuri specializate sau prin patrulele de cercetare infiltrate la nord de Nistru, cât şi prin observarea neîntreruptă a terenului unde se afla potenţialul inamic, a permis o evaluare a capacităţii combative a acestuia, o apreciere a acţiunilor probabile în timp şi spaţiu, concluzia fiind, în cele mai multe cazuri, că riscul unor atacuri de amploare era scăzut, în condiţiile când forţele sale erau concentrate împotriva armatei poloneze.

Statul major al diviziei a fost preocupat în permanenţă să elaboreze planuri de acţiune, să transmită ordine clare de operaţii unităţilor din compunere, să adapteze dispozitivele de luptă la cerinţele reale ale situaţiei, în acord cu forţele la dispoziţie. Din acest punct de vedere, divizia s-a confruntat cu probleme serioase în privinţa forţelor la dispoziţie pentru apărarea unui aliniament cu o mare dezvoltare frontală, în condiţiile în care situaţia din Ungaria impunea Marelui Cartier General trimiterea la Tisa a cât mai multe forţe şi mijloace, în contextul în care trupele maghiare constituiau un real pericol pentru diviziile române aflate în apărare pe acest curs de apă. Pe toată durata prezenţei în Pocuţia, zona de responsabilitate a Diviziei 8 Infanterie a fost extinsă, misiunile au devenit complexe, iar efortul executanţilor destul de ridicat, dar în condiţii de risc redus.

Misiunea stabilită diviziei a impus constituirea grupărilor de forţe de o manieră care să asigure îndeplinirea acesteia: o grupare principală, cu misiuni de a apăra aliniamentul ocupat, aflată sub comanda colonelului Petre Cănciulescu, rezerva diviziei, trupele aflate în subordinea Comandamentului teritorial al Pocuţiei şi cele cu organizarea teritorială a Pocuţiei şi paza oraşului Cernăuţi.

Generalul Iacob Zadik a fost cel care a purtat întreaga responsabilitate pentru îndeplinirea misiunilor, în condiţiile în care după înlocuirea generalului Nicolae Petala de la comanda Corpului 4 armată, în perioada 7 iunie – 10 iulie 1919 a îndeplinit, temporar, funcţia de comandant al Grupului de divizii „General Zadik”.

Începând cu ziua de 28 mai 1919, trupele Diviziei 8 Infanterie au început să desfăşoare acţiuni şi activităţi specific organizării apărării pe un aliniament, în condiţiile inexistenţei la contact a unor forţe, potenţial agresoare, care nu aveau realizat un dispozitiv care să permită o interpretare corectă asupra acţiunilor sale viitoare. Astfel, s-au executat recunoaşteri pentru alegerea celor mai convenabile poziţii de apărare, a sectoarelor în care să se concentreze majoritatea forţelor, pe poziţia principală de rezistenţă şi în adâncime. A doua zi a fost mai intensă în activităţi, continuând recunoaşterile şi unele deplasări ale subunităţilor pentru realizarea dispozitivului de luptă, dar acţiunea cea mai importantă a fost realizarea legăturii cu comandanţii militari polonezi aflaţi dincolo de linia de demarcaţie stabilită de comun acord, cât şi cu detaşamentul de legătură al Grupului de „Nord” din Maramureş (un batalion din Regimentul 10 Vânători, un escadron din Regimentul 7 Roşiori şi două baterii de munte). Pentru paza sectorului de cale ferată Delatyn, Tartarov, conform ordinului primit, Regimentul 8 Roşiori a destinat un detaşament pe jos, care îşi îndeplinea misiunea prin instalarea unor posturi fixe şi patrulare în lungul liniei de comunicaţii feroviare.

Urmare a recunoaşterilor executate, a regrupărilor şi înlocuirilor, acţiuni specifice realizării dispozitivelor de luptă la 31 mai 1919, unităţile Diviziei 8 Infanterie erau grupate şi dislocate astfel[49]:

Elemente de dispozitiv	Comandant	Compunere
Sectorul de „Nord”	Colonel Dumbravă Vasile	I, II/Regimentul 29 Infanterie, 5/Regimentul 12 Artilerie, 1/Regimentul 4 Artilerie grea, 2/ Regimentul 3 Roşiori
Sectorul „Horodenka”	Colonel Odobescu Ion	III/Regimentul 29 Infanterie, 3,4/Regimentul 12 Artilerie, 2/Regimentul 2 Artilerie grea, 1,3,4/Regimentul 3 Roşiori
Sectorul „Ottynia”	Colonel Cănciulescu Petre	Regimentul 13 infanterie, Regimentul 25 Infanterie, 1,2/Regimentul 12 Artilerie, 2,3/Regimentul 17 Obuziere, Regimentul 8 Roşiori, Batalionul 1 Pionieri
Rezerva diviziei	Locotenent colonel Gerotă	Escadronul divizionar, Regimentul 8 vânători, Grupul moto-mitraliere, 4/Regimentul 17 obuziere.
Trupe destinate organizării teritoriale a Pocuţiei şi pazei zonei Cernăuţi	Colonel Gheorghe Liciu	Regimentul 3 Grăniceri
		Batalionul 2 Pionieri
		Secţia telegrafie fără fir
		Compania 3 căi ferate
		Cartierul diviziei
		Detaşamentul de jandarmi pedeştri
		Ambulanţa divizionară
		Secţia spital 5 contagioşi
		Brutăria de campanie
		Secţia proiectoare

Dispozitivul realizat, dar mai ales compunerea forţelor din cadrul fiecărui element, scoate în evidenţă un mare număr de unităţi şi subunităţi din toate genurile de armă şi specialităţile, cu mult peste statul de organizare a unei divizii. Acest aspect este evidenţiat des în documentele de luptă redactate de către statul major al diviziei, atunci când sunt prezentate trupele şi serviciile care intrau în compunerea acestei mari unităţi la diferite date, acestea fiind grupate în structura organică şi cele subordonate operativ.

În vederea unor acţiuni care ar fi fost desfăşurate ca urmare a acţiunii adversarului, trupe ucrainene sau/şi bande anarhice bolşevizate, statul major al diviziei, conform practicii vremii, a elaborat la 2 iunie „Planul de acţiune nr. 27”[50], un amplu şi complex document de stat major, care cuprindea: situaţia generală pe teatrul de operaţii, misiunea diviziei, aprecieri asupra acţiunilor viitoare probabile ale trupelor poloneze şi ucrainene, hotărârea comandantului diviziei pentru îndeplinirea misiunii, trupele la dispoziţie şi misiunea acestora în sectoarele şi zonele încredinţate, repartiţia forţelor şi mijloacelor, documentele care trebuiau întocmite de către unităţi în legătură cu acţiunile desfăşurate,

[49] *Ibidem*, f. 40-41.
[50] *Ibidem*, f. 135-137.

realizarea legăturilor, poliţia înapoia frontului, logistica trupelor, evacuarea prizonierilor, evacuarea materialelor, dislocarea punctelor de comandă.

Planul de acţiune includea o anexă, „Buletinul de informaţii”[51], elaborat de către Biroul de informaţii al Diviziei 8 Infanterie, în care era prezentată în detaliu situaţia forţelor ucrainene şi forţelor roşii ucrainene.

Din conţinutul planului de acţiune elaborat la 2 iunie 1919, rezultă că prin acţiunea în comun a trupelor române şi poloneze în Galiţia, unităţile ucrainene din acest spaţiu s-au dizolvat, predat sau fugit pe malul stâng al Nistrului. În legătură cu trupele ucrainene, se aprecia că situaţia lor era neclară şi imprevizibilă: *„Armate regulate şi bande de bolşevici, cu puţină nuanţă de deosebire între ele, frământă ţara în lung şi lat, fără a-şi putea preciza care sunt dorinţele şi aspiraţiile lor”*[52].

În legătură cu misiunea diviziei, era evidenţiată necesitatea supravegherii cu forţe puţine a aliniamentului de contact cu trupele poloneze, atenţia şi efortul trebuind concentrat asupra malului stâng al Nistrului, unde se aflau trupe ucrainene, a căror atitudine era caracterizată a fi: *„lupta tuturor, împotriva tuturor, totuşi, după o desmeticire, tot de aici putea veni pericolul”*[53].

Avându-se în vedere relaţiile de cooperare cu armata polonă şi riscul redus de acţiune din partea ucrainenilor, în plan era subliniată concepţia generalului Iacob Zadik privind acţiunile şi activităţile viitoare ale forţelor din subordine: *„Întinderea mare a frontului ţinut de Divizia 8-a şi interesul de a face instrucţia, educaţia şi îngrijirea oamenilor, impun deopotrivă menţinerea unui număr cât mai mare de unităţi constituite cu care să se poată manevra şi a căror instrucţie şi educaţie trebuie desăvârşită. Pentru moment, neavând acţiuni de arme în curs, găsim răgazul cel mai prielnic pentru a ne ocupa în cât mai largă măsură de instrucţia, educaţia şi ridicarea moralului soldaţilor şi ofiţerilor, prin bună îngrijire şi acordare de permisii în proporţia fixată de către Marele Cartier General”*[54].

Hotărârea comandantului de divizie pentru îndeplinirea misiunii era exprimată în cuvinte puţine şi cu caracter mobilizator pentru trupele din subordine: *„A nu permite duşmanilor să calce teritoriul cucerit în Pocuţia şi teritoriul Bucovinei, şi a distruge imediat orice bandă care ar încerca să facă vreo incursiune. Aceasta se poate realiza uşor, dacă în sufletul fiecărui ostaş român va fi sădită dorinţa de a se bate cu duşmanii şi de a învinge.*

A supraveghea frontiera, inclusiv în sectorul Ottynia, cu forţe puţine şi a ţine restul trupelor cât mai mult grupate pentru a se forma repede o masă cu care să se izbească şi să se distrugă inamicul ori din ce direcţie ar veni şi oricare ar fi modul de acţiune. Pentru atingerea acestui scop, trebuie însă manevră şi iuţeală în mişcări.

A lua măsuri pentru împiedicarea şi potolirea imediată a oricărei încercări de dezordine din partea locuitorilor, din una sau mai multe localităţi.

A lua măsuri pentru administrarea teritoriului ocupat din Pocuţia ca zonă militară, înfiinţând în acest scop un comandament militar.

---

[51] *Ibidem*, f. 138.
[52] *Ibidem*, f. 135.
[53] *Ibidem*
[54] *Ibidem*

A se ocupa în special de instrucţia, educaţia şi ridicarea moralului oamenilor"[55].

Acest ultim aspect al hotărârii generalului Iacob Zadik poate fi surprinzător.

Realităţile din cadrul diviziei arată însă că instrucţia, educaţia şi moralul trupelor erau o necesitate obiectivă pentru siguranţa îndeplinirii misiunilor.

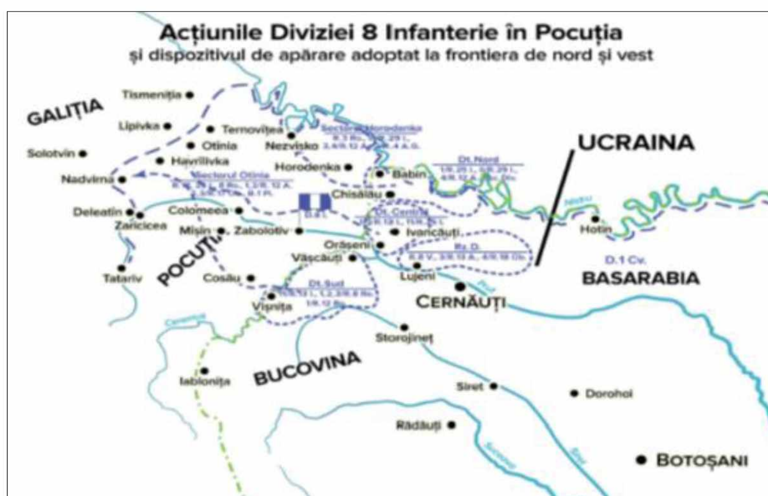
Divizia devenise o structură eterogenă prin primirea de efective, structuri constituite de la alte unităţi şi mari unităţi, fusese angajată în acţiuni şi activităţi care nu permisese, decât în mică măsură, desfăşurarea procesului de instrucţie, cel care introduce şi consolidează disciplina militară. Prin urmare, prevederea din planul de acţiune era raportată la o realitate conştientizată, care nu putea fi trecută cu vederea.

O prevedere importantă a planului era stabilirea sectoarelor de apărat, repartiţia forţelor şi mijloacelor, stabilirea misiunilor şi responsabilităţilor comandanţilor de sectoare. Primele două aspecte, precizate mai sus, sintetizate, constau în[56]:

Sectoare	**Comandant**	**Limite**	**Forţe destinate**
Sectorul „Zastavna"	Colonel Dumbravă Vasile; Şeful artileriei, locotenent colonel Botez	Balamutovka, Babin	2/Regimentul 3 Roşiori; I, II/Regimentul 29 Infanterie; 5/Regimentul 12 Artilerie; 4/Regimentul 17 Obuziere; 1/Regimentul 4 Artilerie grea; 1 Secţie proiectoare; Jandarmii rurali din judeţele Coţman şi Zastavna.
Sectorul „Horodenka"	Colonel Odobescu Ion; Şeful artileriei, maior Covrig	Babin (exclusiv), Niezwiska (exclusiv)	1, 3, 4/Regimentul 3 Roşiori şi Grupul de mitraliere; III/Regimentul 29 Infanterie; 3, 4/ Regimentul 12 Artilerie; 2/Regimentul 4 Artilerie grea.
Sectorul „Ottynia"	Colonel Daschievici Ioan; Şeful artileriei, maior Alecu	Niezwiska (exclusiv), creasta Carpaţilor, până la linia de contact cu trupele române din Transilvania.	Regimentul 8 Roşiori, cu 4 escadroane şi grupul mitraliere; Regimentul 8 Vânători.
Rezerva diviziei	Colonel Cănciulescu Petre	Regimentul 13 Infanterie la Sniatyn; Regimentul 25 Infanterie la Kolomeea.	Brigada 15 Infanterie (R. 13, 25 infanterie); Batalionul 1 Pionieri; Grupul moto-mitraliere; 1, 2/Regimentul 12 Artilerie.

În cea mai mare parte a timpului, repartiţia forţelor şi mijloacelor pentru cele trei sectoare s-a menţinut neschimbată, dar se remarcă constituirea unei rezerve puternice de divizie, care să fie în măsură ca, la nevoie, să intervină oportun şi eficient.

[55] *Ibidem.*
[56] *Ibidem*, f. 136.

Misiunile trupelor din sectoare şi rezerva diviziei erau stabilite în detaliu, prevedeau că aliniamentul pe Nistru şi cel dintre Nistru şi zona montană, trebuia supravegheat şi apărat pe linia de supraveghere, unde trebuiau organizate puncte de sprijin pe direcţiile probabile de atac, cu excepţia sectorului „Ottynia".

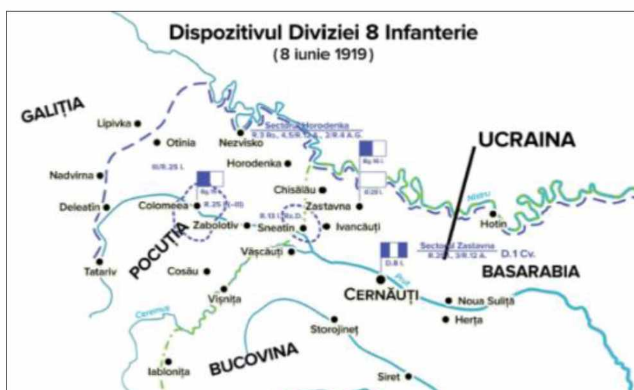
În adâncime, trebuia organizată o poziţie principală de rezistenţă pe aliniamentul Peczenizyn, sud Prut, Slobovka Lesna, Korszow, Obertyn, Okna, Czernistyn, Iasienow Polny, Verenceanca, Zastavna, Iurcăuţi, Balamutovka. Punctele de rezistenţă aflate pe linia de supraveghere trebuiau organizate de către trupele puse la dispoziţia comandanţilor de sectoare, iar cele de pe poziţia principală de rezistenţă de către cele subordonate colonelului Petre Cănciulescu.

Comandanţii elementelor de dispozitiv operativ al Diviziei 8 Infanterie aveau obligaţia de a executa recunoaşteri în teren, de a stabili în detaliu locul fiecărui element din cadrul dispozitivului său, iar până la 10 iunie 1919 trebuiau să întocmească propriul lor plan de lucru şi acţiune în caz de atac, pe care să-l înainteze la statul major al diviziei, aflat la Cernăuţi.

Realizarea dispozitivului de luptă, regrupările şi înlocuirile de unităţi şi subunităţi, trebuiau finalizate până la 8 iunie, pentru aceasta Biroului operaţii al diviziei revenindu-i sarcina de a organiza transporturile pe calea ferată şi deplasările pe jos.

Planul prevedea în detaliu activităţi pe care comandanţii de unităţi trebuiau să le desfăşoare pentru îndeplinirea misiunilor, cu referire, în principal, la: consemnarea în scris a tuturor activităţilor desfăşurate, prin întocmirea unui dosar al informaţiilor şi al unuia referitor la operaţiunile desfăşurate; organizarea cooperării între infanterie şi artilerie, în diferite variante, pe direcţii şi aliniamente; studiul în detaliu al tuturor posibilităţilor de manevră a forţelor şi mijloacelor, prin executarea de recunoaşteri în teren; conţinutul planului de acţiune care trebuia trimis diviziei ş.a. În sfârşit, planul de acţiune stabilea măsurile şi acţiunile de logistica trupelor, responsabilitate care revenea

Biroului operaţii şi şefilor de servicii din cadrul comandamentului diviziei, cât şi dislocarea punctelor de comandă.

Planul de acţiune, în formă completă, a fost transmis tuturor comandanţilor până la eşalon regiment sau batalion îndivizionat, comandantului Corpului 4 Armată şi celui al Diviziei 1 Cavalerie. În ziua de 7 iunie, cu ocazia unei vizite a generalului C. Prezan în partea de nord a ţării, a avut loc numirea comandantului Diviziei 8 Infanterie în fruntea forţelor din nordul ţării, constituite în Grupul de divizii „General Zadik”.

Imediat după preluarea comenzii grupului care îi purta numele, generalul Iacob Zadik a trebuit să emită ordinele impuse de situaţia creată în urma dispoziţiilor Marelui Cartier General din ziua de 7 iunie 1919, prin care Brigada 6 Roşiori (Regimentele 3 şi 8 Roşiori), subordonată operativ Diviziei 8 Infanterie, urma a fi scoasă din Pocuţia şi trimisă în Transilvania. Prin acelaşi ordin ieşea din subordinea Diviziei 8 Infanterie şi Regimentul 3 Grăniceri. Situaţia creată a impus aducerea unor modificări la „Planul de acţiune nr. 27” în privinţa delimitării sectoarelor şi a forţelor care urmau să intre în structura grupărilor destinate apărării. Timp de o săptămână s-au executat, în linişte, fără precipitare, dislocări de forţe şi mijloace, conform unor ordine scrise şi verbale, astfel că la 14 iunie se realizase un nou dispozitiv al forţelor Diviziei 8 Infanterie.

În ziua în care se finalizase realizarea noului dispozitiv, Divizia 1 Cavalerie a primit ordinul preliminar pentru plecarea în Transilvania, astfel că Sectorul „Hotin” a fost încredinţat pentru apărare Brigăzii 6 Călăraşi. Situaţia acestei mari unităţi era incertă, chiar pentru Marele Cartier General în privinţa datei plecării, astfel că la 18 iunie 1919 generalul Iacob Zadik era înştiinţat că divizia rămânea în continuare în subordinea sa. A doua zi, prin „Ordinul nr. 1671”, comandantului Diviziei 1 Cavalerie i se transmitea situaţia în care urma să se găsească în următoarea perioadă: legătura permanentă cu comandantului grupului de divizii; brigăzile de călăraşi rămâneau în subordinea comandantului diviziei sub aspectul ordinii, disciplinei şi instrucţiei; din punct de vedere operativ constituia rezerva grupului de divizii; în zonele de dislocare brigăzile vor desfăşura acţiuni pentru strângerea armelor conform celor stabilite de comun acord cu comandanţii de sectoare[57].

[57] *Ibidem,* f. 148.

Tot la 19 iunie 1919, generalul Iacob Zadik a emis „Ordinul nr. 1669”, prin care a stabilit o nouă concepţie de acţiune în zona de responsabilitate: «*Trupele din Pocuţia (Brigada 16 şi Regimental 8 Vânători) vor constitui un singur sector al Pocuţiei sub comanda comandantului Brigăzii 16 Infanterie.*

Regimentele 3 şi 8 Roşiori vor sta pe teritoriul acestui subsector ca rezervă a grupului, la nevoie însă vor putea fi întrebuinţate operativ de comandantul subsectorului, dar numai cu aprobarea prealabilă a grupului. Pentru un moment regimentele vor da ajutor pentru paza teritoriului şi strângerea armelor. Sectorul ocupat mai înainte de Divizia 1 Cavalerie va trece direct sub ordinele Divizie 8-a din punct de vedere operativ şi administrativ şi se va intitula Subsectorul „Hotin”.

Comandantul Subsectorului „Pocuţia” va studia din nou dacă repartiţia actuală a trupelor aflate în supraveghere corespunde eventualităţilor ce se pot ivi fie de la nord, de peste Nistru, fie de la vest dinspre polonezi»[58].

În noua situaţie, Divizia 8 Infanterie avea un sector de supraveghere şi apărare pe Nistru cuprins între Atachi, unde realiza legătura cu Divizia 9 Infanterie, şi Niezwiska, iar de la acea localitate, prin Ottynia şi Delatyn, până la crestele Carpaţilor în punctul Tartarow, unde realiza joncţiunea cu unităţile Grupului de „Nord” din Transilvania. Noul dispozitiv al Diviziei 8 Infanterie în Pocuţia era realizat în Sectorul „Kolomeea”, cuprins între Babin şi Niezwiska, pe Nistru, apoi până la Tartarow, având forţele subordonate colonelului Petre Cănciulescu dispuse pe un eşalon cu o rezervă.

La sfârşitul lunii iunie şi începutul lunii iulie 1919 situaţia trupelor Diviziei 8 Infanterie din Pocuţia şi nordul Basarabiei a devenit mai sigură ca urmare a unor succese militare ale armatei poloneze, dar şi a stării conflictuale existente între naţionaliştii ucraineni şi bolşevici. Cu toate acestea un posibil atac asupra trupelor noastre trebuia luat în considerare, fapt ce impunea tratarea cu seriozitate şi responsabilitate a problemelor operative în Pocuţia şi nordul Basarabiei.

Pe fondul situaţiei prezentate, la 3 iulie 1919, statul major al Diviziei 8 Infanterie a finalizat „Planul de acţiune nr. 29”, care cuprindea o amplă prezentare a situaţiei trupelor poloneze şi ucrainene, despre polonezi scriindu-se că: *„relaţiile ...sunt prieteneşti, deci faţă de ei nu vom face sector de apărare, ci numai supraveghere pentru ca linia de demarcaţie să nu fie trecută decât prin controlul trupelor noastre”*[59]. Se aprecia că pericolul pentru trupele noastre putea veni de peste Nistru, unde se impunea concentrarea efortului pentru evitarea surprinderii. Ideea generalului Iacob Zadik era că: *„Întinderea mare a frontului ţinut de Divizia 8-a cu trupele sale organice şi cele ce îi sunt ataşate operativ, precum şi interesul ce avem de a pregăti trupele sub toate raporturile în vederea unui efort puternic pe care ar fi chemat să-l dea, ambele motive impun deopotrivă ca supravegherea frontului şi apărarea să se facă cu minimum de trupe şi să se ţină un număr cât mai mare de unităţi constituite în rezervă pentru desăvârşita pregătire a lor de război şi pentru a avea cu ce face faţă la diferite ipoteze”*[60].

---

[58] *Ibidem*, f. 149.
[59] *Ibidem*, f. 154.
[60] *Ibidem*.

Misiunea diviziei, cât şi hotărârea comandamentului diviziei, precizată în plan, rămânea aceeaşi, exprimarea fiind doar nuanţată în raport cu cea din planul anterior. Elementul de noutate îl constituia împărţirea teritoriului pentru supraveghere şi apărare în sectoarele „Hotin”, „Bucovina” şi „Pocuţia”. Pentru fiecare sector era stabilită zona de responsabilitate, comandantul şi şeful artileriei, trupele la dispoziţie şi misiunile care le reveneau, punctele de comandă şi anumite precizări privind modul de îndeplinire a misiunilor. Rezerva diviziei, ca element distinct al dispozitivului, era formată din unităţi si subunităţi de infanterie, artilerie şi cavalerie, era dispersată în localităţi care dispuneau de staţie de cale ferată, pentru a fi transportate rapid acolo unde situaţia ar fi impus-o. Realizarea dispozitivului conform planului presupunea o amplă manevră de forţe şi mijloace, fapt ce impunea o planificare judicioasă a regrupărilor şi înlocuirilor de trupe, astfel încât supravegherea şi apărarea aliniamentului încredinţat să fie continuă.

Statul major al diviziei urma să planifice toate mişcările de trupe şi să emită ordine speciale, care să prevadă detaliile de execuţie pentru unităţile care urmau a fi transportate sau să execute marşuri.

Punerea în aplicare a prevederilor planului a fost întârziată de evenimente care s-au produs chiar începând cu a doua zi. În cursul zilei de 5 iulie 1919 a sosit în nordul Basarabiei generalul Constantin Prezan, care a fost întâmpinat de către generalul Iacob Zadik şi locotenentul colonel Rovinaru la Ocniţa. În ziua de 6 iulie au fost inspectate trupele de la Hotin, iar a doua zi a ajuns la Cernăuţi, unde a avut un program de întâlniri cu autorităţi militare şi civile, a inspectat câteva unităţi dislocate în oraş. La 8 iulie a efectuat o vizită de inspecţie a trupelor aflate în dispozitiv sau la alte activităţi în localităţile Koţman, Horodenka, Kolomeea şi Sniatyn, revenind în seara zilei la Cernăuţi. În contextul vizitei şefului Statului Major General al Armatei a avut loc şi numirea generalului Alexandru Lupescu la comanda Corpului 4 armată şi sosirea rapidă a acestuia la Cernăuţi în ziua de 10 iulie, pentru a prelua şi comanda grupului de divizii, care va purta din acea zi denumirea de Grupul de divizii „General Lupescu”.

În ziua de 11 iulie a avut loc şi întâlnirea cu generalul Iaob Zadik, care l-a pus la curent pe noul comandant cu situaţia forţelor pe care le-a luat în primire. Dacă generalul Iacob Zadic a exercitat conducerea Corpului 4 Armată de la Cernăuţi, unde fusese

transferat un eşalon operativ de la Iaşi, pe 12 iulie 1919 generalul Alexandru Lupescu a dispus întoarcerea la Iaşi a acestei structuri.

Intrarea în starea de normalitate în privinţa încadrării funcţiilor de conducere la eşalon de corp de armată şi divizie a permis trecerea la punerea în aplicare a prevederilor „Planului de acţiune nr. 29". Primul aspect, cel mai important, l-a constituit emiterea şi punerea în aplicare a „Ordinului de operaţii nr. 30", care a prevăzut modul de acţiune pentru realizarea dispozitivului stabilit prin planul de acţiune din 3 iulie.

Înlocuirea unor unităţi şi luarea în primire a unor sectoare sau poziţii de supraveghere trebuia consemnată în procese-verbale, iar trupele înlocuite urmau să predea noului comandant toate documentele referitoare la operaţii şi informaţii, considerate proprietatea sectoarelor. Specificându-se că divizia dispunea de puţine hărţi cu zona de acţiune, acestea trebuiau predate noilor şefi de sectoare. Mijloacele de legătură trebuiau, de asemenea, predate cu acte.

Zilnic, la orele 8 şi 14 comandanţii sectoarelor şi rezervei trebuiau să raporteze situaţia unităţilor din subordine sau care urmau să sosească, pentru a se face corecturile necesare şi a se interveni acolo unde era cazul pentru rezolvarea dificultăţilor şi disfuncţionalităţilor apărute.

După intrarea în dispozitiv, trupele urmau să completeze lucrările de fortificaţii de campanie în cadrul centrelor de rezistenţă, unde accentul trebuia pus pe realizarea şanţurilor de tragere pentru poziţia în genunchi şi a reţelelor de sârmă.

În plină activitate pentru realizarea dispozitivului de luptă conform planului şi ordinelor emise, la 16 iulie 1919 generalul Alexandru Lupescu a transmis comandantului Diviziei 8 Infanterie „Ordinul de operaţii nr. 10", care conţinea şi extrasul din ordinul Marelui Cartier General privind evacuarea Pocuţiei, dar şi prevederi privind operaţiile viitoare ale marii unităţi:

„Frontul Diviziei 8-a se va considera:

Operativ de la Restec – Ataki până la Babin inclusiv, unde se va face legătura cu trupele poloneze.

Supravegherea de la Babin pe vechea frontieră a Bucovinei până la Jablonica (pe Ceremuş), unde se va face legătura cu trupele din Transilvania.

La dispoziţia Diviziei 8 rămân toate trupele care le are astăzi – operativ – în subordine, mai puţin Brigada 4 călăraşi care trece în rezerva Grupului la Lipcani şi împrejurimi.

Pentru apărarea frontului operativ:

Frontul se va împărţi în două sectoare, impuse şi de împărţirea administrativă – Sectorul Hotin de la Restec – Ataki inclusiv (legătura cu Grupul Popovici) până la vechea frontieră politică dintre Bucovina şi Basarabia şi sectorul Bucovinei, până la Babin inclusiv (legătura cu trupele polone).

Frontul Babin – vechea frontieră a Bucovinei până la Jablonica (pe Ceremuş) va fi încredinţat spre supraveghere unui detaşament compus din cele 3 companii de grăniceri (Ordinul Grupului nr. 1660 din 19 iunie 1919) şi un batalion din rezerva diviziei

sub comanda comandantului batalionului de grăniceri. Acest detaşament va fi sub ordinele directe ale Diviziei 8-a"[61].

Din acest ordin rezultă că în nordul Basarabiei şi pe frontiera istorică a Bucovinei forţele Diviziei 8 Infanterie trebuiau să se dispună în sectoarele „Hotin" şi „Bucovina", primul fiind considerat principal şi în pericol de a face obiectul unui potenţial atac din partea trupelor ucrainene. Contrar practicii vremii, când în limitele ordinelor primite comandanţii aveau asigurată libertatea de acţiune pentru utilizarea forţelor în vederea îndeplinirii misiunii, generalul Alexandru Lupescu încălca uneori acest aspect al conducerii, stabilind în detaliu modul de acţiune al unităţilor din subordinea comandanţilor de divizii. Într-o anexă la „Ordinul de Operaţii nr. 10", transmisă odată cu acesta, se făceau precizări asupra modului de grupare a forţelor şi organizării defensive a aliniamentului care urma a fi ocupat.

Conţinutul documentului este în cea mai mare parte inadecvat, aspectele prezentate fiind unele teoretice, alte reguli şi principii de întrebuinţare a forţelor fiind cunoscute de către cei care trebuiau să pună în aplicare „Ordinul de operaţii nr. 10", dovadă fiind întreaga activitate desfăşurată după remobilizarea armatei în toamna anului 1918.

În zilele care au urmat, concomitent cu începerea şi desfăşurarea discuţiilor cu militarii polonezi pentru stabilirea modului de evacuare-ocupare a Pocuţiei, a intensificării activităţilor de evacuare a materialelor din aceeaşi zonă, comandamentele şi unităţile Diviziei 8 Infanterie au trecut la punerea în aplicare a prevederilor „Ordinului de operaţii nr. 10", în acord cu ordinele transmise de la Cernăuţi, coerente din punctul de vedere al emitentului, dar inexplicabile uneori pentru executanţi.

În ziua de 17 iulie în Sectorul „Hotin" două batalioane din Regimentul 37 Infanterie au înlocuit Regimentul 7 Călăraşi din dispozitivul pe Nistru între Darabani şi Balamutovka, unitatea de cavalerie fiind regrupată până în seara zilei la Chişcăuţi.

Transportat la Noua Suliţă, conform „Planului de acţiune nr. 29", Regimentul 29 Infanterie a primit ordin, şi a trecut la execuţie, să trimită câte un batalion la Colomeea şi Cernăuţi pentru încărcarea şi descărcarea materialelor, având în vedere riscul blocării staţiilor de cale ferată datorită insuficienţei forţelor destinate pentru această muncă. Deplasarea executându-se prin marş pe jos, trupele au ajuns la destinaţie pe 19 iulie, obosite, dar în scurt timp au fost angajate la activităţile stabilite de către comandanţii centrelor de încărcare şi descărcare a materialelor, aflaţi la Colomeea şi Cenăuţi. În tot acest efort generat de ultimele ordine pentru realizarea noului dispozitiv de luptă şi intensificarea evacuărilor din Pocuţia, comandantul diviziei a stabilit ca în ziua de 20 iulie să fie suspendate activităţile care nu erau urgente, iar trupele să execute întreţinerea echipamentului şi materialelor, fiind luate şi măsurile de igienă personală, atât de necesare în condiţiile în care starea sanitară din teritoriul în care acţionau nu era dintre cele mai bune.

În acea zi, la Tisa, armata maghiară a trecut la ofensivă împotriva trupelor noastre, cu lovitura principală în zona Szolnok, reuşind să respingă unităţile de la contact pe o adâncime relativ mare. Alarmat de situaţie, Marele Cartier General a ordonat trimiterea imediată a Diviziei 7 Infanterie în Ungaria.

[61] *Ibidem*, f. 164.

Drept urmare, comandantul Corpului 4 Armată a acţionat prompt pentru luarea măsurilor de siguranţă şi apărare la Nistru, ordonând grăbirea realizării dispozitivului stabilit la 16 iulie, apoi a dispus constituirea Regimentelor 7 şi 8 Vânători într-o brigadă care să constituie rezerva Grupului „General Lupescu", stabilind ca în cel mai scurt timp să fie concentrată la Noua Suliţă.

Măsurile erau corecte şi în acord cu pericolul care ar fi rezultat dintr-o eventuală colaborare şi cooperare militară dintre bolşevicii unguri şi ucraineni, aşa cum se întâmplase în aprilie 1919.

În sectorul operativ al Diviziei 8 Infanterie structurile informative ale acesteia trebuiau să acţioneze dincolo de Nistru pentru culegerea şi transmiterea de informaţii, în timp ce trupele destinate supravegherii şi acţiunii în centrele de rezistenţă au intrat în dispozitiv, fiind în măsură să respingă un eventual atac.

Deşi în zilele care au urmat la Nistru nu s-a petrecut niciun eveniment notabil în privinţa acţiunii trupelor ucrainene, măsurile adoptate au fost corecte, binevenite chiar pentru revigorarea vigilenţei comandanţilor şi trupelor, diminuată de preocupări legate de viitoarea evacuare a Pocuţiei.

Totodată, în zona Diviziei 8 Infanterie au fost aduse imediat două batalioane de etape, care să înlocuiască batalioanele Regimentului 29 Infanterie aflate la activităţi de încărcare-descărcare materiale, pentru a-şi putea relua misiunile operative.

Deşi ofensiva polonezilor din ultimele zile înlăturase pericolul unui atac din partea ucrainenilor, măsurile de apărare în sectorul Ataki-Vasiliev au continuat, în acest sens la 26 iulie comandamentul Diviziei 8 Infanterie a emis „Ordinul de operaţii nr. 31"[62], care detalia punerea în aplicare a „Ordinului de operaţii nr. 10".

La acea dată Divizia 8 Infanterie avea în compunere structura sa organică, rămânându-i în subordine operativă doar 3 batalioane de pionieri (angajate în lucrări de întreţinere a comunicaţiilor), două secţii proiectoare şi două companii poduri uşoare.

Elementul de noutate din ordin îl constituia desfiinţarea Sectorului „Bucovina", menţinându-se doar Sectorul ,,Nistru", care urma a fi apărat de către Brigada 16 Infanterie, ale cărei unităţi erau grupate, după mult timp, într-o singură fâşie de acţiune. Brigada 15 Infanterie trebuia să fie dislocată în totalitate în Bucovina, cu Regimentul 13 Infanterie având batalioanele la Zastavna, Verenceanca şi Kotman, iar Regimentul 29 Infanterie la Cernăuţi.

Brigada 4 Călăraşi şi Brigada de Vânători trebuiau să se dispună la Lipcani şi Noua Suliţă, aşa cum fusese stabilit cu câteva zile înainte.

Pe linia de demarcaţie cu trupele poloneze, care urmau să intre în Pocuţia la datele stabilite de comun acord, trebuiau să intre în dispozitiv companiile 4, 5 şi 6 grăniceri, în conformitate cu ordinele comandantului Corpului grănicerilor.

Prin urmare, spre sfârşitul lunii iulie 1919 în Pocuţia se mai aflau doar trupele aflate în subordinea colonelului Gheorghe Liciu, cu misiuni de asigurare a ordinii şi administrării teritoriului, de evacuare a materialelor şi de pregătire a documentelor de predare-primire a judeţelor şi localităţilor către noile autorităţi.

[62] AMNR, *Fond Corpul 4 Armată,* dosar nr. 142, f. 191-1912.

În privinţa trupelor din Pocuţia şi Bucovina, până la începerea evacuării Pocuţiei, la 18 august 1919 activităţile au constat doar în dislocări de forţe şi mijloace în acord cu unele cerinţe rezultate din plecarea unor unităţi pe frontul din Transilvania (regimentele 7 şi 8 vânători au îmbarcat în staţiile Larga şi Horodenka pe 29 iulie, iar a doua zi au plecat spre Transilvania); la 1 august a plecat în Transilvania şi Escadronul divizionar al Diviziei 8 Infanterie.

La data începerii evacuării Pocuţiei, măsurile operative ale Diviziei 8 Infanterie în legătură cu acest teritoriu erau practic anulate, efortul fiind concentrat în nordul Basarabiei.

Exista certitudinea că la jumătatea lunii august, când situaţia era sub control şi în Ungaria, asupra trupelor Diviziei 8 Infanterie nu mai plana vreun pericol major, prin urmare toată atenţia a fost concentrată spre buna organizare şi desfăşurare a evacuării Pocuţiei.

Măsurile de apărare a frontierei de nord a ţării făceau parte din firescul acţiunilor structurilor de comandă, planificare şi organizare a unor eventuale operaţii, pentru evitarea surprinderii. Asemenea măsuri au continuat şi în perioada următoare, chiar şi după demobilizarea majorităţii unităţilor armatei române în primăvara anului 1920. Abia în primăvara anului 1921, la 16 martie, prin „Ordinul nr. 1137" al Marelui Stat Major, unităţile armatei române din partea de nord a ţării, situate la est de Carpaţii Orientali, precum şi cele din Basarabia, au trecut de la starea de război la cea de pace începând cu 1 aprilie 1921.

Se încheia o perioadă grea pentru ofiţerii şi trupa unităţilor şi marilor unităţi din această parte a ţării, supuşi în permanenţă ameninţării trupelor bolşevice de dincolo de Nistru, care acţionau conform unui plan destabilizator elaborat de către autorităţile politice şi militare de la Moscova, care nu au acceptat situaţia creată după decizia românilor dintre Prut şi Nistru de a se uni cu Ţara.

DOBROGEA SUB OCUPAŢIA MILITARĂ A PUTERILOR ALIATE, NOIEMBRIE 1918 – DECEMBRIE 1919

Remus Macovei

1. CRONOLOGIA DESFĂŞURĂRII EVENIMENTELOR ÎN PERIOADA AUGUST 1916 – AUGUST 1920

Anul 1916

• 4/17 august 1916: Consiliul de Coroană de la Cotroceni decide intrarea României în război alături de Antanta;

• 14/27 august 1916: Se declară stare de asediu în cele 34 de judeţe ale României;

• 15/28 august 1916: Se decretează mobilizarea generală; România declară război Austro-Ungariei;

• 17/30 august 1916: Germania şi Turcia declară război României;

• 19 august/1 septembrie 1916 – Bulgaria declară război României;

• 1/14 septembrie – 11/24 octombrie 1916: Trupele române, împreună cu trupe ruse şi sârbe participă la apărarea Dobrogei;

• 12/25 octombrie 1916: Trupele române părăsesc Dobrogea;

• 12/25 octombrie – 24 decembrie 1916/6 ianuarie 1917: trupele ruse vor desfăşura acţiuni împotriva forţelor germano-bulgaro-turce;

• Octombrie – Noiembrie 1916: Cadrilaterul este încadrat Bulgariei; administrarea Dobrogei revine autorităţilor bulgare;

• 24 octombrie/6 noiembrie 1916: Guvernul german emite ordinul de constituire a Administraţiei de Etapă din Dobrogea;

• 3/16 noiembrie 1916 – 5/18 ianuarie 1917: Constituirea structurii Administraţiei de Etapă din Dobrogea;

• 2/15 decembrie 1916: Convenţia de la Sofia.

Anul 1917

• 5/18 ianuarie 1917: Înlocuirea administraţiei bulgare;

• 30 iunie /13 iulie 1917: Constituirea Comitetului Central al Poporului Dobrogean;

• 17/18 – 30/31 decembrie 1917: Se desfăşoară primul Congres Naţional Dobrogean de la Babadag;

• 26 noiembrie/9 decembrie 1917: Se încheie, la Focşani, armistiţiul dintre România şi Puterile Centrale.

Anul 1918

• 11/24-12/25 septembrie 1918: La Berlin se semnează un protocol prin care întreaga Dobroge revine Bulgariei;

• 16/29 septembrie 1918: Capitularea Bulgariei. La Salonic se semnează Convenţia de armistiţiu a Comandamentului Aliat cu Bulgaria. Bulgariei i se permite păstrarea a două divizii în Dobrogea;

• 13/26 octombrie 1918: Întrunirea publică la Galaţi a refugiaţilor dobrogeni care trimit un memoriu regelui, guvernului şi parlamentului;

• 24 octombrie/6 noiembrie 1918: Înlocuirea guvernului filo-german Marghiloman cu cel condus de generalul Constantin Coandă;

• 28 octombrie/10 noiembrie 1918: Regele Ferdinand I ordonă mobilizarea Armatei Române şi reintrarea României în război;

• 29 octombrie/11 noiembrie 1918: Se încearcă trecerea unor subunităţi de grăniceri dar acestea sunt primite cu foc de trupele bulgare;

• 29 octombrie/11 noiembrie 1918: Armistiţiul general. Capitularea Germaniei. Încheierea Primului Război Mondial. Un regiment francez trece Dunărea la Giurgiu. Germanii evacuează Bucureştiul;

• 8/21 noiembrie 1918: Generalul H.M. Berthelot somează Bulgaria să îşi evacueze trupele din Dobrogea până la 6 decembrie 1918, termenul de evacuare, stabilit fiind de cinci zile;

• 10/23 noiembrie 1918: Statul Major al Armatei bulgare a ordonat retragerea trupelor la sud de linia ferată Constanţa – Cernavodă;

• 11/24 noiembrie 1918: Clemenceau ordonă generalului F. d'Esperey ocuparea Constanţei. Începe retragerea trupelor bulgare din Dobrogea;

• 11/24-12/25 noiembrie 1918: Sosirea trupelor engleze în Constanţa, Cernavodă şi Medgidia;

• 13/26 noiembrie 1918: Întâlnirea de la Giurgiu între generalul H.M. Berthelot şi generalul C. Prezan, ocazie cu care s-a discutat şi despre revenirea Armatei Române în Dobrogea;

• 17 noiembrie/30 noiembrie 1918: Numirea prefectului de Tulcea;

• 20 noiembrie/3 decembrie 1918: Din ordinul primului ministru, Teodor Teodorov, se declanşează părăsirea graduală a Dobrogei de către autorităţile civile bulgare;

• 19 noiembrie/2 decembrie 1918: Instalarea prefectului judeţului Constanţa;

• 22 noiembrie/5 decembrie 1918: Debarcarea trupelor franceze în portul Tulcea. Proclamaţia generalului H. M. Berthelot către dobrogeni;

• 23 noiembrie/6 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Tulcea;

• 25 noiembrie/8 decembrie 1918: Instalarea prefectului judeţului Tulcea;

• 26 noiembrie/9 decembrie 1918: La cererea comandantului detaşamentului francez din Tulcea, o companie din Regimentul 33 Infanterie trece în Dobrogea, pentru a participa la menţinerea ordinii publice în oraş şi zona limitrofă;

• 27 noiembrie/10 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Constanţa;

• 28 noiembrie/11 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Cernavoda;

• 30 noiembire/13 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Medgidia;

• 1/14 decembrie 1918: Se înfiinţează Serviciul Jandarmeriei în Dobrogea, prin organizarea unui batalion de jandarmi cu reşedinţa la Constanţa, format din companiile de jandarmi din Tulcea, Constanţa, Silistra şi Dobrici;

• 9/22 decembrie 1918: Instalarea prefectului judeţului Durostor. La solicitarea comandantului detaşamentului francez din Tulcea, compania din Regimentul 33 Infanterie va fi retrasă la Ismail;

• 10/23 decembrie 1918: Intervenţia la guvernele de la Londra şi Paris pentru grăbirea autorizării instalării grănicerilor în Dobrogea;

• 14/27 decembrie 1918: Instalarea prefectului judeţului Caliacra;

• 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919: Generalul F. d'Esperey ordonă militarilor englezi să nu permită instalarea grănicerilor români în Cadrillater.

Anul 1919

• 1/14 ianuarie 1919: Militarii englezi împiedică instalarea grănicerilor pe graniţa de sud;

• 5 ianuarie/18 ianuarie 1919: Începerea lucrărilor Conferinţei de pace de la Paris;

• 6/19 ianuarie 1919: Terminarea evacuării trupelor bulgare din Dobrogea;

• 29 ianuarie/11 februarie 1919: Îşi începe activitatea Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România. Se măreştete sectorul de pază al Regimentului 2 Grăniceri de la Şabla, la Marea Neagră, la Napadova, pe Nistru;

• 18 februarie/3 martie 1919: Prezentarea la Paris a memoriului guvernului român. Reprezentantul S.U.A., Lansing, propune retrasarea graniţelor în Dobrogea;

• 28 martie/10 aprilie 1919: Generalul H.M. Berthlot este înlocuit cu generalul Graziani;

• Aprilie 1919: trupele engleze din Dobrogea Nouă sunt înlocuite cu trupe italiene. Acestea vor acţiona în această zonă până la mijlocul lunii august 1919, când vor fi înlocuite cu militari francezi din Regimentul 14 Tiraliori;

• 11/24 aprilie 1919: A fost creat la Odessa, din iniţiativa lui Cristian Racovski, Comitetul Revoluţionar Dobrogean;

• 13/26 aprilie 1919: Guvernul României, în urma aprobării primite de la Paris, ordonă trimiterea grănicerilor în Dobrogea Nouă. Se instalează companii de grăniceri în Constanţa, Tulcea, Babadag, Hârşova şi Cernavodă. Corpul 5 Armată îşi întinde jurisdicţia în Dobrogea.

• 23 aprilie/6 mai 1919: Plecarea generalului H.M. Berthlot;

• 4/17 mai 1919: Revolta marinarilor flotei franceze din Marea Neagră;

• 16/29 mai 1919: Marea adunare de la Constanţa în sprijinul integrităţii Dobrogei;

• 27 mai/9 iulie 1919: Generalul Graziani îl anunţă pe generalul Constantin Prezan că Armata de la Dunăre va părăsi România;

• 10/23 august – 4/17 septembrie 1919: Deplasarea Diviziei 10 Infanterie din Basarabia în Dobrogea;

• 26 august/8 septembrie 1919: Clemenceau respinge propunerea americană de retrasare a graniţelor în Dobrogea;

• 15/28 septembrie 1919: Trupele Diviziei 10 Infanterie termină concentrarea în sudul Dobrogei;

• 3/16 noiembrie 1919: La Bazargic se semnează o convenţie militară pentru înlocuirea trupelor franceze cu trupe româneşti;

• Noiembrie 1919: Primele alegeri pentru parlamentul României Mari;

• 8/21-12/25 noiembrie 1919: Adunarea Generală Dobrogeană de la Varna;

• 18 noiembrie/1 decembrie 1919: Comandantul francez al trupelor din Dobrogea Nouă solicită aplicarea convenţiei militare din 3-16 noiembrie 1919;

• 23 noiembrie/6 decembrie 1919: Înlocuirea trupelor franceze din Dobrogea Nouă. Realizarea cooperării între Divizia 10 Infanterie şi unităţile de grăniceri de pe frontiera cu Bulgaria;

• 27 noiembrie/10 decembrie 1919: Semnarea Tratatului de Pace între România şi Bulgaria la Neuilly-sur-Siene;

• 29 noiembrie/12 decembrie 1919: Frontiera cu Bulgaria este complet închisă pentru a se opri trecerea frauduloasă a frontierei de către agitatorii socialişti bulgari.

Anul 1920

• 20 decembrie 1919/2 ianuarie 1920 – 8/21 ianuarie: Revenirea în garnizoanele de dislocare la pace a trupelor Diviziei 9 Infanterie şi înlocuirea unităţior din Divizia 10 Infanterie, care se vor deplasa în garnizoanele lor de dislocare la pace;

• 31 decembrie 1919/13 ianuarie 1920: Decret pentru menţinerea stării de asediu;

• 13/26 august 1920: Semnarea la Bucureşti a Convenţiei de demarcare a frontierei româno-bulgare.

2. OCUPAREA DOBROGEI DE CĂTRE PUTERILE ALIATE

2.1. Capitularea Bulgariei şi consecinţele sale

Faptul că nu a primit, în urma Tratatului de la Buftea – Bucureşti, întreaga Dobroge a provocat nemulţumirea Bulgariei. Primul ministru Vasil Radoslavov, pro-german, a fost înlocuit cu Alexander Malinov, care a început să se distanţeze de Germania. Acesta face numeroase demersuri pentru rezolvarea problemei Dobrogei conform pretenţiilor bulgare. Germania va fi nevoită să cedeze şi la 25 septembrie – 8 octombrie 1918, delegaţii Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei şi Bulgariei vor semna un Protocol prin care Dobrogea se cedează în întregime şi fără nicio restricţie Bulgariei.

Armata de Orient, compusă din 8 divizii franceze, 9 greceşti, 6 sârbe, 4 britanice şi 1 italiană, comandată de generalul Frachet d'Esperey, declanşează, la 2/15 septembrie 1918, ofensiva care se va solda cu capitularea Bulgariei, la 16/29 septembrie 1918. La încheierea armistiţiului un aport important şi-a adus, conform lui Alexandru Marghiloman, consulul SUA la Sofia, care a însoţit delegaţia bulgară la Salonic[1].

Convenţia de armistiţiu semnată la Salonic între Bulgaria şi Comandamentul Aliat prevedea ocuparea Bulgariei de către trupele Antantei, fiind prorogată de Sobrania la 17/30 septembrie 1918. Pentru România, prezentau interes următoarele prevederi:

[1] Alexandru Marghioman, *Note politice*, vol. III, Editura Machiaveli, Bucureşti, 1995, p. 186.

- Armata bulgară era demobilizată, cu excepţia a trei divizii (fiecare având în compunere 16 batalioane) şi a patru regimente de cavaleire. Una dintre acestea, Divizia 4 Preslav, a fost destinată apărării Dobrogei;

- Armatele, reprezentanţii diplomatici şi cetăţenii Germaniei şi Austro-Ungariei trebuiau evacuate în patru săptămâni de pe teritoriul bulgar[2];

- Eliberarea prizonierilor de război.

Armistiţiul prevedea că bulgarii sunt obligaţi sa evacueze teritoriile sârbeşti şi greceşti pe care le ocupau, dar lăsa Dobrogea sub administraţie bulgară şi nu conţinea nicio precizare referitoare la statutul juridic al regiunii.

La 20 septembrie/3 octombrie 1918, Regele Ferdinand de Saxa – Coburg Gotha abdică în favoarea fiului său, Boris al III-lea, care semnează la 21 septembrie/4 octombrie 1918 Decretul Regal nr. 1 prin care este anunţată demobilizarea trupelor bulgare.

La solicitarea generalului Frachet d'Esperey la Comandantul General al Armatei din Orient, este trimisă o grupă de ofiţeri bulgari, conduşi de colonelul Iosif Petrov, pentru rezolvarea neînţelegerilor care au început să apară pe timpul aplicării Convenţiei de armistiţiu[3].

La 30 septembrie /13 octombrie 1918, generalul Burmov ordonă ca, *„deocamdată" trupele din Dobrogea să nu fie demobilizate, ele urmând să apere frontiera de nord-est. Dacă românii vor traversa Dunărea cu forţe superioare, aceste trupe ar fi trebuit să se retragă pas „cu pas" până pe aliniamentul Rasova – Cobadin – Tuzla, unde apărarea urma să fie preluată de Divizia 4 Preslav*[4].

La 17 /30 octombrie 1918, la Sofia se formează o largă coaliţie guvernamentală, condusă tot de Alexander Malinov. Un rol deosebit de important va reveni în noul guvern lui Teodor Teodorov, ministrul de Externe, care şi-a asumat ca obiectiv: *„ceea ce nu s-a putut obţine prin forţa militară, va trebui recucerit prin mijloace diplomatice"*[5].

La Bucureşti şi Iaşi, reprezentanţii guvernului Alexandru Marghiloman poartă tratative cu reprezentanţii Germaniei pentru înapoierea Dobrogei, la semnarea păcii, cu condiţia participării trupelor române la apărarea aliniamentului Dunării. Trupele române urmau să primească muniţii de la partea germană[6].

În ciuda Protocolului de la Berlin din 12 / 25 septembrie 1918, Administraţia germană temporară a nordului Dobrogei a continuat să existe în spatele liniilor bulgare, pentru că mareşalul Mackensen nu dorea să renunţe la controlul căii ferate Cernavoda – Constanţa şi a portului Constanţa[7]. Potrivit estimărilor făcute de col. Popov, reprezentantul militar bulgar în România ocupată, la 2 /15 octombrie 1918, în zona etapelor din Dobrogea se aflau în jur de 5.000 militari germani[8].

---

[2] Dr. B. Kesyakov, *Prinos kum diplomaticeska istorija na Balgarija*, Sofia, 1925, p. 80-81.

[3] Gheorghi Markov, *The Great War and the bulgarian sword over the Balkan knot. 1914-1919*. „G.S. Rakovski Naţional Defense College", 2017, p. 261-262.

[4] *Ibidem*, p. 262.

[5] *Ibidem*, p. 260.

[6] Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 190-192.

[7] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 261.

[8] Durjaven Voenen Istoriceski, Arhiv, *Fond 42*, opis 2, a.e. 476, f. 1.

La 5 /18 octombrie 1918, din ordinul guvernului bulgar, guvernatorul districtului Tulcea a cerut germanilor să plece din zonă până la 14 /27 octombrie 1918[9]. La rândul său, generalul Ivan Lukov, şeful de Stat Major General al Armatei Bulgare, afirmă că, la 16/29 octombrie 1918, odată cu expirarea termenului stabilit prin Convenţia de armistiţiu, *„bulgarii au de gând să gonească pe germanii din Dobrogea spre a face act de posesiune”*[10], folosind armamentul doar în cazul unor provocări[11].

Până lasfârşitul lunii octombrie populaţia bulgară din Dobrogea se va înrola în „batalioane de miliţii”, în condiţiile în care *„populaţia românească era relativ redusă*[12] *ca număr şi nu opune cine ştie ce rezistenţă în apărarea ei”*[13]. Ghiorghi Markov nu precizează însă numărul acestor batalioane, cine coordona acţiunile acestora, zonele de dispunere, care era înzestrarea acestora cu armament şi muniţii şi misiunile care le-au fost fixate.

La începutul lunii noiembrie 1918, trupele germane au început să evacueze nordul Dobrogei, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918, generalul Unger părăsind Constanţa cu întregul său comandament[14].

Despre modul cum s-a executat evacuarea trupelor germane, relatează în amintirile sale soldatul Nicolae S. Şucu, din Regimentul 7 Infanterie Bulgar:[15] *„În Constanţa s-a zvonit că restul de germani rămaşi, mâine la 2 ceasuri după 12, pleacă. Mai mulţi militari germani se îmbracă civili şi rămân în Constanţa. În seara plecării germanilor, bulgarii au trimis patrule în oraş. Patrulele bulgare au omorât un marinar militar german într-un local public. Germanii nu predau nimc armatei sau administraţiunei bulgare. Se aude că vin francezii în Constanţa. Germanii nu au plecat mâine la ora 2 după 12, ci în noaptea asta la ora 1. Totul a rămas fără santinele. Armata bulgară e foarte puţină şi nu are ordin de a lua posturi în primire. Populaţia ridică tot de unde au stat germanii, ca cazarme, clădiri particulare, etc. Ridică şi soldaţii bulgari cu populaţia dimpreună, tot ce le iese în cale fără stăpân”*[16].

Prăbuşirea frontului bulgar generează o reacţie în lanţ: trupele aliate înaintează cu majoritatea forţelor spre nord, pentru a elibera Albania, Serbia, Muntenegru, Bosnia-Herţegovina, ameninţând Austro-Ungaria. Pe direcţia secundară se dezvoltă ofensiva prin Tracia spre Istanbul, pentru a forţa capitularea Turciei. Între aceste două grupări de forţe se înfiinţează Armata de Dunăre (Divizia 16 Colonială, Divizia 13 Infanterie franceză şi Divizia 26 britanică), comandantul acesteia fiind numit generalul H.M. Berthelot[17].

---

[9] Gheorghi Markov, *op. cit.*, p. 261-262.

[10] Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, Bucureşti, 1919, p. 275.

[11] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262.

[12] Afirmaţia nu se susţine. În februarie 1917, Administraţia de Etapă estima, în februarie 1917, ponderea populaţiei pe naţionalităţi astfel: români - 26.300 (32,1%), turci şi tătari - 25.100 (30,6%), bulgari - 20.800 (25,7%), germani - 5.300 (6,5%), greci şi armeni - 4.500 (5,1%). Sursa: Memoriul al Administraţiei germane de etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lunii aprilie 1917, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2012, p. 9.

[13] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262.

[14] *Ibidem*, p. 262.

[15] Nicolae S. Şucu era dezertor din armata română, care s-a stabilit în Cadrilater, de unde va fi mobilizat în armata bulgară, participând la toate campaniile militare din perioada 1912-1919.

[16] Nicolae S. Şucu, *Viaţa şi aventurile unui cioban în Bulgaria în vremuri de război. 1908-1918*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2017, p. 175.

[17] Cristian Negrea, *Mobilizarea şi operaţiunile din 1918*, în revista „Tactica şi strategia”, decembrie

Acesta recunoaşte că *„a părăsit Parisul cu misiunea foarte clară de a face ca România să intre în acţiune de partea noastră”*[18].

Generalul francez reuşeşte în demersul său. Guvernul român declară din nou război Germaniei şi se angajează în acţiuni militare alături de trupele Armatei de la Dunăre, joncţiunea celor două armate urmând să aibă loc la Ploieşti, punând astfel forţele comandate de A. Mackensen într-o situaţie extremde dificilă.

La 16/29 octombrie 1918 grupul principal aliat se apropie de Sava, Turcia este silită să încheie armistiţiu la 19 octombrie /1 noiembrie 1918, iar în urma înfrângerilor pe frontul italian, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria încheie armistiţiul de la Villa Giusti. În scurt timp, în localitatea Compiegne, la 29 octombrie /11 noiembrie 1918, se va încheia armistiţiul dintre Germania şi Puterile Aliate, document semnat de către mareşalul Foch, amiralul sir Roselyn Wemyss, generalul Maxime Weygand, contele Alfred von Oberdoff, Mathias Erzberger, generalul von Winterfeldt si capitanul Vanselow.

Referitor la România, acest document prevedea obligaţia Germaniei de a elibera şi repatria toţi prizonieii de război, de a evacua toate trupele din România şi de a înceta rechiziţiile pentru trupele germane care se mai aflau încă pe teritoriul României şi de a evacua porturile de la Marea Neagră. Acest document conţinea o prevedere deosebit de importantă pentru România – anularea prevederilor Tratatului de pace de la Bucureşti semnat la 24 aprilie/7 mai 1918 şi a tuturor actelor adiţionale care l-au însoţit.

La 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Alexandru Marghiloman demisionează, fiind înlocuit cu guvernul Constantin Coandă. Regele decretează mobilizarea şi ordonă intrarea Armatei Române în teritoriul ocupat.

La 27 octombrie/9 noiembrie 1918 România reintră în război împotriva Puterilor Centrale, guvernul român adresând trupelor de ocupaţie inamice un ultimatum, prin care le cere să părăsească teritoriul României. În ziua următoare, prin Înaltul Decret nr. 3179 întrega armată este trecută pe picior de război.

Din ordinul noului şef al Marelui Cartier General, generalul Constantin Prezan, se constituie două detaşamente pentru preluarea controlului asupra oraşelor Focşani şi Braila, concomitent cu acţiunea unor detaşamente destinate să intre pe teritoriul Dobrogei[19]. Cea mai importantă acţiune a avut loc la Tulcea, în 29 octombrie/11 noiembrie 1918, comandantul Brigăzii 20 Infanterie executând ordinul, primit la ora 13:37, de la comandantul Corpului V Armată, generalul Pătraşcu:

„Din înalt ordin trimiteţi imediat un detaşament din 15-20 oameni cu un ofiţer la Tulcea, să treacă până la ora 13.00”[20]. Ordinul avea şi următoarea adnotare: *„Imediat să treacă pe orice cale”. Generalul Constantin Şerbescu ordonă plutonului de grăniceri din localitatea Regele Carol, sub comanda locotenentului Dumitriu, să treacă imediat la Tulcea şi unei companii de infanterie din Regimentul 33 Infanterie, dispusă în Ismail, să*

2014, p. 21.

[18] Direcţia Generală a Arhivelor Statului, *1918 la Români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe. 1916-1918*, volumul II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 1127.

[19] Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocaţia datoriei*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 255.

[20] AMR, *Jurnalul de operaţiuni al D.10 I. pe timpul de la 28 octombrie – 31 decembrie 1918*, p. 16-17.

treacă la Regele Carol. Trecerea plutonului s-a executat la ora 16.00, în ciocnirea cu trupele bulgare soldatul Paicu Samoilă a fost ucis, iar ceilalţi au fost luaţi prizonieri, cu excepţia unui caporal. Bulgarii au executat salve de artilerie asupra localităţii Regele Carol, fără a produce victime omeneşti, doar câteva animale fiind ucise pe câmp. Din ordinul generalului Şerbescu trupele române nu au răspuns nici cu focuri de artilerie, nici cu focuri de infanterie"[21].

La 29 octombrie/11 noiembrie 1918, plutonul de grăniceri de la Reni, trece Dunărea în Dobrogea, îndreptându-se spre localităţile Isaccea, Niculiţel şi Luncaviţa, dar întâlnind forţe bulgare superioare care opun rezistenţă, se retrage pe malul stâng al Dunării, la pichetele Cartal şi Satu Nou[22].

La 8/21 noiembrie 1918, orele 03:00, locotenentul Dimitriu şi toţi soldaţii luaţi prizonieri vor fi eliberaţi de bulgari şi trecuţi în Deltă[23].

La Constanţa, când retragerea trupelor germane era iminentă, se înfiinţează o comisie formată din 15 membri care lansează un apel către cetăţenii Constanţei, care fără a aminti despre înfrângerea Bulgariei şi înaintarea trupelor aliate către Dunăre, cheamă întreaga populaţie la uitarea *„antagonismelor personale, politice, religioase şi naţionale spre a înlătura toate dificultăţile momentului pentru a salva cu onoare viaţa, avutul şi viitorul acestui oraş"*[24].

Această încercare va eşua lamentabil. Adevărata stare de spirit a populaţiei este prezentată de Nicolae S. Şucu care în memoriile sale prezintă astfel lucrurile: *„Populaţiunea din Constanţa a început să se agite contra bulgarilor, care încă erau cu administraţia civilă şi militară. S-au strâns o grupă ca de vreo 30 de civili români. S-au dus la primăria oraşului şi au doborât steagul şi firma bulgărească, călcându-le în picioare şi strigând tare:Jos Bulgaria! Să trăiască România şi puterile aliate, Franţa şi Anglia! Au venit trupe bulgare şi au împrăştiat manifestanţii"*[25].

2.2. Evacuarea trupelor şi administraţiei bulgare din Dobrogea

La începutul anului 1918, în Dobrogea erau staţionate următoarele mari unităţi bulgare: Divizia 4 Preslav, comandată de generalul Kiselov, Divizia a 12 Infanterie, comandată de generalul Abadziev şi Divizia de Cavalerie, comandată de generalul Kolev.

În aprilie 1918, Divizia 4 Preslav părăseşte Dobrogea fiind mutată pe frontul din Macedonia. La jumătatea lunii iulie 1918, Divizia 12 Infanterie este şi ea mutată pe frontul bulgar din sud. Până la Armistiţiul de la Salonic, în Dobrogea rămâne numai Divizia de cavalerie.

La 21 septembrie/4 octombrie 1918, Divizia 4 Preslav este trimisă, cu aprobarea autortăţilor de ocupaţie, în Dobrogea dispunându-se pe aliniamentul Rasova – Cobadin – Tuzla. De asemenea au fost trimise şi 4 regimente de cavalerie.

---

[21] *Ibidem*, p. 16-17.

[22] Teodora Giurgiu, Silviu Daniel Nicolae, „Dobrogea în ecuaţia păcii şi războiului", în *Dobrogea şi Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2018, p. 279.

[23] *Ibidem*, p. 37.

[24] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 31/1918-1919, p. 12.

[25] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 176.

La 22 octombrie /4 noiembrie 1918, generalul Ivan Lukov ordonă *„Diviziei 4 Preslav să-şi concentreze atenţia asupra căii ferate Cernavoda – Constanţa şi să ocupe zona cu garnizoane stabile, simultan cu retragerea foştilor aliaţi. Unităţile din Dobrogea urmau să rămână în nord, iar în cazul unei ofensive româneşti ar fi urmat să se retragă pe aliniamente successive pe poziţia Cobadin, unde ar fi găsit sprijinul Diviziei 4 Preslav"*[26].

Urmare a cererii primite din partea generalului Henri Mathias Berthelot, prim-ministrul republicii Franceze, Georges Clemenceau ordonă generalului Franchet d'Esperey să anunţe autorităţile de la Sofia că trupele bulgare trebuie să evacueze întreaga Dobroge, până la frontiera stabilită în august 1913[27]. Guvernul bulgar a fost înştiinţat că evacuarea se va execute sub supravegherea Diviziei 26 britanice, termenul de evacuare stabilit la data de 8/21 noiembrie 1918 de către generalul H.M. Berthelot fiind de cinci zile[28]. Evacuarea urma să se execute în două etape. În prima etapă trupele bulgare trebuiau să ajungă, până la 16 /29 noiembrie 1918, la 12 km sud de linia de cale ferată Constanţa – Cernavodă. În etapa a doua retragerea trebuia încheiată la 22 noiembrie/5 decembrie 1918 în spatele liniei stabilită prin Tratatul de la Bucureşti (1913)[29].

Ghiorghi Markov prezintă că iniţiativa ordonării evacuării trupelor bulgare din Dobrogea aparţine generalului Paul Chrétien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria. Acesta, considerând că nu mai erau posibile ameninţări dinspre nord, a ordonat *„evacuarea de urgenţă a trupelor din Dobrogea, până la graniţa din 1913, unde staţionau trupe engleze"* şi a insistat ca *„reţeaua de telefon şi de telegraf să rămână intactă"*[30].

Considerând aceste dispoziţii drept o încălcare a armistiţiului de la Salonic, Alexander Malinov s-a opus tăios acestor cereri care contraveneau prevederilor tratatului, dar ceilalţi membri ai guvernul au manifestat o atitudine de resemnare. În aceste condiţii guvernul bulgar a demisionat. Noul guvern, condus de Teodor Teodorov, a primit asigurări că prezenţa trupelor române nu va fi permisă în Dobrogea şi că, temporar, administraţia bulgară va fi menţinută. A fost anunţată hotărârea Puterilor Aliate ca Dobrogea să fie ocupată de trupe aliate (engleze şi franceze), până la o viitoare decizie a Conferinţei de pace.[31] În aceste condiţii, guvernul de la Sofia decide că trupele bulgare pot începe evacuarea Dobrogei. Garnizoanele bulgare din Constanţa, Medgidia şi Cernavoda au fost reduse la dimensiunea unui batalion mixt cu sarcini de pază[32].

Noul prim-minstru bulgar spera că retragerea se va opri la graniţa definită de Tratatul de la Bucureşti (1918)[33]. La 10 / 23 noiembrie 1918, Statul Major al Armatei bulgare a ordonat *„retragerea trupelor la sud de linia ferată Constanţa – Cernavoda, datorită unor urgente consideraţiuni politice"*[34].

---

[26] Ghiorghi Markov, *op. cit.,*. p. 262.
[27] General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 281;
[28] Petre Otu, *op. cit.*, p. 260.
[29] Niculina Ursu, *Dobrogea un măr al discordiei?*, în revista „Document", nr. 4 (26)/2004, p. 17;
[30] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262;
[31] Tsentralen Durjaven Arhiv, *Fond 176k*, opis 3, a.e. 1385, f. 1-9;
[32] Ghiorghi Marcov, *op. cit.*, p. 262;
[33] *Ibidem*, p. 263;
[34] *Ibidem*.

Comandantul trupelor aliate din Bulgaria, generalul Paul Chrétien, anunţă guvernul de la Sofia că situaţia din Dobrogea nu mai este de competenţa sa, ci a generalului Berthelot.

La 12/25 noiembrie 1918, Georges Clemenceau a trimis o telegrama generalului Franchet d'Espérey în care ordona să fie ocupată în cel mai scurt timp posibil Constanţa de forţe aliate, considerând că pentru menţinerea ordinei să se dea ocupaţiei din Dobrogea un „caracter provizoriu şi internaţional din care să fie excluşi bulgarii şi românii"[35].

La 13/26 noiembrie 1918, la Giurgiu s-a desfăşurat întâlnirea dintre generalul H.M. Berthelot şi generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General Român. Cu această ocazie generalul francez a prezentat demersurile făcute pe lângă conducătorii Puterilor Aliate pentru a obţine aprobarea ca trupele bulgare să fie retrase la sud de frontiera româno-bulgară din 1916. Generalul român a fost informat că după retragerea trupelor bulgare, autorităţile civile române puteau să se reinstaleze în Dobrogea. Cu această ocazie generalul H.M. Berthelot atrăgea atenţia ca guvernul român să pregătească temeinic autorităţile române care vor fi trimise în Dobrogea. Pentru asigurarea ordinii în zonă, s-a stabilit dislocarea a două regimente aliate, care urmau să fie dispuse astfel:

- Regimentul francez în Dobrogea Veche, având batalioanele dislocate la Constanţa, Medgidia şi Cernavoda;
- Regimentul englez în Cadrilater, având batalioanele dislocate la Bazargic, Silistra şi Turtucaia[36].

Primul ministru bulgar trimite o telegramă generalului Paul Chretien în care menţionează că directiva generalului Frachet d'Espérey din 11/24 noiembrie 1918 prevedea: *„Ocuparea Dobrogei va fi făcută de trupele Antantei - fără trupe române. Aceasta nu trebuie să influenţeze viitoarele decizii ale conferinţei de pace. Trupele bulgare urmau să se retragă doar urmare a unor consideraţii strategice dincolo de graniţele de la 1913, iar administraţiei să i se permită rămânerea temporară până la noi ordine"*[37].

La 14/27 noiembrie 1918, exasperat de faptul că generalul Franchet d'Espérey a impus doar retragerea trupelor bulgare din Dobrogea, nu şi a autorităţilor civile, generalul Berthelot solicită lui Clemenceau, printr-o telegramă, anularea acestei măsuri[38]. Urmare a acestui demers, se ordonă ca şi administraţia civilă să se retragă treptat din Dobrogea. Planificarea stabilită de generalii H.M. Berthelot şi Franchet d'Esperey prevedea ca această operaţiune să se desfăşoare astfel: din judeţul Tulcea pe 25 noiembrie /8 decembrie 1918; din judeţul Constanţa pe 29 noiembrie/12 decembrie 1918; din judeţul Durostor pe 5/18 decembrie 1918; din judeţul Caliacra pe 11/24 decembrie 1918[39]. Ghiorghi Markov în lucrarea sa prezintă următoarea periodizare: *„până la 13 decembrie 1918 - Constanţa, până la 18 decembrie 1918 - Silistra, până la 23 decembrie 1918 - Dobrici"*[40].

---

[35] Radu Cornescu, *Portul nostru – 1918-1919; Trupe engleze, franceze şi italiene intră în Dobrogea*, „Vocea Constanţei", 5 septembrie 2016, p. 2;

[36] Petre Otu, *op. cit.*, p. 262;

[37] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 263.

[38] Radu R.Rosetti, *op. cit.*, p. 287-288.

[39] Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupaţiei trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române", III/2, 2000, p. 174.

[40] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 266.

La sfâşitul lunii noiembrie 1918, ministrul de Interne bulgar, Nikola Muşanov, va vizita mai multe oraşe din Dobrogea, ţinând mai multe discursuri. Cuvântarea acestuia la Bazargic a avut următorul conţinut: *„Cetăţeni! Bulgaria a încheiat armistiţiu cu puterile aliate la 29 septembrie anul acesta. În armistiţiu era prevăzut ca 3 divizii de armată şi 4 regimente de cavalerie vor rămâne în Dobrogea. Însă la 19 noiembrie armistiţiul încheiat cu germanii a nimicit cu totul armistiţiul nostru, Pacea de la Bucureşti şi tratativele de la Brest-Litovsc, din care a provocat şi căderea guvernului nostru Malinof. Astăzi avem alte condiţiuni, şi anume: la 8 decembrie să părăsim Tulcea, la 12 Constanţa şi la 23 decembrie Bazargicul. Părăsirea noastră are să fie vremelnică, cel mult până la Anul Nou, şi iară are să se predea Bulgariei toată Dobrogea. Până atunci Dobrogea va fi administrată de trupele aliate. Românii în Dobrogea nu au să vie, nu vă speriaţi degeaba. Nimeni să nu-şi lase averea pentru a fugi în Bulgaria. Chiar astăzi trupele engleze au luat măsuri ca să oprească strict trecerea peste frontiera în Bulgaria"*[41].

Din ordinul primului ministru, Teodor Teodorov, începând cu data de 20 noiembrie/3 decembrie 1918 se declanşează *„părăsirea graduală"* a Dobrogei de către autorităţile civile bulgare. Conform ordinului generalului Paul Chrétien acestea urmau să fie înlocuite de „autoritatea militară de ocupaţie" anglo-franceze până la decizia Conferinţei de pace.[42] Ulterior se va stabili ca autorităţile administrative româneşti să se instaleze în fiecare judeţ *„a doua zi după plecarea bulgarilor"*[43].

Miliţiile se predau ocupantului anglo-francez, iar Divizia 4 Preslav şi Divizia de Cavalerie vor fi demobilizate.

În decursul lunii decembrie 1918, trupele şi autorităţile bulgare încep evacuarea din Dobrogea, întreaga operaţiune desfăşurându-se în perioada 12/25 noiembrie 1918 – 06/19 ianuarie 1919[44]. În această perioadă între generalul Paul Chretien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria, şi autorităţile civile şi militare bulgare se desfăşoară un intens schimb de scrisori, telegrame, informări etc.

Generalul Paul Chrétien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria, solicită autorităţilor civile şi militare bulgare date referitoare la depozitele bulgare din Dobrogea, cantitatea de materiale depozitate şi scopul depozitării acestora, pentru civili sau militari.

Cu toate că generalul Berthelot s-a opus ca trupele bulgare să lase posturi de control (pază) în Dobrogea, la solicitarea generalului Ivan Lukof, şeful de Stat Major al Armatei Bulgare, generalul Paul Chrétien aprobă ca la depozitele logistice bulgare din Cernavodă, Medgidia şi Constanţa paza să fie asigurată de militari bulgari, cu amendamentul ca aceste depozite să nu fie evacuate decât la ordin şi sub supravegherea ofiţerilor francezi. Generalul francez face cunoscut părţii bulgare că în cazul în care elementele bulgare ar fi molestate de populaţia română, acestea ar putea cere protecţia trupelor engleze sau franceze care se găsesc în zonă. Îngrijorat de faptul că militarii Diviziei a IV-a Preslav nu

[41] Nicolae S. Şucu, *op. cit.*, p. 189 -190;
[42] Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 265;
[43] *Ibidem*, p. 265;
[44] Potrivit lui Ghiorghi Markov, trupele bulgare din Dobrogea au început retragerea la 16/29 noiembrie 1918 orele 06:00 a.m., *op. cit.*, p. 266;

respectă graficul de deplasare spre sudul Dobrogei, generalul Paul Chrétien solicită încadrarea în termenele stabilite.

La rândul său, generalul Ivan Lukof reclamă în repetate rânduri primirea unor informaţi despre pregătirea unor trupe româneşti de a pătrunde în Dobrogea.

Guvernul de la Sofia se plânge de dificultatea executării retragerii, în condiţiile unor drumuri proaste şi a lipsei mijloacelor de transport[45]. Pentru regimentul de artilerie aflat la Hamangia şi regimentele teritoriale aflate la Cernavodă şi Medgidia, bulgarii solicită 500 de vagoane şi locomotivele necesare executării transportului la sud de frontiera din 1913.

Conform raportului locotenentului colonel Bonneau, comandantul trupelor franceze din Dobrogea, trupele bulgare în retragere au comis o serie de jafuri, stăvilite de intervenţia trupelor franceze. În gara şi portul Constanţa acestea au confiscat toate lăzile pline cu diverse obiecte (lenjerie, ţesături, obiecte de uz casnic, obiecte de artă) pe care militarii bulgari nu le puteau justifica. La ieşirea din oraş militarii francezi au oprit la barieră toate căruţele încărcate cu obiecte furate. La Cernavodă au fost oprite două vagoane încărcate cu mobilier rechiziţionat de un colonel bulgar, iar la Medgidia au fost reţinute 20 de vagoane cu mobilier furat. Bulgarii au justificat că aceste materiale reprezintă rechiziţii aprobate de comandantul trupelor engleze din Constanţa şi Cernavodă[46].

2.3. Instalarea trupelor Puterilor Aliate în Dobrogea

Primele trupe aliate care pătrund în Dobrogea, marcând la 11/24 noiembrie 1918 începutul ocupaţiei militare aliate, sunt subunităţi din Brigada 228 Infanterie Britanică care s-au dispus la Cernavodă şi Medgidia. A doua zi, ele vor intra în Constanţa, având în frunte pe generalul W.J. Ross, comandantul trupelor engleze din Bulgaria[47].

Dobrogea, conform prevederilor Tratatului de la Berlin (1878) şi Tratatului de la Bucureşti (1913), aparţinea de drept României, având în vedere faptul că prin Armistiţiul încheiat între Germania şi Puterile Aliate din 29 octombrie/11 noiembrie 1918 se anulau prevederile Tratatului de la Bucureşti şi actele sale adiţionale. Nu trebuie omis faptul că prin tratatul semnat de România cu Puterile Aliate la 4/17 august 1916, se garanta prin articolul I ***„integritatea teritorială a Regatului României în toată întinderea frontierelor sale actauale”***[48]. Având în vedere acest aspect, în mod normal, trupele şi administraţia civilă bulgară instalate în Dobrogea ar fi trebuit să se retragă, ele fiind înlocuite de trupele şi administraţia civilă română. Acest lucru nu s-a întâmplat. Italia, Marea Britanie şi SUA doreau să menajeze Bulgaria care, prin capitularea sa, a destabilizat frontul balcanic, contribuind la scurtarea perioadei de până la încheierea Primului Război Mondial. Singură Franţa s-a opus acestui curent, poziţia acesteia faţă de Bulgaria fiind cel mai clar exprimată de cotidianul „Le Temps”: *„Un popor capabil de a urî până în acest punct, atât de orb şi de înverşunat în expresiunea urii sale, reprezintă o primejdie pentru vecinii săi şi o ruşine pentru epoca în care trăim.El merită o pedeapsă exemplară, cea mai*

[45] Tsentralen Durjaven Arhiv, fond 176k, opis 3, a.e. 1385, f. 41, 52, 56.

[46] Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârşitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, V-2002, p. 317.

[47] Valentin Ciorbea, *Evoluţia Dobrogei între 1918-1944*, Ed. Ex Ponto, Constanţa, 2005, p. 56.

[48] Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 1998, p. 392.

severă, deoarece ea singură va putea să aducă acest popor la raţiune, făcându-l să înţeleagă că în zilele noastre, crimele şi atrocităţile nu merită nicio milă şi sunt intreprinderi care nu mai aduc niciun profit"[49]. În plus aceste state aveau mari interese politice, economice şi militare în zonă, hotărând că ocupaţia militară a Dobrogei este soluţia optimă, până la încheierea Conferinţei de Pace.

Deosebit de interesant este faptul că deşi în ianuarie 1919 factorii politici de decizie ai Puterilor Aliate au recunoscut dreptul României de putere aliată şi au acceptat să o trateze ca atare, la Conferinţa de Pace de la Paris trupelor române nu li s-a permis accesul în Dobrogea, aceasta rămânând în continuare sub ocupaţia trupelor aliate.

Oficial, scopul ocupaţiei militare, conform Proclamaţiei adresată de generalul Berthelot, îl constituaia asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităţilor civile româneşti în Dobrogea, sub protecţia şi controlul trupelor aliate (vezi anexa nr. 1).

Acest comportament al Puterilor Aliate este greu explicabil, argumentul fiind că prezenţa trupelor engleze şi franceze în Dobrogea ar fi împiedicat apariţia incidentelor între români şi bulgari. România avea argumentul că, în Transilvania, unde exista o puternică grupare de forţe germane, austro-ungare şi gărzile naţionale maghiare, trupelor române li s-a permis accesul. Ce s-ar fi putut întâmpla în Dobrogea, dacă odată cu retragerea ordonată a trupelor bulgare, ar fi intrat concomitent cu administraţia română şi jandarmii, grănicerii şi militarii români? Acţiunile „miliţiilor" bulgare ar fi putut fi mai periculoase ca cele ale gărzilor maghiare în Transilvania şi militarii români nu le-ar fi putut face faţă? Nici vorbă de aşa ceva!

Adevăratul motiv al ocupaţiei militare aliate poate fi dedus din câteva documente emise de reprezentanţii Puterilor Aliate în perioada imediat următoare.

Tratatul de la Bucureşti (1918) a lăsat României o independenţă formală, datorită principalelor constrângeri economice impuse:

- „Se concesiona Germaniei dreptul de a exploata bogăţiile naturale româneşti pe o perioadă de 99 de ani;

- Germania obţinea dreptul de control al navigaţiei pe Dunăre şi asupra porturilor fluviale, şantierele navale de la Dunăre urmând să fie luate cu chirie redusă pe 99 de ani;

- Bonurile de rechiziţie emise de Puterile Centrale pe teritoriul românesc ocupat, emisiunile monetare, precum şi despăgubirile pentru stricăciunile şi pagubele aduse bunurilor şi persoanelor erau puse în sarcina guvernului român;

- Industria, comerţul, finanţele româneşti urmau să fie supuse controlului german şi un oficiu special al Puterilor Centrale urma să funcţioneze în România pentru a organiza recepţionarea produselor alimentare;

- Germania putea arenda terenuri rurale pe un termen de 90 de ani şi monopoliza exploatarea şi prelucrarea lemnului"[50].

Prin aceste măsuri impuse de reprezentanţii Puterilor Centrale, România devenise o colonie a acestora.

---

[49] „Viitorul", nr. 3419, miercuri, 6 august 1919, p. 1.
[50] https://www.historia.ro/autor/purcaru-elena-anca

Prin Circulara Ministerului de Interne nr. 7761/31.01.1919, adresată prefecturilor din Dobrogea, se făcea cunoscut faptul că Biroul Economic Francez, organ oficial al Legaţiei Franţei la Bucureşti, avea două obiective:

- susţinerea autorităţilor române în rezolvarea problemelor legate de aprovizionarea ţării cu cele necesare;
- eliberarea ţării de sub influenţa economică a Puterilor Centrale şi dezvoltarea relaţiilor economice cu ţările aliate.

Aparent aceste măsuri erau favorabile României, care scăpa de măsurile economice împovărătoare impuse de foştii adversari şi avea perspectiva unor relaţii economice avantajoase cu ţările aliate.

Dar speranţele românilor se vor dovedi iluzorii. În spatele uşilor închise, cu totul altceva se pregătea României. Edificatoare în acest sens este telegrama transmisă Ministerului de Război de către generalul H.M. Berthelot la 29 decembrie 1918/11 ianuarie 1919:

„Dacă vom da românilor satisfacţiile la care ei au dreptul şi dacă ne vom respecta angajamentele, vom avea în România o adevărată colonie franceză de peste 15 milioane de locuitori, unde vom putea dezvolta comerţul şi industria şi unde ne vom afla ca acasă la noi”[51].

La momentul respectiv conducătorii României nu aveau cunoştinţă de conţinutul acestei telegrame. Dar cu certitudine, flerul şi relaţiile la cele mai înalte nivele pe care le aveau în ţările aliate, le-au permis să înţeleagă şi din păcate să accepte transformarea ţării dintr-o colonie germană, într-una a puterilor aliate.

Colonelul Radu R. Rosetti, care făcea parte din statul major al generalului H.M. Berthelot, constată cu amărăciune că unii ofiţeri francezi şi în special generalul Paul Chrétien, *„asimilează situaţia Bulgariei, ţară duşmană, ocupată de trupe învingătoare, cu aceea a României, ţară aliată, în care cantonează trupe aliate şi prietene”*[52].

Trupele engleze pătrund în Cadrilater stabilindu-se în oraşele: Silistra, Turtucaia, Bazargic, iar cele din Brigada 228 ocupă, în perioada 11/24 – 12/25 noiembrie 1918, oraşele Cernavodă, Medgidia şi Constanţa[53]. Odată cu sosirea trupelor franceze, trupele engleze vor părăsi Dobrogea Veche, retrăgându-se în Cadrilater.

Trupele franceze se vor desfăşura în Dobrogea de Nord astfel: la Tulcea în 23 noiembrie/6 decembrie 1918, la Constanţa în 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la Cernavodă în 28 noiembrie/11 decembrie 1918 şi la Medgidia în 30 noiembrie/13 decembrie 1918[54].

La 2/15 decembrie 1918, Armata de la Dunăre avea dislocate în Dobrogea următoarele forţe:

---

[51] Direcţia Generală a Arhivelor Statului, *1918 la Români. Desăvârşirea unităţii naţional statale a poporului român. Documente externe. 1916-1918*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 130.

[52] Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, Bucureşti, 1997, p. 313.

[53] În Constanţa, la 12/25 noiembrie 1918, vor pătrunde militari englezi dintr-un batalion de puşcaşi marini aparţinând de Brigada 228 Infanterie britanică.

[54] Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârşitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, V, 2002, p. 316.

- Regimentul 61 Infanterie cu 2 batalioane şi 1 companie geniu la Constanţa şi 1 batalion la Cernavoda – Medgidia – Tulcea;

- Divizia 26 Infanterie britanică în Dobrogea de Sud – Varna.

În timpul ocupaţiei Dobrogei forţele miliatre ale Puterilor Aliate au instituit cenzura: *„localurile publice şi şcolile au fost închise; s-au interzis adunările şi întrunirile publice ale populaţiei dobrogene de origine bulgărească; s-a interzis purtarea de arme de către civili; tipărirea publicaţiilor se făcea numai cu aprobarea serviciilor de cenzură”*[55].

Instalarea trupelor aliate în Dobrogea nu s-a făcut fără apariţia unor incidente. La Ostrov, pe timpul traversării Dunării de către trupele engleze, un român a abordat un steag tricolor. Atunci un bulgar fruntaş s-a repezit şi a rupt drapelul zicând: *„N-a sosit timpul vostru şi încă Dobrogea nu este a voastră! Au sărit mai mulţi români şi au tras bulgarului o bătaie bună. Întâmplarea făcând ca tocmai atunci să treacă o patrulă engleză, liniştea a fost restabilită”*[56]. La Adamclisi şi Ghevil-Punar, militarii englezi vor interveni pentru a opri omorurile şi revolta împotriva bulgarilor[57].

Pentru cazarea trupelor engleze în Cadrilater şi a trupelor franceze în Dobrogea de Nord, Ministerul de Război Român a emis un ordin, care a fost transmis prin adresa nr. 62/1918 conducătorilor trupelor aliate, care stabilea condiţiile în care acestea vor beneficia de cazare:

Cazărmile şi toate lăcaşurile statului locuite de trupele aliate se oferă gratuit, toate trupele ce ocupă lăcaşurile militare le vor lua în primire prin procese-verbale şi inventare, semnate de un delegat al Ministerului de Război Român, al Direcţiunii Geniului şi un delegat al formaţiunii aliate. În aceste procese-verbale se vor arăta starea în care se predă localul şi mobilierul, rămânând ca pentru stricăciunile ce eventual vor apărea să se trimită în urmă conturile pentru reparaţiuni;

- Clădirile particulare rechiziţionate pentru trebuinţele armatelor aliate se vor plăti de către acestea după evaluarea ce se va face de o comisie mixtă la cererea militarilor aliaţi. Bineînţeles că orice stricăciuni cauzate acestor locauri vor fi în sarcina trupelor aliate;

- Cartiruirea trupelor la locuitori se va face gratuit;

- Pentru locuinţele ocupate de ofiţeri, popote şi hoteluri cât şi la case particulare locaţiunea se va plăti în bună înţelegere de cei în cauză; în caz de neînţelegeri cei în cauză se vor adresa Comisiei mixte;

- Iluminatul electric cu gaz aerian prin Societatea de Gaz sau Electricitate se va plăti de militarii aliaţi;

- Apa consumată în cazărmi fiind furnizată de comune se va plăti armatei române. Regimul indicat mai sus este acela ce se aplică şi ofiţerilor şi trupei armatei române[58].

Conform ordinului Ministrului de Interne 0783/ 24 februarie 1919, se comunică prefecţilor cerinţa Comandamentului Armatelor Aliate de a se aduce la cunoştinţa acestora toate aprovizionările cu materiale făcute până la data emiterii acestui ordin şi costurile

---

[55] Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupaţiei trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/ 2, 2000, p. 174;

[56] Mircea Vâlcu-Mehedinţi, *Dezvăluiri. Faţa necunoscută a istoriei României. Cadrilaterul. Politica bulgarilor faţă de România. Otomanii*, Editura Mircea Vâlcu-Mehedinţi, Bucureşti, 2008, p. 81;

[57] Niculina Ursu, *Dobrogea un măr al discordiei?*, revista „Document” nr. 4(26)/2004, p. 17;

[58] Direcţia Judeţeană Constanţa a Arhivelor Naţionale (DJCAN), *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 23/1918-1919, p. 71.

acestora. Se ordona ca pe viitor orice furnizare sau predare de material către armatele aliate se va comunica de urgenţă ministerului. De asemenea, se atrage atenţia prefecţilor că orice comunicare către Comandamentul Armatei de la Dunăre din Bucureşti se va face numai prin Ministerul de Interne[59].

3. REINSTAURAREA ADMINISTRAŢIEI CIVILE ROMÂNEŞTI ÎN DOBROGEA

Imediat după instalarea trupelor franceze şi engleze a început procesul de revenire a administraţiei româneşti în Dobrogea. Noile autorităţi s-au instalat astfel:

- La Constanţa: N. Negulescu, prefectul judeţului Constanţa, însoţit de o companie de jandarmi şi funcţionari, la 19 noiembrie/2 decembrie 1918;
- La Tulcea: George Şerban, prefectul judeţului Tulcea, însoţit de o companie de jandarmi şi un mic număr de funcţionari, la 25 noiembrie/8 decembrie 1918;
- La Silistra: Generalul Matei Castriş, prefectul judeţului Durostor, însoţit de 60 de jandarmi şi 140 de funcţionari, la 9/22 decembrie 1918;
- La Bazargic: Grigore Teodorescu, prefectul judeţului Caliacra, însoţit de o companie de 252 jandarmi şi un grup de funcţionari, la 14/27decembrie 1918.

Jandarmii români au fost acceptaţi de către reprezentanţii Puterilor Aliate considerându-se că aceştia fac parte din aparatul administrativ românesc şi nu din forţele armate.

Având în vedere multitudinea problemelor cu care se confruntau autorităţile române, la 1/14 decembrie 1918 a fost înfiinţat Serviciul Jandarmeriei în Dobrogea, prin organizarea unui batalion de jandarmi cu reşedinţa la Constanţa. Acesta era constituit din companiile de jandarmi Tulcea, Constanţa, Durostor şi Caliacra, având un efectiv total de 1.147 militari[60].

După 29 noiembrie/12 decembrie 1918, conform ordinului Brigăzii I Jandarmi, comandanţii companiilor de jandarmi Constanţa şi Tulcea au început constituirea pe secţii şi instalarea posturilor de jandarmi, pe măsură ce ordinea se restabilea. Compania de jandarmi Constanţa, comandată de căpitanul Panaitescu Anibal, era formată din Plutonul 1 Cobadin, comandat de locotenentul Murgescu Ion şi Plutonul 2 Cogealac, comandat de locotenentul Tudoran Constantin, organizând 9 secţii şi 82 posturi de jandarmi. Compania avea următoarele efective: 9 plutonieri majori, 81 plutonieri şi instructori, 213 jandarmi (sergenţi, caporali şi soldaţi).

Instalarea autorităţilor române s-a făcut sub protecţia trupelor Puterilor Aliate, care se vor implica major în acest proces deosebit de complex.

La **Constanţa**, la 12/25 noiembrie 1918, trupele engleze s-au instalat în oraş, generalul W.J. Ross solicitând comandantului trupelor bulgare, generalul Kisselov, părăsirea oraşului şi retragerea trupelor la 12 kilometri sud de linia ferată Constanţa – Cernavodă. Acesta, deşi *„foarte afectat de acest ordin”*, părăseşte Constanţa, lăsând câţiva

---

[59] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 29 / 1919, p. 15.

[60] Gl. bg. (r) Mihalache D. Vasile, gl. bg. (r) Suciu P. Ioan, *Istoria Jandarmeriei Române.1850-2000*, Editura Sylvi, Bucureşti, 2000, p. 190. Conform altor surse efectivul batalionului ar fi fost de 1.467 militari.

ofiţeri şi două companii de infanterie la dispoziţia aliaţilor[61]. În ziua sosirii detaşamentului britanic, bulgarii din localitate s-au îngrămădit în biserica comunităţii pentru a sărbători alipirea Dobrogei la propriul stat, dar au fost împrăştiaţi de militarii englezi[62]. Comandantul englez la întâlnirea pe care a avut-o cu Comitetul reprezentanţilor populaţiei şi cu fostele autorităţi bulgare a ordonat să se ridice toate restricţiile impuse şi să se permită reprezentanţior românilor, musulmanilor, grecilor, armenilor şi francezilor să poată acţiona liber pentru a-şi procura hrana, să li se permită să revină în casele lor şi să-şi organizeze o forţă poliţienească pentru menţinerea ordinii[63].

În judeţul **Tulcea** trupele franceze s-au confruntat cu o situaţie deosebită, fapt care a necesitat solicitarea sprijinului trupelor române aflate în Deltă. Este singurul caz în care trupele române, pentru o scurtă perioadă de timp, vor încălca prevederile înţelegerilor dintre guvernul bulgar şi reprezentanţii Puterilor Aliate, pătrunzând şi acţionând în Dobrogea.

La 22 noiembrie/5 decembrie 1918 au sosit în portul Tulcea un remorcher şi un şlep, cu trupe franceze. Cei 100 de militari din Regimentul 61 Infanterie, comandaţi de locotenentul Vuillaume, vor debarca în Tulcea a doua zi dimineaţa la ora 07:00. Locotenentul francez, într-o discuţie cu comandantul compniei de infanterie din comuna Regele Carol, a declarat că imediat ce va fi înlocuită poliţia bulgară din Tulcea, militarii români vor putea trece la Tulcea. De la Divizia 10 Infanterie se comunică să se dea curs acestei invitaţii, numai după primirea aprobării de la acest eşalon[64].

La sosirea trupelor franceze în Tulcea, în oraş rămăseseră numai jandarmii bulgari. Din raportul colonelului Bonneau, comandantul trupelor franceze din Dobrogea, înaintat generalului Berthelot, primele acţiuni desfăşurate de francezi sunt prezentate astfel:

„În satul Agighiol francezii au eliberat un ofiţer şi trei soldaţi bulgari arestaţi de români în timpul incidentelor care s-au iscat la evacuare, iar în comuna Sarighiol au eliberat un ofiţer şi 16 militari bulgari arestaţi de români. În comuna Niculiţel, doi funcţionari bulgari arestaţi în ziua de 28 noiembrie 1918 de către românii nemulţumiţi de abuzurile şi jafurile bulgare făcute în timpul retragerii, au fost eliberaţi de soldaţii francezi. Toţi militarii bulgari eliberaţi au plecat în Bulgaria"[65].

Generalul Constantin Prezan, printr-un raport îanaintat la 22 noiembrie/5 decembrie 1918 Comandamentului Trupelor din România şi Rusia Meridională, semnala faptul că în comuna Cerna o patrulă românească a fost atacată, în cursul nopţii, de populaţia bulgară înarmată, capturând un jandarm şi 3 soldaţi români[66].

La 26 noiembrie/9 decembrie 1918, ora 14:30, la cererea comandantului detaşamentului francez, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va trece în Tulcea, pentru a participa la menţinerea ordinii în localitate şi zona limitrofă. Din această companie un

---

[61] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 57.

[62] „Dobrogea Jună", Constanţa, an XIII, nr. 2, 24 noiembrie 1918, p. 1-3.

[63] Radu Cornescu, *Portul nostru, 1918-1919. Trupe engleze, franceze şi italiene intră în Dobrogea*, „Vocea Constanţei" din 5 septembrie 2016, p. 2.

[64] Arhivele Militare Române (AMR), *Divizia 10 Infanterie. Jurnal de operaţiuni pe timpul de la 28 octombrie la 31 decembrie 1918*, p. 53.

[65] Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârşitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", V/2, 2002, p. 317.

[66] *Ibidem*, p. 317.

detaşament de 20 grade inferioare, care a fost pus la disoziţia Prefecturii Tulcea, s-a deplasat, însoţit de militari francezi în comunele Camber, Enisala şi Satu Nou[67].

La 29 noiembrie/12 decembrie 1918, în urma ordinului primit de la comandantul detaşamentului francez din Tulcea, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie a trimis, pentru restabilirea ordinii şi siguranţei avutului locuitorilor, câte un post fix format din 4 militari în următoarele localităţi: Parcheş, Frecăţei, Carcaliu, Amcearca, Satu Nou, Ortachioi, Başchioi, Congaz, Sarichioi, Camber, Ciucurova, Visterna, Slava Rusă, Ciamurlia, Beidaud, Casimcea şi Râmnicul de Jos. La fiecare post a fost repartizat şi câte un jandarm. La Babadag s-au trimis 9 soldaţi sub comanda unui plutonier cu misiunea de a patrula în comunele din jurul acestui oraş, unde existau bande de comitagii care se dedau la jafuri[68]. La această dată compania franceză avea în Tulcea 30 militari, ceilalţi acţionând în judeţ. Garnizoana românească din Tulcea avea la dispoziţie 21 militari, inclusiv cei de la serviciu[69].

La 13/26 decembrie 1918, urmare a comunicării de către comandantul francez al detaşamentului din Tulcea că nu mai are nevoie de sprijinul militarilor români şi în conformitate cu ordinul nr. 180022 al Corpului V Armată, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va fi trecută la Ismail. Au rămas în Dobrogea pentru încă câteva zile posturile din Slava Rusă, Casimcea, Satu Nou şi Râmnicu de Jos şi un post de 4 militari la Regele Carol[70].

La 15/28 decembrie 1918, ultimii militari ai Companiei 6/Regimentul 33 Infanterie au ajuns la Ismail[71].

În **Cadrilater**, situaţia a fost mult mai complicată, împotrivirea populaţiei bulgare faţă de reinstalarea administraţiei civile româneşti căpătând aspecte violente.

Din raportul înaintat Marelui Cartier General Român (Secţia Informaţiilor), la data de 16 decembrie 1918, de către locotenentul Popescu Ioan, aflăm cum s-a desfăşurat instalarea autorităţilor române la Silistra. *„În ziua de 6.XII.1918 ora 5:30 p.m., 140 de funcţionari împreună cu domnul Prefect (Generalul Castriş) şi 60 de jandarmi au sosit cu vaporul de la Călăraşi. Până la ora 8 seara au trebuit să aştepte pe vapor spunându-li-se că nu pot debarca. Generalul englez a ordonat ca jandarmii români să depună armele în camera corpului de gardă a soldaţilor englezi din port, apoi santinelele engleze să conducă pe funcţionarii şi jandarmii români la liceul din oraş unde trebuiau să petreacă noaptea. După ce au intrat în localul liceului, peste o jumătate de oră, s-a adunat la ferestre o ceată de elevi de liceu care au dat cu huo. Soldaţii englezi i-au împrăştiat. A doua zi jandarmilor români li s-au dat armele şi au fost împărţiţi pe la posturile lor, totul petrecându-se în ordine”*[72].

Din acelaşi raport aflăm aspectul inedit privind instalarea autorităţilor româneşti la **Bazargic**, unde ostilitatea bulgarilor a fost şi mai evidentă:

„În ziua de 10.12.1918, ora 8 dimineaţa, autorităţile române împreună cu două sute cincizeci şi doi de jandarmi au plecat din Medgidia la Bazargic. La ora 4 p.m., au

---

[67] AMR, *Divizia 10 Infanterie. Jurnal de operaţiuni pe timpul de la 28 octombrie la 31 decembrie 1918*, p. 59.

[68] *Ibidem*, p. 66.

[69] *Ibidem*, p. 70.

[70] *Ibidem*, p. 83.

[71] *Ibidem*, p. 88.

[72] Mircea Vâlcu-Mehedinţi, *op. cit.*, p. 81.

ajuns în Bazargic. Deşi s-a anunţat aproape în fiecare staţie venirea autorităţilor române în Bazargic, totuşi la gară nu era nimeni să le întâmpine. Ba mai mult, au fost împiedicaţi de a debarca de către ofiţerul englez din gară sub cuvânt că nu are nici un ordin relativ la primirea autorităţilor române. Seara pe întuneric, jandarmii şi funcţionarii români au fost conduşi la hotel. În noaptea aceea patrulele bulgare au umblat din casă în casă vestind bulgarilor să ia parte cu mic cu mare la manifestaţia ce urma să aibă loc a doua zi. A doua zi la ora 9 toate prăvăliile din Bazargic erau închise contrar obiceiului. Manifestanţii s-au adunat în număr mare în piaţa publică şi de acolo cu patru drapele mari negre au pornit la locuinţa generalului englez. Acesta nu s-a arătat deloc manifestanţilor care cereau să vorbească cu el şi n-a voit să primească deputaţiunea bulgară. În schimb a spus să i se aducă drapelele negre şi să împrăştie mulţimea. În acest timp funcţionarii români se aflau închişi în hotel, înfricoşaţi de urletele bulgarilor; jandarmii români făceau cu curaj paza în faţa hotelului.

Cartiruirea. Funcţionarii români încep să caute case pentru locuit. Bulgarii nu voiesc să le dea locuinţe spunând că nu au case de închiriat pentru români. Funcţionarii români umblau de colo până colo, umiliţi, lipsiţi de autoritate şi batjocoriţi de bulgarii care făceau cerc în jurul lor vorbind bulgăreşte şi râzând de ei în chip ostentativ. Atunci s-a adus la cunoştinţa generalului englez că bulgarii nu voiesc să dea locuinţe pentru români, acesta luând atunci următoarea dispoziţie: La comenduirea pieţei engleze se găsea un tabel cu un număr de case pentru încartiruire, împărţit în trei categorii: foarte bune, bune şi bunişoare. Din prima categorie s-au cedat 7 case pentru şefii de servicii şi înalţii funcţionari, iar din categoria a II-a s-au cedat toate casele pentru funcţionarii români, ofiţerii englezi urmând să-şi găsească alte locuinţe.

Chestiunea primăriei. Bulgarii au spus că în conformitate cu proclamaţia generalului Berthelot, vor preda autorităţilor române tot aparatul administrativ de stat, în afară de biserici, şcoli şi primărie, de care românii nu trebuie să se atingă căci altminteri vor face vărsare de sânge. Primăria nu o predau deoarece primarul, ziceau bulgarii, este ales de comună şi nu este numit de stat. Generalul englez, care după cum se vede, nu prea cunoştea lucrurile, a spus românilor: - Primăria nu o veţi ocupa căci aici sunt numai bulgari. - D-le general, noi nu am venit să ocupăm nici-o palmă din teritoriul bulgar, acest pământ pe care am venit să-l administrăm acum, a făcut parte din corpul României la 1916. Atunci generalul a cerut instrucţiuni de la Comandamentul englez de la Varna, iar autorităţile noastre au telegrafiat Ministerului de Interne la Bucureşti. După multă ciorovăială, bulgarii au trebuit să cedeze şi primăria”[73].

[73] *Ibidem*, p. 84-85.

4. COLABORAREA AUTORITĂŢILOR ROMÂNEŞTI CU MILITARII PUTERILOR ALIATE

4.1. Colaborarea cu trupele engleze

Comandantul Diviziei 26 britanice a adresat locuitorilor Dobrogei de Sud o proclamaţie prin care anunţa revenirea la situaţia dinainte de izbucnirea războiului din 1916, atrăgându-se atenţia că opunerea locuitorilor bulgari nu va fi tolerată, iar jandarmii români, care erau funcţionari civili ce purtau uniformă ca semn distinctiv, vor fi însoţiţi de soldaţi englezi[74].

Trupele engleze au fost primite cu entuziasm de populaţia bulgară, comandanţii şi ofiţerii englezi find invitaţi de seamă la banchetele organizate de fruntaşii bulgari. Deşi majoritatea ofiţerilor englezi nu îi simpatizau pe bulgari, comandamentul englez a încercat permanent să fie total neutru, încercând să aplice integral condiţiile armistiţiului din 16/29 septembrie 1918. În aceste condiţii militarii englezi nu vor face nici-o diferenţă între români, care fuseseră aliaţii Angliei în campania 1916-1918 şi bulgari care, în aceeaşi perioadă, fuseseră în război cu Anglia.

În Bazargic şi în Silistra englezii şi jandarmii români vor confisca, într-o perioadă scurtă de timp, 254 de arme, 138.000 cartuşe şi 179 baionete[75].

Instalarea autorităţilor române şi a jandarmilor, însoţiţi de militari englezi, s-a executat în majoritatea localităţilor fără incidente. Au existat însă şi localităţi unde locuitorii, incitaţi de agitatori bulgari, s-au opus acestei acţiuni. La Carapelit, Cernooko, Kusgiunlak, Staroseno şi Zelica, populaţia bulgară a împiedicat instalarea jandarmilor români, fiind necesară intervenţia militarilor englezi. Un raport al jandarmilor arăta că: *„toţi primarii, notarii, administratorii de plăşi şi mulţi funcţionari au fost alungaţi. Au rămas doar jandarmii," care ajutaţi de trupele engleze au reuşit să restabilească situaţia*[76]. În comuna Alfatar, bulgarii înarmaţi cu ciomege, topoare şi puşti s-au adunat în faţa secţiei de jandarmi, cerând plecarea funcţionarilor români. Soldaţii englezi au fost nevoiţi să facă uz de armă pentru a opri mulţimea care deschisese focul asupra jandarmilor români. Jandarmii vor fi transportaţi la Silistra, iar militarii englezi au operat arestări, reuşind detensionarea situaţiei. După liniştirea situaţiei jandarmii au revenit în comună[77]. La Sarsânlar peste 1000 de bulgari au înconjurat autorităţile şi jandarmii români, abia după intervenţia militarilor englezi aceştia putându-se instala[78]. La Balcic, etnicii bulgari, pentru a impresiona militarii englezi, au realizat un lanţ uman în faţa primăriei din localitate, încercând astfel să împiedice instaurarea administraţiei civile româneşti[79].

---

[74] Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupaţiei trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române", III/2, 2000, p. 175.

[75] Lavinia Dacia Dumitraşcu, *Dobrogea anului 1919. Breviar militar şi diplomatic. Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu*, Editura Empro, Focşani, 1999, p. 347.

[76] Niculina Ursu, *Aspecte privind reinstalarea administraţiei româneşti în Dobrogea de Sud, la sfârşitul Primului Război Mondial*, „Analele Dobrogei", Serie nouă, anul VIII, 2005, p. 77.

[77] *Ibidem*, p. 77.

[78] *Ibidem*.

[79] George Ungureanu, „Problema dobrogeană la finele Primului Război Mondial", în *Armata Română şi Marea Unire*, Piteşti, 2017, p. 102.

Incidente deosebit de grave au avut loc la Turtucaia, unde autorităţile române şi engleze au fost atacate de locuitorii bulgari, instigaţi de primar, funcţionari şi preoţi. S-a ajuns la focuri de armă. Autorităţile române au fugit, făcând o impresie deplorabilă[80].

O rezistenţă de mai lungă durată au opus locuitorii din Ciaur-Siutciuc. Raportul generalului Gay arătă că peste 2.000 de locuitori, înarmaţi cu puşti şi cu o mitralieră, nu au permis, în perioada 20 decembrie 1918/02 ianuarie 1919 – 27 decembrie 1918/09 ianuarie 1919, instalarea autorităţilor române. Rebeliunea a fost înăbuşită şi autorităţile române s-au putut instala, după intervenţia trupelor engleze[81].

La 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919, la Turtucaia, populaţia bulgară din localităţile Depliehler, Berica, Bedicoi, Satul Vechi, Sarsânlar, Antimova şi Vichia instigată de ofiţeri bulgari din Rusciuk, s-a deplasat pentru a protesta împotriva administraţiei româneşti. Manifestanţii sunt opriţi de către patrulelele române şi engleze şi conduşi în curtea cazărmilor. Aici aceştia şi-au prezentat doleanţele: *„îngrijorarea faţă de zvonurile privind închiderea şcolilor şi bisericilor bulgare din Turtucaia;poziţia fermă privind utilizarea în exclusivitate a limbii bulgare în şcolile şi bisericile din satele bugare; insistenţa pentru ca administraţia Dobrogei să revină bulgarilor, iar trupele de jandarmi să fie compuse numai din bulgari, sub control britanic, pe considerentul că Dobrogea este bulgărească"*[82].

Faţă de această acţiune, comandantul trupeor britanice din oraş a arătat că provincia, fiind sub administraţie românească, nu se va permite nimănui să agite populaţia, cerând încetarea oricăror acţiuni care produc dezordine. În situaţia că au de făcut reclamaţii împotriva administraţiei româneşti, acestea să fie adresate individual, inclusiv comandantului trupelor engleze. În încheiere comandantul englez atrage atenţia că *„Dobrogea după cum v-am spus este şi va fi românească!"*[83]

Autorităţile române şi-au manifestat nemulţumirea pentru faptul că militarii englezi au emis autorizaţii de port arme pentru locuitorii bulgari şi că angajarea unor interpreţi de limba bulgară s-a făcut fără o minimă verificare, prin acest sistem bulgarii reuşind să-şi extindă serviciul lor de spionaj. Trupele engleze nu aveau instrucţiuni precise privind modul de acţiune pentru obligarea bulgarilor să retrocedeze românilor instituţiile – primăriile, şcolile şi bisericile – ocupate abuziv de către aceştia în perioada 1916-1918, fapt care a dus la multe neînţelegeri între autorităţile române şi militarii englezi. Au existat situaţii în care jandarmii români au fost opriţi de militarii englezi să opereze arestări, în special în rândul dezertorilor.

Militarii englezi, la rândul lor, erau nemulţumiţi, conform raportului locotenentului Căpităneanu, că sunt întrebuinţaţi pentru a face serviciul de poliţie, ceea ce era contrar caracterului lor şi menirii armatei engleze.

---

[80] Lavinia Dacia Dumitraşcu, *op. cit.*, p. 342.

[81] Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupaţiei trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române", III/2, 2000, p. 176.

[82] Laura Gheorghiu, Florin Stan, „Violenţa extremă la graniţa de sud a României. Câteva date privind situaţia din Cadrilater în perioada 1919-1924", în *Dobrogea şi Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2018, p. 291.

[83] *Ibidem*, p. 298.

La cererea generalului Berthelot, generalul Greenly, şeful misiunii britanice în Bulgaria, îl va vizita pe generalul Gay, comandantul Dviziei 26 britanice şi îl va convinge *„că rostul său nu este de a face pe judecătorul între bulgari şi români, ci de a da sprijin autorităţillor româneşti şi de a menţine liniştea”*[84].

La începutul lunii martie englezii încep să se retragă din Cadrilater, fiind dislocaţi în Egipt. Vor fi înlocuiţi de militari francezi şi italieni.

4.2. Colaborarea cu trupele franceze

Comandantul trupelor franceze din Dobrogea, locotenentul colonel Bonneau, a avut un comportament echidistant atât faţă de români cât şi de bulgari. Probleme deosebite s-au întâmpinat în comunele şi satele bulgăreşti, unde locuitorii posedau armament şi muniţii, rămase de la armata bulgară pe timpul retragerii şi au existat încercări de a se opune la reinstalarea autorităţilor româneşti. Astfel, în satele Inan Cişme (Fântânele), Toxov (Grădina), Potur (Panduru), Hamangia (Baia), Casapchioi (Sinoe), Gargalâc (Corbu) şi Esechioi[85] a fost nevoie de intervenţia jandarmilor români, sprijiniţi de militari francezi[86].

Incidentele cele mai grave au avut loc la Inan Cişme (Fântânele) unde locuitorii bulgari, înarmaţi cu arme şi aşezaţi în tranşeele din marginea satului, au deschis focul asupra detaşamentului de jandarmi de sub comanda loctenentului Tudoran Constantin, fără a se produce pierderi[87]. Desfăşurarea evenimentelor este descrisă în raportul locotenentului Popescu Ioan, astfel: *„Aducându-se cazul la cunoştinţa colonelului Bonneau, comandantul francez de la Constanţa, acesta a declarat în faţa prefectului Negulescu şi a căpitanului de jandarmi Panaitescu că va lua măsuri represive pentru a da un exemplu celorlalte comune. A doua zi, 60 de jandarmi români, o companie franceză şi o secţie de mitraliere pornesc spre Inan Cişme. Locotenentul francez care comanda acest detaşament în loc să intre în sat şi să aresteze pe capii rebeliunii şi să dezarmeze satul, a oprit detaşamentul mult afară din sat şi a trimis parlamentari. Bulgarii în loc să vie şi să stea de vorbă cu parlamentarii, s-au apucat să tragă clopotele, alarmând satul, ieşind fiecare cu furci, topoare şi ghioage ţintuite, ocupând tranşeele. Li s-a spus parlamentarilor net că primesc pe francezi dar nu primesc pe români şi că dacă printre francezii care vor intra în sat va fi un singur român, vor trage cu armele. Faţă de acest răspuns dârz compania franceză şi jandarmii români n-au intrat în sat şi s-au întors înapoi. Raportându-se aceasta colonelului francez, acesta a ordonat locotenetului francez să dezarmeze satul şi să instaleze jandarmii români. Locotenentul francez a venit din nou în sat şi s-a mulţumit să strângă 20 de arme şi 300 de cartuşe pe care bulgarii au binevoit a le da. N-a putut instala jandarmii români. Colonelul Bonneau a făcut o aspră observaţiune locotenentului care nu-şi îndeplinise misiunea şi atâta tot. Cât priveşte măsurile represive pe care le-a promis în faţa prefectului român, colonelul francez îşi schimbase acum complet ideile. El spunea acum că trebuie să se facă tot posibilul pentru*

[84] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 320.

[85] Sat din comuna Ostrov, judeţul Constanţa.

[86] DJCAN, *Fond Legiunea de Jandarmi*, „Istoricul Companiei de Jandarmi Constanţa 1914-1948”, fond 162, inv. 169, p. 28.

[87] Mircea Vâlcu-Mehedinţi, *op. cit.*, p. 81-82.

a se evita orice conflict care ar da naştere la vărsare de sânge. Ca atare a propus ca el împreună cu prefectul şi căpitanul de jandarmi să facă un raid prin comunele cu pricina din judeţul Constanţa. Rezultatul acestui raid îl va comunica căpitanului de jandarmi”[88].

4.3. Colaborarea cu trupele italiene

În luna aprilie trupele italiene au înlocuit unităţile franceze din Durostor şi Caliacra. Pentru a câştiga sprijinul militarilor italieni, fruntaşii comunităţilor bulgare nu vor cruţa niciun mijloc. Un document de arhivă prezintă câteva din metodele utilizate:

„Bulgarii întrebuinţează chiar femeile şi fetele lor pentru a captiva pe italieni şi a le câştiga simpatia. Se crede că uzează şi de mijloace băneşti şi că ambele mijloace dau bune roade, corupând pe unii ofiţeri superiori. Doamnele şi domnişoarele bulgare, sub motiv că fac operă naţională, în raporturile lor cu ofiţerii italieni, peste limitele onestităţii, iar populaţia le admiră, zicând că ele sunt juste naţionaliste”[89].

Activitatea militarilor italieni în acestă perioadă va fi permanent în favoarea bulgarilor, ceea ce va duce la conflicte dure cu autorităţile române. Buletinul informativ nr. 101 din 12 - 24 iunie 1919 prezenta ***„comportamentul scandalos al militarilor italieni care deşi aveau datoria să păzească şi să asigure ordinea în zona lor de responsabilitate au contribut la agitarea spiritelor şi apariţia a numeroase conflicte între români şi bulgari”***[90]**.**

Majoritatea incidentelor au loc în judeţul Caliacra. Prefectul judeţului reclamă la Ministerul de Interne atitudinea intolerabilă a doi ofiţeri italieni care susţineau cauza bulgară, răspândind *„zvonuri precum că trupele franceze vor reveni la Bazargic, iar la Varna, Cavarna şi Balcic vor rămâne trupe italiene care vor preda Cadrilaterul Bulgariei”*[91]. Italienii arestează la Cavarna un soldat jandarm român care îşi făcea datoria, asistând la o serbare naţionalistă organizată de bulgari, dar nu vor lua nici-o măsură împotriva abuzurilor bulgăreşti împotriva cetăţenilor turci sau ţigani filo-români[92]. Militarii italieni acuză autorităţile româneşti pentru măsurile luate împotriva funcţionarilor bulgari, dezertorilor şi a spionilor. Un ofiţer român este jignit grosolan pe această temă. Goma, prefectul judeţului Caliacra, ia apărarea acestuia ajungându-se la o adevărată ruptură cu comandamentul italian, care a fost silit să-şi ceară scuze[93].

Autorităţile româneşti au fost împiedicate de amestecul ofiţerilor italieni să-şi îndeplinească în bune condiţii atribuţiile economico-financiare. Ofiţerii italieni somează autorităţile române să răscumpere depozitele de alimente făcute prin furt de către bulgari, *„altminteri, ei le vor da cu forţa bulgarilor”*[94]. Practic, italienii sprijină actvitatea Comitetului Bulgar de Aprovizionare, care realizase depozitele, având statute proprii pe care autorirtăţile române nu le recunoşteau. La desfiinţarea acestui comitet, la sfârşitul lunii mai 1919, situaţia depozitelor era incertă: să fie considerate pradă de război a românilor sau să fie răscumpărate de români? La sucursala Comitetului de Aprovizionare

[88] *Ibidem*, p. 82.
[89] George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.
[90] Niculina Ursu, *op. cit.*, p. 178.
[91] *Ibidem*, p. 178.
[92] *Ibidem*.
[93] Lavinia Dacia Dumitraşcu, *op. cit.*, p. 353.
[94] *Ibidem*, p. 353.

din Balcic, din ordinul unui maior italian, ***„s-au spart lacătele depozitelor, s-au instalat santinele italiene, bunurile au fost date bulgarilor”***[95]. Astfel autorităţile române au fost silite să plătească sume considerabile pentru produsele obţinute de bulgari pe căi ilegale.

În lunile iunie - iulie 1919 conflictul cu italienii, incitaţi de bulgari, se acutizează, căpătând forme violente, aceştia ordonând arestarea a doi agronomi şi a unor ingineri români. Pe timpul incidentelor un soldat italian a fost ucis[96].

Trupele italiene au permis etnicilor bulgari sărbătorirea zilei de 24 mai (ziua sfinţilor Chiril şi Metodiu) dar şi alte manifestări antiromâneşti[97].

În judeţul Durostor trupele italiene nu intervin în contracararea acţiunilor comitagiilor, bolşevizaţi care comit numeroase atacuri cărora le cad victime zeci de jandarmi, primari, notari şi un hoge filo-român.

Ca urmare a solicitării autorităţilor române, la mijlocul lunii august 1919, trupele italiene au fost înlocuite de militari francezi, din Regimentul 14 tiraliori senegalezi.

5. REZOLVAREA PROBLEMELOR CURENTE DE CĂTRE AUTORITĂŢILE ROMÂNEŞTI IMEDIAT DUPĂ REINSTALARE

În noiembrie 1918, Dobrogea era o regiune devastată, urmare a acţiunilor militare desfăşurate pe teritoriul ei în perioada august-decembrie 1916 şi secătuită de distrugerile şi jaful practicat de fosta administraţie militară a Puterilor Centrale în perioada decembrie 1916 – noiembrie 1918.

Autorităţile române la reinstalare s-au confruntat cu o multitudine de probleme care mai de care mai dificile: lipsa alimentelor; distrugerea căilor de comunicaţie şi obiectivelor economice; revenirea zecilor de mii de refugiaţi; lipsa medicamentelor şi o situaţie sanitară scăpată de sub control; problema invalizilor şi a orfanilor de război; producerea a numeroase incidente între români şi bulgari, ca urmare a comportamentului părtinitor al autorităilor militare bulgare în perioada 1916-1918; intensificarea mişcării naţionalist-iredentiste bulgare, a acţiunilor comitagiilor bulgari şi a acţiunilor cu caracter bolşevic.

Odată cu instalarea autorităţilor româneşti s-au rezolvat următoarele probleme:

- limba română a redevenit limba oficială;
- au fost înlăturate urmele fostei administraţii inamice, fiind distruse înscripţiile germane şi bulgare;
- au fost scoase din circulaţie stocurile de mărci poştale şi fiscale ale fostei administraţii;
- s-a interzis utilizarea monedei de hârtie bulgare – leva (foto-documentul nr. 8);
- s-a împiedicat ieşirea din Dobrogea a următoarelor produse: alimente, animale, îmbrăcăminte, petrol şi lemne.

[95] *Ibidem*, p. 353.
[96] *Ibidem*, p. 354.
[97] George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.

Deosebit de importantă a fost revenirea la împărţirea administrativ-teritorială din 1916 (vezi anexa nr. 2). La începutul anului 1919, teritoriul Dobrogei era împărţit în patru judeţe: Constanţa, Tulcea, Caliacra şi Durostor.

O problemă extrem de dificilă cu care s-aconfruntat noua administraţie românescă a reprezentat-o situaţia financiară a judeţelor dobrogene după retragerea autorităţilor bulgare. Noile autorităţi instalate la nivel de judeţ, comune urbane şi rurale, nu aveau nicio resursă financiară deoarece autorităţile bulgăreşti pe timpul retragerii au luat toate documentele şi banii existenţi în casierii. În aceste condiţii, **„*la 20 decembrie 1918, Ministerul de Interne comunică prefecturilor dobrogene că fostele bugete se consideră încheiate la 31 octombrie 1918, urmând ca în perioada 1 noiembrie 1918 - 31 martie 1919, să se întocmească bugete provizorii, alcătuite pe baza aceloraşi norme de venituri şi cheltuieli folosite pentru elaborarea bugetelor exerciţiului financiar 1916/1917*”**[98].

Pentru stabilirea taxelor comunale, se înfiinţează comisii la nivelul fiecărei comune care vor executa recensăminte ale populaţiei în conformitate cu prevederile legii de constatre şi percepere, astfel încât primăriile să îşi poată asigura o finanţare cât mai sigură.[99]

Instituţiile financiare, dar şi întreaga populaţie sunt rugate de autorităţi să subscrie la împrumutul Naţional al Unirii, făcându-şi astfel o înaltă datorie către stat[100].

Încă de la întâlnirea de la Giurgiu, din 13/25 noiembrie 1918, generalul H.M. Berthelot solicitase generalului Prezan ca operaţiunea de reinstaurare a administraţiei româneşti să fie bine pregătitде guvernul român. Din păcate acest avertisment nu a fost luat în seamă de autorităţile româneşti, în Dobrogea fiind trimişi funcţonari şi jandarmi necunoscători ai situaţiei din zonă. În Cadrilater, această practică a creat mari probleme pe timpul instalării noilor autorităţi şi în relaţiile de colaborare ale acestora cu militarii englezi. În acest context este de semnalat faptul că, până la 15/28 decembrie 1918, în judeţul Caliacra nu era în funcţiune decât prefectura, iar militarii englezi solicitau să fie trimişi funcţionari şi jandarmi curajoşi, care să nu fugă la primele focuri de armă.

Militarii aliaţi au impus norma ca primarii din Dobrogea, care au ocupat această funcţie înainatea războiului să nu fie schimbaţi, indiferent care este naţionalitatea lor. Aceia care au fost numiţi în timpul războiului de către germani sau bulgari puteau fi înlocuiţi prin măsuri dispuse de autorităţile române. De asemenea, toţi funcţionarii care au rămas în teritoriul ocupat şi au colaborat intens cu inamicul vor fi schimbaţi din funcţii.

Prefecţii judeţelor Durostor şi Caliacra aveau puteri sporite faţă de cei din celelalte judeţe ale României. Ei, în calitate de şefi ai administraţiilor judeţene, erau ordonatori de credite bugetare şi puteau astfel să influenţeze direct şi administraţia comunelor urbane şi rurale, în sensul că numirea comisiilor interimare şi primarilor se făcea direct de către prefecţi, în cazul comunelor rurale, sau la propunerea expresă a prefecţilor în cazul comunelor urbane. Şi Comisia interimară judeţeană era numită tot la propunerea

[98] Constantin Tudor, *Administraţia românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călăraşi, 2005, p. 177.

[99] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 29/ 1918-1919, p. 1.

[100] *Ibidem*, p. 68.

prefecţilor, care îndeplineau şi funcţia de preşedinţi ai delegaţiilor permanente. În Dobrogea Nouă până în anul 1925 nu se vor organiza alegeri locale[101].

Pentru a se asigura o colaborare eficientă între autortăţile româneşti şi militarii francezi, locotenent colonel Bonneau, prin adresa nr. 30/1919 stabilea următoarele reguli:

„Se interzice ofiţerilor sau oamenilor de trupă de a merge încontinuu la Prefectură, Primărie sau alte autorităţi române în general pentru a adresa direct cereri sau reclamaţii.

Pe viitor corespondenţa cu autorităţile române va fi transmisă prin Intendentul şefului de corp sau al serviciului sau domnul comandant al Trupelor Franceze din Dobrogea.

Singur numai domnul Intendent militar, maiorul garnizoanei şi căpitanul Gracie, care lucrează cu delegaţie din partea comandantului Trupelor Franceze din Dobrogea, au calitatea de a întreţine relaţii direct sau verbal cu autorităţile române. Intreţinerea lor va face obiectul unei dări de seamă verbală sau scrisă. Corespondenţa scrisă va trebui întotdeauna adresată domnului comandant al Trupelor Franceze din Dobrogea. Această regulă nu admite nici-o excepţie.

În consecinţă autorităţle române sunt invitate a nu răspunde la nici-o cerere verbală sau scrisă, care nu va fi în conformitate cu regulile arătate aici. Lt. col. Bonneau, Cdt. Trupelor Franceze din Dobrogea"[102].

5.1. Asigurarea alimentării populaţiei

Problema cea mai dificilă cu care s-au confruntat autorităţile române, la nivel central dar şi local, la terminarea Prmului Război Mondial, a reprezentat-o asigurarea alimentării populaţiei.

Pentru rezolvarea ei s-a realizat un sistem naţional care să identifce necesarul populaţiei, sursele disponibile şi dirijarea centralizată a disponibilităţilor existente în diferite zone, spre regiunile cu mari probleme în alimentarea populaţiei.

La nivel naţional a fost constituită Direcţia Generală de Aprovizionare (D.G.A.), al cărui scop era de a asigura aparovizionarea armatei şi populaţiei. Conform instrucţiunii nr. 313/6 ianuarie 1919, emisă de această instituţie, la nivelul întregii ţări s-au organizat şase servicii regionale, cele patru judeţe din dreapta Dunării făcând parte din regiunea a VI-a. Serviciul regional era compus dintr-un delegat al D.G.A., şeful intendenţei garnizoanei – ca reprezentant al Ministerului de Război, un număr variabil de funcţionari hotărâţi de D.G.A., rolul său fiind de a supraveghea şi îndruma activitatea deşfăşurată de comisiile de aprovizionare judeţene şi comunale, privind aplicarea hotărârilor D.G.A.

La nivelul fiecărui judeţ s-au înfiinţat Comisiile de aprovizionare judeţene compuse din: prefect, un delegat D.G.A., consilierul/inspectorul agricol, intendentul garnizoanei, controlorul băncilor populare şi primarul oraşului reşedinţă de judeţ, ele având următoarele atribuţiuni:

- stabilirea inventariului cu tot ce se găseşte în mâinile producătorilor sau deţinătorilor de cereale şi subzistenţe;

---

[101] Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 239.

[102] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 25.

- înfrânarea risipei prin înfiinţarea cartelelor;
- controlarea preţurilor minimale şi luarea măsurilor de sancţionare a celor care nu le aplicau.

La nivelul fiecărui oraş funcţiona o Comisie de aprovizionare compusă din primar, un ofiţer stabilit de garnizoană, un delegat al poliţiei, consilierul/inspectorul agricol şi controlorul băncilor populare din localitate. Aceasta avea aceleaşi atribuţii cu Comisia de aprovizionare judeţeană, adaptate la nivelul oraşului respectiv.

În fiecare comună rurală s-au înfiinţat Comisii de constatare şi inventariere compuse din doi delegaţi ai comunei urbane, reprezentatul comunităţii locale şi jandarmul local, care aveau rolul de a constata şi imobiliza întregul stoc de cereale, subzistenţe şi furaje aflate asupra proprietarilor, arendaşilor şi negustorilor. Comisiile constatau numărul de persoane şi al vitelor ce se hrănesc de posesorii acestor bunuri. Procesele-verbale întocmite de aceaste comisii erau trimise la Comisia de aprovizionare judeţeană care, cu aprobarea D.G.A., stabilea cantităţile care se lasă la dispoziţia comunei şi stocul disponibil care urma să fie ridicat de comisiile de exploatare. La comunele urbane aceste comisii vor cerceta numai pe comercianţii şi producătorii de cereale.

În fiecare plasă funcţiona Comisia de exploatare compusă dintr-un ofiţer, administratorul de plasă, agronomul regional şi primarul comunei în care opera comisia. Fiecare comisie era ajutată pentru efectuarea cumpărăturilor, transporturilor şi paza vagoanelor pe timpul transportului, de doi ofiţeri recepţioneri, 6 subofiţeri sau caporali şi 50 de soldaţi. Asigurarea acestor efective a fost deoebit de dificilă până la aprobarea intrări trupelor române în Dobrogea.

Plata produselor disponibilizate se făcea din avansurile acordate de Ministerul de Război din creditul de război, iar preţul se plătea integral, fără a se mai reţine taxe pentru stat[103].

La începutul lunii ianuarie 1919, Primăria Constanţa aduce la cunoştinţa tuturor locuitorilor că până la data de 15 ianuarie 1919, toţi capii de familie trebuie să depună la sediul primăriei o declarţie referitoare la compunerea acesteia. Documentul era necesar pentru realizarea cartelelor, în baza cărora primăria se obliga ***„ca absolut toţi locuitorii acestui oraş să-şi primească raţia reglementară, din toate alimentele: pâine, fasole, mălai şi zahăr, etc. ce se vor aduce pentru îndestularea publică”***[104].

O sursă importantă pentru aprovizionarea populaţiei dobrogene au constituit-o ajutoarele acordate de aliaţi. Primarul Constanţei arăta într-o adresă către D.G.A. că, în perioada ianuarie – martie 1919, a primit 410.000 kg. făină, pentru a putea măcar asigura o raţie zilnică de 350 grame pâine, în condiţiile în care din oraş lipseau cu desăvârşire cartofii şi fasolea[105].

Deosebit de consistent a fost ajutorul acordat de misiunea Administraţiei Americane pentru Ajutoare (A.R.A.) a SUA, care în perioada decembrie 1918 – iulie 1919 a efectuat transportul unor importante cantităţi de produse alimentare, în întreaga Dobroge. Căpitanul Soucy, comandantul depozitului din Constanţa, a preluat conducerea

[103] *Ibidem*, dosar nr. 27/1919, p. 11-13.
[104] Idem, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 116.
[105] Idem, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 27, p. 112.

Districtului Dobrogea, cu judeţele Constanţa, Tulcea, Durostor şi Caliacra, unde existau 100 de cantine prin care se asigura hrănirea a 35.000 de copii zilnic[106].

Pentru îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei, primarul Constanţei a solicitat ministrului de Interne să intervină la Comandamentul francez pentru a face demersurile necesare la Constantinopole şi Salonic pentru a se aproba comerciantului Haig Terzian să aprovizioneze pentru constănţeni: 220.000 kg untdelemn, 60.000 kg măsline, 5.000 kg sardele, 20.000 bucăţi lămâi, 10.000 kg halva, 10.000 kg stafide şi 10.000 kg săpun[107]. De asemenea, a solicitat aprobare pentru ca domnul Elefterie Radu să poată transporta cu vaporul grâul cumpărat la Balcic[108].

În acelaşi scop au fost trimise de către primării, delegaţii în judeţele din nordul ţării, dar şi la Istanbul, pentru procurarea alimentelor şi diferitelor produse de strictă necesitate.

5.2. Asigurarea protecţiei sociale pentru miile de copii orfani

Autorităţile locale au depus eforturi considerabile pentru a realiza o situaţie cât mai exactă a orfanilor existenţi în zona lor de responsabilitate. Conform prevederilor decretului-lege nr. 917/21 aprilie 1918, Comitetele regionale pentru ocrotirea orfanilor de război vor lua în îngrijire următoarele categorii de copii:

- cei al căror tată militar sau chemat să îndeplinească un serviciu al armatei a murit în timpul şi din cauza războiului şi a căror mamă a murit înainte sau după moartea tatălui;
- cei rămaşi orfani de tată în timpul şi din cauza războiului, a căror mamă se va găsi în neputinţă de a-i mai creşte, fără ajutorul societăţii;
- cei fără mamă, ai invalizilor de război, internaţi sau în neputinţă de a se îngriji de ei;
- cei orfani de mamă, părăsiţi fără mijloace şi fără supraveghere de părintele lor mobilizat sau chemat să îndeplinească un serviciu pentru armată, în afara localităţii în care locuieşte;
- cei orfani şi copii părăsiţi în timpul războiului, fără mijloace şi supraveghere, prin boală, absenţă, emigraţiune, detenţie sau condamnarea tutorilor[109].

La 22 aprilie 1918, au fost adoptate Dispoziţiile generale referitoare la ocrotirea orfanilor de război, care stabileau obligativitatea primarilor comunelor urbane şi rurale de a identifica toţi copii orfani de război şi de a întocmi o evidenţă amănunţită a acestora. O parte dintre aceştia erau puşi sub tutela unor rude sau cunoştinţe, dar majoritatea erau încredinţaţi pentru întreţinere unor orfelinate, cămine sau stabilimente existente. La 8 mai 1919, s-a obţinut calitatea de *„persoană morală"* a Societăţii pentru Ocrotirea Orfanilor de Război, cu sediul la Iaşi, care avea drept scop ocrotirea fizică, dar şi morală a acestora[110].

Armata va fi instituţia cu o însemnată contribuţie la rezolvarea acestei dificile probleme. La nivelul fiecărui judeţ, autorităţile militare au colaborat cu filialele judeţene ale Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război, întocmindu-se situaţii cu numărul

---

[106] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 78.

[107] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 27/1919, p. 7-8.

[108] *Ibidem*, p.118.

[109] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 14/1919, p. 61.

[110] Elena Zîrnă, *Organizarea şi administrarea orfelinatelor din unităţile militare dobrogene după războiul întregirii, în Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top Form, Bucureşti, 2017, p. 291.

copiilor orfani care aveau nevoie de îngrijire. La nivelul fiecărui regiment s-au înfiinţat *„cămine pentru orfanii de război"*, în care aceştia beneficiau de locuinţă, hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte şi rechizite şcolare. Fiecare astfel de cămin avea o capacitate de 30-50 locuri. În fiecare garnizoană erau organizate patru - cinci cămine, în funcţie de numărul de regimente existente[111]. Copiii erau foarte bine îngrijiţi, din punct de vedere medical erau sănătoşi, zilnic fiind vizitaţi de un medic militar, hrana era foarte bună, comparabilă cu cea a trupei[112]. Fondurile necesare funcţionării acestor cămine proveneau din subvenţii acordate de diferite instituţii, societăţi şi fundaţii, donaţii şi cotizaţii ale membrilor Societăţii pentru ocrotirea orfanilor de război, beneficiile rezultate în urma unor activităţi caritabile (serbări, baluri, reprezentaţii) dar şi din sumele acordate de către stat, consiliile judeţene şi comunale[113].

5.3. Sprijinirea revenirii refugiaţilor dobrogeni

Pe timpul luptelor pentru apărarea Dobrogei câteva zeci de mii de dobrogeni s-au refugiat acolo unde au considerat că pot scăpa de ororile războiului sau de ocupaţia străină. Numărul lor nu se cunoaşte cu exactitate, o situaţie aproximativă se poate realiza doar pentru locuitorii din Dobrogea Veche, confruntând statisticile oficiale din anul 1913 cu datele cuprinse în recensămintele făcute în timpul ocupaţiei de către personalul Administraţiei de etapă nr. 262 (vezi anexa nr. 3).

La recensământul din 1 ianuarie 1913, populaţia Dobrogei Vechi era de 381.306 locuitori[114], din care 171.821 erau locuitori ai Judeţului Tulcea[115]. La începutul anului 1918 populaţia era estimată la 280.362 locuitori (162.362 în teritoriul administrat de germani şi 118.000 în teritoriul ocupat de bulgari). Aceste date sunt relative, având în vedere lehamitea cu care lucra personalul german destinat ţinerii evidenţei populaţiei. În acest sens soldatul german Gehard Velburg, care a făcut parte din comandatura Administraţiei de Etapă 281, nota în amintirile sale: *„Am renunţat tacit de multă vreme la înregistrarea exactă a numelor şi datelor persoanelor luate în evidenţă"*[116]. Diferenţa de 100.944 locuitori se regăseşte în militarii dobrogeni care au urmat Armata Română în Moldova, miile de morţi căzuţi pe câmpurile de luptă şi prizonieri de război[117], cetăţenii germani, turci şi bulgari internaţi în lagărele din Moldova şi în refugiaţii din faţa pericolului reprezentat de trupele bulgare, germane şi turceşti.

Marea majoritate a locuitorilor dobrogeni s-au refugiat la Galaţi şi Brăila, unde se vor confrunta cu mari greutăţi din punct de vedere al cazării, asigurării hrănirii şi al asistenţei sanitare.

---

[111] *Ibidem*, p. 292.

[112] *Ibidem*, p. 293.

[113] *Ibidem*, p. 297.

[114] Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 1998, p. 358.

[115] xxx, *Tulcea. Monografie*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1980, p. 66.

[116] Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Marele Război aşa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916 - iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2018, p. 189.

[117] Divizia 17 Infanterie a fost distrusă la Turtucaia, Diviziile 9 şi 19 Infanterie au sufert şi ele grele pierderi în campania anului 1916.

O parte a locuitorilor judeţului Tulcea s-au refugiat în Deltă, dar majoritatea s-a stabilit la Galaţi şi în judeţul Covurlui.

Familiile coloniştilor stabiliţi în Dobrogea după 1878 s-au refugiat în Muntenia sau Oltenia, regiuni care nu fuseseră ocupate încă de inamic şi unde aveau rude.

Cei de pe malul Dunării s-au refugiat în bălţile Dunării. Exemplific cu situaţia locuitorilor din Ciobanu, judeţul Constanţa, care s-au refugiat pe grindurile Buştea şi Sfoara, unde şi-au construit colibe de stuf, iar mai apoi bordeie pe familii. Aveau cu ei mălai, animale şi păsări, care asigurau un trai decent. În primăvara anului 1917, odată cu instalarea autorităţilor germane, majoritatea refugiaţilor au revenit în sat[118].

Locuitorii din Tătaru (Azaplar) sunt singurii care se refugiază, de teama represaliilor Armatei Române, pentru jafurile comise, în Dobrogea Nouă, după câteva săptămâni ei revenind în sat.

La începutul anului 1917, o parte dintre refugiaţi au început să revină în Dobrogea. Gerhard Velburg, la 10 ianuarie 1917, consemna situaţia jalnică a ţăranilor care se întorceau acasă: *„Am dinainte o căruţă cu refugiaţi. Tremurând din toate încheieturile şi plină de tină, cu oiştea ruptă, trasă de doi cai înfometaţi şi urmată de doi boi, o vacă şi un viţel. Şi ce mai e în căruţă! În afară de un moş foarte bătrân, care nu mai poate merge pe jos, de o ţărancă tânără cu o grămadă ce copii şi de mobile luate în grabă de acasă, în căruţă se mai găsesc şi animalele mici din ogradă, adică un porc care grohăie într-o cuşcă şi un cocoş care se trădează printr-un cucurigu. Drept merinde, refugiaţii au la ei doar câţiva saci de mălai din care îşi fac zi de zi mămăligă, o fiertură cu gust fad şi searbăd, care, în afară de pâine, este singura lor sursă de hrană. Nimeni nu le dă nimic de mâncare, iar ei nu au bani să-şi cumpere de ale gurii. Nimeni nu vrea să-i găzduiască, aşa că dorm, mănâncă, gătesc şi locuiesc, în, sub şi în jurul căruţei. Căruţa este casa, zic ei! (...) În ce stare se află hainele lor, nu e nevoie să mai zic. (...) În ciuda tuturor lipsurilor şi nevoilor, în ciuda bolilor şi a deceselor în căruţe, refugiaţii sunt bucuroşi şi veseli. Râd şi sporăvoiesc în timp ce aşteaptă ore întregi bacul lângă îngrăditura noastră”*[119]. La 5 aprilie 1917, acelaşi soldat consemnează: *„Pe măsură ce vremea se îndreaptă, tot mai mulţi refugiaţi pornesc înapoi spre casă. Vin de la Focşani şi Brăila. Astăzi s-au adunat din nou aici vreo câteva sute de orăşeni. Ca să poată trece atâta amar de oameni, care stau pâlcuri, pâlcuri în jurul comandaturii, s-au adus în sfârşit, o ambarcaţiune cu aburi şi câteva barje. Mai întâi se urcă orăşenii, care sunt transportaţi, prin Călăraşi, spre Cernavoda pe gratis. Abia mâine vor fi încărcaţi şi ţăranii pe barje. Tabăra de refugiaţi s-a mărit cu vreo două – trei sute de căruţe şi se anunţă că alte câteva sute au plecat din Brăila”*[120].

Comitetul refugiaţior dobrogeni, înfiinţat la Galaţi, format din proprietari, profesionişti, funcţionari şi industriaşi dobrogeni, în urma întrunirii refugiaţilor, desfăşurată la 26 octombrie 1918, în sălile Teatrului „Café Luther” din Galaţi, adresează următorul memoriu Regelui, Guvernului, Parlamentului şi ambasadorilor Puterilor Aliate, acreditaţi la Iaşi: *„Excelenţă, Populaţia dobrogeană de origine română, evacuată din Dobrogea pe timpul ocupaţiunii acestei provincii în anul 1916 de armatele germano-*

[118] Col. (r) Ion Cioară, *Monografia comunei Ciobanu*, Editura Europolis, Constanţa, 2004, p. 48-49.
[119] Gerhard Velburg, *op. cit.*, p. 68.
[120] *Ibidem*, p. 120.

bulgare, iar parte izgonită de autorităţile bulgare după ocupaţiune, a luat cunoştinţă cu durere de hotărârea marilor Puteri Aliate de a lăsa Dobrogea sub administraţia bulgară până la încheierea păcii generale. Această populaţie, formată din sute de mii de suflete, pribegeşte astăzi prin tot cuprinsul Moldovei, al Basarabiei, precum şi prin cartierele oraşelor de pe malul stâng al Dunării de jos şi, lipsită de mijloace de trai şi de bunul său căzut pradă năvălitorilor, se află astăzi în mizerie, aşteptând cu nerăbdare îngăduinţa de a i se permite întoarcerea la vetrele sale din Dobrogea, fără a fi ameninţată cu izgonirea şi fără a mai fi expusă la persecuţii.

Hotărârile luate de bulgari în congresele din 17 decembrie 1917 şi 23 septembrie 1918 ţinute în oraşul Babadag au fost luate în lipsa celei mai mari părţi din populaţiunea dobrogeană de origine română, care se găseşte de doi ani în pribegie dincoace de Dunăre.

Populaţiunea română protestează cu energie contra procedurilor şi insinuaţiunilor autorităţilor bulgare, publicate în L'Echo de Bulgarie şi contra rezoluţiunilor amintite mai sus, luate de cele două congrese sub auspiciile autorităţilor bulgare, în scop de a induce în eroare opinia publică europeană, prin afirmaţii false.

Expunându-vă acestea, vă rugăm, Excelenţă, să binevoiţi a fi interpretul acestei nenorocite populaţii şi de a interveni pentru a i se permite întoarcerea la vatră şi reintegrarea în drepturile ei, lăsând această provincie la ţara ei mamă"[121].

Conform proclamaţiei generalului H.M. Berthelot, la patru zile după instalarea administraţiei române, toţi locuitorii dobrogeni refugiaţi în Muntenia şi Moldova erau autorizaţi să se întoarcă în localtăţile lor şi să-şi ia în posesiune proprietăţile. Repatrierea refugiaţilor a fost o problemă deosebit de dificilă. Realitatea cu care se vor confrunta aceştia era una dezolantă: case distruse, foamete, boli vitale scăpate de sub control, lipsa oricăror servicii publice. La Bucureşti s-a constituit un Comitet al refugiaţilor dobrogeni, care a prezentat acestora starea deplorabilă pe carea o vor găsi la întoarcerea la casele lor, părăsite în 1916 şi chiar îi sfătuia pe aceştia să nu se aventureze în Dobrogea, cu întreaga familie, decât dacă erau pregătiţi să ia totul de la capăt: *„Comitetul îşi face o datorie din a preveni pe refugiaţii dobrogeni că, după ştirile ce are, condiţiile de trai în Dobrogea sunt excesiv de grele şi deci nu ar fi prudent să plece cu familiile decât cei care dispun de proviziuni suficiente pentru a-şi asigura existenţa pentru câtva timp, până când autorităţile vor putea aduce şi organiza cele necesare"*[122].

Proaspăt eliberat din lagăr, soldatul Marin Udrescu, la înapoierea în localitatea Negru Vodă (Caraomer) a aflat că mama sa şi cele două surori s-au refugiat, în septembrie 1916, la rudele din comuna Salcia, judeţul Mehedinţi. La 14 decembrie 1918, solicită primarului din această comună o adeverinţă care să îi permită deplasarea familiei sale la domiciliul avut înainte de război.

La 11 decembrie 1918, toţi refugiaţii constănţeni reveniţi acasă erau rugaţi să se prezinte la primărie pentru a-şi declara numărul exct al membrilor de familie şi domiciliul în vederea eliberării cartelelor pentru alimente şi combustibil[123].

---

[121] Brutus Cotovu, *Însemnări din timpul refugiului*, „Analele Dobrogei", X, 1929, p. 17.
[122] „Viitorul", Bucureşti, an. XI, nr. 3201, 12/25 decembrie 1918, p. 1.
[123] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 27/1919, p. 10.

La 14 decembrie 1918, Primăria oaraşului Constanţa, având în vedere faptul că o mare parte din bunurile refugiaţilor fuseseră însuşite de cei care au rămas în oraş pe timpul ocupaţiei, emite un ordin prin care cei care au în posesie mobile, lenjerie, articole de menaj străine, sunt somaţi să le declare în termen de trei zile. Cei care nu vor executa acest ordin urmau să fie daţi în judecată[124].

La 9 februarie 1919, la Slatina, Comitetul pentru ajutorarea refugiaţilor dobrogeni stabiliţi în judeţul Olt, format din C. Munteanu – preşedinte, N. Marinescu Birci şi I. Florescu – membri, în conformitate cu prevederile telegramelor nr. 75.018 şi 445.118/1919 ale Ministerului de Interne, au hotărât să ajute refugiaţii dobrogeni cu următoarele sume: *„Pentru cei care au unu sau doi membri în familie să li se dea câte 100 de lei de fiecare persoană. Pentru cei care au 3-5 membri în familie să li se dea câte 80 lei de fiecare persoană. Pentru cei care au 6, 7 şi 8 membri în familie să li se dea câte 70 lei de fiecare persoană. Pentru cei care au de la 9 membri înainte să li se dea câte 600 lei de familie. Aceste ajutoare sunt socotite până la plecarea lor care va fi îndată ce D-ţia Căilor Ferate va pune la dispoziţie trenul pentru plecare"*[125].

Din judeţele Mehedinţi, Dolj, Vlaşca şi Ilfov autorităţile erau solicitate să ajute refugiaţii să fie *„expediaţi acasă fără nici o cerere sau formalitate, ci numai pe identitatea doveditoare"*[126].

La 10 martie 1919, „Dobrogea Jună" îşi informa cititorii că *„mai sunt refugiaţi dobrogeni prin gări, înfometaţi şi hăituiţi, că delegaţiile lor bat uşile ministerelor ca să fie ajutaţi să revină acasă, să-şi refacă gospodăriile"*[127].

Cu toate eforturile făcute de autorităţi, situaţia refugiaţilor, în special a celor din mediul rural, a rămas deosebit de gravă. Printr-un raport adresat Ministerului Lucrărilor Publice, în august 1921, de către prefectul judeţului Constanţa, C. Pariano se arăta: *„de la retragerea inamicului şi până astăzi 7.000-8.000 de plugari locuiesc sub cerul liber ori în gropi săpate împrejurul gospodăriilor ce li s-au devastate sau distrus"*[128].

5.4. Combaterea acţiunilor iredentiste bulgare

Vidul de putere dintre momentul retragerii trupelor bulgare şi reinstalarea autorităţilor române a permis o acţune deosebit de intensă din partea bandelor de comitagii bulgari şi a agitatorilor bulgari.

Societatea „Dobrogea", din care făceau parte domnii Todorov din Tulcea şi Ogneanov din Constanţa, a desfăşurat o intensă propagandă pentru reluarea Cadrilaterului, fiind susţinută de toţii evreii şi refugiaţii bulgari din Dobrogea Veche şi Cadrilater[129]. Au fost create filiale ale organizaţiei în localităţi aflate în apropierea graniţei cu România. Cea din Rusciuc, condusă de avocatul Ivan Hagi Ivanov, coordona activităţile din judeţul

---

[124] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa,* dosar nr. 29/1918-1919, p. 117.

[125] xxx, *Dobrogea în arhivele româneşti. 1597-1989,* Editura Etnologică, Bucureşti, 2013, p. 311.

[126] *Ibidem*, p. 69.

[127] Aurelia Lăpuşanu, *Sub semnul unirii Dobrogei. Documentar istoric*, ediţie specială „Datina", Constanţa - 2018, p. 68.

[128] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 84.

[129] Dan Cătănuş, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă şi iredentism bulgar*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşt, 2001, p. 59.

Durostor, iar cea din Varna, condusă de Atanas Costov (primarul Varnei), coordona activităţile din judeţul Caliacra[130].

La 11/24 aprilie 1919, a fost creat la Odessa, din iniţiativa lui Cristian Racovki, Comitetul Revoluţionar Dobrogean, care avea în conducere pe Enciu Atanasov, Kiriţescu, Dimitrie Gondov, Stanciu Calcev (ajutor de primar la Tulcea) şi Gh. Portnov. Această organizaţie avea ca scop provocarea unor agitaţii, acţiuni militare şi teroare, pentru a declanşa o răscoală în spatele frontului armatei române, pe timpul unei posibile confruntări militare cu Rusia Sovietică. Într-o perioadă scurtă de timp s-au creat comitete revoluţionare în oraşele Balcic, Silistra, Dobrici, Şumla, Cavarn, Turtucaia şi în câteva zeci de sate din Dobrogea. Fiecare comitet era organizat pe următoarele secţii: de agitaţie, organizatorică, de informare, teroare şi legături[131].

Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale a desfăşurat o amplă activitate de dare în urmărirea a următorilor cetăţeni români, bulgari şi de alte naţionalităţi, care desfăşurau o intensă propagandă bolşevică şi filo-bulgară în Dobrogea:

- 10 aprilie 1919: avocaţii Atanasov şi Chirov, din Rusciuc; Gh. Dimitorv (bolşevic); căpitan Ratov (din Poliţia Militară bulgară); Stoilov (casierul societăţii Dobrogea); Ivan Marcov din Varna[132];
- 11 mai 1919: Gheorghe Baciu, dezertor din Marina Militară, Stoia, mecanic la şantierul Fernic din Galaţi, Ioan Popovici, evadat din închisoare, unde ispăşea o condamnare de 10 ani, Iuşcă, mecanic, dezertor din Marina Militară, Jean Dumitrescu, cazangiu pe vaporul Împăratul Traian. Toţi aceştia au făcut parte din echipa Comitetul bolşevic din Odessa, condus de Cristian Rcovski[133];
- 12 iunie 1919: Radi Andriev şi Sava Brato Ivanov originari din Silistra, refugiaţi la Rusciuc, care erau în servciul de spionaj şi propagandă al Societăţii Dobrogea[134];
- 21 iulie 1919: Sava Chirov, revoluţionar bolşevic care a intrat în judeţul Caliacra într-un automobil însoţit de 12 persoane înarmate cu puşti şi mitraliere[135];
- 2 septembrie 1919: Enciu Ghenciev, Krum Ivanov (dezertor polonez), Nicola Rahagischi, Boiu Oficiev, Jeciu Mihailov[136].

Tot Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale semnala, la 9 august 1919, faptul că propaganda socialistă a pătruns în rândul personalului superior de poliţie şi siguranţă şi ordona verificarea de urgenţă a personalului şi revocarea din funcţie a celor implicaţi în astfel de acţiuni[137].

În anul 1919 unităţile franceze din Constanţa au fost antrenate în revolta flotei Mării Negre, contaminată de ideile bolşevice. Pe contratorpilorul „Protet” a avut loc un complot bolşevic, iar pe vasele „Jean Bart” şi „France” marinarii au cerut să fie duşi în Franţa[138].

---

[130] *Ibidem*, p. 22.
[131] *Ibidem*, p. 66.
[132] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 1/1919, p. 17.
[133] *Ibidem*, p. 41.
[134] *Ibidem*, p. 71.
[135] *Ibidem*, p. 45.
[136] *Ibidem*, p. 90-91.
[137] *Ibidem*, p. 129.
[138] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 351.

În aceste condiţii guvernul român a ordonat autorităţilor locale să colaboreze cu comandamentul aliat pentru anihilarea organizaţiilor revoluţionare existente pe teritoriul Dobrogei, ale căror manifeste în limba română, bulgară şi turcă erau răspândite în satele şi comunele din zonă de către comunişti. Prefectul Judeţului Constanţa era îngrijorat de *„diferitele încercări de propagandă revoluţionară şi bolşevică, mai ales că ea a început să prindă şi în mijlocul trupelor franceze”*[139]. Lucrurile se vor agrava, astfel încât în luna martie 1919, militarii francezi n-au mai putut fi îmbarcaţi decât sub ameninţarea mitralierelor, alţi rebeli fiind dezarmaţi, puşi sub pază severă a santinelelor din armata colonială şi apoi îmbarcaţi pentru o destinaţie necunoscută[140].

Pe parcursul anului 1919 are loc o creştere a numărului de atacuri ale bandelor de comitagii, care vizau două ţinte: ***„jefuirea bunurilor materiale ale populaţiei şi împiedicarea instaurării autorităţilor şi jandarmilor români”***[141]. Într-un raport informativ românesc, din iunie 1919, se arăta în acest sens: ***„Zilnic, bande înarmate de comitagii bulgari, în majoritate foşti militari, trec frontiera şi atacă jandarmii şi funcţionarii români. Omorurile şi rănirile sunt aproape zilnice”***[142]. Sunt asasinaţi jandarmi la Opancea, Strenic, Ciamurlia (Caliacra), Bazna şi Srebărna (Durostor), primarul din Srebărna, agentul sanitar din Popina şi hatipul Mustafa din Sarsânlar[143].

Prin notele telegrafice nr. 325 şi 32101/5 iulie 1919 ale Brigăzii de Siguranţă Turtucaia, prin telegramele nr. 53 şi 56 ale Poliţiei portului Turtucaia şi telegramele nr. 522 şi 526 ale Oficiului Telegrafic Turtucaia, guvernul de la Bucureşti era înştiinţat că *„viaţa şi avutul populaţiei este la discreţia bandelor bulgare, iar autorităţile române sunt puse în imposibilitatea de a-şi îndeplini atribuţiile”*[144].

La 27 august 1919, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, informa Serviciul de Informaţii Francez din Varna cu următoarele aspecte:

- cetăţeanul Stavro Constantin Papadopulo, cetăţean grec domiciliat în Bazargic, a fost răpit din satul Vladimirorovo de 10 comitagii, transportat în Bulgaria, unde a fost bătut, schingiuit şi jefuit de 6.000 de leva;

- Sava Chircov, cu o bandă de 10 comitagii, care îşi avea baza în localitatea Crumovo (Bulgaria), trecea deseori frontiera în Cadrilater jefuind şi asasinând cetăţeni care circulau pe drumurile mai puţin păzite din zonă, una din victime fiind grecul Pandeli;

- la 14 august 1919, în comunele Atchioi şi Chiosi, pe frontieră, o bandă de nouasprezece bulgari a atacat o patrulă de jandarmi, omorând pe caporalul Constantinescu Vasile şi rănind grav pe soldaţii Socol Ion şi Udrea[145];

- în noaptea de 19/20 august 1919, sergentul de poliţie Ionescu Serim, de la Poliţia din Balcic, a fost împuşcat la postul său de pază[146].

---

[139] Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 414.
[140] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar 1/1919, p. 166.
[141] George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.
[142] *Ibidem*, p. 102.
[143] *Ibidem*, p. 102-103.
[144] Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 291-292.
[145] Mircea Vâlcu-Mehedinţi, *op. cit.*, p. 86-87.
[146] *Ibidem*, p. 89.

La 16 august 1919, la Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, Brigada de Siguranţă Turtucaia, a fost înregistrată nota depusă de agentul nr. 297, prin care se semnala faptul că domnul Alexandrescu, şeful poterei ce urmăreşte comitagii bulgari, a anchetat şase bulgari suspecţi că ar fi colaboartori ai comitagiilor, a pretins şi ridicat de la suspecţi suma de 2.100 lei, pentru a nu-i aresta[147].

Situaţia la frontieră se va normaliza odată cu revenirea trupelor de grăniceri şi a trupelor române în Cadrilater, între acestea stabilindu-se măsuri de cooperare care vor limita drastic acţiunile comitagiilor.

În cursul anului 1919 grupurile de comitagii bulgari *„au ucis şi rănit grav 4 jandarmi şi 2 funcţionari din judeţul Caliacra, precum şi 14 jandarmi, 2 primari, un factor poştal şi un agent sanitar din judeţul Durostor"*[148]. În doar două cazuri vinovaţii au fost reţinuţi şi deferiţi justiţiei. În celelalte cazuri vinovaţii au reuşit să se refugieze în Bulgaria, autorităţile civile şi militare bulgare din zona de graniţă oferind adăpost, libertate de mişcare şi sprijin moral bandelor de comitagii.

5.5. Asigurarea asistenţei sanitare

În anul 1878, la unirea Dobrogei cu România, în cele două judeţe existau următoarele elemente de asistenţă sanitară:

- Judeţul Constanţa: 4 farmacii şi 3 medici, 1 practician în fixarea fracturilor şi luxaţiilor, un dentist la Medgidia, 4 moaşe grecoaice, cu practică în spitale din Constantinopol;

- Judeţul Tucea: 1 medic maltez la Tulcea, 1 medic francez la Sulina, medici empirici – greci, turci, bulgari şi români – la Babadag, Mangalia şi Medgidia[149].

Cu susţinerea financiară din partea statului român, până în anul 1915, în Dobrogea Veche s-au înfiinţat 12 spitale şi 30 de farmacii comunale, în care profesau 160 de medici şi farmacişti. În anul 1905 a fost inaugurată Leprozeria Tichileşti, singura din ţară, care avea 30 de paturi şi era deservită de un medic, 1 subchirurg şi 1 intendent (vezi anexa nr. 4).

În Dobrogea Nouă sănătatea publică se afla în grija Serviciilor sanitare judeţene, cu reşedinţe la Silistra şi Bazargic, care aveau unităţi direct subordonate în localităţile urbane şi reşedinţele de plăşi. Funcţionau 4 spitale finanţate de stat la Silistra, Turtucaia, Bazargic şi Balcic. Mai erau în funcţiune la Bazargic sanatoriul particular „Dr. Stere", iar la Silistra „Societatea de studii psihice şi metapsihice din România"[150].

În Dobrogea situaţia sanitară nu era strălucită, dar era ţinută sub control. Principalele boli care au fost constatate în perioada premergătoare Primului Război Mondial au fost: febra tifoidă, scarlatina, dizenteria, pojarul, tusea convulsivă, lepra, tuberculoza, bolile venerice şi pelagra[151].

---

[147] *Ibidem*, p. 88.

[148] Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 293.

[149] Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 396-397.

[150] Costantin Tudor, *op. cit.*, p. 256-257.

[151] Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Tulcea, Tulcea, 1998, p. 175-176.

La declararea mobilizării o parte din personalul sanitar a fost mobilizată, iar pe timpul desfăşurării luptelor pentru apărarea Dobrogei majoritatea medicilor şi farmaciştilor s-au refugiat în Moldova. În urma acţiunilor militare toate drogheriile şi farmaciile au fost distruse sau golite de medicamente. Trupele ruse, bulgare, turceşti şi germane venite dn regiuni cu condiţii igienice precare au adus boli necunoscute în regiune, cea mai periculoasă fiind holera. Populaţia civilă rămasă în zonă s-a confruntat cu o situaţie igienică deosebită[152].

În zona ocupată de germani s-au luat măsuri deosebite pentru protejarea trupelor de ocupaţie şi a populaţiei civile rămase în regiunea de responsabilitate a Etapei Administrative 262. S-a trecut imediat la vaccinarea generală a populaţiei împotriva holerei, tifosului şi variolei. Refugiaţii care la începutul anului 1917 au început să se întoarcă acasă erau internaţi într-un centru de observaţie, care putea prelua până la 1.000 de persoane. În acest centru, instalat la Cernavoda, refugiaţii erau consultaţi, vaccinaţi şi deparazitaţi.

S-au luat măsuri de interzicere a cazării la un loc a militarilor cu civilii, pentru militari asigurându-se dezinsecţia periodică la centrele de deparazitare. Soldaţii bolnavi erau internaţi în dispensarul din Constanţa şi în lazaretul cu o capacitate de 200 de locuri. Pentru populaţia civilă s-a organizat un lazaret special, deservit de doi medici români, trei asistenţi şi şapte asistente transferate din Bucureşti[153].

În aceste condiţii starea sanitară a militarilor ocupanţi a fost una bună. În rândul populaţiei civile şi a prizonierilor de război tifosul exantematic şi febra recurentă au reprezentat boile care au produs cele mai multe victime.

La Constanţa şi Tulcea bolile venerice au fost frecvente, cu toate că prostituatele erau obligate să se prezinte săptămânal la control.

După Pacea de la Bucureşti (1918), administraţia germană de ocupaţie a instituit carantina în porturile Constanţa, Brăila şi Sulina. Feldmareşalul Mackensen a dispus verificarea sanitară a tuturor vaselor care au avut la bord cazuri de holeră, ciumă, vărsat, tifos exentematic, febră galbenă, lepră sau în cazul în care echipajul vasului a observat, înainte de plecare, că mor guzganii în număr mare. Toate aceste vase erau obligate să înalţe, la catarg, un steag galben înainte de intrarea în port.

Condiţiile mizerabile în care îşi ducea viaţa populaţia a dus la apariţia în oraşe a febrei tifoide. Medicul primar al Constanţei, raporta la 28 februarie 1919: *„Am putea spune că aproape zilnic apar cazuri noi în condiţiile apei tulburi, a lipsei de hrană, a spitalului care nu poate face faţă”*[154].

Situaţia sanitară precară pe care au găsit-o trupele franceze este semnalată de locotenentul colonel Bonneau, comandantul forţelor franceze din Dobrogea, în scrisoarea deosebit de tăioasă pe care o înaintează prefectului judeţului Constanţa, la 26 aprilie 1919:

„Transmiţându-vă raportul ataşat al Biroului de Igienă al oraşului, am onoarea să vă atrag atenţia asupra următoarelor puncte:

---

[152] xxx, *Memoriu al Administraţiei Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2012, p. 105.

[153] *Ibidem*, p. 109-111.

[154] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 77

Bolile epidemice sunt în creştere uşoară. Noile cazuri constatate par să fie generate de nerespectarea măsurilor profilactice obligatorii. Pentru a combate această tendinţă, Consiliul de Igienă propune noi măsuri cu care sunt de acord/pe care le sprijin, şi pe care vi le prezint, rugându-vă să interveniţi pe lângă serviciile municipale pentru ca aplicarea lor să fie strictă şi completă.

Se decisese în special că Primăria va furniza 4/5 din combustibil, necesar bunei funcţionări a băilor moderne. Promisiunile nu s-au concretizat. Unitatea nu funcţionează decât foarte neregulat, de unde relaxarea în deparatizarea populaţiei civile şi, astfel, creşterea cazurilor de tifos.

Pentru a evita o extindere rapidă a bolii, este urgent ca Primăria să îşi respecte angajamentele şi să controleze mai eficient deparazitarea populaţiei sărace.

Pe de altă parte, am onoarea să vă cer să interveniţi pe lângă Poliţia locală astfel încât controlul bolilor venerice să fie efectuat mai serios. Sancţiunile trebuie să fie aplicate tuturor prostituatelor care nu se supun vizitei medicale obligatorii.

Nu aş insista mai mult asupra acestei chestiuni care afectează atât de mult sănătatea trupelor aflate la ordinele mele, şi în acelaşi timp care interesează salubritatea generală a oraşului. Dacă nu se iau măsuri foarte riguroase de către poliţie, mă voi vedea obligat să fac ca acest control să fie exercitat de către medicii militari francezi.

În final, am onoarea să vă rog să interveniţi pe lângă primar astfel încât curăţenia străzilor să fie făcută mai activ. Ar fi de altfel de dorit să se satisfacă în întregime numeroasele solicitări care au fost adresate până aici la Primărie pentru golirea latrinelor militare. Promisiunile făcute rămân fără efect, iar focarele de infecţie cresc chiar în momentul apropierii căldurilor mari, ceea ce le face şi mai periculoase".

Acelaşi ofiţer francez semnala primarului Constanţei situaţia total necorespunzătoare a modului în care se executa curăţenia în oraş.

„Am onoarea să vă confirm întâlnirea noastră recentă referitoare la funcţionarea deficitară a Serviciilor de salubrizare de la Constanţa.

Trotuarele şi străzile nu sunt măturate, se adună grămezi de gunoaie, edicul ele nu funcţionează. Această stare de lucruri compromite şi mai mult igiena populaţiei şi trupelor; vă rog să daţi dispoziţii de îmbunătăţire a situaţiei.

Ştiu că vă lipseşte atât personalul, cât şi mijloacele de transport, dar cred că ştiu că în oraş există multe persoane fără ocupaţie. Angajarea lor mi se pare indicată, iar munca lor ar face rost de resurse care le-ar ameliora situaţia materială.

Din punctul meu de vedere, sunt dispus să vă ajut în sarcina dvs dificilă şi cu ajutorul personalului şi materialelor militare. Vă rog să îmi spuneţi în ce condiţii aş putea să fac să coopereze mâna de lucru militară în sprijinul curăţeniei şi salubrităţii oraşului. Îl invit pe şeful Garnizoanei să se întâlnească cu dvs pe acest subiect".

Pentru îmbunătăţirea curăţeniei în cadrul oraşului Constanţa, prin Publicaţia nr. 705/ 20 februarie 1919, toţi locuitorii erau obligaţi:

- să-şi cureţe curţile de gunoaie, pe care le vor depune la poarta locuinţei în lăzi sau cutii, de unde vor fi ridicate şi transportate cu căruţele primăriei în locurile special amenajate;

- să măture strada în dreptul locuinţelor lor până la jumătatea drumului, iar gunoaiele rezultate vor fi strânse în grămezi pe marginea trotuarului de unde vor fi ridicate cu mijloacele primăriei;

- să-şi cureţe latrinele, zugrăvindu-le cu lapte de var[155].

Prin acelaşi document toţi hangii erau obligaţi să ţină curţile hanurilor şi grajdurilor în cea mai perfectă stare de curăţenie, ridicând şi transportând zilnic gunoaiele, cu propriile mijloace, până la gropile de la marginea oraşului.

Pentru combaterea tifosului exantematic, prin Decizia Consiliului Comunal, din 29 noiembrie 1919, se ordona luarea următoarelor măsuri: executarea obligatorie de către întreaga populaţie, contra sumei de 2 lei, a îmbăierilor la băile publice, ocazie cu care hainele cetăţenilor vor fi deparazitate; pentru populaţia săracă îmbăierea şi deparazitarea se executa gratis, marţea şi miecurea, ziua şi naoaptea.

La 1 iunie 1919, Primăria Constanţa demarează acţiunea de desfiinţare a tuturor barăcilor din lemn de pe teritoriul oraşului, acţiunea urmând să se termine până la 15 iunie 1919[156].

O altă boală care făcea ravagii în România după terminarea războiului o constituia tuberculoza. Pentru sprijinirea celor afectaţi de această boala contactată în timpul campaniei 1916-1919, Regina Maria face, în iunie 1919, un apel patetic la toţi românii, dintre Nistru şi Tisa să îi ajute pe cei aflaţi în grea suferinţă: *„Anul acesta glasul meu va străbate de la Nistru până la Tisa. Putea-va – oare să nu pătrundă în inima fiecăruia? Daţi, daţi poporul Meu, daţi din adâncul iubirii. Binecuvântarea lui Dumnezeu, a mea şi a miilor de suferinzi va fi cu voi. Niciun dar nu e prea mic, prea neînsemnat, fiecare firimă e primită cu bucurie. Daţi, daţi, căci daţi pentru cinstirea Ţării Voastre, dând în ceasul când toate inimile trebuie să se împreune într-o mare rugăciune de mulţumire către Dumnezeu”*[157].

5.6. Viaţa religioasă

Principiul călăuzitor al lui Remus Opreanu *„Administraţiunea nu poate neglija templul religiunii fără a-şi neglija una dintre îndatoririle sale esenţiale”* a fost respectat de toţi cei care, în perioada 1878-1916, s-au ocupat de administrarea Dobrogei[158].

La momentul unirii Dobrogei cu România existau în această regiune două arhiepiscopate ortodoxe: cel grecesc cu reşedinţa la Tulcea şi cel bulgar cu reşedinţa la Silistra. Prin decretul domnesc din martie 1879, biserica ortodoxă din Dobrogea a fost aşezată sub jurisdicţia şi administraţia de cult a Episcopiei Dunării de Jos, cu reşedinţa la Galaţi. La acest moment existau în Dobrogea Veche 117 biserici, în care slujeau 151 preoţi[159].

Autorităţile româneşti vor respecta libera credinţă a tuturor minorităţilor etnice şi religioase existente în Dobrogea, acţionând pentru sprijinirea acestora pentru întreţinerea

---

155 DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 59.

156 *Ibidem*, p. 91.

157 *Ibidem*, dosarul nr. 31/1918-1919, p. 190.

158 N. Negulescu, *Administraţia în Dobrogea Veche, Dobrogea cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, Cultura naţională, 1928, p. 725.

159 Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 395.

lăcaşelor de cult existente, construirea altora noi şi pentru asigurarea retribuirii slujitorilor acestora.

O preocupare permanentă a autorităţilor româneşti a constituit-o elaborarea şi punerea în aplicare a unei legislaţii specifice care a reglementat toate problemele cultelor religioase. Prin Legea de organizare a Dobrogei, din 7 martie 1880, modificată prin Legea din 30 martie 1886, s-a reglementat problema salarizării preoţilor, în sensul că *„clerul de la bisericile ortodoxe şi de la moschei va fi plătit de Stat"*[160]. Legea pentru regularizarea proprietăţii imobiliare din Dobrogea, din 3 aprilie 1882, la articolul 20 prevedea: *„Fiecărei comune rurale se cedează gratuit 10 ha pentru întrebuinţarea bisericilor sau geamiilor"*[161].

În anul 1916, urmare a măsurilor luate de statul român, pe teritoriul Dobrogei existau un număr însemnat de lăcaşe de cult (vezi anexa nr. 5).

În Dobrogea Veche existau 203 biserici ortodoxe (97 în judeţul Constanţa şi 106 în judeţul Tulcea, din care 25 în comune urbane şi 146 în comune rurale)[162]. Din cele 187 de geamii şi moschei, 174 erau în judeţul Constanţa ele având 53 hatipi, 178 hogi şi 66 muiezini[163].

Mai existau şi 3 mânăstiri (Cocoş, Cilic Dere, Saon).

În Dobrogea Nouă existau creştini ortodocşi (români şi bulgari), musulmani, catolici, protestanţi, adepţi ai credinţei mozaice şi ai bisericii armeno-gregoriene. Prin Legea pentru organizarea Dobrogei Noi se stabilea că religia ortodoxă este dominantă. Bisericile ortodoxe au fost puse sub jurisdicţia Episcopiei Tomisului, cu reşedinţa la Constanţa, în judeţele Caliacra şi Durostor fiind înfiinţate câte un protopopiat, condus de un protoiereu. Acestea funcţionau în Bazargic şi Silistra.

Situaţia bisericilor ortodoxe bulgare din Dobrogea Veche este incertă. Înainte de 1878, existau 51 de biserici cu aspect modest. Până la începutul secolului XX s-au construit alte 19 biserici noi – 15 în judeţul Tulcea şi 4 în judeţul Constanţa[164].

Imediat după instalarea administraţiei româneşti, în toate bisericile ortodoxe din Dobrogea Nouă s-a introdus limba română, concomitent cu aducerea unor noi preoţi şi implicarea directă a statului român pentru sprijinirea colectivităţilor locale în acţiunea de construire a unor noi biserici[165]. Printr-un raport înaintat Sfântului Sinod, la 24 octombrie 1914, episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos informa că în Dobrogea Nouă au fost organizate 9 parohii urbane şi 66 rurale, situaţia lor pe judeţe fiind următoarea:

- Judeţul Durostor: 34 parohii, din care 2 urbane (Silistra, Turtucaia) şi 32 rurale;
- Judeţul Caliacra: 41 parohii, din care 7 urbane (2 în Bazargic, 2 în Cavarna şi 3 în Balcic) şi 34 rurale[166].

---

[160] Iosif Colcer, Virgil Măgureanu , *op. cit.*, p. 182.

[161] *Ibidem.*

[162] I.N. Roman, *Drepturile, sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea faţă de pretenţiile bulgarilor asupra ei*, Tipografia Victoria, Constanţa, p. 43.

[163] Dănescu, *Dicţionarul judeţului Constanţa*, Editura Tipografia şi Fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1897, p. 304.

[164] Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 364-365.

[165] Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 279.

[166] Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Editura Universitară, Bucureşti, 2015, p. 101-102.

În judeţele Caliacra şi Durostor au funcţionat aproape 300 de geamii, cu două muhtiate, la Silistra şi Bazargic. Muhtiul, care era şeful religios musulman la nivelul judeţului, numea la fiecare geamie câte un hatib. Muhtiul aviza şi numirea învăţătorilor care predau la şcolile primare particulare şi confesionale turceşti[167].

În Dobrogea, pentru pregătirea personalului de cult, funcţionau, în anul 1916, două Seminarii musulmane de stat, unul la Medgidia şi altul la Silistra.

Odată cu declararea mobilizării, un număr de 19 preoţi români s-au prezentat la unităţile militare la care au fost repartizaţi fiind încadraţi în funcţiile de confesori militari. Situaţia acestora pe judeţe a fost următoarea:

- judeţul Constanţa, 11: Bănică I., Georgescu I., Grigorescu Ioan, Moroianu A., Popescu Anastasie, Popescu Belizarie, Popescu Damaschin, Roşculeţ I., Sădeanu C., Stoicescu A., Vasilescu Vasile;
- judeţul Tulcea, 5: Doraş Stelian (de la Mânăstirea Cocoşul), Gherman Blănaru (mânăstrirea Cocoş), Furnică V. N., Gheorghiu I., Papadima N.;
- judeţul Durostor, 2: Bădaşcă I., Voinea Carol;
- judeţul Caliacra, 1: Popescu Gh. Ioan.

De la cultul musulman Ismail Cocoi a fost încadrat confesor militar al Regimentului 34 Infanterie.

Dintre aceştia preotul Popescu Belizarie a murit pe timpul bătăliei de la Turtucaia, preotul Sădeanu C. a fost rănit pe timpul luptelor de la Flămânda, iar preoţii Isleam Cocoi, Furnică V. N. şi Stoicescu A. au fost luaţi prizonieri la Turtucaia[168].

Călugării şi călugăriţele de la mânăstirile dobrogene au contribuit la tratarea militarilor români în diferite spitale: 11 monahi de la mânăstirea Cocoş şi 15 maici de la mânăstirea Celic Dere[169].

Urmare a ocupării Dobrogei de către trupele germane, bulgare şi turceşti, un mare număr de preoţi şi-au părăsit parohiile, refugiindu-se în Moldova, acţiunea lor fiind aspru criticată de membrii Sfântului Sinod din 2 iulie 1918, care au considerat că părăsirea enoriaşilor a constituit o mare greşeală. Printre cei mai vehemenţi a fost Mitropolitul Pimen, care a apreciat că *„aceştia nu trebuiau să-şi părăsească bisericile chiar dacă ar fi suferit moartea martirică”*[170]. Discutând problema preoţilor refugiaţi, membrii Sfântului Sinod, în această adunare deosebit de încinsă, au considerat că ar fi normal, după Pacea de la Bucureşti, chiar dacă Dobrogea a rămas sub condominium, aceşti preoţi să revină acasă, asigurându-se astfel în regiune prezenţa unei preoţimi care să apere românismul. S-a solicitat guvenului Marghiloman să trateze cu ocupanţii problema întoarcerii preoţilor români în Dobrogea, să se întoarcă la parohiile lor în deplină siguranţă[171]. Desfăşurarea evenimentelor nu a permis realizarea unei astfel de acţiuni.

---

[167] Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 280.

[168] Constantin Nazarie, *Activitatea preoţilor de armată. Campania 1916-1918*, Imprimeria Ministerului Cultelor şi Artelor, Bucureşti, 1920, p. 36-89.

[169] Eugen Drăgoi, *Ierarhi şi preoţi de seamă la Dunărea de Jos. 1864-1989*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1990, p. 177.

[170] Constantin Claudiu Cotan, *op. cit.*, p. 251.

[171] *Ibidem*, p. 177.

Autorităţile bisericeşti bulgare au instalat un protopop bulgar la Tulcea, care ignora preoţii români, obligaţi acum să slujească în limba bulgară[172].

Pe timpul ocupaţiei Dobrogei s-au despuiat bisericile ortodoxe româneşti de toate icoanele şi odoarele, iar picturile de pe pereţi au fost sluţite şi mîzgălite cu inscripţii batjocoritoare. Preoţii bulgari au furat veşmintele preoţeşti şi apoi îmbrăcaţi cu aceste odăjdii slujeau sfânta rugăciune[173].

Puţinii preoţi rămaşi în Dobrogea ocupată au avut de înfruntat din partea ocupantilor bulgari suferinţe cumplite.

Opt preoţi şi călugări români au fost ucişi de militarii bulgari: preotul Vasile Aftenie, din Valea Nucarilor (împuşcat); Simion Foti, din Murighiol (torturat şi decapitat); călugărul Agache Atanasiu, de la mânăstirea Cocoş (împuşcat); 6 călugări de la mânăstirea Cocoş au murit datorită condiţiilor vitrege de trai pe timpul internării la mânăstirea lipovenească din Slava Rusă[174].

Preoţii rămaşi în Dobrogea ocupată *„au fost internaţi indiferent de vârstă, purtaţi pe jos prin sate şi oraşe până în fundul Bulgariei, fiind batjocoriţi şi scuipaţi în drum de populaţie: iar când au ajuns în Bulgaria, după ce au fost bătuţi cu vâna de bou pe pielea goală, au fost tunşi şi raşi, ştiind că aceasta este o necinstire pentru feţele bisericeşti oprită de canoane. Nu numai că erau lipsiţi de hrană dar au îndurat cel mai rău tratament în tot timpul cât au fost ţinuţi în Bulgaria“*[175]. Au fost supuşi unui astfel de tratament un număr de 7 preoţi români: Marin Mărculescu (din Mereni), Marin Popescu (din Teliţa), Atanase Popescu (din Agighiol), Gheorghe Oprescu (din Topalu), Constantin Ghinescu (din Măcin) şi Petre Arbore (din Sarinasuf)[176].

Ca urmare a luptelor desfăşurate în Dobrogea şi a măsurilor luate pe timpul ocupaţiei bulgare au fost distruse sau avariate 12 biserici ortodoxe: 6 din Tulcea, câte una din Mangalia, Topraisar, satul Văcăreni, cătunul Rachel, Pietreni şi mânăstirea Cocoş. În aceeaşi perioadă a fost distrusă şi geamia din Tulcea[177].

După reinstalarea administraţiei româneşti în Dobrogea toate bisericile ortodoxe au reintrat sub jurisdicţia şi administraţia de cult a Episcopiei Dunării de Jos. Limba română va fi utilizată din nou în bisericile ortodoxe dobrogene.

Protoiereul din Bazargic, înaintează, prin Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, o telegramă către generalul Berthelot, prin care reclamă purtarea părtinitoare a militarilor englezi, care sprijină populaţia bulgară şi în mod special preoţii, provocând nemulţumiri:

„Trebuie să cunoaşteţi că la încorporarea Cadrilaterului, în urma războiului din 1913, România a primit ca cetăţeni români toată populaţia bulgară cu şcolile şi bisericile ei şi i-a plătit pe toţi din bugetul său fără a face disfuncţiunea între cei trimişi români şi

---

[172] *Ibidem*, p. 250.
[173] xxx, *Dobrogea în arhivele româneşti*, p. 313.
[174] Eugen Drăgoi, *op. cit.*, p. 179-181.
[175] xxx, *Dobrogea în arhivele româneşti. 1597-1989*, p. 312.
[176] Eugen Drăgoi, *op. cit.*, p. 179-180.
[177] Ligia Dima, „Primul Război Mondial şi distrugerile provocate de pe teritoriul nord dunărean”, în *Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top Form, Bucureşti, 2017, p. 242.

cei bulgari. Mai mult încă, au fost preoţi bulgari internaţi în Moldova şi am continuat a le plăti salariul ca şi cum ar fi fost în funcţiune până la încetarea războiului actual.

Acum când Dobrogea şi Cadarilaterul au revenit la vechea stăpânire, noi vom continua a-i considera ca şi până acum, dar cerem ca şi populaţiunea să respecte personalul ce a fost trimis acolo, iar locurile de şcoli şi biserici să fie pentru folosinţa întregii populaţii române şi bulgare.

Cunoscând în detaliu toate aceste împrejurări şi stări legale nu ne îndoim, domnule general, că veţi binevoi a preţui dreptatea ce are statul român şi că veţi dispune ca lucrurile să intre în starea normală convingând şi comandamentul englez din localitate ca să binevoiască a da tot sprijinul autorităţilor române administrative, şcolare şi bisericeşti, pentru a-şi putea îndeplini atribuţiile ce li s-au dat de guvern"[178].

În cursul anului 1919, din lipsa fondurilor, bisericile ortodoxe române au fost doar curăţate, resfinţite (cele pângărite de trupele bulgare) şi îngrijite corespunzător.

5.7. Revenirea la sistemul de învăţământ românesc

Şcoala românească, existentă înainte de 1878, a counoscut o dezvoltare extraordinară după unirea Dobrogei cu România. Lucrul acesta este recunoscut de ministrul Instrucţiunii din Bulgaria, Paşef, care, în anul 1917, arăta că *„Da, românii au lucrat pentru şcoală!"*[179]

Autorităţile româneşti au luat măsuri pentru înfiinţarea de noi şcoli, atât la oraşe cât şi la sate. În anul 1916 situaţia şcolilor româneşti în Dobrogea Veche (vezi anexa nr. 6) era următoarea: 33 şcoli primare urbane, 236 şcoli primare rurale, 2 gimnazii, 2 licee, 1 şcoală normală – la Constanţa, 53 grădiniţe. De remarcat faptul că în Şcoala normală elevii învăţau limbile turcă şi bulgară, iar absolvenţii erau încadraţi ca institutori sau învăţători[180]. Alături de şcolile româneşti mai funcţionau: 1 seminar musulman la Medgidia, numeroase şcoli confesionale musulmane, 1 şcoală armenească şi 9 şcoli particulare (3 româneşti, 2 israelite, câte 1 bulgară, greacă, armeană si germană).

În această perioadă se înregistrează succese importante ale învăţământului dobrogean, în anul 1909, judeţul Constanţa situandu-se pe locul III, iar judeţul Tulcea, pe locul IV, la nivelul întregii Românii, din punctul de vedere al numărului ştiutorilor de carte[181]. În anul 1912 performanţele au fost şi mai bune, cele două judeţe ocupând în ordine, după acelaşi criteriu, locurile II şi III[182].

În Dobrogea Nouă, la 1913, la data instalării administraţiei româneşti, funcţionau 250 şcoli primare, 10 gimnazii, 7 şcoli profesionale, 2 licee şi 9 grădiniţe, toate în limba bulgară. În limba română funcţiona o singură şcoală primară[183]. În urma măsurilor luate de autorităţile româneşti, deosebit de importantă fiind asigurarea gratuităţii

---

[178] Constantin Cotan, *op. cit.*, p. 315.

[179] Angela Anca Dobre, *Consideraţiuni privind evoluţia sistemului şcolar din zona de nord a Dobrogei la început de secol XX, în Dobrogea şi Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iaşi, 2018, p. 316.

[180] Vasile Helgiu, *Şcoala primară din Dobrogea, în curs de 40 de ani (1878-1919)*, Tipografia Cooperativa „Dacia", Constanţa, 1920, p. 10.

[181] Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 16.

[182] *Ibidem*, p. 82.

[183] Gică Gică, *Pagini din istoria învăţământului românesc din Cadrilater*, în „Daima", an II, , nr. 6-7, p. 12.

învăţământului primar, în anul şcolar 1914-1915 erau în funcţiune 157 de şcoli primare, urbane şi rurale, 1 gimnaziu, 2 licee, 2 şcoli profesionale, 57 de grădiniţe, toate în limba română. Mai funcţionau 1 liceu bulgar, 1 şcoală armenească, 1 seminar musulman la Silistra, mai multe şcoli confesionale turceşti, un număr însemnat de şcoli particulare, cu predare în limbile bulgară, turcă şi română[184].

Pe timpul ocupaţiei militare a Dobrogei, toate aceste realizări, prin acţiunea militarilor bulgari, în mod deosebit, au fost anulate. Majoritatea şcolilor româneşti au fost închise, arhivele şcolare şi bibliotecile au fost arse, materialul didactic şi mobilierul au fost prădate. Bulgarii nu s-au mulţumit cu înfiinţarea de şcoli în satele bulgăreşti. În anul 1917, în toată Dobrogea, au fost înfiinţate 108 şcoli, cu 200-210 profesori, inclusiv în zona Hârşovei şi a Medgidiei, unde nu exista nicio localitate bulgărească. Sub motivul că Dobrogea va rămâne veşnic a Bulgariei, în aceste şcoli copiii, dar şi adulţii, erau îndemnaţi să înveţe limba bulgară. Aceste şcoli nu au rezistat, în localităţile româneşti, nici măcar un an. La începutul anului 1918, din cele 108 şcoli bulgăreşti, doar 23 mai erau în funcţiune. În acelaşi timp cu acestea mai funcţionau 20 de şcoli româneşti şi 9 germane[185].

La retragerea administraţiei bulgăreşti, din cele 20 de şcoli româneşti au mai rămas în funcţiune doar cele din Constanţa şi cea din Cernavoda.

La sfarsitul anului 1918, autorităţile româneşti s-au confruntat cu o acută lipsă de personal. O mare parte din cadrele didactice au fost mobilizate, participând la campania 1916 - 1919. Dintre acestea un număr de 55 şi-au pierdut viaţa pe câmpurile de luptă, în lagăre sau răpuse de diferite boli. Situaţia acestora, pe judeţe, este următoarea: judeţul Constanţa - 18, judeţul Tulcea - 7, judeţul Caliacra - 15, judeţul Durostor - 15[186] (vezi anexa nr. 7).

În timpul ocupaţiei militare străine, un număr important de cadre didactice s-au refugiat în Moldova. După reinstalarea administraţiei româneşti în Dobrogea, mai puţin de jumătate dintre acestea s-au întors la vechile locuri de muncă. Astfel, în Dobrogea Nouă din 148 de învăţători refugiaţi s-au reîntors doar 67, iar în Dobrogea Veche, din 469 doar 214[187].

Deoarece în perioada ocupaţiei puţinele şcoli existente au funcţionat după legislaţia bulgărească, în ianuarie 1919, s-a revenit la Legea învăţământului primar din 1896, cu modifcările suferite în anii 1901, 1903, 1908 şi 1909.

Tot la începutul lunii ianuarie 1919, au fost numiţi revizorii şcolari în cele patru judeţe dobrogene şi s-a stabilit ca anul şcolar să fie structurat pe perioada ianuarie – iunie 1919.

Înfiinţarea comitetelor şcolare a contribuit decisiv la revigorarea învăţământului dobrogean. Conform Decretului-Lege publicat în „Monitorul Oficial" nr. 78/24 iulie 1919, s-a stabilit ca orice Comitet Şcolar să fie compus din primar sau un delegat ales de consiliul comunal, preotul paroh şi învăţătorul, patru locuitori ai comunei aleşi în adunarea generală. Preşedintele comitetului era ales dintre membrii comitetului, pentru un an, iar secretar era de drept învăţătorul comunei. Preşedintele şi secretarul reprezentau

---

[184] *Ibidem*, p. 13.

[185] Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 17-20.

[186] I. Georgescu, „Învăţământul public în Dobrogea", *în Dobrogea cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, p. 649-650.

[187] *Ibidem*, p. 87-88.

comitetul în faţa instanţelor judecătoreşti, a autorităţilor administrative, financiare şi şcolare. Sarcina de membru al comitetului era onorifică, niciun membru neputând fi renumerat. Adunările comitetului se ţineau ori decâte ori era nevoie, nu mai puţin de o dată pe lună[188].

Situaţia şcolilor în Dobrogea Veche, în ianuarie 1919, descrisă de Vasile Helgiu, era următoarea: *„15% din ele erau bune; 70 % stricate, fără uşi sau geamuri, iar restul păstrând numai zidurile ciuruite, sau numai urma temeliilor"*[189].

În Dobrogea Nouă se vor depune eforturi deosebite pentru amenajarea corespunzătoare a şcolilor şi determinarea unui număr cât mai mare de cetăţeni de etnie turcă şi bulgară de a-şi lăsa copiii să frecventeze şcolile de stat. De apreciat este efortul depus de administratorul plasei Dobrici, care *„a contribuit la înfiinţarea comitetelor şcolare, iar pentru a veni în ajutorul şcolilor a organizat, în unire cu aceste comitete, mai multe serbări pentru strângerea fondurilor necesare reparaţiilor, întrucât comunele duc lipsă de încasări; nu puteau face faţă cheltuielilor absolut trebuincioase din bugetele lor, iar rezultatele au fost molipsitoare"*[190].

Deosebit de eficient a fost şi Ion Dinu, administratorul plăşii Traian, care doar în 15 zile a pus în stare de funcţionare cele 29 de şcoli primare existente. A rezolvat problema lipsei învăţătorilor, însărcinând cu ţinerea cursurilor, acolo unde aceştia lipseau, pe dascălii de la biserici[191].

În cursul anului de învăţământ 1918/1919, au predat în şcolile din Dobrogea Veche 393 învăţători titulari şi 493 de suplinitori. Pentru a remedia lipsa acută de personal calificat, în vara anului 1919, la Constanţa, s-au organizat cursuri pedagogice de vară, care au fost urmate de 150 de persoane, bărbaţi şi femei[192].

5.8. Alte probleme rezolvate de autorităţile româneşti

Primăria Constanţa a organizat la 28 ianuarie 1919 primirea generalului H.M.Berthelot, care în drumul său spre Odessa urma să facă o scurtă escală la Constanţa. Pentru buna desfăşurare a evenimentului, în zilele de 26 şi 27 ianuarie 1919, Primăria Constanţa, prin Serviciul Tehnic Comunal, a luat măsuri pentru îndepărtarea zăpezii pe itinerarul de deplasare al înaltului oaspete – Gară, strada Carol, Piaţa Independenţei, Port. Pe acest traseu vor fi dispuşi cetăţenii mobilizaţi prin afişele postate în întregul oraş şi toţi elevii constănţeni. Aceştia vor avea asupra lor drapele, româneşti şi franceze, distribute de autorităţi.

La 28 ianuarie 1919, generalul H.M.Berthelot, însoţit de trei ofiţeri, a plecat din Bucureşti la miezul nopţii, a ajuns la Feteşti la ora 09:00, a trecut Dunărea pe bac, ajungând la Constanţa cu trenul în jurul orei 16:30[193]. Generalul este întâmpinat la gară de prefectul Judeţului, primarul Constanţei, oficialităţi locale şi comandantul militar francez al Dobrogei, locotenentul-colonel Bonneau. Întreaga populaţie a oraşului,

---

[188] DJCAN, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar 2/1919, p. 34.
[189] Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 28.
[190] xxx, *Dobrogea în arhivele româneşti. 1817-1989*, p. 320.
[191] Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 22.
[192] *Ibidem*, p. 90.
[193] Generalul Henri Berthelot, *Memorii şi corespondenţă. 1916-1919*, Editura Militară, Bucureşti, 2015, p. 403-404.

mobilizată de autorităţile locale, va saluta cu un entuziasm de nedescris pe *„neînvinsul apărător al dreptăţii,”* cetăţenul de onoare al neamului românesc[194].

Ministrul de Interne, G. Mârzescu, transmite tuturor prefecţilor din Dobrogea telegrama nr. 9471/1919 referitoare la aplicarea stării de asediu în Dobrogea. Până la primirea unei telegrame aparte, prefecţii, în înţelegere cu Comandamentele Aliate, urmau să ia măsuri pentru exercitarea unei riguroase poliţii de supraveghere şi de ordine, mai ales faţă de evacuaţii şi refugiaţii ruşi şi chiar a elementelor bolşevizate din armatele aliate. Aceştia urmau să fie expediaţi fără întârziere în locaţiile stabilite, iar când acest lucru nu este posibil, nu vor fi lăsaţi liberi, ci vor fi internaţi cu riguroziatate şi sub pază strictă[195].

În baza ordinului nr. 0102/1919 al Ministrului de Interne, deplasarea străinilor dintr-o localitate în alta nu era permisă fără prealabila învoire a Ministerului de Interne, Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale, care se va comunica prefectului locului de plecare şi celui din localitatea de sosire. La 25 aprilie 1919, prefectul Judeţului Constanţa ordona primarilor din subordine ***„să nu mai elibereze bilete de identitate, pentru călătorie pe căile ferate sau pe apă”***[196].

Miniştrii Secretari de Stat la departamentele de Interne şi Război, având în vedere arestările şi internările făcute în rândul militarilor şi civililor aparţinând armatelor de ocupaţie, decid constituirea unor comisii care să analizeze aceste cazuri. La nivelul fiecărui judeţ această comisie funcţiona în sediul prefecturii, fiind formată din: prefectul judeţului, preşedintele tribunalului şi comandantul pieţii militare. Membrii comisiei urmau să se pronunţe asupra naţionalităţii de origine a celor arestaţi sau internaţi. Comisia putea propune eliberarea acestora cu condiţia stabilirii unui domiciliu la care să poată fi verificaţi şi recunoscuţi de reprezentanţii Comisiilor naţionale care funcţionau la Bucureşti. Cei găsiţi că au făcut servicii de siguranţă şi poliţie politică în favoarea ocupantului sau au făcut denunţuri în urma cărora a suferit populaţia română urmau să rămână internaţi. Comisiile urmau să primească şi să analizeze sesizările primite împotriva unor cetăţeni, incusiv români, care ar fi făcut servicii de mai mică amploare inamicului. Membrii comisiilor aveau şi sarcina de a verifica localurile de internare care trebuiau să asigure condiţii normale de hrănire, odihnă şi igienă. În cazuri de vârstă înaintată, infirmităţi sau boală se putea dispune internarea la domiciliu sub pază sau supraveghere[197].

La data de 10 noiembrie 1919, au fost organizate primele alegeri în România Mare, pe baza votului universal. S-a stabilit ca cei 324 de deputaţi şi 148 de senatori să fie aleşi de către cetăţenii români majori, prin vot obştesc obligatoriu, egal, direct şi secret. Puteau candida cetăţenii români, care aveau exerciţiul drepturilor civile şi politice şi care aveau domiciliul real în România. În plus cei care candidau pentru Camera Deputaţilor trebuiau să aibă vârsta de 25 de ani împliniţi, iar cei pentru Senat vârsta de 40 de ani împliniţi. Alegerile se vor desfăşura pentru Camera Deputaţilor pe parcursul a 3 zile, iar pentru Senat a 2 zile. Alegătorii erau obligaţi să voteze la domiciliul lor, cei care nu îşi exercitau acest vot urmând a fi amendaţi de la 20 la 500 de lei. Secţiile de votare au fost deschise

---

[194] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 7/1919, p. 6.
[195] Idem, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 1/1919, p. 169.
[196] Idem, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 15/1919, p. 27.
[197] Idem, *Fond Prefectura Constanţa*, dosar nr. 1/1919, p. 1.

la ora 08:00, ordinea în cadrul localului unde s-a desfăşurat votarea şi pe o rază de 500 metri împrejurul acestuia fiind asigurată de forţe militare. Votul s-a efectuat în cabine de vot (gherete) care au asigurat caracterul secret al acestuia. În urma acestor alegeri, în Dobrogea au fost aleşi:

- Judeţul Constanţa: 6 deputaţi şi 3 senatori;
- Judeţul Tulcea: 5 deputaţi şi 2 senatori;
- Judeţul Caliacra: 3 deputaţi şi 2 senatori;
- Judeţul Durostor: 3 deputaţi şi 1 senator[198].

În Şedinţa Consiliului Municipal Constanţa din data de 9 mai 1919, primarul Virgil Andronescu aduce la cunoştinţa consilierilor intenţia Ministerului de Război de a muta sediul Corpului V Armată la Brăila. În urma discuţiilor s-a stabilit ca domnul primar să întocmească de urgenţă un memoriu care să fie înaintat Ministerului de Interne, prin care să se solicite sprijinul pentru ca sediul Corpului V Armată şi Curtea Marţială să revină la Constanţa. În şedinţa din 20 mai 1919, consilierii au fost informaţi că memoriul a fost înaintat ministrului de Interne şi că urmare a acţiunii energice a delegaţiilor Baroului Constanţa şi Clubului Liberal din localitate, care au fost primite în audienţă la Ministerul de Război şi Ministerul de Interne, s-a obţinut promisiunea că în cel mai scurt timp posibil Corpul V Armată şi Curtea Marţială vor reveni la Constanţa[199].

La 17 aprilie 1919, Corpul V Armată emite ordinal nr. 538, prin care ofiţerilor demobilizaţi le era interzisă purtarea ţinutei militare, cei care încălcau prevederile acestui ordin putând fi trimişi în judecata Curţilor Marţiale. Ofiţerii demobilizaţi care nu aveau haine civile, puteau purta ţinuta militară fără insigne şi grade, în loc de chipiu putând purta pălărie, şapcă etc.

Ofiţerilor activi sau mobilizaţi le era strict interzis a umbla fără sabie sau în lipsă, fără centiron cu baionetă[200].

La începutul lunii mai 1919, au loc recrutarea contigentelor 1919 şi 1920, revizuirea scutiţilor şi reformaţilor precum şi clasarea invalizilor de război[201].

La 30 aprilie 1920, Direcţia Administraţiei Generale, Biroul Mobilizare, transmite tuturor prefecturilor din ţară ordinul nr. 17201, cu următorul conţinut:

„Ministerul de Război ne informează că a luat dispoziţiunea ca recruţii basarabeni în număr de circa 16.500, care se vor încorpora în curând, să fie repartizati unităţilor din Vechiul Regat. Încorporarea acestor tineri din provincia de curând realipită la patria mumă reprezintă un act solemn, de o mare importanţă naţională şi politico-socială.

De felul cum aceşti recruţi basarabeni vor fi primiţi de viitorii lor camarazi şi de cetăţenii din Vechiul Regat va depinde în bună parte cimentarea legăturilor noastre cu Basarabia şi consolidarea unităţii noastre naţionale.

În vederea atingerii scopului urmărit, vă rugăm să binevoiţi a da tot concursul necesar, pe care-l vor solicita de la dumneavoastră autorităţile militare locale şi de acord cu ele, punând toată râvna, să organizaţi primirea recruţilor basarabeni cu tot fastul

198 „Epoca”, anul I, Seria III, nr. 61, luni, 19 noiembrie 1918.
199 *Ibidem*, p. 29.
200 DJCAN, *Fond Prefectură Constanţa*, dosar nr. 31/1918 -1919, p. 15.
201 *Ibidem*, p. 128.

cuvenit aşa încât să se arate cu această ocaziune tot entuziasmul unei iubiri frăţeşti, pentru ca acest act să aibă caracterul unei sărbători naţionale.

Nu ne îndoim că veţi înţelege şi veţi preţui importanţa deosebită a acestui act solemn"[202].

6. REVENIREA STRUCTURILOR MILITARE ROMÂNEŞTI ÎN DOBROGEA

6.1. Revenirea grănicerilor în Dobrogea

Una dintre problemele cele mai complicate în relaţiile dintre România şi Bulgaria, la terminarea Primului Război Mondial, o reperezenta stabilirea traseului frontierei dintre cele două state.

Guvernul bulgar avea în vedere mai multe variante pentru această frontieră:

- Varianta maximală: Aliniamentul situat pe malul drept al Dunării până la Sfântul Gheorghe;
- Varianta optimă: Aliniamentul Cochirleni (la Dunăre) – Peştera – Ciocârlia – Agigea, conform Tratatului de Pace de la Bucureşti (1918);
- Varianta acceptabilă: Aliniamentul Ostrov – Negru Vodă – Mangalia, conform Tratatului de la Berlin (1878);
- Varianta dezastruoasă: Graniţa stabilită prin Tratatul de pace de la Bucureşti (1913).

Guvernul României lua în calcul numai varianta revenirii la frontiera stabilită prin Tratatul de Pace de la Bucureşti (1913).

Autorităţile bulgare au căutat, prin cele mai diverse modalităţi, să amâne cât mai mult posibil instalarea grănicerilor români, cu toate că încă de la 11/24 noiembrie 1918, trupele bulgare au început retragerea spre aliniamentul frontierei din 1913.

Militarii grăniceri de pe frontiera Dobrogei de Sud, care au intrat sub ocupaţia trupelor bulgare, germane şi turceşti, în anul 1916, au fost regrupaţi în Moldova, participând în anul 1917 la luptele de la Oituz.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Brigada 1 Grăniceri, comandată de colonelul Gheorghe Pârjolescu, cu comandamentul la Iaşi, avea în compunere trei regimente[203].

Regimentul 1 Grăniceri, comandat de colonelul Nicolae Uică, se afla dislocat la Iaşi, fiind pregătit pentru desfăşurare la ordin pe frontierele din Dobrogea, Muntenia şi Oltenia.

Regimentul 2 Grăniceri, comandat de colonelul Dumitru Rădulescu, dislocat la Galaţi, avea sectorul de pază cuprins între gura Siretului (sud Galaţi) şi Napodava (nord Dubăsari, pe Nistru). În Dobrogea avea dislocat *Batalionul 1 Pază Ismail*, comandat de maiorul Costăchescu Alexandru, cu *Compania 1 Sulina*, comandată de căpitanul Zamfiropol Romeo, având în compunere: Plutonul 1 Regele Carol, Plutonul 2 Caraorman, Plutonul 3 Sulina şi 1 pichet vamal la Regele Carol; *Compania 3 Ismail*, comandată de

---

[202] Idem, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 5/1920, p. 18.

[203] Gl. bg. Sever Neagoe, gl. Ilie Tender, gl. bg. Gheorghe Văduva, *Istoria grănicerilor şi a începutului Poliţiei de Frontieră*, Editura Scaiul, Bucureşti, 2003, p. 232.

căpitanul Botez Mihail, având în compunere Plutonul 1 Chilia Nouă, Plutonul 2 Ismail, Plutonul 3 Vâlcov si pichetele vamale Chilia Veche şi Periprava.

Regimentul 3 Grăniceri, comandat de colonelul Laurenţiu Bârzătescu, dislocat la Botoşani, avea sectorul de pază cuprins între Napodava, Hotin, Drăgoiasa, pe Carpaţii Orientali până la Soveja[204].

La 2/15 decembrie 1918, Regimentul 1 Grăniceri se va disloca la Bucureşti. Conform ordinului Marelui Cartier General va realiza dispozitivul de pază, iniţial între Vârciorova şi Spanţov, având patru companii dispuse la Turnu Severin, Calafat, Turnu Măgurele şi Giurgiu. Celelate companii erau dislocate la Olteniţa, Călăraşi şi Caraomer, fiind în măsură ca la ordin, să intre în dispozitiv pe frontiera de sud a Dobrogei[205].

Un regiment de grăniceri era format din 3 batalioane a câte 3 companii, având fiecare 3 plutoane a câte 3 pichete, iar fiecare pichet avea în responsabilitate 4-5 kilometri de frontieră.

Funcţionarii vamali români, intraţi în Dobrogea de Sud odată cu prefecţii şi jandarmii români, nu şi-au putut îndeplini misiunile atâta timp cât graniţa nu era trasată. Din cauza lipsei grănicerilor români, contrabandele cu vite şi atacurile bandelor armate bulgăreşti au continuat, căpătând o amploare din ce în ce mai mare. Având în vedere faptul că trupele engleze erau insuficiente pentru a stopa această situaţie, conducerea acestora solicită generalului H.M. Berthelot să aprobe trimiterea a trei companii de grăniceri pentru a asigura siguranţa frontierei de sud a Dobrogei. Generalul Paul Chrétien se opune acestei solicitări, motivând opoziţia guvernului bulgar.

Încă de la 3/16 decembrie 1918, Ministerul de Război, cu adresa nr. 54, a cerut Marelui Cartier General ca să intervie la Comandamentul francez pentru a solicita instalarea grănicerilor pe linia vechii frontiere (Turkis Smil – Ekrene) pentru motivul că *„desfiinţându-se Tratatul de la Bucureşti (1918), revine de drept României vechea frontieră, pe care urmează să se instaleze serviciile vamale împreună cu trupele de pază – grănicerii – care nu sunt consideraţi ca trupe combatante, ci ca trupe de poliţie pentru frontieră”*[206].

Telegrama Marelui Cartier General, Secţia Operaţii, nr. 1420 din 6/19 decembrie 1918, îl însărcina pe colonelul Toma Dumitrescu, ofiţer de legătură pe lângă Comandamentul Trupelor Aliate din Salonic, să solicite aprobarea intrării trupelor de grăniceri, pentru a sprijini autorităţile locale şi jandarmii români. De asemenea, ofiţerul român de legătură era mandatat să protesteze şi să solicite aliaţilor să nu mai ceară aprobarea guvernului bulgar în probleme ce priveau Dobrogea, care aparţinea legalmente de Regatul Român[207].

La 8/21 decembrie 1918, Marele Cartier General va înainta Misiunii Franceze telegrama nr. 1452, prin care cere *„a se consimţi la instalarea gărzilor, întrucât Dobrogea face parte integrală din România şi nu se poate admite ca în chestiunile interne*

---

[204] AMR, *Istoricul Regimentului 2 Grăniceri de la 1 aprilie 1915 la 1 iunie 1919*, p. 113-115.

[205] Gl. bg. Sever Neagoe, gl. Ilie Tender, gl. bg. Gheorghe Văduva, *op. cit.*, p. 234.

[206] Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 299.

[207] Sorin Maxim Ursu, *Prea mici pentru interese atât de mari (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 171.

românești să se amestece un guvern străin și mai cu seamă cel bulgar”[208].

Colonelul Radu Rosetti, din ordinul lui I.I.C. Brătianu și cu aprobarea generalului H.M. Berthelot, trimite la 10/23 decembrie 1918 o telegramă către legațiile României la Paris și Londra, pentru ca reperezentanții acestora să intervină pe lângă guvernele respective pentru a grăbi autorizarea intrării trupelor noastre (grănicerii) în Dobrogea[209].

La 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919, din ordinul generalului francez Franchet d'Esperey, militarii englezi împiedică instalarea grănicerilor români, instalare care fusese autorizată de generalul H.M. Berthelot. Pentru a nu pune militarii români în situații umilitoare, generalul Constantin Prezan ordonă încetarea acțiunii grănicerilor[210].

Cele trei companii de grăniceri destinate pentru paza frontierei din Cadrilater au fost dislocate la Tulcea și Constanța *„dând posturi mai mari în Babadag, Hârșova și Cernavoda”*. Grănicerii din Tulcea vor participa și la dezarmarea trupelor de voluntari (milițieni) bulgari[211]. Ulterior aceste companii se vor dipune în Medgidia, Călărași și Oltenița, așteptând ordinul de instalare în Cadrilater.

La 17/30 ianuarie 1919, prin ordinul de zi nr. 1523, se mărește sectorul de pază al Regimentului 2 Grăniceri de la Șabla, la Marea Neagră până la Napadova, pe Nistru. În Dobrogea își va desfășura activitatea *Batalionul 1 Pază Brăila*, comandant maiorul Vlad Victor, care avea următoarea structură: *Compania 1 Constanța,* comandant locotenent Lazăr Gheorghe, cu Plutonul 1 Mangalia, Plutonul 2 Constanța și Plutonul 3 Sinoe (Casapchioi); *Compania 2 Brăila*, comandant maiorul Enescu Manole, cu Plutonul 1 Silistra, Plutonul 2 Cernavodă, Plutonul 3 Galați și pichetele vamale Silistra, Cernavodă și Docuri Brăila; *Compania 3 Tulcea*, comandant căpitanul Zamfiropol Romeo, având în compunere Plutonul 1 Reni, Plutonul 2 Tulcea, Plutonul 3 Sulina și pichetul vamal Tulcea[212].

La 16/29 aprilie 1919, guvernul României, în urma aprobării primite de la Paris pe 10/23 aprilie 1919, a hotărât trimiterea grănicerilor în Cadrilater[213].

Sosirea trupelor de grăniceri în Dobrogea de Sud a fost descrisă de maiorul Constantin Loghin astfel: *„Autoritățile și populația românească au primit cu o bucurie și un entuziasm de nedescris sosirea grănicerilor în Cadrilater. La Silistra toate autoritățile și întreaga populație românească au venit, încă de la ora 7, în port pentru a-i primi pe grăniceri, oferind ofițerilor și trupei flori. La orele 9, batalionul locotenent colonelului Georgescu intră în oraș sub arcul de triumf și defilează în fața Palatului Administrativ, unde erau de față toate autoritățile în cap cu prefectul județului și primarul orașului, precum și un public foarte numeros. În timpul defilării, trupa și ofițerii au fost acoperiți cu flori. După defilare primăria a servit o gustare, iar la trupă s-a împărțit vin și tutun. La Bazargic grănicerii au avut aceeași primire grandioasă. Trenul întârziind, publicul nerăbdător a ieșit în întâmpinarea grănicerilor la gara Bazargicul de Sud, depărtare de 4 km. de oraș. A doua zi a avut loc un Te Deum, după care a urmat defilarea batalionului,*

---

[208] Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 299.

[209] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 300.

[210] *Ibidem*, p. 310.

[211] Daniel Nicolae, *Contribuții la istoria Diviziei 9 Infanterie în Dobrogea de Sud (1919-1924)*, rev. „Document”, nr. 3(81)/2018, p. 58.

[212] AMR, *Istoricul Regimentului 2 Grăniceri de la 1 aprilie 1915 la 1 iunie 1919*, p. 121-122.

[213] *Ibidem*, p. 345.

care a fost primit de toate autoritățile în cap cu prefectul județului și primarul orașului, precum și de un numeros public. După defilare s-a servit la primărie o gustare pentru ofițeri și delegații de la trupă. La Turtucaia, grănicerii au fost primiți de toate autoritățile și un public mai puțin numeros. Aici entuziasmul și bucuria populației s-au manifestat într-un grad mai mic"[214].

Bulgarii răspândesc multe zvonuri false despre sosirea grănicerilor români:

- În preziua trecerii, au răspândit știrea falsă că vor sosi trupe americane;

- La Silistra, francezii au scos la debarcader o gardă de onoare cu care să-i întâmpine pe militarii români. Bulgarii au răspândit știrea că francezii au misiunea de a-i opri pe grănicerii români să intre în oraș;

- La Bazargic, deși nu mai era decât o oră până la sosirea trenului cu grănicerii români, bulgarii vorbeau prin cafenele că trupele care vor sosi sunt americane, iar militarii români nu vor intra în oraș[215].

Militarii francezi au primit cu bucurie unitățile de grăniceri români. *„La Silistra, detașamentul francez a format o gardă de onoare, iar ofițerii francezi i-au invitat pe ofițerii grăniceri români la o gustare, unde s-a servit șampanie, apoi, cu toții, au mers la primărie unde s-a toastat pentru România Mare. La Turtucaia, detașamentul francez a format o gardă de onoare la sosirea grănicerilor, iar ofițerul francez (comandant al detașamentului) a fost permanent în legăturăcu maiorul Nicolae Tonița. La Bazargic, unde era și reședința batalionului, sosirea grănicerilor a fost primită destul de rece"*[216].

După instalarea grănicerilor români, *„francezii s-au implicat cu multă responsabilitate pentru menținerea ordinii în zonă, aplanarea conflictelor româno-bulgare de la graniță și respingerea atacurilor efectuate de comitagii. De asemenea, au sprijinit pe grănicerii români în depistarea și arestarea dezertorilor și agitatorilor bulgari aflați în Dobrogea de Sud"*[217].

Cu totul altul a fost modul cum s-au comportat militarii italieni la sosirea grănicerilor români. La 2/15 mai 1919, generalul italian Beltramo, comandantul uneia din zonele în care urma să se disloce o subunitate de grăniceri români, interzice accesul acestora în zonă, sub motiv că ocuparea Dobrogei de Sud de către grănicerii români ar putea prilejui grave incidente[218]. În urma protestului autorităților române incidentul va fi aplanat. În final Batalionul 3 din Regimentul 1 Grăniceri va fi dislocat în Bazargic, realizând un dispozitiv de pază pe frontiera de sud a Dobrogei, între Șabla și Turcșmil, cu companiile dispuse la Bazargic, Curtbunar și Turtucaia.

Pentru a face față unui eventual atac bulgar, grănicerii români vor constitui între 13/26 august și 29 noiembrie/12 decembrie 1919, Detașamentul operativ „Dobrici". Odată cu instalarea grăncerilor români s-a constatat o îmbunătățire simțitoare a pazei frontierei și s-a îmbunătățit sistemul de informare a Marelui Cartier General Român despre modul defectuos în care se executa dezarmarea armatei bulgare, *„grănicerii*

---

[214] Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 58.

[215] *Ibidem*, p. 58.

[216] *Ibidem*.

[217] Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române", III/2-2000, p. 175.

[218] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 350.

români raportau despre existenţa unor depozite de arme şi muniţii despre care trupele de ocupaţie franceze şi engleze nu aveau cunoştinţă”[219].

Grăniceri români raportau despre existenţa unui număr însemnat de comitangii în apropiera frontierei. Elocvent în acest sens este raportul Deatşamentului de Grăniceri de la 3/16 septembrie 1919, care informa că *„a sosit în teritoriul Bulgariei cu trenul, în gara Oborîştea, un grup de 300-400 bulgari comitagii, sub masca de muncitori, având, printre bagajele şi sculele lor, arme şi muniţii cu intenţia ca la semnarea păcii, dacă va fi în defavoarea lor, să atace posturile noastre de grăniceri şi să treacă în Cadrilater, a se deda la omoruri şi jafuri. Acest grup de comitagii este trimis de autorităţile bulgare şi ca să nu fie suspectat de autorităţile franceze, a venit ca muncitori împrăştiindu-se prin satele din apropierea frontierei noastre”*[220].

Conform ordinului secret nr. 138 din 12 decembrie 1919, al Corpului 5 Armată, începând cu data de 28 decembrie 1919, frontiera de sud a Dobrogei va fi ocupată de 3 companii de grăniceri (7, 8 şi 9), aflate sub comanda maiorului Bâgu, reşedinţa batalionului fiind la Curtbunar. *Compania 7 Grăniceri*, comandată de locotenentul Popovici, avea reşedinţa la Turtucaia; *Compania 8 Grăniceri*, comandată de locotenentul Ioanid, avea reşedinţa la Curtbunar si *Companiei 9 Grăniceri*, comandată de locotenentul Gorschi, avea reşedinţa la Bazargic[221].

6.2. Revenirea Diviziei 10 Infanterie în Dobrogea

La 1/14 august 1919, Divizia 10 Infanterie se afla în Basarabia, având forţele dispuse astfel:

- Comandamentul la Chişinău;
- Brigada 19 Infanterie dispusă în raionul Kimişeni – Vadu lui Vodă – Onicani – Girtopol Bol, având următoarea compunere: Regimentele 23 şi 39 Infanterie (fiecare cu trei batalioane) şi o companie pionieri. Efective: 2.853 baionete, 108 puşti mitralieră, 48 mitraliere;
- Brigada 20 Infanterie dispusă în raionul Chişinău – Pugoi – Cipata, având în compunere doar Regimentul 38 Infanterie (3 batalioane). Regimentul 33 Infanterie era pus la dispoziţia Diviziei 5 Infanterie. Efective: 1622 baionete, 54 puşti mitraliere, 23 mitraliere;
- Batalionul 10 Pionieri dispus la Buicani;
- Brigada 10 Artilerie dispusă la Sinzera – Mirani, având în compunere: Regimentul 3 Artilerie (bateriile 1, 3, 7, 8 şi 9) şi Regimentul 20 Obuziere (bateriile 1 şi 4). Celelalte subunităţi erau puse la dispoziţia Diviziei 4 Infanterie (bateria 6 / Regimentul 3 Artilerie) şi a Diviziei 5 Infanterie (bateriile 2, 4 şi 5/Regimentul 3 Artilerie şi bateriile 2 şi 3/ Regimentul 20 Obuziere). Efective: 20 tunuri de 75 mm, 2 obuziere de 150 mm, 4 obuziere de 105 mm;

[219] Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 58.
[220] *Ibidem*, p. 58-59.
[221] *Ibidem*, p. 59.

- Escadronul de cavalerie: dispus în Chişinău. Efective: 64 de săbii[222].

Conform ordinului M.C.G. nr. 30112 din 15 august 1919[223], Divizia 10 Infanterie primeşte ordin să se pregătească pentru a se deplasa în Dobrogea de Sud.

În perioada 2/15-10/23 august 1919 s-au luat măsuri pentru înlocuirea şi concentrarea tuturor forţelor diviziei aflate detaşate la Diviziile 4 şi 5 Infanterie.

Deplasarea Diviziei 10 Infanterie, 13.896 militari, 2.511 cai şi 1.113 trăsuri, se va executa în perioada 10/23 august – 4/17 septembrie 1919, cu ajutorul a 40 de garnituri militare.

În noua zonă de dislocare, forţele Diviziei 10 Infanterie se vor dispune, conform ordinului M.C.G. nr. 3147 din 22.08.1919, astfel:

- Comandamentul diviziei, cu secţiile de telegrafie cu şi fără fir la Călăraşi;
- Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie la Ostrov;
- Comandamentul Regimentului 23 Infanterie cu Batalioanele 2 şi 3 la Călăraşi, Batalionul 1 la Modelu (4 km est Călăraşi);
- Comandamentul Regimentului 39 Infanterie cu Batalionul 1 la Ostrov, Batalioanele 2 şi 3 la Almalău;
- Comandamentul Brigăzi 20 Infanterie la Cobadin;
- Comandamentul Regimentului 33 Infanterie cu Batalionul 2 la Plopeni (Cavalcar), Batalionul 1 la Negreşti (Carabac), Batalionul 3 la General Scărişoreanu (Enghez);
- Comandamentul Regimentului 38 Infanterie cu Batalionul 1 la Cobadin, Batalionul 2 şi 3 la Călugăreni (Caceamac);
- Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie la Călăraşi;
- Comandamentul Regimentul 3 Artilerie cu Divizionul 1 la Roseti (10 km est Călăraşi), Divizionul 2 la Osmancea, Divizionul 3 la Bugeac;
- Comandamentul Regimentului 20 Obuziere cu Bateriile 1 şi 4 la Călăraşi, Bateriile 2 şi 3 la Ciocârlia (Biulbiul);
- Batalionul 10 Pionieri la Medgidia;
- Escadronul de cavalerie la Ciobăniţa (Ageamler);
- Centrul de Instrucţie – Mircea Vodă (1 km vest Călăraşi);
- Ambulanţa Divizionară – o secţie la Cobadin şi una la Călăraşi;
- Depozitul de subzistenţă şi Depozitul de Muniţii la Cernavoda;
- Brutăria – 2 secţii la Cobadin şi o secţie la Ostrov[224].

6.2.1. Cooperarea Diviziei 10 Infanterie cu forţele franceze din Cadrilater

În ziua de 24 septembrie/7 octombrie 1919, comandantul detaşamentului militar francez din Cadrilater solicită, urmare a informaţiilor referitoare la faptul că bulgarii vor încerca un atac/revoltă în Cadrilater, un ofiţer român de legătură permanentă, la acest comandament şi acordarea unui sprijin în situaţia producerii unor astfel de evenimente,

---

[222] AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operaţiuni asupra evenimentelor şi operaţiunilor care au avut loc pe timpul de la 1 la 31 august 1919”, p. 447-448.

[223] AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operaţiuni pe timpulde la 1 la 30 septembrie 1919”, p. 486-487.

[224] *Ibidem*, p. 486-487.

deoarece trupele pe care le are la dispoziţie nu sunt suficiente pentru a face faţă unei astfel de situaţii.

Cu aprobarea M.C.G. nr. 3984, locotenentul Gheorghiu Leon este numit delegat pe lângă comandamentul francez, având de îndeplinit următoarele misiuni:

- să ţină permanent şi rapid legătura între comandamentul francez şi Divizia 10 Infanterie;
- să comunice comandantului francez că Divizia 10 Infanterie va intra în Cadrilater de îndată ce acest comandament va cere în scris o astfel de acţiune, ideal fiind ca această cerere să fie formulată de comandamentul francez de la Constantinopol;
- să ţină la curent Divizia 10 Infanterie cu desfăşurarea evenimentelor prin buletine informative zilnice[225].

Din acest moment forţele Diviziei 10 Infanterie erau pregătite, după ce se primea aprobarea M.C.G., să intervină în Cadrilater, în sprijinul forţelor franceze.

6.2.2. Înlocuirea trupelor franceze din Cadrilater

Marele Cartier General emite, la 13 noiembrie 1919, ordinul nr. 4967, prin care se comunica Diviziei 10 Infanterie următoarele:

- *„Deîndată ce Bulgaria va semna tratatul de pace, trupele franceze din Cadrilater, vor ceda locul trupelor noastre;*
- *Până la sosirea Diviziei 9 Infanterie în garnizoana de reşedinţă avem intenţia de a ocupa Cadrilaterul astfel: cu un batalion din Regimentul 33 Infanterie la Dobrici şi cu câte un batalion din Regimentul 23 Infanterie la Silistra şi Turtucaia;*
- *Pentru realizarea acestui proiect Regimentul 23 Infanterie va fi în curând transportat la Călăraşi;*
- *Rog luaţi măsuri ca Regimentul 23 Infanterie cât şi Regimentul 33 Infanterie să fie în măsură a se deplasa în 24 de ore de la primirea ordinului care se va da în acest scop.*

Generalul Henri Cihoschi"[226].

La 1/14 noiembrie 1919, Divizia 10 Infanterie primeşte ordinul nr. 5001, cu următorul conţinut:

„Urmare la nr. 4967 – Rog daţi ordin locotenent colonelului Argeşanu, şeful de stat major al Diviziei 10 Infanterie, ca în ziua de 16 noiembrie 1919, dimineaţa, să se afle la Dobrici, unde va găsi pe colonelul francez Rouger şi vor stabili de comun acord înlocuirea trupelor franceze din Cadrilater cu trupe române"[227].

La 3/16 noiembrie 1919, între colonelul Rouger, comandant militar al zonei Varna, reprezentând Comandamentul General al Trupelor Aliate din Bulgaria şi colonelul Argeşeanu, şef de stat major al Diviziei 10 Infanterie, reprezentând M.C.G. Român, s-a încheiat o Convenţie militară, referitoare la acţiunea trupelor franceze şi române în Cadrilater, care stabilea următoarele aspecte:

- Detaşamentul românesc care va ocupa Dobrogea Meridională (Cadrilaterul) va avea următoarea compunere: un batalion din Regimentul 33 Infanterie dislocat în

---

[225] AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operaţii de la 1-31 octombrie", p. 490.

[226] AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operaţiuni pe timpul de la 1-30 noiembrie 1919", p. 530.

[227] *Ibidem*, p. 534.

Bazargic; un batalion din Regimentul 23 Infanterie dislocat în Silistra şi un batalion din Regimentul 23 Infanterie dislocat la Turtucaia;

- Batalionul din Regimentul 33 Infanterie se va deplasa la Bazargic pe calea ferată. Garnitura militară va avea o compunere care să permită, după debarcarea batalionului român, îmbarcarea şi transportul unui detaşament francez din Regimentul 14 de tiraliori senegalezi, dispus la acest moment în Bazargic, având următoarea compunere: 10 ofiţeri, 410 militari, 62 cai şi 23 maşini diferite. La garnitură se vor adăuga suplimentar 6 vagoane acoperite, la dispoziţia maiorului Berger, comandant al batalionului, pentru a transporta materialele de logistică din zona Balcik şi Bazargic. Guvernul român va autoriza deplasarea acestei garnituri până la Varna şi va solicita o locomotivă bulgară pentru executarea transportului;

- Batalionul destinat pentru Silistra va veni de la Călăraşi, pentru a înlocui trupele franceze, la o dată ce se va stabili ulterior;

- Batalionul desemnat pentru Turtucaia va veni de la Călăraşi, tot pe Dunăre;

- Convoiul de şalande ce asigură trecerea la Silistra se va constitui de aşa manieră încât să poată îmbarca detaşamentul francez compus din 2 ofiţeri, 200 militari, 4 maşini şi logistica acestora;

- Convoiul astfel format va urca pe Dunăre până la Turtucaia, unde va debarca batalionul românesc şi va îmbarca un pluton de militari francezi dislocaţi în localitate. Acesta îşi va continua apoi drumul până la Rusciuc, unde vor fi debarcate trupele franceze. Acest convoi de şalande va fi predat prin grija comandantului trupelor franceze din Rusciuc, autorităţilor române din Giurgiu;

- În fiecare locaţie, comandanţii detaşamentelor franceze vor aduce la cunoştinţa comandanţior detaşamentelor române activităţile în curs de derulare şi le vor preda documentele ce le pot fi utile. Plecarea trupelor franceze nu se va face decât după îndeplinirea acestor formalităţi;

- Termenele de desfăşurare a acţiunilor vor fi decise ţinând cont de situaţia mijloacelor de transport existente la Cobadin şi Călăraşi. Declanşarea acţiunilor se va face a doua zi după semnarea Tratatului de pace cu bulgarii, după ce comandantul militar francez de la Varna şi Statul Major al Diviziei 10 Infanterie vor fi înştiinţate despre acest eveniment.

Cele două părţi îşi vor transmite reciproc eventualele modificări survenite.

De asemenea, data începerii acţiunilor nu va fi înainte de 21 noiembrie 1919 pentru a permite derularea în bune condiţii a activităţilor planificate. Acţiunile vor începe simultan la Silistra şi Bazargic[228] (vezi anexa nr. 8).

La data de 18 noiembrie/1 decembrie 1919, ora 12:30, Comandamentul Trupelor franceze din Bazargic trimite Comandantului Diviziei 10 Infanterie următoarea telegramă, semnată de căpitanul Vielle:

„Prin ordinul general al comandantului trupelor aliate din Bulgaria prescripţiunile Convenţiei militare din 16 noiembrie 1919 intră în vigoare de azi, 1 decembrie 1919"[229].

---

[228] *Ibidem*, p. 536-538.

[229] AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnal de operaţiuni pe timpul de la 1 la 31 decembrie 1919", p. 552.

În aceeaşi zi, la ora 12:36, prin nota telefonică nr. 1312, locotenent-colonelul Argeşeanu, şeful de stat major al Diviziei 10 Infanterie, comunică că: *„Trupele române vor intra în Cadrilater la 3 decembrie 1919”*[230].

Comandamentul Diviziei 10 Infanterie va lua măsuri pentru asigurarea garniturii necesare pentru transportul trupelor de la Cobadin la Bazargic şi a şlepurilor care să asigure transportul trupelor de la Călăraşi la Silistra şi Turtucaia.

În ziua de 20 noiembrie/3 decembrie 1919, Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie s-a îmbarcat în tren la Cobadin şi s-a deplasat la Bazargic, unde a debarcat la orele 15:00. Batalionul va disloca o companie la Balcic, cu un pluton la Cavarna[231].

Batalionul II/Regimentul 23 Infanterie s-a îmbarcat pe şlepuri la Călăraşi şi a plecat la Silistra, unde a debarcat la orele 14:00. Ambele batalioane au fost primite cu mare entuziasm de întreaga populaţie[232].

Din cauza lipsei de vase, pentru a nu se face două transporturi, unul cu batalionul românesc la Turtucaia şi altul cu batalionul francez din Silistra la Rusciuc, s-a dispus ca Batalionul 1/Regimentul 23 Infanterie să plece la Turtucaia în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1919, nu pe 21 noiembrie/4 decembrie 1919 cum fusese planificat iniţial, iar la trecerea prin portul Silistra să ia şi trupele franceze pentru a le transporta la Turtucaia şi mai departe la Rusciuc, unde au rămas pe timpul nopţii, în dimineaţa zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1919, trecând în apele româneşti, la Giurgiu.

Batalionul I/Regimentul 23 Infanterie a început deplasarea în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1919, după ce a îmbarcat trupele franceze din Silistra, a continuat deplasarea, debarcând la Turtucaia în ziua de 23 noiembrie/6 decembrie 1919, ora 08:00, fiind primit de populaţie cu mare entuziasm[233].

Trupele franceze din Bazargic se vor îmbarca în garnitura militară asigurată de Divizia 10 Infanterie şi se vor deplasa la Varna. Această garnitură se va înapoia la Bazargic în ziua de 2/15 decembrie 1919[234].

Ziua de 23 noiembrie/6 decembrie 1919 este ziua în care România şi-a recăpătat complet suveranitatea asupra întregului teritoriu al Dobrogei, toate trupele franceze părăsind Cadrilaterul[235].

Marele Cartier General, prin ordinele nr. 5543 şi nr. 5557 din 5 decembrie 1919, fixează următoarele misiuni pentru trupele Diviziei 10 Infanterie dislocate în Cadrilater:

- Până la sosirea Diviziei 9 Infanterie în garnizoanele de pace din Cadrilater, batalioanele de la Bazargic, Silistra şi Turtucaia, din punct de vedere operativ, se pun sub ordinele comandantului Brigăzii 19 Infanterie, care în mod provizoriu va lua reşedinţa la Silistra şi va avea legătura directă cu fiecare garnizoană;

- Batalioanele din Cadrilater au însărcinarea de a da, la cerere, grănicerilor din sectorul respectiv tot concursul necesar când aceştia nu vor putea singuri face faţă

[230] *Ibidem*, p. 552.
[231] *Ibidem*, p. 558.
[232] *Ibidem*, p. 555.
[233] *Ibidem*, p. 557.
[234] *Ibidem*, p. 561.
[235] *Ibidem*, p. 558.

situaţiei. În acest scop, vor avea trupa adunată şi ocupată cu şedinţele de de instrucţie şi educaţie şi vor fi încontinuu în legătură cu comandantul grănicerilor din sectorul respectiv şi comandantul Brigăzii 19 Infanterie de la Silistra;

- Comandanţii de batalioane vor lua măsuri de pază prevăzute de regulamentul serviciului în campanie în scopul evitării surprinderilor. Ofiţerii vor fi continuu la unităţi. Învoirile şi concediile ofiţerilor şi reangajaţilor vor fi suspendate după cum prevede ordinul M.C.G. nr. 6030;

- Comandantul Brigăzii 19 Infanterie va raporta evenimentele petrecute în fiecare zi la orele 8, telefonic şi direct, spre ştiinţă, Corpului de Armată - Diviziei 10 Infanterie. De asemenea va raporta la ori ce oră din zi sau noapte când este cazul urgent şi de importanţă"[236].

Prin ordinul nr. 103 din 6/23 decembrie 1919, Corpul V Armată ordonă Diviziei 10 Infanterie luarea următoarelor măsuri:

„Daţi ordin Comandantului Brigăzii 19 Infanterie să se pună în legătură directă cu comandantul detaşamentului de grăniceri, spre a se lua cunoştinţă de situaţia şi dispozitivul batalioanelor de grăniceri şi să înainteze Corpului de Armată o schiţă cu dispozitivul şi efectivul grănicerilor şi o situaţie cu efectivele batalioanelor noastre, arătându-se mitralierele şi puştile mitralieră pe care le are fiecare batalion;

- Comandantul Brigăzii 19 Infanterie va preciza fiecărui batalion sectorul în care trebuie să intervină spre a ajuta pe grăniceri la nevoie;

- Batalionul I/Regimentul 23 Infanterie va interveni în sectorul batalionului de grăniceri Turtucaia, Batalionul II/Regimentul 23 Infanterie va interveni în sectorul batalionului Kurtbunar şi Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie în sectorul batalionului de grăniceri Bazargic" [237].

La 28 noiembrie/11 decembrie 1919, Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie se va îmbarca la Călăraşi şi se va deplasa la Silistra pe Dunăre.

La 11/24 decembrie 1919, conform ordinului nr. 103 al Corpului V Armată, trupele din Cadrilater intră din punct de vedere operativ în subordinea Diviziei 9 Infanterie, iar comandamentul Brigăzii 19 Infanterie se dislocă din nou la Călăraşi[238].

Până la 8/21 ianuarie 1920, toate subunităţile Diviziei 10 Infanterie, dispuse în Cadrilater, vor fi înlocuite şi se vor deplasa în garnizoanele de dislocare la pace, Călăraşi şi Tulcea.

6.3. Revenirea Diviziei 9 Infanterie în Dobrogea

Începând cu 15/28 mai 1918, Divizia 9 Infanterie, comandată de generalul Constantin Scărişoreanu[239], a trecut la acoperire şi ulterior la apărare pe Nistru.

Structura organizatorică a acesteia era următoarea:

- Comandamentul;

---

[236] *Ibidem*, p. 558.

[237] *Ibidem*, p. 560.

[238] *Ibidem*, p. 562.

[239] La 3 iulie, în urma demisiei generalului Constantin Scărişoreanu, la comanda diviziei a fost numit generalul Alexe Atanasiu.

- Brigada 17 Infanterie, comandată de generaul de brigadă Stan Poetaş, având în compunere Regimentele 34 şi 40 Infanterie;
- Brigada 18 Infanterie, comandată de colonelul Gheorghe Scărlătescu, având în compunere regimentele 35 şi 36 Infanterie;
- Brigada 9 Artilerie, comandată de colonelul Grigore Tomescu, având în compunere Regimentul 13 Artilerie şi Regimentul 18 Obuziere;
- Batalionul 9 Pionieri;
- Coloana subzistenţă;
- Divizionul Coloană de muniţie;
- Ambulanţa divizionară;
- Regimentul de marş[240].

Imediat după instalarea trupelor române în Dobrogea de Sud, părţile sedentare ale Diviziei 9 Infanterie încep deplasarea în garnizoanele de dislocare la pace. La 30 noiembrie/13decembrie 1918, partea sedentară a Regimentului 35 Infanterie se transportă de la Călăraşi la Silistra. În perioada 1/2-14/15 decembrie 1918, partea sedentară a Regimentului 36 Infanterie se transportă de la Olteniţa şi Cernavoda la Turtucaia. Acestea au fost transportate cu şlepuri pe Dunăre. Partea sedentară a Regimentul 40 Infanterie se va transporta pe calea ferată cu o garnitură format din 23 vagoane închise şi 14 platforme, în perioada 1/2-14/15 decembrie 1918, de la Cernavoda la Bazargic. Partea sedentară a Regimentului 9 Vânători se va transporta pe calea ferată, în perioada 4/5-17/18 decembrie 1918, cu o garnitură formată din 28 vagoane închise şi 16 platforme de la Cobadin la Bazargic[241].

În perioada 2/15-6/19 decembrie 1919, Divizia 9 Infanterie va fi înlocuită de Divizia 2 Infanterie, fiind în măsură, conform ordinului M.C.G., să se deplaseze în garnizoanele de pace din Dobrogea[242]. Deplasarea se va executa combinat, pe calea ferată şi pe Dunăre.

Transportul pe calea ferată s-a executat pe două direcţii:
- Forţele dislocate în nordul Basarabiei s-au deplasat pe ruta: Noua Suliţă, Cernăuţi, Paşcani, Iaşi, Galaţi;
- Forţele dislocate în raionul Bălţi s-a deplasat pe ruta: Bălţi, Iaşi, Galaţi.

De la Galaţi transportul se va executa pe nave astfel:
- Comandamentul Diviziei 9 Infanterie şi Brigada 18 Infanterie până la Silistra, respectiv Turtucaia;
- Brigăzile 17 Infanterie şi 9 Artilerie vor fi debarcate la Cernavodă. Ulterior Brigada 17 Infanterie, mai puţin Regimentul 34 Infanterie, se va deplasa pe calea ferată la Bazargic, iar Brigada 9 Artilerie şi Regimentul 34 Infanterie se vor deplasa la Constanţa.

Comandamentul Diviziei 9 Infanterie a ajuns la Călăraşi la 10/23 decembrie 1919, unde s-a instalat provizoriu, iar la 21 decembrie 1919/3 ianuarie 1920, s-a îmbarcat pe

---

[240] Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 Infanterie „Mărăşeşti", 1879-1999*, Editura Punct, Bucureşti, 1999, p. 232-224.
[241] Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59.
[242] AMR, *Fond Divizia 9 Infanterie*, „Jurnalul de operaţii a Diviziei 9 Infanterie", p. 115.

şlepuri, fiind transportat la Silistra[243].

Deşi ordinul M.C.G. prevedea ca toate forţele Diviziei 9 Infanterie să ajungă în garnizoanele din Dobrogea până la 21 decembrie 1919/3 ianuarie 1920, din cauza problemelor existente la căile ferate (linii ferate deteriorate, lipsă vagoane, locomotive sau cărbuni) defluirea tuturor forţelor diviziei se va încheia la 8 /21 ianuarie 1920.

În toate localităţile de dispunere, prin grija prefecturilor, primăriilor şi garnizoanelor militare, ostaşilor dobrogeni, reveniţi acasă după trei ani de lupte şi greutăţi de nedescris, le-au fost organizate primiri pline de entuziasm, la care a participat întreaga populaţie[244]. În garnizoana Constanţa printr-un Ordin Cicular se comunica graficul sosirii în localitate a regimentului 34 Infanterie şi a Regimentelor 13 Artilerie şi 18 Obuziere, iar telgrama semnată de ministrul de Război, Răşcanu, prevedea: *„Trupelor să li se facă cea mai frumoasă primire. În acest scop se pot organiza mese la care să se invite ofiţerii, chiar şi soldaţii, arătundu-li-se pretutindeni, în special de autorităţi, toată solicitudinea şi admiraţia pe care o merită. Se va profita de orice ocaziune să se arate trupelor că toată suflarea românească se gândeşte la ei şi că numai de la oastea ţării se aşteaptă tot ce este bun şi frumos în România Mare. La cheltuielile ce se vor face cu această ocazie va lua parte şi Ministerul de Război"*[245].

În conformitate cu prevederile ordinului nr. 138 din 29 noiembrie/12 decembrie 1919 al Corpului 5 Armată, Trupele Diviziei 9 Infanterie vor ocupa garnizoanele astfel:

Silistra, comandamentul Diviziei 9 Infanterie - comandant, generalul de brigadă Gheorghe Mironescu;

Turtucaia, Brigada 18 Infanterie - comandant, generalul de brigadă Constantin Frimu şi Regimentul 36 Infanterie - comandant, colonelul Atanase Iliescu;

Silistra, Regimentul 35 Infanterie - comandant, colonelul Petre Dobriceanu (avea statul major şi un batalion la Silistra, un batalion la Ostrov şi un batalion la Akadânlar);

Bazargic, Brigada 17 Infanterie - comandant, colonelul Ioan Petrescu şi Regimentul 40 Infanterie - comandant, colonelul Necula Georgescu. (Regimentul 40 Infanterie avea un batalion la Balcic şi o companie la Cavarna)[246];

Constanţa, Brigada 9 Artilerie - comandant, generalul de brigadă Grigore Tomescu, cu Regimentul 13 Artilerie - comandant, locotenent colonelul Vladimir Grigorescu, Regimentul 18 Obuziere - comandant, colonelul Nicolae Vasilescu şi Regimentul 34 Infanterie - comandant, Ioan Teodorescu.

Au rămas provizoriu în Basarabia: Batalionul 9 Pionieri, la dispoziţia Grupului General Popovici şi Bateria 4/Regimentul 13 Artilerie la dispoziţia Diviziei 5 Infanterie[247].

Trupele diviziei au înlocuit batalioanele din Regimentul 23 Infanterie dislocate în Silistra şi Turtucaia, acestea deplasându-se la Călăraşi şi Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie, dispus în Bazargic, care se va deplasa la Tulcea.

---

[243] Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59.
[244] DJCAN, *Fond Primăria Constanţa*, dosar nr. 5/1920, p. 7-10.
[245] *Ibidem*, p. 8.
[246] Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59-61.
[247] *Ibidem*, p. 60.

Prin ordinul Marelui Stat Major nr. 5557/1919, trupelor Diviziei 9 Infanterie nu li s-a fixat, la început, nicio misiune de acoperire, ci *„li s-a prescris să se ocupe de instrucţia recruţilor şi de repararea cazărmilor"*[248].

La 7/20 ianuareie 1920, se primeşte Ordinul nr. 158 al Corpului 5 Armată, prin care se prevedea că trupele Diviziei 9 Infanterie dislocate în Dobrogea de Sud *„pe lângă îndatoririle prevăzute în serviciul de garnizoană şi instrucţia trupelor, să reprime, la cererea autorităţior administrative, toate mişcările care s-ar fi produs în zonă"*[249].

Comandantul Diviziei 9 Infanterie ordonă comandanţilor de garnizoană să fie într-o permanentă legătură cu autorităţile locale, iar când situaţia o va impune să intervină cu energie, conform prevederilor legale. Toate birourile de informaţii, înfiinţate la fiecare corp de trupă, sunt atenţionate să funcţioneze în cele mai bune condiţii, oferind comandanţilor de garnizoană informaţii corecte despre situaţia operativă din zona de responsabilitate.

Conform ordinului nr. 6285/1919 al Marelui Cartier General, grănicerii trebuiau să împiedice bandele de comitagii să treacă pe teritoriul naţional. În cazul că aceste bande erau numeroase, iar grănicerii nu puteau face faţă, aceştia aveau ordin să ceară concursul trupelor din subordinea Diviziei 9 Infanterie dispuse în zonă.

Misiunea Diviziei 9 Infanterie consta în: *„apărarea frontierei Dobrogei de Sud contra agresiunilor bandelor de tâlhari sau detaşamentelor armate bulgare, acoperirea mobilizării şi concentrării Corpului V Armată pentru a preîntâmpina un atac cu mijloace puternice, împiedicarea propagandei bulgare şi pătrunderea agenţilor de propagandă şi menţinerea ordinii publice"*[250].

Pentru îndeplinirea acestei misiuni comandannţii brigăzilor au ordonat luarea următoarele măsuri:

- Brigada 18 Infanterie a trimis, la 23 ianuarie/5 februarie 1920, în zona sa de responsabilitate, trei plutoane care să patruleze în spatele frontierei, asigurând, astfel, o ruptură a legăturilor dintre populaţia din Bulgaria şi populaţia bulgară din Dobrogea de Sud;
- Brigada 17 Infanterie a pus la dispoziţia Companiei 7 Grăniceri două plutoane, cu misiunea de a sprijini această subunitate în cazul atacului unor forţe superioare bulgare[251].

La 1/14 ianuarie 1920, Regele Ferdinand I ordonă menţinerea stării de asediu în Dobrogea. Corpul V Armată, în martie 1920, emite Ordonanţa nr. 1 referitoare la menţinerea stării de asediu în Dobrogea, care prevedea că *„în termen de 10 zile cetăţenii care aveau arme, fără a poseda permisul special eliberat de corpul de armată, să le predea, în oraşe la comenduirile de garnizoană, iar la sate la posturilor de jandarmi"*[252].

Desele incidente de frontieră dintre grănicerii români şi cei bulgari se datorau, conform reclamaţiilor părţii bulgare, defectuoasei delimitări a frontierei. La 27 septembrie/10 octombrie 1920, Corpul V Armată raporta Marelui Stat Major că au fost *„încheiate 8 procese-verbale, prin intermediul cărora se constata modul de patrulare*

[248] *Ibidem.*
[249] *Ibidem*, p. 61.
[250] *Ibidem*, p. 62.
[251] *Ibidem*
[252] *Ibidem*

între anii 1913 şi 1916 şi cum se realiza după anul 1918, precum restabilirea frontierei de stat româno-bulgare din Dobrogea de Sud”[253].

De asemenea, comisia mixtă formată din maiorul N. Georgescu (delegatul Diviziei 9 Infanterie) şi locotenentul C. Georgescu (comandant Pluton 3 Grăniceri Vladimirovo) din partea română şi maiorul Colev (comandantul grănicerilor din Sectorul 16) şi locotenentul Gh. Vasov (comandant Pluton 5 Grăniceri) din partea bulgară, a identificat semnele de hotar existente la momentul respectiv, constatând dispariţia sau mutarea acestora. De comun acord, s-a stabilit ca, în sectoarele unde acestea lipsesc, ofiţerii topografi să restabilească pe teren linia de frontieră marcată prin movile şi stâlpi, conform convenţiei încheiată în anul 1913[254].

La 13/26 august 1920, la Bucureşti, va avea loc semnarea Convenţiei de demarcare a frontierei româno-bulgare.

CONCLUZII

La 12/25 septembrie 1918, situaţia Dobrogei era critică. Conform Protocolului de la Berlin, întreaga Dobroge era integrată în Regatul Bulgariei. Când peste doar câteva zile, la 16/29 septembrie 1918, urmare a capitulării Bulgariei, prin armistiţiul încheiat cu Puterile Aliate, se permitea acesteia să păstreze forţe militare pentru apărarea graniţei dobrogeane, acestea erau destinate să acţioneze împotriva unei posibile agresiuni româneşti. La acea dată România era un stat neutru, având armata demobilizată şi desfăşura acţiuni diplomatice pe lângă Puterile Centrale, Germania în mod deosebit, pentru recăpătarea integrală a Dobrogei. Am putea considera că Puterile Aliate au procedat corect permiţând prezenţa trupelor bulgare în Dobrogea.

După ce, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a declarat din nou război Germaniei, având garantat faptul că Puterile Aliate vor accepta ca România să beneficieze de drepturile ce i se cuveneau ca vechi aliat, situaţia se schimbă total. Din momentul când, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, Germania capitulează şi prevederile Tratatului de la Bucureşti (1918), inclusiv anexele acestuia, sunt anulate, Dobrogea redevenea parte a României, având în vedere Tratatul de la Berlin (1878) şi Tratatul de la Bucureşti (1913). Ca şi în anul 1916, Puterile Aliate nu şi-au ţinut promisiunile asumate faţă de România, prin generalul H.M. Berthelot, care a determinat reintrarea în acţiune a României de partea aliaţilor. Constatând că aceste promisiuni nu au fost respectate, generalul, spre cinstea lui, va solicita rechemarea în Franţa.

Guvernul român a considerat inacceptabil ca Bulgariei, stat învins, să i se permită să menţină în Dobrogea trupe care să apere această regiune împotriva României, ţară aliată, care a plătit un greu tribut de sânge, luptând alături de Puterile Aliate şi care avea toate drpturile legitime asupra acestui teritoriu. Prin demersurile deosebit de energice ale generalului H. M. Berthelot se va ordona părăsirea Dobrogei de către trupele şi administraţia bulgară.

---

[253] *Ibidem.*
[254] *Ibidem.*

În condiţiile în care Puterile Aliate doreau să menajeze Bulgaria, urmare a faptului că prin capitularea sa a dezorganizat tot dispozitivul Puterior Centrale din Balcani şi estul Europei, concomitent cu urmărirea impunerii în zonă a propriilor lor interese economice, politice şi militare, acestea au decis ca Dobrogea să fie ocupată militar, până la încheierea lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris. România, pe teritoriul căreia staţionau trupe aliate şi prietene, se trezeşte în situaţia paradoxală de a avea ocupată o regiune, Dobrogea, de către aceiaşi vajnici aliaţi!

Scopul ocupaţiei militare, conform Proclamaţiei adresată de generalul Berthelot, a constat în asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităţilor civile româneşti în Dobrogea. Nu am avut de a face cu o ocupaţie militară clasică, în care militarii ocupanţi ai unui teritoriu se ocupau şi de administrarea acestuia. În Dobrogea a fost reinstalată administraţia românească, care a acţionat sub protecţia şi controlul trupelor aliate.

Una din marile erori comise de reprezentanţii Puterilor Aliate a constat în nepermiterea instalării grănicerilor români, la solicitarea Bulgariei, pe frontiera din anul 1916. Cu certitudine această interdicţie a contribuit la intensificarea contrabandelor şi în mod deosebit la amplificarea acţiunilor bandelor de comitagii bulgari şi la crearea unui climat de insecuritate în zona de sud a Dobrogei.

Pragmatismul învingătorilor a impus ca Dobrogea, pe o perioadă de aproximativ un an, să fie ocupată militar de trupele Puterilor Aliate, trupelor române interzicându-li-se să revină într-un teritoriu care aparţinea de drept României. În toată această perioadă, aliaţii noştri au avut grijă să-şi impună interesele economice în zonă, astfel ca, într-o perioadă scurtă de timp, România să deveină o sursă de materii prime şi o piaţă de desfacere a mărfurilor acestora. Se asigura astfel transformarea României Reîntregite într-o colonie, sacrificiile şi jertfele făcute de români în campania 1916-1919 fiind irelevante pentru puternicii zilei. Sub nicio formă cei peste 320.000 de români nu şi-au jertfit viaţa pe câmpurile de luptă pentru un astfel de ideal!

Anexe

Anexa nr. 1

Misiunea Militară Franceză şi Comandamentul Trupelor în România
şi Rusia Meridională, Serviciul de Stat Major, Biroul 2, N. 7012, Decembrie 1918

Proclamaţiune către Locuitorii Dobrogei

Consiliul Interaliat a decis ca administraţia bulgărească în Dobrogea să fie înlocuită prin administraţia românească sub protecţia şi controlul Trupelor Aliate.

Această schimbare de administraţie trebuie să se facă în linişte. Toţi locuitorii dobrogeni refugiaţi în Muntenia şi Moldova sunt autorizaţi a se întoarce în satele lor şi a-şi relua în posesiune proprietăţile. Aceasta însă numai patru zile după instalarea administraţiei române, adică:

- În judeţul Tulcea: 29 Noiembrie – 12 Decembrie 1918;
- În judeţul Constanţa: 4-17 Decembrie 1918;
- În judeţul Durostor-Silistra: 9-22 Decembrie 1918;
- În judeţul Caliacra: 14-27 Decembrie 1918.

Nici un locuitor, oricare ar fi naţionalitatea căreia aparţine, nu trebuie să fie supărat sau jignit în drepturile sale. Trupele franco-engleze nu vor tolera nici un fel de agitaţiune, ori de unde ar veni ea şi o vor reprima cu ultima energie.

General Berthelot, Şeful Misiunii Militare Franceze

[**Sursa:** Limona Răzvan, *Naţionalităţile şi problemele lor în documente de arhivă dobrogene (1879-1941)*, Editura Semănătorul, ediţia online, august 2009, p. 30-31]

Anexa nr. 2

Împărţirea administrativ-teritorială a Dobrogei

Nr. crt.	Denumirea judeţului	Suprafaţa (km.p)	Nr. plaselor	Nr. comunelor urbane	Nr. comunelor rurale	Nr. satelor/ cătunelor
0	1	2	3	4	5	6
1	**Constanţa**	6.910	5	7	73	301
2	**Tulcea**	8.626	6	7	58	114
3	**Caliacra**	4.950	5	3	31	254
4	**Durostor**	2.870	5	2	42	133

[**Surse:** Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Tulcea,* Editura Socec, Bucureşti, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Constanţa*, Editura Tipografia şi Fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1897; Constantin Tudor, *Administraţia românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călăraşi, 2005]

Anexa nr. 3

Rezultatele recensămintelor populaţiei Dobrogei realizate de personalul Administraţiei de Etapă nr. 262 în perioada 1917-1918

Nr. crt.	Etniile	Numărul estimat al persoanelor				
		Anul 1916	Februarie 1917	Mai 1917	Octombrie 1917	Februarie 1918
0	1	2	3	4	5	6
1	Români	125.000	23.600	87.990	95.764	86.030
2	Musulmani	54.000	25.100	35.066	40.760	29.452
3	Bulgari	27.000	20.800	28.910	29.323	29.158
4	Germani	6.500	5.300	5.333	6.084	5.430
5	Rusi	3.000	2.700	6.065	7.769	5.954
6	Alte etnii	18.000	4.500	5.958	12.652	6.840
7	Total	**233.500**	**82.000**	**169.322**	**192.352**	**162.864**

[**Sursa:** Nicoleta (Grigore) Paraschiv, *Situaţia demografică a populaţiei din Dobrogea în perioada 1916-1916 în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top. Form, Bucureşti, 2017, p. 264-269]

Anexa nr. 4

Situaţia serviciilor sanitar-medicale din Dobrogea

Nr. crt.	Servicii sanitar-medicale	Dobrogea Veche	Dobrogea Nouă
0	1	2	3
1	Medici şi farmacişti	160	-
2	Spitale	12	4
3	Farmacii	30	-
4	Laboratoare analize	1	-
5	Servicii sanitare judeţene	2	2
6	Leprozerii	1	-

[**Surse:** Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Tulcea*, Editura Socec, Bucureşti, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Constanţa*, Ed. Tipografia şi Fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1897; Constantin Tudor, *Administraţia românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călăraşi, 2005]

Anexa nr. 5

Situaţia centralizatoare a lăcaşelor de cult din Dobrogea, august 1916

Nr. crt.	Lăcaşe de cult	Dobrogea Veche	Dobrogea Nouă	Total
0	**1**	**2**	**3**	4
1	**Ortodoxe române**	203	75	278
2	**Ortodoxe bulgare**	x	x	x
3	**Ortodoxe ruse**	4	-	4
4	**Ortodoxe greceşti**	4	-	4
5	**Rit lipovenesc**	12	-	12
6	**Catolice**	4	-	4
7	**Luterane**	1	-	1
8	**Protestante**	2	-	2
9	**Moschee, geamii**	187	225	412
10	**Sinagogi**	6	-	6
11	**Altele**	12	-	12
12	**Mănăstiri**	3	-	3

Notă: X - numărul bisericilor ortodoxe bulgare este incert; 3 mănăstiri: Cocoş, Cilic Dere, Saon.

[**Surse:** Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Tulcea*, Editura Socec, Bucureşti, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicţionarul judeţului Constanţa*, Editura Tipografia şi Fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1897; Constantin Tudor, *Administraţia românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călăraşi, 2005]

Anexa nr. 6

Sistemul de învăţământ în Dobrogea, 1913-1916

Nr. crt.	Unitati de învatamant	Dobrogea Veche 1916	Dobrogea Nouă 1913	Dobrogea Nouă 1916
0	1	2	3	4
1	Şcoli primare - limba română	268	-	157
2	Şcoli primare - limba bulgară	-	250	-
3	Gimnazii - limba română	2	-	1
4	Gimnazii - limba bulgară	-	10	-
5	Licee - limba română	2	-	2
6	Licee - limba bulgară	-	2	1
7	Şcoală Normală - limba română	1	-	-
8	Şcoli profesionale - limba română	-	-	2
9	Şcoli profesionale - limba bulgară	-	77	-
10	Şcoli confesionale turceşti	x	x	X
11	Seminar musulman	1	-	1
12	Şcoli particulare	9	-	X
13	Şcoli particulare turceşti	x	-	-
14	Şcoală armenească	1	1	1
15	Grădiniţe - limba română	53	-	57
16	Grădiniţă - limba bulgară	-	9	-

Notă: X - Număr însemnat de şcoli private şi confesonale; Şcolile particulare din Dobrogea Veche: 3 româneşti, 2 israelite, câte una - bulgără, greacă, armeană şi germană.

[**Sursa:** Vasie Helgiu, *Şcoala primară din Dobrogea, în curs de 40 de ani (1878-1919)*, Tipografia Cooperativa Dacia, Constanţa, 1920]

Anexa nr. 7

Situaţia cadrelor didactice din Dobrogea jertfite în Primul Război Mondial 1916-1919

Judeţul Constanţa

1. Petre Stefănescu
2. Petre V. Papadopol
3. Alexandra Muntenescu
4. Oprea Haraciu
5. Traian Stefănescu
6. Vasile Făcăianu
7. Dumitru Bujilă
8. Marin Vioreanu
9. Ştefan Butuligă
10. Dragomir Stănescu
11. Marin Perianu
12. Dumitru Petrescu
13. Nicolae Mănescu
14. Nicolae Istrătoiu
15. Dumitru Protopopescu
16. Nicolae Solomon
17. Teodor Aron
18. Luxiţa Solomon

Judeţul Tulcea

1. D. Gh. Bujilă
2. Ioan Popescu
3. Gh. P. Mihai
4. Ioan D. Popescu
5. C. Stănescu
6. G. I. Preoteasa
7. M. I. Georgescu

Judeţul Caliacra

1. N. Petreanu
2. D. Vizitiu
3. I. Cristescu
4. Ovid Niculescu
5 A. Ghenciu
6. N. Cincani
7. Drag Stănescu
8. Iordache Maref
9. C. Scrima
10. C. Niculescu
11. G. Vlaicu
12. Al. Dreiculescu
13. Titus Sghibarts
14. C. Georgescu
15. N. Poenaru

Judeţul Durostor

1. Constantin Ionescu
2. Gb. Stoica
3. Gr. Carp
4. Gheorghe Vartec
5. Tătulescu Ion
6. Câmpeanu Ion
7. Cecropid Mateiu
8. David Vasile
9. Diaconescu Ion
10. Ionescu B. Simion
11. Petrescu R. Gb.
12. Popescu Gb. Nicolae
13. Rădulescu Calin
14. Tabară Ion
15. Timus Nicolae

[**Sursa:** Ioan Georgescu, „Învăţământul public în Dobrogea", în volumul *Dobrogea cincizeci de ani de viaţă românească*]

Anexa nr. 8

Convenţie Militară

Încheiată între col. Roger, comandantul Garnizoanei Varna, reprezentând Comandamentul General al Trupelor Aliate din Bulgaria şi col. Argeşeanu, şeful de stat major al Diviziei nr. 10 române, reprezentand M.C.G. 1 român, desemnaţi pentru a reglementa împreună problema înlocuirii trupelor franceze cu cele române în zona Cadrilaterului. S-au convenit următoarele:

1. Descrierea trupelor

Detaşamentele române însărcinate cu ocuparea Dobrogei de Sud vor avea provizoriu următoarea componenţă:

- 1 batalion (nr. 33) de la Bazargic;
- 1 batalion (nr. 23) de la Silistra;
- 1 batalion de la Turtucaia.

2. Executarea misiunii/deplasării

Batalionul de la Cobadin (batalionul 33 din R.I.) va pleca la Bazargic pe calea ferată.

Trenul care va transporta acest batalion va avea componenţa care să-i permită ca după debarcarea lui să asigure transportul la Varna al unităţilor de puşcaşi senegalezi din Reg. 14, care în prezent se află în Bazargic şi au următorele efective: 10 ofiţeri, 410 oameni, 62 de animale, 23 de maşini (furgonete?).

În plus, 5 vagoane acoperite vor fi la dispoziţia d-lui Berger, comandantul batalionului francez pentru a asigura cu acelaşi tren transportul proviziilor şi a altor materiale de orice fel necesare trupelor franceze din Bilkik şi Bazargic.

Aprobarea va fi cerută guvernului român pentru ca această garnitură de tren astfel constituită să se deplaseze la Varna, de unde (lipseşte un rând).

Acelaşi tren va fi folosit ulterior pentru a transporta la Varna detaşamentele franceze de Balik si Kavarna, care se vor regrupa la Bazargic dupa ce vor fi înlocuite de trupele române.

După acest ultim transport, trenul va fi trimis la Bazargic în condiţiile menţionate mai sus.

Totodată, pentru aceste ultime două curse se va solicita o locomotivă guvernului bulgar.

Batalionul cu destinaţia Silistra va veni de la Călăraşi pentru a înlocui trupele franceze la o dată care va fi stabilită ulterior.

Batalionul cu destinaţia Turtucaia va veni tot de la Călăraşi şi va sosi pe Dunare. Convoiul de şlepuri care va asigura acest transport se va opri la Silistra şi va fi constituit de asemenea manieră să poată asigura şi îmbarcarea trupelor franceze care se află în acest oraş, respectiv: 2 ofiţeri, 20 oameni şi 4 maşini cu toate proviziile şi bagajele lor. Convoiul astfel format se va deplasa în continuare pe Dunăre până la Turtucaia, unde va debarca batalionul românesc şi va îmbarca trupele franceze cantonate în acest oraş. Acest convoi

de şlepuri va fi predat de către comandantul Garnizoanei franceze din Rusciuk autorităţilor militare române din Giurgiu.

3. Obiectivul misiunii

În fiecare din aceste garnizoane (destinaţii), comandantul trupelor franceze va prezenta comandantului detaşamentelor române consemnul în vigoare şi toate documentele şi informaţiile de interes.

Plecarea trupelor franceze va avea loc numai dupa îndeplinirea acestor formalităţi.

4. Termenul de executare

Din acest moment vor fi luate măsuri la Cobadin şi Călăraşi pentru a asigura transportul, dar executarea acestor deplasări nu va începe decât a doua zi după ce notificarea privind semnarea Acordului de pace nu va fi comunicată şi primită atât de către Comandamentul bulgar al Garnizoanei Varna, cât şi de către şeful de stat major al Diviziei nr. 10 trupelor române. De altfel, ambele autorităţi (române şi bulgare) vor fi notificate în legătură cu aceste modificări. Totuşi, termenul nu trebuie să depăşească data de 21 noiembrie 1919, pentru ca pregătirile să se desfăşoare în cele mai bune condiţii şi să se realizeze obiectivul acestei convenţii.

Deplasarea va avea loc simultan de la Silistra şi Bazargic.

(ss) Roger
Lt. col. (sn) Argeşeanu

Încheiată la 16 nov. 1919 la Bazargic...

[**Sursa:** Arhivele Militare Române, Fond Divizia 10 Infanterie, Jurnalul de operaţiuni pe timpul de la 1 – 30 noiembrie 1919, p. 536-538]

Notă: Acest studiu este o sinteză a volumului col. (r) Remus Macovei, *Ocupaţia militară a Dobrogei de către Puterile Aliate. Reinstalarea autorităţilor româneşti în Dobrogea. Noiembrie 1918 – Decembrie 1919,* Constanţa, Editura Next Book, 2018.

ACŢIUNILE REGIMENTULUI 40 INFANTERIE „CĂLUGĂRENI” ÎN CADRILATER, 1919-1940

Remus Macovei

Unităţile Diviziei 9 Infanterie, revenite în Cadrilater, s-au dispus astfel:

- Comandamentul Diviziei, Regimental 35 Infanterie, secţiile auticamioane şi telegrafie, brutăria şi ambulanţa la Silistra.
- Comandamentul Brigăzii 17 Infaterie şi Regimentul 40 Infanterie la Bazargic.
- Comandamentul Brigăzii 18 Infanterie şi Regimentul 36 Infanterie la Turtucaia

Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” are toate trupele dispuse în Bazargic, cu excepţia Batalionului 1, care se va dispune în Balcic. Compania 3 din acest batalion se va dispune la Cavarna, având în vedere că această localitate se transformase într-un centru de spionaj şi propagandă a ideilor socialiste.

La 8 februarie 1919, începe instrucţia, urmărindu-se întărirea ordinii şi disciplinei. Recruţii se instruiesc în cadrul regimentului. Concomitent se acţionează pentru interzicerea acţiunilor bandelor de hoţi care jefuiau la drumul mare.

La 21 aprilie 1920, pe timpul grevei generale a ceferiştilor, un pluton aflat sub comanda locotenentului Andreescu C. a asigurat paza Gării şi depozitului de locomotive din Bazargic[1].

La 15 mai 1920, militarii Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” asigură gărzi pentru paza unor obiectve, pe timpul alegerilor, având misiunea de a păstra ordinea şi a interveni în cazul producerii unor tulburări.

În lunile iunie şi iulie 1920, ca urmare a efectivelor reduse ale grănicerilor, pentru întărirea pazei frontierei, regimentul trimite câte o companie la Opancea, Baladgea şi Ciauşchioi. Militarii executau serviciul în avanposturi, pe linia frontierei împreună cu grănicerii, pe timpul nopţii, ziua fiind lăsaţi în repaus[2].

În luna iunie 1920, militarii din batalionul dislocat la Balcic au lucrat la amenajarea drumului spre port[3].

În lunile iunie şi iulie se execută două exerciţii de garnizoană, pentru a se verifica starea de pregătire pentru desfăşurarea unor acţiuni de luptă.

---

[1] Arhivele Militare Române, *Jurnalul de operaţiuni al Diviziei 9 Infanterie, Regimentul 40 Călugăreni*, dosar nr. 3523, p. 110.

[2] *Ibidem*, p. 111.

[3] *Ibidem*, p. 112.

La 5 septembrie 1920, graniţa Dobrogei se împarte în sectoare, Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni" revenindu-i sectorul Balcic şi Mangalia. Sectorul regimentului a fost împărţit pe subsectoare de companii:

- Compania 6, cu 1 ofiţer, 1 plutonier, 3 sergenţi şi 62 de soldaţi, între pichetele 44 şi 55, având în responsabilitate localităţile Vladimirovo şi Novo Botievo;
- Compania 2, cu 2 ofiţeri, 1 plutonier, 3 sergenţi, 3 caporali şi 64 de soldaţi, între pichetele 60 şi 62, având în responsabilitate localitatea Kuiungiuc;
- Compania 10, cu 2 ofiţeri, 1 plutonier, 2 sergenţi, 4 caporali şi 40 de soldaţi, între pichetul 62 exclusiv şi Cavarna, inclusiv;
- Compania 9, cu 1 ofiţer, 1 plutonier, 3 sergenţi, 8 caporali şi 45 de soldaţi, între Cavarna, exclusiv şi Mangalia, având în responsabilitate localităţile Duran Cular, Kiramet şi Calicichioi.

Hrănirea efectivelor s-a asigurat de către regiment.

În timpul executării pazei frontierei s-au înregistrat următoarele incidente:

• 12 septembrie 1920, patrulele de la pichetul 57 au fost atacate de câţiva indivizi.

• 15 septembrie la pichetul 59 sunt reţinuţi doi cetăţeni, soţ şi soţie, care au trecut fraudulos frontiera din Bulgaria în România.

• 15/16 septembrie 1920, pichetul 59 este atacat de aproximativ 40 de indivizi, riposta fermă a grănicerilor şi infanteriştilor determinând retragerea agresorilor. Nu s-au înregistrat victime.

• 17 septembrie 1920, în sectorul companiei a 2-a este reţinut un cetăţean bulgar care a trecut frudulos frontiera.

• 22 septembrie 1920, în punctul Mustafa Beilil au fost reţinute două căruţe, cu trei cetăţeni, cu bagaje şi bijuterii, care au încercat să treacă în Bulgaria.

• 24 septembrie 1920, la pichetul 60, doi militari sunt atacaţi de 20 de indivizi care voiau să treacă frontiera în Bulgaria. În schimbul de focuri, cei doi soldaţi au fost grav răniţi, fiind internaţi în spitalul din Bazargic.

• 24 septembrie 1920, la pichetul 45, două patrule au fost atacate cu focuri de armă, dinspre pichetul de grăniceri bulgăresc.

• 25 septembrie 1920, la pichetul 52 un caporal şi un soldat au fost atacaţi cu focuri de armă de 6 indivizi, care, urmare a ripostei militarilor români, s-au retras în Bulgaria.

• 26 septembrie 1920, la pichetul 56, trei militari români au fost atacaţi de mai mulţi indivizi, pe care i-au pus pe fugă.

• 27 septembrie 1920, la pichetul 61, patrula a surprins 4 indivizi care treceau frontiera din Bulgaria spre România. Militarii români au reuşit să prindă doi, unul a fugit în Bulgaria, altul în România. Deoarece grănicerii bulgari au deschis foc pe timpul acestei acţiuni şi grănicerii români au ripostat[4].

• La 1 octombrie 1920 Brigada 17 Infanterie ordonă ca toate companiile dispuse pe frontieră să fie retrase la regiment.

• La 15 octombrie 1920, din ordinul nr. 1351 al Diviziei 9 Infanterie, se constituie două potere cu misiunea de a prinde şi distruge cuiburile de bande ce se găsesc adăpostite în apropierea unor sate. Potera nr. 1, comandată de sublocotenentul Coculescu Ion, cu 50

[4] *Ibidem*, p. 114-115.

de militari va acţiona pentru cercetarea regiunii cuprinsă între Carapelit, Osmanfacâ, Cociuman, Kuiundgiuc, Sahinslar, Balichioi, Curt Topal, Asan Cali, Hasidular şi Curt Bunar. Potera nr. 2, comandată de locotenentul Zagaeschi, compusă din 20 de militari, va cerceta pădurile din apropierea satelor Iananclar, Golem Alichioi, Velifacă, Suschioi, Ciairghiol, Cunchioi, Duvan Vasi şi Sulimanfacâ[5].

• La 30 noiembrie 1920, cu ordinul nr. 1717 al Diviziei 9 Infanterie, frontiera Cadrilaterului se va împărţi în două sectoare corespunzător celor două brigăzi, pentru întărirea şi sprijinirea în primul rând a pichetelor de grăniceri şi în al doilea rând pentru acoperirea frontierei. Brigada 17 Infanterie are în responsabilitate sectorul cuprins între Curt Bunar şi Marea Neagră. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni" dislocă un batalion la Balcic şi o companie la Carapelit.

Începând cu 25 decembrie 1920, regimentul înfiinţează posturi fixe, militarii acestora supraveghind ţăranii bulgari care vor executa defrişarea pădurilor de pe drumurile principale pe o lăţime de 100 de metri în dreapta şi stânga acestora[6].

În ianuarie 1921 militarii regimentului execută misiuni de percheziţionare a unor sate în zona localităţii Kuiungiuc, pentru a interzice introducerea de arme în Cadrilater[7].

Începând cu 13 martie 1921, Marele Stat Major, cu telegrama nr. 9445, ordonă instalarea stării de asediu pe întreg teritoriul judeţelor Caliacra şi Durostor[8].

La 1 aprilie 1921, Armata Română trece pe picior de pace prin Î.D. nr. 897[9].

1. Aplicarea stării de asediu în Cadrilater

Începutul anului 1921 marchează o amplificare a propagandei autorităţilor bulgare, pentru nerecunoaşterea drepturilor româneşti asupra Dobrogei, în general şi a Cadrilaterului în mod special, concomitent cu intensificarea acţiunilor destabilizatoare desfăşurate de bandele de comitagii, susţinute, organizate şi tolerate de aceleaşi autorităţi. Aceste bande înarmate treceau graniţa pe teritoriul românesc pentru a teroriza, jefui şi asasina locuitorii paşnici, români şi turci, dar mai ales funcţionarii şi militarii români[10].

În aceste condiţii, prin Decretul Regal nr. 853 din 14 martie 1921 se declară starea de asediu, care se va aplica pe o zonă de 30 km, putându-se lărgi până la 50 km de-a lungul frontierei[11].

Divizia 9 Infanterie primeşte misiunea să aplice starea de asediu în Cadrilater, iar comandantul Corpului 5 Armată, în subordinea căruia se afla această mare unitate, emite următoarele „Instrucţiuni relative la aplicarea stării de asediu":

„Prin Î.O. nr. 853 din 31 martie 1921, aplicându-se starea de asediu în judeţele Caliacra şi Durostor se însărcinează Divizia a 9-a cu aplicarea ei, sub directa supraveghere a acestui Comandament.

---

[5] *Ibidem*, p. 116.
[6] *Ibidem*, p. 118.
[7] *Ibidem*, p. 119.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*.
[10] Valenin Ciorbea, *Terorism în Cadrilater (1919-1940),* în „Dosarele Istoriei", nr. 1(65)/2002, p. 4.
[11] „Monitorul Oficial", nr. 286/31 martie 1921.

Pentru a înlătura orice neînţelegere cu privire la aplicarea stării de asediu şi pentru executarea ordinului nr. 24961/192 al Marelui Stat Major şi ordinului nr. 8041/1920 al Marelui Stat Major cu instrucţiunile stării excepţionale, se vor avea în vedere:

1. Aplicaţiunea Stării de Asediu, se va face în complet acord cu autorităţile administrative, căroara li se va lăsa iniţiativa executării şi cu concursul comandamentelor şi autorităţilor militare.

2. Pentru aplicaţiunea acestei Stări de Asediu, s-a emis de noi ordonanţa nr. 1 din 8 aprilie 1921, ale cărei puncte au fost stabilite de comun acord cu domnii prefecţi ai judeţelor Caliacra şi Durostor şi în vederea ordinului Tip al Marelui Stat Major care se va publica şi aduce la cunoştinţa întegii populaţiuni din sus zisele judeţe prin îngrijirea Diviziei a 9-a care va da ordin în acest sens.

3. Când starea spiritelor, într-o anumită regiune, devine alarmantă, Dizvizia a 9-a cerând pe cât va fi posibil avizul Comandamentului, dă ordin autorităţilor militare din regiunea în cauză să ia directivele administraţiei teritoriale şi să aplice cu forţa armată toate rigorile Stării de Asediu, ţinându-se în continuă legătură, atât cu prefecturile de judeţe, cât şi cu acest comandament.

4. În Dobrogea, în special, prestigiul autorităţilor trebuie menţinut neştirbit şi noi trebuie să ne prezentăm ca oameni de ordine, serioşi, muncitori, severi, drepţi şi cu multă grijă de populaţiune şi mai ales uniţi între noi, astfel ca autoritatea civilă şi militară să se bucure de toată încrederea populaţiunii.

Pentru siguranţa internă se vor aplica măsuri excepţionale:

a) Gărzile necesare pentru paza centrelor de comunicaţie (gările din Cadrilater), atelierele de reparaţie CFR.

b) Paza fabricilor şi stabilimentelor militare sau militarizate, controlul lucrătorilor.

c) Paza drumurilor (posturi fixe la încrucişare şi posturi mobile), paza liniei CFR din Cadrilater, linii telefonice şi telegrafice, controlul călătorilor, macazurilor CFR, controale ale pasagerilor pe CFR, controlul podeţelor şi podurilor.

d) Patrularea cât mai intensă a podurilor.

e) Organizarea populaţiei rurale şi urbane (gărzi cetăţeneşti) din interiorul zonei de siguranţă contra bandelor, cuprinzând cetăţeni în care se pune toată încrederea şi care vor sări cu armele ce au permis de purtat, precum şi cu topoare, ciomege etc.

f) Paza permanentă a fiecărui sat, cuprinzând zilnic 12 jandarmi rurali, care au şi conducerea pazei locale, precum şi răspunderea acestei paze.

Garda cetăţenilor, câte 3-4 zilnic, armată cu armele date în acest scop (oamenii se vor schimba zilnic) şi 3 soldaţi daţi însă numai în satele cele mai apropiate de frontieră, după cum va crede comandamentul Diviziei a 9-a mai nimerit şi care intră tot sub ordinele jandarmilor.

Jandarmul (element de conducere din fiecare cătun, sat, comună) va întocmi planul de pază al localităţii unde se găseşte (baricade, întăriri, legături, semnalizări ştafete etc). Va întocmi tabelul nominal cu aceşti cetăţeni şi va rândui serviciul în aşa fel ca 3-4 cetăţeni să fie în serviciu timp de 24 de ore neîntrerupt, după care vor fi schimbaţi cu alţii.

Aceşti cetăţeni vor sta tot timpul cât vor fi de serviciu, grupaţi într-o casă aleasă de jandarmi (cu jandarmul şi eventual cu soldaţii la un loc).

Se vor lua toate măsurile pentru a se baricada această casă, astfel încât rezistenţa să dureze cât mai mult posibil, până când gărzile din cătunele vecine, anunţate prin telefon, ştafete călare, alergători, rachete etc., vor sosi în ajutor.

În fiecare sat să fie 3-4 şomoioage groase, aşezate pe pari foarte înalţi pentru a se aprinde la orice pericol, când se va chema ajutor din satele vecine.

În fiecare sat, cătun, comună, se vor întocmi de către jandarmi un tabel nominal cu cetăţenii întrebuinţaţi ca ştafete călare, rânduind serviciul în aşa fel încât ştafetele să fie de serviciu timp de 24 de ore neîntrerupt, după care vor fi schimbate cu alţii. Ei vor sta la un loc cu jandarmul pe tot timpul serviciului lor.

La fiecare post de cătun, sat, comună, va fi un clopot de alarmă cu care se va schimba garnizoana.

Jandarmul va face exerciţii în acest sens, mai ales noaptea, pentru a se asigura că fiecare cetăţean îşi cunoaşte îndatoririle şi cei orânduiţi să sară în ajutorul gărzii, vin la locul indicat.

Se vor arma cu revolver, ce s-au distribuit diviziei, funcţionarii civili ai primăriilor şi poliţiilor.

Se vor propune pentru a fi răsplătiţi (cu medalia Virtutea Militară, Bărbăţie şi Credinţă, Srviciul Credincios) toţi cei care se vor distinge în a-şi face datoria, cu exces.

În schimb vor fi judecaţi toţi cei care nu se vor impune sau vor fraterniza cu bandele etc.

g) Se vor întocmi planurile de apărare detaliate ale localităţilor unde se găsecs trupe (de la grupă în sus).

Se vor executa lucrări de întărire ale acestor localităţi, se vor lua măsuri pentru punerea în stare de siguranţă a uzinelor de apă şi iluminat, acolo unde sunt, a comunicaţiilor telegrafice şi telefonice cu exteriorul localităţii, asigurarea aprovizionamentelor, fabricarea pâinii etc.

Divizia a 9-a va înainta acestui comandament planurile de apărare, pentru localităţile Silistra, Bazargic, Turtukaia, Acadânlar şi Curt Bunar şi a localităţilor unde sunt unităţi de la batalion în sus.

5. La reşedinţa Diviziei a 9-a, dacă va fi absolută nevoie, se va detaşa de la Consiliul de Război al Corpului V Armată un substitut de raportor şi un grefier care vor instrui toate chestiunile legate de Consiliul de Război, înaintând dosarele instruite cu ordonanţele definitive acestui Consiliu, care le va înainta comandamentului pentru emiterea ordinelor de dare în judecată, procedura va fi însă conform prescripţiunilor CJM.

Pentru mersul grabnic al instrucţiei, ordinele de urmărire emise de comandament şi înaintate Consiliului de Război se vor comunica imediat Cabinetului Silistra care pe baza acestei comunicări va începe instrucţia.

În acest scop, Comandamentul Diviziei a 9-a îmi va propune un căpitan apt pentru funcţionarea de raportor substituit şi un subofiţer, plutonier pentru funcţionarea de ajutor de grefier, din localitate, pentru a nu se da loc la cheltuieli de misie în mod permanent.

6. De comun acord cu Subinspectoratul General de Siguranţă din Constanţa, s-a hotărât ca fişe personale pentru cei suspecţi din Cadrilater să se trimită comandamentului Diviziei a 9-a, care se vor ţine la curent cu toate noutăţile, prin organele dumneavostră şi prin şefii Brigăzilor de Siguranţă respectivi, cărora li s-au dat instrucţiuni în acest sens.

7. Toţi delincvenţii civili declaraţi arestaţi se vor depune în aresturile preventive civile locale, care-i vor hrăni.

8. Proprietarilor sau arendaşilor ce au moşii pe linia de demarcaţie între teritoriul unde se aplică starea de asediu şi cel unde nu există, li se pot elibera de către autorităţile administrative, cu aprobarea diviziei, bilete de circulaţie cu termene limitate, care vor fi preschimbate la expirare.

9. Afară de instrucţiunile de mai sus, comandamentul Diviziei a 9-a va lua toate măsurile pentru o bună aplicare a stării de asediu, rămânând a cere lămuriri în cazuri excepţionale comandamentului acestui Corp de Armată, CARE VA AVIZA.

10. Divizia a 9-a va lua măsuri pentru ca comandanţii de garnizoane să roage ziarele locale a publica: Legea Stării de Asediu, Articolul din Codul Penal care pedepseşte infracţiunile din ordonanţa şi Legea Spionajului[12].

Comandantul Diviziei 9 Infanterie, generalul Mironescu Gheorghe, a ordonat întocmirea unei planificări, conform căreia, prin rotaţie, unităţile din subordine aflate în Cadrilater, vor acţiona cât mai eficient împotriva bandelor de comitangii.

Unităţile de acoperire din Daidâr, Asfatkioi, Alfatar, Akadânlar, Kurtbunar, Toccilar şi Bazargic, sprijinite de subunităţi din Regimentul 9 Călăraşi, vor asigura pe timpul zilei controlul drumurilor acţionând pentru verificarea fiecarui locuitor ce se întâlneşte dacă are asupra sa biletul de identitate eliberat de autoritatea comunală, cât şi biletul de liberă circulaţie eliberat şi vizat zilnic de jandarmi.

Persoanele care nu aveau aceste documente sau prezentau documente false erau duse la posturile de jandarmi, care întocmeau actele de dare în judecată şi le trimeteau la postul de comandă al Corpului V Armată, dispus la Silistra. Noaptea controlul se executa numai de către patrulele de infanterie. Militarii care executau aceste misiuni erau instruiţi să nu se lase mituţi sau să comită abuzuri, deoarece iredentiştii bulgari adună date despre astfel de cazuri, ulterior, prin intermediul Societăţii Dobrogea, le publică în presa bulgară şi străină, afectând imaginea României.

O problemă deosebit de importantă o reprezenta perchiziţionarea satelor. Instrucţiunile emise de Divizia 9 Infanterie prevedea următorul mod de acţiune:

- Detaşamentul destinat unei astfel de acţiuni trebuia să ajungă la satul respectiv, înaintea orei 3, procedându-se la înconjurarea acestuia şi interzicerea intrării/ ieşirii din localitate a oricărei persoane, până la terminarea percheziţiei şi controlului. Toate persoanele care încercau să intre/ iese din sat erau duse la posturile de control, fiind ţinute sub o pază riguroasă.
- Toţi locuitorii bărbaţi erau adunaţi la primărie, fiind ţinuţi sub pază, se executa apelul şi verificarea identităţii fiecăruia.
- Ofiţerul comandant al subunităţii/unităţii controla fiecare casă în parte în prezenţa primarului, jandarmului şi a proprietarului casei.
- Erau arestaţi imediat cei care nu se prezentau la primărie sau cei găsiţi ascunşi pe timpul controlului.

---

[12] Remus Macovei, „Acţiunile Diviziei 9 Infanterie pentru aplicarea stării de asediu în Cadrilate în anul 1921”, în volumul *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, Editura Ex Ponto, Constanţa, p. 335-337.

- Ofiţerul comandant va verifica la terminarea acţiunii persoanele aflate la posturile de control.

- După percheziţionarea satelor, ofiţerul comandant va încheia un proces verbal semnat de primarul şi jandarmul satului, prin care se consemnau toate problemele descoperite în timpul percheziţiei şi faptul că nu s-au ridicat bunuri aparţinând locuitorilor şi că aceştia nu au nimic de reclamat contra trupei care a executat percheziţia.

O atenţie deosebită se acorda păstrării secretului acţiunii. Ordinul de percheziţie era scris personal de către comandantul de regiment şi era înmânat în plic închis comandantului detaşamentului însărcinat cu executarea misiunii, care era obligat să îl deschidă după părăsirea garnizoanei de dislocare, la un punct stabilit, unde comandantul detaşamentului afla misiunea şi lua toate măsurile pentru executarea acesteia.

Fiecare comandant de batalion era obligat să execute 3-4 zile razii lunar în zona sectorului său de responsabilitate cu coloane volante de valoare companie. Deosebit de dificilă era acţiunea de cercetare a pădurilor, aceste misiuni fiind reglementate astfel:

- Acţiunea se va executa cu sprijinul unor călăuze alese dintre oamenii de încredere din sat, care să cunoască bine potecile şi cărările din pădurea respectivă.

- Soldaţii să fie îndrăzneţi şi să uzeze de şiretlicuri, somând şi executând foc când sunt siguri că ţinta poate fi atinsă cu siguranţă.

- Patrulele de cercetare ale bandelor de hoţi să fie lăsate să treacă, postul fix atacând atunci când grosul bandei a pătruns în dispozitivul postului fix.

- Orice individ găsit în pădure care are o comportare suspectă va fi imediat împuşcat, nedându-i timp să execute focul cel dintâi.

- Patrulele de cercetare a pădurilor vor acţiona conform ordinului comandanţilor acestora, acesta purtând întreaga răspundere pentru îndeplinirea misiunii".

Raziile executate erau raportate comandantului regimentului, însoţite de dările de seamă cu rezultatul lor. Regimentele trimiteau săptămânal dările de seamă în original la comandamentul Diviziei 9 Infanterie[13].

2. Retragerea din Cadrilater

2.1 Mobilizarea Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni"

În conformitate cu Înaltul Decret nr. 211035 din 27 iunie 1940, s-a ordonat mobilizarea întregii Armate de Uscat, Aer şi Marină[14].

Regimentul la această dată era încadrat, Partea Activă 25%, realizând următoarele efective: 50 ofiţeri, 58 subofiţeri, 1.801 trupă, 621 cai, 152 căruţe, 250 hamuri, 1 autoturism, 1 bicicletă[15]. Mobilizarea a fost executată la Partea Sedentară dislocată în Medgidia.

Concomitent cu mobilizarea în ziua de 29 iunie 1940, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni", cu efectivele avute la pace, împreună cu Regimentul 13 Artileire şi Compania 9 Antitanc, au constituit Gruparea tactică nr. 2, comandată de colonelul

[13] *Ibidem*, p. 337-339.
[14] AMR, Inventar nr. 3528, *Registrul Istoric al Brigăzii IX şi Regimentului 40 Infanterie de la 1939-1943*, p. 104.
[15] *Ibidem*, p. 104.

Stănescu Traian, care avea misiunea de a bara direcţiile: Bazargic – Negru Vodă şi Aiorman – Bucureni.

La 29 iunie 1940, până la ora 20.30, regimentul a realizat următorul dispozitiv: Batalionul 1 Bazargic, Batalionul 2 între Topcilar şi Chioseler, Batalionul 3 între Aiorman şi Caracut, Batalionul 4 în rezerva Grupării tactice nr. 2, dispus la Bucureni, PC al regimentului la Caracurt. S-a trecut la amenajarea terenului: adâncirea şanţurilor de tragere, executarea amplasamentelor pentru mitraliere şi armamentul greu, precum şi a adăposturilor pentru punctele de comandă şi muniţii.

Între 29 iunie şi 4 iulie 1940, partea Sedentară a executat mobilizarea următoarelor efective: 46 ofiţeri, 25 subofiţeri, 3062 trupă, 227 cai, 30 căruţe, 118 hamuri, 3 biciclete. La data de 8 iunie 1940 s-a ordonat să nu se mai facă alte rechiziţii, regimentul rămânând cu deficite la cai, căruţe, autovehicule, motociclete şi hamuri.

Deplasarea efectivelor concentrate s-a executat prin marş pe jos, executat în perioada 3-7 iulie 1940, pe itinerarul Medgidia, Cerchezu, Ciobancuius. Contopirea efectivelor s-a executat în ziua de 8 iulie, situaţia regimentului fiind următoarea: 111 ofiţeri, 78 subofiţeri, 4.938 trupă, 887 cai, 241 căruţe, 361 hamuri, 9 biciclete, 2 autovehicule, 1 motocicletă. Încadraerea funcţiilor importante era următoarea: comandant regiment – colonelul Anton S. Pârvu, comandant batalion 1 – maior Doicescu Iorgu, comandant batalion 2 – locotenent colonel Mihăilescu Anton, comandant batalionul 3 – căpitan Bercescu Ioan, comandant batalion 4 – maior Mateescu Dumitru[16].

În cursul lunii august şi începutul lunii septembrie s-a intensificat procesul de instrucţie executându-se teme de instrucţia individului, grupei, plutonului, companiei şi batalionului.

În perioada 1-5 septembrie 1940 Marele Stat Major cu ordinul nr. 12240 din 1 septembrie 1940, a dispus lăsarea la vatră a tuturor ofiţerilor şi subofiţerilor în rezervă şi a trupei active şi în rezervă care aveau domiciliul în teritoriul cedat Bulgariei, astfel: 1 ofiţer în rezervă, 1 plutonier T.R., 3 grade inferioare[17].

2.2. Retragerea din Cadrilater

La 7 septembrie 1940, a fost semnat Tratatul de la Craiova, urmare a unor îndelungate negocieri desfăşurate în perioada 19 august – 7 septembrie 1940. Principalele prevederi ale acestuia se refereau la:

- în sectorul cuprins între Dunăre şi Marea Neagră frontiera între Bulgaria şi România va fi pe viitor stabilită astfel încât să urmeze traseul stabilit în protocol;
- înaltele părţi contractante declarau în mod solemn că frontiera era stabilită definitiv şi perpetuu;
- înaltele părţi contractante erau de acord pentru a proceda la schimbul de populaţie în Dobrogea;
- crearea unei comisii mixte căreia urma să-i fie supuse toate chestiunile legate de aplicarea tratatului[18].

---

[16] *Ibidem*, p. 268-273.
[17] *Ibidem*, p. 116-118.
[18] Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Protransilvania, Bucureşti, 2000, p. 162.

La 10 septembrie 1940, a fost constituită Comisia centrală mixtă româno-bulgară formată din: generalul Apostolescu, maiorii Stroescu Gheorghe şi Moldoveanu Ştefan, toţi din jandarmerie. Delegaţia română din cadrul Comisiei mixte româno-bulgare urma să fie compusă din: preşedinte – generalul Potopeanu Gheorghe, membri – un ofiţer din comandamentul Armatei a 2-a, colonelul Stănculescu – inspector general administrativ din Ministerul de Interne, doi funcţionari din ţinutul Marea[19].

Comandantul Armatei a 2-a a numit la prefecturile Caliacra şi Durostor câte un ofiţer de stat major pentru a ajuta la organizarea şi conducerea operaţiunilor de evacuare. Printr-o bună organizare au fost evacuate, pe parcursul a 5 zile, 40 vagoane de muniţie, 20 de vagoane cu pari nefolosiţi, 34 vagoane de sârmă, 5 vagoane materiale pentru forat puţuri, 11 vagoane cu materiale diverse[20].

Marele Stat Major a ordonat ca toţi românii din Cadrilater să fie deconcentraţi pentru a avea posibilitate să acţioneze pentru salvarea familiilor şi bunurilor proprii. La 15 august 1940 au fost lăsaţi la vatră, până la noi ordine, ofiţerii şi subofiţerii în rezervă, trupa activă şi în rezervă cu domiciliul în judeţele Caliacra şi Durostor, astfel: 9 ofiţeri, 5 subofiţeri, 462 trupă.

Comandamentul Corpului 2 Armată a întocmit, până la 10 august 1940, documentarul „Organizarea retragerii trupelor în cazul cedării Cadrilaterului, care va fi aprobat de Marele Stat Major la data de 19 august 1940".

Pentru evacuarea trupelor din Cadrilater teritoriul a fost în patru zone separate prin liniile L1, L2, L3 şi L4.

Evacuarea s-a executat în perioada 20 septembrie – 1 octombrie 1940, astfel:

- unităţile române aflate pe frontieră au început deplasarea la 20 septembrie, orele 9.00, la ora 18.00 ajungând pe L 1.

- unităţile militare, grănicerii, jandarmi şi poliţia bulgară au trecut frontiera la 21 septembrie 1940, ajungând în faţa L1 la ora 18.00.

- s-a procedat la fel pentru fiecare din cele trei zone, astfel încât cele trei linii au fost părăsite de armata română la 24, 27 şi 30 septembrie orele 9.00 şi trecute de armata bulgară la 25, 28 septembrie şi 1 octombrie 1940 orele 9.00[21].

Retragerea a fost permanent condusă de comandamentul Corpului 2 Armată, comandanţii Diviziei 9 Infanterie şi Brigăzii 7 Cavalerie. Comandanţii au rămas permanent în mijlocul trupelor, contribuind la menţinerea unui moral bun în rândul militarilor.

Odată ajunse trupele pe L 4, începând cu 3 octombrie 1940, s-a realizat dispozitivul de acoperire a frontierei de sud de către grăniceri, militarii din Brigada 7 Cavalerie, întărită cu Regimentul 36 Infanterie „Vasile Lupu", Divizionul 1/Regimentul 18 Artilerie, Grupul 52 Recunoaşteri şi Escadronul 9 Cavalerie[22].

Regimentul 40 Infanterie, comandat de colonel Anton S. Pârvu, la 6 septembrie 1940, a fost alarmat trecând la apărare conform planului întocmit de Divizia 9 Infanterie.

---

[19] *Ibidem*, p. 172.
[20] *Ibidem*, p. 162.
[21] *Ibidem*, p. 175.
[22] *Ibidem*, p. 181.

Se menţine în acest dispozitiv până la 20 septembrie 1940, când începe retragerea conform ordinului primit.

La 20 septembrie 1940, orele 6.00, detaşamentul de siguranţă de pe frontieră, compania cercetare şi compania a 5-a se retrag pe Linia 1.

Începând cu ora 9.00, grosul regimentului începe retragerea pe Linia 2 astfel: Batalionul 2 la Caralez, Batalionul 1 la Ceair, Batalionul 3 la Chiopeler. În perioada 21-23 septembrie regimentul rămâne în această situaţie.

La 24 septembrie 1940, începe retragerea pe L2, dispunându-se pe aliniamentul Perifacâ, Şerpeci, Gherzalar, P.C. al regimentului la Gherzalar. Regimentul rămâne în această situaţie în perioada 24-26 septembrie 1940.

La 27 septembrie 1940, începe retragerea pe L3, subunităţile dispunându-se astfel: Batalionul 2 la Cioban Cuius, Batalionul 1 la Arman, Batalionul 3 la Liliacova, PC al regimentului la Arman. Regimentul rămâne în această situaţie în perioada 27-29 septembrie 1940.

La 30 septembrie 1940, începe retragerea pe L4, subunităţile dispunându-se astfel: Batalionul 2 la Cerchezu, Batalionul 4 la Chirnogeni, Batalionul 3 la Negru Vodă, PC al regimentului la Negru Vodă. După ora 12.00, se formează gruparea tactică, comandată de colonelul Pârvu S. Anton, compusă din Batalioanele 1, 2 şi 3 Infanterie şi Compania cercetare/Regimentul 40 Infanterie, Divizionul 1/Regimentul 13 Artilerie, Grupul 52 Recunoaştere şi Escadronul 9 Cavalerie. Detaşamentul este gata de luptă pentru apărarea frontierei începând cu 1 octombrie 1940[23].

[23] *Ibidem*, p. 182.

COLABORAREA TRUPELOR ROMÂNE CU TRUPELE PUTERILOR ALIATE ÎN TRANSNISTRIA ŞI PENTRU APĂRAREA PE NISTRU ÎN PERIOADA FEBRUARIE – IUNIE 1919

Remus Macovei

La începutul lunii februarie 1919, Corpul 5 Armată, comandat de generalul Pătraşcu, având în compunere Diviziile 4, 9, 10 şi 15 Infanterie şi Divizia 2 Cavalerie, asigura paza frontierei pe Nistru şi Dunăre. În sprijinul trupelor terestre care apărau Nistrul va acţiona Escadra de Nistru, comandată de căpitanul comandor Virgil Dragalina.

În Ucraina, trupe aliate (franceze, greceşti şi poloneze) ocupă în perioada 17-24 decembrie 1918 Odessa şi Sevastopol. În următoarele săptămâni trupele aliate vor ocupa oraşele Nikolaev şi Kerson şi vor continua înaintarea spre Tiraspol. Trupele aliate erau sprijinite de Escadra Mării Negre, comandată de amiralul Amet.

I. Colaborarea trupelor aliate şi române pentru cucerirea zonei Tiraspol – Razdelnaia

La 19 ianuarie 1919, trupele franceze şi poloneze vor cuceri Razdelnaia, continuând înaintarea spre Tiraspol. La 22 ianuarie 1919, după ocuparea satului Porcani, trupele franceze se angajează în lupte puternice cu bolşevicii la 2 km. de Tiraspol. O secţie de artilerie din Regimentul 3 Artilerie şi un divizion din Regimentul 7 Roşiori din Kiţcani, au sprijinit, de pe malul drept al Nistrului, acţiunea trupelor aliate. Aceasta este prima acţiune de luptă desfăşurată de trupele române în sprijinul aliaţilor pe frontul de la Nistru[1]. În acelaşi timp, bolşevicii încearcă o trecere la Karakatz, care va fi respinsă de trupele trimise din Tighina, aflate sub comanda colonelului Constanţiu, comandantul Regimentului 7 Roşiori – o companie de infanterie din Regimentul 39 Infanterie, o baterie călăreaţă, un escadron şi grupul de mitraliere al Regimentului 7 Roşiori. Inamicul a fost respins suferind mari pierderi, la rândul său detaşamentul colonelului Constanţiu înregistrând un ofiţer rănit – locotenentul Kanar – şi 2 soldaţi morţi.

Marele Cartier General emite ordinul nr. 2171/21 ianuarie 1919, prin care Detaşamentul Tighina era înştiinţat să sprijine *„cu trupele care erau necesare” ofensiva trupelor francez”*[2].

La 24 ianuarie 1919, Divizia 10 Infanterie primeşte următorul ordin referitor la colaborarea cu trupele franceze, elaborat de către generalul Pătraşcu:

---

[1] Arhivele Militare Române (AMR), Fond RIJO1, *Jurnalul de operaţiuni al Diviziei 10, în perioada 1-31 ianuarie 1919*, p. 36.

[2] *Ibidem*, p. 39.

„Conform ordinului M.C.G. nr. 2187 din 23 ianuarie 1919, binevoiți a da tot concursul ce se va cere de trupe și munițiuni colonelului Lejanc, sau aceluia care îl va înlocui la comanda trupelor franceze, în urma cererii ce va face.

Trupele care veți pune la dispoziție vor opera direct sub ordinele domniei sale și conform ordinelor ce vor primi direct de la domnia sa.

Cererea scrisă ce vi se va adresa de către colonelul Lejac desigur că va arăta forța și concursul ce trebuie să dați.

După terminarea operațiunii veți întreba în scris pe domnul colonel Lejac, dacă mai are nevoie de trupe, rămânând ca tot în scris domnia sa să vă răspundă și să dea ordin trupelor de reintrare sub comandamentul dumneavoastră operativ.

În ceea ce privește mijloacele de subzistență, le veți procura dumneavoastră, însă după avizul și indicațiunile colonelului Lejac, sau înlocuitorului său.

Veți binevoi a raporta Corpului de Armată orice acțiune și măsură luată în acest sens.

Rog răspundeți imediat de primirea acestui ordin care se comunică de către noi"[3].

În ziua de 27 ianuarie 1919, are loc atacul decisiv asupra Tiraspolului, care va fi sprijinit și de 2 avioane ale Ecadrilei Farman. Trupele franco – poloneze din Razdelnaia, după o deplasare cu trenul, atacă decisiv, obligând bolșevicii să se retragă. După ocuparea orașului trupele franceze se retrag la Razdelnaia, lâsând în oraș un mic detașament cu 4 mitraliere și detașamentul polonez, comandat de colonelul Kozubek. La cererea acestuia, francezii trimit întăriri din Tighina – un batalion de infanterie și două baterii de artilerie. Batalionul 1 din Regimentul 39 Infanterie a primit ordin ca, la cererea generalului francez Nerell, comandantul Diviziei 30 Infanterie să dea ajutor trupelor franceze din Tiraspol. În ziua de 28 ianuarie bateriile de artilerie și un batalion din Regimentul 58 Infanterie francez vor ajunge în Tirospol.

Trupele române din subsectorul Tighina (între Bender – Speea) realizează pe malul drept al Nistrului următorul dispozitiv: trei companii din Regimentul 39 Infanterie sunt dispuse la Roșcani, Kalfa și Varnița; o secție mitraliere instalată permanent la capul podului de peste Nistru la Bender; 2 plutoane supraveghează zona Lipscani – sud Bender. Locotenent colonelul Ioan Marcovici, comandantul Regimentului 39 Infanterie, era comandantul subsectorului, având Punctul de Comandă instalat în Cetatea Bender[4].

La 4 martie 1919, Corpul 5 Armată comunică Diviziei 10 Infanterie că, la cererea comandamentului francez din Odessa, pe timpul atacului executat de două coloane franceze asupra satelor Ianka și Maiak, în ziua de 5 martie 1919, trupele române să interzică trecerea bolșevicilor în Basarabia, în încercarea de a se salva. În baza acestui ordin, la 5 martie 1919, trupele române vor acționa astfel:

- Secția de artilerie din Palanka va executa, la cererea comandantului francez, între 14.30 – 16.30, 20 lovituri asupra satului Bélaevska. În urma bombardamentului două automobile blindate franceze, însoțite de infanterie, vor pătrunde în localitate, pe care o vor incendia;

- La ora 17.30, aceeași secție de artilerie, după ce și-a schimbat poziția de tragere,

[3] *Ibidem*, p. 47.

[4] *Ibidem*, p. 67.

a deschis foc asupra localității Maiak, trăgând 40 de lovituri. În timpul bombardamentului bolșevicii înarmați s-au repezit spre Nistru. S-a deschis asupra lor un foc viu de mitraliere de la pichetul Maiak, producându-li-se mari pierderi[5]. La ora 18.30 trupele franceze și române au încetat acțiunea.

Pe 3 martie 1919, Corpul V Armată trimitea Ordinul 625, prin care, în urma înțelegerii cu Comandamentul francez de la Odessa, un detașament românesc, comandat de colonelul Ioan Marcovici – format din Regimentul 39 Infanterie, un escadron din Regimentul 11 Roșiori, o baterie din Regimentul 3 Artilerie – trebuia să treacă Nistrul și să ocupe Tiraspolul și Razdelnaia, în cooperare cu trupe franceze. Conform ordinului comandantului Corpului 5 Armată, dispunerea trupelor române urma să fie următoarea:

- La Razdelnaia – Batalionul 2 din Regimentul 39 Infanterie și Bateria 1 Artilerie din Regimentul 3 Artilerie;
- La Tiraspol – Batalioanele 1 și 3 din Regimentul 39 Infanterie, Bateriile 4 și 5 din Regimentul 3 Artilerie, un Escadron din Regimentul 11 Roșiori, comandat de căpitanul Georgescu[6].

Misiunea acestui detașament era *„de a apăra Tiraspolul și Razdelnaia, precum și calea ferată dintre aceste localități, contra bandelor și trupelor bolșevice"*[7].

Trupele române destinate pentru Razdelnaia s-au deplasat cu trenul, iar cele pentru Tiraspol s-au deplasat prin marș pe jos. Dispozitivul ordonat va fi realizat în perioada 5-7 matie 1919.

La data de 6 martie 1919, detașamentul român va fi întărit cu o secție de tancuri (5 bucăți) care au fost transportate pe calea ferată de la Odessa la Razdelnaia. Comandantul bateriei de artilerie din această localitate în înțelegere cu comandantul secției de tancuri, *„va instrui o echipă de servanți români în întrebuințarea tancurilor"*[8]. Pentru prima dată militari români intrau în contact cu această nouă tehnică militară.

În Razdelnaia și Tiraspol vor rămâne două plutoane de infanterie franceze, comandate de ofițeri, câte unul în fiecare localitate, aflate în subordinea detașamentelor române, cu misiunea de a negocia diverse probleme cu reprezentanții bolșevicilor sau autorităților ruse, în numele aliaților.

Forțele române și franceze din Razdelnaia și Tiraspol se aflau în subordinea Regimentului 39 Infanterie, comandat de locotenent-colonelul Marcovici Ioan, care avea Punctul de Comandă instalat în Tiraspol.

În zona localității Razdelnaia, se aflau temporar Regimentul 58 Infanterie, comandat de locotenentul colonel Higou, două baterii de artilerie de munte, din Divizia 30 Infanterie și un detașament compus din 5 companii poloneze, comandat de colonelul Cozubak. Aceste forțe vor fi deplasat în perioada următoare la Bârzula.

În Tiraspol era dispus Statul Major al Diviziei 30 Infanterie, comandată de generalul

---

[5] *Ibidem*, p. 82-83.

[6] Dumitru Seserman, *Acțiunile Armatei Române în spațiul dintre Carpați Orientali și Nistru (1917-1920)*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 188-189.

[7] AMR, Fond RIJO 1, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 10 Infanterie în perioada 1 la 31 martie 1919*, p. 78.

[8] *Ibidem*, p. 79.

Nerell. Acesta va sosi la Tiraspol la 15 martie 1919, împreună cu două batalioane din Regimentul 37 Colonial.

Pentru a se asigura o bună colaborare între trupele române și cele franceze Corpul 5 Armată va emite ordinul nr. 680 din 6 martie 1919, cu următorul conținut:

În conformitate cu ordinul M.C.G. nr. 2813 din 5 martie 1919 și în scopul armoniei ce trebuie să existe în mod complet în operațiunile între trupele franceze și trupele române ce au trecut la Tiraspol – Razdelnaia se recomandă următoarele:

1. Comandantul sectorului Tighina se va ține necontenit în legătură cu Comandamentul francez din sectorul Tiraspol – Razdelnaia, comunicându-și reciproc în fiecare zi buletine operative și informative. Până la sosirea generalului Nerell legătura o veți face prin telegraf, telefon, Hugues și prin agenți de legătură detașați la Odesa;

2. Trupele române vor da la timp tot concursul necesar trupelor aliate care operează în vecinătatea sectorului Tiraspol – Razdelnaia;

3. Orice cerere operativă din partea Comandamentului francez se va satisface imediat de către organele respective române trecute în Ucraina, raportând Corpului 5 Armată telegrafic și imediat ce s-a făcut cererea;

4. Pentru legătura între Comandamentul francez din Odessa și Corpul 5 Armată s-a intervenit la M.C.G. pentru ca această legătură să se facă prin colonelul Todicescu Mihail, delegatul Ministerului de Război român care se află la Odessa[9].

Pentru buna conducere a trupelor aliate și a celor române, între Comandamentul francez de la Odesa și comandamentul Corpului 5 Armată de la Chișinău s-a realizat o legătură telegrafică, iar la Razdelnaia, prin grija Inspectoratului Poștelor și Telegrafelor din Chișinău, s-a instalat un aparat Hugues. Responsabilitatea asigurării legăturilor revenea părții române pe axa Chișinău – Bender – Razdelnaia, părții franceze revenindu-i axa Razdelnaia – Odessa[10].

La jumătatea lunii martie trupele aliate de sub comanda generalului d'Anselme controlau un arc în teritoriul din vestul Ucrainei în lungul țărmului nordic la Mării Negre cuprinzând orașele Nicolaev, Kerson și Tiraspol.

II. Colaborarea trupelor române și aliate pe timpul retragerii în Basarabia

Comandantul sectorului Tighina află despre intenția aliaților de a părăsi Odessa dintr-o informare a comandantului sectorului Cetatea Albă, în care apare declarația unui pilot voluntar rus – *„armata franceză a primit ordin să plece din Odessa până la 7 aprilie"*[11].

La 4 aprilie 1919, Trofimov, prefectul Tighinei, este informat că vor sosi la Bender 3-4 trenuri cu colonia română din Odessa. La aceeași dată maiorul Popescu, comandantul Batalionului 2 din Regimentul 39 Infanterie aflat la Razdelnaia, informează că locotenentul colonel Higou pregătește 40 de vagoane în vederea retragerii spre Tiraspol.

Abia la 6 aprilie 1919, la comandamentul Diviziei 10 Infanterie se primește ordinul

---

[9] *Ibidem*, p. 86-87.

[10] Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 189-190.

[11] AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 10 Infanterie în perioada 1 la 30 aprilie 1919*, p. 164.

M.C.G. nr. 93, semnat de generalul Constantin Prezan, cu următorul conținut:

1. Trupele aliate părăsesc Odessa;

2. Mişcarea de retragere începe la 6 sau 7 aprilie;

3. Retragerea se va executa în Basarabia de sud;

4. După executarea acestor operațiuni toată regiunea din sudul liniei Dubăsari – Chişinău – Huşi, toate exclusive, va fi afectată operativ trupelor aliate;

5. Ordin de operație în această privință se va da ulterior;

6. Veți primi în cursul zilei instrucțiuni de modul cum trebuie să procedați cu refugiații;

7. Grănicerii și unitățile de acoperire aflate în lungul Nistrului între Bender și Bugaz, trebuie să fie prevenite de hotărârea luată de comandamentul de la Odessa;

Mişcarea fiind voită, retragerea trupelor aliate pe teritoriul nostru nu trebuie să alarmeze populația"[12].

În aceeaşi zi, Ordinul 93 se completează cu următoarele precizări:

- Acoperirea Nistrului pe timpul asigurării retragerii trupelor aliate va fi făcută de unitățile române care s-au găsit în lungul Nistrului între Grigoriopol şi Bugaz, în colaborare cu unități franceze din Divizia 16 Infanterie concentrate în zona Bender, comandate de generalul Dessort;

- Mişcarea de retragere a tuturor trupelor aliate aflate în Ucraina se va face după ordinele generalului D'Anselme;

- Distrugerea podurilor în regiunea Bender – Bugaz se va face doar la ordinul generalului D'Anselme;

Pe măsură ce trupele aliate vor ocupa sectoarele ordonate, pe malul drept al Nistrului, trupele şi serviciile Corpului 5 Armată se vor retrage treptat spre nord. Mişcarea se va executa în înțelegere cu generalul D'Anselme[13].

Conform datelor înscrise în Jurnalul de Operații al Diviziei 10 Infanterie, retragerea trupelor și exodul populației s-a făcut în cea mai mare dezordine: *„Trupe franceze, poloneze, voluntari ruși, foști ofițeri ai Marii Rusii, polițiști ucrainieni, bărbați și femei, în dezordine cu materiale, vehicule, guri de foc, cai etc. se găsesc pe mal la Ovidiopol, iar alții în gara Carolina. În ziua de 6 aprilie s-au anunțat pentru trecere peste 15 unități și servicii ale aliaților"*[14]. Generalul Condeescu informează eşaloanele superioare că există un dezacord complet între militarii aliați, care îi acuză pe francezi că au ținut cont doar de interesele lor, că nu a fost o retragere organizată, nici măcar ordonată, ci mai mult un "souve qui peut"[15].

Retragerea trupelor aliate s-a executat prin trei puncte: Bugaz – Cetatea Albă, podul de pontoane de la nord Maiak şi Tiraspol – Bender.

Cea mai mare parte a trupelor aliate s-au retras, cu sprijinul Escadrei de Nistru, comandată de locotenent comandorul Virgil Dragalina[16]. La 5 aprilie 1919, şeful de stat

---

[12] *Ibidem*, p, 181.

[13] *Ibidem*, p. 182-183.

[14] *Ibidem*, p. 175.

[15] *Ibidem*, p. 232.

[16] Escadrila avea aurmătoarea compunere: vedetele 6 şi 7, remorcherele Borcea şi Tiraspol, şalupele

major al armatei franceze, sosit la Cetatea Albă, împreună cu doi ofițeri de stat major, s-a întâlnit cu comandantul Escadrei de Nistru, stabilind modul concret în care să se execute trecerea trupelor aliate de la Ovidiopol la Cetatea Albă, pe o distanță de 9 km. În cursul zilei de 6 aprilie 1919, forțele escadrilei au fost completate cu remorcherul particular „Cosak" și 100 de lotci, rechiziționate. În perioada 7-9 aprilie 1919, din zori și până în noapte, s-a executat transbordarea de trupe și materiale (tancuri, tunuri, muniții, camioane, ambulanțe, materiale diverse). Locotenent comandorul Virgil Dragalina estimează transportarea a 12.000 de ostași francezi, Jurnalul de Operații al Diviziei 10 Infanterie prezintă cifra de 50.000 de oameni, militari și refugiați civili[17]. În ziua de 8 aprilie 1919, bande de bolșevici au apărut pe țărmul ucrainian, venind de la Carolina, putând împiedica cu focul mitralierelor activitatea de transport a trupelor. Deoarece soldații francezi, ajunși la malul Limanului, aruncaseră armele în apă, vedetele 6 și 7 au fost nevoite să intervină, deschizând foc cu tunurile de la bord și alungând aceste bande. Cu sprijinul Escadrilei de Nistru au fost transportate la Cetatea Albă: Regimentele 13 și 14 poloneze, Școala de ofițeri polonezi din Odessa, misiunea diplomatică poloneză, aproximativ 4.000 militari voluntari ruși, Divizia 156 Infanterie franceză, comandată de generalul Borius (Regimentele 21 Tiraliori și 176 Infanterie, un regiment de marș, două grupe de artilerie de 75 mm și o grupă artilerie de munte), Divizia 13 greacă.

Pentru modul cum a acționat în această perioadă, marinarii Escadrilei de Nistru vor fi citați pe ordinul de zi al Armatei franceze, iar locotenentul colonel Virgil Dragalina va fi decorat, ulterior, cu Legiunea de Onoare.

Divizia 30 franceză și Divizia 2 greacă vor începe trecea Nistrului pe podul de pontoane construit la nord de Maiak, începând cu data de 8 aprilie. În scopul protejării retragerii acestor trupe peste pod, din ordinul generalului D'Anselme, locotenent comandorul Virgil Dragalina, la 14 aprilie 1919, se va deplasa cu cele trei vedete[18] la Maiak, se va apropia de pod, deschizând focul cu tunurile de la bord asupra bolșevicilor care au fost siliți să se retragă. În perioada imediat următoare tunurile de câmp ale bolșevicilor vor deschide focul asupra vedetelor, tragerea lor, rău condusă, nepunând în pericol vedetele românești. Acestea vor proteja podul până la trecerea ultimului soldat aliat[19].

La 16 aprilie 1919, era posibil ca bolșevicii ruși, cu ajutorul remorcherelor, șlepurilor și bărcilor refugiate în portul Maiak, să organizeze o trecere peste Liman. Existând pericolul fraternizării cu ostașii francezi, locotenentul comandor Virgil Dragalina, cu sprijinul unei secții de artilerie română, comandată de sublocotenentul Enăchescu, îmbarcată pe două bacuri, luate la remorcă de remorcherul „Borcea", va executa împreună cu vedetele 2, 6 și 7 o incursiune pentru distrugerea mijloacelor de trecere ale inamicului. Artileriștii erau coordonați de locotenent-colonelul Ion Georgescu – Mormânt. Tunurile de 75 mm fixate pe șlepuri și tunurile vedetelor, într-o acțiune perfect sincronizată, vor scufunda toate navele din port (4-5 remorchere, 7-8 șlepuri). A fost pentru prima dată când, în istoria marinei militare române, tunurile de câmp au fost

---

Dniestre, Else, Betta, Armonica și Carmen Silva.

[17] *Ibidem*, p. 178.

[18] La 12 aprilie 1919, sosise la Cetatea Albă și vedeta nr. 2, comandată de căpitanul Iosif Rășcanu.

[19] Virgil Alexandru Dragalina, *Escadrila de Nistru*, Editura Militară, București, 2011, p. 358.

instalate pe bacuri, de unde au acționat prin salve rapide și de mare precizie asupra inamicului[20].

La 24 aprilie 1919, ora 18.00, pichetul grănicersc căpitan Popescu a fost atacat de 200 de infanteriși și 30 de cavaleriști bolșevici. În sprijinul grănicerilor români au acționat o companie greacă și un pluton din compania 3/Regimentul 38 Infanterie, bolșevicii fiind siliți să se retragă[21].

Pentru a distruge aeroportul și stația bolșevicilor ruși, în curs de instalare la Atarik, care reprezentau un real pericol pentru români, dar și pentru aliați, locotenent comandorul Virgil Dragalina organizează și desfășoară o acțiune surprinzătoare, care se va dovedi deosebit de eficientă. În noaptea de 18/19 aprilie 1919, cele 5 vedete[22] însoțite de două șlepuri trase de remorcherele „Borcea" și „Cosak", pe care fuseseră îmbarcate forțe de valoarea unui batalion de infanterie, s-au apropiat de Atarik și, în zorii zilei, escadrila a deschis foc cu cinci tunuri și zece mitraliere. Batalionul de infanterie a debarcat și a ocupat aeroportul și stația de radiotelegrafie. Au fost distruse pista și clădirile aeroportului și s-au capturat 12 motoare de avion noi, precum și o mare parte din aparatura de radiotelegrafie. După aproximativ două ore, detașamentul s-a reîmbarcat și în jurul orei 9.00, militarii români au intrat în Cetatea Albă, fără a înregistra vreo pierdere[23].

Trupele franceze din Razdelnaia se vor retrage spre Tiraspol în noaptea de 5/6 aprilie 1919, fiind îmbarcate în 5 garnituri. Odată ajunse în Tiraspol trupele franceze, comandate de locotenentul colonel Higou, vor refuza să debarce, solicitând să fie retrase la Reni. În aceste condiții garniturile vor fi garate pe linia moartă Bender – Varnița.

Batalionul maiorului Popescu, îmbarcat într-o singură garnitură, va părăsi ultimul localitatea Razdelnaia, odată ajuns la Tiraspol intrând în compunerea detașamentului colonelului Florescu.

La 12 aprilie 1919, detașamentul colonelului Florescu, din ordinul generalului D'Anselme, s-a retras de la Tiraspol la Tighina[24]. Podul dintre Tiraspol și Tighina va fi distrus în ziua de 17 aprilie 1919, ora 19.15

III. Colaborarea trupelor aliate cu trupele române pe timpul și după realizarea dispozitivului de apărare pe Nistru

Conform Ordinului 93/1919, Corpul 5 Armată a ordonat, la 7 aprilie 1919, ca trupele și serviciile române aflate la sud de linia Dubăsari – Chișinău – Huși, pe măsură ce trupele aliate vor ocupa pe malul drept al Nistrului sectoarele stabilite de comandamentul aliat, să se retragă treptat spre nord. Începând cu 12 aprilie 1919, unitățile din subordinea Diviziei 10 Infanterie, care au avut misiunea de a acoperi Nistrul, au început să predea sectoarele trupelor aliate. Trupele române după ce au fost înlocuite, au predat sectorul trupelor aliate pe bază de proces verbal, după care s-au regrupat în raioanele stabilite de comun acord cu aliații și, ulterior, s-au deplasat în raioanele ordonate

[20] *Ibidem*, p. 360-361.

[21] AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 267.

[22] La 17 aprilie 1919, au sosit al Liman și vedetele nr. 4 și 5, comandate de căpitanii Ion Focșa și Vasile Petre.

[23] Virgil Alexandru Dragalina, *op. cit.*, p. 361-365.

[24] AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 208.

de comandantul Corpului 5 Armată. La 23 aprilie 1919, prin ordinul M.C.G., teritoriul Basarbiei era împărțit în două sectoare:

• Sectorul de nord ocupat de trupele Corpului 5 Armată, apărat de Divizia 1 Cavalerie, Divizia 9 Infanterie şi Divizia 10 Infanterie. Rezerva corpului de armată era formată din Divizia 4 Infanterie, cu forțele dispuse la Iaşi şi Chișinău. Punctul de comandă al Corpului 5 Armată se afla dispus la Iași. Comandantul Corpului 5 Armată, generalul Pătrașcu Ion, va fi înlocuit de către generalul Popovici la data de 29 aprilie 1919, cu această ocazie constituindu-se grupul de divizii General Popovici, care avea în subordine și Brigăzile 4 Roșiori și 5 Călărași.

• Sectorul de sud, ocupat de trupe aliate comandat de generalul D'Anselme, cu punctul de comandă la Bolgrad. Era apărat de Diviziile 16, 30 şi 156 franceze, Diviziile 2 şi 13 grecești și Divizia 4 Vânători poloneză.

La solicitarea generalului D'Anselme, în sectorul de sud se vor lua următoarele măsuri:

• Grănicerii au rămas pe frontieră, continuându-şi îndeplinirea serviciului, în strânsă legătură cu comandamentele aliate;

• Jandarmii rurali au rămas în localitățile în care erau dispuși;

• În orașele Bender, Cetatea Albă și Bolgrad, a fost numit un ofițer superior român, cunoscător de limba franceză, comandant al pieței. În orașele Kilia, Kahul şi Ismail au fost numiți în aceste funcții căpitani mai vechi în grad[25].

• Autoritățile administrative – prefecții, primarii, administratorii financiari și din vamă – au continuat să-și îndeplinească funcțiile în mod normal. Pe lângă prefecții de poliție au fost atașați agenți secreți francezi[26].

Începând cu 26 aprilie 1919, unitățile Diviziei 10 Infanterie au predat sectoarele avute în primire trupelor franceze, grecești și poloneze și s-au concentrat în sectorul de apărare cuprins între: la sud – Telika – Cincireni – Costești – Pogonești; la nord – Vadu Roșca – Contizani – Sculeni. Batalionul 3 din Regimentul 39 Infanterie (efective: 365 baionete, 18 puști mitralieră, 8 mitraliere) va rămâne la Tighina, pentru a sprijini acțiunea trupelor franceze din zonă.

Referitor la valoarea combativă a trupelor aliate, generalul Condeescu, informează că, în urma discuțiilor purtate cu generalii D' Anselme și Pateé, a aflat următoarele aspect:

- Singurele trupe franceze pe care se poate conta sunt trupele de tiraliori algerieni, restul au valoare combativă zero, militarii francezi abia aşteptând ordinul de a pleca în Franța;

- În rândul ofițerilor, inclusiv a celor superiori, se constată o oboseală generală, toți având nevoie de a fi remontați;

- Trupele grecești sunt tinere, dar au o încadrare rea;

- Militarii polonezi snt bravi, dar hoți[27].

În conformitate cu Ordinul M.C.G. nr. 534 din 23 aprilie 1919, cu începere de la 20 aprilie 1919, în Basarabia se înființează un Comandament Teritorial, care are în

[25] *Ibidem*, p. 208.
[26] *Ibidem*, p. 190.
[27] *Ibidem*, p. 233.

competență sectorul de sud, ocupată de trupele aliate, punctul de comandă al acestei structuri funcționând la Bolgrad, în același loc cu Comandamentul trupelor aliate. Comandamentul Teritorial este comandat de generalul Paul Angelescu, care păstrează și comanda Diviziei 15 Infanterie. Acest comandament trebuia să:

- Asigure viața și avutul locuitorilor în contra rău făcătorilor, oricine ar fi fost aceștia;
- Reprimarea actelor de rebeliune din partea populației;
- Asigurarea ordinii în centrele importante ale regiunii;
- Sprijinirea autorităților administrative pentru aplicarea dispozițiunilor luate.

Comandamentul Teritorial avea la dispoziție: trupele Divizia 15 Infanterie din Basarabia de sud; Brigada 4 Roșiori (mai puțin escadronul de la Chișinău); Regimentele 4, 5 și 6 Călărași; o companie și o secție de mitraliere din Regimentul 39 Infanterie dislocată la Tighina.

Comandamentul Teritorial a avea legături cu:

- Corpul 5 Armată în ceea ce privește chestiunile de ordin administrativ, disciplinar și eventual și operativ;
- Cu Comandamentul trupelor aliate în ce privește măsurile de ordine și siguranță publică;
- Cu domnul ministru Ciugureanu în ce privește chestiunile de ordin administrativ;
- Cu M.C.G. în ce privește chestiunile de aprovizionare și de ordin general[28].

În această perioadă pentru a respinge acțiunile bolșevice trupele române și cele aliate au colaborat astfel:

- La 30 aprilie 1919, bolșevicii au încercat să întidă un pod peste Nistru în dreptul localității Karagatz. Batalionul 3/Regimentul 38 Infanterie, sprijinit de artileria sectorului, trupe poloneze din vecinătate și o secție de mitraliere din compania 2/ 21 franceză din Tighina vor sili inamicul să se retragă pe malul stâng al Nistrului[29];
- La 20 mai 1919, o badă de bolșevici, trcând Nistrul cu o barcă, au atacat postul de jandarmi și pichetul de grăniceri din comuna Porcari. În sprijinul jandarmilor și grănicerilor români a intervenit o patrulă poloneză. După izgonirea bolșevicilor, comandantul escadronului de cavalerie polonez, dispus în localitate, a luat măsuri de intensificare a patrulării în zonă, inclusiv noaptea[30].
- În noaptea de 27 mai 1919, la ora 03.30 s-a declanșat incursiunea bolșevică de la Bender – Tighina. Aproximativ 300 de bolșevici au forțat Nistrul și, sprijiniți de bolșevicii din oraș, au pătruns în localitate. Pentru respingerea atacului bolșevic, au acționat un batalion și jumătate de tiraliori algerieni și două secții de mitraliere din Batalionul 2 al Regimentului 39 Infanterie, comandat de maiorul Boly. După trei ore de luptă, bolșevicii au fost siliți să se retragă. Cei capturați au fost executați, mai puțin dezertorii români – care au făcut parte din această grupare bolșevică – aceștia fiind trimiși în judecata Curții Marțiale. Pe timpul confruntării, un soldat român a fost rănit, alți 4 fiind capturați. A fost distrusă o mitralieră și au fost capturate de inamic 10 puști, 8 pumnale și 8 revolvere. Trupele franceze au avut

[28] *Ibidem*, p. 270-271.
[29] *Ibidem*, p. 300-301.
[30] *Ibidem*, p. 370.

următoatrele pierderi: 7 morți, 25 răniți și 60 de capturați și dispăruți[31].

IV. Incidente apărute pe timpul colaborării trupelor române cu cele aliate

De regulă trupele române, după retragerea trupelor aliate în sudul Basarabiei, au fost consemnate în cazărmi. În sectorul Cetatea Albă singurii care circulau liberi erau marinarii Escadrilei de Nistru. Aceştia, dispreţuiţi de trupele franceze indisciplinate şi anarhice, majoritatea provenind din coloniile africane, au fost implicaţi în dese conflicte cu aliaţii francezi, unele soldate chiar cu victime.

Marinarul aflat în postul de pază la depozitul de vin din Bazinul, unde staţiona Escadrila de Nistru, a fost agresat de un grup de 6 soldaţi francezi, care doreau să sustragă băutură. Marinarii, aflaţi pe navele din apropiere, au sărit în ajutorul santinelei. În încăierarea care a urmat, soldaţii francezi au fost *„burdujiţi rău de tot"*, dar şi un sergent român s-a ales cu o vânătaie urâtă la ochi. Soldaţilor francezi le-a fost confiscat un pistol cu care îi ameninţau pe militarii români[32].

În urma acestui incident, francezii au instalat, la intrarea în sectorul Escadrilei de Nistru, un pichet de supraveghere, format dintr-un gradat şi şase soldaţi, toţi din trupele coloniale. Aceştia îi controlau pe marinarii care mergeau sau se întorceau cu diferite misiuni în/din oraş. Aici se năşteau mereu conflicte, din cauză că militarii români nu se lăsau percheziţionaţi. Incidentul cel mai serios a avut loc într-o seară, în jurul orei 22.00, când sergentul furier al escadrilei, a fost dezarmat şi bătut crunt de militarii africani. La strigătele disperate ale acestuia, toţi militarii escadrilei, înarmaţi cu arme, baionete, răngi de fier, ciocane, pari, rame de bărcuţe, au sărit în ajutorul sergentului. S-a încins o bătaie pe viaţă şi pe moarte cu rezultate nefaste pentru africani *„care au fost făcuţi zob"* – 4 dintre ei au fost grav răniţi şi internaţi în spital, unde unul a decedat. Ceilalţi au suferit traumatisme serioase, fiind mutilaţi. Şi marinarii români au primit lovituri de baionetă şi de armă, unele destul de serioase. A doua zi pichetul a fost desfiinţat, iar francezii nu au luat nicio măsură pentru sancţionarea vinovaţilor[33].

Un alt incident grav a avut loc la depozitul de cărbuni de pe digul de la Şaba, păzit de un soldat marinar. Militarii francezi, de data aceasta albi, trăgeau asupra santinelei, din tranşeele lor, spre amuzament. Santinela răspundea şi ea cu focuri sporadice. Două vedete româneşti, auzind schimbul de focuri, s-au apropiat de dig, moment în care santinela a luat poziţia drepţi, prezentând onorul. Un grup de militari francezi au părăsit tranşeele, s-au repezit asupra soldatului român, l-au doborât şi l-au lovit sălbatic cu pumnii. Locotenentul comandor Virgil Dragalina a ordonat ca mitralierele de la bordul vedetelor să deschidă focul pe deasupra francezilor. Înspăimântaţi, francezii au fugit în tranşeele lor, luând cu ei şi arma santinelei. Locotenentul comandor Dragalina, în raportul înaintat generalului J. Defieux, comandantul Diviziei 156 Infanterie, a prezentat repetatele agresiuni ale militarilor francezi şi a solicitat predarea armei luate de militarii francezi. Acesta a ordonat înapoierea armei şi, în scrisoarea de răspuns, a criticat marinarii români care *„deschid focul şi fac uz de armă cu mare uşurinţă"*[34].

[31] *Ibidem*, p. 385-387.
[32] Virgil Alexandru Dragalina, *op. cit.*, p. 376-377.
[33] *Ibidem*, p. 377-378.
[34] *Ibidem*, p. 379-380.

Incidente au loc și pe timpul îndeplinirii misiunilor de către vedetele române pe lacul Liman. Într-una din zile, vedeta pe care se afla locotenentul comandor Virgil Dragalina a fost întâmpinată de focuri de armă trase la comandă de către militarii francezi. Marinarii români bine adăpostți nu au fost afectați. După ieșirea din raza de acțiune a armamentului de infanterie, comandantul escadrilei, a solicitat intervenția celorlalte vedete, aflate la Cetatea Albă și Bugaz. După sosirea celor 4 de la Cetatea Albă, s-a deschis foc cu mitralierele de la bord, având grijă se se tragă în fața tranșeelor ocupate de francezi. Dacă focurile răzlețe ale francezilor nu încetau, marinarii români erau pregătiți să execute foc și cu tunurile de la bordul navelor. Francezii nu au mai tras niciun foc și în urma acestei demonstrații de forță francezii nu au mai deschis focul niciodată asupra vedetelor românești[35].

Într-un alt incident marinarii români vor fi siliți să folosească și tunul de la bord. Într-o zi, doi ofițeri francezi au intrat în bazinul Escadrei de Nistru, s-au urcat la bordul șalupei „Carmen Silva" și au plecat în largul Limanului să se plimbe, în dispreţul total al comandanților români cărora nu le-au solicitat aprobarea. În ziua următoare la pupa șalupei a fost ridicat pavilionul de război românesc și o santinelă a fost plasată în apropierea acesteia. Cei doi ofițeri francezi, însoțiți de doi ostași motoriști, au venit la cheu, au atacat, dezarmat și legat santinela, abandonând-o pe cheu. Tot pe cheu au aruncat și pavilionul românesc. După ridicarea pavilionului francez, au pornit cu șalupa în plimbare pe lac. Locotenentul comandor Virgil Dragalina la bordul vedetei nr. 6 a pornit în urmărirea șalupei, echipajele ocupându-și posturile de luptă. Deoarece vedeta avea o viteză mult mai mică ca cea a șalupei, s-a ordonat tragerea a două obuze în drepta și stânga șalupei, la înălțimea apei. Inițial francezii s-au oprit, dar la apropierea vedetei, șalupa a pornit vijelios, un ofițer comunicând că se îndreaptă la bazinul francez. După 15-20 de minute vedeta a ajuns în bazinul francez, unde au găsit șalupa abandonată, având arborat pavilionul francez. Locotenentul comandor Virgil Dragalina a coborât pavilionul francez, care a fost trimis la Căpitănia portului francez și a organizat, sub privirile mirate ale ofițerilor și soldaților francezi, ceremonialul de ridicare a pavilionului românesc cu toate onorurile prevăzute în regulamentele militare[36].

Incidentul nu a rămas fără urmări. Întâlnindu-se întâmplător cu cu generalul D'Anselme în centrul orașului Cetatea Albă, locotenentul comandor Virgil Dragalina a fost apostrofat pe un ton neprotocolar pentru desele incidente cu militarii francezi, inclusiv pentru că a tras cu tunul în ofițeri francezi și a fost anunțat că este pedepsit cu 30 de zile de închisoare pe care le va executa la bordul vedetei pe care o comanda, sub paza unei santinele franceze. Riposta ofițerului a fost fermă: *„Marina română colaborează cu armata franceză și sunt la dispoziția dumneavoastră în toată clipa – zi și noapte – să execut orice misiuni îmi veți da. Totuși, marina noastră nu este sub comanda dumneavoastră, eu depind direct de Marele Cartier General Român, așa că ordinul dumneavoastră de pedepsire a mea, pe care aveți să mi-l dați sau ați vrut să mi-l dați, este sau ar fi fost inoperant. Nu aveți acest drept și desfid ca un soldat francez, zece sau o sută, să pună piciorul pe puntea unei vedete române, altfel*

[35] *Ibidem*, p. 375-376.
[36] *Ibidem*, p. 380-381.

decât ca prieteni și aliați, vă rog să nu ne confundați cu soldații din Senegal sau Dahomei"[37]. Generalul a ascultat apoi relatarea tuturor incidentelor prezentate corect de ofițerul român și conflictul a fost rezolvat.

V. Înlocuirea trupelor aliate

Urmare a evoluției situației militare internaționale, în luna mai 1919, la nivelul comandamentului strategic aliat s-a pus problema necesității redislocării unor forțe și mijloace. La 26 mai 1919, la București, în sediul M.C.G., are loc întâlnirea între generalul Jean Cesar Graziani, însoțit de colonelul Banby și delegația românească formată din colonel Nicolae Condeescu, colonel Ion Sichitiu și locotenentul colonel Radu R. Rosetti[38].

În urma acestei întâlniri, M.C.G. a emis ordinul nr. 1325, prin care generalul Popovici era înștiințat că trupele franceze și grecești din sudul Basarabiei[39], urmând a fi transportate pe un alt teatru de operațiuni în Bulgaria occidentală, vor fi înlocuite, în sectorul pe care îl ocupă, prin Divizia 5 Infanterie română, pusă în acest scop la dispoziția Grupului de Divizii „General Popovici"[40].

Dispunerea trupelor aliate era următoarea:

- Grupul „General Nerell" – între Telika și Talamaz, având Divizia 16 la Bender și Divizia 30 la Kăușani;
- Grupul „General Nieder" – între Talamaz și Seimeni, având Divizia a 2-a greacă la Kol Enheim și Divizia a 13-a greacă la Iromklia;
- Divizia 156 Infanterie, comandată de generalul Borius – între Seimeni și Bugaz.

Comandantul Diviziei 5 Infanterie, comandată de generalul de brigadă Vernescu Ioan, după transportul și debarcarea trupelor în Basarabia, a stabilit, în bună înțelegere, cu generalul D'Anselme, comandantul trupelor franceze și cu generalul Nieder, comandantul trupelor grecești, modul practic de executare a înlocuirii.

Comandanții brigăzilor române s-au prezentat la comandamentele aliate din fiecare sector, luând în primire dosarele de sector cu toate caracteristicile acestora, consemnele, planurile de apărare etc.

Au fost trimişi în recunoaştere ofiţeri români care au studiat caracteristicile sectorului, lucrările de fortificații existente, legăturilr telefonice și telegrafice din interiorul zonei. Începerea înlocuirii unităţilor aliate s-a făcut numai după terminarea recunoaşterilor.

Înlocuirea s-a făcut pe regimente, odată cu ocuparea pozițiilor asigurându-se legătura telefonică și telegrafică cu eșeloanele superioare. Comanda subsectoarelor de brigadă române a fost luată la ora 6.00 dimineața ale zilei care a urmat după noaptea înlocuirii celui din urmă regiment din brigadă. Ultimele subunități aliate înlocuite, la 12 iunie 1919, au fost subunitățile de artilerie franceze din sectorul Telika – Talmaz.

Înlocuirea integrală a forțelor aliate a fost finalizată la 13 iunie 1919.

---

[37] *Ibidem*, p. 382-383.

[38] Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 193.

[39] Trupele poloneze au părăsit Basarabia începând cu 20 mai 1919, îmbarcarea în garniturile militare executându-se în gara Căușeni, cu sprijinul unei companii românești.

[40] AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 391.

NORD-ESTUL BANATULUI ÎN ANUL 1919

Dumitru Tomoni

1. INSTAURAREA ADMINISTRAŢIEI ROMÂNEŞTI

Nord-estul Banatului s-a impus atât în mentalul colectiv cât şi în cercetările sociologice, etnografice şi istorice drept zona Făgetului sau Ţara Făgetului, dat fiind faptul că începând cu secolul al XVIII-lea Făgetul a devenit cea mai importantă localitate, fiind centrul districtului, cercului, plăşii sau raionului ce-i purta numele. Derulându-se sub forma unui imens amfiteatru, Banatul de nord-est este delimitat de Valea Mureşului, zona Pădurenilor, poalele Munţilor Poiana Ruscă şi zona Lugojului. În prima jumătate a secolului al XX-lea, nord-estul Banatului era organizat administrativ în plasa Făget[1].

Potrivit prevederilor Convenţiei de armistiţiu de la Belgrad, semnată la 13 noiembrie 1918 de reprezentanţii guvernului Karolyi şi Franchet d'Esperey, comandantul trupelor Antantei din Balcani, Banatul românesc intra sub jurisdicţia guvernului maghiar până la semnarea tratatului de pace, fiind ocupat militar de trupele regale sârbeşti[2]. Spre sfârşitul lunii noiembrie intră în Banat, sub motivul controlării ocupaţiei militare sârbeşti, şi trupele coloniale franceze, dar situaţia era confuză, făcându-se încercări disperate de reinstaurare a administraţiei maghiare[3].

Şi după 1 Decembrie 1918 situaţia rămâne confuză în Banat, inclusiv în zona Făgetului. De aceea, George Gârda continuă acţiunea de constituire a gărzilor româneşti în această zonă, pentru că în localităţile unde nu au fost evenimente deosebite gărzile s-au înfiinţat după 1 decembrie pentru a suplini vidul de putere şi autoritate[4]. Astfel, în Băseşti (azi Begheiu Mic) Garda Naţională Română s-a constituit în 10 decembrie 1918, când locuitorii localităţii au fost convocaţi în localul şcolii de către preotul Victor Iclozan, participant la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Comandantul gărzii a fost sublocotenentul Emil Iclozan, înlocuit, mai târziu, de învăţătorul Ion Petrescu. Garda – relatează într-un raport preotul Iclozan – „s-a dovedit foarte disciplinată şi susţinea ordinea în comună şi se lucra cu multă inimă pentru lecuirea tuturor neajunsurilor. Ordinea era

[1] În 1919, plasa Făget aparţinea judeţului Caraş-Severin şi cuprindea 38 comune rurale cu o suprafaţă de 124.061 jugăre cadastrale şi o populaţie de 22.477 locuitori, dintre care: 18.606 români, 3.035 maghiari, 585 germani, 184 evrei şi 67 de altă naţionalitate. În cadrul plăşii funcţionau 2 secretariate comunale – Făget şi Dumbrava – şi 6 secretariate cercuale: Bujor, Coşava, Curtea, Făget, Gladna Română şi Tomeşti. Făgetul, reşedinţa plăşii, avea o suprafaţă de 6.902 jugăre cadastrale, 632 case şi o populaţie de 2.921 locuitori, dintre care: 1.349 români, 1.130 maghiari, 287 germani, 140 evrei şi 15 de altă naţionalitate.

[2] Wiliam Marin, *Unirea din 1918 şi poziţia şvabilor bănăţeni*, Timişoara, Editura Facla, 1978, p. 68.

[3] Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1935, p. 252.

[4] Dumitru Tomoni, *George Gârda în slujba României Mari,* Timişoara, Editura Eurostampa, 2013, p. 53.

restabilită, iar garda veghea ca avutul fiecăruia să fie neatins de nimeni”[5].

Situaţia era confuză în zona Făgetului şi la începutul anului 1919, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă de George Gârda lui Valeriu Branişte, şeful Resortului Culte din cadrul Consiliului Dirigent: „Suntem într-un hal nemaipomenit. În România Mare fără români, sub ocupaţia franceză, fără francezi. Ordine nu primim de nici unde. Până acum au susţinut pacea cu Gardele Naţionale Române, dar începându-se lucrul câmpului nu va mai fi posibil de a mai ţine laolaltă pe gardişti, însufleţirea gardelor dispare şi ne e teamă, că se vor ridica la suprafaţă elementele turbulente chiar din sânul gardelor”[6].

Confuzia şi starea de nesiguranţă sunt amplificate şi de ordinul dat de armatele franceze de a se aduna toate armele de la locuitori. Reprezentanţii administraţiei locale considerau că acest ordin trebuia aplicat şi în cazul gărzilor româneşti astfel că posibilitatea dezarmării gărzilor îl îngrijorează pe avocatul făgeţean: „Nu ştiu rapoartă-se acest ordin şi la puştile gardelor, sau nu ? Administraţia afirmă că şi de la garde au a se lua puştile. In acest caz şi faţă de duşmanii interni? care toţi au de la administraţia maghiară drept de a ţine puşti“. Starea de spirit a populaţiei este mai mult decât îngrijorătoare: „Poporul, în neliniştea şi neorientarea lui, foarte uşor se dedă la fapte care pot avea urmări dezastroase. Nu mai crede nimănui, decât poate aceluia, care îl îndeamnă la fapte, care serveşte pur şi simplu interesele lui materiale. Pretutindeni minciuni şi bârfeli, scorniri şi defăimări. Nimeni nu e scutit mai mult. Cam ca la Lugoj. Aşa ceva nu era pe la noi mai înainte”[7]. De aceea, Gârda îi solicită ministrului Branişte mai multe informaţii: „Te rog, fii bun, lămureşte-mă în următoarele privinţe: 1. Se referă ordinul francez şi la luarea puştilor de la G.N.R. [Garda Naţională Română – n.n.]? 2. Veni-va trupa de ocupanţi francezi aici, şi dacă da, când? 3. De ce nu se fac paşii de lipsă, ca cercul Făgetului să fie ocupat sau de armata română, sau de armata franceză!”

Gârda era conştient de gravitatea situaţiei, pentru că la fel stăteau lucrurile şi în celelalte zone ale Banatului dar, în acelaşi timp, era conştient de obligaţiile morale asumate atunci când a acceptat să organizeze şi să conducă gărzile româneşti din zona Făgetului: „Sunt convins... că e greu a da răspuns la toate întrebările acestea, dar trebuie să primesc un răspuns oarecare, ca să pot barem întrucât-va linişti poporul, ca astfel să-l păzim de fapte nedemne, de vremurile prin care trecem. La urma urmelor tot noi sântem moraliceşte răspunzători pentru ceea ce se petrece sub ochii noştri”[8].

Între timp, guvernul francez l-a însărcinat pe generalul Franchet d'Esperey să creeze o zonă de ocupaţie franceză în Banat, sub conducerea generalului Léon Gaston Jean-Baptiste Farret, comandantul Diviziei a 11-a Infanterie Colonială, instalată la Timişoara încă de la sfârşitul lunii ianuarie. Conform instrucţiunilor cu privire la scopul şi organizarea zonei de ocupaţie franceză, emise din Lugoj de generalul Farret la 23 martie 1919, zona cuprindea aproape întregul judeţ Caraş-Severin şi partea de nord-est a judeţului Timiş.

La 28 martie 1919, prin Ordonanţa nr. 418/2000, generalul Farret modifica

[5] Muzeul Banatului Timişoara, *Fond Ilieşiu*, Dosar Băseşti, nr. 10.

[6] Biblioteca Academiei. *Secţia manuscrise*. Arhiva Valeriu Branişte VI, acte, p. 39.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem.*

organizarea administrativă a Banatului, constituind o unitate administrativă distinctă[9], judeţul Lugojului, împărţit în patru cercuri şi cincisprezece circumscripţii, numite plăşi, printre care şi plasa Făget. Fiecare cerc era condus de un comandant cercual, iar autoritatea la nivelul plăşii era deţinută de un căpitan, funcţionarii maghiari fiind menţinuţi pe posturi. Cercul Lugoj era condus de maiorului Papillon, comandantul celei de a 21-a trupe de artilerie. Acesta va veghea asupra următoarelor unităţi administrative: Lugoj, Buziaş, Făget, Bega, Timiş, Caransebeş şi Recaş, cu excepţia oraşului Caransebeş. Au fost incluse în întregime zonei franceze de ocupaţie doar plăşile Bega, Bozovici, Făget, Caransebeş, Lipova, Lugoj, Mureş, Timiş şi Teregova, restul doar parţial. Ordonanţa prevedea subordonarea instituţiilor administrative şi militare armatei franceze populaţia fiind obligată să se abţină de la orice manifestaţie, întrunire şi asociere. Administraţia era exercitată de funcţionarii civili, în numele guvernului maghiar. Se interzicea arborarea drapelului naţional pe clădirile publice şi purtarea oricărei cocarde tricolore. Numai jandarmeria şi poliţia puteau purta cocarda maghiară. Până la instaurarea administraţiei româneşti la Făget, ordinea a fost menţinută de trupele coloniale franceze, alcătuite din marocani ce şi-au fixat tabăra pe locul vechiului târg, conducerea fiind asigurată de ofiţerul Durand[10].

În 23 mai 1919 treceau prin Făget 550 jandarmi români, îndreptându-se spre Lugoj, pentru a asigura ordinea publică în judeţ, fiind primiţi cu multă simpatie de populaţia românească. La Lugoj românii au arborat tricolorul pe acoperişul primăriei, la balcoane şi pe alte instituţii publice fiindcă „petecul acesta binecuvântat al României Mari în sfârşit şi-a găsit adevăratul stăpân după-ce în şapte luni şi-a schimbat de trei ori stăpânul”[11]. La 31 mai 1919, subprefectul judeţului îi cerea lui Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent din Sibiu, să trimită 300 de jandarmi, pentru că cei sosiţi la Lugoj sunt insuficienţi[12].

Tot în ziua de 23 mai 1919, o delegaţie judeţeană, în frunte cu prefectul George Dobrin, episcopul greco-catolic Valeriu Traian Frenţiu, protopopul ortodox al Lugojului, George Popovici, octogenarul Titus Haţeg şi corul „Lyra”, a plecat la Békéscsaba cu un tren special, pentru a transmite familiei regale române salutul bănăţenilor. După ce-i spune Regelui că „Banatul plânge, Majestate”, Dobrin pledează pentru necesitatea contopirii întregului Banat cu România, iar Regele Ferdinand îi asigură pe toţi cei prezenţi că va face tot ce-i stă în putinţă pentru ca întregul Banat să revină României[13]: „Fiţi siguri, că trăgând spada n-am tras-o numai ca să dezrobesc ţinuturile ardelene dar şi acele ţinuturi care astăzi prin glasul vostru confirmă din nou voinţa lor neştirbită de a fi unite cu România Mare. Vă asigur, că voi face tot ce-mi va sta în putinţă pentru realizarea dorinţelor voastre.

[9] „Drapelul”, an. XIX, nr. 32 din 23 martie/3 aprilie 1919, p. 2.

[10] Ionele Moscovici, *Misiunea franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919,* în „Banatica”, nr. 21, Reşiţa, 2011, p. 373.

[11] „Drapelul”, an. XIX, nr. 49 din 14/27 mai 1919, p.1.

[12] Direcţia Judeţeană Timiş a Arhivelor Naţionale, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 31-1919, f. 18 (în continuare: DJTAN...).

[13] Miodrag Ciuruşchin, *Mişcarea naţională românească pentru unirea Banatului cu România (februarie – august 1919)*, în „Analele Banatului”, s.n., arheologie – istorie, XIX, 2011, p. 458-459.

Deocamdată atât pot să vă spun”[14]. Cu această ocazie, generalul Constantin Prezan i-a înmânat lui G. Dobrin telegrama generalului Franchet d' Esperey, prin care acesta îşi dădea consimţământul pentru numirea lui ca prefect, aşa cum hotărâse Consiliul Dirigent în 14 mai 1919, şi a lui Ioan Băltescu ca subprefect. În aceeaşi zi, 24 mai 1919, în gara din Békéscsaba George Dobrin a depus jurământul înaintea episcopului greco-catolic Traian Frenţiu, mandatat de preşedintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu.

La întoarcere, delegaţia a fost întâmpinată în gara Făget de un număr mare de făgeţeni, fiind şi zi de târg. Însufleţirea acestei întâlniri a fost exprimată prin cuvintele alese ale lui George Gârda şi răspunsul de mulţumire al noului prefect. Evenimentul petrecut în gara Făgetului a fost consemnat în „Drapelul” din 14 mai 1919: „Făgetul prezintă omagiile prin graiul avocatului Gârda, cel care ne-a schimbat porecla în renume. Fiind şi târg de ţară, o lume imensă ne aşteaptă în gară. Corul Lyra cântă: «Veniţi viteji»… Publicul aclamă răspunsul nimerit al noului prefect”[15].

În scurt timp, la 28 mai, a început instaurarea administraţiei româneşti în întregul judeţ Lugoj, operaţiune condusă de George Dobrin, cu consimţământul generalului francez Turnadre. Odată cu numirea primilor funcţionari români au fost date jos de pe sediile instituţiilor publice din Lugoj – palatul de justiţie, poliţie şi prefectură – toate semnele care aminteau de vechiul regim maghiar, simbolurile şi pancartele fiind distruse sau aruncate în Timiş[16].

La 2 iulie 1919, Consiliul Dirigent din Sibiu făcea primele numiri în funcţii administrative: Ioan Băltescu – subprefect judeţean, Cornel Lupea şi Cornel Milutinovici – prim notari judeţeni, Virgil Bejan – secretar al prefecturii[17]. Prin aceeaşi decizie, Victor Chiriţă[18] a fost numit prim-pretor, iar Ioan Pop pretor al plăşii Făget. La scurt timp se vor face şi alte numiri de funcţionari la Făget: Ioan Gaita – notar public, Pavel Unipan şi Traian Dragomir – grefieri şi Aurel Hădan – conducător la Judecătoria de Ocol Făget.

În vara anului 1919, primarul Iosif Schreinen şi-a dat demisia, conducerea Făgetului fiind preluată, în mod provizoriu, de viceprimarul Vasile Nicoară. De aceea, pentru a rezolva problema conducerii localităţii, secretarul comunal cerea conducerii preturii, la începutul lunii iulie, să-l numească pe Dionisie Feneşiu[19] în funcţia de primar şi pe Vasile

---

[14] „Drapelul”, an. XIX , nr. 50 din 18/31 mai 1918, p. 2.

[15] Idem, nr. 49 din 14/27 mai 1919, p. 2 (în unele articole de popularizare, s-a susţinut în mod eronat că G. Dobrin a depus jurământul în faţa Regelui Ferdinand, cf. Cristian Ghinea, *George Dobrin – Lugojeanul care a fost primul prefect român de Severin,* în http://redesteptarea.ro/george-dobrin-lugojeanul-care-a-fost-primul-prefect-roman-de-severin/).

[16] Şipoş Ibolya, *Din istoria Marelui Război – oraşul Lugoj între anii 1914-1919*, în „Restituiri bănăţene”, coord. Dumitru Tomoni, Horaţiu Suciu, V/2017, Timişoara, Editura Eurostampa , p. 247.

[17] DJTAN, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 38/1919, f. 117.

[18] S-a născut la 19 septembrie 1887 în Chizătău, unde tatăl său Isidor era notar. A făcut studii universitare în ştiinţe juridice la Bratislava (1906), Cluj şi Budapesta (1907-1910). În 1912 obţine doctoratul în ştiinţe juridice (Ioan Cipu, *Fragmentarium făgeţean 1733-1920*, vol. II. *Opidum/târgul Făget,* Lugoj, Editura Nagard, 2008, p. 63).

[19] S-a născut în 1860, în Făget, în familia morarului Vichentie Feneş ce avea 11 copii. După ce învaţă meseria de tăbăcar îşi deschide un atelier de tăbăcărie în Făget, devenind unul dintre cei mai înstăriţi oameni din zona Făgetului. A fost preşedintele Reuniunii de lectură a meseriaşilor şi comercianţilor din Făget, membru fondator al despărţământului Făget al Reuniunii învăţătorilor români de la şcolile confesionale

Nicoară în cea de viceprimar[20]. În urma raportului subprefectului, Vasile Nicoară va fi numit primar la Făget. În anul următor, o delegaţie de făgeţeni cerea prefectului schimbarea primarului şi a secretarului. Considerând argumentată cererea făgeţenilor, prefectul a dispus organizarea de noi alegeri, în vara anului 1920[21].

Noua administraţie românească instaurată în Făget era departe de a satisface justificatele speranţe ale locuitorilor zonei. Funcţionarii numiţi la conducerea plăşii Făget, de data aceasta dintre români, nu erau exemple de cinste şi corectitudine, iar unii aveau strânse legături cu vechea administraţie maghiară. De aceea, la 15 iunie 1919, printr-o plângere trimisă „comandantului cel mai apropiat al armatelor regulate române", 41 de locuitori din Sinteşti protestau împotriva deciziei prim-pretorului Victor Chiriţă de a-l repune în postul de pădurar pe Imre Vizauer. Acesta din urmă terorizase satul în toamna anului 1918 şi chiar după reocuparea postului de pădurar în Sinteşti comitea abuzuri, făcea propagandă bolşevică şi antiromânească sub protecţia prim-pretorului din Făget. Decepţionaţi şi revoltaţi, sinteştenii cereau „imediata cercetare din partea glorioasei noastre armate regulate româneşti", având convingerea că doar aceasta mai putea face dreptate[22]. În continuarea plângerii ei propuneau îndepărtarea tuturor jandarmilor ce au slujit administraţia maghiară, inclusiv a „plutonierului din Făget", şi înlocuirea lor cu „domni ofiţeri şi soldaţi din armata din Vechiul Regat, căci dacă şi pe mai departe vom fi ocârmuiţi ca până aci, vom pieri şi vom ajunge la cea mai mare desnădejde". Apelul era semnat de cei 41 de „devotaţi fii ai patriei române, în aşteptarea unei rezolvări urgente, favorabile, drepte şi româneşti"[23].

Dar mult dorita dreptate se lăsa aşteptată în plasa Făget. La 22 ianuarie 1920, Sabina Tătar, preoteasă văduvă din Jupani, cerea Adunării deputaţilor să intervină pentru a curma abuzurile prim-pretorului din Făget, dar acesta îşi continua liniştit fărădelegile[24]. După ce s-au adresat primului ministru, generalului Alexandru Averescu, 63 de locuitori din Surducul Mic înaintează o nouă plângere subprefectului din Lugoj, în termeni de-a dreptul emoţionanţi: „O mie de ani a îndurat neamul românesc terorismul ungurilor până ce baioneta dorobanţului a scuturat lanţurile sclaviei... Plini de speranţă în un viitor nou, cu inima plină de emoţia unei fericiri desăvârşite a cărei dezvoltare aşteptau a o îmbrăţişa prin încorporarea noastră în sânul României Mari, priveam spre soarele reînvierii noastre, noi, iobagii de odinioară"[25]. Deşi, la fel ca şi alţi români din zona Făgetului, şi cei din

---

greco-ortodoxe din dieceza Caransebeşului, membru în Consiliul de administraţie al Societăţii de lectură română din Făget (Casina) şi al Institutului de credit şi economie „Făgeţeana", membru pe viaţă al Societăţii pentru fondul de teatru român din Făget, membru ordinar al „Astrei" etc. Ca o recunoaştere a rolului jucat de Dionisie Feneşiu în emanciparea culturală şi economică a zonei Făgetului, la 9 noiembrie 1922, Regele Ferdinand I l-a numit membru al Ordinului „Coroana României în gradul de Cavaler". A murit în anul 1950, în vârstă de 90 de ani şi a fost înmormântat în cripta familiei din cimitirul ortodox al Făgetului (Dumitru Tomoni, *Nord-estul Banatului şi Marea Unire. Contribuţii documentare*, Timişoara, Editura Mirton, 2003, p. 35-36).

[20] DJTAN, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 38, f. 119.

[21] *Ibidem*, dosar nr. 75/1920, f. 37.

[22] *Ibidem*, dosar nr. 74/1920, f. 42.

[23] *Ibidem*.

[24] *Ibidem*, f. 1.

[25] *Ibidem*, f. 20.

Surducul Mic credeau „că din ordinea veche nu va mai rămâne piatră pe piatră", ei recunosc că s-au înşelat amarnic, pentru că: „s-au dus ungurii mai apoi şi sârbii cu atrocităţile lor, dând loc adevăratei vieţi româneşti, pretutindeni, afară de cercul nostru al Făgetului, unde şi azi domnesc cele mai desăvârşite stări anormale"[26]. Semnatarii plângerii cereau anchetarea abuzurilor făcute de secretarul Demetrovici şi prim-pretorul Victor Chiriţă. Comportamentul prim-pretorului din Făget i-a scandalizat şi pe intelectualii locali grupaţi în „Casina română", care au redactat un raport detaliat despre activitatea acestuia. Pe lângă abuzurile făcute în aplicarea reformei agrare, Victor Chiriţă nu era străin nici de afacerile socrului său, Romul Furdui, „preot în Zolt şi comerciant în Făget", care în anii 1919-1920 a desfăcut produse de primă necesitate: petrol, sare, porumb, zahăr, la preţuri exagerat de mari, printr-o cooperativă ce nu mai funcţiona de câţiva ani la Făget.

Abia la 23 iunie 1920, subprefectul a ordonat o anchetă condusă de Cornel Lupea, prim-notar judeţean, împotriva lui Victor Chiriţă[27]. Din păcate nici noul prim-pretor, Octavian Jucu, nu va fi un model de corectitudine şi comportament. Preotul Eugen Sudreşian din Coşteiul de Sus va lua atitudine faţă de abuzurile prim-pretorului printr-o scrisoare trimisă deputatului George Gârda, care va interveni la conducerea prefecturii pentru întreprinderea unei anchete[28]. O relaţie firească cu organele de conducere a preturii se va realiza după numirea lui Victor Joviţia, licenţiat în drept, în funcţia de prim-pretor al plăşii Făget.

Dat fiind faptul că în nord-estul Banatului aproape toate şcolile româneşti erau confesionale, noile măsuri dispuse de Resortul de Culte şi Instrucţiune Publică din cadrul Consiliului Dirigent s-au pus în practică fără prea mari probleme. Pentru că anul şcolar era în curs, primele măsuri urmăreau adaptarea învăţământului la noile schimbări politice, urmând ca schimbările structurale să se facă cu începerea anului şcolar 1919/1920. Astfel, potrivit Notei circulare din 22 decembrie 1918, şi în şcolile româneşti din această zonă istoria şi geografia Ungariei urmau să fie înlocuite cu istoria şi geografia României, iar elevii români de la aceste şcoli nu mai erau obligaţi să studieze limba maghiară[29]. După Marea Unire, dispărând politica maghiară de deznaţionalizare, majoritatea comunelor bisericeşti din nord-estul Banatului au solicitat Consistoriului diecezan al Episcopiei Caransebeşului ca şcolile să devină şcoli de stat. Era şi dorinţa credincioşilor de a scăpa de multele eforturi financiare pe care trebuiau să le facă pentru a menţine caracterul confesional al şcolilor lor.

Mai dificilă a fost situaţia de la Făget, unde funcţionau o şcoală confesională cu limba de predare română şi o şcoală de stat cu limba de predare maghiară. În toamna anului 1919, Consiliul Dirigent l-a numit pe Dănilă Iliţescu[30], până atunci învăţător la şcoala

---

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem*, f. 39.

[28] *Ibidem*, dosar nr. 25/1922, f. 12-13.

[29] Gheorghe Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1919-1920)*, Cluj, Editura Dacia, 1985, p. 261.

[30] S-a născut la 16 mai 1885, în Globurău, judeţul Caraş-Severin. Şcoala primară a terminat-o în comuna natală, iar la Caransebeş va urma gimnaziul şi Şcoala Normală. În 1931, prin examen de diferenţă, va absolvi Liceul „General Dragalina" din Oraviţa. După terminarea Şcolii Normale a funcţionat ca învăţător

confesională română, ca director al şcolii de stat. Astfel, cele două şcoli s-au unit, iar comitetul parohial a acceptat ca şcoala confesională română să devină şcoală de stat, în ciuda opoziţiei Consistoriului diecezan. Lucrurile s-au complicat deoarece fostul director al şcolii de stat, Csokani Gyula[31], a refuzat să predea şcoala lui Dănilă Iliţescu şi să rămână doar învăţător la secţia maghiară. Va accepta să predea documentele şcolare abia în 10 mai 1920 şi la sfârşitul anului şcolar, având vechimea necesară, se va pensiona[32].

Preluarea instanţelor judecătoreşti în Banat de către Consiliul Dirigent prin Resortul de Justiţie, s-a făcut mai târziu şi mai dificil decât în Transilvania[33]. În 30 iunie 1919, din însărcinarea prefectului George Dobrin au fost preluate tribunalele din Lugoj şi Caransebeş, şi tot atunci s-a declanşat şi acţiunea de preluare a judecătoriilor de ocol din judeţul Caraş-Severin.

La Judecătoria de Ocol Făget[34], prim-pretorul Victor Chiriţă, din însărcinarea lui George Dobrin, a luat, în 30 iunie, înainte de preluarea efectivă a judecătoriei, jurământul de la doi judecători maghiari şi de la funcţionarii şi auxiliarii români şi maghiari[35]. A doua

---

la Vărădia, Bichigi, Ramna, iar din 1917, la Făget. Aici va desfăşura o intensă activitate culturală şi politică pentru realizarea unităţii naţionale, fiind dirijorul corului „Doina", ajutor de comandant al Gărzi Naţionale Române din Făget, delegat la Alba Iulia din partea „Reuniunii de cetire şi cântare a plugarilor români din Făget" etc. În septembrie 1919 va fi numit subrevizor şcolar de control în subrevizoratul Făget, în 1926 a fost numit revizor şcolar al judeţului Caraş-Severin, iar în august 1932 a fost numit revizor şcolar al judeţului Timiş-Torontal, stabilindu-se la Timişoara, unde va muri în 1958 (Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Vasile M. Zaberca, *Banatul şi Marea Unire. Bănăţeni la Alba Iulia,* Timişoara, Editura Eurostampa, 2018, p. 208-209).

[31] Csokány Gyula s-a născut la 14.07.1857 la Czernya, Judeţul Torontal. După absolvirea şcolii pedagogice din Csongrád (Ungaria), funcţionează ca învăţător în Nógrád, Bulgăruş şi Niţchidorf, iar din anul 1884 în Făget. Timp de aproape patru decenii a desfăşurat o susţinută activitate pentru îmbunătăţirea performanţelor elevilor şi creşterea prestigiului şcolii. Nu întâmplător cea mai mare parte a intelectualilor şi funcţionarilor români din zona Făgetului şi-au trimis copiii la această şcoală. În anul 1891 a fost numit director, funcţie îndeplinită, fără întrerupere, până în anul 1919, când şcoala devine şcoală cu limba de predare română, iar el se pensionează. Bogata activitate şi performanţele profesionale i-au fost răsplătite prin numeroase medalii acordate de către guvernul maghiar şi inspectoratul şcolar şi premiul Krammer primit în anul 1918. Cel mai valoros dascăl al şcolii germane-maghiare din Făget s-a stins din viaţă la 28 februarie 1943 şi îşi doarme somnul de veci în cimitirul romano-catolic din Făget (Dumitru Tomoni, Ion Căliman, *Monografia Făgetului*, Editura Eurostampa, 2017, p. 280-281).

[32] Ioan Cipu, *Învăţământul făgeţean 1769-1998*, Lugoj, Editura Europa Dacia Nova, 1988, p. 84-88.

[33] Gheorghe Iancu, *Justiţie românească în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006, p. 66-73 (în continuare: Gheorghe Iancu, *Justiţie...*).

[34] Judecătoria de Ocol Făget s-a înfiinţat prin Ordinul Ministrului Justiţiei nr. 9225/1871, cuprinzând zona Făgetului şi împrejurimile Birchişului, iar prin ordinul nr. 5310/1892 al Ministrului Justiţiei, Cartea Funciară a fost transferată de la Tribunalul Lugoj la Judecătoria Făget. În anul 1952 Făgetul devenind raion, judecătoria a devenit Tribunal Raional, dar în anul 1968, prin desfiinţarea raioanelor, şi Judecătoria Făget şi-a încetat activitatea, problemele cetăţenilor trecând la Judecătoria Lugoj. Prin Legea nr. 92/1992 Judecătoria Făget urma să-şi înceapă activitatea, dar din lipsă de spaţiu, abia la 21 martie 1997 a avut loc prima dezbatere publică.

[35] Gheorghe Iancu, *Justiţie...,* doc. 377, p. 443 „Din încredinţarea dlui prefect, dl primpretor Dr. Victor Chiriţă, invitând pe dnii: Dr. Sigismund Pánczél judecător la jud. de ocol din Făget, Ignatie Vass judecător, Inocenţiu Crişan cond.[ucător] de c.[arte]f.[unciară], Pavel Ungureanu cancelist, Aurel Nicorescu manipulant, Géza Barabás executor, Iosif Halicsek diurnist şi Gheorghe Csényi diurnist la judecătoria de ocol din Făget, să depună jurământul de serviciu, susnumiţii domni se declară gata a depune următorul

zi, la 1 iulie, şeful judecătoriei, Francisc Orosz, a predat conducerea provizorie lui Sigismund Pánczél, „locuitor în Făget”, din ordinal lui Victor Chiriţă. Între timp, Consiliul Dirigent l-a numit pe avocatul Aurel Hădan[36] în funcţia de şef al Judecătoriei de Ocol Făget, care tot în 1 iulie a depus jurământul în faţa prefectului George Dobrin, iar a doua zi a preluat „oficiul şi agendele” de la judecătorul maghiar Sigismund Pánczél, şeful provizoriu al judecătoriei[37]. Judecătoriei de Ocol Făget îi erau arondate 63 de localităţi[38].

2. ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 1919

Una dintre problemele cele mai importante cu care s-a confruntat societatea românească în 1919 a fost alegerea primului parlament al României reîntregite, pe baza votului universal. Pentru prima dată alegerile trebuiau să trimită în cel mai important for al ţării pe reprezentanţii tuturor provinciilor româneşti, pentru a consolida opera realizată după atâta trudă şi suferinţă[39].

Decretul regal nr. 3613 din 11 decembrie 1918 însărcina Consiliul Dirigent de la Sibiu, adevăratul guvern al Transilvaniei şi Banatului, să întocmească în cel mai scurt timp un proiect de lege electorală, bazat pe principiul votului universal. În realizarea acestui proiect s-a pornit de la necesitatea unificării cât mai grabnice a legislaţiei din Transilvania cu cea din Vechea Românie, autorii lui având în vedere prevederile Decretului lege nr. 3402 din 14 noiembrie 1918 din Vechea Românie[40].

---

jurământ: «Jur credinţă şi supunere Majestăţii Sale Regelui României Ferdinand I şi Consiliului Dirigent Român, voi ţine legile şi ordonanţele, voi apăra cinstea, demnitatea şi interesele ţării şi ale cetăţenilor ei, voi păstra secretul oficial. Aşa să-mi ajute Dumnezeu»”.

[36] Aurel Hădan s-a născut în 1885 la Lalaşinţi, în familia preotului Ioan Hădan. După terminarea studiilor secundare la liceul din Arad a urmat dreptul la Universitatea din Oradea (1902-1905) şi Cluj (1905-1906). Tot la Cluj susţine doctoratul în ştiinţe politice (23 decembrie 1909) şi ştiinţe juridice (22 iunie 1912). În 1913 s-a stabilit ca avocat în Făget. După 1918 va fi ales de două ori deputat în Parlamentul României. La 19 august 1921 apărea sub coordonarea avocatului Aurel Hădan, vicepreşedinte al organizaţiei locale a Partidului Naţional Român, primul număr al publicaţiei „Gazeta Făgetului”. A fost preşedintele Cooperativei de aprovizionare şi desfacere în comun „Vulturul” din Făget, preşedintele Băncii de Credit şi Comercială Rom. S.A. Făget şi membru în consiliile de administraţie ale mai multor asociaţii culturale şi bancare („Almanahul Banatului”, Timişoara, 1929, p. 211).

[37] Gheorghe Iancu, *Justiţie...,* doc. 378, 379, 380, p. 443-444.

[38] Bacamezeu, Baloşeşti, Bata, Băteşti, Băseşti, Bichigi, Birchiş, Botineşti, Brăneşti, Bucoveţ, Bruznic, Breazova, Bujor, Bulci, Bulza, Bunea Română, Bunea Ungurească, Căpălnaş, Căprioara, Coşava, Coşeviţa, Coşteiul de Sus, Crivina de Sus, Curtea, Drăsineşti, Dubeşti, Făget, Fârdea, Fărăşeşti, Gladna Română, Gladna Germană, Goizeşti, Groşi, Hăuzeşti, Homoşdia, Igasfalva (Dumbrava), Jupâneşti, Lalaşinţ, Margina, Mâtnicu Mic, Nemeşeşti, Ohaba Sârbească, Ostrov, Pădurani, Pietroasa, Poieni, Pojoga, Povergina, Româneşti, Săceni, Selciova, Sinteşti, Surducu Mic, Susani, Temereşti, Tomeşti, Topla, Ţela, Valea Mare, Virişmort, Zăbalţ, Zolt şi Zorani (C. Martinovici şi N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj, Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1921, p. 80-81).

[39] Ioan Scurtu, „Alegerea primului parlament al României întregite (noiembrie 1919)” în *60 de ani de la înfăptuirea statului naţional unitar român,* Bucureşti 1978, p. 177.

[40] *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1982, p. 37-39.

La 29 iulie 1919 s-a convocat Marele Sfat Naţional, organul legislativ provizoriu al Transilvaniei, unde s-a constituit şi o comisie pentru adoptarea legii electorale din care făceau parte 25 de membri, printre care şi bănăţenii Avram Imbroane, Ion Nedelcu şi Lucian Georgevici[41]. Proiectul, supus mai întâi dezbaterii Consiliului Dirigent[42], după ce a fost definitivat, a fost prezentat spre discutare şi adoptare Marelui Sfat Naţional, care l-a votat la 6 august 1919[43]. Autorizat de Consiliul de Miniştri în şedinţa din 20 august 1919 şi de Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent, primul ministru Ionel Brătianu l-a supus la 24 august 1919 spre semnare Regelui Ferdinand I.

Potrivit decretului-lege, dreptul de vot obştesc, egal, direct şi secret îl aveau toţi bărbaţii în vârstă de 21 de ani – cu mici excepţii[44] – care aveau cetăţenie română şi locuiau în România. Alegerea se făcea pe circumscripţii electorale, fiecare judeţ formând o circumscripţie electorală, care alegea un deputat la fiecare 30.000 de locuitori şi la fracţiunea suplimentară numărului de 20.000 de locuitori. Alegerile pentru Senat se făceau tot pe bază de scrutin de listă, alegându-se un senator la 70.000 de locuitori şi la fracţiunea suplimentară numărului de 47.000 de locuitori. Vârsta minimă pentru un deputat era de 21 de ani, iar pentru un senator, de 40 de ani.

Circumscripţiilor electorale erau împărţite în secţii de votare organizate astfel încât alegătorii să voteze în localitatea de domiciliu. În localităţile în care numărul alegătorilor trecea de 1000 se amenajau două sau mai multe secţii de votare[45]. Mult discutată a fost problema scrutinului uninominal sau a celui de listă, ca în Vechiul Regat. După numeroase controverse, s-a optat pentru o cale mixtă: pentru mediul rural şi oraşele mici s-a menţinut votul uninominal, iar pentru oraşele Cluj, Timişoara, Arad, Oradea şi Târgu Mureş, unde numărul alegătorilor permitea alegerea a cel mult doi deputaţi, s-a ales scrutinul pe listă. Potrivit art. 46, votarea avea loc numai dacă erau mai mulţi candidaţi. În cazul în care era înscrisă o singură persoană, candidatul unic era declarat ales, fără a se mai vota. O persoană putea să-şi depună candidatura în două circumscripţii electorale din acelaşi judeţ sau din judeţe diferite, dar în cazul în care era ales în ambele, trebuia să opteze pentru una din ele.

Ziarul „Drapelul“ din 11 septembrie 1919 a preluat din „Gazeta Oficială” a Consiliului Dirigent prevederile Decretului lege referitoare la alegerile ce urmau a fi organizate în judeţul Caraş-Severin[46], precum şi ordinul circular adresat tuturor subprefecţilor din judeţele

---

[41] Marin Pop, *Activitatea organizaţiei Partidului Naţional Român din judeţul Timiş în primii ani după Marea Unire (1919-1920)*, în „ArheoVest”, nr. I, *In memoriam Liviu Măruia. Interdisciplinaritate în Arheologie şi Istorie,* Szeged, JATEPress Kiadó, 2013, p. 924.

[42] Gheorghe Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1919-1920),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 115.

[43] Idem, *Desfăşurarea şi rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripţiile Transilvaniei*, în „Studia Universitatis «Babeş-Bolyai», Series Historia”, Cluj, an. XIX, fasc. 1, 1974, p. 106 (în continuare: Gheorghe Iancu, *Desfăşurarea şi rezultatele alegerilor…*).

[44] Nu puteau vota femeile, magistraţii şi militarii.

[45] „Gazeta Oficială”, nr. 54 din 13 septembrie 1919, p. 530-532.

[46] Dumitru Tomoni, „Carş-Severin”, în *România Mare votează. Alegerile parlamentare din 1919 „la firul ierbii”*, coordonatori : Bogdan Murgescu, Andrei Florin Sora, Iaşi, Editura Polirom, 2019, p. 151-164. Dumitru Tomoni, *Alegerile parlamentare din anul 1919 în judeţul Caraş-Severin*, în „Restituiri bănăţene”, nr. 7/2019, Timişoara, Editura Eurostampa, p. 287-317.

Transilvaniei şi Banatului în vederea constituirii birourilor electorale judeţene şi modul de pregătire a alegerilor. Potrivit Decretului-lege judeţul Caraş-Severin a fost împărţit în 24 de circumscripţii electorale: 17 pentru Cameră (Adunarea Deputaţilor) şi 7 pentru Senat[47]. Alegătorii din nord-estul Banatului votau în circumscripţiile Făget[48] şi Balinţ[49].

Pe deplin conştientă de importanţa primelor alegeri organizate în România Mare, conducerea Partidului Naţional Român a hotărât reorganizarea filialelor judeţene. În acest sens, în 25 august 1919, s-au întrunit în sala festivă a Palatului administrativ din Lugoj fruntaşii P.N.R. din judeţ, alegându-se o conducere provizorie în frunte cu preşedintele dr. George Popovici, vicepreşedinţi Andrei Ghidiu şi dr. Aurel Vălean şi secretari dr. Ioan Jucu şi dr. Ioan Stoian. Abordându-se şi problema viitorilor candidaţi, protopopul Popovici a propus ca desemnarea candidaţilor să fie făcută în adunările alegătorilor din fiecare circumscripţie, propunere neacceptată de către delegatul conducerii centrale, Antoniu de Mocioni[50].

Definitivarea listei de candidaţi a creat aprige discuţii şi nemulţumiri şi datorită intervenţiei unor fruntaşi bănăţeni stabiliţi în Vechiul Regat, care cereau să fie trecuţi pe liste în calitate de candidaţi oficiali: Traian Lalescu, Victor Biberia, Virgil Popescu. Conducerea centrală a partidului a refuzat acest lucru, motivând că solicitanţii erau membri ai altor partide.

După mai multe controverse dintre conducerea judeţeană a PNR şi cea centrală, ziarului „Drapelul" din 25 septembrie a publicat prima listă cu candidaţii Partidului Naţional propuşi în cercurile electorale ale judeţului Caraş-Severin, listă validată de Prefectura Severin încă din 12 septembrie. Pentru Camera Deputaţilor erau înscrişi: în cercul electoral Birchiş Antoniu Mocioni, proprietar în Bulci; la Făget avocatul dr. George Gârda; la Balinţ avocatul lugojean dr. Ioan Jucu; la Lugoj publicistul dr. Valeriu Branişte; la Sacu învăţătorul lugojean Ion Vidu; la Caransebeş profesorul dr. Petru Barbu; la Armeniş dr. Cornel Cornean secretar consistorial al episcopiei Caransebeşului; la Teregova avocatul lugojean dr. Aurel Vălean; la Bozovici preotul dr. Ion Sârbu din Rudăria; la Orşova Ion Gligorie; la Moldova Ionel Mocioni, proprietar în Căpâlnaş; la

---

[47] Circumscripţiile pentru Cameră erau: 1. Birchiş cu 21843 locuitori; 2. Făget cu 28140; 3. Balinţ cu 25022; 4. Lugoj cu 33008; 5. Sacul cu 27210; 6. Jidovin cu 22671; 7. Bocşa-Montană cu 25255; 8 Reşiţa-Montană cu 33187; 9. Craşova cu 28291; 10. Oraviţa cu 37791; 11. Caransebeş cu 28608; 12. Armeniş cu 27527; 13. Teregova cu 23618; 14. Recaş cu 32830; 15. Bozovici cu 31285; 16. Moldova-Nouă cu 29606 şi 17. Orşova cu 29649 locuitori. Circumscripţiile pentru Senat erau: 1. Făget-Birchiş-Balinţ; 2. Lugoj-Sacul; 3. Reşiţa-Bocşa-Jidovin; 4. Oraviţa-Orşova; 5. Caransebeş-Teregova-Armeniş; 6. Răcăşdia-Moldova-Nouă şi 7. Orşova-Bozovici.

[48] Votau toate localităţile aparţinătoare plăşii Făget: Făget, Brăneşti, Băseşti, Bichigi, Povergina, Băteşti, Igasfalva (Dumbrava), Bujor, Botineşti, Bucoveţ, Săceni, Surducu Mic, Drăsineşti, Gladna Română, Gladna Germană, Hăuzeşti, Mâtnicu Mic, Zolt, Coşteiul de Sus, Homoşdia, Coşava, Coşeviţa, Margina, Nemeşeşti, Zorani, Breazova, Crivina de Sus, Fărăşeşti, Pietroasa, Curtea, Poieni, Baloşeşti, Luncani, Goizeşti, Româneşti, Tomeşti şi Jupâneşti.

[49] Votau toate localităţile aparţinătoare plăşii Balinţ: Balinţ, Părul, Fădimac, Târgovişte, Szapáryfalva (Ţipari), Bara, Bodo, Lăpuşnis, Spata, Dobreşti, Rădmăneşti, Sudriaş, Susani, Jupani, Mănăştiur, Leucuşeşti, Cladova, Bethausen, Cutina, Ohaba Lungă, Valea Lungă, Cliciova, Ezeriş, Nevrincea Remetea Luncă, Ierşnic şi Răchita.

[50] „Drapelul", an. XIX, nr. 84 din 27 august 1919, p. 4

Răcăşdia inventatorul dr. Traian Vuia; la Oraviţa avocatul dr. Ioan Nedelcu; la Crassova avocatul orăviţan dr. Liviu Cigărean; la Jidovin avocatul dr. Caius Brediceanu; la Reşiţa inginerul Eugen Munteanu; la Bocşa compozitorul dr. Tiberiu Brediceanu. Pentru Senat erau propuşi: la Făget protopopul Sebastian Olariu; la Lugoj protopopul dr. George Popovici; la Bocşa generalul Nicolae Cena; la Oraviţa avocatul dr. Petru Cornean; la Răcăşdia învăţătorul pensionar Ioan Marcu; la Caransebeş protopopul Andei Ghidiu, iar la Orşova dr. Traian Badescu[51].

Din păcate, controversele dintre conducerea organizaţiei judeţene P.N.R. şi cea centrală continuă, astfel că ziarul „Drapelul" din 22 octombrie îşi informa cititorii că lista candidaţilor a fost modificată de Comitetul Central al PNR: în colegiul Făget, G. Gârda a fost înlocuit cu G. Marta, în Răcăjdia, Traian Vuia cu Aurel Novac, în Caransebeş, Petru Barbu cu Andrei Ghidiu iar la Senat Andrei Ghidiu cu Nicolae Cena şi în Bocşa, Nicolae Cena cu Ioan Marcu. Informaţia era însoţită de un scurt comentariu ironic: „Înţelegem dreptul Comitetului Central de a face schimbări dar, nu înţelegem schimbarea de la Caransebeş ştiut fiind că alegătorii s-au grupat unanim în jurul candidaturii pentru Cameră a domnului dr. Petru Barbu pentru care l-au şi candidat, iar dânsul a şi primit această candidatură"[52].

În ultima săptămână a lunii octombrie, lista candidaţilor suferă alte modificări: la Cameră, George Gârda rămâne candidat la Făget şi Traian Vuia la Răcăjdia, la Sacul dr. Petru Barbu l-a înlocuit pe Ion Vidu, la Oraviţa dr. Liviu Cigărean l-a înlocuit pe dr. Ioan Nedelcu, la Caraşova dr. Ioan Nedelcu l-a înlocuit pe dr. Liviu Cigărean. La Senat dr. G. Popovici a fost înlocuit cu dr. Aurel Vălean[53], iar la Caransebeş Nicolae Cena cu Filaret Musta[54].

Din fericire pentru locuitorii din nord-estul Banatului, Gârda va rămâne pe lista candidaţilor P.N.R., iar în urma alegerilor din noiembrie 1919 îi va reprezenta pe aceşti locuitori, alături de senatorul Sebastian Olariu, în parlamentul de la Bucureşti[55].

Alegerile s-au desfăşurat, potrivit Decretului-lege nr. 4230 din 2 octombrie 1919, în zilele de 2-4 noiembrie 1919 pentru Camera Deputaţilor şi 7-8 noiembrie pentru Senat[56]. În ziua de 2 noiembrie, din cele 17 circumscripţii electorale ale judeţului s-a votat în 12, în 5 fiind înscrişi câte un singur candidat, care, conform legii, au fost declaraţi aleşi. În 3 circumscripţii – Sacul, Orşova şi Caraşova[57] – s-a ajuns la balotaj, candidaţii victorioşi fiind desemnaţi după al doilea tur care a avut loc în ziua de 12 noiembrie.

Dintre judeţele Banatului şi Transilvaniei, Caraş-Severinul a fost judeţul în care s-a votat în cele mai multe circumscripţii electorale (12), fiind urmat de Timiş – Torontal (10), Solnoc – Dobâca (7) etc.[58] Din cei 17 deputaţi aleşi şi validaţi, 10 făceau parte din PNR[59],

---

[51] „Drapelul", an. XIX, nr. 97 din 25 septembrie 1919, p. 2

[52] Idem, nr. 116 din 22 octombrie 1919, p. 2.

[53] *Ibidem.*

[54] Idem, nr. 123 din 31 octombrie 1919, p. 1.

[55] În circumscripţia Făget, atât la Adunarea Deputaţilor, cât şi la Senat, a existat doar un singur candidat, care, conform art. 46 din Legea electoral, a fost declarat ales.

[56] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 120-122.

[57] „Românul", an. VIII, nr. 154 din 7 noiembrie 1919, p. 3.

[58] Gheorghe Iancu, *Desfăşurarea şi rezultatele alegerilor…*, p. 116.

[59] Antonie Mocioni, George Gârda, Tiberiu Brediceanu, Caius Brediceanu, Eugen Muntean, Liviu

2 din Uniunea Naţională[60], 2 din Partidul Ţărănesc[61], 2 independenţi[62] şi unul din „partid necunoscut"[63].

Cea mai categorică victorie a obţinut-o la Balinţ independentul Victor Biberea[64] (2724 voturi) împotriva lui Ioan Jucu (627 voturi), candidatul PNR. Parchetul judeţean a trimis o adresă Adunării Deputaţilor solicitând ridicarea imunităţii sale parlamentare pe considerentul ca acesta ar fi încălcat codul penal. Luând în dezbatere acuzaţiile formulate, preşedintele Camerei, Nicolae Iorga, a dat câştig de cauză lui Victor Biberia[65].

La 20 noiembrie 1919, în sala Ateneului Român, într-o atmosferă de entuziasm general, se deschidea prima sesiune a Parlamentului României Mari, prin mesajul Regelui Ferdinand, care îi elogia pe cei ce au luptat pentru întregirea neamului şi atrăgea în acelaşi timp atenţie asupra necesităţii colaborării tuturor forţelor politice „pentru dezvoltarea şi întărirea aşezământului României Mari"[66].

La 25 noiembrie 1919, George Gârda a participat la o adunare a parlamentarilor bănăţeni, iniţiată de istoricul dr. Ion Sârbu, ales deputat în circumscripţia Buziaş. Toţi cei care au luat cuvântul – Emanuil Ungureanu, Ion Sârbu, episcopul Miron Cristea, protopopul George Popovici, Sever Bocu, Tiberiu Brediceanu etc. – s-au pronunţat pentru un program unitar al parlamentarilor bănăţeni şi pentru susţinerea integrităţii Banatului la Conferinţa de Pace de la Paris. Aceeaşi poziţie a susţinut-o şi George Gârda, care a propus ca parlamentarii bănăţeni să se întrunească de fiecare dată când se vor dezbate în parlament problemele Banatului[67].

Aprecierea de care se bucura Gârda în rândul parlamentarilor bănăţeni a fost confirmată şi de alegerea sa în funcţia de secretar al Adunării Deputaţilor, în şedinţa din 28 noiembrie 1919. În discursul ţinut la tribuna Adunării Deputaţilor în 17 decembrie 1919, Gârda va face una din cele mai însufleţitoare şi documentate prezentări a problemelor Banatului. Deşi încă de la constituirea sa ca provincie românească şi „leagăn al neamului românesc" Banatul a trebuit să suporte nesfârşite năvăliri şi hărţuieli, „el totuşi a rămas ceea ce soarta i-a hărăzit să fie – cea mai falnică provincie românească"[68], aprecia cu mândrie şi speranţă George Gârda, în aplauzele sincere ale întregii adunări. Dând glas credinţei locuitorilor din această provincie, presimţind poziţia unanimă a deputaţilor bănăţeni faţă de menţinerea integrităţii Banatului „ca o unitate indivizibilă, atât din punct de vedere etnic, cât şi din punctul de vedere economic şi strategic-geografic", menţionând caracterul românesc al întregului Banat, deputatul făgeţean cerea, în aplauzele prelungite ale întregii

---

Cigăreanu, Alexandru Morariu, Aurel Vălean, Ion Sârbu şi Ionel Mocioni.

[60] Avram Imbroane şi Trifon Laţia.

[61] Romulus Molin şi Ioan Ţeicu.

[62] Victor Biberia şi Ion Păsuică.

[63] Simion Simu.

[64] Fost membru al Partidului Liberal, a venit la Lugoj şi a înfiinţat ziarul „Timişana", unde a adus critici la adresa Consiliului Dirigent.

[65] D.A.D…, p. 470.

[66] N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. III, Aşezământul tipografic „Datina Românească", Bucureşti, 1940, p. 3.

[67] „Drapelul", an. XIX, nr. 147 din 30 noiembrie 1919, p. 3.

[68] *Dezbaterile Adunării Deputaţilor.* Şedinţa din 17 dec. 1919, p. 170.

asistenţe, menţinerea integrală a Banatului în România Mare.

Vorbind despre importanţa strategică şi economică a menţinerii integrităţii Banatului, importanţă dovedită de prosperitatea sa economică în comparaţie cu cea a altor regiuni, dar mai ales de „lungile caravane de moţi şi alţi locuitori de la munte, care zilnic parcurg drumurile lui, ducând acasă la copii şi la nevastă pâinea de toate zilele”, George Gârda se întreba şi în acelaşi timp întreba reprezentanţii întregului popor român adunaţi pentru prima dată sub cupola Ateneului dacă „nu este o absurditate de a divide aşa o provincie?”[69]

Referindu-se şi la momentul intrării României în război şi la raţiunile şi responsabilităţile acestui act istoric, vorbitorul aprecia just că această intrare nu s-a făcut atunci când exista o situaţie favorabilă şi riscurile ar fi fost mai mici, ci atunci când pericolul a fost mai mare pentru aliaţi. În ciuda ajutorului promis, armata română a fost lăsată să lupte singură cu forţe mult mai numeroase, dovedind încă o dată – dacă mai era nevoie – că spiritul de jertfă şi dorinţa de unire erau mai presus de orice sacrificii.

Pe baza acestor merite câştigate pe câmpul de luptă, prin curaj şi bărbăţie, şi a garanţiilor scrise privind unirea întregului neam românesc, primite din partea aliaţilor, reprezentanţii Banatului cereau integritatea şi recunoaşterea unirii lui cu România.

Fără a fi atât de spectaculos şi bogat în evenimente ca precedentul, anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde şi în viaţa social-politică şi culturală a Banatului de nord-est.

---

[69] *Ibidem.*

BANATUL ÎN 1919 – O PROBLEMĂ EUROPEANĂ

Dan Oberşterescu

Banatul reprezintă un spaţiu geografic distinct, chiar dacă uneori este asimilat Transilvaniei. Teritoriul Banatului este delimitat de cursurile a trei ape – Dunăre, Tisa şi Mureş – şi de lanţurile muntoase ale Carpaţilor Occidentali, care îl despart de două provincii istorice româneşti – Transilvania şi Ţara Românească. Fiind înconjurat la sud, la vest şi la nord de cele trei ape, Banatul mai este numit şi „Ţara dintre râuri”[1].

Privit în context mai larg sud est-european, Banatul este „o zonă de contact, o placă turnantă între lumea central-europeană şi lumea balcano-egeeană din sud”[2]. De-a lungul timpului, în Banat s-au succedat diferite stăpâniri şi s-au întâlnit culturi şi etnii diverse.

Din secolul al XVIII-lea, popularea Banatului devine fenomenul cel mai spectaculos. Asistăm la o creştere demografică semnificativă, ca urmare a colonizărilor masive iniţiate de autorităţile habsburgice, imediat după cucerirea provinciei, aflată sub stăpânire otomană[3].

Popularea Banatului reprezenta elementul esenţial al paradigmei mercantile promovate de Curtea imperială de la Viena, prin prisma calităţii elementelor alogene. Motivaţi să dea o nouă înfăţişare provinciei, autorităţile imperiale au colonizat elemente de origine etnică germană. Coloniştii aduşi în Banat proveneau din vestul şi sud-vestul Germaniei, acolo unde s-au dezvoltat industria fierului, industria extractivă, industria textilă, manufacturile de postav, porţelan, arme, bumbac etc.

Banatul pustiit şi depopulat în perioada stăpânirii otomane a devenit rapid un mozaic etnic, un spaţiu multicultural cu o forţă de asimilare şi capacitate de sinteză aproape unic în Europa. „Miracolul” bănăţean se explică prin capacitatea de asimilare şi integrare socială, în care elementul german a fost determinant. Aspectul economic al Banatului de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea îl datorăm, în mare parte, şvabilor, denumirea generică dată germanilor din Banat. În

[1] http://www.memoriabanatului.ro/

[2] Dumitru Ţeicu, *Banatul Montan în Evul Mediu*, Editura Banatica, Timişoara, 1998, p. 11.

[3] Populaţia Banatului a crescut de la 85.166 locuitori, în 1717, la 667.912 în 1797. Acest spor demografic s-a datorat colonizărilor masive cu elemente străine (germani, maghiari, sârbi, francezi, italieni, bulgari etc.), dar şi sporului natural datorat creşterii nivelului de trai. Vezi Tudor Paniţă, *Colonizări habsburgice în Banat în secolul al XVIII-lea.* Lucrare metodico-ştiinţifică pentru obţinerea gradului didactic I în învăţământ (manuscris); Gheorghe Cotoşman, *Din trecutul Bănatului,* Cartea I, Timişoara, 1934, p. 87-91; Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare SANIC), *fond Consiliul de Miniştri*, dosar 35/1940, fila 28 şi urm.; Aurel Ţintă, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740,* Editura Facla, Timişoara, 1972.

preajma Primului Război Mondial, şvabii deţineau o pondere de 24,49% din totalul populaţie Banatului, fiind pe locul al doilea, după români.

Individualitatea zonei a fost unanim recunoscută din secolul al XVIII-lea[4], atunci când Banatul reintra în sfera civilizaţiei occidentale, după 164 de ani de stăpânire otomană (1552-1716). Succesele militare ale prinţului Eugeniu de Savoia împotriva turcilor au adus Banatul în graniţele Imperiului Habsburgic, în urma Păcii de la Passarovitz din 1718[5].

Imediat după intrarea în orbita lumii habsburgice, Banatul a dobândit statutul unui domeniu al coroanei şi al Camerei imperiale, administrat nemijlocit de forurile aulice de la Viena, prin intermediul administraţiei imperiale provinciale. Decizia era argumentată atât din punct de vedere politic, militar cât şi economic[6].

Odată intrat sub stăpânirea habsburgică, Banatul primea o organizare aparte. Datorită situării lui la marginea zonei de conflict militar, era introdus, mai întâi, sub administraţie militară pentru ca mai apoi, din 1751, trecea sub autoritate civilă. Administraţia militară era preluată de generalul comandant al Comandamentului Militar General al Banatului.

Provincia începea să fie organizată de Viena ca o mare exploatare economică. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au fost organizate şi regimentele de graniţă din Banat cu scop defensiv. Grănicerii bănăţeni au luptat însă şi pe câmpurile de luptă din Europa, acolo unde era implicată Austria, inclusiv contra Franţei lui Napoleon[7].

În 1779, cu câteva luni înainte de a muri, Maria Tereza (1740-1780) semna decretul împărătesc prin care Banatul a fost încorporat Ungariei. Doi comisari împărăteşti au executat anexarea Banatului la Ungaria în 1779-1780. Administrativ, Banatul a fost împărţit în trei judeţe, Caraş (din 1880, Caraş-Severin)[8], Timiş şi Torontal, fiecare unitate administrativă fiind condusă de câte un prefect.

Din 1849, împăratul Francisc Iosif I a redat Banatului organizarea autonomă pe care o avusese în secolul al XVIII-lea, dar a creat unităţi administrative noi, Banatul Timişan şi Voivodina Sârbească. În 1860, la presiunea nobilimii maghiare, împăratul a revenit asupra propriei hotărâri, cedând Banatul din nou Ungariei. Instaurarea dualismului austro-ungar în 1867 a agravat situaţia politică a naţionalităţilor din imperiu, îndeosebi a românilor.

---

[4] Francesco Griselini, *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei*, Prefaţă şi traducere de Costin Feneşan, Timişoara, 1984, p. 22; Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum – 1774*, Prefaţă, traducere, note de Costin Feneşan, Timişoara, 1982, p. 29; Silviu Dragomir, *Le Banat roumain*, Sibiu, 1944; I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1977, p. 22-23.

[5] Tratatul de la Passarowitz sau de la Pojarevăţ din 21 iulie 1718 a fost cel prin care s-a încheiat războiul dintre Imperiul Otoman, pe de-o parte, şi Imperiul Habsburgic şi Republica Veneţiană, de cealaltă parte. Tratatul a fost semnat la Pojarevăţ (sârbă Požarevac, germană Passarowitz, în Serbia de Nord, pe râul Morava).

[6] Costin Feneşan, *Administraţie şi fiscalitate în Banatul imperial (1716-1778*), Editura de Vest, Timişoara, 1997, p. 13.

[7] Nicolae Bocşan, Mihai Duma, Petru Bona, *Franţa şi Banatul. 1789-1815*, Muzeul de Istorie Reşiţa, 1994, pp. 129-228.

[8] În urma desfiinţării Regimentului de graniţă din Caransebeş, în 1873, s-a organizat judeţul Severin, cu reşedinţa la Caransebeş. Din anul 1880, judeţul Caraş devenea Caraş-Severin prin încorporarea judeţului Severin. Reşedinţa judeţului Caraş-Severin a fost oraşul Lugoj.

Întreaga legislaţie votată[9] de Parlamentul ungar după 1867 a urmărit realizarea unui stat naţional maghiar omogen. Aceasta nu putea fi pusă în aplicare, având în vedere numărul mai mic al maghiarilor, decât cel aparţinând altor naţionalităţi, fără maghiarizarea forţată a celor din urmă. În anul 1869, din 13.219.350 de locuitori ai Ungariei, numai 6.207.508 erau maghiari, 2.321.906 români, 1.816.087 germani, 1.825.723 slovaci, 286.834 sârbi, 448.040 ruteni, 208.529 croaţi şi 104.651 alte neamuri. Prin urmare, 6.207.508 maghiari (plus evrei) trebuia să maghiarizeze 7.011.770 nemaghiari. Prin asimilarea naţionalităţilor s-a reuşit creşterea ponderii maghiarilor în stat de la 44,6%, în anul 1880, la 54,5%, în anul 1910[10].

Banatul a fost o realitate administrativă şi economică integrantă a Imperiului Austro-Ungar. Individualizarea provinciei în cadrul Austro-Ungariei consta în forţa economică dată de industria organizată în jurul STEG-ului şi de economia performantă a Timişoarei, în rodnicia pământului[11] şi în modelul de convieţuire al oamenilor de diferite etnii, exprimate într-un standard de viaţă ridicat şi o mentalitate care apropiau Banatul mult de lumea central şi vest europeană.

Populaţia Banatului ajunsese în preajma Primului Război Mondial la 1.582.123 locuitori, dintre care 592.019 români, 387.545 germani, 284.329 sârbi, 242.152 maghiari şi 76.058 alte naţionalităţi. După cum se poate observa, nici una din etnii nu avea majoritatea absolută, condiţie necesară invocării principiilor wilsoniene la Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920). Românii aveau o majoritate relativă, reprezentând 37,41% din totalul populaţiei.

Statisticile maghiare în privinţa populaţiei, mereu contestate de naţionalităţile din Austro-Ungaria, oricum nu aveau să fie relevante la finalul războiului dacă ne referim la destinul Banatului în 1919. Situaţia politică, militară şi administrativă a evoluat în aşa fel în Banat, încât puţine din previziunile şi aşteptările anterioare aveau să se împlinească după încheierea tratelor de pace.

Aniversarea centenarului Marelui Război şi a Marii Uniri a repus în atenţia publicului evenimentele petrecute în urmă cu un secol, în Europa şi în România. Specialiştii au simţit nevoia unei restituiri, cu atât mai necesară, cu cât unele aspecte au rămas neelucidate sau uitate, iar altele au fost subiecte tabu până în 1990.

Banatul a stârnit un interes deosebit în rândul istoricilor datorită situaţiei complicate în care se găsea la sfârşitul Primului Război Mondial. Despre Banat au fost elaborate studii consistente, atât înainte de 1989, dar, mai ales, după această dată[12]. Problema

---

[9] Politica de deznaţionalizare a românilor din Transilvania dusă de autorităţile de la Budapesta s-a accentuat după 1890, concretizându-se în Legea votată la începutul anului următor, prin care limba maghiară urma să fie introdusă până şi în grădiniţele de copii cu vârsta cuprinsă între 3-6 ani!

[10] Ioan Bojan, *Lupta românilor împotriva dualismului austro-ungar (1867-1918)*, în „Făclia", Cluj, nr. 9/17 noiembrie 2015, p. 11.

[11] Banatul asigura aprovizionarea cu alimente a imperiului şi era considerat al doilea „grânar" al Europei. Deşi Banatul avea o suprafaţă de 28.000 kmp şi Ardealul 57.000 kmp, în Ardeal se cultivau 1.290.000 ha iar în Banat, 1.422.000 ha. În 1910, doar în judeţul Torontal se semăna grâu cât în tot Ardealul. „E pe drept (şi) grânarul Ardealului" scria P. Suciu, în ziarul „Unirea" din Blaj, preluat în „Banatul", Bucureşti, An I, Nr. 5/28 februarie 1919 p. 2.

[12] Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului şi încorporarea Timişoarei la România Mare*, Timişoara, Tipografia Atheneu, 1934; Gheorghe Ioan Demian, *Pentru Banatul robit. Istoricul tratativelor duse pentru obţinerea Banatului iugoslăvesc (1914-1923),* Timişoara, Tipografia românească, 1933; Alexandru Georgescu-Vâlcea

bănăţeană este abordată recent şi din alte perspective sau pe baza unor surse istorice inedite. În ce ne priveşte, apreciem că această chestiune merită să fie reluată şi să fie supusă atenţiei publice într-o perspectivă istorică mai largă.

Considerăm că este nevoie de o prezentare a Banatului în contextul internaţional de la finele Marelui Război pentru o înţelegerea mai bună a situaţiei. Apoi, pe lângă discuţiile politico-diplomatice şi strategiile militare, este benefic să fie supuse atenţiei problemele economice din anii interbelici – interesul economic crescând al Statelor Unite în Europa sau nevoia Marilor Puteri de a controla traficul pe Dunăre, prin Comisia Dunării etc. Nu în ultimul rând, problema minorităţilor în Noua Europă a generat convulsii care au alimentat, din nefericire, ideologia şi regimurile totalitare din anii interbelici.

În studiul de faţă, ne propunem o prezentare succintă a problemei bănăţene la finele Primului Război Mondial, ca **o problemă europeană**. În 1918-1919, Banatul a fost revendicată de mai multe state, la fel ca şi alte teritorii aflate în litigiu – Silezia[13], disputată

Douăzeci de ani de la intrarea oştirii româneşti în Banatul eliberat (22 iulie 1919-22 iulie 1939), Tipografia Corvin, 1939; Ionela Moscovici, *Misiunea Franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919*, în „Banatica", 21, Muzeul Banatului Montan, Reşiţa, 2011, pp. 361-378; Idem, *Banatul în aşteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului", Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 241-250; Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica măruntă (1914–1919),* „Banatica", XIII, tom II (1995), Carmen Albert, *Ocupaţia sârbă din Banat în memorialistica bănăţeană, în „*Analele Banatului", Serie Nouă, Arheologie-Istorie, 2011, nr. 19, pp. 449-456; Ioan Munteanu, *Situaţia Banatului la sfârşitul primului război mondial*, în „Apulum", 1997, tom 34, pp. 568-579; Ion Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul şi Marea Unire 1918*, Timişoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1992; Gheorghe Naghi, *Însemnări contemporane bănăţene din timpul Unirii,* în „Ziridava", 1978, 10, pp 793-798; Alexandru Oşca, *O experienţă inedită. Administrarea teritoriilor ocupate*, în „Document", 2006, nr. 1-4, (31-34), pp. 45-51. Radu Păiuşan, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 1993; Vasile Popeangă, *Destrămarea aparatului administrativ în Banat în timpul luptei pentru unire (toamna anului 1918*), în „Studii şi articole de istorie", 1969, pp. 23-44; Dan Popescu, *Contribuţii bănăţene la Marea Unire din 1918*, în „Studii şi articole de istorie", 1988, pp. 57-58; Vasile Rămneanţu, *Ocupaţia militară sârbească în judeţul Timiş – Torontal (1918-1919)*, în „Banatica", 1995, tom 13, nr. 2, pp. 383-393; Gabriel Sala, *Felnacul sub ocupaţia trupelor iugoslave din 1918-1919. Un dârz patriot: părintele ortodox Aurel Sebeşan*, în „Analele Banatului", S. N., Arheologie-Istorie, 2004-2005, 12-13, pp. 433-441; Traian Sandu, *Les relations roumano-serbes et la question du Banat durant la Première Guerre mondiale*, în „Balcanica", Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques, 2006, 37, pp. 241-249; Viorel Screciu, *Documente privind situaţia Banatului în prima jumătate a anului 1919*, în „Banatica", 1995, tom 13, nr. 2, pp. 373-382; Constantin I. Stan, *Acţiuni în sprijinul recunoaşterii Unirii Banatului Unirii Banatului cu România la Conferinţa de Pace de la Paris, 1918-1920*, în „Ziridava", 1993, 18, pp. 331-334; Dumitru Tomoni, *Nord-Estul Banatului şi Marea Unire, Contribuţii documentare*, Timişoara, Editura Mirton, 2003; Mircea Vasile Zaberca, *Dascălii români din Banatul sârbesc delegaţi la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia*, în „Annales Universitatis Apulensis", 2002, tom 6, nr. 1, pp. 197-199; Idem, *Românii din Banatul iugoslav şi Marea Unire*, Timişoara, Editura Hestia, 1995. Vasile Dudaş, *Spaţiul bănăţean în dezbaterile Conferinţei de Pace de la Paris. Instituirea administraţiei româneşti în judeţele Caraş-Severin şi Timiş-Torontal,* „Analele Banatului", Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XIV, 2 (2006); Tatiana Duţu, *Situaţia Banatului la sfârşitul primului război mondial 1918-192*0. „Revista istorică", tom VII, 3-4 (1996); William Marin, *Unirea din 1918 şi poziţia şvabilor bănăţeni*, Editura Facla, Timişoara, 1978.

[13] După Primul Război Mondial, Silezia Sudetină a fost încorporată în nou-creata Cehoslovacie (cu excepţia districtelor răsăritene, atribuite Poloniei). Totodată jumătatea de est a Sileziei Superioare cu oraşul Kattowitz (azi Katowice), cu o populaţie preponderent poloneză, a trecut la Polonia (fără districtul Hlučín, atribuit Cehoslovaciei).

de cehi şi polonezi, sau Schleswigul revendicat de Germania şi Danemarca[14]. Măsurile adoptate de forurile internaţionale în rezolvarea problemei Banatului au fost diferite, comparativ cu provinciile amintite.

Prezentarea problemei bănăţene presupune o abordare spaţială tridimensională – locală, regională şi internaţională. „Cascada tronurilor” de la sfârşitul conflictului mondial (1914-1918) a pornit de jos. Aproape în fiecare localitate din Banat a avut loc o „revoluţie”. Regiunea din care făcea parte Banatul a fost una dintre cele mai „fierbinţi” din Europa. Ocuparea militară a Banatului (noiembrie 1918-iulie 1919) şi turbulenţele provocate de regimul bolşevic de la Budapesta ne îndreptăţesc să vorbim de „războiul de după război”. În final, Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920) a venit cu soluţia care nu a mulţumit pe nimeni.

În perioada la care ne referim, în primul rând, situaţia Banatului a fost influenţată de evenimentele din Ungaria. Revoluţia Crizantemelor condusă de socialistul Mihály Károlyi a dus la fondarea Republicii Democrate Ungare. În primele ore ale zilei de 31 octombrie 1918, protestatarii sprijiniţi de soldaţi, purtând crizanteme, au ocupat principalele clădiri publice din Budapesta. Primul ministru Sándor Wekerle a demisionat, iar fostul premier István Tisza a fost asasinat.

Până la sfârşitul aceleiaşi zile, Regele Carol al IV-lea a acceptat programul revoluţionar şi l-a numit pe Károlyi ca premier[15]. Pe 16 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Democrată Ungară, iar Károlyi a devenit primul preşedinte al ţării. În martie 1919 noua republică şi-a încetat existenţa odată cu izbucnirea revoluţiei bolşevice şi crearea Republicii Ungare a Sfaturilor. Şi această republică a avut o existenţă efemeră, fiind spulberată odată cu intervenţia armatei române şi ocuparea Budapestei.

Deşi şansele Ungariei de a primi Banatul erau foarte reduse, abilitatea clasei politice maghiare, relaţiile create în anii anteriori în toată Europa, jocurile de culise precum şi o propagandă mincinoasă[16] şi costisitoare i-au făcut pe unii lideri de la Budapesta să se amăgească cu reuşita tranşării problemei Banatului în favoarea lor.

---

[14] După înfrângerea Germaniei Imperiale în Primul Război Mondial, Puterile Aliate au organizat două plebiscite în Schleswigul de Nord şi Central la 10 februarie şi, respectiv, la 14 martie 1920. În Schleswig-ul de Nord, 75% au votat pentru reunificarea cu Danemarca şi 25% pentru şederea în Germania. În Schleswig Central, situaţia a fost inversată, cu 80% votând pentru Germania şi 20% pentru Danemarca. Niciun vot nu a avut loc vreodată în treimea sudică a lui Schleswig, deoarece a fost considerată o concluzie anterioară că aproape toţi locuitorii vor vota să rămână în Germania. La 15 iunie 1920, Schleswig-ul de Nord a fost reunit oficial cu Danemarca. Restul Schleswig-ului a rămas parte a lui Schleswig-Holstein.

[15] Mihály Ádám György Miklós Károlyi a devenit un politician maghiar popular în timpul Primului Război Mondial datorită vederilor pro Antanta, susţinerii ruperii legăturilor cu Austria şi formării alianţei cu Rusia, ceea ce a dus la un conflict parlamentar. Károlyi a cerut să fie susţinută platforma lui de Statele Unite ale Americii şi de Franţa. Pe 29 octombrie 1918 a izbucnit revoluţia crizantemelor. Ministrul de externe al Ungariei, Gyula Andrássy, s-a adresat cu o scrisoare către preşedintele Woodrow Wilson cu cererea de pace.

[16] Diplomaţii maghiari au înaintat mai multe note, informări şi memorii Conferinţei de Pace de la Paris pentru a obţine maximum posibil pentru noul stat central european. Între acestea, Memoriul social-democraţilor unguri înaintat preşedintelui american Woodrow Wilson şi propunerile de pacificare a Europei centrale formulate de ministrului Andrássy Gyula junior sunt cele mai importante (SANIC, *Microfilme Franţa*, rola 253, c. 346-350).

Noua Ungaria a încercat să obţină Banatul prin interpuşi sau chiar printr-o colaborare cu sârbii. În noiembrie 1918, guvernul maghiar „a acceptat" ocuparea militară a Banatului de către armata sârbă ca armată „aliată"[17]. Situaţia din Banat se complica şi mai mult. Fiecare etnie din Banat şi-a ales organisme reprezentative, consilii şi gărzi naţionale, în sensul principiilor wilsoniene. În marile oraşe s-au declanşat greve, demonstraţii, proteste. Cooperarea multietnică de până atunci din Banat era subminată de haosul ce pusese stăpânire aproape peste tot, de penuria alimentară şi, nu în ultimul rând, de prezenţa unor agitatori trimişi de la Budapesta.

La Timişoara au avut loc demonstraţii pentru încheierea ostilităţilor militare. În cursul lunii octombrie 1918, participanţii la manifestaţiile organizate pe străzile oraşului au dărâmat statuia generalului austriac Antoniu Scudier, precum şi monumentul lui Coronini. Publicaţia locală Temesvári Hírlap consemna că statuia „a fost dărâmată cu o rangă. Nu are importanţă de cine. Nici nu merită să mai fie ridicată. Ea reprezenta o lume veche, dispărută, militarismul, servilismul şi închinarea la idoli"[18]. Cinismul, răzbunarea şi „libertatea" nestăvilite erau posibile, căci Ungaria se desprinsese de Austria.

Consecinţă a evenimentelor petrecute în Ungaria, la 31 octombrie 1918, a avut loc o mare demonstraţie de stradă la Timişoara. În aceeaşi zi, în sala cazarmei militare, la o întrunire a celor mai importante personalităţi politice şi militare locale, s-au înfiinţat consilii naţionale ale principalelor etnii din oraş.

În zilele următoare, soldaţii întorşi de pe front, revoltaţi de lipsurile în care se zbăteau familiile lor luau cu asalt conacele celor avuţi, împărţind celor înfometaţi stocurile de alimente şi de alte bunuri rechiziţionate. În multe localităţi, autorităţile făceau apel la aparatul represiv. Jandarmii maghiari şi aşa numitele „gărzi de oţel" interveniseră cu brutalitate, mulţi locuitori nevinovaţi căzând victime măcelurilor. Românii din Banat s-au constituit în Consilii şi Gărzi naţionale româneşti, ca răspuns la dezordinea care se crease, la atrocităţile jandarmilor şi ale „gărzilor de oţel" ungureşti. Lupta lor pentru emancipare naţională şi autodeterminare intra acum în ultima fază.

La sfârşitul lunii octombrie, dr. Otto Roth, membru în conducerea Partidului Social Democrat din Ungaria şi locotenent-colonelul Albert Bartha, şeful Statului Major al Comandamentului Militar Timişoara, au participat, în Budapesta, la întrunirea liderilor politici maghiari. Întorşi la Timişoara, au discutat, în seara de 30 octombrie 1918, cu fruntaşii maghiari locali şi au decis ca, la adunarea populară din ziua următoare, care încheia demonstraţia de stradă, să proclame Republica Autonomă Bănăţeană, în cadrul Ungariei, şi să înfiinţeze „Sfatul Poporului din Banat", subordonat guvernului din Budapesta[19].

---

[17] În articolul „Administraţia sârbească în Banat", ziarul „Banatul" din19 februarie 1919 preciza că a sosit la Timişoara generalul de divizie Gruici cu întregul stat major al diviziei de Morava. Joi s-a încercat instalarea administraţiei sârbeşti, precedată de dizolvarea consiliului popular republican, „un fel de filială a guvernului de la Budapesta". Acest consiliu republican a funcţionat ca urmare a înţelegerii secrete dintre guvernul republican şi armata sârbă şi intenţiei reciproce de a obţine foloase maxime dintr-o colaborare îndreptată împotriva stăpânitorilor de drept din Banat – românii („Banatul", Bucureşti, An I, nr. 5/19 februarie 1991, p. 2.). Faţă de situaţia prezentată, au mai fost şi alte înţelegeri între sârbi şi maghiari îndreptate împotriva românilor.

[18] https://a1.ro/premium/centenarul-marii-uniri

[19] Radu Păiuşan, *Mişcarea naţională din Banat şi Marea Unire*, Editura de Vest, Timişoara, 1993, p. 111.

La adunarea din 31 octombrie, dr. Otto Roth a proclamat Republica Bănăţeană şi a declarat că va rămâne ataşat noului guvern maghiar. Manevra însă nu a fost deloc agreată de români, care o vedeau ca pe o încercare de a împiedica unirea Banatului cu Regatul României. Fruntaşii românilor au părăsit consfătuirea şi au luat decizii într-o întrunire separată.

Românii, respingând propunerile lui Otto Roth, au organizat un Consiliu Naţional propriu. Aurel Cosma, preşedintele Partidului Naţional Român din comitatul Timiş, a declarat că nu poate primi propunerile guvernului maghiar şi ale lui Roth, deoarece „românii au propriile aspiraţii”[20] şi puteau contribui şi ei la menţinerea liniştii şi ordinii[21].

Banatul devenea o problemă europeană în timpul organizării republicii, la 31 octombrie 1918. Ideea organizării autonome a Banatului, după sistemul cantoanelor elveţiene, era cunoscută şi discutată în cercurile diplomatice pariziene. Take Ionescu a numit-o „Elveţie de operetă”[22], deoarece ştia că un asemenea proiect era lipsit de orice perspective. Ideea organizării Banatului autonom nu a luat sfârşit odată cu desfiinţarea republicii, în februarie 1919. Ea a fost reluată la sfârşitul acelui an, precum şi în aprilie 1920, înaintea semnării Tratatului de la Trianon[23].

Republica bănăţeană, „un artificiu condamnat pierii din naştere”[24], a supravieţuit până în februarie 1919, atunci când generalul sârb Gruici a dispus desfiinţarea ei şi a introdus administraţia sârbă în Banat. Din acel moment, s-a pus capăt dualităţii administrative maghiaro-sârbeşti şi totul era controlat de sârbi. Cunoscându-li-se metodele de conducere, în toate oraşele industriale ale Banatului au fost organizate ample acţiuni de protest, în 21-23 februarie 1919.

Diversiunea maghiară orchestrată de Budapesta, denumită „republica bănăţeană”, fusese o tentativă disperată de a menţine Banatul în hotarele Ungariei[25]. Această aserţiune nu neagă bunele intenţii ale unor lideri locali care şi-au pus speranţele într-o organizare autonomă, probabil singura capabilă de a menţine integritatea Banatului.

Faptul că asemenea proiect era anacronic şi lipsit de orice şanse de reuşită a fost dovedit de aceea că, ulterior, chiar unii susţinători ai republicii s-au dezis de ea. Mai trebuie adăugat şi adevărul că fantoma republicii autonome a fost un fel de tovarăş de drum al sârbilor care, atunci când nu au mai avut nevoie de ea, s-au debarasat imediat, desfiinţând-o.

Autorităţile maghiare atunci când au văzut că şansele de a obţine Banatul sunt minime, au propus organizarea unui referendum în Banat. Ziarele maghiare de aici – scria „Banatul” din Lugoj în 18 martie – susţin necesitatea unui plebiscit pentru Banat.

---

[20] Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, *Fond personal Aurel Cosma*, dosar nr. 144, f. 15.

[21] *Ibidem,* fila 41.

[22] „Temeswarer Zeitung” din 12 decembrie 1918 era ironic la asemenea expresie, comentând afirmaţiile lui Take Ionescu despre Banat. Temeswarer Zeitung era principala publicaţie a şvabilor timişoreni. În aprilie 1919, apărea, la Timişoara, publicaţia Deutsche Wacht, care a combătut în paginile lui orientarea filomaghiară a unor şvabi bănăţeni.

[23] Tema este una vastă şi interesantă. Fiind vorba şi de rolul etniei germane din Banat în anii 1918-1919, ne propunem să abordăm subiectul într-un studiu separat.

[24] Ştefan Pascu, *Făurirea statului naţional unitar român*, vol. II, Bucureşti, 1983, p. 79.

[25] *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie,* Bucureşti, 1968, p. 406-407.

Guvernul din Budapesta manevrează în susţinerea plebiscitului – mai consemna aceeaşi publicaţie. La Lugoj, era intenţia de a numi pe Iakobi, fostul prefect de Timişoara, deoarece prefectul numit de sârbi nu a avut curajul să vină la Lugoj să-şi preia funcţia.

Pretenţiilor Ungariei asupra Banatului, exprimate voalat sau direct, li s-au adăugat revendicările mult mai îndreptăţite ale României şi ale Regatului Sârbilor Croaţilor şi Slovenilor. „Statele învecinate (Banatului – n.n.) – scrie istoricul bănăţean Mircea Rusnac – s-au năpustit, precum o haită de lupi hămesiţi asupra unei prăzi bogate, sfâşiind-o. Fiecare s-a ales cu câte o bucată, mai mare sau mai mică”[26].

Ionela Moscovici opinează că Banatul devenea încă de pe parcursul războiului un teritoriu cu miză politică şi strategică, revendicat simultan de români, sârbi şi unguri[27]. Fiecare etnie îşi dorea Banatul pentru ea încercând să se conexeze, pentru realizarea acestui scop, la grupul etnic mai puternic şi mai numeros din proximitate, respectiv din România, Serbia sau Ungaria.

Din nefericire pentru etniile din Banat, împlinirea idealului lor naţional avea să depindă în mică măsură de aspiraţiile şi opiniile exprimate în adunări naţionale sau memorii, în conformitate cu principiile wilsoniene. La Conferinţa de Pace, principiul etnic atât de des invocat, drepturile istorice sau economice în atribuirea unui teritoriu unui stat sau altuia, deveneau tot mai puţin importante.

Cotidianul „Banatul”, care prelua un articol din ziarul englez „Morning Post”, a evidenţiat pragmatismul dominant al Conferinţa de pace şi dizgraţia faţă de principiile enunţate anterior: „Pe lângă argumentele istorice invocate de ambele părţi (români şi sârbi – n.n.) – şi care sunt de mică importanţă astăzi (s.n.), Românii susţin că, deoarece Banatul prin constituţia sa geografică formează o unitate... întreaga provincie ar trebui să le revie. Românii aduc şi argumente economice care, din punctul lor de vedere, ar trebui să împiedice orice împărţire a Banatului... Apoi, Românii invocă tratatul de alianţă între România şi Puterile Antantei din august 1916, în care puterile Antantei recunoşteau dreptul României la întregul Banat”[28].

Destinul Banatului urma să fie tranşat pe masa Conferinţei de Pace, ca urmare unei dispute diplomatice aprinse, ceea ce l-a făcut pe premierul Marii Britanii, Lloyd George, să-l întrebe pe Ionel Brătianu: „Ce este Banatul?” Dar, până să ajungă pe masa Conferinţei de Pace, problema Banatului a mocnit în ograda proprie, aducând multă suferinţă, umilire şi indignare în rândul locuitorilor.

Oportunismul, violenţa şi brutalitatea armatei sârbe, care a ocupat Banatul, precum şi colaborarea, până la un punct, cu administraţia maghiară, recunoscută ca legală de Armistiţiul de la Belgrad, a plasat Regatul Sârbilor Croaţilor şi Slovenilor, o vreme, într-o poziţie favorabilă adjudecării Banatului. Dar când au constatat faptul că au şanse mici de a primi Banatul, sârbii au trecut la jefuirea lui.

Consideraţi aliaţi, sârbii au fost primiţi cu bucurie de bănăţeni. Pentru români a început imediat calvarul, ocupaţia sârbească din Banat amintind de abuzurile vechiului

[26] http://www.gandaculdecolorado.com/iesirea-banatului-din-razboi.

[27] Ionela Moscovici, *Banatul în aşteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 241.

[28] „Banatul”, Bucureşti, An I, Nr. 1/24 ianuarie 1919, p. 2.

regim austro-ungar. Corespondentul ziarului „Banatul" din Biserica Albă relata, la 1 februarie 1919: „Din motive greu de înţeles, frumosul Banat a ajuns în cea mai grea epocă de suferinţă provocată de sârbii aliaţi.

Acum trei luni, au intrat Sârbii în Banat primiţi de Români cu cântece de fanfară şi flori, pentru că soarta a vrut ca prin sosirea lor să ne convingem de prăbuşirea pajurei cu două capete... După ce i-am săturat şi i-am îmbrăcat, abia la câteva zile, au început arestările şi deportările la Belgrad, pe motiv că fanfarele şi corurile au cântat cântece incendiare româneşti şi că s-au arborat steagurile naţionale.

În prima perioadă a ocupaţiei sârbeşti, acesta era unicul şi cel mai grav motiv de arestare, până la marea adunare de la Alba Iulia, când ne-am declaraţi uniţi cu România; respectiv, cea de la Neoplanta, unde Sârbii au improvizat unirea Banatului cu ţara lor"[29].

Autorul articolului continua relatarea despre cele petrecute în Banat: de la ocupaţia sârbilor, Banatul era complet izolat. Aici nu mai intrau ziare româneşti din ţară sau din Arad. Oamenii primeau tot timpul ştiri tendenţioase şi otrăvitoare de la ziarele din Budapesta sau de la ziare străine agreate de sârbi. Scopul izolării Banatului era clar: împiedicarea oricărei manifestări româneşti, intimidarea populaţiei, demoralizarea acesteia pentru ca sârbii să poată savura succesul final, iar dacă nu se putea aceasta, măcar să jefuiască cât mai mult.

Până la un punct, sârbii au avut câştig de cauză. Frica indusă şi întreţinută de armată a dat roade, deoarece nu toţii românii au putut rezista acestei presiuni psihologice. Unii învăţători au depus jurământul faţă de autorităţile sârbeşti pentru a scăpa şi de umilinţa lovirii în public. La fel, unii preoţi au pomenit în cadrul slujbelor pe Regele Petru al Serbiei.

Sârbii erau îndreptăţiţi să viseze la Serbia Mare datorită sacrificiilor enorme de pe front. Doar că mijloacele pe care le-au ales au fost violente şi imorale. Imediat după încheierea Primului Război Mondial (în 11 noiembrie 1918), liderii de la Belgrad au acţionat în Banat, fără să mai ţină seama de tratate semnate de ei înşişi sau de interesele şi voinţa aliaţilor.

Trecerea Dunării înainte de a se încheia Armistiţiul de la Belgrad, din 13 noiembrie 1919, dovedea apetitul sârbilor pentru Banat. Pentru a se asigura că vor apuca cât mai mult din provincia bogată şi profitând de vidul de putere din sudul Ungariei, Comandamentul militar al Serbiei a ordonat ocuparea Banatului.

Armistiţiul din 13 noiembrie 1918, semnat de Aliaţi cu Austro-Ungaria la Belgrad, preciza clar, la articolul I, faptul că dubla monarhie, aflată în disoluţie, îşi retrăgea trupele pe linia Mureşului. Aliaţii urmau să ocupe cu drepturi depline regiunea evacuată *„în condiţiile*

---

[29] La 1 Decembrie 1918, s-a constituit şi Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor. Autorităţile sârbe ale Narodna Uprava (Consiliului Naţional Sârb) de la Novisad au cerut depunerea unui jurământ de fidelitate faţă de statul sârb pentru dascălii români. Guvernul Regatului sârbilor croaţilor şi slovenilor notifica guvernelor Antantei unirea cu Serbia a Muntenegrului, Voivodinei sârbeşti, Bosniei Herţegovina, Dalmaţiei, Croaţiei şi Sloveniei prin următoarea notă: În conformitate cu decizia comitetului central al Consiliului Naţional de la Zagreb, reprezentând statul tuturor provinciilor sârbeşti, croate şi slovene, care aparţineau fostei monarhii austro-ungare, o delegaţie specială s-a dus la Belgrad la 1 decembrie 1918; într-o adresă solemnă către AS prinţul moştenitor, ea a proclamat unirea într-un singur stat tuturor popoarelor sârbo-croato-slovene din vechea monarhie austro-ungară cu Regatul Serbiei sub conducerea Regelui Petru I şi sub regenţa prinţului Alexandru. Vezi „Le Temps", Nr. 21.003/7 ianuarie 1919, p. 1.

în care le va fixa generalul Comandant şef al Armatelor Aliate. (s.n.). Administraţia civilă va rămâne acolo în mâinile guvernului actual (guvernul maghiar – n.n.)".

Or, armata sârbă a trecut Dunărea, fără să dea socoteală nimănui, în ziua de 9 noiembrie 1918 şi a ocupat oraşul Biserica Albă, unde a instaurat administraţia sârbă. La 13 noiembrie, sârbii erau în Lugoj, la 17 noiembrie, în Timişoara. Continuându-şi înaintarea, la 20 noiembrie 1918, trupele sârbeşti au ajuns la linia Mureşului instalându-se între localităţile Szegedin şi Lipova.

Celebrul ziarist francez Charles Rivet de la ziarul „Le Temps", în ediţia din 15 martie 1919, analizând situaţia din Banat, explica foarte limpede evoluţia evenimentelor şi crearea unei situaţii tensionate în Banat.

Ziaristul de la cotidianul francez descria, mai întâi, faptele din punct de vedere militar: *„A fost,* spune el, *o perioadă de adevărate tensiuni între români şi sârbi, tocmai datorită atitudinii militarilor de la Belgrad. Armata sârbă forma flancul de apărare la stânga armatelor aliate atunci când acestea refăceau Serbia şi după ce au învins rezistenţa germano-bulgară. În momentul în care armata franceză din Orient mai avea de trecut nişte obstacole, sârbii au alergat în multe regiuni unde nu se găsea nici un inamic. Profitând, ei folosesc ocazia de a grăbi paşii (spre Banat – n.n.), marea armata aliată neavând veşti despre aceştia. Sosind la Belgrad, ea a fost surprinsă să afle că forţele sârbe, abandonând flancul stâng al trupelor Antantei, au înaintat oblic, spre dreapta, pentru a merge să ocupe Banatul, fără să prevină comandantul şef (s.n.)"*[30].

În continuare, autorul articolului amintit preciza că sârbii, care râvneau la partea cea mai bogată a acestuia, au dorit să pună aliaţii în faţa faptului împlinit. Au încercat să-şi impună dominaţia prin forţă în Banat, fără a ezita să ia măsuri dintre cele mai violente împotriva populaţiei care se opunea dominaţiei sârbe. Ulterior, s-a dovedit faptul că sârbii erau conştienţi că nu vor obţine tot Banatul. Dar pentru a obţine cât mai mult din el, au promovat o politică agresivă şi în teritoriul ocupat şi la Conferinţa de Pace.

În 8 ianuarie 1919, Victor Antonescu îi raporta primului ministru român, Ion I.C. Brătianu, faptul că Milenko Vesnić, ministrul Regatului Sârbo-Croato-Sloven la Paris, „mi-a vorbit de Banat pe un ton violent". Diplomatul sârb a mai adăugat faptul că „Serbia nu se va supune niciodată deciziilor conferinţei în privinţa acestui subiect (al Banatului – n.n.), impunându-şi voinţa în faţa lumii întregi"[31].

Ca măsură de precauţie, comandamentul forţelor aliate din Orient avusese intenţia „să nu lase să pătrundă în Banat decât trupele franceze", spunea Charles Rivet. Dar nici Comandamentul Aliat condus de Louis Franchet d'Espèrey[32] nu s-a grăbit să reglementeze situaţia din Banat. Ulterior, şi mai puţin sensibilizată s-a dovedit a fi Conferinţa Păcii sau alte instituţii internaţionale.

Ceea ce s-a întâmplat în continuare în Banat este relevant atât din punct de vedere

---

[30] Charles Rivet, *Declaraţii sârbeşti* , „Le Temps", An 59, nr. 21.070/1919/15 martie 1919, p. 1.

[31] SANIC, *Fond Consiliul de Miniştri*, Dosar nr. 3/1918, fila 93.

[32] În decembrie 1918 generalul francez a declarant că nu cunoştea prevederile tratatului României cu Antanta „fiindcă dacă ar fi ştiut-o n-ar fi indicat linia Mureşului în armistiţiul său cu ungurii". Cu prietenie, generalul francez a promis că va face demersurile pentru a repara greşeala făcută românilor. Vezi I.G. Duca *Memorii, Războiul, parte a doua (1917-1919),* vol. IV, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994, p. 213-214.

militar, cât şi din punct de vedere diplomatic. Marile Puteri erau puse în faţa unui experiment inedit – trimiterea unor forţe de intervenţie între doi aliaţi. Decizia lăudabilă în documente, a suferit pe teren. Francezii şi-au asumat responsabilitatea misiunii care ne dovedeşte bune intenţii dar efecte minime. Ionela Moscovici utilizează inspirat expresia „o prezenţă absentă" pentru trupele franceze în Banat[33].

Mai întâi, în Banat au ajuns trupele franceze comandante de generalul Gambetta, care au intrat în Timişoara la 2 decembrie 1918. Acţiunea trupelor franceze, care au intervenit în câteva puncte pentru „potolirea spiritelor", a rămas fără efecte notabile în comparaţie cu acţiunea „cuceritorilor trufaşi" sârbi[34].

Conduita misiunii militare franceze a evoluat de la o simplă prezenţă (trupe staţionare), la o implicare în medierea a două entităţi revendicative, la o luare concretă de poziţie în asigurarea unui climat de siguranţă şi de pace[35].

Ceea ce nu au reuşit generali şi comandanţi francezi numiţi special în Banat pentru menţinerea ordinii, a reuşit generalul Henri Berthelot, dedicat unei cauze juste şi un bun cunoscător al situaţiei din România, dar, mai ales, al sufletului românesc[36]. El şi-a făcut datoria până la capăt faţă de România, la fel ca şi alt francez remarcabil, geograful Emmanuel de Martonne, numit şi „avocatul României Mari" la Conferinţa de Pace de la Paris[37].

Vocile ignorate şi înăbuşite ale bănăţenilor[38] aveau să fie auzite datorită generalului Berthelot. Dorinţa lui de a veni în sprijinul bănăţenilor s-a manifestat din 26 noiembrie 1918, atunci când s-a întâlnit la Giurgiu cu generalul Prezan, şeful Marelui Stat Major Român, căruia îi propusese ca Banatul să fie ocupat de trupele române. Prezan a fost de acord, pregătind şi un plan de acţiune în acest sens.

Generalul Berthelot a cerut guvernului francez ca toate trupele sârbeşti care ocupau

---

[33] Ionela Moscovici, *Banatul în aşteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului", Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 243.

[34] Ion Gheorghe Duca, *op, cit.* p. 214.

[35] Ionela Moscovici, *op. cit.* p. 250.

[36] Aprecierile unor contemporani sunt relevante. „A devenit centrul adulaţiei multora, un adevărat cult: ţăranii simpli aşează portretul lui… alături de sfintele icoane" (A. Cosma jr., *Generalul Berthelot şi Dezrobirea Românilor*,1932) şi după cum a susţinut „cauza României… la un moment dat s-a spus despre el că este mai român decât românii" (N. Cerbulescu, *Generalul Henri Berthelot*, 1931).

[37] Marele geograf francez a trăit între anii 1873-1955. În 1918, fusese desemnat expert al Comitetului de studii de pe lângă Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920) în cadrul tratativelor de încheiere a păcii după Primul Război Mondial, fiind principalul autor al recomandărilor făcute, cu obiectivitate, guvernului francez, privind teritoriile ce urmau să fie recunoscute României şi Poloniei prin tratatele de pace. El a călătorit pe teren şi conform principiului viabilităţii frontierelor, a obţinut extinderea frontierei Poloniei spre est şi a României spre vest cu câţiva kilometri, pentru ca importante căi ferate (de exemplu Timişoara-Arad-Oradea-Satu Mare) să nu se întretaie de mai multe ori cu graniţa. El a conceput principiul viabilităţii conform căruia stabilirea graniţelor trebuie să depindă nu numai de grupările etnice, ci şi de motive geografice (relief, ape, accesibilitate) şi de infrastructurile teritoriului. Opunându-se astfel delegaţilor americani şi britanici, el a contribuit, în mod semnificativ, la desenarea graniţelor din 1918-1921 (dintre care cele trasate între România, Serbia şi Ungaria, mai sunt valabile şi astăzi). Vezi lucrarea *Le Question du Banat*, Paris, Imprimerie Nationale, 1919. În semn de recunoaştere a acestor multiple merite, Academia Română l-a ales membru de onoare în 1912.

[38] Ionela Felicia Moscovici, *Franţa şi Banatul între 1916-1919, convulsiile războiului şi ale păcii (teză de doctorat)*, Cluj Napoca, 30 septembrie 2013, p. 186.

Banatul să fie trimise peste Tisa şi provincia să fie ocupată de trupele franceze. În raportul telegrafic trimis de generalul Prezan Regelui Ferdinand acesta consemna că „Pentru evitarea unei tensiuni a relaţiilor dintre noi şi sârbi, consider că soluţia este acceptabilă”[39].

Ocuparea abuzivă a Banatului a stârnit îngrijorare şi la Paris. Primul ministru al Franţei, George Clemenceau, îi scria generalului Berthelot la 16 ianuarie: „nu am ezitat să sacrificăm drepturile etnografice ale românilor, să determinăm retragerea trupelor sârbeşti, care în decursul operaţiunilor au ocupat Banatul...”[40].

Pentru a-i încuraja pe români, Henri Berthelot a iniţiat o călătorie în provinciile desprinse de Austro-Ungaria. El a plecat în seara de 12/25 decembrie din Bucureşti, însoţit de mai mulţi ofiţeri din Statul său major; a parcurs Banatul, Crişana şi Transilvania, întorcându-se în Capitală în ziua de 21 decembrie 1918/3 Ianuarie 1919.

Pe traseul din Banat a făcut mai multe popasuri. A fost întâmpinat peste tot de noile autorităţi şi de popor cu entuziasmul celor ce vedeau în el un mare prieten şi luptător pentru înfăptuirea idealului naţional. Nu peste tot au avut posibilitatea românii să-şi manifeste sentimentele de prietenie faţă de general. La Orşova, i se pregătise o primire festivă, zădărnicită însă de trupele de ocupaţie sârbeşti.

La finalul turneului, adresându-se lui Iuliu Maniu, Berthelot a spus: „Adânc mişcat de manifestaţiile de simpatie al căror obiect am fost în timpul călătoriei mele în Banat, Crişana şi Transilvania, mă gândisem să mulţumesc individual domnilor preşedinţi ai comitetelor locale româneşti, cari au venit să mă salute în toate gările prin cari am trecut. Trebuie să renunţ, atât de mare a fost numărul lor. Şi această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care îl pot aduce vitalităţii neamului românesc, care trăieşte în ţinuturile artificiale ale vechii Ungarii. În timpul celor optsprezece luni petrecute în România şi în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez şi să înţeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere vin să-i dau o nouă mărturie. Şederea printre Românii de peste munţi m-a convins că sufletul lor este acelaşi ca şi al acelor de la Bucureşti şi de la Iaşi. Am fost de asemenea foarte mişcat de manifestările unanime de stimă şi iubire pentru Franţa, cari au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea şi delicateţea exprimării lor. De aceea, din adâncul inimii, vă rog, domnule preşedinte, să primiţi şi să transmiteţi tuturor, bărbaţi şi femei, fete şi copii, săteni şi orăşeni, şi tuturor membrilor comitetului diriginte şi ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoştinţe şi a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspiraţiilor voastre naţionale. Binevoiţi a primi, domnule preşedinte, expresiunea înaltei mele consideraţiuni şi permiteţi-mi de a striga împreună cu d-voastre: Trăiască România Mare!”[41].

Corespondenţa generalului cu înalţii oficiali din Franţa a fost determinantă pentru cunoaşterea situaţiei reale din Banat şi din Transilvania. Aflarea adevărului în capitalele occidentale era fundamentală pentru români, deoarece, de multe ori, realitatea era distorsionată. Autorităţile maghiare şi sârbe prezentau eronat şi tendenţios revendicările românilor, acuzându-i de violenţe sau chiar crime, când situaţia era total opusă. Scopul

---

[39] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente interne şi externe (în continuare, 1918. Documente*), vol. III, doc. 469, p. 77.

[40] *Ibidem,* doc. 501, p. 162.

[41] Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, pp. 184-188.

dezinformării era justificarea menţinerii stăpânirii şi controlului lor asupra acestor provincii.

Vizita generalului Henri Berthelot şi, mai ales, prezentarea situaţiei reale din provinciile româneşti erau importante tocmai pentru dezavuarea politicii antiromâneşti a autorităţilor maghiare din Banat, aflate încă în funcţie.

Conştientizarea abuzurile ungurilor din Transilvania şi ale sârbilor din Banat i-au îngrijorat pe liderii politici francezi. George Clemenceau, primul ministru al Franţei şi preşedintele Conferinţei de Pace, a exclamat: „Aliaţii nu vorbesc sincer României... în Banat făcându-se tabula rasa din tratatul din 1916... sârbii au fost lăsaţi să ocupe Banatul, să brutalizeze, să jefuiască, să închidă pe locuitorii de naţionalitatea românească şi să-i împiedice să-şi manifeste dorinţa de a se uni cu România”[42].

Saint Aulaire, ministrul Franţei la Bucureşti, raporta superiorilor săi de la Paris, la 5 februarie 1919, că locuitorii care sprijineau unirea Banatului cu România erau majoritari, inclusiv în Torontal, ceea ce impunea o examinare mai atentă a chestiunii din partea Conferinţei de pace. Chestiunea Banatului a fost aceea care a preocupat mult diplomaţia franceză, deoarece era disputat de doi aliaţi.

Autorităţile româneşti au încercat să contracareze dezinformările despre situaţia din Banat. Conferinţa de pace şi Ministerul de Externe al Franţei au primit informări asupra revendicărilor naţionale româneşti prin diversele memorandumuri, note sau studii de specialitate. Delegaţia oficială a României a redactat mai multe broşuri, special pentru Banat, reunite sub titlul *Le Roumanie devant le Congrès de la Paix (România în faţa Congresului de pace)*[43]. Asemenea materiale aveau menirea de a informa corect forul internaţional despre evenimentele din spaţiul românesc.

Pentru delegaţia României la Conferinţa de Pace era absolut necesar să-şi constituie un Birou de presă şi propagandă, din mai multe considerente: factori de decizie ai Conferinţei de Pace cunoşteau prea puţin realităţile din centrul şi sud-estul Europei, deseori informaţiile pe care aceştia le primeau erau din surse ostile României; presa occidentală era o forţă care şi-a pus amprenta asupra lucrărilor Conferinţei, pentru România fiind de un interes major ca informaţiile, comentariile şi analizele făcute de influentele ziare occidentale să fie cât mai veridice.

Cel mai mult trebuia contracarată propaganda ungară, deosebit de activă şi influentă. Cu eforturi mari (lipsă de bani) s-a reuşit înfiinţarea a două birouri de presă eficiente, unul în Elveţia şi unul la Paris, servite de publicişti de marcă. S-a reuşit publicarea de informaţii şi articole despre România şi interesele sale în marile cotidiene vestice: „Illustration”, „Times”, „New Europe”, „Le Rappel”, „Neue Zűricher Zeitung”, „Le Temps”, „Le Matin”, „Petit Journal” ş.a.

La sfârşitul anului 1918 şi începutul lui 1919, presa internaţională era favorabilă, în general, cauzei româneşti, susţinând justeţea hotărârilor românilor în cadrul adunărilor plebiscitare şi legitimitatea unităţii lor statale. Ziare şi publicaţii, precum „The Times”,

---

[42] Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, 1994, p. 123.

[43] Toate aceste lucrări au fost traduse recent în limba română. Vezi *Banatul şi culisele Conferinţei de pace de la Paris*, Editura David Press Print, Timişoara, 2019. Lucrare elaborată de Academia Română, Filiala Timişoara – Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”.

„Daily Express”, „Manchester Guardian”, „Le Matin”, „Le Temps”, „Corriere della Serra”, „II Giornale d'ltalia”, „NewYork Times”, „Le Figaro”, „Journal de Geneve” informau cititorii cu privire la existenţa istorică a românilor, a aspiraţiilor şi eforturilor lor spre unitate şi libertate, ca şi spre o organizare democratică.

Un reputat istoric englez, Q.W.A. Leeper, publica, în decembrie 1918, sub formă de broşură, un studiu numit „Dreptatea cauzei româneşti” („The Justice of Rumania's Cause”), unde arăta că unirea românilor „este rezultatul firesc al rodului eroic al grelelor suferinţe îndurate pentru înfăptuirea acestui ideal, care înseamnă un mare câştig pentru cauza progresului şi democraţiei”[44].

Cel mai important ziar francez pe probleme de politică externă, „Le Temps”[45], a făcut o analiză pertinentă, obiectivă, a situaţiei din Banat. În ediţia din 12 decembrie 1918, prin vocea ziaristului Emile Moreau, articolul „Question du Banat” (Chestiunea Banatului), pleda pentru dreptate, echilibru şi raţiune: „Victoria Aliaţilor – afirma autorul articolului – considerată peste tot ca un triumf al justiţiei, va avea, restabilind un echilibru normal între statele ei, urmări majore pentru statele din centrul Europei. Nicăieri la fel de mult ca printre aceste popoare cu un trecut chinuit nu se resimt binefacerile acestui triumf”.

Interesul superior le cere crearea unei platforme comune – susţinea Moreau – din care vor exclude toate resentimentele şi toate neînţelegerile care ar dăuna bunei vecinătăţi. Este deci de datoria aliaţilor, în momentul în care ne găsim într-o nouă epocă istorică, „de a examina diferitele probleme într-un spirit absolut imparţial şi de a concilia punctele de vedere diferite care vor fi prezentate conferinţei de pace”.

Printre aceste probleme, „reţine atenţia chestiunea Banatului, – se spunea în articol – pe care aliaţii noştri sârbi şi români o discută din plin”. Autorul prezenta în continuare datele statistice şi limitele geografice ale Banatului, subliniind faptul că autorităţile maghiare au avut tendinţa de a subestima elementul nonmaghiar cu prilejul recensămintelor.

„Acest teritoriu – spunea Moreau –, cu mozaicul său de naţionalităţi, în care românii formează 40% din populaţie, este considerat de opinia publică română ca parte integrantă a patrimoniului naţional; şi aşa este, într-adevăr, fiind considerat şi menţionat în tratatul de alianţă încheiat între puterile Antantei şi Regatul României, înainte de intrarea în război a acestuia din urmă”.

Astăzi, o parte din Banat, districtul Torontal, este revendicat de sârbi, argumentând necesitatea unui hinterland strategic pentru capitala lor, caracterul etnic mai sârbesc decât românesc al acestui district, fertilitatea solului pentru un pământ mai sărac aşa cum este cel al Serbiei şi, în sfârşit, memoria istorică comună a raselor de acelaşi sânge.

Concluzia ziaristului francez era că fiecare dintre aceste teze poate avea partizanii săi (şi îi are). Frontierele naturale au avantajele lor şi din punct de vedere naţional de asemenea nu prezintă o dificultate particulară, principiile democratice ale Antantei fiind clare în privinţa drepturilor culturale şi etnice ale minorităţilor.

Dacă Conferinţa de pace aplică tratatul de alianţă între Serbia şi România, cele două popoare, înconjurate de aceeaşi inamici, va realiza acea strânsă colaborare între ele, care este cea mai indicată de evenimente. Numai amiciţia lor ar fi capabilă să le asigure liniştea

[44] https://www.balcanii.ro/2012/12/unirea-de-la-1-decembrie-1918.
[45] „Le Temps”, An 59, Paris, Nr. 20.977/12 decembrie 1918, p. 2.

cerută de opinia publică.

După o astfel de analiză corectă, imparţială a situaţiei, argumentată şi susţinută cu date corecte, în numărul următor al publicaţiei pariziene a apărut dreptul la replică al sârbilor, care îşi prezentau argumentele. Strigătul „daţi unui sârb libertatea să îşi exprime replica” şi să aducă unele corecturi statisticilor maghiare şi-a găsit loc în spaţiile ziarului „Le Temps”[46].

Cotidianul „L'Indépendance Belge” din 23 decembrie 1919 publica sub titlul „Question du Banat” un interviu cu ministru român de la Bruxelles, Trandafir Djuvara. Diplomatul român afirma că: „Sârbii trebuie să fie atenţi la pretenţiile lor exagerate”. Singurul lor argument palpabil părea să fie situaţia capitalei Belgrad, spunea Djuvara. Dar şi acesta putea fi depăşit, sârbii având opţiunea mutării capitalei. Un punct de vedere în acest sens a exprimat fostul premier sârb Ristici, în anii 1887-1888, care i-a împărtăşit chiar diplomatului român opţiunea pentru Niş, în calitate de capitală.

Mai exista şi soluţia Sarajevo, dar să iei ca pretext situaţia topografică a Belgradului – continua Djuvara – pentru a solicita teritorii în Banatul românesc, „aceasta nu este deloc rezonabil”[47].

Şi la Bucureşti exista o îngrijorare pentru ceea ce se petrecea în Banat. Reacţiile autorităţilor militare şi politice s-au concretizat într-o corespondenţă intensă, în scopul reglementării situaţiei din Banat. În 5/18 decembrie 1918, colonelul Toma Dumitrescu, ataşat pe lângă generalul francez Franchet d’Esperey, la Salonic, trimitea o telegramă adresată ministrului Afacerilor Străine din Bucureşti, referitoare la cooperarea cu aliaţii în problema Banatului şi intervenţiei trupelor române în sudul Rusiei.

„În ziua de 1/14 decembre am sosit la Salonic, – raporta colonelul Dumitrescu – fiind detaşat ca ofiţer de legătură pe lângă generalul Franchet d’Esperey, pe care l-am însoţit de la Bucureşti la Salonic. În timpul şederii sale la Bucureşti, dl. I.I.C. Brătianu i-a comunicat punctul nostru de vedere: încorporarea teritoriilor cuprinse în tratatul nostru de alianţă. În ce priveşte Transilvania, generalul d’Esperey şi generalul Berthelot nu vor permite să ocupăm şi zona cuprinsă între linia Diaz şi linia tratatului de pace; în ce priveşte Banatul, am cerut ca zona contestată să fie ocupată de trupe franceze, iar trupele sârbe să fie retrase. Generalul Franchet d’Esperey a telegrafiat guvernului francez, cerându-i instrucţiuni. Precum v-am telegrafiat, este necesar să obţinem cât mai repede retragerea sârbilor din Banat şi să înlăturăm desavantajele unei amânări sistematice. Faptul că francezii ne cer 16 regimente pentru operaţiuni în Rusia ne dă oarecum dreptul de a le pretinde în schimb ocupaţia Banatului cu trupele lor, în scopul de a evita fricţiuni între noi şi sârbi şi a putea pregăti, în linişte, susţinerea drepturilor noastre atât în afară, cât şi în Banat. Dată fiind greutatea corespondenţei, m-am hotărât a vă scrie acestea cu autorizaţia d-lui Prim Ministru, pe care l-am încunoştinţat de cele de mai sus. Binevoiţi a primi, vă rog, domnule ministru, asigurarea profundului meu respect şi devotament.

Colonel T. Dumitrescu”[48].

---

[46] „Le Temps”, An 59, nr. 20.984/19 decembrie 1918, p. 2.
[47] „L’Indépendance Belge”, Nr. 307/ 26 decembrie 1918, p. 2.
[48] SANIC, *Fond Consiliului de Miniştri*, dosar nr. 3/1918, file 85-86.

Angajamentele generalului Louis Franchet d'Espèrey făcute la Bucureşti în sensul eliberării Banatului întârziau să apară. Prin urmare, primul ministru român, Ionel Brătianu, se adresa ministrului României la Paris, Victor Antonescu, într-o scrisoare din 31 decembrie 1918: „În Banat (francezii – n.n.) nu şi-au onorat promisiunile făcute de generalul Franchet d'Espèrey. Îmi exprim speranţa că în mai puţin de o lună, toate teritoriile până la Tisa, ocupate de armata sârbă, vor fi evacuate... Primesc zilnic proteste puternice împotriva persecuţiilor violente...”[49].

În 2 ianuarie 1919, Victor Antonescu îi răspundea lui Brătianu în sensul că făcea demersuri la Paris, dar: „Se pare că prinţul Alexandru al Serbiei ar fi trimis guvernului francez o telegramă lungă de protest împotriva măsurilor luate de trupele franceze în Banat la cererea României. Pretenţiile cam exagerate ale sârbilor încep să-i obosească pe aliaţi”[50].

În urma discuţiilor lui Victor Antonescu cu politicianul francez de origine germană, Joseph Reinach şi cu Politis, ministrul de Externe al Greciei, s-a exprimat punctul de vedere conform căruia Grecia, România şi Serbia ar trebui să se pună de acord în problemele lor pentru a prezenta un punct de vedere unitar în faţa Conferinţei de Pace.

Dacă între România şi Grecia nu sunt probleme şi această atitudine comună ar putea fi luată, între Serbia şi România divergenţele nu permit aşa ceva din cauza Banatului, „la care Serbia ar trebui să renunţe. Reinach, în chestiunea Banatului, a declarat, în faţa lui Politis, că România avea dreptate. Take Ionescu ar fi de părere că o poziţie solidară cu grecii şi sârbii se poate face renunţând la Banat, abandonând Torontalul”[51].

Având cunoştinţă de atitudinea lui Take Ionescu în privinţa Banatului şi sprijinindu-se pe ea, Vesnić, ministrul Regatului Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor la Paris, i-a reproşat omologului său român propaganda antisârbească a României, zicând, „Chestiunea Banatului a fost inventată de români contra sârbilor”.

Victor Antonescu a răspuns „pe un ton foarte amical că asupra unei probleme atât de grave, calmul era necesar pentru a duce la bun sfârşit discuţia”. Diplomatul român mai spunea că trebuia să apere interesul României, că problema Banatului nu este o invenţie a României, căci românii sunt acolo de mai mult timp decât sârbii şi mai numeroşi decât ei, că îi admiră pe sârbi pentru apărarea patriei lor, dar că deciziile Conferinţei ar trebui respectate. În final, adăuga Antonescu, „M-a întrebat dacă sunteţi hotărât să veniţi la Paris”. Temerea şi respectul sârbilor şi al altor politicieni din statele est europene pentru prestigiul lui Ion I.C. Brătianu erau recunoscute[52].

Take Ionescu a plecat din România în iunie 1918 spre Franţa, trecând prin Elveţia. În 20 septembrie/3 octombrie 1918 a creat, la Paris, împreună cu o serie de personalităţi politice româneşti, Consiliul Naţional al Unităţii Române. Ulterior, a avut o serie de întrevederi cu personalităţi de prim rang, între care George Clemenceau, primul ministru al Franţei, cu Lloyd George, primul ministru al Angliei, cu oameni de afaceri etc.

Încă înainte de înaintarea armatelor generalului francez Franchet d'Esperey prin Balcani spre Dunăre, Take Ionescu luase contact la Paris cu membrii Comitetului

---

[49] *Ibidem*, fila 88.
[50] *Ibidem*, fila 90.
[51] *Ibidem*, fila 92.
[52] *Ibidem*, fila 93.

Naţional Iugoslav care susţineau, în exil, drepturile ţării lor şi începuse tratative cu sârbii. Din acest motiv, liderul politic român este acuzat de renunţarea României la revendicarea integrală a Banatului, înscrisă în tratatul de alianţă din 1916 şi că admisese ca partea occidentală a acestei provincii – Torontalul – să fie alipită Serbiei[53].

Suspiciunile ce planau asupra lui Take Ionescu erau îndreptăţite, el fiind foarte bun prieten cu şeful delegaţiei sârbeşti la Conferinţa păcii, Nikola Pašić[54], căruia îi transmitea discret memorii şi îl încuraja în susţinerea pretenţiilor sârbilor asupra Banatului. Un asemenea demers i-a consternat până şi pe apropiaţii săi.

În activitatea sa diplomatică din toamna anului 1918, Take Ionescu şi-a depăşit atribuţiunile. Entuziasmat de evoluţia favorabilă a evenimentelor, în sensul triumfului principiului autodeterminării popoarelor, el s-a rupt de realitatea românească. A căzut pradă propagandei mincinoase stipendiată de cercurile financiare din Elveţia, Franţa şi Anglia, ostile României Mari şi chiar a cochetat cu ideea republicii ca formă de organizare a statului român!

Regele Ferdinand şi primul ministru, Ionel Brătianu, l-au creditat, în continuare, şi au încercat o colaborare cu liderul conservator. Take Ionescu a fost invitat în ţară pentru a discuta problemele României după război şi a susţine un punct de vedere comun în faţa Conferinţei de pace. Oferta a fost respinsă.

În pofida acestei atitudini, Regele a semnat o plenipotenţă în alb pentru Take Ionescu, în cazul în care acesta s-ar fi răzgândit. Nu a făcut-o. În acest fel, Nicolae Mişu, ministrul României la Londra, a fost numit delegatul României la Conferinţa de Pace. „Aceasta e cauza că el nu este azi delegat al ţării la Conferinţa de Pace şi nu orgoliul meu sau rivalităţile de partid" – a explicat Ion I.C. Brătianu[55].

Dacă în primă fază, noiembrie-decembrie 1918, trupele franceze au îndeplinit rolul de ariergardă a armatei sârbe din Banat, acestea au trecut în lunile ianuarie-februarie 1919 la luarea în stăpânire a unor poziţii strategice. Datorită atitudini armatei sârbe sesizabile la faţa locului şi intolerabilă, misiunea armatei franceze s-a metamorfozat, dobândind valenţe noi spre sfârşitul lunii februarie 1919 – valenţe politice, dar şi morale.

Spre nemulţumirea lor, sârbii au fost împinşi spre vest. Francezii au ocupat partea de est a Banatului (Divizia 11 Colonială franceză condusă de generalul Leon Farret), fiind întâmpinaţi cu entuziasm de români. Lugojul, capitala judeţului Caraş-Severin, a devenit centru de comandă al francezilor şi al principalelor decizii luate de ei.

Unităţile armatei franceze au intrat în oraşele Lugoj şi Caransebeş la 27 ianuarie

---

[53]http://www.ziarulnatiunea.ro/2013/03/04/greselile-lui-take-ionescu.

[54] Pašić a fost, în general, considerat de facto prim-ministru al noului stat slav de sud. S-a ajuns la acordul politic potrivit căruia Pašić va continua în funcţia de prim-ministru atunci când urma să se formeze primul guvern al noului stat, dar ca urmare a neplăcerii sale îndelungate faţă de Pašić, regentul Alexander la numit pe Stojan Protić pentru a forma guvernul. În consecinţă, Pašić a renunţat la 20 decembrie 1918.

În ciuda faptului că a fost înlăturat din guvern, ca fiind cel mai experimentat dintre politicieni, Nikola Pašić a fost principalul negociator pentru noul stat la Conferinţa de Pace de la 1919 de la Paris. Nu a pus problema Coridorului Ceh, Timişoara şi Szeged, a reuşit să asigure graniţele cu Albania şi Bulgaria, dar nu a reuşit să anexeze Fiume (care a devenit un stat independent) şi cea mai mare parte a Carintiei (care a rămas parte a Austriei).

[55] SANIC, *Fond Consiliului de Miniştri*, dosar 3/1918, file 18-23.

1919. Armata franceză a fost primită cu simpatie şi la Vârşeţ. Ziarul „Opinca" scria: „Săptămâna aceasta ne-a adus o foarte mare şi plăcută surprindere, căci au sosit trupele de ocupaţie franceză sub comanda d-lui colonel Blanchin...". Trupele sârbeşti ocupau încă Timişoara şi o mare parte din Banat. Toate aceste evenimente se petreceau când la Paris debuta Conferinţa de pace. Fireşte, problema Banatului nu putea fi ocolită[56].

La 18 ianuarie 1919, s-au deschis oficial lucrările Conferinţei de pace, la care participau 27 de state independente, cinci dominioane (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană şi India), în total aproximativ zece mii de delegaţi, experţi, translatori etc.

Conferinţa de Pace de la Paris s-a impus în epocă drept cea mai reprezentativă reuniune internaţională de până atunci[57], pe măsura evenimentului desfăşurat anterior – Marele Război din 1914-1918 – şi a problemelor pe care urma să le soluţioneze.

Totodată, Conferinţa de la Paris a coincis şi cu o schimbare de paradigmă în ceea ce priveşte principiile care urmau să statueze relaţiile dintre state, fiind prima încercare de abordare a unui model democratic în încheierea unor tratate de pace. Un succes deosebit al lucrărilor Conferinţei a fost confirmarea apariţiei unor state naţionale în Europa Centrală şi Răsăriteană. Delegaţia României, condusă de Ion I. C. Brătianu, s-a deplasat la Paris pentru a obţine recunoaşterea Hotărârilor plebiscitare de Unire din 27 martie/09 aprilie, 15/28 noiembrie şi 1 Decembrie 1918. „Conferinţa Păcii de la Paris era chemată să dea consacrare juridică internaţională noului statut teritorial şi politic al statului român, prin recunoaşterea principiului naţionalităţilor şi al autodeterminării popoarelor, prin respectarea drepturilor legitime ale poporului român asupra teritoriului său naţional"[58], scrie istoricul Ioan Scurtu.

În drumul spre Paris pentru Conferinţa de pace, Brătianu a făcut o escală la Belgrad, unde a avut o discuţie deschisă cu regentul Alexandru în privinţa graniţei dintre România şi Serbia, insistând pe respectarea integrală a tratatului din 1916 în această chestiune. Graniţa pe Dunăre era, în concepţia premierului român, „singura frontieră capabilă de a evita în viitor vreun proces" între cele două ţări, poziţia sa neputând fi interpretată nicidecum ca un act inamical. Cu aceeaşi sinceritate Alexandru a expus motivele pentru care respingea tezele lui Brătianu[59].

La şedinţa solemnă de deschidere a lucrărilor Conferinţei de pace, din delegaţia României făceau parte Ion I.C. Brătianu, primul ministru şi şeful delegaţiei, Nicolae Mişu, ambasador la Londra, Victor Antonescu, ambasador la Paris, Alexandru Vaida Voievod, din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei[60], generalul Constantin Coandă,

---

[56] Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Viorica Moisiuc, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920). Triumful principiului naţionalităţilor,* Cluj Napoca, 1983, p. 266.

[57] https://intelligence.sri.ro/conferinta-de-pace-de-la-paris-o-batalie-castigata

[58] Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996.

[59] Gheorghe Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României, în 1919. În lumina corespondenţei diplomatice a lui Ioan I.C. Brătianu,* Bucureşti, 1939, pp. 35-36

[60] Din momentul sosirii în capitala Franţei, Alexandru Vaida-Voevod, împreună cu bănăţeanul Caius Brediceanu, au avut o legătură permanentă cu Consiliul Dirigent, în special cu preşedintele acestuia, Iuliu Maniu. Marii oameni politici şi patrioţi de la Paris, Bucureşti sau Sibiu şi-au coordonat acţiunile printr-o

Constantin Diamandy, fostul ministru la Petrograd. Din delegaţie mai făceau parte experţi în problemele care interesau România.

De la începutul lucrărilor Conferinţei, atmosfera de la Paris nu a fost deloc favorabilă României, delegaţii români fiind confruntaţi cu perspectiva nerecunoaşterii calităţii de ţară aliată, întrucât Antanta considera că tratatul din 1916 îşi pierduse valabilitatea ca urmare a semnării păcii de la Bucureşti.

SUA refuzau să recunoască orice acord încheiat înainte de intrarea lor în război, aşadar şi tratatul din 1916[61]. Era primul semnal al supremaţiei americane asumate. Apoi, preşedintele american, Woodrow Wilson, şi-a impus de multe ori rolul de arbitru internaţional. Wilson care, „cu principiile sale de ideolog a contrariat speranţele legitime ale tuturor aliaţilor, nu voieşte să audă de tratatul nostru (din 4/17 august 1916 – n.n.)...” declara un vechi politician român, Ion Th. Florescu, fost vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor, prezent mult timp în capitala Franţei[62].

Marea Britanie arăta aceeaşi atitudine. Ultimele acţiuni ale cabinetului Lloyd George, scria ambasadorul francez la Bucureşti, „marchează un fel de încercuire a României”. Iar atitudinea binevoitoare a SUA nu era determinată neapărat de susţinerea principiului autodeterminării, cât mai ales, de ceea ce Take Ionescu numea „emanaţiuni de petrol”[63], deoarece compania americană „Standard Oil” i-a propus lui Brătianu, în martie 1919, un acord de exploatare comună a ţiţeiului românesc, partea americană urmând să primească 51% din participaţii. Brătianu a refuzat şi l-a „costat” gestul său.

O altă mostră de pragmatism a Conferinţei de pace şi a atitudinii Marilor Puteri ne oferă Alexandru Vaida Voevod, care califica Forumul Păcii de la Paris „o adunare de babe”. În septembrie 1919, într-un dialog al lui Alexandru Vaida Voevod cu generalul francez Franchet d'Espèrey, delegatul ardelean s-a lămurit de înverşunarea americanilor împotriva noastră şi insistenţele asupra inserării în tratatul cu Austria a drepturilor minorităţilor. Atunci când generalul a fost întrebat de ce americanii sunt atât de înverşunaţi împotriva noastră, a răspuns: „Ce, D-ta ştii mai bine decât mine ce râvnesc americanii la bogăţiile Dv... americanii – continua generalul francez – nu au nimic sfânt, numai banul”. Vaida, nedumerit, a mai pus o întrebare: „Atunci, cum rămâne cu punctele wilsoniene care impun moralitate?” Răspunsul lui Franchet d'Espèrey a fost: „Moralitate la aceştia? Principii? Banul şi exploatarea, restul e fariseism”[64].

Realitatea negocierilor din timpul Conferinţei a fost una deosebit de dură, diplomaţii români fiind obligaţi, în cele mai multe cazuri, să depună eforturi considerabile

---

corespondenţă consistentă, onestă şi amănunţită, informându-se reciproc despre mersul evenimentelor din ţară sau din exterior, despre oportunităţile şi ameninţările cauzei româneşti şi despre acţiunile ce urmau să fie organizate de români, în modalităţi diferite, funcţie de împrejurări. Corespondenţa dintre Alexandru Vaida Voevod, domiciliat pe strada Francois I er, 52 din Paris şi preşedintele Consiliului Dirigent de la Sibiu, Iuliu Maniu, reprezintă un izvor istoric important pentru situaţia României, în general, şi situaţia Banatului, în special, din perioada 1914-1920 (SANIC, *Fond personal Alexandru Vaida-Voevod*).

[61] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002.

[62] *Renaşterea Română*, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

[63] Constantin Botoran, Mihai Retegan, *1918 Făurirea României Mari*, Vatra Românească, Bucureşti, 1993, pp. 107-108.

[64] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod,* dosar nr. 95/1919, fila 24.

şi compromisuri pentru ca vocea României să fie ascultată.

În faţa acestei situaţii, deloc încurajatoare, Ion I.C. Brătianu a insistat asupra drepturilor României, aşa cum au fost stipulate în Tratatul din august 1916 şi asupra calităţii de stat independent a României. Pentru marele om politic, rezistenţa la presiunile Marilor Puteri, deşi plină de riscuri, era legată de demnitatea naţională, fiind astfel singura cale de urmat.

„Au fost vremuri – spune istoricul Ion Scurtu – când oamenii politici români promovau interesele naţionale ale României, cu demnitate şi competenţă, neacceptând să se supună deciziilor luate de marile puteri. Un astfel de lider politic a fost Ion I.C. Brătianu, şeful delegaţiei României la Conferinţa de pace de la Paris, întrunită după încheierea Primului Război Mondial"[65].

Desfăşurarea lucrărilor Conferinţei de pace a constituit o mare deziluzie pentru Ion I.C. Brătianu. Consiliul Suprem Interaliat hotărâse ca România să fie reprezentată la şedinţele Conferinţei de Pace numai prin doi delegaţi. La 7/20 ianuarie 1919 Ion I.C. Brătianu a protestat la Secretariatul General al Conferinţei de pace faţă de faptul că României i se rezervaseră numai două locuri, în timp ce Belgia şi Serbia primiseră trei locuri.

Sunt şi opinii care consideră inflexibilitatea lui Brătianu un eşec diplomatic. Istoriografia românească, atât cea interbelică, cea din perioada comunistă şi, în cea mai mare parte, şi cea de după 1990, a prezentat acţiunea delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris, ca una de mare forţă diplomatică, încununată cu succes. În realitate, politica promovată de Romania la Conferinţa de Pace de la Paris a fost un eşec, fiind foarte aproape de a se pierde totul, cu toate că pe front, pentru idealul de unire, au murit mii de romani[66].

Considerăm asemenea opinii exagerate, deoarece România a fost pusă într-o situaţie dificilă încă din timpul războiului, atunci când, trădată de Rusia, a rămas singură pe frontul de est împotriva Puterilor Centrale. În toamna anului 1918, când era nevoie de coeziune internă şi o colaborare a tuturor forţelor politice interne, au avut loc defecţiuni şi opinii divergente în rândul politicienilor români, divergenţe care au fost speculate abil de inamici.

La 19 ianuarie/1 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu a prezentat în plenul Conferinţei de Pace un expozeu argumentat asupra participării României la război şi contribuţiei acesteia la victoria finală asupra Puterilor Centrale, cât şi asupra dreptului incontestabil al poporului român la întregirea ţării. Brătianu a fost însă omul politic român care a dovedit cea mai puternică rezistenţă faţă de încercările Marilor Puteri de a-şi impune voinţa în dauna independenţei României.

Timp de două ore primul ministru român a susţinut drepturile ţării în faţa Conferinţei cu mult calm şi cu o forţă de argumentare rar întâlnite. Însuşi preşedintele George Clemenceau l-a felicitat, iar reprezentantul Italiei nu a avut să mai spună decât:

---

[65] http://www.ioanscurtu.ro/o-lectie-de-demnitate-nationala.

[66] *Diplomaţia intre sentimentalism si pragmatism. I.I.C. Bratianu si direcţiile politicii externe promovate de acesta la Conferinţa de pace de la Paris (1919)* – https://www.punctulcritic.ro/ion-calafeteanu-gheorghe-sbarna-infaptuirea-idealului-national-suprem-marea-romanie-unita-si-recunoasterea- sa-internationala-1918.

„E just! E just”[67]. Alexandru Vaida-Voevod îi scria lui Maniu de la Paris, în 20 februarie 1919: „Brătianu stă intransigent pe basa tratatului şi e hotărât să abzică (să se retragă de la Paris – n.n.), dacă nu ar putea obţine rezultat (favorabil – n.n.) în chestia Banatului. Expunerea chestiei revendicărilor noastre în faţa conferinţei a făcut-o splendid”[68].

În timpul lucrărilor Conferinţei, un rol deosebit de important l-a avut Regina Maria, care s-a deplasat la Paris şi la Londra, în urma invitaţiei suveranului britanic, George al V-lea. Primul ministru român Ion I. C. Brătianu şi diplomatul Nicolae Mişu au fost, de asemenea, invitaţi la Palatul Buckingham, pentru un dejun restrâns. Cu această ocazie, potrivit premierului român, suveranul britanic a părut să înţeleagă foarte bine situaţia în care se afla România, oferind asigurări că se poate conta pe el atât cât rolul său constituţional îi permite. Sigur, au fost şi voci care au sprijinit România, unele dintre acestea în mod clar.

La deschiderea lucrărilor Conferinţei de Pace, preşedintele Franţei, Raymond Nicolas Landry Poincaré, a elogiat România, afirmând că ea a intrat în război de partea Antantei împotriva Puterilor Centrale „(...) numai pentru realizarea unităţii naţionale, căreia i se opuneau aceleaşi puteri, prin constrângere şi samavolnicie. *Abandonată, trădată, constrânsă (s.n.)*, ea a trebuit să suporte un tratat odios, a cărui revizuire – credea el – o va cere”[69].

Liderul socialist francez, Albert Thomas, a susţinut puternic România, prin toate mijloacele şi în toate împrejurările. În cuvântul rostit în Camera Deputaţilor, la 19 ianuarie 1919, se întreba dacă nu era potrivit ca şi României să i se acorde trei delegaţi la Conferinţa de pace, la fel ca şi Belgiei şi Serbiei. „Mi-a părut rău, în această dimineaţă, să constat faptul că României nu i s-au acordat trei locuri ...”[70] – afirma liderul socialist.

„Deşi susţinem în comunicatul oficial – continua Albert Thomas –, suferinţele îndurate de cele două popoare care fuseseră primele victime (belgieni şi sârbi – n.n.) ale războiului, dar recompensele atribuite unui popor nu ar trebui să diminueze meritele altora[71].

Oare nu ne amintim noi, mai mult decât oricine, protestul nostru împotriva condiţiilor grele în care România se angaja în război, în 1916? Eu îmi amintesc încă de discuţia noastră în acest sens, iar Aliaţii au o parte de responsabilitate[72]. Mi-am permis să semnalez acest mic fapt. Îmi cer scuze de a vă fi deranjat dar, într-adevăr, ataşamentul meu pentru poporul român mi-a făcut mare emoţia în această dimineaţă”.

Cu altă ocazie, într-o conferinţă despre Banat, susţinută în 29 aprilie 1919, în faţa a peste 2.000 participanţi, Albert Thomas a spus: „Banatul... trebuie să revină în întregime românilor, în virtutea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele.

Nu este dreptul celor 200.000 de sârbi să dispună de soarta lor, dar e dreptul celor 15 milioane de români să asigure posibilitatea statului lor, fapt care trebuie să prevaleze.

---

[67] „Renaşterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

[68] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 32/1919, fila 2.

[69] *1918. Documente*, vol. III, doc. nr. 505, p. 167-168.

55 SANIC, *Fond Xerografii Anglia*, pachetul XI, dosar nr. 6/1919, fila 1.

[71] Politicianul român Ion. Th. Florescu prezent în capitala Franţei afirma în acelaşi ton cu liderul francez: *Cât de mari au fost nenorocirile Serbiei, ele nu pot să întunece drepturile şi jertfele noastre* („Renaşterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2).

[72] Albert Thomas cunoştea bine situaţia din România deoarece a îndeplinit diferite misiuni în ţara noastră în timpul războiului.

Continuaţi propaganda voastră, români, căci poporul francez ... nu susţine decât cauza care i-a fost dovedită ca justă. Dacă noi vă iubim, aceasta nu este atât din cauza comunităţii de rasă; doar din cauza asta nu ar veni la voi nicio adeziune franceză. Noi vă iubim, mai ales, pentru acest spirit de dreptate şi măsură care este latin în voi şi care se manifestă nu doar în pretenţiile voastre ci în maniera voastră de a le face valoroase.

Arbitrariul, violenţa, impoliteţea nu sunt pe gustul vostru. De aceea, mărturisesc fără să ezit faptul că, în ciuda aceleaşi afecţiuni pe care o nutrim pentru sârbi, noi am fost de la început impresionaţi de gestul lor de a intra în Banat, de a ocupa un teritoriu care făcea obiectul unui litigiu între ei şi români. Acest gest ni s-a părut ca o dorinţă manifestă de a aduce un prejudiciu apriori dreptului"[73].

Redactorul Francisc Lebrun de la ziarul parizian „Le Matin" a trăit mulţi ani în România, fiind profesor la Şcoala militară din Bucureşti şi un filoromân convins. Ştia limba română. A mers prin oraşele bănăţene Panciova, Vârşeţ, Timişoara, Arad pentru a cunoaşte situaţia din teren. A avut discuţii cu şvabii, ungurii şi sârbii. Pentru justeţea cauzei lor şi pentru încurajarea românilor, Lebrun a spus: „Tratativele asupra Banatului încă nu sunt terminate" (în mai 1919 – n.n.).

Lebrun a dorit să discute cu oamenii simpli pentru a-şi face o părere cât mai exactă asupra situaţiei din Banat. În drumul de la Belgrad la Arad, „s-a oprit prin sate româneşti, unde a văzut cu bucurie acelaşi popor, constatând acelaşi port, aceeaşi vorbă, ca şi dincolo de Carpaţi: gospodării bune, populaţie vioaie şi deşteaptă. Din tot ce a văzut, s-a convins de îndreptăţirea aspiraţiunilor noastre a căror realizare o doreşte ca şi orice inimă de român, însă în bună înţelegere cu sârbii faţă de care ca francez şi om obiectiv e stăpânit de cele mai vii simpatii, ca faţă de un aliat victorios şi credincios"[74].

Contextul internaţional şi desfăşurarea Conferinţei de pace de la Paris reclamau prezenţa Familiei Regale române. Regele şi Regina fuseseră în mijlocul oamenilor şi al soldaţilor de pe front pentru alinarea suferinţelor şi ridicarea moralului în timpul războiului. După încheierea conflictului, Regele Ferdinand şi Regina Maria s-au deplasat în provinciile eliberate, venind în întâmpinarea aşteptărilor românilor din Transilvania şi Banat.

În mod inspirat, la Paris s-a deplasat Regina Maria. Prezenţa Reginei în capitalele şi oraşele occidentale nu a fost doar o prezenţă simbolică, protocolară, ci o misiune diplomatică eficientă cu consecinţe benefice pentru România. Suverana-consort cunoştea toate chestiunile discutate, problemele sensibile şi dificultăţile întâmpinate de România.

Regina Maria era conectată la viaţa cotidiană a României şi a trăit o experienţă dură în anii 1916-1918 şi după război, în urma exilului Familiei Regale la Iaşi. Datorită carismei, în capitala Moldovei, devenise un obicei să fie consultată în toate problemele: „oamenii se obişnuiseră să se uite la mine – consemna Regina în jurnalul personal – ca la centrul de coordonare al fiecărui efort. Şi îi obişnuisem să-i ascult la orice oră din zi... Erau zile de extenuare, dincolo de limitele umane dar a trebuit să îndur şi să trec mai departe...".

Suflet sensibil şi altruist, Regina a suferit alături de popor. Sintagma folosită adesea „poporul meu" nu era o simplă formulă de exprimare, ci o trăire împreună cu semenii şi aplecare sinceră spre oamenii simpli. „Acea amintire plină de iubire a poporului meu –

---

[73] „La Roumanie", Nr. 69/8 mai 1919, p. 2,

[74] „Banatul", An I, Lugoj, Nr. 12/1 mai 1919, p. 2.

continua Regina României – a fost partea cea mai fericită a imaginii de după război: căldura, partea însorită, partea sufletească. Mult mai puţin plăcute erau eternele conflicte politice, intoleranţa generală şi nemulţumirea, bâjbâiala într-o atmosferă de nesiguranţă, plină de suspiciune”.

„Jurnalul” Reginei mai descrie în detaliu efortul de reconstrucţie, de ajutor, reorganizare, de a ridica şi a pune pe picioare din nou ceea ce fusese dislocat si distrus. Dificultăţile din timpul războiului fuseseră uitate. Alte provocări şi preocupări erau în faţă „Acel prim an (după război – n.n.) a fost o lupta continua împotriva celor mai copleşitoare ciudăţenii, şi cu siguranţă, 1919 şi anii care au urmat pot fi clasificaţi ca perioada cea mai ocupată din viaţa mea”[75].

Cu emoţie şi responsabilitate, Regina a aşteptat momentul oportun pentru un turneu diplomatic în Occident, unde se trasau şi graniţele României. „În timp ce-mi struneam nervii – îşi amintea Regina – ca să pot face faţă valului de necazuri ce nu se mai terminau, (Ionel) Brătianu, împreună cu (Nicolae) Mişu şi generalul (Constantin) Coandă plecaseră la Paris pentru Conferinţa de Pace, iar veştile parvenite indicau faptul că premierul nostru nu avea o viaţă tocmai uşoară acolo. Aliaţii noştri înclinau să ne lase baltă. Fiind obligaţi să negocieze cu inamicul, datorită atitudinii Rusiei revoluţionare, mai-marii lumii erau pe cale de a face un târg dur, ignorând cererile noastre şi lăsându-ne pe dinafară.

Apoi, într-o bună zi, pe neaşteptate, Regele m-a întrebat dacă aş fi de acord să plec în străinătate pentru a pleda acolo cauza noastră. M-am întrebat dacă voi avea destul curaj ca să iau asupra mea aceasta răspundere. Brătianu era cel care venise cu ideea. Ardoarea entuziasmului meu era binecunoscută alor mei şi apoi nimic nu este mai elocvent decât o femeie răscolită. Aş fi de acord? Eu? Să merg la Paris şi la Londra? Eu să susţin cauza noastră? Neoficial, bineînţeles, dar, totodată, considerată de ai mei ca fiind cea mai potrivită de a face acest lucru pentru România. Un fior de mândrie mi-a străbătut toata fiinţa. Eu? Desigur; eu eram cea chemată – da, cred ca mă simţeam capabilă să-mi susţin pledoaria chiar şi în faţa celor trei mari! [...] Da, voi merge, am spus – o să fac tot ce pot. Era o misiune pe care o puteam îndeplini, mă simţeam capabilă s-o fac, nu eram nici nervoasă şi nici speriată. Îmi făcea chiar plăcere”[76].

În 5 martie 1919, Regina Maria a început, la Paris, o vizită care va rămâne în istoria modernă a ţării noastre. Vizita la Paris a durat din 5 până în 12 martie 1919. Ulterior, Regina Maria, după ce a vizitat şi Londra, a revenit la Paris, după un alt sejur european, între 30 martie şi 16 aprilie 1919.

Călătoria a fost amplu relatată de ziarişti din România, Franţa, Italia, Marea Britanie şi din multe alte ţări europene. Presa a scris nu doar despre evenimentele la care a participat, dar a făcut şi un elogiu personalităţii puternice şi carismatice a Reginei. Ziarul „Le Temps” scria: Există femei care s-au născut zâne. Ele au intuiţia tuturor artelor, a tuturor sensibilităţilor, tuturor graţiilor. Ele cunosc, fără să fi învăţat, cuvintele care dezarmează sau care deschid zâmbetul care consolează sau care încântă[77].

În 7 martie 1919, a primit presa franceză. Însoţită de Victor Antonescu, „peste tot a

[75] https://www.stelian-tanase.ro/regina-maria-la-versailles/

[76] https://www.romaniaregala.ro/jurnal/regina-maria-incepea-acum-99-de-ani-legendara-sa-vizita-in-franta/

[77] „Le Temps”, An 59, Nr. 21.061/6 martie 1919, p. 1.

întins mâna cu o simplitate plină de farmec" – continua „Le Temps". România Mare va găsi în persoana Reginei un avocat neînduplecat, dotat cu „cea mai subtilă seducţie". Şi această seducţie, din primele minute, o exersează asupra auditoriului.

I-a sensibilizat pe francezi vorbind de „francezii săi" în timpului refugiului de la Iaşi, care au susţinut-o şi încurajat-o în momentele cele mai critice. La finalul discursului a făcut un apel patetic la adresa aliaţilor, SUA, Anglia şi, mai ales, Franţa „atât de iubită de români." Acestui popor răpus (al românilor – n.n.), jefuit şi fără resurse trebuie să i se întindă o mână de ajutor mai ales în condiţiile atacurilor bolşevice[78].

Regina Maria a suscitat interesul personalităţilor politice, culturale şi al publicului larg. Deşi Regina era suveran-consort şi nu şef de Stat, intervenţia ei în favoarea României, după încheierea Primului Război Mondial, a fost decisivă[79].

Regina s-a întâlnit cu comunitatea românească din Franţa, a fost oaspete de onoare al Operei Garnier şi al Comediei Franceze, a luat prânzul cu ministrul Afacerilor Externe, Stephen Pichon, la Quai d'Orsay, a participat la o slujbă la Catedrala Notre Dame în memoria celor căzuţi în Primul Război Mondial şi s-a întâlnit cu Preşedintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson.

Recunoaşterea României Mari s-a datorat, în parte, conexiunilor şi carismei Reginei Maria. A făcut lobby pentru ţară în 1919, la Paris, când România cerea Transilvania, Bucovina şi întreg Banatul, adică respectarea garanţiilor din anul 1916, deşi semnase pacea separată cu Germania.

Şi la Londra vizita s-a desfăşurat destins şi cu rezultate excelente pentru România. În atmosfera de familie, vărul ei, Regele George V, o întâmpină la gară, iar Regina Angliei îi împrumută bijuterii pe care să le poarte la marile banchete, bijuteriile Coroanei României şi tezaurul ţării fiind luate de ruşi. Întâlnirile cu Lloyd George, Austen Chamberlain şi Winston Churchill erau în program. Când, la întoarcere, Regina Maria trecea din nou prin Paris, atmosfera de la Conferinţa de Pace devenise favorabilă României.

Delegatul ardelean de la Conferinţa de pace, Alexandru Vaida-Voevod, după turneul diplomatic al Reginei, concluziona: „Venirea Reginei a fost pentru causă de cea mai mare importanţă. Serviciile favorabile causei noastre prin activitatea ei sunt nesfârşite. Ele se condensează tot mai mult în rezultate foarte ponderabile.

Fără dânsa multe şi multe nu le puteam urni din loc toţi bărbaţii împreună. De la partea creditelor până la convenţia militară, intervenţia ei a promovat nespus de mult interesele noastre. Nu vreau să zic că ea le-a obţinut. Dar ea a creat conştient atmosfera, fără de care nu am fi putut reuşi. Conştient, căci pe lângă frumuseţea ei fascinătoare, toată păşirea, gestul, mimica, felul ei de a vorbi, totul cucereşte irezistibil. Apoi, înscenarea sentimentală, demnă a manifestării de omagiu ce l-a adus morţilor Franţei, instituţiilor, orgoliul ei. Femeia aceasta extraordinară a făcut cât nu puteau face sute de diplomaţi plus un corp de armată. Ea rămâne cea mai splendidă figură istorică a zilelor noastre"[80].

La Paris, Regina a pledat şi cauza Banatului în faţa unor personalităţi de primă importanţă. În cadrul unei recepţii organizată de Victor Antonescu, la care au fost prezenţi

[78] *Idem,* Nr. 21.063/ 8 martie 1919, p. 2.
[79] https://www.romaniaregala.ro/jurnal/regina-maria-incepea-acum-99-de-ani-legendara-sa-vizita-in-franta
[80] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod,* dosar 50/1919, fila 4.

ministrul de Externe al Franţei, Stephen Jean-Marie Pichon şi preşedintele comisiei teritoriale de la Conferinţa de pace, André Pierre Tardieu, Regina Maria le-a sugerat din priviri importanţa Banatului pentru România şi justeţea cauzei românilor, în virtutea tratatului din 1916.

Alexandru Vaida-Voevod relata modul plastic de exprimare al Reginei, atunci când s-a discutat problema Banatului: „... la recepţia de la (Victor) Antonescu, a zis în auzul tuturor, privindu-i pe Pichon şi pe Tardieu: La noi, în România, se crede că dacă îşi doreşte omul ceva când gustă pentru prima dată în acel an ceva, dorinţa i se împlineşte. Aceasta este prima frază pe care o rostesc în ăst timp şi-mi doresc ca Banatul să fie al nostru”. Prin prezenţă, farmec şi eleganţă – continua Vaida – Regina României a avut un cuvânt greu de spus la Paris şi în privinţa Banatului. Regina a făcut „minuni”[81].

La întoarcerea din Apus, în mai 1919, Regina Maria a acordat un interviu presei din România despre vizitele efectuate. Concluziile expuse ziariştilor reprezintă o sinteză excelentă a situaţiei României şi perspectivele acesteia: „Românii s-au luptat bine, s-au apărat vitejeşte, cu toate că au fost înconjuraţi de duşmani numeroşi şi puternici şi de un „aliat” care ne-a trădat. Dl. Clemenceau a fost mişcat de aceste argumente temeinice. El mi-a promis tot sprijinul Franţei...”.

... La Londra am participat la dineuri şi am avut prilejul să stau de vorbă cu oameni politici. Le-am vorbit de România, mereu de cauza noastră. Era datoria mea să interesez pe toţi de cauza noastră... Am fost şi la Regele Angliei. I-am povestit situaţia în care ne găsim. Regele mi-a spus că se interesează de România şi ne va da sprijinul necesar...

... Am vorbit şi cu americanii. Aceşti bravi, sunt originali. Ei mi-au promis tot sprijinul (femeile americane i-au propus o călătorie în America unde să ţină conferinţe despre drepturile femeilor, ele punând la dispoziţie un tren ultrarapid) ...Regina se opreşte din povestire... şi porunceşte să i se aducă obiectul dorit (O cutiuţă în care era invitaţia respectivă)”.

Întâlnirea cu prinţul Serbiei a decurs normal. El a fost amabil şi-a manifestat dorinţa ca relaţiile dintre ţările noastre să fie dintre cele mai bune”[82].

În această perioadă, respectiv lunile martie-aprilie 1919, situaţia din Banat s-a schimbat, evoluând de la o administraţie discreţionară spre normalitate. Primul semnal fusese dat de îndepărtarea generalului francez filomaghiar Farret din Banat. Sosirea comisiei Goodwin în Banat dovedea interesul Aliaţilor pentru situaţia provinciei. Administraţia civilă era înlocuită cu cea militară în 19 februarie 1919[83].

Dând curs argumentelor delegaţiei române, Consiliul Militar Aliat, în acord cu Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace, a trasat o nouă linie de demarcaţie, decât aceea impusă de armistiţiul de la Belgrad. Între frontierele provizorii s-a instituit o zonă neutră ocupată de armatele aliate[84]. Conform dispoziţiilor Conferinţei de Pace, retragerea

[81] Idem, dosar nr. 39, fila 6.

[82] „Banatul”, Lugoj, Nr. 13/4 mai 1919, p. 2.

[83] Radu Păiuşan, *op. cit.* p. 147.

[84] Conferinţa de pace nu a ţinut seama de solicitarea lui Ion I.C. Brătianu. La 21 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu solicita Conferinţei de Pace să-i dea aprobarea să ocupe teritoriul ce-i revenea României şi să renunţe la intenţia de constituire a unei „zone neutre” în aceste regiuni, deoarece aceasta „ar marca răul şi, departe de a-l împiedica, l-ar încuraja”. La 26 februarie 1919, pe baza raportului reprezentanţilor militari ai

trupelor sârbe dincolo de linia de demarcaţie trebuia să înceapă la 23 martie 1919 şi să se finalizeze în cel mult 10 zile[85].

Pentru a atenua rivalităţile româno-sârbe din Banat, la sfârşitul lunii februarie a sosit la Timişoara divizia 17 franceză condusă de generalul Pruneau. Această unitate a rămas în Timişoara până la sfârşitul lunii mai când, în condiţiile războiului cu Ungaria, s-a deplasat la Mocrin. Câteva subunităţi au mai rămas în Banat, la Lugoj, Mehadia şi Arad.

Sosirea generalului Pruneau la Timişoara era de bun augur, întrucât generalul Farret „prefera în orice ocazie anturajul maghiarilor, mai ales al reprezentantelor sexului frumos"[86]. Ca urmare a unei asemenea atitudini nedrepte faţă de români, părtinitoare faţă de unguri, generalul a devenit antipatic şi în rândul conaţionalilor săi. A fost rechemat în Franţa.

Uşoara destindere a atmosferei din Banat a permis sosirea unor ofiţeri de legătură români. Au fost trimişi la Timişoara Avram Imbroane, Petru Nemoianu, Cornel Bojincă, Iancu Conciatu, Traian Birăescu pentru evaluarea situaţiei[87]. Ei au primit informaţii pe baza cărora trimiteau rapoarte Marelui Cartier General al Armatei Române. Comandamentul militar din Transilvania a trimis ca ofiţer de legătură la Timişoara pe maiorul Dumitru Oancea. Sosirea ofiţerilor de legătură în Banat a pregătit instaurarea administraţiei româneşti în Banat.

Odată cu venirea maiorului Oancea erau obţinute mai multe informaţii despre Banat. Maiorul Oancea a fost în misiune, la Timişoara, între 22 martie şi 28 aprilie 1919, delegat fiind pe lângă comandamentul francez. El deţinea ştiri despre persecuţiile sârbilor asupra românilor şi dificultăţile întâmpinate de români în Banat încă înainte de sosirea trupelor sârbeşti[88].

La Paris, delegaţia României, din care făcea parte şi bănăţeanul Caius Brediceanu, solicita Conferinţei de Pace instaurarea administraţiei româneşti în Banat. În privinţa administraţiei româneşti în Caraş-Severin, primul nume de prefect ce s-a vehiculat a fost al lui Caius Brediceanu.

În scrisoarea expediată mamei sale, la 25 aprilie 1919, Caius Brediceanu spunea: „Facem tot posibilul ca şi în Lugoj să se introducă administraţia română care, poate, se

---

Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace, în care au fost avute în vedere şi opiniile reprezentanţilor români, Biroul Conferinţei de Pace a aprobat totuşi crearea unei „zone neutre" (*1918. Documente*. vol. VI, doc. nr. 835, p. 532-545).

[85] Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului 1916-1919*, vol. II, Bucureşti, 1989, p. 419.

[86] Radu Păiuşan, *op. cit.*, p. 150.

[87] Bănăţeni la origine, ei luptaseră în armata austro-ungară pe fronturile din Rusia. Fiind capturaţi de inamic, au intrat în rândul voluntarilor români din Rusia. Ajunşi la Bucureşti, au întemeiat ziarul „Banatul", în 24 ianuarie 1919, numit „ziarul pribegilor bănăţeni". Cu apariţie neîntreruptă pe parcursul anului 1919, ziarul „Banatul" a fost o adevărată redută a rezistenţei românilor din Banat împotriva ocupaţiei sârbeşti. Odată cu eliberarea părţii de est a Banatului de trupele sârbeşti, redacţia ziarului s-a mutat la Lugoj (aprilie 1919), iar din august 1919 s-a stabilit la Timişoara, sub denumirea de „Banatul Românesc", pentru a nu fi confundat cu ziarul omonim ce apărea la Timişoara din 16 februarie 1919, sub conducerea marelui român Lucian Georgevici.

[88] Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului şi încorporarea Timişoarei la România*, Timişoara, 1934, p. 5 şi urm.

va începe fără mine, căci aici am chestiuni mult mai mari şi mai importante de rezolvat şi prefectura cade în planul al doilea”[89].

Situaţia internaţională devenea tot mai favorabilă românilor, chiar dacă aceasta solicita noi jertfe. Guvernul Béla Kun nu a recunoscut linia de demarcaţie trasată de Conferinţa de pace. În noaptea de 15/16 aprilie 1919, armata bolşevică maghiară a declanşat ofensiva împotriva armatei române. Contraofensiva armatei române împotriva Ungariei a început la 16 aprilie şi s-a finalizat cu eliberarea totală a Transilvaniei şi fixarea liniei de contact între cele două armate pe Tisa (1 mai 1919)[90].

Generalul Franchet d'Esperey a ordonat armatei franceze să se retragă din Banat. Treptat administraţia românească se instaura şi în Caraş-Severin. Situaţia nouă creată în centrul Europei prin atacurile bolşevicilor maghiari impunea, din raţiuni strategice şi nu numai, şi alte măsuri.

Generalul francez preciza Comandamentului general al armatei din Ungaria, în telegrama din 10 mai 1919, că instaurarea comunismului la Budapesta şi înaintarea trupelor române până la Tisa determinau modificări în administraţia Banatului. Astfel, pentru a se facilita aprovizionarea armatei române, trebuia înlocuită administraţia maghiară din Banat impusă prin tratatul de la Belgrad, deoarece această administraţie, supusă guvernului bolşevic de la Budapesta, îngreuna aprovizionarea, „creând tulburare şi agitaţie în Banat”.

Franchet d'Esperey mai spunea că funcţia de prefect trebuia dată unui om cu largă popularitate şi ţinută demnă. La fel, jandarmeria trebuia să reprezinte interesele populaţiei majoritare – românii. Pentru funcţia de prefect a fost propus juristul George Dobrin, despre care generalul francez spunea că fiind „avocat, îmi este indicat ca deosebit de apt pentru aceste funcţii”[91].

În data de 18 mai armata română şi-a făcut intrarea în Arad, iar la 23 mai un detaşament de 550 de jandarmi a sosit de la Deva, la Lugoj. Oraşul frumos împodobit şi-a primit conaţionalii în uralele mulţimii entuziaste. Ziarul „Drapelul” scria: „Bine aţi venit în ţinuturile noastre santinele credincioase, ca să puneţi temelie trainică siguranţei şi ordinei şi să deschideţi calea glorioasei oştiri române, ce vor veni să ia moştenire cea mai mănoasă şi binecuvântată parte a României Mari, Banatul mult încercat!...”. La rândul său, ziarul „Banatul” consemna: „După aşteptare chinuitoare de luni de zile, începeau să se reverse şi asupra Banatului razele dătătoare de viaţă ale soarelui libertăţii. Ele au atins ieri Lugojul şi de aici se vor revărsa, treptat, asupra Banatului întreg”.

Românii sperau că, odată cu intrarea trupelor române în Lugoj, la 23 mai 1919, situaţia va intra în normalitate în tot judeţul. Cotidianul bănăţean mai consemna: „Trenul acoperit de verdeaţă care ne aducea salvatorii de mult aşteptaţi, trimişi din cetatea Devei, intră în gara Lugoj, Vineri, 23 mai 1919, la orele 51/2 d.a. Din departe se aude cântecul voinicilor pe care ni-l aducea...

Pe ferestrele vagoanelor apar chipie de ofiţeri, apoi de soldaţi, braţe frăţeşti salută şi lor le răspunde, în urale de însufleţire, lumea adunată pe peronul gării. ... Lumea aruncă

---

[89] Ioan Stratan, *Doi fraţi. Epistolar lugojan*, Timişoara, 1977.
[90] *1918. Documente*, vol. III, doc. nr. 600, p. 349.
[91] *Idem*, doc. nr. 606, p. 365.

flori. Drăgălaşa fetiţă a măestrului Vidu, Lia, prezintă căpitanului Bucşa un buchet de rose. Urale, cântece, fâlfâieri de chipiuri, de drapele, îmbrăţişări, lăcrimări – însufleţire fără sfârşit.

În faţa primăriei, pe care s-a arborat acum drapelul tricolor, oaspeţii iubiţi sunt aşteptaţi de fruntaşii oraşului, în frunte cu domnul primar Ioan Băltescu. Salutul primarului pentru jandarmi a fost... al sufletului îngheţat trezit la o nouă viaţă de razele primăverii... Roagă ca voinicii români, atât de aşteptaţi de întreaga suflare românească, să ia sub scutul lor pe cetăţenii oraşului".

În cuvântul său, căpitanul Gheorghe Bucşa dă expresie fericirii ce l-a cuprins pe el şi pe camarazii lui originari din toate ţinuturile Ardealului şi din Banat, că au ajuns să îndeplinească un ordin pe care îl aşteptau de mult, să înainteze spre Banat şi să deschidă, cu acest prilej, drumul spre unirea acestei provincii cu România. Toţi îşi vor face datoria ascultând numai de „porunca neamului".

Măreaţa zi s-a terminat cu o masă dată ofiţerilor români la care s-a făcut şi o colectă de 1.200 de coroane pentru orfanii rămaşi în comuna Vermeş de pe urma represaliilor sârbeşti"[92].

În 28 mai 1919, noul prefect instaura administraţia românească în zona de ocupaţie franceză. Dificultăţi au fost întâmpinate din motive obiective – lipsa aparatului administrativ specializat în rândul românilor şi prezenţa trupelor franceze. Armata română putea intra în Banat doar la sfârşitul lunii iulie.

În lunile mai-iunie, situaţia României s-a complicat din nou, chiar în momentul în care se decidea destinul Banatului. O serie de probleme au fost introduse în discursul Conferinţei de pace, parcă, pentru a distrage atenţia de la Banat sau pentru a se justifica decizia ce urma să o ia Conferinţa de Pace referitoare la Banat.

În cadrul negocierii legate de elaborarea Tratatului de pace cu Austria, la mijlocul lunii mai 1919 a apărut un element nou, care a complicat mult situaţia[93]. La 23 mai 1919 Philippe Berthelot, director general în Ministerul Afacerilor Externe al Franţei, a adresat o notă şefilor de delegaţii ale „micilor aliaţi", inclusiv lui Ion I.C. Brătianu, prin care şeful delegaţiei române la Conferinţa de Pace era informat de hotărârea Consiliului Principalelor Puteri Aliate şi Asociate de a crea „o comisie însărcinată să determine natura garanţiilor care trebuie luate pentru a asigura protecţia minorităţilor" din teritoriile încorporate în noile state create sau a celor care vor primi măriri teritoriale.

Totodată, Ph. Berthelot solicita un răspuns „într-un timp cât de scurt", întrucât perioada acordată comisiei pentru a soluţiona această problemă era „foarte scurtă"[94].

La 27 mai Ion I.C. Brătianu a răspuns mesajului transmis de Ph. Berthelot, informându-l că România a asigurat deja egalitatea deplină a drepturilor, libertăţilor politice şi religioase ale cetăţenilor săi, fără deosebire de rasă sau religie, că orice persoană născută în România, care nu are altă cetăţenie, precum şi toţi locuitorii din teritoriile unite cu România, care nu optează pentru o altă cetăţenie, sunt de drept cetăţeni

---

[92] „Banatul", Lugoj, An I, Nr. 20/25 mai 1919, p. 1.

[93] https://www.punctulcritic.ro/ion-calafeteanu-gheorghe-sbarna-infaptuirea-idealului-national-suprem-marea-romanie-unita-si-recunoasterea-sa-internationala-1918.

[94] *1918. Documente*, vol. III, doc. nr. 614, p. 385.

români. Dar România nu ar admite în niciun caz intervenţia guvernelor străine în aplicarea legilor sale interne”[95].

Liderul român exprima clar în răspunsul său faptul că în România sunt respectate drepturile minorităţilor, dar nu înţelegea ca invocarea acestei teme să fie un mijloc de imixtiune în treburile interne. În condiţiile date, „puterile mici” erau nevoite să prezinte un punct de vedere comun Conferinţei.

În după amiaza zilei de 29 mai 1919, delegaţii României, Poloniei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi Greciei au fost invitaţi la Quai d'Orsay pentru a li se face un rezumat al proiectului de tratat cu Austria (mai puţin clauzele militare şi cele referitoare la reparaţii), ce urma să fie prezentat delegaţiei austriece a doua zi la Saint-Germaine. Surprizele au fost mari şi în şedinţa plenară din 31 mai 1919, prezidată de Clemenceau, când au fost dezbateri aprinse asupra unor articole din proiectul de tratat.

În primul rând era vorba despre articolul 5 (devenit art. 60 din textul final), privitor la drepturile minorităţilor, prin care „Principalele Puteri Aliate şi Asociate” primeau mână liberă să se amestece în viaţa internă a statului român şi de a lua dispoziţiile pe care le-ar considera necesare sub pretextul grijii faţă de drepturile minorităţilor naţionale. Acelaşi articol acorda dreptul Marilor Puteri de a controla, pentru o perioadă de cinci ani, transportul şi comerţul exterior al României. Aceste două clauze trebuiau să fie inserate într-un tratat al minorităţilor ce urma să fie semnat odată cu tratatul cu Austria[96].

Când, la 2 iunie 1919, proiectul tratatului de pace a fost prezentat delegaţiei austriece, niciuna dintre observaţiile făcute de Ion I.C. Brătianu, în urmă cu două zile, nu fusese introdusă în proiect. În faţa atitudinii intratabile a marilor puteri, Ion I.C. Brătianu a luat hotărârea de a părăsi capitala Franţei, desemnându-l pe Nicolae Mişu ca prim delegat al României. Dar, înainte de a părăsi Parisul, el a înaintat Conferinţei de Pace un nou memoriu intitulat „România în faţa Congresului de Pace” în care arăta loialitatea României faţă de puterile Antantei, dar şi imposibilitatea guvernului român de a semna tratatul cu Austria şi tratatul minorităţilor.

În acelaşi timp, consiliul celor 10, format din doi reprezentanţi ai fiecărei Mari Puteri şi doi specialişti, lua decizii importante privind frontierele din vestul României. În 11 iunie 1919, Consiliul miniştrilor afacerilor străine ai Marilor Puteri s-a întrunit la 10 dimineaţa. Au fost convocaţi şi delegaţii români pentru a le fi prezentate graniţele cu Ungaria. Ministrul englez Arthur Balfour a întrebat de ce nu sunt prezentate pe hartă şi graniţele cu Yugoslavia. Stephen Pichon i-a răspuns. „Chestiunea fruntariilor iugoslave nu se pune”[97].

Anunţul ministrului de Externe al Franţei prelungea suspansul privind linia de demarcaţie din Banat, deşi informaţiile care circulau în cercurile diplomatice şi în presă confirmau vestea tristă pentru români, adică divizarea provinciei. George G. Mironescu, întors în cursul lunii iunie, de la Paris declara: „În ce priveşte Banatul, raportul comisiei teritoriale a fost schimbat de vreo zece ori. Ultimul raport conchide la împărţirea

[95] *Idem,* doc. nr. 616, p. 387.
[96] *Idem*, doc. nr. 614, p. 385.
[97] *Idem*, doc. nr. 630, p. 441.

Banatului între Ungaria, Serbia şi România...”[98].

Atât timp cât delegaţia României a fost condusă de primul ministru Ion I.C. Brătianu, poziţia României nu s-a modificat în privinţa liniei de demarcaţie din Banat. În timp ce în Banat aveau loc ample mişcări de protest în urma desfiinţării republicii bănăţene, la Paris, în 22 februarie 1919, delegaţii români au fost chemaţi în faţa Comisiei celor 10 care urma să prezinte un referat în plenul Conferinţei de Pace în problema Banatului.

Expunerea lui Brătianu a durat două ore. În faţa delegaţilor români (Ionel Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Mişu, Constantin Diamandy, Ion Pillat, Caius Brediceanu, Alexandru Lapedatu şi Constantin Brătianu) era André Pierre Tardieu, ca „locotenent” al lui Georges Clemenceau. Vaida-Voevod îi scria lui Maniu: „Nu-ţi poţi face idee cât de admirabil a susţinut Brătianu întreaga problemă cu toate punctele ei de vedere...”[99].

După discutarea problemei secuilor, Tardieu l-a întrebat pe Brătianu care ar fi poziţia României în cazul în care s-ar da sârbilor câţiva kilometri spre sud, de la vărsarea Mureşului în Tisa? Brătianu a replicat: „fie că s-ar da un chilometru, fie că s-ar da 1000 de chilometri, pentru noi nu se schimbă esenţa, rămâne chestia indiscutabilă. A spus-o cu atâta nonşalanţă categorică, încât nici Tardieu nu a putut suprima un zâmbet”. Vaida a mai expus demnitarilor străini şi complicitatea bolşevicilor în săvârşirea multor rele din Banat.

În 25 februarie 1919, în jurul orelor 10, delegaţii români s-au prezentat în faţa Consiliului Militar. Au vorbit generalul Constantin Coandă, colonelul Toma Dumitrescu şi Alexandru Vaida-Voevod. „... Noi am cerut – scria Vaida – ocuparea ţinuturilor acordate nouă prin tratatul de la Bucureşti (din 1916 – n.n.), iar de la acesta, spre Tisa, zona neutră cu retragerea trupelor maghiare”. Vaida şi Ion. I.C. Brătianu s-au coordonat tot timpul în cadrul Conferinţei de pace. „Expunerile mele sunt scrise în acord cu Brătianu”[100] remarca delegatul ardelean.

La Versailles, în faţa Consiliului Superior de Război, Alexandru Vaida-Voevod a susţinut magistral chestiunea unei noi linii de demarcaţie în Banat. El nădejduia că, în cel mai scurt timp posibil, vor putea înainta trupele române şi în Banat. „Am cerut pentru Banat – îi scria lui Maniu – trupe aliate, la nord de Mureş, până la linia tratatului trupe româneşti, – iar între această linie şi Tisa o zonă neutrală cu trupe aliate”[101].

Vaida avusese o discuţie şi cu delegatul englez Thomas Stead în problema Banatului şi a situaţiei din Ungaria. Stead a confirmat că sârbii refuzau să trimită trei divizii contra regimului Béla Kun. Au acceptat să trimită doar o divizie. Stead, în aceste condiţii, l-a avertizat pe Ante Trumbić că „diviziunea pe care o daţi are menirea să ocupe Budapesta”.

Atitudinea guvernului de la Belgrad faţă de Ungaria bolşevică era încă o suspiciune că sârbii şi ungurii se sprijineau reciproc în privinţa Banatului. Raţionamentul era aşa: dacă Banatul nu putea fi al Ungariei, atunci să fie al sârbilor, iar dacă Banatul nu poate să fie al sârbilor, atunci provincia să revină Ungariei, în nici un caz României.

[98] „Renaşterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 121/20 iunie 1919, p. 1
[99] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 50/1919, fila 9.
[100] *Ibidem,* fila 10.
[101] *Ibidem,* fila 15.

Thomas Stead l-a avertizat pe Trumbić, dar şi pe Vaida-Voevod în privinţa Banatului, spunându-le „Faceţi tot ce puteţi spre a paralisa prostia aceasta (disputa pentru Banat – n.n.)”. Vaida a replicat că era în bune raporturi cu Trumbić, „dar în chestia Banatului nu putem ceda... Sârbii încearcă o cooperare cu Ungurii. Vor fi traşi pe sfoară, dar preferă să peardă Banatul la Unguri, decât să ni-l lase nouă”. Stead insista ca românii şi sârbii să cadă de acord. Vaida a replicat că „acordul îl poate provoca Ententa (Antanta – n.n.). Să nu tot negoţieze cu Maghiarii, ci să ne lase nouă Banatul”[102].

În cursul lunii martie, Vaida-Voevod, generalul Arthur Văitoianu şi Victor Antonescu au fost primiţi de Clemenceau, „un moş grăsuţ, cu paşi cam greoi, dar cu eleganţă uşoară în mişcări... Ne spune (cu referire la Banat – n.n.): Da, aşa este, le ştiu pe toate. Franţa a făcut tot ce a putut pentru România şi vrea să facă tot ce va putea. Franţa este, însă, epuisată de resursele materiale, nu mai poate da împrumuturi. Echipamente? Da. Dar în locul lor trebuie să ne provedem cu altele, este deci o chestie de parale. Noi v-am susţinut şi în Consiliul Militar şi în Consiliul Conferinţei. S-au opus însă Dl Lloyd George şi Dl. Wilson. Căutaţi să-i convingeţi pe ei. Noi o să vă susţinem şi pe viitor... şi a repetat concediindu-ne să stăruim pe lângă Americani şi Englezi”[103].

Însă americanii aveau deja multe angajamente economice şi contacte politico-diplomatice cu sârbii ca să spună ceva împotriva lor, iar preşedintele Woodrow Wilson nici nu voia să audă de tratatul din 1916. Cât îi priveşte pe englezi, ei receptau „sugestiile necontenite ale domnului Trumbici[104], prezidentul marelui comitet jugo-slav (din exil – n.n.)... care a făcut tot felul de intervenţii şi sacrificii pentru ca bărbaţii de stat englezi să ia pe faţă apărarea Serbiei, chiar şi în contra noastră”, afirma politicianul român Ion. Th. Florescu, care a acordat un interviu ziarului „România” la întoarcerea în ţară[105].

În ce priveşte Italia, iniţial a susţinut puternic România. „Banatul este românesc” scria „Il Tempo”, afirmând fără echivoc: „Pretenţiile sârbilor asupra Banatului – ca şi de altfel în celelalte chestiuni cari ne privesc de aproape – se bazează pe calcule exagerate şi nu pot rezista nici chiar criticilor celor mai binevoitoare şi mai nepărtinitoare.

Banatul este teritoriu românesc, care nu se poate deslipi de soarta Transilvaniei pentru motive istorice, geografice şi economice. Ar fi bine – continua ziarul – ca sârbii să fie mai moderaţi în chestia Banatului ţinând seama de cererile românilor şi să nu uite că

---

[102] *Idem*, dosar nr. 33/1919, fila 2.

[103] *Idem*, dosar nr. 42, filele 2-3.

[104] După începutul Primului Război Mondial, Ante Trumbić a fugit, împreună cu alţi patrioţi sud-slavi, spre Roma. În 1915 a devenit preşedinte al Comitetului iugoslav, cu sediul la Londra, care a căutat sprijinul Aliaţilor în instituirea unui stat sud-slav independent şi unit. În iulie 1917 a negociat cu succes cu liderii guvernului sârb Declaraţia de la Corfu, o afirmaţie a unităţii care a pus bazele viitorului stat iugoslav.

La încheierea războiului, în decembrie 1918, Trumbić a devenit primul ministru de Externe al nou-formatului Regat al Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor şi a reprezentat ţara sa la Conferinţa de pace de la Paris. Dificultăţi formidale au apărut în ceea ce priveşte cererea guvernului italian pentru Fiume şi pentru teritorii extinse de pe coasta de est a Adriaticii (promisă de către britanici şi francezi în Tratatul secret de la Londra din 1915), precum şi pentru naţionaliştii croaţi cu mai multă independenţă. Abilitatea diplomatică a lui Trumbić a mers mult în câştigarea majorităţii terenurilor disputate pentru Iugoslavia şi păstrarea unităţii acasă. S-a retras din politică în 1929.

[105] „Renaşterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

sunt 400 de mii de români în valea Timocului, pe când în teritoriile României sunt numai 280 mii sârbi"[106].

Potrivit celor consemnate de ziarele italiene şi franceze, am fi tentaţi să afirmăm că susţinerea din partea celor Patru Mari era determinată de originea popoarelor: italienii şi francezii, latini de origine, au susţinut la Conferinţa de pace de la Paris un popor latin din estul Europei – românii – în faţa puterilor anglo-saxone.

Realitatea este că italienii, cu timpul, şi-au schimbat poziţia, atunci când aveau nevoie de sprijinul american (pe care nu l-au primit) în conflictul cu sârbii. În aprilie-mai, între Italia şi Statele Unite a izbucnit un conflict pe tema portului Fiume, revendicat de italieni şi sârbi. Şi în acest conflict, americanii au fost de partea sârbilor. Primul ministru al Italiei, Vittorio Emanuele Orlando· a avut oarecum destinul lui Ionel Brătianu la Conferinţa de pace de la Paris. Dar retragerea lui temporară de la Forul mondial al păcii s-a datorat şi altor motive decât celor ale prim ministrului român[107].

Schimbarea radicală a atitudinii binevoitoare a Italiei faţă de România era tot mai clară din vara anului 1919. În septembrie 1919, delegaţii Italiei, contele Vanutelli Rey şi Tomasso Tittoni, au „potolit" pe Alexandru Vaida-Voevod în revendicările asupra Banatului, considerat o „problemă închisă", la fel ca şi delegaţii americani. Toţi recomandau României să semneze controversatul tratat cu Austria pentru a nu le face greutăţi şi lor, italienilor.

Franţa a susţinut cel mai mult România. Aserţiunea mai trebuie doar detaliată în sensul precizării că sprijinul a fost unul larg: politicieni, presă, opinia publică. Dacă în presă mai apăreau şi articole mai puţin favorabile României şi românilor, aceasta se datora dreptului la replică acordat celor la care făcea referire la vreun articol, sârbilor în primul rând.

Franţa a sprijinit România încă din timpul războiului, apoi în perioada ce a urmat, când hoardele bolşevice înconjurau România de la vest la est ca un arc peste Carpaţi. Vineri, 12 septembrie 1919, „la 6,30 fix", ne-a primit preşedintele Raymond Poincaré –

---

[106] „Universul", Bucureşti, Nr. 106/18 februarie 1919.

[107] Vittorio Emanuele Orlando a fost unul dintre cei Patru Mari, principalii lideri aliaţi şi participanţi la Conferinţa de pace. Deşi, în calitate de prim-ministru, a fost şeful delegaţiei italiene, incapacitatea lui Orlando de a vorbi engleză şi poziţia sa slabă politică la domiciliu a permis ministrului conservator de Externe, Sidney Sonnino, să joace un rol dominant. Diferenţele lor s-au dovedit a fi dezastruoase în timpul negocierilor. Orlando era pregătit să renunţe la pretenţiile teritoriale pentru Dalmaţia de a anexa Rijeka (sau Fiume cum italienii au numit oraşul) - principalul port maritim de pe Marea Adriatică - în timp ce Sonnino nu era pregătit să renunţe la Dalmaţia. Italia a sfârşit prin a revendica ambele şi nu a primit niciunul, luptându-se împotriva politicii de autodeterminare naţională a lui Wilson. Orlando a părăsit dramatic conferinţa la începutul lui aprilie 1919. S-a întors scurt în luna următoare, dar a fost forţat să demisioneze cu doar câteva zile înainte de semnarea Tratatului rezultat de la Versailles. Faptul că nu era semnatar al tratatului a devenit un punct de mândrie pentru el mai târziu în viaţa sa. Primul ministru francez Georges Clemenceau l-a poreclit „Plânsul", iar Orlando însuşi şi-a amintit cu mândrie: „Când... ştiam că nu ne vor da ce avem dreptul... Am scris pe podea. Am bătut cu capul de am strigat. Am vrut să mor". (https://en.wikipedia.org/wiki/Vittorio_Emanuele_Orlando)

Poziţia sa politică a fost grav afectată de eşecul său de a-şi asigura interesele italiene la Conferinţa de pace de la Paris. Orlando şi-a dat demisia la 23 iunie 1919, ca urmare a incapacităţii sale de a achiziţiona Fiume pentru Italia în acordul de pace. Aşa-numita „victorie mutilată" a fost una dintre cauzele ascensiunii lui Benito Mussolini în Italia.

comunica Vaida-Voevod lui Iuliu Maniu. (Nicolae) Mişu a mulţumit Franţei pentru atitudinea prietenească de pe tot timpul Conferinţei de Pace”.

Vaida a mulţumit în numele transilvănenilor. „Românii din Transilvania – spunea Vaida – îi sunt adânc recunoscători Franţei care, pe timpul cât eram oprimaţi, înainte de război, apoi în decursul războiului, ne-a făcut cu putinţă să găsim o ţară mare şi cultă, care să ne ia apărarea. În Franţa, totdeauna am putut să ne manifestăm liber pentru unitatea noastră naţională şi primii oameni ai Franţei s-au identificat cu cauza noastră, declarând că ea este cauza civilizaţiei”[108].

În finalul discuţiei cu preşedintele Franţei, Nicolae Mişu a mai spus: „Franţa poate conta totdeauna pe România”. Răspunsul preşedintelui Poincaré a fost următorul: „România poate fi sigură şi ea că Franţa va face tot ce poate în interesul ei (al României – n.n.).” România Mare a fost creată cu sprijinul decisiv al Franţei. „Franţei îi datorăm România Mare – continua Vaida Voevod, iar Nicolae Mişu adăuga în faţa preşedintelui: „Franţa a fost totdeauna cea mai sinceră prietenă a României”. Poincaré a încheiat spunând: „Şi îi va fi totdeauna prietenă”[109].

Citind presa vremii şi cercetând documentele istorice, conştientizăm şi astăzi faptul că francezii, în acel moment, nu puteau să sprijine mai mult România. Tocmai primiseră un împrumut de la englezi. Ei înşişi se confruntau cu probleme economice, financiare, sociale şi militare. Tratamentul aplicat României din partea celor Patru Mari era la fel ca şi pentru alte state cu „interese limitate”.

Afirmaţiile lui Clemenceau transmise delegaţilor români, cum că ar trebui discutat cu englezii şi americanii situaţia din Banat, mai sugerau un aspect: faptul că în problema Banatului, încet, încet, lucrurile se clarificau, în sensul divizării provinciei. Doar francezii, singuri, nu mai puteau face nimic. Rămânea în discuţie flexibilitatea liniei de demarcaţie, la care făcea aluzie Pichon în dialogul lui cu Ionel Brătianu, în sensul că frontiera dintre România şi Regatul Sârbo-Croato-Sloven se mai putea muta câţiva kilometri, spre vest sau spre est.

Decizia celor Patru privind Banatul a fost luată în 13 iunie, dar comunicată abia la 30 iunie 1919. Neliniştea era maximă în Banat, unde românii încă mai aşteptau o hotărâre favorabilă, în acord cu prevederile tratatului din 1916. Nu a fost aşa. Banatul urma să fie împărţit.

La Paris, Ion I.C. Brătianu, luând act de raportul Comisiei pentru examinarea revendicărilor teritoriale, menţinute de Consiliul celor Patru, a început tratative cu delegaţii sârbi în problema Torontalului, partea vestică a Banatului ce era atribuită Regatului Sârbo-Croato-Sloven.

Brătianu era decis să trateze problema şi mai hotărât „subliniind faptul că prietenia României poate fi pierdută definitiv pentru sârbi dacă aceştia vor continua să susţină pretenţiile lor în Banat – scria ziarul „Renaşterea Română” din Sibiu... Se pare că deocamdată delegaţii sârbi, în special dl. Trumbici, au un ton împăciuitor...”[110].

---

[108] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 13.
[109] *Ibidem*, fila 15.
[110] „Renaşterea Română”, Sibiu, An I, nr. 98/22 mai 1919, p. 1.

Atitudinea resemnată a delegaţilor sârbi era explicată de faptul că ei conştientizau că nu puteau obţine mai mult şi, în cele din urmă, erau mulţumiţi cu câmpia Torontalului, principala lor revendicare din motive economice. Strategic, sârbii obţinuseră o suprafaţă suficient de mare în faţa capitalei aşa încât aceasta să nu mai fie ameninţată.

La Bucureşti, guvernul condus de Mihail Pherekyde, înlocuitorul lui Ion I.C. Brătianu, în şedinţa din 19 mai 1919, a luat în discuţie problema Banatului. În urma rapoartelor primite, guvernul a decis „să se ia măsurile energice, dictate de împrejurări, întrucât siguranţa vieţii populaţiei româneşti, ca şi libera manifestare a voinţei acesteia, se găsesc serios ameninţate de stările de fapt de acum”[111].

Ştirea că Banatul urma să fie divizat se răspândea tot mai mult în rândul opiniei publice din România şi „o emoţie a cuprins întreaga ţară”. Corespondentul ziarului „Le Temps” din România scria că trebuie să fii la Bucureşti pentru a şti cât este de afectat poporul român de deciziile Conferinţei de pace. Faţă de nedreptăţile făcute Banatului de Conferinţa păcii se preciza: „se iau în considerare cei 200.000 de sârbi din Banat dar sunt ignoraţi românii care locuiesc în Valea Timocului. De ce această diferenţă?...”[112]. Toată presa franceză era contrariată de un asemenea tratament diferenţiat. Revoltător era termenul folosit de acelaşi ziar francez, care mai adăuga faptul că, dacă în alte probleme ziariştii erau divizaţi, în această problemă formau „un bloc”.

Faptul că tranşarea problemelor teritoriale venea la pachet cu problema minorităţilor impusă tuturor statelor formate pe ruinele fostului imperiu austro-ungar evidenţia un singur lucru – interesele economice ale Aliaţilor. Marile Puteri doreau să-şi asigure influenţa politică şi dominaţia economică în România. Pentru a-şi atinge acest scop, ele s-au folosit de pretextul protecţiei minorităţilor etnice din România Mare, fapt ce leza grav independenţa şi suveranitatea statului român. De aceea erau amintite mereu prevederile Tratatului de Pace cu Austria, articolul 5. Asemenea prevederi, ca şi nerespectarea tratatului din 4/17 august 1916, au determinat retragerea primului ministru român de la Conferinţa de Pace, în 2 iulie 1919.

Demersului diplomatic de la Paris i s-au adăugat protestele puternice din ţară alcătuind o sincronie naţională perfectă. „Se impune ca acţiunea delegaţilor noştri la Conferinţa de pace – îndemna ziarul „Banatul” – să fie susţinută de noi, în chipul cel mai energic”[113]. Decizia Conferinţei de pace privind împărţirea Banatului a fost anticipată înainte de a fi comunicată. La fel ca şi în noiembrie-decembrie 1918, locuitorii satelor, intelectuali şi ţărani, tineri şi vârstnici, femei, bărbaţi şi copiii au luat drumul oricărui centru sau oraş unde se anunţa susţinerea cauzei românilor din Banat. Pentru a determina o schimbare de ultimă oră, în oraşele din Banat s-au organizat adunări plebiscitare cu scopul de a se dovedi – dacă mai era cazul – lumii întregi voinţa oamenilor.

Apogeul mişcărilor pro Banat a fost adunarea de la Lugoj – a doua Alba Iulia pentru bănăţeni. Pe Câmpia Libertăţii se adunaseră 70.000 de oameni manifestând pentru Banat. Ştirile de la Paris privind Banatul „au făcut să se cutremure neamul nostru întreg. Ele au

---

[111] *Ibidem.*

[112] „Le Temps”, Paris, An 59, nr. 21.154/8 iunie 1919, p. 2.

[113] „Banatul”, An I, Lugoj, Nr. 23/1 iunie 1919, p. 1.

produs în toate ţinuturile româneşti mari mişcări populare”[114]. Numărul impresionant de participanţi – calculat cu precizie aritmetică de organizatori şi confirmat de autorităţile locale şi străini, în special francezi – demonstra o coeziune românească remarcabilă şi putere de mobilizare inepuizabilă.

Mulţi dintre cei prezenţi la Lugoj în 10 iunie 1919 participaseră şi la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Iar la Lugoj sosiseră români şi din afara Banatului. Dinspre Deva au sosit căruţe frumos împodobite şi mai multe trenuri. Cu trenul de la Turnu Severin, au venit „falnicii grăniceri” şi artişti în frunte cu maestrul Ion Ştefan Paulian, fondatorul şi conducătorul societăţii „Doina” din Turnu Severin, colaborator statornic cu bănăţenii din anii regimului dualist. Au mai venit din graniţă generalul Nicoale Cena şi locotenentul Lungulescu, directorul ziarului „Alarma Mehedinţului“.

Maestrul Paulian cunoştea cel din urmă sat bănăţean. Acesta, numit „modest, dar real, apostol al unităţii noastre naţionale” a fost nelipsit de la manifestările culturale din Banat înainte de război. „Nimeni de dincolo de Carpaţi – scria ziarul „Banatul” – nu a fost mai îndreptăţit să ne aducă cu gingăşia, căldura şi avântul proprii sufletului său nouă, Bănăţenilor, cuvântul de solidaritate cu noi al Vechiului Regat, ca dl. profesor Paulian. Cu voi, fraţi prea vrednici, popor minunat, e dreptatea, esclamă oratorul (în cuvântul rostit în faţa adunării – n.n.), cu voi suntem noi toţi din Vechiul Regat, cu voi e Dumnezeu[115].

În Moţiunea[116] adoptată de adunare se afirma:

Românii bănăţeni din judeţele Caraş-Severin, Timiş şi Torontal, întruniţi azi, la 10 Iunie 1919, în număr de 70.000 pe câmpul libertăţii din Lugoj:

Denunţă lumii civilizate opera de şantaj, săvârşită de armata sârbă prin ocuparea surprinzătoare a Banatului, cât şi prin întregul sistem de persecuţiune la care a expus poporul nostru prin arestări, deportări, bătăi, biruri grele, rechiziţii forţate, stoarcere de subscripţii la împrumutul de stat sârb ...şi pentru a pune Conferinţa de pace în faţa unui fapt împlinit...

Protestează împotriva pretenţiunilor sârbeşti de a ciunti Banatul prin alipirea unei părţi din acesta la statul Yugoslav.

Această provincie, patria noastră mai restrânsă, după situaţiunea ei geografică, cât şi după majoritatea românească a populaţiei sale, nu poate fi privită decât ca o parte integrantă a pământului românesc şi a neamului românesc... Infusiunile fireşti la toate frontierele a altor neamuri în massa compactă a poporului nostru băştinaş care ocupă şi astăzi, fără întrerupere, aceleaşi ţinuturi... nu pot reduce întru nimic dreptul nostru asupra întregului Banat.

Răpirea părţii sud-vestice a Banatului ar însemna pierderea pe lângă cei 400.000 de români din Serbia, a încă cel puţin 260.000 de fraţi (referire la românii din Valea Timocului, din Serbia), într-o epocă când toate neamurile îşi desăvârşesc unitatea lor naţională. Dreptatea cere ca sârbii să renunţe la conaţionalii lor din Banat de 250.000 în schimbul Românilor din Serbia, urmând a se garanta din amândouă părţile celor două

[114] *Idem,* Nr. 27/13 iunie 1919, p 1.

[115] *Ibidem.*

[116] Documentul a fost trimis tuturor organismelor sau instituţiilor responsabile/decidente în privinţa Banatului: Regelui şi Reginei, guvernului român, Consiliului Dirigent şi Conferinţei de Pace de la Paris.

grupuri de minorităţi, cea mai largă libertate politică şi naţională...[117].

Adunarea de la Lugoj a fost urmată sau precedată de alte asemenea manifestări din Banat sau din ţară. La sfârşitul lunii mai şi pe parcursul lunii iunie 1919, au avut loc peste 40 de adunări de solidarizare cu bănăţenii în România Mare[118]. Aceste adunări erau o formă de protest faţă de deciziile Conferinţei de Pace dar şi exprimarea speranţei că aceste decizii vor fi modificate, atunci când se vor auzi, din nou, glasurile reunite a sute de mii de români, după 1 Decembrie 1918.

Adunări pentru Banat au avut loc la Sibiu, Braşov, Constanţa, Tulcea, Galaţi, Bacău, Rădăuţi, Soroca, Râmnicu Vâlcea, Cluj şi în localităţi mai mici, ca de exemplu, la Vidra, în Apuseni. La Bucureşti au avut loc mai multe adunări pro Banat. Din acest punct de vedere, se constata cu vie satisfacţie – scria ziarul „Banatul" – unanimitatea şi intransigenţa opiniei publice din Vechiul Regat exprimată în presa tuturor partidelor politice. Duminică, 25 mai 1919, la marele miting organizat din iniţiativa bănăţenilor, în sala şi Piaţa Teatrului Naţional, „glasul aceleaşi opiniuni publice a luat caracterul unui adevărat strigăt de alarmă"[119].

Pregătirile pentru intrarea armatei române la Timişoara s-au desfăşurat în luna iulie 1919. La 25 iulie 1919, Aurel Cosma era numit prefect al Timişului de către Consiliul Dirigent. Cosma a depus jurământul în faţa lui Valeriu Branişte, şeful resortului Cultelor în Consiliul Dirigent. La 27 iulie, ultimele trupe sârbe s-au retras din Timişoara. Liderul Partidului Naţional, instalat ca prefect la 28 iulie 1919, administra în tot judeţul Timiş şi teritoriile care ne reveneau prin decizia Conferinţei de pace.

În scurt timp, era instaurată şi administraţia militară românească la Timişoara. În acest scop a sosit de la Arad, în 2 august, un detaşament de 400 jandarmi români şi 500 de jandarmi din Lugoj. La 3 august, unităţi ale armatei române, sub conducerea colonelului Virgil Economu, şi-au făcut intrarea în Timişoara[120].

Sosirea armatei române la Timişoarei, în 3 august 1919, nu a însemnat rezolvarea problemei Banatului pentru bănăţeni. Adunările românilor şi şvabilor de la Timişoara, din 10 august 1919, exprimau o largă adeziune faţă de evenimentele petrecute în urmă cu o săptămână. Ele au dovedit faptul că reînviase speranţa dobândirii întregului Banat pentru România.

Aşa se explică deplasarea delegaţiei şvabilor bănăţeni la Paris. În 11 septembrie 1919, delegaţia şvabilor sosită în capitala Franţei a fost condusă de Alexandru Vaida Voevod la diferite instituţii. Şvabii au avut o întâlnire cu reprezentanţii Statelor Unite din comisia teritorială şi cu alte personalităţi politice şi culturale.

În scrisoare trimisă lui Iuliu Maniu în 12 septembrie 1919, Vaida spunea că americanii ascultau „cu resemnare ceea ce auzise de nenumărate ori. Când, însă, zisei că dl. Frecot[121] va şti să expună punctual de vedere special şvăbesc, delegatul Dules, abia

---

[117] „Banatul", An I, Lugoj, Nr. 27/13 iunie 1919, p 1.

[118] Dan Obersterescu, *Unitate şi solidaritate. Manifestări pentru susţinerea integrităţii Banatului românesc (1918-1920),* în „Restituiri bănăţene", VI, Editura Eurostampa Timişoara, 2018, p. 341-366.

[119] „Banatul", An I, Lugoj, Nr. 27/13 iunie 1919, p. 1.

[120] Radu Păiuşan, *op. cit*, p. 180.

[121] Stefan Frecot era unul din liderii şvabilor, susţinător al unirii Banatului cu România.

începuse Frecot, şi îl întrerupse spunând: Cunosc chestia, comisia şi-a terminat lucrările, şi-a înaintat referatul, funcţiunile ei au încetat, Conferinţa a hotărât. Discuţia, în asemenea împrejurări, ar însemna să ne pierdem timpul zadarnic, şi Dvs şi eu"[122].

Când a încercat şi Vaida-Voevod să explice situaţia frontierei cu sârbii, aducând şi argumente economice în favoarea României, i s-a replicat: „chestia e terminată, discuţia e o pierdere de timp, iar momentul foarte rău ales[123], refuzând noi iscălirea tratatului şi făcând greutăţi în Budapesta. Am replicat că nu e bine informat, că aş dori să-i dau informaţii etc. El şi-a luat adio de la şvabi şi m-a poftit să mai stau. Am mai discutat jumătate de oră".

Reluarea discuţiilor pe tema Banatului irita şi mai mult timpanul Marilor Puteri. La Paris, se zvonea că în Banat s-au concentrat trupe, de o parte şi de alta a frontierei. Vaida. Voevod a încercat să explice că asemenea informaţii sunt ştiri false, iar Trumbici a declarat „că nu ei, ci duşmanii noştri, adecă acei care au un interes să ne învrăjbească răspândesc asemenea ştiri"[124].

După plecarea şvabilor, delegatul italian, contele Vanutelli Rey, îi recomanda lui Vaida „înţelepciune", ca şi Tittoni[125], în ziua precedentă. Italienii ne sfătuiau „să împlinim hotărârile Consiliului Suprem", pentru a nu mai îngreuna situaţia amicilor noştri, şi aşa destul de delicată. „Tratatul ar trebui să-l iscălim pentru a ne feri de neajunsuri. Americanii au voit să ne strivească", afirmau ei. Vanutelli a mai adăugat: nu uitaţi cât de grea este situaţia noastră, avem şi noi nenumărate conflicte de aranjat. Trebuie să ne ajutaţi pentru a nu ajunge în situaţia să nu vă putem lua apărarea[126].

Alexandru Vaida-Voevod concluziona: „Furia americanilor în contra noastră e extraordinară. Ar trebui să tindem să-i calmăm spre a le uşura amicilor noştri sarcina de a ne apăra... Să iscălim tratatul cu Austria. Vom vedea apoi ce va mai fi. În câteva luni se va schimba situaţia internaţională". Tot Vaida se gândea să propună Aliaţilor cedarea părţii din stânga Mureşului, acordată ungurilor[127].

Din toamna anului 1919, disputa **pentru** Banat s-a transferat **în** Banat. Febra pregătirii alegerilor pentru primul parlament al României Mari, care au avut loc la începutul lunii noiembrie 1919, a întins o umbră peste unitatea de odinioară. Până atunci, uniţi în susţinerea Banatului, oameni cu opţiuni politice diferite, din septembrie-octombrie 1919, au dezgropat securea războiului politic.

Sciziuni au avut loc chiar în sânul Partidului Naţional Român din Banat, unde apăruse o formaţiune politică nouă – Uniunea Naţională, grupată în jurul ziarului „Banatul românesc", denumirea fostului ziar „Banatul", care şi-a schimbat numele odată cu mutarea redacţiei de la Lugoj la Timişoara (august 1919). Nici sosirea liderului naţional

---

[122] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, filele 2-3.

[123] România refuzase semnarea tratatului cu Austria. La fel au procedat şi sârbii, ceea ce a stârnit iritare în rândul Aliaţilor.

[124] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 9.

[125] Tommaso Tittoni (1855-1931). La căderea Cabinetului Orlando, în iunie 1919, noul premier, Francesco Saverio Nitti, a ales pe Tittoni ca ministru de externe şi primul delegat la Conferinţa de Pace de la Paris. Nitti şi Tittoni au redus pretenţiile teritoriale ale Italiei, care au dezamăgit pe mulţi italieni.

[126] SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 10.

[127] *Ibidem*, fila 11.

Iuliu Maniu, la Lugoj, nu a potolit spiritele şi rezultatele de la alegeri au confirmat sciziunea. Liderul dizidenţilor bănăţeni, Avram Imbroane, câştigase două cercuri electorale, spre nemulţumirea reprezentanţilor Partidului Naţional Român, acuzaţi de „politicianism balcanic".

Ca un ecou al tuturor suferinţelor, nedreptăţilor şi convulsiilor din Banat, din Basarabia, din Dobrogea şi din Transilvania, întâmplate în război şi după război, în 16 decembrie 1919 s-a auzit glasul lui Ion I.C. Brătianu din Parlamentul României Mari. Brătianu a vorbit cu o dragoste şi mândrie neţărmurită despre vitejia soldaţilor români, despre tratatul din 4/17 august 1916, despre trădarea Rusiei şi despre toate dificultăţile României.

Cel mai mare om politic român reamintea justeţea cauzei româneşti în disputa pentru Banat. Unii parlamentari au susţinut, în continuare, demersul liderului liberal aplaudându-l, alţii şi-au justificat neputinţa sau erorile, alţii au considerat problema Banatului ca fiind una „încheiată", parafrazându-i pe delegaţii americani de la Conferinţa de pace.

Problema Banatului nu se încheiase din punct de vedere al departajării teritoriale, întrucât frontiera româno-iugoslavă a cunoscut mai multe modificări, până în anul 1924, când aceasta a fost stabilită definitiv. Mai multe sate de la graniţă şi oraşul Jimbolia, până atunci aparţinând Regatului Sârbilor Croaţilor şi Slovenilor, din 1924 au revenit României.

La fel, nici modelul de organizare politico-administrativă al Banatului, numit „republica bănăţeană" în 1918, nu se finalizase în 1919, datorită reluării proiectului sub denumirea „Banatia". Autorii lui, respectiv urmaşii alsacienilor lorenilor, suabilor şi luxemburghezilor din Banat şi Bacica, au solicitat forurilor internaţionale, din nou, autonomia Banatului. Noua structură statală urma să fie lărgită, cuprinzând Banatul istoric şi zona Bacica, cu oraşele Pecs şi Mohács. Un memoriu şi un aide-memoire au fost puse pe masa Conferinţei de pace, în noiembrie 1919, respectiv, în aprilie 1920, pentru a fi aprobate.

Proiectul pentru Banat conceput ca o „Elveţie" a Orientului[128] nu a avut şanse de izbândă, deşi reprezenta o posibilă soluţie de echilibru strategic şi economic pentru această zonă mult încercată la finele Marelui Război.

În 1919, Marile Puteri au procedat la împărţirea Banatului, în conformitate cu propriile interese şi urmărind să mulţumească, cât de cât, aliaţii din zonă, România şi Serbia. Soluţia dată la Paris nu a mulţumit pe nimeni. Totuşi, frontiera din partea de vest a României pare să fie cea mai stabilă până astăzi, faţă de frontierele ţării noastre din sud, est şi nord.

Nici Ungaria nu a fost scoasă total din calcul la Conferinţa de pace, deşi era un stat învins. Regimului republican de la Budapesta, în diferitele formule de guvernare, i s-a arătat respect, dar delegaţii maghiari au semnat Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920, cu lacrimi în ochi, visând, în continuare, la Ungaria Mare.

[128] A fost denumită astfel datorită modelului de organizare cantonală din Elveţia. Fiecare etnie din Banat Bacica, respectiv românii, şvabii, sârbii şi maghiarii, în zona în care erau majoritari, formau/organizau un canton (în total patru cantoane) administrat autonom, cu capitală şi legislaţie proprie. În celelalte cantoane, fiecare etnie primea drepturi egale cu etnia majoritară.

REPUBLICA UNGARĂ A SFATURILOR[1]

Gheorghe Nichifor

Ca urmare a înfrângerii în Marele Război şi a presiunii minorităţilor naţionale, Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat în ritm alert la sfârşitul anului 1918. Dacă partea austriacă s-a despărţit în mod paşnic, în teritoriile maghiare au avut loc confruntări armate, ce s-au întins şi de-a lungul anului 1919. La semnarea armistiţiului, în ziua de 3 noiembrie 1918, în Ungaria se afla la putere un guvern pro-antantist, condus de Mihaly Karoly[2], devenit după abolirea monarhiei preşedinte al Ungariei.

Republica a fost proclamată pe 16 noiembrie 1918, la Budapesta, iar a doua zi era instalată şi la Viena. Odată cu dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Habsburgii părăseau pentru totdeauna scena istoriei.

La 13 noiembrie 1918, are loc întâlnirea de la Belgrad dintre generalul francez Louis Franchet d'Espérey[3], comandantul trupelor aliate din Balcani şi contele Karoly, încheindu-se o convenţie ce stabileşte linia de demarcaţie între Ungaria şi România. La sud de Mureş, Banatul şi Baranya au fost puse sub ocupaţie franco-sârbă. La momentul acela nu era vorba de stabilirea graniţelor României, Slovaciei şi Iugoslaviei. Tratatul de la 16 august 1916, dintre România şi ţările Antantei, ce prevedea ca ţara noastră să primească toată Transilvania, Banatul, Maramureşul şi Crişana, graniţa trecând numai la

[1] Studiul acesta este un subcapitol, revizuit şi adăugit din lucrarea noastră, *Anul 1919. „Naţionalismele" Gorjului,* apărută în 2019 la Editura NewEst Print, din Bucureşti.

[2] Mihaly Karoly (1875-1955) provenea din familia nobililor de Carei, devenind în 1912 liderul unei formaţiuni de stânga, Partidul Independent, după ce activase timp de şapte ani în Partidul Liberal. La început a susţinut războiul, pentru ca mai târziu să fie împotriva sa. În 1916 a înfiinţat Partidul Unit pentru Independenţă „48", desigur în amintirea participării maghiarilor la revoluţia din 1848. În platforma noii formaţiuni a fost introdus un obiectiv controversat vizând ieşirea Ungariei din Imperiul Austro-Ungar şi înfăptuirea alianţei cu Rusia. La 25 octombrie este desemnat premier al Ungariei, iar la 16 noiembrie preşedinte provizoriu al Ungariei independente. La 11 ianuarie 1919, Consiliul Naţional Maghiar îl desemnează preşedinte al Republicii Ungare, pierzându-şi calitatea de prim-ministru. Iată cum îl descrie reputatul gazetar Pamfil Şeicaru: *„Karoly, unul dintre cei mai mari proprietari de pământ, era un spirit dezordonat, degenerat şi ambiţios. Era convins că îi revenea dreptul să fie conducătorul politic al partidului lui Kossuth, pentru că, în 1848, bunicul său, Batthyany, şeful guvernului revoluţionar maghiar, fusese împuşcat de către austrieci, iar bunica sa flagelată în public, după înfrângrera revoluţiei"* (Pamfil Şeicaru, *op. cit.,* p. 348).

[3] Louis Franchet d'Espérey (1856-1942) a participat la Primul Război Mondial în postura de general şi a coordonat operaţiunile militare împotriva Republicii Sovietice Maghiare în 1919. La 10 mai 1936, a fost prezent la Ziua Naţională a României alături de familia regală, în frunte cu suveranul Carol al II-lea.

câţiva kilometri de Debreţin şi Seghedin, nu era considerat valabil întrucât se încheiase pace separată cu Puterile Centrale la 7 mai 1918.

România, ocupată încă parţial de trupele germane în retragere, nu a fost invitată să ia parte la discuţiile din capitala Serbiei şi nici la încheierea armistiţiului. Stabilirea liniei de demarcaţie a devenit în mod inerent o sursă de tensiune şi conflict.

Mai exact, generalul francez făcea Ungariei, aflată în tabăra ţărilor învinse, o concesie neaşteptată: Crişana, Maramureşul şi centrul Transilvaniei rămâneau sub administraţia maghiară, stabilindu-se o linie provizorie pe cursul râului Mureş. O eroare condamnabilă ce va favoriza politica iredentistă promovată de guvernul Mihaly Karoly, care va refuza retragerea trupelor invocând prevederile Convenţiei Militare de la Belgrad. Mai mult, profitând de situaţie, ungurii au contestat rezultatul Marii Adunări Naţionale de la Alba-Iulia, reprimând manifestaţiile pentru unirea cu Regatul României, în teritoriile lăsate sub administraţia lor.

„Timp de patru luni, – se scrie într-un studiu, publicat în 2011 – *această linie de demarcaţie va fi teren de luptă, de hărţuieli şi ciocniri militare de joasă şi medie intensitate, incursiuni militare, mergând uneori la angajamente serioase, inclusiv de artilerie. Timp de patru luni, populaţia românească de la vestul acestei linii va fi jefuită, maltratată, de bandele ungureşti la care se vor adăuga mai târziu călăii bolşevici şi armata maghiară, vor fi crime şi masacre greu de imaginat. Iar în tot acest timp, soldatul român va sta la datorie, de veghe, cu mâna încleştată pe armă, gata de luptă, ripostând provocărilor, dar fără să poată acţiona decisiv, urmărindu-i pe mişei, din cauza directivelor de la Paris"*[4].

Referindu-se la această stare de lucruri, generalul H. Berthelot[5] scria în ianuarie 1919: *„Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocităţi asupra populaţiei de naţionalitate română; din aceasta rezultă acte de extremă gravitate dacă nu se dau imediat guvernului ungar ordine"*[6]. La sfârşitul lui decembrie 1918 şi începutul lunii ianuarie 1919, se aflase într-o călătorie de informare în Transilvania şi Ungaria, urmărită cu entuziasm şi încredere de români, prilejuindu-i afirmaţii de tipul: *„Şederea mea printre românii de peste munţi m-a convins că sufletul lor este acelaşi ca şi acela al românilor de la Bucureşti şi Iaşi..."*[7].

Unităţi ale armatei cehe şi formaţiuni paramilitare slovace au încercat să elibereze Slovacia, încă parte a Ungariei, dar au fost respinse de trupele maghiare. În urma apelului Ministerului de Externe francez, s-a conturat o linie de demarcaţie cu Cehoslovacia,

---

[4] Al. Razeş, *Revoluţia din Ardeal şi gărzile naţionale române (1918-1919),* în „Foaie Naţională", din 20 ianuarie 2011.

[5] H. M. Berthelot (1861-1931), şef al Marelui Stat Major francez pe Frontul de Vest, a fost detaşat în România din octombrie 1916, unde a condus o misiune militară. Se retrage de la Iaşi după semnarea păcii separate cu Puterile Centrale (martie 1918), revenind în fruntea altei misiuni, din octombrie 1918 până în mai 1919. A murit în 1931, lăsând prin testament averea din ţara noastră Academiei Române şi Băncii Marmorosch-Blank pentru întreţinerea unor tineri merituoşi aflaţi la studii în Franţa.

[6] Şt. Pascu, Ilie Ceauşescu, (coord.), *Istoria militară a poporului român,* vol. V, Bucureşti, Editura Militară, 1988, p. 777.

[7] Gh. Iancu, *Contribuţia Consiliului Dirigent la consolidarea statului naţional unitar român (1918-1920),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 100.

armata maghiară părăsind, incomplet însă, teritoriul slovac.

Remobilizaţi la 10 noiembrie 1918, peste trei zile militarii români traversaseră Carpaţii spre Transilvania intrând în Târgu-Mureş (25 noiembrie), Bistriţa (4 decembrie), Braşov (7 decembrie), atingând pe la mijlocul lui decembrie „graniţa" fixată la Belgrad de francezi.

Cu sprijinul generalului Berthelot, comandantul forţelor aliate din România şi sudul Rusiei, dar într-un oarecare dezacord cu generalul d'Espérey şi premierul francez Georges Clemenceau[8], românii au depăşit linia de demarcaţie. La 24 decembrie au intrat în Cluj, înaintarea continuând până la la 22 ianuarie 1919, ajungându-se pe aliniamentul Sighetul Marmaţiei – Zalău – Zam. La 28 decembrie, cehoslovacii conduşi de generalul italian Luigi Piccione au intrat în oraşul Kosice, la 1 ianuarie în Bratislava, instalând acolo la 4 februarie guvernul provizoriu condus de Vavro Srobar.

În ianuarie 1919, începeau la Paris lucrările Conferinţei de Pace, conflictul româno-maghiar intrând în faza politicii externe. Pe de o parte acţiona propaganda intensă a Ungariei în marile capitale ale lumii, pe de alta solicitările şi protestele înaintate de guvernul I.I.C. Brătianu şi Consiliul Dirigent din Transilvania, pentru revizuirea clauzelor armistiţiului de la Belgrad.

Prin „Nota Clemenceau", în februarie 1919 s-a decis constituirea unei zone neutre între România şi Ungaria, controlată de francezi. Pentru a se asigura participarea României la războiul cu Rusia bolşevică, noua linie de demarcaţie îi defavoriza pe maghiari în comparaţie cu precedentele, motiv pentru care la 20 martie 1919, guvernul Karoly şi-a dat demisia. A doua zi, puterea a fost preluată de socialişti şi comunişti, care au fuzionat proclamând Republica Sovietică Ungară, în frunte cu Sandor Garbai, de profesie zidar. Puterea reală era deţinută însă de ministrul Externelor, Béla Kun, care caută popularitate în rândul cetăţenilor, cu promisiunea de a readuce statul maghiar în graniţele istorice. Dintre cei 26 de miniştri (comisari ai poporului), 18 erau evrei.

„Guvernul burghezo-concialitorist – scria Lenin la 23 martie 1919 – *şi-a dat el însuşi demisia, a început el însuşi tratative cu comuniştii, cu tovarăşii unguri care se aflau în închisori şi a recunoscut el însuşi că nu există altă soluţie decât trecerea puterii în mâna poporului muncitor"*[9].

Considerăm utile câteva explicaţii privitoare la „calificarea bolşevică" a lui Béla Kun. Numele adevărat de familie ar fi fost Cohen, fiind originar din Transilvania, după unii de la Nimigea (Bistriţa-Năsăud), după alţii din Cehu-Silvaniei. Născut la 20 februarie 1886, a urmat studiile medii la Gherla, apoi Dreptul la Cluj. Înainte de război a făcut ceva jurnalism şi politică în cadrul Partidului Social Democrat, dar având probleme cu justiţia

---

[8] Supranumit „Tigrul", G. Clemenceau (1841-1929) a fost prim-ministru al Franţei între anii 1906-1909 şi 1917-1920. Format în spiritul ideilor lui Voltaire, promovate de tatăl său, a cunoscut SUA din anii Războiului Civil (1861-1865), dezvoltând o mare admiraţie faţă de democraţia nord-americană. S-a implicat în evenimentele Comunei din Paris în calitate de mediator, iar în 1880 a înfiinţat ziarul „La Justice", principalul organ al radicalilor parizieni. S-a format acum un personaj nou, prieten al celor mai cunoscuţi scriitori şi artişti ai epocii sale. Determinarea din timpul războiului i-a adus titlul de „Tată al Victoriei". Principalul scop era obţinerea biruinţei, neavând milă pentru trădători şi fatalişti.

[9] Mircea Muşat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 648.

se înrolează voluntar şi pleacă pe front. În vara anului 1916 este luat prizonier de ruşi şi trimis în Siberia, unde învaţă limba rusă şi este selectat mai târziu de bolşevici ca agent. *„Avea* – se spune despre el – *o figură antipatică, ochii îi erau bulbucaţi precum cei ai broaştelor, gura imensă, încadrată de buze groase şi nişte urechi mari, clăpăuge. Forţa sa de persuasiune nu depăşea câtuşi de puţin abilitatea unui băcan. În ceea ce priveşte cultura revoluţionară, ea se rezuma la lectura câtorva broşuri de propagandă socialistă. Această sumară pregătire era compensată de o mare impertinenţă şi încredere în sine însuşi, şi o egală lipsă de scrupule"*[10].

La sfârşitul anului 1918, poziţia partizanilor lui Lenin în Rusia era încă nesigură, deşi deţineau puterea în principalele centre urbane. În restul teritoriului, cu deosebire în lumea rurală, războiul făcea ravagii, motiv pentru care ofensiva revoluţionară trebuia să continuie cu orice preţ, chiar în afara „graniţelor". Ungaria a fost o prioritate, o parte din soldaţii ei fiind capturaţi de ruşi între anii 1914-1917.

Dintre prizonieri au fost recrutaţi „revoluţionarii", între care viitorul lider al Republicii Sfaturilor din Ungaria. Situaţia lor era ambiguă după revoluţia din februarie 1917, Béla Kun fiind eliberat. Ideile comuniste, expuse cu aplomb printre compatrioţi entuziasmau. Dezamăgiţilor de război li se adresa propaganda rusă în lagăre, cam aşa ceva făcea şi el printre unguri, ajutat fiind de abilităţile jurnalistice. Practic, comuniştii unguri îşi constituiseră o mică patrie în Rusia, Béla Kun devenind nu numai liderul lor, ci al tuturor comuniştilor, organizaţi într-o federaţie a grupărilor comuniste din afara Rusiei. Personal, Lenin îl numise la conducerea Şcolii de propagandă de la Moscova, la începutul lui noiembrie 1918 primii agitatori plecând deja spre Budapesta.

Către patrie (nu Transilvania, desigur!) se va îndrepta şi Béla Kun. La plecarea din Rusia i s-a dat o importantă sumă de bani pentru acoperirea cheltuielilor necesare agitaţiei comuniste, confecţionându-i-se identitate falsă de către serviciile secrete bolşevice.

La Budapesta va constata cu stupoare imposibilitatea fondării unui partid bolşevic, fiind obligat să colaboreze cu două grupări de stânga, una social-democrată radicală, alta socialist-revoluţionară. Capacitatea organizatorică redusă şi slaba influienţă în rândul opiniei publice sunt relevate din prima încercare de preluare a puterii, în ianuarie 1919, când tentativa a eşuat. Ca urmare Béla Kun şi alţi militanţi au fost închişi.

Eliberat în scurtă vreme, s-a adăpostit în Ucraina Subcarpatică, declanşând revoluţia bolşevică într-un mic centru urban, Salgotarjan, unde timp de trei zile populaţia a fost prădată şi terorizată. A continuat la Budapesta unde *„cu o mie de salariaţi bolşevici, i-a fost uşor să suprime toate ziarele burgheze, luându-le cu asalt clădirile şi distrugându-le tipografiile"*[11].

Este limpede, nici în Ungaria nu se poate vorbi de o veritabilă revoluţie, nici măcar de o lovitură de stat, cum a fost cea din octombrie 1917, de la Petrograd. Practic, comuniştilor maghiari li s-a oferit puterea. Modelul de guvernare a fost copiat după cel al bolşevicilor de la Moscova, recurgându-se la teroarea revoluţionară. Guvernul (Consiliul Comisarilor Poporului) avea rol executiv, iar Sovietele (sfaturile populare) jucau rol de Parlament. După

[10] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 369.
[11] *Ibidem*, p. 372.

model CEKA[12] funcţiona o „Comisie pentru Menţinerea Ordinei, Disciplinei şi Combaterea Contrarevoluţiei". Bolşevicii maghiari s-au raliat „internaţionalismului proletar", sprijinind insurecţia anarhistă de la Viena, din aprilie 1919.

În planul politicii externe, de care răspundea direct, Bella Kun preconiza o alianţă cu Rusia Sovietică, ce urmărea crearea unui culoar spre Europa Centrală, menit să răspândească ideologia bolşevică. Existând riscul ca pe Carpaţii Orientali să se instaleze graniţa între Republica Sovietică Ungară şi Rusia Sovietică, ţara noastră a reacţionat în chip adecvat. Pe Nistru, trupele române au respins repetatele atacuri bolşevice ruseşti, mai degrabă provocări cu efective reduse, generate de războiul civil ce îngreuna desfăşurarea de forţe ruseşti în Basarabia. Era un context favorabil pentru strategii români, de a pregăti minuţios operaţiunile din Vest.

Între primele acte emise de noile autorităţi de la Budapesta s-au aflat naţionalizarea industriei, abolirea titlurilor şi privilegiilor aristocratice şi separarea statului de Biserică. Fără a ţine cont de sfaturile lui V.I. Lenin, Béla Kun şi-a îndepărtat cel mai important suport popular, refuzând să declare împroprietărirea ţăranilor. Armata, condusă de ofiţeri ai vechiului regim, a fost şi ea dezamăgită de măsurile comuniste adoptate în ritm alert. Prohibiţia alcoolului a fost o altă iniţiativă nepopulară, nu atât datorită faptului că afecta producătorii, cât mai ales consumatorii.

Bolşevismul instalat în Ungaria putea complica serios lucrurile în zonă, existând riscul contaminării rapide. Noul guvern maghiar a declarat că rupe legăturile cu statele Antantei, întinzând o mână frăţească regimului de la Moscova, condus de V.I. Lenin.

Având în faţă ostilitatea comuniştilor de la Răsărit şi a celor de la Apus, situaţia ţării noastre devine realmente critică. Guvernul de la Bucureşti privea aceste evoluţii nu neapărat sub raportul ideologic al transformărilor interne din Ungaria, cât mai cu seamă asupra implicaţiilor sale în ceea ce priveşte stabilitatea graniţelor nou trasate. Béla Kun a adresat executivului nostru o notă prin care mima recunoaşterea în principiu a pretenţiilor româneşti la revendicări de teritorii, cerând totodată încetarea imediată a ostilităţilor şi neamestecul în treburile interne ale Ungariei. Măsurile militare realizate în grabă de maghiari, întreţinerea permanentă a unei stări conflictuale în zona de contact reliefau declaraţii de complezenţă, dictatorul de la Budapesta urmărind în fapt să tergiverseze lucrurile pentru a se pregăti să conserve cu forţa moştenirea vechii Ungarii. Devenea limpede pentru toţi, *„propaganda pentru întinderea comunismului era o armă nouă în vederea acestei lupte"*[13].

În asemenea condiţii armata română, formată din 20 divizii, căpăta o valoare aparte, lucru confirmat de miniştrii Franţei şi Angliei de la Bucureşti, Saint-Aulaire şi Barclay.

Pregătirile de luptă se derulau cu atenţie în ambele tabere. Ungaria decreta mobilizarea generală a tuturor bărbaţilor între 16 şi 54 ani, chemând sub arme aproape 200.000 oameni, organizaţi după modelul Armatei Roşii. Un eşalon de 70.000 de soldaţi erau în dispozitiv între Tisa şi Munţii Apuseni, restul armatei se afla în rezervă, dispusă

---

[12] Poliţie politică înfiinţată de Lenin în decembrie 1917, având în frunte pe Felix Dzerjinki, un vechi bolşevic de origine poloneză.

[13] C. Kiriţescu, *op. cit.*, vol. II, p. 420-421.

în adâncime la vest de Tisa. Pe Valea Tisei, de la Maramureş spre Vest, era staţionată celebra „divizie secuiască", cu unităţile sale numite „cap de mort"[14].

În ţara noastră, trupele din Transilvania, instalate aici încă din noiembrie 1918, sunt organizate conform unui ordin de operaţii al Marelui Cartier General în Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moşoiu şi Grupul de Sud, al cărui comandant, Gheorghe Mărdărescu, trebuia să pregătească ofensiva împotriva Ungariei.

Antanta nu s-a decis imediat pentru o intervenţie militară a trupelor române, sârbe şi franceze, trimiţându-l la Budapesta pentru negocieri pe generalul sud-african Jan Christian Smuts. Acesta propunea retragerea trupelor ungare pe un aliniament aproximativ celui stabilit prin Tratatul din august 1916, promiţând ridicarea blocadei, ajutoare în aprovizionare şi o atitudine binevoitoare în stabilirea frontierelor cu vecinii. Guvernul comunist maghiar a respins condiţiile Aliaţilor cerând ca zona neutră să fie trasată pe Mureş, aşa cum era stabilit în Convenţia de la Belgrad.

La Bucureşti, generalul d'Espérey s-a întâlnit cu generalul C. Prezan în ziua de 6 aprilie 1919, fiind primit şi de Regele Ferdinand, căruia i-a făcut propunerea nedelicată ca generalii francezi să preia comanda trupelor române pentru o mai bună coordonare. Tot el a înmânat autorităţilor de la Bucureşti acordul Franţei pentru o intervenţie în forţă asupra Budapestei, în baza căruia colonelul I. Antonescu s-a deplasat la Belgrad pentru a discuta concret colaborarea militară cu sârbii. În plus, efectivele româneşti au fost suplimentate cu două divizii din Transilvania.

La 7 aprilie, cehoslovacii au avansat spre sud, în intenţia de a atinge noua linie de demarcaţie, la Est cucerind Rutenia[15].

Pe 13 aprilie 1919, din mai multe proiecte de operaţiuni a fost ales cel care preconiza lovitura principală pe Valea Someşului şi Valea Crişului Repede şi cea secundară pe văile Crişului Alb şi Crişului Negru.

În noaptea de 15/16 aprilie, trupele maghiare au atacat armata română, ceea ce a determinat reluarea înaintării noastre către Ungaria. Exceptând divizia de secui, nu s-a constatat o rezistenţă foarte hotărâtă, motiv pentru care la 20 aprilie era atins aliniamentul Huszt (Ucraina subcarpatică) – Satu Mare – Carei – Valea lui Mihai – Oradea.

Divizia de secui, considerată unitate de elită, avea aproape 6.000 de militari, cu 26 guri de foc (tunuri şi obuziere) şi un tren blindat. *„Era cea mai puternică formaţie din*

---

[14] „Divizia de secui" era formată din recruţi ai districtelor secuieşti, cu deosebire din comitatele Trei Scaune, Ciuc şi Odorhei, respectiv zona estică, populată de această minoritate etnică. Se organizează misiuni de tip „partizani" asupra trupelor noastre, prin care soldaţii români sunt capturaţi la finele atacurilor-ambuscadă. Doi martori oculari, din localitatea Ciucea, Petru Brudaşcu şi Sabin Truţia, mărturisesc despre un asemenea caz: *„Unuia i-au tăiat urechile, străpungându-l cu baioneta. La altul i-au scos ochii şi l-au străpuns, apoi, prin gât... La doi le-au tăiat nasul şi urechile. Pe alţi patru i-au chinuit în modul următor: le-au rupt fălcile, le-au sfâşiat picioarele şi mâinile... iar la alţi doi le-au sfâşiat stomacul, scoţându-le intestinele şi întinzându-le peste gură... Cadavrele au stat aşa patru zile neînmormântate... În ziua de Sfintele Paşti, aproape tot satul a ieşit la locul unde zăceau trupurile schingiuite ale băieţilor noştri."* (https://a1.ro/news/inedit/regimentul-11-siret-cum-au-casapit-ungurii-peste-500-de-eroi-romani...)

[15] Este un teritoriu ce coincide în zilele noastre cu Ucraina de Vest. Limba rutenilor este de sorginte est-slavă, influenţată de vocabularul polonez, slovac şi maghiar. După destrămarea Uniunii Sovietice au cerut să se autoguverneze în cadrul Ucrainei. Dispun, în prezent, de autonomie culturală pe teritoriile României, Slovaciei, Poloniei şi Ungariei.

armată ungară, – spune C. Kiriţescu – *alcătuită din veterani ai luptelor din Carpaţi, trupe regulate, soldaţi disciplinaţi. Şovinismul lor, exaltat prin aţâţările politicienilor unguri împotriva românilor care ocupaseră ţinuturile secuieşti, aşezate chiar lângă vechea graniţă a Moldovei, făcuse dintr-înşii nişte feroci călăi ai populaţiei române din Bihor, peste care dezlănţuiseră timp de câteva luni cel mai crud regim"*[16].

După ce Ungaria Sovietică declară război României, la 16 aprilie 1919 această unitate considerată pe nedrept invincibilă de propaganda maghiară este împinsă de către armata română pe aliniamente succesive spre interiorul Ungariei, fiind complet încercuită pe 27 aprilie de către detaşamentul colonelului Ioan căruia i se predă necondiţionat.

S-au făcut, cu prilejul operaţiunilor, capturi impresionante: 477 ofiţeri şi 4.500 soldaţi, 800 cai, 23 tunuri, 116 mitraliere, peste 4.500 arme, trenuri blindate, diverse materiale de război. Ofensiva armatei române ţinuse 15 zile, rezolvând în timp scurt *„ceea ce diplomaţia europeană încurcase timp de câteva luni"*[17].

La 5 mai 1919, întreg teritoriul până la Tisa, inclusiv podurile peste râu, erau în mâinile românilor, înaintarea fiind stopată de Consiliul Suprem Aliat. Prin stabilirea în Nord a joncţiunii cu armata cehoslovacă, lui Béla Kun i se tăia posibilitatea de a primi susţinere de la Armata Roşie. A doua zi, la Arad, s-a constituit un guvern maghiar contrarevoluţionar, condus de Gyula Karoly, vărul fostului prim-ministru, în care Miklos Horthy[18], conducătorul „Armatei Naţionale" anticomuniste, deţinea portofoliul Ministerului de Război. La 30 mai, acest cabinet paralel s-a mutat în Szeged, la 12 iulie conducerea sa fiind preluată de Desz Pattntyus-Abraham.

Succesul militar al României a fost recunoscut imediat de Aliaţi, dovadă telegrama de felicitare adresată de Franchet d'Espérey suveranului României, Regele Ferdinand. În acele împrejurări, autorităţile de la Bucureşti au explicat pe toate căile necesitatea acţiunii sale militare. Până la dezarmarea Ungariei şi la renunţarea de către aceasta la planurile expansioniste, armata română urmărea să-şi asigure o poziţie mai uşor de apărat.

Într-o vădită dificultate, când planurile de reanexare a Transilvaniei la Ungaria, precum şi a altor teritorii vecine, eşuaseră, Béla Kun a transmis un document, ajuns la români, cehoslovaci şi sârbi, inclusiv la preşedintele SUA, Wilson[19], prin care se recunoşteau *„fără*

---

[16] C. Kiriţescu, *op. cit.,* p. 429.

[17] *Ibidem,* p. 432.

[18] Miklos Horthy (1868-1957), provenit dintr-o familie de aristocraţi, ajunge în 1914 comandantul flotei austro-ungare. După război este un viceamiral fără flotă, întrucât Ungaria nu avea ieşire la mare. La retragerea românilor din Budapesta, îşi face apariţia, se spune, pe un cal alb, pentru ca în ianuarie 1920 să fie proclamată monarhia, primind titlul de regent. După anii '30 începe să se implice în viaţa politică, odată cu ridicarea la putere a lui Hitler. Drept recompensă pentru susţinere, dictatorul nazist îi va face câteva cadouri teritoriale, între care şi Nord-Vestul Transilvaniei. Obligat să abdice la sfârşitul războiului, a fost arestat de armata americană în 1945, pentru ca după eliberare să se retragă în Portugalia unde şi-a sfârşit zilele.

[19] Woodrow Wilson (1856-1924) a fost al 28-lea preşedinte al SUA (1913-1921). În cel de-al doilea mandat s-a concentrat asupra participării ţării la Marele Război şi realizarea unei păci juste pe baza dreptului popoarelor de „a dispune de ele însele", concretizat în documentul „14 puncte", valorificat şi de ţara noastră în procesul de înfăptuire a României Mari. Într-u mesaj din 3 ianuarie 1919, liderul american îi scria Regelui Ferdinand: *„Transilvania, cu trei milioane de români şi un milion de maghiari, va rămâne României"*. La Cluj-Napoca se află bustul său, la dezvelirea căruia, în 2002, Corneliu Vadim Tudor a spus, printre altele: *„Românii l-au dat Americii pe generalul Pomuţ – americanii l-au dat României pe preşedintele Woodrow*

nicio rezervă toate pretenţiunile dumneavoastră teritoriale naţionale"[20].

Mai târziu, referindu-se la acest moment, „ca să dreagă busuiocul", Nicolae Ceauşescu spunea: *„Această recunoaştere expresă şi oficială a drepturilor istorice ale noului stat unitar naţional român avea o importanţă deosebită, fiind de natură să ducă la aşezarea raporturilor dintre cele două popoare, dintre România şi Ungaria, pe baze noi, de prietenie şi bună vecinătate, de colaborare şi respect reciproc"*[21].

Adevărul nu era deloc cel invocat de liderul comunist de la Bucureşti. Prin stoparea ofensivei române, regimul Republicii Sfaturilor urmărea să câştige timp, Béla Kun încercând să-şi consolideze forţa militară, în condiţiile în care promisiunile de susţinere din partea lui Lenin nu se materializau în niciun fel. Între comunişti şi conducerea armatei plana neîncrederea, soldaţii jefuiau populaţia civilă, mobilizarea generală a muncitorilor, realizată uneori cu forţa, nu aducea rezultatele preconizate.

Dându-şi seama de inadecvarea măsurilor operate de regimul său, liderul comunist de la Budapesta va încerca o doză de moderaţie. Înainte de toate promovează atragerea naţionaliştilor fluturând intenţia recuperării teritoriilor pierdute. Apoi, face unele concesii burgheziei, încetinind oarecum procesul de bolşevizare a ţării. Era tardiv, întrucât iminenta ofensivă a României îl găseşte rupt de întregul societăţii maghiare, o parte a populaţiei dorindu-şi intervenţia străină pentru înlăturarea regimului comunist, din ce în ce mai nepopular. În pofida obiecţiilor franceze, armata română intră în Arad, la 17 mai 1919.

În asemenea evoluţii contradictorii este semnat un document privitor la schimbul de populaţii între România şi Ungaria, drept urmare a demersurilor lui Iuliu Mezei[22], delegat al Cosiliului Dirigent pe lângă guvernul maghiar. Înţelegerea nu a fost însă finalizată, nemaifiind valabilă după 4 august 1919. Românii ar fi rămas pe râul Tisa, ce urma să devină graniţă, dacă ungurii ar fi acceptat armistiţiul. Ei s-au înarmat în continuare, declanşând ostilităţile împotriva altui stat vecin, Cehoslovacia.

La 20 mai armatele comuniste maghiare atacă Slovacia considerată vulnerabilă la acea dată. În iunie este ocupat oraşul Kosice şi este ameninţată Bratislava. În Est trupele ungare au avansat, de asemeni, cu scopul de a face joncţiunea cu Armata Roşie aflată în vestul Ucrainei, motiv pentru care generalul Piccione a fost înlocuit de la comanda armatei cehoslovace cu generalul francez Maurice Pelle, care a pornit contraofensiva.

Acum se derulează vizita perechii regale în Ardeal, suveranii ajungând până aproape de zona conflictului. Ovaţionaţi de militarii români, au procedat la decorarea

---

Wilson. O statuie ca asta valorează cât 1000 de clauze ale naţiunii celei mai favorizate".

[20] Mircea Muşat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 651.

[21] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate,* vol. XVII, Bucureşti, Editura Politică, 1979, p. 277.

[22] Iuliu-Ioan Mezei Câmpeanu (1881-1943), descendent a două familii nobiliare româneşti (Câmpeanu şi Raţiu) nu a ezitat să se alăture cu toată forţa mişcării de unitate naţională din Transilvania. A fost ales membru al Marelui Sfat Naţional la 1 decembrie 1918 şi a fost numit consilier de Legaţie la Budapesta în timpul Republicii Sovietice Maghiare. Şi-a legat numele de repatrierea, la schimb cu funcţionari maghiari din Sibiu, a membrilor coloniei române şi a saşilor din capitala Ungariei. Printre familiile salvate de la moarte iminentă din mâna bolşevicilor unguri a fost şi cea a lui Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent din Sibiu. După ocuparea Budapestei de către armata română a fost şeful cenzurii militare.

celor mai viteji dintre ei. Întrucât premierul I.I.C. Brătianu se afla la Paris, au fost însoţiţi de M. Pherekyde, prim-ministru ad-interim şi alţi câţiva înalţi demnitari, între care şi I.G. Duca. *„Această călătorie* – spune marele om politic liberal – *a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mişcătoare scene de entuziam. Bucuria unui popor dezrobit care-şi vedea regele şi regina şi îi sărbătoreşte într-o patrie de-a pururea întregită”*[23].

Deplasarea a fost organizată şi susţinută de Consiliul Dirigent, cu implicarea personală a lui Iuliu Maniu şi a altor fruntaşi ardeleni. Au fost vizitate Oradea, Baia Mare, Carei, Bistriţa, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Ţebea, Brad, Alba-Iulia, Blaj, Sibiu, Făgăraş şi Braşov[24]. Nobilii din Becheş-Ceaba au venit să-i salute pe suverani, povestind despre *„păţaniile lor cu oamenii lui Bella Kuhn, până la sosirea trupelor noastre”*. În fruntea delegaţiei se afla contesa Almasy, *„care asistase la asasinarea lui Tisza”*[25].

Premierul Franţei, George Clemenceau, trimite guvernului maghiar un ultimatum în care era somat să înceteze imediat ostilităţile, altfel va începe ofensiva generală împotriva Ungariei. Răspunsul relativ conciliant al lui Béla Kun a determinat oprirea contraofensivei cehoslovace, reluată câteva zile mai târziu, context în care Aliaţii decid asupra frontierei definitive dintre Ungaria şi Slovacia. Având aproximativ două treimi din teritoriul slovac sub controlul lor, comuniştii maghiari au proclamat la 16 iunie Republica Sovietică Slovacă, desfiinţată la 7 iulie, odată cu revenirea armatei cehoslovace. La 24 iunie 1919 s-a derulat o lovitură de stat eşuată, organizată de social-democraţi, constituindu-se un nou guvern comunist, condus de Antal Dovcsak. Declanşându-se „teroarea roşie” s-au constituit „tribunale revoluţionare” care au trecut la executarea celor bănuiţi de complicitate cu autorii loviturii de stat. Cel mai rău s-au purtat membrii grupului „Lenin-fiuk” („Băieţii lui Lenin”), circa 200 persoane, ce au jefuit şi terorizat populaţia civilă.

Reorganizată şi consolidată, armata regimului bolşevic de la Budapesta a declanşat la 20 iulie atacul general împotriva trupelor române dispuse de-a lungul Tisei, cu scopul declarat de a determina România să respecte linia de demarcaţie decisă de puterile Antantei. Au fost obţinute unele succese în primele patru zile, armata română retrăgându-se în ordine, pentru ca la 25 iulie să contraatace. *„Din orice direcţie veneau,* – scrie Pamfil Şeicaru – *atacurile românilor erau atât de violente, încât trupele ungare nu au putut rezista şi, cuprinse de panică, au fugit. Nu mai era o retragere generală, ci o fugă disperată. Unităţile părăseau materialul de război şi se îngrămădeau pe podul de la Szolnok, pe care se grăbeau să-l arunce în aer. Era pentru a doua oară când maghiarii erau aruncaţi dincolo de Tisa”*[26].

La Paris, oarecum iritate, pe fondul unei intense propagande maghiare, Marile Puteri au încercat să obstaculeze înaintarea impetuoasă a românilor, pentru a salva Budapesta de ocupaţie. Singura soluţie pentru conducătorii noştri rămâne lichidarea regimului comunist provocator condus de Béla Kun.

---

[23] I. G. Duca, *Memorii,* vol. IV, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1994, p. 215.
[24] Radu Cosmin, *Prin Ardeal,* Bucureşti, 1919, p. 363-471.
[25] I. G. Duca, *op. cit.*, p. 381.
[26] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 380.

La 28 iulie, perechea regală pleacă pe front, momentul având semnificaţia unei decizii finale în operaţiunile vizând înfrângerea inamicului maghiar[27]. A doua zi se dă ordinul de trecere a Tisei şi începe marşul victorios către Budapesta. Martor ocular, Regina Maria nota: *„Toţi erau plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolşevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”*[28].

Referindu-se la acest moment, poate cel mai important din cadrul ofensivei, C. Kiriţescu notează: *„Surprinderea reuşise complet. Cele dintâi sate întâlnite în cale fac dovada panicii ce cuprinsese trupele inamice. Departe de a se gândi la cea mai mică rezistenţă, ungurii au fugit cu precipitare, părăsind mari depozite de muniţii. (...) Pe malul râului, Regele Ferdinand şi Regina Maria privesc cu ochii umezi de emoţie, trecerea coloanelor de vânători, care calcă voios în sunetele muzicii militare şi aclamă cu entuziasm pe suverani. Alături de ei, primul ministru al ţării, Ion I. C. Brătianu*[29]*, care a părăsit Conferinţa de la Paris rupând nişte tratative sterile, priveşte cu mândrie cum soldaţii României înfăptuiesc ceea ce diplomaţii de la Paris refuzau”*[30].

Timp de trei zile, suveranii României, însoţiţi de generalul C. Prezan, au asistat la trecerile de la Tizabo şi Kiskore, ba chiar se deplasează până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezenţa lor soldaţii şi ofiţerii, şi aşa cu moralul destul de ridicat[31]. La fel ca în cazul bătăliilor din Moldova, perechea regală era ovaţionată de militarii români, mulţi dintre ei fiind decoraţi pentru faptele lor de arme[32].

„Bătălia de la Tisa – consideră C. Kiriţescu – *constituie una dintre etapele procesului dintre unguri şi români. Legenda povesteşte că, mai mult de o mie de ani înainte, voievodul român Gelu apărase cu eroism porţile pământului românesc, dinaintea puhoiului asiatic al ungurilor năvălitori şi murise, cu moarte de viteaz, pe malul Căpuşului. Înfrângerea legendarului voievod pecetluise căderea Transilvaniei într-o robie care va dura o mie de ani. De astă dată, lanţurile se rupeau definitiv. Pe malurile Tisei, naţiunea română îşi lua revanşa în chipul cel mai strălucit. Bătălia de la Tisa arunca pe cotropitor afară din pământul pe care-l ţinuse robit, aducea libertatea în plaiurile Ardealului şi venea să adauge o creangă nouă în cununa de lauri a oşteanului român”*[33].

Considerate, la acel moment, printre cele mai bune trupe din Europa, efectivele noastre se cifrau la circa 84.000 oameni, sprijiniţi de 98 baterii de artilerie. Teama că vor fi încercuiţi îi determină pe maghiari să se retragă în dezordine, abandonându-şi armele şi muniţiile. A urmat dizolvarea armatei maghiare, la 4 august fiind ocupată Budapesta, unde românii au organizat o defilare. Regele Ferdinand, dintr-o exagerată nobleţe, nu a

---

[27] Gh. Nichifor, *Maria – Regina Întregitoare de Ţară şi Neam,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 177.

[28] Idem, *Intelectualitatea Gorjului şi Marea Unire,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 177.

[29] În ce ne priveşte, nu am întâlnit în alte surse informaţii referitoare la prezenţa lui I. I. C. Brătianu pe frontul de la Tisa.

[30] C. Kiriţescu, *op. cit.,* p. 459.

[31] Gh. Nichifor, *op. cit.,* p. 177.

[32] Idem, *Maria – Regina Întregitoare de Ţară şi Neam,* p. 178.

[33] C. Kiriţescu, *op. cit.,* p. 456.

permis armatei noastre să arboreze tricolorul pe clădirea Parlamentului maghiar. Un oltean glumeţ, sergentul Iordan, a plasat deasupra steagului Ungariei o opincă găurită.

Primul care s-a apropiat de periferiile Budapestei, în seara zilei de 3 august, a fost colonelul Gh. Rusescu, aflat în fruntea unui detaşament de cavalerie (400 oameni, două tunuri şi zece mitraliere) din Brigada 4 Roşiori. A fost întâmpinat de o delegaţie de trei persoane din partea guvernului maghiar care i-a cerut să staţioneze ameninţând cu existenţa în cazărmi a trei regimente bolşevice puternic înarmate. Mai mult, cu ajutorul civililor în capitală s-ar fi putut organiza o armată ce ar fi măcelărit de-a dreptul pe români. În realitate detaşamentele bolşevice părăsiseră oraşul. Dând dovadă de abilitate şi îndrăzneală, bravul ofiţer a mers mai departe, câţiva kilometri, însoţit de automobilul negociatorilor, până a considerat că tunurile sale pot lovi clădirile guvernamentale. Aici le-a spus delegaţilor, exagerând deliberat, că Budapesta este încercuită complet de trupele române, sfătuindu-i să calmeze populaţia şi să propună regimentelor maghiare să se predea. Spre uluirea maghiarilor, a acceptat să meargă personal la tratative.

La ora 18.30, colonelul Rusescu şi-a continuat jocul „la cacealma" intrând în clădirea unde guvernul maghiar se afla în şedinţă, punând o serie de condiţii. Cazarma honvezilor[34] trebuia părăsită imediat, lăsând armamentul pe loc, situaţie în care el va da ordin grosului trupelor sale (care de fapt nu existau încă) să rămână în afara oraşului. Mai mult, a susţinut cu tărie un ordin pe care l-ar fi dat trupelor sale ca la ora 20,30, dacă nu se va fi întors, să înceapă bombardarea masivă a oraşului. Guvernul maghiar cedează şi la ora 20,00 un mesager, ofiţer maghiar, merge cu ordinul semnat de colonel la trupa sa care intră fără probleme în oraş, fiind cazată în cazarma „Arhiducele Josef". Peste puţină vreme colonelul Rusescu a primit defilarea trupei şi împreună cu ofiţerii săi au cinat la un luxos hotel din apropiere, unde au fost cazaţi. Abia în seara următoare, generalul Mărdărescu a intrat, într-adevăr, în Budapesta cu efective impunătoare, fără să întâmpine rezistenţă. Pe faleza Dunării, din faţa Parlamentului Ungariei, a fost organizată o defilare pe măsură.

Pe 2 august dictatorul comunist a părăsit Budapesta într-un tren blindat, nu înainte de a ţine o cuvântare în faţa celor 500 de membri ai Consiliului Sovietelor. *„Proletarii* – conchidea el – *s-au dovedit nedemni de revoluţie. Ei au trădat ca nişte laşi încrederea ce mi-o pusesem în ei. Pentru moment, trebuie să cedăm în faţa necesităţii, dar mă voi întoarce curând. Nu facem decât să lăsăm pentru mai târziu instaurarea erei comuniste, atunci când proletariatul va fi mai bine pregătit să primească ideile noastre"*[35].

Fuga sa a avut ca primă destinaţie Viena, apoi Moscova, unde în 1938 a fost arestat şi executat din ordinul lui Stalin, sub învinuirea de sustragere a unei mari sume de bani din fondurile Partidului Comunist al Uniunii Sovietice[36]. Noul guvern, condus iniţial de socialistul Gyula Peidi, este înlocuit peste şase zile de un altul, avându-l în frunte pe Istvan Friedrich.

Capitala Ungariei a fost cucerită de militarii români fără niciun ajutor de la alte state. Meritul armatei noastre este imens, ţinând cont că în toată istoria modernă România

---

[34] Nume purtat de soldaţii din infanteria maghiară.

[35] Pamfil Şeicaru, *op. cit.*, p. 380.

[36] În 1931, aflat în URSS, Béla Kun participă la Congresul al V-lea al Partidului Comunist Român. Alături de Gheorghi Dimitrov face parte chiar din prezidiu.

a purtat războaie doar în coaliţie, această acţiune militară fiind unica în care ţara noastră a acţionat singură, fără aportul Aliaţilor.

Trupele române nu s-au oprit, înaintând spre Vest, unde au ajuns la 28 august pe linia de demarcaţie dintre oraşele Gyor şi Veszprem. Ungurilor le-a fost lăsată o porţiune în Sud-Vest, în zona Lacului Balaton, înlesnindu-se formarea unei armate naţionale, sub conducerea amiralului Horthy. Retragerea noastră a început la 4 octombrie 1919, la 18 noiembrie ajungeam pe Tisa, pentru ca la 30 martie 1920, campania să se încheie definitiv.

În intervalul august – noiembrie 1919, armata română a restabilit ordinea la Budapesta şi în restul Ungariei, asigurând reluarea vieţii normale într-o ţară devastată de război şi ameninţată de anarhie. Generalul Holban, numit guvernator al Budapestei, a reuşit să rezolve în câteva zile problema gravă a alimentaţiei. Numeroase scrisori de mulţumire au fost adresate armatei române de conducerile unor instituţii centrale, primării, fabrici sau, pur şi simplu, de cetăţeni obişnuiţi[37].

Din propriul lor imbold, soldaţii români au hrănit săracii oraşului, cu prioritate copii. S-au redat, de asemeni, cetăţenilor, drepturile suprimate de regimul bolşevic: libertatea întrunirilor publice, apariţia ziarelor politice, redeschiderea sălilor de spectacole etc.[38]

La una dintre întruniri au participat peste 10.000 de cetăţeni, unde s-a auzit următoarea formulare: *„Să trăiască armata română, sub protecţia căreia ne-am putut aduna astăzi, ca să discutăm în linişte şi siguranţă asupra nevoilor noastre arzătoare, lucru ce nu ne-a fost îngăduit timp de câteva luni de către nefastul regim comunist, răsturnat, prin voinţa lui Dumnezeu, de baioneta viteazului ostaş român”*[39].

Pentru a preîntâmpina răzbunările nejustificate, armata română a luat sub protecţie chiar militari din armata lui Bella Kun, inclusiv pe fostul şef al guvernului Sovietelor, Sandor Garbai, ajutat să treacă în România[40].

Puterea la Budapesta a fost preluată la 16 noiembrie 1919 de amiralul Miklos Horthy. La 1 martie 1920, Adunarea Naţională a restabilit Regatul Ungariei, alegându-l pe Horthy regent pentru o perioadă nedeterminată, în locul lui Carol al IV-lea, nerechemat din exil. Noul „suveran” a instituit „teroarea albă” împotriva comuniştilor şi evreilor.

Un document descoperit relativ recent, datat 1 decembrie 1919, relevă situaţia politică tensionată în care se zbătea Ungaria. Temându-se pentru viitorul ţării lor, mai mulţi aristocraţi, între care şi Miklos Horthy, susţinuţi de câteva mii de avocaţi, dar şi de anumite cercuri evreieşti, propuneau elitei noastre nici mai mult nici mai puţin decât unirea Ungariei cu România sub sceptrul Regelui Ferdinand[41].

Aliaţii au închis realmente ochii, admiţând ideea că dictatura lui Horthy este o alternativă acceptabilă la comunism. În fapt el este primul dictator european autentic, înaintea lui Mussolini, Stalin sau Hitler. În plan intern s-a bucurat de sprijinul mediilor catolice şi antisemite, confruntate cu manifestările ateismului iudeo-comunist, precum şi

---

[37] Mircea Muşat, I. Ardeleanu, *op. cit.,* p. 655-657.

[38] C. Kiriţescu, *op. cit.,* p. 468.

[39] C. D. Mărdărescu, *op. cit.,* p. 234.

[40] Şt. Pascu, Ilie Ceauşescu, (coord), *op. cit.,* p. 790.

[41] *România 100. Ferdinand I, regele românilor şi al maghiarilor, un plan de uniune dinastică a Ungariei cu România,* în „evz.ro”, din 20 aprilie 2018.

de sprijinul micilor proprietari rurali şi al industriaşilor, înspăimântaţi de confiscarea proprietăţilor de către regimul Republicii Sfaturilor. Spre deosebire de celelalte state-naţiuni constituite după dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Ungaria nu a cunoscut în perioada interbelică democraţia.

De la începutul ostilităţilor, în martie 1919, şi până la sfârşitul lor, pierderile suferite de armata română s-au ridicat la 188 de ofiţeri şi 11.478 soldaţi, dintre care 69, respectiv 3.556 au murit[42]. Era o nouă jertfă de sânge pe care armata noastră, după încheierea Războiului de Întregire Naţională, a fost nevoită să o aducă pentru consfinţirea istoricei hotărâri de la Alba-Iulia.

Conform ideologiei marxist-leniniste, revoluţia comunistă trebuia să fie mondială. Din Rusia, unde începuse, urma a se extinde în Europa pe două coridoare principale. Primul era cel din Ungaria, unde şi-a găsit în Béla Kun un fidel colaborator, pentru a se înainta spre Germania prin Austria, acolo existând în concepţia lui V.I. Lenin „situaţii revoluţionare”. Al doilea coridor era, în viziunea comuniştilor de la Moscova, pe direcţia Varşovia – Berlin – Paris, încercat un an mai târziu. Pentru că în Polonia n-a fost găsit un personaj dispus să accepte colaborarea, a fost atacată din două direcţii de către Armata Roşie, condusă de mareşalul Tuhacevski.

Expansiunea bolşevică spre Centrul şi Vestul Europei a fost oprită de intrarea armatei române în Budapesta şi înfrângerea categorică a Armatei Roşii de către militarii polonezi, conduşi de mareşalul Pilsudski, viitorul preşedinte al Poloniei.

Tratatul de Pace semnat cu Ungaria la Trianon, în data de 4 iunie 1920, va consacra pe plan internaţional unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. *„Prin iscălirea aceasta* – nota, a doua zi, Sextil Puşcariu – *se încheie în sfârşit, în mod oficial, şi pentru noi marea dramă ai cărei actori am fost. Atât că, la sfârşitul acestei drame, nu se găsesc cuvintele stereotipe «cortina cade», ci «cortina se ridică». Perdeaua se dă la o parte pentru o viaţă nouă. Şi e datoria noastră s-o primim în faţă cu ochii deschişi”*[43].

[42] C. Kiriţescu, *op. cit.,* p. 467.
[43] Sextil Puşcariu, *Memorii,* Bucureşti, 1974, p. 499.

PARTEA A V-A

PREGĂTIREA PĂCII

ASPECTE PRIVIND EFECTELE POLITICE ŞI JURIDICE ALE CONFLICTULUI ROMÂNO-MAGHIAR (1919-1920)

Cezar Avram, Mihaela Bărbieru,
Sevastian Cercel

Cunoaşterea aprofundată a vieţii politice din România anilor 1918-1821, perioadă în care au avut loc evenimente importante în istoria ţării, se înscrie ca un obiectiv de seamă al cercetărilor actuale din acest domeniu. Studiul se vrea a fi o analiza complexă a evoluţiei social-politice, a structurii şi dinamicii claselor sociale, a activităţii factorilor de decizie care au acţionat în numele şi în intersul ţării atât pe plan intern, cât şi pe plan extern. Sfârşitul brusc al Primului Război Mondial nu a adus, imediat după încheierea oficială a ostilităţilor, o situaţie pacifistă de mulţumire generală. Prea multă energie şi emoţie, prea multele pierderi şi suferinţe, au creat un teren favorabil unor revoluţii şi noi conflicte. Ordinea impusă prin Tratatele de la Versailles aveau să potenţeze conflictele regionale, care aveau să fie resimţite de o Europă debusolată. O serie de evenimente îngemănată cu prima conflagraţie mondială au marcat caracterul unei noi ordini apărute în care se vor dezvolta elementele viitorului conflict mondial. Nici chiar epicentrul istoric al Europei nu a reuşit să-şi găsească liniştea prin desfiinţarea monarhiei dunărene şi reducerea Ungariei la mai puţin decât nucleul ei teritorial naţional. Pretenţiile revizioniste ale Ungariei aveau să pună în pericol existenţa a două state, Cehoslovacia (Slovacia-Ungaria superioară), România (Transilvania), precum şi a Iugoslaviei, „care prin centralismul său de sorginte sârbească risca oricum să se corodeze din interior"[1]. Deşi dominaţia mondială a Europei va rămâne în aparenţă neatinsă de urmările Primului Război Mondial, retragerea viitoarelor puteri mondiale, SUA şi Uniunea Sovietică, va lăsa pentru europeni libertatea de a alege între război şi pace, între democraţie şi totalitarism.

Până în anul 1989, cercetările referitoare la războiul româno-ungar din anul 1919 au fost considerate un act ostil şi un factor negativ privitor la relaţiile cu vecinii noştri şi, desigur, o blasfemie adusă istrorigrafiei comuniste, care nu dorea evidenţierea rolului României în stârpirea focarului comunist din centrul Europei. Dezmembrarea conglomeratului de naţiuni al Austro-Ungariei a dus, conform dreptului de autodeterminare, la apariţia unor noi state pe harta Europei, precum şi la întregirea hotarelor unor naţiuni pe principiul dreptului istoric şi etnic. Instalarea comunismului în Ungaria va însemna un pericol nu numai pentru România, ci şi pentru Europa democrată. Ungaria va suferi transformări accentuate de rapiditatea trecerii de la o orientare la alta şi va realiza demersuri de menţinere a imperiului şi de continuitate a politicii de asuprire a românilor, cehilor, croaţilor, polonezilor, slovacilor etc.

[1] Imanuel Geiss, *Istoria lumii*, Editura All Educaţional, Bucureşti, 2000, pp. 482-483.

În urma înfrângerii Imperiului Austro-Ungar, Ungaria va deveni revoluţionară, proclamându-şi desfacerea de Austria (2 noiembrie 1918), fără însă să recunoască separarea celorlate provincii ale imperiului. Nerecunoscând plebiscitul de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, singurul cu consultarea populaţiei din vechiul Imperiu Austro-Ungar, Ungaria, proclamată republică, la 16 noiembrie 1918, profitând de bunăvoinţa marilor puteri, a dorit să se desprindă de Austria, dar să-şi păstreze restul teritoriilor locuite majoritar de celelalte naţiuni. Într-o scrisoare confidenţială a lui Vaida-Voievod, aflat la Paris, din 7 aprilie 1919, către Iuliu Maniu, se afirmă că „cei patru" şi în special Wilson s-au arătat inaccesibili pentru delegaţiile românilor, cehilor, slovacilor, iugoslavilor, în vreme ce ungurii se bucurau de toată audienţa. „Noi şi Slovacii îi cunoaştem pe unguri. Pe noi ar fi trebuit să ne consulte înainte de a intra cu ungurii în discuţii, când e vorba de pielea noastră. Influenţa lui Andrassy, care a avut contact indirect cu Wilson, spre a i se permite să vină la Paris, e deci mai mare – fiind conte, la şeful republicii americane – decât a tuturor popoarelor mici din centrul Europei. Şi pe când sunt sigur că Andrassy când va veni la Paris va fi primit de Wilson, pe atunci Brătianu nu a fost încă primit ..."[2]. Primul ministru Karoly Mihaly s-a declarat antantofil în speranţa că va avea câştig de cauză la Conferinţa de Pace de la Paris. Întreaga atitudine propagandistică a Republicii Ungaria, precum şi teroarea declanşată în zonele ocupate în scopul de amuţire a celor care susţineau autodeterminarea, a fost condamnată de o serie de oameni politici şi militari din epocă, printre care generalul Berthelot şi Alexandre Millerand, preşedintele Conferinţei de Pace. Naţionalismul excesiv maghiar a determinat guvernul Karoly să demisioneze şi să cedeze puterea bolşevicilor.

După nereuşita de a se obţine teritorii în vest, conducerea preluată de guvernul bolşevic al lui Garbai Sandor se orientează spre est, la influenţa ministrului de Externe Béla Kun[3]. În scurt timp, din republicani fideli Puterilor Antantei, ungurii se transformă în

---

[2] Apud Zorin Zamfir, *Istoria universală contemporană*, vol. I, ediţia a II-a, Editura Oscar Print, Bucureşti, 1999, pp. 99-100.

[3] Născut la 20 februarie 1886, în satul Lelei, comuna Hodod, judeţul Satu-Mare, educat la Liceul Reformat din Cluj, devenit jurnalist de investigaţii, prieten cu Ady Endre, locotenent trimis pe front şi luat prizonier de ruşi, va fi entuziasmat de Revoluţia Rusă. Vorbitor de germană, rusă şi engleză, se va număra printre fondatorii grupului maghiar din partidul comunist bolşevic rus, fiind opozant de stânga faţă de Lenin, la fel ca prietenii săi Radek şi Zinoviev. Luptător în Armata Roşie în anul 1918, va scrie articole de propagandă şi va fi organizatorul comuniştilor maghiari aflaţi în Rusia. În noiembrie 1918 se numără printre fondatorii Partidului Comunist Maghiar, susţinând revoluţia socialistă din Ungaria. Se evidenţiază printre propagandiştii şi susţinătorii protestelor, demonstraţiilor şi grevelor, fapt care îl va determina pe Mihaly Karoly să-l aresteze. Va conduce partidul din închisoare, propunând fuziunea Partidului Comunist cu Partidul Social Democrat, care se va şi realiza la sfârşitul lui martie 1919, având ca rezultat Partidul Socialist Maghiar. Béla Kun va fi scos din închisoare şi va proclama Republica Sovietică Maghiară, cu un guvern format din social-democraţi cu 17 miniştri şi comunişti cu 14 miniştri, plus doi independenţi. Béla Kun va fi numit ministru de Externe, comunicând zilnic cu Lenin, fapt ce îi va da influenţă în guvern. „Influenţa mea în Consiliul Revoluţionar de Miniştri face ferm stabilită dictatura proletariatului, masele mă sprijină" – spunea el într-o scrisoare adresată lui Lenin în aprilie 1919. După înfrângerea bolşevicilor unguri, Béla Kun fuge la Viena de unde va pleca la Moscova. Va participa la războiul civil de partea Armatei Roşii, situându-se însă de partea lui Troţki în timpul luptelor ideologice în anii '20. În anul 1937 va fi arestat de către NKVD, fiind executat în anul 1938 ca troţkist şi duşman al poporului la ordinul lui Stalin (vezi Gheorghiţă Zbăgău, *100 de ani de la proclamarea Republicii Sovietice Maghiare*, în „Socialistul.ro", disponibil la adresa web http://www.socialistul.ro/articole/100-de-ani-de-la-proclamarea-republicii-

bolşevici din dorinţa de a-şi păstra imperiul, indiferent de dreptul de facto şi de jure. La 21 martie 1919, bolşevicii au preluat puterea, instaurând teroarea unui regim de opresiune care va dura 133 de zile. Decretând mobilizarea şi organizând Armata Roşie, atitudinea ofensivă reiese şi din alianţa cu bolşevicii lui Lenin, dar şi dintr-o serie de declaraţii referitoare la desfiinţarea statului român printr-un atac atât dinspre vest prin Transilvania (declanşat de unguri), cât şi dinspre est din Basarabia (declanşat de ruşi). Cele două regimuri comuniste hotărâseră graniţa între Rusia Sovietică şi Ungaria bolşevică ca fiind reprezentată de crestele Carpaţior Orientali. Rezistenţa românilor pe Nistru contra bandelor bolşevice ruseşti, cât şi ofensiva românească din vest, care va desfiinţa Ungaria lui Béla Kun, au făcut ca proiectul Béla Kun-Lenin să nu fie realizat[4]. Intervenţia energică a armatei române peste Tisa, cu toate că bolşevicii lui Béla Kun reuşiseră să înfrângă pe cehi şi să ocupe Slovacia, va salva Ungaria de comunism şi va opri răspândirea acestei ideologii în centrul Europei. De la Paris va veni recunoaşterea statului unitar român cu condiţia retragerii militare la est de Tisa. Tratativele diplomatice vor aduce însă României şi renunţări de teritorii atât la graniţa de est, cât şi la cea de nord[5] şi la cea de sud-vest[6].

În perioada 1918-1919, linia de demarcaţie între România şi Ungaria a fost schimbată de mai multe ori (4 aliniamente succesive, deplasate progresiv spre vest). Prelungirea geografică în spaţiul transilvănean a liniei convenţionale cu rol de delimitare a zonei de contact dintre Ungaria, ţară învinsă, şi România, parte a Antantei victorioase, a avut un scop strict militar cu caracter provizoriu. Frontiera definitivă între cele două urma să fie fixată prin tratativele de pace ulterioare[7].

Un prim aliniament, consemnat prin Convenţia militară de armistiţiu din 13 noiembrie 1918, semnată la Belgrad, era delimitat de linia ce pornea din nordul cursului Someşului Mare şi continua pe cursul Mureşului până la vărsarea în Tisa. România, considerat stat necombatant, nu s-a numărat printre semnatarii respectivei convenţii.

---

sovietice-maghiare-magyarorszagi-tanacskoztarsasag21-martie-1919-1-august-1919/; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I. 1918-1933, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, pp. 625-638; Generalul Marcel Olteanu, *Din aminitirile unui luptător*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1936, passim).

[4] Vezi pe larg Cristian Negrea, *Războiul româno-ungar de la 1919, din Apuseni pe Tisa*, disponibil la adresa web
http://www.istoria.md/articol/829/R%C4%83zboiul_rom%C3%A2no_ungar_de_la_1919,_din_Apuseni_pe_Tisa

[5] Partea superioară a Maramureşului era cedată Cehoslovaciei.

[6] Renunţarea la Banatul Sârbesc ca spaţiu de securitate pentru capitala Belgrad.

[7] Tratatul de Pace cu Ungaria a fost pregătit de Comisia pentru problemele României şi Iugoslaviei. În aprilie 1919 au avut loc mai multe audieri ale reprezentanţilor români şi maghiari de către comisie, discuţiile axându-se în special pe atribuirea unui număr rezonabil de etnici maghiari în zona României. A. Tardieu, responsabilul cu prezentarea proiectului de Tratat, arăta că orice trasare a frontierei care nu ar ţine cont de existenţa etnicilor maghiari, dar şi români, în părţile atribuite celor două ţări ar fi în detrimentul României. Răspândirea teritorială a etnicilor maghiari facea imposibilă evitarea atribuirii unui număr relativ mare dintre aceştia statului român, în noua sa configuraţie. La 12 mai 1919, propunerea privind frontiara dintre Ungaria şi România a fost însuşită de Consiliul celor Zece, iar la 10 iunie acelaşi an ea va intra în atenţia Consiliului celor Patru (vezi Constantin Vlad, *Istoria diplomaţiei. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014, pp. 60-62; vezi şi Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din Sud-Estul Europei în epoca modernă: 1789-1923*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2011, pp. 314-319).

Considerate mai târziu ca trupe aliate, unităţile militare române vor trece Carpaţii Orientali şi vor ocupa aliniamentul desemnat până în data de 15 decembrie, împotriva tuturor demersurilor ostile politice, diplomatice şi militare făcute de guvernul ungar. Cu sprijunul generalului Berthelot, trupele româneşti s-au consolidat pe aliniamentul Baia Mare – Dej – Cluj – Deva (24 decembrie 1918). Cu acordul guvernului Ungariei, aparatul administrativ regional maghiar a rămas în mod simbolic pe loc, iar trupele ungare s-au concentrat în nord-estul depresiunii transilvane. Ulterior, în ianuarie 1919, cu sprijinul aliaţilor francezi, linia de demarcaţie a fost mutată pe un nou aliniament (Sighetul Marmaţiei – Baia Mare – Zalău – Ciucea – Zam). Pe această linie, o dată cu apariţia unei noi armate maghiare, au început incidente armate (lupte cu anvergură locală), care aveau să fie multiplicate semnificativ în luna februarie 1919. O dată cu devenirea României un factor important pentru planurile franceze în lupta împotriva Rusiei Sovietice, Conferinţa de Pace va trasa o nouă linie de demarcaţie pe aliniamentul Satu Mare – Arad. Această nouă orientare avea să provoace criza politică ungară, finalizată cu instalarea guvernului sovietelor la Budapesta. Noii decidenţi politici maghiari s-au declarat în stare de război cu România. Mobilizarea generală şi încercarea de colaborare militară cu Rusia bolşevică a schimbat modalitatea defensivă într-una ofensivă[8]. Trupele române au fost nevoite, în acest nou context, să declanşeze o contraofensivă generală, avansând dincolo de vestul Munţilor Apuseni.

Menţinerea integrităţii teritoriale a Ungariei, dar şi păstrarea Transilvaniei, au devenit obiective fundamentale ale politicii maghiare. Chestiunea graniţelor cu România şi Ungaria a constituit în perioada ianuarie-august un punct important al discuţiilor dintre Marile Puteri şi cele două state. Guvernul condus de Mihaly Karolyi a încercat ca Ungaria să apară ca o ţară neutră principiilor wilsoniene. Apare astfel Convenţia militară de la Belgrad, care a individualizat pentru Ungaria „Linia Diaz”, aşa cum fusese menţionată de Armistiţiul de la Villa Giusti (3 noiembrie 1918)[9].

În priele luni ale anului 1919, Brigăzile 13 şi 14 ale Diviziei 7 Infanterie, la care s-au adăugat şi Regimentele 14 şi 16 Infanterie, vor înteprinde acţiuni de dezarmare a unităţilor maghiare aflate în teritoriul Transilvaniei, oprind tăierea pădurilor comunale şi ale statului, devastarea proprietăţilor, ocuparea pământului şi păşunilor particulare, precum şi o serie de tulburări provocate de ungurii susţinuţi de Budapesta. Etnicii români au fost nevoiţi să se refugieze la est de linia de demarcaţie Cehul Silvaiei, Băseşti, Zalău şi Huedin[10]. Trupele

[8] În speranţa împiedicării instituirii controlului militar în Transilvania la sfârşitul lui 1918, Ungaria va cere ca o serie de localităţi – Arad, Oradea, Carei, Satu Mare, Alba Iulia, Aiud, Cluj, Baia Mare, Sighetul Marmaţiei, Tîrgul Mureş, Bistriţa, Odorheiul Secuiesc – să fie ocupate de trupe ale puterilor alite. Răspunsul celor 4 mari puteri învingătoare a fost negativ, menţionându-se că armata română are acelaşi statut ca şi celelalte naţiuni ale Antantei (Marcel Ştirban, Gheorghe Iancu, Ioan Ţepelea, Mihai Racoviţan, *Unirea şi desăvârşirea statului naţional unitar*, în „Istoria României. Transilvania”, vol. II, Editura Gheorghe Bariţiu, Cluj Napoca 1997, pp. 617-840).

[9] Linie de contact dintre trupele Antantei şi statul ungar ce era considerat ca stat succesor al Austro-Ungariei (vezi Cornel Grad, *Contribuţia armatei române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*, în „Revista de Administraţie Publică şi Politici Sociale”, an II, nr. 4-5, decembrie 2010, pp. 50-75; Constantin Chiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989).

[10] Cornel Grad, *op. cit.*, p. 74.

maghiare aflate în retragere au opus rezistenţă[11], aşa cum s-a întâmplat la Crişeni[12], la Sebiş, Zam, Zalău, Teiuş, Târgul Lăpuş, Ciucea, Cufoaia, Beliş[13]. În urma protestelor făcute de România faţă de traseul liniei de demarcaţie, Clemenceau, în ianuarie 1919, îl informase pe Berthelot că aliaţii confereau României acelaşi statut atribuit Serbiei, Belgiei şi Greciei, recunoscînd caracterul provizioriu al liniei de demarcaţie şi posibilitatea modificării ei[14]. Realizând inadvertenţe în politica oficialităţilor maghiare, la sfârşitul lui aprilie 1919 aliaţii iniţiază izolarea diplomatică şi blocada economică, obligându-l pe Béla Kun să declare acceptarea negocierilor cu puterile aliate[15]. Guvernul ungar va respinge propunerile, susţinându-şi în continuare pretenţiile asupra Transilvaniei. În plin conflict româno-maghiar, la 13 iunie 1919, Conferinţa de Pace de la Paris a stabilit graniţa dintre România şi Ungaria, consemnată ulterior prin Tratatul de la Trianon[16].

Victoria armatei române şi fuga lui Béla Kun la Viena, apoi în Rusia Sovietică, s-a datorat şi rupturii dintre naţionaliştii şi internaţionaliştii maghiari, precum şi proclamarea în zonele ocupate de ei a Republicii Sovietice Slovace. Bolşevicii nu au dorit restabilirea graniţelor, ci doar răspândirea ideologiei leniniste. Mulţi dintre soldaţii maghiari, dorind doar o Ungarie puternică, iar nu un succes al proletariatului internaţional, au început să părăsească unităţile militare, armata roşie dezintegrându-se. Guvernul condus de Gyula Peidl, ales de sovietul din Budapeste, nu a rezistat decât câteva zile, până când trupele române au ocupat oficial Budapeste (4 august 1919). Noul guvern va schimba numele statului în Republica Populară Maghiară şi va anula decretele comuniştilor. O grupare contrarevoluţionară va încerca să preia conducerea, iar Joseph August se va declara regentul Ungariei, fapt care va determina dizolvarea în mod oficial a statului pe 8 august. În vidul de putere, detaşamentele de sub comanda lui Horty au început o campanie de curăţire şi de teroare împotriva comuniştilor, socialiştilor şi evreilor. Horty va prelua Noua Forţă Militară, numită Armata Naţională, care se afla şi sub protecţie franceză. Horty va intra în Budapesta pe 16 noiembrie 1919 pe un cal alb, în uralele mulţimii, sub protecţia armatei române. Pe 14 decembrie 1919, armata română va părăsi Budapesta, lăsând Ungaria sub conducerea lui Horty. La 25 februarie 1920, armata română, la cererea Antantei, părăseşte teritoriul Ungariei[17]. Pe 29 februarie 1920 s-au organizat alegeri care vor anula Republica Maghiară şi vor proclama Ungaria regat. Horty, amiralul fără flotă într-un regat fără rege, va deveni regent pe o perioadă de 24 de ani.

Sfârşitul primei mari conflagraţii mondiale, care pentru România a însemnat 4 august 1919, a consemnat materializarea opţiunilor statelor din tabăra Antantei în privinţa organizării lumii postbelice. În desfăşurarea negocierilor pentru semnarea tratatelor, puterile învingătoare şi-au manifestat tendinţa de a trasa noi zone de influenţă şi dominaţie

---

[11] *Ibidem*, p. 72.

[12] *Ibidem*, p. 71.

[13] *Ibidem*, pp. 199-200.

[14] Marcel Ştirban, Gheorghe Iancu, Ioan Ţepelea, Mihai Racoviţan, *Unirea şi desăvârşirea statului naţional unitar*, în „Istoria României. Transilvania”, vol. II, Editura Gheorghe Bariţiu, Cluj Napoca, 1997, p. 416.

[15] *Ibidem*, p. 99.

[16] *Ibidem*, p. 100.

[17] La 4 august 2019 se împlinesc 100 de ani de la succesul campaniei româneşti din Ungaria, ceea ce a însemnat de fapt o primă intervenţie armată anticomunistă din istoria Europei.

în spaţiile aflate la începutul conflagraţiei în orbita Germaniei şi Austro-Ungariei. La Conferinţa de Pace de la Paris, din anii 1919-1920, învingătorii au fost obligaţi să recunoască şi să sancţioneze dreptul popoarelor de a avea o viaţă statală proprie. În centrul şi sud-estul Europei au fost create noi state – Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, s-a reconstituit statul independent polonez, Austria s-a transformat în republică şi s-a înfiinţat Republica Ungară Independentă, iar România şi-a desăvârşit unitatea naţional-statală. Noua hartă a Europei, datorată procesului istoric de dezvoltare, a dreptului popoarelor la autodeterminare, dar şi a impunerii voinţei naţiunilor oprimate, printre care se numărau şi românii, nu a rezolvat contradicţiile economico-sociale şi politice care persistau dinaintea marii conflagraţii.

Nicolae Titulescu, referindu-se la noua stare de fapt, aprecia: „Epoca pe care o trăim este un amestec de adevăruri vechi destinate să moară şi de adevăruri noi încă nedeajuns de clare... Europa trebuie să se obişnuiască a considera creaţiile politice ieşite din marele război ca realităţi în continuă creştere care nu mai cer nimănui dreptul de a trăi şi care în orice împrejurare nu se vor lăsa înăbuşite niciodată”[18].

Situaţia care s-a creat în centrul şi sud-estul Europei după capitularea necondiţionată a Germaniei, în noiembrie 1918, nu dădea certitudinea stabilităţii securităţii europene marcată de numeroasele contradicţii politice şi mai ales teritoriale, un exemplu fiind chiar conflictul româno-maghiar din anul 1919. Ca o consecinţă firească a victoriei româneşti din acest război au fost menţinute atât orientarea, cât şi liniile de forţă ale politicii externe a statului român. Proba de încercare a credinţei statului naţional unitar român în idealul păcii a reprezentat-o, în primul rând, atitudinea faţă de statu-quo-ul stabilit pe plan european de sistemul tratatelor încheiate. Referindu-se la liniile directoare ale politicii externe româneşti, Ion I.C. Brătianu sublinia că unul din „statele cele mai interesate la menţinerea păcii şi la întărirea situaţiunii politice statornicite”[19] este România. Acelaşi om politic, în expunerea făcută în Adunarea Deputaţilor din 17 decembrie 1919, se pronunţa pentru aplicarea consecventă a principiului egalităţii între statele suverane şi independente, în contextul unei democratizări a vieţii internaţionale[20].

Victorioasă în conflictul româno-maghiar, România avea să realizeze o reţea de acorduri, tratate şi convenţii bilaterale şi multilaterale cu statele interesate în consolidarea rezultatelor anului 1918 şi respectarea Tratatelor de Pace din sistemul Versailles. Fixarea graniţelor cu Ungaria a fost un rezultat al unor negocieri îndelungate şi chiar a unei impuneri din partea marilor puteri învingătoare. Raportul internaţional de forţe existent în perioada interbelică, aflat într-o permanentă modificare când în jurul nostru aveam state ce promovau revizionismul (Bulgaria, Ungaria, Uniunea Sovietică), avea să impună noi strategii şi proiecte. Unele dintre acestea, deşi au eşuat, ne-au păstrat ca un factor de stabilitate în sud-estul Europei. Prima alinaţă defensivă regională la care va participa România a fost Mica Înţelegere. Această nouă grupare de state a urmărit păstrarea

[18] Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 998.

[19] Ion I.C. Brătianu, *Activitatea Corpurilor legiuitoare şi a guvernului de la ianuarie 1922 până la 27 martie 1926*, Bucureşti, 1926, p. 19.

[20] Idem, *Situaţia internaţională a României. Expunere făcută în Adunarea Deputaţilor din 16-17 decembrie 1919*, Bucureşti, 1919, p. 37.

integrităţii teritoriale, dar şi statuarea unor relaţii cu Marile Puteri în condiţii de egalitate. România, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, confruntându-se cu tendinţele revizioniste din zonă (Ungaria, Bulgaria), au consituit un bloc menit să dea răspunsuri tuturor intereselor „care concordau sau nu erau în divergenţă"[21]. Înţelegerea Balcanică, Convenţia de alianţă defensivă între România şi Polonia (3 martie 1921; ratificată la 25 iulie 1922 şi reînnoită în 1926), ca şi celelalte convenţii defensive dintre România, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven etc., reprezintă o dovadă a nevoii statelor mici de a strânge rândurile pentru a rezista tendinţelor revizioniste. După încheierea conflictului româno-maghiar au urmat alte războaie, precum cele dintre Polonia şi Uniunea Sovietică, Turcia şi Grecia etc., care au determinat România să-şi găsească aliaţi pentru a-şi păstra integritatea teritorială.

Ungaria lui Horty nu avea să accepte trasarea graniţelor sub egida puterilor semnatare a Tratatelor de Pace, arătându-se nemulţumită în special de Tratatul de la Trianon. Intenţia Franţei de a forma o confederaţie danubiană a convenit Ungariei. S-a creat astfel, în anii de început ai deceniului 3 al secolului XX, nelinişte şi îngrijorare pentru România, Cehoslovacia şi Regatul Sârbo-Croato-Sloven, cu atât mai mult cu cât la cârma Ungariei se instaurase cu ajutor românesc la 1 martie 1920 un guvern naţionalist de nuanţă fascistă, în frunte cu amiralul Horty. O serie de cercuri politice din Franţa şi Anglia i-au oferit concesii Ungariei, unele dintre ele chiar revizioniste, în schimbul unor facilităţi economice (controlul industriei şi reţelelor căilor ferate ungare, reglementarea cursului Dunării etc.). Presiunile făcute de guvernul francez asupra României pentru a se obţine participarea statului la războiul contra Uniunii Sovietice aveau să eşueze, cu toate că Raymond Poincare susţinea unele cereri economice ale Ungariei lui Horty. Nicolae Titulescu, definind scopul sistemului de alianţe, arăta necesitatea acoperirii Europei cu o reţea de acorduri „neîndreptate împotriva nimănui, dar având ca scop respectarea legilor internaţionale"[22].

Actele politice externe iniţiate de România, în perioada ce a urmat Conferinţei de Pace de la Paris, precum şi a victoriei româneşti în războiul româno-maghiar, poartă amprenta apărării integrităţii teritoriale şi a suveranităţii naţionale. Cu toate că Marile Puteri au susţinut în repetate rânduri interesele unor state ce s-au dovedit ostile României, încrederea statului unitar naţional creat în anul 1918 în predominanţa forţei dreptului, a forţei pactelor şi convenţiilor bilaterale şi multilaterale de securitate, a dominat politica externă românească în primele două decenii interbelice.

Evoluţia ţării noastre în perioada interbelică a demonstrat justeţea actelor înteprinse de România în apărarea procesului de formare a statului unitar român. Inclusiv acţiunile militare din anul 1919 înteprinse împotriva pericolului bolşevic din est (Ucraina, Rusia) şi din vest (Ungaria lui Béla Kun) au avut consecinţe pozitive asupra întregii societăţi pe multiple planuri: economic, social, politic şi cultural. România şi-a modificat locul în

[21] Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1006.
[22] Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 142.

Europa, transformându-se dintr-o ţară mică în una de mărime medie[23]. Transilvania, provincie apărată în prima jumătate a anului 1918 împotriva sovietelor maghiare, a avut o dezvoltare pozitivă. Populaţia va ajunge la 3.217.677 de locuitori în 1930. În perioada interbelică suprafaţa acestei provincii româneşti a fost de 10.442 km/p, ceea ce reprezenta 3,5% din suprafaţa ţării[24].

Conferinţa Păcii de la Paris a pus principiul naţionalităţilor la baza hotărârilor sale, urmărindu-se cu prioritate ca noile graniţe europene să includă în cadrul statelor naţionale un număr cât mai mic de minorităţi. În România, stat naţional unitar, potrivit recensământului din 1930, din totalul de 18.057.028 locuitori, 12.981.324 erau români (71,9%), 1.425.507 unguri (7,9%), 745.521 erau germani (6,15%), 728.115 evrei (4%), 582.115 ruteni şi ucreinieni (3,2%), 409.150 ruşi (2,3%), 366.384 bulgari (2%), 262.501 ţigani (1,5%), 154.772 turci (0,9%), 105.750 găgăuzi (0,6%), 51.842 cehi şi slovaci (0,35%), 51.062 sârbi, croaţi şi sloveni (0,3%), 48.130 polonezi (0,3%) etc. Datele concrete atestă că ponderea minorităţilor naţionale era de 28,1%. Politica statului român care a ţinut cont, printre altele, şi de conflictul româno-maghiar din 1919, a fost una pozitivă, fapt atestat de inexistenţa unor mişcări separatiste care să pună în pericol unitatea naţională, aşa cum s-au înregistrat în Cehoslovacia, Polonia sau Iugoslavia[25]. După anul 1918, un număr important de români au rămas în afara graniţelor României, aproximativ un milion, dintre care 23.000 în Ungaria[26].

Regimul politic din România a evoluat în primul deceniu postbelic pe o cale democratică. După adoptarea actelor de unire şi încheierea conflictului româno-maghiar a început acţiunea de integrare a provinciilor istorice alipite la patria mamă prin plebiscitele anului 1918. Încă din 13/26 decembrie 1918 au fost promulgate Decretele privind ratificarea unirii Transilvaniei cu România şi numirea în guvern a 3 reprezentanţi din această povincie. A urmat Decretul prin care se stabilea ca „până la definitiva organizare a României întregite", conducerea serviciilor publice din Transilvania să fie încredinţată Consiliului Dirigent. În motivaţia cu privire la primul Decret-lege din 11/24 decembrie 1918, preşedintele Consiliului de Miniştri menţiona în raportul la lege că desăvârşirea unităţii statale a poporului român „se întemeiază pe fiinţa însăşi a neamului românesc, care de aproape 2000 de ani, în mijlocul tuturor vitregiilor vremii, a ştiut să-şi păstreze neatins caracterul de conştiinţă naţională"[27].

Acţiunea de recunoştere prin decret-lege a unirii Transilvaniei cu România va nemulţumi marile puteri aliate şi asociate care au pregătit un protest împotriva publicării a acestui document înaintea încheierii tratatelor de pace[28]. Legea de unire a Transilvaniei cu

---

[23] Suprafaţa a crescut de la 138.000 de km^2 în 1915 la 295.049 km^2 în 1918, ocupând locul 10 în Europa; de asemenea populaţia a crescut de la 7,9 milioane locuitori în 1915 la 14,7 milioane în 1919, ocupând locul 8 în Europa în privinţa numărului de locuitori (vezi Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României 1918-2001*, Editura Fundaţiei România de Mâine, Bucureşti, 2002, p. 9).

[24] *Ibidem.*

[25] Vezi pe larg *Recensământul general al populaţiei din 1930.*

[26] *Ibidem.*

[27] „Monitorul oficial" din 13/26 decembrie 1918, pp. 3749, 3750.

[28] Ion Calafeteanu, *Recunoaşterea statutui de aliat al României de către marile puteri, în ajunul Conferinţei de Pace de la Paris*, în „Revista arhivelor", nr. 3/1978, p. 284.

România supusă aprobării de către Ion I.C. Brătianu, primul ministru, şi ministrul fără portofoliu Ştefan Ciceo Pop, sintetizează aspiraţiile spre unitate şi asupra recunoaşterii unirii de către autorităţile româneşti. În cuvântul său de primire a proiectului, preşedintele Camerei, Nicolae Iorga, arăta; „Ca preşedinte al ei şi ca unul din reprezentanţii acestei Românii, dintre Carpaţi şi Dunăre, care a purtat 600 de ani prin cele mai mari primejdii, o dată cu steagul românesc soarta însăşi a neamului întreg, în numele României mutilate de ieri, care strângea în inima ei rănită atâta din jalea şi năgejdea ţinuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu fraţii pierduţi şi a nădăjduit cu ei, şi în care n-a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor sufletului său dorul desăvârşitei uniri naţionale şi hotărârii de a ne jertfi toţi pentru aceasta, simt negrăita fericire de-a putea face în numele dumneavoastră, al tuturor, acest legământ solemn pentru viitorul neamului în sfârşit şi pentru vecie unit. România unită o avem, o vom apăra”[29].

Legea asupra unirii Transilvaniei cu România, precum şi celelalte legi de unire a provinciilor româneşti, expunerile de motive, numele deputaţilor şi senatorilor şi cuvântările preşedintelui Camerei, la propunerea deputatului D.I. Ghica, au fost „tipărite într-o carte, care să fie cartea întregirii neamului”[30]. Votarea unirii Transilvaniei cu România apreciată drept „şedinţă istorică” în Adunarea Deputaţilor a reprezentat şi confirmarea principiului dreptului de autodeterminare.

Organele administrative locale din provinciile alipite, inclusiv din Transilvania, au facilitat procesul de integrare, fără disfuncţionalităţi. O dată eliberat teritoriul românesc de bolşevicii lui Béla Kun, România va lua în consideraţie particularităţile create de-a lungul vremii, ca o consecinţă pozitivă a înţelegerii cursului vremurilor. Consfinţirea unei realităţi istorice a fost marcată şi de încoronarea Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria la Alba Iulia în Catedrala ortodoxă, special construită pentru acest eveniment.

Întărirea potenţialului economic şi legăturile economice tradiţionale au permis formarea unui cadru geografic statal favorabil dezvoltării ţării. Refacerea (vindecarea rănilor pricinuite de război şi de ocupaţia străină) şi integrarea la scară naţională a tuturor ramurilor economice au permis valorificarea noului cadru politico-statal pornit în 1918.

Industria a beneficiat de un prijin susţinut din partea statului, urmărindu-se realizarea unui organism economic unitar şi funcţional. În intervalul 1923-1938 industria românească s-a dezvoltat într-un ritm de 5,4% pe an, unul dintre cele mai ridicate din întreaga lumi. O evoluţie pozitivă au cunoscut şi transporturile. Agricultura, deşi în structura proprietăţii agrare s-au produs mutaţii importante, a rămas principala ramură a economiei naţionale. Finanţele au cunoscut evoluţii fluctuante, iar una din problemele cu care s-a confruntat economia românească a fost aceea a capitatului străin. Comerţul extern al Romîniei, aflat la un nivel scăzut în 1919 datorită, printre altele, şi conflictului militar româno-maghiar, avea să cunoască importante creşteri începând cu anul 1925.

Ca o concluzie, putem menţiona faptul că provinciile istorice unite în 1918 s-au integrat armonios în economia ţării. Acest lucru este atestat de dinamismul vieţii lor economice, de numărul societăţilor anonime industriale existente în Transilvania, precum

[29] Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 75.
[30] *Ibidem.*

şi de venitul naţional pe locuitor[31].

Cu toate numeroasele obstacole, printre care distrugerile din timpul Primului Război Mondial şi presiunea monopolurilor străine, România va cunoaşte în perioada interbelică o dezvoltare economică semnificativă.

Constituţia din 1923, urmată de legea pentru unificarea judecătorească din 1924, legea pentru organizarea ministerelor etc., a consacrat România ca stat cu regim monarhic constituţional. Evoluţia partidelor politice a depins de influenţa lor electorală, dar şi de principiul alternanţei la putere. Au apărut noi partide, altele au dispărut. Între anii 1918-1927 la guvernare s-au succedat Partidul Naţional Liberal (1918-1919), Partidul Poporului (1920-1921), Partidul Conservator Democrat (1921-1922), Partidul Naţional Liberal (18922-1926), Partidul Poporului (1926-1927)[32]. Prin alternanţa la putere s-au rezolvat unele din problemele cu care se confrunta România. Guvernele naţional liberale din primul deceniu interbelic s-au axat pe promovarea centralizării administrative, iar cele naţional-ţărăniste din perioada 1928-1930 prin descentralizare (crearea a 7 directorate ministeriale). Aplicarea doctrinelor economice „prin noi înşine" de către liberali şi a celei a „porţilor deschise" de către naţional-ţărănişti a permis selectarea politicilor pozitive.

În perioada interbelică, România s-a confruntat şi cu tendinţele extremiste de stânga şi de drepata. Activitatea Partidului Comunist, coordonată din afara ţării de internaţionalişti precum Alexander Ştefanschi, Béla Kun, E. Iacobovici, nu a recunoscut România ca stat naţional unitar. Congresele III, IV si V au concluzionat că „România era o ţară imperialistă, colonialistă, un stat tipic cu mai multe naţiuni creat pe baza ocupării unor teritorii străine, pe baza înrobirii unor popoare străine care reprezintă însumat 8 milioane de locuitori, deci aproape jumătate din populaţia ţării"[33]. În continuare, Béla Kun, neuitând înfrângerea suferită în anul 1919, susţinea la Congresul al V-lea că „noi trebuie să punem problema autonomiei, noi ne vom călăuzi după lozinca noastră de bază a autodeterminării... că rezolvarea definitivă a problemei naţionale va fi numai rezolvarea sovietică"[34].

Pe poziţii similare s-au situat şi Gheorghi Dimitrov, care făcea parte din conducerea Internaţionalei comuniste şi Nicolae Golberger (Ardelean), cunoscător al situaţiei din Transilvania, care spunea că „Naţionalitatea ungară din Transilvania nu formează o majoritate absolută, dar împreună cu alte naţionalităţi asuprite din Transilvania, ei formează majoritatea"[35]. În continuare, acest activist comunist arăta că militanţii comunişti aflaţi în străinătate „s-au ocupat foarte puţin de chestia naţională în Transilvania"[36]. Militanţii internaţionalei comuniste nu au renunţat la exportul bolşevismului în Europa, acolo unde în anul 1919 preluaseră puterea. S-a hotărât la aceste congrese creerea unor noi organizaţii naţional revoluţionare şi desprinderea de România a judeţelor locuite de secui, pe baza

[31] În anul 1939, aproape trei sferturi din societăţile anonime industriale existente în Transilvania erau înfiinţate după 1918.

[32] În primul deceniu după unire s-au perindat la cârma ţării 11 guverne, iar în cel de-al doilea 14 guverne. 6 guverne au durat doar câteva săptămâni, iar alte 8 doar o lună sau două. Doar două guverne s-au menţinut 4 ani (vezi Ioan Scurtu, *op. cit.*, pp. 33-34).

[33] Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 637.

[34] *Ibidem*, p. 638.

[35] *Ibidem*, p. 639.

[36] *Ibidem*.

„chestiei autodeterminării”. A fost astfel continuată lupta pentru dezmembrarea României şi după încheierea lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris. Teze profund greşite, susţinute şi de Béla Kun, îndemnau la desprinderea din trupul ţării a unor teritorii cu o populaţie majoritară românească. Aprecierile că România este un „stat tipic cu multe naţiuni”, stat „imperialist”, creat pe baza „ocupării unor teritorii străine”, care ducea o „politică colonială de jaf şi asuprire”, ocupanţii români ţinând „sub exploatare popoarele asuprite”, reprezintă de fapt şi o consecinţă a existenţei statului sovietelor maghiare. Aşa cum Béla Kun îi scria lui Lenin în vara lui 1919, cerându-i ajutorul, România era considerată „copoi de pază al Versailles-ului”, un „cap de pod al războiului antisovietic”[37].

Proclamarea Republicii Sovietice a Sfaturilor în Ungaria la 21 martie 1919, salutată de către Lenin, a neliniştit atât puterile aliate, cât şi statul român a cărui integritate teritorială era afectată. Într-o Europă suferindă după 4 ani de conflict distrugător, bolşevismul era privit ca o reală ameninţare pentru bătrânul continent. Acest experiment nereuşit din centrul Europei a fost înlăturat şi cu sprijinul substanţial al armatei române. Scopul principal al României nu a fost desfiinţarea republicii ungare, ci apărarea integrităţii teritoriale concomitent cu înlăturarea pericolului de bolşevizare a ţării. Statele noi, formate pe ruinele fostelor imperii, au salutat această „primă intervenţie armată anticomunistă” din centrul şi sud-estul Europei a românilor, cehilor şi slovacilor. Horty va reuşi, prin teroare, să înlăture bolşevismnul, dar va păstra iredentismul, accentuându-l în fapt în cei 24 de ani în care a guvernat statul ungar. Cele 133 de zile de existenţă a Republicii Sovietice Ungare au rămas însă în istorie ca o încercare nereuşită de export revoluţionar, ideea de început a activităţii revoluţionare a lui Lenin. Înfrângerea revoluţiei bolşevice maghiare a determinat izolarea Rusiei Sovietice şi degenerarea ulterioară a idealului comunist de către ţarul roşu, Stalin. România, ca şi Serbia, Muntenegru, Grecia, Croaţia, Slovenia, Dalmaţia, Voievodina, şi-a realizat deziderатele naţionale printr-un efort material substanţial şi prin voinţa generală a popoarelor. Prezenţa României alături de celelalte state mai mici şi mijlocii, precum Iugoslavia, Grecia etc., în rândul ţărilor fondatoare ale Societăţii Naţiunilor, subliniază mutaţiile petrecute, inclusiv în sud-estul Europei. România, stat naţional unitar, învingătoare în conflictul româno-maghiar, a devenit unul dintre factorii stabilizatori în Europa, reuşind să oprească înaintarea comunismului.

[37] *Ibidem*, p. 640.

INFORMAŢII REFERITOARE LA TRATAMENTUL MINORITĂŢII MAGHIARE DIN ROMÂNIA MARE, ÎN CONCEPŢIA UNOR OAMENI POLITICI ROMÂNI LA SFÂRŞITUL DECENIULUI DOI AL SECOLULUI XX

Otilia Gherghe

Obiectiv fundamental al activităţii tuturor oamenilor politici români la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX – desăvârşirea unităţii naţionale a poporului român este prezentă în totalitatea acţiunilor social-politice, a presei şi tipăriturilor apărute în această perioadă.

Mişcarea de eliberare naţională a românilor, componentă de seamă a tuturor naţionalităţilor subjugate marilor imperii autocrate ţarist şi austro-ungar, s-a desfăşurat în cooperare strânsă cu mişcările de eliberare ale polonezilor, cehilor, slavilor, sârbilor şi ale altor naţionalităţi.

Existenţa unor strânse legături între Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor, constituit la 3 octombrie 1918 la Paris[1], alte comitete şi societăţi româneşti şi comitetele naţionale ceh, iugoslav şi polonez este atestată de numeroase iniţianive ale românilor pentru coordonarea şi colaborarea tuturor popoarelor asuprite din Austro-Ungaria, pentru eliberarea naţională şi constituirea statelor naţionale. ,,Urmărind aceleaşi scopuri, libertatea popoarelor şi unitatea patriilor noastre – scria preşedintele Comitetului Naţional Polonez de la Paris omului politic Tache Ionescu, preşedintele Consiliului Naţional pentru Unitatea Românilor, la 14 octombrie 1918 – este necesar ca noi să ne coordonăm activitatea şi eforturile pentru a servi mai bine ţările noastre şi să putem contribui mai eficace la triumful

[1] Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor a fost un organism ales de Adunarea generală a tuturor românilor desfăşurată la 3 octombrie 1918 la Paris, în componenţa căruia au intrat 28 de persoane: Tache Ionescu preşedinte, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu, Jean Th. Florescu, vicepreşedinţi. Din comitetul Consiliului mai faceau parte: Sever Bocu, Pavel Brătăşanu, dr. I. Cantacuzino, D. Drăghicescu, C. Mille, N. Titulescu, Thoma Ionescu, Traian Vuia, Ion Ursu şi alţi membri. Acticitatea lui a avut ca principal scop de a face cunoscut opiniei publice internaţionale atât dreptatea cauzei României cât şi importanţa acestei cauze pentru pacea şi securitatea Europei în general. La 12 octombrie 1918 guvernul francez asigură tot sprijinul Consiliului Naţional al Unităţii Române cu sediul la Paris, în activitatea pe care aceasta îşi propunea să o dezvolte, Franţa fiind principalul apărător şi susţinător al revendicărilor României la Conferinţa de Pace de la Versailles. La 9 noiembrie venea rândul guvernului italian să recunoască Consiliul şi să stabilească relaţii cu membrii acestuia. Au urmat apoi guvernele Angliei şi Statelor Unite. Recunoaşterea legitimităţii constituirii Consiliului Naţional de către guvernele aliate şi de către Statele Unite era un succes important pentru România (*România documente străine despre români*, Ediţia a II-a, Tipar Arta Grafică S.A. Bucureşti, 1992, p. 306-313; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 602).

marii cauze pentru care luptă toţi aliaţii"[2].

Era firesc ca oamenii politici români să elaboreze un program complex de dezvoltare a viitorului stat unitar român pornind de la constatarea că în spaţiul geografic al Daciei străbune, războaiele purtate, migraţiile şi stăpânirile străine determinaseră o compoziţie etnică specifică, chestiunea viitoarelor minorităţi naţionale în cuprinsul României Mari ocupând un loc firesc în gândirea oamenilor politici români: Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătăşanu şi alţii.

Pe teritoriile dintre Nistru, Tisa, Dunăre şi Mare se aşezaseră, în decursul timpului, mase însemnate de maghiari, saşi, secui, svabi, slavi, tătari, evrei etc., care după unire urmau să rămână în România Mare, să fie integraţi în viaţa economică, socială şi politică a noului stat. De aceea, legislaţia adoptată după anul 1918 a impus necesitatea găsirii unei formule care să-i cuprindă pe toţi şi să-i mulţumească pe cât era posibil.

Oamenii politici români au conceput această integrare pornind de la cele mai avansate drepturi şi libertăţi naţionale şi umane cucerite până atunci de omenire. ,,România nouă va conţine – declara Tache Ionescu ziarului „Le Temps" din 20 noiembrie 1918 – câteva minorităţi etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorităţi statul român va creea un regim de adevărată libertate. România nouă va fi un stat profund democratic"[3].

Concepţia oamenilor politici români cu privire la tratamentul minorităţilor în viitorul stat român unitar a fost abordată în numeroase materiale, conferinţe, articole de presă. Astfel, într-un editorial al ziarului ,,Drapelul", din 24 noiembrie 1918, referindu-se la relaţiile cu minorităţile conlocuitoare, se sublinia printre altele: ,,La Alba Iulia va începe un nou capitol al istoriei naţionale româneşti... Suntem datori în aceste zile mari să ne gândim la cetăţenii noştri de altă limbă şi religie, care de aici înainte vor fi chemaţi să împartă cu noi binele şi răul. În aceste momente suntem datori a câştiga deplina încredere a acestor cetăţeni ai noştri care privesc astăzi la noi cu teamă şi nedumerire. Chemaţi suntem să le dovedim prin fapte ca n-au de ce se teme de noi, pentru că libertatea noastră n-are să însemne pentru ei scalvie, ci, din contra, libertate ca şi pentru noi"[4]. Vasile Lucaciu înţelegând importanţa momentului istoric declara: ,,Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; nu voim asuprirea altor ţări şi altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparţin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naţionale, de veacuri răpite nedrep"[5]. Iar dr. Aurel Vlad, răspunzând părerilor care încercau să diminueze prezenţa reprezentanţilor naţionalităţilor conlocuitoare în viaţa politică arăta; ,,După ce vom avea stăpânirea Ardealului să nu le

[2] „Oltenia. Studii şi comunicări, Istorie, Etnografie, Ştiinţele Naturii", Tiparul I. P. Oltenia, Craiova, 1981, p. 183.

[3] „Le Temps", 20 noiembrie 1918, în Luchian Deaconu, *Franţa şi România unite în comunitatea de sacrificiu în anii 1916-1918*, vol. I, 5 decembrie 1916-22 decembrie 1918, Editura Sitech, Craiova, 2009, pp. 365-367.

Biroul de presă roman, creat de Legaţia României de la Paris a contribuit la realizarea României Mari prin publicarea a numeroase articole despre cauza României în ziare ca: „Le Temps", „La Figaro", „Les Debats", „Le Petit Parisien" etc.

[4] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 626.

[5] „Informaţii pentru membrii Ligii", an. III, nr. 8/1915, pp. 5-14.

lăsăm conlocuitorilor noştri libertatea de a-şi exprima dorinţele? dimpotrivă, să nu fim şovinişti ca ei, politica lor nu o putem face nici cel puţin ca răzbunare, noi trebuie să fim cât se poate de loiali”[6].

Într-un document elaborat de Consiliul Naţional Central Român se preciza: „toate consiliile naţionale să cinstească pe toţi cetăţenii fără deosebire de limbă şi lege, toate popoarele şi toate confesiunile cu cei săraci alăturea”[7].

După eşuarea tratativelor de la Arad din 13 şi 15 noiembrie dintre delegaţia Consiliului Naţional Român Central, compusă din Ştefan Ciceo Pop, Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, I. Jumanca, Aurel Vlad, Iuliu Maniu şi alţii şi delegaţia ce reprezenta Consiliul Naţional Maghiar şi guvernul de la Budapesta condusă de Jászi Oszkár, Vasile Goldiş a emis ideea lansării unui manifest Către popoarele lumii, tipărit în română, franceză şi engleză care a apărut în ziarul „Românul” din 20 noiembrie. După ce este exprimată persecuţia exercitată de „clasa stăpânitoare a poporulu maghiar” şi refuzul guvernului de la Budapesta de a recunoaşte dreptul la autodeterminare al poporului roman, manifestul aducea la cunoştinţa opiniei publice internaţionale poziţia românilor. „Naţiunea română din Ungaria şi Ardeal nu doreşte să stăpânească asupra altor neamuri. Lipsită cu desăvârşire de orice clasă istorică stăpânitoare, naţiunea română prin fiinţa sa însăşi este întruparea democraţiei celei mai desăvârşite. Pe teritoriul său strămoşesc naţiunea română este gata a asigura fiecărui popor deplină libertate naţională şi organizarea sa în stat liber şi independent o va întocmi pe temeiul democraţiei, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condiţiilor de viaţă, unicul mijloc al desăvârşirei omeneşti... Naţiunea română din Ungaria şi Transilvania speră şi aşteaptă, că în năzuinţa ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc cu care una vom fi de aici înainte în veci”[8]. Articolul „Naţionalităţile” publicat în ziarul „La Roumanie” din ianuarie 1919, prezenta chintesenţa problemei naţionalităţilor: „În Romnânia de mâine, – scria Pavel Brătăşanu, membru al Consiliului Naţional pentru Unitatea Românilor – care este întrunirea într-o singură ţară, a noastră, alături de poporul nostru şi a altor neamuri, unguri şi austrieci ce până ieri ne-au asuprit, saşi, sârbi ce şi ei erau sub dominaţie străină ca şi noi. Fiindcă din cauza unor împrejurări ale trecutului au venit şi s-au aşezat printre noi, avem pe viitor să traim alături de ei. Aceştia sunt în număr mic faţă de noi, românii, şi pot zice că se pierd în mulţimea noastră, însă acolo unde se vor afla avem datoria faţă de ei, datoria ce ne-o impune conştiinţa noastră, judecata dreaptă şi inima bună a românului. Această datorie este de a face ca acest străin să nu simtă că este într-o ţară unde noi suntem stăpâni şi că dreptatea i se face şi lui ca şi când ar fi român. Numai căutând a trăi cu ei în bună înţelegere, în frăţie, de pot zice aşa, vor putea ajunge ca pe aceşti toţi străini să-i facem să uite ţara lor, şi copiii lor să devină români adevăraţi... Fiindcă am fost asupriţi şi ştim ce nemulţumiri stârnesc persecuţiile, trebuie ca noi să le împiedicăm, ca ele să ia fiinţă. Căci într-o ţară unde sunt neînţelegeri între cei ce o locuiesc, face ca ea să nu poată ajunge la mărirea ce ea ar putea

---

[6] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura Societatea de Mâine, Cluj, 1926, p. 83; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 628.

[7] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 614.

[8] Ion Clopoţel, *op. cit.*, pp. 100-101; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 516.

dobândi. Pe când, trăind ca fraţii nu numai că nu ne vor împiedica de a munci, ci, din contră, vor aduce tributul lor de muncă alături de a noastră ce va da pretinţa că lucrând într-o tovărăşie deplină să facem din România o mare gândire”[9].

În cuvântul său, Vasile Goldiş făcând parte din delegaţia special constituită pentru a înainta Regelui Ferdinand Actul Unirii de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, preciza: ,,Această unire pe de o parte va trebui gradat să înfăptuiască egalitatea condiţiunilor de viaţă pentru toţi indivizii care o locuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul libertăţii şi egalei îndreptăţiri a neamurilor. Unirea tuturor Românilor într-un singur stat a trebuit să vie, s-a înfăptuit prin suferinţe şi sacrificii”[10].

Am circumscris lucrarea noastră la problema naţionalităţii maghiare în viitorul stat român pentru a evidenţia în contrast cu tratamentul antinaţional pe care statul maghiar îl aplicase românilor din Transilvania între 1866-1918, gândirea modernă a politicienilor români, privind modul cum trebuia rezolvată problema naţionalităţiilor.

Întreaga perioadă cât Transilvania s-a aflat sub stăpânirea ungurilor viaţa românilor s-a desfăşurat în limitele unei politici de deznaţionalizare, aşa cum o anticipase cu claritate Simion Bărnuţiu în mai 1848 pe Câmpia de la Blaj. „Ungurii vor prin uniune – spunea Bărnuţiu – să şteargă privilegiile Ardealului şi împreună cu privilegiile să şteargă toate popoarele neungureşti, să facă din toate numai o naţiune, care să se numească naţiunea cea mare şi tare ungurească… Pentru unguri libertate nemărginită, pentru români sclavie eternă”.

Referindu-se tot la caracterul stăpânirii maghiare în Transilvania, Gh. Pop de Băseşti arăta în articolul „Unguri şi Români. Voinţa Transilvaniei” publicat în Gazette de Laussane din 8 aprilie 1918: „patriotismul care apără însuşirile supreme, materiale şi morale, este legitim şi sacru. Dar patriotismul maghiar este imperialismul unei naţiuni obişnuită să domine, să oprime şi să exploateze vecinii săi”.

La împlinirea a 70 de ani de la Adunarea de la Blaj, prof. univ. Ion Ursu (1875-1925), atestând trăsăturile draconice ale stăpânirii maghiare în Transilvania, arăta că aceştia n-au putut să smulgă din inima românilor ideea luptei pentru libertate declarând: ,,Steagul lui Horia care simbolizează marea revoluţie a românilor din 1784 şi care umbreşte corpul lui Iancu, şi Câmpul Libertăţii de lângă Blaj sunt cele mai sfinte altare la care se închină românii care astăzi mai mult ca oricând doresc să-şi dobândească libertatea”.

---

[9] „La Roumanie”, 14 ianuarie 1919; Ziarul „La Roumanie” – condus de Pavel Brătăşanu (director, unul dintre cei mai entuziaşti susţinători ai ziarului şi al cauzei româneşti), C. Mille, C. Banu, Emil Fagure, apărut la 17 ianuarie 1918 la Paris şi ziarul „La Transylvanie”, fondat şi condus de Traian Vuia, sunt ziare care au adus o contribuţie importantă la cunoaşterea situaţiei şi drepturilor poporului român. „La Roumanie” a fost primul ziar apărut la Paris care şi-a propus „să apere interesele României. Câmpul său de activitate – se preciza în articolul de fond *L' Union sacrée*, va fi marea luptă în care România a intrat pentru ţară şi pentru neam. Toate chestiunile, toate litigiile pur personale, sunt deci fără milă excluse din cadrul ziarului nostru”. Cele două publicaţii editate la Paris au prezentat pe larg cele mai arzătoare probleme ale românilor, lupta pentru apărarea dreptului legitim la libertate şi la unire într-un singur stat unitar român (Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 353; O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Societate Anonimă, Craiova 1920, p. 27).

[10] Ion Clopoţel, *op. cit.*, p. 129; I. Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., Bucureşti, 1937, p. 370.

Cucerindu-şi cu grele jertfe libertatea, românii rupeau întunericul acestui trecut dureros propunând forţelor asupritoare maghiare toleranţă şi cooperare frăţească în calitatea de fii ai aceluiaşi stat, România Mare, constituit prin efortul comun al oamenilor politici, şi nu numai, din toate regiunile ţării, la 1 Decembrie 1918. „Marea Unire din 1918 a fost şi rămâne – aşa cum afirma Florin Constantiniu – pagina cea mai sublimă a istoriei româneşti. Mareţia ei stă în faptul că desăvârşirea unităţii nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid, este fapta istorică a întregii naţiuni române”[11].

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria.

[11] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Universul Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 301.

POZIȚIA DELEGAȚIEI MAGHIARE LA CONFERINȚA DE LA PARIS ÎN LEGĂTURĂ CU CAMPANIA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN UNGARIA (1919-1920)

Tudor Rățoi

În istoria relaţiilor româno-maghiare, precum şi în aceea privind situaţia Europei Centrale în anii imediat următori Primului Război Mondial, capitolul referitor la campania militară a României în Ungaria în anii 1919-1920 a fost multă vreme ocultat. Mai mult, în anii regimului comunist, din motive ideologice şi de aşa-zisă necesitate de salvgardare a solidarităţii statelor din blocul comunist, istoriografia românească a vremii a tăcut, deşi se ştia că acest contencios era departe de a fi rezolvat şi că el putea să iasă oricând la suprafaţă. Ceea ce s-a şi întâmplat în anul 1990, evenimentele de la Tg. Mureş fiind expresia indiscutabilă a acestei realităţi.

Nevoia de a cunoaşte adevărul în legătură cu aceste chestiuni încă sensibile şi controversate, arătând astfel legitimitatea sau, dimpotrivă, lipsa de legitimitate a unor drepturi naţionale de o parte sau de alta, impune ca, măcar acum, în contextul împlinirii a 100 de ani de la încheierea cataclismului şi de la desenarea, în aceste împrejurări, a hărţii Europei în această regiune, să se redeschidă discuţia şi în jurul capitolului amintit, cu speranţa că, odată şi odată, raţiunea va învinge şi spaţiul geografic menţionat se va bucura de un climat bazat pe mai multă destindere, toleranţă şi înţelegere.

Aşadar, de ce a fost necesară campania militară a României în Ungaria în anii 1919-1920, în ce a constat aceasta şi cum a fost ea prezentată de către delegaţia maghiară la Conferinţa Păcii?

E de amintit în această ordine că, în contextul capitulării armatelor Puterilor Centrale la începutul lunii noiembrie 1918, printre actele care au dat expresie acestor evoluţii s-a înscris şi armistiţiul de la Belgrad din 31octombrie/13 noiembrie 1918 vizând situaţia de pe frontul din Balcani şi care a prevăzut, între altele, şi linia de demarcaţie în Transilvania între Ungaria şi România. Realizată sub directa influenţă a generalului francez Franchet d'Espérey, linia impunea un traseu arbitrar, pe aliniamentul Mureşului, comandantul francez făcând concesii vădite părţii maghiare, de vreme ce stabilea ca Maramureşul, Crişana şi centrul Transilvaniei să rămână sub administraţie maghiară. Această concesie a avut consecinţe funeste pentru evoluţia ulterioară a evenimentelor, armistiţiul fiind un izvor nesecat pentru iredentismul guvernului maghiar condus de Mihály Károly, care va refuza să-şi retragă trupele din Transilvania, nu va recunoaşte hotărârile Adunării Naţionale a Românilor din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia şi va inaugura o politică de represiune

atroce a tuturor manifestărilor de sprijinire a unirii Transilvaniei cu România iniţiate în zona ce-i fusese atribuită spre administrare.

Armistiţiul de la Belgrad a produs o profundă insatisfacţie şi nemulţumire în România şi, în contextul deschiderii Conferinţei Păcii în ianuarie 1919, urmare a protestelor şi demersurilor insistente ale guvernului român şi ale Consiliului Dirigent, la 13/26 februarie 1919 în Transilvania s-a format o zonă neutră între România şi Ungaria, aceasta din urmă fiind somată să-şi retragă armata în spatele liniei Hust – Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta. Nota adresată în acest sens de colonelul francez Fernand Vyx (''Nota Vyx"), a fost urmată şi întărită la 6/19 martie 1919 de hotărârea Consiliului Militar Interaliat, specificându-se că retragerea trebuia făcută în perspectiva păcii, când urmau să fie stabilite şi noile graniţe politice.

Pentru Ungaria, dispoziţia Consiliului Militar Interaliat arăta limpede că puterile occidentale încetaseră să-i mai tolereze atitudinea agresivă la adresa naţiunilor pe care ea le dorea încorporate pe mai departe în naţiunea politică maghiară, fapt pentru care fosta componentă a monarhiei bicefale a trecut la reorientarea politicii spre Rusia bolşevică. De altfel, într-un interval de timp foarte scurt politica externă maghiară a cunoscut o metamorfoză absolut spectaculoasă şi bizară în acelaşi timp, trecând de la susţinerea necondiţionată a Puterilor Centrale, înainte şi în timpul războiului, la o poziţie antantofilă (după 16 noiembrie 1918, când guvernul Kâroly a proclamat republica), pentru a se orienta apoi spre Rusia bolşevică, ale cărei interese erau în spaţiul românesc convergente cu interesele maghiare.

Între timp, la 21 martie 1919, guvernul Károly Mihâly a fost înlăturat, proclamându-se republica ungară a sfaturilor, stat de aceeaşi factură cu cel din Rusia şi care, prin Kuhn Béla, părea să se bucure de simpatie în rândul opiniei publice maghiare, urmare a promisiunii liderului bolşevic de a păstra statul maghiar în vechile lui hotare. Acest obiectiv nu putea fi însă atins decât prin alianţa cu Rusia, ceea ce implica, în mod evident, un atac concertat al celor două ţări asupra României, desfiinţarea unirii din 1918 şi fixarea unei graniţe între cele două entităţi bolşevice pe Carpaţii Orientali.

Sesizând pericolul, factorii politici şi militari români au întreprins tot ceea ce se impunea, mai ales pe plan militar. Marele Cartier General Român a organizat armata din Transilvania, aflată aici încă din noiembrie 1918, în două mari corpuri: Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moşoiu, şi Grupul de Sud, condus de generalul Gheorghe Mărdărescu, ambii, militari cu prestigiu şi experienţă recunoscute în armata română.

În condiţiile în care Ungaria bolşevică a decretat mobilizarea generală iar încălcările liniei stabilite în februarie 1919 deveneau din ce în ce mai dese, Marele Cartier General Român a stabilit planul tactic al armatei române vizând o ofensivă în vest şi defensivă în est, pe Nistru, aici, din fericire, operaţiunile noastre având loc pe un fond favorizat de ofensiva ruşilor albi ai lui Denikin în sudul Ucrainei.

De subliniat că operaţiunile armatei române în Transilvania aveau şi legitimitatea dată de recomandările Cosiliului Militar Interaliat din februarie 1919, care admiteau că, în caz de atac din partea ungurilor, românii erau în drept să riposteze şi să reziste, ocupând teritoriul atribuit până la linia fixată de aliaţi.

Consecinţă a provocărilor maghiare, la 16 aprilie 1919, a fost declanşată ofensiva armatei române, care până la 20 aprilie a readus teritoriul fixat până la linia de demarcaţie,

sub administraţia românească. Din motive strategice şi cu aprobarea aliaţilor, armata română şi-a continuat însă înaintarea până la Tisa, fixându-se pe acest râu până la 1 mai. Până la 20 iulie 1919 trupele române au rămas în expectativă pe Tisa, timp în care, pentru refacerea moralului şi prestigiului pierdut în confruntările pentru Transilvania, armata maghiară a pregătit şi a declanşat (la 10 mai) un nou atac, de astă dată asupra Cehoslovaciei. Pusă în dificultate, aceasta a cerut ajutorul României, care n-a ezitat să i-l dea. Amplificarea conflictului cu includerea în aria sa şi a confruntărilor dintre Polonia şi Ucraina în Pocuţia şi Galiţia a determinat Puterile Aliate să intervină la 13 iunie 1919, solicitând guvernelor maghiar, român şi cehoslovac să-şi retragă trupele la frontierele pe care le notificau cu acel prilej. Pentru România, aceste frontiere erau la est de Tisa, aproximativ cele actuale, ceea ce, sub aspect militar şi strategic constituia un dezavantaj, de unde obiecţiunile sale comunicate Consiliului Interaliat de la Paris. Cum această situaţie se profila concomitent cu intensificarea acţiunilor bolşevice de la Nistru, la stăruinţele mareşalului Foch, Consiliul a admis că obiecţiile României erau întemeiate şi a autorizat ca trupele române să rămână pe Tisa până ce Ungaria nu se conforma fără putinţă de tăgadă armistiţiului din 13 noiembrie 1918 şi nu prezenta garanţii serioase că nu-şi va mai ataca vecinii.

Or, în loc să producă asemenea garanţii, cu intenţia de a-şi reface capitalul de încredere după eşecul din Cehoslovacia, Kuhn Béla s-a întors din nou împotriva României, pe care a atacat-o a doua oară, acum sub pretextul că ţara noastră nu-şi retrăsese trupele până la limita frontierelor comunicate la 13 iunie. Confruntată cu agravarea situaţiei, Conferinţa Păcii s-a întrunit în şedinţă la 11 iulie pentru a hotărî cele necesare. Convocat şi el, mareşalul Foch a declarat că faţă de preparativele militare ale Ungariei, care punea astfel în discuţie opera păcii întreprinsă de Conferinţa de la Paris şi faţă de năzuinţele poporului ungar de a restabili ţara în vechile sale graniţe, profitând în acest scop de demobilizarea Antantei, singurul mijloc de a constrânge Ungaria la respectarea condiţiilor armistiţiului era o acţiune militară comună care să urmărească învingerea forţelor ungare, ocuparea Budapestei şi dezarmarea efectivă a Ungariei. Deşi ar fi trebuit să aibă loc o acţiune militară aliată, până la urmă România a acţionat tot singură, deşi cu împuternicire aliată, de-a lungul unei a doua campanii militare, declanşate la 20 iulie, cu trecerea Tisei la 29/30 iulie în prezenţa Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, şi încheiată la 4 august 1919 cu ocuparea Budapestei.

Cum ar trebui să se sublinieze mai des, armata română înregistra acum un fapt cu valoare de premieră: ea era prima armată a unei ţări a Antantei care ocupa o capitală inamică, realizând în acelaşi timp şi prima intervenţie militară anticomunistă din istorie. Însemnătatea şi semnificaţia acestui fapt revelându-se mai târziu, la nivelul anilor 1919-1920 ar fi trebuit să se observe, totuşi, şi să se procedeze conform celor ce rezultau din constatare, că, pentru un stat inclus în categoria celor cu „interese limitate" la Conferinţa de Pace de la Paris, era o performanţă care ar fi meritat altfel tratată.

Că nu s-a întâmplat aşa este astăzi un lucru bine cunoscut. De ce nu s-a întâmplat, este, de asemenea, cvasicunoscut. O mulţime de cauze şi de interese au generat situaţia absolut nedreaptă ce i-a fost rezervată României, de-a lungul unor tratative şi conciliabule complicate, care au oferit delegaţiilor participante prilejul unor demersuri dintre cele mai sofisticate, savante, purtate în contradictoriu, în acord cu noul spirit al timpului, inspirat de preşedintele american Wilson, sau dimpotrivă, prăfuit, retrograd şi amintind de

vremuri revolute, cum ni se pare a fi fost şi felul în care a pledat la Conferinţă delegaţia maghiară prin contele A. Apponyi.

Acest tip de pledoarie a fost recent pus în lumină pentru cititorul român de o lucrare apărută în 2008, sub titlul *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris (1920).* Ediţie critică. Coordonator: Cristina Ţineghe. Traducere: Adina Răţoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <Bucureşti>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Româneşti, 315 p.

Este o lucrare care, cu siguranţă, va ocupa un loc distinct în bibliografia istorică a acestei epoci, fiindcă ea pune la îndemâna cititorilor, pentru prima dată într-o versiune românească, punctul de vedere maghiar cu privire la Transilvania, prezentat Conferinţei de Pace de la Paris la 16 ianuarie 1919 şi publicat ulterior de Ministerul de Externe al Ungariei sub titlul *Les negociations de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie – Neuilly sue Seine de janvier – mars 1920.*

În fapt, este vorba despre „Nota VIII referitoare la problema Transilvaniei”, căreia îi sunt alăturate nouă anexe dintre care una – anexa nr. 13 – însumează 24 de documente privind drepturile naţiunilor în Constituţia Transilvaniei, în vigoare de la 1514 până la 1867. Cât priveşte nota propriu-zisă, ea este semnată de A. Apponyi şi reprezintă o expunere generală a principalelor aspecte ce au articulat punctul de vedere maghiar la Conferinţă, anexele, având darul să le detalieze, insistând pe: *combaterea datelor românilor cu privire la situaţia statistică a naţionalităţilor din Transilvania; observaţii asupra hărţii României; posibilităţile dominaţiei române de a se menţine în Transilvania; falsitatea* (subl. ns., T.R.) *aspiraţiilor istorice ale românilor clarificată în lumina vechii istorii a Transilvaniei; politica de dinainte de război a românilor din Ungaria şi declaraţiile lor din timpul războiului; felul în care a trecut imperiul în mâinile românilor din Transilvania, în toamna anului 1918; caracterul diferit al instituţiilor din Transilvania şi al celor din România şi, în fine, pe reforma agrară română din Transilvania.*

Sugestiv prin el însuşi, în ansamblu şi în detalii, inventarul problemelor asupra cărora a stăruit delegaţia maghiară, fără un efort analitic prea complicat, arată în ce direcţii s-a îndreptat demersul maghiar, sinceritatea şi credibilitatea lui şi în ce măsură el s-a circumscris spiritului timpului. În această ordine şi ţinând cont că aici au fost avute în atenţie doar susţinerile delegaţiei maghiare privind intervenţia armatei române în Ungaria, iată în ce termeni a fost expusă această chestiune.

Înainte de toate, delegaţia maghiară a ţinut să atragă atenţia că, deşi după război Ungaria era o ţară izolată, ceea ce constituia un handicap important, vizibil în felul în care era tratată comparativ cu alte state din regiune, ea nu putea lăsa ca problema Transilvaniei să fie soluţionată în necunoştinţă de cauză de Conferinţă, întrucât aceasta nu era doar o chestiune între Ungaria şi România, ci una europeană, de prim ordin, care, rezolvată nejudicios, risca să devină un izvor de subminare a păcii statelor interesate şi chiar pe cea a continentului[1]. Ungaria dorea soluţionarea echitabilă a acestei probleme, respectând dreptul românilor la

[1] *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris (1920).* Ediţie critică. Coordonator: Cristina Ţineghe. Traducere: Adina Răţoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <Bucureşti>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Româneşti, 2008, p. 15.

unitate naţională şi afirmând că nu ezita să pună la baza lui preceptul wilsonian în conformitate cu care *„nici printr-o conferinţă internaţională şi nici printr-o înţelegere între adversari”*, popoarele nu puteau fi trecute *„de la o suveranitate la alta”*[2]. Popoarele erau *„singure stăpâne pe soarta lor”* şi nu puteau *„fi conduse sau guvernate decât prin consimţământul lor”*[3]. Împărtăşind acest lucru, nu însemna însă că Ungaria accepta şi faptul că, dând satisfacţie revendicărilor României, Conferinţa ar fi înfăptuit un act de justiţie naţională. Era suficient să fie privită harta Europei – se spunea – pentru a constata cu uşurinţă că *„Transilvania face parte integrantă din teritoriile ungureşti şi că, mai mult chiar, revendicările României”* aduceau *„în mod direct atingere dreptului ineluctabil al Ungariei la propria unitate naţională”*[4]. A da satisfacţie României însemna, de asemenea, pentru viitor, a substitui iredentismul românesc cu iredentismul maghiar, gest cu atât mai dăunător cu cât noua construcţie statală ar fi fost una nefirească, întemeiată pe mistificarea realităţii şi, în aceeaşi măsură, una în contra naturii[5].

Contele A. Apponyi, care prezenta punctul de vedere al Ungariei, sublinia că, pe lângă dreptul istoric, chiar evoluţia evenimentelor, de la sfârşitul războiului şi până la intervenţia României, susţinea legitimitatea pretenţiilor ţării sale. De pildă, în opinia sa, declaraţia din 18 octombrie 1918 a lui Alexandru Vaida Voievod în Parlamentul maghiar *„nu a făcut nici o aluzie”* la faptul că dorinţa poporului român din Ungaria *„de a dispune politic de el însuşi, prin voinţă proprie şi fără nici un amestec din afară”*, însemna că *„se va realiza în afara statului ungar, în urma unirii cu România”*[6]. De asemenea, el credea că dezvoltările favorabile românilor din Ungaria fuseseră înrăurite de schimbările politice din Ungaria de la sfârşitul lunii octombrie 1918, constituirea Consiliului Naţional Ungar dând un *„ajutor dezastruos“* în acest sens, *„prin începutul unei demobilizări nemaiîntâlnite în istoria milenară a naţiunii ungare, ce avea să ducă Ungaria în patru luni şi jumătate spre prăpastia bolşevismului”*[7].

Pe acest fond s-au format şi consiliile naţionale româneşti iar acestea – în opinia lui Apponyi – s-au declarat *„gata să participe, în deplină armonie şi concordanţă fraternă, cu consiliile naţionale ungare şi săseşti, la restabilirea ordinii şi apărarea securităţii personale şi materiale ameninţate“*. Dar pe acest traseu, *„s-a întâmplat ca autorităţile militare ungare, primind şi îndrumând soldaţii de naţionalitate română reîntorşi de pe frontul de vest, să le ceară să depună jurământ Consiliului Naţional Ungar. Această dispoziţie* – recunoştea Apponyi – *a stârnit protestele Consiliului Naţional Român de la Budapesta, de pe lângă Ministerul Ungar de Război, care luase cunoştinţă cu multă atenţie de acest lucru şi ordonase ca de atunci înainte soldaţii de naţionalitate română să depună jurământ Consiliului Naţional Român...”*[8].

În acest stadiu, *„Ungaria întreagă, guvernul şi* ***chiar opinia publică românească*** (subl. ns.) *nutreau convingerea că problema naţionalităţilor din Ungaria putea să se rezolve fără*

---

[2] *Ibidem*, p. 16.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 17.
[5] *Ibidem*, p. 19.
[6] *Ibidem*, p. 172.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*, p. 172-173.

nici un prejudiciu adus integrităţii teritoriale" a acesteia[9]. Dar nu s-a întâmplat aşa, faptul decurgând din influenţe externe potrivnice. Apponyi menţiona în context citirea la Iaşi, la 7 noiembrie 1918, a mesajului preşedintelui Wilson, prin care acesta declarase că *„idealul de unitate naţională a românilor îi era agreabil şi că guvernul Statelor Unite ale Americii nu vor uita să îşi facă simţită influenţa la momentul oportun, încât poporul român să ajungă să se bucure de toate drepturile naţionale şi teritoriale care i se cuvin şi ca aceste drepturi să fie asigurate în faţa oricărui atac străin"*. Acest mesaj a produs o adâncă impresie în România şi a făcut să exulte sentimentele naţionale ale românilor, unul din portdrapelele acestui curent fiind generalul Averescu, care *„a declarat că idealul naţional român pentru care, nu demult, fusese vărsat atâta sânge, era gata să se înfăptuiască"*[10].

În aceste împrejurări a intervenit menţionatul armistiţiu de la Belgrad, despre care Apponyi spunea că nu numai că el fixa linia de demarcaţie dintre Ungaria şi România în Transilvania, ci şi că *„administraţia va rămâne în mâinile autorităţilor ungare, chiar şi pe teritoriul de dincolo de această linie, că acest teritoriu trebuia ocupat de trupele Antantei şi că autorităţile ungare vor avea dreptul, în scopul menţinerii ordinii publice, să păstreze forţa armată a jandarmeriei şi poliţiei.*

Dispoziţiile de mai sus ale armistiţiului de la Belgrad – continua Apponyi – *au stabilit, nu doar pentru opinia publică ungară, ci şi pentru cea română că, după încheierea păcii, Puterile Antantei nu vor fi dispuse să satisfacă pretenţiile teritoriale ale României până la linia desemnată prin convenţia din 1916 în defavoarea statului maghiar.*

Această convingere i-a stimulat pe oamenii de stat de la Bucureşti să facă un pas temerar pe calea iredentismului, până atunci atât de detestată"[11].

Acest pas temerar a fost stimulat – potrivit lui Apponyi – de solicitarea din 9 noiembrie 1918 a Consiliului Naţional Român, făcută în virtutea dreptului de autonomie al popoarelor, de a i se ceda cele 26 de comitate în care naţionalitatea română era majoritară, ceea ce coincidea cu linia stabilită prin convenţia din 1916 dintre România şi Antanta. Dacă guvernul maghiar nu da satisfacţie solicitării, faptul ar fi fost adus la cunoştinţa întregii lumi, iar dacă în acest teritoriu ordinea publică n-ar mai fi fost menţinută, responsabilitatea ar fi revenit exclusiv guvernului maghiar[12].

Apponyi interpreta solicitarea ca *„o ameninţare făţişă la adresa prevederilor paragrafului 17 din armistiţiul de la Belgrad, ce stabilea că trupele Antantei ar fi avut dreptul să ocupe tot teritoriul dincolo de linia de demarcaţie dacă ordinea ar fi fost perturbată prin demonstraţii"*. Fiindcă era uşor de prevăzut că *„în ceea ce-i privea"*, românii *„erau perfect siguri că tulburările de acest fel şi, mai mult, revoltele însângerate nu întârziau să se producă în sânul populaţiei române"*, era limpede *„că astfel se oferea armatei regale române, aliată cu Puterile Antantei, o bună ocazie de a ocupa aceste teritorii"*[13].

În împrejurările date, guvernul Károlyi nu a refuzat categoric solicitarea Consiliului Naţional Român şi, ca urmare, s-au desfăşurat cunoscutele tratative de la Arad, care s-au

---

[9] *Ibidem,* p. 173.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem,* p. 174.
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*

soldat cu un eşec, pus de Apponyi pe seama faptului că, chiar în timpul tratativelor şi când Consiliul Naţional Român încă nu se pronunţase asupra propunerilor guvernului maghiar, *„deja se infiltraseră detaşamente militare din România pe teritoriul comitatelor Ciuc şi Trei Scaune, complet dezarmate”*[14].

Răspunsul guvernului maghiar a fost întocmit tocmai sub influenţa acestui eveniment şi în aceste condiţii era de aşteptat ca tratativele să nu ducă la nici un rezultat.

Românii au refuzat, ca atare, propunerile maghiare şi au încercat să-şi justifice poziţia printr-o proclamaţie către popoarele lumii, difuzată la 20 noiembrie 1918, însă nici în această proclamaţie – spunea Apponyi – *„nu s-a făcut nici o menţiune asupra faptului că naţionalitatea română dorea să se separe de Ungaria şi să se unifice cu România, în scopul făuririi României Mari; nu conţinea vreo aluzie la România, decât că declara că naţiunea română din Ungaria speră şi aşteaptă să fie susţinută în aspiraţiile sale de libertate de către întreaga naţiune română, cu care dorea să aibă de acum înainte o unitate sufletească absolută”*[15].

Este ştiut că în aceeaşi zi de 20 noiembrie 1918, Regele Ferdinand I a ordonat mobilizarea întregii armate române şi a dat ordin de chemare la arme pentru înfăptuirea vechiului vis al românilor, iar peste trei zile aceasta a început traversarea Carpaţilor.

Faţă de intervenţia României – sublinia Apponyi – guvernul Kârolyi şi opinia publică maghiară au continuat să creadă, chiar când au aflat despre proclamaţiile Regelui Ferdinand şi generalului Prezan, că aceasta avea loc *„în virtutea armistiţiului”*, şi că *„românii nu intrau în Ungaria pentru a cuceri, ci în numele Antantei, ca trupe de ocupaţie, din acest motiv nu au încetat să se arate în favoarea tuturor cererilor Consiliului Naţional Român care se raportau, în perspectivă, la ajustarea gărzii naţionale române sau la pregătirile adunării naţionale române de la Alba Iulia”*, pentru care ***„guvernul maghiar a pus la dispoziţia delegaţilor români un tren special cu intenţia de a pleca la adunarea naţională convocată pentru 1 decembrie...”*** (subl. ns.).

După părerea lui Apponyi, *„Adunarea naţională română, reunită pe 1 decembrie la Alba Iulia, nu era în esenţă diferită de adunările populare obişnuite în Ungaria; în acelaşi timp,* ***nu poate fi privită ca reprezentând legal întreaga naţiune română, pentru că nu au luat parte la ea deputaţii aleşi de popor, ci mulţimile reunite la întâmplare”*** (subl. ns.)[16].

În general, însă, opinia publică din Ungaria n-a prea fost interesată de ceea se întâmpla la Alba Iulia şi cu atât mai puţin de îndoielile care n-au întârziat să apară în percepţia unor lideri români transilvăneni cu privire la felul în care se realizase unirea Transilvaniei cu România. Opinia publică maghiară *„Era mai degrabă curioasă să afle dacă armata regală română va trece sau nu râul Mureş, desemnat ca linie de demarcaţie prin armistiţiul de la Belgrad”*.

În această privinţă, *„opinia publică ungară considerase înaintarea armatei regale române până la râu ca pe o ocupare în numele Puterilor Antantei; de aceea,* ***a privit rezistenţa armată ca pe o atingere adusă convenţiei de la Belgrad”*** (subl. ns.)[17].

---

[14] *Ibidem,* p. 175.
[15] *Ibidem,* p. 176.
[16] *Ibidem,* p. 177.
[17] *Ibidem,* p. 179.

În chip asemănător, trecerea Mureşului de către armata română a fost considerată ca fiind o atingere şi mai gravă a convenţiei. Din acest motiv, opinia publică maghiară a cerut rezistenţa armată a guvernului de la Budapesta, *„fiind deja aproape imposibilă împiedicarea soldaţilor secui veniţi de pe malul stâng, care asistaseră cu exasperare la invadarea pământului lor natal, ţinut pur unguresc, de către trupele din România, de a nu ataca armata română în cursul înaintării sale“*[18].

Pentru a evita şocul, guvernul Kârolyi a repliat trupele de secui din zona Clujului, unde, revenind zilnic soldaţi de pe frontul de vest, acestea deveniseră o armată deja suficient de mare pentru a alunga dincolo de graniţă *„armata română relativ mică şi echipată defectuos”*.

Apponyi nu explica de ce, aşa mică cum era, armata română a avut totuşi curajul să treacă Mureşul, în urmărirea trupelor de secui. În schimb, el insinua că *„Guvernul ungar nu ştia sigur dacă armata regală română trecuse Mureşul din decizie proprie sau în numele Puterilor Antantei”*, motiv pentru care *„a făcut eforturi pe lângă delegaţii Antantei la Budapesta pentru a găsi o direcţie, însă nu a primit-o decât mult mai târziu şi atunci într-o formă destul de neclară”*.

Diplomatul maghiar se prefăcea că abia mai târziu înţelesese motivele acestei situaţii, care, pe scurt, se rezuma *„la faptul că guvernul român considera linia de demarcaţie stabilită prin convenţia de la Belgrad ca fiind prejudicioasă, deoarece nu coincidea cu frontiera vestică, cu Ungaria, stabilită prin convenţia din 1916, a României Mari”* şi de aceea *„a solicitat Antantei permisiunea de a ocupa tot teritoriul. Atât cât ştim* – continua Apponyi în aceeaşi notă nesinceră – *această permisiune a Antantei nu era încă în posesia României în momentul în care trecuse râul Mureş”*[19].

Atunci când permisiunea a fost dată oficial prin locotenent-colonelul Fernand Vyx, delegatul Antantei la Budapesta, într-o atmosferă de confuzie şi de creştere a rezistenţei la ocupaţie, s-a conturat posibilitatea intervenţiei trupelor de secui, deveniţi fermi şi organizaţi într-o divizie solidă, aptă nu doar să apere Clujul, *„dar şi să expulzeze din ţară trupele regale române, slab echipate şi organizate deplorabil, şi aflate pe teritoriul ocupat până atunci, într-un număr ce abia se ridica la 7000-8000 de soldaţi”*[20].

Într-un moment delicat, ce risca să degenereze într-un conflict cu consecinţe greu de prevăzut, însufleţit de corectitudine şi de dorinţa de a respecta convenţiile internaţionale în vigoare, *„Intendenţa generală a guvernului ungar de la Cluj, însărcinată cu reprezentarea guvernului ungar în Transilvania, şi-a folosit toate forţele pentru ca atacul diviziei de secui, atât de mult aşteptat de rasa maghiară din Transilvania, să nu poată fi efectuat. În plus, guvernul a trimis de la Budapesta mai mulţi comisari guvernamentali trupelor pentru a le convinge să revoce această rezoluţie şi chiar au reuşit, după ce au ridicat dificultăţile şi învins rezistenţa puternică a trupelor. Trupele secuieşti, în acord cu celelalte forţe armate din Transilvania, s-au retras de la Cluj, unde, în dimineaţa zilei de 24 decembrie 1918, grosul armatei regale române, de aproximativ 4000-5000 de oameni, şi-a făcut intrarea triumfală”*.

---

[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem,* p. 180.

După ocuparea Clujului, trupele maghiare şi secuieşti s-au fixat pe graniţa vestică a Transilvaniei istorice, pe linia Sighetul Marmaţiei – Zalău – Ciuci – Zam, *„pentru a o apăra împotriva atacului român”*[21].

În acest stadiu al evenimentelor *„Opinia publică ungară şi, în primul rând, rasa maghiară din Transilvania a înţeles că doar abuzarea bunei credinţe a Antantei de către România, naivitatea guvernului Károlyi şi ipocrizia naţionaliştilor români din Ungaria au făcut posibilă ocuparea teritoriilor ungureşti, lucru care nu s-ar fi întâmplat, de altfel, niciodată şi care nu a fost niciodată provocat din iniţiativa sau prin activitatea poporului român din Ungaria.*

În asemenea circumstanţe, sub supravegherea şi cu sprijinul eficace al armatei regale române, Consiliul Guvernamental de la Sibiu a trecut la luarea în posesie a imperiului de pe întreg teritoriul vechii Transilvanii şi la reorganizarea administraţiei“[22].

Pe plan militar, *„cum armata română de ocupaţie era numeric slabă şi nu exista speranţa sosirii de întăriri din Regatul Român, s-a ordonat recrutarea pe tot cuprinsul teritoriului, şi cum nu se puteau da fără teamă arme pe mâna maghiarilor dezarmaţi din Transilvania, în cadrul armatei regale române nu a fost extinsă obligativitatea recrutării printre unguri. Au transformat gărzile naţionale armate, cu ajutorul guvernului ungar, în soldaţi de linie simpli, reuşind astfel să întărească forţele militare plasate sub comandament român“*[23].

Cât priveşte „Nota Vyx” din 20 martie 1919, Apponyi o considera momentul în care s-a produs dezastrul Ungariei, fiindcă la numai o zi după emiterea ei, *„Károlyi a predat puterea politică comuniştilor, cedând presiunii politice interne, din nefericire, atât de coruptă.*

Această schimbare de poziţie atât de lugubră a fost – potrivit lui Apponyi – *consecinţa nefastă a relaţiilor româno-ungare devenite înveninate. Forţa militară ungară, nedisciplinată până atunci, s-a transformat repede în hoarde armate bolşevice“*. În schimb, *„Divizia de secui de pe frontul românesc şi-a păstrat singură caracterul naţional şi disciplina militară, ceea ce nu a întârziat să o pună într-o poziţie critică”*. Conform părerii purtătorului de cuvânt al delegaţiei maghiare, această însuşire ar fi putut să-i confere diviziei misiunea de salvare a Ungariei de regimul bolşevic, căci, delimitându-se de sentimentele bolşevice din capitala Ungariei, corpul de militari şi ofiţeri s-a declarat dispus să meargă la Budapesta şi, cu asentimentul Antantei, să înlăture cu forţa armelor dictatura proletară, *„cu condiţia să obţină garanţii de la Puterile Antantei că românii nu vor trece de zona neutră indicată în nota locotenent-colonelului Vix şi nu vor ataca din spate divizia de secui care se îndrepta spre Budapesta”*[24].

În susţinerile sale de la Conferinţa Păcii, Apponyi adăuga că, la 12 martie 1919, delegatul diviziei de secui a raportat Consiliului Guvernamental Român de la Sibiu informaţia că armata română s-a angajat să nu atace fără acordul Antantei, iar la 7 aprilie Cartierul General al forţelor armate din est ale Puterilor Antantei a acceptat dorinţa comandamentului de secui. Mai mult, la 16 aprilie 1919 curierul generalului francez

---

[21] *Ibidem.*
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem,* p. 181.
[24] *Ibidem,* p. 182.

Godrecourt a plecat de la Arad, unde se afla acesta, cu asigurarea scrisă a generalului că, *„în cazul în care divizia de secui va intra în Budapesta pentru a înlătura dictatura proletară, românii nu vor trece de zona neutră indicată în nota locotenent-colonelului Vix şi nu vor atac din spate divizia de secui”*[25].

Şi cu toată această dublă garanţie – sublinia Apponyi – *„armata română nu a întârziat să atace, pe 16 aprilie, în zori, divizia de secui care se credea în perfectă siguranţă”*. Aşadar, conchidea reprezentantul maghiar – *„se poate presupune că nu primise nicio permisiune din partea Puterilor Antantei. Este foarte probabil că nu a contracarat executarea proiectului diviziei secuieşti decât pentru a împiedica o rupă ungurească să răstoarne regimul bolşevic de la Budapesta, să restabilească ordinea şi să ajute la formarea unui guvern copleşit de sentimente patriotice, care să fi pus capăt războiului de ofensivă al României”*[26].

De ce a procedat România în acest mod, ignorând Puterile Antantei şi a preferat o intervenţie pe cont propriu, neautorizată? Pentru că – spunea Apponyi – *„Regimul lui Béla Kun era mult mai convenabil pentru români, făcându-le să le sclipească în ochi speranţa unei potenţiale intervenţii, de care aveau nevoie în scopul marilor lor perspective. Că propaganda aspiraţiilor bolşevice printre unguri nu înceta să fie unul dintre mijloacele preferate ale românilor, nimic nu o demonstrează mai mult decât faptul că, la retragere, trupele româneşti l-au trimis pe Alexandru Garbai cu alţi 15 tovarăşi, dându-i ocazia de a face propagandă în favoarea ideilor bolşevice, el fiind preşedintele guvernului bolşevic din epoca Béla Kun şi semnând nenumărate execuţii capitale. Nu au îndeplinit nici promisiunile lui faţă de divizia secuiască, supunându-i pe ofiţerii şi soldaţii acesteia la cele mai inumane pedepse corporale”*[27].

Apponyi constata cu năduf că planurile diviziei secuieşti n-ar fi coincis cu cele ale şefilor armatei roşii maghiare şi din această pricină divizia s-a văzut prinsă între două focuri, fiind forţată să depună armele. După ce divizia s-a predat, armata română s-a îndreptat imediat împotriva armatei roşii, *„transformată în adevărate hoarde armate şi decăzută într-un asemenea hal încât sfidează orice descriere şi care, fugind de atacul românilor, a căutat să se salveze spre Budapesta”*[28].

Fără a preciza circumstanţele în care se va ajunge la un asemenea deznodământ, Apponyi constata, pur şi simplu, că *„Trei luni mai târziu, ofensiva armatei roşii a indus un nou atac al armatei regale române, care a sfârşit cu alungarea definitivă a armatei roşii şi intrarea armatei regale române în Budapesta, în calitate de armată de ocupaţie, cu armele în mâini”*[29].

Şi conchizând pe marginea acestei problematici, viitorul adversar al lui Nicolae Titulescu în celebra afacere a optanţilor afirma cu seninătate şi cinism: *„Studiind analitic faptele de la înfrângerea trupelor militare ale Puterilor Centrale şi până în zilele noastre, din partea ungară a fostei monarhii austro-ungare, nu ne va fi dificil, rămânând obiectivi, să constatăm că anexarea la România a teritoriilor în cauză* ***nu este o exigenţă a aspiraţiilor***

[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem,* p. 183.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem.*

politice şi naţionale a poporului român din Ungaria, care n-a cunoscut niciodată idealuri mai înalte decât acelea de a trăi sub monarhia Habsburgilor, în alianţă federală cu naţiunea ungară, ca egală a sa şi posedând drepturi egale (subl. ns.)[30].

Nu este greu pentru cel care analizează obiectiv faptele şi evenimentele să constate că schimbarea aspiraţiilor politice ale naţionalităţii române din Ungaria, care a dus la declaraţia de unire cu România, nu a fost cerinţa spontană a stării sufleteşti a acestui popor, cât un fenomen de psihologie populară, născut sub influenţa aspiraţiilor cuceritoare imperialiste şi lipsite de vreun temei solid ale românilor. De aceea nu poate fi privit ca o forţă solidă şi durabilă, pentru a asigura nu doar temeinicia noii formaţiuni de stat artificial, ci şi pentru a alunga toate contrastele istoriei, civilizaţiei şi sentimentelor atât de puternic acuzate de naţionalităţile române din Ungaria şi România, care ne sar în ochi în urma unei evoluţii seculare şi adesea diametral opuse.

Sprijinindu-ne pe cunoaşterea faptelor şi a situaţiei reale, nu ezităm să declarăm că, în urma experienţelor din acest an, sub noul imperiu român, prin contact direct cu mijloacele de guvernare şi administraţie importate din Regatul Român, locuitorii din acest teritoriu, fie ei de naţionalitate română sau neromână, puşi în situaţia de a se manifesta prin plebiscit şi liberi de ocupaţia românească, sub controlul unui guvern provizoriu internaţional, şi-ar redacta manifestul în felul următor:

Nu vrem să rămânem încorporaţi în România Mare sub imperiul român, ci dorim să continuăm să trăim într-o Transilvanie autonomă, în alianţă cu patria-mamă, Ungaria, pe teritoriul pe care noi ceilalţi, unguri, români, saşi (germani) am fost împreună de secole, la bine şi la greu, ca naţiuni egale, având cea mai înaltă consideraţie faţă de suveranitatea naţională a popoarelor. Un an întreg ne-a fost mai mult decât suficient acest imperiu macedonean sau albanez. Nu suntem obişnuiţi ca un personal administrativ mediocru şi analfabet să ne oprime cu neobrăzare şi fără încetare de o manieră balcanică. Nu ne-am obişnuit cu cele 25, 50, 75 şi 100 lovituri de baston care ni se administrează atât de brutal.

Dorim să continuăm să trăim într-o comunitate civilizată, de drept şi economică împreună cu popoarele din Vest, aşa cum am făcut-o de secole sub umbrela protectoare a dreptului, legii şi justiţiei. Suntem legaţi prin trecutul nostru secular, civilizaţia noastră comună, viaţa noastră economică şi poziţia noastră geografică. Toate râurile noastre, toţi munţii noştri, toate drumurile noastre duc spre Ungaria, iar în împrejurimi, ziduri înalte de stâncă ne separă de România, dar şi de spiritul şi sufletul balcanic. Ceea ce a fost aşezat unul lângă altul şi creat laolaltă de Providenţa divină nu va putea fi niciodată desfăcut de energia sau inteligenţa umană, oricât de extreme şi animate ar fi"[31].

Ce se mai poate adăuga la cele de mai sus? Aproape nimic, pasajele din Nota prezentată Conferinţei Păcii de către A. Apponyi, deliberat mai lungi şi relativ numeroase, tocmai pentru că sunt părţi ale unui act oficial, fiind mai mult decât grăitoare pentru o perspectivă diplomatică şi naţională care se pretindea a fi un model de democraţie şi toleranţă. În realitate, este limpede că rar se putea găsi, chiar pentru începutul secolului trecut, o manieră mai arogantă, mai conservatoare, mai plină de anacronism, rasism şi

[30] *Ibidem,* p. 184.
[31] *Ibidem,* p. 185.

xenofobie, decât această Notă care era emanaţia politicii unui stat ce dorea cu disperare să se păstreze în cadrele sale tradiţionale.

Se vede cu claritate cum, în contradicţie cu realitatea istorică, Nota amplifica fraudulos aspectele ce favorizau interesele maghiare, neezitând să ocolească şi chiar să falsifice adevărul, ignorând faptele de natură a demonstra contrariul (vezi maniera în care era interpretată declaraţia lui Vaida-Voievod din Parlamentul maghiar, caracterul Marii Adunări Naţionale a românilor de la Alba Iulia, aşa-zisa fidelitate a românilor transilvăneni faţă de imperiu şi conlucrarea lor cu consiliile naţionale maghiare în direcţia reconstrucţiei postbelice a statului maghiar, felul în care era văzută misiunea armatei române ca parte a trupelor Antantei, diminuarea grotescă a potenţialului armatei române, translatarea întregii vinovăţii ce ar fi revenit părţii maghiare în intervenţia românească din Ungaria asupra regimului bolşevic Kun Béla, aura creată în jurul diviziei secuieşti şi mistificarea realităţii cu privire la aceasta etc. etc.). Nimic despre represiunea maghiară împotriva românilor în regiunile administrate de Ungaria, nimic despre provocările la linia de demarcaţie şi la graniţa româno-maghiară, nimic despre relaţiile regimului bolşevic maghiar cu regimul similar din Rusia şi despre ce s-ar fi întâmplat cu statul român dacă conlucrarea ruso-maghiară ar fi fost încununată de succes etc.

Este de neînţeles cum un document de o asemenea însemnătate, care – se impune să recunoaştem – avea coeziune şi stil, a putut să fie într-un atât de flagrant defazaj în raport cu direcţia urmată de relaţiile internaţionale, cel puţin din vara anului 1918, când şi puterile europene şi SUA căzuseră, fără echivoc, de acord asupra destrămării definitive a monarhiei bicefale şi asupra libertăţii depline a naţiunilor până atunci oprimate, de a se constitui sau de a se alătura spaţiilor naţional-statale pe care şi le doriseră. Prin ceea ce a susţinut, Ungaria, nu România, se plasa la periferia Europei, la periferia civilizaţiei, realitatea fiind evidentă chiar în epoca în care continentul îşi desena o nouă hartă, pentru prima dată în istoria sa nu numai prin propriile-i forţe, ci şi cu participarea, ce-i drept limitată a Statelor Unite ale Americii, dar nu într-atât încât celebrele 14 puncte ale preşedintelui W. Wilson, în care naţiunile oprimate găsiseră un sprijin preţios, să devină o ficţiune. Dar, după cum rezultă din aparatul critic al lucrării privind *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegaţia maghiară la Conferinţa de Pace de la Paris*, ca şi din bibliografia temei, dacă Nota maghiară nu a găsit la Conferinţa Păcii ecoul scontat, aceasta s-a datorat şi replicii prompte şi hotărâte a României şi a celorlalte ţări cu interese similare – Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven ş.a. – replică dată în multe situaţii în mod concertat. Judecând-o în ansamblu, abstracţie făcând de perplexitatea pe care cu siguranţă le-a provocat-o contemporanilor şi continuă s-o provoace chiar şi astăzi, Nota nu poate fi calificată decât ca o expresie a lipsei de luciditate generată de disperare, o expresie a unui act sinucigaş sau, într-o altă ordine, a ultimei plăceri masochiste pe care şi-o oferă propriului orgoliu condamnatul la moarte înaintea execuţiei.

COOPERAREA DIPLOMATICĂ ÎNTRE ROMÂNIA ŞI SUA ÎN FINALUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1918-1919)[1]

Corvin Lupu

În fondurile Institutului Hoover din Stanford/California se află o lucrare nepublicată, intitulată *European Propaganda and American Opinion 1914-1917*, a lui Albert Russel Buchmann, în care se afirmă că România nu-şi găsise loc în atenţia publicului din SUA, chiar în perioada marilor dispute pentru influenţa propagandistică în SUA, în anii 1914-1916. În acest fel, aspiraţiile politice ale românilor nu au găsit ecou în mijlocul celei mai influente opinii publice de pe glob. Singurul moment care a atras mai mult atenţia a fost intrarea României în război, moment salutat şi perceput pe alocuri la valoarea sa reală, în ceea ce priveşte contribuţia României la lupta împotriva Puterilor Centrale.

În prima parte a războiului mondial, Ion I.C. Brătianu nu a considerat prioritară importanţa propagandei în afara României. Doar începând cu 1917 a fost simţită mai clar importanţa propagării idealurilor naţionale româneşti în ţările influente. Pe de altă parte, Germania, Austro-Ungaria şi Bulgaria au creat o imagine nefavorabilă României. Insuccesele militare româneşti din toamna şi din iarna anului 1916 au scăzut la cotă minimă simpatia pentru România[2].

În general, în presa americană nu s-a scris despre idealurile pentru care românii luptau în război, subliniindu-se doar că România, după ce şi-a traficat neutralitatea, încercând să-i înşele când pe unii, când pe alţii, a intrat în conflict şi după patru luni armata i-a fost înfrântă şi scoasă din luptă. Aceeaşi presă prezenta Austria şi Ungaria ca ţări unde libertatea, bunăstarea şi armonia socială deplină erau înfloritoare.

Ulterior, misiunile americane care au vizitat România în timpul războiului, impresionate de vitejia militarilor români, de rezistenţa admirabilă a populaţiei civile în faţa ocupaţiei Puterilor Centrale, ca şi intensificarea activităţii misiunii române în SUA, au modificat imaginea României în presa americană, contribuind la o importantă obiectivizare a ei, în această direcţie. Cu toate acestea, în presa americană s-a păstrat clişeul rolului civilizator al Austro-Ungariei în Europa Centrală. Vasile Stoica a făcut serioase eforturi pentru ca problemele României, căreia nu i se cunoştea nici poziţia geografică, să fie popularizate, iar „legendele înflorite despre Austro-Ungaria” să fie demontate[3].

---

[1] Studiul este un extras din cartea Corvin Lupu, *Relaţii diplomatice între România şi SUA până la al doilea război mondial*, ediţia a II-a revizuită şi adăugită, aflată în curs de apariţie.

[2] Ion Stanciu, *Aliaţi fără alianţă. România şi SUA. 1914-1920*, Editura Albatros, Bucureşti, 1992, p. 51.

[3] Boris Rangheţ, *Relaţiile româno-americane în perioada primului război mondial. 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 37 sqq.

Guvernul american a intervenit direct în unele evenimente petrecute în România. Astfel el a făcut o declaraţie de presă prin care condamna ascunderea în sediul Legaţiei Germaniei la Bucureşti a 50 tone de explozivi şi o cultură microbiană. Martor ocular la dezgroparea lor a fost şi Andrews, însărcinat cu afaceri al SUA. În acest fel, nota diplomatică a guvernului român, difuzată în întreaga lume prin agenţi diplomatici, a fost confirmată.

În acest timp, în Europa, războiul cunoştea forme acerbe, iar participarea Rusiei la războiul împotriva Puterilor Centrale devenise tot mai puţin sigură. Sovietul din Petrograd a lansat, la 14 martie 1917, un manifest intitulat „Către popoarele lumii", prin care dovedea, printre altele, existenţa în Rusia a mai multor centre de putere şi sublinia dorinţa de pace a muncitorilor şi soldaţilor ruşi. Pentru România, ieşirea Rusiei din război s-ar fi dovedit dezastruoasă.

Ştirea intrării în război a Statelor Unite a înviorat politica românească şi a produs un ecou favorabil în sânul conducerii României[4].

La nivelul începutului de an 1917, destinul istoric al României era mult legat de Rusia ţaristă. În decembrie 1916 fusese trimis primul transport de tezaur românesc în Rusia. În iunie 1917, în ciuda marilor frământări politice, sociale, economice şi militare, guvernul regal român a trimis o nouă tranşă a tezaurului naţional[5]. Pe frontul de est, singurul aliat al României era Rusia, iar România era conştientă că nu putea rezista singură în faţa „cleştelui" armatelor Austro-Ungariei, Turciei şi Bulgariei. Apoi, Regina României, Maria, era fiica fostei mari ducese a Rusiei, Maria Alexandrovna Romanova, unica fiică a ţarului Alexandru al II-lea, deci Maria era verişoară primară cu ţarul Nicolae al II-lea.

Un alt motiv temeinic al României de a se bizui pe Rusia era faptul că la 1 octombrie 1914 se încheiase *Convenţia româno-rusă (Sazonov-Diamandi)* prin care Rusia garanta integritatea teritorială a României şi recunoştea dreptul românilor asupra teritoriilor locuite de ei în Austro-Ungaria. În schimb, România se obligase să păstreze neutralitatea[6].

Cercurile conducătoare şi financiare din SUA nu agreau regimul ţarist datorită faptului că în Rusia evreii nu erau acceptaţi la conducerea ţării şi nu erau lăsaţi să preia controlul asupra comerţului şi altor domenii importante pe care le vizau, după modelul din multe alte state. Apoi, mulţi evrei bolşevici au fost deportaţi în Siberia, ceea ce a stârnit compasiunea şi nemulţumirea evreimii internaţionale. Aceasta a fost şi una dintre cauzele care au determinat SUA să nu intre de la început în război în tabăra din care făcea parte Rusia ţaristă „antisemită". În acelaşi timp, marii bancheri evrei din New York au finanţat opoziţia judeo-bolşevică din Rusia, omul de legătură fiind evreul Lev Davidovici

---

[4] Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice. 1914-1918*, vol. 3, 1920, Vălenii de Munte, pp. 316-317.

[5] În ianuarie 2013, fostul prim-ministru Radu Vasile a acordat un interviu cotidianului „Adevărul" în care s-a referit la discuţia pe care a purtat-o în decembrie 1999, la Moscova, cu prim-ministrul Federaţiei Ruse, Vladimir Putin, privitor la soarta tezaurului României încredinţat Rusiei spre păstrare în perioada decembrie 1916 – iunie 1917. Prim-ministrul Vladimir Putin condamna lipsa de responsabilitate a guvernanţilor români de a-şi trimite tezaurul naţional într-o ţară aflată într-o perioadă de mari frământări social-politice, în plin război mondial. Vladimir Putin spunea că după două războaie mondiale, o revoluţie şi un război civil, nu crede că a mai rămas mare lucru din acel tezaur. Vezi „Ultimul interviu al lui Radu Vasile: «Putin mi-a zis că n-a mai rămas mare lucru din tezaurul nostru»", în www.adevarul.ro.

[6] Vezi Arh. MAE, *Fond 71/1914, E 2, partea a II-a*, Madrid-Paris, 1914-1929, dosar nr. 12, f. 313-314.

Troţki (Leiba Bronstein)[7], cel care a organizat Armata Roşie şi a înarmat-o cu banii evreieşti din SUA. De aceea, interesul în România pentru relaţia cu SUA nu putea depăşi o anumită limită, în ciuda simpatiei admirative a opiniei publice faţă de această ţară.

La foarte scurtă vreme după înlăturarea ţarului Nicolae al II-lea, SUA au intrat în războiul mondial alături de Antanta. Bucuria conducerii României a fost una rezervată, îngrijorarea faţă de soarta tezaurului României şi de pericolul ieşirii Rusiei din război fiind mai mari decât bucuria de a fi în aceeaşi tabără cu foarte îndepărtata Americă. După lovitura judeo-bolşevică de stat de la Sankt-Petersburg, această îngrijorare s-a accentuat şi s-a dovedit a fi fost realistă. După acest moment istoric astral al omenirii, speranţele româneşti în sprijinirea Antantei, implicit a României, de către SUA, au crescut mult.

Ion I.C. Brătianu, adresându-se telegrafic secretarului de stat al SUA, la 15 aprilie 1917, spunea: „În momentul istoric în care Lumea Nouă se asociază Lumii Vechi, România, neclintită în mijlocul frământării, îşi trimite plină de credinţă salutul frăţesc marii republici americane". Ion I.C. Brătianu a mai spus că scopul urmărit de România în acest război este de a „aduce emanciparea românilor, care în Ungaria şi în Austria sunt încă sub jug străin"[8].

Pe de altă parte, Regele Ferdinand I a adresat preşedintelui Wilson un mesaj în care arata că România urmărea să elibereze pe românii din monarhia austro-ungară care sufereau atât de mult. Mesajele repetate adresate preşedintelui Wilson, secretarului de stat al SUA şi Congresului american inaugurau un „dialog major", care „atingea esenţa interesului politic"[9].

Răspunsurile primite de România din partea SUA nu erau pe măsura aşteptărilor, ele fiind redactate cu mare grijă pentru a nu lăsa să se înţeleagă că SUA fac promisiuni mari României şi că recunosc cauza naţională pentru care aceasta lupta. În 13 iunie 1917, Regele Ferdinand I a trimis o scrisoare preşedintelui SUA, prin intermediul ministrului american la Petrograd, care a expediat-o mai departe printr-o telegramă. În cuprinsul ei se arăta: „Strigătele de durere ale populaţiei române de dincolo de Carpaţi ajung la mine în număr tot mai mare. Femei, bătrâni şi preoţi sunt persecutaţi, închişi pentru crima de a nu dori să-şi nege apartenenţa naţională. Este de datoria mea să atrag prieteneasca atenţie a nobilei naţiuni americane şi a preşedintelui ei asupra suferinţei care-şi aşteaptă izbăvirea de la victoria Aliaţilor şi de la triumful principiului naţionalităţilor. Nu mă îndoiesc că Excelenţa Voastră în care aceste principii ale umanităţii şi naţionalităţii şi-au găsit un apărător autorizat, va dori să folosească primul prilej pentru a susţine cauza unităţii naţionale române, concomitent cu aceea a altor naţionalităţi oprimate pentru care luptă popoarele aliate. O pace durabilă în Europa nu poate fi stabilită atâta timp cât în centrul ei va exista temei de inechitate şi de opresiune"[10].

---

[7] Privitor la sprijinul comunităţilor evreieşti din SUA pentru judeo-bolşevicii din Rusia vezi şi Corvin Lupu, Graţian Lupu, *Istoria relaţiilor internaţionale (1919-1947)*, cu o Prefaţă de Gheorghe Buzatu, Editura Universităţii de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2013, pp. 24-26.

[8] Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 77.

[9] *Ibidem*, p. 76.

[10] ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 549, nr. 659.

În 11 iulie 1917, preşedintele Woodrow Wilson a răspuns mesajului regal în câteva cuvinte: „Am primit tristul dumneavoastră mesaj. Durerea şi suferinţa poporului României, precum şi persecuţiile la care este supus, stârnesc compasiunea şi indignarea lumii civilizate”[11].

Opinia publică din România a continuat să privească Statele Unite ca fiind protectoare ale naţiunilor mici şi – ca şi în alte ţări din Europa – campioane ale dreptului internaţional şi luptătoare pentru libertatea tuturor popoarelor asuprite şi şi-a pus mari speranţe în marea ţară de peste ocean.

Deşi SUA nu se anunţau ca sprijinitoare deschise ale României, totuşi guvernul român refugiat la Iaşi nu şi-a arătat neliniştea. Era însă conştient că sub aspect politic el trebuia să facă faţă unui nou efort diplomatic pentru convingerea Statelor Unite că revendicările pe care le are România sunt juste. Din acest punct de vedere, Departamentul de Stat nu era pe deplin lămurit asupra problemelor care confruntau România în raporturile ei cu Antanta, pe de o parte şi în raporturile cu Puterile Centrale, pe de altă parte. În 28 august 1917, maiorul Stanley Washburn, fost corespondent militar american în România, i-a trimis senatorului Elihu Root un raport intitulat „The Case of Roumania in the War”, pledând pentru înţelegerea în SUA a situaţiei României, convins că era necesară sprijinirea acestei ţări. Washburn arăta că pe frontul românesc activează aproximativ şapte corpuri şi jumătate de armată. Pentru menţinerea lor în luptă, România ar fi avut nevoie de 300 milioane de dolari. SUA ar cheltui de zece ori mai mult pentru a trimite, pe orice front, această cifră de militari. El scria: „... România şi situaţia României nu sunt câtuşi de puţin înţelese în America. Îi va fi destul de greu administraţiei să facă populare marile împrumuturi pe care le acordăm Aliaţilor. Mi s-a părut clar de la început că trebuie să facem orice efort compatibil cu legalitatea pentru a populariza România şi cauza românească în ţara noastră, întărind astfel cu atât mai mult poziţia preşedintelui, în vederea realizării acestor împrumuturi de care, într-o mare măsură, depinde soarta României şi, odată cu aceasta, întregul flanc stâng pe frontul de est. Dacă opiniei publice din ţara noastră i se poate stârni entuziasmul pentru România, atunci va exista în ţara noastră o largă cerere de a ajuta România prin toate mijloacele posibile... pe care le-am acorda acestui aliat mic şi valoros...”[12].

În 7 septembrie 1917, maiorul Washburn a trimis şi secretarului de stat un memoriu, foarte detaliat, asupra situaţiei de pe frontul românesc. Concluziile memoriului relevă necesitatea ajutorului material şi moral pentru România. Ofiţerul american arăta că neglijarea României ar obliga SUA să investească foarte mulţi bani în trupe americane aduse în Europa, care ar fi avut nevoie şi de aproximativ opt luni pentru a deveni operaţionale[13].

Guvernele Aliate au cerut şi ele SUA să acorde sprijin material României[14]. Oricât de informat ar fi fost Departamentul de Stat, preşedintele era cel care lua hotărârile, iar el

---

[11] Ion Ardeleanu, *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918. Documente externe. 1916-1918*, vol. II, Bucureşti, 1983, doc. nr. 284, p. 917.

[12] *Ibidem*, p. 51.

[13] *Ibidem*, p. 980 sqq.

[14] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 50 sq.

ţinea să imprime diplomaţiei americane o notă personală[15].

În septembrie 1917, Vasile Stoica a rămas singurul membru al misiunii româneşti în SUA, Ioan Moţa plecând la Iaşi, iar Vasile Lucaciu la Paris.

Faţă de această misiune au existat şi unele rezerve, cum ar fi cele exprimate de Nicolae Iorga, care îi imputa ineficienţa. Vasile Stoica a muncit mult pentru îndeplinirea obiectivelor misiunii româneşti. Constatând că ecoul cauzei româneşti era mai puternic prin presă atunci când aceasta era prezentată de gazetari americani, Vasile Stoica a început să furnizeze materiale informative unor ziare. În toamna anului 1917 el a ţinut o serie de conferinţe la Washington, Boston, Manchester by the Sea şi a dus o campanie de informare a multor personalităţi americane în legătură cu situaţia din România, prin întâlniri în cluburi şi vizite individuale[16].

Situaţia economică grea prin care trecea România a determinat-o să ceară un ajutor material şi financiar din partea SUA, care se arătau mai dispuse să acorde un astfel de ajutor, decât unul politic[17]. Marea Britanie şi Franţa nu mai puteau să acorde asemenea împrumuturi, din cauza situaţiei militaro-economice prin care treceau. Ajutoarele franceze abia acopereau necesităţile armatei, pentru un moment, dar nu puteau asigura nevoile populaţiei care supra-aglomera Moldova.

În această situaţie, a fost sondat ambasadorul american din Londra, Walter Page[18], în vederea obţinerii unui ajutor din partea SUA, în aceleaşi condiţii în care îl obţineau şi celelalte ţări aliate.

La rândul său, în primăvara lui 1917, Ion I.C. Brătianu s-a adresat Legaţiei SUA la Bucureşti, cerându-i să se intereseze la Washington dacă guvernul american era dispus să acorde un împrumut şi să livreze unele materiale strict necesare României. Primul sprijin material concret american a constat din pregătirea expedierii în România a unor ambulanţe deservite de voluntari. Revoluţia din Rusia a făcut însă imposibilă deplasarea acestor ambulanţe spre destinaţie, în schimb, ambulanţele americane din Rusia au primit ordin să treacă pe frontul românesc[19].

Insistenţele româneşti în a cere sprijin financiar şi politic din SUA s-au datorat şi modului în care au evoluat evenimentele politico-militare pe frontul românesc în primăvara anului 1917, situaţia grea a României datorându-se în cea mai mare parte neonorării de către Aliaţi a angajamentelor asumate. După răsturnarea ţarului şi dezorganizarea armatei ruse, România trebuia să suporte mai mult singură presiunea armatelor inamice, lucru pe care era conştientă că nu îl poate duce la îndeplinire şi este cert că fără să conteze pe ajutorul material şi militar al Antantei, România nu ar fi acceptat să intre în război.

---

[15] Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 80.

[16] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 40 sqq.

[17] Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 82.

[18] Ambasadorul Walter Page dobândise notorietate în eforturile pe care le-a întreprins pentru a aduce la adăpost în Marea Britanie şi apoi a repatria în SUA aproximativ un milion de cetăţeni americani pe care războiul mondial i-a surprins în Europa. Vezi şi Margaret Mac Millan, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, Editura Trei, Bucureşti, 2015, p. 105.

[19] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 45 sq.

Secretarul de stat Robert Lansing a încercat să găsească soluţii pentru trimiterea de ajutor material României. În 21 mai 1917 el i-a transmis lui David Francis, în Rusia, ştirea că secretarul american pentru Finanţe se interesa dacă poate trimite României ajutoare prin Arhanghelsk şi dacă era oportună împrumutarea României cu patru milioane de dolari, sumă care a fost solicitată de colonelul Adrian Miclescu, preşedintele Comisiei române de comerţ din SUA. Cu aceeaşi ocazie, colonelul Miclescu cerea sprijin pentru transportarea în România de muniţie şi încălţăminte în valoare de cinci milioane de dolari, achiziţionată la ora cererii. Este posibil ca tărăgănarea acordării împrumutului să fi fost legată şi de nereprezentarea României în SUA de către un diplomat plenipotenţiar. David Francis a răspuns întrebărilor lui Robert Lansing, trimiţând un raport în care arăta că el este favorabil unui asemenea împrumut, arătând şi câştigurile pe care le-ar avea SUA, ascendentul asupra României, care ar îndeplini contra banilor orice solicitare din partea americană şi faptul că „nevoile ţării vor fi enorme în momentul când se va trece la reconstrucţie". Se sugera astfel şi posibilitatea deschiderii unor pârtii pentru promovarea unor interese economice postbelice. Raportul lui Francis a fost foarte important pentru înţelegerea la Casa Albă a condiţiilor în care se afla România, care a fost „forţată să declare război din cauza ameninţărilor aliaţilor de a abroga tratatele (vechi n.a.) şi pe baza promisiunilor de sprijin, care nu au fost onorate"[20].

Pentru relaţiile SUA cu România a fost importantă şi vizita în Romania a generalului Hughes Scott, o personalitate marcantă americană, care a venit în 3 iulie 1917. După ce a luat legătura cu importanţi oficiali români, acesta a avut şi o întrevedere cu Ion I.C. Brătianu, care i-a prezentat situaţia de pe front, în linii generale, după cum luase cunoştinţă de ea de la generalul Prezan. Prim-ministrul român i-a comunicat generalului Scott că România va întreţine legăturile cu Statele Unite şi după război, dezvoltându-le. SUA erau interesate şi în problemele strâmtorilor Mării Negre, iar acest aspect era important şi pentru România. Preşedintele Consiliului de Miniştri român, Ion I.C. Brătianu, a încercat să discute cu interlocutorul său şi problemele de natură politică, faţă de care generalul american nu voia să-şi ia angajamente. Generalul considera, pe de altă parte, o problemă grea transporturile de ajutoare din SUA înspre România. El a afirmat clar că „America vrea să vă ajute" şi că preşedintele Wilson şi-a exprimat încrederea faţă de unele ţări ca Belgia, România şi Serbia. Vizita generalului Scott în România a dat naştere şi unor manifestaţii publice. Presa românească a susţinut aceste manifestări de entuziasm. Misiunea condusă de generalul american a fost primită şi în Parlament.

La înapoierea în Statele Unite, generalul Scott a întocmit un raport în care sprijinea cererile de ajutor pentru România. Raportul a mişcat şi ministerul de Război din SUA, precum şi Departamentul de Stat. Generalul a sprijinit şi prin viu grai România şi a cerut ca ea să fie ajutată, fapt care l-a determinat pe preşedinte să promită că SUA vor acorda ajutor României. Statele Unite, angajate în numeroase cheltuieli, nu aveau în vedere să dea o sumă prea mare. Preşedintele Wilson a semnat în cele din urmă documentele care fixau pentru Romania un credit de 20 milioane de dolari. Ajutorul Crucii Roşii americane

[20] *Ibidem*, p. 48 sq.

a fost la fel de binevenit, iar promisiunile acesteia au creat credinţa că sprijinul Statelor Unite va creşte şi mai mult în lunile următoare[21].

Concomitent cu intervenţiile pe care România le făcea în vederea obţinerii ajutorului american, devenise oportună şi întărirea relaţiilor diplomatice cu SUA, pentru care s-a cerut Regelui Ferdinand I să aprobe înfiinţarea a două legaţii diplomatice, la Washington şi la Tokio, ultima fiind socotită necesară pentru întreţinerea legăturilor cu SUA, via Vladivostok. În 6 august1917, Consiliul de Miniştri a aprobat şi autorizat pe preşedintele său să supună regelui un proiect de decret de înfiinţare a unei legaţii la Washington. Ministru plenipotenţiar a fost numit dr. Constantin Angelescu care, ajuns la Washington, a completat o mare lacună în reprezentarea noastră diplomatică. Din legaţie mai făceau parte N.H. Lahovary, secretar, Alexandru Rubin, ataşat cu misiune specială şi maiorul Livius Teiuşanu, ataşat militar.

Prezent la numeroase reuniuni cu oficialităţi şi personalităţi civile şi militare americane, ataşatul român al apărării la Washington, maiorul Livius Teiuşeanu, a promovat în faţa acestora voinţa de unitate a românilor. Maiorul Teiuşeanu a fost în legătură strânsă cu cercurile din jurul secretarului de stat pentru Apărare şi ale şefului Statului Major General, prin intermediul cărora se putea interveni la preşedintele Woodrow Wilson. În cadrul contactelor cu reprezentanţii acestora a susţinut activ interesele României, evidenţiind importanţa sprijinului american pentru materializarea dezideratului unităţii naţionale româneşti. A susţinut conferinţe la Washington şi Manchester by the Sea şi a acţionat pentru contracararea propagandei ostile României promovată de ziarele americane New York Tribune şi New York Times, publicând articole favorabile intereselor naţionale în cotidianul Washington Post. Ulterior, a reuşit să atragă de partea idealurilor româneşti şi publicaţia „New York Times". A înfiinţat Liga Naţională Română din America, cu ajutorul căreia a strâns fonduri financiare necesare continuării propagandei româneşti, precum şi un birou de informaţii politice, la Washington, care a funcţionat până în toamna anului 1919[22].

Reprezentanţii legaţiei au ajuns la Washington abia la 1 ianuarie 1918. În 22 ianuarie 1918, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a transmis telegrafic ordinul de cooptare ca membru al Legaţiei a căpitanului Vasile Stoica. Din luna martie 1918, după plecarea dr. Constantin Angelescu la Paris, legaţia României avea să fie condusă de N.H. Lahovary[23].

Ulterior înfiinţării Legaţiei României la Washington, s-au înfiinţat şi o serie de consulate româneşti în diferite mari centre americane. Primele dintre ele au fost consulatul general onorific de la New York şi consulatul de la Chicago, înfiinţate prin *Decret regal*, la 26 aprilie 1919, la propunerea Consiliului de Miniştri.

---

[21] *Ibidem*, p. 52 sqq.

[22] Col. (r) Ovidiu Iosif, *Contribuţia diplomaţiei şi a structurilor de informaţii militare la procesul istoric de întregire a României*, în „Dincolo de orizonturi-revistă de opinii", Publicaţie bianuală a Asociaţiei Diplomaţilor Militari în Rezervă şi în Retragere „Alexandru Ioan Cuza", Anul II/numărul 3, aprilie 2017, pp. 109-110.

[23] George Fotino, *Înfiinţarea reprezentanţei diplomatice a României la Washington*, în *Reprezentanţele diplomatice ale României*, vol. I (1859-1917), Editura Politică, Bucureşti, 1967, p. 391 sq şi Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 80 sqq.

În 21 mai 1919, s-au înfiinţat consulatele româneşti de la Pittsburg şi Cleveland, ultimul fiind ridicat, în 1922, la rangul de consulat general. La 1 august 1919, la Indianapolis (Indiana) s-a înfiinţat un vice-consulat. Consulate onorifice s-au mai înfiinţat la Philadelphia şi Saint Paul, în 1 ianuarie 1924. În aprilie 1919, s-a reglementat printr-un schimb de corespondenţă diplomatică problema circulaţiei coletelor poştale între cele două ţări. Consulatele româneşti au ajutat la uşurarea legăturilor între românii americani şi ţara lor de baştină şi au fost catalizatoare ale activităţii de informare a opiniei publice americane asupra României şi problemelor ei[24].

În toamna lui 1917, guvernul american era decis să acorde ajutor material României. În 23 octombrie 1917, Robert Lansing a comunicat guvernului român hotărârea guvernului american de a trece peste dificultăţile create de lipsa unui reprezentant plenipotenţiar al României la Washington şi de a acorda un prim împrumut de cinci milioane de dolari, prin intermediul guvernului Rusiei, iar în clipa prezentării plenipotenţiarului român în SUA acesta urma să primească alte cinci milioane de dolari. Americanii trataseră cu Rusia să pună la dispoziţia României alimente în valoare de 25 de milioane de ruble, necesare României. Evenimentele neprevăzute din toamna anului 1917, mai ales cele din Rusia, dar şi scoaterea din luptă a armatei italiene şi altele, au fost puternic resimţite de Aliaţi şi i-au împiedicat să acţioneze în voie. Pe de altă parte, România, rămasă singură şi înconjurată de inamici, a fost nevoită să ia în considerare perspectiva ieşirii, cel puţin temporare, din război[25].

Situaţia dificilă în care se găsea România l-a determinat pe Regele Ferdinand I să ceară ajutor în SUA. În 28 noiembrie 1917, regele a solicitat preşedintelui Statelor Unite sprijin politic şi material. Woodrow Wilson a răspuns, dând asigurări că SUA vor sprijini după război România, apărând integritatea ei, ceea ce pe guvernanţii români nu-i mulţumea, pentru că preşedintele se referea la integritatea României de dinainte de război. Woodrow Wilson scria Regelui României: „Cetăţenii Statelor Unite au urmărit cu sentimente de cea mai caldă simpatie şi admiraţie lupta curajoasă a Maiestăţii Voastre şi a poporului român pentru a feri de dominaţia militarismului german integritatea ţării şi libertatea naţională. Guvernul Statelor Unite este hotărât să continue a-i da ajutor României în această luptă, în acelaşi timp, doresc să asigur pe Maiestatea Voastră că Statele Unite vor sprijini România şi după război, cât le va sta în putinţă şi că, în orice negocieri finale de pace, vor depune eforturi susţinute pentru ca integritatea României ca naţiune liberă şi independentă să fie în mod adecvat salvgardată”[26].

În situaţia dată, guvernul român era hotărât să încheie armistiţiul, aşa cum făcuse Rusia, care a început, la 2 decembrie 1917, tratativele de la Brest-Litovsk. În numele armatelor româno-ruse, generalul Scerbacev urma să semneze armistiţiul.

Puterile aliate, inclusiv Statele Unite, erau împotriva deciziei guvernului român de a se retrage din luptă. În 4 decembrie 1917, Ion I.C. Brătianu a adresat miniştrilor Antantei de la Iaşi o notă în care le-a explicat necesitatea pentru România de a încheia armistiţiul şi le-a cerut aprobarea pentru aceasta. Aceştia s-au opus, dar Ion I.C. Brătianu le-a spus

[24] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 82 sq.
[25] *Ibidem*, p. 61 sq.
[26] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 310, p. 1020.

atunci că şi generalul rus Scerbacev s-a hotărât sa execute ordinele noului guvern sovietic de a încheia armistiţiu cu Puterile Centrale.

Ca urmare, miniştrii Aliaţi de la Iaşi au răspuns că, deşi nu erau împuterniciţi să vorbească în numele guvernelor lor, intenţionau să expună acestora importantele consideraţii ale generalului Scerbacev şi ale României de a încheia armistiţiul. Nicolae Iorga a interpretat că, în urma răspunsului scris al miniştrilor Antantei la Iaşi, România avea „aprobarea scrisă” pentru încheierea armistiţiului. În 8 decembrie 1917, Charles Vopicka a anunţat deja Departamentul de Stat că armistiţiul a fost încheiat şi că el constatase din nou că guvernele Antantei nu înţeleg situaţia în care se găsea România[27].

Această neînţelegere a situaţiei României este dovedită şi de scrisoarea pe care miniştrii Marii Britanii, SUA, Franţei, Italiei i-au trimis-o lui Ionel Brătianu, în 2 februarie 1918, prin care cereau ca România să continue războiul[28].

În 8 februarie 1918, guvernul Brătianu a demisionat şi s-a format un guvern condus de generalul Alexandru Averescu, care avea ingrata misiune de a încheia pacea cu inamicul. În 25 februarie 1918, Charles Vopicka, urmând instrucţiunile Departamentului de Stat, i-a trimis o scrisoare generalului Alexandru Averescu în care a formulat următoarele garanţii: 1) Statele Unite vor apăra în toate tratatele de pace în care vor fi parte integritatea politică şi teritorială a României; 2) Poporul român va avea libertatea să-şi aleagă guvernanţii; 3) SUA vor susţine guvernul şi armata română indiferent dacă va acţiona pe teritoriul României sau în afara lui; 4) Măsurile şi acţiunile Puterilor Centrale legate de România vor fi considerate nule şi neavenite, în măsura în care ele vor afecta negativ România sau pe aliaţii ei; 5) SUA vor continua, cu toate resursele materiale şi umane pe care le poate antrena, lupta împotriva Puterilor Centrale, până când va înfăptui idealurile pentru care a intrat în război.

Documentul este foarte important, el marcând o linie de implicare a SUA în problemele central şi est europene, în general şi ale României, în special, chiar dacă dezideratele României încă nu erau recunoscute nominal. Această recunoaştere a avut loc în noiembrie 1918. Guvernul român a fost preocupat să explice Aliaţilor situaţia care îi determina să iasă din războiul mondial, prin încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale. În 28 februarie, generalul Averescu a avut o discuţie cu miniştrii Aliaţi acreditaţi la Iaşi, în care le-a explicat conţinutul convorbirilor avute cu reprezentanţii Puterilor Centrale, generalul A. Mackensen, Kühlmann, O. Czernin şi le-a destăinuit dorinţa guvernului şi a regelui de a încheia pace separată. Convorbirea s-a desfăşurat într-o atmosferă încinsă. În aceeaşi zi, generalul Alexandru Averescu a transmis o notă legaţiilor României de la Roma, Londra, Paris şi Washington, în care arăta presiunile exercitate asupra guvernului român pentru a nu înceta operaţiunile militare împotriva Puterilor Centrale şi explica inutilitatea unei asemenea poziţii, care nu ar fi adus decât sacrificii absolut inutile şi păguboase, inclusiv pentru Aliaţi, dat fiind pericolul ca materialele de luptă ale României să cadă în mâinile Puterilor Centrale. La 1 martie 1918, Charles Vopicka s-a adresat Departamentului de Stat, avertizând asupra pericolului ca, din cauza presiunilor Aliaţilor asupra României, această ţară să treacă în tabăra Puterilor Centrale.

---

[27] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 67 sq.

[28] *Ibidem*, p. 73.

Diplomatul american credea că România ar fi putut să se teamă că dezideratele ei nu vor mai fi satisfăcute de Antanta, din cauza încheierii păcii separate şi că ar fi fost mai benefică o alianţă cu Germania şi Austro-Ungaria.

Departamentul de Stat i-a transmis ministrului american de la Iaşi să reînnoiască toate asigurările date anterior de guvernul american, dar să nu susţină nici un fel de convorbiri de pace ale României cu inamicii comuni. Apreciem că asigurările guvernului Statelor Unite date din nou în acele momente erau absolut inutile României, care nu mai putea în nici un caz să rămână în luptă.

În 4 martie 1918, printr-o telegramă, dr. C. Angelescu a fost informat de superiorii săi de la Iaşi asupra situaţiei şi împuternicit să comunice confidenţial guvernului american ultimele evenimente din România. Ca urmare, în 7 martie 1918, dr. C. Angelescu i-a scris lui Robert Lansing arătându-i situaţia dramatică în care se găsea România, încercuită din toate părţile, fără comunicaţii cu aliaţii săi şi în imposibilitate de a se aproviziona pentru război şi pentru populaţia civilă. Scriind despre obligativitatea pentru România de a încheia pacea, Dr. C. Angelescu a arătat eforturile guvernului român de a nu leza interesele Aliaţilor. Ministrul plenipotenţiar român a arătat cât de mare era riscul încetării existenţei statului naţional român, în cazul refuzului de a semna pacea. În scrisoare se arăta că, supunându-se circumstanţelor inexorabile ale situaţiei locale, România avea în vedere ca eforturile să-i fie constant îndreptate în sensul concilierii acestei soluţii cu interesele Aliaţilor. Prin aceste fraze, redactate cu profesionalism de dr. Angelescu, guvernului american i-a fost sugerată intenţia României de a încheia o pace provizorie, care să nu afecteze în fond colaborarea cu Aliaţii.

Departamentul de Stat a răspuns scrisorii în 15 martie 1918. Răspunsul a fost rece, în situaţia respectivă nepotrivindu-se altă notă de abordare a dialogului, dar el cuprinde şi o precizare foarte semnificativă: guvernul SUA „...înţelege împrejurările care au silit România să trateze cu Puterile Centrale”. Din corespondenţa diplomatică a celor două părţi se observă recunoaşterea caracterului fortuit al încheierii păcii de către România, fapt important la sfârşitul războiului, când Aliaţii nu au sancţionat decisiv gestul, cu ocazia aranjamentelor în vederea tratativelor de pace[29].

O repercusiune asupra situaţiei din România a avut şi mişcarea evreilor din SUA, care s-au adresat preşedinţiei americane pentru a interveni pe lângă guvernul român în scopul acordării de drepturi politice minorităţii evreieşti din România. Preşedintele Wilson s-a arătat foarte receptiv şi a apreciat sentimentul de loialitate al evreilor faţă de Statele Unite[30]. Nu era pentru prima oară când comunitatea internaţională evreiască acţiona în acest fel, încercând ca în momente foarte dificile pentru România să exercite presiuni pentru a obţine drepturi în afara legilor României, care să-i permită să prospere în această ţară şi să-şi adâncească influenţa în societatea românească. La fel au procedat comunităţile evreieşti şi în preajma şi în timpul Congresului de Pace de la Berlin (1878), pentru a obţine modificarea *Constituţiei României* şi încetăţenirea unui mare număr de evrei care nu erau doriţi în România.

---

[29] *Ibidem*, p. 75 sqq.

[30] Arh. MAE, *Fond 71/1914, E 2*, partea a II-a, dosar nr. 29, f. 422-423.

Românii din Franţa au acţionat şi ei pentru influenţarea opiniei politice americane în favoarea sprijinirii intereselor româneşti. Colonia română din Paris a trimis o scrisoare preşedintelui Wilson, exprimându-şi adeziunea faţă de aspiraţiile naţionale ale poporului român. Preşedintele a răspuns, mulţumind pentru încrederea în guvernul SUA şi urând poporului român, „plin de speranţă", „să se bucure în viitor de o bunăstare şi o prosperitate care să compenseze într-o oarecare măsură nenorocirile şi suferinţele prezentului. Toţi americanii raţionali au resimţit profund soarta nenorocită a României în război, dar sperau şi aveau credinţa că această situaţie este numai una trecătoare"[31].

În frământările politice care aveau loc atât în Europa cât şi la Departamentul de Stat, raportul lui Albert Putney, şeful Secţiunii pentru Orientul Mijlociu al Departamentului, întocmit la 26 mai 1917, avusese darul de a-l convinge pe Secretarul de Stat Robert Lansing că numai dizolvarea Austro-Ungariei ar putea să constituie cheia problemei Europei Centrale şi Sud-Estice. Lansing nu a transmis această concluzie preşedintelui Wilson. Oficialităţile politice româneşti erau foarte atente la toate remarcile pe care le făceau marile puteri legat de organizarea lumii după războiul mondial. Generalul Alexandru Averescu şi Alexandru Marghiloman aveau impresia că puterile aliate nu vor asigura României decât revenirea la situaţia antebelică, fapt care îi nemulţumea şi îi făcea să constate că România nu mai avea rost să continue lupta.

Încă din februarie 1918, Jules Jusserand, ambasadorul francez în SUA, a încercat să modifice această optică a liderilor politici şi militari români, spre a-i determina să sprijine declaraţia Antantei, încercând să promită României respectarea angajamentelor pe baza cărora ea intrase în război, ca şi promisiunea că Antanta va livra ajutorul material necesar şi promis pentru ca armata română să nu fie obligată să se retragă în sudul Rusiei. Răspunsul evaziv al SUA i-a determinat şi el pe conducătorii români să semneze *Tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale*, de la Buftea, în 5 martie 1918, iar în 7 mai 1918, *Tratatul de pace de la Bucureşti*.

În martie 1918 s-a constituit Episcopia românească din America, dependentă de Mitropolia Ungro-Vlahiei.

La 14 martie 1918, la Iaşi, colonelul Anderson, şeful misiunii militare americane, a făcut o declaraţie unui grup de parlamentari români, referitoare la sprijinirea de către SUA a unităţii naţionale a poporului român. „Naţiunea română poate fi încredinţată de sprijinul deplin al Statelor Unite. Preşedintele Wilson şi cu el America întreagă vrea ca şi în Europa de mâine toate popoarele, fie ele cât de mici, să fie pe deplin stăpâne pe soarta lor. America nu va depune armele din mână până când nu va fi câştigat toate garanţiile trebuincioase. Naţiunea română poate fi încredinţată că triumful final, biruinţa hotărâtoare, va fi a acelora care luptă pentru idealul libertăţii popoarelor"[32].

Românii din Statele Unite au acţionat şi ei pentru a determina administraţia de la Washington să includă poporul român în rândul popoarelor cărora urma să li se satisfacă dezideratele naţionale. În 31 mai 1918, dr. Epaminonda Lucaciu a scris Departamentului

[31] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 348, p. 1105.

[32] „România nouă" (Chişinău), an II, nr. 34 din 1 martie 1918. Vezi şi Ion Popescu-Puţuri, coordonator, *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, vol. VII, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, doc. nr. 16, p. 27.

de Stat, în numele românilor americani, în sensul că aspiraţiile naţionale ale cehoslovacilor şi iugoslavilor se bucurau de simpatia sinceră a guvernului SUA şi exprima speranţa că aspiraţiile românilor ar putea, de asemenea, să se bucure de simpatie şi de sprijin din partea SUA.

Răspunsul Departamentului de Stat a fost trimis de către subsecretarul de stat William Phillips, în numele secretarului de stat. Ca răspuns a fost trimisă o copie a mesajului transmis prin telegramă, la 28 noiembrie 1917, la Iaşi, ministrului american, pentru a fi înmânat Regelui României[33].

Anul 1918 a fost unul de vârf în activitatea românilor americani pentru sprijinirea cauzei naţionale româneşti. În 3 iulie 1918, de la Washington, Vasile Stoica i-a scris la Vladivostok lui Victor Branişte, informându-l asupra activităţii unioniste din SUA. „Americanii sunt un popor cu mare suflet cinstit," scria vicepreşedintele Consiliului Naţional al Românilor din Transilvania şi Bucovina. Vor sincer să ne ajute, dar trebuie să le arătăm că avem nevoie să fim ajutaţi şi că merităm ajutorul... După încheierea păcii, dr. Angelescu a demisionat şi a plecat în Franţa, ca de acolo să se întoarcă acasă... Ardelenii însă nicăieri n-au acceptat pacea. În Paris s-a format acum un Consiliu Naţional al Transilvaniei şi Bucovinei, recunoscut de aliaţi... Eu am fost proclamat vicepreşedinte, având în vedere munca pe care am săvârşit-o în America şi am fost însărcinat cu conducerea politică şi militară a chestiunii ardelene în America... În 5 iulie, deci poimâine, vom întemeia o Ligă Naţională, supusă Consiliului din Paris, cuprinzând pe toţi românii din America, care erau cam dezbinaţi de nenorociţii de intelectuali şi confesionalişti naufragiaţi aici. Are să fie o organizaţie puternică, chiar şi cu resurse materiale bunişoare. Această ligă va susţine aici, în Washington, Biroul politic şi militar al Consiliului Naţional din Paris pentru America. Biroul, care va fi sub conducerea mea, va munci în două direcţii: a) va da informaţii politice şi b) va face o organizaţie militară, o legiune de români de aici, care va fi transportată în Europa, alături de cele cinci regimente din Italia şi Franţa. Acum înţelegi de ce te rog să vii repede. Sunt singur şi nu biruiesc. Intelectualii de aici, cu excepţia a doi inşi care stau departe de Washington, nu se pricep la problema noastră politică. Şi nu vreau să iau pe nimeni în biroul acesta dintre cârpaci. Până la sosirea voastră, voi lucra singur. Îndată ce vii tu împărţim lucrul: noi doi vom vedea de partea politică şi de propagandă, iar camaradul ofiţer va ţine seamă mai ales de partea militară".

Proiectul de organizare a unor unităţi de militari români americani voluntari, eşuat în 1917, a fost reluat. Legiunea de români din SUA a ajuns să cuprindă 15.000 de voluntari. Lipsa mijloacelor materiale ale Aliaţilor i-a împiedicat să treacă Atlanticul şi să lupte pe câmpurile de bătălie ale Europei, alături de regimentele româneşti din Italia şi din Franţa.

Americanii au încurajat activităţile politico-militare româneşti şi în Europa. În iulie 1918, secretarul Ambasadei SUA la Roma, N. Richardson, i-a trimis o telegramă profesorului Simion Mândrescu, prin care îl asigura de faptul că guvernul american urmărea cu interes mişcarea naţională a românilor aflaţi în Italia şi progresul ei în lupta

[33] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 355, p. 1122.

împotriva duşmanului comun[34].

În perioada următoare semnării *Păcii de la Buftea/Bucureşti*, românii din afara graniţelor ţării s-au adresat guvernului SUA insistând asupra faptului că pacea a fost impusă de situaţia fără ieşire în care s-a găsit România şi că acest act nu era de fapt recunoscut de naţiune. În 12 iulie 1918, Vasile Stoica, a scris, de la Paris, secretarului de stat, Robert Lansing, arătând hotărârea transilvănenilor de a continua lupta alături de Aliaţi, până la victoria asupra Puterilor Centrale. Printre altele, în scrisoare se arăta: „Şi noi vom sprijini cu toate puterile noastre Statele Unite şi celelalte naţiuni Aliate care luptă acum pentru realizarea acestui program. Pacea smulsă României de către germani şi maghiari nu a avut şi nu va avea niciodată nici un fel de valabilitate. Adevărata pace va fi cea care va fi impusă de Aliaţi la sfârşitul războiului şi care va aduce dreptate lumii şi tuturor naţiunilor care au suferit aşa cum am suferit noi”[35].

Puterile aliate, Anglia, Franţa şi SUA nu au recunoscut Pacea de la Bucureşti, considerând-o nulă şi neavenită. Între timp, armatele germane au părăsit frontul de est şi au fost transferate pe frontul de vest unde, prin intrarea Statelor Unite în război, presiunea asupra Germaniei a crescut din zi în zi, ajungând-u-se până la capitularea Puterilor Centrale.

În cadrul activităţii de propagare pe plan internaţional a cauzei naţionale a românilor, un loc important l-a ocupat lămurirea opiniei publice americane şi influenţarea favorabilă a politicii SUA, care fuseseră indiferente faţă de aspiraţiile româneşti şi faţă de sacrificiile României în război.

Statele Unite şi-au precizat poziţia faţă de Austro-Ungaria în iunie 1918, prin documentul intitulat „Memorand asupra politicii Statelor Unite faţă de naţionalităţile din cadrul Imperiului austro-ungar”. Memorandul afirma răspicat necesitatea desfiinţării Monarhiei Dualiste şi implicit a constituirii statelor naţionale pe fostele ei teritorii. Acest document a favorizat lupta naţională a românilor[36].

După publicarea Memorandului, românii care activau în America au intensificat activitatea de propagare a idealurilor româneşti în rândul politicienilor americani de vârf. În 19 noiembrie 1918, Vasile Stoica a prezentat un scurt memoriu asupra problemei româneşti ministrului american de Interne, Franklin Lane, care i-a promis că va ridica problema românească în cea mai apropiată şedinţă a guvernului american[37].

În 3 noiembrie 1918, societatea română de binefacere „Speranţa Transilvaniei-România”, condusă de Ioan Becuş, şi societatea „Sentinela Română” au trimis telegrame preşedintelui SUA, Woodrow Wilson, protestând împotriva propunerilor de pace formulate de Austro-Ungaria, potrivnice cauzei naţionale, de libertate şi de unire a românilor din dubla monarhie. În telegrame, identice de altfel, se scria: „... Ţinând seama de propunerile de pace viclene ale Imperiului dualist şi de rolul jucat de conţii maghiari, protestează cu toata energia contra acestei noi înşelătorii de federaţie ungară şi austriacă care ar însemna robirea şi pentru viitor a celor patru milioane de români din Transilvania, Banat şi

[34] Simion Mândrescu, *În Franţa şi Italia pentru cauza noastră. 27 septembrie 1917 – 1 ianuarie 1919*, Bucureşti, 1919, pp. 26-27. Vezi şi Ion Popescu-Puţuri, coordonator, *op. cit.*, pp. 28-29.

[35] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 363, p. 1139.

[36] Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1985, p. 492 sq.

[37] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 143.

Bucovina. Românii din Statele Unite roagă respectuos pe Excelenţa Voastră să nu luaţi în considerare decât o pace ce ar aduce o completă libertate pentru cei oprimaţi şi să extindă românilor din Austro-Ungaria ce luptă pentru libertatea lor şi pentru unirea cu România aceeaşi încurajare şi acelaşi ajutor ce s-a acordat cehoslovacilor şi iugoslavilor[38].

Societăţile româneşti s-au adresat preşedintelui SUA ca urmare a ecourilor în rândurile românilor americani a manifestului împăratului austro-ungar, din 16 octombrie 1918. Prin acest manifest, împăratul austro-ungar Carol I căuta să evite dezmembrarea monarhiei, propunând o soluţie federalistă pentru popoarele din fostul stat dualist. Proiectul n-a găsit aderenţă în rândul popoarelor supuse şi, desigur, nici la puterile Antantei.

A fost un moment istoric foarte important şi favorabil pentru micile naţiuni care fuseseră parte a Imperiului austro-ungar şi care doreau constituirea de stat naţionale suverane. Masoneria mondială şi cercurile evreieşti de la vârful societăţii americane au influenţat decisiv hotărârile de desfiinţare a marilor imperii, pregătind o viitoare influenţă crescută în Europa, mult mai uşor de obţinut în statele mici care s-au născut, decât ar fi putut să aibă în imperiile seculare dominate de marile case imperiale şi regale din Europa.

În Transilvania, românii erau decişi să valorifice momentul istoric favorabil. În 18 octombrie 1918 a avut loc, în Parlamentul de la Budapesta, intervenţia lui Alexandru Vaida Voevod prin care el anunţa decizia naţiunii române din Transilvania de a decide singură asupra sorţii sale, fără nici un amestec străin, arătând că în cadrul viitoarei conferinţe a păcii românii nu vor mai recunoaşte dreptul maghiarilor de a-i reprezenta. Era primul pas hotărâtor pe calea desprinderii Transilvaniei de Ungaria, pasul care trebuia continuat prin cererea de unire a provinciei cu România. Ecoul acestor evenimente în SUA a fost important. Veştile au ajuns la Departamentul de Stat pe două căi: o telegramă a lui Charles Vopicka şi una de la Nelson Morris, ministrul SUA la Stockholm. Ca urmare, Vasile Stoica a fost imediat invitat la Departamentul de Stat pentru a da o serie de lămuriri suplimentare. Căpitanul român a purtat discuţii cu William Phillips[39].

La începutul lunii noiembrie 1918 s-a definitivat hotărârea SUA de a acţiona în favoarea idealurilor politico-naţionale româneşti. În 3 noiembrie 1918, Robert Lansing i-a trimis ministrului american în România, Charles Vopicka, o telegramă în care, în numele poporului american, dădea asigurări guvernului şi poporului român ca apărarea integrităţii, libertăţii şi independenţei României reprezintă o adevărată datorie de onoare a puterilor Antantei. În telegramă se arată: „Noi cunoaştem şi apreciem sacrificiile pe care le-a adus România pentru Puterile Aliate. Armata română eroică a sângerat pentru înaltele idealuri ale umanităţii. Poporul român nu trebuie să se îndoiască de faptul că aliaţii săi, potrivit acordului din 4/17 august 1916, menţin în toată plinătatea lor aspiraţiile naţionale ale României. Nu poate fi vorba de pierderea nici măcar a unei palme de pământ românesc în favoarea Bulgariei. Cine afirmă asemenea lucruri imposibile nu ia în considerare ce importanţă are pentru noi imperativul datoriei de onoare. România nu poate decât să câştige

---

[38] Ion Popescu-Puţuri, coordonator, *1918 la români. Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Documente externe. 1879-1916*, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, doc. nr. 62, p. 90 sq.

[39] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 146.

şi ea va ieşi mândră şi puternică din tratativele de pace”[40].

În 4 noiembrie 1918, dimineaţa, guvernul american a dezbătut problema poziţiei pe care trebuia să o adopte faţă de România, iar după amiaza Vasile Stoica a fost invitat la Departamentul de Stat de William Bullitt, care i-a comunicat intenţia administraţiei americane de a face o declaraţie favorabilă unităţii României[41].

În 5 noiembrie 1918, secretarul de stat Robert Lansing i-a trimis însărcinatului cu afaceri ad-interim al României în Statele Unite o telegramă în care îl încredinţa de atitudinea binevoitoare a SUA faţă de România, viitorul, integritatea ei, unitatea naţională şi aspiraţiile românilor de pretutindeni. În telegramă se arăta că „Guvernul Statelor Unite s-a gândit permanent la bunăstarea viitoare şi la integritatea României ca o ţară liberă şi independentă şi înainte de existenţa unei stări de război între Statele Unite şi Austro-Ungaria, Preşedintele a trimis Regelui României un mesaj de simpatie şi aprobare. Condiţiile s-au schimbat de atunci şi Preşedintele doreşte ca eu să vă informez că guvernul Statelor Unite este atent la aspiraţiile poporului român atât în afară cât şi în interiorul graniţelor Regatului. A fost martor la lupta, suferinţele şi sacrificiile sale pentru eliberarea de sub duşmanii şi asupritorii săi. În spiritul unităţii naţionale şi al aspiraţiilor românilor de pretutindeni, guvernul Statelor Unite împărtăşeşte profund necazurile românilor şi nu va neglija ca la timpul cuvenit să-şi exercite influenţa astfel încât poporul român să-şi poată obţine drepturile politice şi teritoriale şi să fie asigurat împotriva oricărei agresiuni străine”. Legaţia americană din Iaşi a primit ordin prin telegraf să încredinţeze acest mesaj guvernului român. Încredinţarea mesajului s-a făcut în 6 noiembrie 1918. Cu această ocazie, guvernul român a fost informat de Legaţia SUA din Iaşi că nota secretarului de stat a fost transmisă ca urmare a memoriului adresat lui de către căpitanul Vasile Stoica, preşedintele Ligii Naţionale Române din Statele Unite şi căpitan în Legiunea Română. Memoriul arăta aspiraţiile naţionale ale românilor, în principiu, fără precizări de natură teritorială şi trasări de frontiere[42].

Mesajele guvernamentale americane au avut un impact deosebit asupra moralului poporului român şi au catalizat voinţa clasei politice româneşti în efortul de realizare a României Mari. Starea de spirit creată de aceste încurajări şi promisiuni ale SUA a fost semnificativ relevată, printre numeroase alte manifestări, de un editorial apărut în ziarul „Românul” din Arad: „Adresele guvernului Statelor Unite Americane către guvernul Regatului României sunt o nouă etapă pe calea realizării aspiraţiunilor de veacuri ale naţiunii române. Civilizaţiunea umană, în mersul ei spre desăvârşire, a copt principiul liberei dispoziţiuni a tuturor neamurilor asupra sorţii lor proprii. Nici un neam din lume, de aici încolo, nu are dreptul de a stăpâni asupra altui neam şi în teritoriile supuse razelor culturii moderne orice naţiune a primit prea firescul drept de a se uni în chip desăvârşit... Noul Mesia al libertăţii omeneşti ne trimite cuvântul său alinător şi la auzul acestui cuvânt inimile noastre tresaltă de bucurie necunoscută până aici. De la Nistru până la Tisa plângerea de veacuri a unui neam oropsit şi nedreptăţit de capetele barbariei timp de

---

[40] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 342, p. 1188 sq.

[41] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 146.

[42] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 462, p. 46 sq. Vezi şi Boicu, Leonid, Vasile Cristian, Gheorghe Platon, Ion Agrigoroaiei, coordonatori, *România în relaţiile internaţionale 1699-1939*, Editura Junimea, Iaşi, 1980, p. 437.

aproape două mii de ani, s-a prefăcut azi în psalmul izbânzii răsunător la ceruri. Adunarea naţională constituantă a românilor din Ungaria şi Transilvania va avea dreptul definitiv a hotărî soarta neamului nostru din această monarhie... A sosit ceasul mântuirii şi cu gândul lipsit de dorinţa asupririi oricărui alt neam din lume, naţiunea română, cu sufletul îmbrăcat în haina iubirii Creştineşti şi a aproapelui, aşteaptă ora fericitei îmbrăţişări a tuturor fraţilor înstrăinaţi până aici prin lăcomia hrăpăreţilor duşmani. Ridicaţi capetele voastre fraţi români spre ceruri... Orice jertfă am aduce acum, ea dispare în faţa măreţiei momentului, căci cutremurând adâncurile vă zicem: Acum ori niciodată!”[43]

Acesta a fost un moment de vârf al relaţiilor politice româno-americane în care se putea observa un progres al receptivităţii faţă de problema românească, fapt care a determinat o poziţie extrem de angajantă a SUA, care a influenţat poziţia şi recunoaşterea internaţională faţă de drepturile istorice ale naţiunii române. Sentimentele de satisfacţie, de mulţumire a românilor faţă de poziţia guvernului SUA au fost deosebite. În 27 noiembrie 1918, dr. Epaminonda Lucaciu a scris preşedintelui Woodrow Wilson mulţumindu-i pentru asigurările date privind eliberarea transilvănenilor de sub opresiunea de veacuri a Austro-Ungariei. În numele românilor americani, în calitate de preşedinte al Ligii Românilor, dr. Lucaciu scria: „Fiecare pas pe care îl faceţi, fiecare cuvânt pe care îl spuneţi sunt privite cu interes de românii oprimaţi. Măreţele dumneavoastră principii, asigurările ce ni le-aţi dat, tratativele semnate de Aliaţi, toate acestea ne asigură de eliberarea noastră de sub jugul duşmanului. Pentru ceea ce aţi făcut dumneavoastră pentru noi, pentru tot ce oficialităţile guvernamentale şi poporul acestei mari republici au făcut pentru români, vă suntem recunoscători[44].

În aceeaşi zi, preşedintele SUA i-a răspuns doctorului Lucaciu, asigurându-l de interesul său pentru soarta românilor[45].

În 2 decembrie 1918, preşedintele Woodrow Wilson a trimis o telegramă Reginei Maria a României, exprimând bucuria poporului şi guvernului american de a oferi sprijin României. În telegramă se spunea: „...îmi permit să vă asigur că poporul şi guvernul american au considerat şi vor considera întotdeauna un privilegiu să facă tot ce este posibil pentru a acorda un ajutor prietenesc poporului României[46].

În Europa Centrală şi de Est, multe deziderate naţionale fuseseră înfăptuite prin voinţa unor naţiuni, printre care şi cea română. În 18 ianuarie 1919 s-a deschis la Paris Conferinţa de Pace. În rândul politicienilor americani, dar şi a unora din Europa, a apărut o teamă de măsuri radicale, cum ar fi cea de dezintegrare a Imperiului austro-ungar, fenomen care ducea incontestabil la un vid de putere, situaţie în care exista pericolul de izbucnire a unor revoluţii.

Apreciem că şi imposibilitatea practică de stopare a fenomenului de dezintegrare a monarhiei dualiste a fost un factor catalizator pentru decizia Conferinţei de Pace de la Paris de a sancţiona situaţia deja existentă de fapt. Un rol important l-a avut şi părerea

---

[43] „Românul” (Arad), an VII, nr. din 28 octombrie/10 noiembrie1918. Vezi şi Ion Popescu-Puţuri, coordonator, *op. cit.*, vol. VII, doc. nr. 177, p. 213 sq.

[44] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 363, p. 1238.

[45] *Ibidem*, doc. nr. 363, p. 1239.

[46] *Ibidem*, doc. nr. 428, p. 1251.

exprimată de preşedintele Woodrow Wilson despre necesitatea câştigării încrederii popoarelor din teritoriile monarhiei destrămate. Pentru aceasta era nevoie de pace în regiune şi de medierea unor dispute teritoriale, dată fiind imposibilitatea trasării unor graniţe etnice ferme, imposibilitate datorată marilor mişcări de populaţii petrecute de-a lungul istoriei în Europa Centrală şi de Est. Desigur, Conferinţa de Pace trebuia să repartizeze datoria de război a Austro-Ungariei unor state, în funcţie de noua configuraţie a hărţii din regiune.

Obţinerea libertăţii naţionale de către părţi importante ale mai multor popoare, fără ca acestea să fie nevoite să înlocuiască doar o dominaţie, străină cu o alta, a fost un fapt rar întâlnit în regiune şi se datorează imposibilităţii de moment a celor mai puternice două state din centrul estul Europei, Germania şi Rusia, de a-şi spune punctul de vedere care reprezenta interesele lor. În momentul în care aceste două state s-au ridicat din nou la rangul de mari puteri, edificiul conceput sub auspiciile „idealismului wilsonian" se va nărui, iar popoarele central şi est europene au intrat din nou sub dominaţia celor două mari puteri.

Referitor la rolul delegaţiei SUA la Conferinţa de Pace de la Paris, părerile şi opiniile exprimate sunt contradictorii. A existat părerea că, la deschiderea Conferinţei de Pace de la Paris, SUA aveau o influenţă mai mare faţă de aliaţii lor din Europa şi că pe măsură ce lucrările s-au derulat şi s-au prelungit în timp, această influenţă s-a diminuat vizibil. În acest sens, Robert Lansing a oferit explicaţia potrivit căreia principiile largi, umaniste şi democratice americane, proclamate de preşedintele Woodrow Wilson, erau în contradicţie cu metodele sale practice, autoritare şi arbitrare pe care le-a promovat. Robert Lansing a apreciat că preşedintele Wilson nu a fost pregătit să unească în jurul său politicienii implicaţi în tratativele de pace ale celor trei mari puteri. Robert Lansing şi-a acuzat chiar şeful de a fi fost nepregătit în momentul venirii la Paris, astfel că, neavând o schemă generală a viitorului tratat de pace şi nelăsându-i nici pe subalternii săi să o realizeze, delegaţiile franceză şi engleză au avut rolul decisiv. Robert Lansing era de părere că Woodrow Wilson se făcuse singurul depozitar al informaţiilor, opiniilor şi reflecţiilor din cadrul delegaţiei americane. Părerea că rolul preşedintelui Wilson în cadrul conferinţei de pace a fost redus a fost îmbrăţişată şi de alţi analişti americani. V.S. Mamatey a remarcat faptul că importante decizii, exceptându-le pe cele referitoare la Germania şi Italia, au fost lăsate în seama unor organisme de nivel secundar, cum ar fi: Consiliul Miniştrilor de Externe, sau Conferinţa Ambasadorilor.

S-a apreciat că şi în cadrul acestor organisme rolul delegaţiilor americane a scăzut neîncetat[47].

În afara acestor păreri, a fost o certitudine faptul că insuccesele preşedintelui Wilson au culminat cu refuzul Senatului american de a ratifica tratatele de pace la Paris, în noiembrie 1919 şi martie 1920, refuz care a venit după prăbuşirea fizică a preşedintelui, din septembrie 1919, prăbuşire care a însemnat practic imposibilitatea sa de a acţiona pentru a salva concepţia şi strategiile pe care le-a promovat.

---

[47] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 155 sq. Boris Rangheţ citează şi lucrarea Ion I. Rusu Abrudeanu, *România şi războiul mondial. Contribuţiuni la studiul războiului nostru*, Editura Socec&Co, Bucureşti, 1921, p. 298 sq şi Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914-1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Princeton University Press, 1957, p. 383 sq.

Problema reprezentării numerice a diferitelor state cu delegaţi la Conferinţa de Pace a prilejuit numeroase controverse. În data de 12 ianuarie 1919, la prima întrunire a Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace, s-a stabilit că toate statele mici din Europa să fie reprezentate de doi delegaţi. Excepţii au fost Belgia şi Serbia care, la cererea Franţei, au fost admise cu trei delegaţi. Prim-ministrul României a protestat împotriva neadmiterii ţării sale în comisia pentru instituirea Ligii Naţiunilor[48].

Delegaţia română la Paris a acţionat diplomatic pornind de la patru premise principale: 1) Valabilitatea Tratatului din 1916, încheiat între România şi Antanta; 2) Contribuţia României la victoria Aliaţilor; 3) Realizarea dezideratelor României era în perfectă concordanţă cu principiile dreptului naţiunilor la autodeterminare şi 4) Dreptul României, stipulat în Tratatul cu Aliaţii din august 1916, de a trata de pe poziţii de deplină egalitate cu marile puteri. Faţă de această situaţie, raporturile delegaţiei române cu cea americană erau afectate de faptul că americanii refuzau să recunoască tratatele încheiate de aliaţii lor europeni înainte de intrarea SUA în război. Pentru români apăruseră şi dificultăţi diplomatice datorate faptului că Anglia şi Franţa înclinau spre nerecunoaşterea tratatului din 1916, din cauza faptului că România a încheiat pace separată cu Puterile Centrale.

Seria întâlnirilor directe între politicieni români şi americani, la Paris, a început încă în 8 ianuarie, înainte de începerea tratativelor oficiale. Este vorba de întâlnirea lui Take Ionescu cu politicieni americani. În ziua de 15 ianuarie 1919, deşi nu făcea parte din delegaţia oficială, Take Ionescu a fost invitat la un prânz de americani. Prin calităţile sale diplomatice excepţionale el a reuşit să câştige o mare aderenţă în cercurile Conferinţei de Pace, aducând importante servicii cauzei româneşti. În schimb, prim-ministrul român era apreciat ca un politician rigid, intransigent, cantonat în pretenţiile de respectare a tratatului României cu Antanta din august 1916, fapt care a indispus cercurile oficiale aliate şi l-a îndepărtat de preşedintele Wilson. Ion Brătianu a sosit la Paris în 13 ianuarie 1919 şi imediat după această dată a avut convorbiri cu expertul britanic pentru Balcani, Harold Nicolson, care nu i-a împărtăşit părerile. Ca urmare, Ion Brătianu s-a adresat delegaţiei americane şi s-a întâlnit, în 27 ianuarie, cu colonelul Edward Mandell House. Expunându-şi consideraţiile de ordin istoric, Brătianu a fost întrerupt, colonelul House spunând că era la curent cu problematica politico-istorică a României şi că simpatiza aspiraţiile României. Ion Brătianu, plăcut impresionat, a declarat că a fost primul mesaj încurajator pe care l-a auzit de la sosirea sa la Paris. Colonelul House a mijlocit şi întâlnirea lui Ion Brătianu cu expertul american Douglas Johnson, din 28 ianuarie 1919, care avusese anterior o întâlnire şi cu Take Ionescu. Cu acest prilej, Ion Brătianu a spus că spera să găsească la delegaţia americană prietenia pe care nu a întâlnit-o în altă parte şi că el nu era atât de rigid precum îi era renumele. Înaltul delegat român s-a plâns că României i s-a permis să aibă doar doi delegaţi la conferinţă. Lucrările Conferinţei de Pace din 31 ianuarie au fost semnificative şi pentru relaţiile româno-americane.

Şedinţa s-a încheiat la ora 18.30, iar la ora 19, la luxoasa reşedinţă a lui Ion Brătianu, de pe Champs Élysée, au fost primiţi experţii americani Clive Day, Douglas Johnson şi Charles Seymour. Americanii au fost impresionaţi de somptuozitatea reşedinţei, de cina ce le-a fost oferită şi de anturajul delegaţiei române, în mod deosebit de cultura lui Nicolae

[48] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 167 sq.

Mişu. Convorbirile au fost consemnate. Din stenogramă, observăm şi accentele de tensiune din jurul delegaţiilor celor două ţări. Şeful delegaţiei române s-a referit nu atât la problemele frontierelor, cât la principiile care guvernau conferinţa, la statutul României şi al micilor naţiuni, chemate în faţa reprezentanţilor celor cinci mari puteri, în faţa cărora se găseau precum în faţa unei instanţe de judecată. Brătianu a arătat pericolul ca întreaga conferinţă să se transforme într-un birou central al marilor puteri, prin faţa căruia să se perinde statele mici şi mijlocii. Şeful delegaţiei române s-a plâns de tratamentul pe care i l-au aplicat Anglia, Franţa şi Italia, afirmând că singurele manifestări cordiale faţă de România le-a întâlnit la delegaţia americană[49].

Este greu de cuantificat în ce măsură Ion Brătianu s-a plâns de tratamentul aplicat statelor mici şi mijlocii de către marile puteri din dorinţa de a obţine cel mai bun tratament posibil pentru ţara sa şi ce rol juca naivitatea de a spera că idealurile de egalitate între naţiunile mici şi cele mari, proclamate în mod ideal de Woodrow Wilson, să fie aplicate în practică. Înclinăm să credem că ambele manifestări au fost prezente la Ion Brătianu. Clasa politică românească a suferit în toate timpurile de naivitate, uneori în măsură mai mare, alteori în măsură mai mică.

În momentul în care se apropiau deciziile cele mai importante ale Conferinţei de Pace, în 4 februarie 1919, în numele Ligii Naţionale Române din America, Vasile Stoica a trimis o telegramă Regelui Ferdinand I, arătându-i sentimentele celor 180.000 de români veniţi din Transilvania, Banat, Bucovina şi Macedonia faţă de realizarea idealurilor naţionale româneşti la Alba Iulia şi asigurându-l de tot devotamentul românilor americani faţă de Coroană[50].

Prima şedinţă a Comisiei pentru România a avut loc în 8 februarie 1919, în sala mare de banchete de la Quai d'Orsay. Delegaţii români nu au fost invitaţi. Şedinţa a fost condusă de delegatul italian Martino, care a sprijinit discutarea şi recunoaşterea Tratatului României cu Antanta, din 17 august 1916. El era interesat de recunoaşterea acelui tratat, dorind să creeze un precedent care să favorizeze recunoaşterea de către Conferinţa Păcii a Tratatului Italiei cu Antanta, din 1915. Delegaţii americani s-au opus propunerii, declarând că ei nu sunt în mod oficial legaţi de vreun tratat şi nu au putut lua parte la discuţii referitoare la probleme despre care nu au luat cunoştinţă. C. Kiriţescu s-a referit la poziţia avută de Robert Lansing în cadrul acestei şedinţe, apreciind-o ca fiind „cu deosebire” ostilă, invocând „argumente etnografice rău întrebuinţate”[51].

Ion I.C. Brătianu nu şi-a pierdut încrederea în obţinerea de către România a deziderатelor naţionale, în cadrul Conferinţei Păcii. După acest discurs al lui Robert Lansing, în 9 februarie 1919, Ionel Brătianu i-a scris lui M. Ferekide, preşedintele ad-interim al Consiliului de Miniştri, că SUA aveau motive electorale datorită cărora au făcut declaraţii publice care nu erau în concordanţă cu atitudinile pe care le promovau[52].

[49] *Ibidem*, pp. 169, 174-179.
[50] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 519, p. 188.
[51] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 184 sqq. Autorul citează şi lucrarea Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, Editura Casei Şcoalelor, Tipografia „România Nouă”, Bucureşti, 1922, vol. III, ediţia a II-a, p. 520 sq.
[52] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 158.

Nu trebuie uitat faptul că analizând aprecierile lui Robert Lansing referitoare la Woodrow Wilson, trebuie avut în vedere faptul că cei doi politicieni de vârf ai Statelor Unite au avut neînţelegeri ireconciliabile, care au culminat cu cererea preşedintelui, adresată lui Robert Lansing, de a demisiona. Robert Lansing a demisionat, ceea ce a fost un avantaj pentru promovarea intereselor României.

Numeroşi delegaţi la Conferinţa Păcii, alţi politicieni, ca şi opinia publică, au formulat multe critici la adresa marilor puteri, mai ales la adresa SUA, referitoare la modul în care au acţionat în cadrul Conferinţei de Pace, dar nu s-a putut contesta justeţea majorităţii hotărârilor adoptate. Astăzi, după scurgerea unui important număr de ani, după accesul cercetătorilor la arhivele timpului, temeinicia majorităţii soluţiilor Conferinţei de Pace este recunoscută în cea mai mare parte. Afirmăm această realitate chiar dacă este greu de cuantificat procentul exact al hotărârilor juste.

A doua şedinţă a Comisiei pentru România, care a examinat problema Transilvaniei, s-a desfăşurat în 11 februarie 1919. S-a ajuns destul de repede la aproximarea locurilor de trasare a frontierei, această problemă finalizându-se până la sfârşitul lunii februarie. Poziţia americană, acceptată şi de delegaţia franceză, a fost ca teritoriul cu adevărat maghiar să fie lăsat ungurilor. Ca urmare, frontierele trasate au lăsat un număr mare de români în Ungaria[53].

În 13 februarie 1919, din Youngstown, Ohio, românii au adresat o moţiune guvernelor american şi român prin care cereau să se aprobe de către Conferinţa de Pace hotărârile românilor de unire într-un singur stat.

Moţiunea adresa mulţumiri guvernelor Aliate şi celui român pentru sacrificiile făcute pentru eliberarea umanităţii de oprimare şi susţinea „necesitatea următoarelor frontiere naturale: România şi Ucraina trebuie să fie separate de Nistru; România şi Iugoslavia trebuie să fie separate de Tisa şi de gura Mureşului până la Dunăre şi de acest din urmă fluviu până la limitele fostului Regat al României. Ei susţin, de asemenea, se arăta în moţiune, că cei 600.000 de români din Ucraina, cei 274.000 români care trăiau în Serbia, între Timoc şi Dunăre, ca şi românii din Macedonia, Tesalia şi Epir, să aibă de acum înainte posibilitatea să se dezvolte în mod liber. În schimb, aceleaşi libertăţi să fie garantate celor 280.000 de sârbi din Banat, celor 200.000 de ucraineni din Basarabia, ca şi altor minorităţi naţionale din teritoriul românesc.” Moţiunea făcea importante precizări legate de dorinţele românilor americani faţă de probleme interne şi externe ale noii Românii: problema împărţirii pământului la ţărani, protejarea lucrătorilor din comerţ şi industrie, acordarea de drepturi politice populaţiei evreieşti, garantarea unei egalităţi confesionale absolute pe întreaga întindere a teritoriului românesc, problema autonomiei administrative (care să fie rezolvată în conformitate cu principiile democraţiei moderne şi în spirit liberal), vot universal, egal, secret, acordat atât bărbaţilor, cât şi femeilor; era exprimat dezideratul ca, în limitele posibilului, Constituţia SUA să fie modelul viitor de organizare a statului român[54].

---

[53] *Ibidem*, p. 186.

[54] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 537, p. 222 sq.

După numeroase şedinţe ale Comisiei pentru România, în 22 februarie 1919, a fost invitat şi Ion I.C. Brătianu, pentru a expune punctul de vedere al delegaţiei României, iar în 28 februarie 1919 a avut loc ultima şedinţă a acelei comisii[55].

Casa Regală a României a fost şi ea implicată în eforturile diplomatice ale României în cadrul tratativelor de încheiere a păcii. În afara schimbului de mesaje între Regele Ferdinand I şi preşedintele Woodrow Wilson, în luna martie 1919 Regina Maria a României a vizitat capitala Franţei, pentru a influenţa principalii lideri ai Lumii: preşedintele Wilson şi prim-ministrul Franţei, Georges Clemenceau. Regina miza şi pe regele George al V-lea şi pe prim-ministrul David Lloyd George, ai Marii Britanii, ţara ei de baştină, pe care avea să-i viziteze la Londra. Regina miza pe şarmul ei cu totul ei deosebit, apreciat şi recunoscut în epocă şi pe puterea ei de convingere. Cu toate că era verişoară a regelui Angliei, în tinereţe, Maria, susţinută de mama ei, a refuzat căsătoria cu George al V-lea, renunţând la tronul Marii Britanii, pentru că nu agrea climatul de la Palatul Regal englez. Când Regina Maria s-a dus la Londra să susţină cauza României, încălcând protocolul regal, regele George al V-lea a aşteptat-o pe Maria în gară şi a primit-o foarte cald, semn că încă mai nutrea sentimente pentru ea. Maria i-a oferit propriile ei bijuterii, în amintirea copilăriei şi tinereţii petrecute împreună. Regele i-a promis Mariei sprijin pentru cauza românească şi s-a ţinut de cuvânt, iar acest lucru s-a văzut după întoarcerea Reginei României la Paris, când atitudinea delegaţiei britanice a devenit favorabilă României.

La Paris, Regina Maria, păzită de un detaşament de jandarmi francezi în uniformă, s-a instalat în hotelul Ritz, pe care flutura drapelul României. În 5 martie 1919, în ziarul „Le Matin”, scriitoarea franceză Colette scria: „Ferice de oraşul Paris, că poate întâmpina o Regină atât de frumoasă”. Zilnic, grupuri mari de admiratori se adunau în jurul Pieţei Vendôme, în speranţa că o vor vedea pe Regina Maria şi pe fetele ei care şi-au însoţit mama la Paris. Regina României venea şi pleca maiestoasă, primea musafiri, acorda audienţe, dădea şi participa la recepţii oficiale şi private în onoarea ei. Era fotografiată, înfăţişată în toate jurnalele, intervievată, lăudată uneori deşănţat şi se vorbea despre ea pretutindeni. Regina a mers la spectacole de la Operă, unde i se dăduse o lojă între coloane drapate cu tricolorul românesc şi decorate cu flori.

În 8 martie 1919, Regina a avut convorbiri neoficiale cu colonelul E.M. House, care o adula pe Regină, iar în 11 martie, cu preşedintele Wilson. Preşedintele i-a promis Reginei că va susţine cauza românească şi pentru a concretiza acest sprijin îl va primi pe prim-ministrul Ion I.C. Brătianu pentru o convorbire personală. În conştiinţa publică a timpului s-a răspândit ideea că şi preşedintele Wilson a plăcut-o foarte mult pe Regină, care a fost de-a dreptul seducătoare.

O altă foarte importantă întâlnire a Reginei Maria a fost cea cu Georges Clemenceau. Până la întâlnirea cu regina Maria, „Tigrul”, cum era poreclit prim-ministrul francez, detesta România, mai ales pentru că a încheiat pace separată cu Puterile Centrale şi îl detesta pe premierul Brătianu.

Întâlnirea a început furtunos, cu reproşuri severe ale lui Clemenceau la adresa păcii României „cu friţii”, cum s-a exprimat premierul francez. Regina i-a amintit premierului

---

[55] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 187 sq.

francez că Regele Ferdinand nu a semnat Pacea de la Buftea-Bucureşti. Apoi Regina a cerut să se acorde României întregul Banat. Clemenceau a spus că România vrea „partea leului”, iar Maria a răspuns că da, România vrea partea leului şi pentru asta a venit să trateze cu vărul primar al leului: Tigrul! Hohotele de râs ale lui Clemenceau şi şarmul Reginei României au făcut trecerea de la confruntare la o strânsă apropiere şi convorbirile s-au încheiat extrem de cald. Ulterior, Clemenceau i-a spus ambasadorului României că o Regină ca Maria trebuie primită cu toate onorurile militare şi cu mareşalul Ferdinand Foch, comandantul şef al armatei Franţei în front. Astfel, Regina României s-a asigurat şi de sprijinul Franţei pentru cauza românească.

Ion I.C. Brătianu i-a scris colonelului House, în 15 martie 1919, în problema garanţiilor de securitate, care, după părerea lui, ar fi trebuit să fie mai mari pentru micile puteri, decât pentru marile puteri şi s-a plâns că România era în situaţia de a afla târziu despre hotărâri care o priveau şi legat de care delegaţia română nu fusese consultată în nici un fel.

Întâlnirea preşedintelui Wilson cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a avut loc în 17 martie 1919.

Ulterior, profitând de o invitaţie la dejun, la reşedinţa experţilor americani, în 14 aprilie 1919, înainte ca aceştia să aibă asemenea întâlniri cu Ion I.C. Brătianu, Vasile Stoica a insistat şi el pentru consultarea părerii României în cazul importantelor hotărâri care se aşteptau.

Urmarea directă a acestor convorbiri, în primul rând a convorbirii Reginei Maria cu preşedintele Wilson, a fost schimbarea limbajului experţilor guvernamentali americani faţă de România şi dezideratele ei, în cadrul rapoartelor oficiale[56].

Este evident că întregul context al Conferinţei de Pace de la Paris şi prezenţa preşedintelui SUA în capitala Franţei pentru şase luni, cea mai lungă absenţă a unui preşedinte de la Casa Albă din întreaga istorie a ţării, a marcat o intensificare importantă a relaţiilor diplomatice dintre România şi SUA. Aceste relaţii au fost oscilante, marcate atât de momente de apropiere, cât şi de momente de răceală. Această relaţie oscilantă are câteva cauze importante: chestiunea statutului minorităţilor, în special chestiunea evreiască şi chestiunea Tratatului dintre România şi Antantă (august 1916), pe care îl invoca cu insistenţă România, dar la care SUA nu fuseseră parte, motiv pentru care îl ignorau. Pe lângă aceste două cauze, Ionel Brătianu considera că necunoaşterea de către americani a problematicii României era o cauză a unor neînţelegeri româno-americane din perioada Conferinţei de Pace.

În primăvara anului 1919, Conferinţa Păcii avea de luat hotărârile privitoare la România şi Ungaria ţinând cont şi de situaţia conflictuală dintre cele două ţări. În 30 aprilie 1919, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Consiliului guvernamental revoluţionar ungar, Béla Kun, a adresat o ofertă de pace preşedintelui Woodrow Wilson şi guvernelor cehoslovac, iugoslav şi român[57].

Oferta de pace a lui Béla Kun recunoştea fără rezerve „pretenţiile teritoriale” anunţate de guvernul SUA, pe care precedentul guvern ungar nu le-a acceptat, cerând în schimb încetarea imediată a ostilităţilor şi neamestecul Aliaţilor în treburile interne ale

---

[56] *Ibidem*, pp. 175-176, 182.

[57] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 595, p. 330 sq.

noii Ungarii. Oferta susţinea că din momentul respectiv nici un fel de interes naţional nu mai justifica menţinerea stării de război, precizând că dacă totuşi războiul va continua, aceasta se va datora doar unor interese străine şi dorinţei „claselor dominante ungare".

În 31 mai 1919, a avut loc cea de a opta şedinţă plenară a Consiliului Suprem Aliat în care s-a discutat proiectul de tratat cu Austria. Ordinea de zi cerea comunicarea termenilor de pace cu Austria Puterilor Aliate şi Asociate. Documentul ajunsese în faza foarte avansată, atât privitor la clauzele politice şi militare, cât şi la cele de despăgubire. Şedinţa fusese amânată la cererea lui Ion I.C. Brătianu, care solicitase timp de studiere a documentului. Discuţiile referitoare la trasarea frontierelor fostei monarhii erau dificile şi demonstrau că în Europa Centrală era foarte dificil de trasat frontiere etnice incontestabile, care să dea naştere unor hotărâri durabile. În cadrul acestei şedinţe, preşedintele Woodrow Wilson a spus: „Regret foarte mult că această reuniune se termină lăsând în spiritul unora impresia permanentă că noi am auzit aici exprimându-se ideea că Marile Puteri doresc să-şi impună întru-totul influenţa faţă de puterile mai mici printr-un sentiment de autoritate şi orgoliu... Noi dorim să asigurăm pacea lumii şi să facem să dispară în viitor orice element de tulburare şi pericol. Una din condiţiile esenţiale ale acestui fapt este o împărţire echitabilă a teritoriilor potrivit afinităţilor şi dorinţei populaţiilor... Noi cerem prietenilor noştri din Serbia şi din România să creadă că noi nu dorim totuşi să aducem atingere suveranităţilor vechi şi recunoscute... Dacă omenirea se află din nou tulburată, dacă condiţiile, pe care le considerăm toţi ca fiind fundamentale, sunt readuse pe tapet, garanţia care vă este dată vrea să însemne că Statele Unite vor face să treacă de această parte a oceanului, armata şi flota lor... i-aş spune îndeosebi domnului Brătianu că noi nu avem nici cea mai mică dorinţă de a încălca suveranitatea ţării sale, că noi nu vrem să facem nimic care i-ar putea displace. România va ieşi din acest război mare, puternică, cu creşteri teritoriale datorită efortului comun şi vigorii armatelor noastre. Noi avem deci dreptul să insistăm asupra unor condiţii..."[58].

Tensiunea maximă între delegaţia României şi reprezentanţii marilor puteri s-a manifestat în perioada mai-iulie 1919. În unele momente litigioase, polemici au avut loc între Ion I.C. Brătianu, pe de o parte, Woodrow Wilson sau Robert Lansing, pe de altă parte. Adeseori în sprijinul poziţiei României s-au exprimat şi alţi delegaţi ai unor ţări mici şi mijlocii. La baza disensiunilor diplomatice între România şi reprezentanţii marilor puteri au stat: lipsa de consultări cu toate părţile interesate în cazul tratatului cu Austria, stabilirea frontierelor cu Ungaria, statutul minorităţilor, presiunile economice exercitate de SUA asupra României, legat de petrol şi de aprovizionarea pentru refacerea ţării (problemă asupra căreia vom reveni), reparaţiile de război[59].

În problema minorităţilor, Ion I.C. Brătianu a trimis o scrisoare preşedintelui Wilson, în 6 iunie 1919, însoţită de două anexe în care face o serie de precizări privind problemele evreilor din România. Ion I.C. Brătianu a subliniat că România a fost totdeauna o ţară în care a domnit toleranţa religioasă, iar chestiunea evreiască era una de natură socială şi economică, asemănătoare chestiunii galbene din SUA. Evreii din România erau străini prin originea şi limba lor şi erau prea numeroşi pentru a trăi în condiţiile favorabile pe care şi le doreau într-o ţară săracă, în special prin orientarea

---

[58] *Ibidem*, doc. nr. 618, p. 410 sqq.
[59] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 191.

exclusivă doar către unele profesiuni, spre care îi îndeamnă educaţia lor seculară. Masa de emigranţi evrei a agravat mult situaţia economică şi socială a României. Pentru a opri consecinţele, apreciate de Ion I.C. Brătianu ca „fatale", România a oprit influenţa acestei emigraţii prin legi speciale.

În Moldova, masa de emigranţi evrei a pătruns la jumătatea secolului al XIX-lea şi nu a avut timp, în doar un sfert de veac, să se adapteze condiţiilor de viaţă ale poporului român. Din această cauză, au existat probleme în cadrul Congresului de Pace de la Berlin, din 1878, când s-a încercat să se impună României o soluţie pe care ea a considerat-o contrară propriilor interese şi violând dreptul ţării de a decide singură în problemele ei interne. Guvernul român a protestat în zadar împotriva clauzelor acelui tratat, dar a putut rezolva problema doar pe căi ocolite, respectiv primind ajutorul Germaniei în anularea practică a clauzelor tratatului, în schimbul înlesnirii cumpărării de către statul german a unor linii de drum de fier. Intervenţia Congresului de la Berlin în problema evreiască a creat în România un curent împotriva unor hotărâri impuse din afară. Soluţia pe care o vedea Ion I.C. Brătianu, pentru rezolvarea problemei evreieşti, era, în primul rând, dezvoltarea economică a României, în special dezvoltarea comerţului şi creşterea nivelului de trai al ţăranilor. Adresându-se preşedintelui SUA, Ion I.C. Brătianu arăta că încă înainte de încheierea războiului, înainte de intervenţia SUA în problemele minorităţilor în statele Europei Centrale şi de Est, fără nici o influenţă din afara României, Regele şi guvernul României au declarat în mai multe ocazii că, imediat după normalizarea situaţiei politico-sociale, se va asigura tuturor egalitatea civilă. În mai 1919, guvernul României a dat decretul-lege relativ la naturalizarea evreilor[60].

Un moment foarte tensionat al raporturilor româno-americane, în cadrul tratativelor de la Paris, a avut loc în 10 iunie, când s-a discutat problema limitelor de staţionare a trupelor româneşti în Ungaria şi implicit problema frontierei de vest a României. Preşedintele Woodrow Wilson a făcut delegaţiei române un rechizitoriu sever şi a ameninţat cu întreruperea aprovizionării şi a oricărui ajutor pentru România. Prim-ministrul britanic, David Lloyd George, s-a manifestat de-a dreptul violent. Ion I.C. Brătianu a arătat că se vorbea despre o frontieră ungaro-română stabilită în cadrul conferinţei, fără consultarea sau ştiinţa delegaţiei române[61].

Cu ocazia încheierii păcii între Puterile Antantei şi Germania, Regele Ferdinand I a trimis o telegramă de felicitare preşedintelui Woodrow Wilson, în 4 iulie 1919. În finalul telegramei se arăta: „România, a cărei prosperitate a fost distrusă fără milă de ocupaţia străină, are încredere în spiritul de dreptate al poporului american şi al preşedintelui său, în aceste momente grele când ţara mea îndeplineşte cu mult curaj rolul unui bastion în sud-estul Europei"[62].

Preşedintele SUA a răspuns Regelui României, asigurându-l încă o dată că va veghea la instaurarea unei ere de pace.

Ca urmare a presiunilor asupra României, în privinţa clauzelor legate de minorităţi, Ion I.C. Brătianu a părăsit conferinţa, în luna iulie 1919. Potrivit proiectului, România ar

---

[60] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 623, p. 432 sqq.
[61] Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 191 sq.
[62] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 647, p. 11.

fi trebuit să accepte amestecul unor guverne străine în aplicarea legilor sale interne. S-a formulat şi părerea că substratul tentativelor de legiferare a amestecului în treburile interne ale României ar fi fost intenţia marilor puteri, inclusiv a SUA, de a controla industria românească a petrolului[63].

Divergenţele din raporturile româno-americane au continuat şi României i s-au făcut reproşuri şi legat de intervenţia militară în Ungaria. În 17 iulie 1919, Consiliul Suprem Aliat a ţinut o şedinţă pentru discutarea planului de operaţiuni militare contra Ungariei, la care au fost convocaţi şi reprezentanţii României, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei. Cu acest prilej, generalul american Bliss a făcut notă discordantă faţă de reprezentanţii celorlalte state, referitor la realitatea din zona de operaţii militare. Generalul american afirma că nu auzise de atrocităţile şi masacrele comise de maghiari împotriva românilor, despre care a scris şi presa americană, împotriva cărora guvernul României a cerut ajutorul Aliaţilor. El nu avea cunoştinţă că armistiţiul din 13 noiembrie 1918, de la Belgrad, a fost făcut şi semnat fără participarea românilor. De la început, generalul Bliss a ţinut să precizeze că, indiferent de propria sa aprobare, doar guvernul american poate lua o decizie în chestiunea războiului. El era de părere că, deşi s-au luat măsuri de ascundere a realităţii, era evident că avea loc o reînnoire a războiului cu Ungaria, pentru a distruge guvernul său din acel moment istoric.

S-a reproşat României că acţiunea militară împotriva Ungariei nu ar fi putut avea loc decât dacă această ţară ar fi încălcat armistiţiul de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918. Era cert că judeo-bolşevicii din fruntea Ungariei, în frunte cu Béla Kun, găsiseră sprijin nu doar în Rusia Sovietică, ci şi în cercurile conducătoare evreieşti din Occident, mai ales din SUA. Cu acel prilej, a fost trasată o linie de la nord la vest, peste care românii şi sârbii nu aveau permisiunea să avanseze. Generalul spunea că românii n-ar fi trebuit să treacă la vest de acea linie, dar ei au făcut acest lucru imediat ce au scăpat de ocupaţia germană, cu toate că generalul Franchet D'Esperey, garant al armistiţiului de la Belgrad, a încercat să-i oprească, fără să reuşească. El afirma că problema înaintării româneşti a fost discutată la Paris şi nici după acele discuţii armata română n-a oprit înaintarea. Generalul Bliss a arătat că, la 25 februarie 1919, la Versailles, generalul Charpy, şeful statului major al generalului Franchet d'Esperey, a afirmat că singurele dificultăţi în zonă erau create de România. Românii au avansat mai ales în regiunea Cluj, fapt care i-a făcut pe unguri să protesteze pentru încălcarea armistiţiului. La timpul respectiv, arăta generalul Bliss, românii s-au plâns că generalul Franchet d'Esperey ar fi fost înţeles cu ungurii, fapt apreciat de general ca inexact. S-a încheiat apoi un acord prin care li se permitea românilor să înainteze până la o nouă linie, dar românii au încălcat-o şi pe aceea, dând naştere la incidente şi oprimând populaţiile. Ungurii au fost exasperaţi. Generalul Bliss spunea că românii afirmau că se tem de un atac maghiar, fapt pe care el îl considera imposibil, armata română având o organizare excelentă, în timp ce ungurii erau totalmente dezorganizaţi. Generalului i se păreau normale unele mişcări sociale din Ungaria, inclusiv un oarecare bolşevism, pe care îl aprecia ca nefiind important, iar în Transilvania bolşevismul nu apăruse. El spunea că românii nu trebuie autorizaţi să depăşească linia Arad – Oradea – Satu Mare şi propunea să se trimită în zonă trupe Aliate. În garnizoana

[63] Boris Rangheţ, *op. cit.*, p. 193 sq. Autorul îl citează pe I. Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 324.

de la Satu Mare şi în cea de la Arad existau la ora respectivă asemenea trupe. Violarea armistiţiului s-a făcut doar din vina părţii române, afirma generalul american. Guvernul Karoly a demisionat pe 19 martie şi a transmis puterea lui Béla Kun. Acesta a reuşit să ridice o armată numai pentru a riposta invaziei românilor, apreciată ca nejustificată de generalul Bliss. Faptul că armata maghiară s-a organizat doar după venirea lui Béla Kun, dovedea, în opinia generalului american, că românii au violat armistiţiul[64].

Suspiciunile americane privind legalitatea acţiunilor armatei române în Ungaria au continuat şi au determinat însărcinarea reprezentantului SUA în Comisia inter-aliată de la Budapesta, generalul Bandholz, să semnaleze toate rechiziţiile operate de armata română în Ungaria. În 10 septembrie 1919, reprezentantul american a fost primit la Sinaia de Regele şi Regina României. El s-a manifestat cu simpatie şi a declarat că nu are de dat nici un fel de sfat, ci are doar de îndeplinit ordinul de a inventaria rechiziţiile. Generalul Bandholz a avut o întâlnire şi cu Ion I.C. Brătianu, care i-a destăinuit intenţia sa de a evacua Budapesta. Reprezentantul SUA a protestat, afirmând că acest lucru ar face ca Ungaria să fie din nou predată bolşevismului. Cu titlu personal, generalul american s-a raliat tezei române întemeiată pe distincţia între termenii de „recuperări" şi „rechiziţii", făcute de armata română în Ungaria. În cursul întrevederii cu Ion I.C. Brătianu, care s-a desfăşurat în 11 septembrie 1919, prim-ministrul român a făcut unele precizări pentru informarea Comisiei Aliaţilor. El a arătat că trebuie avute în vedere trei categorii de rechiziţii făcute de armata română: „1) Materialul armatei şi materialul de cale ferată luat cu arma în mână de la inamic şi pentru care credem că nu avem de dat nici o socoteală: 2) Celălalt material recuperat avea rolul de compensaţie a ceea ce ne luase inamicul şi pentru care eram gata să stabilim situaţia cu Aliaţii şi 3) Orice altă rechiziţie fusese deja oprită, conform ordinelor, pe care le-a primit armata"[65].

Decizia românească de evacuare a Budapestei, despre care a vorbit Ion I.C. Brătianu, s-a pus în aplicare după ce au fost luate o serie de măsuri pentru a se evita lăsarea Ungariei în mâna bolşevicilor. În 10 octombrie 1919, de la Paris, colonelul Toma Dumitrescu, consilier militar în cadrul delegaţiei României la Conferinţa de Pace, l-a informat pe mareşalul Ferdinand Foch, comandant şef al armatelor aliate, că Înaltul Comandament Român a pus la dispoziţia ataşatului militar al Statelor Unite în România, colonelul Yates, armamentul şi muniţia necesare noii jandarmerii a Ungariei, conform cererii generalilor aliaţi aflaţi la Budapesta. Acest moment a fost urmat de începerea retragerii trupelor române din Ungaria[66].

În perioada care a urmat încetării operaţiunilor militare, raporturile româno-americane au fost marcate de interesele economice ale unor importante firme americane, doritoare să obţină materii prime şi pieţe de desfacere în România.

În cursul războiului s-a conştientizat imensa importanţă a petrolului din punct de vedere strategic. După 1916, în SUA s-au făcut prospecţiuni geologice. Organismele abilitate au răspândit zvonul că resursele americane erau aproape de epuizare. Guvernul american a hotărât să sprijine acţiunile în străinătate ale concernului „Standard Oil".

---

[64] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 656, p. 37 sqq.
[65] *Ibidem*, doc. nr. 714 şi 717, pp. 432 şi 436.
[66] *Ibidem*, doc. nr. 743, p. 485.

Această campanie de sprijinire a efortului de acaparare a unor surse de petrol în afara SUA a avut loc într-o perioadă în care companiile britanice se aflau în plină ofensivă în marile bazine petrolifere ale lumii. Departamentul de Stat a recomandat, în 1919, în trei rânduri (31 mai, 16 august şi 17 octombrie) tuturor reprezentanţelor americane din lume să trimită informaţii despre orice fel de afaceri petroliere din ţările unde erau acreditaţi. În ordinul din 16 august 1919, trimis şi la Bucureşti, se cerea ajutor pentru sprijinirea oricărei acţiuni întreprinsă de societăţile industriale americane ale petrolului, arătându-se că acest lucru favorizează interesele reale, vitale, ale SUA. Această Open Door Policy a SUA, în domeniul petrolului s-a accentuat după încetarea operaţiunilor militare. SUA au reacţionat cu violenţă împotriva statelor care promovau o politică a porţilor închise în acest domeniu. Aşa a fost cazul cu Marea Britanie, împotriva căreia administraţia de la Washington a dezlănţuit o campanie înverşunată, în noiembrie 1919, când guvernatorul militar britanic al Palestinei a ordonat arestarea unui prospector american al lui „Standard Oil".

După Primul Război Mondial, administraţia de la Washington a încercat să impună această politică a „porţilor deschise" pe întregul glob pământesc, în afacerile cu petrol. Ea a fost pentru prima oară proclamată de secretarul de stat John Hay, în 1899, în cazul Chinei. Recunoscând sferele de influenţă în China, el propunea egalitatea de tratament în afaceri, politică în urma căreia trusturile petroliere americane ar fi putut pătrunde în China şi în zonele de influenţă ale altor puteri. În februarie 1920, Woodrow Wilson a semnat documentul „Oil Land Leasing", care prevedea că guvernul federal putea refuza concesionarea perimetrelor petrolifere ale statului cetăţenilor străini care aparţin unor state care pe teritoriul lor nu acordau drepturi egale americanilor. Conflictele comerciale pe tema petrolului s-au purtat mai ales cu Marea Britanie[67].

Interesele economice americane în domeniul petrolier, dar şi în alte domenii, au vizat şi România. Ele puteau, într-o anumită măsură, să pericliteze interese ale statului român. În 7 octombrie 1919, ministrul plenipotenţiar al Franţei la Bucureşti, Saint-Aulaire, a transmis un raport ministrului de Externe al Franţei, St. Pichon, în care arăta că Ion I.C. Brătianu i-a prezentat unele documente americane care constituiau dovezi ale faptului că asupra României se exercita un şantaj economic, cu scopul acaparării de către societatea „Standard Oil" a bogăţiilor petrolifere ale ţării. Ministrul plenipotenţiar francez anexa aceste documente raportului său[68].

În 29 octombrie 1919, Serviciul de Informaţii al Ministerului Comerţului de Război al Marii Britanii a informat Foreign Office-ul că Herbert Clark Hoover, preşedintele Consiliului interaliat de ajutor economic din cadrul Ministerului Comerţului de Război al SUA, a trimis în România o misiune pentru a obţine contracte de construire de poduri pentru căi ferate. Memoriul arăta că Herbert Hoover se baza în acţiunile sale pe căpitanul Betzkis, membru al misiunii Hoover, care avea presupuse relaţii strânse cu ministrul român de Finanţe, Constantinescu, personalitate marcată în opinia publică de o reputaţie proastă, din motive de corupţie, fenomen care în România „nu este ceva neobişnuit", se scria în memoriu. În eforturile de obţinere de comenzi de poduri, unele foarte scumpe

[67] Gheorghe Buzatu, *România şi trusturile petroliere internaţionale până la 1929*, Editura Junimea, Iaşi, 1981, p.18 sq.

[68] Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 739, p. 474 sq.

(cum ar fi cel preconizat a fi construit peste Dunăre) a intervenit şi ministrul american în România, Charles Vopicka, care susţinea firma „Goethals"[69].

Speranţele americane de obţinere a unor pieţe masive în România au fost anulate de lipsa capacităţii de plată a României, de posibilităţile ei restrânse de a se dezvolta masiv, ca şi de politica liberală de încurajare a acţiunilor şi iniţiativelor româneşti în domeniul economic.

Ministrul plenipotenţiar francez la Bucureşti, Saint-Aulaire, a revenit cu referiri la presiunile economice ale SUA asupra României, într-un raport către ministrul de Externe francez, în 7 ianuarie 1920. Saint-Aulaire scria că se găsea în cele mai „sigure" raporturi cu colegul său american. Cei doi diplomaţi nu s-au văzut câteva luni, timp în care Charles Vopicka s-a aflat în SUA. În lunile cât s-a aflat acasă, organizaţii evreieşti din SUA, oameni de afaceri şi politicieni din anturajul preşedintelui SUA, au exercitat o puternică presiune asupra lui, în scopul de a provoca o ruptură între România şi Antanta. Aceste cercuri de interese americane erau de părere că singurul mijloc prin care s-ar fi asigurat dominaţia economică asupra României era acela de a o slăbi prin această ruptură de Antanta, în cadrul căreia se bucura de susţinere, mai ales din partea Franţei.

Într-o asemenea situaţie, România nu ar fi mai fost tratată ca ţară aliată, ci ca una potrivnică şi forţele economice interesate ar fi putut să-şi pună în aplicare uşor şi fără menajamente planurile de dominaţie. În mod concret, ministrului american i se solicita să acţioneze pentru a se cere României petrolul, pădurile şi căile ferate drept garanţie pentru sumele de bani avansate României în timpul războiului, pe care ţara nu le putea rambursa în acel moment. Charles Vopicka i-a mărturisit lui Saint-Aulaire că unii dintre autorii respectivului plan erau supăraţi pe ministrul plenipotenţiar francez la Bucureşti, pentru colaborarea bună a acestuia cu autorităţile române şi au determinat delegaţia americană la Paris să se plângă de diplomatul francez. Charles Vopicka a găsit în corespondenţa diplomatică americană ecouri ale demersurilor împotriva lui Saint-Aulaire. Raportul ambasadorului francez arăta că Charles Vopicka a acţionat raţional şi activ pentru a neutraliza politica guvernului SUA de creare a unei rupturi între România şi Antantă, ruptură care ar fi adus unor companii americane importante profituri materiale. Se arăta că Vopicka a acţionat în această direcţie cu determinare („cât i-a stat lui în putinţă").

În momentul în care ruptura României de Antanta părea iminentă, reprezentanţii evreilor din România, îngrijoraţi, i-au cerut lui Charles Vopicka să încerce să o împiedice, argumentând că un asemenea eveniment politic ar fi fost urmat de o puternică reacţie anti-evreiască în România. În această perspectivă, evreii erau siguri că vor fi făcuţi vinovaţi de iniţiativele politice ale Consiliului Suprem Aliat faţă de România. Conducerea evreilor din România i-a declarat ministrului american că acţiunea conaţionalilor din SUA ar fi avut ca urmare declanşarea unui pogrom anti-evreiesc, fapt care în România nu avusese loc niciodată. Este interesant de observat că ministrul plenipotenţiar francez aprecia că făcându-se demersuri doar pe lângă Legaţia SUA, s-a putut vedea cu claritate că Franţa nu era suspectată de complicitate la acest plan de izolare politico-militară a României, cu urmări economice, ci toată iniţiativa era localizată în SUA[70].

[69] *Ibidem*, doc. nr. 764, p. 535 sq.
[70] *Ibidem*, doc. nr. 842, p. 579 sq.

În 4 iunie 1920, Statele Unite au semnat Tratatul de Pace de la Trianon prin care erau recunoscute drepturile României asupra Transilvaniei şi se stabileau graniţele României cu Ungaria. Astfel, sprijinul Statelor Unite acordat României a fost fundamental, iar contribuţia americană la înfrângerea Puterilor Centrale a fost hotărâtoare. Problema care nu se va rezolva, rămânea recunoaşterea apartenenţei Basarabiei la România.

Tratativele de pace de după Primul Război Mondial s-au desfăşurat în condiţiile în care au apărut importante deosebiri de vederi în privinţa poziţiei faţă de Germania şi, în general, faţă de viitorul Europei. Preşedintele Wilson a dorit mult să asigure lumii o pace durabilă. SUA au obţinut importante avantaje economice, la sfârşitul războiului mondial, fiind primele interesate să consolideze câştigurile în plan economic[71].

Din acest motiv, Woodrow Wilson avea să participe direct la Conferinţa de Pace de la Paris. De la începutul tratativelor, idealismul şi bunele intenţii ale preşedintelui american s-au confruntat cu atitudinea hipercalculată a politicienilor europeni. Perspectiva unei păci durabile a început să se clatine. David Lloyd George era conectat în continuare la politica exprimată de lozinca „La naiba cu Keiserul!”, linia politică victorioasă în alegerile din Marea Britanie. Georges Clemenceau insista şi el cu rigiditate pentru măsuri dure contra Germaniei, urmărind răzbunare şi slăbirea la maximum posibil a Germaniei, ca garanţie viitoare de securitate a Franţei şi ca obiectiv de asigurare a supremaţiei ei economice şi politice în Europa. Prim-ministrul Italiei, Vittorio Orlando, era preocupat să-şi primească preţul „trădării” din 1915, preţ cuprins în Tratatul Secret de la Londra. Atitudinea liderilor europeni ai statelor învingătoare confirmă tot mai mult părerea izolaţioniştilor americani, care susţineau că războiul a fost unul civil european şi SUA n-ar fi trebuit să se implice. Pacea ideală pentru care Wilson a venit optimist la Paris nu se prefigura. George Clemenceau nu avea respect faţă de idealismul wilsonian şi chiar a afirmat ironic: „Dumnezeu ne-a dat cele 10 porunci şi noi le-am încălcat. Wilson ne-a dat cele 14 puncte, vom vedea ce se va întâmpla”[72].

În chestiunile privind redesenarea hărţii Europei, Woodrow Wilson a făcut o serie de compromisuri. El era conştient că principiul autodeterminării naţionale nu putea fi aplicat astfel încât Europa să aibă graniţe etnice incontestabile. În Europa Centrală migraţiile popoarelor în Evul Mediu au dus la interferenţe etnice imposibil de clarificat. Mai erau apoi interese de securitate şi economice care influenţau, sub masca autodeterminării naţionale, noua hartă a Europei. Tensiunile etnice nu au încetat şi naţionalismul avea să devină o frână în calea păcii durabile dorită de SUA.

Or, în viziunea celor care susţineau promovarea intereselor naţiunilor, compromisul acceptat pentru salvarea păcii, nu putea să fie dus peste nişte limite, peste „linia roşie” care afecta fiinţa naţională.

O altă dezamăgire pentru americani a fost insistenţa Franţei şi Marii Britanii de a cere Germaniei despăgubiri pentru cheltuielile de război, încălcându-se înţelegerea

[71] Referitor la ascensiunea economiei americane în perioada Primului Război Mondial şi în anii următori vezi şi Yves Trotignon, *Le XX-e siécle americain*, Bordas, Paris, 1974, p. 62 sqq.

[72] George Brown Tindall, David E. Shi, *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, vol. II, p. 683 sq.

premergătoare armistiţiului, când s-a hotărât ca Germaniei să i se impute doar pagubele populaţiei civile. Introducându-se în tratat clauza „vinovatului de război", a fost insultat întregul popor german şi s-a deschis o sursă nouă de nemulţumiri. Când germanii au protestat şi au refuzat să semneze Tratatul de la Versailles, mareşalul Ferdinand Foch a primit dezlegare să ordone armatei să pornească spre Rin. În aceste condiţii, germanii au capitulat şi au semnat Tratatul de la Versailles, finalizându-se apoi şi celelalte tratate.

Statele Unite ale Americii, guvernul lor, au declarat de fiecare dată că vor sprijini România, chiar dacă asigurările lor nu erau atât de complete precum aşteptau conducătorii români. În SUA a fost susţinută cauza României atât pe calea propagandei de către legaţia din Washington, cât şi îndeosebi de către cei aproape 200.000 de români emigraţi din Transilvania[73].

Poporul american era sincer afectat de situaţia poporului român, afirmau politicienii americani, susţinând că acest considerent a contribuit la determinarea SUA de a semna tratatele de la Saint-Germain şi Trianon.

SUA nu s-au situat pe aceleaşi poziţii cu România şi acest lucru a fost o frână în calea unor relaţii româno-americane mai strânse. Rezerva SUA faţă de Tratatul de la Versailles a avut ca urmare refuzul Senatului SUA de a-l ratifica. Chiar şi unii senatori democraţi l-au părăsit pe preşedintele Wilson şi au votat împotriva tratatului. Acesta, ca şi tratatele cu Austria şi Ungaria, aveau sa fie ratificate abia în octombrie 1921, sub preşedinţia lui Warren Gamaliel Harding[74].

Poziţia reţinută a guvernului american faţă de tratatele de pace a reprezentat un eşec pentru susţinătorii politicii de implicare a SUA în Europa, cu atât mai mult cu cât în interiorul ţării problemele apărute ca urmare a războiului erau mari. Guvernul nu avusese un program coerent de trecere de la economia de război la cea de pace şi aveau loc frământări, iar Europa era bolnavă de bolşevism, fapt care îngrijora mult vârful societăţii din SUA, dispusă să ia orice fel de măsuri împotriva doctrinei bolşevice, chiar abandonând procedurile statului de drept şi ale democraţiei.

O a doua importantă piedică în calea unor relaţii româno-americane mai strânse a fost politica izolaţionistă americană.

Încă din anii 1917 şi 1918 dorinţa majorităţii americanilor de neimplicare în politica europeană s-a concentrat în lozinca „Bring the boy home". Moartea tinerilor americani pentru cauze înţelese de poporul american ca fiind doar ale europenilor, a determinat o

---

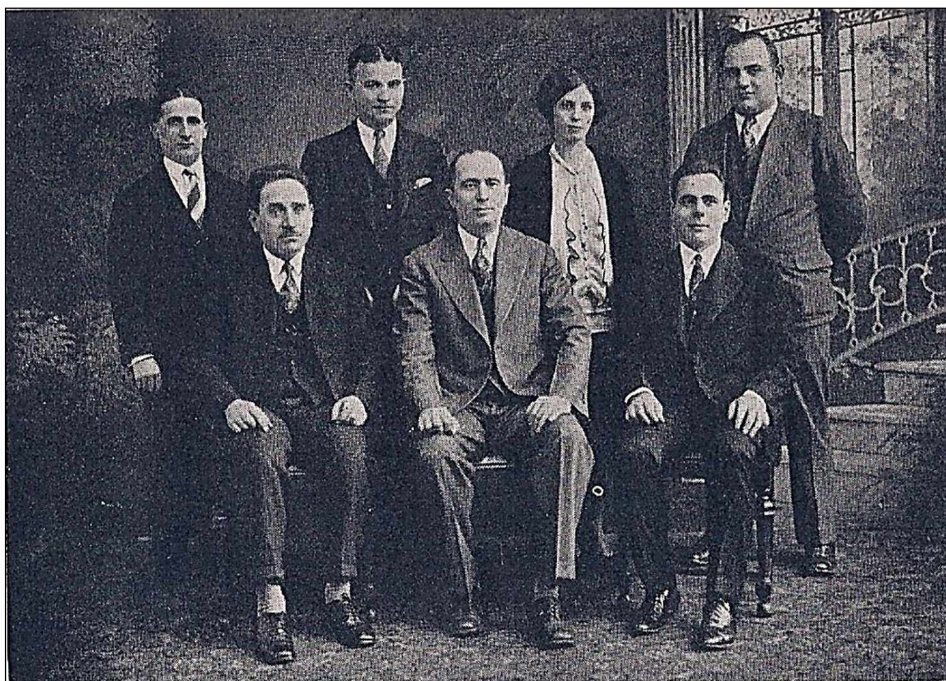
[73] Vezi şi Paul Melandri, *Histoire des Etats-Unis depuis 1865*, Nathan, Paris, 1984, p. 137.

[74] Referitor la poziţia SUA faţă de tratatele de pace şi consolidarea liniei politice izolaţioniste la sfârşitul Primului Război Mondial vezi: Joseph R. Conlin, *The American Past. A Brief History*, California State University, San Diego, 1991, p. 441 sqq, Paul S. Boyer, Clifford E. Clark, Jr., Joseph F. Kett, Neal Salisburg, Havard Sitkoff, Nancy Woloch, *The Enduring Vision. A History of the American People*, Ediţia a II-a, Lexington, Massachusetts, 1993, p. 787 sqq, Stephan Themstrom, *A History of the Americam People*, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, San Diego, 1984, vol. II, p. 551 sqq, George Brown Tindall, David E. Shi, *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, vol. II, p. 681 sqq, Irwin Unger, Debi Unger, *Twentieth Century America*, St. Martin's Pr., New York, 1990, p. 136 sqq, John A. Garraty, Robert A. Mccaughey, *A Short History of the American Nation*, Editia a V-a, Longman Higher Education, New York, 1989, p. 397 sqq, Ralph A. Stone, *Wilson and the League of Nations: Why America's Rejection?*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1967.

mare presiune asupra administraţiei americane, răspunzătoare de intrarea ţării în război. 49.000 de americani au murit în luptă, iar alţi 64.000 de boli, mai ales contaminaţi cu gripă spaniolă, boală care a bântuit Europa în ultima parte a anului 1918 şi la începutul lui 1919. În acelaşi timp, administraţia nu putea să argumenteze cu marile interese de dominaţie politică, economică şi militară mondială. O asemenea argumentaţie ar fi intrat în contradicţie cu idealurile de democratizare a relaţiilor internaţionale şi de pace, propagate de guvernul american.

Atitudinea SUA a slăbit tratatele de pace, pe care România încerca, prin mari eforturi, să le apere. Clasa politică românească, inclusiv vârfurile ei, apreciau situaţia rezultată prin sistemul de tratate ca decurgând din drepturi istorice incontestabile. Ea a ignorat, iar când nu a ignorat a ocolit realitatea că cercuri înalte din SUA, ca şi din Rusia şi Germania, nu erau de acord cu ordinea mondială clădită la Versailles. SUA nu au recunoscut unirea Basarabiei cu România. Era vizibil că SUA şi România aveau viziuni diferite faţă de noua ordine europeană şi faţă de evoluţia viitoare a raporturilor internaţionale în Europa.

Ca urmare a poziţiilor diferite pe care se găseau SUA şi România, a izolaţionismului şi politicii generale de neutralitate a SUA faţă de problemele europene, după Primul Război Mondial nu au existat condiţii favorabile unor relaţii strânse între cele două ţări. Acest fapt nu a exclus unele interese americane în România, în primul rând în industria petrolului, dar şi de natură politică, cum ar fi protecţia evreilor.

Personalul Redacției și Administrației ziarului "America." Dela stânga la dreapta, rândul întâi: Păr. I. Stănilă, redactor; dl. Nicolae Nestor, administrator; dl. George Stănculescu, șef-redactor. Rândul al doilea, dela stânga la dreapta: dl. D. Militaru, ajutor de redactor; dl. Ion G. Gaspar, șeful atelierului tipografic; D-șoara Maria Băgăceanu, funcționară la administrație, și d. George Danciu, ajutor de administrator.

ROLUL LUI EMMANUEL DE MARTONNE ÎN CONSTRUIREA ŞI PROMOVAREA ROMÂNIEI MARI

Ioan Ianoş

În urma Războiului franco-prusac (1870-1871), Franţa a pierdut provinciile Alsacia şi Lorena, cu toate că din punct de vedere militar aceasta nu stătea mai rău decât Germania. Şi totuşi, înfrângerea a fost severă, ceea ce i-a determinat pe francezi să-şi pună întrebarea: Cum s-a putut întâmpla aşa ceva? Răspunsul a fost ulterior definit şi, se pare, că a fost legat de lipsa cunoştinţelor de geografie în şcolile franceze, faţă de cele germane. De aici, pe lângă deficitul de cunoştinţe geografice minimale s-a adăugat importanţa geografiei în formarea sentimentului de ataşament faţă de ţară, de patriotism.

Rezultatul acestei analize a fost acela că, după restabilirea relaţiilor dintre cele două ţări, Franţa a trimis tineri geografi, pentru desăvârşirea formării lor profesionale, în universităţile germane. La timpul respectiv, Germania era ţara cu cea mai puternică Geografie, urmare a cercetărilor întreprinse anterior de K. Ritter şi de Alexander von Humboldt. După moartea acestora, alţi corifei ai geografiei s-au impus, printre care s-a remarcat Frederich Ratzel. Ideile acestuia au marcat geografia mondială la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX. La şcoala lui s-a format cel mai mare geograf francez al tuturor timpurilor: Vidal de la Blache. Interesant că acesta, dupa finalizarea tezei de doctorat, a avut un parcurs în gândirea geografică în opoziţie cu magistrul său, care era adeptul determinismului fizic, dar in limite relativ decente (prin extrapolare, ideile sale au fost situate la baza teoriei spaţiului vital de mai târziu). Vidal de la Blache dezvoltă ideea posibilismului în geografie, respectiv a capacităţii societăţii umane de transformare a mediului în care trăieşte. El este „părintele" regiunilor funcţionale (heterogene) în geografie pentru că, până atunci, doar regiunea naturală era considerată fundamentală.

1. Cine a fost Emmanuel De Martonne?

Fără a intra în biografia profesorului Emmanuel De Martonne, menţionăm că el s-a născut în anul 1873 şi a fost absolvent al prestigioasei Şcoli Normale Superioare din Paris, pe care a urmat-o între 1892-1895, absolvind-o cu rezultate excepţionale. O mare parte din elita intelectuală franceză de astăzi preferă ca în cărţile de vizită să-şi treacă, pe lângă titlurile ştiinţifice şi menţiunea: «ancien èléve de L'École Normale Supérieure». Subliniem acest lucru pentru a arăta importanţa, inclusiv în zilele noastre, a acestei prestigioase şcoli în învăţământul şi societatea franceză.

Emmanuel De Martonne a făcut parte din a doua generaţie a geografilor vidalieni (care au împărtăşit ideile lui Vidal de la Blache), prima fiind considerată chiar a lui Vidal de la Blache, M. Dubois şi L. Gallois. Apropierea sa faţă de Vidal de la Blache a fost atât de puternică, încât i-a dedicat mai multe lucrări iar, ulterior, i-a devenit ginere, bucurându-se de înalta apreciere a magistrului său.

După finalizarea studiilor de licenţă, De Martonne a tatonat ariile geografice în care şi-ar putea elabora teza de doctorat. În acest sens, a efectuat mai multe deplasări în Africa Centrală şi de Est, intenţionând să elaboreze o teză în zona izvoarelor Nilului (a şi scris două articole despre spaţiul respectiv). Ulterior, s-a reorientat spre Statele Unite ale Americii, dar a renunţat relativ repede, îndreptându-se spre România, după mai multe discuţii pe care le-a avut cu prietenul său, istoricul şi criticul literar Pompiliu Eliade. După prima vizită în Romania, aceasta a devenit pentru De Martonne un spaţiu afectiv de care se va simţi ataşat toată viaţa sa. A fost un fel de… «dragoste la prima vedere», extrem de benefică pentru parcursul său profesional, dar şi pentru a doua sa patrie, care a devenit România (fig.1).

Fig.1. Emmanuel De Martonne (1873-1955)

Relieful, oamenii şi peisajele întâlnite sunt extrem de bine reflectate în studiile sale, elaborate ca urmare a cunoaşterii particularităţilor teritoriului românesc (Loghin, 2018). După lucrarea de doctorat în litere, *La Valachie, essai de monographie en géographie* (1902), a urmat a doua teză de doctorat, în ştiinţe naturale, *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates Méridionales)* (1907), care l-a impus printre cercetătorii geografi consacraţi nu numai în Franţa, dar şi la nivel mondial, abordând în special domeniul geomorfologiei.

Începând încă din anul 1899 (primul său articol a fost asupra lapiezurilor din gresiile cretacice ale Bucegilor), publică în fiecare an numeroase articole asupra

munţilor Carpaţi, lacurilor glaciare, văilor transversale, dar şi asupra populaţiei şi obiceiurilor acesteia (peste 60 de articole). Prin aceste lucrări, teritoriul românesc este din ce în ce mai cunoscut în Europa de Vest, crescând interesul cercetătorilor pentru acest spaţiu (Vâlsan, 1920).

Ca urmare a prestigiului său profesional, între anii 1920-1952, devine secretarul general al Comitetului Naţional Francez de Geografie, pentru ca din anul 1931, până în anul 1938 să fie secretarul general al Uniunii Internaţionale de Geografie. Din anul 1938 până în anul 1949 va conduce destinele Uniunii Internaţionale de Geogrfie, fiind cel mai longeviv preşedinte al acestei instituţii mondiale. Pentru mulţi dintre geografii contemporani, este greu de explicat de ce geografii români nu au folosit această oportunitate formidabilă pe care au avut-o, în perioada interbelică, pentru a se face cunoscuţi la nivel mondial! Am în vedere faptul că unele din lucrările lor ar fi avut un impact teoretico-metodologic chiar asupra geografiei mondiale. Evident că mă gândesc, în primul rând, la *Terra, introducere în geografie ca ştiinţă*, publicată în anul 1931 de Simion Mehedinţi (părintele geografiei româneşti), care ar fi adus în discuţie încă de atunci, ceea ce se cheamă acum «Schimbări globale» şi modalităţile de autoreglare a Planetei, ca sistem.

Participând înainte şi după Primul Război Mondial la unele din Congresele de Geografie organizate de Simion Mehedinţi, De Martonne a îndemnat şi alţi geografi francezi, precum Geneviève Vergez-Tricome (detaşată la Institutul Cultural Francez de la Bucureşti între 1924-1927) şi, în special, Robert Ficheux, să-şi canalizeze cercetările pe subiecte din România. Prima a întreprins studii asupra Banatului, iar al doilea a susţinut teza de doctorat, axată pe Munţii Apuseni) sub îndrumarea lui Emmanuel De Martonne. Robert Ficheux, care a decedat la vârsta de 107 ani (1898-2005), a fost unul din marii iubitori ai României, revenind după anul 1990 de trei ori pe pământ românesc, vizitând inclusiv o parte din locurile pe care le-a admirat la elaborarea tezei sale. Personal, l-am cunoscut în anul 1991, vizitându-l acasă, la Paris (avea un apartament în Place d'Italie), când mi-a povestit, dând dovadă de o remarcabilă memorie (avea 93 de ani), foarte multe dintre vizitele efectuate în Ţara Moţilor, în perioada interbelică. Printre altele, îmi spunea că scrisorile pe care le primea din România, de la cunoştinţele sale din Munţii Apuseni, menţionau doar Franţa, Paris, Place d'Italie, iar ca destinatar „MOŢUL". Poştaşul ştia precis cine este destinatarul, întrucât avusese prilejul să-i povestească, anterior, despre vizitele sale în România şi despre faptul că prietenii săi români îl numeau „Moţul Francez". În plus, întreg apartamentul era mobilat cu diverse obiecte, în special din lemn (2-3 buciume uriaşe, ustensile de bucătărie şi gospodărie ţărănească) şi ţesături, aduse din Munţii Apuseni în perioada 1922-1938.

Dispariţia lui Emmanuel De Martonne de pe scena geografiei după anul 1949 a fost determinată şi de anumite suspiciuni legate de faptul că în perioada ocupaţiei naziste, când s-a efectuat o percheziţie la Institutul de Geografie de la Sorbona şi când i s-au confiscat mai multe documente de către Wermacht, el nu a fost arestat! Este posibil serviciul german de securitate să nu fi găsit ceva suspect şi trebuie să nu uităm că în perioada respectivă el era Preşedintele Uniunii Internaţionale de Geografie. În acelaşi timp, astfel de suspiciuni pot fi înlăturate inclusiv de faptul că De Martonne a fost cel care l-a protejat pe studentul

său de origine evreiască, Jean Gottmann, şi l-a ajutat să emigreze în SUA (Jean Gottmann este cel care a introdus în literatura geografică şi în urbanism termenul de *megalopolis* – 1961, definind concentrarea urbană dintre Boston şi Washington).

Opera şi viaţa lui Emmanuel De Martonne au fost analizate de-alungul anilor în lucrări separate (cea mai recentă fiind scrisă de profesorul G. Bowd, 2012), în volume ale unor conferinţe naţionale şi internaţionale, precum şi în sute de articole apărute în diferite limbi ale lumii. În România, este remarcabilă imprimarea în două volume a publicaţiilor lui Emmanuel De Martonne, în anul 1981, în Editura Academiei, sub îngrijirea profesorului Victor Tufescu şi a doi cercetători de la Institutul de Geografie, cunoscuţi prin activităţile lor de cercetare şi editare: Gheorghe Niculescu şi Şerban Dragomirescu.

2. Emmanuel De Martonne şi România Mare

Marele geograf francez a avut un rol esenţial în a prezenta spaţiul românesc ca un cunoscător, cu obiectivitate, în perioada premergatoare şi în timpul Conferinţei de Pace de la Paris, care a început în 18 ianuraie 1919 şi s-a finalizat în 21 ianuarie 1920. Conferinta de Pace a condus la elaborarea mai multor documente şi tratate, dintre care cinci sunt cele mai importante (încheiate între cele cinci mari puteri învingătoare – Franţa, Marea Britanie, SUA, Italia şi Japonia şi cele cinci state învinse – Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria şi Turcia): Tratatul de la Versailles (28 iunie 1919) încheiat cu Germania, Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye (10 septembrie 1919) încheiat cu Austria, Tratatul de la Neuilly (27 noiembrie 1919) încheiat cu Bulgaria, Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) încheiat cu Ungaria şi Tratatul de la Sèvres (10 august 1920) încheiat cu Turcia (Becker, 2002). Viziunea şi expertiza lui De Martonne au fost fundamentale în cel puţin trei dintre acestea. Ideea stabilirii unui „cordon sanitar" în estul Europei, vis-a-vis de bolşevism a fost un alt principiu important care a susţinut întărirea flancului estic european, vizând Finlanda, Polonia şi România (ultima îşi demonstrase forţa sa în înăbuşirea Ungariei bolşevice a lui Kun).

2.1. Activitatea lui Emmanuel De Martonne în Comitetul de studii

Încă înainte de finalizarea războiului, Franţa a iniţiat un Comitet de studii care să stea la baza negocierilor de după încheierea acestuia. În aprilie 1917, s-a constituit acest comitet condus de istoricul C.A. Benoist, deputat de Sena. În structura acestui comitet, care a avut iniţial 16 membri, făceau parte 12 istorici, trei geografi şi generalul Bourgeois (care era şeful serviciului cartografic al armatei) (Boulineau, 2001). Ca vicepreşedinte al acestui comitet a fost numit Vidal de la Blache, iar Emmanuel De Martonne ca secretar general. Ulterior, când Comitetul de studii a ajuns la 27 de membri permanenţi, geografii au fost permanent în prim plan, A. Demangeon devenind secretar general adjunct. Mai mult, într-una din lucrările sale, geograful G. Chabot (1972), care participa frecvent la lucrările Comitetului de studii, spunea că: *De Martonne conducea de fapt întregul comitet*, întrucât era cel care ştia să poarte discuţiile în timpul audierii delegaţiilor străine şi să repartizeze sarcinile membrilor comitetului (Boulineau, 2001). Participarea masivă a geografilor la acest efort de a întări capacitatea de negociere a statului francez, în

cunoştinţă de cauză, a reabilitat geografia, care a demonstrat că nu poate fi concepută doar ca disciplină de învăţământ.

Implicarea totală a marelui geograf în pregătirea documentaţiei pentru Conferinţa de Pace de la Paris a fost foarte amplă şi a privit nu numai chestiunea tehnică de oferire a unei documentaţii ştiinţifice, ci şi diminuarea efortului pe care îl făceau unele naţiuni, precum cea austriacă, maghiară şi bulgară, care doreau să iese câştigătoare, deşi erau în pragul pierderii războiului. Trimis într-o misiune, în toamna anului 1916, în SUA, De Martonne face un raport asupra membrilor Comisiei de investigaţii americane („Inquiry") şi îşi exprimă neliniştea în legătură cu atmosfera bulgarofilă (exprimată prin discuţiile cu doi experţi americani: J.C.White şi W.S. Monroe) şi austrofilă (prin influenţa lui W. Lippmann). În primul caz, cei doi încercau să sfârtece Grecia şi Serbia, dând Bulgariei vaste teritorii şi să acorde independenţă Macedoniei şi Albaniei, iar Lippmann dorea anexarea Serbiei şi a Muntenegrului la Austria (Ter Minnasian, 2002).

În anul 1919, în *Travaux du Comité d'études, tome 2*, în Questions européenes apar contribuţiile ştiinţifice ale lui De Martonne la fundamentarea deciziilor, certificate prin Conferinţa de pace de la Paris, pentru fiecare provincie românească: Banat, Transilvania, Basarabia şi Dobrogea. Prin profesionalismul său, modul impecabil de expunere a ideilor şi a argumentelor ştiinţifice şi strategice, De Martonne era extrem de convingător. Astfel, a devenit omul cu cea mai puternică influenţă asupra Preşedintelui Comitetului de studii, André Tardieu, care era şi consilier al premierului Georges Clemenceau (Bowd si Clayton, 2015). Rolul lui De Martonne a fost esenţial nu numai în fixarea graniţei cu Ungaria, dar şi cu Serbia, stat care era unul aliat al Antantei şi care dorea o graniţă ce să traverseze Munţii Banatului, pe meridianul Coronin, până la Mureş, înglobând Timişoara, Reşiţa şi Lipova. Revendicările românilor erau de extindere a graniţelor până la Tisa şi Dunăre, acoperind întreg Banatul. Arta de negociator a lui De Martonne s-a dovedit a fi excelentă, reuşind să găsească un compromis (inclusiv cu unele mici schimburi de teritorii), beneficiind şi de înţelegerea geografului sârb J. Cvijić, pe care îl cunoştea foarte bine şi care era implicat în elaborarea documentaţiilor sârbeşte pentru negocieri.

În ce priveşte graniţa cu Bulgaria, aici au prevalat argumente de natură geografico-economică, dar a funcţionat şi principiul conform căruia cine pierde războiul nu poate câştiga teritorii. Discuţiile privind Dobrogea au fost extrem de dure, datorită faptului că bulgarii îi aveau ca aliaţi pe americani, iar din delegaţia acestora făceau parte Isaiah Bowman (şef al „Territorial Inteligence") şi D.W. Johnson (geograf), ambii posedând informaţii din partea lobby-ului protestant despre simpatia bulgarilor pentru americani. In acest sens, menţionăm că *Robert College*, care era fondat pe principiile unei pedagogii misionare protestante, a avut un rol important în mişcarea bulgarofilă din SUA, aşa cum observase şi Emmanuel De Martonne. Privind puţin în istorie, între anii 1863 şi 1903 printre cei peste 420 de absolvenţi ai *Colegiului Robert* din SUA jumătate erau bulgari (peste 210 persoane). Aşa se explică susţinerea pe care a avut-o Bulgaria din partea reverendului George Washburn, continuatorul lui Cyrus Hamlin (care a fost considerat „părintele Bulgariei" în 1877), în formarea unei atitudini probulgare a americanilor. De altfel, A. Demangeon (1920) scria intr-un articol că dintre toate statele danubiene şi balcanice, Bulgaria a suferit cele mai mici schimbări! Deşi învinsă, aceasta nu a cunoscut dezmembrări ca Austria sau Ungaria, dar nici nu s-a

transformat în Bulgaria Mare şi nici nu a reuşit să obţină întreaga Dobroge, aa cum dorea. De altfel, în raportul consacrat Dobrogei, De Martonne arăta foarte clar că nimic nu justifică revendicările bulgarilor asupra acestui ţinut, întrucât în momentul trecerii la România, bulgarii nu deţineau nici o cincime din populaţia acesteia, care era dominată de populaţia turco-tătară (proces-verbal, 1918, citat de Ter Minassian, 2002). Pentru a clarifica aceste chestiuni, a fost nevoie ca Emmanuel De Martonne să efectueze o nouă deplasare în SUA şi să prezinte delegaţiei americane argumentele pentru menţinerea Dobrogei în cadrul României, în configuraţia existentă la intrarea în război a acesteia. Argumentele sale au fost convingătoare în acest caz, dar şi în altele, precum cele care au privit Serbia, Polonia şi România, în ansamblul său.

Problemele legate de graniţa de Vest a României, cu Ungaria, sunt mult mai complexe şi vor fi prezentate (pe scurt) aşa cum au fost analizate de Emmanuel De Martonne în *Géographie Universelle*.

Precum se ştie, deciziile au fost luate de cele cinci mari puteri (Macmillan, 2006), dar mai ales de Preşedintele SUA (Woodrow Wilson) şi primii miniştri ai Marii Britanii (David Lloyd George), Italiei (Vittorio Emanuele Orlando) şi nu, în ultimul rând, primul ministru al Franţei (Georges Clemenceau), poreclit şi Tigrul (fig. 2). Cea mai intransigentă politică faţă de învinşi (în special faţă de Germania şi Austria) a avut-o Clemenceau, în comparaţie cu preşedintele american (care nu uita relaţiile bune pe care le-a avut SUA cu Germania, după războiul de independenţă) şi cu primul ministru englez care nu dorea ca Franţa să devină o superputere continentală.

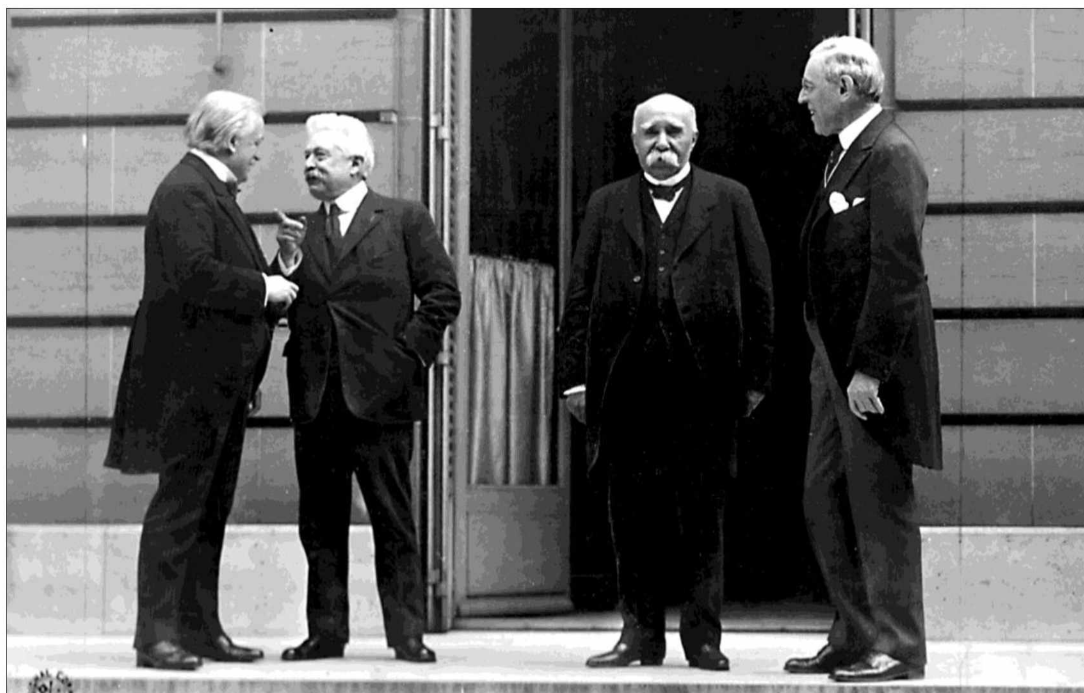

Fig. 2. Cei patru care au redesenat harta Europei. De la stânga la dreapta: Lloyd George, Emanuele Orlando, Georges Clemenceau şi Woodrow Wilson.

2.2. Emmanuel De Martonne, ca mediator între Georges Clemenceau şi Ionel Brătianu?

Aceasta calitate a lui Emmanuel De Martonne nu a fost subliniată, în mod direct şi explicit, până în prezent. Pornind de la situaţia cunoscută, că între Georges Clemenceau şi Ionel Brătianu relaţiile nu au fost foarte bune, şi de la faptul că România Mare a devenit realitate în ciuda acestora, ne-a făcut să credem că rolul lui Emmanuel De Martonne a fost unul hotărâtor.

Aşa cum rezultă din mai multe articole scrise de Georges Clemenceau în propriul său ziar *L'Homme Enchaîné*, primul ministru francez nu avea încredere în Brătianu şi era supărat că România nu a intrat în război de la început alături de Tripla Alianţă. Clemenceau contesta şi perioada de neutralitate a României, întrucât foarte multe contracte pe care le avea aceasta cu Germania şi Austro-Ungaria a însemnat un export important de cereale şi petrol spre Puterile Centrale aflate în război direct cu Franţa. Mai multe personalităţi ale vremii au încercat în perioada de neutralitate să prezinte cerinţele României pentru a intra în razboi, cerinţe care însemnau unirea tuturor teritoriilor locuite de români. Într-un asemenea context s-au înscris şi intervenţiile profesorului M.N. Basilesco, care în „Le Journal de Génévе", din 1 iunie 1915, le trecea în revistă, subliniind şi marea şansă a poporului român de a avea o personalitate remarcabilă, precum cea a lui Ionel Bratianu, primul ministru al Romaniei. În tonul său sarcastic, Clemenceau (1915) îi răspunde, printre altele, printr-un citat din Gustave Flaubert: «dacă priveşti cerul prea mult timp, ai impresia că-l vezi pe Dumnezeu»!

Din păcate, o bună parte din îndoielile lui Clemenceau asupra corectitudinii perioadei de neutralitate se confirmă, imediat, după intrarea în război a României alături de Tripla Alianţă. Presa germană şi austriacă a vremii este consternată de decizia României, care, prin vocea primului ministru şi inclusiv a Regelui Ferdinand, transmisă prin contele Czermin în 26 august la Bucureşti, era aproape sigură că neutralitatea României va fi menţinută şi după Consiliul de coroană din data de 27 august 1916. În numărul 683 din 30 august 1916, ziarul „L'Homme Enchaîné" relua un comentariu apărut în ziarul de limbă germană „Fremdenblatt", în aceeaşi zi: «spre deosebire de Italia care anunţase dinainte cu câteva luni că Tratatul cu Austro-Ungaria nu mai este în vigoare, România a fost **aliatul nostru** până pe **27 august, orele 9,00 seara (**!). Cabinetul român a înlocuit Tratatul de alianţă, simplu, cu o Declaraţie de război. Acesta este singurul caz în istorie, de trecere bruscă de la alianţă la război. *Faptul că ostilităţile au început simultan cu Declaraţia de război este unic în analele diplomaţiei*».

Evident că un asemenea text, scris şi cu consternare, dar şi cu scopul (probabil!) de a induce în rândul noilor aliaţi o oarecare nesiguranţă privind politica promovată de România, nu putea să nu aibă ecou în comportamentul şi atitudinea lui Clemenceau. Un astfel de mesaj arăta clar că România nu a respectat statutul de neutralitate, dar în acelaşi timp, punea într-o lumină mai putin favorabilă diplomaţia românească. Oricum, faptul că ostilităţile au început imediat demonstrau, pe de o parte, dorinţa unui popor, care nu mai avea răbdare în a-şi făuri idealul său existenţial (unirea tuturor românilor!), iar pe de altă parte, confirma ipoteza lui Clemenceau că intrarea României în război, alături de Franţa

şi Antantă s-a făcut sub presiunea populaţiei (anterior avuseseră loc demonstraţii în marile oraşe din regat, spre exemplu la Craiova, Turnu Severin, Giurgiu şi altele).

Într-un asemenea context, Emmanuel De Martonne care ştia foarte bine psihologia poporului român, de o parte şi alta a Carpaţilor, nu putea să nu intervină pentru România. Studiase mai mult de 15 ani acest spaţiu, în cele mai mici amanunte: de la elementele naturale până la cele de natură umană, ultimele reieşind din discuţiile prelungite pe care le-a avut cu ciobanii români pe crestele Carpaţilor (De Martonne vorbea fluent limba română). Având cunoştinţe complexe despre teritoriul românesc, bucurându-se de prietenia pe care o avea cu A. Tardieu şi chiar cu accesul direct, în mod sigur, a reuşit să-l facă pe primul ministru francez să-l privească cu alţi ochi pe I.I.C. Bratianu şi să susţină în totalitate, de-a lungul Conferinţei de Pace de la Paris, documentele propuse.

3. Prima operă de răsunet internaţional – *Géographie Universelle*, prin care România a fost cunoscută la nivel mondial

Evident că faptele de vitejie ale soldaţilor români din timpul războiului au câştigat simpatia marilor puteri (presa japoneză scria extrem de elogios, iar japonezii regretau faptul că erau prea departe şi nu puteau ajuta poporul român, greu încercat, mai ales după retragerea armatei ruse, ca urmare a Revoluţiei bolşevice), dar locul şi atenţia acordate României întruna dintre cele mai mari opere ştiinţifice, axate pe cunoaşterea Planetei, rămân ca mari realizări. Este vorba de *Géographie Universelle*, editată de Vidal de la Blache şi Lucien Galois, publicată în 15 tomuri, totalizand 21 de volume. Editarea acestei opere monumentale a durat 21 de ani (1927-1948), iar după moartea celui care a conceput-o (Vidal de la Blache a decedat în anul 1918), elaborarea acesteia a fost coordonată de Lucien Galois, ajutat de Emmanuel De Martonne. Ne interesează doar volumul IV (publicat în anul 1931), dedicat *Europei Centrale*, care a fost elaborat de către De Martonne. Bun cunoscător al limbii germane şi limbii române, De Martonne realizează unul dintre cele mai reuşite volume ale acestei opere, asa cum afirma Yves Lacoste (editorul revistei „Herodote").

Conceptul de *Europa Centrală* este tratat plecând de la opoziţia acestuia cu *Mitteleuropa*, promovat de geografia şi geopolitica germană. Daca *Mitteleuropa* se referea aproape în exclusivitate la aria de influenţă germană, *Europa Centrală* este definită de De Martonne ca un spaţiu esenţial pentru Pace în Europa, un spaţiu care face legătura între unul mai articulat aparţinând Vestului şi altul mai compact, caracterizând Estul continentului.

Problema limitelor dintre Europa Centrală şi Europa de Est este una foarte importantă pentru Emmanuel De Martonne, iar în definirea acesteia pleacă de la faptul că Europa Centrală este un spaţiu de tranziţie între două moduri de viaţă relativ diferite. Limitele acesteia vor fi date de graniţele statelor incluse în Europa Centrală. Pentru prima dată, într-o astfel de analiză europeană, *România este plasată în Europa Centrală*, alături de Germania, Polonia, Ungaria, Elvetia, Austria şi Cehoslovacia (fig. 3). Într-o altă operă magistrală, scrisă şi elaborată de Elisée Reclus la sfârşitul secolului al XIX-lea, România era inclusă la Europa Meridională! Europa Centrală, după De Martonne, se întinde de la Valea Rinului până la Delta Dunării, în sud, şi include Câmpiile Poloneze de la est de

Vistula, în nord. După părerea sa este un spaţiu destul de complicat, încât îl face să scrie, după 10 ani de la sfârşitul Primul Război Mondial, că au reapărut semne ce arată că „incendiul încă nu s-a stins şi că acesta poate reaprinde Europa”. După cum se vede a presimţit posibilitatea apariţiei unei noi conflagraţii mondiale, care avea să înceapă la sfârşitul deceniului al IV-lea.

Fig. 3. Coperta Tomului IV, partea a doua.

În cadrul volumului, De Martonne acordă României peste 110 pagini (jumătate din spaţiul acordat Germaniei!), iar modalitatea de prezentare este una corectă, **pe care nu cred că ar fi putut-o scrie mai bine un Român**! Printre altele, menţiona că istoria românilor are nenumărate paradoxuri, iar românii ca grup etnic au structură mixtă extrem de complexă. La pagina 118 din tomul IV, al acestei lucrări notează că „printr-o şansă nesperată, împărţită şi aproape dispărută în timpul războiului, România a ridicat capul în ziua victoriei aliaţilor, cărora le-a rămas eroic fidelă, văzând realizarea tuturor viselor sale”. La sfârşitul acestui citat, Hallair (2007, p. 59) adaugă cu sarcasm: *grâce à E. De Martonne*! Evident că nu aceasta este prima reacţie a unor cercetători, care îl acuză pe De Martonne de românofilie, nu a fost şi nici nu va fi ultima, dar spre deosebire de alte naţii, în perioada respectivă, românii nu „au plătit” personalităţi ale timpului pentru susţinere, dar au avut de partea lor oameni integri, cunoscători ai locurilor, obiectivi şi extrem de inteligenţi, precum geograful Emanuel De Martonne.

Capitolele consacrate studiului României se axează pe trei chestiuni principale: forma rotundă a ţării, inclusiv avantajele ce reies din aceasta, ţară carpatică şi danubiană, respectiv problema naţionalităţilor. Referindu-se la forma aproape circulară, sunt scoase în relief costurile minime de transport dintr-o parte în alta, faţă de forma Cehoslovaciei, spre exemplu. Este remarcat faptul că mai mult de jumătate dintre graniţele României de după război sunt reprezentate de limite naturale: Dunărea, Marea Neagră şi Nistru.

Două capitole au titluri extrem de sugestive: „România Carpatică” şi „România Danubiană” (cuprinzând câmpiile şi colinele dunărene)! România este o ţară Carpatică, întrucât mai mult de jumătate din extinderea acestor munţi în Europa sunt pe teritoriul său şi niciodată Carpaţii, pe care îi cunoştea foarte bine, nu au constituit o barieră. Dimpotrivă, prin gradul lor ridicat de fragmentare, aceşti munţi au oferit posibilitatea unor legături facile

între comunităţile româneşti, situate de o parte şi de alta. Aşa cum remarca şi Bowd (2011, p. 109) „Carpaţii erau mai curând inima decât limita ariei poporului român", parafrazând ideea lui De Martonne. Totodată, România este o ţară danubiană, pentru că aproape toate râurile ce o brăzdează au Dunărea ca principal colector.

În legătură cu noile frontiere ale României menţionează clar că respectă principiul viabilităţii frontierelor, un principiu pe care l-a respectat cu stricteţe în toate documentele elaborate pentru Conferinţa de Pace. Acest principiu, definit de el însuşi, prevala faţă de principiul etnic, atunci când acesta nu putea asigura funcţionalitatea statului respectiv, când alte elemente istorico- şi economico-geografice majore arătau ce distorsiuni ar fi apărut în funcţionarea vecinătăţilor. Principiul său a fost recunoscut de specialişti şi politicieni ca fiind unul logic şi corect, dacă se respectă regulile aplicării. Cum aceste reguli au fost respectate şi convingător explicate, documentele elaborate şi puse în discuţie de Conferinţa de Pace au fost însuşite ca atare.

La pagina 700, subliniază că prin Tratatul de pace are lor o „reîntoarcere a României la existenţa sa naturală". Discutând despre graniţa de vest arată de ce aceasta nu putea fi fixată la contactul dintre munţi şi câmpie, aşa cum solicitau la un moment dat unii specialişti (în special americani), chiar dacă argumentul forte al acestora era dominanţa populaţiei maghiare în oraşele Satu Mare, Oradea, Arad şi Timişoara (unde o pondere importantă avea populaţia de origine germană). Plecând de la principiul viabilităţii frontierelor, cum ar fi putut funcţiona un stat în care toate căile ferate şi de comunicaţie din partea sa vestică erau orientate spre statul vecin, iar hinterlandul oraşelor menţionate ar fi fost secţionat şi lipsit de resursele ariilor montane şi deluroase? În plus, populaţia rurală era dominant românească! Din această cauză, argumentele sale că marile oraşe din vestul României sunt mult mai strâns legate, prin efectul funcţionalităţii, de spaţiile rurale de la est şi că acestea comunică între ele printr-o cale ferată colectoare (Satu Mare – Timişoara) au fost mult mai convingătoare. Pentru a demonstra structura naţionalităţilor la Conferinţa de Pace de la Paris, Emmanuel De Martonne a folosit datele ultimului recensământ austro-maghiar, elaborând o hartă extrem de expresivă (fig. 4). În volumul IV al enciclopediei Geographie Universelle, au fost folosite datele Recensământului de la 1930, pe care le-a interpretat de o manieră corectă, demonstrând dominanţa clară a populaţiei româneşti în Transilvania, Crişana-Maramureş, Banat şi Dobrogea.

Fig.4. Repartiţia naţionalităţilor în ţinuturile unde domină românii (elaborată de Emm. De Martonne, 1919).

Discutând despre Dobrogea, arată că aceasta nu a aparţinut niciodată bulgarilor că,

datorită istoriei, populaţia a fost majoritar turco-tătară, dar că între poporul român şi Marea Neagră a fost o legătură care s-a păstrat din antichitate. După 40 de ani de la recuperarea acesteia, care până la 1877 făcea parte din Imperiul Otoman, România a investit foarte mult (podul peste Dunăre, construit de Saligny, dezvoltarea portului Constanţa şi conectarea acestuia cu Bucureşti prin calea ferată etc), încât Dobrogea este mult mai strâns legată de provinciile româneşti decât de cele bulgăreşti. Invocând astfel de elemente de natură istorică şi economică De Martonne a reuşit să înlăture orice dubiu privind apartenenţa Dobrogei la Romania.

Intrucât spaţiul este relativ limitat, am dorit să demonstrăm rolul deosebit pe care l-a avut Emmanuel De Martonne în construcţia României de atunci şi de azi şi să ne exprimăm regretul că geografii români, de-a lungul timpului, nu au reuşit să folosească pârtia excelenta trasată de acesta pentru afirmarea ţării în lume. În acelaşi timp, nu putem remarca faptul că unii analişti străini nu fac distincţia între judecata de acum 100 de ani, care se baza pe cunoaştere şi obiectivitate a situaţiei şi judecata de acum formată prin introducerea acesteia într-o matrice deformată de timp. Spre exemplu, a scrie acum că „românofil, E. De Martonne a acţionat mult în favoarea României. Aceasta şi-a dublat suprafaţa şi a dobândit noi locuitori, care de altfel nu sunt toţi *(Sic!)* români" (Hallair, 2007; p.103), te face să te întrebi, oare, în alte provincii, inclusiv franceze, după Primul Război Mondial, erau toţi francezi?

Dacă din curiozitate, cineva va dori să citească cele 110 pagini scrise despre România în Geographie Universelle, în mod sigur, va ajunge la concluziile care ne-au mişcat şi pe noi (Ianoş, 2018):

- Niciodată nu s-a scris atât de frumos despre România şi poporul român, păstrând o rigoare ştiinţifică proprie omului de ştiinţă;

- România nu a beneficiat, în istoria sa, de un spaţiu atât de generos în nicio altă operă de proporţii la nivel mondial;

- Ţara noastră nu a avut niciodată un susţinător atât de sincer şi de dezinteresat ca Emmanuel De Martonne.

În final, subliniem că şansa României a fost de a-l fi avut pe Emanuel De Martonne printre cercetătorii străini cei mai curioşi în a cunoaşte un teritoriu şi un popor aflat la interferenţa multiseculară a trei imperii, un savant care s-a preocupat exclusiv de ţinte ştiinţifice în cei peste 15 ani de studii derulate în Romania şi care a fost la momentul potrivit într-o poziţie ce i-a permis să se exprime ca un fin cunoscător al acestui spaţiu european.

(Publicat în revista „Arcade")

Bibliografie

Becker, J.J. (2002), *Le traité de Versailles*, Paris, Presses universitaires de France, Que sais-je?

Boulineau, E. (2001), *Un Géographe traceur de frontières: Emmanuel De Martonne et la Roumanie*, L'Espace geographique, 30, 4, 358-369.

Bowd. D. (2011), *Emmanuel De Martonne et la naissance de la Grande Roumanie,* Revue.

Roumaine de Gèographie/Romanian Journal of Geography, 55, 2, 103-120.

Bowd, D. (2012), *Un geographe francais et la Roumanie. Emmanuel De Martonne (1873-1955),* L'Harmattan, Paris.

Bowd, G., Clayton, D. (2015), *Emmanuel De Martonne and the wartime defence of Greater Romania: Circle, set square and spine*, Journal of Historical Geography, 47, 50-63.

Chabot, G. (1972), *La géographie appliquée a la Conference de la paix en 1919, une séance franco-polonaise.* Mélanges offerts au professeur Meynier: la pensée géographique contemporaine. Saint-Brieuc, PUB, p. 101-105.

Clemenceau, G. (1915), Il faut partir a point, *L'Homme Enchaîné*, nr. 247, 9 iunie.

Demangeon, A. (1920), *La Bulgarie*, Annales de Géographie, tome 29, nr. 162, p. 401-416.

Hallair, G. (2007), Le géographe Emmanuel De Martonne et l'Europe centrale. Grafigéo 2007-33, UMR PRODIG, UMR Géographie-cités. UMR PRODIG, UMR Géographie-cités, pp.148.

Ianoş, I. (2018), *Emmanuel De Martonne, România şi Géographie Universelle*, Odobeşti, 14 Octombrie 2018 (Comunicare susţinută în prezenţa Ambasadorului Franţei la Bucureşti).

Laniol, V. (fără an), Conference de la Paix, https://ehne.fr/auteur/vincent-lanio

Loghin, V. (2018), *Emmanuel De Martonne si Romania*,
https://vasileloghin.files.wordpress.com/2018/04/emmanuel-de-martonne-si-romania.pdf

Macmillan, M. (2006), *Les artisans de la paix. Comment Lloyd George, Clemenceau et Wilson ont redessiné la carte du monde*, Paris, J.-C. Lattés.

Ter Minassian, T. (2002), *Les géographes francais et la délimitation des frontières de la Bulgarie a la Confernece de la paix en 1919,* Balkanologie – Revue d'ètudes pluridisciplinaires, VI, 1-2, 199-212.

Tufescu, V., Niculescu, G., Dragomirescu, S. (editori), (1981), *Emmanuel De Martonne. Lucrări geografaice despre România*, vol.1 şi 2, Editura Academiei Române, Bucureşti.

Vâlsan, G. (1920), *Reprezentanţii ştiinţei franceze la noi: Emmanuel De Martonne*, în vol. George Vâlsan, *Opere alese*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

****Romania. Atlas istorico-geografic,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1996.

***"L'Homme Enchaîné" (redactor şef: Georges Clemenceau), numerele din anii 1915-1917. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32787180z/date

***"Le Journal de Généve", numărul din 1 iunie 1915.

ZIARUL „LA ROUMANIE” – GLASUL EMIGRAŢIEI ROMÂNE ÎN SUSŢINEREA IDEALULUI DE UNITATE AL ROMÂNIEI MARI LA CONFERINŢA DE PACE DE LA PARIS DIN ANUL 1919

Otilia Gherghe,
Mirela Otilia Ciobanu

Despre propaganda românească în străinătate până la Primul Război Mondial, savantul Nicolae Iorga, afirma într-un discurs din 1926: „Când a început războiul, n-aveam nici un mijloc de informaţie pentru străinătate. Nimic. Nu exista o singură ţară de pe lume cum să fi fost mai puţin înzestrată cu material de informaţie decât cum era România”.

După intrarea României în război, la 15/27 august 1916, emigranţii români au trecut la concentrarea eforturilor în vederea organizării bazei materiale a mişcării lor naţionale, cu scopul de a informa guvernele din ţările aliate, a opiniei publice internaţionale despre drepturile poporului român pentru care au luptat şi s-au jertfit generaţii de-a lungul secolelor[1].

În perioada 1918-1919, lupta pentru unitatea naţională şi statală a antrenat toate forţele sociale şi politice ale naţiunii române.

Pentru a face cunoscut opiniei publice şi diplomaţiei europene dreptul poporului român la întregirea naţională, în august 1917 „Asociaţia profesorilor universitari din România” a propus guvernului de la Iaşi trimiterea unei delegaţii univeritare române în capitala Franţei. Delegaţia a fost compusă din: Dragomir Hurmuzescu (1865-1954), Traian Lalescu (1882-1929), S. Mândrescu (1868-1947); G. Murnu (1868-1957), de la Universitatea din Bucureşti; Ion Nistor, de la Universitatea din Cernăuţi, I. Găvănescu (1859-1949), I. Ursu (1875-1925), O. Tafrali (1876-1937), Dimitrie Pompeiu (1873-1954) de la Universitatea din Iaşi, sub conducerea lui Ermil Pangrati (1864-1931), de la Universitatea din Iaşi. Delegaţia a părăsit ţara în august 1917, deplasându-se prin Rusia, Suedia, Finlanda, Scoţia ajungând în Franţa la Paris[2].

Sosirea misiunii universitare la Paris a fost primită cu entuziasm şi încredere de către membrii „Coloniei Române din Paris, constituită la 12/13-25/26 septembrie 1917, care şi-a stabilit ca prim obiectiv: „De a apăra prin toate mijloacele şi de o manieră neîntreruptă cauza poporului român”[3]. Nefiind finanţată, nu a putut să desfăşoare o activitate de propagandă susţinută. Ministrul României la Paris, Alexandru Lahovary, va încerca organizarea unor conferinţe în localul primăriilor din capitala Franţei, dar a fost înlocuit. Noul ambasador la Paris, Victor Antonescu, nu a acordat sprijinul financiar necesar[4].

---

[1] Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, Bucureşti 1932, pp. 124-126.
[2] O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate,* Editura Ramuri, Craiova, 1920, pp. 5-8.
[3] *Colonia română de la Paris, Statute*, Paris, 1918.
[4] O. Tafrali, *op, cit.*, pp. 9-10.

Preşedintele Franţei, Raymond Poincaré, a făcut o primire cordială universitarilor români. El a vorbit despre vitejia soldaţilor români, de sacrificiul poporului român, amintind că Franţa va susţine România în demersul ei pentru unitate.

Documentele vremii semnalează activitatea de loby desfăşurată, în perioada 1917-1918, de comunitatea românească din Franţa, Anglia, Elveţia, Italia, SUA, Canada, Suedia şi Rusia pentru informarea guvernelor din ţările aliate şi nu numai, a opiniei publice occidentale, despre deziderатul de veacuri al poporului român, unitatea naţională.

Prezent la Adunarea generală a tuturor românilor din Franţa, la 6 septembrie 1918, Preşedintele Federaţiei Unioniste Române remarca faptul că: „În aceşti ultimi doi ani, românii stabiliţi în ţările aliate au dezvoltat o activitate continuă şi admirabilă cu condeiul, prin cuvânt, prin grupe de propagandă, ei s-au străduit să lămurească publicul răspândind ideea naţională. Pentru a obţine efectul deplin al acestei activităţi, de acum înainte eforturile trebuie să fie coordonate şi sistematizate. Aceasta este munca pe care o vor avea de îndeplinit cei care vor primi de la noi sarcina de a ne reprezenta”[5].

De la începutul anului 1918 până la mijlocul anului 1919, centrul de coordonare al întregii activităţi de propagandă externă pentru viitorul naţiunii române a fost cu siguranţă capitala Franţei, Parisul.

La 17 ianuarie 1918, a apărut la Paris, din iniţiativa intelectualilor români, ziarul „La Roumanie”[6], organe hebdominaire des révéndications et des interess roumaine, în limba franceză, sub conducerea unui comitet compus din: Paul Brătăşanu[7], fost senator şi vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor, alături de C. Banu, deputat, fost director al

[5] Luchian Deaconu, *Franţa şi România unite în comunitatea de sacrificiu, în anii 1916-1918,* vol. I, 5 decembrie 1916 – 22 noiembrie 1918, Editura Sitech, Caiova, 2009, p. 9.

[6] Redacţia şi administraţia ziarului „La Roumanie” a funcţionat la „Hotel des Deux Mondes”, în apartamentul lui Paul Brătăşanu. Ziarul avea 4 pagini, apărea săptămânal, într-un număr de 5-6000 de exemplare (O. Tafrali, *op. cit.*, p. 28).

[7] Paul Brătăşanu s-a născut la 28 iulie 1858 la Şopârliţa – Brătăşini, judeţul Romanaţi. Şi-a făcut studiile la Paris, luându-şi licenţa în drept în 1880. Reîntors în ţară, intră în magistratură, pe care o părăseşte la scurt timp, ocupându-se de agricultură. Deputat conservator de Romanaţi din 1906, senator de drept, prieten cu Tache Ionescu, a susţinut candidatura lui Nicolae Titulescu la Romanaţi în 1912, proprietarul jurnalului „La Roumanie” din Bucureşti a finanţat cu fondurile sale publicarea ziarului „La Roumanie” la Paris în 1918. A publicat numeroase articole în paginile ziarului în care a prezentat pe larg cele mai arzătoare probleme ale românilor, în lupta pentru apărarea dreptului lor legitim la libertate şi unire într-un singur stat unitar român. O. Tafrali dedica lucrarea sa *Propaganda românească în străinătate* (Craiova, 1920), „Marelui patriot şi luptător naţional D-lui Paul Brătăşanu respetos omagiu”.

Pentru întreaga sa activitate, la 19 octombrie 1933, Consiliul Comunal al oraşului Caracal a hotărât ca Strada Carpaţi să poarte numele senatorului «Pavlică Brătăşanu» „în semn de omagiu şi recunoştinţă pentru contribuţia nepreţuită ce aţi adus la înfăpturea idealului naţional, precum şi activitatea neobosită şi plină de roade bune de la Paris, în acele vremuri de restrişte pentru neamul nostru, când Domnia voastră cu multe sacrificii şi călăuzit numai de iubirea de neam, aţi fost în fruntea acelora care au întreţinut vie în conştiinţa noastră şi a aliaţilor, încrederea în virtuţile poporului român”. „La Roumanie” a fost primul ziar apărut la Paris care şi-a propus să apere interesele României. „Câmpul său de activitate – se preciza în articolul de fond *L'Union sacreé*, va fi marea luptă în care România a intrat pentru ţară şi pentru neam”.

Paul Brătăşanu a murit la 20 martie 1935 în Bucureşti. (*Albumul conservator democrat*, de Al. Vlădăianu, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, Bucureşti, p. 56; Constantin Kiriţescu *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 353; „Memoria Oltului”, nr. 5/2012; O. Tafrali, *op. cit.*, p. 28; SJAN Olt, *Fond Primăria oraşului Caracal*, dos. 18/1933, f. 510).

ziarului „Viitorul” şi director al revistei „Flacăra”; Constantin Mille, deputat, director al ziarelor „Adevărul” şi „Dimineaţa”[8].

„La Roumanie” s-a constituit în organul de propagandă al românilor din străinătate, contribuind nemijlocit la recunoaşterea drepturilor legitime ale poporului român, având meritul de a opri tendinţele nefavorabile şi de a-i atrage pe aliaţi de partea României[9]. Ziarul a reunit în jurul său intelectuali, ziarişti, profesori universitari, parlamentari, compozitori, avocaţi, oameni de afaceri, devenind tribuna de popagandă a sacrificiilor pe care românii le-au dat pentru eliberarea fraţilor lor din provinciile istorice aflate sub stăpânirile străine, pentru recunoaşterea drepturilor de veacuri ale poporului român, luând atitudine împotriva propagandei antiromâneşti desfăşurată de cercurile politice occidentale interesate în menţinerea Imperiului Austro-Ungar.

Toate informaţiile care se regăsesc în paginile acestui ziar demonstrează hotărârea cu care au militat oameni politici, intelectuali, colonia română pentru recunoaşterea drepturilor României la Conferinţa de Pace de la Versailles[10]. S-au publicat, de asemenea, numeroase articole în care se arăta necesitatea destrămării Austro-Ungariei şi dreptul fiecărui popor asuprit de Monarhie „ de a-şi constitui unitatea sa naţională sau de a şi-o completa, pentru a ajunge în deplina independenţă politică şi economică”[11].

Într-o conferinţă susţinută în cadrul Societăţii de Geografie, prezidată de prinţul Bonaparte, generalul Rudeanu preciza: „Revendicările României sunt binecunoscute. Acestea sunt: Basarabia, Bucovina, platoul Transilvaniei cu Crişana, Maramureşul şi Banatul. Transilvania, revendicată de România împreună cu câmpiile înconjurătoare ale Maramureşului şi Crişanei constituie însuşi leagănul naţiunii române. Ea constituie acea parte a Daciei romane care, de la Traian şi până astăzi, a rămas mereu pur românească şi latină, în pofida tuturor suferinţelor, întreprinse de maghiari pentru a face să dispară rasa românească şi pentru a o maghiariza. Din punct de vedere al populaţiei, aceasta este în proporţie de peste trei sferturi pur românească. Astăzi, nimeni nu contestă drepturile României asupra platoului Transilvaniei şi a câmpiilor înconjurătoare ale Maramureşului şi Crişanei”[12].

Profesorul Ioan Ursu a publicat de asemana, în ziarul „La Roumanie”, o serie de articole importante: „Câmpia Libertăţii”, „Imperialismul unguresc”, „Lichidarea Austro-Ungariei”, „Maghiaritatea”, „Cancerul austro-ungar”, „Ungurii şi Franţa” etc. în care a combătut ideea autonomiei şi a menţinerii Austro-Ungariei. În articolele „L’Unité Nationale et L’Unité géographique”, „la Plaine de la Liberté”, Ioan Ursu a afirmat că „Transilvania nu a făcut niciodată parte din Ungaria”[13]. Profesorul Traian Lalescu, un claborator constant al

[8] Constantin Kiriţescu, *op. cit.* p. 353; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 541.

[9] Constantin Mille, în primul număr al ziarului atrăgea atenţia, precizând că: „ceea ce noi nu am putut întregi cu armele în mâini, trebuie să se realizeze prin forţa ideii de drept şi prin concursul aliaţilor noştri în frunte cu Franţa”.

[10] Elvira Botez, *Universitari români în primul război mondial*, în „Noema”, vol. VIII, 2009, p. 213.

[11] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 476; C. Kiriţescu, *op. cit.*, pp. 352-353.

[12] *La Roumanie au Congrés de la Paix*, Paris, 1919, p. 14.

[13] Alina-Cătălina Ibănescu, *Studiu de caz: activitatea Profesorului Ioan Ursu reflectată în ziarul „La Roumanie” în timpul misiunii universitare din Franţa (1918-1919),* în „Analele Banatului”, serie nouă,

ziarului, în broşura „Le probleme ethnographique du Banat”, publicată la Paris, face o analiză pertinentă a tuturor problemelor Banatului venind cu argumente istorice şi statistice, demonstrând că Banatul a fost şi rămâne provincie românească.

De asemenea, în articole ca: „Din România invadată”, „România şi Antanta”, „România de mâine”, „O manifestaţie pentru România la Lyon” etc., se aduc la cunoştinţa opiniei publice internaţionale sacrificiile făcute de România în timpul războiului, contribuţia armatei la victoria împotriva Puterilor Centrale, drepturile care îi revin şi care trebuie recunoscute de marile puteri.

Ziarul „La Roumanie” a contribuit la întărirea legăturilor între emigranţii români din Franţa cu cei din celelalte ţări, în vederea organizării propagandei naţionale, pentru a face cunoscute drepturile românilor la unitate într-un singur stat.

Ziarul se trimitea gratuit în Franţa, tuturor parlamentarilor şi oamenilor politici, tuturor publiciştilor, profesorilor universitari, academicienilor, ziarelor şi revistelor. Un număr mare de exemplare se trimitea în America, Anglia, Elveţia, Italia, Suedia etc. Astfel, Paul Brătăşanu a dispus trimiterea în America a câte „50 de exemplare pentru realizarea dorinţei întregirii neamului românesc într-o Românie Mare. Din cele două numere din urmă v-am trimis câte 100 de exemplare din fiecare număr – se specifica în scrisoarea expediată de Redacţia ziarului „La Roumanie” lui V. Stoica, liderul emigraţiei române din SUA, la 24 mai 1918. Într-unul se găseşte harta etnografică a ţinuturilor locuite de români, care dorim a o răspândi cât mai mult. Cum ştim că sunteţi un bun român, v-am trimis-o ştiind că veţi face propaganda arătând câţi de mulţi fraţi de-ai noştri se găsesc sub dominaţiuni străine... trebuie ca noi de aici să fim în legătură cu d-tră spre a putea cu mai mare uşurinţă să cooperăm frăţeşte pentru împlinirea idealului nostru naţional, de aceea vă rugăm să binevoiţi să ne puneţi în cuvânt cu cele ce se poate face acilea şi de sentimentele ce poporul american are faţă de noi”[14].

Ziarul a fost primit cu mult interes de intelectualii din Franţa, mai multe ziare preluând articole din „La Roumanie”.

Henri Chamand, profesor la Sorbona, scria la 6 februarie 1919 lui O. Tafrali: „De un an, urmăresc în fiecare săptămână cu o simpatie cordială, în acest curajos şi vibrant ziar, ce e „La Roumanie”, campania energică naţională, pe care colegii dv. universitari şi dv. înşivă o urmăriţi atât de elocvent în favoarea revendicărilor româneşti.

Am nevoie oare să adaug că toate urările mele sunt pentru triumful apropiat al dreptăţii integrale?... D-voastră veţi fi bine meritat de la patrie, servind cauza sa cu această căldură sacră arătând totodată francezilor, până atunci prea rău informaţi, tot ce este şi tot ce preţuieşte această tânără şi mândră Românie, în care salutăm cu bucurie „Franţa Orientului”[15].

Consiliului Naţional pentru Unitatea Românilor s-a constituit la 3 octombrie 1918 la Paris (CNUR), în componenţa căruia au intrat 28 de persoane: Tache Ionescu, preşedinte[16], Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C Angelescu, Jean Th. Florescu,

---

Arheologie-Istorie, XXIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, pp. 435-438.

[14] Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. I, doc. 44, p. 236.

[15] O. Trafali, *op. cit.*, p.31.

[16] Tache Ionescu, preşedintele Partidului Conservator, era unul dintre fruntaşii mişcării naţionale din

vicepreşedinţi. Din Comitetul Consiliului mai făceau parte: Sever Bocu, Paul Brătăşanu, D. Drăghicescu, I. Ursu, C. Mille, Nicolae Titulescu şi alţii. Consiliul Naţional pentru Unitatea Românilor îşi propunea „întrebuinţarea tuturor mijloacelor pentru înfăptuirea unităţii politice a neamului românesc pe baza limitelor etnice ale neamului şi în concordanţă cu traratul încheiat între România şi Puterile Antantei”[17]. Înfiinţarea Consiliului a generat impulsionarea propagandei româneşti în străinătate, materialele elaborate aduceau la cunoştinţa opiniei publice intrenaţionale drepturile de necontestat ale României şi importanţa recunoaşterii României Mari pentru pacea şi siguranţa Europei în general. Recunoaşterea acestui organism, mai întâi de către Franţa, la 12 octombrie 1918, apoi de către guvernele Italiei, Angliei şi Statelor Unite, era un succes important obţinut de România înaintea Conferinţei de Pace de la Paris[18].

La 17 octombrie 1918, ziarul „La Roumanie” devine organul de presă al Consiliului Naţional al Unităţii Române, intitulându-se „Organ hebdomadaire de l’Unité nationale roumaine”[19]. Dar propaganda românească nu s-a realizat numai prin ziarele româneşti de limbă franceză „La Roumanie” şi „La Transilvanie”; o intensă propagandă, pentru cunoaşterea istoriei poporului român şi a drepturilor sale s-a realizat prin conferinţe susţinute în diferite oraşe din Franţa: Paris, Le Havre, Nantes, Perigueux etc. Au susţinut conferinţe: dr. Thoma Ionescu, Emil Fagure, N. Titulescu, O. Tafrali, E.A Pangrati, Tache Ionescu, S. Rusenescu, Şt. Popp, C. Pavelescu şi alţii. Mai multe ziare locale au publicat şi comentat favorabil idei din conferinţele susţinute. Ziarul „Le Telégramme des Provinces de l’Ouest” din 11 ianuarie 1919 publică conferinţa profesorului Tafrali susţinută în sala „Societăţilor Savante” în care preciza: „Marea Românie, care a făcut atâtea sacrificii pentru lupta comună, formată din toţi românii de pretutindeni, eliberată politiceşte, economiceşte şi intelectualiceşte, nu va uita niciodată ceea ce doreşte Franţei şi aliaţilor săi, care vor înlesni unirea ei”[20].

Ziarul a adus la cunoştinţa opiniei publice internaţionale toate evenimentele importante care au avut loc în ţară în anul 1918. Astfel, la 14 aprilie 1918, ziarul anunţă cu bucurie Unirea Basarabiei cu România. De asemenea, prin ziarul „La Roumanie” s-a întreprins o puternică campanie împotriva Tratatului de Pace de la Bucureşti încheiat cu Puterile Centrale. A fost semnat un protest de către 66 de reprezentanţi ai Comitetului Coloniei Române din Paris, Comitetul Românilor din Transilvania şi Bucovina şi delegaţi români din Comitetul naţionalităţilor oprimate şi înmânat la 10 mai 1918 primului ministru al Franţei, Georges Clemanceau, protest care a fost prezentat de către delegaţia

---

ţară şi partizan necondiţionat al participării României în război alături de Antantă. Nu a putut participa la lucrările Congresului de Pace de la Paris din cauza divergenţelor de păreri dintre el şi Brătianu legat de hotarele Banatului. A venit la Paris pentru a susţine drepturile românilor alături de fruntaşii emigraţiei române (Nicolae Iorga, *op. cit.,* pp. 325-328).

[17] *La Question Roumaine. Actes et Documents concernant,* Imprimerie Paul Dupont, Paris, 1918.

[18] *România. Documente străine despre români*, ediţia a II-a, Tipar „Arta Grafică” S.A. Bucureşti, 1992, pp. 306-313; Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.,* p. 602.

[19] „La Roumanie”, an I, nr. 40, joi, 17 octombrie 1918.

[20] O. Tafrali, *op. cit.*, p. 48; I. Gheorghiu, C. Nuţu, „Activitatea românilor din vechea Românie peste hotare”, în *Desăvârşirea unificării statului naţional român, unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, 1969, pp. 170-175.

Franţei la Conferinţa de Pace, „ca argument pentru a înlătura obiecţiunea Serbiei, ca noi să nu fim primiţi la Conferinţă” deoarece România încheiase pace separată cu Puterile Centrale. „În numele poporului român – se preciza în protest – ne declarăm, astăzi ca şi ieri, aliaţi ai Puterilor Înţelegerei şi proclamăm nul şi neavenit tratatul din Bucureşti, cu toate clauzele şi convenţiunile sale adiţionale.

De asemenea, în numele poporului român, facem apel la guvernele aliate spre a le ruga să nu abandoneze România şi dreptele ei revendicări.

În veacul al douăzecelea, libertatea naţiunilor, ca şi libertatea cetăţenilor, trebuie să fie sacră. Nici o forţă, nici un tratat nu pot suprima dreptul unui popor de a aspira la unitatea sa naţională şi independenţa sa. Orice convenţie, care pretinde a ignora aceste drepturi imprescriptibile, este nulă înaintea istoriei”[21].

De asemenea, în paginile ziarului „La Roumanie” a fost tipărită Declaraţia Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român din Transilvania prezentată de Al. Vaida-Voievod în Parlamentul de la Budapesta în şedinţa din 5/18 octombrie 1918, insistând asupra faptului că „românii nu sunt o naţionalitate, ci o naţiune. Monarhia Austro-Ungară este totdeauna în urmă: astăzi timpul discuţiilor a trecut. Dreptul naţiunilor nemaghiare de a se organiza liber este o chestiune internaţională şi o chestiune de onoare pentru toată umanitatea. Naţiunea română aşteaptă şi pretinde, după multe suferinţe de veacuri, afirmarea şi valorizarea drepturilor ei nestrămutate şi inalienabile la deplina viaţă naţională”. Era întâia afirmare oficială a dreptului românilor la autodeterminare, în concordanţă cu principiul inclus de preşedintele Wilson în cele 14 puncte ale sale[22]. Această Declaraţie a reprezentat un moment istoric important pentru naţiunea română, în vederea desăvârşirii unităţii sale politice şi de stat. Pe baza principiilor cuprinse în acest document s-au desfăşurat toate măsurile luate de naţiunea română din Austro-Ungaria.

Românii din Transilvania au cerut sprijinul ţărilor aliate şi nu numai, în vederea susţinerii aspiraţiilor lor de libertate şi de unire cu întregul popor român, cu care doreşte să rămână unit pentru totdeauna.

Constituirea statului naţional unitar român, la 1 Decembrie 1918, a fost relatată cu mult entuziasm atât în ziarul „La Roumanie”, cât şi în alte ziare din Franţa. La 10 decembrie 1918, ziarul „La Roumanie” publică articolul lui Emil D. Fagure intitulat „Cent mille roumains de Transylvanie et des pays roumains de Hongrie, réunis á Alba Iulia en Assemblée Nationale, proclament l’Union avec le Royaume de Roumanie” în care arată că „toată presa recunoaşte caracterul grandios şi profund democratic al Adunării de la Alba Iulia. După ce prezintă oficialităţile care au luat parte la acest măreţ eveniment, la ora 10:30, Ştefan Ciceo-Pop deschide Adunarea Naţională „vorbind despre suferinţa poporului român în timpul războiului, dar în acelaşi timp războiul ne-a ajutat în realizarea aspiraţiilor noastre seculare: Marea Românie” şi în aplauze „proclamă

---

[21] *Ibidem*, pp. 54-55; C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 353; M. Muşat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 540.

[22] *Istoria Românilor*, vol. VII, pp. 508-509; Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. 156, p. 309; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 296.

separarea Transilvaniei de Ungaria şi unirea naţională cu toţi românii"[23].

Au fost publicate, de asemenea, documentele adoptate de Marea Adunare de la Alba Iulia, harta etnografică a teritoriilor locuite de români, publicată şi de ziarul „L'Information" sub titlul: „L'Europe nouvelle: La Nationalité Roumanie" în care aprecia că: „În momentul când Congresul de Pace va delimita frontierele noului Stat, România Mare va constitui o naţiune aproape omogenă, de o bogăţie fizică extraordinară, plasată într-o situaţie dintre cele mai bune în care, desigur, micile aglomeraţii alogene (marcate pe hartă) se vor bucura de o mare libertate şi de deplină securitate"[24].

În cursul anului 1918, în Franţa, intelectualii români au tipărit numeroase lucrări în care au fost prezentate sacrificiile şi greutăţile suferite de poporul român în timpul războiului, dreptul lor la un stat unitar şi recunoaşterea internaţională a revendicărilor poporului român: *Pourquoi la Roumanie a fait la querre*, de I. Ursu; *La Transylvanie. Esquisse historique, géographique, etnographique, statistique*, de D. Drăghicescu; *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, de N. Iorga; *Le problème etnographique du Banat*, de Traian Lalescu; *La Roumanie Transdanubienne (Dobrogea)*, O. Trafali; *Le probléme du Banat* de George Mironescu; *La question du Banat,* de Sever Bocu etc., toate însoţite de hărţi mari şi detaliate[25]. Activitatea publicistică a fost prodigioasă, membrii misiunii publicând un număr de 47 de volume şi broşuri, tratând cu competenţă situaţia şi interesele României.

Ziarul „La Roumanie" a întreprins o campanie susţinută în vederea informării ţărilor participante la Conferinţă despre drepturile noastre imprescriptibile asupra provinciilor româneşti subjugate. În fiecare număr al ziarului au apărut articole, recenzii, studii în care era combătută ideea menţinerii Imperiului Austro-Ungar, alipirea Transilvaniei la patria mamă, problema Banatului, a Dobrogei, a Bucovinei şi a Basarabiei, în aceste studii şi articole au fost aduse toate argumentele necesare în vederea recunoaşterii oficiale a Unirii de la 1 Decembrie 1918 de către Marile Puteri.

Activitatea desfăşurată de Misiunea universitară şi de numeroşii intelectuali şi oameni politici aflaţi pe teritoriul Franţei a avut un ecou deosebit în opinia publică, în cercurile largi ale intelectualilor şi ale oamenilor politici francezi. Preşedintele Societăţii oamenilor de Litere din Franţa, Georges Lecompte, în cuvântul său rostit la banchetul oferit de presa franceză, la 21 ianuarie 1919 ziarului „La Roumanie", cu ocazia împlinirii unui an de la apariţie, afirma: „În fiecare joi dimineaţa, cel dintâi lucru pe care îl aşteptăm noi şi soţiile noastre este „La Roumanie", în care găsim lucruri atât de interesante, atât de instructive, atât de plăcute scrise cu talent şi într-o limbă foarte curată". Au luat parte la banchet intelectuali, oameni politici, colaboratori ai ziarului şi peste 50 de reprezentanţi ai presei franceze, oameni de ştiinţă: Lacom Gayet, membru al Academiei de Ştiinţe Morale din Paris, filosoful Charles Richet, preşedintele Societăţii Oamenilor de Litere, Henry Lapiazé, directorul ziarului „Renaissance", Leo Clavetiez, romancier, colaborator al ziarului „Figaro", Louis Latzarus, redactor la ziarul „Avenir", care în cuvântul lor au adus elogii întregii activităţi desfăşurate de Misiunea universitară şi ziarul „La

---

[23] Luchian Deaconu, *op. cit.,* vol. II, doc. nr. 255 şi 256, p. 35; I. Lupaş, *Istoria Unirii Românilor*, Institutul de arte grafice „Luceafărul", Bucureşti, 1937, pp. 371-380.

[24] Luchian Deaconu, *op. cit.,* doc. nr. 296, p. 70.

[25] O. Tafrali, *op. cit.*, pp. 40-45; I. Gheorghiu, C. Nuţu, *op. cit.*, pp. 181-183.

Roumanie”. Din partea ziarului au luat cuvântul Paul Brătăşanu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, E.D. Fagure, Jean Pangal, în care au mulţumit intelectualilor şi presei franceze pentru susţinerea acordată în misiunea nobilă pe care au desfăşurat-o în Franţa, recunoaşterea drepturilor de veacuri al poporului român, unirea într-un singur stat cu provinciile ocupate vremelnic de către străini, primul război deschizând calea formării statelor naţionale, democratice şi independente[26].

Ziarul „La Roumanie” a fost cel mai important instrument de prezentare a cererilor legitime ale românilor, documentele publicate au influenţat dezbaterile Conferinţei de Pace. La 18 ianuarie 1919, ziarul publică articolul „La Roumanie au Congrés de la Paix”, redactat de Orest Tafrali, profesor la Universitatea din Iaşi, în care prezintă solicitările delegaţiei române la Congres, venind cu argumente istorice, etnografice, statistice, demonstrând dreptul poporului român de a se reuni într-un singur stat.

La începutul anului 1919 guvernul de la Bucureşti a dispus desfiinţarea Consiliului Naţional al Unităţii Române, odată cu sosirea Delegaţiei României la Conferinţa Păcii. Cu toate astea, începând cu primăvara anului 1919 acţiunile românilor din străinătate au devenit mai puternice, mai cunoscute, aducând sistematic, la lumină, drepturile etnice, interesele strategice şi economice, cifrele statistice, revendicările noastre asupra Transilvaniei, Banatului, Bucovinei, Basarabiei şi Dobrogei[27], multe dintre lucrări găsindu-se pe masa delegaţiilor Conferinţei.

La 18 ianuarie 1919, a avut loc deschiderea lucrărilor Conferinţei de Pace la Ministerul Afacerilor Străine de la Paris, la care au luat parte peste 70 de delegaţi din 27 de ţări, sub preşedenţia primului ministru al Franţei, Georges Clemanceau.

Delegaţia României la Conferinţa de Pace a fost alcătuită din Ion I.C. Brătianu, primul ministru, N. Mişu, ministru plenipotenţiar. Lor li s-au mai adăugat ministrul transilvănean Vaida-Voievod şi miniştrii plenipotenţiari Victor Antonescu şi C. Diamandy.

Pe parcursul desfăşurării lucrărilor Conferinţei, propaganda intelectualior români aflaţi la Paris s-a accentuat: s-au publicat numeroase articole, s-au susţinut conferinţe, întâlniri cu oameni politici francezi, recepţii, primiri de delegaţii, publicaţii în coloanele ziarelor franceze, toate pentru a informa atât pe delegaţii de la Congres, cât şi opinia publică despre dreptul sacru al poporului român la o Românie Mare.

Anexe

17 ianuarie 1918, Paris. Apare primul număr al ziarului „La Roumanie”.

Am arătat mai sus, cum ministrul nostru la Paris a tratat misiunea universitară, trimisă de guvern în străinătate.

Situaţiunea agravându-se şi fiind absolut necesar să se apere interesele supreme ale neamului, ne-am grupat în jurul ziarului „La Roumanie”, al cărui prim număr apăruse la 17 ianuarie 1918. Ziarul acesta se înfiinţase din iniţiativa domnului Paul Brătăşanu, senator, fost vice-preşedinte al Camerei. D-sa şi-a luat ca codirectori pe d-nii C. Banu,

---

[26] O. Tafrali, *op. cit.*, p. 32, Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 341, 342, pp. 103-111.

[27] „La Roumanie”, an. II, nr. 74, joi, 12 iunie 1919, p. 1.

deputat, aparţinând partidului liberal şi pe d-nii C. Mille şi Emil Fagure. Scopul acestor buni Români, creând acest organ, era să apere interesele Românimei, cari în acele momente critice, erau adânc primejduite.

„Acest ziar, spunea un articol intitulat „l'Union sacrée" apărut în primul număr, se va feri cu cea mai mare grije de a se face ecoul oricărei lupte politice interioare şi de toate discuţiunile personale. Câmpul său de activitate va fi marea luptă, în care România a intrat pentru ţară şi pentru neam. Toate chestiunile, toate litigiile pur personale sunt deci fără milă excluse din cadrul ziarului nostru". Acest program a fost observat până la sfârşit.

„La Roumanie" a avut marele merit, să apere cu ardoare şi autoritate toate chestiunile mari ale neamului. Ea a fost sigurul glas românesc, care a ţinut cu cinste sus drapelul cauzei româneşti într-un timp când nemţii tronau pretutindeni în ţară, iar la Iaşi „lucra" un parlament înstrăinat de neam – pată veşnică în istoria României – în care patrioţii erau „rari nantes in curgite vasto".

D. Paul Brătăşanu a reuşit să grupeze în jurul său mai mulţi literaţi şi oameni de ştiinţă, cari au luptat din răsputeri pentru triumful cauzei româneşti şi pentru îndreptarea greşelilor şi bizantismului politicianilor noştri. D. Paul Brătăşanu a luat asupra sa publicarea organului nostru naţional. Amicii d-sale l-au ajutat puţin. Cheltuielile însă au epuizat repede fondurile modeste adunate. Ziarul apărea săptămânal în 5000-6000 numere pe patru pagini. D. Brătăşanu s-a văzut nevoit să suporte singur cheltuielile. Banii româneşti însă nu se puteau schimba. D. Victor Antonescu veghia, ca nici un român să nu schimbe mai mult de 1000 de lei lunar. Acest schimb s-a putut face numai până în Martie 1918; de la această dată din ordinul ministrului nostru la Paris, schimbul s-a suprimat, iar valuta monedei noastre a mers rostogolindu-se.

D. Brătăşanu s-a văzut nevoit să vândă bijuteriile nevestei şi blănurile sale; apoi a contractat diverse împrumuturi. El a dat astfel dovada unui patriotism fără margini şi lui în primul rând, se datoreşte că glasul românesc n-a amuţit cu totul, atunci când ţara gemea sub călcâiul neamţului, al ungurului şi al bulgarului.

Mai târziu, a venit d. Aristide Blank la Paris. Prin d-sa s-a făcut un împrumut de 600.000 de franci, cu cari s-au plătit cheltuielile, imprimarea în mii de exemplare a mai multor hărţi etnografice ale României Mari, ale Banatului, ale Basarabiei, ale Bucovinei etc., precum şi a celor treizeci şi mai bine de cărţi, broşuri şi albumuri. Pe lângă acesta, s-a putut obţine cedarea unei coloane din anumite ziare din străinătate, franceze, engleze, italiene, americane, unde se făcea o propaganda utilă; în sfârşit, pe lângă ajutorul dat prizonierilor de răsboi români din Franţa şi Italia, s-a tipărit pentru ei un ziar românesc, „România Mare", menit să le înalţe moralul şi să le dea ştiri de acasă.

E bine să se cunoască numele celor care au contribuit la acoperirea acestui împrumut. D. Apostolu, mare proprietar din Brăila şi Prinţul Brâncoveanu, au subscris fiecare câte 100.000 de franci; d. Chrysoveloni 60.000; d-nii Olănescu, fost ministru, Paul Brătăşanu, I. Pangal (Vlaşca), Elias şi Aristide Blank câte 50.000 fiecare; d-na Maria Nicolae Filipescu, soţia marelui patriot, 40.000; d. Ştefan G. Popp din Romanaţi 30.000; d. E. Miclescu 20.000; Al. Florescu 10.000. Dar trebue să se ştie că s-a cheltuit mult mai mult peste aceste sume subscrise de către D-nii Brătăşanu şi Aristide Blank. Sumele acestea erau totuşi neîndestulătoare faţă de nevoile unei propagande mai întinse, aşa cum

o făceau Sârbii, de pildă, cari aveau la dispoziţia lor mai multe milioane. Dânşii au avut norocul să aibă la Paris pe un ministru foarte cult şi foarte intelligent, pe d. Vestnici, membru corespondent al Institutului Franţei.

Pe când d. Victor Antonescu ne părăsea cu totul, ba încă încerca să ne oprească să avem ori ce activitate cât de mică, ministrul Serbiei intervenea pe lângă guvernul francez în favoarea compatrioţilor săi. Prin intervenţia sa oficială, profesorii universitari sârbi, cari erau departe de a vorbi franţuzeşte ca noi, au fost ataşaţi să facă cursuri publice pe lângă universităţile franceze, din Paris şi din provincie.

Guvernul francez le plătea regulat salariile, le dădea o indemnizaţie de „scumpirea traiului" de 20 franci pe zi. Fiecare profesor, pe lângă leafa sa, mai avea dreptul, ca ori care din compatrioţii săi, să schimbe 500 de dinari (lei) din banii săi proprii. Studenţii sârbi primeau de la guvernul francez 200 de franci lunar, iar internatele liceelor erau obligate ca, în schimbul unei plăţi de 70 de franci de fiecare, să le dea masa. Profesorii şi studenţii sârbi erau deci minunat plasaţi, ca să facă cea mai puternică propagandă. Aceaşi situaţie li s'a creat şi în Anglia. La Paris, s-a pus profesorilor universitari sârbi la dispoziţie peste un million de franci. Ei au cumpărat o tipografie, pe care a numit-o „Yugo-Slavia", unde s-au tipărit sute de cărţi nu numai de propagandă, ci chiar de literatură şi de ştiinţă, hărţi, reviste, ziare etc. Sârbii aveau mai multe cluburi, dintre care unul rezervat profesorilor. Aici se adunau ei şi discutau chestiunile ce interesau propaganda lor.

Toate aceste organizări naţionale erau susţinute oficial de guvernul sârbesc.

Guvernul nostru dimpotrivă, nu numai că părăsise atâtea forţe, pe care ar fi putut să le utilizeze de minune, dar căuta din potrivă să le paralizeze acţiunea naţională ponegrindu-le. Lefurile de la o vreme ni s-au suprimat – suspendarea aceasta a durat un an de zile ca pedeapsă că ne făceam datoria către neam şi ţară. Studenţii noştri au fost reduşi să-şi câştige blidul de linte, spălând vasele la restaurantele Parisului.

Cu inima îndurerată, cu scârba în suflet de ceea ce se comitea, am rezistat totuşi şi am luptat, fără să scoatem un strigăt, fără să atacăm pe nimeni. „Era datoria, era patria în joc", cum se exprima despre noi d. Paul Dechanel. Colaboratorii ziarului „La Roumanie" au avut meritul de a fi întreţinut mereu calde simpatiile aliaţilor noştri şi de a fi oprit tendinţele nefavorabile, care se desemnau faţă de atitudinea scandalos de antinaţională şi antiantantistă a guvernanţilor nemţofili din ţară.

Iată numele cele mai activi dintre colaboratorii organului nostru: D-nii P. Brătăşanu, C. Banu, C. Mille şi Emil D. Fagure, Dr. Thoma Ionescu, C. Sipsom, George Mironescu, D. Negulescu, profesori la Universitatea din Bucureşti, Dr. N. Lupu, socialist, dar bun român, G. Many, profesor la Şcoala de poduri din Bucureşti, V. Dimitriu, profesor la Universitatea din Iaşi, Goga, Take Ionescu, Părintele Lucaciu, Sever Bocu, Jean Pangal, director al ziarului „La Roumanie" din Bucureşti, N.S. Russenescu, C. Xeni, deputat, precum şi mai toţi membrii misiunii universitare, trimişi pentru propagandă şi anume: profesorii universitari Dănăilă, I. Găvănescu, Dr. Hurmuzescu, Traian Lalescu, E.G. Neculcea, E. A. Pangrati, O. Tatrali şi Ioan Ursu. Secretarul ziarului şi al propagandei în general era d. N.S. Russenescu. D-sa a depus o muncă uriaşă şi desinteresată şi a făcut şi

sacrificii materiale pentru ţară şi neam, cărora le-a adus servicii imense. El a binemeritat de la Patrie.

În fiecare miercuri ne adunam la „Hotel des Deux Mondes”, unde era locuinţa d-lui Brătăşanu. Aici făcusem redacţia şi administraţia ziarului nostru. Discutam situaţiunea, luam cunoştinţă de cărţile, articolele de ziar şi de revistă, memoriile, hărţile, albumurile de propagandă ce apăreau zilnic. Ne divizam munca. Fiecare se însărcina cu scrierea unui articol de fond, de polemică, de recenzie, de statistică sau de istorie etc. Articolele se citeau în comitet şi ne cenzuram unii pe alţii. Nici o supărare, nici un resentiment n-a ieşit din cenzurarea aceasta colegială, adeseori destul de aspră.

Era interesul patriei, a cauzei româneşti şi noi eram soldaţi disciplinaţi care ne dădeam perfect seama de răspunderea noastră faţă de neam şi de istorie. Fiecare era liber să-şi aleagă subiectul, dar îşi păstra în această alegere o oarecare specialitate. Articolele de drept international erau scrise de jurişti, ca d. V. Dumitriu, C. Sipsom, G. Mironescu; articolele de economie politică apăreau sub semnătura domnilor Many, Pangrati, Hurmuzescu, Neculcea, Dănăilă şi a unui francez filo-român, funcţionar al Băncii Naţionale franceze, D. Letzgus; articole de interes pur national, etnografic, geographic sau istorie erau datorate d-lor I. Găvănescul, Dr. Thoma Ionescu, Tr. Lalescu, O. Tafrali, I. Ursu, Goga, părintele V. Lucaciu, Emanoil Antonescu, Dr. Dumitrescu Brăila, A. Honigman, I. Fermo, D-na Sacha Mirof, Elena Văcărescu şi alţi buni români, francezi, englezi etc.

Chestiunea Transilvaniei era de competenţa d-lor Goga, Ursu şi părintele Lucaciu; a Bucovinei a d-lor Găvănescu, V. Dimiriu şi Bucovineanu; a Banatului, a d-lor Mironescu, Bocu şi Tr. Lalescu, aceşti doi din urmă fiind bănăţeni; eu însumi, ca dobrogean, am scris un mare număr de articole asupra Dobrogei, combătând cărţile, articolele, moţiunile congreselor bulgăreşti ca cele ţinute la Babadag, precum şi memoriile trimise oficial de guvernul bulgar Congresului de Pace din Paris; chestiunea Basarabiei a fost tratată de marele patriot basarabean V. Stroescu şi de d. dr. Lupu, de d. Aslan conferenţiar la universitatea din Bucureşti, precum şi de mine însumi.

Ziarul nostru se trimitea gratuit în Franţa, tuturor parlamentarilor şi oamenilor politici, tuturor publiciştilor, tuturor profesorilor universitari şi academicienilor, tuturor ziarelor şi revistelor. Se mai trimitea un mare număr de exemplare şi în Anglia, America, Elveţia, Italia, Suedia etc. Organul nostru a prins minunat de bine. Din toate părţile primeam elogii şi felicitări, din partea academicienilor, a profesorilor universitari şi a oamenilor politici. Ziarele reproduceau regulat extrase din articolele noastre. Şi când ele ne-au văzut, că chiar sub bombardamentul la care era supus Parisul de nemţi, noi rămâneam la postul nostru de onoare şi declaram sus şi tare, că avem încredere deplină în triumful dreptăţii în bine, am fost înconjuraţi de sentimente de admiraţie. Ea se traducea de pildă prin formula stereotipă, cu care ziarul parizian „Paris-Midi” publica regulat extrase din articolele noastre: „La Roumanie continue vaillament sat ache”…

Iată, pe de altă parte, ce-mi scria la 6 februarie 1919, d. Henri Chamard, unul din cei mai eminenţi profesori ai Sorbonei. „De un an, urmăresc în fiecare săptămână cu o simpatie cordială, în acest curajos şi vibrant ziar, ce e „La Roumanie”, campania energică naţională, pe care colegii dv. universitari şi dv. înşivă o urmăriţi atât de elocvent în favoarea revendicărilor româneşti. Am nevoie oare să adaug că toate urările mele sunt

pentru triumful apropiat al dreptăţii integrale? D-voastră veţi fi şi binemeritat de la patrie, servind cauza sa cu această căldură sacră arătând totodată francezilor, până atunci prea rău informaţi, tot ce este şi tot ce preţuieşte această tânără şi mândră Românie, în care salutăm cu bucurie „Franţa Orientului".

Presa franceză întreagă fără deosebire de opiniuni ne-a oferit la 22 ianuarie 1919, un banchet, pentru a sărbători împlinirea a apariţiunei de un an al ziarului nostru. Banchetul, la care a asistat şi d. Take Ionescu, a fost prezidat de d. Lacour Gayet, membru al Academiei de Ştiinţe Morale din Paris, asistat de filosoful Charles Richet, Lecompte, preşedintele Oamenilor de Litere, Lapauze, directorul lui Petit Palais, Lèo Claretie, Latzarus, distinsul romancier colaborator „La Figaro" şi de alţi cincizeci de reprezentanţi ai presei franceze.

Dintre toate toasturile foarte călduroase la adresa României, şi a colaboratorilor ziarului nostru, cea a d-lui Lecompte conţinea o laudă care ne-a mişcat pe toţi. „În fiecare joi dimineaţa, ne-a zis între altele Preşedintele Oamenilor de Litere din Franţa, cel dintâi lucru pe care îl reclamăm noi şi soţiile noastre este „La Roumanie", în care găsim lucruri atât de interesante, atât de instructive, atât de plăcute, scrise cu talent şi într-o limbă atât de corectă".

Elogiile acestea le auzeam de altfel zilnic, de la francezi şi chiar de la acei români – imensa majoritate a celor aflaţi la Paris – ale căror inimi nu erau întunecate de spiritual de partid. Aprobarea lor şi simţământul, că ne-am făcut datoria, era pentru noi o răsplată dreaptă.

(O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920, pp. 27-32).

*

20 noiembrie 1918. Take Ionescu, preşedintele Consiliului Naţional al Unităţii Române, interviu acordat ziarului „Temps":

Victoria atât de categorică a Antantei a clarificat situaţia României. Tratatul de la Bucureşti a fost deja anulat împreună cu toate consecinţele sale. Când am venit în Franţa, la începutul lui iulie, România era pradă pentru germani şi avea un guvern aşa-zis românesc, mai rău decât germanii. Marea mea teamă era aşadar aceea ca opinia publică din ţările aliate să nu considere naţiunea română responsabilă pentru aşa-zisa pace şi pentru faptele odioase ale guvernanţilor impuşi. Acest coşmar a dispărut pentru totdeauna. Populaţia Parisului, cu instinctul său măreţ, a înţeles situaţia. Şi astfel a alăturat culorile României celorlalte drapele aliate în această frumoasă sărbătoare a revanşei franceze care este în acelaşi timp şi una a triumfului civilizaţiei şi libertăţii.

Redevenită aliată, România este gata să contribuie cu toate forţele sale la punerea în aplicare a tratatului de pace pe care Antanta o va întreprinde. România se gândeşte în primul rând la unitatea sa naţională recunoscută ca legitimă de Franţa, Marea Britanie şi Italia în tratatul de alianţă cu România, recunoscută de asemenea ca fiind legitimă în ultimul mesaj al preşedintelui Wilson. Evenimentele nefericite din Rusia au adăugat la ceea ce este denumit România Mare – şi ceea ce eu prefer să numesc Noua Românie – provincia românească Basarabia, care ne-a fost răpită în 1812. Să nu uităm că guvernul din care făceam parte a trimis trupele în Basarabia în urma sfaturilor reprezentanţilor civili şi militari aliaţi. Ele au salvat această ţară de bolşevism, ceea ce nu este de neluat în seamă. Românii din Ungaria nu au aşteptat congresul de pace pentru a lua în propriile

mâini guvernarea regiunilor locuite de români din acea ţară pe care o numim Transilvania, dar care este mult mai întinsă decât Transilvania din punct de vedere geografic şi politic. După ce s-a prăbuşit Imperiul Habsburgic, aşa cum am spus mereu că trebuie să se prăbuşească, românii din Ungaria au trebuit să decidă cât mai rapid. Dorinţa lor neclintită de a forma împreună cu românii din Regat şi cu cei din Basarabia un singur şi unic stat este prea cunoscută şi a fost arătată de prea multe ori ca să insist aici asupra ei. Îi revine congresului de pace sarcina de a ratifica această unire şi de a pune astfel bazele României noi, un stat de şaisprezece milioane de locuitori – iau în considerare populaţia de dinainte de război – care va reprezenta în Orient rasa şi civilizaţia latine.

La congresul de pace vor fi şi alte probleme care interesează România. Acesta va trebui să decidă şi modul în care Germania va despăgubi România pentru distrugerile, devastările şi abuzurile pe care le-a comis şi care valorează miliarde. Va trebui să reglementeze chestiunea Dunării, pe care eu nu o văd soluţionată altfel decât prin internaţionalizarea ei de la vărsare până la punctul cel mai în amonte de la care ea poate deveni navigabilă. În internaţionalizare eu includ de asemenea şi Statele Unite ale Americii.

Congresul de pace trebuie să reglementeze de asemenea şi problema Mării Negre, care trebuie să fie deschisă tuturor pavilioanelor şi pe cea a Constantinopolului şi a Strâmtorilor, care trebuie soluţionată definitiv pentru ca Rusia viitoare – pentru că va exista o Rusie, trebuie să existe o Rusie – să o găsească rezolvată şi să nu existe riscul de a vedea politica Rusiei dominată de această problemă ca în trecut.

Noua Românie trebuie să stabilească relaţii foarte strânse cu vecinii. Printre vecini, mă gândesc mai întâi la cehoslovaci, dacă rutenii din Ungaria – o mână de oameni – au bunul simţ de a intra în statul cehoslovac; la iugoslavi, pentru care este indispensabil, şi pentru ei şi pentru noi şi pentru pacea Europei, să stabilim de acum o prietenie foarte strânsă şi foarte puternică; la greci, împreună cu care avem atâtea puncte de asemănare şi chiar la bulgari, în ziua în care vecinii noştri din sud vor sfârşi prin a înţelege că o hegemonie în Balcani este o himeră care nu le va putea aduce decât un al treilea dezastru.

Noua Românie va cuprinde şi câteva minorităţi etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorităţi statul român va crea un regim de libertate adevărată. Exemplul atât de nefast al maghiarilor nu va fi imitat de noi.

Noua Românie va fi un stat în esenţă democratic. Regele a fost foarte inspirat atunci când, imediat ce s-a debarasat de guvernul german şi reacţionar, a lansat un manifest prin care anunţa poporului că marea reformă agrară şi votul universal pe care le-am votat în iunie 1917 sunt câştigate definitiv. Putem să mergem doar înainte, niciodată înapoi!.

(*La Question Roumaine*, Paris 1918, pp. 62-64)

*

28 februarie 1919. Conferinţă susţinută de Generalul Rudeanu la Societatea de Geografie, Paris.

[...] Revendicările României sunt binecunoscute. Acestea sunt: Basarabia, Bucovina, platoul Transilvaniei cu Crişana, Maramureşul şi Banatul.

Bucovina este cerută pentru că aceasta a fost smulsă în mod condamnabil României de către Austria în 1772; pentru că aceasta este populată aproape exclusiv de români; pentru că Bucovina a făcut întotdeauna parte din statul moldovean.

Din toată România, ea cuprinde cele mai preţioase amintiri istorice. Aici se găsesc mormintele întemeietorilor Moldovei şi ale celor mai mari voievozi ai săi.

Transilvania, revendicată de România împreună cu câmpiile înconjurătoare ale Maramureşului şi Crişanei, constituie însuşi leagănul naţiunii române. Ea constituie acea parte a Daciei romane care, de la Traian şi până astăzi, a rămas mereu pur românească şi latină, în pofida tuturor suferinţelor, în pofida tuturor eforturilor întreprinse de maghiari pentru a face să dispară rasa românească şi pentru a o maghiariza. Din punct de vedere al populaţiei, aceasta este în proporţie de peste trei sferturi pur românească.

Astăzi, nimeni nu contestă drepturile României asupra platoului Transilvaniei şi a câmpiilor înconjurătoare ale Maramureşului şi Crişanei.

Basarabia este revendicată pentru că este românească, atât din punct de vedere istoric, cât şi din cel al dreptului popoarelor la autodeterminare; mai mult de trei sferturi din populaţie a rămas pur românească.

Dreptul României asupra Basarabiei a fost deja recunoscut în 1856, deoarece la Congresul de la Paris ea a fost redată României. Rămâne în cele din urmă problema Banatului, a cărui parte de sud-vest este revendicată în acelaşi timp de România şi de Serbia.

România revendică Banatul în întregime nu doar datorită drepturilor istorice, pentru că s-a stabilit cu certitudine că această provincie făcea parte integrantă încă din Dacia romană la începutul Evului Mediu. Apoi, pentru că în Peninsula Balcanică unde atât de multe popoare s-au suprapus şi şi-au urmat unul altuia, este uşor de interpretat într-o manieră foarte diferită problema drepturilor istorice.

Aşa s-a întâmplat în 1918, când Austro-Ungaria a folosit ca pretext pentru anexarea Bosniei-Herţegovina, drepturile istorice ale maghiarilor asupra acestei provincii.

Dar dacă România revendică Banatul în întregime, ea face aceasta în primul rând din punct de vedere economic şi din înalte raţiuni de apărare naţională.

Aşadar, să examinăm harta provinciei Banat şi vom vedea că, din punctul de vedere al geografiei economice, aceasta formează un tot indivizibil şi că orice separare a câmpiei de regiunea muntoasă ar face foarte dificilă, dacă nu imposibilă, existenţa populaţiei care trăieşte la munte.

Aşadar, a rupe legăturile de toate categoriile formate în Banat, care niciodată în istorie nu a fost separat şi care dintotdeauna a fost obişnuit să formeze o unică şi aceeaşi provincie, nu constituie cu siguranţă modalitatea de a-i asigura prosperitatea naturală şi legitimă.

Dar mai mult, partea de sud-vest a Banatului cuprinde confluenţa Tisei cu Dunărea; ori, dacă examinăm puţin hidrografia României, vom vedea că toate cursurile de apă care traversează platoul Transilvaniei sunt orientate de la vest la est şi se îndreaptă aproape perpendicular spre Tisa.

Este aşadar evident că întreaga Românie septentrională îşi găseşte aici căile sale de comunicaţie cele mai fireşti, mai uşoare şi mai puţin costisitoare pentru a-şi exporta produsele spre gurile Dunării şi spre Marea Neagră.

Este deci indiscutabil că de aceasta depinde în mare măsură dezvoltarea economică a României în viitor.

Pierderea cursului de sud al Tisei şi a confluenţei acesteia cu Dunărea, ca şi a unei părţi din cursul Dunării, ar însemna pentru întreaga Transilvanie şi pentru Banatul românesc o slăbiciune economică foarte îngrijorătoare în viitor.

Ar rezulta aşadar că avantajele unirii Transilvaniei cu România ar fi serios diminuate prin reducerea mijloacelor de existenţă ale Transilvaniei, ale provinciilor învecinate şi ale întregii României, a cărei situaţie economică, deşi deţine gurile Dunării şi Mare Neagră, nu ar putea fi la fel de satisfăcătoare ca a celorlalte ţări balcanice.

Internaţionalizarea doar a Dunării, fără cea a Tisei, nu ar schimba cu nimic această situaţie. Aşadar, fără malul drept al Dunării, nu se pot în niciun fel organiza şi facilita transporturile.

Se pune în sfârşit marea problemă a apărării naţionale.

De fapt, am stăruit în a arăta în faţa dumneavoastră faptul că, dacă naţiunea română supusă de-a lungul secolelor la cele mai teribile vicisitudini a supravieţuit până astăzi, aceasta s-a datorat în mare măsură configuraţiei teritoriului său. Platoul Transilvaniei şi Dunărea au fost de fapt două elemente indispensabile pentru existenţa sa.

De asemenea, am văzut că printr-o fatalitate de neînlăturat, atât în trecut, cât şi în războiul actual, România, în momentele cele mai dificile, s-a aflat mereu izolată şi complet singură pentru a se apăra.

În aceste condiţii, cred că este evident pentru toţi că pentru a salvgarda în viitor existenţa netulburată a României, trebuie în mod absolut să i se acorde mijloacele sale naturale de apărare: Dunărea şi Tisa pentru a acoperi frontul său de sud şi flancul său stâng.

Niciodată, niciodată în decursul istoriei, România nu s-a văzut lipsită de Dunăre ca mijloc de apărare. Chiar în vremurile cele mai aspre ale invaziilor turceşti, românii nu au putut suporta capetele de pod de dincoace de fluviu.

Pierderea părţii de sud-vest a Banatului ar însemna nu doar pierderea barierei Dunării, dar chiar şi Carpaţii ar putea fi ocoliţi. Întreaga frontieră de vest a României ar fi complet descoperită şi ameninţată, orice acţiune de apărare pe care România ar întreprinde-o în această parte ar fi depăşită încă de la început şi ar fi fără speranţa de a obţine rezultate serioase.

Însăşi provincia Banatului nu ar putea fi apărată, căci singurele sale mijloace de apărare sunt Dunărea şi Tisa.

Odată ce aceste două obstacole sunt depăşite, Banatul se află rupt cu totul de ţara sa mamă, deoarece căile de comunicaţie care îl leagă de aceasta nu mai pot fi nici apărate, nici utilizate.

*

* *

Niciun popor din lume nu admiră mai mult naţiunea sârbă decât românii. Niciodată, de când există naţiunile noastre, legăturile lor de prietenie nu au fost rupte sau alterate; cu certitudine, aceasta nu se va întâmpla nici în viitor.

România nu poate uita că, dintre toate popoarele slave care o înconjoară, sârbii le-au arătat prietenia cea mai loială şi cea mai durabilă. Naţiunea română le păstrează o vie simpatie.

Naţiunea sârbă va analiza şi va aprecia: aceasta înseamnă să hotărâm dacă pentru a da un plus de fericire din punct de vedere moral unei mici părţi a sârbilor care se află pe malul stâng al Dunării, în Banat, putem să facem viaţa mai dificilă şi chiar mai grea decât în trecut pentru România de sud, chiar pentru întreaga naţiune română.

Aceasta înseamnă să hotărâm dacă nu am putea să asigurăm celor două popoare o satisfacţie completă fără să micşorăm valoarea elementelor naturale şi istorice cărora naţiunea română le datorează mijloacele sale de existenţă şi existenţa sa în istorie.

Aceasta înseamnă să hotărâm dacă dreptul popoarelor la autodeterminare se poate extinde până la dezechilibrul complet între mijloacele de existenţă şi prosperitate a două naţiuni vecine de aceeaşi valoare morală şi de aceeaşi importanţă în Societatea Naţiunilor.

Bazele Societăţii Naţiunilor nu pot fi, după părerea mea, decât armonia şi echilibrul, cât mai deplin cu putinţă, între mijloacele de dezvoltare economică şi raţiunile înalte ale apărării naţionale.

A permite naţiunilor de rase diferite să depăşească puternicele obstacole orografice şi hidrografice care le separă, constituie, după părerea mea, o gravă greşeală împotriva psihologiei popoarelor şi a dezvoltării lor libere: este de asemenea o eroare împotriva principiilor fundamentale pe care se întemeiază existenţa Societăţii Naţiunilor.

Dacă dreptul popoarelor la autodeterminare trebuie să fie satisfăcut pe deplin, aceasta trebuie să se facă pe o altă cale, printr-o altă soluţie.

Această soluţie nu poate să fie, după părerea mea, decât cea a provinciilor libere, adică a acelor provincii în care populaţia va fi scutită de serviciul militar şi va beneficia de avantaje politice şi administrative cu totul particulare.

Această soluţie poate desigur să admită problema schimburilor şi translocării de sate cu acordul locuitorilor.

În orice caz, prosperitatea şi viitorul fiecărei naţiuni trebuie salvgardate pentru fericirea fiecărei naţiuni şi liniştea umanităţii.

Domnule Preşedinte,
Doamnelor, Domnilor,

Dacă războiul actual a creat pentru popoarele aliate care au luptat drepturi şi libertăţi noi, nu mai puţin el a stabilit în aceeaşi măsură recunoştinţe eterne şi amintiri sfinte.

(Société de Géographie, *La Roumanie au Congrès de la Paix*, Paris, 1919, p. 14-17)

La Roumanie

Organe hebdomadaire des revendications et des intérêts roumains

Sous la Direction de

Paul BRATASHANU, Sénateur — Const. MILLE, Député

C. BANU, Député — Emile D. FAGURE

10 Centimes le Numéro

Paraît le Jeudi

France ... 10 Fr.

Étranger ... 15 Fr.

La Roumanie

Organe hebdomadaire des revendications et des intérêts roumains

Sous la Direction de

Paul BRATASHANU, Sénateur — Const. MILLE, Député

Emile D. FAGURE

Le Numéro : 10 Centimes

Paraît le Jeudi

France ... 10 Fr.

Étranger ... 15 Fr.

Comment sera-t-il possible d'avoir une paix juste et durable, tant qu'en Autriche-Hongrie 11 millions d'Allemands et 8 millions de Hongrois, tiendront en esclavage 32 millions de Roumains, Tchéco-Slovaques, Yougo-Slaves, Polonais, Ruthènes et Italiens ?

La Réunion de la Bessarabie à la Roumanie

A la mission militaire française revenue de Roumanie

CONVOCATION

Le Roi Carol et le désastre roumain

"La Roumanie est toujours un état allié"

Ziarul „La Roumanie” a apărut la Paris în CNUR, ianuarie 1918, din inițiativa Coloniei Române din Paris.

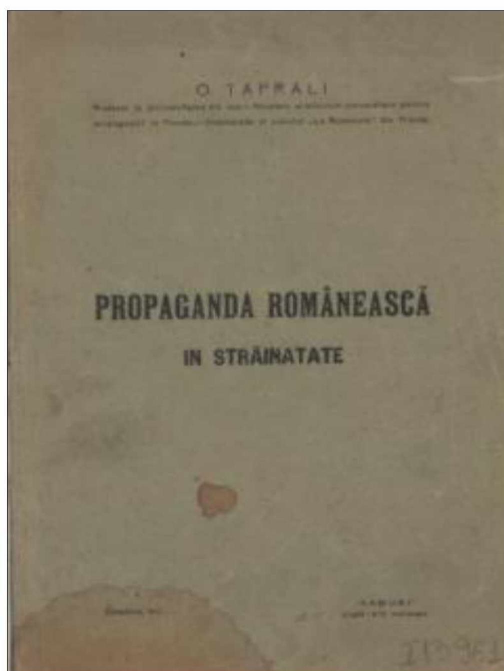
Paul Brătășanu (1858-1935) – membru fondator al ziarului „La Roumanie” din Paris.

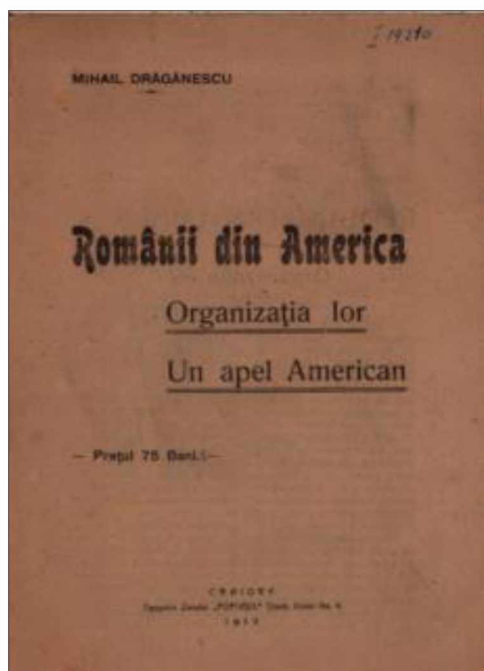
Tacke Ionescu – președinte al CNUR de la Paris.

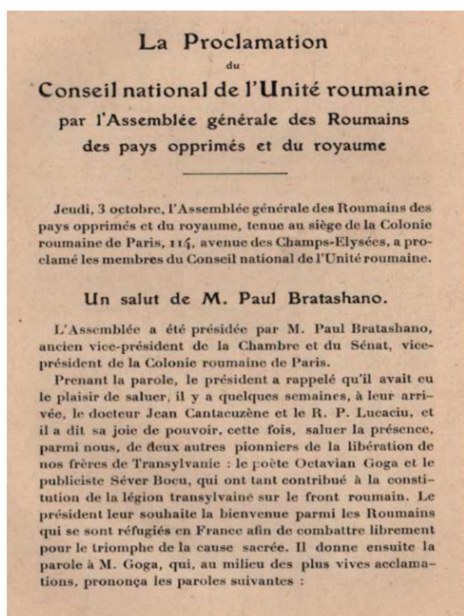
O. Goga – vicepreședinte al CNUR de la Paris.

Broşura „Propaganda românească”, în străinătate autor profesor universitar O. Tafrali, Craiova 1920.

Broşura „Românii din America”, scrisă de Mihail Drăgănescu, Craiova, 1919.

La Proclamation
du
Conseil national de l'Unité roumaine
par l'Assemblée générale des Roumains
des pays opprimés et du royaume

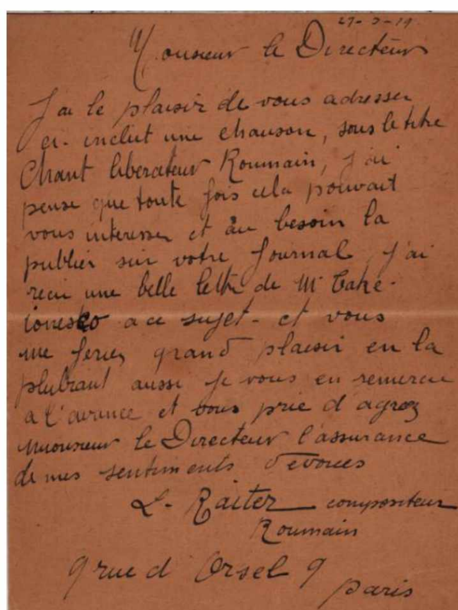
Jeudi, 3 octobre, l'Assemblée générale des Roumains des pays opprimés et du royaume, tenue au siège de la Colonie roumaine de Paris, 114, avenue des Champs-Elysées, a proclamé les membres du Conseil national de l'Unité roumaine.

Un salut de M. Paul Bratashano.

L'Assemblée a été présidée par M. Paul Bratashano, ancien vice-président de la Chambre et du Sénat, vice-président de la Colonie roumaine de Paris.

Prenant la parole, le président a rappelé qu'il avait eu le plaisir de saluer, il y a quelques semaines, à leur arrivée, le docteur Jean Cantacuzène et le R. P. Lucaciu, et il a dit sa joie de pouvoir, cette fois, saluer la présence, parmi nous, de deux autres pionniers de la libération de nos frères de Transylvanie : le poète Octavian Goga et le publiciste Séver Bocu, qui ont tant contribué à la constitution de la légion transylvaine sur le front roumain. Le président leur souhaite la bienvenue parmi les Roumains qui se sont réfugiés en France afin de combattre librement pour le triomphe de la cause sacrée. Il donne ensuite la parole à M. Goga, qui, au milieu des plus vives acclamations, prononça les paroles suivantes :

Salutul adresat de Paul Brătăşanu cu ocazia constituirii CNUR.

27-7-19

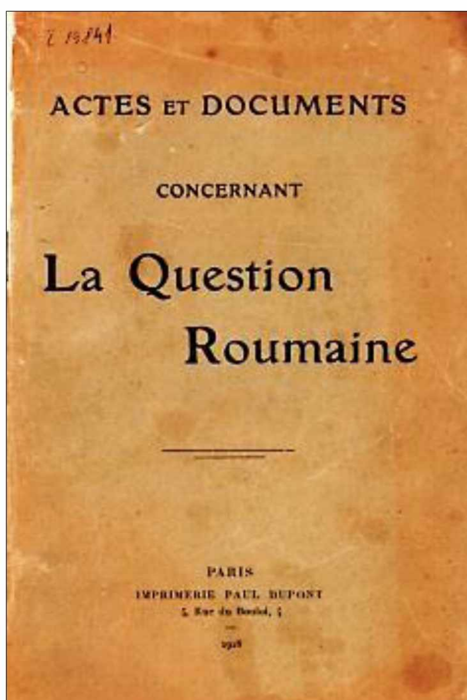
Monsieur le Directeur

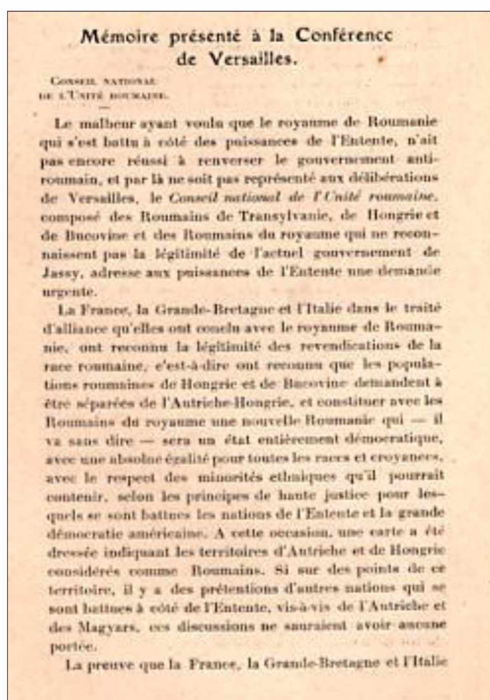
J'ai le plaisir de vous adresser ci-inclut une chanson, sous le titre Chant liberateur Roumain, j'ai pensé que toute fois cela pourrait vous interesser et au besoin la publier sur votre Journal. J'ai reçu une belle lettre de Mr Take Ionesko a ce sujet. Et vous me ferez grand plaisir en la publiant aussi je vous en remercie a l'avance et vous prie d'agréez Monsieur le Directeur l'assurance de mes sentiments dévoués

L. Raiter compositeur Roumain

9 rue d'Orsel 9 Paris

L. Raiter (1893-1978) solicită ziarului „La Roumanie” publicarea cântecului Cântec liberator Românesc.

Mémoire présenté à la Conférence de Versailles.

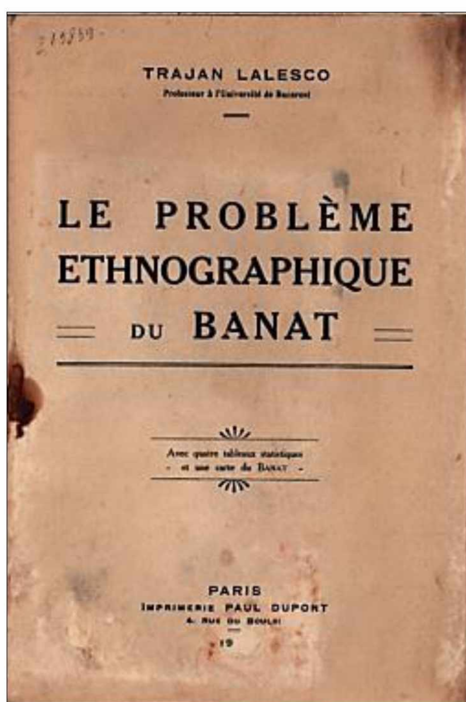
CONSEIL NATIONAL
DE L'UNITÉ ROUMAINE.

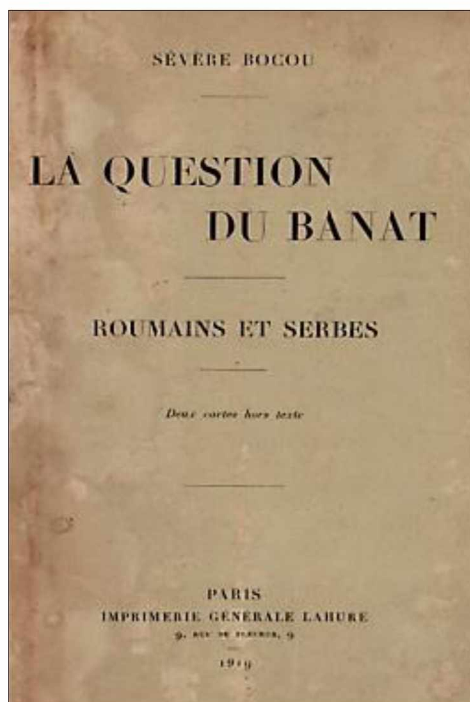
Le malheur ayant voulu que le royaume de Roumanie qui s'est battu à côté des puissances de l'Entente, n'ait pas encore réussi à renverser le gouvernement anti-roumain, et par là ne soit pas représenté aux délibérations de Versailles, le *Conseil national de l'Unité roumaine*, composé des Roumains de Transylvanie, de Hongrie et de Bucovine et des Roumains du royaume qui ne reconnaissent pas la légitimité de l'actuel gouvernement de Jassy, adresse aux puissances de l'Entente une demande urgente.

La France, la Grande-Bretagne et l'Italie dans le traité d'alliance qu'elles ont conclu avec le royaume de Roumanie, ont reconnu la légitimité des revendications de la race roumaine, c'est-à-dire ont reconnu que les populations roumaines de Hongrie et de Bucovine demandent à être séparées de l'Autriche-Hongrie, et constituer avec les Roumains du royaume une nouvelle Roumanie qui — il va sans dire — sera un état entièrement démocratique, avec une absolue égalité pour toutes les races et croyances, avec le respect des minorités ethniques qu'il pourrait contenir, selon les principes de haute justice pour lesquels se sont battues les nations de l'Entente et la grande démocratie américaine. A cette occasion, une carte a été dressée indiquant les territoires d'Autriche et de Hongrie considérés comme Roumains. Si sur des points de ce territoire, il y a des prétentions d'autres nations qui se sont battues à côté de l'Entente, vis-à-vis de l'Autriche et des Magyars, ces discussions ne sauraient avoir aucune portée.

La preuve que la France, la Grande-Bretagne et l'Italie

Broşuri editate la Paris de CNUR
pentru delegaţiile participante la Conferinţa de Pace de la Paris.

Ion I.C. Brătianu – primul ministru al României, membru al delegaţiei române la Conferinţa de Pace.

Nicolae Titulescu – membru CNUR, membru al delegaţiei României la Conferinţa de Pace.

O. Tafrali – membru al Misiunii universitare române.

Vasile Lucaciu – vicepreşedinte al CNUR.

Harta teritoriilor locuite de români publicată de Colonia Română de la Paris şi distribuită tuturor delegaţiilor participante la Conferinţa de Pace din 1919.

REFLECTAREA ÎN PRESA TRANSILVANĂ A EVENIMENTELOR CE AU URMAT ACTULUI MARII UNIRI ŞI A CAMPANIEI DUSĂ DE ARMATA ROMÂNĂ ÎN UNGARIA DIN ANUL 1919

Dumitru Cauc

Marea construcţie naţională realizată în cursul anului 1918 prefigura zorii unui nou drum al poporului român pe calea devenirii istorice. Dincolo de entuziasmul firesc al milioanelor de români care se uniseră cu Regatul României, existau încă temeri că acest drum nu va fi deloc lesnicios, ceea ce evenimentele ulterioare au confirmat-o.

În ziua de 18 ianuarie 1919 se deschideau la Paris lucrările Conferinţei de Pace, care-şi propunea realizarea unei noi configuraţii politico-teritoriale şi crearea unui mecanism care să preîntâmpine izbucnirea unei noi conflagraţii mondiale. Interesele atât de diverse ale marilor puteri învingătoare, mulţimea de probleme de natură teritorială şi politică ale statelor mici, strădania statelor învinse de a obţine condiţii de pace cât mai puţin defavorabile, conjugată cu aroganţa celor patru mari învingători, care ar fi dorit doar audierea punctelor de vedere ale statelor mici, care fuseseră în război alături de Antanta, au făcut dificilă încheierea tratatelor de pace. Cum România făcuse parte din Antanta şi suferise mari distrugeri din cauza războiului, iar în decembrie 1918, prin voinţa românilor din teritoriile aflate până atunci sub stăpânire străină, îşi împlinise deziderатul naţional, la conferinţa de pace, oamenii politici români au desfăşurat o activitate de convingere a decidenţilor asupra teritoriilor revendicate şi asupra reparaţiilor la care ar fi avut dreptul statul român.

Presa din Transilvania va consemna atât izvorul de energie şi speranţă al românilor care se uniseră cu Regatul României, cât şi evenimentele ce se derulau cu repeziciune la Conferinţa de Pace şi în jurul teritoriului naţional. Fie că erau subiectul articolelor de fond, fie că alcătuiau rubrica ştirilor de ultimă oră, evenimentele din Transilvania, Ungaria, Banat, Basarabia, Bulgaria şi de la Conferinţa de Pace ocupă spaţii importante.

La 13 noiembrie 1918, la Belgrad, s-a încheiat Convenţia militară de armistiţiu[1] între ţările învingătoare, reprezentate prin generalul francez Loius Franchet d'Esperey şi guvernul maghiar instituit după „Revoluţia Crizantemelor”, condus de contele Mihaly Karolyi. Ea stabilea linia de demarcaţie a Ungariei cu statele vecine (Slovacia, România,

[1] Nemaifiind considerată în acel moment un stat combatant, pentru că încheiase în mai 1918 o pace separată cu Puterile Centrale, România n-a fost invitată la semnarea Convenţiei şi nici nu i s-a cerut părerea în ceea ce priveşte prevederile ei. România era nemulţumită atât de linia de demarcaţie, care încălca prevederile convenţiei cu Antanta din august 1916, cât şi de faptul că, prin această convenţie, se menţinea admnistraţia transilvăneană sub control maghiar.

Serbia). Dacă linia de demarcaţie satisfăcea pe deplin cererile slovacilor, teritoriile româneşti revendicate de Regatul României erau tăiate în două părţi după o linie similară care nu respecta interesele româneşti şi nici drepturile recunoscute de către Antanta românilor, cu ocazia încheierii convenţiei din august 1916. Presa transilvană a reflectat nemulţumirea părţii româneşti şi strădaniile pe care le-au făcut în capitala Franţei oficialii români în susţinerea revendicărilor lor legitime. Evenimentele s-au precipitat în favoarea României, care va primi aprobarea de a ocupa primul aliniament demarcaţional, acest obiectiv fiind atins în ziua de 15 decembrie 1918. Presa din Transilvania a relatat pe larg derularea evenimentelor, dând încă odată dovada apostolatului care o caracterizase şi-n anii anteriori.

Ziarul „Românul"[2] în numărul său din 15 decembrie 1918 aducea la cunoştinţa opiniei publice că Generalul Berthelot, care în ziua de 29 decembrie 1918 urma să sosească în Arad, „a adus telefonic la cunoştinţa comisiunei maghiare de armistiţiu, că dsa a dat ordin comandantului suprem al armatelor române, să treacă fără amânare linia demarcaţională pe toată întinderea ei şi să ocupe cât mai în grabă următoarele oraşe: Sighetul Marmaţiei, Marghita, Baia Mare, Satmarul, Oradea, Dej, Aradul, Clujul". Pentru aceste aşezări sosise ziua „desăvârşitei eliberări"[3]. Bucuria prilejuită de sosirea generalului francez în oraşul de pe Mureş a fost umbrită de incidentele grave cauzate de gardiştii unguri care, în faţa casei dr. Ştefan Ciceo Pop, au încercat să sfâşie steagurile româneşti, au adus injurii, iar pe alte străzi ale oraşului au tras în ţăranii români veniţi să-l întâmpine pe Berthelot. Prima pagină a ziarului „Românul" din 18 decembrie 1918, intitulată „Demonstraţii sângeroase contra românilor în Arad", a fost dedicată în întregime violenţelor stârnite de gardiştii şi câteva sute de civili unguri. Manifestările violente ale maghiarilor au fost considerate un adevărat progrom împotriva populaţiei româneşti: „Poliţiştii şi soldaţii unguri, postaţi în faţa cafenelei Central, pe celălalt trotuar, puşcau de după trăsuri, arbori, stâlpi şi de sub porţi asupra celor ce-şi căutau scut în cafeneaua Central, ori spre str. Salac. S-a puşcat chiar şi din balcoane şi fereştri, – ba şi din palatul comitatului. Fereştrile cafenelei Central încă poartă urmele acestor puşcături. Ceilalţi bieţi Români, cari au apucat-o pe străzile ce duc spre parcul de la ţărmul Mureşului, au fost puşcaţi de la spate de soldaţi şi poliţişti ieşiţi la repezeală din casa oraşului. Cu adevărat plan strategic au aţinut toate cărările, ca străzile pe unde avea să treacă Berthelot să abureze cât mai mult sânge românesc. Martori oculari au fixat toate acestea şi ei au declarat din cuvânt în cuvânt: „Puşcau după bieţii Români, ca după iepuri"[4].

Cum era şi firesc, încă de la mijlocul lunii decembrie 1918, ziarele româneşti informează populaţia despre intrarea trupelor româneşti în aşezările transilvane şi instaurarea administraţiei româneşti în acestea. Remobilizată, începând cu 10 noiembrie 1918, armata română va trece Carpaţii, intrând în oraşele transilvănene, depăşind ulterior şi linia de demarcaţie, la 22 ianuarie 1919 ajungând pe aliniamentul Sighetul Marmaţiei – Zalău – Zam.

În unele oraşe, înainte de ajunge trupele române, administraţia ungurească şi gărzile maghiare au evacuat oraşul, astfel că instaurarea administraţiei româneşti nu a fost urmată

---

[2] Ziarul „Românul", apărea la Arad, începând cu anul 1911.
[3] „Românul", Anul VII, nr. 40, din 15/28 decembrie 1918.
[4] „Românul", Anul VII, nr. 42, din 18/31 decembrie 1918.

de violenţe. Referindu-se la aceste evenimente, ziarul „Libertatea" consemna: „Clujul a fost evacuat de unguri. Nădăjduim că în clipa în care scriem ştirea aceasta[5], glorioasa armată a Regelui Ferdinand I, îşi va fi făcut intrarea în Clujul României Mari"[6].

În primul său număr, din 7 decembrie 1918, ziarul „Alba-Iulia"[7], care se definise a fi „organ al proclamării unităţii naţionale" anunţa opinia publică românească despre instaurarea administraţiei româneşti în oraşul unirii, de asemenea, descriind amănunţit cum s-a desfăşurat Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia şi ce aşteptări are poporul român de la unire. În „Articolul-program" al ziarului, „chemat la viaţă în momente de mare însufleţire, care stăpânea sufletele tuturor Românilor", se prefigurau greutăţile care vor trebui înfruntate, continuând lupta pentru „unire, pentru netezirea drumului spre înfăptuirea ei şi înlăturarea tuturor piedicilor şi primejdiilor împotriva unirei necondiţionate". Ziarul pleda pentru obiectivitate în spunerea adevărului: „Voim să fim informatorul promt şi obiectiv al poporului din ţinuturile noastre asupra tuturor întâmplărilor care privesc neamul românesc de pretutindeni".

Intrarea armatei române în oraşele ardelene a fost precedată de răspândirea prin toată provincia a comunicatului Marelui Cartier General Român şi a proclamaţiei generalului Moşoiu, comandantul armatei a IVa română. Ele au fost publicate în multe dintre ziarele româneşti din Ardeal. Generalul Prezan, şeful Marelui Stat Major, dădea asigurări întregii populaţii: „Păşind cu dragoste frăţească pe pământul Transilvaniei, oştirea română vine în numele unor sfinte drepturi naţionale şi omeneşti pentru a garanta libertatea deplină a tuturora. Însufleţiţi de aceste gânduri, asigurăm pe toţi locuitorii pământului românesc până la Tisa şi Dunăre, fără deosebire de neam şi lege, că vom păzi cu credinţă viaţa şi avutul tuturora"[8]. După cum se preciza în aceasta, intrând în aşezările româneşti din Ardeal, armata întindea frăţeasca dreaptă locuitorilor provinciei, scopul declarat fiind „ca să întărim legătura pe care nimeni nu o va mai putea rupe vreodată". În numărul său din 24 decembrie 1918, ziarul „Alba-Iulia"[9] consemna intrarea armatei române în Alba-Iulia, care, în viziunea protopopului Urzică, „vine să desăvârşească România Mare". Într-o altă publicaţie se spunea: „Înălţătoare a fost intrarea Dorobanţilor în cetatea veşnică a lui Mihai Viteazul, În Alba Iulia"[10]. După cum vor informau şi ziarele, intrarea trupelor româneşti nu va fi lesnicioasă, în multe locuri gărzile maghiare întâmpinându-le cu armele. Ziarul „Alba-Iulia" din 14 decembrie consemna: „Garda maghiară din Branişca (400 de gradişti) a întâmpinat cu focuri trupele române". În

---

[5] „Libertatea", Anul XV, Nr 7 din 26 decembrie 1918. Ziarul a apărut la Orăştie, redactor responsabil fiind George Lazăr.

[6] Opinia publică din oraşul de pe Someş fusese alarmată anterior de pregătirile pe care le făcuseră gărzile ungureşti pentru păstrarea administraţiei maghiare a oraşului. Referindu-se la acestea ziarul „Libertatea" din 19 decembrie informa: „Mulţi Săcui au năvălit în Cluj şi s-au înrolat în gărzile ungureşti ale oraşului ameninţând pe Români cu moartea şi făcând multe tulburări. Consiliul Naţional Român a chemat în ajutor armata română, care a ocupat Clujul". Cf. „Realitatea", An XV, nr. 6 din 19 decembrie 1918.

[7] Acest ziar publicat la Alba-Iulia, chiar în ziua Marii Adunări Naţionale, fiind socotit „ocazional", va aparea fără întrerupere în anii 1918-1919. Editor şi redactor principal responsabil a fost dr. Zaharie Muntean.

[8] „Libertatea", Anul XV, nr. 4 din 5 decembrie 1918.

[9] „Alba-Iulia", Anul I, nr. 3 din 24 decembrie 1918.

[10] „Libertatea", Anul XV, nr. 7 din 26 decembrie 1918.

numărul din 31 decembrie 2018, acelaşi ziar descria marea bucurie a locuitorilor din Cluj la intrarea trupelor române în oraş: ,,Truple româneşti au intrat în Cluj, marţi, 14 decembrie, la orele 11, venind de cătră Apahida. În fruntea regimentelor era generalul Neculcea. Românii s-au adunat în piaţa cea mare, faţă în faţă cu statuia lui Matia. Trupele au fost salutate de cătră reprezentanţii bisericilor româneşti, de membrii Consiliului român, de către societatea femeilor române şi de cătră studenţii români"[11].

Deschiderea lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris şi participarea României la lucrările acesteia este reflectată în paginile ziarelor din Ardeal. Anunţându-şi cititorii despre acest eveniment, publicaţia ,,Alba-Iulia" îşi exprimă speranţa că României îi vor fi recunoscute drepturile pe baza principiului naţionalităţilor: ,,România pe bază de naţionalitate va primi Ardealul, Basarabia şi Bucovina. Opoziţie numai în ceea ce priveşte Bantul va întâmpina"[12]. Referindu-se la discursul lui Poincaré la deschiderea Conferinţei de Pace, ziarul ,,Românul" conchidea: ,,Decretarea statului naţional român este unul din punctele de seamă ale Conferinţei de Pace. Ea va fi o aplicare a principiilor wilsoniane, căci alt criteriu nu există atât de sănătos ca criteriul principiului naţional. De la realizarea principiului naţional va depinde pacificarea Balcanilor, şi Orientului, căci alt remediu pentru satisfacerea voinţei naţionale a popoarelor de aici nu există"[13]. Prezentarea în ziua de 1 februarie 1919 a memoriului ,,România în faţa Cnferinţei de Pace. Revendicările sale teritoriale", de către Ion I.C. Brătianu, este relatată pe larg de publicaţiile din regat şi din Transilvania. Toate surprind impactul avut asupra decidenţilor lumii: ,,D.I. Brătianu reprezintă la Conferinţa de pace chestia românească cu cel mai mare zel, şi a provocat aliaţii, fiind vorba despre neînţelegerea promisiunei asupra Banatului, ca aceştia să se ţină de angajamentele luate faţă de România la 4 August 1916. D. Brătianu a expus în chestia Dobrogei şi a protestat cu cea mai mare energie contra pretenţiunilor Bulgariei asupra Dobrogei. Reprezentanţii marilor puteri au ascultat expunerile dlui Brătianu până la sfârşit şi au declarat cu toţii că vor satisface în mod îndestulător pretenţiunile României"[14].

Atentă la evenimentele care se derulau în jurul Regatului României, presa transilvană surprinde bine primele manifestări ale boşevismului în Ungaria. Reflectând tulburările de la Budapesta de la mijlocul lunii ianuarie 1919, care au dus şi la atacarea sediului ziarului maghiar ,,Pesti Hirlap", publicaţia ,,Alba-Iulia" lansează întrebarea: ,,E, sau nu e, bolşevism în Pesta?"[15]

Încercările gardiştilor unguri de a nu respecta linia de demarcaţie stabilită prin acordul de la Belgrad a născut un sentiment puternic de revoltă în multe locuri din Transilvania. Poporul român era hotărât să riposteze la orice încercări de a opri drumul firesc al istoriei lor. Dând glas zbaterilor din interiorul comunităţilor româneşti, ziarul ,,Alba Iulia", informând că ,,bandele înarmate de unguri au trecut linia de demarcaţiune", adresa îndemnarea: ,,La arme, fraţi Români!"[16] O altă publicaţie apărută la Sibiu se făcea

---

[11] ,,Alba-Iulia", Anul I, nr. 4 din 31 decembrie 1918.
[12] ,,Alba-Iulia, Anul II, nr. 33 din 21 ianuarie 1919.
[13] ,,Românul", Anul VIII, nr. 7 din 10/23 ianuarie 1919.
[14] ,,Românul", Anul VIII, nr. 22/27 din ianuarie 1919.
[15] ,,Alba-Iulia", Anul II, nr. 5 din 4 februarie 1919.
[16] ,,Alba Iulia", Anul II, nr. 6 din 11 februarie 1919.

tribuna speranţelor românilor de a nu mai permite ca barbarismul să domine în noua lume, care se prefigura ca urmare a principiilor lansate de preşedintele american Wilson: ,,Bravilor şirieni, ca şi voi, arădenilor, bănăţenilor, bihorenilor, sătmărenilor şi marmăţenilor, spre voi sunt îndreptate toate privirile noastre. Nu este inimă românească care să nu fie îngrijorată pentru soarta voastră, nu este tânăr sau bătrân care nu şi-ar întinde braţul său vânjos, care nu şi-ar vărsa sângele său cald pentru desrobirea fraţilor ţinuţi în teroare"[17]. În totalitatea ei, presa transilvană reflectă revolta care îi cuprinsese pe toţi românii faţă de încercările, cel mai adesea violente, ale ungurilor de a se opune instaurării administraţiei româneşti. În acest sens, în aproape toate ziarele, însoţit de comentarii, a fost publicat avertismentul dat de Marele Cartier General Român ungurilor, care încercau să nu respecte punerea în aplicare a hotărârilor Antantei: „România deplin încrezătoare în aliaţii săi, bazată pe tratatul său de alianţă din 1916 şi pe drepturile sale etnografice, este hotărîtă a aduce la îndeplinire cu orice preţ, hotărîrea Antantei, de a ocupa cu trupele sale liniile indicate de aceasta în Ardeal. România va considera ca o provocare din partea Ungariei şi va răspunde cu energie dacă Ungaria va mai repeta faptele de la Ciucea şi de la Soborşin, iar răspunderea va cădea asupra inamicului"[18].

Într-o altă publicaţie se arăta dorinţa românilor din Ardeal de a nu mai permite mersul lor alături de Ungaria, unde se făceau tot felul de scenarii privitoare la această provincie românească: „Fraţi Români! Decât să mai ajungem iarăşi acolo unde am fost 1000 de ani, mai bine să vie peste văile şi crângurile locuite de români un cutremur, care să răstoarne munţi, să împreune ţărâna Retezatului cu a Albului Negoiu căci atunci vom muri odată"[19].

De la sfârşitul anului 1918, presa din Ardeal a fost atentă la evenimentele care se precipitau în Ungaria, arătându-şi satisfacţia, când evenimentele se îndreptau spre un curs firesc, democratic, dar şi îngrijorarea, când au început să fie reactivat şovinismul şi, ulterior, propagat bolşevismul. Jurnaliştii români au surprins foarte bine care era scopul provocărilor ungurilor din Ardeal (gardişti şi extremiştii civili): „Ungurii socotesc, că prin jafurile şi omorurile înscenate de bandele lor dau mai multă greutate ameninţărilor lor şi vor izbuti în felul acesta să influenţeze în folosul lor comisiunea de pace însărcinată cu examinarea chestiei româneşti, care în zilele acestea va ajunge la o soluţie definitivă. Svârcolirile lor nu vor avea nici cea mai mică înrâurire asupra desbaterilor conferinţei de pace. Chestia românească e sprijinită de motive mult mai puternice, fără să-i poată folosi ţinuta ungurilor. Din partea asta nu e motiv de nelinişte. Ceea ce ne doare însă, este împrejurarea că zilnic se varsă sânge românesc nevinovat în urma sălbăticiilor şi cruzimilor săvârşite asupra populaţiei româneşti din părţile Ardealului neocupate încă de trupele române. Acestora trebuie pus odată capăt"[20].

Presa românească din Ardeal a surprins la fel de bine propaganda pe care Ungaria o ducea pentru câştigarea de partea ei la Conferinţa de Pace a liderilor importanţi ai lumii. Referindu-se la aceste încercări, în numărul său din 23 ianuarie 1919, ziarul „Românul"

[17] „Renaşterea română", Anul I, nr. 17 din 8 februarie 1919. A apărut la Sibiu.
[18] „Românul", Anul VIII, nr. 10 din 2 februarie 1919.
[19] „Libertatea", Anul XV, nr. 7 din 26 decembrie 1918.
[20] „Alba-Iulia", Anul II, nr. 7 din 18 februarie 1919.

inserează telegrama corespondentului său la Budapesta: „Din sursă pozitivă aflu că agenţii maghiari desfăşură o activitate foarte intensivă în străinătate încercând să câştige opinia publică streină, mai cu seamă în Anglia pentru interesele maghiare. Aşa în Londra, se face propagandă pentru susţinerea integrităţii Ungariei, distribuindu-se mii de foi volante, cu titlul „Viideant Consules... Contele Iuliu Andrássy a plecat la Londra unde va căuta legături cu cercurile engleze, cari să intervină pentru interesele maghiare la congresul de pace”[21]. Evenimentele ulterioare vor confirma temerile ziariştilor români. În ziua de 31 ianuarie 1919, Take Ionescu va fi primit la Paris de către Lloyd George, „dând mai multe lămuriri asupra problemelor balcanice”[22], având apoi ,,o convorbire mai lungă” cu Ionel Brătianu. La 1 februarie 1919, David Lloyd George îl va interpela la Paris pe Ion I.C. Brătianu în privinţa naturii adunărilor naţionale, el personal exprimându-şi neîncrederea în plebiscitul spontan şi considerând cererile României ca fiind „exorbitante”.

În timp ce la Paris şi în capitalele ţărilor europene, care aveau cuvântul hotărâtor la Conferinţa de Pace, oficialii români se străduiau să explice cât mai convingător actele înfăptuite de poporul român în anul 1918 şi să-şi argumenteze cererile teritoriale, în Transilvania şi Banat se înmulţeau provocările la adresa românilor. Ziarele româneşti abundă de asemenea ştiri, precizându-se dorinţa românilor de a respecta cele stabilite de aliaţi, dar revendicându-şi teritoriile legitime. La începutul lunii februarie 1919, în unul dintre aceste publicaţii, la rubrica ,,Ce isprăvi au mai făcut ungurii” se aduceau la cunoştinţa publicului ultimele acţiuni ale ungurilor din Transilvania împotriva românilor: ,,Din Sibiu se vesteşte: In multe părţi cutreeră patrule ungureşti şi duc pe feciorii români cu puterea, să-i bage în cătănie ungurească. În Sălaj toţi Românii cu carte, 7 preoţi şi învăţători, cari nu au putut să scape cu fuga, au fost băgaţi la închisoare. La Arad şi în apropiere de Arad, Ungurii coboară din tren pe ofiţerii şi soldaţii români, îi bat şi îi chinuesc. În comuna Şiria din jurul Aradului au întrat 10 unguri beţi, înarmaţi cu granate de mână şi au bătut mai mulţi feciori. În Boroşineu au intrat noaptea la inspectorul Nicolae Popescu, căutându-i să-l omoare. Neaflându-l acasă, au străpuns cu baioneta pe un cumnat al dânsului şi au ameninţat cu moartea familia întreagă”. În continuare sunt date exemple de jafuri, ameninţări şi omoruri petrecute în alte localităţi din Transilvania (Bologa, Poeni, Satu Mare etc.)[23].

După instaurarea Republicii Maghiare a Sfaturilor[24], autorităţile bolşevice nu vor mai ţine seama de prevederile armistiţiului de la Belgrad şi de ulterioarele linii de demarcaţie. Guvernul condus de Bella Kun a dispus măsuri de întărire a armatei, a decretat mobilizarea şi a insuflat opiniei publice din Ungaria ideea războiului cu România. Referitor la pregătirile bolşevicilor unguri de a ataca România, ziarul Consiliului Naţional

---

[21] ,,Românul”, Anul VIII, nr. 7 din 23 ianuarie 1919.

[22] „Renaşterea română”, Anul I, nr. 12 din 2 februarie 1919.

[23] „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 36 din 20 februarie 1919. A apărut la Blaj.

[24] La 6/19 martie 1919, locotenent colonelul Ferdinand Vyx, şeful Misiunii militare aliate la Budapesta, înmâna guvernului maghiar hotărârea Consiliului Militar Interaliat de la Paris care cerea retragerea trupelor maghiare pe linia de demarcaţie Satu Mare – Oradea – Arad. Autorităţile ungare au refuzat să se conformeze şi în aceste condiţii au hotărât să treacă puterea unui govern bolşevic condus de Garbai Sandor şi Kun Béla care a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor.

Român din Blaj se făcea ecoul hotărârii românilor din Ardeal de a nu mai răbda provocările duşmănoase ale acestora:„ Nu vreau să înţeleagă schimbările vremii şi umblă după potcoave de cai morţi. Când văd, că Românii se fac stăpâni pe locurile, cari li se cuvin după dreptate şi după hotărîrea lumii, ei scrâşnesc din dinţi şi tot mai zic: Nem! Mai de curând, ajungându-le şi lor la urechi hotărîrea de la Paris, că linia de despărţire între Români şi Unguri, să se mute spre Tisa, s-au adunat la Sătmar, şi Károlyi însuşi, împreună cu Bohm, au zis, că chiar dacă Antanta va da României Ardealul, ei nu se supun acestei hotărîri, ci vor prinde armele să-şi recâştige Ardealul". În continuare, arătând că românii de felul lor sunt paşnici, publicaţia exprima hotărârea neamului românesc de a nu mai sta impasibil la provocări: ,,Noi suntem neam blând şi paşnic, dar ştim să ne facem trăznet cutropitor, când cineva ne atacă mişeleşte. Au uitat Ungurii pe Horia şi pe Iancu? Aceşti eroi s-au luptat numai cu furci şi cu tunuri de lemn. Astăzi însă avem arme şi noi, încât putem înarma şi muierile şi copiii. Avem armată vitează, condusă de generali vestiţi în toată lumea. Bătaie vreau? Bine. Noi stăm gata"[25].

Decizia Consiliului Dirigent de a trece la mobilizarea tinerilor din Ardeal a fost reflectată în toate ziarele româneşti.Toate arată entuziasmul locuitorilor români din Ardeal de a se înrola în armată, socotind că prin vocea lui Iuliu Maniu „vorbeşte sufletul românesc şi însăşi glia strămoşească descătuşată"[26]. Însufleţirea şi avântul tinerilor care se prezentau la mobilizare, „cum slovele tiparului spune nu pot", o găsim redată magistral în articolul ,,Merg voinicii...": ,,Merg voinicii la oaste! Şi i-am văzut venind. Erau înşiruiţi în rânduri de câte patru, cu steaguri mari trei colore în frunte, păşind veseli, mândri şi fericiţi, cum nu s-a mai pomenit nici odată la vre-o plecare în răsboiu. În urma lor o oaste întreagă de moşnegi, femei şi fete, cântând cu toţii şi strigând cu voie bună: Trăiască România Mare! Sate peste sate: toţi frumoşi, toţi mândri şi veseli. Nici o lacrimă în ochi, nici un suspin de femeie. Şi cântau un marş nou, aprins şi învolburat. „Să trăiască voluntarii/Să trăieşti, Rege-al ţării.../Să trăiască şi Regina/Ea să ne fie stăpâna". Erau Sâncelenii şi Pănăzenii de pe Târnava Mică. Şi alţii, cărora le-am scăpat satul. Iar la gară ce a fost...! Venea trenul de la Braşov gâfâind. Era încărcat tot de Târnăveni de mai la deal. Coperişele vagoanelor încă erau pline. Cântau cu toţii din gură şi din clarinete, unii. Răsbubuia văzduhul... „Trăiască România Mare/Cu Bucovina şi Ardeal/Lăţind cu fală a ei hotare/Pe moştenirea lui Traian". O minune de însufleţire. N-am mai văzut despărţiri dureroase, ca în răposatul răsboiu al altora. O, nu! Femeile şi fetele erau vesele. Iar copii cântau din toate puterile, pe lângă vagoanele grele de lume. Şi strigau din toate puterile: Trăiască România Mare! ...Minunată plecare. Plecare veselă şi mândră, plecarea la armata noastră! Abia s-a putut urni trenul de povoara voinicilor. Şi s-a pierdut în noapte, în clocot de cântece şi de voie bună..."[27].

Atacul întreprins în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 de către armata bolşevică maghiară în zona Munţilor Apuseni şi riposta hotărâtă dată de armata română sunt

[25],,Unirea poporului", Anul XXIX, nr. 54 din 13 martie 1919.
[26],,Unirea poporului", Anul XXIX, nr. 71 din 3 aprilie 1919.
[27],,Unirea poporului", Anul XXIX, nr. din 75 din 10 aprilie 1919.

descrise în amănunţime de majoritatea presei româneşti din Ardeal. Un loc important îl ocupă comunicatele Marelui Cartier General[28]:

„În noaptea de 15-16 Aprilie inamicul a atacat pe frontul de Pietriş (N.V.) Ciocârlău, Hadad şi Giortelek, Ţiganii, D. Hocinului (Nord Ciucea). Atacul a fost respins. Trupele noastre trecând la ofensivă au ajuns până la ora 12 în ziua de 16 (adecă în timp de 5 ore Not. Red) pe linia: Hadad, Hereclean, Igerişte, D. Balatruc, D. Danilei, Vaşcău, Gura Hoţului, Soborşin. Trofee: s-au capturat 5 obuziere de 100; 30 mitraliere, foarte multe arme şi mari cantităţi de muniţiuni. S-au făcut numeroşi prisonieri. Pierderi: Morţi: 2 ofiţeri şi 19 soldaţi, răniţi 8 ofiţeri şi 86 soldaţi. Dispăruţi: 1 ofiţeri şi 10 soldaţi. Pierderile inamicului sunt foarte mari; numai în sectorul Crişului Alb s-au îngropat peste 500 cadavre" (comunicatul din 17 aprilie 1919).

„Trupele noastre după lupte îndârjite au ocupat localităţile: Hodod, Hereclean, Recea, Supurul de Jos, Horond (Corond), Sarmaş, Aug, Dersida-Mică, Selagiu, Lunca, Crasna, Feketeto, Bucia. La Balziu, Fehiş, Totvaradia trupele noastre sunt primite pretutindeni cu mare entusiasm de populaţie" (comunicatul din 18 aprilie 1919).

„După o luptă îndârjită capetele noastre de coloane au ajuns în seara zilei de 18 Aprilie pe linia: Tocsa – Seinii – Valasut – Tasnad – Porc – Bucşa – Lore-Karand – Aldeşti – Maria-Radna. Pierderile noastre sunt serioase. Colonelul Paulian a căzut ca un erou în fruntea bravei sale brigăzi de Vânători" (comunicatul din 19 aprilie 1919).

„Inamicul bătut se retrage în disordine pe tot frontul. Trupele noastre au ocupat Hust, Sătmar, Careii-Mari, Margita, Orvind, Al. Lugoj. Pe valea Crişului Negru au ajuns la Tarcany, Negerfalva (5 km S.E. Beiuş) S-au capturat mai multe sute de prisonieri şi mult material de cale ferate" (comunicatul din 20 aprilie 1919).

„În seara de 20 Aprilie a.c. capetele noastre de coloane au ajuns pe linia: Canger – Petreni Piscolt – Dengheleag – Mihaer – Oradea-Mare – Letca-Mare – Lanta-Mare – Bars – Palota – Marca – Biharia – Belu – Boroşineu – Giarmata – Pâncota – Târnova. Moralul trupelor este înălţător. în Oradea-Mare mulţimea a primit unităţile Române cu flori şi aclamaţiuni. Pierderi: morţi: Sublocotenent Grigorescu din Regimentul 10 Roşiori şi 2 soldaţi; răniţi: Sublocotenent Cesar din Regimentul 81 Infanterie şi 14 soldaţi. Pradă de răsboi: O baterie de tunuri cu atelajele ei, multe arme şi muniţiuni şi numeros material de Cale ferată" (comunicatul din 21 aprilie 1919).

„Trupele noastre continuă înaintarea. S-au mai capturat prisonieri, materiale, mitraliere, arme, mari cantităţi de muniţiuni şi materiale de cale ferată" (comunicatul din 22 aprilie 1919).

„Frontul de Vest (apusean); Inamicul fuge în debandadă (neorânduiala) pe tot frontul, trupele noastre îl urmăresc de aproape. Debreţinul a fost ocupat în ziua de 23 Aprilie, după o luptă de scurtă durată, care a avut loc în regiunea Hajdu – Vamos – Fereţ. Cu această ocazie s-au capturat (prins) 2000 prisonieri. În gara Samos s-au capturat 150 vagoane cu material şi muniţii. Pierderi: morţi 1 plutonier, 21 soldaţi. Răniţi 29 soldaţi. T o t înainte!" (comunicatul din 23 aprilie 1919).

[28] „Unirea poporului", Anul XXIX, nr. 83 din 24 aprilie 1919, pentru perioada 17-22 aprilie şi nr. 89 din 1 mai, pentru perioada 23-27 aprilie 1919.

„Frontul de vest (cu ungurii): Trupele noastre continuă înaintarea. Luptă în curs pe linia Doboş (10 km spre miazănoapte de Măteszalka) – Hodas (10 km miazăzi de Măteszalka)" (comunicatul din 25 aprilie 1919).

„Frontul de Vest: Trupele noastre au atins linia: Cseke (24 km S. V. de Tisa-Ujlak pe Tisa), Mandok (12 km sud de Csap), Kdilo (12 km S.E. Nyiregyhâza), Kaba, Puspákladdny, Ciula şi Otlaka. În cursul înaintării au avut loc lupte la Kállo, Giula şi Otlaka; s-a capturat numeros armament şi muniţiuni. Pierderi: răniţi: Maior Popovici din Reg. 14. Inf. şi 14 soldaţi" (comunicatul din 26 aprilie 1919).

„Frontu l de Vest: La aripa dreaptă trupele noastre au înfrânt complect resistenţa pusă de inamic în zona Mandok – Kallosemien şi au constrâns o Divizie de săcui să se predea. În regiunea Debreţin să continuă cu desarmarea şi inventarierea pradei făcute. Acţiune serioasă în regiunea Kaba – Bekes şi Bekes Csabba – Ujkigyos. După lupte îndârjite toate aceste localităţi au fost ocupate în noaptea de 26 IV 1919. Pierderile inamicului sunt foarte mari. Satul Kaba a fost complet distrus. Pierderile noastre în morţi n-au putut fi încă stabilite. Răniţi: Generalul Sachelarie, 5 ofiţeri şi 70 soldaţi" (comunicatul din 27 aprilie 1919).

Frontul de Vest: Trupele noastre au ocupat după lupte îndârjite localităţile Tisa – Fiired, Torok – Szt. – Miklos. Am trecut la Vest de Tisa în regiunea Tokay. La 2 Maiu de la Csap la gura Mureşului, trupele noastre au înaintat peste tot la Tisa, astfel că suntem în lungul acestui râu pe tot frontul. Trofee: 2 ofiţeri, 40 soldaţi, 3 tunuri, 17 mitraliere, 610 arme, numeros material şi muniţiuni. Pierderi: morţi: Căpitanul Chiranescu, sublocotenentul Popescu Nicolae şi 14 soldaţi. Răniţi: 84 soldaţi. Frontul de Vest: Inamicul a cerut armistiţiu. Operaţiunile noastre continuă. S-a capturat un aeroplan în bună stare, care făcea legătura între Ruşi şi Unguri. Pilotul şi observatorul aveau asupra lor sume mari de bani şi manifeste. Marele Cartier General"[29] (comunicatele din 3 şi 4 mai 1919, sub numele Dincolo de Tisa).

Intrarea trupelor române în Arad este salutată de toate ziarele din Ardeal şi din Regatul României. Comunicatul oficial al Marelui Cartier General din 18 mai preciza: „Frontul de vest: Am respins numeroase atacuri date de inamic în tot lungul Tisei. La 17 mai am intrat în sfârşit în vechea cetate românească a Aradului. Oraşul era în sărbătoare. Toată populaţia, fără deosebire de naţionalităţi a aclamat şi a acoperit cu flori trupele române. Numărul total al prizonierilor capturaţi de trupele noastre cu ocazia operaţiunilor contra ungurilor este de: 1122 ofiţeri, 7818 soldaţi, iar nu de 483 ofiţeri şi 4752 soldaţi"[30].

În ziua de 20 iulie 1919, ziarele din Transilvania inserează nota diplomatică a Consiliului Suprem de la Paris adresată lui Béla Kun „anunţându-l că Antanta va continua blocada împotriva Ungariei şi va lua severe măsuri de reprimare, dacă continuă operaţiunile contra românilor pe Tisa şi dacă nu vrea să respecteze condiţiunea armistiţiului" şi nota diplomatică a Consiliului de Miniştri al României „în care declară cu hotărîre, că nu poate să-şi retragă armatele de pe Tisa, până când nu-i va garanta un guvern maghiar, alcătuit după normele legilor internaţionale, că România nu va fi din nou atacată. Guvernul lui Béla Kun, necorespunzând nici uneia dintre aceste cerinţe

[29] „Unirea Poporului", nr. 92 din 8 mai 1919.

[30] „Românimea", Ediţia de dimineaţă, Anul II, nr. 138/20 din mai 1919. A fost un ziar bucureştean.

indispensabile şi naturale, dorinţa conferinţei de pace exprimată României este absolut inexecutabilă”[31].

La 20 iulie 1919 armata bolşevică maghiară atacă din nou trupele româneşti. La început, în faţa atacului trupelor bolşevice, puţinele trupe româneşti din acea regiune (Szolnok) se retrag, fapt care a dat şi mai mult curaj agresorilor. Armata maghiară trece Tisa şi în sectorul Tokay – Rakamaz, unde forţele româneşti sunt nevoite să se retragă. Pentru a face faţă atacului armatei ungureşti, se formează „Grupul de manevră” comandat de general Traian Moşoiu, cuprinzând Diviziile 1 şi 6 Infanterie, Divizia 1 Vânători, Divizia 2 Cavalerie, care urmau să forţeze cursul râului Tisza şi să realizeze un cap de pod la vest de Szolnok[32]. Ulterior în războiul contra ungurilor vor acţiona încă două grupuri de armată. După cum vor consemna şi comunicatele oficiale, riposta armatei române este rapidă şi eficientă, fapt relevat de comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General[33].

Conform comunicatului oficial din 21 Iulie 1919, „Ungurii au atacat cu înverşunare posturile noastre de acoperire pe întreg frontul Tisei. Lupte crâncene sunt în curs la Tymar, Pakazas, Tisza Dob, Tisza Dada, Szabolcs, Tisza Eszla, gura Crişului, Mindszent”.

Prezentând comunicatul oficial, ziarul „Reanaşterea Română” îşi exprima încrederea în biruinţa armatelor române şi în curmarea pretenţiilor Ungariei bolşevice: „Avem toată încrederea în armata de la Tisa şi în comandanţii ei şi pe când scriem aceste rânduri, suntem siguri că armatele lui Béla Kun vor plăti din greu cutezanţa de a se măsura cu dorobanţul român. Iar zilele guvernului bolşevist sunt numărate”[34]. Atenţi la desfăşurarea evenimentelor de pe teren şi a celor din capitala Franţei, ziariştii români au surprins foarte bine situaţia în care se găseau cei doi beligeranţi; Ungaria bolşevică realizând eşecul acţiunilor sale militare împotriva României, încerca să obţină de la Conferinţa de Pace o intervenţie pe lângă trupele române care se îndreptau spre Budapesta, iar partea română considera că expediţia spre Budapesta va rezolva definitiv problema bolşevică în Ungaria. Relevantă este analiza reporterului ziarului „Renaşterea Română”: „Béla Kun se grăbeşte a răspunde telegramei prin care Aliaţii l-au provocat să respecte clauzele armistiţiului. El acuză pe români, opriţi de-a lungul Tisei, că vor să-l atace. El roagă conferinţa să mijlocească încetarea atacurilor şi să silească trupele române să se retragă pe o linie nouă”. În continuare, reporterul îşi exprimă părerea că armata română va încheia în curând acţiunea militară împotriva Ungariei bolşevice: „Acum lucrurile stau cu totul altfel, şi se pare că, în urma ultimelor ştiri sosite de la Paris,

---

[31] „Românul”, Anul VIII, nr. 66 din 20 iulie 1919.

[32] Ulterior, în războiul contra ungurilor vor acţiona încă două grupuri de armată: Gruparea de „Sud” sub comanda generalului Holban compusă din Divizia 18 Infanterie, Divizia 2 Vânători şi Brigada 3 Roşiori, care urmau să forţeze râul Tisza în sectorul Fegyvernek, Tiszala şi să realizeze un cap de pod pe malul opus. Pentru forţare a fost întărită gruparea cu două companii de pontonieri de sub comanda Diviziei 2 Vânători. Grupul de „Nord” comandat de generalul Mihăescu cu Divizia 16 şi Brigada 49 din Divizia 20 Infanterie, care au primit misiunea să fixeze inamicul de pe malul de vest din fâşia sa de acţiune. Divizia 16 comandată de generalul Hanzu a constituit un detaşament inclusiv cu forţele din capul de pod din faţa localităţii Tokay cu care urma să treacă la urmărirea inamicului fără a-i da posibilitatea de a se consolida pe teren.

[33] „Unirea poporului”, nr. 153 din 24 iulie 1919 şi nr. 159 din 31 iulie 1919. Vezi şi ziarul „Românimea”, Anul II, nr. 200 din 24 iulie 1919.

[34] „Renaşterea Română”, Anul I, nr. 148 din 23 iulie 1919.

sentimentele Conferinţei de Pace împotriva Ungariei s-au schimbat. Nu numai că România n-a atacat, dar a răspuns la cererea lui Béla Kun de a se retrage cu armata pe viitoarele graniţe, cerând o garanţie că Ungaria nu va ataca din nou. Câtă dreptate am avut cerând această garanţie, este însuşi atacul care s-a produs pe Tisa. Nimic n-ar putea să dovedească astăzi că acest atac nu s-ar fi produs din nou dacă ne retrăgeam pe o linie nouă, înapoia Tisei... Toate semnele de acum ne arată că ne apropiem în sfârşit de o acţiune militară împotriva Unagriei"[35]. Comunicatul oficial din 25 Iulie, reprodus în toate publicaţiile transilvane, indică efortul uriaş pe care-l făcea armata română pentru a rezista atacului trupelor maghiare, superioare în unele sectoare: „Inamicul care trecuse Tisa pe tot frontul, după lupte înverşunate care au durat de la 20-25 Iulie a.c. a fost asvârlit înapoi, menţinându-se încă în sectoarele Rakamaz şi Szolnok, unde luptele continuă cu îndârjire. Capturări: 250 prizonieri, 2 tunuri câmp, 11 mitraliere, mult material şi muniţiuni. Pierderi: a) Morţi: Locotenenţii Panciucu Niculae, Drăgan Dumitru, Iordan Ion şi 50 soldaţi. b) Răniţi: 12 ofiţeri şi 561 soldaţi. Marele Cartier General[36].

Prezentând comunicatul oficial despre luptele din 24 şi 25 iulie 1919, ziarul „Renaşterea Română" descrie tragismul luptelor din acele zile: „Este în joc cinstea şi numele neamului. Trebuie să învingem. Şi generalul[37] cu şeful de stat major aleargă de la o unitate la alta, corectând acţiunea în curs şi încurajând pe luptători. În noaptea de 24 ştirile sunt mai pline de năpdejde. La 25 dimineaţa, oltenii din Gorj intră biruitori în Kisujalas împreună cu divizia generalului Marcel Olteanu. Răsuflăm liniştiţi. Obstacolul principal este trecut. Planul atât de îndrăzneţ a reuşit şi după cât se spune nu avem pierderi. De acum încolo acţiunea se desfăşoară plină de succes, care iau pentru unguri proprorţia unui adevărat dezastru"[38].

Ziarele româneşti apărute în ziua de 26 iulie 1919, publicând comunicatul oficial al armatei române, informează publicul şi despre hotărârea luată în 25 iulie de consiliul de război prezidat de generalul francez Franchet d'Esperay, la care a participat şi comandantul tuturor trupelor române, generalul Prezan. Opinia publică românească era informată că „armata franceză va coopera de asemeni împotriva armatelor roşii ungare"[39]. În acelaşi număr al ziarului este publicat o parte din interviul dat de Iuliu Maniu ziarului parizian „Le Temps", în care Preşedintele Consiliului Dirigent infirma zvonurile răsăpândite de partea maghiară că România ar urma să încalce drepturile minorităţilor: „... Nu poate fi vorba de vre-o intenţie a României de a nu respecta drepturile tuturor naţionalităţilor şi confesiunilor din Transilvania. Am suferit mult din cauza apăsărei şi ştim din experienţă ce înseamnă nemulţumirile unei naţionalităţi ca să reîncepem acelaş joc".

După cum preciza comunicatul oficial din 26 Iulie 1919, luptele continuau cu înverşunare în sectoarele Rakamaz şi Szolnok, trupele româneşti aflându-se de acum „peste tot în înaintare", capturând 6 ofiţeri, 610 soldaţi, 2 tunuri, 5 mitraliere, mult armament şi muniţiuni, având şi pierderi. Începând cu 27 iulie 1919, ziarele consemnează

[35] „Renaşterea Română", Anul I, nr. 152 din 27 iulie 1919.
[36] „Românimea", An II, nr. 203 din 27 iulie 1919.
[37] Referire la Generalul Traian Moşoiu.
[38] „Renaşterea Română", Anul I, nr. 154 din 30 iulie 1919.
[39] „Românul", Anul VIII, nr. 71 din 26 iulie 1919.

înaintarea rapidă a trupelor române spre capitala Unagriei. Considerând că prin acest război ungurii au ,,încercat iar marea cu degetul", ziarul ,,Unirea poporului" scria: ,,Bolşevicii unguri au aruncat spre Tisa toate armatele lor retrase din Ceho-Slovacia. Şi aveau oaste destul de multă. Şi arme şi tunuri. Dar greu s-au înşelat, săracii. Au trecut Tisa, atacând trupele noastre de acoperire, cari se aflau puţine în liniile prime. Însă când au simţit ai noştri gândurile lor, s-a pornit puvoiul nostru, ca apele umflate ale verii. Puvoi românesc. Şi i-au dibuit pe «roşii» dincoace de Tisa, la cotituri potrivite, i-au cocoloşit cum se cade, i-au scăldat in valurile umflate de ploi, iar pe cari au putut să scape de gloanţe şi de apă, îi alungă spre inima ţării ungureşti..."[40].

Corespondentul ziarului ,,Renaşterea Română" prezenta într-un material ce se ştia la Paris despre atacurile ungurilor din 20 iulie 1919 de pe Tisa: ,,La 20 iulie ungurii au început o mare ofensivă contra românilor cu 7 divizii de infanterie şi cu mai multe detaşamente de cavalerie; în total 8 sau 9 divizii. În timpul luptelor de la 20 la 21 iulie, avanposturile româneşti au trebuit să se retragă şi ungurii au trecut Tisa în mai multe puncte între Szolnok şi gura Mureşului. În sectorul nordic, spre Tokay şi Tisa, puternicile atacuri ungureşti au fost respinse cu mari pierderi pentru duşaman. La 22 iulie, rezervele din sectorul român au intrat în linie. Prima divizie de vânători a contraatacat şi reluat Hodmezo-Vsalhely. Lupta continuă pe tot frontul. După ultimele ştiri trupele lui Béla Kun au suferit o gravă înfrângere"[41]. Citând publicaţia pariziană ,,Le Temps" şi ziarul ,,Românul" din 10 august 1919 face o radiografie a conflictulului româno-maghiar din luna iulie 1919: ,,La 20 Iulie ungurii iau ofensiva contra României. La 24 ofensiva lor e oprită şi pentru cine cunoaşte situaţia din Ungaria aceasta înseamnă că regimui ei se va prăbuşi. La 26, Consiliul Suprem al aliaţilor adresează o telegramă ungurilor nebolşevici dându-le a înţelege că dacă rup cu Béla Kun, Antanta reia relaţiile cu Ungaria. Apoi, peste câteva zile românii contraatacă curagios, bat armata maghiara, trec Tisa, înaintează spre Budapesta. La Viena şi Budapesta dimpotrivă reprezentanţii aliaţilor tratează cu maghiarii. La Viena colonelul Cuningham şi prinţul L. Borghese, la Budapesta locotenent colonelul Romanelli le spun maghiarilor că vor opri înaintarea românilor dacă fac să dispară regimul lui Kuhn. La sfârşitul lui iulie, ungurii din Viena se întâlnesc cu Béla Kun la Bruck şi încearcă să-l faca să părăsească ţara. El refuză deşi îşi trimisese familia în Elveţia. Românii se apropie însă de Budapesta şi la 1 August guvernul sovietist cade, fiind înlocuit de un guvern socialist. Ce face consiliul aliaţilor? Deliberează şi se gândeşte să oprească mersul românilor, lucru pe care îl anunţa că dacă ungurii respectă linia de demarcaţie de la 13 Iunie consiliul va ruga pe români să nu înainteze. Aceasta e a doua oară timp de trei luni când marile puteri barează drumul României spre Budapesta"[42].

După cum rezultă din comunicatele oficiale, forţarea râului Tisa de către trupele române a început la 30 iulie, odată cu declanşarea pregătirii de artilerie de către Divizia 2 Vânători. S-a reuşit realizarea unui cap de pod adânc de 4 km. În cursul aceleiaşi zile,

---

[40] ,,Unirea poporului", Anul XXIX, nr. 159 din 31 iulie 1919.

[41] ,,Renaşterea Română", Anul I, nr. 156 din 1 august 1919. În acelaşi material, corespondentul ziarului din capitala Franţei reproduce o apreciere a ziarului ,,Petit Parisien", conform căreia este nevoie de ,,o politică energică contra Ungariei".

[42] ,,Românul", Anul VIII, nr. 83 din 10 august 1919.

a trecut la vest de Tisa şi Divizia 1 Vânători. Cele două divizii au realizat până în seara zilei un cap de pod adânc de 10 km, având o dezvoltare frontală de 25 km. În aceeaşi zi, celor două divizii li s-a alăturat şi Divizia 6 Infanterie. La 1 august 1919, majoritatea căilor de retragere ale Armatei Roşii Ungare erau „tăiate", forţele acesteia retrăgându-se în degringoladă. În cursul aceleiaşi zile, guvernul Garbai – Béla Kun a demisionat. În seara de 1 august 1919, generalul Mărdărescu a hotărât să treacă la urmărirea inamicului pe un front larg, cu grupări de forţe constituite din trupe de cavalerie.

Ocupare Budapestei de către armata română a fost relatată pe larg de toate publicaţiile româneşti din Transilvania.Toate au publicat comunicatul oficial al Marelui Cartier General din 4 august: ,,Frontul de vest: Inamicul fiind complet înconjurat a capitulat. Sunt în curs de dezarmare diviziile 1, 3, 5 şi 6 inamice. Se urmăresc diviziile 2, 4 şi 7. S-au capturat comandanţii de divizii şi satele majoare al diviziilor. Mai multe mii de prizonieri, numeroase tunuri, mitraliere arme şi muniţiuni au fost capturate". După cum se preciza în comunicatul din 5 august, capitala Ungariei a fost ocupată în ziua de 4 august, la ora 16 p.m, iar ,,un detaşament de trei arme a defilat în mijlocul oraşului în faţa comandantului trupelor din Transilvania şi a unui imens public, care a primit intrarea trupelor române în oraş ,,cu linişte şi încredere şi pe locurea cu manifestaţiuni de bucurie"[43].

Ziarele apărute în ziua de 5 august 1919 reproduc ultimatumul dat de guvernul român celui din Budapesta cerându-i predarea capitalei.

În 6 august 1919, ,,Gazeta de Transilvania", inserând comunicatul oficial al Marelui Cartier General Român din 5 august, apreciază victoria armatei române ca un monent istoric ,,care va face mândria urmaşilor noştri, fiind premergătorul epocei de glorie în care a pătruns poporul român"[44]. În ziarul ,,Românul" din ziua de 8 august 1919, generalul român Rusescu, comandantul Brigăzii 4 Cavalerie care intraseră din ziua de 3 august în Budapesta, relatează desfăşurarea acestui important moment al victoriei românilor: ,,Înainte de a intra în Budapesta această brigadă, o delegaţie maghiară a guvernului Peidl, a cerut ca armata română să nu între în Budapesta. Generalul comandant a răspuns, că la cea mai mică rezistenţă, va bombarda capitala. La orele 4 şi 30 minute, unităţile, Brigăzii 4 Roşiori, de-a lunguli stradei Üllői au pătruns în centrul Budapestei. În 4 August la ora 11 şi jumătate, a întrat infanteria română, în frunte cu Divizia 1 Vânători. După aceştia au urmat alte divizii de infanterie, dimpreună cu Divizia 2 Cavalerie. La orele 6 d.a. trupele au defilat în faţa dlui general Mărdărescu, pe bulevardul Andrassy. După ce d. general Rusescu întrase cu trupele sale în Budapesta, guvernul maghiar, prin preşedintele său, d. Peidl, l-a invitat pe d. general Rusescu, la un consiliu de miniştri. D. general şi-a aşezat întâi trupele în poziţie de atac, apoi s-a dus cu automobilul la consiliul de miniştri. Aici, guvernul socialist i-a cerut din nou ca trupele române să părăsească Budapesta. D. general însă, conform ordinului ce avea a refuzat categoric să mai stea de vorbă asupra acestei chestiuni şi a cerut ca imediat să i se pună la dispoziţie pentru trupele sale cazarmele. Guvernul maghiar s-a supus, punându-i la dispoziţie cazarma József şi altele. La intrarea trupelor române, un imens public asista pe străzi şi arunca flori în calea oştirii

[43] ,,Gazeta de Transilvania", Anul 80, nr. 159 din 6 august 1919.
[44] *Ibidem*.

care i-a adus libertatea. D. general Rusescu ne mai spune, că la 3 August a fost dezarmat complet întreg corpul l din armata roşie la Cegléd. Armele au fost depuse în faţa Brigăzii 4 Roşiori. S-au capturat artilerie, enorme cantităţi de muniţie şi altele. Comandantul Budapestei şi împrejurimilor a fost numit d. general Holban"[45].

Aproape toate ziarele descriu modul în care a fost primită vestea intrării armatei române în Budapesta, de către locuitorii români din Transilvania şi Banat. Ziarul „Gazeta poporului" scria: „Clopotele vor suna în semn de laudă şi glasurile lor vor vesti până-n cele mai ascunse sate ale Ardealului, supunerea duşmanului şi nimicirea lui. Iar inimile se vor înălţa cuprinse de evlavie şi fierbinte rugăciune la tronul Parintelui luminilor, care, după atâtea suferinţe, ne-a îngăduit să vedem şi această slăvită zi a înfăptuirii idealului nostru naţional. Pe aripile vântului, pe aurul razelor, pe mătasea norilor, trimitem în clipa aceasta salutul nostru vitejilor căpitani şi neîntrecuţi oşteni,cari, fără să cruţe jertfa sângelui şi-a vieţii, au înfipt în 4 august steagul ţării pe zidurile Budapestei"[46]. În aceeaşi publicaţie era prezentat ordinul de zi dat de generalul Moşoiu cu prilejul intrării trupelor române în Budapesta: „Silită la retragere, armata comunistă a Ungariei aţi urmărit-o pe drumul cel mai scurt către Solnoc. Acolo mai aprigi v-aţi pus de strajă pe malul stâng al Tisei până să căutăm noi un loc de trecere în cealălaltă parte de Szolnoc şi acum când l-am găsit veţi trece Tisa după ei să-i fugăriţi, să-i prindeţi sau să nu-i lăsaţi până la Budapesta căci voi i-aţi prăvălit... Izbândă desăvârşită pentru gloria armatei, vă urează comandantul vostru, strigând împreună cu voi! Trăiască România Mare!"

În numărul său din 14 august 1919, ziarul „Românul" prezintă aprecierile realiste ale ziarelor franceze privind dreptul legitim al României de a impune condiţiuni guvernului maghiar, informând opinia publică românească despre aceste condiţiuni. În această privinţă ziarul „Le Matin" într-un articol spunea că „afacerile României cu Ungaria trebue să şi-le rezolve singure... A impune un armistiţiu României, înseamnă a nu cunoaşte primejdiile din Budapesta. Noi preferăm ca generalii Graziani, Bundholz, Gorton şi Monbelli să sosească într-o ţară pacificată şi dezarmată. Graţie baionetelor române, care singurele au adus căderea lui Béla Kun, generalii francezi nu vor avea cine ştie ce să facă, dar cel puţin nu vor avea soarta colonelului Vix care în luna Martie a fost expulzat din Budapesta după ce a fost rău tratat". La rândul său, „Le Temps", în articol de fond spunea: „România are într-adevăr mai multe motive să dicteze un armistiţiu adversarilor săi pe care i-a învins. Mai întâi ea-i în război cu ungurii care au atacat-o. De altă parte, România nu-i de loc ţinută să respecte un armistiţiu încheiat de voievodul sârb Misiei şi generalul Henry la 13 Nov. 1918, dat fiind că autorităţile române n-au fost faţă la redactarea documentului". Reproducem şi condiţiile puse de guvernul României guvernului de la Budapesta pentru a evacua capitala: „1. Predarea: a) A întregului material de război care se afla în armata ungară sau în Ungaria. Nu se va lua materialul necesar forţelor armate ale Ungariei necesare pentru menţinerea ordinei până la ratificarea tratatului de pace cu Ungaria. Efectivul acestor trupe nu va trece de 15000 oameni trupă şi ofiţeri. b) A uzinelor existente actualmente în Ungaria, care au fost întrebuinţate la fabricarea muniţiilor de război. Demontarea lor se va face de specialişti români fără ajutorul

45 „Românul", Anul VIII, nr. 81 din 8 august 1919.

46 „Gazeta poprului", Anul II, nr. 34 din 10 august 1919. Ziarul apărea la Sibiu, având printre iniţiatori pe dr. Silviu Dragomir şi dr. Nicolae Bălan.

ofiţerilor unguri. c) A echipamentului pentru o armată de 800.000 oameni. d) 50% din materialul necesar reparaţiei căilor ferate; e) Două sute automobile şi 400 camioane în bună stare cu accesoriile lor; f) 30 % din vitele care se află în Ungaria; g) 30 % din uneltele agricole (aceasta pentru a se despăgubi soldaţii români care nu şi-au putut cultiva pământurile din următoarele motive: 1. Au fost mobilizaţi pentru a-şi apăra patria contra acelor care continuu au tulburat pacea şi 2. Le lipsesc uneltele pentru că au fost luate de inamic); h) 20.000 vagoane de grâu, 10.000 de porumb şi 5.000 de orz şi fân, tot din aceleaşi motive; i) Tot materialul fluvial care a fost luat de unguri de la români; j) 50 procente din materialul fluvial aparţinând Ungariei; k) toţi prizonierii şi ostaticii români; l) toţi dezertorii români de orice naţionalitate care se vor fi refugiat în Ungaria la semnarea prezentei convenţiuni; 2. Acoperirea cheltuielilor ocazionate prin menţinerea trupelor româneşti pe pământul unguresc până la semnarea convenţiunei prezente; 3. a) Să procure cărbunele necesar deplasării trupelor române la vest de Tisa. b) armatele regale române nu se vor retrage la est de Tisa decât atunci când se vor fi executat condiţiile impuse în paragraful a"[47].

După cum vor relata toate publicaţiile, „guvernul maghiar a primit toate condiţiunile impuse de comandamentul militar român".

După ocuparea Budapestei, presa română din Transilvania va aloca spaţii importante măsurilor luate de armata română la Budapesta, pentru a asigura desfăşurarea vieţii zilnice a locuitorilor capitalei ungare. Nu vor lipsi informaţii de la Conferinţa de Pace, unde trimişii României se vor strădui să explice rolul avut de armata română în înfrângerea bolşevismului maghiar. După ce dăduseră dovada ataşamentului ei la valorile Antantei, România era preocupată acum de negocierile privind tratatul de pace cu Ungaria şi statutul minorităţilor.

Presa transilvană a fost mereu pusă în slujba împlinirii idealului naţional, fapt confirmat, în epocă, şi de ziarul „Viitorul" din Bucureşti: „Unirea şi proclamaţia de la Alba-Iulia sunt în cea mai mare parte rezultatul luptelor neîntrerupte duse de ziarele de peste munţi"[48]. Reflectând cu obiectivitate, pasiune şi ataşament la valorile spirituale ale neamului evenimentele ce au urmat Marii Împliniri Naţionale din anul 1918, presa transilvană s-a dovedit a fi din nou suflet din sufletul neamului. Aducând zilnic ştiri despre evenimentele în derulare din timpul instaurării administraţiei româneşti în Transilvania şi Banat, de la Conferinţa de Pace şi apoi de pe teatrul de luptă de peste Tisa, presa transilvană a contribuit la sărbătoarea deplină a românismului, Conferinţa de Pace recunoscând *de iure* unirea realizată *de facto* de români în anul 1918. Ea a cultivat adevărate sentimente patriotice, naţionale, întreţinând vie speranţa milioanelor de români de peste munţi şi din Regatul României. Cu adevărat, presa transilvană şi-a dovedit apostolatul, pus în slujba idealului suprem al românilor – România Mare.

---

[47] *Ibidem*, nr. 86 din 14 august 1919.
[48] Vezi „Românul", Anul II, nr. 22 din 9 februarie 1919.

ANUL VII. ARAD, Joi 8/21 Noemvrie 1918. Nr. 11.

ABONAMENTUL:
Pe un an . . 80·— Cor.
Pe jumătate an 40·— „
Pe 3 luni . . 20·— „
Pe o lună . . 7·— „
Pentru România şi străinătate:
Pe un an . . 100 franci
Telefon
pentru oraş şi interurban Nr. 750.

ROMÂNUL

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA
Strada Zrinyi Nr. 1 a.
—
INSERŢIUNILE
se primesc la administraţie.
Mulţumite publice şi Loc deschis costă şirul 1 Cor.
Manuscriptele nu se înapoiază.

CONVOCARE.

Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizaţiunii omeneşti a scos şi neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina cunoştinţei de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte şi vrem să trăim alături de celelalte naţiuni ale lumei, liberi şi independenţi. În numele dreptăţii eterne şi a principiului liberei dispoziţiuni a naţiunilor, principiu consacrat acum prin evoluţiunea istoriei, naţiunea română din Ungaria şi Transilvania vrea să-şi hotărască însaşi soarta sa de-acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră şi-au determinat viitorul prin rezoluţiuni în conformitate cu sufletul lor naţional. E rândul nostru acum. Naţiunea română din Ungaria şi Transilvania are să-şi spună cuvântul său hotăritor asupra sorţii sale şi acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, el este chiar aşteptat, pentrucă la gurile Dunării şi pe drumul larg, unde comunică pulsul vieţii economice între Apus şi Răsărit, să se poată înfăptui ordinea, şi neamurilor prejmuitoare să li-se procure tigna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârşirea umană.

În scopul acesta convocăm

Adunarea Naţională

a naţiunii române din Ungaria şi Transilvania la Alba-Julia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de Duminecă în 18 Noemvrie v. (1 Decemvrie st. n.) a. c. la orele 10 a. m.

La adunare vor lua parte: 1. Episcopii români din Ungaria şi Transilvania, — 2. toţi protopopii în funcţiune ai celor două confesiuni româneşti, — 3. câte un exmis al fiecărui Consistor şi Capitlu, — 4. câte 2 exmişi ai societăţilor culturale (Asociaţiune, Fondul de teatru, Asociaţiunea Arădană, etc.), — 5. câte 2 exmise din partea fiecărei reuniuni femeeşti, — 6. dela fiecare şcoală medie (gimnasiu, şcoală reală), apoi dela fiecare institut teologic, pedagogic şi şcoală civilă câte 1 reprezentant al colegiului profesoral, — 7. câte doi delegaţi dela fiecare reuniune învăţătorească, — 8. garda naţională va fi reprezentată prin câte 1 ofiţer şi 1 soldat din fiecare secţiune comitatensă, — 9. câte 2 delegaţi dela fiecare reuniune de meseriaşi, — 10. delegaţii partidului social-democrat român, ca reprezentanţi ai muncitorimei organizate, — 11. Tinerimea universitară prin câte 2 exmişi ai săi şi în fine — 12. *fiecare cerc electoral, în care locuesc români, va trimite câte 5 reprezentanţi (delegaţi).*

Suntem convinşi, că afară de cei, cari vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate păturile sociale ale naţiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotărî soartea neamului nostru poate pentru vecie, se va prezenta însuşi poporul românesc în număr vrednic de cauza mare şi sfântă. Se vor lua îngrijiri, ca toţi cei veniţi să fie adăpostiţi şi să fie părtaşi la consacrarea celor ce se vor hotărî.

Biroul Consiliului Naţional a făcut toate pregătirile de lipsă pentru reuşita adunării, iar fraţi Români de pretutindeni sunt rugaţi să dea şi ei tot ajutorul.

Înainte de începerea adunării se vor face rugăciuni în cele două biserici din Alba-Iulia, cea ortodoxă răsăriteană şi cea greco-catolică.

Toate informaţiunile mai departe se dau din partea biroului Consiliului Central Naţional Român din Arad.

Fii tare neam românesc, în credinţa ta, căci iată se apropie ceasul mântuirii tale.

Amin şi Doamne ajută!

Arad, 7/20 Noemvrie 1918.

MARELE SFAT AL NAŢIUNII ROMÂNE DIN UNGARIA ŞI TRANSILVANIA.

Dr. Gheorghe Crişan
secretar.

Dr. Ştefan C. Pop
prezident.

Ziarul „Românul”, din 8/21 noiembrie 1918, care conține pe prima pagină Convocarea la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

VARIA

CONSTANTIN KIRIŢESCU:
CROCHIU BIOBIBLIOGRAFIC

Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Sima

La împlinirea a o sută de ani de la terminarea Primului Război Mondial pentru noi, românii, realizarea chiar şi a unui crochiu care să deceleze principalele repere ale vieţii şi operei celui care ne-a lăsat cea mai cuprinzătoare şi mai documentată lucrare dedicată războiului nostru de întregire se impune nu numai ca un lucru firesc dar, pentru cei care slujesc pe altarul lui Clio şi ca o datorie de breaslă.

Constantin Kiriţescu s-a născut la 3-16 septembrie 1876 în Bucureşti[1]. Şi-a petrecut toată copilăria în câteva din mahalalele Bucureştiului, locuri pe care le-a evocat atât de frumos şi de sugestiv, mai târziu, în literatura pe care a scris-o, cu precădere în lucrarea, *Flori din grădina copilăriei mele*, lucrare apărută în două ediţii, mai întâi în anul 1933, ca apoi să fie reeditată în 1937, lucrare în care Eugen Lovinescu vedea o „literatură în care verva sarcastică se umanizează şi se moaie în suave emoţii retrospective – patrimoniu intrat adânc în apele clare şi atât de străvezii ale sensibilităţii brătescu-voineştiene"[2]. A urmat clasele primare la Şcoala catolică arhiepiscopală, patru clase secundare le-a făcut la Gimnaziul Mihai Viteazul, iar pe celelalte la Liceul Sf. Sava. Ca elev de liceu, materialmente a dus-o greu, adică a fost un copil necăjit. Şi-a câştigat singur puţinii bani de care avea nevoie, încă de mic cântând în corul bisericii Icoanei, mai apoi îndeletnicindu-se şi cu editarea cursurilor profesorilor săi, activitate practicată pe atunci, din lipsa manualelor didactice şi în licee. Începând cu clasa a VI-a de liceu, Constantin Kiriţescu este prins în mişcarea socialistă a vremii, condusă de Mille, Toni Bacalbaşa, Dobrogeanu-Gherea, Ion Nădejde ş.a. Experienţa Sotirului a deşteptat în el gustul scrisului cu rezonanţă socială şi cu fundal ideologic, pentru că, împreună cu câţiva colegi, au scos o revistă litografiată, editată clandestin, intitulată rechizitorial, „Putregaiul român", care se dorea o replică de stânga, socialistă, la publicaţiile burgheze. Socotind după experienţele manifestate de Constantin Kiriţescu în ultimii ani de liceu, se aştepta

[1] Ion Zamfirescu, „Constantin Kiriţescu", în *Omagiu lui Constantin Kiririţescu, profesor, administrator şcolar, scriitor, povestitor al Războiului Pentru Întregirea Neamului Românesc la împlinirea a treizeci şi cinci de ani de carieră ştiinţifică şi didactică şi a treizeci de ani de operă administrativă, închinaţi cu demnitate culturii, înălţării şi credinţelor româneşti*, Bucureşti, 1937, p. 10 (în continuare cităm doar în *Omagiu lui Constantin Kiriţescu*).

[2] Eugen Lovinescu, *Constantin Kiriţescu şi literatura*, în *op. cit*, p. 128.

ca acesta să se îndrepte, pe mai departe, spre drept sau litere care să-l introducă mai adânc în frământările vieţii sociale şi care să-i deschidă repede drum către cariera politică dar, paradoxal, contrar manifestărilor din timpul liceului, Constantin Kiriţescu s-a îndreptat spre Ştiinţele Naturale. După trei ani de studenţie şi-a luat licenţa în 1897, Constantin Kiriţescu a funcţionat, între 1897-1903, mai întâi ca asistent, apoi ca şef de lucrări la Institutul de Fiziologie de pe lângă Facultatea de Ştiinţe, în acest răstimp publicând o parte dintre lucrările sale despre fauna herpetologică din România[3].

În 1901 s-a prezentat la examenul de capacitate intrând în învăţământul secundar, iar în 1902 a fost numit profesor secundar la Iaşi, ca apoi să fie transferat la Bucureşti, la liceul Matei Basarab şi la Seminarul Pedagogic Universitar, unde a activat până în 1907, când intră în administraţia şcolară.

Intrarea în administraţia şcolară marchează momentul întâlnirii cu Spiru Haret, marele lui dascăl, la început relaţia fiind încordată, ca apoi să se destindă şi să se cimenteze pentru totdeauna prin numirea sa de către Spiru Haret, pe atunci ministru la ultimul mandat, ca Inspector al Şcoalelor Secundare[4]. La această numire au contribuit, se pare, studiile publicate de Constantin Kiriţescu la **Revista Generală a Învăţământului**, înfiinţată de Haret, studii care priveau organizarea şi predarea ştiinţelor naturale în şcoala secundară românească. Chemat la o primă consfătuire de serviciu, când noul inspector a vrut să-i mulţumească ministrului pentru încrederea acordată, Haret i-a replicat scurt: „N-ai de ce să-mi mulţumeşti. Nu te-am chemat la petrecere, ci la muncă. Nu te-am cunoscut şi personal nu mi-a vorbit nimeni de dumneata. Am citit însă cu interes şi mi-au plăcut articolele dumitale pedagogice. Am văzut că ai cunoştiinţe şi idei clare. Tinereţea dumitale este o garanţie de entuziasm şi de putere de muncă. Sunt sigur că n-o să-mi dai ocazia să constat c-am făcut o alegere rea"[5].

În anul 1919 Constantin Kiriţescu este ridicat la gradul de Inspector General, încredinţându-i-se postul de Director General al Învăţământului Secundar, iar în 1931, după ce-şi luase doctoratul, trece cu titlul inamovibil în postul de Director General al Învăţământului Superior.

Opera realizată de Constantin Kiriţescu este una multirateralã. Ea poate fi impărţită sistematic în mai multe materii în funcţie de domeniul analizat:

1. Lucrările ştiinţifice, primele, cu precădere relative la fauna herpetologică din România[6];

2. Lucrările referitoare la învăţământ şi educaţie, cele mai multe dintre cele care-i formează opera, în care sunt analizate probleme legate de învăţământul elementar al ştiinţelor naturale din şcoala românească secundară până la rolul educaţiei fizice, al

[3] *Contributions a l'étude de la faune herpétologique de Roumanie,* în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe" din Bucureşti, 1901, mai-august, an X, no. 3-4, pp. 303-328; *Sur la présence d'Eryx jaculus en Roumanie*, în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe", Bucureşti, 1902, septembrie-decembrie, an XI, no. 5-6, pp. 620-626; *Contributions a la Faune des Batraciens de Roumanie*, în „Buletinul Societăţii de Ştiinţe", Bucureşti, 1903, mai-august, an XII, no. 3-4, pp. 243-265; *Distribuţia geografică a reptilelor şi batracienilor în România şi raporturile lor cu faunele ţărilor învecinate,* Bucureşti, 1903, 10 p.

[4] Ion Zamfirecu, *op. cit.*, pp. 18-19.

[5] *Ibidem*, p. 19.

[6] Cele mai importante le-am citat în nota 3.

cinematografului şi al radiofoniei în educaţia şcolară[7];

3. Manuale didactice, cele mai multe de zoologie şi botanică, destinate învăţământului secundar[8];

4. Scrierile istorice, şi aici cea mai importantă o constituie lucrarea *Istoria războiului pentru întregirea României*, lucrare apărută în trei ediţii, prima în anii 1922-1924, în două volume, a doua, apărută în anii 1925-1927, în trei volume, adnotată şi completată, cea mai bună şi a treia apărută în anul 1989, reeditată însă, din păcate, cu foarfeca şi lipiciul. Tot din seria lucrărilor istorice se înscrie şi lucrarea *La Roumanie dans la Guerre Mondiale*, apărută în anul 1934, la Paris în traducerea lui L. Barral şi prefaţată atât de judicios şi frumos de către Andre Tardieu, lucrare în care este decelat efortul românilor la marele război. La aceste două lucrări deosebit de importante pentru cunoaşterea antecedentelor, desfăşurării şi urmărilor războiului precum şi de a arăta

---

[7] *Învăţământul elementar al ştiinţelor naturale în şcoalele noastre secundare*, în *Omagiu lui C. Dimitrescu-Iaşi,* Bucureşti, 1904; *Cum stăm cu ştiinţele naturale în liceu,* în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1906, iunie, an. II, no. 1, pp. 28-35; *Pregătirea profesorilor de Ştiinţele Naturale*, în „Revista de Flosofie şi Pedagogie", Bucureşti, 1906, fasc. II-III, pp. 166-178; *Programa studiului Ştiinţelor Naturale în liceu,* în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1906, an. II, no. 4, 5, pp. 260-271, 334-343; *Igiena în programa gimnaziilor*, în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1908, mai, an III, no. 10, pp. 744-752; *Învăţământul ştiinţţfic în şcoalele secundare, în Lui Spiru C. Haret „Ale tale dintru ale tale" la împlinirea celor şeasezeci ani,* Bucureşti, 1911, pp. 431-442; *Reforma seminariilor pedagogice*, în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1913, aprilie-mai, an VIII, no. 9-10, pp. 572-575; *Învăţământul secundar din România în anul şcolar 1924-1925*, în „Anuarul Învăţământului secundar din România pe anul 1924-25", Bucureşti, 1925, pp. V-LXX*; Criza Învăţământului Secundar şi reforma liceului,* Bucureşti, 1928, 24 pp.; *Critica Bacalaureatului*, în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1932, noemvrie-decemvrie, an XX, no. 9-10, pp. 389-396; *Autonomia Învăţământului. O contribuţie la reforma universităţilor*, Bucureşti, 1932, 53 pp.; *Problema „Educaţiei Dirijată" în legătură cu suprapopulaţia universitară şi şomajul intelectual*, Bucureşti, 1936, 70 pp.; *Şcoala românească într-o răscruce de istorie*, Bucureşti, 1943, 408 pp.; *Cinematograful ca mijloc de educaţie,* în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1912, octombrie, no. 3, pp. 113-124; *Cinematograful Şcolar. Idei şi fapte. România*, în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti 1913, februarie, an VIII, no. 7, p. 387; *Cinematograf şi educaţie,* în „Revista Generală a Învăţământului", Bucureşti, 1913, aprilie-mai, an VIII, no. 9-10, pp. 579-580; *Cenzura filmelor cinematografice*, Bucureşti, 1934, 19 pp.; *Învăţământul despre „Liga Naţiunilor" în şcoala secundară română*, Bucureşti, 1927, 10 pp.; *Societatea Naţiunilor şi şcoala,* Bucureşti, 1927, 31 pp.; *Şcoala în slujba înţelegerii popoarelor şi a păcii,* Bucureşti, 1929, 40 pp.; *Educaţia fizică parte fundamentală a educaţiei şcolare integrale*, Bucureşti, 1930, 187 pp.; *Concepţia biologică a educaţiei fizice*, Bucureşti, 1931, 30 pp.; *Momente din istoria educaţiei fizice*, Bucureşti, 1936, 11 pp.; *Istoria educaţiei fizice*, Bucureşti, 1936, 42 pp.; *Un nou auxiliar al învăţământului: Radiofonia*, în „Generaţia Unirii", Bucureşti, 1929, iulie, no. 7, pp. 9-11; *Apărarea naţională şi şcoala*, Bucureşti, 1927, 26 pp.; *Literatura împotriva educaţiei? Generaţia războiului de întregire şi scriitorii noştri*, Bucureşti, 1929, 80 pp.; *Poezia în educaţia tineretului*, în „Universul", Bucureşti, 1936, noembrie, an LIII, no. 322, p. 7.

[8] *Instrucţiune civică, drept uzual şi economie politică. Manual pentru clasa a IV-a gimnazială,* Bucureşti, 1906, VII+127 pp. alte ediţii: 1910, 1912, 1920, 1921, 1926, 1935, 1936; *Anatomia şi fisiologia omului cu aplicaţie la igienă pentru clasa a IV-a secundară* de C. Kiriţescu şi A. Popovici-Bâznoşanu, Bucureşti, 1909, 113 pp., alte ediţii: 1911, 1915, 1920, 1922, 1934; *Zoologie pentru clasa I secundară* de C. Kiriţescu şi A. Popovici-Bâznoşanu, Bucureşti, 1909, 220 pp., alte ediţii: 1910, 1914, 1920, 1923, 1934; *Botanică* pentru clasa a II-a secundară de C. Kiriţescu şi A. Popovici-Bâznoşanu, Bucureşti, 1910, 206 pp., alte ediţii: 1914, 1920, 1923, 1934.

Europei aportul României la Marele Război, Constantin Kiriţescu a mai scris lucrări istorice de popularizare, mai ales în rândurile tineretului a sacrificiului armatei române la realizarea Marii Uniri, dar şi de decelare a rolului jucat de unele personalităţi militare şi politice în război[9].

5. Scrieri literare şi scrieri biografice[10]. Cea mai mare parte a anilor de muncă a fost închinată, aşa cum degajă opera sa, administraţiei şcolare. Şcoala românească îi datorează mult. Cu toate acestea, cu toată această muncă titanică în folosul şcolii, dacă numele lui Constantin Kiriţescu a dăinuit până azi nu se datorează efortului consumat în slujba şcolii – poate şi pentru faptul că şi-a desfăşurat activitatea sub auspiciile largi şi categorice ale ministeriatelor lui Spiru Haret şi Constantin Angelescu –, ci operei sale istorice. A fost cel care a dat cea mai bună monografie dedicată războiului de întregire, lucrare care s-a învrednicit să fie de două ori distinsă cu cele mai importante premii de care dispunea pe atunci Academia Română, premiul Năsturel acordat volumului I, în anul 1923 şi premiul Gheorghe Asachi, acordat volumului II, în 1925. Cadrele în care Constantin Kiriţescu a reuşit să aşeze întreaga desfăşurare a războiului nostru, atât de bogat în fapte dramatice, putem spune că au rămas aceleaşi, constituid model de aproape un secol încoace pentru cercetătorul care se apleacă asupra marelui eveniment. Cartea

---

[9] *Bătălia de la Mărăşeşti,* în „Cugetul Românesc", Bucureşti, 1923, decembrie, an II, no. 12, pp. 806-826; *La Roumanie dans la guerre mondiale, în* „L'Illustration economique et financiére". Numéro spécial: La Roumanie. Paris, 1925, 7 Février, pp. 19-20; Răsfoind letopiseţul, în „Democraţia", Bucureşti, 1927, decembrie, an XV, no. 12, pp. 81-86; *La Romania nella guerra mondiale*, Traduzione dal romeno di Basilio Cialdea, în „Costruire", Roma, 1928, anno V, no. 5, pp. 32-35; *Ocuparea Budapestei*, în „Cele trei Crişuri", Oradea, 1928, noembrie-decembrie, an IX, no. 11-12, pp. 169-170; *Francezii în războiul României*, în „Cele trei Crişuri", Oradea, 1929, iulie-august, an. X, no. 7-8, pp. 101-102; *The Battle of Marasheshti. August 6-19, 1917.* Translated from the Roumanian of Constantin Kiriţescu by Horia Babes, în Roumania, A. Quaterly Review, New-York, 1926, Octomber, vol. V, no. 4, pp. 15-61; *Mormântul lui Nicolae Bălcescu,* în „Universul", Bucureşti, 1933, 23 mai, an L, no. 137, p. 5; *I. G. Duca şi războiul de întregire al României*, în „Adevărul literar şi artistic", Bucureşti, 1934, ianuarie, an XIII, no. 684, p. 3; *Cavalerii morţii de la Turtucaia. Un episod eroic din timpul catastrofei,* în „Universul", Bucureşti 1934, 24 august, an LI, no. 230, p.9; *Tâlcurile unei catastrofe*, în „Vremea", Bucureşti, 1934, septemvrie 2, an VII, no. 353, p. 2-3; *Gloria Victis: În amintirea eroilor de la Predeal, 10/23 octombrie, 1916*, în „Universul", 1934, 24 octombrie, an LI, no. 291, p. 7; *Ioan I. C. Brătianu în pregătirea războiului de întregire*, în „Anuarul Ateneului Român", Bucureşti, 1935, pp. 171-177; *Ion I. C. Brătianu în pregătirea războiului de întregire*, Bucureşti, 1936, 24 pp.; *Cele două uniri, 1859-1918*, Bucureşti, 1936, 25 pp.; *România în al doilea război mondial,* Bucureşti, 1996.

[10] *Domnul Raşcu,* în „Viaţa Românească", Iaşi, 1928, ianuarie, an XX, no. 1, pp. 5-12; *Tarapanaua prietenului Piţurcă. Amintiri din „Sotirul" de altădată*, în „Viaţa Românească", Iaşi, 1928, aprilie, an XX, no. 4, pp. 43-58; *Nenea Iancu Dărăscu,* în „Viaţa Românească", Iaşi, 1928, decembrie, an XX, no. 12, pp. 270-291; *Pe Dunăre,* în „Adevărul literar şi artistic", Bucureşti, 1929, 27 octomvrie şi 3 noemvrie, numerele 464, 465; *Printre apostoli*, Bucureşti, 1929, 249 pp.; *Porunca a zecea*, Bucureşti, 1930, 189 pp.; *Flori din grădina copilăriei*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1937, 170 pp.; *Drumuri pitoreşti din România nouă*, Bucureşti, 1937, 88 pp.; Pintre lucrările biografice amintim: *Un rege erou. Personalitatea sufletească a Regelui Ferdinand I al României*, Craiova, 1928, 27 pp.; *Clemenceau*, Bucureşti, 1933, 32 pp.; *Ion G. Duca,* Bucureşti, 1934, 18 pp.; *Spiru Haret*, în „Revista Fundaţiilor Regale", Bucureşti, 1935, decemvrie 1, an II, no. 12, pp. 584-590; *Dascăli fără autoritate*, în „Revista Colegiului Naţional S-tul Sava", Bucureşti, 1936-1937, decemvrie-ianuarie, an XI, no. 3-4, pp. 3-7; *Cei din urmă dintre clasicişti: Iuliu Valaori*, în „Revista Fundaţiilor Regale", Bucureşti, 1937, 1 februarie, an IV, no. 2, pp. 431-435.

Istoria războilui de întregire a României este una în care analiza desfăşurării acţiunilor militare, succesul dar şi catastrofele sunt prezentate de autor cu obiectivitate şi mai ales cu multă imparţialitate, este o analiză care nu condamnă şi nici nu preamăreşte, ci narează întâmplările aşa cum au fost ele şi pe înţelesul tuturor. Aceste calităţi de formă şi de fond au consacrat-o în literatura noastră istorică, pentru că spunea Marc Bloch că „nu mi se pare apreciere mai vrednică de laudă decât aceea de a şti a vorbi pe acelaşi ton atât învăţaţilor cât şi învăţăceilor. O simplitate atât de elevată este privilegiul câtorva rar aleşi”[11]. La îndoita ei valoare documentară şi analitică, neîntrecută până astăzi, se adaugă cea de educaţie patriotică şi din această perspectivă fiind una dintre cele mai valoroase cărţi apărute de la război încoace. Din această perspectivă, I. Lupaş, care a şi făcut referatul pentru ca volumului II să i se decerneze premiul „Gheorghe Asachi” acordat de Academia Română, scria: sufletul cărui român va putea să treacă nepăsător peste pagini scrise atât de vibrant ca cele privitoare la intrarea armatei române în Budapesta arătând că, prin acest fapt de arme întreaga poveste milenară a neamului martir se încheie într-o apoteoză orbitor de strălucitoare”[12]. „Dintre armatele Antantei care au luptat în cursul războiului, numai armata română a izbutit să intre biruitoare în capitala uneia dintre ţările aparţinătoare Puterilor Centrale. Ziua de 4 august 1919 a fost ursită să fie ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric care s-a sfârşit aşa, cum trebuie să se sfârşească toate lungile controverse: cu izbânda dreptului şi a dreptăţii”[13].

În concluzie, putem afirma că, într-o Românie tot mai lipsită de modele, revenirea la cei care prin întreaga lor activitate s-au devotat întru totul muncii care a consunat perfect cu interesul naţional, astăzi se impune mai mult ca oricând.

---

[11] Marc Bloch, *Pledoarie pentru istorie,* Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2007, p. 25.

[12] I. Lupaş, „Războiului pentru întregirea României”, pp. 72-73, în *Omagiu lui Constantin Kiriţescu,* Bucureşti, 1937.

[13] *Ibidem*, p. 73.

SIGILII ŞI MATRICE SIGILARE DE LA MIHAI VITEAZUL, ALEXANDRU IOAN CUZA ŞI FERDINAND I

Laurenţiu-Ştefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la sigilografie şi la heraldică, sigilii şi matrice sigilare[1] care provin de la domnii Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza şi de la Regele Ferdinand I şi care se conservă la Arhivele Naţionale Istorice Centrale în diferite fonduri şi colecţii arhivistice. Sigiliile lui Mihai Viteazul au în câmp, de la caz la caz, stema heraldică a Ţării Româneşti (acvila cruciată, însoţită de aştri, soare şi lună; pasărea de mai sus simbolizează zborul spre înălţimi, demnitate şi curaj), stema iconografică[2] (personaje care susţin un copac aflat între ele)[3], stema combinată (stema heraldică + stema iconografică), o raritate (stema heraldică a Ţării Româneşti + stema heraldică a Moldovei + „marca Daciei"). Sigiliul lui Alexandru Ioan Cuza are în emblemă stema unită din perioada Principatelor Unite Moldova şi Ţara Românească. Matricele sigilare care au aparţinut Regelui Ferdinand I au în emblemă stemele României de la 1872 şi de la 1921.

---

[1] Matrice sigilară = obiect confecţionat dintr-un material dur care poartă gravate pe suprafaţa sa, în negativ, un text şi o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viaţa socială. Matricea este alcătuită din două părţi: a) suprafaţa metalică (de obicei rotundă) pe care este gravată emblema şi legenda; b) mânerul, confecţionat din metal, os, lemn, pietre preţioase etc.; *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 163.

[2] Cunoscutul heraldist Dan Cernovodeanu, în urma cercetărilor şi documentării asupra acestor sigilii, concluzionează că „este probabil ca această tradiţie de origine bizantină să fi ajuns, iniţial, la noi nu direct din Bizanţ, ci prin influenţa circulaţiei monedelor unora dintre regii arpadieni în care întâlnim reprezentate două capete afrontate şi încoronate, despărţite de o tulpină sau de un puiet, elemente ce presupunem că au influenţat direct aspectul primelor însemne sigilare muntene de acest tip".

[3] Considerăm că reprezentarea din câmpul sigiliilor şi evoluţia acestui tip în cancelaria Ţării Româneşti sunt rezultatul îmbinării influenţei bizantine cu tradiţiile locale. Domnitorii Ţării Româneşti au evidenţiat prin emblema sigiliilor lor, pe de o parte, rolul pe care-l aveau de conducători ai unor state, care tindeau să se compare cu suveranii Imperiului Bizantin, pe de alta, fenomenul asocierii la domnie a fiului care urma la tron, fenomen specific ţărilor române în veacul al XV-lea.

MIHAI VITEAZUL

I. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat[4] mobil, cu foiţă de hârtie romboidală, autentificând un document emis la Bucureşti, în 1593 (7102) decembrie 20, prin care Mihai Viteazul întăreşte lui Duca vii, ogoare, vetre de casă în Olteni, Puturoşani, Sâmbotin ş.a.[5] În emblemă[6], două personaje domneşti, flancând un copac aflat între ele; figurile sunt înconjurate de plante stilizate; deasupra, în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila cruciată[7], însoţită de soare şi de semilună[8]. În exergă[9], legenda[10] în limba slavonă: **† SIIU PECEAT IO MIHAIL VOEVOD I G(*ospodi*)N VLAŞCOE**, iar în spaţiul dintre cele două arce de cerc, din partea de sus **M(*i*)L(*osâ*)RDIE SAMA B(*o*)JIE** († ACEASTĂ PECETE ESTE A LUI IO MIHAIL, VOIEVOD ŞI DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI // DIN ÎNSĂŞI MILA LUI DUMNEZEU)[11].

---

[4] Sigiliu timbrat = sigiliul confecţionat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foiţe-timbru peste care se aplică matricea sigilară. Din punctul de vedere al tehnicii de confecţionare se împart în: a) sigiliul cu timbru fix; b) sigiliul cu timbrul mobil. La un sigiliu timbrat se disting trei elemente: a) foiţa-timbru; b) ceara sau coca pe care se aplică; c) mătasea sau aţa cu care este prins timbrul. Pentru creşterea puterii de rezistenţă a sigiliului, marginile foiţei-timbru au fost cusute de suport ori pe reversul acestuia; în dreptul impresiunii sigilare s-a lipit un carton; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 213-218.

[5] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare se va cita: ANIC), *Secţia Istorică*, nr. 1517; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI (1593-1600), *Domnia lui Mihai Viteazul*, doc. nr. 18, p. XVII, 23-25.

[6] Emblemă = reprezentarea gravată pe suprafaţa unui sigiliu; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 109.

[7] Acvilă cruciată = pasăre heraldică purtând în cioc o cruce; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 17.

[8] Lună = figură naturală, din categoria aştrilor, reprezentată conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfăţişat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziţia obişnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus; când este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfăţişată vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se defineşte semilună întoarsă; iar când este în poziţie verticală, cu coarnele spre stânga, se descrie conturnată. Simbolizează veşnicie, nemurire, strălucire; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 159.

[9] Exergă = spaţiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, şnurate, perlate etc.), în care se gravează textul legendei; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 111.

[10] Legendă = textul scris, de obicei la marginea spaţiului sigilar, circular de la dreapta spre stânga, indicând numele şi atributele posesorului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 153.

[11] Aurelian Sacerdoţeanu, *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1941, nr. 2, p. 308-309 + pl. IX, fig. 2; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 49, fig. 28; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc. I. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Ţării Româneşti (1390-1856) – Trésor sfragistique roumain. I. Les sceaux emis par la chancellerie princière de la Valachie (1390-1856)*, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2006, p. 106-107, 173.

II. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat mobil, cu foiţă de hârtie romboidală, autentificând un document emis la Bucureşti, în 1594 (7102) mai 27, prin care Mihai Viteazul întăreşte lui Radu, fost mare spătar, părţi în satele Orleşti şi Dobruşa[12]. În emblemă, în scut cu concavităţi pe flancuri, talpa şi marginea de sus în acoladă, două personaje susţinând, cu o mână, un copac aflat între ele, cealaltă ţinând-o fiecare pe şold; în exteriorul scutului, motive florale. Deasupra scutului, în interiorul unui arc de cerc perlat, acvila cruciată, însoţită de soare figurat[13] şi de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: **† M(*ilostiiu*) B(*ojiu*) IO MIHAIL VOEVODA V(*laşcoi zemli*) ZRV** († DIN MILA LUI DUMNEZEU IO MIHAIL, VOIEVOD AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI 7102, cu ligatură la AI)[14].

III. Sigiliul rotund (41 mm), timbrat mobil, cu foiţă de hârtie romboidală, autentificând un document emis la Târgovişte, 1596 (7104) august 7, prin care Mihai Viteazul întăreşte jupanului Mihalcea, fost mare ban, satele Călugărenii lui Manea şi Călugărenii Stoicăi, care s-au vândut „de mare sărăcie şi de nevoie"[15]. Corespunde cu cel de dinainte, numai coroana copacului este mai mare şi mai bine stilizată, iar literele mai îngrijite[16].

---

[12] ANIC, *Secţia Istorică*, nr. 1530; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 55, p. XIX, 75-76.

[13] Figurat = termen care indică reprezentarea unor mobile sub formă de figuri omeneşti; de obicei apar astfel înfăţişate soarele şi semiluna; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 116.

[14] Aurelian Sacerdoţeanu, *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 309 + pl. IX, fig. 3; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, p. 49-50, fig. 29; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

[15] ANIC, *Secţia Istorică*, nr. 1585; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 189, p. XXIII, 250-252.

[16] P. V. Năsturel, *Steagul, stema română, însemnele domneşti, trofee. Cercetare critică pe terenul istoriei (cu numeroase figuri în culori)*, Bucureşti, „Universala", 1903, p. 15-16; Mihail Popescu, *Capetele de arabi din stema Basarabilor*, în „Revista Arhivelor", II, 1927-1929, nr. 4-5, p. 151; Aurelian Sacerdoţeanu, *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 309-310 + pl. IX, fig. 4; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

IV. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat mobil, cu foiţă de hârtie romboidală, validând un document emis la Bucureşti, în <1594> mai 19, prin care Mihai Viteazul întăreşte mănăstirii Blagoveştenia de lângă Buzău satul Rătunda, care se numeşte Groşăneasca de la Meteleu[17]. În câmpul sigilar, două personaje domneşti, flancând un pom aflat între ele; figurile sunt înconjurate de plante stilizate; deasupra, în interiorul unui arc de cerc, acvila cruciată, însoţită de soare şi de semilună. În exergă, legenda în limba slavonă: **† MILOSTIIU BOJIIU, IO MIHAIL VOEVODA** († DIN MILA LUI DUMNEZEU, IO MIHAIL VOIEVOD).

V. Sigiliul rotund (45 mm), timbrat mobil, cu foiţă de hârtie romboidală, validând un document emis la Alba-Iulia, în 1600 (7108) martie 25, prin care Mihai Viteazul, voievod şi domn al Transilvaniei, întăreşte jupaniţei Maria lui Chirca comisul satul Dobricenii, care i s-au vândut vecini acestuia[18]. În emblemă, un scut cu talpa şi marginea de sus în acoladă cu vârful spre exterior, flancurile tot în acoladă, dar cu vârful în interior, cu două personaje domneşti, redate din faţă şi în întregime, ţinând, cu câte o mână, un copac, cu coroana închisă, aflat între ele; personajul din dreapta îşi ţine cealaltă mână la spate, cel din stânga, la şold. În jurul scutului, ornamente vegetale. Deasupra, în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila cruciată, flancată de soare figurat şi de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: **† IO MIHAIL / VOEVODA // M(*o*)L(*i*)B(*dea*)JE / M(*i*)L(*osâ*)RDIE** († IO MIHAIL/VOIEVOD//DIN ÎNSĂŞI MILA LUI DUMNEZEU)[19].

---

[17] ANIC, *Secţia Istorică*, nr. 1561; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 52, p. XVIII, 70-72.

[18] ANIC, *Secţia Istorică*, nr. 1657; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 368, p. XXX, 515-516.

[19] *Adel von Siebenbürgen*, autori: Constantin Reichenauer Von Reichenau, Géza von Csergheö, Oscar von Bárcza în *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch,* Band IV, Theil XII, Heft 8, Nürnberg, 1898, pl. 21; N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria Românilor, IV. Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699,* Editura Ministerului de Instrucţie, Bucureşti, 1902, p. 1-2; Ioan Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei,* în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor şaptezeci de ani,* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl", 1903, doc. I, p. 159-161; Gr. G. Tocilescu, *O nouă pecete a lui Mihai-Vodă Viteazul*, în „Buletinul Societăţii Numismatice Române", II, 1905, trim. I, p. 10-13; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

VI. Sigiliul rotund, aplicat în ceară roşie pe un document emis la Iaşi, în 1600 (7108) iul. 3, prin care Mihai Viteazul împuterniceşte pe călugării de la M-rea Secul să-şi stăpânească fânaţul pe care-l au în aria cea veche[20]. Deşi sigiliul este deteriorat, distingem: în câmp, două personaje încoronate şi purtând mantie lungă (Sf. Constantin şi Elena), susţinând un scut încărcat cu capul de bour cu steaua între coarne, flancat, în dreptul botului, de soare cu şase raze în dreapta şi de semilună în stânga; scutul este plasat pe vârful unui copac susţinut de doi lei rampanţi şi afrontaţi. În partea superioară, deasupra scutului şi în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila cruciată, însoţită de soare şi de semilună. În exergă, între două arce de cerc liniare, legenda în limba slavonă: † **IO MIXAI SÂN EGO IO NECOLA VOEV(*od*) G(*ospo*)D(*a*)RIE ZEMLI MOLD(*avscoi*)**, iar în spaţiul dintre cele două arce de cerc din partea de sus † **I M(*o*)L(*i*)B(*dea*)JE M(*i*)L(*osâ*)RDIE** († IO MIHAI, FIUL LUI IO NICOLA VOIEVOD, DOMN AL ŢĂRII MOLDOVEI // † DIN MILA LUI DUMNEZEU)[21].

VII. Sigiliul rotund, reprodus, în desen, de W. Sabo după un sigiliu imprimat în chinovar pe un document emis de domn la 1600 (7108) mai 27 (cf. Gr. G. Tocilescu). În emblemă, un scut baroc cu două personaje încoronate, purtând mantie lungă (Sf. Constantin şi Elena), ţinând, cu câte o mână, un scut mai mic încărcat cu capul de bour, cu stea între coarne, însoţit, în dreptul botului, de roză în dreapta

[20] ANIC, *Mănăstirea Neamţ*, CXXX/10 bis; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 401, p. XXXI, 552-553.

[21] Dan Cernovodeanu, *Unirea în sigiliul lui Mihai Viteazul*, în „Tribuna României", IV, 1975, nr. 166, 1 august, p. 15; idem, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCIV, 1976, nr. 7-8 (iulie-august), fig. 4; Aurelian Sacerdoţeanu, *Iarăşi sigiliul lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", VI, 1944-1945, nr. 2, p. 330-333; Maria Dogaru, *Sur le sceau de Michel le Brave et le sceau personnel de Téophane-la mère du voïvode*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes", XIII, 1975, nr. 3, p. 379-384; eadem, *Simbolul Daciei şi sigiliile lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor", LII, vol. XXXVII, 1975, nr. 2, p. 169-171; eadem, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, p. 60-61; eadem, *Sigiliile de tip iconografic utilizate de domnii Ţării Româneşti*, în „Revista Arhivelor", LVI, vol. XLI, 1979, nr. 3, p. 335; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106, 173.

şi de semilună conturnată[22] în stânga. Scutul este plasat în vârful unei spade ţinute, în pal[23], de doi lei, rampanţi[24] şi afrontaţi[25], care stau cu labele posterioare pe şapte coline; pe marginile scutului, ornamente vegetale. Deasupra scutului, în interiorul a două arce de cerc, acvila cruciată, însoţită de soare figurat şi de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: **† IO MIHAIL UNGROVLAHISCOI VOEVOD ARDEALSCOI MOLD(*avscoi*) ZEMLI**, iar în spaţiul dintre cele două arce de cerc din partea de sus **† I M(*o*)L(*i*)B(*dea*)JE M(*i*)L(*osâ*)RDIE** († IO MIHAIL, VOIEVOD AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI, AL ARDEALULUI ŞI AL MOLDOVEI// † DIN ÎNSĂŞI MILA LUI DUMNEZEU, cu ligaturi la MH şi LH, şi D suprapus peste REA, L peste EAS şi L peste O)[26].

---

[22] Conturnat = se spune: 1) despre animale sau despre capete de animale care privesc spre stânga scutului; 2) despre chevron atunci când vârful este întors spre partea stângă a scutului; W. Maigne, *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la legislation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860, p. 229.

[23] Palul = piesa onorabilă a scutului obţinut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 186.

[24] Rampant = se spune despre câine, ogar, porc mistreţ, vulpoi când stau pe labele de dinapoi, capul întors spre partea dreaptă a scutului; este situaţia naturală a leului; W. Maigne, *op. cit.*, p. 261.

[25] Afrontat = se spune despre două animale care se privesc; W. Maigne, *op. cit.*, p. 219.

[26] Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 12, fig. 2; St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, Lito-Tipografia L. Motzătzeanu, 1905, p. 335; idem, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Ţerii-Româneşti al Ardealului şi al Moldovei – 1600 - texte originale însoţite de traduceri şi adnotaţiuni istorice*, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1916, p. 221, fig. 3 şi pl. V; Nerva Hodoş, *Vitejiile lui Mihai-Vodă apreciate în apus 1595-1599*, ediţia a II-a revăzută, Bucureşti, iulie 1913, p. 15; N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi. Monografie istorică şi socială ilustrată*, ediţia a doua refăcută şi mult adăugită, Iaşi, 1914, p. 165, fig. 205; P. V. Năsturel, *Nova Plantatio şi regii României* (Conferinţă ţinută la Societatea Istorică Română în anul 1913), în „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie”, XV, 1914, p. 49, 50, fig. 52; Const. Moisil, *Stema României. Originea şi evoluţia ei istorică şi heraldică*, în „Boabe de grâu”, II, 1931, nr. 2, p. 77, fig. 38; idem, *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1940, nr. 1, p. 100-104 + pl. V, 1; A. Sacerdoţeanu, *Hrisovul şi sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1940, nr. 1, p. 161-162 + pl. VII; idem, *Sigiliul domnesc şi stema ţării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă şi rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, XI, 1968, nr. 2, p. 15, fig. 3; Dan Cernovodeanu, *Unirea în sigiliul lui Mihai Viteazul*, p. 15; idem, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, fig. 3; Maria Dogaru, *Simbolul Daciei şi sigiliile lui Mihai Viteazul*, p. 169-171; eadem, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, p. 60-61, fig. 38; eadem, *Însemne heraldice reflectând ideea unităţii naţionale*, în „Revista Arhivelor”, LV, vol. XL (supliment), 1979, p. 218, fig. 27; eadem, *Aspiraţia poporului român spre unitate şi independenţă oglindită în simbol. Album heraldic*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 35; eadem, *Din heraldica României. Album*, JIF, 1994, p. 50, 51, fig. 15; Natalia Drăghici, Maria Dogaru, *Mulaje sigilare realizate de Arhivele Statului în sprijinul activităţilor cultural-educative*, în „Revista Arhivelor”, LXIV, vol. XLIX, 1987, nr. 3, p. 337, 338, fig. 6; *Unirea cea mare a românilor*, alcătuit de Ion Predescu cu colaborarea lui Lungu Corneliu, Dogaru Maria, Constantinescu Şerban, Chiriţescu Marcel, Ministerul de Interne, 1992, p. 5; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106, 173.

VIII. Sigiliul rotund (14 mm), aplicat în ceară roşie la Gura Teleajenului, în 1600 (7108) sept. 26, pe un document, prin care domnul îi dăruieşte lui Antonie Grama satele Budenii, Curta, Floceştii, Hărăştii şi Scroviştea, în schimbul bunurilor care i-au fost confiscate, fiind bănuit de trădare.[27] În emblemă, un scut rococo încărcat cu acvila cruciată, flancată de soare şi de crai nou; pe scut o coroană închisă[28], terminată cu cruce, care intră şi în spaţiul destinat legendei. În exergă, legenda în limba slavonă: [†] **M(*ilostiiu*) B(*ojiiu*) GOSPODIN IO MIHAIL VOEVOD** (ornament vegetal) = († DIN MILA LUI DUMNEZEU DOMN, IO MIHAIL VOIEVOD *, cu ligatură la IN)[29].

---

[27] ANIC, *Secţia Istorică*, nr. 1666; *Documenta Romaniae Historica*, B. Ţara Românească, volumul XI, doc. nr. 418, p. XXXI, 568-570.

[28] Coroană închisă = coroana formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre preţioase şi terminată printr-un glob cruciger; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 90.

[29] Ioan Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei*, doc. IV, p. 167-170; Stoica Nicolaescu, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Ţerii-Româneşti al Ardealului şi al Moldovei*, p. 242 + pl. II; I. Bianu şi N. Cartojan, *Album de paleografie românească (scriere chirilică)*, Tiparul Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, pl. XIV; A. Sacerdoţeanu, *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 308, fig. 10 şi pl. IX, fig. 1; Ion Radu Mircea, *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul*, în „Hrisovul”, III, 1943, p. 104, fig. 1; Stelian Metzulescu, *Semiluna simbol heraldic*, în „Glasul Bisericii”, XX, 1961, nr. 11-12, p. 1113, fig. 64 şi p. 1116; idem, *Apoteoza în fresca românească*, în „Glasul Bisericii”, XXIV, 1965, nr. 3-4, p. 347, fig. 23 şi p. 348; Ion Munteanu, *Peceţi, inele sigilare şi bule de aur domneşti*, în „Viaţa Militară”, 1966, nr. 12, p. 28, fig. 4; Dan Cernovodeanu, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, fig. 1; idem, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 47, 220-211, pl. VII, 1; *România-istorie în documente. Album*, întocmit de Burlacu Ioana, Dogaru Maria, Popovici Silvia, Opriş Ioan, Soveja Maria, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1992, p. 84-85; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 108, 173.

IX. Sigiliul rotund (15 mm), aplicat în ceară roşie la Oradea (Varad), în 1600 dec. 12, pe o scrisoare a domnului către arhiducele Matia. În emblemă, un scut de tip *Renaştere* încărcat cu pasărea cruciată, însoţită, în partea superioară, de soare figurat la dreapta şi de crai nou la stânga. Scutul este timbrat de o coroană deschisă[30], cu trei fleuroane, care intră şi în spaţiul destinat legendei. În exergă, între două cercuri liniare, legenda în limba slavonă: (coroana) † **IO MIHAIL VOEVODA I G(*os*)P(*o*)D(*i*)N** (* † IO MIHAIL, VOIEVOD ŞI DOMN). Reproducerea sigiliului realizată după A. Veress[31].

ALEXANDRU IOAN CUZA

X. Sigiliul rotund imprimat cu cerneală roşie pe un document emis la Focşani, în 21 iulie 1860, prin care domnul Alexandru Ioan Cuza înaintează către Comisia Centrală de la Focşani „două proiecte de lege pentru desfiinţarea unui număr de mănăstiri şi schituri, precum şi pentru stârpirea cerşetoriei în Moldova"[32]. În emblemă se află un scut cu câmpul roşu (în partea de sus şi redat în coduri heraldice prin linii verticale paralele şi plasate la distanţă egală între ele), auriu (la mijloc şi redat în coduri heraldice prin puncte plasate la distanţă egală între ele) şi albastru (în partea de jos şi redat în coduri heraldice prin linii orizontale paralele şi plasate la distanţă egală între ele),

[30] Coroană deschisă = coroana formată dintr-un arc frontal şi mai multe fleuroane; deseori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este împodobit cu pietre preţioase; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 90.

[31] Kriegsarchiv. Wien. Prager HKR fasc. 71 Dec. No. 12; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti*, VI, doc. 259, p. 278-280; Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, p. 47, 220-221, pl. VII, 2; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 108, 174.

[32] ANIC, *Comisia Centrală de la Focşani*, dosar nr. 8/1860, fila 6.

încărcat la dextra[33] cu capul de bour cu stea între coarne, iar la senestra[34] cu acvila, redată în întregime şi din faţă, cu aripile deschise şi cu zborul în sus, cu capul spre aripa dreaptă, ţinând în cioc o cruce. Scutul, timbrat de o coroană princiară terminată cu glob crucifer[35], are ca suporţi[36] doi delfini cu capetele sub scut şi afrontate şi cu cozile în sus şi terminate în floare de lalea. Compoziţia heraldică este aşezată pe un pavilion[37], căptuşit cu hermină[38] şi prins în partea de sus sub o coroană închisă terminată, de asemenea, cu glob crucifer, flancată, la dreapta, de buzdugan terminat cu cruce, la stânga de sabie cu mânerul în sus, ambele ieşinde. Pavilionul este pus pe o panoplie formată din şase steaguri desfăşurate trei la stânga şi trei la dreapta, două ţevi de tun, două trompete, o tobă cu beţele ei şi şase ghiulele poziţionate 1:2:3. În exergă, mărginită la exterior de un cerc liniar, legenda: * **NOI ALECSANDRU IOAN I * DOMNU PRINCIPATELOR UNITE MOLDOVA ŞI ŢERRA ROMÂNESCĂ**.

FERDINAND I

XI. Matrice sigilară rotundă (69 mm), din alamă, gravată în excizie, înălţimea (inclusiv mânerul din lemn) de 128 mm, având în câmp stema României de la 1872, cu înălţimea de 59 şi lăţimea de 50 mm: scut rusesc de la 1850, cu bordură subţire, scartelat, cuprinzând în cartierul 1, pe albastru, o acvilă încoronată cu o coroană închisă, formată din trei proeminenţe bombate, acolate, aşezată în bandă, cu aripile deschise, orientate în jos, ale căror vârfuri ating corpul, ţinând în cioc o cruce dispusă în bandă, în gheara dreaptă o sabie, în cea stângă un

[33] Dextra = termen prin care se indică poziţia unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziţia dreapta-stânga este inversă decât în accepţiunea curentă; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 100.

[34] Senestru = termen indicând poziţia spre stânga. În heraldică, noţiunea de stânga-dreapta se referă la poziţia scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decât în accepţiunea obişnuită; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 212.

[35] Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găseşte în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranităţii. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Ţării Româneşti, în armele Moldovei şi armeriile statului român; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 127.

[36] Suport = element exterior al scutului, reprezentat de un animal având rolul de a sprijini scutul; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 225.

[37] Pavilion = ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptuşit cu hermină, brodat cu franjuri şi ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare îşi adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar şi în armele de stat, fără baldachin, semnificaţia păstrându-se totuşi; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 183.

[38] Hermină = blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptuşirea pavilioanelor şi mantourilor. Este reprezentată convenţional printr-o suprafaţă albă semănată cu codiţe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea armelor de stat. Simbolizează măreţie, suveranitate; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 131.

sceptru, însoţită, în cantonul dextru superior al şefului[39], de un soare, în 2, pe roşu, un cap de zimbru, redat din faţă, cu urechile dispuse în bandă[40] (dreapta) şi în bară[41] (stânga), având o stea între coarne, însoţit de o semilună aşezată în cantonul senestru al şefului, în 3, pe roşu, un leu, încoronat cu o coroană antică, cu trei raze, dispusă în fascie[42], cu coama zburlită, cu coada ridicată la spate şi cu vârful ei recurbat în jos, stând cu picioarele posterioare pe o coroană antică, cu cinci raze, cu labele anterioare îndreptate în faţă, poziţionate în bandă (dreapta) şi în bară (stânga), având în faţa lor o stea cu şase raze, în 4, pe albastru, doi delfini, cu corpurile sinuoase, cu cozile ridicate în sus şi orientate puţin spre exterior, cu capetele în jos şi afrontate. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut dreptunghiular, cu talpa în ogivă, sfertuit[43], având în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru.

Sub scut sunt două arabescuri, aşezate în fascie, spre stânga şi spre dreapta, redate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant ale căror părţi de sub vârful acestuia se acolează, sunt orientate în jos, se recurbează şi au în faţă alte două frunze mai mici şi, de asemenea, recurbate, iar cele din exterior se bifurcă şi se răsucesc, în sus şi în jos, spre interior, formând ochiuri rotunde şi ovale, inegale, mai ample la extremităţile inferioare. De la punctele de bifurcare ies două flori de acant, una la dreapta poziţionată în bandă şi alta la stânga dispusă în bară, iar de la punctul de acolare iese, în jos, o frunză asemănătoare cu o floare de lalea.

Scutul este timbrat de o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, cu borduri pe marginile de sus şi de jos, împodobit, în faţă, cu 5 romburi culcate (3 întregi şi cele două de pe flancuri redate pe jumătate), intercalate de 8 sfere grupate în 4 grămezi de câte două, aşezate în pal. De la marginea superioară a cercului, se ridică 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, sub formă de frunze de ţelină, intercalate de 4 vârfuri ascuţite, terminate cu perle ovale. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, în sus, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din faţă sunt vizibile, sub formă arcuită şi ornate cu 6:5:3:5:6 perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce labată (cu braţele concave).

Scutul exterior are ca suporţi doi lei aurii, afrontaţi, limbaţi, cu limbile uşor curbate în sus, cu coamele zburlite până la jumătatea corpului, cu câte o coastă vizibilă pe corp, cu cozile trecute printre picioare, terminate cu smocuri, de asemenea, zburlite şi orientate puţin spre exterior, stând cu picioarele posterioare pe extremităţile frunzelor de acant, cu câte o labă anterioară sprijinind scutul de colţurile şi marginea superioară, iar cu celelalte anterioare,

[39] Şef = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea superioară a scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 185.

[40] Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colţul drept superior spre colţul stâng inferior, formând o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerinţelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa ⅓ din lăţimea scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 52.

[41] Bara = piesa onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonal ce unesc colţul stâng superior cu colţul drept inferior, obţinându-se o fâşie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform normelor heraldice ea trebuie să ocupe ⅓ din suprafaţa scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 52-53.

[42] Fascia = piesa onorabilă a scutului obţinut prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 186.

[43] Sfertuit = scut împărţit în patru părţi egale, numite cartiere; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 212.

orientate în faţă şi dispuse în bandă (dreapta) şi în bară (stânga), pătrund puţin în scut, atingând cu vârfurile ghearelor linia orizontală despărţitoare, înspre extremităţile acesteia.

Sub arabescuri, deviza „NIHIL SINE DEO" (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eşarfă ondulată, cu trei concavităţi (cea centrală mai pronunţată) şi patru convexităţi. Părţile laterale ale eşarfei sunt roşii şi inegale, cu căptuşeala de aceeaşi culoare. Capetele, de asemenea, sinuoase, sunt trecute prin curburile interioare ale frunzelor de acant din partea de jos, de la exterior, sunt răsucite, dedesubt, spre interior, poziţionate, în bandă (cel din dreapta), în bară (cel din stânga) şi terminate în coadă de rândunică, cu extremităţile ajungând, la dreapta, până în dreptul literei „N" din cuvântul „NIHIL", la stânga, până în dreptul literelor „EO" din cuvântul „DEO".

Întreaga compoziţie este inclusă într-un pavilion purpuriu, căptuşit la interior cu hermină, redată ca nişte lacrimi întoarse în sus cu 180°, ornat, pe marginile laterale şi superioare, cu franjuri de dimensiuni variabile, cu partea inferioară în arc de cerc ondulat, cu cinci concavităţi (cea centrală mai amplă) şi patru convexităţi, cu două curtine, cu câte trei falduri inegale pe flancuri, cu umerii, aşezaţi în bandă (cel din dreapta) şi în bară (cel din stânga), formaţi din două proeminenţe cutate şi bombate, cu porţiunile centrale mai înalte, legaţi la bază cu şnururi, din care ies, sus, două ochiuri triunghiulare orientate spre interior, iar, jos, alte două, dar de dimensiuni mai mari, orientate spre exterior, poziţionate în bară (cele de la umărul drept) şi în bandă (cele de la umărul stâng). Extremităţile şnururilor se intersectează, dedesubt, în săritoare, terminându-se cu câte două canafuri, cele din dreapta mai mici şi poziţionate în dreptul primei litere „E" din cuvântul „REGE", cele din stânga în dreptul literei „G" din cuvântul „GRAŢIA". În partea de sus, curtina din stânga broşează, parţial şi oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, cu borduri sus şi jos, împodobit, în faţă, cu 9 romburi culcate (7 întregi şi cele două de pe flancuri redate pe jumătate), inegale. De la marginea superioară a cercului, se înalţă 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, sub formă de frunze de ţelină, intercalate de 4 vârfuri ascuţite, terminate cu perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, în sus, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din faţă sunt vizibile, sub formă arcuită şi ornate cu 6:8:3:8:6 perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce labată (cu braţele triunghiulare), care intră în exergă ca invocaţie simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAŢIA LUI DUMNEZEU ŞI PRIN VOINŢA NAŢIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană „I" înaltă de 4 mm, iar literele de 3 mm[44].

[44] ANIC, colecţia *Matrice sigilare*, nr. 5955; Maria Dogaru, *Tipare sigilare aparţinând suveranilor României din perioada 1866-1947*, Biblioteca Pedagogică Naţională „I.C. Petrescu", Bucureşti, 1999, p. 14-15; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, *Steme din emblemele unor matrice sigilare care au aparţinut suveranilor României (1867-1947)*, Muzeul Brăilei „Carol I", Editura Istros, Brăila, 2015, p. 98-101.

XII. Matrice sigilară rotundă (67 mm), din alamă, gravată în excizie, înălţimea (inclusiv mânerul din lemn) de 108 mm, având în câmp stema României de la 1921, cu înălţimea de 58 şi lăţimea de 49 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din faţă, cu aripile deschise şi orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer şi aşezată în fascie, ţinând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuţit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai înainte, sfertuit, cu insiţiune[45], încărcat, în cartierul 1 cu stema heraldică a Ţării Româneşti – o acvilă cruciată, flancată, în partea de sus, de soare la dreapta şi de semilună la stânga, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta şi de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părţile Crişanei şi Maramureşului) – tăiat de un brâu îngust, roşu, din care iese o acvilă, însoţită de soare la dreapta şi de semilună la stânga, iar jos sunt şapte turnuri de cetate, dispuse 4 : 3, în insiţiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afrontaţi, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sfertuit, având în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru. Sub scutul mare şi pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I”: cruce treflată, având între braţe raze, peste care broşează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ţinând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanţ, redat parţial, având, în stânga şi în dreapta, 6 cartuşe, alternând cu 8 cifre ale regelui Carol I (doi *C* adosaţi şi intercalaţi în care este înscrisă cifra romană *I*). Cartuşele reprezintă stemele Ţării Româneşti, Moldovei şi Casei de Hohenzollern de câte două ori.

Dedesubt, spre colţurile inferioare ale scutului, sunt două arabescuri, redate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant, pe ale căror extremităţi dinspre vârful scutului, care se recurbează în sus şi în jos, se sprijină leii cu câte un picior posterior, precum şi o porţiune din lanţul colanului Ordinului „Regele Carol I”, iar pe extremităţile dinspre exterior, orientate în sus, răsucite la interior în spirală, formând ochiuri rotunde, se sprijină leii cu celălalt picior posterior. De pe arabescuri atârnă în jos, la stânga şi la dreapta, atât cele două margini laterale, cât şi capetele eşarfei, unde nu este scrisă deviza.

Scutul este timbrat de o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în faţă, cu 7 romburi culcate, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, în formă de

[45] Insiţiune = porţiune realizată în câmpul scutului, centrul vârfului inferior al scutului triunghiular; *Dicţionar al ştiinţelor speciale*, p. 138.

vârf de lance, cu primul, al treilea şi al cincilea mai mari, intercalate de patru vârfuri ascuţite, terminate cu perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din faţă sunt vizibile, de formă arcuită şi ornate cu perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu crucea „Trecerea Dunării".

Scutul exterior are ca suporţi doi lei afrontaţi, limbaţi, cu limbile aşezate în fascie şi cu vârfurile lor puţin curbate în sus, cu cozile ridicate la spate şi cu vârfurile acestora recurbate în jos, stând cu picioarele posterioare pe arabescuri, ţinând, cu câte o labă anterioară, scutul de colţurile superioare, iar cu celelalte, poziţionate în bandă (la cel din dreapta) şi în bară (la cel din stânga), flancurile scutului.

Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO" (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eşarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părţi superioare, aflate în dreptul colţurilor inferioare ale scutului, se răsucesc, parţial, pe arabescuri şi coboară, formând, la dreapta şi la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N" din cuvântul „NIHIL" şi, respectiv, din dreptul literei „O" din cuvântul „DEO", se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremităţile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziţie este inclusă într-un pavilion purpuriu, căptuşit la interior cu hermină, redată aproximativ ca nişte codiţe în forma literei „V", ornat pe margini cu franjuri, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două curtine, cu câte două falduri inegale pe flancuri, cu umerii, aşezaţi în bandă (cel din dreapta) şi în bară (cel din stânga), formaţi din două proeminenţe ondulate şi bombate, legaţi la bază cu şnururi, din care ies, sus, câte trei ochiuri ovale, din care două mai mari care se intercalează şi unul mai mic care broşează în partea de jos peste ele, orientate spre interior, iar jos, câte un ochi oval mai amplu, orientate spre exterior, în bară (cele de la umărul drept) şi în bandă (cele de la umărul stâng). Extremităţile şnururilor, câte una, mai mică, ieşind din ochiul de jos, iar cealaltă, mai mare, broşează pe acelaşi ochi, dar are o formă convexă şi mai alungită decât prima, se termină cu câte două canafuri, poziţionate, cele din dreapta, în dreptul literelor „LĂ" din cuvântul „NAŢIONALĂ", respectiv în dreptul literei „R" din cuvântul „REGE", iar cele din stânga, în dreptul literelor „RA" din cuvântul „GRAŢIA", respectiv în dreptul literelor „GR" din acelaşi cuvânt. În partea de sus, curtina din stânga broşează, parţial şi oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în faţă, pe centru, cu un hexagon având în el un dreptunghi, cu 4 romburi culcate (două întregi şi altele două de pe flancuri redate pe jumătate), încărcate cu cruci, intercalate de 8 de perle mici, dispuse în 4 grămezi de câte două, aşezate în pal. De la marginea superioară a cercului, se înalţă 8 cruci burdonate, dintre care 5 sunt vizibile, intercalate de patru vârfuri ascuţite, terminate în perle. Din vârfurile acestor cruci, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din faţă şi două din spate, din lateral, sunt vizibile, de formă arcuită şi împodobite, pe centrul lor, de 14:8:13:7:13:8:14 perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce treflată, care intră în exergă ca invocaţie simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAŢIA LUI DUMNEZEU ŞI PRIN VOINŢA NAŢIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană şi literele înalte de 4 mm[46].

XIII. Matrice sigilară rotundă (67 mm), din cauciuc, gravată în excizie, înălţimea (inclusiv mânerul din lemn) de 100 mm, având în câmp stema României de la 1921, cu înălţimea de 55 şi lăţimea de 47 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din faţă, cu aripile deschise şi orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer şi aşezată în fascie, ţinând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuţit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai înainte, scartelat, cu insiţiune, încărcat, în cartierul 1 cu stema heraldică a Ţării Româneşti – o acvilă cruciată, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta şi de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părţile Crişanei şi Maramureşului) – tăiat de un brâu îngust, roşu, din care iese o acvilă, însoţită de soare la dreapta şi de semilună la stânga, iar jos sunt şapte turnuri de cetate, dispuse 4: 3, în insiţiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afrontaţi, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sfertuit, având în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru. Sub scutul mare şi pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I": cruce treflată, având între braţe raze, peste care broşează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ţinând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanţ, redat parţial, având, în stânga şi în dreapta, 6 cartuşe, alternând cu 6 cifre ale regelui Carol I (doi *C* adosaţi şi intercalaţi în care este înscrisă cifra romană *I*). Cartuşele reprezintă stemele Ţării Româneşti, Moldovei şi Casei de Hohenzollern de câte două ori.

Dedesubt, spre colţurile inferioare ale scutului, sunt două arabescuri, redate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant, pe ale căror extremităţi dinspre vârful scutului, care se recurbează în sus şi în jos, se sprijină leii cu câte un picior posterior, precum şi o porţiune din lanţul colanului Ordinului „Regele Carol I", iar pe extremităţile dinspre exterior, orientate în sus, răsucite la interior în spirală, formând ochiuri rotunde, se sprijină leii cu celălalt picior posterior. De pe arabescuri atârnă în

[46] ANIC, colecţia *Matrice sigilare*, nr. 5954; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 101-105.

jos, la stânga şi la dreapta, atât cele două margini laterale, cât şi capetele eşarfei, unde nu este scrisă deviza.

Scutul mare este timbrat de o coroană regală, cu o tocă albastră, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în faţă, cu pietre preţioase, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, în formă de vârf de lance, cu primul, al treilea şi al cincilea mai mari şi ornate cu câte două perle (una mai mare sus şi o alta mai mică jos), dispuse în pal. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din faţă sunt vizibile, de formă arcuită şi ornate cu perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce greacă (cu braţele drepte şi egale).

Scutul exterior are ca suporţi doi lei afrontaţi, limbaţi, cu limbile aşezate în fascie şi cu vârfurile puţin curbate în sus, cu cozile ridicate la spate, terminate cu smocuri recurbate în jos, stând cu picioarele posterioare pe arabescuri, ţinând, cu câte o labă anterioară, scutul de colţurile superioare, cu celelalte, dispuse în bandă (la cel din dreapta) şi în bară (la cel din stânga), flancurile scutului, în dreptul liniei orizontale despărţitoare de la scutul de pe pieptul acvilei.

Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eşarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părţi superioare, aflate în dreptul colţurilor inferioare ale scutului, se răsucesc, parţial, pe arabescuri şi coboară, formând, la dreapta şi la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL” şi, respectiv, din dreptul literei „O” din cuvântul „DEO”, se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremităţile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziţie este inclusă într-un pavilion roşu, căptuşit la interior cu hermină, redată ca nişte lacrimi întoarse în sus cu 180^0, ornat pe margini cu franjuri de dimensiuni variabile, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două curtine, cu câte două falduri inegale pe flancuri, cu umerii, aşezaţi în bandă (cel din dreapta) şi în bară (cel din stânga), formaţi din două proeminenţe bombate şi cutate, legaţi la bază cu şnururi, din care ies, sus, în dreapta, două ochiuri ovale care se intercalează, în stânga, alte două ochiuri ovale (unul mai mic care broşează până la jumătatea celui mare), orientate spre interior. Extremităţile şnurului sunt inegale, coboară pe exterior şi se intersectează în săritoare, terminându-se cu câte două canafuri, poziţionate, la dreapta, cel de pe exterior în dreptul literelor „LĂ” din cuvântul „NAŢIONALĂ”, cel de pe interior, în dreptul literei „R” din cuvântul „REGE”, iar la stânga, cel de pe exterior, puţin mai lat, în dreptul literelor „AŢ” din cuvântul „GRAŢIA”, cel de pe interior, mai îngust, în dreptul literei „R” din acelaşi cuvânt. În partea de sus, curtina din stânga broşează, parţial şi oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în faţă, pe centru, cu un dreptunghi, flancat, la dreapta şi la stânga, de 4 romburi culcate (două întregi şi cele două de pe flancuri redate pe jumătate), intercalate de 4 de perle mici. De la marginea superioară a cercului, se ridică 8 cruci burdonate, dintre care 5 sunt vizibile, intercalate de 4 vârfuri ascuţite, terminate în perle. Din vârfurile acestor cruci, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 arce, dintre care primele 5 din faţă şi două

din spate, din lateral, sunt vizibile şi ornate cu perle, care se reunesc şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce treflată, care intră în exergă ca invocaţie simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAŢIA LUI DUMNEZEU ŞI PRIN VOINŢA NAŢIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană şi literele înalte de 3 mm[47].

XIV. Matrice sigilară rotundă (41 mm), din oţel, gravată în excizie, pe un dispozitiv culisant, de metal, cu înălţimea (inclusiv mânerul din lemn) de 223 mm, ilizibilă pe alocuri, având în câmp stema României de la 1921, cu înălţimea de 27 şi lăţimea de 21 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din faţă, cu aripile deschise şi orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer şi aşezată în fascie, ţinând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuţit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai înainte, scartelat, cu insiţiune, încărcat, în cartierul 1 cu stema heraldică a Ţării Româneşti – o acvilă cruciată, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta şi de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părţile Crişanei şi Maramureşului) – tăiat de un brâu îngust, roşu, din care iese o acvilă, însoţită de soare la dreapta şi de semilună la stânga, iar jos sunt şapte turnuri de cetate, dispuse 4: 3, în insiţiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afrontaţi, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sfertuit, având în cartierele 1 şi 4 argint, în 2 şi 3 negru. Sub scutul mare şi pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I": cruce treflată, având între braţe raze, peste care broşează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ţinând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanţ, redat parţial, având, în stânga şi în dreapta, 6 cartuşe, alternând cu 8 cifre ale regelui Carol I (doi *C* adosaţi şi intercalaţi în care este înscrisă cifra romană *I*). Cartuşele reprezintă stemele Ţării Româneşti, Moldovei şi Casei de Hohenzollern de câte două ori. Scutul este timbrat de o coroană regală, terminată cu glob crucifer. Suporţii scutului mare sunt doi lei afrontaţi. Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO" (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eşarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părţi superioare, aflate în dreptul colţurilor inferioare ale

[47] ANIC, colecţia *Matrice sigilare*, nr. 5956; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 105-109.

scutului, se răsucesc, parţial, pe arabescuri şi coboară, formând, la dreapta şi la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL” şi, respectiv, din dreptul literei „O” din cuvântul „DEO”, se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremităţile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziţie este inclusă într-un pavilion, căptuşit la interior cu hermină, ornat pe margini cu franjuri, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două curtine, cu câte două falduri pe flancuri, cu umerii, aşezaţi în bandă (cel din dreapta) şi în bară (cel din stânga), formaţi din două proeminenţe bombate, dispuse oblic, şi orientate spre exterior. În partea de sus, curtina din stânga broşează, parţial şi oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, din vârful cărora, pornesc, spre mijlocul coroanei, 8 arce, dintre care primele 5 din faţă sunt vizibile şi ornate cu perle, care se reunesc în partea de sus şi se termină la mijloc printr-un glob crucifer.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **+ FERDINAND I + REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană şi literele înalte de 3 mm. Pe reversul rondelei este cifra 11[48].

Printre reprezentările sfragistice din țara noastră, sigiliile domnești și regale figurează la loc de cinste. Destinat autentificării actelor, sigiliul angajează responsabilitatea posesorului său. Prezentarea de față constituie un nou pas pe calea cunoașterii acestor izvoare, propunându-și să informeze iubitorii de istorie asupra acestor sigilii și matrice sigilare care, în mare parte, se păstrează în depozitele Arhivelor Naționale.

---

[48] ANIC, colecţia *Matrice sigilare*, nr. 5957; Maria Dogaru, *Tipare sigilare*, p. 11, 14; Laurenţiu-Ştefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 109-112.

ANUL 1919, ÎN GORJUL DEMNITĂȚII NAȚIONALE[1]

Gheorghe Nichifor

1919 debutează la Târgu-Jiu în note de confuzie şi optimism rezervat. Războiul părea a se fi terminat, dar în Vest apele erau tulburi, regimul comunist instaurat de Bella Kun în Ungaria neîmpăcându-se nicidecum cu noile realităţi postbelice. Pe Nistru erau permenente incidente, iar în Banat situaţia nu era clară. Chiar şi în sudul Dobrogei, în Cadrilater, teritoriu intrat în componenţa României din 1913, existau frământări.

Mai mult decât orice, gorjenii erau interesaţi de traiul zilnic, al lor, cei întorşi de pe front, şi al celor rămaşi acasă. Încercau să reintre în viaţa normală, dar nu era deloc simplu. Aproape nimic nu mai era ca înainte. Zeci de tineri, din fiecare sat, muriseră în lupte sau spitale, pe unde trecuse inamicul casele erau arse sau bombardate, cele mai multe vite luaseră drumul Germaniei sau Austro-Ungariei, caii au fost rechizionaţi pentru front.

Bietele femei, de-acum baza populaţiei, voiau să pună seminţe sau răsaduri în grădini, dar nu aveau de unde, nici cu ce să le cumpere. Copiii mergeau la şcoală, învăţătorii erau însă puţini, mulţi dintre ei, ofiţeri în rezervă, şi-au dat viaţa pe front. Lipseau rechizitele, până şi banalele mingi din păr de vacă nu mai existau, motiv pentru care erau confecţionate din cârpe.

Pe dealuri trebuiau curăţaţi mărăcinii pentru a se trece la arat. În lipsa animalelor de plug s-a recurs la sapa manuală, oamenii trudind din greu pentru cultivarea pământului şi îngrijirea recoltelor. S-a impus cu necesitate retrocedarea cailor rechiziţionaţi de armată. Aproape jumătate dintre ei muriseră pe front, motiv pentru care au fost returnaţi „pe alese", adică la familiile cu orfani şi văduve, înaintea celorlalţi. În lipsa animalelor de tracţiune, cei care aveau vaci le foloseau şi la munca pământului.

Şi totuşi sosise „primăvara". Se simţea bucuria păcii, sporind optimismul oamenilor. Documentele relevă o activizare a vieţii cotidiene, se munceşte în gospodării, se repară case, şcoli, biserici, poduri, drumuri etc.

Lucrurile par, încet-încet, a se întoarce la matca lor firească, chiar din primele zile ale anului 1919. Un bucureştean, pe nume Alexa, aflat în oraşul Târgu-Jiu, în *„ianuar 1919"*, ne-a lăsat în presa vremii următoarea descriere în versuri: *„Dragul meu, luai condeiul/ Şi m-apuc ca să-ţi descriu/ Ce impresie îmi face/ Renumitul Târgu-Jiu/ O cetate primitivă/ Asvârlită sub Carpaţi/ Câmp întins de bătălie/ Pentru domnii deputaţi/ Fabrică fără rivală/ De gogoşi parlamentare/ Crâşmă unde curg în valuri/ Vinurile cele rare/ Templu al artei unde scriu/ Patru pân la cinci ziare,/ Cuib de nuvelişti celebri/ Şi poeţi cum e Cârţan/ Care-*

[1] Textul, revăzut şi adăugit, reprezintă Partea a II-a a lucrării noastre, *Anul 1919. „Naţionalismele" Gorjului*, apărută anul acesta la Editura NewEst Print, din Bucureşti.

a scris la «Viaţa Nouă»/ Şi la «Flacăra» un an./ Boieri vechi ca nea cutare/ Avocaţi ca văru Mika/ Dăscălime de valoare/ Să nu credeţi că-i nimica!/ Domnişoare ca oricare/ Ce coprinse de urât/ Se plimbau pe dig adesea/ Cu nemţoii lor de gât/ Iată-n câteva cuvinte/ Ce din pripă ţi le scriu/ Ce impresie îmi face/ Oraşul vostru, Târgu-Jiu"[2].

Directorii de şcoli erau atenţionaţi, chiar de la începutul anului, să renunţe la *„orice modificare făcută ilegal de autorităţile timpului de ocupaţie, revenind prin aceasta la vechiul program"*[3]. Indicaţia avea desigur în vedere planurile şi programele şcolare.

În paralel se fac permanent documentaţii cu privire la pagubele lăsate în urmă de regimul de ocupaţie. Intendentul Primăriei inventaria scrupulos obiectele luate din Palatul Comunal de către trupele germane: perdele, draperii, preşuri, scaune etc.[4] Arhitectul A. Păunescu realiza un deviz al stricăciunilor de la Abatorul comunal, gheretele din Piaţa Mare, târgul săptămânal şi Cişmeaua Sâmboteanu[5]. Tot el evaluează stricăciunile de la şcolile primare şi Lazaret[6].

Zahiu Manea, paznic al Cimitirului din Târgu-Jiu, semnalează următoarele lipsuri: 6 geamuri, 50 străchini şi 50 linguri de lemn, o oală mare de fier, două uşi stricate la biserică, un pat de fier, două prosoape, o faţă de masă, un potir pentru grijanie, o cană, cinci lacre doborâte, două scaune, o cruciuliţă de argint, 18 kg lumânări, două perdele de la odaie, două roabe şi o candelă stricată[7].

Însumând şi alte pierderi, pe care noile autorităţi române de la Târgu-Jiu le consemnează cu atenţie, Ministerului de Interne i se avansează nota privind recuperarea sumei de 128.145 lei[8].

Renumita Şcoală de Ceramică de la Târgu-Jiu este în imposibilitatea, la 6 ianuarie 1919, să-şi deschidă cursurile din lipsă de local. *„La venirea mea din refugiu,* – îi scrie directorul ministrului – *în anul 1918, noiembrie 1, nu am mai găsit nimic cu toate cercetările făcute"*[9].

Din Lupşa, judeţul Mehedinţi, preotul V. Popescu roagă să i se elibereze *„un certificat prin care să se constate ce sumă mi s-a lăsat lunar, din leafă, de către fiul meu, Tiberiu Popescu*[10], *fost profesor la acel gimnaziu şi mort pentru patrie"*[11]. Directorul

---

[2] „Urzica", Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 1 martie 1920.

[3] Gabriel Sarcină, *Mărturii despre judeţul Gorj în Primul Război Mondial. Documente (1916-1919)*, vol. I, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 523.

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem,* p. 525.

[6] *Ibidem,* p. 532.

[7] *Ibidem,* p. 535.

[8] *Ibidem,* p. 535-537.

[9] *Ibidem,* p. 529.

[10] Fiu al unui preot din judeţul vecin, Mehedinţi, dascălul gorjean a obţinut în 1903 licenţa în Ştiinţe la Universitatea din Bucureşti. După stagii scurte prin alte oraşe, în 1907 este numit profesor la Târgu-Jiu, unde va prelua direcţiunea din 1909 până-n 1914. Multă vreme a condus Secţia Târgu-Jiu a „Ligii Culturale". În septembrie 1916 a fost străpuns de gloanţele duşmane în luptele din Valea Jiului. Grav rănit îşi dă sfârşitul într-un spital militar din Târgu-Jiu, instalat chiar în şcoala pe care o slujise cu atât de mult devotament.

[11] *Ibidem,* p. 530, 533-534.

Liceului „Tudor Vladimirescu” restituie venerabilului părinte banii ce s-ar fi cuvenit băiatului său, *„regretatul profesor, mort pentru Patrie”*[12].

Continuă acţiunile în instanţă pentru despăgubiri. *„Din cauza invaziei trupelor germane în oraşul nostru şi cu acel prilej al evacuării oraşului din ordinul autorităţilor mi-a fost devastat complet magazinul meu din acest oraş, în care aveam pielărie, opincărie, hamuri, frângherie, postăvărie, haine bărbăteşti şi femeieşti etc.”* – spune comerciantul Daniel Dragomir din Târgu-Jiu[13]. Lui Dumitru Roşca i s-au vandalizat fabrica de pielărie şi magazinul „La opinca naţională”[14], în timp ce lui C. Urechescu i-au fost devastate casele[15].

La un moment dat, Tipografia „Lumina” din oraş scoate un model de formular cu precizarea: *„Păgubitul va face menţiune pe verso declaraţiei pentru fiecare pagubă în parte, indicând pagubele prin numărul de ordine la care se referă, dacă are bon de rechiziţie, de cine a fost eliberat, ce valoare poartă, cât a primit din această valoare, dacă s-a făcut constatare judecătorească sau administrativă, când şi unde se găsesc acele acte, arătând orice act sau titlu ar poseda pentru justificarea pagubelor pricinuite sau constatate”*[16].

Primăria Novaci transmite la Târgu-Jiu o situaţie amplă, cu nu mai puţin de 145 de familii care au suferit importante pierderi în anii ocupaţiei Puterilor Centrale[17]. Asemenea şi locuitorii din Polovragi, Ciocadia, Rovinari[18].

Graţie arhivelor locale dispunem de tabele care centralizează amenzile suportate de locuitorii oraşului Târgu-Jiu în timpul ocupaţiei, a pagubelor pe instituţii şi străzi, ceea ce explică seriozitatea întocmirii lor[19].

Tot acum, autorităţile locale continuă inventarierea bunurilor dobândite de locuitori de la trupele de ocupaţie aflate în retragere. Un asemenea exemplu este Aristică Schileru[20], de la Andreeşti, intrat în posesia a doi cai, şase vaci şi două trăsuri. Altul, Andrei Diaconescu, din Săuleşti, a cumpărat de la Comandatura din Petreştii de Sus 100-120 kg sământă de zarzavaturi. Şi exemplele pot continua[21].

Cum toate aceste bunuri trebuiau predate statului, s-a procedat la verificări stricte, depistându-se multe nereguli. De exemplu, la Peştişani, V.Gh. Dogaru are o vacă rămasă de la trupele germane, I.D. Blendea posedă doi boi de la armata română şi N. Voiculescu

---

[12] SJAN Gorj, *Fond Liceul „Tudor Vladimirescu”*, dos. Nr. 139/1919, f. 4.

[13] Gabriel Sarcină, *op. cit.,* p. 534.

[14] *Ibidem,* p. 545.

[15] *Ibidem,* p. 546-548.

[16] *Ibidem,* p. 560.

[17] *Ibidem,* p. 615-619.

[18] *Ibidem,* p. 620-624.

[19] *Ibidem,* p. 563-566.

[20] Aristică Schileru (1881-1925), fiul lui Dincă Schileru, licenţiat în Drept la Bucureşti, a participat la Războiul Întregirii ca ofiţer al armatei române. Aidoma părintelui său a fost un susţinător fervent al învăţământului şi culturii din Gorj. A făcut politică liberală, reprezentându-şi cu demnitate judeţul în Parlament. Din nefericire a încetat prematur din viaţă în februarie 1925 (Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, Andrei Popete-Pătraşcu, *Dincă Schileru – o legendă vie a Gorjului*, ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Pim, 2017, p. 107-121).

[21] Gabriel Sarcină, *op. cit.,* p. 537-539, 540-541.

o capră provenind din aceeaşi sursă. *„Vă rugăm domnule căpitan* – spune documentul – *să luaţi măsuri şi a-i chema şi pe aceşti locuitori cu vitele pentru a le preda statului cum le-au predat şi alţii”*[22].

Mai mulţi locuitori reveniţi din armată în cursul anului 1918, transformaţi în birjari, solicită impunerea la taxe numai de la 1 ianuarie 1919[23]. Al. Pojogeanu, ofiţer în rezervă, are revendicări similare. *„Subsemnatul* – spune el – *fiind mobilizat statul m-a scutit de toate dările pe timpul arătat mai sus* (octombrie 1916 – octombrie 1918 – n. n., G. N.). *Cred că ar fi o nedreptate pentru ca, Comuna să ne oblige la plata dărilor pe acest timp întrucât vă este cunoscut că eu împreună cu familia mea am părăsit oraşul în urma ordinelor de evacuare comunale date de dumneavoastră”*[24].

O prostituată, din anii ocupaţiei germane, cere despăgubiri Primăriei. Este cazul Anetei Ruscanu, de profesiune *„madamă”*, la Hotel „Rebedea” din Târgu-Jiu, care face nişte declaraţii tulburătoare referitoare la comportamentul ocupanţilor în anii războiului. *„Chiar a treia zi după invazie,* – spune ea – *m-au arestat şi ţinut la Comandatură timp de opt săptămâni fără a mi se spune pentru ce şi fără a fi judecată în acel timp şi nici măcar interogată”*. A urmat includerea în cadrul unei case de *„Rendez-vous”*, împreună cu alte cinci fete, unde *„trebuia să primim orice militar cu preţul de lei 2,50, tarif fixat de ocupanţi”*, calvarul derulându-se pe intervalul a doi ani. *„În acest timp, văzând că îmi este insuportabilă viaţa am încercat să mă sinucid, însă am fost salvată tot de ei. După aceasta nu m-au eliberat, ci m-au trimis la Casa militară de prostituate”* – mai declară ea[25].

Alţii îşi caută membrii familiei care nu s-au mai întors, cum este cazul Mariei Guţilă, din Târgu-Jiu, al cărui soţ, sergent de poliţie, *„cu ocazia invaziei armatelor germane, în luna noiembrie 1916, s-a refugiat şi nici până azi nu ştiu nimic despre el”*[26].

Revizorul şcolar, G. Ionescu, reuşeşte să-şi recupereze pianina de undeva din Valea Jiului. O lăsase în locuinţa din Târgu-Jiu, la plecarea în refugiu, în octombrie 1916. Clădirea servise drept popotă pentru ofiţerii austrieci[27].

Că lucrurile se mişcă mai bine, ne stau mărturie şi alte fapte cotidiene, dovedite documentar. Librăria „Nicu D. Miloşescu”, din Târgu-Jiu, *„este asortată cu tot felul de cadouri pentru Anul Nou şi Sfintele Sărbători cu preţurile cele mai convenabile”*[28].

Se anunţă redeschiderea în oraş a Şcolii de gospodărie şi economie casnică, ce funcţionase până la invazie în Târgu-Cărbuneşti. Elevele erau condiţionate de absolvirea a cinci clase primare rurale, pentru primul an fiind disponibile 10 locuri, toate în regim de internat[29].

Avocatul Virgiliu Slăvescu face publică iminenta apariţie a lucrării sale „Din viaţa economică-socială. Păreri şi propuneri asupra întemeierii Casei Poporului din Gorj”.

---

[22] *Ibidem,* p. 568.
[23] *Ibidem,* p. 543.
[24] *Ibidem,* p. 544.
[25] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. Nr. 1/1919, f. 365-366.
[26] *Ibidem,* f. 160.
[27] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10 şi 23, din 17 ianuarie şi 8 mai 1919, p. 4 şi p. 2.
[28] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 8, din 1 ianuarie 1919, p. 4.
[29] *Ibidem.*

Pentru că *„hârtia e foarte scumpă, ba încă abia se găseşte... doritorii sunt rugaţi a trimite adeziunile scrise la redacţia ziarului...”*[30].

Către toamnă asistăm şi la înfiinţarea unor fabrici, cum ar fi cea de ţesături şi frânghii, „societate anonimă pe acţiuni”, având în consiliul de administraţie şi comisia de cenzori personalităţi locale precum: V. Hortopan, N. Drăgoescu, gen. C. Hepites, Adrian Dumitrescu-Bumbeşti, Iancu Archir, N. Tomovici-Plopşor ş.a.[31]

Dificultăţi se înregistrează însă la tot pasul, viaţa nefiind deloc uşoară. În ziua de 7 ianuarie, învăţătorul Petre P. Popeangă, din Leleşti, face publice nemulţumirile unor cetăţeni din localitate, care *„au suferit şi luptat pentru dreptate”*, găsindu-şi gospodăriile într-o *„stare dintre cele mai rele, adusă de autorităţile comunale din timpul ocupaţiunii vrăjmaşe”*. Se cerea prefectului şi prim-procurorului judeţean *„anchetarea şi sancţionarea faptelor ticăloase ale degeneratelor autorităţi”*[32].

Eugeniu Scânteie, primarul comunei Drăgoteşti, este destituit din funcţie şi deferit justiţiei deoarece în timpul *„vremelnicei ocupaţii”* a jefuit şi bătut pe locuitori, făcându-se vinovat şi de moartea a zece patrioţi care au fost executaţi de ocupanţi deoarece au susţinut grupul de partizani conduşi de Victor Popescu[33]. Ştirea parvine din Bucureşti, de la Comisia Centrală pentru judecarea funcţionarilor care au servit sub ocupaţie, fiind datată 9 iulie 1919[34].

Comportamente similare, incluzând exemple de colaboraţionism local din anii ocupaţiei ne semnalează într-o notiţă din jurnalul său, la 6 martie 1919, preotul-militar Ilie Roşoga[35], din comuna Turburea, confesor al Regimentului I Vânători-Craiova[36].

De la Bibeşti, administratorul plasei aduce la cunoştinţă prefecturii că în cea mai mare parte efectele militare aflate la cetăţeni *„sunt degradate şi niciunul nu voieşte a le vinde căci fără ele ar rămâne în piele goală, nemaiavând altă îmbrăcăminte”*[37].

„Populaţia acestei comune suferă de foame”, este informat prefectul despre situaţia dramatică din Bălceşti[38]. Pe de altă parte, Titu Frumuşanu anunţă, printr-o telegramă expediată de la Corabia, despre constituirea unui convoi de cereale pentru gorjeni, format din trei vagoane pentru judeţ şi cinci destinate oraşului Târgu-Jiu[39]. La puţin timp,

[30] „Gazeta poporului din Gorj”, Târgu-Jiu, an I, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 3.

[31] Albinel Victor Firescu, *Situaţia social-economică şi politică a judeţului Gorj între anii 1916-1926, oglindită în presa vremii,* în „Litua. Studii şi cercetări”, Târgu-Jiu, nr. XI, 2006, p. 198.

[32] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919.

[33] Victor Popescu (1886-1970) este celebrul partizan care a stârnit spaima ocupanţilor în timpul războiului. În anii regimului comunist a fost supus detenţiei şi altor forme de presiune. În creaţia folclorică locală a fost considerat un al doilea Tudor Vladimirescu.

[34] V. Andriţoiu, *Crestomaţia Istoriei Gorjului,* Târgu-Jiu, Editura Punct, 1998, p. 184-185.

[35] Preotul Ilie Roşoga (1859-1933), personaj pitoresc al meleagului gorjean, s-a născut în localitatea Valea Calului, ulterior intrată în componenţa comunei Turburea. A oficiat reînhumarea rămăşiţelor pământeşti ale Ecaterinei Teodoroiu, în 1921, a fost senator de Gorj, a participat la mişcarea cooperatistă şi bancară gorjeană etc.

[36] Ilie Roşoga, *Spre datorie şi la datorie... Însemnări din timpul luptelor Regimentului I Vânători şi altele, 1916-1917,* Manuscris aflat în colecţiile Muzeului Judeţean „Alexandru Ştefulescu” Gorj, f. 14.

[37] Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 580.

[38] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 112.

[39] *Ibidem,* f. 18.

renumitul politician liberal trecea în lumea umbrelor[40].

O adresă a Prefecturii Gorj, din 27 martie 1919, către Ministerul Finanţelor precizează: *„Populaţia acestui judeţ suferă mult din cauza lipsei totale de sare şi chibrituri. Ultimul produs, ajuns la 1,50 lei cutia, nu a mai sosit în Gorj din august 1918"*[41]. *„Băniciorul"* de porumb se vindea în Gorj la preţul de 30-50 lei, de fasole 60-65 lei, iar un kilogram de lână, 25-30 lei. Pâinea albă, livrată de administraţie, costa 2 lei kilogramul, *„dar nici aceea nu se mai aducea"*[42]. *„Cel care munceşte cu braţele câştigă până la 10 lei pe zi, s-au mărit lefurile funcţionarilor, dar... de bieţii pensionari nu s-a îngrijit statul"* – spune acelaşi articol[43]. *„În 1916, untura era 1-2 lei kilogramul, astăzi am cumpărat 4 kilograme de untură de Sfintele Sărbători cu 120 lei (pensia pe aprilie)"* – mărturiseşte învăţătorul-pensionar I. Petrescu, din Arcani[44].

Se cer măsuri ferme pentru stoparea comerţului ilicit exercitat peste munţi, în Transilvania, cu *„produse alimentare precum şi animale, mai ales mici, din judeţul nostru, pentru care speculanţii obţin acolo preţuri considerabile"*[45]. În acelaşi timp, Consilieratul Agricol Gorj se pronunţă pentru interzicerea ieşirii *„carelor cu ţuică din judeţ până la completa terminare a arăturilor spre a nu fi expuşi ca şi în anul viitor să suferim aceeaşi lipsă ca şi anul acesta"*[46].

I. Slătaru, din Ceauru, solicită încă două pogoane de pământ pe lângă pogonul primit deja. *„Subsemnatul* – spune el – *întreţin o familie de cinci membri şi încă de când m-am născut, am văzut prima lumină pe brazda proprietarului de atunci şi până acum am fost tot sub plugul lui, rămânând încă mie tata,* (în întreţinere – n.n. G.N.) *care şi el a muncit sub gheară străină, pentru care mi-am vărsat sângele dându-mi viaţa în timpul războiului"*[47].

Promisiunea Regelui Ferdinand de a da pământ sătenilor participanţi la război, după încheierea sa, este adânc întipărită în mintea gorjenilor, dovadă mulţimea petiţiilor adresate către autorităţi[48]. *„Respectuos vă rugăm să binevoiţi, ca părinte al judeţului nostru, Gorjiu, a lua în cercetare această plângere a noastră, de unde credem că vom fi satisfăcuţi, nu cerem altceva decât prin drepturile ce ni le dă legea să luăm şi noi parte în acea moşioară cu o mică porţioară spre a ne putea şi noi a ne satisface nevoile"* –

---

[40] Titu D. Frumuşanu (1861-1919 făcea parte din renumită familie de boieri gorjeni, reprezentată de câteva nume importante. Cu studii în Drept, absolvite la Bucureşti, s-a remarcat ca membru al Baroului Târgu-Jiu, primar al oraşului şi parlamentar de Gorj. Alături de mari personalităţi ale vremii a participat la inaugurarea Podului „Ferdinand" de peste Jiu (1897) şi a Gimnaziului Real (1898) şi a pus piatra de temelie a Palatului Comunal (actuala Prefectură). O publicaţie locală scria la moartea sa: *„Vorbitor de un excepţional talent, ştia să mişte şi să convingă. A ilustrat bara, a ilustrat tribuna publică, a ilustrat tribuna parlamentară"* (Al. Doru Şerban, *Personalităţi care au fost în Gorj,* Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2009, p. 102).

[41] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 80-81.

[42] „Românismul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 1-2.

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem.*

[45] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 109.

[46] *Ibidem,* f. 243.

[47] Idem, *Fond Consilieratul Agricol Gorj*, dos. 39/1919, f. 35; Gabriel Sarcină, *op. cit*., p. 600.

[48] Pe larg despre această problemă, Valeria Firoiu, *Înfăptuirea reformei agrare din 1921 în judeţul Gorj şi limitele ei,* în „Litua. Studii şi cercetări", Târgu-Jiu, vol. II, 1982, p. 253-262.

scriu un grup de invalizi şi văduve din Scoarţa[49].

Din satul Licurici, comuna Frumuşei, mai mulţi demobilizaţi, inclusiv invalizi scriu, între altele: *„După munca şi vărsarea de sânge ce am depus către ţară ni s-a spus de către şefii noştri, căci ca drept de recompensă pentru această muncă, ni se va da câte o bucăţică de pământ pentru a munci şi noi, de prin proprietăţile statului şi ale domnilor proprietari expropriate”*[50].

Deşi nu a participat la război, Dumitru Geană, din Andreeşti, solicită împroprietărire pe una din moşiile expropriate fiind *„lipsit cu totul de pământ”*[51].

Cei mai supăraţi sunt demobilizaţii, care pe zi ce trece capătă convingerea unei complicităţi reale a unora din cei rămaşi acasă cu autorităţile de ocupaţie. Un grup de locuitori din Plopşoru se adresează prefectului căruia îi comunică nelegiuirile făcute de primarul V. Calistrate şi acoliţii săi din primărie: confiscarea vitelor de la văduvele mobilizaţilor, preluarea nejustificată a lânii, taxe ilegale pentru deţinerea de câini etc. *„Cum noi astăzi din cauza acestora ne vedem mult înapoiaţi fără rostul gospodăriei şi cum de la ei ca autorităţi comunale niciun locuitor nu a putut obţine o mână de ajutor şi dimpotrivă toţi apăsaţi în primejdie mai mult ca de unguri, nu-i mai putem suferi să locuiască ca concetăţeni cu noi în comună”* – spun ei nemulţumiţi[52].

Un motiv pentru a primi ceva bani de la administraţia românească este efectuarea zilelor de muncă în judeţele de câmpie, în timpul ocupaţiei, fără a fi plătiţi. Este cazul unui număr de locuitori de la Novaci, Cernădia, Sârbeşti, Copăcioasa, Maghereşti, Stejărei, solicitaţi pentru localităţi din judeţele Dolj, Vlaşca, Ilfov să lucreze cu braţele sau boii[53].

Gorjenii revendică o mai atentă implicare pentru rezolvarea problemelor din sănătate. La Spitalul Petreştii de Sus erau înregistraţi la 7 martie 1919: 123 pacienţi, din care 64 bolnavi de varicelă, unul de tuberculoză, unul de dalac şi 58 de tifos exantematic. Se foloseau 84 de paturi, *„din care 54 cu somiere şi restul cu scânduri”*. De asemenea, *„domnul medic se plânge că nu are la dispoziţie mijloacele de alimentare, cu deosebire carnea lipseşte, din cauză că nu se găsesc vite pentru tăiere”*[54].

Mai sunt şi alte nenorociri, cum ar fi riscul de accidente cu muniţia rămasă activă în diferite locuri. La 23 martie 1919 se cerea Prefecturii *„să se aducă la cunoştinţă tuturor ca toţi să se ferească de a pune mâna pe orice fel de muniţii şi acolo unde se găseşte să anunţe imediat postul de jandarmi cel mai apropiat sau primarul comunei sau orice altă autoritate militară aflată în cale”*[55]. În acest context, postul de jandarmi din Copăcioasa comunică declaraţia lui I.N. Trantea, care în calitate de şef al staţiei C.F.R. Gilort *„are îngropat întreg materialul ce îl avea dat în primire de armata română pentru a înmina podul cu ocazia invaziei din 1916”*[56].

---

[49] SJAN Gorj, *Fond Consilieratul Agricol Gorj*, dos. nr. 39/1919, f. 36.
[50] *Ibidem*, p. 623.
[51] V. Andriţoiu, *op. cit.*, p. 189.
[52] *Ibidem*, p. 586-588.
[53] *Ibidem*, p. 588-593, 598-599, 609-610.
[54] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 129.
[55] *Ibidem*, f. 120.
[56] Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 610-611.

Se practică, totodată, o zvonistică păguboasă, care de multe ori generează panică în rândul populaţiei. *„Suntem informaţi că prin comunele rurale se colportează tot felul de zvonuri false de către unii rău-voitori, care produc panică şi mare nelinişte printre săteni. Între altele se spune: că s-a decretat mobilizarea armatei şi că se vor rechiziţiona cai, boi, porci, vehicule, hamuri etc. şi din această cauză unii săteni au început să-şi vândă vitele pe preţuri derizorii; că în Basarabia starea de lucruri ar fi îngrijorătoare şi că se aşteaptă evenimente care nu ar fi plăcute”* – spune un document de la Prefectura Gorj[57]. De asemeni, sunt declarate *„curate invenţii”* zvonurile publicate de unele ziare privitoare la remanierea guvernului[58].

Pentru înţelegerea mai exactă a vieţii cotidiene de la Târgu-Jiu, îl vom urmări puţin mai insistent pe medicul N. Hasnaş, personaj aproape legendar la Gorj, chiar dacă venise aici din judeţul Botoşani. Deşi după încetarea războiului i se propune direcţiunea Spitalului Civil din Dorohoi, mizându-se pe apropierea de meleagurile natale, tentaţia de a se reîntoarce la Gorj este irezistibilă. Ochii ageri ai chirurgului au cercetat imediat în jur constatând că *„firea omenească se manifestase şi de data aceasta în acelaşi chip. Unii erau trişti, fiindcă săraciseră, ca să-şi păstreze nepătată conştiinţa, alţii veseli, îmbogăţiţi peste noapte – fostele cozi de topor, fără scrupule, care au ştiut să soarbă cât mai mult, chiar şi din jalea semenilor lor”*[59].

Cu toate acestea, bucuria revederii urbei adoptive este pentru N. Hasnaş copleşitoare. Află, între altele, că prietenul său de idei Titi Bălănescu, primar în anii ocupaţiei, îndepărtase *„prin firea sa mucalită”*, în mai multe rânduri, eventualele acţiuni represive ale inamicului[60].

O anume dezamăgire i-o provoacă Gh. Dumitrescu-Bumbeşti[61], pionier al înfiinţării băncilor populare din România, colaborator apropiat al lui Spiru Haret, numit cu ajutorul lui I.G. Duca prefect de Gorj. Împreună cu băieţii săi, părea a fi lăsat deoparte preocupările liberale, dorindu-şi înainte de toate să acceadă la cele mai importante demnităţi locale. Din fericire, Ionel Brătianu l-a numit şef al organizaţiei pe C. Neamţu, originar din comuna Iaşi, judeţul Gorj, iniţiator, în 1916, al cunoscutei Bănci Comerciale din Craiova, secondat fiind de N. Hasnaş[62].

Noul lider, cumulând şi responsabilitatea organizaţiei din Dolj, medicul de la Târgu-Jiu rămâne omul de bază în Gorj, colaborând foarte bine cu V. Arjoceanu *(„spirit vioi, abia venise din prizonierat din Bulgaria şi se dăruia luptei politice cu tot focul tinereţii”)* şi I. Micodin, invalid de război. Primul a trecut, spre marea lui supărare, la Partidul Ţărănesc, în timp ce al doilea a rămas în mişcarea liberală şi prin căsătorie s-a

---

[57] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 218.

[58] *Ibidem*, f. 10.

[59] N. Hasnaş, *Din volbura vieţii...*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2010, p. 135.

[60] *Ibidem.*

[61] Gh. Dumitrescu-Bumbeşti (1856-1939) este originar din Bumbeşti-Jiu. Învăţător, absolvent al Şcolii Normale Târgu-Jiu, subrevizor şcolar la Gorj, Dolj şi Mehedinţi, prefect de Gorj şi senator la Arad, membru permanent în Consiliul Superior al Cooperaţiei din România etc.

[62] Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *Nicolae Hasnaş – „medicul” liberalismului gorjean*, vol. I, Craiova, Editura Arves, 2012, p. 55-56.

înrudit cu liderul C. Neamţu[63].

Deşi războiul nu se terminase, dacă luăm în calcul evenimentele de la graniţe, disputele politice se derulează la Gorj pe toate fronturile, generate şi de efectele celor două reforme promise de Ferdinand, mai ce seamă de introducerea votului universal. Presa este foarte activă, cel ce se apleacă atent asupra ei rămânând uimit de spiritul polemic al gazetarilor de moment.

„Îndrumarea nouă”, ce se intitula „foaie independentă”, apare la Târgu-Jiu din 18 noiembrie 1918 (stil vechi) şi grupează un mănunchi de tineri dintre care nu lipseau: Gr. Iunian[64], I. Micodin, V. Arjoceanu, Adrian Dumitrescu-Bumbeşti şi alţii. Din ianuarie 1919, gazeta se intitulează „Îndrumarea Nouă din Gorj”, având redacţia, undeva, pe strada Unirii, dar din start va cânta „prohodul” publicaţiei liberale „Cuvântul Gorjului”, condusă de Gh. Tătărescu[65]. Viitorul premier al României îşi va face debutul în Parlament, impresionând chiar din prima intervenţie la tribună[66].

N. Hasnaş era un colaborator fidel al publicaţiei Partidului Naţional Liberal, din care făcea parte. De exemplu, în articolul „Nevoi sociale” scoate în evidenţă preocupările liberalilor în direcţia *„ridicării şi întăririi clasei rurale”*. Comparativ cu lucrătorii urbani, afectaţi de *„munca în fabrici, viaţa închisă etc., cât şi din cauza diferitelor înrâuriri de propagandă distructivă şi influenţa alcoolului”*, sătenii reprezintă partea *„cea mai sănătoasă, atât fiziceşte, cât şi economiceşte, social şi naţional”*. Cei mai buni soldaţi, susţine medicul, bazându-se pe experienţa personală, provin de la ţară, lucru dovedit pe deplin de războiul recent încheiat. Din punct de vedere economic, locuitorii mediului rural sunt mai echilibraţi *„deoarece produsele muncii acestei clase sunt cele care satisfac primele şi cele mai esenţiale nevoi”*. Până şi naşterile la sate, nu sunt elemente de lux, *„ci adevărate nevoi şi cerinţe sociale”*[67].

În numărul următor, doctorul Hasnaş demonstrează cunoaşterea deplină a stării de spirit publice de la sfârşitul războiului. În opinia sa, la momentul respectiv, se confruntau două forţe: **demagogia** *„care exploatează nevoile sociale şi naţionale fără niciun scrupul”* şi **opinia publică sănătoasă**, susţinută de liberali. *„Împrejurul acestui partid s-au strâns* – spune el – *toţi acei ce în adevăr îşi iubesc ţara. Ei doresc mărire şi prosperitate, ei doresc să ocupe primul rang printre ţările din această parte a Europei prin ordine înăuntru, disciplină, muncă şi cumpătare”*[68].

Sensibil cu evenimentele din preajma României, generate de prăbuşirea imperiilor multinaţionale, demonstrând o vastă cultură generală, N. Hasnaş prezintă opiniei publice

[63] N. Hasnaş, *op. cit.,* p. 137-138.

[64] Gr. Iunian (1882-1940), licenţiat în Drept la Bucureşti, a practicat cu succes avocatura. Deşi a debutat politic la Partidul Liberal, drumul său a luat traiectoria ţărănismului, în perioada 1927-1932 fiind vicepreşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc. A pus bazele Partidului Radical Ţărănesc, pe care l-a reprezentat parlamentar. Actualul sediu al Rectoratului Universităţii „C. Brâncuşi” din Târgu-Jiu se află în fosta sa locuinţă.

[65] „Îndrumarea Nouă”, Târgu-Jiu, an I, nr. 5, din 17 decembrie 1918, p. 4.

[66] Titus Zamfiroiu, *Activitatea parlamentară şi guvernamentală a lui Gheorghe Tătărescu între anii 1919-1934*, în „Litua. Studii şi cercetări”, Târgu-Jiu, nr. X, 2004, p. 212

[67] „Cuvântul Gorjului”, Târgu-Jiu, an I, nr. 19 şi 20, din 20 decembrie 1918, p. 1.

[68] *Idem,* nr. 21, din 31 decembrie 1918, p. 1.

gorjene secvenţe din istoria zbuciumată a Poloniei. Sfâşiat teritorial de vecini hrăpăreţi, acest nobil popor a cunoscut atât în interior, cât şi în afară, o regretabilă dezbinare. Un mare patriot, Sterczewki, cercetând defectele naturale ale neamului său a depistat patru mai importante: individualismul, impulsivitatea, slăbiciunea de voinţă şi pasiunea egalităţii. O stare de slăbiciune similară, crede el, se constată şi în ţara noastră, unde personaje ca Al. Marghiloman sau Al. Averescu lovesc în cei care au crezut în idealul României Mari. Generalul Averescu ar fi fost, în opinia sa, o mare deziluzie (din punct de vedere politic, desigur), motiv pentru care românii ar trebui să se regrupeze în preajma Partidului Naţional Liberal, formaţiune *„care a înfăptuit Marea Unire şi are grijă să realizeze România de mâine”*[69].

Nici liderul de „jure” al liberalilor gorjeni, C. Neamţu, nu scapă de gura opoziţiei, care-l acuză de profituri ilegale obţinute din comerţul cu porumb de la „ajutoare” şi de alte foloase necuvenite[70].

Reiterăm faptul că dorinţa de a informa, comunica, polemiza, este ilustrată de apariţia unui număr mare de gazete, dacă luăm în calcul dimensiunile urbei de pe Jiul de Sus. Un asemenea exemplu este „ziarul local satirico-umoristic”, bilunar, „Viespea”, la momentul respectiv, a cincea gazetă din oraş. *„Nu tramvaiuri electrice de la sat şi nici căi ferate vecinale, care nu se vor împlini nici într-un milion de ani, ci mai bine să ne mai ocupăm şi de partea slabă a unora (...) Deci, să nu se supere nimeni, «Viespea» va da informaţii şi noutăţi, cu caracter umoristic, foarte precise şi adevărate”*[71].

Comentând evenimentul, „Românismul”, publicaţia condusă de profesorul Şt. Bobancu, scrie: *„«Viespea» e numele unui ziar umoristic ce apare la Târgu-Jiu. Era nevoie de o viespe, care să muşte în moravurile şi deprinderile rele, ieşite la iveală mai ales în timpul bocciilor. Înţepăturile «Viespei» vor contribui, poate, să producă roşeaţa ruşinii pe obrazele roşii de boiala nemţească”*[72].

Foarte curând, la 14 februarie 1919, vede lumina tiparului „Biciuşca”, *„ziar pentru biciuirea moravurilor”*, având deviza *„Adevărul supără, dar este un rău necesar”*. *„Mulţi poate regretă* – se spune în primul număr – *plecarea nemţilor şi a aliaţilor lor din Târgu-Jiu, însă persoanele care au plâns mai mult sunt acelea care au uitat că în vinele lor curge sânge românesc şi se dedau la fapte care adesea îi mirau chiar şi pe duşmani. Noi ne împlinim o datorie ca să dăm pe faţă pe oricine cade a unelti contra neamului românesc, precum şi pe aceia care prin orice împrejurare au dovedit că nu simt româneşte”*[73].

„Vitejilor” întorşi de pe front, aceeaşi publicaţie le spune: *„După doi ani aţi venit la locul unde v-aţi adunat, de unde aţi plecat ca cu piepturile voastre şi prin sângele vostru să zidiţi România Mare şi puternică. Aţi fost mulţi, acum sunteţi mai puţini; iar cei ce nu s-au mai întors, pot dormi somnul de veci în pace, căci idealul nostru al tuturor românilor se înfăptuieşte azi”*[74].

---

[69] *Idem,* nr. 22, din 5 ianuarie 1919, p. 1.
[70] „Dacia”, Craiova, an I, nr. 39, din 18 august 1919.
[71] „Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 10 ianuarie 1919, p. 1.
[72] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 4.
[73] „Biciuşca”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 19 februarie 1919, p. 1.
[74] *Ibidem.*

Pe o tematică similară se adresează cititorilor gorjeni, deja amintita „Viespe”: *„În lături toţi cei care v-aţi îmbrăţişat şi aţi pupat mâna duşmanilor noştri, nu atingeţi mantaua de viteaz ciuruită de gloanţe, nu îndrăzniţi să sărutaţi faţa de aramă a încercatului soldat gorjean. La ei viteji să nu vă uitaţi, nu merită privirea voastră ageră. Purtaţi pe pieptul vostru strălucirea celor mai frumoase fapte”*[75].

„Viespea” relatează despre un combatant care întors de pe front are surpriza să constate la unele persoane cunoscute din Târgu-Jiu vizibile urme de regret după retragerea inamicului. Mai mult, la o anume *„duduie”* a văzut fotografia celebrului general german Ludendorff. *„Întrebată fiind de mine,* – declară el – *cu ce ocazie a cunoscut personal pe general, am primit răspuns, că cu ocazia unei serbări, i-a dat acea fotografie. Iar imediat a început veritabila domnişoară să arate meritele acestui frumos general, şi sacul cu laudele la adresa boşilor era colosal”*[76].

Pe acelaşi ton, un anume *„Dedectiv”* anunţă cu umor zvonul că maiorul Sauer, fost *„Etapen-Komandant”* la Târgu-Jiu, îşi va scrie memoriile, cuprinzând amintiri despre colaboratori locali precum primarul Niculescu (desigur Bălănescu) sau *„directorul-poliţai”* Stoienescu[77].

Abordările de acest tip din presa vremii nu sunt decât efectele stării de nemulţumire ce domneşte în sânul unei părţi a populaţiei, cu deosebire în rândul foştilor combatanţi. O atare situaţie este confirmată de petiţia grupului de locuitori din Plopşoru, ce relatează despre abuzurile comise de funcţionarii localităţii în timpul ocupaţiei. Ar fi o mare nedreptate, dacă nu se vor lua măsuri severe *„contra acestor persoane care şi astăzi tot continuă să mănânce pâine de la stat, iar noi cei mobilizaţi, care am purtat grade diferite, să rămânem de râs lor”*[78].

Asemenea agitaţii locale, ce nu se manifestă numai la Gorj, stau cu siguranţă la baza ordinului transmis de autorităţile centrale vizând verificarea funcţionarilor pentru depistarea urgentă a celor ce fac parte din categoria dezertorilor[79].

La 1 martie 1920 apare primul număr al publicaţiei „Urzica”, care are în vedere *„câte un cuvânt de glumă la adresa fiecăruia, câte o mică atenţie la adresa altcuiva, fapte şi întâmplări locale”* etc.[80] În ciuda acestei opţiuni optimiste, spiritul războiului care mai pluteşte la Gorj îi determină pe „umoriştii” de la gazetă să introducă serialul *„Memoriile unui fost prizonier în Germania”*[81].

O veritabilă „frenezie comemorativă” se declanşează chiar din prima parte a anului 1919, continuând cu intensitate în perioada următoare. Punctul apoteotic este desigur ansamblul brâncuşian de pe Calea Eroilor din Târgu-Jiu[82].

---

75 „Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 3, din 19 februarie 1919, p. 1.

76 *Idem,* nr. 4, din 28 februarie 1919, p. 2.

77 Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 4, din 28 februarie 1919, p. 4.

78 SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 3/1919, f. 23; Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 580;

79 *Ibidem,* p. 567.

80 „Urzica”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 1 martie 1920, p. 1.

81 *Idem,* nr. 2, din 14 martie 1920, p. 1.

82 Vezi, pe larg, capitolul *Glorie eternă eroilor gorjeni!,* din ediţia a II-a a lucrării noastre, *Intelectualitatea Gorjului şi Marea Unire*, p. 217-244.

Primarul oraşului reşedinţă de judeţ primeşte la 25 aprilie 1919 din Iaşi de la „Asociaţia pentru emanciparea civilă şi politică a femeii române” rugămintea de a se interveni pe lângă membrii familiei Ecaterinei Teodoroiu pentru a-şi da consimţământul la reproducerea fotografiei eroinei pe cărţile poştale[83].

Se constată preocupări atente, cu deosebire în mediul rural, pentru ridicarea monumentelor omagiale. Învăţătorii de la Runcu au dat o serbare şcolară, unde împreună cu studenţi, subofiţeri şi ofiţeri, membrii ai Societăţii „Lumina”, au strâns bani pentru crearea fondului necesar unui monument al eroilor[84], o situaţie similară existând la Vladimir[85].

Dintr-un proces-verbal, din 15 august 1919, aflăm despre constituirea la Tismana a comitetului de iniţiativă pentru realizarea unui monument dedicat eroilor din localitate. *„Membrii acestui comitet* – se spune în document – *am luat decizia ridicării acestui falnic şi nepieritor monument, care va fi în vecie icoană sfântă şi va lăsa generaţiilor viitoare amintirea neştearsă a eroismului şi a jertfelor de sânge făcute de români”*[86].

Intelectualii declanşaseră încă de la începulul lui 1919 o veritabilă campanie în acest sens. Publicistul V. Uscătescu îşi anunţa intenţia de a scoate, cât mai repede, volumul „La mormintele eroilor” şi publica o poezie cu acelaşi titlu[87].

Învăţătorul I.C. Diaconescu, din Arjoci-Godineşti, dădea tiparului un emoţionant articol intitulat „Cei ce nu trebuie uitaţi”, ce se referea la eroii anonimi ai războiului[88]. Petre P. Popeangă se adresează memoriei sublocotenentului Vasile Duşe, învăţător de la Runcu, mort în luptele de la Muncel. *„Te veneram drag coleg* – spunea el – *şi din jertfa-ţi sfântă creăm lecţiile de adevărat patriotism”*[89]. În satul Leleşti a fost oficiat un solemn parastas la mormântul celor 15 eroi căzuţi aici[90], iar la Vladimir s-a omagiat inaugurarea monumentului ridicat în amintirea eroilor din localitate pentru întregirea neamului[91]. Doi intelectuali de seamă, N. Drăghicescu şi G.N. Ecobici, scoteau o broşură ce a fost răspândită pretutindeni în judeţ. *„Lacrimile văduvelor, mamelor, orfanilor* – scriau ei – *vor fi mai puţin amare când vom avea grijă de mormintele vitejilor”*[92].

La Târgu-Jiu, a luat fiinţă şi începe să funcţioneze comitetul pentru ridicarea de cruci pe mormintele eroilor gorjeni. *„Doamna Aristică Schileru*, (probabil Mimi Schileru, soţia lui Aristică Schileru – n.n. G. N.) *cu o ceată de eleve va da o serie de serbări în diferite oraşe din Ardeal pentru orfanii de război, iar din venit va vărsa o parte pentru ridicarea crucilor pe mormintele eroilor căzuţi în această campanie militară”* – notează „Românismul”[93].

---

[83] V. Andriţoiu, *op. cit.,* p. 189.

[84] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 22, din 1 mai 1919, p. 2.

[85] *Idem*, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 3.

[86] I. Mocioi, Florian Văideianu, *Pictorul Gheorghe Bărbulescu, 1883-1969*, Târgu-Jiu, Editura „Academica Brâncuşi”, 2017, p. 51.

[87] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 11, din 24 ianuarie 1919.

[88] *Ibidem,* nr. 7, din 24 decembrie 1918.

[89] *Ibidem,* nr. 10, din 17 ianuarie 1919.

[90] *Ibidem,* nr. 25, din 29 mai 1919.

[91] „Secerea”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 5, din 29 mai 1919.

[92] N. Drăghicescu, *În amintirea a 12 eroi ai patriei din Godineşti Gorj,* Târgu-Jiu, Editura Lumina, 1920, p. 4.

[93] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 31, din 14 septembrie 1919, p. 2.

În septembrie 1919, când ţara era în plină refacere, se constituie la Bucureşti Societatea „Mormintele Eroilor". Era o consecinţă directă a Tratatului de Pace de la Versailles, care prin articolele 225 şi 226 impunea fostelor state beligerante o serie de obligaţii privind întreţinerea mormintelor ostaşilor căzuţi. Sub numele acesta, stabilit prin Decretul-Legc nr. 4106 din 1919, a fiinţat până în 1927 când, cu ocazia promulgării Legii asupra regimului mormintelor de război, a devenit Societatea „Cultul Eroilor"[94].

Principalele obiective ale Societăţii se refereau la: depistarea mormintelor de eroi, fără deosebire de confesiune sau origine etnică[95]; îngrijirea şi întreţinerea mormintelor, comemorarea eroilor prin diferite forme („Ziua Eroilor", monumente, plăci comemorative, troiţe, publicaţii); executarea, la cererea familiei, a exhumării osemintelor şi transportarea lor în vatra părintească etc. Pentru buna îngrijire a mormintelor de eroi – române şi străine – a fost adoptat principiul centralizării osemintelor în cimitire de onoare, organizate pe judeţe sau regiuni[96].

Având în frunte personalităţi de seamă ale vieţii politice şi culturale româneşti, precum: mitropolitul Miron Cristea, preşedinte, Elena Dragalina (soţia generalului-erou din Valea Jiului), secretar, dr. N. Lupu, Ion Borcea, generalul Răşcanu, I. Mihalache, dr. M. Popovici, prof. univ. Simion Mândrescu şi alţii, societatea făcea un vibrant apel pentru constituirea filialelor judeţene. *„Acum când Patria noastră Mare* – se spunea în Apel – *liberă şi mândră cum au visat-o strămoşii noştri, s-a desăvârşit în marginile idealului naţional, se cade să ne gândim cu pietate la toţi cei care şi-au dat viaţa pentru gloria ei. Sunt fără număr vitejii şi martirii căzuţi în văile munţilor, în largul câmpurilor de luptă şi în lagărele de robie ale străinătăţii, departe de căminurile lor, unde mamele şi copiii lor îi plâng fără să le ştie locul mormântului. Cultul lor, al morţilor glorioşi, e o datorie de seamă a celor ce supravieţuiesc din generaţia de aur a României Mari"*[97].

Sediul societăţii a fost stabilit la Bucureşti, în Palatul Cercului Militar, din strada Intrarea Sărindar[98].

Judeţul Gorj, greu încercat în anii 1916-1918[99], a recepţionat cum se cuvine mesajul din Capitală. Pe listele care puneau bazele societăţii figurau peste 600 de persoane, având diverse ocupaţii. Remarcăm un procent mare de soldaţi şi grade inferioare, care, cu sume modeste, pe măsura posibilităţilor materiale, au cotizat la această acţiune[100].

---

[94] Petre Dan, *Asociaţii, cluburi, ligi, societăţi,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 310.

[95] La inaugurarea Cimitirului de Onoare din Târgu-Jiu, o publicaţie locală se arăta foarte deranjată de prezenţa mormintelor militarilor inamici. *„Într-un cimitir şi încă de onoare,* – se spune într-un articol – *nemţii nu au niciun rost. Tocmai lor, onoare! Nu vom huli pe morţii care şi-au făcut datoria, vom huli însă pe cioclii neamului, care crezând că virtutea românească a apus, cântând şi ridicând osanale celor mai scârboase şi mai sălbatice dintre popoare, care prin sânge şi fier credeau că vor mai putea cimenta mândria şi cruzimea lor cucerind lumea"* („Românismul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 4).

[96] „Gorjanul", Târgu-Jiu, an III, nr. 18, din 13 mai 1926, p. 2.

[97] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 7/1920, f. 4.

[98] *Ibidem.*

[99] Vezi, pe larg, *Gorjul în anii ocupaţiei,* în Gh. Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului şi Marea Unire,* Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 71-95; V. Marinoiu, *art. cit.*, p. 191-206; V. Andriţoiu, *Din activitatea Tribunalului Militar German din Târgu-Jiu în timpul primului război mondial*, în „Litua. Studii şi cercetări", Târgu-Jiu, vol. II, 1982, p. 207-215.

[100] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 7/1920-1937, f. 5-64.

În funcţia de preşedinte al societăţii s-a aflat de regulă prefectul judeţului, ajutat de alte personalităţi locale.

Una din primele acţiuni întreprinse a fost inventarierea tuturor mormintelor din judeţ, în vederea alocării de fonduri pentru amenajarea lor. Activitatea în aceasta direcţie începuse deja din iniţiativa guvernului I.I.C. Brătianu, care prin Decretul-Lege nr. 175, publicat în „Monitorul Oficial" din 17 februarie 1919, aducea la cunoştinţa populaţiei că se cxpropriau pentru a fi cedate Ministerului de Război toate terenurile unde sunt îngropaţi, izolaţi sau în grupe de morminte, ostaşii morţi în Războiul pentru Întregirea Neamului[101].

Documentele, cercetate de noi, mărturisesc despre numărul foarte mare al celor căzuţi pe teritoriul judeţului Gorj în localităţile: Bârzei, Colţeşti, Hurezani, Scrada, Târgu-Logreşti, Creţeşti, Săcelu, Vladimir, Urdari, Răşina, Urecheşti, Peşteana de Sus, Cârbeşti, Rovinari, Albeni, Câlnic, Stroeşti, Peştişani, Muşeteşti etc.[102]

O veritabilă pledoarie împotriva războiului o reprezintă existenţa mormintelor executate în grabă, între două lupte, unde s-au găsit trupurile soldaţilor români şi ale duşmanilor, laolaltă. Două cxemple, din mulţimea celor întâlnite: la Pojogeni, în punctul Păducei, exista un mormânt comun în care se aflau trei soldaţi germani şi un român, şi la Novaci, unde, de asemeni, într-un singur mormânt se aflau cinci unguri şi un român[103]. Să însemne ultimul caz şi una dintre dramaticile confruntări inegale ce au avut loc pe aceste meleaguri datorită superiorităţii inamice copleşitoare?

Un proces-verbal, din 12 martie 1919, al comisiei de inventariere constata că în timpul războiului au fost aduşi în Cimitirul Ortodox din Târgu-Jiu, 14 ofiţeri, un sergent şi un caporal, români, iar în Cimitirul de Onoare 680 soldaţi români, 320 germani şi 65 austro-ungari[104].

În voluminoasa lui culegere de documente, prof. Gabriel Sarcină plasează la „Anexe" un tabel cu 1.113 militari din Cimitirul Eroilor de la Târgu-Jiu, români şi străini, mulţi dintre ei fără identitate[105]. Se evidenţiază, încă o dată, amploarea luptelor din această parte a ţării, spiritul de sacrificiu al ostaşului român în momentele grele ale neamului său.

Activităţile de întreţinere a mormintelor s-au bucurat de sprijinul total al populaţiei, dovadă creşterea de la un an la altul a sumelor de bani ce le deţinea societatea la Banca din Târgu-Jiu.

Gorjenilor li se promite, chiar de la încetarea Marelui Război, în afara informaţiilor din Vechiul Regat, ştiri proaspete, prin intermediul publicaţiei averescanului local, Virgiliu Slăvescu[106]. Alte gazete fac şi ele publice elemente de actualitate din afara judeţului, fără ca vreuna să aibă impetuozitatea şi determinarea „Românismului", condus de Şt. Bobancu[107]. Din veniturile sale modeste de profesor, nu va face decât să continue

---

[101] *Ibidem,* dos. nr. 1/1919, f. 20-22.

[102] *Ibidem,* f. 285-289, 380-383, 388, 392-393, 429-438.

[103] *Ibidem,* f. 384, 389.

[104] *Ibidem,* f. 369.

[105] Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 635-661.

[106] „Gazeta Poporului", Târgu-Jiu, an I, nr. 2, din 26 noiembrie 1918, p. 1.

[107] Fără îndoială, la cumpăna dintre veacuri, până la intrarea României în război, lupta pentru unitate

o stare atitudinală vizibilă încă de la venirea sa în Gorj. Aflat în detenţie în închisorile maghiare în anii Războiului Întregirii Naţionale va fi întâmpinat acasă cu mare simpatie de către populaţia oraşului. Nu este un singular întrucât i se alătură şi alte personalităţi locale, nu foarte multe ce e drept, cum ar fi: medicul N. Hasnaş[108], profesorul N. Andreescu, preotul Gr. Prejbeanu[109], publicistul V. Uscătescu, Gr. Stoianovici, I. Rizu, Augustin Crainic, C. Ştefulescu-Rucă ş.a.

Între timp în ţară se lucra la o broşură, apărută în limbile română şi franceză, unde pe judeţe erau evidenţiate sacrificiile materiale şi umane ale ţării noastre, pentru a se pune la dispoziţia Conferinţei de Pace[110]. De la Gorj, N. Jac Constantinescu, prim-preşedinte

---

naţională a fost dominată în Gorj de copleşitoarea personalitate a lui Ştefan N. Bobancu, fiul lui N. Bobancu, lăncier în legiunile lui Avram Iancu. Născut în 1848 la Braşov, a învăţat la cea dintâi şcoală românească din Şchei, apoi la Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov şi la Universitatea Bucureşti, unde a terminat Filologia. După un scurt popas la Ploieşti, unde a fost suplinitor de Istorie şi Limba greacă, revine în oraşul natal ca profesor de liceu, militând pentru dezrobirea românilor în cadrul publicaţiei „Gazetei Transilvaniei". Articolele sale, adeseori prea incitante pentru asupritorii neamului nostru, l-au aruncat pe tânărul redactor în închisoarea de la Vacz, în urma condamnării de către Curtea de Juraţi din Cluj. Fiindu-i continuu ameninţată libertatea, se refugiază în România, unde este numit la 1 septembrie 1890 profesor şi director al Gimnaziului Real din Târgu-Jiu, pe care-l conduce până la 1 decembrie 1893, când este înlăturat datorită unor intrigi locale, dar şi pentru că admitea şi practica personal „metoda bătăii" în instrucţia elevilor. După destituire deschide Şcoala primară româno-germană şi Grădiniţa de copii, amândouă instituite sub denumirea simbolică „Unirea". Rămâne legat de prima şcoală, unde va desfăşura o bogată activitate didactică, gazetărească şi culturală, dăruind cu pasiune elevilor, generaţie după generaţie, atât cunoştinţele sale variate, cât şi exemplul calităţilor sufleteşti, de neîntrecut educator şi bun român. La catedră şi în afara ei, la serbările culturale, precum şi în toate ocaziile de manifestare a sentimentelor naţionale, Ştefan Bobancu a urmărit pregătirea tineretului pentru ziua cea mare a întregirii neamului, având fericirea să vadă îndeplinit acest sfânt ideal, pentru care a luptat neostenit. Ştefan Bobancu a obţinut rezultate remarcabile pe tărâmul luptei naţionale prin intermediul gazetăriei. A colaborat la revista culturală „Amicul Tinerimii", iar în 1896 a scos revista „Paza Neamului", contra propagandei catolice care se manifesta şi la Târgu-Jiu. În 1905 a editat revista „Bunul prieten", apoi „Unirea Neamului" şi „Românismul", ambele tribune de luptă naţională. Articolele sale, foarte numeroase, semnate sau nesemnate, sunt pătrunse de un suflu patriotic fără seamăn, frazele virulente criticând necruţător împiedicarea afirmării românilor din Transilvania, Bucovina şi Basarabia (Gh. Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului şi Marea Unire,* Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 36-42).

[108] Medicul N. Hasnaş (1875-1966) era originar din comuna Salcia, judeţul Botoşani, stabilindu-se la Târgu-Jiu din vara anului 1907. După Războiul Întregirii la care a participat direct salvând mii de vieţi omeneşti a revenit în Gorj. Ca preşedinte al Ligii Culturale-Gorj, a întreţinut relaţii strânse cu Gh. Tătărescu şi N. Iorga. A editat în anii 1920–1921 „Revista Jiului", iar în perioada următoare îl întâlnim adesea în coloanele altor publicaţii. Bun patriot, a militat pentru sporirea rolului corpului medical la consolidarea României Mari, punând în centrul acestui ideal propriul prestigiu profesional. A onorat ştiinţa şi practica medicală românească cu multe realizări, a sprijinit înfiinţarea şcolilor săteşti, a apărat Şcoala Normală, din Târgu-Jiu, mereu ameninţată cu desfiinţarea, a contribuit la construirea Sanatoriului T. B. C. Dobriţa şi a fost ales de mai multe ori senator şi deputat de Gorj, pe listele Partidului Naţional Liberal (pentru întreaga sa activitate, vezi, pe larg, Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *Nicolae Hasnaş – „medicul" liberalismului gorjean*, vol. I-II, Craiova, Editura Arves, 2011).

[109] Gr. Prejbeanu (1893-1976) a fost timp de 54 de ani preot la Târgu-Jiu (între 1922-1960 numai la Biserica Catedrală). O vreme a deţinut şi funcţia de protoereu al Gorjului, îmbinând cu talent activităţile religioase şi culturale, fiind un apreciat traducător din limba franceză. În perioada de început a regimului comunist a fost închis la Văcăreşti, cărţile sale fiind scoase din bibliotecile parohiale.

[110] *Les sacrifices roumains pendant la guerre*, vol. I-II, Paris, 1919; *Sacrificiile româneşti în timpul războiului,* vol. I-II, Bucureşti, 1924.

al Tribunalului din Târgu-Jiu şi preşedinte al „Comisiei de anchetă pentru abuzurile inamicului", nota într-un memoriu transmis la Paris: *„A vrut soarta ca ţara noastră să cunoască în trecutul său multe nenorocite ocupaţiuni. Nici una n-a fost aşa de barbară. Barbarii plecau de la ideea că singura îndeletnicire nobilă este războiul, iar cei mai slabi decât ei trebuiau să poarte jugul. Această idee a fost pusă în practică şi de poporul german, în epoca modernă însă. Crime, ruine, jafuri şi nenorociri, acestea sunt amintirile care au rămas de la inamic. Nu puteam mai bine termina acest memoriu decât parafrazând cuvintele lui Cicero, la intrarea în Cilicia, cea pustiită de Appius: «S-ar putea spune că fiare sălbatice, nu duşmanii au trecut pe aici»"*[111].

Şi tot el spune în altă parte: *„Dacă la noi nu au găsit măreţele catedrale şi bogatele oraşe, germanii au devastat modestele noastre biserici, pângărind tăcutele noastre schituri şi mănăstiri, transformate cel mai adeseori în grajduri. (...) Aproape fiecare locuitor a avut de suferit amendă şi nu a fost casă de român care să nu fi fost jefuită. Populaţia acestui judeţ a rămas istovită şi sărăcită în urma ocupaţiunii germane"*[112].

Asemenea constatări, izvorâte dintr-o incontestabilă realitate, nu aveau cum să nu conducă la stări de spirit naţionaliste, chiar în exces, dacă ne referim la presa scrisă, singura de altfel pe atunci.

Să fim bine înţeleşi, naţionalismul anului 1919 la români trebuie analizat din perspectiva evoluţiilor de atunci: înfăptuirea prin luptă a Marii Uniri şi pericolul iminent de subminare a sa din exterior, cam din toate punctele cardinale. Prin urmare, trebuie perceput ca o stare de conservare a naţiunii române. La Târgu-Jiu se vehiculează deschis opţiunea românilor de a se apăra, nu de a cuceri teritorii. Prezenţa armatei române peste Tisa e temporară, până când pericolul bolşevismului susţinător al „Ungariei Mari" dispare. Discursurile naţionaliste ale gorjenilor pornesc numai din sentimente şi opţiuni patriotice.

Nu există nicio îndoială, maghiarii nu s-au împăcat din start cu noile realităţi ce se conturau la sfârşitul războiului, mai cu seamă în teritoriile româneşti pe care încă le controlau la începutul anului 1919. Presa de la Gorj, cu deosebire cea naţionalistă, iniţiată de Şt. Bobancu, urmărea cu mare atenţie ce se petrecea peste Carpaţi. În februarie gorjenii află despre atentatul pus la cale împotriva trimisului mareşalului francez Foch[113], *„prăbuşitorul împătritei barbarii germană-ungară-bulgară-turcă"*, care avea în obiectiv *„să ancheteze crimele săvârşite de unguri în ţinuturile neocupate de armata noastră"*. În timp ce autorităţile provizorii de la Sibiu pregăteau primirea delegatului, poliţia secretă română a descoperit un cetăţean maghiar, trimis de la Budapesta să ia viaţa acestuia şi, dacă era posibil, a unor membri din Consiliul Dirigent[114]. Asupra lui a fost găsită o grenadă ce urma a fi utilizată la gară, unde a sosit oaspetele, dar amănunte n-au putut fi

---

[111] N. Jac Constantinescu, *Atrocităţi germane,* Târgu-Jiu, Tipografia Artistică „Lumina", Fraţii Niculescu, 1919, p. 64.

[112] *Ibidem,* p. 30-31.

[113] Ferdinand Foch (1851-1929) a fost unul dintre marii comandanţi francezi ai Marelui Război. A fost cel care, la 11 noiembrie 1918 a impus Germaniei acceptarea necondiţionată a condiţiilor de armistiţiu.

[114] Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului şi ţinuturilor româneşti din Ungaria a fost un organism politic provizoriu cu atribuţii legislative, executive şi administrative limitate în perioada decembrie 1918 – aprilie 1920. În componenţa sa au fost desemnaţi 15 membri în frunte cu preşedintele Iuliu Maniu.

aflate întrucât individul s-a aruncat de la etaj, din localul poliţiei, *„dându-şi nedrebnicul suflet în mâinile diavolului”*[115].

În aceeaşi zi, s-a organizat la Sibiu o a doua mare întrunire de protest, la care au luat parte peste o mie de învăţători, participanţi la un congres profesional. Trimisul francez, căruia i s-a făcut o primire călduroasă de către protestatari, urma să constate singur ororile ce *„se continuă cu aceeaşi furie, mai ales în judeţul Aradului, unde preoţii şi conducătorii românilor sunt bătuţi în pieţe, aruncaţi în temniţe şi supuşi torturilor, omorâţi, iar femeile şi fetele sunt necinstite de banditii unguri”*. În stilul său, extrem de radical, nicidecum acceptabil în zilele noastre, Şt. N. Bobancu încheie apoteotic: *„Existenţa neamului unguresc în Europa în secolul al XX-lea este cel mai înspăimântător anacronism”*[116].

Incidentele din Transilvania sunt omniprezente, aşa cum sunt cele din sectorul Garcei, Ţigani şi Zalău, unde ungurii au fost alungaţi peste linia de demarcaţie. Aceeaşi situaţie şi pe *„frontul Sighetul Maramureşului şi Bologa”*, unde *„banditii au fost peste tot respinşi şi urmăriţi”*[117].

În acelaşi context, ministrul României la Paris a protestat în numele Consiliului Dirigent de la Sibiu *„împotriva coloniilor maghiare”*[118].

La sfârşitul lunii februarie, preşedintele Republicii Ungaria, contele Karoly, împreună cu miniştrii de Război şi Interne, s-au aflat la Satu-Mare, unde s-a ţinut o adunare populară. Scopul acţiunii era *„aţâţarea la ură contra românilor”* şi crearea unui val de simpatie pentru trupele secuieşti aflate în zonă. Prin asemenea întruniri, *„guvernul unguresc dovedeşte din nou că organizează şi susţine bandele secuieşti, că el poartă vina pentru nenumăratele fărădelegi şi omoruri săvârşite de trupele maghiare”*[119].

De la Bădăcin, *„tâlharii unguri au răpit pe mama de 70 de ani, pe sora şi vara domnului Maniu, preşedintele Partidului Naţional Român din Ardeal şi între baionete le-au dus, nu se ştie unde”* – sunt informaţi gorjenii[120].

Există dovezi că *„ungurii lucrează în înţelegere ascunsă cu germanii şi bolşevicii ruşi, fapt care a deşteptat pe Aliaţi din somnul în braţele căruia se legănau.”* Concret, ambasadorul SUA la Bucureşti, Wopicka, a convocat miniştrii plenipotenţiari ai statelor aliate, hotărând ca armata română să ocupe Budapesta, dacă se va impune. Numai în felul acesta, în Transilvania va fi ordine. În ce-i priveşte pe bolşevicii ruşi, *„care rânjesc după Basarabia”*, armatele noastre şi ale Aliaţilor *„îi urmăresc şi unde-i întâlnesc îi distrug”*[121].

Distinsul dascăl de la Târgu-Jiu este, pe de altă parte, total nemulţumit de lipsa de solidaritate şi comportament naţional a celor care ne reprezintă la Conferinţa de Pace de la Paris. *„Cumplit* – spune el – *au amărât această stare de lucruri nenorocită pe reprezentanţii românilor ardeleni, bucovineni şi basarabeni, care nu s-au dat înapoi de a-şi arăta indignarea şi durerea lor de ticăloşia ce o văd”*[122].

---

[115] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 15, din 21 februarie 1919, p. 1.
[116] *Ibidem.*
[117] *Ibidem,* p. 2.
[118] *Ibidem.*
[119] *Idem,* an IV, nr. 16, din 28 februarie 1919, p. 2.
[120] *Ibidem.*
[121] *Ibidem.*
[122] *Idem,* an IV, nr. 17, din 7 martie 1919, p. 1.

Întrucât Marile Puteri au stabilit o nouă linie de demarcaţie între România şi Ungaria, pe baza Tratatului de Alianţă din 1916, în Transilvania au început recrutările a trei contingente de tineri. O situaţie aparte se regăseşte în sânul celor depistaţi de medici ca inapţi pentru serviciul militar. Ei solicită stăruitor să fie înrolaţi, întrucât *„în sat bătrânii îi dispreţuiesc că nu sunt buni de nimic, văduvele nu-i mai cheamă la lucrul câmpului, iar fetele nu-i mai primesc la joc în horă”*[123].

Ungurilor li s-a impus retragerea la cinci kilometri dincolo de noua linie de hotar, urmând ca armata română să înainteze până la Satu-Mare, Carei şi Oradea. Ziarele franceze publică protestul adresat guvernului maghiar de către Consiliul Dirigent *„în contra dezarmării gărzilor române cu forţa, în contra recrutării tinerilor români din teritoriile ocupate încă de unguri, cum şi în contra persecuţiilor, la care sunt supuşi funcţionarii şi locuitorii români.”* Mai mult, acelaşi organism de conducere a Transilvaniei şi-a retras plenipotenţiarul de pe lângă guvernul de la Budapesta, trupele maghiare fiind îndemnate să se retragă din Oradea pentru a face loc militarilor francezi[124].

Cu toate asemenea reglări de situaţie, în Transilvania *„bandele şi unităţile regulate ungureşti atacă zilnic posturile noastre de acoperire şi satele româneşti.”* De exemplu, trupe regulate maghiare au atacat localitatea Segheţel, din judeţul Bihor, *„jefuind şi măcelărind populaţia”*, lăsând în ciuda rezistenţei gărzii naţionale, 50 de români morţi şi peste 100 răniţi. O situaţie similară se regăseşte în satul Sârbeşti, motiv pentru care *„populaţia românească din satele vecine se refugiază îngrozită în munţi”*[125]. La Şimleul Silvaniei episcopul vicar român Getie *„a fost escortat între baionete”*, directorul Băncii Silvaniei asasinat, doi preoţi (Gilei şi Ostatea) spânzuraţi, locotenentul Traian Patcos împuşcat, protopopului Băliban i s-a pierdut urma, în timp ce mai mulţi ţărani au fost schingiuiţi şi jefuiţi. Sublocotenentul maghiar Karacsoni, arestat la Sibiu, ca spion, are la activ 10 crime împotriva românilor[126].

În Basarabia, sunt informaţi gorjenii, trupele române în conlucrare cu cele franceze au *„distrus”* pe bolşevici în zona Mojaci-Iasca şi înaintează la est de Nistru, ocupând Tiraspol şi Razdelnaia[127].

La Târgu-Jiu, Prefectura primea solicitarea mareşalului Curţii Regale, Henry Catargi, cu privire la *„starea materială a soldaţilor morţi în Basarabia”*, în timp ce Ministerul Învăţământului şi Culturii pretindea măsuri *„pentru comemorarea alipirii Basarabiei cu ţara-mumă”*[128]. În ziua de 27 martie, gorjenii au sărbătorit cu mare solemnitate unirea provinciei dintre Prut şi Nistru cu România[129].

În Banat, sârbii l-au arestat pe protopopul Ghelezan, din Ciacova, fiindcă a omis să-l pomenească la liturghie pe Regele Serbiei, Petru. În gara de la Timişoara transportau în lanţuri un alt preot, de 70-75 ani, *„iar pe preotul Popovici şi pe alţi patru tovarăşi de*

---

[123] *Ibidem.*
[124] *Ibidem.*
[125] *Ibidem.*
[126] *Ibidem.*
[127] *Ibidem.*
[128] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, p. 211.
[129] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 20, din 28 martie 1919, p. 2.

suferință îi duceau la Curtea Marțială." Învățătorii români bănățeni care au participat la recentul congres de la Sibiu *„sunt prigoniți cu cruzime de sârbi"*[130].

Suficient de radical ni se pare articolul lui N. Hasnaș, intitulat „Anarchia ungurească", unde cititorii sunt informați despre atitudinea duplicitară a politicienilor maghiari care, pe de o parte, s-au pronunțat pentru victoria Germaniei, pe de alta în favoarea negocierilor cu Antanta. Momentul cel mai neplăcut a fost însă concentrarea armatei Ungariei la granița noastră, act contracarat de Marile Puteri, ce au impus retragerea, prin glasul autoritar al mareșalulului Foch. Medicul dezvăluie faptul că exista o complicitate evidentă cu bolșevicii germani și ruși, afirmându-și convingerea că focarul de anarhie instaurat în apropierea țării noastre *va fi înconjurat și înăbușit"*[131].

Pe aceeași linie se plasează articolul „România și bolșevismul", conform căruia *„norii negrii încă nu s-au isprăvit de pe cerul României Mari"*. Pericolul vine de la unguri și de la *„rușii lui Troțki și Lenin ce au ca deviză distrugerea întregii civilizații ce de secole s-a creat prin muncă și energie."* Primii au vizat stârnirea de sentimente de inamiciție între români și sârbi cu privire la Banat. În ce privește contracararea Rusiei bolșevice, românii au primit asigurări *„pentru a ne înarma, îmbrăca și hrăni pentru a fi o forță reală"*[132].

Din spațiul sud-dunărean, din Macedonia și Pind, a sosit la Paris o delegație de cuțovlahi[133] pentru a-și expune revendicările la Conferința Păcii. Ei cer recunoașterea drepturilor naționale și alipirea în anumite condiții la statul independent Albania[134]. Ceva mai târziu, Șt. Bobancu reia problema criticând presa din Grecia care-i asimilează pe cuțovlahi grecilor care vorbesc limba română. *„Cum vedem* – constată el – *grecii au rămas tot vechii dușmani ai românilor macedoneni și întru nimic nu se deosebesc de sârbi, bulgari și unguri"*[135].

Prin Hotărârea Congresului de la Paris, linia de demarcație din Transilvania va fi trecută la vest de Arad – Oradea – Carei, *„pentru a se curma ororile ungurilor"*[136]. Conform celor declarate de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, politica externă a României *„va fi dictată de aici înainte de recunoștința către națiunile aliate."* Vor fi relații strânse cu statele vecine, Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia[137].

„Românismul" din Târgu-Jiu încearcă limpezirea imaginii despre regimul bolșevic de la Budapesta, făcând apel la ziarul socialist „Adevărul" din Transilvania, conform căruia *„încercarea de a înfăptui societatea comunistă înainte de a fi pregătită dezvoltarea culturală și economică, e un șarlatanism politic"*. Ungurii sub această mască urmăresc refacerea Ungariei Mari[138].

Situația gravă din Vestul țării determină Consiliul Dirigent să mobilizeze tinerii din

---

[130] *Idem*, nr. 17, din 7 martie 1919, p. 1.
[131] „Voința", Târgu-Jiu, an I, nr. 4, din 17 martie 1919, p. 2.
[132] *Idem*, nr. 5, din 24 martie 1919, p. 1-2.
[133] Nume dat aromânilor din Macedonia de către populația greacă localnică.
[134] *Ibidem*.
[135] *Idem*, an IV, nr. 23, din 8 mai 1919, p. 2.
[136] *Idem*, nr. 18, din 14 martie 1919, p. 2.
[137] *Idem*, nr. 19, din 21 martie 1919, p. 2.
[138] *Idem*, nr. 20, din 28 martie 1919, p. 1.

Transilvania, Banat şi ţinuturile ungureşti, născuţi între anii 1895-1899, cu excepţia etnicilor maghiari. La dispoziţia lor erau puse garnizoanele oraşelor Sibiu, Braşov, Târgu-Mureş, Bistriţa, Cluj, Alba-Iulia, Orăştie şi Dej. În ţară a început mobilizarea regimentelor 21 şi 22 Artilerie şi 26, 27 Obuziere[139]. Totodată, populaţia este avertizată că *„mobilizarea pe loc şi dispensa”* nu se mai aprobă sub niciun motiv pentru cei din contingentele 1916-1919. Tinerii neîncorporaţi în 1919 *„îşi menţin provizoriu slujbele sau muncile în care se găsesc până la ordinul de încorporare”*[140].

De la Marele Cartier General vin veşti laconice, dar îngrijorătoare. Pe frontul de Est *„schimb rar de focuri de pe ambele maluri ale Nistrului”*, în timp ce în Vest *„inamicul a bombardat violent satele ardelene Loasa şi Ţigani şi a ocupat Igrişte”*. După câteva ore de confruntare, localitatea a fost eliberată de către trupele române[141].

Pe acest fond, neobositul Şt. Bobancu scria în publicaţia sa: *„Inima ne zvâcneşte cu putere de sfântă bucurie, sufletul ne pluteşte în divină fericire, că din anul mântuirii 1919, cât va fi pământul, neamul românesc va cânta la sfintele Paşti imnul Învierii Mântuitorului nostru în falnica Românie Mare care a înviat”*[142].

Tot în aceste zile sosea la Prefectură o telegramă care preciza, pentru informarea opiniei publice din Gorj: *„Guvernul bolşevic de la Budapesta, printr-o ordonanţă, ameninţă cu moartea pe cei care se opun ordinelor date de republica sovietelor sau care aderă la răscoală contra acestei republici”*[143].

Mare entuziasm în presa naţionalistă de la Târgu-Jiu. Armata română a trecut linia de demarcaţie mergând victorios înainte, ungurii temându-se de ocuparea Budapestei, deoarece în unele puncte militarii noştri au ajuns la Tisa[144].

La 23 aprilie, de Sf. Gheorghe, în capitala Gorjului a fost sărbătorită oştirea română, ale cărei succese au produs înaintarea dincolo de Tisa, spre Budapesta. La Catedrala din centrul oraşului a fost oficiat un Te-Deum, *„după care s-a primit defilarea armatei, societăţilor, şcolilor şi cercetaşilor, iar după amiază a fost o procesiune cu muzica militară în frunte, la care au luat parte şcolile şi populaţia oraşului”*. S-au rostit *„vorbiri patriotice”* la Catedrală, Primărie şi statuia lui Tudor. *„În curând* – îşi exprimă articolul speranţa – *va fâlfâi tricolorul român în Budapesta, pe palatul regilor unguri şi habsburgici”*[145].

Românii şi bulgarii au reprezentat mult timp două popoare din al căror bagaje propagandistice păreau a lipsi manifestările tăioase ale orgoliului naţional. Menţinerea unei asemenea stări de fapt, în 1919, ar fi fost un caz atipic lumii agitate din sud-estul Europei. La momentul respectiv problema Cadrilaterului şi prezenţa vecinului de la Sud în cadrul alianţei Puterilor Centrale în anii 1916-1918 erau motive de a stârni manifestări naţionaliste ce ajung şi în modestul oraş de pe Jiul de Sus.

În articolul „Să se rupă colţii bulgarilor!”, cititorii sunt informaţi despre un complot

---

[139] *Ibidem,* p. 2.
[140] *Idem,* nr. 21, din 4 aprilie 1919, p. 2.
[141] *Ibidem.*
[142] *Ibidem,* p. 1.
[143] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 15.
[144] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 22, din 1 mai 1919, p. 2.
[145] *Idem*, nr. 23, din 8 mai 1919, p. 2.

contra dinastiei, condus de Hagi Petcoff, adus la cunoştinţă şi Conferinţei Păcii de la Paris. La un moment dat, regina Maria ar fi declarat ziariştilor la Bucureşti: *„Când Bulgaria va vedea că nu mai are dinţi să muşte, va înţelege că nu-i rămâne altceva de făcut, decât să se supună. Un popor trădător trebuie să suporte consecinţele"*. Apoi se reproduc părţi dintr-un poem al *„smintitului"* poet bulgar, Ivan Archedov, care îndeamnă la ură, crimă şi distrugeri: *„Ce aştepţi, tinere bulgar ? Ridică mâinile... vâră-le în măruntaiele unei femeiuşti tinere, ca să faci geloasă purpura regală a lui Apolo! Vezi căzătura aceea de moşneag, care-şi târăşte bătrâneţile ticăloase, căutând să înşele moartea şi avântul tău? Doboară-l sub cizma ta, scoate-i cu baioneta ochii cei tulburi, care nu sunt vrednici să admire mărirea Bulgariei şi dă-i-i să-i mănânce..."*. Şi îndemnul din finalul articolului, integrat într-o întrebare, îndeamnă el însuşi la comportamente realmente şovine: *„Oare acest popor bulgar, care întreg ar trebui vârât în ocne şi intelectualii lui în cămăşi de forţă, poate fi astâmpărat decât punând genunchele pe ceafa lui de bivol furios şi rupându-şi colţii pentru totdeauna?"*[146].

De altfel, atenţia gazetei conduse de Şt. Bobancu era atrasă, ceva mai înainte, de unul dintre puţinii bulgari ajuns prin cine ştie ce împrejurări la Gorj. Este cazul fostului sergent de artilerie Pârvanof, din Ceauru, care în martie 1919 petrecea cu lăutarii în Târgu-Jiu, *„sfidând pe români"*[147].

Iuliu Maniu, preşedintele Consiliului Dirigent din Transilvania, a participat în Capitală la o şedinţă de guvern unde s-au luat hotărâri importante. Teritoriul situat dincolo de linia de demarcaţie fixată în 1916, unde se aflau trupele române, urma a fi considerat *„zonă de război"*. Totodată s-au fixat zonele de etapă şi zona interioară a Transilvaniei, în timp ce, *„în fine a intrat şi judeţul Aradului cu căile ferate cu tot în deplina noastră stăpânire, instalându-se la Arad prefect român"*[148].

Ca întotdeauna, de-a lungul timpului, se încearcă tot felul de manipulări şi incitări ale spiritelor. *„Suntem informaţi că prin comunele rurale se colportează tot felul de zvonuri false de către unii răuvoitori, care produc panică şi mare nelinişte printre săteni. Între altele se spune că s-a decretat mobilizarea armatei şi că se vor rechiziţiona cai, boi, porci, vehicule, hamuri etc. şi din această cauză unii săteni au început să-şi vândă vitele pe preţuri derizorii; că în Basarabia starea de lucruri ar fi îngrijorătoare şi că se aşteaptă evenimente care n-ar fi tocmai plăcute"* – susţine un document de la Prefectura Gorj[149]. Se face apel la calm, întrucât situaţia este sub control, cu deosebire la graniţa vestică. *„Am cucerit prin braţul oşteanului român toate ţinuturile româneşti trecând Tisa, eveniment care s-a sărbătorit în întreaga ţară, scăpând astfel pe fraţii noştri de robia ungurească"* – li se transmite gorjenilor[150].

La 5 mai 1919, prefectul Gorjului, Iosif Minov, îi înştiinţa pe locuitori despre organizarea la Catedrala oraşului a unui Tedeum *„pentru izbânda făurită de glorioasa noastră armată, care şi de această dată dă lumii întregi dovada strălucitoarelor sale*

---

[146] *Ibidem.*
[147] *Idem,* nr. 17, din 7 martie 1919, p. 2.
[148] *Idem,* nr. 24, din 18 mai 1919, p. 1.
[149] SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 218.
[150] *Ibidem,* f. 219.

virtuţi ostăşeşti şi admirabil spirit de disciplină." În după amiaza zilei următoare, elevii din Târgu-Jiu urmau a fi prezenţi *„în faţa statuii eroului redeşteptării naţionale* (Tudor Vladimirescu – n.n. G. N.) *pentru a sărbători acest mare act care constituie îndeplinirea visului nostru de veacuri"*[151].

La 12 mai 1919, situaţia pe frontul de Est se caracteriza prin focuri sporadice între posturi şi patrule, în timp ce în Vest, inamicul a încercat să treacă Tisa în dreptul localităţilor Tisa-Dob şi Tisa-Kuert, dar a fost respins cu pierderi. A doua zi, din nou ungurii s-au dedat la aceleaşi încercări de-a lungul Tisei, fără succes însă. Pe acest fond, vizita suveranilor în Transilvania a fost amânată pentru săptămâna următoare[152].

În capitala Franţei, delegatul nostru din Banat, Caius Brediceanu[153], în acord cu ceilalţi delegaţi români, s-a prezentat ministrului de Externe francez, Stephen Pichon, cu un memoriu prin care se arăta *„răul tratament la care sunt supuşi românii din Banat de către sârbi, cerând alipirea Banatului la România"*[154].

Cu prilejul vizitei regelui Ferdinand în Ardeal *„o deputăţie de şvabi"*[155] din Banat a înmânat la Becheşciaba un document prin care solicitau alipirea întregului Banat la România Mare. *„Banatul plânge, Maiestate!"* a spus cu acest prilej prefectul Lugojului, la care suveranul a răspuns: *„Fiţi siguri că trăgând spada n-am tras-o numai pentru desrobirea ţinuturilor ardelene, ci şi a ţinuturilor care astăzi prin glasul vostru întăresc din nou voinţa lor lor neştirbită de a fi unite cu România Mare. Vă asigur că voi face tot ce-mi stă în putinţă pentru realizarea dorinţei voastre. Deocamdată atât pot să vă spun"*. La asemenea cuvinte, *„mulţimea adânc emoţionată a fost cuprinsă de un entuziasm de nedescris, uralele şi aclamaţiile făcând să răsune văzduhul"*. Interesant şi comentariul „Românismului", încheind articolul în nota ce-i obişnuise pe gorjeni: *„Banatul va trebui să fie al nostru. Aşa cere dreptatea, aşa cere şi tratatul din 1916. Dacă va fi nevoie, o vom face să se respecte cu arma în mână"*[156].

Evenimentele de la Paris, unde, printre altele, se judeca şi soarta României, îi ţin în priză pe „naţionaliştii" de la Târgu-Jiu. Un comitet de iniţiativă format din Şt. Bobancu, N. Hasnaş, Augustin Crainic, I. Mihail-Gele, Rucă Ştefulescu[157] urma să organizeze *„o mare întrunire de protestare"* împotriva *„celor ce voiesc să ne răpească drepturile noastre sfinte asupra Banatului"*[158].

La Târgu-Jiu, întrunirea de protest din 1 iunie 1919, împotriva anexării Banatului, nu s-a putut limita la incinta amfiteatrului Liceului „Tudor Vladimirescu", cum a fost

[151] *Ibidem,* f. 407.

[152] „Românismul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 24, din 18 mai 1919, p. 2.

[153] Caius Brediceanu (1879-1953), bănăţean din Lugoj, era fiul eminentului avocat şi om politic Coriolan Brediceanu. Licenţiat în Drept la Viena şi Filosofie la Paris, s-a întors acasă unde s-a angajat cu toate forţele în mişcarea naţională. A fost desemnat notar al istoricei şedinţe din 1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia şi membru în Marele Sfat Naţional. A reprezentat interesele Banatului în cadrul Conferinţei de Pace de la Paris. A fost diplomat, parlamentar şi membru al Partidului Naţional Ţărănesc.

[154] *Ibidem.*

[155] Locuitori din Banat şi Transilvania, urmaşi ai coloniştilor germani, francezi, italieni şi spanioli, aşezaţi aici în secolul al XVIII-lea.

[156] *Idem,* nr. 25, din 29 mai 1919, p. 2.

[157] Fratele istoricului Al. Ştefulescu.

[158] N. Hasnaş, *Oameni noi,* în „Voinţa", Târgu-Jiu, an I, nr. 9, din 19 mai 1919, p. 1.

programată inițial, desfășurându-se în aer liber datorită unei prezențe numeroase[159]. Primul vorbitor a fost neobositul luptător național, profesorul Șt. Bobancu. În cuvinte mobilizatoare subliniază răspicat: *„Banatul trebuie să fie al nostru și numai al nostru, dacă nu problema o vom dezlega-o cu sabia”*. Face apel la toți factorii naționali să pretindă statelor occidentale *„respectarea tratatului din 1916 și hotarele naturale ale românismului”*[160].

Au mai vorbit I. Rizu și C. Ștefulescu-Rucă, după care dr. N. Hasnaș *„într-o vibrantă și emoționantă improvizație, în care-și puse tot sufletul și toată inima, arată că murmure surde, vești confuze par a demonstra că Aliații nu vor să țină seama de iscăliturile și de zapisul dat nouă”*. I se pare nedrept pentru eforturile făcute de țara noastră în 1916, când am intrat în război *„ca să degajăm Verdunul și Salonicul, atrăgând asupra noastră fulgerele germane”*, să fim tratați în acest mod. *„A ni se răpi ceva din drepturile noastre* – spune el – *ar fi cum ni s-ar tăia o parte din cap, care ar lăsa o rană ce ar sângera veșnic din porțiunea ruptă”*. Este cu atât mai grav deoarece *„sângele nostru curge la Nistru și la Tisa pentru stăvilirea bolșevismului rusesc și ungar și deci pentru straja Europei”*[161].

În ce-i privește pe sârbi, N. Hasnaș presupune că nu vor avea pretenții teritoriale[162] și *„se cere respectarea drepturilor noastre naționale”*[163].

Peste o săptămână, moțiunea în șapte puncte, redactată de Amos Frâncu[164]. N. Hasnaș și preotul Borgovan, este publicată în presa locală. Reținem, pentru acest document, decizia constituirii Legiunii de Tir „Tudor Vladimirescu”, respingerea oricăror veleități de autonomie provincială, devotament față de regele Ferdinand etc.[165]

În strânsă legătură cu evenimentele din Est, locuitorii din Târgu-Jiu sunt informați despre sosirea la Odesa a unor vapoare cu marfă din Italia, obligate să se întoarcă la Constanța cu *„manufactură, pielărie și paste făinoase”*. Comercianții locali sunt îndemnați *„să nu se grăbească să cumpere mărfuri cu prețurile de azi în București, deoarece din săptămână în săptămână scad prețurile”*[166].

În drum spre front, cum vom vedea și din alte surse, militarii gorjeni au prilejul să înțeleagă mai bine sufletul românilor de peste Carpați. Un eveniment emoționant s-a derulat în comuna Sanislău, județul Maramureș, în ziua de 15 iunie la inițiativa a două

---

[159] Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *op. cit.*, p. 73-74.

[160] *Întrunire de protest pentru Banat,* în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 16, din 13 iulie 1919, p. 1.

[161] *Ibidem.*

[162] Vezi, pe larg, despre această problemă, Miodrag Ciurușchin, *România și Serbia versus Bulgaria, în cursul primului război balcanic,* Timișoara, Editura Waldpress, 2008.

[163] *Întrunire de protest pentru Banat,* în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 16, din 13 iulie 1919, p. 1.

[164] Amos Frâncu (1866-1933), avocat și om politic ardelean, avocat în procesul memorandiștilor din 1894, unde l-a apărat pe I. Rațiu, liderul Partidului Național Român. A fost un militant desăvârșit pentru înfăptuirea Marii Uniri, după 1918 dedicându-se operei de ajutorare a locuitorilor din Țara Moților, motiv pentru care este considerat „moștenitorul spiritual” al lui Avram Iancu.

[165] *Moțiunea mitingului din Târgu-Jiu pentru Banat,* în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 17, din 20 iulie 1919, p. 3.

[166] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 2.

batalioane din Regimentul 18 Gorj, comandate de locotenentul-învăţător I.D. Isac[167] şi sublocotenentul I.D. Vâlcu, viitor profesor la Şcoala Normală Târgu-Jiu. Respectiva localitate număra pe atunci peste 5.000 de locuitori, jumătate români, restul minorităţi. După slujba religioasă de la biserică s-a participat la sfinţirea viilor. În frunte era steagul tricolor, apoi al bisericii şi corul format din 20 de fete îmbrăcate în alb. Pe ambele părţi se afla mulţimea formată din tineri şi vârstnici, apoi muzica Regimentului 18 Gorj[168].

Corul, după imnurile religioase, a cântat „Trăiască Regele”, „Deşteaptă-te, române!” „Pe-al nostru steag” etc., *„întrecându-se cu muzica Regimentului”*. Apoi, jocurile naţionale la care au participat militarii şi civilii, laolaltă.

În ziua de 18 iunie, Regimentul 18 Gorj a organizat o mică serbare muzical-literară, prezentată spectatorilor pe o scenă de scândură, împodobită cu flori, instalată în faţa bisericii. Evenimentul organizat împreună cu localnicii a fost prilejuit de venirea în comună a episcopului Oradiei, Demetrie Radu. Biserica română din Sanislău a fost una dintre cele unite cu forţa la Episcopia maghiară din Haidudorog, acum schimbându-şi apartenenţa, prin revenirea la *„mama ei”*[169].

Cuvântarea învăţătorului I.D. Isac reprezintă o admirabilă pledoarie în favoarea menţinerii dragostei de ţară şi neam. Cu argumente istorice, economice, lingvistice şi culturale, se demonstrează unitatea şi continuitatea neamului românesc în spaţiul carpato-dunăreano-pontic. *„Avem aceeaşi tradiţie, aceleaşi obiceiuri moştenite de la strămoşi, aceeaşi obârşie de nădejdi şi aspiraţii, încât unirea ce se face este o dreptate mare pentru tot neamul românesc”* – rostea atunci dascălul gorjean[170].

La serbare, *„ofiţerii Drăgănescu şi C.C. Popescu”* au cântat în duet, iar plutonierul major Casanda, împreună cu o echipă de dansatori-militari, au prezentat jocurile „Hora Unirii”, „Sălcioara”, „Rustemul” şi „Alunelul”. Seara s-a organizat un recital de poezie patriotică, iar muzica militară i-a delectat pe locuitorii comunei[171].

Acelaşi moment este redat în însemnările sale de caporalul gorjean Macici, care rememorează drumul unităţii din care făcea parte către front. Traseul Târgu-Jiu – Turnu Roşu a fost parcurs la 11 iunie *„în linişte, dar veseli”*. La Turnu-Roşu, soldaţii au *„învârtit hora unirii în sunetele muzicii”*. La Copşa Mică, trenul gorjenilor s-a încrucişat într-o atmosferă de mare bucurie cu altul încărcat de prizonieri ardeleni, ce se întorceau acasă. La Ciucea, din nou muzică şi soldaţii joacă. Drumul continuă până la Sanislău, unde militarii ajung la 14 iunie, pentru ca peste două zile să vină şi batalionul al doilea de la Gorj. *„În tot drumul* – scrie vrednicul militar – *am admirat frumuseţea ţării, cultura*

[167] I. D. Isac (1893-1962), originar din Pojogeni, dascăl şi cunoscut parlamentar naţional-ţărănist în perioada interbelică, a luat parte la Războiul Întregirii ca sublocotenent în rezervă, de la început şi până la sfârşit. Despre o parte din evenimentele la care a participat aflăm din cartea sa *„Zile de sbucium şi glorie. Pe Valea Jiului (1916)*, care a fost singurul volum apărut, dintr-o trilogie ce urma să cuprindă încă două intitulate *„De la Jiu la Trotuş. Mărăşti şi Mărăşeşti. 1917”* şi *„De la Jiu la Budapesta. Pacea. 1919”* (vezi, pe larg, I. Kalustian, *Un dascăl de ţară: I. D. Isac,* în I. D. Isac, *Din zilele unui dascăl de la ţară,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1982).

[168] „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 27, din 14 august 1919, p. 1.

[169] *Ibidem.*

[170] *Regimentul Gorj în Maramureş,* în „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 28, din 23 august 1919, p. 2.

[171] *Ibidem.*

locurilor şi râvna cu care muncesc locuitorii". În seara de 18 iunie s-a organizat un frumos bal în localul şcolii în onoarea episcopului, iar a doua zi au fost defilarea, serbarea şi o mare ceremonie religioasă. *„Pe uliţe* – continuă descrierea – *sunt înfipţi pomi verzi, din distanţă în distanţă câte un boschet în forma unei chilii, în care se face serviciul divin de preoţi şi cor, cântările religioase sunt de admirat"*[172].

La 22 iunie a fost plecarea din Sanislău, pentru ca în ziua următoare să se ajungă la Csap, în gara de aici derulându-se *„un accident nenorocit în urma deraierii maşinii"*. Militarii gorjeni ajung la câţiva kilometri de Tisa, unde *„în toţi locuitorii unguri se ascunde câte un bolşevic"*. Frontul din faţa lor era ocupat de români şi ardeleni, în flanc fiind cehoslovaci[173].

„Budapesta sub genunchele dorobanţului" este întitulat cu litere de o şchioapă editorialul „Românismului" de la Târgu-Jiu. Iată textul în integralitatea sa: *„Glorioasa oştire română a intrat triumfătoare în Budapesta, capitala asupritorilor de 1000 de ani ai neamului românesc de peste munţi. Flutură mândru tricolorul român pe palatul parlamentului maghiar din Pesta, unde s-au făurit blestematele legi menite să desfiinţeze pe românii de peste munţi. Se agită falnicul nostru tricolor pe palatul de la Buda al împăratului rege austro-ungar de tristă memorie Franţ Iosif pe ungureşte Ferenţ Ioşca, care a subscris infamele legi de robire şi distrugere a fraţilor noştri de peste munţi. Se înalţă vulturul stindardului nostru tricolor peste Budapesta, vestind asupritorilor unguri înmormântarea pe vecie a blestematei lor stăpâniri în provinciile alipite azi la sânul patriei mame. Glorie vouă bravi oşteni ai neamului! Mărire vouă eroi fără seamăn ai României Mari! Ca Feţi-Frumoşii din poveştile neamului aţi răpus pe zmeii turanici! Leii Carpaţilor au pus genunchele pe grumazii tigrilor altaici! Glorie şi mărire ţie vitează şi eroică oştire română, care ai înscris una din cele mai glorioase şi măreţe pagini în istoria lumii!"*[174].

În altă parte sunt amănunte despre momentul final al războiului româno-maghiar. *„După lupte înverşunate,* – pot citi gorjenii – *după umbrirea pământului cu mii de cadavre ungureşti, după capturarea a patru divizii bolşevice, după urmărirea altor trei divizii ungureşti, după capturarea comandanţilor şi statelor majore ale diviziilor, a mii de prizonieri, a numeroase tunuri, mitraliere, arme şi muniţii, Ungaria a capitulat predând bravei noastre armate capitala Budapesta"*[175].

Ştirea despre intrarea triumfală a oştirii române în capitala maghiară *„a pus în mişcare toată populaţia Târgu-Jiului"*. Retragere cu muzică patriotică, străzi pline de lume *„care furnica veselă"*, grădina publică *„înţesată de mulţimea entuziastă"*, totul dădea impresia *„uneia din cele mai măreţe zile ale neamului"*. Elevii şcolilor au parcurs cu mare avânt oraşul cântând: „La arme", Deşteaptă-te Române!, „Pe-al nostru steag" şi altele. O parte dintre ei au ajuns la casa lui Şt. Bobancu *„care le-a urat o viaţă plină de viitoare glorie cu zile tot aşa de măreţe pentru ţară şi neam, înscrise în cartea de aur a istoriei românilor"*[176].

---

[172] *Ibidem.*
[173] *Ibidem.*
[174] *Idem,* nr. 26, din 7 august 1919, p. 1.
[175] *Ibidem,* p. 2.
[176] *Ibidem.*

În articolul „Răzbunarea opincei”, presa naţionalistă de la Târgu-Jiu susţine prezenţa tricolorului românesc pe edificiile Palatului Regal şi Palatului Parlamentului, fapt inexact, cum s-a văzut. Dar ce mai contează! Eram învingători. *„Cei doi soldaţi români* – susţine comentatorul – *însărcinaţi cu arborarea stindardului, au descălţat bocancii mai întâi, au încălţat opincile aduse cu ei de acasă şi astfel au urcat scările de marmură ale celor două palate, înfigând pe ele stindardul României învingătoare. Opinca, batjocorită veacuri întregi de îngâmfaţii asupritori ai fraţilor noştri, şi-a luat o inteligentă şi măreaţă răzbunare. «Opinca valahă puturoasă», cum îi ziceau ungurii, a călcat triumfătoare pe marmura, pe care urcau ghetele şi cizmele de lux ale magnaţilor, conţilor şi baronilor unguri, şi înălţînd stindardul tricolor român a vestit lumii cea mai nobilă răzbunare ce s-a putut închipui. Glorie vouă, bravi ostaşi români! Opinca va fi de azi înainte simbolul răzbunării nobile asupra sălbaticilor tigri ai Altailor”*[177].

„Este o grozavă lecţie a istoriei – scria şi medicul N. Hasnaş. *Mai bine de o mie de ani am răbdat jugul unguresc – impus şi susţinut nu atât de ungurime, cu care ori de câte ori am fost cu ei faţă în faţă i-am bătut – ci susţinuţi şi ajutaţi de acea bătrână Austrie şi de alte ţări. O mie şi mai bine de ani ne-au batjocorit şi supt. O mie şi mai bine de ani au căutat să ne fure limba şi naţiunea şi n-au putut. Ar trebui ca românii să răsplătească toată suferinţa îndurată, să-i puie să ne poarte crucea fostului nostru calvar”*[178].

Privitor la derularea conflictului cu Ungaria, N. Hasnaş le vorbeşte gorjenilor despre ineficienţa armatei maghiare în faţa ofensivei româno-cehoslovace. *„Grozava lor armată de briganzi şi omorâtori ai nevinovaţilor* – scrie el – *îndată ce au fost prinşi în faţa unei armate bine disciplinate, fug care încotro şi se predau în masă”*. Combativitatea armatei ungurilor de-a lungul timpului este explicată prin raportul cu celelalte naţionalităţi, *„în special români şi slovaci pe care îi puneau totdeauna înainte”*. La acel moment *„prin bolşevismul lor voiau să intimideze atât Comisia de la Paris, cât şi pe noi crezându-ne cu totul invalizi şi că n-o să îndrăznim nici să ne apărăm”*[179].

În acelaşi context, omul politic gorjean ia în discuţie tactul şi abilitatea guvernului Brătianu de a răspunde provocărilor militare ale vecinului din Vest. În ciuda atacurilor opoziţiei, coordonate de generalul Al. Averescu, şi sfârşind cu *„ultimul opozant din provincie”*, a fost selectat momentul cel mai bun pentru declanşarea ofensivei militare române. *„Apărându-se interesele noastre, am apărat şi interesele Europei întregi, convingând şi pe cei mai miopi că suntem un popor de ordine şi disciplină şi că merităm să fim stăpânitorii bazinului Dunării”* – spune N. Hasnaş[180].

Gorjenii sunt informaţi şi despre condiţiile armistiţiului cu Ungaria: reducerea armatei maghiare la 15.000 oameni şi predarea tuturor fabricilor de muniţii şi a 30% din întregul material feroviar. Generalul Mărdărescu l-a destituit pe noul ministru de Război şi a ordonat capturarea a 500 de ostatici, personalităţi de seamă maghiare, informând populaţia despre executarea a cinci dintre ei pentru fiecare militar român ucis. Trupele noastre îşi continuă ofensiva *„urmărind restul trupelor bolşevice şi vor ocupa*

[177] *Ibidem.*
[178] N. Hasnaş, *Românii la Budapesta*, în „Voinţa”, Târgu-Jiu, an I, nr. 20, din 10 august 1919, p. 1.
[179] Idem, *Încă o constatare*, în „Voinţa”, Târgu-Jiu, nr. 7, din 4 mai 1919, p. 1.
[180] *Ibidem.*

principalele centre ungureşti". În Budapesta au intrat şi trupe franceze, engleze, americane şi cehoslovace, ce vor fi supuse ordinelor a patru generali interaliaţi, între care şi un român[181].

Ziarul „Românismul", care-şi face permanent datoria, promovează în continuare suflul naţionalist de care era încă mare nevoie pe meleagul Gorjului. Conform unui articol, în şedinţă a Marelui Sfat Naţional, Iuliu Maniu a declarat neîncheiată *„cestiunea Banatului"*, deoarece numai Dunărea cu gurile Tisei poate să formeze un hotar sigur. Primul obiectiv al ardelenilor, conform declaraţiei sale, este *„dezarmarea Ungariei pentru liniştea românilor"*. Urmează asigurarea graniţelor *„pentru a nu fi în inferioritate faţă de republica ungurească,"* prin *„executarea tratatului din august 1916"*[182].

Zvonurile despre faptul că militarii ardeleni ar fi dezertat în luptă sunt dezminţite de publicaţia lui Şt. Bobancu. Este vorba despre un fapt petrecut, într-adevăr, la începutul ofensivei române, când un detaşament din Maramureş, format în majoritate din evrei, unguri şi ruteni şi foarte puţini români, a părăsit o confruntare de pe front. Unitatea a fost însă preluată de legionarii ardeleni *„care i-au pedepsit pe soldaţii bolşevici ai regimentului cu glonţ şi bătaie, după vinovăţia fiecăruia"*, reuşind schimbarea calităţii morale a trupei. Stau mărturie mai multe ordine de zi despre *„luptele ardelenilor cu ungurii"*. La 16 aprilie, i-au aruncat dincolo de Tisa, fiind susţinuţi din flancuri de trupe din Vechiul Regat. De asemeni, în două situaţii *„au oprit năvala bolşevicilor unguri în Cehoslovacia a cărei situaţie era pierdută"*. Generalul Traian Moşoiu, în ordinul de zi dat către armată, susţine că Divizia a 16-a ardeleană s-a distins în luptele de la Tokay şi *„aduce laude atât trupelor cât şi comandanţilor pentru vitejia rară cu care au condus trupele"*. Generalul Mărdărescu spune despre aceeaşi unitate: *„Ostaşii Diviziei a 16-a au fost străjeri neadormiţi ai soliei noastre în aceste locuri şi încercările de a trece ale inamicului în sectoarele Tisa Dob şi Tisa Lok au fost sfărâmate, făcând regimentul 83 un mare număr de prizonieri"*. La Rakamaz, trupele bolşevice superioare numeric şi în artilerie au fost oprite de regimentele 81, 82 şi 83 de ardeleni, care au contraatacat peste Tisa, până la Mişcolţ, silind Divizia I Maghiară să se predea. La Tisa Fured, Regimentul 84 din Ardeal a respins încercările ungurilor de a trece Tisa, făcând un număr mare de prizonieri[183].

O ştire le vorbeşte gorjenilor despre ridicarea la Cluj, *„fostul cuib spurcat unguresc"*, a statuii lui Ferdinand[184].

Informaţii preţioase le parvin gorjenilor de pe insula turcească Ada-Kaleh[185], aflată relativ aproape faţă de judeţul lor. Tricolorul românesc flutură aici, populaţia mahomedană hotărând alipirea la România pe baza *„principiului wilsonian de*

---

[181] „Românismul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 27, din 14 august 1919, p. 2.

[182] *Idem*, nr. 29, din 30 august 1919, p. 1.

[183] *Ibidem*.

[184] *Ibidem*.

[185] În traducere din limba turcă Ada Kaleh înseamnă Insula Fortăreaţă. Era situată la 3 km în aval de Orşova, având 1,7 km lungime şi 0,5 km lăţime şi o populaţie de aproximativ 600 etnici turci. La Congresul de Pace de la Berlin din 1878 a fost uitată, rămânând posesiune turcă, de facto fiind administrată de Austro-Ungaria. Prin semnarea tratatului de pace cu Turcia, la 24 iulie 1923, Ankara recunoaşte drepturile României asupra insulei. Pentru locuitorii din regiune era un punct turistic îndrăgit, cu deosebire pentru delicatesele turceşti. În 1970 a fost acoperită de apele lacului de acumulare al hidrocentralei Porţile de Fier I.

autotodeterminare"[186].

În vâltoarea acestor desfăşurări s-a aflat şi Regimentul 18 Gorj, a cărui mobilizare a durat nu mai puţin de 10 zile, datorită comunicaţiilor precare din judeţ. Între 10-20 mai s-au prezentat la drapel 1.849 oameni din contingentele 1912-1919. Până în ziua de 9 iunie, când s-a dat ordinul de plecare, s-au executat următoarele operaţiuni: echiparea completă a oamenilor, instrucţia individuală cu arma, instrucţia de luptă şi trageri utilizând cartuşe de război[187].

În ziua de 10 iunie a plecat primul eşalon format din Batalionul II şi Compania de Mitraliere, sub conducerea maiorului Zamfir Petre. Pentru următoarele două zile este organizată plecarea restului de efective. Ajunşi la Sanislau, militarii sunt inspectaţi de generalul Obogeanu, comandantul Brigăzii I Infanterie, pentru ca din 22 iunie să se deplaseze cu trenul la Czap, unde sunt ocupate poziţiile de luptă, având un număr de 2.166 *„oameni trupă"*.

La 9 iulie, unul din cele trei batalioane este trimis în zona Sighet *„pentru păstrarea ordinii"*. A doua zi a fost explorat teritoriul dintre Tisa, Iza şi Vişeu *„pentru a prinde, dezarma şi executa pe toţi rebelii"*[188].

În perioada următoare, militarii gorjeni se angajează în luptă cu pierderi mici. De exemplu, în confruntarea pentru satul Kenderes, din 24 iulie, au fost doi morţi şi 16 răniţi şi *„a dispărut soldatul Constantin Brâncuşi"*, pentru ca în ziua următoare să respingă de trei ori inamicul, cu preţul a trei morţi, 26 răniţi şi doi dispăruţi[189].

Gorjenii s-au remarcat în luptele de la Fegyvennek, Szaparfalu şi Tiszabo, unde, alături de mehedinţeni, au trecut la curajoase atacuri cu baioneta. Referindu-se la un asemenea episod eroic, istoricul C. Kiriţescu spune: *„Avântul oltenilor nu cunoaşte piedică, ofiţerii şi soldaţii cad unul după altul, dar duşmanul decimat şi îngrozit de această năvală, căruia nu i se poate rezista, e cuprins de panică şi fuge"*[190].

La 31 iulie, Regimentul 18 Gorj trece fără incidente Tisa, staţionând *„în cantonament de alarmă, în satul Bogrenayior"*. O companie susţine artileria, *„iar restul corpului curăţă armamentul şi spală rufele"*. Trei zile, mai târziu, se ajunge la Czegled, prizonierii capturaţi mărturisind despre retragerea dezordonată a maghiarilor. De la brigadă se cer măsuri drastice pentru stârpirea jafurilor, comandanţii fiind obligaţi de a fi *„nemiloşi cu tâlharii şi vandalii"*. Totodată, în colaborare cu autorităţile locale urmau a fi ridicate materialele de război rămase de la trupele bolşevice şi preluarea prizonierilor maghiari[191].

În câteva zile, 14-17 august, plutonul condus de sublocotenentul Gh. Rogojanu, *„având misiunea să meargă, pentru a curăţa de bolşevici zona Czegled Herzel, în prima noapte prinde două persoane; vineri, 15 august, a mai arestat cinci bolşevici, la fermele Telemyr şi Cserapsz, iar, pe 16 august, mai prinde opt bolşevici, în satul Czegled Herzel"*[192].

[186] *Idem,* an IV, nr. 26, din 7 august 1919, p. 2.
[187] V. Novac, *Regimentul 18 Gorj, Nr. 18 „Tudor Vladimirescu"*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 199.
[188] *Ibidem,* p. 199-206.
[189] *Ibidem,* p. 207.
[190] C. Kiriţescu, *op. cit.,* vol. II, p. 455.
[191] V. Novac, *op. cit.,* p. 211.
[192] *Ibidem.*

În ziua de 18 august, regimentul gorjean este înlocuit de Regimentul 18 Calafat, fiind trimis la munci agricole, *„pentru aprovizionarea Budapestei, ameninţată de foamete”*[193].

Ajunşi la Budapesta, în data de 24 august gorjenii defilează în faţa generalului Mărdărescu, după care sunt cantonaţi prin şcoli şi cazărmi. Două dintre batalioane vor participa în partea de nord a metropolei la dezarmarea forţelor militare bolşevice, la depistarea depozitelor şi menţinerea ordinii, iar *„al treilea va continua instrucţia, dându-se mare atenţie educaţiei şi disciplinei”*. Numai în intervalul 27-30 august, unul dintre batalioanele Gorjului a capturat opt membri ai Gărzii Roşii, 27 mantale, 27 vestoane, 58 perechi pantaloni, 17 bluze, 40 capele, 2 căşti româneşti, 100 raniţe de pânză, 58 saci de merinde, 23 bidoane, 19 gamele, 16 centuri piele, 3 arme militare, 12 carabine, 37 baionete, 9 săbii, 6 florete, 5 grenade etc.[194]

La 4 septembrie, regimentul se mută din Pesta în Buda, înlocuind Regimentul 8 Vânători, fiind încartiruit în cazărmile Mandor şi Hărdic. La percheziţia întreprinsă în districtul Utzca s-au înaintat la divizie 45 soldaţi bolşevici şi doi ofiţeri, împreună cu 63 arme, 13 carabine, 101 lăzi cu muniţii, 2 puşti mitraliere şi 2 săbii[195].

La 19 septembrie se primeşte ordinul deplasării către ţară, ajungându-se peste mai bine de o lună la Bacău, unde vor avea diferite misiuni, inclusiv supravegherea alegerilor. La 11 noiembrie, cei 2.386 de oameni se aflau cantonaţi pe batalioane în oraşele: Bacău, Roman şi Piatra-Neamţ. La începutul iernii se deplasează către Târgu-Jiu, unde primele efective împreună cu Statul Major ajung la 6 decembrie[196].

Pe frontul de Vest se remarcă şi căpitanul Petre Petrescu, viitor prefect şi parlamentar, nimeni altul decât cel care l-a găzduit la Dobriţa, în august 1944, pe regele Mihai. A luptat la Bocsai, Kenderes şi Szolnok, *„contribuind la înfrângerea completă a inamicului în iulie 1919”*. Rănit, a fost decorat ulterior de către regele Ferdinand cu Ordinul „Steaua României”, în grad de cavaler[197].

Un parcurs aparte l-a avut pe frontul din Transivania şi Ungaria, Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gh. Rasoviceanu, originar din Rasoviţa Gorjului[198]. Vom reţine pentru semnificaţia lor istorică şi patriotică numai câteva secvenţe ale acestei autentice „odiseei” româneşti.

La 2 martie 1919, în faţa mormântului lui Avram Iancu şi a „Gorunului lui Horea”, în prezenţa dr. V. Suciu[199], secretar general al Marelui Sfat Naţional şi a colonelului Gh.

---

[193] *Ibidem,* p. 213.

[194] *Ibidem,* p. 213-214.

[195] *Ibidem,* p. 214.

[196] *Ibidem,* p. 214-216.

[197] *Lămuriri pentru lumea de bună credinţă în aşa zisul caz lt. col. Petre Petrescu,* Bucureşti, 1937, p. 14.

[198] Pe larg, elemente din biografia sa în Ion I. Solcanu, *Un erou din Războiul de Întregire a României: Regimentul 9 Vânători*, Iaşi, Editura Junimea, 2018, p. 290-325; Gh. Gh. Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura „Dăruie vieţii farmec”, 1999.

[199] V. Suciu (1873-1935), deşi avea reale capacităţi intelectuale pentru disciplinele „exacte” a preferat să îmbrace haine preoţeşti ajungând până la înalta poziţie de mitropolit al Bisericii Româno-Unite din Transilvania. Când soarta războiul nu se decisese, germanii fiind încă la Bucureşti, a devenit preşedinte al Consiliului Naţional Român de la Blaj. Într-o „circulară pastorală” la 27 noiembrie 1918 anunţa prăbuşirea monarhiei bicefale, subliniind dreptul popoarelor la autodeterminare. A participat activ la Marea Adunare

Rasoviceanu, voluntarii ardeleni din Regimentul „Horia” depun jurământul pe drapelul Regimentului 9 Vânători. La impresionanta ceremonie, bravul militar gorjean îi îndemna pe voluntari să fie mândri *„pentru că soarta tot pe voi, moţilor, v-a hărăzit să fiţi primii din tot Ardealul care faceţi legământul de credinţă şi de jertfă pentru scumpa noastră Patrie şi scumpul nostru Tron”*[200].

În ziua de 1 aprilie 1919, colonelul Rasoviceanu s-a apropiat nepermis de mult şi neprotejat de un tren blindat maghiar ce executase lovituri cu tunul şi mitraliera în zona Vaţa-Târnava. Gestul, aproape inconştient, atrage atenţionare severă din partea comandantului diviziei, generalul Gh. Dabija[201].

Ofensiva „Detaşamentului colonel Rasoviceanu” (regimentului i se alăturaseră mai multe batalioane din alte unităţi) se opreşte în ziua de Paşti (20 aprilie) la Beiuş, continuând, apoi, până la malul Tisei. Prin ordin de zi, generalul Traian Moşoiu, comandantul Grupului de Nord, cita regimentul *„pentru strălucita faptă de arme din ziua de 23 mai, când a restabilit situaţia la Belso-Bocs, pe Hernad, oprind cu detaşamentul înaintarea şi pentru rezistenţa eroică din 30 mai 1919, şapte atacuri furioase ale unei brigăzi inamice, susţinută de o puternică artilerie (...) inamicul lăsând 500 morţi în faţa poziţiei; pe colonelul Rasoviceanu pentru bravura şi destoinicia cu care a condus operaţiunile”*[202].

Batalionul 1, din Regimentul 9 Vânători, este primul care trece pe malul drept al Tisei, în noaptea de 29-30 iulie. Pierzând legătura cu celelalte unităţi din preajmă, colonelul Rasoviceanu decide singur atacul de la Iasz-Ladany, succesul fără pierderi semnificative determinându-l *„să urce în turnul bisericii, de unde cu puţin timp în urmă, era pus pe fugă însuşi Béla Kun”*[203].

Sub comanda viteazului general s-au aflat şi militari gorjeni, aşa cum ne mărturiseşte în notiţele sale de război Marin Gh. Cârlugea, din Cordeşti. La decretarea mobilizării, în vara anului 1916, era cântăreţ al parohiei Băceşti, devenind soldat al Regimentului 58 Infanterie Gorj. La remobilizarea armatei române în data de 10 noiembrie 1918 este redistribuit într-o companie de mitraliere din cadrul Regimentului 9 Vânători de Munte. De acum datează două carnete cu însemnări, unul cuprinzând cântece şi versuri de cătănie, celălalt notiţe din intervalul 23 august – 16 noiembrie 1919[204].

În prima zi a însemnărilor, tocmai revenise de acasă din permisie, unitatea lui aflându-se în oraşul Miszcolcz din Ungaria. În urma sa, acelaşi traseu era parcurs şi de consăteanul Ilie Coardă. Peste o săptămână participă din postura de cântăreţ, alături de un preot greco-catolic, ce nu ştia româneşte, la slujba de înmormântare a camaradului I. Mărgineanu[205].

---

naţională de la Alba-Iulia.

[200] Ion I. Solcanu, *op. cit.*, p. 208-209.

[201] *Ibidem*, p. 210.

[202] *Ibidem*, p. 216.

[203] *Ibidem*, p. 220.

[204] Dumitru-Valentin Pătraşcu, *Marin Cârlugea din Cordeşti – participant la campania din vara anului 1919*, în „Litua. Studii şi cercetări”, Târgu-Jiu, nr. XVII, 2015, p. 524.

[205] *Ibidem*, p. 525.

La sfârşitul campaniei, unitatea s-a retras la Bistriţa pentru refacere, Marin Gh. Cârlugea fiind avansat caporal la 16 noiembrie 1919. S-a întors pe meleagul natal, la începutul anului 1920, unde şi-a întemeiat o familie, practicând aceeaşi profesie de cântăreţ. Din nefericire, anii comunismului i-au adus multe necazuri, fiind categorisit de autorităţi drept chiabur[206].

Un alt gorjean, cu merite deosebite în cadrul evenimentelor complexe ale anului 1919, este Gr. Nicolescu[207]. Ofiţer în Regimentul 18 Gorj, este transferat la alte unităţi de luptă, ajungând în cele din urmă la Regimentul 33 Infanterie din Ismail, nou înfiinţat. În iulie-august 1918 este trimis în fruntea companiei pe Nistru, pentru a supraveghea graniţa împotriva bolşevicilor. În iarna 1918-1919 opreşte trecerea bulgarilor în Delta Dunării, fiind staţionat în localitatea Regele Carol.

În aprilie 1919 primeşte misiunea, de care s-a achitat cu succes, de a trece Dunărea şi de a se stabili cu unitatea la Tulcea, organizând în fiecare aşezare din împrejurimi posturi de ostaşi cu misiunea de a proteja populaţia împotriva jafurilor practicate de bulgari.

Revine la Ismail, în iulie 1919, de unde se va deplasa împreună cu regimentul la Cernavodă, cu şlepurile, apoi la Cobadin, cu trenul, pentru ocuparea de poziţii în Cadrilater, de care bulgarii nu voiau să se despartă. Problema a fost rezolvată prin tratative şi în octombrie 1919 s-a înapoiat la Tulcea unde va funcţiona până în 1920, când este mutat la Regimentul 57/58 Infanterie de la Târgu-Jiu[208].

Mircea Dimitriu, gorjean din Târgu-Jiu, este propus pentru avansare la gradul de căpitan la 1 aprilie 1919. Colonelul Basarabescu, comandantul Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand" este de părere că bravul ofiţer a dat dovadă de eroism atât în luptele din Transilvania, cât şi în cele de pe teritoriul Ungariei. Într-un moment critic, când inamicul încerca un contraatac, a înaintat în fruntea batalionului asupra satului Şuvar, cucerit în seara zilei de 23 iulie. La Mindzenet, prin acelaşi curajos exemplu, a doua zi, a fost cucerită localitatea, dar este rănit. Fără a se fi vindecat complet, a revenit la unitate, cu dorinţa expresă, pe care şi-a îndeplinit-o, de a intra cu regimentul în Budapesta[209].

Generalul de brigadă Mihail Obogeanu, gorjean de origine, comandantul provizoriu al Diviziei a I-a, a fost răsplătit pentru *„bravura şi priceperea cu care a condus trupele în luptele cu maghiarii la Szolnok, Fegyverenek şi Kenderes, în iulie 1919. Inamicul, atacând cu forţe mult superioare aripa dreaptă a trupelor noastre, în ziua de 25 iulie, a*

[206] *Ibidem*, p. 528-530.

[207] Gr. Nicolescu (1890-1992) este originar din satul Ştefăneşti (Târgu-Cărbuneşti), dintr-o familie numeroasă, şapte copii, a căror mamă a murit la numai 39 de ani. Deşi se orientase către cariera economică, împrejurările l-au determinat să îmbrăţişeze meseria armelor, unde a ajuns până la gradul de general-maior pe care l-a primit în 1990 la împlinirea vârstei de 100 ani. Este înmormântat în Cimitirul de Onoare din Târgu-Jiu, alături de soldaţii pe care i-a avut tovarăşi de luptă în Primul Război Mondial.

[208] V. Marinoiu, *Generalul Grigore Nicolescu (1890-1992),* în „Litua. Studii şi cercetări", Târgu-Jiu, nr. VII, 1997, p. 314.

[209] V. Novac, *Activitatea generalului de divizie Dimitriu Sava Mircea în cele trei războaie, din prima jumătate a secolului al XX-lea, văzută de comandanţii săi*, în „Litua. Studii şi cercetări", Târgu-Jiu, nr. VII, 1997, p. 323-324.

intervenit personal în luptă cu rezervele disponibile, şi, trecând prin tirul de baraj al artileriei inamice, a restabilit situaţia, respingând pe inamic cu pierderi"[210].

Avem dovadă, pe articole din presă, despre informarea gorjenilor cu privire la călătoria Reginei Maria la Paris şi Londra, unde se hotăra soarta ţării şi se trasau noile hotare ale României[211].

Locuitorii judeţului sunt informaţi şi despre atitudinea curajoasă a premierului I.I.C. Brătianu[212] la Conferinţa de Pace, unde a pledat pentru egalitatea în drepturi a tuturor statelor, indiferent de mărime. În afara acestui principiu *„nu va putea iscăli nişte stipulaţii care ar ţărmurii drepturile de suveranitate ale României"*. Liderul american i-a dat o replică imediată şefului delegaţiei române, susţinând teoria conform căreia *„marile naţiuni au făcut sacrificiile cele mai enorme şi numai forţa lor e garanţia finală a păcii"*. În răspuns, I.I.C. Brătianu a ţinut să precizeze: *„În ceea ce priveşte pierderile României cu 800.000 morţi la 7 milioane locuitori şi cu mai mult de trei sferturi din ţară prădată, nu e mai prejos de ele"*[213].

Efortul suveranei şi al delegaţiei noastre nu a fost zadarnic, în scurt timp fiind semnat tratatul de la Saint-Germain cu Austria, la 10 decembrie, prin care se recunoştea unirea Bucovinei cu România. Anul următor, la Trianon, în ziua de 4 iunie, Ungaria recunoştea unirea Transilvaniei, Banatului şi Maramureşului cu patria-mamă[214].

Dacă toate aceste exprimări cu tentă naţionalistă profundă sunt rodul minţii intelectualilor gorjeni, nu este lipsit de importanţă punctul de vedere al unui om simplu. Este vorba de Pantelimon Andriţoiu, pe care autorul prezentei lucrări l-a cunoscut personal, prin 1987, în casa părintească din Didileşti, comuna Câlnic. Era un moşneag vioi, mult prea sprinten pentru vârsta lui, vorbăreţ şi dornic de a spune totul despre sine şi cei pe care i-a cunoscut de-a lungul vieţii. A luptat pe frontul din Valea Jiului, a fost rănit, a trăit clipele disperate ale retragerii în Moldova, a fost avansat ca orice mândru gorjean, până la gradul de plutonier major, a lucrat puţin timp în Basarabia, revenită la patria-mamă. Pe front, în apropiere de subunitatea sa de genişti, pe Valea Zăbrăuciorului, a căzut la datorie Ecaterina Teodoroiu. Şi tot acolo, în Moldova, l-a văzut, pentru câteva momente, pe celebrul general francez Henry Berthelot, venit la militarii cantonaţi într-o pădure de lângă Iaşi, ca să-i îmbărbăteze[215].

Jurnalul său de campanie, pe care noi l-am publicat postum, se încheie cu o scurtă analiză a ceea ce se petrecea imediat după război în noul stat român. Sunt lucruri, avem convingerea fermă, cunoscute de orice militar revenit acasă, la gospodăria sa, dezbătute în clipele de răgaz şi transmise din om în om, ca o datorie de suflet a fiecăruia.

---

[210] Idem, *Ofiţeri activi gorjeni*, în „Litua. Studii şi cercetări", Târgu-Jiu, nr. XIII, 1997, p. 139.

[211] „Românismul", Târgu-Jiu, an IV, nr. 17 şi 19, din 7 şi 21 martie 1919, p. 2.

[212] Personaj dominant al scenei politice româneşti, I.I.C. Brătianu (1864-1927) a debutat politic ca parlamentar de Gorj.

[213] N. Hasnaş, *De la soborul păcii,* în „Voinţa", Târgu-Jiu, an I, nr. 12, din 15 iunie 1919, p. 1.

[214] Pe larg despre vizita suveranei românilor în Occident, vezi Gh. Nichifor, *Maria – Regina Întregitoare de Ţară şi Neam,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 166-176.

[215] Gh. Nichifor, *Un veteran îşi amintea... Pagini inedite din epopeea reîntregirii neamului,* Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001, p. 5.

„Ţara avea ca delegat la Conferinţa de Pace de la Paris pe Ionel I.C. Brătianu – notează el. *Pe la începutul lui decembrie 1918 au început trupele române a trece Carpaţii, după cererea Corpului de voluntari ardeleni şi a guvernului lor, şi au început a ocupa Ardealul până în interior. Am întâmpinat rezistenţa ungurilor pe alocurea, dar foarte dârză. Am mers până la linia stabilită de Conferinţa de Pace, numită de demarcaţie Torontal. O parte din Temişana pusese stăpânire serioasă pe ea armatele sârbe, care, după cererea României şi intervenţia Conferinţei de Pace de la Paris, au început a o evacua, şi trupele române ocupa. Bulgarii, fiind dezarmaţi parţial, au început a se certa şi chiar bate, pe alocuri, cu trupele franceze şi greceşti, ce erau acolo pentru administraţie. Comandamentul Francez din Bulgaria a cerut guvernului român de la Bucureşti să-i dea ajutor imediat, în caz de atac din partea răuvoitorilor bulgari. Pe malul Dunării şi pe frontiera Cadrilaterului, adesea se omorau între ei grănicerii şi jandarmii bulgari şi români. Din Ucraina a venit parlamentar-delegat la Bucureşti şi a declarat că lasă tot materialul de război în ţara noastră, numai să le dea voie să se retragă armatele generalului Petliura şi să se ducă în Polonia, unde vor face legătura cu aceasta. Au trecut 80 garnituri de tren prin punctul Bender şi au lăsat la Chişinău toate animalele de transport şi tunuri. Cu armele şi-au continuat drumul spre Bucovina şi Polonia, unde s-au refăcut şi au început lupta contra bolşevicilor. La Nistru, puţin după aceasta, s-au ivit armatele bolşevice. Pe la începutul lunii iulie 1919, trupele române, fiind atacate mereu de bolşevicii unguri, peste Tisa au luat parte la ofensiva contra lor şi au intrat în capitala Ungariei"*[216].

Cuvintele mândrului gorjean, Pantelimon Andriţoiu, pot suplini oarecum concluziilie noastre, dar sunt necesare câteva precizări. Populaţia Gorjului, aflată într-un contact permanent, peste graniţele arbitrare, cu românii de peste munţi, a demonstrat o remarcabilă solidaritate cu idealurile lor naţionale. În fond, era dorinţa reciprocă a locuitorilor de „dincolo" şi de „dincoace" de a se regăsi în aceeaşi Patrie. Ideile „naţionaliste" nu sunt, de aceea, în niciun fel nocive şi nu au provocat exaltări sau degenerări periculoase. Atitudinea celor mai radicali intelectuali nu a depăşit nivelul unei oratorii militante, chiar dacă, uneori, exprimările sunt mai mult decât directe. Să nu uităm, în anul 1919, România s-a aflat în război pe două fronturi, ea fiind obligată să facă faţă efortului de a-şi trata rănile în interior şi de a-şi consolida graniţele în exterior.

[216] *Ibidem*, p. 34-35.

ÎNREGISTRAREA PAGUBELOR MATERIALE ȘI A SUFERINȚELOR UMANE DIN JUDEȚUL DOLJ CAUZATE DE OCUPAȚIA STRĂINĂ ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL – DOCUMENTE

Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Sima

Despre starea de război și starea de ocupație străină în Istoria Românilor din anii 1916-1918

După încetarea ostilităților militare, în timpul lucrărilor de încheiere a păcii și, concomitent, de prelungire a confruntării militare pentru restabilirea echilibrului social din Europa bulversată de revoluții bolșevice, problemele cele mai arzătoare au fost, pe lângă dezbateri și confruntări de interese în statuarea unei ordini geopolitice postbelice, cuantificarea pierderilor umane, a distrugerilor bunurilor materiale și a cheltuielilor financiare provocate de inamicul înfrânt, care în vâltoarea luptelor nu fusese posibilă. Potrivit principiului după care responsabilitatea declanșării Primului Război Mondial (zis și Marele Război al Popoarelor) a revenit celor care declanșaseră marea conflagrație, pacea generală și tratatele bilaterale de pace între combatanți urmau să includă una din „problemele cele mai spinoase”[1] ale acestora, cea a despăgubirilor/reparațiilor de război. Aceasta a fost tratată după criterii vitrege de Comisia de reparațiuni interaliată, așa cum s-a ajuns prin acordul de la Spa.

Necunoașterea dezastrului adevărat provocat de război a necesitat, imediat după terminarea acestuia, întocmirea unor situații statistice privind pierderile umane – din armată și din cadrul populației civile – și pagubele materiale rezultate din distrugerile și devastările inamicilor atacatori.

Primele însumări ale acestor consecințe ale războiului au fost cerute de comisiile ce au lucrat la tratatele de pace și, sub graba întocmirii lor, au fost incomplete.

Totuși, ele, în dimensiunea unor dezastre, s-au reconstituit în parametrii evidenței. Ca și majoritatea aspectelor privind participarea la război, teatrul de operațiuni militare, fluctuațiile în echilibrul părților aflate în luptă dat de victoriile sau insuccesele unora și altora, rănile provocate de războiul în care a implicat pe toți românii, din toate entitățile politice configurate în Evul Mediu, au fost comentate și publicate pe când încă erau fierbinți în mintea, sufletul și conștiința poporului.

În anul 1920, E.C. Decusară și Ilie I. Georgianu au înfățișat dimensiunea ocupației dușmane în România[2]. Despre jertfele umane din timpul războiului s-a ocupat Ministerul

---

[1] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului Pentru Întregirea României 1916-1919,* vol. II, București; f. a., p. 645.

[2] E.C. Decuseară, *România subt ocupația dușmană,*.Fasc. I: *Organizarea și activitatea poliției militare,*

de Război și Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, denumită din 1927 Societatea „Cultul Eroilor”, lucrările statistice și nominale de identificare a celor care pieriseră prelungindu-se pe toată durata interbelică și rămânând nefinalizate din cauza intrării omenirii într-o altă mare conflagrație, Al Doilea Război Mondial. Alte statistici au fost realizate de Direcția Generală a Serviciului Sanitar și de Oficiul I.O.V.R. (= Invalizi, Orfani și Văduve de Război) din Ministerul Ocrotirilor Sociale, iar pe plan local de Prefectura județului Dolj.

Concluziile tuturor celor care au scris despre zilele de război în care a fost implicată România au reliefat, pe lângă victoriile și importanța prezenței țării noastre în teatrul de război general alături de forțele Antantei, și nenorocirea pricinuită de ocuparea unei părți din teritoriul românesc de către armatele Triplei Alianțe (ale Puterilor Centrale – Germania și Austro-Ungaria – și ale Bulgariei și Turciei). Ocupația străină, epitetizată – după măsura ei – de istoricii acelor vremuri ca „dușmană”, „străină”, „a inamicilor”[3], a fost expresia cea mai potrivită a unei forme de stăpânire/dominație impusă de străini printr-un război asupramăsurat ca modern prin nivelul tehnic al armamentului și logistica militară, dar barbar în concretețea confruntărilor și modului comportamental al inamicilor. Ocupația străină a fost un regim al terorii, arbitrariului, samavolniciei, cruzimii, crimei, jafului brutal și total, cu consecințe măsurate doar în termenii „dezastrului general”, al devastării vandalice a invadatorilor, după principiul medieval cum că războiul se autoalimentează cu provizii din prăduirea teritoriului celor atacați și se autopropulsează prin ferocitatea etalată de sângele vărsat de oameni.

O nuanță a regimului de ocupație s-a constatat după Pacea de la Buftea-București (mai 1918), când starea de război devenea stare de ocupație prin menținerea a șase divizii și a „formațiunilor necesare exploatării economice”[4], și când „Nici o îndulcire a vieții nu s-a simțit în teritoriul ocupat”, iar „Jaful oficial părea că a crescut atât ca intensitate, cât și ca nerușinare a metodelor întrebuințate”[5].

Starea de ocupație din vara și de la începutul toamnei din anul 1918, în județul Dolj, era menținută de Divizia de Infanterie nr. 218 a armatei de ocupație germană condusă de generalul Krahmer și apoi de generalul maior von Nostitz, cel din urmă înțelegând bine că „pacea dintre Puterile Centrale și România este încheiată, dar încă nu ratificată”, își arăta la 15 octombrie 1918 disponibilitatea de a munci „cu toată buna voință pentru a pricinui chiar de acum, înaintea ratificării păcii, o situație conformă aceleia din timp de pace”, procedând „conform obiceiurilor și drepturilor de război numai în măsura în care necesitățile aspre ale războiului reclamă aceasta ca o datorie imperioasă”, cu condiția ca „dorințele simțite sau exprimate de Români... să rămână neîndeplinite acum”[6].

Cu multă ipocrizie promitea în sesiunea ordinară a Consiliului General din județ, „în folosul prosperării” județului Dolj („județ bogat și frumos”), „abrogarea treptată a

---

București, 1920; Ilie I. Georgianu, *România subt ocupația dușmană,* Fasc. II: *Exploatarea economică a țării,* București, 1920; *Les Sacrifices Roumaines pendant la guerre. Les victimes civiles,* Paris, 1919; ș.a.

[3] v. supra

[4] Constantin Kirițescu, *op. cit.,* p. 424.

[5] *Ibidem,* p. 456.

[6] Arhivele Naționale Serviciul Județean Dolj, *Fond Prefectura județului Dolj*, Serviciul Administrativ, dosar nr. 2/1918, f. 64.

Administrației Germane și... „încredințarea ei din nou în mâinile organelor române competente”[7], cu precizarea că până la o asemenea întâmplare trebuiau respectate „concepția Armatei de Ocupație și „purtarea Oficiilor de Serviciu ale Puterilor Centrale cărora în timpul ocupațiunii li se încredințase administrația țării”[8], Cu alte cuvinte, cât pacea de la București nu fusese ratificată, munca de exploatare și jefuire se intensifica față de perioada anterioară.

Durata ocupației străine

În luna octombrie 1916, agenți plătiți de străini alarmau populația din zona Olteniei în legătura cu intrarea inamicilor la sud de Carpații Meridionali. În retragerea armatei române, între măsurile luate de guvern se pregătea evacuarea personalului mobilizat din fabricile Craiovei și a populației din localitățile unde se prevedeau lupte[9]. Armatele germane și austro-ungare au ajuns în marginea județului Dolj, pătrunzând pe valea Jiului, în primele zile ale lunii noiembrie 1916. Prima localitate mai mare ocupată a fost Filiași, la 6/19 noiembrie, iar cele mai importante centre ale județului, orașele Craiova și Calafat, au fost ocupate la 8/21noiembrie și, respectiv, 13/26 noiembrie.

Intrarea armatei germane în Craiova a fost astfel descrisă de un corespondent de război filogerman: ... „Dar nici Calea Unirii, fala Craiovei, nu este altfel. Stegulețe albe spânzură în fața tuturor prăvăliilor, fâlfâie în toate formele și mărimile de la toate ferestrele”... „Aici și pe strada Lipscani domnește aceiași înghesuială. Coloane germane huruie pe pavaj, cavaleria galopează prin oraș. ...Iar seara la comandamentul german al orașului, maiorul Schwabe, bătrânul african, care și-a câștigat mii de merite... s-a instalat modest în palatul pompos al unui milionar, comerciant de grâne, care prefera să aștepte la Paris sfârșitul războiului”...[10]. Realitatea despre impactul craiovenilor cu trupele germane de avangardă comandate de căpitanul von Marso și cele de infanterie de generalul Schmidt von Kusbelsdorf care au pătruns în oraș la 8/21 noiembrie 1916 a fost alta, anume cea consemnată de raportul prefectului județului Dolj către Ministrul de Interne din 7 februarie 1919: ... „Dacă germanii văzând mulțimea adunată pe străzile orașului au luat-o ca o manifestare de simpatie, s-au înșelat, fiindcă teroarea singură îndemnase mulțimea la aceasta! Cei tari, în fața primejdiei, plecaseră să apere în locurile mai prielnice sfântul nostru pământ”[11]. Mulți alți locuitori au optat pentru retragerea spre răsărit și spre părțile Moldovei. Exodul a fost surprins de un memorialist al evenimentului

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem*, p. 65

[9] ANSJ Dolj, *Pref. j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 2/1916, f. 344: La 28 octombrie 1916, din ordinul Marelui Cartier General, s-a organizat evacuarea populației civile din sate (cu vitele și avutul ei), „în ordine și cu repeziciune”, prin grija jandarmilor, primarilor și preoților. Autoritățile locale au primit sarcina de a „face inventar pentru fiecare cetățean de averea ce ia cu el și averea ce lasă acasă”, măsură de prevedere a ceea ce trebuia să se întâmple ulterior – vezi *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial,* coordonator Mihaela Dudu, Editura Aius, Craiova, 2016, p. 116; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente,* Editura Hoffman, Caracal, 2017, p. 105.

[10] Apud. T.V. Turtureanu, *Însemnări despre istoria Craiovei,* ms. aflat la ANSJ Dolj, „Colecția Studii, articole și monografii – secolele XIX-XX”, dosar nr. 34, f. 345.

[11] Luchian Deaconu, *Momente din epopeea făuririi statului național unitar român,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988, p. 219.

când a consemnat că „Străzile prezentau un tablou lugubru: Oameni, femei și copii cu câte o boccea în spinare, îndemnau spre gara Craiova”...[12].

Temerile doljenilor, ca și ale tuturor românilor, despre urgia ce se instala odată cu prezența trupelor străine, s-au adeverit din chiar prima zi de ocupație a Craiovei, atunci când comandantul german al orașului la prima întâlnire cu comisia administrativă a acestuia, în prima sa frază a declarat: „Am pentru poporul român cel mai profund dispreț”, preluând el autoritatea administrației. Ocupația își dezvăluia, astfel, de la început, sensul ce l-a urmat, de teroare în contra românilor, nesocotind principiile Convenției de la Haga, și de exploatare/jefuire a teritoriului românesc, după un sistem stabilit la Berlin înainte de pătrunderea armatelor germane, austro-ungare și bulgare în Oltenia.

Momentul când orașul Craiova și, implicit, județul Dolj au fost ocupate de armatele germane, în ziua de 8 noiembrie 1916 s.v., este socotit atunci când maiorul Negruți „a predat sabia” la Prefectura Poliției[13].

Sfârșitul ocupației străine/”dușmane” a fost în noiembrie 1918. La Craiova, autoritățile germane au părăsit garnizoana în ziua de 3 noimebrie[14]; până la 10 noiembrie 1918, „trupele pur germane au rămăs pe loc în stare de disoluție și debandadă”..., în condițiile în care „România se găsea din nou în stare de război cu Germania”...[15]; la 13 noiembrie 1918 a început retragerea trupelor germane; peste două zile, au părăsit orașul Comandatura și Poliția Militară (Comandamentul Regimentului XX/22 Allenstein condus de maiorul Freiher von Darunberg); pe 19 noiembrie 1918 au plecat ultimii reprezentanți ai ocupanților germani, „autoritățile de cale ferată”[16].

În luna decembrie 1918, supușii austrieci (inclusiv personalul consulatului austro-ungar), unguri, bulgari și turci, care aparținuseră armatelor de ocupație și erau socotiți „elemente militare”, au fost concentrați în lagăre în vederea repatrierii[17]. Așadar, ocupația străină a durat aproape doi ani. Ea a fost socotită la 707 zile[18].

Organizarea cotropitorilor pentru jefuirea și exploatarea deplină a teritoriului ocupat

Chiar în zilele în care ofensiva armatelor Triplei Alianțe a trecut de Craiova, la Berlin, Germania și sateliții ei au hotărât un plan după care urma să fie exploatat orice teritoriu ocupat (11 noiembrie 1916). Până la sfârșitul lunii decembrie, partea de sud a României era ocupată, rămânând liberă doar zona Moldovei, unde, în urma retragerii conducerii țării și a unei mari părți din populația teritoriului ocupat, s-a trăit într-o

---

[12] Badea Constantinescu, *Jurnal,* ms., vol. I, p. 368, Muzeul Olteniei din Craiova – apud Lucian Popescu Vava, *Despre jaful armatelor de ocupație de la sfârșitul anului 1916 într-un document inedit,* în „Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie”, Muzeul Olteniei Craiova, vol. XXIV, 2017, p. 306.

[13] ANSJ Dolj, *Pref j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 122/1919, f. 1.

[14] *Ibidem,* dosar nr. 33/1918, f. 41.

[15] *Ibidem,* dosar nr. 21/1918, f. 332.

[16] *Ibidem,* f. 333; vezi și *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...,* p. 259-263.

[17] *Documente privind istoria Craiovei...,* p. 280, 283-289.

[18] V.N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german,* București, 1920.

înfrigurare deosebită, între reculegere/refacere a forțelor de apărare și speranța unei victorii în final. Într-un limbaj plastic, dar mult apropiat realului acelor timpi, „Acolo s-a concentrat toată vlaga țării; acolo e mintea care plănuiește și brațul care lovește”[19]. În teritoriul ocupat, dușmanii au închis totul, rupând orice legături ale românilor rămași în așezămintele lor, ca într-o închisoare. El intra în obiectivul politico-militar al Puterilor Centrale, acela de a distruge țara noastră care intrase în război în tabăra Antantei. Repede s-a ajuns la un regim de ocupație totală, așezându-se o Administrație Militară (Militär Verrwaltung in Rumänien = M.V.R.) și un regim specific de administrație civilă subordonat celei dintâi, menit a inventaria prada și a exploata bogățiile țării, atât cele naturale, cât și cele produse[20], lăsând „din proviziile țării... populației acelea de care are nevoie pentru traiul pentru continuarea culturii pământului, cât și pentru celelalte îndeletniciri neapărat trebuincioase”. Toți cotropiții deveneau, astfel, robi[21]. Administrația militară de ocupație a introdus repede un regim de tiranie, elaborând o legislație drastică, instituind măsuri și „pedepse grele” celor care contraveneau dispozițiilor ei, nu exportau întregul prisos către țările aliate Germaniei, sau se opuneau rechizițiilor și confiscărilor zahărului, băuturilor, petrolului, alimentelor, vitelor, păsărilor, armelor, obiectelor de aramă, argint, bronz, cositor, articolelor de îmbrăcăminte și rufărie, hârtiei, nutrețului etc. Toate aceste acțiuni ale cotropitorilor au dus la spălarea țării de bunuri necesare vieții, generalizând mizeria, umilința, foamea și extinzând focarele bolilor specifice în teatrul de război. Pentru ținerea sub control a acestui regim s-a creat „un formidabil aparat polițienesc” (după expresia lui Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 18), care, în Craiova și-a avut sediul în localul Prefecturii Poliției[22], transformat în cazarmă pentru armata germană de ocupație, și în alte trei locații.

Aceeași Administrație militară de ocupație a dezvoltat un sistem financiar care s-a dovedit „cea mai mare escrocherie oficială, fără pereche în istorie[23].

Teritoriul românesc cotropit a fost împărțit în patru zone militare de ocupație[24], Doljul fiind cuprins în zona I, unde guvernator militar a fost numit contele Tüllf von Tscheppe und Weidenbach, general de infanterie. Județul Dolj era subdiviziunea a III-a a zonei I cu 4 „etape” (269 Craiova, 131 Calafat, 265 Segarcea – germane, și Galicea Mare – austro-ungară). La nivelul fiecărei comune, în timpul ocupației, au existat conduceri administrative altcătuite din bürgermeister, gehilfe și mitglieder, posturi încredințate unor localnici. Orașul Craiova a avut ca bürgermeister pe F. Springer, maior, fost consul

---

[19] Constantin Kirițescu, *op. cit.,* p. 4.

[20] Vezi potențialul economic al județului Dolj în raportul Comisiei Administrative a acestuia, constituită în preziua pătrunderii armatelor dușmane în teritoriul doljean, în volumul *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...,* p. 130-134.

[21] *Ibidem,* p. 127.

[22] *Istoria Poliției din județul Dolj,* coordonator Constantin Nicolescu, Editura Autograf MJM, Craiova, 2018, p. 327-328.

[23] E.C. Decusară, *op. cit.,* p. 4; vezi și Ion Călin, *Ocupația germană la Craiova în anii 1916-1918,* în „Studii și articole de istorie”, VIII, București, 1966, p. 298.

[24] Teritoriul fiecărei zone la Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916-1918,* Editura Militară, București, 1978, p. 1-2. Organele centrale ale Administrației Militare de ocupație, la București, erau: Comandamentul Suprem militar – Oberquartier meisterstab, Statul major administrativ – Werwaltungsstab și Statul major economic – Uirtschaftsstab.

german la Craiova, şi mitglierder pe membrii Comisiei administrative aleasă ad-hoc în locul primarului şi consiliului comunal ce se retrăseseră în Moldova, în ziua de 7 noiembrie 1916: C. Poenaru, Gr. Pencioiu, I.B. Georgescu, Ath. Gancea, Al. Urziceanu, H. Mendel, M.I. Beligrădeanu, D. Angelescu şi Gh. Ionescu[25].

Structurile administrative, poliţieneşti, fiscale şi financiare au fost organizate de cotropitori în amănunt, cu multă meticulozitate, aşa că ele au asigurat atât întreţinerea trupelor străine de ocupaţie, cât şi confiscarea bunurilor găsite în momentul invadării ca pradă de război, sau jefuirea bogăţiilor ţării şi a bunurilor oricărui locuitor român sau instituţie, după principiul stabilit la 28 octombrie 1916 la Berlin între Germania şi aliaţii săi, al „ridicării din ţara ocupată [a]tot ce se poate ridica şi de a-l atribui celui ce va avea trebuinţa cea mai urgentă, trimiţându-l pe calea cea mai scurtă[26].

În cei doi ani de jefuire sistematică a teritoriului ocupat, românii, cu toţii, au înţeles ce a însemnat stăpânul cotropitor şi, de nenumărate ori, individual sau în grup, în diverse forme, de la manifeste, proteste scrise, memorii, răzbunări, comploturi, sabotaje, până la etalarea vitejiei şi eroismului sublim, au opus rezistenţă.

Cât de greu de suportat a fost regimul impus de cotropitori, cum au reacţionat românii, cum s-au comis distrugerile, furturile, jafurile, sub teroarea somaţiilor, arestărilor şi condamnărilor la închisoare sau la moarte ale locuitorilor doljeni sunt subiecte pe care istoriografia le-a tratat cu seriozitate refăcând imaginile inimaginabile ale ocupaţiei de 707 zile[27]. Paginile de istorie, în virtutea rescrierii acesteia, s-au îmbogăţit cu prilejul Centenarului Marii Uniri când alte trei lucrări au dezvăluit noi informaţii documentare: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial,* coordonator Mihaela Dudu, Editura Aius, Craiova, 2016; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente,* coordonatori Bogdan Ion Bădiţoiu, Mihaela Dudu, Doina Glăvan, Tudor Răţoi, Paula-Cristina Vasiloiu, Editura Hoffman, Caracal, 2017; şi Otilia Gherghe, Camelia Aurelia Slabu, *România în Primul Război Mondial (1916-1919). Fotografii, documente, brevete, ordine, decoraţii, medalii din Colecţia Muzeului Olteniei*,

---

[25] Componenţa tuturor conducerilor administrative comunale din timpul ocupaţiei în ANSJ Dolj, *Pref. j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 122/1919, f. 801-830. Pe toată durata ocupaţiei, Craiova a avut trei comisii administrative comunale: de la 6 noiembrie 1916 până la 1 ianuarie 1917, când „a venit primar F. Springher" şi apoi, până la 30 ianuarie 1918: C. Poenaru – procurorul general al Curţii de Apel, D. Gârleşteanu – prim preşedinte al Curţii de Apel, I.B. Georgescu – judecător Tribunalul Dolj, D.T. Angelescu – avocat şi proprietar, Ghiţă Ionescu – consilier comunal, Ath. Gancea – consilier comunal; de la 30 ianuarie 1918 până la 20 iunie 1918, comisia interimară: G.D. Pencioiu – preşedinte, I. Marinescu – profesor, vicepreşedinte, N. Cantuniar – profesor, vicepreşedinte, Ath. Gancea – ofiţer stare civilă, Ghiţă Ionescu, Tudor Celăreanu, Herman Mendel, D.T. Angelescu, Al. Urziceanu – membri; de la 20 iunie 1918 până la 2 ianuarie 1919, comisie interimară: I.K. Peşşacov – preşedinte, V. Antonescu şi I.D. Protopopescu – vicepreşedinti, D. Braniţu, Dr. Voiculescu, D. Marentzeler, colonel I. Dumitru – membri (*Ibidem,* f. 835).

[26] Apud, A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 4 n. 6.

[27] Menţionăm doar câteva lucrări despre Craiova şi judeţul Dolj: Ion Călin, *op. cit.,* în loc. cit., pp. 297-307; Luchian Deaconu, *Momente din epopeea făuririi statului naţional unitar român,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988; Dinică Ciobotea, *Aspecte privind păstrarea şi ocrotirea colecţiei familiei şi „Fundaţiei Aman" în timp de război,* în volumul *Biblioteca şi societatea,* Biblioteca Judeţeană Dolj, Craiova, 1979, pp. 75-76; Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ştefan Vergatti, *Retrospective asupra „Marelui Război",* Culegere de studii, Editura Semne, Bucureşti, 2018, pp. 136-200.

Editura Expression.ro, Jilava, 2018.

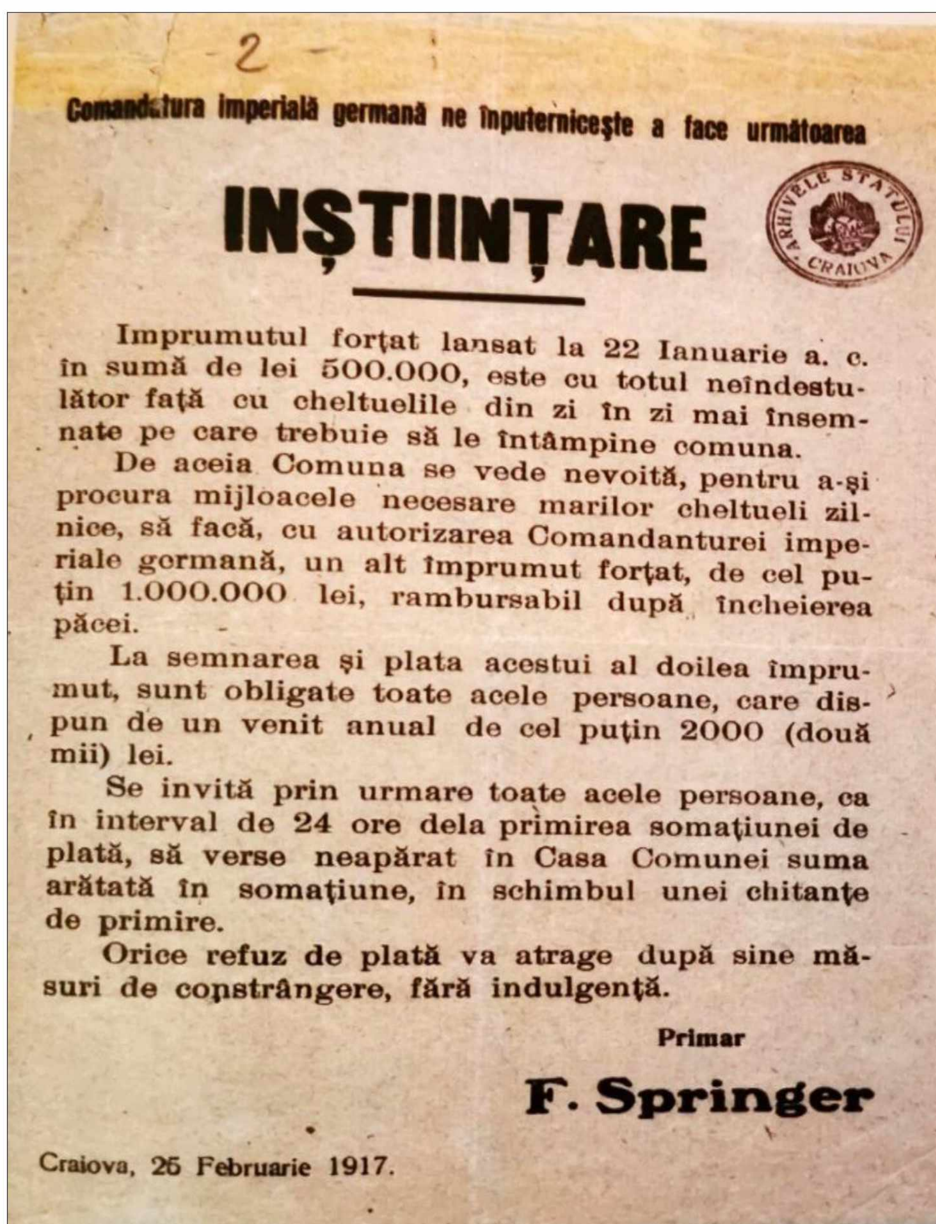
Acestor din urmă lucrări documentare adăugăm și noi un mănunchi de documente, selectate din Dosarul 122/1919, cu aproape 1200 de file, aflat în patrimoniul Arhivelor Naționale – Serviciul Județean Dolj, cel mai cuprinzător în informații privind „Raportul de pagube” la nivelul județului Dolj în timpul Primului Război Mondial. Motivația noastră este aceeași pe care a înscris-o Constantin Kirițescu, primul mare monografist al Războiului pentru Întregirea României 1916-1919: ... „Administrația militară germană a stăpânit în mod direct sau indirect, timp de doi ani, două treimi din teritoriul României, partea cea mai întinsă, mai bogată și mai populată a țării. Activitatea ei nu este numai un episod din desfășurarea războiului nostru, care merită să fie cunoscut, deopotrivă cu alte episoade, așa de felurite, dar e un fenomen istoric, social și economic de cea mai mare importanță prin intențiunile ce dovedește, prin rezultatele pe care le-a dat, prin consecințele ce a avut sau putea să aibă, și prin învățămintele ce putem trage. Căci, mai presus de resentimentele ce în mod fatal decurg din regimul tiranic îndreptat de ocupant, cu scopul de a stoarce toată vlaga poporului robit și a-l cufunda în mizerie și umilință, dreptatea și propriul nostru interes trebuie să ne facă să recunoaștem că germanii și austriecii au pus în această exploatare o metodă și un spirit practic, o pricepere, o energie și o muncă, care au dus la rezultate uimitoare și care, în unele privințe, sunt prilejuri de meditație sau imitație”[28].

[28] Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 8-9.

Înregistrarea pagubelor de război și din timpul ocupației dușmane. Documente

1.

1917 februarie 25, Craiova, Publicația Primăriei orașului Craiova privind împrumuturile forțate „autorizate" de Comandatura Imperială germană

- 2 -

Comandatura imperială germană ne înputerniceşte a face următoarea

INȘTIINȚARE

Imprumutul forțat lansat la 22 Ianuarie a. c. în sumă de lei 500.000, este cu totul neîndestulător față cu cheltuelile din zi în zi mai însemnate pe care trebuie să le întâmpine comuna.

De aceia Comuna se vede nevoită, pentru a-şi procura mijloacele necesare marilor cheltueli zilnice, să facă, cu autorizarea Comandanturei imperiale germană, un alt împrumut forțat, de cel puțin 1.000.000 lei, rambursabil după încheierea păcei.

La semnarea şi plata acestui al doilea împrumut, sunt obligate toate acele persoane, care dispun de un venit anual de cel puțin 2000 (două mii) lei.

Se invită prin urmare toate acele persoane, ca în interval de 24 ore dela primirea somațiunei de plată, să verse neapărat în Casa Comunei suma arătată în somațiune, în schimbul unei chitanțe de primire.

Orice refuz de plată va atrage după sine măsuri de constrângere, fără indulgență.

Primar

F. Springer

Craiova, 25 Februarie 1917.

(ANSJ Dolj, Colecția Documente, CCLXXXVI/21)

2.

1918 noiembrie 11, Craiova – Cererea învăţătorului Iosif Enculescu din comuna Rudari (astăzi Izvoare) – Dolj pentru despăgubiri de pagubele făcute de comandatura germană din Galicea Mare în timpul ocupaţiei

1918 noiembrie 11 st. n.

Domnule Prefect,

Subsemnatul, învăţător în comuna Rudari, judeţul Dolj cu respect vă aduc la cunoştinţă următoarele:

În cursul anului 1917, mi s-au ridicat de către comandatura germană din comuna Galicea Mare-Dolj următoarele:

Una vacă plină de viţăl, doi boi trăgători, una trăsură cu toate accesoriile şi cu coşul de piele, una maşină de bucătărie, două paturi de fier şi şease scaune de trestie, precum şi vesela întregei gospodării.

După venirea mea acasă (demobilizat în luna maiu a.c.), m-am prezentat în nenumărate rânduri la acea comandatură şi ca răspuns am avut „batjocura" tălmacilor, iar acum în urmă mi-a spus să mă prezint cu două zile în urmă după ce au plecat.

Pentru mai toate cele arătate mai sus posed dovezi (bonuri).

Cu respect, vă rog, domnule Prefect, a interveni la cei în drept pentru a fi despăgubit de cele arătate, aceasta fiind singura economie a mea şi a familiei timp de 13 ani.

Devotat,
Iosif Enculescu, învăţător comuna Rudari-Dolj
Domnii Sale
Domnului Prefect al judeţului Dolj-Craiova

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar122/1919, f. 18)

3.

1918, Craiova. Publicația Prefecturii județului Dolj privind declarațiile individuale și colective despre pagubele suferite în timpul războiului de către particulari

Prefectura judeţului Dolj
PUBLICAȚIUNE

Noi, Prefectul judeţului Doljiu, aducem la cunoştiinţă celor interesaţi că în Monitoriul oficial No. 221 din 23 Decemvrie cr., s'a publicat decretul lege relativ la declaraţiunile individuale şi colective derivătoare din pagubele suferite în timpul răsboiului de către particulari.

Asupra conţinutului acestui decret găsim necesar să dăm următoarele lămuriri necesare la executarea dispoziţiunilor sale.

a) În declaraţiunile ce urmează a se face dăunatul trebuie, pe cât posibil, să arate pagubele reale evaluate conform justei lor valori, de oarece din seriozitatea cu care sunt făcute declaraţiunile va depinde şi modul cum Statul va căuta să le desdăuneze. Se atrage atenţiunea ca nu cumva, din cauza exagerărei în valoare, să fie periclitată însăşi dreapta despăbugire ce li s'ar cuveni.

b) Se atrage atenţiunea păgubiţilor că cifra despăgubirilor pretinsă şi declarată de fiecare, va fi controlată ulterior şi neîntârziat prin organele ce se vor institui, care le vor reduce la justa lor valoare, în cât zadarnic le vor exagera, căci nu dupe această valoare vor fi achitate, ci dupe constatarea lor ulterioară. Relevăm în special dispoziţiunile decretului-lege, dupe care declaraţiunile ce vor conţine despăgubiri pentru fapte neexistente, cum şi declaraţiunile făcute cu rea credinţă, ridică păgubitului dreptul la orice despăgubire (art. 11).

Prin urmare, atragem serioasă atenţiune a tuturor că, pe măsură ce în pretenţiunile lor se vor depărta de realilatea pagubelor a căror reparare o cer exagerându-le sau făcând declaraţiuni de pagube nexistente, ori cu rea credinţă cu atât îşi pot periclita însăşi dreptul just de despăgubire, putând chiar prin fapta lor să-şi ridice ori ce drept de desdăunare în cazurile amintite mai sus.

Decăderea aceasta de drepturi este de toală gravitatea, în cât o luare aminte a tuturor, în mod special, va fi binevenită.

c) Se va arăta în declaraţiuni sau în memoriu, orice acte, titluri şi documente, în susţinerea pretenţiunilor lor, atrăgând atenţiunea celor interesaţi asupra diapoziţiunei severe din decret, că nu vor fi ţinute în seamă cu ocazia lucrărilor de constatare şi lichidare a daunelor, dacă nu vor fi fost indicate în declaraţiuni (art. 11).

Când constatări administrative sau judecătoreşti vor fi urmat în urma reclamaţiunilor ce păgubiţii vor fi făcut, se va arăta pe contra pagina declaraţiei ce autoritate şi când au fost făcute şi unde se găsesc acele acte şi constatări.

d) În ce priveşte declaraţiunile colective, ce trebuiesc făcute în comunele rurale, ele vor fi întocmite fie de toţi sătenii (ţărani) păgubiţi din comună la un loc, prin o declaraţie colectivă, fie de marea lor majoritate, atunci când unii din ei ştiutori sau nu de carte, nu vor fi fost faţă la formarea declaraţiunei colective, caz în care aceştia îşi vor face „declaraţiuni individuale.

În toate cazurile, aceste declaraţiuni individuale făcute la comunele rurale trebuesc adunate şi trimise odată cu cele colective ale comunei respective.

Pentru efectuarea declaraţiunilor colective vor trebui fixate anume zile când sătenii păgubiţi, în special neştiutorii de carte, să-şi arate pagubele în declaraţiunea colectivă a comunei, după ce vor fi incunoştiinţaţi, cum s'a arătat mai sus, de zilele şi locul in care urmează a se face asemenea declaraţiuni.

În cazul când sătenii păgubiţi ar voi să arate unele detalii preţioase pentru învederarea daunelor lor şi a modului cum ele au fost săvârşite, le vor arăta, fie pe contrapagina declaraţiunilor, fie prin memorii separate, ce se vor alătura la declaraţiile lor individuale, sau la acele colective ale *comunei.* Aceste memorii vor fl întocmite de *membrii comioiunci* speciale din fiecare comună rurală, menţionând pentru fiecare daunat, în scurt, împrejurările în care sau săvârşit şi felul daunei. Dacă chipul cum ele au

fost pricinuite este acelaş pentru toţi păgubiţii dintr'o comună sau pentru cei mai mulţi, vor arăta aceasta pe declaraţia colectivă.

Memoriile trebuiesc întocmite tot înăuntru termenului din art. 3 decretul-lege şi vor fi centralizate prin administraţia Financiară înaintând neîntârziat dupe expirarea termenului de 10 zile şi de 25 zile prev. în art. 3 din decret.

e) Se aduce de asemenea, la cunoştiinţa tutulor celor interesaţi, positiunile art. 13 din decretul-lege, dupe care declaraţiunile *ce trebuiesc făcute conform prevederi*(lor) *lui,* sunt cu totul deosebite de care alte declaraţiuni ce vor fi fost cerute anterior prin diferite decrete-legi şi deciziuni ministeriale.

Cu, alte cuvinte, toţi cei cari au fost păgubiţi în timpul răsboiului chiar dacă până acum au înaintat cereri de despăgubiri, însoţite sau de acte justificative, către oricare autoritate, nu sunt scutiţi de a-şi da declaraţiuni individuale sau colective, dupe cum cere decretul, ci trebuie neapărat să şi le facă din nou acum, arătând pagubele speciale şi toate prin declaraţiunile lor.

La aceeaşi obligaţiune sunt supuşi chiar dacă cererile lor vor fi urmate de anchete sau constatări administrative ori judecătoreşti.

Şi într'un caz şi într'altul va trebui să arate fiecare păgubit unde a adresat cererea, ce deslegare a primit şi dacă i s'a achitat ceva despăgubire.

Cu toate că s'au făcut lucrări de expertiză şi altele de acest fel revedere a preţurilor dupe normele stabilite prin decret o vor face, pentrucă evaluările declarate vor servi drept element de apreciere la contările şi despăgubirile ce se vor ordona.

În cazul când păgubiţii au acte sau documente care sunt alăturate la cererile sau la constatările făcute anterior – fie dupe propria lor voinţă, fie din oficiu – vor face menţiune de ele în noile declaraţiuni sau menţionându-le declară că înţeleg a se referi în totul la ele, arătând mai precis cererile şi constatările anterioare ce se vor fi făcut;

f) Pentru pagubele în industria mare, adică produse aceleia care se bucură de avantajele încurajerei industriale naţionale; pentru pagube la mine, cariere, petrol, ape minerale şi păduri (la acestea când trec 5000 lei), se vor întocmi declaraţiuni separate, după modelele decretului-lege;

g) Se atrage atenţiunea că toate aceste declaraţiuni sunt scutite de orice taxe de timbru şi nu privesc pe supuşii cu care ne găsim în răsboi şi nici instituţiunile de orice fel care au fost puse sub sequestruri în 1916, în care, cei de mai sus, interesaţi în vreun chip oarecare, şi au fost păgubiţi.

Numai când românii, supuşi români, aliaţi sau neutri – fac parte instituţiunile, întreprinderile comerciale sau industriale, păgubite fără o participare a vre-unui supus al statelor duşmane, – numai aceştia intra in categoria celor obligaţi a face dedaraţiuni.

Deci, nu vor fi obligaţi la aceasta şi nu intră în categoriile prevăzute aci, întreprinderile în care se găsesc interesaţi sau păgubiţi sau ai statelor duşmane, cărora li s'a aplicat în 1916 măsura sequesti justiţiei. În acest sens trebuesc înţelese dispoziţiunile art. 2 şi 14 decret; cu alte cuvinte, ele nu privesc pe supuşii acelor state duşmane dar chiar şi instituţiunile lor puse sub sequestru în 1916.

h) Termenele în care urmează a se face aceste declaraţiuni, acţiunile in care trebuesc făcute cum şi autorităţile unde trebuesc prezentate sunt prevăzute în decretul-lege ce s'a afişat.

Dăm mai jos model A de declaraţie individuală, de celelalte date de declaraţiuni, cei interesaţi pot lua cunoştinţă din «Monitorul Oficial» No. 221 sus menţionat, iar declaraţiunile colective pentru locurile din comunele rurale, se vor întocmi de comisiunea prevăzută la art. 9 din decretul-lege.

Prefect de Dolj, **Al. Crăsnaru**
Director, **Paul S. Demetrescu**

(ANSJ Dolj, Colecția Documente, CCLXXXVI/28. Ediție: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 300-303)

4.

[1918, decembrie] Adresa Prefecturii județului Dolj-Serviciul Administrației Generale către conducătorii diferitelor instituții privind întocmirea raportului despre toate abaterile de la principiile de drept internațional săvârșite de armatele de ocupaţie

Prefectura Judeţului Dolj
Serviciul Ad-ţiei Generale
No. 9699

Domnule ____________

Prin diferitele dispoziţiuni militare şi administrative luate de armatele ocupante, precum şi prin actele arbitrare săvârşite de ele direct sau prin agenţii lor, s'au cauzat vexaţiuni, injuncţiuni şi prejudicii însemnate, atât reprezentanţilor şi instituţiunilor Statului, judeţelor şi comunelor, cât şi particularilor, cu începere dela intrarea duşmanilor în ţară până la momentul isgonirii lor.

Acum, când am reintrat în drepturile ce decurg din principiul suveranităţii Statului român, se impune în primul loc ca toate acele acte să fie cunoscute în toată goliciunea lor, pentru a fi arătat la congresul de pace întregul sistem vitreg şi duşmănos în care ocupantul a perseverat până la isgonirea lui din ţară.

Se impune, de altă parte, ca toate pagubele pricinuite să fie reparate şi suportate de duşmanii noştri, ca urmare a inumanei şi ilegalei lor purtări.

Pentru acest sfârşit, este necesar a avea toate datele referitoare din timpul ocupaţiunei şi la modul de a se purta al duşamnului, precum: capturări sau rechiziţii de materiale şi cereale, distrugeri pe uscat, pe apă şi prin aer, devastări, furturi, jafuri, violenţe, răniri, omoruri şi orice prejudicii cauzate insituţiunilor şi populaţiunei; în

genere, orice împrejurare care ar denota barbariile şi samavolniciile acelor cari, pe unde au trecut, au înlocuit principiile de drept, de umanitate şi liberatate, cu acelea ale bunului plac, ale forţei brutale şi fărădeligilor.

Pentru desăvârşirea cercetărilor ce d-voastră urmează să faceţi şi în vederea unei clasificări a întregului material necesar studiilor Comisiunei generale de desdăunare, am onoarea a vă ruga ca, la întocmirea raportului d-voastră amănunţit, ce veţi face până la 29 Decemvrie a.c., să ţineţi seamă de următorul chestionar şi de normele ce cuprinde pentru expunerea lămurită, exactă şi detaliată a tuturor abaterilor dela principiile de drept internaţional săvârşite asupra persoanelor – oficiale sau particulare – cum şi asupra bunurilor Statului, judeţelor, comunelor sau ale particularilor.

De asemenea, veţi binevoi a ţine seamă de cele de mai jos, pentru a se putea cunoaşte pagubele pricinuite în acest răsboi de către armatele ruse şi chiar de către armatele noastre.

Veţi constata şi arăta:

- Pagubele suferite de pe urma inamicului.
- Pagube de pe urma armatei ruseşti.
- Pagube de pe urma armatei române.
- Diverse chestiuni.

Prefect de Dolj, **Al. Crăsnaru**

(ANSJ Dolj, Colecţia Documente, CCLXXXVI/29, ediţia: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 292-200; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente...* p. 239-242)

5.

1919 ianuarie 2, Craiova – Memoriul întocmit de directorul Muzeului regional de antichităţi, Ştefan Ciuceanu, privind pagubele acestei instituţii în timpul războiului

Memoriu arătător de pagubele suferite de muzeul regional de antichităţi al Prefecturii Dolj, cu sediul în Palatul Administrativ din Craiova, cu ocaziunea războiului din 1916-1918

Nr. donaţiei	**Nr. curent**	**Nr. bucăţilor**	**Natura pagubei (denumirea obiectelor)**	**Evaluarea pagubei**				**Cauzele care au produs pagubele**
				Preţul anterior		**Preţul actual**		
7			a) O importantă colecţiune de ouă încondeiate în nr. aproximativ 200-250 b) 12 volume cărţi din biblioteca specială a muzeului şi întreaga colecţiune a „Buletinului comisiunei monumentelor istorice” precum şi o parte din arhivă (registru inventar general, dosarul corespondenţei de la intrare)	Lei 400	Ban	Lei 800	Ban	Luate de soldaţii şi ofiţerii germani „ca amintire” în primele zile ale ocupării Palatului Administrativ de către direcţia de căi ferate germană. Ni s-a lăsat numai vitrina specială în care erau expuse. Dispărute în urma ordinului comandaturii germane de a se evacua în 24 de ore întreg Palatul Administrativ
		21	c) douăzeci şi unul chilimuri şi scoarţe vechi ţărăneşti cu intersante alesături din care unul mare cu fondul liliachiu, având ca motive decorative trandafiri, oameni, păsări în zbor stilizate, chilim donat de cucernicul preot Gr. Popescu-Breasta, revizor eclesiastic (lungime 3 m, lăţime 1,75 m)	1500		3500		
		22	d) 22 prestelci vechi, cu motive româneşti colecţionate în mare parte de domnul I. Dumitrescu, învăţător în comuna Lişteava Dolj, de prin comunele Călăraşi, Grindeni, Lişteava	400		900		

		6	e) şase icoane vechi, din care 2 donate de către preotul Papinian de la biserica Sf. Spiridon din Craiova, iar două cumpărate de la domnul I. Eschenasy anticar					
		1	f) un sfeşnic vechi de lemn sculptat colecţionat de la o biserică veche din judeţul Vâlcea	100		500		
		1	g) Un potir de argint aurit având pântecile și piciorul splendid decorat cu un brâu lat de flori fin cizelate, cu inscripţie în grecește arătând că aparţine mănăstirii Preajba judeţul Dolj şi a fost dăruit în 1793 de postelnicul Stan Jianu	500		1500		Acest admirabil vas de cult bisericec a fost „furat” prin spargerea vitrinei ce cuprindea principalele obiecte ale muzeului în noaptea care a precedat ocuparea Craiovei de trupele germane şi austriece şi de către personalul care funcţiona în biroul de căi ferate ce se instalase în camera muzeului nostru regional. Ca martori în susţinerea acestei afirmaţiuni propun pe domnul Iulius Ratz, intendent al Palatului Administrativ chiar sub ocupaţiunea străină, care a semnalat imediat sustragerea prin furt şi spargere a potirului, a întregii colecţii de paftale, a câteva monede etc.
		7	h) Şapte perechi de paftale de argint de diferite forme şi mărimi, decorate cu flori în relief (1 pereche donată de biserica Sf. Apostoli Craiova cu inscripţie veche, alta de argint aurit aparţinând fostului protoereu de Dolj (St. Amzulescu) şi una de la biserica din Pleşoi (Dolj)	200		600		Sustrase de germani prin furt cu efracţie în noaptea ce a precedat ocuparea Craiovei în noiembrie 1918

		130	i) O colecţie de 130 clişee fotografice cu vederi de localităţi istorice din Dolj şi Craiova aşezate în 12 cutii	300		700		Ridicate de un ofiţer german spre a sluji la ilustrarea confe-rinţelor organizate de Administraţia militară germană pe la cercurile de lectură, organizate în oraş.
			j) 6 cutii cu clişee fotografice neîntrebuinţate aparţinând muzeului, cumpărate de la magazinul Mayer, strada Cogălniceanu Craiova	100		300		Dispărute în aceleaşi împrejurări şi cu acelaşi scop ca la cea prezentată la i
		4	k) Trei fotografii repezentând vederi de biserici şi o proclamaţie a textului constituţiunii de la Islaz 1848, toate înrămate sub geam	150		250		Dispărute în primele zile ale ocupaţiunii Palatului Administrativ de către birourile de căi ferate germane
		1	l) Un aparat de oţel cu perforator pelicoid, cu trepied, manivelă, accesorii şi cutie ser-vind pentru efectuări de sondagii arheolo-gice, lucrat la fabrica Weidman Craiova	400		800		Idem
			m) Unelte diferite pentru cercetări arhe-ologice (lopeţile, săpă-ligi, topor, ciocan, ruleta de măsurat lun-gă de 10 m, planşetă, şevalet) şi material de cancelarie (lentile, 3 peceţi, călimări, acce-sorii de birou etc.)	160		400		Idem
			n) Un cuier (consolă) sculptat, servind la aşezarea ţăsăturilor şi chilimului vechiu al muzeului, lung 4 m	70		150		Idem
			o) Un imens material arheologic din vârsta preistorică a pietrei lustruite (neolitică) desoperit prin săpături întreprinse de muzeul regional al Prefecturii Dolj, la locul numit „Piscul Cornişorului” ce ţine de comuna Sălcuţa, plasa Vela,	8000		20000		Tot materialul arheologic depozitat la conacul domnului Pop şi în seră a fost distrus şi jefuit de trupele germane care au instalat în conac birourile unui sector de etapă în Sălcuţă. De aseme-nea, către finele

			Dolj, material ce a fost depozitat la conacul domnului C. Pop, prefectul judeţului Dolj, înainte de invaziunea inamică, în 2 camere şi într-o spaţioasă seră de flori. Săpăturile arheologice din această localitate s-au efectuat în campania anului 1916/ Mai-August 1916 sub supravegherea domnului I. Andrieșescu, delegatul Comisiunii Monumentelor Istorice din București a subsemnatului ca descoperitor al staţiunii preistorice şi director al muzeului regional. Materialul colecţionat prin săpăturile noastre cuprindea sute de unelte de silex, numeroase împungătoare de os, arme de os, topoare de piatră, greutăţi de război şi plase de pescuit, *numeroşi idoli* de lut de un interes extraordinar, unelte de piatră lustruită şi peste 50 de vase de cele mai variate, rare şi interesante forme. Iar materialul arhologic descoperit prin săpăturile domnilor C. Schuchhardt şi Rubenson în luna octombrie şi noiembrie 1918, a fost împachetat în peste 50 lăzi şi transportat la Berlin					lunii octombrie şi începutul lui noiembrie 1918, s-au întreprins săpături arheologice fără autorizarea comisiunei monumentelor istorice, la locul denumit „Piscul Cornişorului” (Sălcuţa) adecă tocmai acolo unde începuseră noi primele cercetări şi săpături în 1916, de către domnii C. Schuchardt, directorul muzeului imperial de etnografie din Berlin şi Dr. Rabenson, alt arheolog german. Împotriva acestor devastări ilegale şi arbitrare, subsemnatul am contestat energic pe baza îndatoririlor ce-mi impunea legea de conservare a monumentelor istorice din 1913, ca membru corespondent al Comisiunei. Protestarea mea, adresată prin delaţiunile domnului I. Mongescu, directorul Fundaţiunei Aman din Craiova, care a călăuzit pe învăţaţii germani în toate cercetările şi săpăturile făcute de ei în judeţ, le-a dat toate informaţiunile ce se aflau la arhiva muzeului nostru şi care s-a dovedit că era spion în slujba poliţiei secrete germane, a avut ca urmatre că am fost chemat la Cabinetul 26 al Comandaturii germane Craiova, interogat şi dat în judecată pentru faptul că am insulta administraţia şi

								armata germană, declarând că abuzează de forţă şi nu respectă legile organice ale ţării – acuzaţiuni formulate chiar de domnul Dr. Schucrhardt într-o plângere scrisă adresată Comandaturii. Propun martor pentru dovedirea celor petrecute la Sălcuţa pe domnul Creţu, fost administrator de plasă al plăşii Vela, primarul Sălcuţei, domnul C. Mateescu, învăţător C. Nicol[a]escu, student şi alţii.

Total 12730. Adică lei douăsprezece mii şapte sute treizeci

Director,
Ştefan Ciuceanu
Astăzi 2 iunie 1919, Craiova

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 765-767)

6.

1919 iunie 21, Craiova – Prefectura judeţului Dolj numeşte Comisia de evaluare a pagubelor de război

Prefectura judeţului Dolj
No. 9188
19 iunie 1919

Domnilor Membri,

Având în vedere dispoziţiunile art. 16 din decretul lege no. 1656 publicat în Monitorul Oficial No. 11 din 30 aprilie 1919 privitor la constatarea şi evaluarea pagubelor de război.

Având în vedere şi potrivit acestui text al Decretului Lege, Prefectura urmează să întocmească pentru tot judeţul o comisiune de preţuire aleasă din persoane temeinice şi competinte în toate ramurile de activitate.

Văzând şi ordinul circular al domnului Ministru de Finanţe No. 1112 din 24/5/919.

Având în vedere că dumneavoastră prin deciziunea din 17 iunie crt. aţi fost numit membru în comisiunea sus menţionată, am onoare a vă ruga să binevoiţi a vă întruni în acest scop la Prefectura judeţului, sâmbătă 21 iunie 1919 orele 10 dimineaţa.

De vedere veţi binevoi a semna în dreptul numelui dumneavoastră.

Prefect, Paul B. Demestrescu

Director, M. Ionescu

Dl. C.S. Prejbeanu lipsă din oraş, plecat la moșie
-”- August Petrarian lipsă din oraş, plecat la moșie
-”- Petre Verdeşeanu lipsă din oraş, plecat la moșie
-”- Iulian Vrăbiescu [s]
-”- Toma C. Teişanu [s]
-”- Inginer Hesselman lipsă de la domiciliu
-”- Vincentz [s]
-”- Inginer G. M. Vulcănescu [s]
-”- Petre P. Andreescu [s]
-”- Inginer Stoian [s]
-”- N. Modrescu [s]
-”- Alex. Georgescu [s]
-”- Ilie Ionescu [s]
-”- Leopold Mendel [s]
-”- N. Miertoiu [s]
-”- Louis Benke [s]
-”- Emil Mihalescu Nu pot lua parte, plecat la Paris
-”- I.D. Ivănescu lipsă din oraş
-”- Aurel Drugă lipsă din oraş
-”- Radu Marinescu lipsă, plecat la Drăgășani
-”- I. Oprescu
-”- I. Tâmpănariu Nu pot lua parte fiind bolnav
-”- Ştefan Ghisdăvescu [s]
-”- C. Sgândăreanu fiind singur în magazin nu mă pot prezența [s]
-”- Ştefan D. Popescu lipsă din oraş, fiind plecat la Drăgășani

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 435)

7.

1919 iunie 21, Craiova – Comisia de evaluare a pagubelor de război şi-a împărţit lucrările la cinci subcomisiei

196 din 21 iunie 1919

Proces-verbal

Comisiunea instituită prin Deciziunea Onor. Prefectura Dolj, din 19 iunie 1919, pentru a întocmi liste de serii de preţuri, necesare la evaluarea pagubelor de război, conform Decretului Lege no 1656/1919, întrunindu-se astăzi 23 iunie în Palatul Prefecturei, prezenţi fiind Domnii C. S. Prejbeanu, Iulian Vrăbiescu, Toma C. Teişanu, Ing. C. Hesselman, Ing. Vincentz, ing. Petre P. Andreescu, Ing. O. Stoian, N. Miodrescu, Alex. G. Georgescu, N. Miertoiu, Louis Benke şi I. D. Ivănescu, a ales pentru conducerea lucrărilor pe domnii Iulian Vrăbiescu-preşedinte, Ing. Petre P. Andreescu-vicepreşedinte şi Ing. G. Stoian-secretar.

Pentru accelerarea lucrărilor Comisiunea s-a împărţit în 5 subcomisii care să lucreze pe specialităţi, după cum urmează:

1) Imobile, case de locuit, dependinţe, împrejmuiri, fabrici, mori, unelte şi maşini agricole, scule, industria mare şi mică.

Dl. Ing. Petre P. Andreescu
-"- N. Modrescu
-"- In g. G. M. Vulcănescu
-"- Alex. G. Georgescu
-"- I. Vrăbiescu
-"- L. Benke
-"- Ing. Vincentz
-"- Ing. O. Hesselman
-"- Ilie Ionescu
-"- Ing. G. Stoian
-"- A. Drugă

2) Mobilier, obiecte casnice, mărfuri de manufactură şi lipscănie, îmbrăcăminte, încălţăminte, pielărie, giuvaergerie ca şi materii prime şi semifabricate în aceste specialităţi.

Dl. Ing. Petre P. Andreescu
-"- N. Modrescu
-"- Elie G. Georgescu
-"- L. Mendel
-"- N. Miertoiu
-"- I. Tâmpănaru (Ignătescu)
S. Ghizdăvescu
C. Sgândăreanu
I. Oprescu
Radu Manolescu

3) Mărfuri şi obiecte de fierărie şi de menaj ca şi materii prime şi semifabricate în aceste specialităţi:

Dl. Ing. Petre P. Andreescu
-"- N. Modrescu
-"- Alex. G. Georgescu

4) Cereale şi derivate, seminţe, furaje, alimente, băuturi, vite de muncă, animale mici, locuri de cultură, vii, livezi de pruni, vehicule şi hamuri.

Dl. C. S. Prejbeanu
-"- A. Petrarian
-"- P. Verdeşteanu
-"- I. Vrăbiescu
-"- T. Teişanu
-"- St. Popescu
-"- Radu Manolescu

5) Păduri

Dl. Emil Mihalescu
-"- I. D. Ivănescu
-"- Prejbeanu
-"- I. Vrăbiescu
-"- A. Petrarian
-"- P. Verdeşteanu
-"- T. Teişanu

Comisiunea este de părere a se cere Onor. Prefecturii indicaţii interpretative la art. 16 al. 4 în ce priveşte directivele şi preţurile stabilite în linii generale ale Comisiunii centrale despre care se vorbeşte în acest aliniat.

Drept care am dresat prezentul proces verbal.

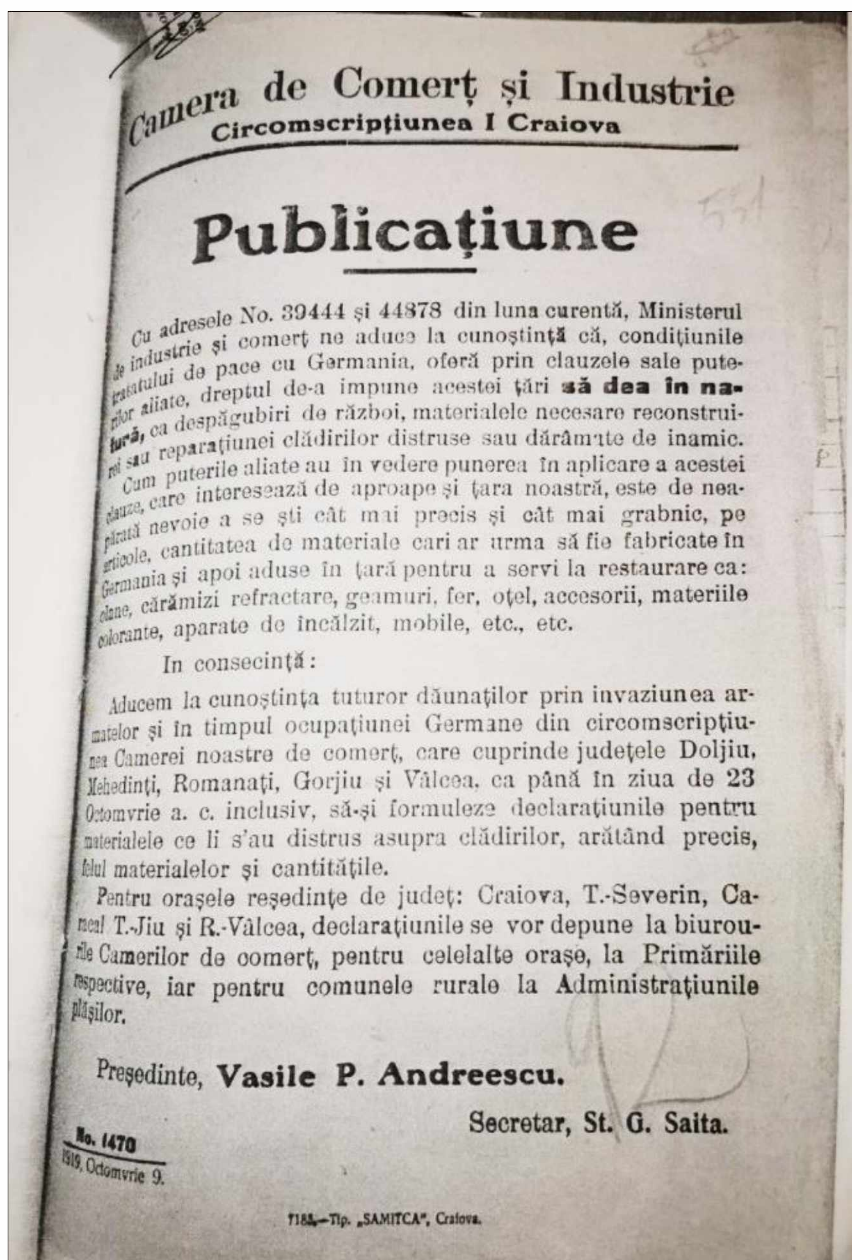
p. Preşedinte (ss) P. P. Andreescu
Secretar (ss) G. Stoian

Pentru conformitate
Albert Fiedler

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar122/1919, f. 455-456)

8.

1919, octombrie 9, Craiova – Publicația Camerei de Comerț și Industrie Craiova invită membrii săi să depună declarații pentru pagublee suferite în timpul războiului

Camera de Comerț și Industrie
Circomscripțiunea I Craiova

Publicațiune

Cu adresele No. 39444 și 44878 din luna curentă, Ministerul de industrie și comerț ne aduce la cunoștință că, condițiunile tratatului de pace cu Germania, oferă prin clauzele sale puterilor aliate, dreptul de-a impune acestei țări **să dea în natură**, ca despăgubiri de război, materialele necesare reconstruirei sau reparațiunei clădirilor distruse sau dărâmate de inamic.

Cum puterile aliate au în vedere punerea în aplicare a acestei clauze, care interesează de aproape și țara noastră, este de neapărată nevoie a se ști cât mai precis și cât mai grabnic, pe articole, cantitatea de materiale cari ar urma să fie fabricate în Germania și apoi aduse în țară pentru a servi la restaurare ca: olane, cărămizi refractare, geamuri, fer, oțel, accesorii, materiile colorante, aparate de încălzit, mobile, etc., etc.

In consecință:

Aducem la cunoștința tuturor daunaților prin invaziunea armatelor și în timpul ocupațiunei Germane din circomscripțiunea Camerei noastre de comerț, care cuprinde județele Doljiu, Mehedinți, Romanați, Gorjiu și Vâlcea, ca până în ziua de 23 Octomvrie a. c. inclusiv, să-și formuleze declarațiunile pentru materialele ce li s'au distrus asupra clădirilor, arătând precis, felul materialelor și cantitățile.

Pentru orașele reședințe de județ: Craiova, T.-Severin, Caracal T.-Jiu și R.-Vâlcea, declarațiunile se vor depune la biurourile Camerilor de comerț, pentru celelalte orașe, la Primăriile respective, iar pentru comunele rurale la Administrațiunile plășilor.

Președinte, **Vasile P. Andreescu.**

Secretar, St. G. Saita.

No. 1470
1919, Octomvrie 9.

7185.—Tip. „SAMITCA", Craiova.

(ANSJ Dolj, Pref. j. Dolj, Serv. Adm., dosar 122/1919, f. 551)

9.

1919 – Tablou de pagubele aduse primăriilor din judeţul Dolj de către armatele germană, austro-ungară, turcă şi română

Tablou de pagubele aduse Primăriilor din judeţul Dolj de către Armatele Germană, Austro-Ungară, Bulgară, Turcă şi Română

Primăriile care au suferit pagube	**Evaluarea pagubelor aduse de Armatele**										**Totalul pagubelor**	
	Germană		Austro-Ungară		Bulgară		Turcă		Română			
	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
Plasa Balta Verde												
Cernelele	5000											
Balota	350											
Şimnicu	15000											
Podari	3000											
Plasa Gângiova												
Bechetu			4844									
Bârza	2650											
Călăraşiu					530							
Comoşteni	19180											
Dobreşti	1080											
Gângiova	1642											
Gighera	1740											
Ghindeni					1805							
Greceşti					1920							
Locusteni	2500											
Nedeia					1480							
Sadova					33630							
Plasa Bârca												
Bârca			10000									
Urzicuţa	400											
Goicea Mare	2000											
Bistreţu					50000							
Cârna	345				1740							
Plasa Calafat												
Cetate					21800							
Hunia			1000									

Ciupercenii Vechi					10000							
Plasa Melineştii												
Bodăeşti	1800		800									
Adâncata	300											
Amărăşti	300											
Melineşti	4000											
Slăvuţa	2900											
Stoina	1000											
Plasa Filiaşi												
Argetoaia	1000											
Brădeşti	3000											
Coţofenii din Faţă	2500											
Coţofenii din Dos	4000											
Fratoştiţa	2000											
Floreşti	16000											
Işalniţa	12000											
Mihăiţa	5000											
Tatomireşti	17500											
Ţânţăreni	7500											
Braloştiţa	2000											
Plasa Pleniţa												
Cornu	20000											
Plasa Băileşti												
Băileşti	34000				40000							
Rast	7856				40000							
Catane	20300											
Boureni	4397											
Afumaţi	17330											
Siliştea Crucii	4000											
Negoiu	5947											
Plasa Segarcea												
Segarcea	2500											
Lipovu	950											
Plasa Brabova												
Gogoşu	1300											
Sopotu			1100									
Beloţu			800									
Brabova			2300									
Plasa Vela												
Căciulatu	3500											

811

Ciutura	6000											
Gubaucea	3000											
Sălcuţa	10000											
Tencănău	5000											
Terpeziţa	4000											
Vela	1500											
Plasa Săcui												
Coşovenii de Sus	1800											
Cârcea	6000											
Coşovenii de Jos	1450		2000									
Plasa Giubega												
Galicea Mare	540000											
Cioroiaşiu	3000											
Moţăţei	25000											
Giubega			2000									
Perişoru			300									
Total lei	882717		25144		202405							

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 900-901)

10.

1919 – Tablou cu pagubele aduse şcolilor din judeţul Dolj de către armatele de ocupaţie, întocmit de Revizoratul Şcolar Dolj

Tablou de pagubele aduse şcoalelor din judeţul Dolj de către trupele Germane, Austro-Ungare şi Bulgare

Nr.	**Numele şcoalei**	**Pagubele aduse şcoalei**		**Observaţiuni**
		Lei	Bani	
	Adâncata			
	Afumaţi	980		Pagube aduse de germani
	Amzuleşti			
	Almăj	1960		Pagube aduse de trupe germane
	Şitoaia	550		Pagube aduse de trupe germane
	Amărăşti			N-a suferit pagube
	Argetoaia	12460		Pagube aduse de trupe germane
	Leordoasa	3155		Pagube aduse de trupe germane
	Balota	4730		Pagube aduse de trupe germane
	Buşteni			
	Crucile			N-a suferit pagube
	Balta Verde-Branişte	4000		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Romaneşti			

	Basarabi			
	Golenţi			
	Băileşti şc. nr. 1	2538	30	
	Băileşti şc. nr. 2	1200		
	Bistreţ	925	50	Pagube aduse de bulgari şi germani
	Bodăeşti	4842		Pagube aduse de germani
	Boureni			
	Brabova	150		Pagube aduse de trupe germane
	Răchita			
	Urdiniţa			
	Braloştiţa			
	Sfârcea			
	Bâlta	1260		Pagube aduse de trupe germane
	Bratoveşti			N-a suferit pagube
	Brădeşti din Dos	265		Pagube aduse de poliţia germană
	Breasta	5000		Pagube aduse de trupe germane
	Constanţa			
	Bucovăţ	300		Pagube aduse de trupe germane
	Leamna de Sus	270		Pagube aduse de trupe germane
	Mofleni	720		Pagube aduse de trupe germane
	Brădeşti			
	Bucovăţ-Palilula	200		
	Bulzeşti			
	Calopăr			N-a suferit pagube
	Panaghia	5776		Pagube aduse de trupe germane
	Dâlga			
	Caraula	1240		Idem
	Carpen	860		Idem
	Gebleşti			N-a suferit pagube
	Catane	2892		Pagube aduse de trupe bulgare
	Coveiu			N-a suferit pagube
	Căciulatu			N-are pagube
	Floran			
	Mosna			N-a suferit pagube
	Ştiubeiu			
	Călăraşi	7135		Pagube aduse de trupe germane
	Sărata	850		Pagube aduse de trupe germane
	Călugărei	10000		
	Căpreni	1325		Pagube aduse de trupe austro-germane
	Brăteşti			
	Baloşani			N-a pagube
	Bulbuceni			
	Cârcea	17000		Pagube aduse de germani
	Preajba	2465		Pagube aduse de germani
	Cârna			N-au pagube
	Săpata			N-au pagube
	Cerăt			N-au suferit pagube
	Cernăteşti	12370		Pagube aduse de trupe germane
	Ţiu			
	Cernele	2706		Pagube aduse de trupe germane

	Cetate Şcoala nr.1	4300		Pagube aduse de trupe germane, bulgare şi austro-ungare
	Cetate Şcoala nr. 2	15056		Pagube aduse de trupe germane, și austro-ungare
	Fântâna Banului			
	Moreni			N-au suferit pagube
	Cioroiaşi			
	Cioroi			
	Ciuperceni Noi			
	Smârdan			N-a suferit pagube
	Ciupercenii Vechi	1965		Pagube aduse de bulgari şi germani
	Ciutura	14005		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Comoşteni			N-a suferit pagube
	Zăval	6000		Pagube aduse de trupe germane
	Cornu	2900		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Teiu			
	Coşoveni de Jos	4265		Pagube aduse de germani
	Coşoveni de Sus	7000		Pagube aduse de germani
	Coţofenii din Dos	300		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Coţofenii din Faţă	681		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Desa	710		Pagube aduse de bulgari
	Dobreşti			
	Căciulătești			
	Murta			
	Dobridor	935		Pagube aduse de trupe germane
	Drănic	50		Pagube aduse de trupe germane
	Filiaşi şc. nr.1	43000		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Filiaşi şc. nr.2	5342		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Floreşti	4000		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Chicioara	250		Pagube aduse de germani
	Poiana de Sus	26825		Pagube aduse de germani
	Foişor			N-a suferit pagube
	Bouveni			
	Belcin			N-a suferit pagube
	Fratoştiţa	200		
	Galicea Mare	4860		Pagube aduse de austro-germani
	Galiciuca	400		Pagube aduse de austro-germani
	Gângiova	4380		Pagube aduse de austro-germani
	Gherceşti	474		Pagube aduse de germani
	Lânga			
	Ghidiciu	1375		Pagube aduse de bulgari şi germani
	Ghindeni	548		Pagube aduse de germani
	Gighera	4467		Pagube aduse de germani
	Georocu Mare			
	Puţurile	335		Pagube aduse de germani
	Giubega	600		Pagube aduse de germani

	Giurgiuţa şc. nr.1	1000		Pagube aduse de germani
	Giurgiuţa şc. nr.2	2025		Pagube aduse de germani
	Godeni	1046		Pagube aduse de austro-germani
	Goeşti-Muereni			Înfiinţată în septembrie 1918
	Goeşti			
	Gogoşiu			N-are pagube
	Gogoşiţa	200		Pagube aduse de trupe germane
	Ştefănel			N-are pagube
	Goicea Mare	10055		Pagube aduse de trupe germane şi austriaci
	Goicea Mică			N-a suferit pagube
	Greceşti			
	Horezu Poienari			
	Grindeni-Lişteava			
	Grindeni-Oroşani			
	Grindeni-Ostroveni			
	Gubaucea	2510		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Hunia	4586		Pagube aduse de trupe germane
	Întorsura			N-a suferit pagube
	Radovan	1340		Pagube aduse de trupe germane
	Isvor	5832		Pagube aduse de trupe germane
	Cioroi	1800		Pagube aduse de trupe germane
	Işalniţa	22535		Idem
	Lipov			N-au suferit pagube
	Lipovu de Sus			
	Livezile	1359		Pagube aduse de germani
	Ţuglui	630		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Vârâţi			Post înffinţat pe 1 septembrie 1918
	Locusteni-Brabeţi			
	Braniştea			
	Daneţi	8550		Pagube aduse de germani
	Locusteni			
	Maglavit			
	Malu Mare	475		Pagube aduse de germani
	Măceşu de Jos			N-a suferit pagube
	Măceşu de Sus	9943	50	Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Mălăeşti	4440		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Mileşti	6574		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Mârşani	3624		Pagube aduse de germani
	Mârşani şc. de fete			N-a suferit pagube
	Melineşti	12200		Pagube aduse de germani
	Mueruşi			
	Mierea Birnici	2265		Pagube aduse de germani
	Văluţa de Sus	820		Pagube aduse de germani
	Mihăiţa	2500		Pagube aduse de germani
	Motoci	1822		Pagube aduse de germani
	Moţăţei			
	Moţăţei şc. de fete	13950		
	Murgaşiu			

	Nedeia			
	Negoeşti	2060		Pagube aduse de germani
	Negoiu	100		Pagube aduse de austro-germani
	Orodel			
	Padea			
	Perişor	2972		Pagube aduse de germani
	Pieleşti	5000		Pagube aduse de germani
	Lăcriţa	1500		Pagube aduse de germani
	Pârşani	6800		Pagube aduse de germani
	Piscu Vechiu			
	Nebuna			
	Piscu Nou			
	Pleniţa şc. nr. 1	2500		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Pleniţa şc. nr. 2	5000		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Pleniţa şc. de fete			
	Poiana Pleniţa	1400		
	Traian	1338		Pagube aduse de austriaci
	Pleşoiu	3000		Pagube aduse de germani
	Frasin			N-a suferit pagube
	Plosca	150		
	Podari	2956		Pagube aduse de austro-ungari
	Poiana Mare şc. nr. 1	2995		Pagube aduse de bulgari şi germani
	Poiana Mare şc. nr. 2			
	Poiana Mare şc. nr. 3	3550		Pagube aduse de bulgari
	Poiana Mare şc. de fete			
	Predeşti			N-a suferit pagube
	Rasnic			
	Rast	7000		Pagube aduse de trupe germane
	Risipiţi	7500		Pagube aduse de trupe germane
	Rojişte	154	50	Pagube aduse de trupe germane
	Tâmbureşti			
	Rudari	3245		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Corlate			
	Domnul Tudor			
	Sadova	1735	45	
	Damian	2747		Pagube aduse de austro-germani
	Piscu			
	Salcia			
	Valea lui Pătru			
	Secui	1450		Pagube aduse de trupe germane
	Teascu			N-a suferit pagube
	Sălcuţa	1000		Pagube aduse de germani
	Plopşor			
	Scaeşti			
	Seaca Tânără			
	Seaca Bătrână			

	Răchita			N-a suferit pagube
	Seaca de Câmp	2000		Pagube aduse de trupe bulgare
	Siliştea Crucii	2000		Pagube aduse de trupe germane şi austro-ungare
	Principesa Maria			N-a suferit pagube
	Slăvuţa	121		Pagube aduse de germani
	Ulmet			
	Sopot			N-are pagube
	Stoina	900		Pagube aduse de germani
	Păişani			
	Segarcea şc. nr. 1	16883		Pagube aduse de trupe germane
	Segarcea şc. nr. 2	1968		Pagube aduse de trupe germane
	Şimnicu-Albeşti	1034		Pagube aduse de trupe germane
	Dudoviceşti	6129		Pagube aduse de trupe germane
	Şimnicul de Sus	2655		Pagube aduse de trupe germane
	Şimnicul de Jos			
	Tatomireşti	4160		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Răcari	5310		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Meteu			
	Tălpaşiu			N-a suferit pagube
	Tencănău			Idem
	Mârza	268	50	Pagube aduse de germani şi austriaci
	Drăgaia			
	Terpeziţa	500		
	Lazu			
	Tunari			
	Tunarii Noi			
	Ţânţăreni	50000		Pagube aduse de austro-germani
	Urzicuţa	7880		
	Urzicuţa grădiniţa de copii	500		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Urzica Mare	150		Pagube aduse de germani
	Valea Boului			
	Vârvor	680		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Criva			
	Dobromira			
	Târnava			
	Vârtop			
	Vela	400		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Bucovicioru			
	Veleşti			N-a suferit pagube
	Verbiţa			
	Verbicioara			
	Zeicoiu	500		Pagube aduse de trupe germane
	Hălăngeşti			
	Gherceşti Noi			
	Mischiu	145		Pagube aduse de trupe germane
	Urzicuţa			
	Băileşti şc. no. 3	3690		Pagube aduse de trupe germane
	Băileşti şc. de fete	4272		Pagube aduse de trupe germane

	Bârca şc. no. 1	9120		Pagube aduse de trupe germane
	Bârca şc. no. 2	1075		Pagube aduse de trupe germane
	Bârza	1232		Pagube aduse de trupe germane
	Ţugureşti			N-a suferit pagube
	Valea Stanciului			
	Bechet	1400		Pagube aduse de trupe bulgare
	Pietroaia			N-a suferit paguba
	Brădeşti	4745		Pagube aduse de germani şi austro-ungari
	Tălpaşi şc. no. 2	150		Pagube aduse de germani
	Total	1080661	05	[S-au adăugat și pagubele de la Sc. Ișalnița și Călugărei]

Şcoalele din Craiova şi Calafat

Nr.	Numele şcoalei	Pagubele aduse şcoalei	Observaţiuni
	Nr. 1 băieţi Craiova	8000	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 3 băieţi Craiova	2000	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 5 băieţi Craiova	30000	Pagube aduse de trupe germane şi austriace
	Nr. 6 băieţi Craiova	40000	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 4 băieţi Craiova	20000	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 7 băieţi Craiova	857	Pagube aduse de trupe germane
	Mixtă	15213	Pagube aduse de trupe germane şi austriaci
	Nr. 1 fete Craiova	238	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 2 fete Craiova	3010	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 6 fete Craiova	3000	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 7 fete Romaneanu	14870	Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 1 băieţi Calafat	30000	Pagube aduse de bulgari
	Nr. 2 băieţi Calafat	15000	Pagube aduse de germani, austro-bulgari
	Şcoala de fete	8500	Pagube aduse de germani, austro-bulgari
	Şcoala de agricultură Filiaşi	211450	Pagube aduse de germani
	Total	402138	

Revizor şcolar, I. Spulberean

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 889-894)

11.

1919 – Memoriu de pagubele pricinuite de armatele duşmane de ocupaţie Şcolii superioare de meserii „Principele Ferdinand" din Craiova

Şcoala superioară de meserii „Principele Ferdinand" din Craiova

Memoriu

de pagubele pricinuite acestei instituţiuni de către armatele duşmane de ocupaţie în timpul dela 8/21 noembrie 1916-3/16 noembrie 1918.

La 6/19 noembrie 1916 şcoala a primit ordin de evacuare de la autorităţile militare de care depindea. În ziua de 7/20, aceeaşi lună, personalul şcoalei, care era mobilizat pe loc, împreună cu 80 de elevi, a pornit pe jos în direcţia indicată: Caracal- Stoeneşti-Roşiorii de Vede-Bucureşti-Iaşi, unde au ajuns la 17/30 Noembrie. Cei 80 de elevi erau şi ei mobilizaţi pe loc, pentru lucrările armatei de Direcţiunea Generală a Muniţiilor din Ministerul de Război.

Din cauză că evacuarea nu a fost ordonată şi pregătită mai din vreme, precum şi din cauză lipsei de mijloace de transport, nu s-a putut ridica *absolut nimic* din averea şcoalei. Toate maşinile, uneltele, arhiva şi materialele prime au rămas pe locul lor, în atelierele, magaziile şi birourile şcoalei. Nu s-au ridicat decât banii şi registrul casa.

La 8/21 Noembrie, odată cu ocuparea oraşului Craiova, a fost ocupată şi şcoala de către trupele germane. Rând pe rând apoi această instituţiune a fost ocupată temporar de trupe austro-ungare, bulgare şi mai apoi de etapele armatei germane de ocupaţie care au mai rămas aici până la 3/16 Noembrie 1918, când au fost nevoite să se retragă.

Toate aceste trupe de ocupaţie sau numai în trecere au devastat – după cum se vede în tablourile de pagube alăturate aci – aproape întreaga avere mobilă a şcoalei: materiale, maşini, unelte etc., iar averea imobilă din cauza relei întreţineri, se află într-o stare de ruină, mai ales atelierele în care lucrau zilnic 100-150 lucrători, pentru armatele duşmane. Pentru maşinile, uneltele şi materialele ce s-au ridicat nu s-au lăsat şcoalei nici un bon de rechiziţie. Maestrul vopsitor al şcoalei, D. T. A. Bogdan, care n-a putut să se retragă în Moldova, fiind bătrân şi bolnav s-a prezentat la şcoală a doua zi după ocupaţie, dar a fost dat afară şi nu i s-a mai permis intrarea în curtea şcoalei timp de 20 zile.

A. Starea clădirilor şcoalei înainte de ocupaţie şi acum

Înainte de evacuare toate clădirile şcoalei în care sunt instalate:

Locuinţa direcţiunii, cu 8 camere şi două săli principale, o seră, o bucătărie şi alte încăpăeri mai mici pentru servitori;

Clădirea în care sunt instalate 4 săli de clasă şi o cancelarie;

Clădirea ce cuprinde birourile administraţiei cu 3 camere şi 1 antreu.

Clădirea ce cuprinde: ateliereul de lăcătuşerie, hala motorului, garajul de automobile, atelierul de fierărie cu potcovăria, atelierul de tinichigerie, atelierul de vopsitorie şi atelierul de turnătorie cu 11 săli-ateliere;

Clădirea ce cuprinde atelierul de tâmplărie şi atelierul de rotărie;

Magazia cu materiale Nr. 1 şi rezervorul pentru motorină şi materiale explozibile se găseau în perfectă stare; astăzi însă, după 2 ani de ocupaţie, cea mai mare parte din aceste clădiri sunt într-o stare deplorabilă, reparaţiunile şi refacerea clădirilor ruinate – după devizul antreprenorului – Timoteo Riccioli calculat cu preţurile actuale se ridică la suma de lei 240000. Şi dacă s-ar începe lucrările imediat, nu numai că ar fi insuficientă această sumă, dar clădirea nici n-ar putea fi refăcută complet din cauza lipsei de materiale.

După cum se poate observa din tabloul de pagube pricinuite clădirilor şcoalei, atelierul de turnătorie şi cel de vopsitorie trebuiesc clădite din nou, reparaţia fiind aproape imposibilă; de asemenea, întreg acoperişul clădirei de la Nr. 4 care este foarte dărăpănat din cauza relei întreţineri, pe unele locuri ameninţă să se prăbuşească.

Toate celelalte reparaţiuni şi refaceri arătate în tabloul respectiv sunt absolut necesare pentru ca şcoala să poată fi adusă în stare de funcţionare.

B. Unelte şi maşini

La evacuare, toate maşinile şi uneltele au rămas în atelierele respective şi magaziile şcoalei. Din toate aceste maşini şi unelte nu se mai găsesc de cât foarte puţine şi acelea greu uzate. Astfel, la atelierul de turnătorie n-a rămas absolut nimic: sculele, formele *cubilotul de topit fontă*, oalele de turnat metale, au fost ridicate de armata *bulgară*. Din pricina sguduirilor provocate de lucrările soaterei cubilotului, zidurile turnătoriei sunt crăpate în foarte multe locuri.

Atelierul de vopsitorie a fost de asemenea completamente devastat. Din atelierul de lăcătuşerie mecanică şi constructivă s-au ridicat toate uneltele, o parte din transmisiuni (console, lagăre, etc.) cu toate curelele, piesele cele mai principale la motorul „Diesel" şi 16 strunguri, dintre care 9 erau aduse la şcoală de pe la celălalte şcoli de meserii din Oltenia în timpul mobilizării, pentru lucrările armatei. Toate pierderile în maşini şi unelte se ridică la suma de 98385,32 socotit din preţurile din 915/916 şi chiar mai vechi, iar după costul actual se ridică la suma de 284466,15 lei.

Cum însă cea mai mare parte din aceste maşini şi unelte nu se pot cumpăra de pe piaţă *cu nici un preţ*, fiindcă nu se găsesc, se impune restituirea lor în natură, de acei care le-au ridicat; astfel, această instituţie va trebui să rămână încă multă vreme în neactivitate, periclitându-se astfel viitorul elevilor, al maeştrilor respectivi; păgubindu-se totodată şi industria naţională în care scop fusese creiată şcoala.

C. Materiale

Materialele prime, rămase în magaziile şcoalei, în cantităţile şi cu preţurile din tablourile alăturate, au fost întrebuinţate sau ridicate de armatele de ocupaţiune. Şcoala simte foarte mult lipsa acestor materiale, fără care nu poate angaja lucrări noi şi nici executa pe cele angajate din vechi, pentru care fuseseră şi cumpărate o parte din aceste materiale (vezi tabloul No 3) cari materiale în valoare de 4015,69 lei erau aşa de curând

aduse în magazie că nici nu avuseseră timpul necesar a le înmagazina, personalul de atunci. Facturile furnizorilor şi bonurile de cumpărare se găsesc depuse la cancelaria şcoalei, pentru a fi achitate.

Valoarea totală a materialelor ridicate socotite după preţul din 915/916 sau mai vechiu se ridică la 62687,56 lei, iar socotite cu preţul minim de pe piaţa actuală reprezintă suma de 134005 lei (vezi listele Nr. 3, 4 şi 6).

D. Diverse

Cancelaria şcoalei a suferit pierderi în mobilier, aparate telefonice şi diferite ustensile în valoare de 5516,50 lei după preţurile din 915/916 şi mai vechi, iar după preţurile actuale se ridică la suma de 14862,10 lei.

Cantina şcoalei a suferit şi ea pierderi în mobilier, vase de gătit şi servicii de masă în valoare de 1534,55 lei socotit după costul din 915/916 sau mai vechiu, iar după costul actual se ridică la suma de 10470,70. Aceste obiecte ale cantinei erau depozitate în magazia şcoalei, deoarece funcţionarea cantinei era suspendată pentru un moment. Astăzi însă, când viaţa este aşa de scumpă şi elevii – care sunt toţi externi – nu pot să-şi plătească gazda şi masa, reînfiinţarea cantinei se impune odată cu redeschiderea şcoalei, pentru a le veni în ajutor cel puţin pe această cale.

Recapitularea pierderilor

	Valoarea	
	După preţul din 915/916	**După preţul actual**
Clădirile şcoalei (lista Nr.1)	-	240000
Maşini şi unelte (lista 7, 8, 9, 10, 11 şi 12)	98385,32	284400
Materiale (listele 3, 4 şi 6)	62687,56	134000
Diverse (lista 2 şi 5)	7051,05	25333
Total	**168123,93**	**683.733**

Adică lei una sută şease zeci şi opt de mii una sută douăzeci şi trei lei, valoare socotită după preţurile din 915/916 sau mai vechi, iar după cel actual adică lei şease sute optzeci şi trei de mii opt sute trei.

Cum însă cea mai mare parte din maşini, unelte şi diferite alte obiecte trebuiesc redate şcoalei în natură, valoarea lor de 58103,80 lei după costul din 915/916 iar după costul actual în valoare de lei 163633,65 deducându-se din sumele totale rămâne despăgubire în bani astfel: după costul din 915/916 sau mai vechiu Lei 110030,13 după costul actual lei 520,170,35.

p. Director, D. Stoica

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 908-909)

12.

1919 – Tablou de valoarea rechiziţiunilor făcute în plăşile din judeţul Dolj în timpul ocupaţiei şi cu ocazia războiului

Tablou de valoarea rechiziţiunilor făcute în plăşile
din judeţul Dolj în timpul ocupaţiei şi cu ocazia războiului

Denumirea plăşii	**Valoarea rechiziiţilor făcute de trupele**									
	Germane		Austriace		Bulgare		Turcă		Română	
	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
Giubega			9890730							
Segarcea	14793604									
Brabova	3047500									
Vela	1398145									
Băileşti			4417174	60			825477	35		
Pleniţa			1043380		66918					
Filiaşiu	2085000									
Melineşti	2602000									
Balta Verde	8733069									
Calopăru	12098398		26448		2999871					
Bârca	14478447									
Săcui	1042224									
Gângiova	14801227		1096870	50	1140697		1855256	85		
Total	**75079614**		**16474603**	**10**	**4207486**		**2680734**	**20**		

(ANSJ Dolj, Prefectura judeţului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 902)

ASPECTE PRIVIND PĂSTRAREA ŞI OCROTIREA COLECŢIEI FAMILIEI ŞI FUNDAŢIEI „AMAN” ÎN TIMP DE RĂZBOI[1]

Dinică Ciobotea

În ultimul secol, istoria poporului român consemnează trei mari războaie pentru cucerirea şi apărarea independenţei statale şi pentru întregirea neamului. Tributului de sânge i s-au adăugat extraordinare eforturi economice şi materiale şi însemnate pagube în avuţia culturală naţională.

Ne propunem să înfăţişăm câteva aspecte privind soarta Colecţiei familiei şi fundaţiei Aman din Craiova în tipul acestor războaie.

În timpul Războiului pentru cucerirea Independenţei de stat a României împotriva Imperiului otoman, Oltenia a devenit – din motive impuse de teatrul de război – o adevărată bază de operaţii militare. Aici, după sosirea armatei ruse la Dunăre, se va grupa armata română, iar cartierul său general de la Şimnic, Poiana Mare şi Grădinile va dirija întreaga activitate militară, civilă şi pregătirea armatei pentru trecerea Dunării. Între problemele activităţii febrile din anul 1877 menţionăm una căreia nu i s-a dat o atenţie deosebită până acum: în Şcoala de meserii din Craiova, acolo unde s-au lucrat pontoanele podului peste Dunăre, aşezat la Siliştoara şi apoi la Turnu Măgurele, s-au făcut lăzi pentru împachetarea şi evacuarea arhivei din Galicea Mare. Tot aici, după cum consemnează un document aflat la Arhivele Naţionale din Craiova, Alexandru Aman îşi va face lăzi pentru ambalarea bunurilor sale artistice[2]. Credem, însă, că măsura de prevedere nu a dus la evacuarea colecţiei sale – pe care o putem considera constituită la acea vreme – din oraşul Craiova. Dar, gândul lui Alexandru Aman dezvăluie atitudinea patriotică a aceluia care prin donaţia sa testamentară rămâne fondatorul primului aşezământ de cultură public în Craiova. „Pentru cultura poporului din oraşul meu natal Craiova, îi leg (las) biblioteca mea precum şi toată colecţiunea mea de tablouri originale de diferite şcoli şi o mică parte numai copii, portretele originale ale familiei mele, obiecte de artă şi toate mobilele”[3].

În preajma Primului Război Mondial, fundaţia Aman, inaugurată în decembrie 1908 şi organizată după principiile publicate în iunie 1907[4], cuprindea două secţiuni: o bibliotecă cu câteva mii de volume şi un muzeu cu un mobilier de valoare, obiecte de artă,

---

[1] Articolul a fost publicat şi în volumul *Elena Farago. Biblioteca şi societatea,* Biblioteca Judeţeană Dolj, Craiova, 1979, pp. 75-76.

[2] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Dolj, *Prefectura Judeţului Dolj*, dos. nr. 5/1877, f. 248.

[3] ANSJ Dolj, *Primăria Craiova*, serv. ad-tiv., dos. nr. 98/1904, f. 2-3. Copie după Testamentul lui Alex Aman din 14 nov. 1884; Tudor Nedelcea, *70 de trepte,* Craiova, 1978, p. 10 şi urm.

[4] *Fundaţia Alecu şi Aristia Aman din Craiova,* Stabilimentul grafic Ralian şi Ignat Samitca, Craiova, 1907, 20 p.

monede antice, 66 tablouri originale şi numeroase copii de diferite şcoli[5].

Tot acum, în 1915, s-au pus bazele unei alte instituţii muzeale craiovene, „Muzeul regional de antichităţi şi etnografie" dirijat („sarcină onorifică") de profesorul Ştefan Ciuceanu în localul Palatului Administrativ[6].

În timpul ocupaţiei germane în Craiova, au fost jefuite multe colecţii patriotice şi instituţiile deţinătoare, dar mai ales fundaţia Aman[7], care fusese transformată în bibliotecă unde se citea şi învăţa limba germană. La intrarea armatelor străine, membrii personalului fundaţiei (directorul Th. Popescu şi bibliotecarul şef Th. Defleury) s-au retras în Moldova. Singurul care a rămas a fost custodele fundaţiei, C.E. Petrescu, care a încercat să salveze avutul instituţiei[8]. El va fi acela care, a doua zi după ocupaţie, a primit aprobarea de a se muta în casele fundaţiei. La controlul făcut muzeului Aman şi pinacotecii a găsit „ramele de la tablouri împrăştiate, tablourile scoase din ele, cât şi rama tabloului cel mare de pictorul Stoenescu intitulat *O laie de ţigani la drum,* tabloul fiind tăiat cu cuţitul şi luat"[9]. Într-o adresă a custodelui către primarul Craiovei din 23 martie 1918 se menţionează că „refugiatul fost director Th. Popescu" a îngropat 46 de tablouri şi tabloul lui Stoenescu amintit mai sus. Totodată el cerea să i se impute lui Th. Popescu, în afară de degradarea multor tablouri prin ambalarea în tuburi de zinc de mici dimensiuni, numeroase monede greceşti, romane republicane şi imperiale, româneşti, un ceas de aur de la fondatori şi mai multe bijuterii[10]. Ulterior, o parte din acestea au fost găsite.

După reluarea ofensivei, la sfârşitul anului 1918, de către armata română, Th. Popescu, revenit în Craiova, cere reintegrarea în postul de director al fundaţiei, reocupat între timp de Şt. Ciuceanu[11].

S-au scos din Craiova bunuri de o valoare deosebită precum obiecte de port popular, fotografii de monumente istorice şi case vechi, monede antice şi chiar vestitul tezaur dacic de la Craiova.

La jefuirea şi dezorganizarea bibliotecii şi Muzeului Aman a contribuit şi ajutat Filip Sireteanu, care a deţinut funcţia de bibliotecar şef pe timpul ocupaţiei. Pentru această faptă şi alte 20 excrocherii a şi fost pedepsit de legile ţării la 1 an şi 4 luni închisoare[12].

Secţiunile fundaţiei refăcute sub directoratul poetei Elena Farago vor cunoaşte o reorganizare în 1932-1934, necesitată de volumul crescut al instituţiei mai ales după primirea donaţiei N.P. Romanescu[13].

---

[5] D.E. Petrescu, *Almanachul „Patria"* pe 1912, anul III, Tipografia şi Legătoria de cărţi Fane Constantinescu, Craiova, p. 24-26.

[6] C. N. Plopşor, „Muzeul Regional al Olteniei. Data înfiinţării şi întemeietorii lui", în *Oltenia,* cartea nr. 1, Craiova, 1940, p. 10-11.

[7] ANSJ Dolj, *Primăria Craiovei*, serv. ad-tiv., dos. nr. 75/1918, f. 105.

[8] *Idem;* Pentru întreaga perioadă a Primului Război Mondial, vezi Tudor Nedelcea, *op. cit.,* p. 70 şi urm.

[9] *Ibidem,* f. 123.

[10] *Ibidem,* f. 41, 123-124, 137.

[11] *Ibidem,* dos. 24, an. 1914, f. 68-69, fos. 75, an 1919, f. 4.

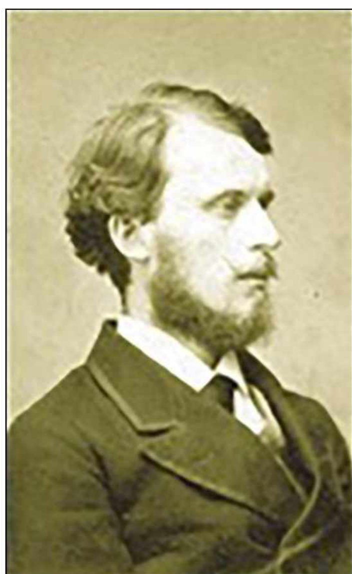
[12] În timpul ocupaţiei, director onorific a fost W. Schroff. Filogermanul F. Sireteanu care se autointitula „amtierender direktor".

[13] ANSJ Dolj, *Primăria Craiova*, serv. ad-tiv., dos. nr. 31/1934, f. 39, 40 şi dos. 31/1935 f. 63.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, din ordinul Ministerului Artelor, directorul Alexandrina Macrinici a împachetat întreg patrimoniul Muzeului Aman în 8 lăzi. Aceste lăzi au fost predate „spre păstrare şi conservare la Întreprinderile edilitare din Craiova la data de 22 aprilie 1944".

Desfacerea lăzilor, ale căror sigilii rămăseseră intacte, s-a făcut la 7 februarie 1950 în faţa unei comisii. Ele au fost preluate de Muzeul Regional al Olteniei, unde era director C.S. Nicolăescu-Plopşor[14].

În loc de încheiere, e bine să spunem că asigurarea integrităţii colecţiilor a fost o sarcină de primă însemnătate, iar generaţia noastră are obligaţia morală şi socială de a le trasmite intacte viitorimii.

Alexandru Aman (1820-1885) – magistrat, fratele mai mare al celebrului pictor Theodor Aman şi soţia sa, Aristia Aman (1833-1904) – născută Lăceanu, lasă, prin testamente, întreaga lor avere (case, mobile, tablouri, cărţi şi obiecte de artă) Primăriei Craiova, pentru înfiinţarea unui aşezământ public de cultură: Fundaţia „Alexandru şi Aristia Aman".

Casa familiei Lăceanu la începutul secolului XX, devenită la 21 decembrie 1908 sediul Fundaţiei „Alexandru şi Aristia Aman" (compusă din trei secţiuni: bibliotecă, pinacotecă şi muzeu), astăzi Biblioteca Judeţeană „Alexandru şi Aristia Aman" Dolj.

Sursa foto: https://aman.ro/istoric/

[14] Arhivele Muzeului Olteniei – Craiova, dos. special nr. 25/7 febr. 1950, 21 file.

MILITARI ROMÂNI AFLAŢI ÎN CIMITIRE ROMÂNEŞTI DIN STRĂINĂTATE

Motto:
Să ne gândim înainte de toate
Că aparţinem unei naţiuni!
(Nicolae Iorga)

Petre Gigea-Gorun

Destinul istoric a făcut ca România să participe la cele două mari conflagraţii mondiale cu mari jertfe omeneşti şi pagube materiale.

În mai multe ţări europene, în timpul războiului, sute de mii de ostaşi români participând la lupte de eliberare, şi-au jertfit vieţile, fiind înmormântaţi departe de ţara, casele şi familiile lor.

Fiind numit ca Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al României la Paris cât şi Ambasador la UNESCO, în multitudinea de probleme ce au revenit Ambasadei Române a fost şi aceea de a cinsti memoria eroilor militari români din cimitirele aflate pe teritoriul francez.

În calitate de ambasador, am stabilit să comemorăm şi să depunem coroane de flori la mormintele militarilor români după o uitare de 42 de ani, din anul 1945 când autorităţile române nu au făcut nici o acţiune de cinstire a acestor eroi.

Am intervenit în mod oficial la autorităţile franceze pentru aprobarea ca Ambasada Română din Paris să participe cu coroane de flori la cimitirele militarilor români.

Am propus ziua de 11 noiembrie, când poporul francez comemorează armistiţiul din anul 1918, un fel de „Ziua Eroilor", anunţând dorinţa noastră de a depune coroane de flori şi la monumentele eroilor francezi.

Am primit destul de repede aprobările ministerului de Externe al Franţei, care a informat prefecţii şi primarii din teritoriu despre acţiunea Ambasadei, exprimând satisfacţie şi felicitări că după 42 de ani se reia de partea română, cinstirea eroilor români.

Totodată, la „Musée de l'Armée" din Paris, după o documentare temeinică din partea Ambasadei şi a întâlnirilor mele ca ambasador cu generalul Raymond Boissau, director general al muzeului Armatei, s-au făcut rectificări şi completări ale cifrelor în tabloul general cu pierderile suferite în cel de-Al Doilea Război Mondial, în care România figura cu o participare de „14.000 militari în munţii Semenicului" (timp de 42 de ani) în loc de 880.000 oameni, din care 530.000 militari şi 350.000 persoane civile, aşa cum este în prezent.

Menţionez că URSS figurează cu 7.500.000 militari, Germania cu 3.500.000 militari, Italia cu 370.000 militari, Anglia cu 326.000 militari, Franţa cu 250.000 militari.

Membrii Ambasadei Române, au participat în ziua de miercuri, 11 noiembrie 1987, la solemnitatea de cinstire a eroilor români, la cimitirele din localităţile Dieuze, Soultzmatt, Hagenau, Labry cât şi alte comune.

Eu, împreună cu colonelul Petre Nicolai şi soţiile noastre, am participat la slujba religioasă, la depunerile de coroane la eroii români si eroii francezi iar după aceea, noi am oferit o recepţie oficială unde am oferit gustări, prăjituri şi cozonac, gazdele gustând din coniacul, vinurile şi şampania meleagurilor româneşti.

Din anul 1987, în fiecare an, au loc asemenea solemnităţi oficiale.

Militarii români înhumaţi pe teritoriul francez provin din rândul celor decedaţi în prizonierat în timpul Primului Război Mondial, aduşi în provinciile Alsacia si Lorena.

Pe teritoriul francez sunt înhumaţi 2.746 militari în 46 localităţi, unde se aflã cimitire ale ostaşilor români, din care la Dieuze (947), Soultzmatt (680), Hagenau (472), Labry (256), Sarrebourg (224).

Cimitirele eroilor români sunt bine îngrijite, în unele dintre ele fiind importante monumente închinate memoriei lor.

Atunci, la Soultzmatt, eu cu ataşatul militar şi soţiile noastre, am notat numele şi prenumele ca şi gradul ostaşilor menţionate pe crucile aflate pe morminte, întocmind liste pe care le-am trimis în ţară la Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul Afacerilor Externe.

*

* *

Aş aminti şi alte ţări unde sunt cimitire ale eroilor români, morţi pe câmpul de luptă.

În Federaţia Rusă, sunt 425 locuri de înhumare din care 162 cimitire de campanie şi 262 cimitire de prizonieri, unde se afla 24.171 militari români din care 6.879 în campanie şi 17.291 în lagărele de concentrare organizate de NKVD.

În prezent, autorităţile române sunt implicate în amenajarea unui cimitir centralizator la Rossoska, unde vor fi depuse osemintele ostaşilor morţi la Stalingrad.

În Germania, în anii Primului Război Mondial şi-au pierdut viaţa 3.500 militari înhumaţi în localităţile Manheim (64), Zwikau (134), Worms (155), Schaefesthal, Ulm etc.

În Kazahstan sunt înhumaţi 1.110 militari, în Macedonia 1.114 militari, în Serbia şi Muntenegru 3.439 militari, în Slovacia 15.077 militari, în Cehia 1.500 militari, în Bosnia-Herţegovina 69 militari.

De asemenea, în Armenia sunt înhumaţi 746 militari români, în Albania 104 militari, în Azerbaidjan 162 militari, în Estonia 15 militari, în Grecia 97 militari, în Italia 1189 militari.

În Republica Moldova, numărul militarilor este de 6.072, din care în localităţile Ţiganca sunt 1.020, în Cania 928 militari, în Miclăuşeni 350 militari, în Chişinău 232 militari, în Soroca 453 militari, în Tighina 518 militari.

În Slovacia, numărul militarilor înhumaţi este de 15.077 militari din care în Zvolen 10.384 militari, în Banska Bistrica 1.720 militari, în Podkriva 57 militari, alte localităţi 4.559 militari.

În Republica Ucraina sunt 36.824 militari români din care 1.097 din Primul Război Mondial, 26.639 militari în Campania din Est (1941-1944) şi 9.088 militari decedaţi în lagărele de concentrare organizate de NKVD.

Pe teritoriul Ucrainei, cimitirele se afla în localităţile Vigoda 2.245 militari, Kurgan 1.153 militari, Mirnoe 962 militari, Berezan 871 militari, Vasilevska 543 militari etc.

În Ungaria sunt 470 cimitire şi parcele militare şi au fost ridicate monumente în 19 localităţi. Astfel în localităţile Aszalo sunt 238 militari, în Gyor 1.200 militari, în Megyaszo 1.614 militari, în Miskolcz 704 militari, în Nyregyhaza 308 militari etc.

Trebuie precizat ca Statul român a emis Legea nr. 379/2003 prin care s-a stabilit regimul mormintelor şi operelor comemorative de război.

Astfel, s-a înfiinţat Oficiul Naţional pentru Cultul Eroilor, care se ocupă de cimitirele militare româneşti din străinătate şi care urmăreşte permanent starea acestora, organizarea unor manifestări comemorative şi are evidenţa necesară, din care autorul acestui articol a folosit datele de mai sus.

În încheiere, aş menţiona pe scurt, câteva aspecte legate de istoria celor două conflagraţii mondiale.

Prin măsurile şi acţiunile de ordin politic, diplomatic şi militar desfăşurate de Statul român, singur sau împreună cu alte state în perioada 28 iulie 1914 si 11 noiembrie 1918, România a participat la Primul Război Mondial. Toate acestea au avut în vedere atingerea scopului politic principal al participării la război pentru realizarea statului naţionar unitar.

Cel de-Al Doilea Război Mondial declanşat de către Hitler la 1 septembrie 1939 a atras şi România în această conflagraţie mondiala.

Astfel, la 22 iunie 1941, România a intrat în Război alături de Germania împotriva URSS, în vederea reîntregirii teritoriului său, fiind angajate în operaţiunile militare, efectivele celor doua armate româneşti.

Participarea României la Razboiul antifascist s-a desfăşurat de la 23 august 1944 până la 12 mai 1945, perioadă în care ostaşii români au luptat pentru eliberarea Transilvaniei, Ungariei şi Cehoslovaciei, cât şi a unor zone din Austria, pentru care România a mobilizat circa 567.000 de ostaşi, eliberând peste 200.000 km pătraţi de sub ocupaţie străină, eliberând peste 382 localităţi dintre care 33 de mari oraşe.

Cimitirul militar Dieuze, Franţa – Parcela eroilor români, loc în care odihnesc osemintele a peste 940 de prizonieri, exhumate din lagărele germane de la Bourg-Bruche, Donnelay, Juvelize, Keskastel, Lezey, Sarrebourg, Sancy şi Sarreguemines; monumentul este opera sculptorului Ion Jalea, realizat la iniţiativa Elenei Văcărescu, în anul 1920; sursa: ONCE.

ŢARA CRIŞURILOR LA CENTENAR (1919-2019)

Mihai Sporiş

Trec anii şi zilele în goană...; evenimente deosebite, reţinute de calendar, îi semnifică, iar zilelor le dau o aură specială. Unele zile stălucesc orizonturi largi şi însoresc laolaltă pe cei cuprinşi de înţelesul lor special pentru viaţa oamenilor, a neamurilor, după potrivirea trăirii lor de-a împreună.

Zilele trecute, la Sibiu – nu întâmplător capitală culturală a Europei în 2007! – Uniunea Europeană şi-a potrivit sărbătorirea Zilei Europei, la nivelul cel mai înalt, făcând din Sibiu, pentru momentul 9 Mai 2019, şi capitală politică. Anul trecut, fiind cu marca centenară *a zilei zilelor,* a acelui moment astral din destinul neamului românesc: 1 Decembrie 1918, cu Marea Adunarea plebiscitară, de la Alba Iulia, evenimentele de fericită aducere aminte cuprinseseră ţara. Memoria trebuia reîmprospătată pentru nepieritoare cunoaştere de sine, atât de necesară acum, când lumea este cuprinsă de o ameţitoare şi inevitabilă tornadă a mondializării. Noi, seniorii vâlceni, vom fi încercat să ţinem pasul, sincroni şi uneori consonanţi mesajelor publice. Am călcat locurile să ne amintim marile momente, marcate în monumente, în muzee, în inscripţii şi ne-am reîmpropiat cu sentimentul apartenenţei plenare şi cu mândria firească care ne ţine demni în faţa istoriei, pentru că înaintaşii noştri au fost părtaşi, prin faptele lor, uneori dând jertfa supremă. După ce am colindat Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova – cu Bucovina şi Basarabia (ca părţi încă înstrăinate de Statul Român – dar în ţara sufletului românesc!), Ardealul (cu descinderi speciale la Blaj, Alba Iulia. Turda Cluj-Napoca) şi participarea la adunarea centenară de la Alba Iulia – unde s-a dezvelit un monument reprezentativ, să fie bornă centenară...! – am observat că lucrarea noastră era neterminată şi ea trebuia întregită, după cum şi istoria procedase cu ţara atunci.

Trecuse 1918 şi vestul ţării fusese cuprins de reacţia bolşevică a lui Béla Kun. Vestul de ţară – ţară majoritar românească, după cum atestau studiile demografice făcute de *arbitri*... străini şi imparţiali (v. Emanuel de Martonne) nu cunoscuse încă mântuirea. Armata maghiară, care depusese jurământ de credinţă noii republici bolşevice, se reorganiza şi luase poziţii! Tratatele de pace post-război, deşi principiile wilsoniene fuseseră acceptate, în aşteptarea definitivării fiind, generaseră o stare de criză de care se putea profita. Ardealul trecea la administrarea românească (uriaşe au fost eforturile lui Iuliu Maniu şi în această muncă!), dar între Apuseni şi Tisa, Rezoluţia Adunării de la Alba Iulia, deşi valabilă, nu putea fi pusă în aplicare (graniţa de vest, nefiind trasată încă, va fi mult negociată!). Béla Kun, denunţând principile autodeterminării neamurilor (invocarea unor statalităţi anacronice, în care Regatul Ungar va fi fost pe scena geopolitică, până prin 1541!, era adusă ca argument,

cum şi azi, solicitarea unor drepturi colective ale minorităţilor susţine un revizionism anacronic, în raport cu drepturile omului) trecuse la măsuri de înstăpânire nelegitimă, prin forţă, dedându-se la crime – cum vor fi procedat şi după Dictatul de la Viena, două decenii mai târziu! Regele României, Ferdinand, ordonă Armatei Române preluarea prin forţă a ceea ce se cuvenea şi fusese hotărât prin voinţa neamului. Ceea ce a urmat se cunoaşte! Republica bolşevică va fi fost scoasă pentru o vreme din istorie, armatele române intrând în Budapesta să o lecuiască de ciuma roşie, cum făcuseră, cu un an în urmă, militari români la Viena sub comanda lui Iuliu Maniu. Pe 20 aprilie 1919, Oradea este eliberată. Generalul Traian Moşoiu este primit în ziua de Paşte, ca mare izbăvitor. Învierea românilor devenise un fapt, iar Oradea putea spera şi ea la propria ei zi, a zilelor.

Această zi a zilelor Oradiei este 23 Mai 1919, atunci când Regele Ferdinand, însoţit de Regina Maria au consacrat Ţara Crişurilor şi celelalte părţi de ţară, părţi legitime ale Regatului – aceea memorabilă Românie dodoloaţă. Iată de ce?, ne-am pornit la drum spre Oradea, să-i trăim la faţa locului bucuria propriului centenar, întârziat de bolşevici câteva luni şi căruia a trebuit să-i plătim un tribut de sânge suplimentar. Ne-am pus nelămuriţi întrebarea, dacă nu cumva chestiunea bolşevică a pus în surdină istoriografia oficială, privind incomodul centenar orădean? Dacă nu cumva acele evenimente (revoluţiile bolşevice de la Viena şi Budapesta!) anticipau ciuma roşie abătută peste români şi cu sechelele ei, încă netratate şi azi?! Parte din supoziţii aveau să ni se confirme...

Trebuie să mai adăugăm aici că plecasem şi în căutarea răspunsurilor unor întrebări pe care societatea românească în tranziţie/în curs de integrare, le pune permanent: de ce avem atâta lentoare în potrivirea pasului... european?; de unde scepticismul unora şi euforia exacerbată a altora, privind valorile europene?; de unde atâta îndârjire pentru apărarea unor năravuri şi prejudecăţi?; ce anume alimentează revizionismul unora?, resentimentul etnicităţii şi al apartenenţei confesionale? Apoi, cât poţi culege din „adevărurile” presei cotidiene, care invocă nesigur... *sursele sigure*, privind istoria recentă şi ceea ce se întâmplă departe de câmpul tău vizual, altfel încredinţat?

La drum! Să privim cu ochii noştri şi să căutăm noi înşine sursele competente aflate în miezul evenimentelor, să ne dăm singuri răspuns la întrebări. Să evităm injecţiile cu vaccin electoral, ori cu drogurile euforiei, când ni se spun cele ce vrem să auzim, chiar dacă realitatea este curat-murdară!

Oradea. Oradea-Mare/Naghi-Var. 14-16 Mai 2019. După înnoptarea de la Cluj-Napoca (oraş cu administraţie românească, din 22 decembrie 1918 şi mulţumită lui Amos Francu, moţilor şi militarilor români veniţi dinspre Bistriţa Năsăud!), am trecut... Carpaţii Apuseni, pe la Ciucea şi am urmat Crişul Repede, cu apele sporite şi tulburate de ultimile ploi, spre Oradea. În inima aceasta a Crişanei, capitală a judeţului Bihor, mai demult a unui important comitat al părţilor ungureşti, vom fi luat act despre cetatea feudală cu ruinele încă în peisaj, despre regi iluştri ai istoriei lumii, între care regele Ungariei şi împărat al Europei: Sigismund de Luxemburg (1385-1437), aliat şi tovarăş de arme lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), la Rovine. Am poposit în Piaţa Unirii, am urcat în turnul primăriei şi am văzut cu ochii noştri marcajul multietnic: o biserică romano-catolică, una greco-catolică, una ortodoxă, cu lună şi cu chipul lui Horea, tăinuit printre icoane, iar imediat lângă Criş, o sinagogă... Amprenta românească, bine marcată în spaţiul public

prin bisericile noi, unele cu pereţii, aşteptându-şi pictorii este bine gestionată de Muzeele oraşului, între care Muzeul Ţării Crişurilor, coordonator, este purtătorul multor clarificări. Aflăm de românismul local prin Muzeele Memoriale: „Iosif Vulcan", „Aurel Lazăr" şi mai ales prin bisericuţa de lemn reasamblată, adusă din satul Corbeşti în incinta Mănăstirii Sf. Cruce, nou edificată în Oradea. Românii, maghiarii, evreii dădeau, în principal, populaţia unui oraş important din fostul regat, mai apoi din imperiul habsburgic, până la cufundarea lui, după 1918, în istorie. Catolicii vor fi însemnat amprenta confesională a oraşului, românii ortodocşi, nefiind parte a unei naţiuni recunoscute, îşi trăiau iobăgia în tradiţia ortodoxiei, iar prin impunerea *uniaţiei*, parte va fi trecut la greco-catolicism. Curentul protestant, venind dinspre principatul Transilvaniei, în vremea stăpânirii turceşti în Panonia, şi diaspora evreiască, au dat Oradiei caracterul multicultural, multiconfesional şi de mare centru cultural, unde a putut să se dezvolte şi elita românească, atât de necesară emancipării neamului. Am împresurat cu privirea conturul pieţii, *am stat de vorbă* cu marile personalităţi care pavoazau clădirile să ni se arate eroii - peste centenar!- ai unui eveniment astral al românilor: Regina Maria, Regele Ferdinand, Gen. C. Prezan, I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiş, Iuliu Hossu, Vaida Voievod, Ioan Suciu, Aurel Lazăr... Un labirint insinuat printre clădiri cu faţade înnoite ne vorbeşte despre... Vulturul Negru. Nişte macarale înalte îşi rotesc braţele în peisaj. Betoniere, basculante mari, perforatoare, compactoare şi un furnicar de oameni îşi văd de treabă, nestingheriţi de vreme şi de privitori. Pe panourile care delimitau şantierul dinspre albia Crişului Repede, fotografii vechi-desigur informaţii peste timp, ne clarificau rostul forfotei, mult înspre înserare. Aflăm că pe 23 Mai 2019 Oradea îşi serbează Centenarul propriu, amintind de venirea, în urmă cu o sută de ani a Regelui Ferdinand şi a Reginei Maria, să consacre mântuirea Ţării Crişurilor, la trupul României. Evenimentul fusese anunţat (aflăm din publicaţia: „Muzeul Ţării Crişurilor", nr. 37/ianuarie-martie 2019), de generalul eliberator, Traian Moşoiu, în memorabila zi de Paşte a anului 1919: „Cu ziua de azi Regele Ferdinand al României a pus stăpânire asupra acestui oraş şi a judeţului Bihor. De azi încolo D-voastră sunteţi cetăţeni ai României Mari". În legătură cu acest eveniment suntem de acord cu spusele directorului Muzeului Ţării Crişurilor, Aurel Chiriac, care consemnează în publicaţia pe care o editează instituţia sa (menţionăm aici acest fapt pentru a sugera şi altora acest instrument de informare publică!): „Bolşevizarea oraşului – în simbioză cu bolşevizarea Ungariei – reprezenta un pericol real câtă vreme puterile aliate participante la Conferinţa de pace de la Paris aveau o atitudine ezitantă, chiar rezervată, faţă de evenimentele din această parte de Europă. **Fără înţelepciunea şi curajul arătate atunci de Regele Ferdinand şi de prim-ministrul I.I.C. Brătianu, care au hotărât că doar cucerirea Budapestei poate aduce la normalitate acest spaţiu estic, ferindu-l de bolşevism, nu putem nici măcar bănui traseul Europei.** De aceea nu cred că jignim marile repere istorice dacă spunem că **unirea noastră, a Oradiei, cu Ţara, a avut loc doar în ziua de Paşti a anului 1919 – 20 aprilie, când intrau în oraş trupele româneşti sub conducerea generalului Traian Moşoiu".**

Suntem în Piaţa Unirii, din Oradea. Asistăm la un eveniment unic (credeam, necunoscând istoria monumentului!): Mihai Viteazul/statuie ecvestră era dată jos de pe soclu. Aflăm că pentru totdeauna! În mod spontan simt o revoltă. Cum este posibil ca un

simbol al unirii tuturor românilor să iasă din peisajul unei pieţe a... unirii? Tocmai trecusem pe lângă Mânăstirea Cozia, unde-i veşnicea mama/ Maica Teofana, pe la Proieni de pe Valea Oltului unde se cununase, pe la Şelimbăr unde învinsese pe Andrei Bathory, pe la Alba Iulia, pe la Mirăslău şi pe la Turda (să-i vedem Mănăstirea ctitorită lângă mai vechiul Mausoleu!), peste tot numai cu o zi în urmă. Neinformaţi asupra intenţilor edililor oraşului faptul ne părea impardonabil! Supărării noastre se adăuga şi un strigăt venit din eterul cu INTERNET, tocmai din Râmnic, care în loc să ne documenteze – din presă venind, cu pretenţia deontologiei, cu mai multe surse credibile şi cu argumente valabile! – , a pus foc pe vâlva noastră instinctuală. Ne informăm apoi de peste tot! Cel mai bine a făcut-o primarul în exerciţiu, Ilie Bolojan, întâlnit întâmplător şi foarte prielnic! Apoi ne-au confirmat-o toate cele văzute, făptuite deja, şi cele auzite de la oamenii foarte bine informaţi, precum Ionel Pop, Florin Ardelean şi Aurel Chiriac. Mă supăr imediat, după acceptarea explicaţilor primite, pe cel care pusese gaz pe ieşirea noastră emoţională. Îmi trec prin minte toate blestemele posibile, observând în reacţia omului de presă din Râmnic, o deturnare a evenimentului către competiţia electorală, în plină desfăşurare. L-am văzut imediat ca pe un căţelandru, sugând pe sub căruţa vâlceană, la ugerul căţelei politice aflată în prea călduri electorale. M-am liniştit că aici în Piaţa Unirii de la Oradea putea să latre în voie, în plină zi şi la luna din turlă, fără să fie băgat în seamă de oamenii responsabili, cu planuri clare de acţiune şi mai ales cu fapte. Ne-a spus-o explicit primarul când ne-a văzut nedumerirea: „trebuie să facem ceea ce trebuie, în respectul deplin al istoriei adevărate, în respectul tuturor, chiar dacă pe termen scurt lumea poate să şi cârtească!” Ne-a explicat primarul că a restituit oraşului marile personalităţi căzute în penumbra istoriei, ori poate nemeritat uitate. Traian Moşoiu şi-a situat bustul în faţa noului sediu al muzeului Ţării Crişurilor, iar sala de festivităţi a Primăriei îi poartă numele şi îi este dedicată o reamenajare, specială. În parcul central, pe aleea către Monumentul dedicat Armatei Române, de câteva săptămâni Emanuel de Martonne îşi va fi primit şi el monumentul. Regina Maria se va fi aşezat peste podul Crişului în faţa unui palat al ...culturii, în vecinătatea pieţii Unirii. Regele Ferdinand, cel care eliberase Oradea şi făcuse posibilă unirea cu ţara a Crişanei, a trebuit să-şi aştepte rândul pe soclul acesta care i se dedicase, mult după Horty, după soldatul sovietic... *eliberator*! Cum să-l pui pe Ferdinand, care învinsese bolşevicii, când România se bolşevizase şi dusese monarhia română în afara istoriei martelându-i înscrisurile?! Da, Mihai Viteazul, putea substitui pentru Oradea un adevăr incomod. Simbol al unirii fiind, va fi ţinut locul până când adevărul s-a putut scoate din ascundere. La centenarul Oradiei, Ferdinand adevereşte propriile fapte, iar lui Mihai Viteazul, un edil inspirat, echidistant între taberele din scenă şi deschis celor ale modernităţii noastre, i-a pregătit un loc special în care se va bucura de toată cinstirea. M-am liniştit! Căţelandrului care tulburase Crişul îi transmitem că peste tot în Transilvania, Crişana, Banat am văzut pe soclul înalt *lupa capitolină*, hrănind puii de om cu seva latinităţii noastre. Şi îi mai spunem că în ţara lui Vâlc şi a lui Vulcus, unii căţelandri latră doar pe sub căruţa căruţaşului, adică înlănţuiţi de ignoranţă şi angajaţi unor interese ale cărăuşiei politice, care n-au a face cu realitatea drumului prost pietruit.

Am fost, am văzut şi ne-am lămurit cu multe! La Timişoara, după ce am trecut pe la Şiria lui Ioan Slavici şi Emil Monţia, pe la Arad – *capitală politică a unirii de la 1918,* am reîntâlnit forfota pregătirii, cu şantiere în oraş, pentru *capitala culturală* a Europei anului

2021! Lupa capitolină domina piaţa centrală unde o proclamaţie, *cu punctul opt* inclus, cerea abolirea bolşevismului remanent, dar strigătul nu a putut fi auzit, cum nici semnul latinităţii nu poate să înlocuiască căţeaua politicii care latră propagandele nocive! Am sosit acasă în prag de sărbătoare. Mâine, 20 Mai, Râmnicul este în sărbătoare. Se împlinesc 631 de ani de la atestarea datorată lui Mircea cel Bătrân (cel Mare), cel care doarme la Cozia de 601 ani, fără a beneficia de respectul urmaşilor săi, aşa cum am aflat despre Sfântul Ladislau, cel cu biserică în Oradea (şi întemeietor al cetăţii!) şi cu canonizările, demult făptuite, cum se va fi întâmplat, cu atâţia regi ai Ungariei!

Mihai Viteazul –
mare voievod și domn,
primul întregitor
al românilor (1600).

Alexandru Ioan Cuza –
domn al Principatelor Unite,
părintele statului român modern
(1859).

Ferdinand I –
rege al României,
părintele României Mari
(1918).

CULTUL EROILOR LA CENTENAR
(1919-2019)

Eugen Petrescu,
Petre Stoica

Cultul Eroilor înseamnă întoarcerea cu smerenie, preţuire şi recunoştinţă la rădăcini. Pomenirea celor căzuţi pe câmpurile de onoare face parte din permanenţele vieţii poporului român. Strămoşii noştri şi-au respectat eroii, preamărind, prin ei, cele mai nobile virtuţi, pe care le-au păstrat, din generaţie în generaţie, drept cea mai valoroasă moştenire.

Până la Primul Război Mondial (1916-1919), românii îşi pomeneau eroii în prima sâmbătă a morţilor din an. Imediat după război, cinstirea memoriei eroilor căzuţi pe câmpurile de onoare a căpătat o formă organizată şi în afara Bisericii. Aşadar, instituţia care şi-a asumat nobila misiune de a construi, îngriji, înfrumuseţa şi păstra mormintele şi operele comemorative de război a fost ***Societatea Mormintele Eroilor Căzuţi în Război***, înfiinţată prin Înaltul Decret Lege nr. 4106, din **12 septembrie 1919**, semnat de Regele Ferdinand I.

Potrivit art. 3 din Statutul Societăţii, scopurile acesteia erau:

a) de a descoperi locurile pe care se află mormintele sau gropile comune ale celor căzuţi pentru Patrie;

b) de a aduce acestor locuri îmbunătăţirile necesare prin construirea de ziduri împrejmuitoare, plantarea de arbuşti ornamentali, ridicarea de cruci, troiţe, pietre funerare şi monumente; construirea de mausolee, capele etc.

c) de a lua măsuri ca ziua comemorării eroilor să fie serbată cu mare fast religios, militar şi şcolar, la nivel naţional.

Societatea funcţiona sub înaltul patronaj al Reginei Maria, ca preşedinte de onoare, cea care cucerise veneraţia întregului popor român prin grija purtată zecilor de mii de soldaţi români răniţi şi bolnavi în timpul Războiului de Re-Întregire a Neamului. Preşedintele activ al Societăţii era mitropolitul primat Miron Cristea, devenit ulterior primul Patriarh al României. Alături de aceştia, din Comitetul Central al Societăţii mai făceau parte miniştrii de război, interne, domenii, culte, lucrări publice, ministrul muncii şi ocrotirii sociale, şeful marelui stat major al armatei, comandantul corpului jandarmeriei rurale, comandantul corpului grănicerilor, secretarul general al ministerului de război şi un profesor universitar ales de colegii săi. Familiile celor căzuţi în război (părinţi, soţie, copii) erau de drept membri activi.

Reglementată şi împuternicită prin Înaltul Decret nr. 3530 din 24 august 1920, *Legea pentru cinstirea memoriei eroilor căzuţi în război* prevedea construirea în Bucureşti a unui edificiu comemorativ al războiului de unitate naţională, care să cuprindă

un **Cenotaf** deasupra căruia să fie depusă **„Cartea de Aur”** cu numele celor morţi pe câmpul de luptă; ridicarea de monumente comemorative în toate localităţile unde s-au desfăşurat acte de eroism sau de provenienţă a eroilor; construirea, întreţinerea şi înfrumuseţarea mormintelor şi cimitirelor ostaşilor morţi atât în ţară cât şi în străinătate de către Societatea „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”, sub directa coordonare a Minsterului de Război; comemorarea eroilor în fiecare an, de ziua Înălţării Domnului, decretată ca sărbătoare naţională; înfiinţarea în fiecare comună a unui registru numit „Cartea de Aur”, păstrat în localul primăriilor, într-un spaţiu special amenajat, care să fie sala de onoare a eroilor.

Familiilor celor morţi în război li se decerna o diplomă specială (conform Înaltului Decret nr. 795 din 19 iulie 1919), iar dreptul de a o primi (şi moşteni) revenea: soţiei, copiilor, părinţilor şi fraţilor.

Nu erau uitaţi nici ostaşii români căzuţi pe pământ străin, după cum o atenţie similară se acorda şi ostaşilor fostelor state beligerante – amice şi inamice – situate pe teritoriul românesc şi care se bucurau de acelaşi regim ca şi mormintele naţionale, sub condiţia reciprocităţii; ceremoniile de înhumare se puteau desfăşura după un program stabilit de Societate.

Ulterior, în cimitirele eroilor aveau dreptul de a fi înhumaţi veteranii şi invalizii din războiul de reîntregire, precum şi surorile de caritate, infirmierele şi cercetaşii care au luat parte la război, dacă îşi exprimau dorinţa înainte de moarte. În niciun caz nu se permitea ca în cimitirul eroilor sau în porţiunea din cimitirele de garnizoană rezervată pentru eroi să fie înhumate alte persoane decât cele menţionate anterior. Pentru profanatori (persoanele care încălcau aceste prevederi) erau aplicate, conform Codului Penal, pedepse cu închisoarea de la trei luni la un an.

Comitetul Central şi comitetele teritoriale aveau obligaţia de a întocmi un istoric al Societăţii, cu scopul de a oferi cercetătorilor şi generaţiilor viitoare o preţioasă sursă de informaţii şi date asupra cultului eroilor noştri: amintiri ale supravieţuitorilor despre faptele lor de vitejie şi ale camarazilor căzuţi; viaţa în prizonierat; fotografii, schiţe de război, desene şi corespondenţă de pe front etc.

Societatea a editat un „Buletin literar de propagandă şi informaţiuni” denumit **„Cultul Eroilor Noştri”** (1919), ulterior **„România Eroică”** (1928), publicaţie răspândită în toată ţara, aceasta fiind martor activ la marile demersuri şi realizări ale Societăţii. Revista a avut un nucleu de colaboratori de mare valoare în frunte cu Regina Maria, Patriarhul Miron Cristea, Octavian Goga, George Coşbuc, Alexandru Vlahuţă, Mihail Sadoveanu, Şt. O. Iosif, Camil Petrescu, Nichifor Crainic, I. Gh. Duca, Mircea Dem. Rădulescu şi alte personalităţi civile şi militare, oameni de cultură şi artă.

În anul 1921 s-a realizat **Semnul Aducerii Aminte** – o placă din bronz sau ceramică pe care o primea fiecare familie şi care era aşezată pe prispele sau faţadele caselor unde au trăit eroi căzuţi în războiul pentru reîntregire a neamului. Ca semn al recunoaşterii activităţii desfăşurate de unii cetăţeni, de cinstire a eroilor neamului, conducerea societăţii avea dreptul să-i propună pentru a fi decoraţi pentru merite deosebite în domeniul cinstirii eroilor.

Societăţii Mormintele Eroilor Căzuţi în Război i se datorează realizarea în anul 1923, cu sprijinul armatei, a Mormântului Ostaşului Necunoscut, a marilor memoriale

(mausolee) de la Mărăşeşti, Mărăşti, Soveja, Focşani, Mateiaş, Târgu Jiu etc., precum şi a sute de monumente situate pe teritoriul României Mari. Aici trebuie amintită şi Crucea Generalului David Praporgescu – comandantul Corpului I Armată, primul general român căzut pe câmpurile de luptă ale Marelui Război, operă ridicată de Societate în anul 1927, în satul Câinenii Mari, comuna Câineni, judeţul Vâlcea.

În 1927 este promulgată, prin publicarea în Monitorul Oficial nr. 119 din 2 iunie, *Legea asupra regimului mormintelor de război din România*, votată în unanimitate de corpurile legiuitoare. Prin această lege, Societatea „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război" se transformă în ***Societatea „Cultul Eroilor"***, menţinându-şi calitatea de persoană juridică, acordată anterior şi având rolul de a se ocupa de *„îngrijirea şi înfrumuseţarea tuturor mormintelor de război de pe întreg teritoriul ţării, fără deosebire de naţionalitate şi confesiune"*.

Prin Decretul-Lege nr. 424, privind regimul mormintelor şi operelor comemorative de război, promulgat de Regele Carol al II-lea la 1 august 1940, cu puţin timp înainte de a abdica, societatea se transformă în ***Aşezământul Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor***, denumire acordată în memoria Reginei Maria, decedată la 18 iulie 1938.

După abdicarea Regelui Mihai I şi proclamarea Republicii Populare Române, aşezământul a trebuit să scoată din titulatura sa numele Reginei Maria, pentru ca, la 8 iunie 1948, ca urmare a Decretului nr. 48 al Marii Adunări Naţionale din 29 mai 1948 şi a Deciziei Consiliului de Miniştri nr. 297 din 8 iunie 1948, să fie desfiinţat, întregul său patrimoniu fiind trecut la Ministerul Apărării Naţionale. Tot atunci şi-a încetat activitatea şi revista „România Eroică".

În cei 29 de ani de existenţă (1919-1948), societatea a reuşit să-şi înscrie printre importantele ei realizări: 118 cimitire de onoare definitive, 84 cripte, 13 mausolee, 508 troiţe, identificarea şi amenajarea a 529.713 morminte închinate eroilor, din care 72.870 în străinatate.

Opera societăţii nu a însemnat doar împlinirea unei datori de onoare, de pietate şi recunoştinţă faţă de cei căzuţi pe câmpurile de luptă, ci şi de concentrare a acestor pilde de eroism şi locuri de onoare, care să influenţeze generaţiile viitoare. Ea este piedestalul pe care trebuie să se edifice întreaga noastră conştiinţă naţională şi viitorul neamului românesc, astfel ca unitatea înfăptuită să nu poată fi sfărâmată de nicio putere pământească. Crezul acesta moral, inspirat din învăţăturile creştine, atât de glorios ilustrate de atâţia eroi, ale căror morminte le îngrijim, formează piatra de temelie a nobilei noastre opere.

După anul 1948, odată cu desfiinţarea Aşezământul Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor, respectul pentru eroii neamului şi cultivarea sentimentului de preţuire a memoriei acestora au început să se năruiască, locul lor fiind luat de exacerbarea cultului personalităţii. Timp de peste 40 de ani s-a manifestat o slabă preocupare de îngrijire a cimitirelor de onoare şi a operelor comemorative de război precum şi de menţinerea trează a cultului faţă de eroii patriei, majoritatea cimitirelor şi operelor comemorative de război suferind deteriorări şi furturi deosebit de serioase, unele din acestea fiind chiar distruse.

Sub regimul comunist, multă vreme comemorarea eroilor a fost oficiată fără reglementări legale, la aprecierea autorităţilor şi a unor oameni de bună credinţă. Abia prin Decretul Consiliului de Stat nr. 117 din 23 octombrie 1975 s-a stabilit comemorarea celor căzuţi în războaie la 9 mai – „Ziua Victoriei", devenită sărbătoare naţională.

Cu o legislaţie lacunară, fără acoperire organizatorică şi financiară la nivel naţional, era de aşteptat ca ansamblul manifestărilor dedicate cultului eroilor neamului să se diminueze şi să slăbească în conţinut. Hegemonia URSS-ului după cel de-Al Doilea Război Mondial a dus la împânzirea României cu monumente dedicate ostaşului sovietic eliberator, în detrimentul eroilor români căzuţi pe câmpurile de luptă, pentru întregirea şi apărarea ţării, în special pe Frontul de Est.

În aceste condiţii, călăuziţi de sentimentele nobile manifestate de-a lungul vremii de poporul nostru, la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989, la iniţiativa unui grup de ofiţeri rezervişti – general-locotenent Stelian Popescu, fost comandant al Armatei a 4-a, coloneii Petre Stoica, Aurel Matei, Constantin Popescu, Vasile Toma, Dumitru Tălmaciu, Valentin Arvinti, Mihai Niţă Mihai şi Nicolae Ştefănescu – având la bază libera adeziune, a fost înfiinţat ***Comitetul Naţional pentru Restaurarea şi Îngrijirea Monumentelor şi Cimitirelor Eroilor*** – care, prin Sentinţa civilă nr. 664 din **19 noiembrie 1991**, Dosar 670/PJ/1991, a dobândit personalitate juridică. Ulterior, în baza Hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nr. 3036 din 19-20 iunie 1992, Societatea a primit binecuvântarea de a funcţiona sub oblăduirea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, având ca părinte spiritual pe Preafericitul Părinte Patriarh Teoctist. De asemenea, prin Ordinul nr. 5706 din 31 10 1992, a primit acordul ministrului apărării, general-locotenent Nicolae Spiroiu, de a funcţiona sub patronajul Ministerului Apărării Naţionale şi de a avea sediul în Palatul Cercului Militar Naţional.

Organism non-guvernamental, apolitic şi non-profit, Comitetul Naţional pentru Restaurarea şi Îngrijirea Monumentelor şi Cimitirelor Eroilor şi-a asumat misiunea de a prelua obiectivele Aşezământului Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor de cinstire a memoriei eroilor şi de ocrotire a operelor comemorative de război, suplinind astfel golul creat în anul 1948, gol neacoperit de prevederile Decretului Consiliului de Stat nr. 117 din 23 octombrie 1975, care, cu unele modificări aduse, prin Legea nr. 48/1995, a fost în vigoare până la apariţia Legii 379/2004.

În anul 1997, *Comitetul Naţional pentru Restaurarea şi Îngrijirea Monumentelor şi Cimitirelor Eroilor* şi-a schimbat denumirea în ***Asociaţia Naţională „Cultul Eroilor"***, păstrându-şi personalitatea juridică. Anul 1997 marchează începutul reeditării revistei independente, de cultură istorică şi de cinstire a eroilor „România Eroică", serie nouă, iniţiativa aparţinând colonelului Petre Stoica, noul preşedinte al Asociaţiei, după moartea generalului Stelian Popescu, primul preşedinte al acesteia.

Începând cu 13 martie 2012, în urma Hotărârii dată de Judecătoria Sectorului 1 Bucureşti, la dosarul nr. 42407/299/2011, organizaţia se numeşte ***Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria"***, deviza sa fiind: ***„Neamul este etern prin cultul eroilor!"***

Doi ani mai târziu, la 19 august 2014, sub conducerea noului preşedinte, gl. mr. (rtr) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" îi este recunoscut statutul de utilitate publică prin Hotărârea nr. 698 a Guvernului României.

În prezent, Asociaţia are filiale în toate judeţele ţării şi în municipiul Bucureşti, acestea fiind conduse în marea lor majoritate de ofiţeri în rezervă şi în retragere, istorici etc. La rândul lor, filialele au în subordine subfiliale municipale, orăşeneşti, comunale şi de sector şi organizaţii de tineret, denumite Cercuri Şcolare, în care activează un număr important de elevi şi profesori.

La iniţiativa istoricului vâlcean Eugen Petrescu – preşedintele Filialei Judeţene „Matei Basarab" Vâlcea a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", în 2010 a luat fiinţă ***Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa"*** cu sediu la Râmnicu-Vâlcea. După un an de activitate, desfăşurată în colaborare cu două instituţii de nivel academic – Universitatea din Craiova şi Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopşor" al Academiei Române, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" a primit avizul de funcţionare din partea Biroului Executiv Central al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", prin Decizia nr. 56 din 10 octombrie 2011, director al acestei divizii de cercetare fiind ales fondatorul său – istoricul Eugen Petrescu, iar coordonator ştiinţific profesorul universitar, doctor în istorie Dinică Ciobotea de la Universitatea din Craiova. În cei 10 ani de activitate, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" a organizat trei proiecte de cercetare având ca temă principală Bătălia din 9-12 noiembrie 1330, aşa-zisă de la Posada (rezultatele fiind publicate în două volume), Rezistenţa Armată Anticomunistă din România (în prezent fiind publicat un volum având ca temă Grupul Arnota), Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor (în derulare), toate desfăşurate sub genericul „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului", în care au activat şi activează, ca cercetători voluntari, circa 100 de istorici, arhivişti, filologi, geografi, teologi etc., din România, Republica Moldova şi Ucraina, rezultatele fiind publicate în mai multe volume, printre care şi volumul acesta.

*

* *

La 8 august 2019, cu prilejul aniversării a 100 de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război" (12 septembrie 1919), Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria" a organizat la Sala de Marmură a Palatului Cercului Militar Naţional din Bucureşti, începând cu ora 11.00, o adunare festivă de înaltă ţinută. Deschiderea manifestării a fost oficiată de către preşedintele Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", gl. mr. (rtg) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, care a făcut un scurt istoric şi o trecere în revistă a activităţii Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război" şi a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", continuatoarea tradiţiilor societăţii.

Cu acest prilej au fost transmise mesaje de salut şi felicitări din partea Preşedinţiei României, Guvernului României, Casei Regale a României, Patriarhiei Române şi Ministerului Apărării Naţionale, din partea unor organizaţii cu profil militar şi diplomatic de nivel naţional. Redăm mai jos, după cuvântul generalului Visarion Neagoe, mesajele/felicitările Preşedintelui României şi Custodelui Coroanei României, din păcate singurele aflate la momentul redactării acestui articol în arhiva centrală a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria".

Un secol de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război” (1919-2019)

Doamnelor şi domnilor,

Am onoarea să mă adresez dumneavoastră cu emoţia pe care o generează gândul că am în faţă oameni, personalităţi binecunoscute în societate, care, prin activitatea lor, se îngrijesc şi de eternizarea eroismului românesc.

În calitate de preşedinte al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” (ANCERM), doresc să vă mulţumesc pentru participarea la manifestarea noastră, prin care vrem să marcăm împlinirea a 100 de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”. Mi-ar fi plăcut să spun: **Un secol de Cultul Eroilor!** Dar realitatea şi istoria nu-mi dau acest drept, pentru că un calcul simplu ne arată că din cei o sută de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război” doar vreo 50 de ani au fost consacraţi cu adevărat cinstirii memoriei eroilor.

În ceea ce priveşte tema pe care am plăcerea să o prezint în faţa domniilor voastre, simt nevoia să încep cu câteva precizări.

La 12 septembrie 2019 se împlinesc 100 de ani de când Regele Ferdinand I a semnat – în urma raportului înaintat de ministrul de război, generalul Arthur Văitoianu – Înaltul Decret-Lege nr. 4106, prin care a fost înfiinţată Societatea „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”. De fapt, prin acest decret s-a instituţionalizat activitatea de păstrare şi cinstire a memoriei celor căzuţi pe câmpurile de luptă.

Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria”, pe care o reprezint în calitate de preşedinte, este – aşa cum se arată şi în statutul său – continuatoarea tradiţiilor şi obiectivelor societăţii create acum 100 de ani.

Pentru a nu da loc la discuţii neprincipiale, ţin să precizez că patrimoniul acestei societăţi a fost preluat, din 2004, de Oficiul Naţional pentru Cultul Eroilor, instituţie aflată, acum, după cum bine se cunoaşte, în subordinea Ministerului Apărării Naţionale. Din păcate, a fost preluată doar o parte – nesemnificativă! – din acest patrimoniu. Sediul Aşezământului, situat în strada Sapienţei, nr. 6, din Bucureşti, serele de flori şi atelierele pentru construirea de monumente, aflate în cartierul Ghencea, nu au fost recuperate până acum şi cred că sunt slabe speranţe de a fi recuperate vreodată!

Pentru cine nu ştie, precizez că Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria” – prima asociaţie, înfiinţată după 1990, care revendică tradiţiile Aşezământului Naţional „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor – funcţionează sub patronajul Ministerului Apărării Naţionale şi sub oblăduirea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române. În activitatea sa, asociaţia noastră colaborează cu autorităţile administraţiei publice de stat centrale şi locale, cu

Ministerul Apărării Naţionale şi Ministerul Afacerilor Interne, cu Ministerul Educaţiei şi Cercetării Ştiinţifice, dar şi cu alte ministere. Avem protocoale de colaborare cu numeroase organizaţii neguvernamentale şi, fireşte, cu Oficiul Naţional pentru Cultul Eroilor.

Pentru mai multe amănunte, puteţi accesa site-ul nostru, pe adresa: **cultuleroilor.ro.** De asemenea, vă putem pune la dispoziţie un CD cu filmul realizat de Studioul Cinematografic al Armatei despre Cultul Eroilor.

Doamnelor şi domnilor,

După această scurtă punere în temă, aş dori să supun atenţiei dumneavoastră câteva probleme care privesc Patrimoniul comemorativ de război al românilor, dar şi Memoria eroismului Neamului Românesc.

Patrimoniul eroismului naţional. Anul trecut românii au sărbătorit împlinirea unui Secol de la Marea Unire, ora astrală a istoriei României. I-a fost dată generaţiei noastre şansa de a sărbători primul Centenar al Unirii! Dacă festivităţile şi toate acţiunile desfăşurate s-au ridicat la înălţimea evenimentului, rămâne să judece generaţiile viitoare.

La un an de la sărbătoarea Centenarului, asociaţia noastră are onoarea să sărbătorească împlinirea a 100 de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”.

Este, pentru noi, un prilej potrivit de a arăta generaţiilor de astăzi ce sacrificii uriaşe a făcut România în anii Marelui Război, când mai bine de 2/3 din pământul ţării a fost sub ocupaţia inamicului. Potrivit statisticilor istoricilor militari, numărul total al morţilor Armatei Române se ridică la 2.331 de ofiţeri şi 216.966 de soldaţi. Numărul civililor morţi ca urmare a luptelor, rănilor ori tifosului exantematic este apreciat la circa 250.000. Nu intră aici decesele considerate normale. Acestor cifre li se adaugă, desigur, şi numărul militarilor români morţi sub steag străin, care au luptat în armatele austro-ungară şi rusă. Cercetări estimative vorbesc de 600.000 de soldaţi morţi sau dispăruţi pe front, din rândul românilor transilvăneni, în anii 1914-1918.

Jertfele de sânge ale României, în Primul Război Mondial, de o amploare nemaiîntâlnită până atunci, îşi găsesc Recunoştinţa Patriei în cele *3842 monumente comemorative* ridicate pe întreg teritoriul ţării. Acestor monumente li se adaugă peste *2000 de opere comemorative ridicate în onoarea militarilor căzuţi în Al Doilea Război Mondial, precum şi 545 de opere comemorative închinate jertfelor Războiului de Independenţă* din 1877-1878. Aşadar, în ultimii 150 de ani, au fost ridicate circa 6347 opere comemorative de război.

Nu-mi propun să vă încarc memoria cu cifre, deşi poate că ar merita din când în când să vedem care este soarta acestui **patrimoniu eroic.** Câte monumente se mai află în picioare, în bună stare, câte au fost ajustate ideologic, profanate sau distruse?

A încerca să răspundem la aceste întrebări înseamnă a constata că cifrele amintite mai sus se pot schimba de la o zi la alta. Dar, la câte se întâmplă în ţara noastră, distrugerea unui monument comemorativ de război n-ar fi un caz ieşit din comun!

Ţin să precizez că, din acest patrimoniu eroic de 6347 de opere comemorative de război, numai o mică parte sunt clasate ca monumente istorice. Adică sunt sub protecţia Legii Patrimoniului Naţional. De pildă, pe *Lista Monumentelor Istorice,* publicată în anul

2010, se află doar 1430 de monumente comemorative de război, dintre care cele mai multe sunt structuri arhitecturale şi de artă monumentală menite să evoce jertfele provocate de conflictele desfăşurate pe teritoriul de astăzi al României.

Prin tradiţionalele **troiţe,** ridicate în cimitire, la marginea drumurilor sau în mijlocul satelor, prin modestele **obeliscuri,** inscripţionate cu numele celor căzuţi în război, ori prin maiestuoasele, dar austerele **mausolee,** pământul sfânt al României a fost plantat cu cea mai răspândită şi *populară* formă de existenţă a monumentului de for public: ***monumentul comemorativ***. Borne ale hotarelor dintre viaţă şi moarte, borne ale istoriei noastre zbuciumate, monumentele comemorative de război reprezintă forma cea mai uşor de înţeles a patrimoniului eroic naţional. Existenţa, protejarea şi îngrijirea acestor monumente semnifică – la fel ca şi întreţinerea mormintelor strămoşilor noştri – esenţa sacră a **Cultului Eroilor**.

Ajuns în acest punct, aş dori să precizez că principala misiune a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria" este aceea de a-i determina pe oameni, indiferent de vârstă, să aibă grijă de aceste opere comemorative de război, să respecte memoria celor care au murit pe câmpul de onoare. Suntem convinşi că, prin fiecare amintire istorică pierdută, prin fiecare nume de erou uitat sau de monument părăsit ori distrus, se pierde o parte din fiinţa noastră naţională. De aceea, asociaţia noastră şi-a luat drept deviză cuvintele marelui istoric Nicolae Iorga: ***Neamul este etern prin cultul eroilor!*** Aceasta este ideea centrală în numele căreia s-au grupat, din proprie iniţiativă, mii de ofiţeri, maiştri militari şi subofiţeri în rezervă şi în retragere, dar şi cadre didactice, preoţi şi alţi intelectuali, conştienţi că sunt datori faţă de ţară cu această credinţă.

Am acumulat de-a lungul anilor experienţă, cu multă trudă şi stăruinţă. Au fost obiective duse la bun sfârşit, au fost şi eşecuri, dar a rămas de neclintit dorinţa noastră de a redeştepta conştiinţa naţională a semenilor noştri, bulversată alarmant de falşii profeţi ai unui globalism implacabil. Este nevoie de această stăruinţă, de prezenţa uniformelor militare la ceremonialurile de inaugurare a obiectivelor şi de pomenire a eroilor acestui pământ.

Pentru membrii ANCERM, problema cea mai grea în cei 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 a fost aceea de a proteja operele comemorative de ceea ce marele cronicar Grigore Ureche numea: **nespusa vrăjmăşie a prostimii.** Dacă ar fi doar prostia sau prostimea, cum zicea cronicarul, poate că n-ar trebui să ne îngrijorăm prea tare. Din păcate, la mijloc sunt şi reaua-credinţă, şi extremismul etnic-xenofob, şi iredentismul, şi interesele obscure, şi hoţia, şi altele.

După evenimentele din decembrie 1989, cel mai mare pericol pentru patrimoniul comemorativ de război l-a reprezentat mafia fierului vechi. Pe fondul vidului legislativ şi al lipsei de asumare a responsabilităţii, sute de monumente au rămas fără plăcile de bronz, pe care erau înscrise numele eroilor. Au fost furate busturi de bronz ale unor generali, amplasate pe socluri ori integrate pe monumente funerare. Din Cimitirul Bellu-Militar au fost furaţi în 1992 patru sfincşi din bronz, a câte 1000 kg fiecare, din monumental eroului Victor E. Iachimovici – întâiul nostru ostaş căzut pe câmpul de luptă de la Turtucaia, în timpul războiului ce avea să ne aducă Marea Unire. Este de necrezut că poliţia noastră nu a reuşit nici până astăzi să-i afle pe hoţi. Dar, oare, au fost căutaţi vreodată?

Am pomenit de iredentism şi de extremismul etnic. Recentul scandal de la Cimitirul militar internaţional de la Valea Uzului (Harghita) nu este un caz de profanare singular. Şirul profanărilor şi provocărilor este lung, pentru că autorii sunt înverşunaţi în urmărirea scopului lor. Dar acesta este lung şi pentru că organele abilitate ale României suverane şi democrate au manifestat o ruşinoasă îngăduinţă şi slăbiciune. Un singur exemplu. Mausoleul din Odorheiu Secuiesc – ridicat de Aşezământul Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor – adăpostea osemintele tuturor eroilor, indiferent de ţara şi armata căreia i-au aparţinut în Primul Război Mondial. În cel de-Al Doilea Război Mondial au fost depuse şi osemintele ostaşilor români căzuţi în luptă antihorthystă şi antifascistă. Cei care n-au avut loc au fost înmormântaţi într-un cimitir amplasat în jurul mausoleului.

În 1984, când o comisie a Armatei Române a verificat la faţa locului o sesizare privind starea Mausoleului Eroilor de la Odorheiu Secuiesc, situaţia era mai mult decât dezolantă. Era, pur şi simplu, ofensatoare. Profanatorii iredentişti, cu acordul tacit al administraţiei locale, scoseseră din mausoleu toate osemintele ostaşilor români şi le risipiseră pe maidan. Cimitirul eroilor români din Primul Război Mondial nu mai exista, iar cel cu eroii români din Al Doilea Război Mondial a fost desfiinţat prin planul de sistematizare. Mausoleul însuşi fusese modificat arhitectonic, fără nicio aprobare, ca să se şteargă orice urmă de arhitectură românească şi să pară a fi un cavou tipic maghiar.

În aceste zone şi atunci, şi acum, ceea ce a mai rămas nedistrus a fost măsluit, iar ceea ce n-a fost măsluit a fost izolat prin desfiinţarea drumurilor de acces şi a spaţiilor pentru ceremonialuri commemorative.

La urma urmei, este de înţeles că maghiarii şi-au înălţat monumente pentru cinstirea memoriei soldaţilor lor, indiferent în care armată au luptat. Nu este de condamnat această atitudine, absolut corectă, dacă facem abstracţie de propriile noastre prejudecăţi şi limite. Aceste monumente sunt realizate din materiale de bună calitate, sunt situate în poziţii centrale sau au fost mutate în poziţii centrale. Autorităţile locale au grijă ca aceste monumente să fie bine întreţinute şi protejate.

De neînţeles este faptul că aceleaşi autorităţi locale maghiare au o atitudine total diferită faţă de cimitirele, mormintele şi monumentele ostaşilor români din ambele războaie mondiale. Acestea sunt lăsate în paragină, pradă distrugerii şi ignoranţei dintr-un motiv foarte simplu: acele oseminte şi monumente aparţineau armatei pe care o considerau invadatoare.

După 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989, mentalitatea şi atitudinea maghiarilor nu s-au modificat. Dimpotrivă, bună parte din intelectualitate şi din politicienii locali le întreţin ostentativ, sprijiniţi cu aroganţă de politicienii de la Budapesta.

Un alt subiect asupra căruia trebuie să medităm şi să facem ceva se referă la militarii dispăruţi în războaie. Paradoxal, statistica militarilor români dispăruţi în ultima conflagraţie mondială a rămas aproape neschimbată de la încheierea războiului. În cei 74 de ani, nici o instituţie a Statului Român nu s-a îngrijit să afle ce s-a întâmplat cu militarii care au fost daţi dispăruţi.

De câte ori răspundem cetăţenilor care ni se adresează cu rugămintea de a-i ajuta să afle pe unde îşi dorm somnul de veci bunicii, unchii, părinţii şi fraţii lor – despre care se

ştie că au fost daţi dispăruţi pe front – îmi vine în minte experienţa americanilor, care şi-au înfiinţat instituţii speciale şi cheltuiesc mii de dolari pentru a-şi identifica militarii daţi dispăruţi fie în Vietnam, fie în Coreea etc. Ei nu se lasă până nu-şi identifică, cu exactitate, morţii, mergând chiar până la probe ADN. În 2003, în SUA a fost înfiinţată Direcţia pentru Evidenţa Prizonierilor de Război şi a Dispăruţilor în Luptă – Joint POW/ MIA Accounting Command, pe scurt: JPAC. Acest organism are misiunea de a strânge informaţii despre americanii daţi dispăruţi în conflictele la care au luat parte, iar, în cazul prizonierilor, de a face toate demersurile pentru repatrierea lor. O misiune foarte dificilă, dacă ţinem seama că armata SUA a acţionat pe toate continentele lumii, atât în cele două războaie mondiale, cât şi, în istoria recentă, în războaiele din Vietnam, Coreea, Laos, Cambodgia, apoi Irak, Afghanistan, Iugoslavia etc.

Potrivit datelor oficiale, în 2011, când revista „România Eroică" a publicat un articol pe această temă, SUA nu mai aveau niciun prizonier de război în alte state. În privinţa celor daţi dispăruţi se înregistrau – nota bene! – 84.711 militari (în special piloţi, marinari şi puşcaşi marini şi infanterişti). Graţie activităţii JPAC, această cifră se micşorează de la an la an. Pentru simpla curiozitate, m-am uitat zilele acestea pe blogul JPAC. Ştiţi câţi dispăruţi mai au americanii în acest moment? 82.000!!! Şi asta în condiţiile în care, în aceşti ani, au participat la Războiul din Golf, la războiul din Afganistan şi în alte teatre de operaţii. Socotiţi şi dumneavoastră: 2711 morţi identificaţi în doar 8 ani!

Fără falsă modestie, ţin să vă informez că asociaţia noastră, prin propria-i publicaţie, revista „România Eroică", a făcut cunoscută experienţa americană, sugerând chiar că ar fi cazul să ne gândim şi noi la înfiinţarea unui organism care să se ocupe cu Evidenţa Militarilor Dispăruţi în Războaie. A avut vreun ecou acest articol în societatea noastră? Şi-a pus vreo instituţie problema de a prelua ceva din experienţa americanilor?

Dar nu numai americanii se îngrijesc de mormintele militarilor lor căzuţi pe teritoriile altor state. Iată, din 2004, Uniunea Populară Germană pentru Îngrijirea Mormintelor de Război (VDK, asociaţie de utilitate publică aflată sub patronajul Preşedintelui Germaniei) desfăşoară o campanie de centralizare a osemintelor militarilor germani căzuţi pe teritoriul României. Cele mai mari cimitire de război unde sunt înhumaţi militari germani morţi în Primul Război Mondial se află în localităţile: Bucureşti (Cimitirul Pro Patria), Iaşi (Cimitirul Eternitatea), Buzău (Cimitirul Eroilor), Târgu-Jiu, Brăila, Focşani, Braşov, Sibiu, Bacău, Craiova.

În 1949 a fost depusă la Muzeul Militar Central din Bucureşti arhiva Aşezământului Naţional „Regina Maria" pentru Cultul Eroilor, care conţinea, între altele, mii de fişe ale militarilor care muriseră în Campania din Est sau care fuseseră luaţi prizonieri sau daţi dispăruţi. Până în 1990 nu s-a atins nimeni de acest fond, militarii care luptaseră împotriva Uniunii Sovietice fiind excluşi din rândul eroilor noştri.

Din păcate, noi facem prea puţin în această direcţie. Sunt încercări de a mai repara câte ceva, de a mai afla câte ceva din arhivele Moscovei. O acţiune în acest sens s-a soldat cu un impresionant volum, intitulat *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică*, lucrare care conţine 269 de documente din lagărele sovietice din perioada 1941-1956. Acest volum a fost distins cu Premiul „Comandor Virgil Alexandru Dragalina", în valoare

de 1000 dolari SUA, în prima ediţie, din 2014, a concursului lansat de Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria”, concurs care a ajuns, în acest an, 2019, la a VI-a ediţie!!! Cred că merită să precizez că acest concurs este susţinut financiar – 2000 de dolari SUA! – de câteva familii de români din străinătate. Este vorba de Doamna Opritsa Dragalina Popa, din SUA, care sponsorizează cu câte 1000 de dolari, anual, Premiul „Comandor Virgil Alexandru Dragalina”; Doamna Irina Nelson, din SUA, care sponsorizează cu 500 dolari anual Premiul „Erou Sublocotenent Ioan R. Marinescu”; şi, din acest an, Domnul Radu Manoliu, din Germania, care s-a alăturat în susţinerea Premiului „Erou Căpitan aviator Alexandru Manoliu”, în valoare de 500 de dolari.

Doamnelor şi Domnilor,

Păstrarea memoriei celor căzuţi pentru Ţară, prin protejarea mormintelor şi operelor comemorative care le-au fost dedicate, nu este apanajul Oficiului Naţional pentru Cultul Eroilor şi al celor câtorva asociaţii şi fundaţii înfiinţate după 1990. Cultul Eroilor reprezintă o datorie a fiecărui stat, dar şi o obligaţie ce decurge din Convenţiile de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la victimele conflictelor armate, precum şi din protocoalele sale adiţionale din 1977.

Închei, exprimându-mi speranţa că v-am sensibilizat şi v-am convins – dacă mai era nevoie – că misiunea de păstrare şi perpetuare a memoriei eroilor – departe de a fi, cum mai cred unii, o lozincă – rămâne o sarcină de onoare şi de mare răspundere, dar şi o datorie creştinească faţă de cei care au murit pentru Ţară.

Vă mulţumesc!

(Cuvântul rostit de gl. mr. (rtg) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, preşedintele Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”)

Mesaje şi felicitări adresate la 8 august 2019 Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”, cu prilejul aniversării a 100 de ani de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”

Mesajul Preşedintelui României, domnul Klaus Iohannis

Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria” este succesoarea şi continuatoarea de drept a Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”, de la a cărei înfiinţare sărbătorim astăzi o sută de ani.

De-a lungul acestui secol de activitate, membrii Asociaţiei dumneavoastră au rămas permanent dedicaţi valorilor şi simbolurilor noastre naţionale şi au depus toate eforturile pentru conservarea relicvelor de război, pentru ridicarea de monumente comemorative şi pentru îngrijirea cimitirelor şi mormintelor eroilor noştri. O altă componentă importantă a activităţii Asociaţiei o reprezintă organizarea de acţiuni educative în cadrul comunităţilor pentru a păstra vie memoria eroilor noştri, mai ales în rândul tinerei generaţii.

Este datoria noastră, a tuturor, să ne amintim cu respect, recunoştinţă şi admiraţie de eroii cunoscuţi sau anonimi ai naţiunii noastre, pe a căror jertfă supremă s-a clădit independenţa, suveranitatea şi unitatea României. Instituţiile statului au obligaţia de a menţine trează conştiinţa identităţii noastre naţionale în rândul tuturor românilor.

Cu atât mai meritorie este activitatea dumneavoastră, cu cât se bazează în exclusivitate pe voluntariat şi pe contribuţii benevole şi donaţii.

Membrii Asociaţiei dumneavoastră sunt oameni responsabili, cu un pronunţat spirit civic şi patriotic, care-şi iubesc şi respectă ţara, istoria, tradiţiile şi eroii.

Acum, la împlinirea unui secol de existenţă a Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”, îi felicit pe toţi voluntarii care îşi dedică timpul şi contribuie la menţinerea cultului eroilor noştri şi la îngrijirea mormintelor acestora şi a operelor comemorative de război.

La mulţi ani!

(Mesaj prezentat de către Constantin-Dudu Ionescu, consilier de stat, directorul Oficiului Informaţii Integrate din cadrul Departamentului Securităţii Naţionale)

Mesajul Majestăţii Sale Margareta, Custodele Coroanei României

Am primit cu bucurie invitaţia Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor, care poartă şi numele străbunicii mele, Regina Maria, de a adresa mesajul meu cu ocazia aniversării centenarului înfiinţării sale. Deşi existenţa sa a fost întreruptă în perioada comunistă, este de necontestat că, în tot acest secol, oameni cu credinţă şi hotărâre au continuat să amintească noilor generaţii despre jertfele eroilor români de pe toate fronturile, să apere adevărul istoric şi să protejeze monumentele de război.

De aceea, acest centenar nu este numai al unei asociaţii, înfiinţate de la început sub Înaltul Patronaj al Reginei Maria, cunoscută pentru apropierea ei faţă de ostaşii noştri, ci al unei întregi mişcări, aducând laolaltă mii şi mii de români, pentru a onora pe eroii noştri şi, prin ei, întrega noastră naţiune.

Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria" are astăzi, prin filialele sale, o activitate neobosită şi foarte important, catalogând şi restaurând monumente dedicate ostaşilor din fiecare localitate din ţară, servind astfel unui scop esenţial: de a nu le lăsa în uitare numele şi faptele. Dacă acum un secol, punctul central al activităţii sale îl reprezenta identificarea eroilor din Primul Război Mondial şi construirea de monumente dedicate lor, astăzi Asociaţia acoperă întrega noastră istorie, cu momentele sale grele, dar şi glorioase, şi o face profesionist şi etic, având alături Armata şi Biserica, două instituţii fundamentale ale naţiunii.

Familia mea şi cu mine considerăm Cultul Eroilor români ca pe o datorie fundamentală, Suveranii României fiind legaţi de ostaşi prin comanda supremă a Armatei, stabilind totodată linia de acţiune militară. Amintirea actului de la 23 august 1944, când Armata noastră a urmat fără abatere decizia tatălui meu, Regele Mihai I, de a ne alătura Aliaţilor, pentru a proteja existenţa noastră independentă, va rămâne mereu în sufletele noastre.

De aceea, transmit astăzi aprecierea mea pentru activitatea asociaţiei şi vă doresc tuturor celor care vă osteniţi în interiorul sau alături de aceasta ca generaţiile ce vor urma să aprecieze şi să vă continue misiunea, iar eroii noştri să fie neuitaţi în veac!

(Mesaj prezentat de către generalul de brigadă (r) Eugen Porojan, aghiotantul Casei Regale a României)

Medalia aniversară „Centenarul Marii Uniri”,
1918-2018 (autor: gl. bg. rtg. Petre Stoica).

Medalia aniversară «100 de ani de la înfiinţarea
Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”,
1919-2019» (autor: gl. bg. rtg. Petre Stoica).

Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria”:
ilustraţie de la festivitatea prilejuită de aniversarea a 100 de ani
de la înfiinţarea Societăţii „Mormintele Eroilor Căzuţi în Război”,
1919-2019. (Palatul Cercului Militar Naţional, Bucureşti, 8 august 2019)